A Complete Dictionary

of

Ancient and Modern Hebrew

by

Eliezer Ben Yehuda

of Jerusalem

New York · Thomas Yoseloff London

Dictionnaire complet

de la

Langue Hébraïque ancienne et moderne

par

Éliézer Ben Yehouda

à Jérusalem

New York · Thomas Yoseloff · London

Gesamtwörterbuch

der

alt- und neuhebräischen Sprache

von

Elieser Ben Jehuda

in Jerusalem

New York Thomas Yoseloff · London

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHUDA
HIEROSOLYMITANO

VOL. XVI

NEW YORK • THOMAS YOSELOFF • LONDON

Ministry of Education and Culture
State of Israel

and the

Eliezer Ben-Yehuda Memorial Foundation of America, Inc.

Printed in Israel

נדפס בדפוס „הכורך", חולון

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כרך ששה־עשר

ניו־יורק · טומס יוסלוף · לונדון

משרד החנוך והתרבות
למדינת ישראל
ו„קרן אמונים לזכר אליעזר בן־יהודה
באמריקה, אינק."

מהדורה עממית מיוחדת
לחברה הבינלאומית להוצאה לאור בע"מ, רמת־גן

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כולל:

א) כל מלות הלשון העברית שבתנ״ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמו״כ המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והניות בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן, פרושן ודיוק משמעותן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחיות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפ״י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המבֻקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן־יהודה

ירושלמי

בעריכת פרופ׳ נ. ה. טור־סיני

כרך ששה־עשר

ירושלם—ניו־יורק—רמת־גן

שנת העשור למדינת ישראל (1959)

לכבוד

הרב אבא הלל סילבר

אשר תבע זכות הקמת המדינה העברית

מהאומות המאוחדות

וקבלה מידי בעזרת גואלנו קדוש ישראל

ברגשי כבוד והכרת טובה

בשם משפחת אליעזר וחמדה בן־יהודה

אהוד בן־יהודה

הערה

הקדמה ומבוא גדול יבואו בכרך מיוחד.

מפני שעוד לא הגיעו החכמים לכלל הסכמה בקביעת זמן חבור קצת חלקי התנ״ך לא הקפדתי על סדר הזמנים בדיוק, וחשבתי את כל זמן התנ״ך בשתי תקופות, בתקופה הראשונה רוב הספרים הכתובים בסגנון הלשון הטהורה, הקדומה, ובתקופה השניה — הספרים שנושאים עליהם מטבע הסגנון של הזמן המאוחר.

את גוף בן סירא, שנמצא בהגניזה במצרים, אעפ״י שהוא בודאי קדום לקצת מזמורי תהלים וכדומה, צינתי בציון שצינתי המקורות מזמן המשנה והתלמוד.

בהמשנה והתלמוד השתמשתי בהדפוסים שהיו תחת ידי פה, ובשנויי נוסחאות של רבינוביץ (דקדוקי סופרים), וכמו״כ במשניות דבני מערבא, ובקצת סדרי המשנה שיצאו לאור עם גוף הערבי של פרוש הרמבם, וקצת המסכתות שפרסם פרופ׳ דר׳ שטראק, ובכ״י של המשניות המנֻקדות שבבית הספרים בפרמה.

בתלמוד ירושלמי השתמשתי בדפוס ויניציה, וצינתי מראה המקומות לפי מספר הדפים של דפוס זה.

בהספרות שלאחר זמן התלמוד ועד ימינו השתמשתי לפי סדר הזמנים. ואף על פי כן, בקצת מקומות לא דקדקתי בזה והבאתי את המשלים על פי ראות עיני לפי הצרך ההגיוני וכיוצא בזה.

המלים הלועזות בגרמנית צרפתית ואנגלית כתבתי עפ״י הכתיב הנהוג בהמלונים של Toussaint — Langenscheidt.

ואלה הסימנים שהשתמשתי בהם:

בלי כל סימן הם מלים מהתנ״ך.

* מלים מגוף בן סירא מהמשנה, ותלמוד ומדרשים.

∵ מלים מהספרות שלאחרי התלמוד, מימי הגאונים ואילך.

∞ מלים שחדשתי אני ושנתקבלו כבר בספרות של זמננו, או בדבור העברי בארץ ישראל.

המחבר

דבר המו״ל

אודה לבוראי על שזיכני — למרות כל פשעי — להיות בין אלה שנתנו שכמם לשאת את המפעל ולסיימו, החל ממחברו הוא אב״י ז״ל, אמי חב״י ז״ל ועד למורי ורבי פרופ׳ טור־סיני — „סיני ועוקר הרים מפלפל מאוד בחכמה ותורה״ — הוא ויתר העובדים במערכת ובדפוס, אשר רבים מבינותינו — ואני בכללם — הלכנו בדרכו של בן־יהודה וחברנו מלונים אף אנו ונאכל גם אכל מפרי עמלו לשׂבע. מלונים אלה, גדולים וקטנים, יצאו ויצאו לאור בד בבד עם הופעת כרכי מלון ענק זה, עם סיומו וגם לאחריו, כפי שגם הוא, בן־יהודה, דלה מן ספרי השרשים והאגרונים למיניהם.

למרות ענותנותו המופלאת של עורכנו היקר מכל אדם והממעט חלקו בסדור ועריכת החומר שהשאיר לנו המחבר ושבו הגינו ממש עד לשעה האחרונה במערכת ובדפוס — עלי להעיר עם סיום הדפסת כרך אחרון זה כי עוד בבחרותו היה בידי המחבר כתב־יד של המלון השלם מ א עד ת ש ש, ועל כך יעידו דבריו הבאים להלן בראש חבורו הבלשני הראשון אשר הדפיסו עוד לפני יותר מששים שנה, והוא: **מלון עברי**:

המלון הזה נוסד בעקרו על חקירותי בחבורי הגדול „מלון לשון העברית בזמן הזה״ ושתבאנה בו כל המלים מהתנ״ך ורוב המלים מהספרות התלמודית והספרות החדשה שנהגו סופרינו להשתמש בהן והמלים מלשונות הזרות המקובלות בכל הלשונות, וגם המלים שחדשתי אני בעצמי וסופרים אחרים בזמן האחרון, ושיהיה הכל מתורגם בלשון אשכנזית המדוברת בקרב היהודים ובלשון רוסית.

המלים מהתנ״ך והתלמוד ומדרשים שבאו בספר זה מבוארות, כאמור למעלה, עפ״י החקירות שלי בחבורי הנזכר ולכן ימצאו הקוראים בהרבה מלים מלבד המשמעות המקובלות עוד משמעות חדשות שלא נזכרו בספרי המלים עד כה. על מה סמכתי בזה מבואר בחבורי הנזכר. אך מלים רבות נאנסתי להניח במשמעויתן המקבלה בלבד. מפני שהחדושים שנתחדשו לי בהן צריכים למופתים וראיות שאין להן מקום במלון שמושי כזה.

המלים מהספרות שלאחרי התלמוד ועד כה המצינות מיוחדים, הובאו על פי המקורים הרשומים בחבורי הגדול. ויוכל הקהל להיות בטוח באמתות כל מלה ובדיוקה.

המלות הזרות הובאו פה לתועלת הקוראים עברית המוצאים אותן בהספרים והעתונים החדשים והן מבוארות באור מספיק ומדויק מאד. אך אין אני מכניס אותן בזה אל תחת כנפי הלשון העברית להרשות להשתמש בהן בתור מלות עברית, למושגים רבים שהמלות הזרות האלה מציינות, נמצאות בספר הזה בעצמו מלות עבריות אם מהספרות הקדומה שלנו, או מחודשות על ידי.

בין המלים המחודשות שהבאתי יש שנוצרו על ידי אחרים ואין אני מקבל עלי אחריות כלן, אך כבר השתמשו בהן הסופרים וחובה על מלון שמושי להזכירן.

הקהל יוכל לסמוך בלי פקפוק על המלון הזה, יען לכל מה שמובא בו נמצאות בספר המלון הגדול שלי ראיות מספיקות מכל מקצעות ספרותנו העתיקה והחדשה

א. בן־יהודה

והרי עמוד אחד לדוגמה מן „המלון הקטן" — כפי שקוראים ל„מלון עברי", הנחשב למפתח המלון הגדול — ושהמחבר אמר להביאו, ככתבו וכלשונו, עם הדפסת הכרך האחרון, לגוף המלון הגדול:

תלי, ז׳. כנוי תליך, [1]) וואָהרגעהאַנגע, קאָכער אונד פפיילע, колчанъ (со стрѣлами); [2]) הענקעל ушко, колечко. ручка; [3]) נאָרדליכעס שטערנבילד, דער דראַכע сѣверное созвѣздіе, Драконъ.

תליה, נ׳, [1]) דאַס אויפהאַנגען, повѣшеніе; [2]) דאַס צווייפעלן, сомнѣніе; [3]) נאַלגען, висѣлица.

תליון, ז׳, הענקער, палачъ.

תלים, חיא תהלים.

תליסר, ארמית דרייצעהן. по-арам. тринадцать.

תליש, ז׳, כ״ר תלישים, אַבגעריסענעס, оторванное;

תלישא, נאָמען איינער דער נגינות, названіе одной изъ נגינות.

תלישה, נ׳, אויסרייסען, אַבּרייבען, вырвать, оторвать.

תליתאה, דער דריטטע. третій.

תלל, אַנהויפען, нагромоздить. התל, שפאָטטען, בעשפאָטטען. насмѣхаться.

תלם, ז׳, כ״ר תלמים, פורכע. борозда.

תלם, פורכען ציהען, бороздить.

תלמוד, ז׳, כ״ר תלמודים, [1]) בעלעהרונג учение; תלמוד לומר, דאַס קוכבט צו צייגען, это служитъ указаніемъ; [2]) לעהרע שטודיום, наука, изученіе; [3]) דער תלמוד, דיא ערקלאָרונג דער משנה, талмудъ.

תלמודי, ת״ז, לנ׳ תלמודית, כ״ר תלמודיים, תלמודיות, טאַלמודיש, талмудическій

תלמיד, ז׳, כ״ר תלמידים, שילער, ученикъ

תלמידה, נ׳, כ״ר תלמידות, שילערין, ученица

תלמית, נ׳, קליינע פורכע. маленькая борозда.

תלע, [1]) ווירמער אַבלעזען снимать червей; [2]) וואורמפראַססיג ווערדען. быть проточенным червями. תולע, אין שאַרלאַך געקליידעט. одѣтый въ червень. червленый.

התלע, וויא תלע.

תלף, ז׳, האָהע, פראַכט высота, пышность.

תלפיה, נ׳, כ״ר תלפיות,

לכל אלה אשר תמכו ברוח ובחומר במחבר, ברעיתו־חברתו ובבנם־בכורם — לכלם נאמר חן־חן בהקדשות ובהערות שבכרכים השונים.

העורך בדברו קרא והביע את הגות לבי, ומה אוסיף, אני הקטן, על דברי זה רבי הגדול? רק אומר־נא בכל רחשי־לבי: איש גדול אתה, אלופי טור־סיני, אשר זכיתי לצקת מים על ידך, כשלעתים לא אזרתי כוח לנעול שערי דמע בפניך, דמעות חרדה וגיל שירדו מעיני, בפרט כששטינו מן הדרך עליה החלטנו עקרונית ושבה תדבר בהערתך העוקבת את זו שלי:

„...להביא את דעותיו של המחבר כפי שיכולתי לעמוד עליהן מתוך הגדרותיו ותרגומיו במלון הקצר, המעשי."

אמרתי חרדה:

על העכובים בהוצאתו לאור של החבור והשמטות רבות והולכות של אותם ההגדרות והתרגומים משל המחבר.

וגיל:

על התקדמות העבודה וסיום ממש וכן לבקרים על החזרת עטרה ליושנה (כפי שנהגו אנשי כנ״הגד), על הכללה חלקית של אחדים מהגדרותיו ותרגומיו של המחבר, לפחות מתחת לקו, בהערות, במדרש המלים ובסוגריים המרובעים של דברי העורך.

על הצער וההנאה, על כאב ומזור, על אכזבות אין סוף ורצוי של שעה, על הטוב והרע שצמחו לי ממלאכה זו במחצית חיי האחרונה, ובעיקר על הסיום בשעה טובה ומוצלחת, כאמור בעמוד 7944 — על כל אלה אברך יה ואודה לאלי על כי הקרה לפני את כל אותם נדיבי־הלב, נדיבי־המוח, נדיבי־הכיס ונדיבי־האצילים שסייעו בידי להגיע לברכת על המוגמר. אם גם לא הצלחתי למהר יותר, כפי שהאשימוני אחדים בכונה רעה בשטח זה, אך ללא עול בכפי! — יתבאר הדבר אולי על ידי המצב המיוחד לעבודות מסוג זה וכפי שמבאר ומפרט העורך ושאינו מצדיק עלי את הדין במדת־מה.

וכאן עלי להוסיף עוד חן־חן לה׳ יהודה מקבי בעל ההוצאה „לעם״, והחברה הבינלאומית להוצאה לאור, אשר בא לעזרתנו בתוספת דמים באדיבות ומתוך הבנה כנה, גם אודה לאלפי חותמינו שהאריכו אפם עמנו.

אהוד בן אליעזר בן־יהודה

ניו־יורק, לאור נר שלישי של חנוכה
במלאות ל״ה שנים למות אב״י
— ראשון העברים בזמננו.

הערה: רשימת ספרים מלאה נמצאת ב „מבוא הגדול״ ובכרכים הקודמים רשימת קצורים וראשי תיבות.

דבר העורך

עם סיום המילון

בשני כרכים אחרונים אלו, המוגשים כעת יחד לציבור, מסתיים המילון הגדול של הלשון העברית הישנה והחדשה, אשר אליעזר בן יהודה חזה אותו לפני שנים רבות, קבע את דמותו ואת מסגרתו, הכין אותו ואף הביא כמה מכרכיו לדפוס, כפרי מפואר של יצירה ושל יגיעה ללא גבול. בן יהודה ז״ל אמנם לא זכה לראותו חזונו מושלם כולו בחייו, וזכות זו לסיים את המילון ברוחו של מחייה הלשון העברית הגדול נפלה בחלקי, שאף בראשית דרכי במדע עבדתי יד ביד עמו, אני הצעיר עם איש המעשה והמדע הוותיק שסלל דרך בתחיית לשוננו ותרבותנו, כשגם בני בן יהודה היו תלמידיו בגימנסיה העברית בירושלים. ועלי להביע בזה תודה על כך, שנפל בחלקי לגמור מצווה זו, שאבי המילון התחיל בה והשאיר בה מקום לאחרים, המתחממים כנגד אורו.

זה קרוב לשמונים שנה, שאליעזר בן יהודה התחיל בהכנות הראשונות לקראת מילון מקיף כזה, שיכלול את אוצר המלים העברי מכל התקופות, ובהקדמה למבוא הגדול למפעלו הוא מסביר את כוונתו ומתאר את קביעת תכניתו ואת הקשיים המרובים מאוד, שעמדו בדרכו. הקורא את דבריו אלו לא יוכל שלא להתרשם במעמקי נפשו מגודל המכשולים, מסבלו ומסבלנותו של מחבר המילון הזה, ואני שניסיתי ללכת בעקבותיו — בתנאים אחרים ובמידה מרובה נוחים יותר מאלה שניתנו לאליעזר בן יהודה — למדתי להעריך יותר ויותר קשיים אלו ואת גודל נפשו של האיש, שיכול היה להתגבר עליהם, את מרצו ואת עוז רוחו להמשיך ולעשות להגשמת חלום זה, בתוך עבודת העריכה וההשלמה של המפעל! ראשית הצעדים לקראת הגשמת החזון, הכנתה של חוברת לדוגמה ומסירתה למלומדים בעולם הגדול, הבטחת האמצעים להוצאת הכרכים הראשונים, קביעת צורתו של המילון בדפוס והכשרתו של בית הדפוס הדל, שעמד לרשות המחבר בירושלים זו שמלפני מלחמת העולם הראשונה, יצירת קשרים עם הוצאת ספרים גדולה, כדי שתביא את כרכי הספר לידיעת המעוניינים בכל העולם, כל אלה וצעדים אחרים שבדרך המילון הרי הם קובעים פרקים פרקים של סבל ושל מכשולים נוספים בתקופה של חוסר אמון בתחיית לשוננו ובסלילת המסילה המובילה להחיאתה. רוחו האיתנה של אליעזר בן יהודה היא שנתנה לגופו החלש כוח לעמוד בכל אלה: לעבוד עבודה קשה לפרנסת ביתו; לפעול לתחיית לשוננו בספרים ובעיתונים, בעסקנות ציבורית ובמיוחד בוועד הלשון העברית, שבן יהודה יצר אותו ושהוא היה נשיאו הראשון והרוח החייה שבו, אותו וועד הלשון העברית שהפך היום לאקדמיה זו, שבן יהודה חלם עליה.

כשהלך מאתנו בשנת 1922, כבר היו חמשת הכרכים הראשונים של המילון בדפוס. הכרכים ו׳ וז׳ היו כתובים כולם ולא היו טעונים אלא קריאת הגהות, שנעשתה על ידי המלומדים ו.פ. אולברייט, י.נ. אפשטיין ומ. מרגליות ועוזריהם במערכת. הכרכים ח׳ וט׳ כתובים היו בחלקם על ידי המחבר, שהשאיר גם חומר רב של מראי מקומות ושל הערות מדעיות להמשך המילון, ואילו מה שלא היה כתוב, הושלם בשני כרכים אלו על ידי פרופ, מ. צ. סגל, כמבואר בהערותיו שבראש כל כרך וכרך.

אחרי כן חלה הפסקה בהוצאת המילון, אחת ההפסקות המרובות שחלו בה, בעיקר מפני שאזלו האמצעים להמשיך בעבודה. ואך בשנת 1935 התקשרו אלמנת המחבר מרת חמדה בן יהודה ובנם אהוד, אתי, והציעו לי לערוך ולהשלים את יתר חלקי המילון עד סופו, ומאז ועד היום עיקר האחריות המדעית להשלמת המפעל מוטלת הייתה עליי, ועל עוזריי, מלומדים צעירים מתלמידיי, כפי שמניתי אותם בכל כרך וכרך. גם מאז לא נמשכה העבודה

כסדרה ללא הפסקות. יש שהופסקה גם במשך שנים האלה מפני המחסור באמצעים, והפסקה ארוכה חלה בפרט בראשית שנת 1948, בפרוץ המהומות שקדמו למלחמת השחרור, כשעובדי המילון לא יכלו עוד לסכן את חייהם יום יום בדרכם לעבודתם בבית אליעזר בן יהודה בתלפיות שבירושלים.

התחלנו, עוזריי ואני, בעריכת המבוא הגדול, ובתוך הכנת הכרך הזה לדפוס, אשר בעיקרו היה כתוב בידי המחבר, למדתי למצוא את דרכי בתוך מסגרת חזונו של מחברו. מכאן ואילך נסיתי לעבוד ברוחו. בכרכים י׳ וי״א עוד היו בידינו כמה ערכים בלשון המקרא כתובים בידי המחבר, בעוד שאחרים, וכל הנוגע לספרות שלאחר המקרא, דרשו ניסוח מידי העורך, על יסוד החומר שבן יהודה אסף אותו, בצירוף חומר הולך ורב, שנתגלה במדע במשך עשרות השנים האחרונות. ככל האפשר השתדלתי להביא את דעותיו של המחבר, כפי שיכולתי לעמוד עליהן מתוך הגדרותיו ותרגומיו במילון הקצר, המעשי, שהוציא אותו המחבר „בשנת אתתל״ב לגלותנו", לפני כחמישים שנה, בשם: „מלון עברי" — „עברית—יהודית—רוסית", ומתוך רשימותיו השמורות בפתקאות מרובות, וגם מתוך הערותיו בכתב ידו בשולי התנ״ך שלו.

אף על פי כן, בה במידה שהתקדמנו בהמשך המילון, היה צורך להשלים, במקום שהמחבר לא זכה להשאיר לנו ערכים כתובים בידו, או אף הבעת דעה משלו, היה עליי להביע דעה מדעית, ברוחו של המחבר, אבל על אחריותי אני. הערכים וחלקי הערכים שדנו בלשון שאחר תקופת המקרא, שלא היו כתובים בידי בן יהודה בתוך הכרכים י׳ וי״א, וכל הערכים שבכרכים י״ב עד י״ו, כתובים הם על אחריותי בהגדרת המלים ובביאורן, ובסידור החומר כלו, ואף במובאות מרובות מתוך ספרים ומקורות, שלא היו לנגד עיני המחבר, כשאסף חומר למילון לפני עשרות בשנים. ואם אמנם השתדלתי לשמור על מסגרת זו, שקבע אותה בן יהודה, אחריות הדברים היא עליי, ואך מקווה אני, שקרבת הרוח שבינינו ואהבת לשוננו ותרבותנו, שלמדתי אותה ממנו, הן שמבטיחות במידה מרובה אחידות ואחדות בכיוונו הכללי של המפעל. גישתנו ללשון ולמקורות לשוננו בעיקרה אותה גישה היא, ומאושר הייתי לכלול את דבריי לתוך מסגרת זו, שנקבעה על ידי אבי המילון. ואף אני, שהתחלתי בעבודה זו לפני כ״ג שנים, הספקתי ללמוד בהמשך העבודה, ואפילו בעת הדפסתם של שני הכרכים האחרונים, שלעצמה נמשכה כשלוש שנים, נתבררו פרטים, שעוד אקווה לדון בהם גם בספרים אחרים. אין עבודת אדם שלמה, ועם גמר המילון עוד שואפים ומקווים אנו להמשיך במלאכה, שאין לה סיום וסוף.

השלמת המילון לא הייתה אפשרית אלא הודות לגורמים מרובים, שעזרו לנו להגיע עד הלום. ראשית כול עליי להזכיר ברגשי תודה עמוקים, בתודה אישית ובתודה בשם עם ישראל כולו, את רעית אליעזר בן יהודה ז״ל, ששמרה את חסדה למנוח הגדול ולירושתו הרוחנית, מרת חמדה בן יהודה ז״ל, שהייתה עזר כנגדו במשך שנות עבודתו במילון ושדאגה להבטחת התמיכה המוסרית והחומרית כדי להוציא את חלומו לפועל היא שטרחה ללא לאות לשם המשכת המפעל מתוך קשיים אין מספר. במאמציה הבלתי פוסקים להתחדשות העבודה הגדולה הזאת, אחר כל הפסקה והפסקה מאונס, נתמכה בכל ימות חייה על ידי בנה, בנו של המנוח, אהוד בן יהודה, שלא חסך כל עמל כדי להוציא את ירושתו הגדולה של אביו, הקדושה לו, לאור, על אף כל הקשיים והעכובים. רק מי שעמד על ידו במשך עשרות שנות המאבק הזה לסיום המילון, ומי שלפעמים היה יכול לעזור במקצת גם בהסרת הדאגה לגורל המפעל, יכול להעריך את מסירותו העקשנית של אהוד בן יהודה, אשר גם בחיי אמו בזקנותה נטל על עצמו את עיקר המעמסה במציאת לבנים לבנין המילון, ואחרי שהסתלקה אמו ממנו, הוא הוא שנתן את כל כוחו ואת כל מרצו לקיום המצווה, שהורישוה לו הוריו.

גדולה וקשה הייתה העבודה, הרבה יותר מכפי שנשקף מראש, והצורך להשלים ולשכלל אותה לפי מיטב יכולתנו גרם לכך, שגם מוסדות חשובים, שנתנו את תמיכתם במשך הזמן,

נאלצים היו למשוך את ידם ממנה מחוסר יכולת, עד שלבסוף באה ממשלת ישראל לעזרת המפעל ושילמה בזה חוב גדול למחייה הלשון, אשר פעולתו היא שהניחה את היסוד לגאולת הארץ ולהקמת המדינה.

ותיזכר לטובה הוצאת הספרים „לעם", בראש עם מנהלה הכללי יהודה מקבי, שהכינה מהדורה עממית של מילון בן יהודה ובכך עשתה נכס תרבותי זה קניין לכל משכיל בישראל.

ונתונה היא תודתי גם לעוזריי, שעמדו על ידי בכל השנים, למר מאיר מדן וד"ר דב ירדן, ועליהם נוספו בעבודת שני הכרכים האחרונים האלה, בחילופי משמרות, מר דוד פלס, יעקב מנצור וישראל בן דוד.

ובהכרת טובה הנני מזכיר כאן גם את בעלי דפוס רפאל חיים הכהן ז"ל, הם בניו אשר מילון בן יהודה קשור הוא בשמם, ושבדפוסם נדפסו הכרכים שבעריכתי, אשר קשרי ידידות של תלמידים לרבם נקשרו בינם לביני במשך עשרים ושלוש שנות עבודה משותפת.

ברגשי תודה עמוקים הנני עומד לפני מי שנתן ליעף כוח ושזיכני להשלים מפעל גדול זה ברוח אבי לשוננו, אליעזר בן יהודה.

נפתלי הרץ טור־סיני

ירושלים, בפרוס יום המאה להולדתו
של אליעזר בן יהודה

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַיְשָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

שער השין

שׂ W

שׂ, כמבֹאר בערך האות ש לא היה הבדל במבטא האות ש (המסמנת בנקוד כימנית וכשמאלית) בתקופת המקרא, ואין שׂ אלא סימן לקרי מאחר כסמך במק׳ שׂ. וכן באה בשרשים מרבים ש ימנית על יד השמאלית, ובאחרים אף נכתבה סמ״ך במקום שי״ן, ועי׳ בהערות לשרשים ולמלים. המסרת העברית, עד כמה שהיא מפרידה בין ש ימנית לשמאלית בסדור המלים, מקדימה ש ימנית לשמאלית, ואלו מן האחרונים יש שמקדימים את הש השמאלית, המבטאת סמך, כדרך שזו קודמת בא״ב הערבי.

שׂא, עי׳ שׂיא.

שְׂאָה[1], עי׳ סְאָה.

שׂאֹר[1], ממנו שְׂאֹר.

שְׂאֹר[2], ס״ז, בצק שנחמץ, Sauerteig; pain levé; leaven: אך ביום הראשון תשביתו שְׂאֹר מבתיכם כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל (שמות יב יח). שבעת ימים שְׂאֹר לא ימצא בבתיכם (שם שם יט). ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שְׂאֹר בכל גבלך (שם יג ז). כל המנחה אשר תקריבו ליי׳ לא תעשה חמץ כי כל שְׂאֹר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי׳ (ויקר׳ ב יא). ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים (דבר׳ טז ד). — ובתו״מ: נחתום שעשה ש א ו ר לחלק חיב בחלה, נשים שנתנו לנחתום לעשות להם ש א ו ר, אם אין בשל אחד מהן כשעור, פטורה מן החלה (חלה א ז). חמשה רביעים קמח חיבים בחלה, הם ו ש א ו ר ן וסובן ומורסנן (שם ב ו). הנוטל ש א ו ר מעסה שלא הורמה חלתה (שם ג ח). הנוטל ש א ו ר מעסת חטים ונותן לתוך עסת אורז, אם יש בה טעם דגן

---

[1] [אלה דברי העורך, הלשון והספר ב, 425 על הכתוב ביחזק׳ מה יא (האיפה והבת תכן אחד יהיה לָשֵׂאת מעשר החמר הבת ועשירִת החמר האיפה אל החמר יהיה מתכנתו): בתיך ה׳ידיעות של האקדמיה למדעים בוינה, סוג פילולוגי־היסטורי׳ משנת 1910, מס׳ XX, הראיתי, כי בא כאן ״לשאת״ במקום לְשְׂאֹת, כריבוי מן שְׂאָה, סְאָה (באכדית sheatu) במשמעות מידה, וכוונת המשפט היא: האיפה והבת תוכן אחד יהיה לשאית, למידות אלו; כי מעשר (=עשירית) החומר היא הבת, ועשירית החומר היא גם האיפה, על פי החומר יהיה חישוב תוכנן. צורת יחיד מלה זו מסתתרת בפס׳ טו: ״ושה (צ״ל ושָׂה=סאה) אחת (מן הצאן) מן המאתים ממשקה ישראל למנחה ולעולה ולשלמים״ וכו׳. ואין כאן ״מן הצאן״ אלא הוספה מבארת, שנוספה, אחרי שהבינו ״שה״ כלשון שה מן הצאן, שלא כעניינו.]

[1] [כמבֹאר בהערה לשרש א. שאר, אין שְׂאֹר, שְׂאוֹר אלא שנוי מבטא מן שאר, כי כן הופך הבצק שנשאר לשאור.]

[2] [הוא סיאורא בארמ׳, וכן אין סֵאוֹר (עמ׳ 3898) אלא אותה מלה, כהערת עורך הכרך (מ. צ. סגל) שם. ועי׳ גם בחמר ובדעות המובאים במאמרו של ש. אברמסון, לשוננו יב, עמ׳ 122 וכו׳ על ״סור (חזר לסורו, סורו רע)״.]

חייבת בחלה (שם שם י). שאור של חטים שנפל לתוך עסת חטים ויש בו כדי לחמץ וכו' (ערלה ב ו). שאור בכוית וחמץ בכותבת (ב"ם, ביצה א א, עדי ד א). שאור שבללו בשאור אחר וחימץ בו את העיסה (תוספת' פ־ומי ו יא). הנובלות הנמכרות עם התמרה חייבות וחכמים אומרים עד שלא יטילו שאור פטורות משיטילו שאור חייבות (שם דמאי א א). איזה הוא שאור המחמיץ את אחרים וחמץ שנתחמץ מידי אחרים, אימתי נקרא שאור משיפסל מלאכול הכלב (שם יו"ט א ד). בשהטילו שאור או בשלא הטילו שאור (ירוש' דמאי א א). פעמים שהשאור יפה והוא תפות וכו' ופעמים שהשאור רע והוא צמק (כ"מ, שם תרומ' ב ד). עלוב הוא השאור שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע (מד"ר בראש' לד). — *ובכתיב שיאור: שיאור ישרף והאוכלו פטור, סדוק ישרף והאוכלו חיב כרת, איזהו שיאור כקרני חגבים, סדוק שנתערבו סדקיו זה בזה ד"ר יהודה, וחכ"א זה וזה האוכלו חיב כרת, ואיזהו שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו (פסח' ג ה). — *בית שאור, כלי שהאשה שורה ומנחת בו את השאור: בית שאור מוקף צמיד פתיל ונתון לתוך התנור (כלים ח ו). כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה חוץ מן בית שאור הואיל שחימוצו קשה (שמואל, פסח' ל:). — *שאור שבעסה, כנוי ליצר הרע: לעשות רצונך את חפץ ואנו חפיצי' ומי מעכב שאור שבעיסה (ירוש' ברכ' ד ב). רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות (רבי אלכסנדרי, ברכ' יז.). — ובמהש"א: אמר הקב"ה אני הוא שנתתי שאור בעיסה שאלולי יצר רע שבראתי בו לא עשה כלום (רבי, מדה"ג בראש' ו ו, מרגליות, קמב). — ואמר הפיטן: בין כסה לעשור השלכנו רוע שאור, צדקנו כמשפט באור החיים לאור (אליעזר ברבי שלמה, סליחי ב עש"ת). ועי' עִפָּה, 4606. —*ובתמונה לזרע האיש: ובהזדוג האיש עם אשתו מיד נארגת טפת הזרע עם דם האשה המובחר וכו' אך אחי וכו' מהשאור שנתחמצתי אני נתחמץ גם הוא ומהמעבר שעברתי אני עבר גם הוא כלבד, אבל מובחר דמו של אבי ומבחר דמה של אמי שהקפיאוני לא נתערבו כלל עם דמם המובחר שהקפיאו את אחי (משה בטיילי, ספר עריות, הקדם ג, 71). —ומ"ר *שאורים, ואמרו פיטנים ומשוררים: וצמר לא תלבש כמו פשתים נחבש ולא תקטיר לי דבש חמרים ושאורים (רסג"ג, סמר לבי, ביאליק-רבניצקי ב, 147). פן יחמיצו ויעשו שאורים (אליהו בן מאול הלוי, אחר אסר הסמך, לשבת הגדול, אילת השחר, קט:). הטביל עיסתי בשאורים (זכריה בן סעדיה אלט'אהרי, ספר המוסר מחב' יו). — *וחזר לשאורו, כמו חזר לסורו: גר שחזר לשאורו וכתב ספר תורה הרי הוא כישראל משומד לכל דבריו (הלכ' פסוק' לתלמידי יהודאי גאון, 31). ועי' סְאוֹר, 3898.

א. **שְׂאֵת,** [1]), ש"נ, — נגע בולט בעור הגוף: אדם כי יהיה בעור בשרו שְׂאֵת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת וכו' (ויקר' יג ב). וראה הכהן והנה שְׂאֵת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בַּשְׂאֵת (שם שם י). — ושאת המכוה: ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה בעור והוא כהה שְׂאֵת המכוה הוא וטהרו הכהן כי צרבת המכוה הוא (שם שם כח). — ושאת הנגע: וראה אתו הכהן והנה שְׂאֵת הנגע לבנה אדמדמת בקרחתו או בגבחתו כמראה צרעת עור בשר (שם שם מג). — ובמהש"א, ואמרו פיטנים ומשוררים: והיו תוך לבבינו נגעים כנגעי איש אשר עמקה שאתו (ר"ש הנגיד, הנרפא הזמן, בן תהלים ב, הברמן, 26). נגע פרידה בלבי פשה ועמקה שאתו בלה בשרי עדי כי נלאה לבבי שאתו (רמב"ע, נגע פרידה, הענק ז, ברודי, סעא). בן אדם מה מאד עצמה שאתו, ישתרר על אריה בחניתו (ראב"ע, אל בוראי, כהנא א, 113). מפלתי כנאד נפוח,

[1]) [כנראה בעקר שמוש מיחד מן שְׂאֵת כמקור מן נשא. יתר שְׂאֵת בבראש' מט ג פרושו: לשאת, לקחת את חלק היתר הראוי לבכור, וכן הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב (בראש' ד, ז) פרושו: אם תשא את חלק היתר, כבכור, או לא. ועי' בדברי העורך, הלשון והספר ב, 199 וכו'. בתה' סב, ה: אך מִשְּׂאֵתוֹ יעצו להדיח, המכין כנראה בקרוב: אך מַשּׂוּאוֹת יעצו להדיח, והשוה גם באיכה ב יד: ויחזו לך משאות שוא ומדוחים.]

פלצתי בשאת וספות (כ׳ ממעון צר אבן, אהוביך אחבוך, יולך לשבת מוהמ״ם).

ב. שְׂאֵת שֵׂת, ס״נ, — פחד, אימה [1]) Furcht; peur; fear: אים ונורא הוא ממנו משפטו ושְׂאֵתוֹ יצא (חבקי א ז). הלא שְׂאֵתוֹ תבעת אתכם ופחדו יפל עליכם (איוב יג יא). כי פחד אלי איד אל וּמִשְּׂאֵתוֹ לא אוכל (שם לא כג). מִשֵּׂתוֹ יגורו אלים משברים יתחטאו (שם מא יז).

שָׂב, ס״ז, — זקן, לבן השערות Greis; vieillard; aged man: גם שָׂב גם ישיש בנו כביר מאביך ימים. (א וב יה י). [2]) — ואמר ב״ם: מלל ש ב כי הוא לך והצנע שכל ואל תמנע שיר (ב״ם גני׳ לה ג). —*ואמר המשורר: ויש שׂ ב י ם ונפש׳תם נערות ויש נפש מלא ימים כנער (ר״ם הנגיד, הים יתרון, בן משלי, אברמסון, 106). עלי מה זה צביה ש ב בכל לב תשנאי על מה השיבהני ואיך מכל זקנה תאהב עלמה (רמב״ע, הענק, בכודי א, סנח). וקראתי לפל אחי ועמי, לתלמידי ולזקני ו ש ב י, ארו מורי, ידידי, עם בשמי (חמדה גנוזה, עדלמן, כ). —ועי׳ סָב.

.שֹׂבוּךְ, ס״ז, — כמו סִבּוּךְ [3]): בכלל עלת הקלות היא ש י ב ו ך הריקות, והנה יתחייב לאלו האנשים בשהגשמים בעצמם הם כבדים ושהם

---

1) [משמ׳ זו של המלה יוצאת ללא ספק מענין הכתובים, אלא שאין זה ברור אם כִּוֵּן הנקוד, ואולי בכל המקומות הכונה לקריאה שְׂאָתוֹ וכד׳ מן שׂוֹאָה (עי׳ שם), כהקבלה המצויה של שואה ופחד במקרא. ועי׳ בפרושו של העורך לכתובים סס׳ איוב.]

2) [לפי דברי העורך ב״הלשון והספר״ ג, בפרק על ארון האלהים בבית שמש (עמ׳ 91 וכו׳), מסתתרת המלה גם בש״א ו יט: ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש, שכונתו: ויך בעם שָׂב עִם איש חמשים (ז״א גם זקן וגם בן חיל), א״ף איש. ועי׳ גם שְׁבִי, עמ׳ 6839, הערה. במגלת ברית דמשק (עי׳ לאחרונה במהד׳ ח. רבין, עמ׳ 13 ועוד) אין למצא מלה זו בצרוף שבי ישראל, כדעת אחרים; בתקופה שאחר המקרא, השתמשו ש״א בשירה, בכתיב סָב, ועי׳ שם.]

3) [עי׳ ערך זה בעמ׳ 3914.]

אמנם רואים קלים ב ש י ב ו ך הריקות (ספמים והעולם לאריסטו, לגדויאלר, קמה).

***שִׂבּוּעַ** ס״ז, — כמו שֹׂבַע, שִׂבְעָה: וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם, שיש לנו שֹׂביע [1]) לחם למה לנו עוברי דרכים (רמ״י בעין יעקב לסנה׳ קט.).

***שְׂבִיכָה,** ס״נ, — שה״פ מן שָׂבַךְ, כמו סְבִיכָה [2]) בפרט במשמ׳ היות נראה כסָבוּךְ: ואולם העגול החלב, מה הוא וכו׳ ויהיה סבת ה ש ב י כ ה הזאת חולשת הראות כי השביכה, לפי מה שאמר בן רשד, תקרה מחולשת הראות וכו׳ וסבת חולשת הראות בזה המקום הוא היות בזה ככבים דקים מאד יחלש הראות להשיגם לקטנותם ויכנסו עגולי ה ש ב י כ ה קצתם בקצתם ויראו בזאת התמונה מפני היות הככבים מהם קרובים קצתם לקצתם וכו׳ (רלב״ג, מלחמות ה׳ ה ב ע). שחולשת הראות אמנם יקרה לו שיהיה סבת ה ש ב י כ ת כשהיה בעין חולי בדרך שיהיה שם מים או אד עב וכו׳ (שם).

***שְׂבִיעָה,** ס״נ, — שה״פ מן שָׂבַע, מצב השָׂבֵעַ: הזהרו שלא תמרדו בהקב״ה שאין אדם מורד בהקב״ה אלא מתוך ש ב י ע ה וכו׳ וכן אתה מוצא באנשי דור המבול שלא מרדו אלא מתוך ש ב י ע ה (ספרי, דברי מג). ואכלת ושבעת, אכילה שיש בה ש ב י ע ה ואי זה זה כביצה (יומא עט:). אם למדת תורה בשעת ש ב י ע ה אל תשב לך בשעת רעבה (אדר״נ ג). בקדש הסך נסך שכר ליו׳ (במד׳ כח ז) שהוא לשון שתיה לשון ש ב י ע ה לשון שברות (כ׳ יכלי, תנחומי פנחס יב, וכעין זה מד״ר במד׳ כא) [3]). — ובסהמ״א: ועל ברכי החכמה והמוסר

---

1) [אמנם ברש״י שבגמרא הגרסה שיפוע לחם, גם בהתאם למלים הקודמות שם בבבלי; אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב״ה (כהערת אבינרי, היכל רש״י א, קעב), אבל עקר הדברים נוסדו על לשון הכתוב: הנה זה היה עון סדם אחותך גאון ש ב ע ת ל ח ם (יחזקאל יט מט), ועל כן יש זכות גם לגרסה זו, ואולי היא עקר.]

2) [עי׳ ערך זה בעמ׳ 3918.]

3) [וכך צ״ל גם בירוש׳ סוכ׳ ד ז במקום: שיבעה.]

לא גודלו, יסורו וכו' להוצת השביעה והסביאה חמדת הון ושטף חמה (ר"מ בלוך, סבילי עולם ג). — ובצרוף שביעת רצון בשמ' קרת רוח[1], content(e)ment; Zufriedenheit נוהג בספרות ובדבור.

שְׂבִיעוּת, ש"נ. — כמו שְׂבִיעָה: ומתוך שביעותן בטילות מפרייה ורביה וחוזרו' ועושות דבש (רש"י, ב"ב ט.). — שביעות רצון, כמו שביעת רצון, נוהג בספרות ובדבור.

שבך כמו סבך[2], ועי' שְׂבָךְ, שָׂבָךְ, שִׂבּוּךְ שְׂבִיכָה, שְׂבַךְ, שְׂבָכָה, שׂוֹבָךְ.

שָׂבַךְ, קל לא נמצא בסקורות.

—פעי, בינ' מְשֻׂבָּךְ מסבך: כי משכיות (משלי כה יא) הם הגופות המפותחים בפתוחים משובכים[3], ר"ל אשר בהם מקומות פתוחים דקי העינים מאד וכו' שיעבור בהם הראות (ר"מ א"ת, מו"נ, פתיחה).

—התפ' הִשְׂתַּבֵּךְ, כמו הסתבך: מפני שהוא (כח התאוה) המוקדם שבכחות במציאותו ויותר דבק באדם ומשתבך (ר' אברהם ב"ר חסדאי, מאזני צדק לאלגזאלי יב 76). כי בסתימת העין בהתגלגלו בגלגול נראה זוהר סתום לפי שעה כי אינו משתבך להראות (ר"מ ן' גבאי, עבודת הקדש, חלק סתרי התורה יט).

שֶׂבֶךְ, עי' שׂוֹבֶךְ.

שְׂבָךְ, עי' שְׂבָךְ, עמ' 6847.

שְׂבָכָה[4], ש"נ, מ"ר שְׂבָכוֹת, — כמו סְבָכָה, רשת קלועה מענפי עצים או מחוטים, המשמשת גם מלכדת: כי שלח ברשת ברגליו ועל שְׂבָכָה יתהלך (איוב יח ח). — ובמשמ' חלון מרשת[1]: ויפל אחזיה בעד הַשְּׂבָכָה בעליתו אשר בשמרון וכו' (מ"ב א ב). — ובמשמ' קשוט מלאכותי מתכת בצורת שבכה: ויעש את העמודים ושני טורים סביב על הַשְּׂבָכָה האחת לכסות את הכתרת אשר על ראש הרמנים (מ"א ז יח, וכעין זה שם שם כ). והַשְּׂבָכוֹת שתים לכסות את שתי גלות הכתרת אשר על ראש העמודים, ואת הרמנים ארבע מאות לשתי הַשְּׂבָכוֹת שני טורים רמנים לַשְּׂבָכָה האחת וכו' (שם שם מא-מב). וּשְׂבָכָה ורמנים על הכתרת סביב הכל נחשת וכאלה לעמוד השני על הַשְּׂבָכָה (מ"ב כה יז). — ובתו"מ: ג' אירסין הן אחד צף ואחד שוקע ואחד עשוי כשבכה[2] ועומד מלמעלה (ירוש' שבת א ח, וכעין זה שם ע"ז ב ט). — ומכסה ראש לנשים עשוי מעשה רשת: שבים של שבכה[3] טמא מפני עצמו מפני שהוא מתקינו לסבכה אחרת (תוספת' כלים ב"ב ה טו). יוצאה אשה בכבול ובאיסטמא לחצר וכו' כל שהוא למטה מן השבכה יוצאין בו כל שהוא למעלה מן השבכה אין יוצאין בו (שבת נז:). כל מלאכה שהיא לצורך המועד וכו' לא יתחיל בה בי"ד אפילו צילצול קטן אפילו שבכה קטנה (פסחי' נה. וכו'). ועי' סְבָכָה, עם 3921. — ובספה"א. הגפנים שגדלו וכו' אבל העושה כמו מטה או כמו שבכה גבוהה מעל הארץ כדי שיהיו האשכולות והשריגים נמשכין עליה וכו' הרי זה נקרא ערים (רמב"ם, הל' כלאים ח א). חלון גדול העשוי לאורה והיה בה שבכה וכיוצא בה וכו' היו נקבי השבכה דקים ואין באחד מהן כפונדיון הרי זו בסתומה (הוא, טומאת מת יד ד). והחרם מקבל טומאה מפני זוטו מפני שעיני אותת השבכה דקין ביותר והרי הוא כבגד (הוא, הל' כלים כב ג). ואמר כי משל תפוח זהב בשבכת

1) [עי' שָׂבַע, הערות.]

2) [עי' בהערות לערכים סבך (עמ' 3918) שְׂבָךְ, שְׂבָךְ (עמ' 6847).]

3) [המקור הערבי: אלמשבכה.]

4) [עי' בהערות שבעמ' 3921, וכן במאמרו של ש. ייבין, לשוננו טו, 128.]

1) [כערב' שֻבָּאכ a) בשמוש זה.]

2) [שם תרומ' ח ה: כסבכה.]

3) [בנדפס: של סבכה וכו' מפני שהוא מתקנו לשבכה אחרת.]

a) شُبّاك.

כסף דקת הנקבים מאד הוא הדבר הדבור על אפניו [1]) (ר"ם א"ת, מו"נ, פתיחה). ויושב (העובר) באותו מאסר תשעה חדשים איבריו מקופלים זה על זה וכו' מוקף ב ש ב כ ה נקרמה עליו מסביבותיו (ר"י עקנין, פרוש אבות ג א, 85). — ובהשאלה, °שבכת־הדמיון: וזה לא יתכן שידומה, ולא שיפול ב ש ב כ ת הדמיון כלל (ר"ם א"ת, מו"נ א עג, הקד' י, הערה). — °ובמשמ' הקרום בתחתית המֹח שהוא כעין רשת קלועה מעורקים וגידים, circulus arteriosus Willisii: וכשיגיע (הגיד) לגלגולת יחלק חלוק נאה והוא הקרומית שתחת המוח הנקרא ש ב כ ה והוא דומה ל ש ב כ ו ת רבים פרושים אלו מאלו ואחר חילוקו ל ש ב כ ה זו יתחברו ויצאו מזו השבכה שני גידים כמו שהיו קודם חילוק' ויבאו במוח עצמו ויהלקו בו (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד ג, הלג). — °וככנוי למוח עצמו: קול הוא הבא מכלי הדבור אחר המחשבה וההרהור העולים מן הכליות על הלב והלב ישלחנו אל ה ש ב כ ה שהוא מוח הראש (יהודה הדסי, אשכול הכפר קסד). —°וככנוי לקרום הרשת שבעין: ויש מי שקראה (לרשת) שבכית או ש ב כ ה לפי שהיא נארגת מגידים וממקורות (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד א, וחוט הראות). — °ולקרומי העין בכללם: אלו ה ש ב כ ו ת שהן קרומי העין (דעות הפילוסופים לרס"ע אבן פלקירה, כת"י). —°וכשם לאחד מחלקי מהוגת החוזים: עשיית ה ש ב כ ה וחילוק המזלות, בידיעת הוצאת חדודי הכוכבים הקיימים ב ש ב כ ה (באור עשיית האצטורלב ליעקב בן אלקורסונו, כת"י). — ואמר הפיטן במליצת הכתוב: ולאן אתה הלך וסביבך פלך ופעם לאט תהלך ועל שבכה יתהלך (ר' יצחק אבן גיאת, מה יתרון, סדר הם ה, 22).

°שְׂבָכִית, ש"נ, — כמו שבכה, כנוי לקרום הרשת שבעין: אחריה (אחרי הזכוכיית) ה ש ב כ י ת דומת לשבכה (ר' מנחם בן זרח, צדה לדרך א יד). והשלישית ה ש ב כ י ת הדומה לשבכה (ר"ם אבן גרלה, מקור חיים). ויש מי שקראה (לרשת) ש ב כ י ת או שבכה לפי שהיא נארגת מגידים וכו' (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד א, וחוט הראות).

[1]) [על הכתוב: תפוחי זהב במשכיות כסף (משלי כה יא).

שׂבע [1]), ממנו °שְׂבוֹעַ, *שְׂבִיעָה, °שְׂבִיעוּת, שָׂבָע, שָׂבָע, שָׂבֵעַ, שֹׂבַע, שִׂבְעָה, שָׂבְעָה.

שָׂבַע, פ"ע, שָׂבְעָה, שָׂבַעַתְּ, שָׂבָעַתְּ, שָׂבַעְתָּ, שָׂבַעְתִּי, שָׂבְעוּ, שָׂבֵעוּ, שְׂבַעְתֶּם, שָׂבַעְנוּ, שָׂבוֹעַ, לִשְׂבֹּעַ, שְׂבַע, אֶשְׂבַּע, אֶשְׂבְּעָה, תִּשְׂבָּע, תִּשְׂבָּעֶנּוּ, יִשְׂבַּע, יִשְׂבָּע, יִשְׂבָּעֶהָ, תִּשְׂבַּע, נִשְׂבַּע, נִשְׂבָּע, נִשְׂבְּעָה, תִּשְׂבְּעוּ, תִּשְׂבָּעוּ, יִשְׂבָּעוּ, יִשְׂבְּעוּ, יִשְׂבָּעוּן, תִּשְׂבַּעְנָה, — מלא את רעבונו, אכל כל צרכו, satt werden; se rassassier; to become saturated: בתת יי' לכם (לישראל) בערב בשר לאכל ולחם בבקר לִשְׂבֹּעַ (שמות יו ח). חציו (של העץ) שרף במו אש על חציו בשר יאכל יצלה צלי וְיִשְׂבָּע (ישע' מד יו). כמרעיתם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וירם לבם על כן שכחוני (הושע יג ו). פן אֶשְׂבַּע וכחשתי ואמרתי מי יי' (משלי ל ט). —ואכל ושבע: ובתים מלאים כל טוב וכו' ואכלת וְשָׂבָעְתָּ (דברי ו יא). ובא הלוי וכו' והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו וְשָׂבֵעוּ (שם יד כט, ורא' גם כו יב). כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבתיו זבת חלב ודבש ואכל וְשָׂבֵעַ ודשן (שם לא כ). ואכלתם אכול וְשָׂבוֹעַ והללתם את שם יי' אלהיכם (יואל ב כו). ויצבט לה קלי ותאכל וַתִּשְׂבַּע ותתר (רות ב יד). — ואכל ולא שבע: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד וכו' ואכלתם ולא תִשְׂבָּעוּ (ויקרי כו כו). אתה תאכל ולא תִשְׂבָּע (מיכה ו יד). — ושתה ולא שבע: ונעו שתים שלש ערים אל עיר אחת לשתות מים ולא יִשְׂבָּעוּ (עמוס ד ח). — ושבעה הארץ, שבעו העצים (מים): משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך תִּשְׂבַּע הארץ (תהלים קד יג). יִשְׂבְּעוּ עצי יי' ארזי לבנון אשר נטע (שם שם יו). ארץ לא שָׂבְעָה מים (משלי ל יו). — ושבעה הנפש: ושבבתי את ישראל אל נוהו ורעה הכרמל והבשן ובהר אפרים והגלעד תִּשְׂבַּע

[1]) [בארמ' ובסור' סבע, ובארמ' קדומה של כתבי יב שבע, אוגרית' שבע, אשור' שֶׁבוּ, ערב' דרומ' וצפונ' שבע a), כוש' צגב (לפי ברוקלמן, דקדוק משוה א, 169 ועוד) באותה משמ' כבעבר'.]

a) شبع.

נַפְשׁוֹ (ירמ׳ כ יט). — ושבעה הבטן: מפרי פי איש תִּשְׂבַּע בטנו (משלי יח כ). — ושבעה החרב מדם: והיום ההוא וכו׳ יום נקמה להנקם מצריו ואכלה חרב וְשָׂבְעָה ורותה מדמם (ירמיה מו י). — ושבע האדם לחם: בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תִּשְׂבְּעוּ לחם (שמות טז יב). כי עשה נעשה וכו׳ כאשר עשינו אנחנו ואבותינו וכו׳ וַנִּשְׂבַּע לחם ונהיה טובים ורעה לא ראינו (ירמ׳ מד יז). אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שְׂבַע לחם (משלי כ יג). — ושבע את הדגן התירוש והיצהר: הנני שלח לכם את הדגן והתירוש והיצהר וּשְׂבַעְתֶּם אתו (יואל ב יט). — ושבע מיניקת השדים: למען תינקו וּשְׂבַעְתֶּם משד תנחמיה (ישע׳ סו יא). — ובהשאלה ושבע טוב: ורויתי את נפש הכהנים דשן ועמי את טובי ישְׂבָּעוּ (ירמ׳ לא יג). תתן להם ילקטון תפתח ידך יִשְׂבְּעוּן טוב (תהלים קד כח). מפרי פי איש יִשְׂבַּע טוב וגמול ידי אדם ישוב (קרי: ישיב) לו (משלי יב יד). — ושבע כחו (אונו) של זולתו: פן יִשְׂבְּעוּ זרים כחך ועצביך בבית נכרי (משלי ה י). — ושבע תבואת שפתיו: תבואת שפתיו יִשְׂבָּע (משלי יח כ). — ושבע מן הטובה: אם יוליד איש מאה וכו׳ ונפשו לא תִשְׂבַּע מן הטובה וגם קבורה לא היתה לו (קהל׳ ו ג). — ושבע (נהנה) בטוב בית ה׳: נִשְׂבְּעָה בטוב ביתך קדש היכלך (תהל׳ סה ה). — ושבע (שבעה הנפש) את ה׳ כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי, כמו חלב ודשן תִּשְׂבַּע נפשי וכו׳ (שם סג ו). — ושבע את תמונתו ה׳, שבע לראותה: אני בצדק[1]) אחזה פניך אֶשְׂבְּעָה[2]) בהקיץ תמונתך (שם יז טו). — ובשמושים תמונתיים שונים: ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שָׂבֵעוּ איש בשר זרעו יאכלו (ישע׳ ט יט). והיתה כשדים לשלל כל שלליה יִשְׂבָּעוּ (ירמ׳ נ י). וּשְׂבַעְתֶּם על שלחני סוס ורכב גבור וכל איש מלחמה (יחזק׳ לט כ). — ו(לא) שבע זנונים וכדו׳:

1) [צ״ל בְּקָרֶץ, ו״א בבֹקר, בהקבלה אל בהקיץ, עי׳ בספר העורך הלשון והספר ב, 140].

2) [אמנם קשה פעל זה בהקבלה אל אחזה, ואפשר שצ״ל אֶשְׁעֶה בהקיץ בתמונתך, בדמיון לכתובים: ואל ישעו בדברי שקר (שמ׳ ה ט); ואשעה בחקיך תמיד (תה׳ קיט קיז), ועי׳ הפע׳, הערות. ואמנם השוה גם: שבע שמחות את פניך (תה׳ טז יא).]

ותזני אל בני אשור וכו׳ ותזנים וגם לא שָׂבָעַתְּ וכו׳ (יחזק׳ טז כח-כט). למה תרדפני כמו אל ומבשרי לא תִשְׂבָּעוּ[1]) (איוב יט כב). אם לא אמרו מתי אהלי מי יתן מבשרו לא נִשְׂבָּע (שם לא לא). — ולא שבע כסף: אהב כסף לא יִשְׂבַּע כסף (קהל׳ ה ט). — ולא שבעה העין לראות: כל הדברים יגעים וכו׳ לא תִשְׂבַּע עין לראות[2]) ולא תמלא אזן משמע (שם א ח). גם עיניו (קרי: עינו) לא תִשְׂבַּע עשר (שם ד ח). — ולא שבעה שאול וכד׳: גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא יִשְׂבָּע (חבק׳ ב ה). שאול ואבדה (קרי: ואבדון) לא תִשְׂבַּעְנָה ועיני האדם לא תִשְׂבַּעְנָה (משלי כז כ). שלוש הנה לא תִשְׂבַּעְנָה, ארבע לא אמרו הון, שאול ועצר רחם[3]) ארץ לא שבעה מים וכו׳ (שם ל יה וכו׳). — ושבע האדם קלון, לעג וכד׳: שָׂבַעְתָּ קלון מכבוד שתה גם אתה והערל (חבק׳ ב טז). חננו יי׳ חננו כי רב שָׂבַעְנוּ בוז רבת שָׂבְעָה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאיונים (תהל׳ קכג ג-ד). יתן למכהו לחי יִשְׂבַּע בחרפה (איכה ג ל). — ושבע האדם נדודי שנה: אם שכבתי ואמרתי מתי אקום וכו׳ וְשָׂבַעְתִּי נדדים עדי נשף (איוב ז ד). — ושבעה (הנפש) ברעות: כי שבעה ברעות נפשי וחיי לשאול הגיעו (תהל׳ פח ד). — ושבע ריש: עבד אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים יִשְׂבַּע ריש (משלי כח יט). — ובמשמ׳ באלו אכל יותר מתאותו, עד כדי תעוב: שָׂבַעְתִּי עלות אילים וחלב מריאים וכו׳ (ישעי׳ א יא). דבש מצאת אכל דיך פן תִּשְׂבָּעֶנּוּ והקאתו, הקר רגלך מבית רעך פן יִשְׂבָּעֲךָ ושנאך (משלי כה טז-יז). — ושבע האדם ימים: ודויד זקן וְשָׂבַע ימים וימלך את שלמה בנו על ישראל (דה״א כג א). ויזקן יהוידע וַיִּשְׂבַּע ימים וימת (דה״ב כד טו). — ובתו״מ: מי שהוא אוהב מצות אינו ש ב ע מן המצוה כיצד, אתה מוצא שני גדולי עולם דוד ומשה ולא ש ב ע ו וכו׳ (ר׳ יצחק, מד״ר דבר׳ ב)[4]). אוהב מצות לא

1) [כמבֹאר בפרושו של העורך משנת תשי״ד, ראשית משמ׳ הצרוף הזה היא כלשון התעללות מינית.]

2) [כאלו: מראות, בהקבלה אל: מִשְּׁמֹעַ.]

3) [עי׳ רַחַם, הערות.]

4) [על הכתוב בקהלת ה ט: אהב כסף לא ישבע כסף].

ישבע מן המצות (שם קהל' ה, ויתרון לרץ). ועי' שָׁבֵעַ[1]) — ואמר הפיטן: עינים לא שבעו לראות פלאים נודעו והאזנים שמעו כי אתה ה' (רלב"ע, לתוכחת כודעה, ליגר, 201).

—פע', שִׂבַּע, יְשַׂבְּעוּ, שַׂבְּעֵנוּ,—כמו הִפע' הִשׂבִיע, עשה שישבע, sättigen; rassassier; to saturate: כספם וזהבם לא יוכל להצילם וכו' נפשם לא יְשַׂבֵּעוּ ומעיהם לא ימלאו (יחזק' ז יט). שַׂבְּעֵנוּ בבקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו (תהל' צ יד).— ובתפלה: ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה ושבענו מטובך[2]) (תפלת י"ח, ברך עלינו, נוסח אשכנז). — ובספהמ"א, ואמר הפיטן: חרץ צור וּמָנוּ מים שיבעתה (ינאי, א... תכנת מעת, קרובי במד', זולאי, קלא). אבוי לירח חמישי צוקותיו מי יַבַּע, בלענת שמר מֻזקק אותי שבע (רסע"ג, אבוי לירח, סליחי לת"ב, סדור רסע"ג, שכ). איום שבע שוקקות, נחני עסיסו להשקות אִלפני דת בנשיקות, ישקני מנשיקות (ר' משלם ברי קלונימוס, אפיק רנן, יוצר ב פסח). — ואמר המשורר: בלב חשק חליים נאמנים באש חשק מרים שבעוהו (ר"י הלוי, שפת אדם, זמורה ג, 15).

—הִפע', הִשְׂבִּיעַ, הִשְׂבִּיעַנִי, הִשְׂבַּעַתְּ, הִשְׂבַּעְתִּי, מַשְׂבִּיעַ, לְהַשְׂבִּיעַ, אַשְׂבִּיעַ, אַשְׂבִּעַ, אַשְׂבִּיעֶךָּ, אַשְׂבִּיעֵהוּ, תַּשְׂבִּיעַ, יַשְׂבִּיעֵנִי, יַשְׂבִּיעֶךָּ, יַשְׂבִּיעֵם, — כמו שִׂבַּע, עשה שישבע זולתו: ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תַּשְׂבִּיעַ וכו' ונחך יי' תמיד וְהִשְׂבִּיעַ בצחצחות נפשך (ישע' נח י-יא). בניך עזבוני וישבעו

[1]) [השם הפרטי בן כלבא שבוע אמנם נדרש בבבלי (גיטי נו.): שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע ע"ב. עם זאת שים לב לכך, שנדרש (בן) כלבא (שבוע) כאן בדרשה כפולה, אחת בלשון כָּל בָּא (כלשון שכל הנכנס לביתו) ואחת כמלה ארמית במשמ' כֶּלֶב (רעב ככלב) ואכן מסתבר שאין "ככלב" אלא תוספת, ועקר השם הוא בעברית לשבח „כל בא שבע", כאיש הרגיל לומר: כל דכפין ייתי ויכול, ודוק.]

[2]) [נ"א: מטובה; ובסדור רסע"ג בא: ותן טל ומטר על פני האדמה וְשַׂבַּע את העולם כלו מברכות טובך וכו', ובעין זה בנוסח הספרדים.]

בלא אלהים וָאַשְׂבִּעַ[1]) אותם וינאפו (ירמי' ה ז). בצאת עזבוניך מימים הִשְׂבַּעַתְּ עמים רבים (יחזק' כז לג). וְהִשְׂבַּעְתִּי ממך חית כל הארץ (שם לב ד). ומצור דבש אַשְׂבִּיעֶךָּ (תהל' פא יז). שאל ויבא שלו ולחם שמים יַשְׂבִּיעֵם (שם קה מ'. אביוניה אַשְׂבִּיעַ לחם (שם קלב יה). חלב חטים יַשְׂבִּיעֵךְ (שם קמז יד). — והשביע האל לאדם רצון: פותח את ידיך וּמַשְׂבִּיעַ לכל חי רצון (שם קמה יו). — והשביע מרורים וכד': לא יתנני השב רוחי כי יַשְׂבִּעֵנִי ממררים (איוב ט יח). הִשְׂבִּיעַנִי במרורים הרוני לענה (איכה ג יה)—והשביע (בגשם) את האדמה, המדבר: להמטיר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו, לְהַשְׂבִּיעַ שאה ומשאה ולהצמיה מצא דשא (איוב לח כו-כז). — והשביע ארך ימים: ארך ימים אַשְׂבִּיעֵהוּ ואראהו[2]) בישועתי (תהל' לא יו). — ובתו"ם: המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה משביעו לעולם הבא (סנה' ק.). — *השביע עצמו בדברי תורה: כל המשביע עצמו בדברי תורה ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות (רבי חייא בשם ר' יוחנן, ברכ' יד.). —*ועל אבר המין: אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו שבע משביעו רעב (סוכ' נב:, וכעין זה סנה' קז. ועי' גם ירוש' כתוב' ה ט[3]). — *והשביע העינים[4]): ויתן (יעקב) ביד עבדיו עדר עדר לבדו זכו' ולמה לא הכניסן כולן כאחת כדי להשביע עיניו של רשע (מד"ר ברא"ש' עו). — *והשביע את עצמו, את זולתו, במשמ' עשה שיראה כשָׂבֵעַ, בעשיר: אדם עשוי שלא להשביע את עצמו (ר"נ, סנה' כט:). כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו (רבי חייא, שם). — ובספהמ"א, גם בהשאלה, *השביע דבר בֵּאור, באר אותו די הצורך[5]): והשיבותי הדברים בהקדמה

[1]) [בכל ספרים כ"י בשי"ן שמאלית וכן פירש המתרגם והמפרשים (מנחת ש"י).]

[2]) אראהו זה לשון רויה הוא, מן ג. רָוָה, ועי' בעמ' 6298.]

[3]) [שם בנוסח: האבר הזה שבאדם הרעיבתו השביעתו, השביעתו הרעיבתו, עי' בעמ' 6639.]

[4]) [על פי השמוש המקראי בבנין קל.]

[5]) [לפי שמושי הפעל אַשְׁבַעַ a) בערב'.]

a) اشبع.

הזאת, עם שמנהגי לקצר, לחשביעה באור מפני שהיא מכונת כל הספר חזה וקטבו (ר"י א"ח, או"ד ב, לייפציג, מט). ולא יספיק לי זה עד שאשביעהו באור (סס, נג). — *וכפ"ע, נעשה שָׂבֵעַ: ע"י ששותהו (את היין) בלגימות גסות וגרון מלא הוא משביע וכו' (רש"י, סוכה מט:).

—פע', *שִׂבַּע, ב"כ מְשַׂבֵּעַ, — שנעשה שָׂבֵעַ[1]): ד"א בחדש השביעי שהוא משובע בכל, גרנות בתוכו גתות בתוכו כל מיני מגדים בתוכו (פסיק' ר"כ, בחדש השביעי, בובר, קכד.) [2]).

—התפ', *הִשְׂתַּבֵּעַ, — כמו קל: מחו מדרביו ישבע סיג לב ר' אבא בר כהנא אומר אותו הלב שהוא מלא סוגים, מדרכיו עתיד לחשתבע (מד"ר במד' יד).

שֹׂבַע, ס"ז, — מצב הַשָּׂבֵעַ, שפע אכל, Sattheit, Überfluss ; rassasiement, abondance ; satiety, abundance: הנה שבע שנים באות שָׂבָע גדול בכל ארץ מצרים וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל הַשָּׂבָע בארץ מצרים וכו' ולא יודע הַשָּׂבָע בארץ מפני הרעב ההוא וכו' (בראשית מא כט-לא). יעשה פרעה ויפקד פקדים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני הַשָּׂבָע (סס סס לד). וימלאו אסמיך שָׂבָע ותירוש יקביך יפרצו (משלי ג י). מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל וְהַשָּׂבָע לעשיר איננו מניח לו לישון (קהלת ה יא).

שָׂבֵעַ, ת"ז[3]), סמי שְׂבֵעַ, מ"ר שְׂבֵעִים, נקי שְׂבֵעָה, — מי שאכל כל צרכו, satiated ; rassasié ; satt: שְׂבֵעִים בלחם נשכרו ורעבים חדלו, עד[4]) עקרה ילדה שבעה וכו' (ש"א ב ה-ו). יראת יי' לחיים

---

[1]) [כדרשת שם המספר שֶׁבַע כלשון שׂבעי במצוי בתו"ם.]

[2]) וכעין זה במד"ר ויקר' כט, וראה הערת בובר בפסיק' ר"כ, שם.]

[3]) [צורה זו משמשת גם בינוי לפעל שׂבע.]

[4]) לא כונה חלקת הפסוקים במסרת, והכונה: ורעבים חָדְלוּ עַד.]

וְשָׂבֵעַ ילין בל יפקד רע[1]) (משלי יט כג). נפש שְׂבֵעָה תבוס נפת ונפש רעבה כל מר מתוק (סס כז ז). — ובצרופים שבהשאלה[2]) שבע רצון[3]): נפתלי שְׂבַע רצון ומלא ברכת יי' (דברי לג כג). — ושבע קלון, שבע רגז: אם רשעתי אללי לי וצדקתי לא אשא ראשי שבע קלון וראה עניי (איוב י יט). אדם ילוד אשה קצר ימים וּשְׂבַע רגז (סס יד א). — ושבע ימים: ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן וּשְׂבַע ימים (בראשי' לה כט). וימת איוב זקן וּשְׂבַע ימים (איוב מב יז). — ושבע ימים עשר וכבוד: וימת (דוד) בשיבה טובה שְׂבַע ימים עשר וכבוד (דהי"א כט כח). — ובקצור: זקן ושבֵע, באותה משמ': ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן וְשָׂבֵעַ (בראשי' כה ח). — ובתו"ם: הקב"ה מראה להן לצדיקים מתן שכרן בעולם הזה ונפשם שביעה והן ישינין להן וכו' (ירוש' ע"ז ג א). אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו שבע (סנה' קז.)[4]). מי שאוהב תורה אינו שבע תורה (ר"כ, מד"ר דבר' ב). מי שהוא אוהב מצות אינו שבע מן המצוה (ר' ילמק, סס). — ובסהמ"א: והוא כמות (ולא ישבע), כמלאך המות שאינו שבע מלהמית כך זה אינו שבע בכל קניינו (רש"י, חבק' ב ה). שלא להשביע שלא ליראות שבע ממטון (הוא, סנה' כט:). שהיה (דוד) משמש מטתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא יהרהר אחר אשה כל היום (ס"א, סס קז.). השבע לא ירגיש בצער הרעב (רס"ע פלקירא, אגרת המוסר, הברמן, קבץ על יד א(יא), עד). והוא בהפרדה (ז"א: בהפרד הנפש) מזה העולם וכו' תעמוד קיימ' בעצמה ושביעה מזיו הזוהר הנצחי (ר"מ אלדבי,

---

[1]) [ידועה דרשת ר' זירא (ברכי יד.): כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע, שנאמר שבע ילין בל יפקד רע, אל תקרי שבע אלא שֶׁבַע. ואפשר שהרגישו בקשי שבפסוק, שאין בו לכאורה נושא בצלע השניה.]

[2]) [וראה מעין צרופים אלו בפעל.]

[3]) [הכונה: הוא ישבע מרצון האלהים, כהמשכו: ומלא ברכת יי', ולא כשמוש הצרוף היום במשמ' מי שנתמלא חפצו ונתקררה דעתו. ורש"י פרש: שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה.]

[4]) [ועי' שָׂבַע, הפע', הערות.]

סבילי האומה ט). — *ובעל נפש שבעה, במשמ' מי שלעצמו אין לו דרישה [1]): ואם היה בעל נפש שבעה מפריש אחד מארבעים (רמב"ם, הלי תרומות ד ז). — *והספה, או התספות, שבעה, במשמ' רוויה: ואם יעברו מן העצם הנימס חלקים כל כך בין חלקי הנוזל, עד שלא יכול לקבל עוד יותר אז נאמר כי עתה העצם הפועל ההתמסות הוא שבע (ליכדא, רלסים למודים ב ג, 22) — ואמרו פיטנים ומשוררים: הקם ברקמות שבעי רצון וכלה ועדר מקהלות לציון (רסב"ג, סמרתי יוס ביאליק-רבניצקי ב, 227). — אני האיש וכו' שבע רצון ומלא בין חכמים, בלי יחמר והבים או כספים (ר"י הלוי, התיכא הכתפים, זמורה ג, 320).

שֹׂבַע, ס"א, כנ' שָׂבְעֶךָ, שָׂבְעָהּ, — תכונת השָׂבֵעַ: מי יתן מותנו ביד יי' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לָשֹׂבַע וכו' (שמות יו ג). ונתנה הארץ פריה ואכלתם לָשֹׂבַע (ויקר' כה יט, וכעין א שם כו ה). כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שָׂבְעֶךָ ואל כליך לא תתן (דברי כג כה). לחם אבירים אכל איש צידה שלח להם לָשֹׂבַע (תהלי עח כה). צדיק אכל לְשֹׂבַע נפשו ובטן רשעים תחסר (משלי יג כה). ותוצא ותתן לה את אשר הותירה מִשָּׂבְעָהּ (רות ב יח). — ובהשאלה, שבע שמחות: תודיעני ארח חיים שֹׂבַע שמחות את פניך נעִמות בימינך נצח (תהלי יו יא) — ובתו"מ: חגיגה הבאה עמו (עם הפסח) היא נאכלת תחילה כדי שיהא פסח נאכל בשובע [2]) (תוספתי פסחי ה ג). שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה וכו', ברביעית שובע ואינו שובע, בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין וכו' (ת"כ, סנהי לז., דא"ז י). — ובספה"א: אכל ועמד, מהר לעמוד פתאום אחר שאכל שובעו (רמ"י, שבת קכט:) — *ולמד לשבע: לגרם

[1]) [במשנה (תרומ' ד ד): עין יפה, ועי' שֹׂבַע, שבע נפש, במובאה מן חמו"נ, באותה משמע', ובהערה שם, והשוה גם בכתוב: כנפשך שָׂבְעֶךָ (דבר' כג כה).

[2]) [ברייתא זו מובאת בבבלי פסח' ע., ושם: על השבע, ובירוש' שם ו ד, הנוסח: כדי שיאכל הפסח לשבע.]

עצמות כלומר ללמוד שלא לשובע (רוא, ב"ב כב.). — *ושבע הנפש, במשמ' שמחה בחלקו: וכן ספור מלחמת תשעת המלכים להודיע תמופת בנצ"ח אברהם באנשים מתי מספר וכו' והודיענו גם כן בהסתפקותו ושובע נפשו והיותו בז לממון וכו' (ר"מ א"ס, מו"נ ג נ).

שִׂבְעָה, ס"נ, במקרא רק סמי' שִׂבְעַת, — כמו שָׂבָע: הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שִׂבְעַת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזקי יו מט).

שָׂבְעָה, ס"נ, כנ' שָׂבְעָתֵךְ, — סה"ס מן שָׂבַע, כמו שָׂבָע, שֹׂבַע: כי לישבים לפני יי' יהיה סחרה (של צר) לאכל לְשָׂבְעָה ולמכסה עתיק (ישעי כג יח). למה תשקלו כסף בלוא לחם ויגיעכם בלוא לְשָׂבְעָה (שם נה ב). והכלבים עזי נפש לא ידעו שָׂבְעָה (שם נו יא). ותזני אל בני אשור מבלתי שָׂבְעָתֵךְ (יחזק' יו כח). ואכלתם חֵלב לְשָׂבְעָה ושתיתם דם לשכרון מזבחי אשר זבחתי לכם (שם לט יט). זרעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לְשָׂבְעָה שתו ואין לשכרה וכו' (חגי א ו). — ואמרו משוררים: לחמך אכל סלה בלי שובעתך, ושכב עלי ארץ ושכנה דומם (ר"ם הנגיד, לחמך אכל, בן משלי אברמסון, 221). ותניקני דבש מסלעה ושמן מחלמיש צור לשבעה (עמנו', מחב' כג, הברמן, 653).

שבר [1]), ממנו שֵׂבֶר, שַׂבָּר, *שִׂבְרָה, *שִׂבְרוֹן, ועי' סבר (עמ' 3931) והנגזר ממנו.

שָׂבַר [2]), פ"ע, שִׂבֵּר, — הסתכל, התבונן, ausschauen, betrachten; regarder, chercher; to look out, regard: ואצאה בשער הגיא לילה ואל פני

[1]) הכתיב בשין ידוע עד כה מן העברי' שבמקרא בלבד, וכאן הוא בא בכל המקומות, ויש לראות כתיב זה כקדום, במשמ' צפה, הסתכל. בכתיב בסמך שכיח השרש בעבר' ובארמ' שבתו"מ ובסור', השוואות לשרשים אחרים ביתר השפות שהציעו, אינן מסתברות. אין השרש בא במקרא אלא במקורות מאחרים, וכנראה שאול הוא מארמ'.]

[2]) [הצרוף שבר את האזן, שרבים גזרו אותו בטעות מן שבר, שיך הוא לשרש שבר, ועי' שם.]

עין התנין ואל שער האשפת ואהי שֹׂבֵר בחומת ירושלם אשר הם פרוצים ושעריה אכלו באש (נחמי' ב יג, ועי' גם שם שם יה). — ובסהמ"א: ויט הרופא יד ימינו אליה (אל החולה), וימשש את כל כליה וכו' והמבקש היה שׁוֹבֵר על כל מעשיו ואש הקנאה בו בוערה (רס"ע פלקירה, המבקש, לב). — ואמר הפיטן: צעקתי אליך מחדרי לבבי שֹׂבֵר מלולי, ופצני והצילני כי חשבו לדחות מעגלי (אברהם בן יואב מהענוים, אבות סיום, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, קד). ועי' סבר.

—פעי', שִׂבֵּר, שִׂבַּרְתִּי, שִׂבְּרוּ, יְשַׂבֵּר, יְשַׂבְּרוּ, יְשַׂבֵּרוּן, תְּשַׂבֵּרְנָה, — צִפָּה, קִוָּה, ausblicken, hoffen; regarder, espérer; to look out, hope: כי לא שאול תודך מות יהללך לא יְשַׂבְּרוּ יורדי בור אל אמתך (ישעי' לח יח). כלם אליך יְשַׂבֵּרוּן לתת אכלם בעתו (תהלי' קד כז). שִׂבַּרְתִּי לישועתך יי' ומצותיך עשיתי (שם קיט קסו). עיני כל אליך יְשַׂבֵּרוּ ואתה נותן להם את אכלם בעתו (שם קמה יה). הלהן תְּשַׂבֵּרְנָה עד אשר יגדלו, הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש (רות א יג). ביום אשר שִׂבְּרוּ איבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם (אסתר ט א). ועי' סָבַר [1]). — ואמר הפיטן: והסף והשלם קץ הקיצון, ויעלו לרנן משברי עלצון, סביב מקריבים במזבח החיצון (רסב"ג, שמרתי יום, ביאליק-רבניצקי ב, 227). למי אשבר ומה אדבר והכל ידי עשתה (ראב"ע, אהה ירד, איגר, 169).

שֵׂבֶר, ש"ז, כנ' שִׂבְרִי, שִׂבְרוֹ, — מבט, תקוה, Ausblick, Hoffnung; vue, espérance; outlook, hope: סמכני באמרתך ואחיה ואל תבישני משִּׂבְרִי (תהלי' קיט קיו). אשרי שאל יעקב בעזרו שִׂבְרוֹ על יי' אלהיו (שם קמו ה). — ואמרו פיטנים ומשוררים:

1) [במד"ר דבר' א, על הכתוב פנו לכם צפונה, נאמר: אמרו לו ישראל, רבש"ע, אביו מברכו על חרבך תחיה ואתה משביר עמו ואומר לנו הצפינו עצמכם מפניו וכו'. ואין פעל כזה מסתבר לא כלשון שבר ולא כלשון שֵׂבר, ואולם בדפוס וניציה ש"ה מסבים במק' משביר, וכן ביד יוסף: מסבים בצ"ל, וכן נכון.]

ואת שִׂבְרוּ ואתה שעשעיו ואתה כל מנת חלקו וכוסו (רסב"ג, בחר מהלל, ביאליק-רבניצקי, 48). אמר אויב, בני אל אבד שִׂבְרָם, חשבה עינם כי כבותי נרם (ראב"ע, אמרה ציון, איגר, 168). לך שִׂבְרִי רפא שברי ואת צירי ומכתי (הוא, לך אלי, כהנא א, 204).

שִׂבְרָה, ש"נ, — כמו שֵׂבֶר: ראה היום בצרתי שמע ושעה עתירתי, זכר דבר לעבדך ואל אבוש בשברתי (ר"ש הנגיד, ראה היום, בן תהלים, הברמן א, 15).

שִׂבְרוֹן, ש"ז, — כמו שֵׂבֶר: בשבחו אני אחל, וטובו לא איחל, כי אפס שברון (מנחם בן סרוק, אדוני בן אדוני, בס' תשו' תלמידי מנחם, שטרן, XXIV).

שגא [1]), ממנו שָׂגָא, שַׂגּוּי, שַׂגִּיא, ועי' סגה, עמ' 3944.

שָׂגָא, שָׂגָה, פ"ע, יִשְׂגֶּה, — גדל, היה גדול, gross werden, sein; grandir, être grand; to become, be great: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון יִשְׂגֶּה (תהלי' צב יג). והיה ראשיתך מצער ואחריתך יִשְׂגֶּה מאד (איוב ח ז). היגאה גמא בלא בצה יִשְׂגֶּה [2]) אחו בלי מים (שם שם יא). — ובסהמ"א: הישגו בלי מים אחים? (ר"י זבארה, ס' שעשועים ב, דוידזון, 17).—ואמר המשורר: גפן אחת על מעיני צדק, שגה בגן ישר ופריה (רמב"ע, תבל באיבה לב, ברודי, שם). וחושו מכו לבי בתחבשת וברטיה, וזרו בו עלי מכה אדמדמת ושוגיה (ר"ש הנגיד, מכמות פליליה, שמון, יא; בן תהלים ב, הברמן, 128).

—וביכ' פעו' שְׂגוּיָה: הקצרה ימין נאדרת בכח וחיל שגויה (ר' נתנאל מקיון, י"ה מן הקרן, סידר היחוד והכבוד, עו).

—הפעי', הִשְׂגִּיא, הִשְׂגּוּ, כְּשַׂגִּיא, תַּשְׂגִּיא, — עשה שישגא, הגדיל: הנה אלה רשעים ושלוי עולם

1) [גם בארמ' שבמקרא ובכתבות שְׂגָא, שַׂגִּיא, שגי, ובארמ' שבתו"ם ובסור' סגא. ואמנם עקר משמ' השרש במקרא היא כלשון גדל, ובארמ' שאחר המקרא לשון רבוי, בנגוד להבדל הוראת השרש רבב בין עברי' לארמ'. השואות לשרשים אחרים ביותר השפות השמיות אינן משכנעות.]

2) [ס"א: יִשְׂגֶּא.]

הִשְׂגּוּ חיל (תהלים עג יב). מַשְׂגִּיא לגוים¹) ויאבדם שֹׁטֵחַ לגוים¹) וינחם (איוב יב כג). זכֹר כי תַשְׂגִּיא פעלו אשר שֹׁרְרוּ אנשים (שם לו כד). — ובספה"א, ואמר הפיטן: שביעת טל תסלסל שיחים, שדות להשגיא ולא להסגיר (אור טל, פיוטי ינייי, צולאי, תקכג). — *ובמשמ' חשב שדבר הוא שגיא, גדול: הואלת לשים עין לטובה על שירי הדלים ולהשגיא פעלי זה הקטן והצעיר (יל"ג, אגרות א א, 5).

שגב²), ממנו מִשְׂגָּב, שָׂגָב, *שֶׂגֶב, *שִׂגּוּב, ועי' סָגַב, עמ' 3943.

שָׂגַב, פ"ע, שָׂגְבָה, שָׂגְבוּ, — היה גבה ומורם, hoch sein; être haut; to be high: לא היתה קריה אשר שָׂגְבָה ממנו את הכל נתן ה' אלהינו לפנינו (דברי ב לו). לשום שפלים למרום וקֹדרים שָׂגְבוּ ישע (איוב ה יא). — ובספה"א: וישמעו בני תובל ויבואו עליהם למלחמה, ולא יכלו להם כי שגב מהם ההר (יוסיפון, גינצבורג, ד). — ואמר הפיטן: ורחוק והוא קרוב, וקרוב והוא רחוק, ונמצא בכל מקום, ושגבו מקומותיו (רמב"ע, בשם אל, צרודי א, רלז).

—נפעל, נִשְׂגַּב, נִשְׂגָּב, נִשְׂגָּבָה, וביני' נִשְׂגָּב נִשְׂגָּבָה, — כמו קל: כי השח ישבי מרום קריה נִשְׂגָּבָה ישפילנה ישפילה עד עפר (ישעי כו ה). כפרץ נֹפל נבעה בחומה נִשְׂגָּבָה אשר פתאם לפתע יבא שברה (שם ל יג). הון עשיר קרית עֻזּוֹ וכחומה נִשְׂגָּבָה במשכיתו (משלי יח יא). — ועל האלהים: וְנִשְׂגַּב יי' לבדו ביום ההוא (ישעי ב יא, יז). נִשְׂגָּב יי' כי שֹׁכֵן מרום מִלֵּא ציון משפט וצדקה (שם לג ה). — ונשגב שם האל: הודו ליי' קראו בשמו וכו' הזכירו כי נִשְׂגָּב שמו (שם יב ד). יהללו את שם יי' כי נִשְׂגָּב שמו לבדו (תהלי קמח יג). — ובהשאלה במשמ' היה נעלה מבינת אדם: פליאה דעת ממני נִשְׂגְּבָה לא אוכל לה (תהלי קלט ו). — ובמשמ' היה נעלה מכל סכנה: מגדל עֹז שם יי' בו ירוץ צדיק וְנִשְׂגָּב (משלי יח י). — ובספה"א: מפני שאם היו כל הדברים גזורה בטלו המחשבות וההכנות לדברים להשגב בהם ולהנצל בשבילם מפני הרעות וכו' (כ"י עקנין, פרוש אבות ג טז, 69). כי נשמות ישראל באות ומשתלשלות ממקום נפלא ונשגב מאוד (מנחת קנאות, קופמן, 75). — *ענין שנשגב: בענין שמטה ויובל יש להפליא במחשבת הלב לדעת טעמם, ואמת שנשגבו עניניהם בהפלאת ההנהגה במצות תוריות (כ"א הקבלי, גן עדן, שמטה ויובל ד, קמ:). — *ומליצה נשגבה, ורעיון נשגב: מליצה יפה ונשגבה (שד"ל, אגרות קכה). ככה לא יאתה להתהדר ברעיונות נשגבים יתר על המדה הדרושה לחפץ המכתב (מ"א גינצבורג, קרית ספר, הקד'). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ותישגב לבדך, ותיחד שמך, בעוצם כוחך, ובאומץ חילך (ינייי, ותישגב לבדך, קרובי שמות, צולאי, פו). כזכרך שבועת בריחות, לצרה נשגבת לעתות (ר' שמעון בן אבון, אילי אלדק, יוצר ז פסח). עד תדרכי צען וגם בבל וארץ הצבי, שם תדרכי כל עז ושם תנשאי תשגבי (רסע"ג, מה לך, ביאליק-רבניצקי א, 15). סכלו אנשים קראים חנם בשם שר ואלוף, לא נשגבו יום לטבח הובאו כבבש ואלוף (רמב"ע, הענק ח, צרודי, סעד).

—פעל, שִׂגֵּב, אֲשַׂגְּבֵהוּ, תְּשַׂגְּבֵנִי, יְשַׂגֵּב, יְשַׂגֶּבְךָ — עשה שישגב, רומם, הרים erhöhen; élever; to lift up: יענך יי' ביום צרה יְשַׂגֶּבְךָ שם אלהי יעקב (תהלי כ ב). ואני עני וכואב ישועתך אלהים תְּשַׂגְּבֵנִי (שם סט ל). כי בי חשק ואפלטהו אֲשַׂגְּבֵהוּ כי ידע שמי (שם צא יד). — וְשִׂגֵּב האל את העני מעניו, מאויביו: הצילני מאיבי אלהי ממתקוממי

---

¹) [לפי דברי העורך בפרושו הכונה היא: משגיא לְגֵי ים או לְגַּים במשמ' גלי הים, ועי' שָׁטַח, הערות, בעמ' 7051.]

²) [שרש זה כמות שהוא בא מחוץ לעבר' רק בארמ' שבתרגומים כתמורת העבר' וישגב אביון מעוני (תהלים קז מא): שגב חשיכא מסכינותא, ובשמוש חפשי במשלי ד ו: דתשגביך (במק' ותצרֶךָּ). ואמנם משוים iskubu במשמ' ישגב (חיל וחומה) במכתב מעסארנה (147, 53), אך גם הקריאה izqupu מן זקף אפשרית. אמנם יתכן, כי השרשים זקף ושגב קרובים הם בעקר; ועי' במקרא גם בסע"ס שְׂגוּב, שִׂגּוּב, ולפי זה אמר המשורר: ויסד משגוביה בצורים וחשף מסתריה גאונים (רסע"ג, עטה הוד, ביאליק-רבניצקי א, 101).]

תְּשַׂגְּבֵנִי (תהלים נט ב). וַיְשַׂגֵּב אביון מעוני וישם כצאן משפחות (שם קז מא). — ושׂגב את ראובן על שמעון: וַיְשַׂגֵּב יי' את צרי רצין עליו ואת איביו יסכסך (ישעי' ט י) [1]. — ובספהמ"א: האלהים ישגב רבינו ויוסיף ימים על ימיו וכו' (ר"ס יהודי מלכים וא"י ב, מן, 24). — ואמרו פיטנים: אורה וגילה לאיומה כנידגלה וכו' לשגבה ולגוננה ולגדלה (פיוטי יניי, וביום אורה וגילה, זולתי, ספקה). והתרצה למעמד ישיש ונער שגבם בטובך מחיתו יער (ר' יוסף אבן אביתור, ארכת ספתי, מעל הסיר, 13). קבל רנת עַמך, שגבנו טהרנו נורא (תפלת אנא בכח). שגב אזרח פלאות, מאור הכבשן בנוראות (ר"י הלוי, אל נעלם, זמורה ז, 24). — °ובמשמ' רומם, קִלֵּס: אשגב לפועל אשר שת ופעל, אנותו כי לו יאתה מלוכה (יוסי בן יוסי, אהללה אלהי, מוס' ב כ"ס). אבא בחיל להתיצבה במעמד פני חבה, גשתי לרומם ולשגבה מרשות דגול מרבבה (כ"י טוב עלם, אבא בחיל, קרובי שבת הגדול).

—פעי, שֻׂגַּב, יְשֻׂגַּב, — ששגבו ורוממו אותו: חרדת אדם יתן מוקש ובוטח ביי' יְשֻׂגָּב (משלי כט כה). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שֻׂגַּב חלק היות גביר לאחיו, ועוד תסוב לישרון מלוכה (יוסי בן יוסי, אהללה אלהי, מוס' ב כ"ס). שֻׂגַּב בהדרו מכל עין וישו ערפל חתלתו (ר"י הלוי, מעוזי ועזי, זמורה ס, 344). ואלו בא חגב יוני בם שֻׂגַּב, ורכב על כל גב ונחשב בענקים (ראב"ע, כדוד הסיר אוני, כה"א א, 25).

—הפעי, הִשְׂגִּיב, יַשְׂגִּיב, — כמו קל, היה רם: הן אל יַשְׂגִּיב בכחו מי כמהו מורה (איוב לו כב). — ובתו"מ, במליצת הכתוב: וכן אתה מוצא במשה שהשגיב הקב"ה כחו ללכת בשליחותו ולעשות צוויו והיה מורת לפרעה הרשע שיעשה תשובה (מד"כ שמות יב). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ומציל למטים להרג בהונו ומשגיב נפשות למות לקוחות (רמב"ע, תנו לין, הענק, צרודי, שא). משגיב בכחו מי בלתו וכמהו, כי הוא מקור הכל יוצרו ועשהו (כ"י הלוי, משגיב בכחו, זמורה י, 624). המלכות הוא כדמות שלטון, הדת תשגיב את חלשתו (עמנוי, מחברי יע, הברמן, 537).

—התפ', הִשְׂתַּגֵּב, שׂגב עצמו, התרומם: ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להשתגב בו מפני שאול (רד"ק, ש"א כג כח).

°**שֶׂגֶב**, ש"ז, — רוממות, שִׂגּוּב: השגוי והשגב להי עולמים (האדרת והאמונה, מחזי' יו"כ). בסוד שיח סדר סלה, שום שכל, סבר שֹׂחת, שוש שגב (ר"א קליר, מי יערוך, סלוק מחזי' יו"כ).

שָׂגָה, עי' שָׂגָא.

°**שִׂגּוּב**, ש"ז, — שה"פ מן שִׂגֵּב, תרמה: אזכור בשורה אשר היא לי לנחם בבוא צרה ואוחיל לישעך ושגובך (ר"ם הנגיד, יום לה, בן תהלים, הברמן א, 151). — °וכמו שֶׂגֶב, רוממות, עלוי: תקיף בערבות אות ברבבות נערץ בשגובים (ר' מנחם ברבי מכיר, אל אל שדי, יוצר שבת נחמו). כלם לשם נורא יקדישון, בכבוד שגובו ישלשון (ר' יצחק בן משה, אל אלהים, יוצר שבת לפני ר"ה).

°**שַׂגּוּי**, ש"ז, — גדולה, גדלות Grösse; grandeur; greatness: השגוי והשגב לחי עולמים (האדרת והאמונה, מחזי' יו"כ).

שַׂגִּיא, ש"ת, — גדול, gross; grand; great: הן אל שַׂגִּיא ולא נדע מספר שניו ולא חקר (איוב לו כו). — ושגיא־כח [1]: שדי לא מצאנהו שַׂגִּיא כח [2] ומשפט ורב צדקה לא יענה (שם לז כג).

---

1) [בתו"מ בא פעל זה לכאורה במאמר הקשה בתמורת טז.: לבלתי עצבי שלא ישגבני יצה"ר מלשנות (רש"י: לבטל מדברי תורה), וכנראה ט"ס לפנינו. ולמעשה בכ"י מינכן הגרסה: לא ישלט יצר הרע מלשנות עצבי, וכ"י רומי: שלא ישי' יצר הרע מלשנות עצבי, ובילק"ש (ישעי' כז): שלא יסגפני וכו', ובמקבילות שבתו"מ באות נסחאות שונות.

---

1) [גם בתהלי' יט יג: שְׁגִיאוֹת לא נדע, הכונה אולי שגיאות, ז"א גדולות ונפלאות.]

2) [בצרוף זה גם מלת כח מנח משפטי היא, כשמוש המלה בלשון חז"ל (יפה כח תבן וכד'), ועי' בפרוש העורך משנת תשי"ד לכתוב.]

שִׂגְשַׂג, מִמֶּנּוּ שִׂגְשֵׂג, שִׂגְשׂוּג, ועי' סִגְסֵג, עמ' 3958.

שִׂגְשֵׂג, [1]), פ"ע, תְּשַׂגְשֵׂגִי, — פעל שלא הבררה משמעותו המדויקת: ביום נטעך תְּשַׂגְשֵׂגִי ובבקר זרעך תפריחי (ישעי' יז יא). — ובסהמ"א, בפרט במליצת הכתוב, במשמ' נטיעה וגדילה: האירו ברקיו תבל בהלו, קרנים מידו לו, ביום נטעו ישגשג מהללו (מנחת קנאות, קופמן, 5). — ואמרו פיטנים ומשוררים: כרם נטענו שגשג נצנים, כסו פניו חרולים קמשונים (כס"י, ס' אלהי הנבאות, סליח' לער"ה) — *וכפ"י: וצמחת דבריו האפילות, ושגשגת נטע פרדס יצריו (ילקט ספר, המעמד הזמן, שירי לאב"ע ב, כהנא, 124). שורק ונטע נעמן היית ובקר כציץ פרח ונצה תשגשגי זמוריך (ליון גנרם, קינות ס"ב).

—התפ', כתפ' *נִשְׂתַּגְשֵׂג, במשמ' צמח וגדל: מצא נח גפן שגורשה מגן עדן וכו' נטל מפירותיה וכו' ונטע ממנו כרם בארץ, בו ביום נשתגשגו פירותיה (פדר"א כג). — ובמשמ' הסתכסך, השתבש: לשון סכסוך, נשתגשגו זמורותיך במיני דשאים וערבובים (רש"י, ישעי' יז יא).

שִׂגְשׂוּג, ש"ז, — שה"פ מן שִׂגְשֵׂג: השגשוג הוא הגדול ובעבור שאי אפשר שיהיה הפועל רצוני לומר תשגשוג והפריחה לאומה המדובר בה בעבור שהיתה היא הנוטעת וכו' (ר"י א"ח, סה"ש לריב"ג, קלר).

---

[1]) [במגלת ישעיה א הגרסה, כנראה בטעות: תשגשגשי. השבעים תרגמו πλανηθήσῃ, כלשון שגגה ותעיה, וולג': labrusca, כלו' (הוצאת) שריגים זרים, ולפי הבנה קרובה לכך אפשר שאין תשגשגי אלא קצור שבמבטא בםק' תשרגי שריגים, או תשרישי שריגים. וקרוב לכך גם הסורי: נפיק סמדרה. וחז"ל, בדרוש המובא בהערה עמ' 3958, דרשו את המלה בסגסוג סיגים של כסף, וכן ת"י: קלקלתון עובדיכון. רסע"ג ראה בפעל לשון כריתה. ופרש רש"י: לשון סכסוך, נשתגשגו זמורותיך במיני דשאים וערבובים המקלקלים ענפי הגפן וכו' ע"כ, אך בסהמ"א ובלשון החיה משמש הפעל והשם שגשוג כלשון צמיחה בשפע, בקרוב אל שגא, שלא כפעל סגסג (עי' סס) שהובן כלשון סיגים וערבוב.]

שַׂד, שַׂד, במקרא רק מ"ר שִׂדִּים, [1]), בצרוף עמק השדים, — מלה שלא נתבררה כל צרכה: כל אלה חברו אל עמק הַשִּׂדִּים הוא ים המלח (בראש' יד ג).

---

[1]) [אמנם אין מלה זו באה אלא בשם מקום, אבל בתוך הצרוף עמק השדים, השדים שם כללי הוא, בה"א הידיעה, ואף אם נניח שלא עמדה מסרת הנקוד על כונתו האמתית של השם, גם זו וגם כונת הנקוד צריכות ברור. אשר לכתיב האותיות, נתן הוא גם לקריאה אחרת, כגון עמק הַשֵּׂדִים (כפי שהציע לגרס, ועי' לקמן), וכן מביא מ. מ. כשר, בתורה שלמה למקום, ממדרש אור האפלה (כ"י) דרוש כזה: עמק שיש בו שֵׁדִים (אם זאת הקריאה הנכונה). ועל מבטאים אחרים מורות גם דרשות כגון זו שבמדר"ר בראש' מב (מהד' תיאודור, 410) (המובא בחלופי גרסה במ"א): שדים שהיה מגדל סדנין שעשוי שדים שדים, שמניק את בניו כשָׁדַיִם וכו' ע"כ. השבעים לא תרגמו את המלה אלא כתבו לפי הענין ἡ κοιλὰς ἡ ἁλυκή כלו' העמק המלוח (עי' בסמוך), וכן מזכיר הירונימוס בפרושו: in vallem salinarum, אבל בנוסח הוולג': vallis silvestris, עמק מיער, ות"א: מישר חקליא (כאלו: שדות), ת"י: מישר פרדסיא, הסורי: עומקא דסדומיא (עמק הסדמיים), בדמוי שדים אל סְדֹם. ובשרידי תיאודוטיון ועקילס במק' השדים: τῶν προνεώνων (של יער עצים) או τῶν αχτῶν (אולי במשמ' של תבואה, שדות תבואה), ואלו הירונימוס עצמו (שדבריו מובאים גם אצל פילד, בספרו על שרידי ההכספלה) מעיר: Sciendum autem pro... in vallem salinarum in Hebraeo haberi in valle SEDDIM, quod Aq. interpretatur τῶν περιπεδίνων, Theod. τῶν ἀλσῶν, amoena nemora significantes, ובעבר': אולם יש לדעת... כי במק' in v. s. (בעמק המלוח) בא בנוסח העברי (בעמק) השדים, אשר עקילס מבאר אותו τ. π., ותיאודוטיון τ. α. (מלים) המציינות יערי חמד ע"כ, וזה בקרוב אל פרדסיא שבת"י. אמנם פרושים שונים אלו, הרחוקים זה מזה, ושאין יסוד של ממש להם במקור העברי, אולי אף נשתבשו בלשון המתרגמים. כי כן ביוני קרובות המלים ἁλυκή (מלוחה), ἄλσος (יער) בצלצולן (השוה גם ברומ' sal מלח, salsus מלוח), ומצד אחר דומה מלת ἁλυκή בצלצולה אל חקליא (שדות) שבת"א. ואין בכל אלה כדי לבאר את הצורה הַשִּׂדִּים שהנקוד בחר בה.

ויצא מלך סדם וכו׳ ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים (בר׳ יד ח). ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה והנשארים הרה נסו (שם שם י).

שׂדד [1], ממנו °מַשְׂדֵּדָה [2], שֹׂדֵד.

שָׂדַד [3] קל לא נמצא במקורות הקדומים.

ואמנם נראה, שהתכון הנקוד עמק השדים למ״ר מן סַד, כאלו הכונה לבני אדם (המלכים המנצחים) אשר שם כדרלעמר את רגלם בסדים, כלשון איוב יג כז ושוב שם לג יא (ותשם בסד רגלי, ישם בסד רגלי), ואולי לכך מתכונת הדרשה הראשונה על השדים המובאת לעיל מסד״ר בראש׳: שדים שהיה מגדל סדנין (ועי׳ סַדָּן), כאלו גדלו בעמק זה עצים ששמשו סדים לבני אדם כבולים, וכמובן זה אפשר להבין בהמשך שם: שעשוי שדים שדים (כלו׳ סדים). וכנראה אין לקשר את הצרוף עמק השדים בלשון הכתוב אם ישדד עמקים שבאיוב לט י. באותו כוון אפשר להניח, כי גם המקרא עצמו, החוזר ומזכיר את השם עמק השדים ג׳ פעמים, התכון למדרש השם הזה בספור על מלחמת ארבעת המלכים בחמשה, אלא שאין לדעת, כיצד בטאו את השם בתנועותיו. על כל פנים אין בהצעת הקריאה עמק השדים כל באור לספור, שקשייו מרבים (בן לא נתברר עד כה מה הן בארת בארת חמר הנזכרות בו). ואולי יש מקום להשוות אל עמק השדים את הצרוף גפן סדם ושדמת עמרה (דבר׳ לב לב), אשר לפיו אפשר למצא כאן רמז לכרמים ושדמות יין שהיו מקדם בסביבת הערים האלה, ויהי השם כדגמת נחל שורק, וצ״ע.]

1) [עי׳ שָׂדֶה, הערה. משרש זה גזרו הנקדנים אולי גם את שמו של עמק השדים (בראש׳ יד ג). אבל, כאמור בהערה שלפני זו, לא נתברר שם זה כל צרכו, ומרבות הדרשות עליו.]

2) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

3) [באשור׳ משמ׳ הפעל שדד היא סחב (עגלה וכד׳) לשם הסרת השלף, ובא פעל זה גם כמשמ׳ העברת המחרשה על השדה אחר הקציר (עי׳ שלף, הערות), וכנראה זאת עקר משמ׳ הפעל בעבר׳, ובשמוש הלשון היום השתרש הפעל במשמ׳ העביר את המשדדה (בעין טבלה בעלת מסמרות נוקבים נקבים

—פע׳, שִׂדֵּד, יְשַׂדֵּד, יְשַׂדֶּד־, — durchpflügen ; achever de labourer; to plough all over: הכל היום יחרש החרש לזרע יפתח וישדד אדמתו (ישעי׳ כח כד). ואפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש וכו׳ יחרוש יהודה ישדד לו יעקב (הושע י יא). התקשר רים בתלם עבתו אם ישדד עמקים אחריך (איוב לט י). — ואמר הפיטן: קטנתי מהכיל הפצר כל תבום, רדיתי שדדתי באלפים אבום (רסע״ג, הויה לי, סליח׳ לת״צ, סדור רסע״ג, שכג). — ואמר המשורר: אשר הפקד עלי הר התבונה ושדד אחריו עמקי תלמיו (רמב״ג, אמר לאמרים, ציהליק-רבנילקי א, 9) [1].

—קל, °שָׂדַד, — במליצה, כמו פע׳, רק בינ׳, שׂוֹדֵד: אני אכר אני שׂודד [2], אני לוחם אני שׂודד (עמנו׳, מחב׳ ע, הברמן, 273).

שׂדה [3], ממנו שָׂדֶה, שָׂדַי.

שָׂדֶה [4], ש״ז [5], סמי׳ שְׂדֵה, (וּשְׂדֵה, שָׂדַי, כנ׳ שָׂדִי, שָׂדְךָ, שָׂדֵךְ, שָׂדֵהוּ, שָׂדָהּ, מ״ר שָׂדוֹת, שָׂדֹת, סמ״ר שְׂדוֹת, כנ׳ שְׂדֹתֵינוּ, שְׂדוֹתֵיכֶם, שְׂדֹתֶיהָ, שְׂדוֹתֵיהֶם, שְׂדֹתֵיהֶם, שְׂדֹתָם, סמ״ר שְׂדֵי, כנ׳ שָׂדֵינוּ, שָׂדֶיךָ, — חלקת אדמה הנועדת לזריעת תבואה

בקרקע) כדי להכשיר את השדה לזריעה eggen; herser; to harrow.]

1) [על שמוש הפעל היום עי׳ בהערה שלפני זו.]

2) [אמנם בנ״א: בודד.]

3) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

4) [מלה זו, שאין שָׂדַי (עי׳ שם) אלא צורה פיוטית ממנה, באה גם תכופות בכתבות כנעניות בכתיב שד (בצרופים כגון שד כת, שד נרנק ועוד, במשמ׳ שטח ארץ פרזי, ועי׳ סלושץ, אוצר, עמ׳ 375), באוגרית׳ שד, מ״ר שדם בשמוש דומה ובהקבלה אל ארץ, באשור׳ שֵׁדוּ במשמ׳ הר, בעוד שנדחקה המלה ביתר השפות השמיות, כגון בארמ׳ ובערב׳, מפני מלים אחרות. במכתבי עמרנה הבבליים בא פעם אחת, במלה עברית (287 56) הכתיב שַׁת. התפתחות הוראתה של המלה לחלקת קרקע מעבדת, מיחדת היא לעבר׳.]

5) [בתו״מ ש״נ, ועי׳ שם.]

וירקות [1]) Feld, Acker; terre (labourable); (tilled) land: ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יי' (ברא' כז כז). כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם (שמות כב ד). לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקר' כג כב). לא נעבר בשדה ובכרם וכו' דרך המלך נלך (במד' כ יז, וכעין זה שם כא כב). ותתן לנו נחלת שדה וכרם (שם טז יד). עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה (דבר' יד כב). ותסיתהו לשאול מאת אביה שדה (יהוש' טו יח, שופטי' א יד). ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח (ש"א ח יד). הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישעי' ה ח). עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת (ירמ' לב טו). ולבלתי בנות בתים לשבתנו וכרם ושדה וזרע לא יהיה לנו (שם לה ט). זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטעה כרם (משלי לא טז). ויש אשר אמרים שדתינו וכרמינו ובתינו אנחנו ערבים ונקחה דגן ברעב וכו' ושדתנו וכרמינו לאחרים (נחמ' ה ג-ה). — ובקצור שדה, במק' תבואת השדה [2]: כבשים ללבושך ומחיר שדה עתודים (משלי כז כו). — ובמשמ' שטח אדמה פרוזי רחב [3]) (offenes) Feld; champ; (open) field: ויבא עשו מן השדה והוא עיף (ברא' כה כט). וילך עשו השדה לצוד ציד להביא (שם כז ה). וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו (שם לא ד). ושלח את הצפר החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה (ויקר' יד נג). וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב וכו' יטמא שבעת ימים (במד' יט טז). ברוך אתה

[1]) [להבדיל ממלים כגון גן, כרם, הנטועים עצים או גפנים וכד'.]

[2]) [זאת הכונה, ולא למתן השדה עצמו תמורת עתודים.]

[3]) [כאמור בהערות שלפני זו, זאת משמעותה הראשונה של המלה, המשתפת גם ליתר השפות השמיות הקדומות. ביחזק' יז ה וכו' כתוב במשל בדמוי לגפן: ויקח מזרע הארץ ויתנהו בשדה ז ר ע וכו' ויהי לגפן פרחת שפלת קומה וכו', אבל צ"ל: בשדה ר ע. וזאת בנגוד לפס' ח: אל שדה ט ו ב אל מים רבים היא שתולה, וצ"ע.]

בעיר וברוך אתה בשדה (דבר' כח ג, ועי' גם שם שם טז). ויאמר יהונתן אל דוד לכה ונצא השדה ויצאו שניהם השדה (ש"א כ יא). ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חנים ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות וכו' (ש"ב יא יא). ויצא העם השדה לקראת ישראל ותהי המלחמה ביער אפרים (שם יח ו). — וככנוי לסביבות העיר, ביחוד בצרוף שדה העיר: אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה (ברא' מא מח). ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה (יהוש' כא יב, דהי"א ו מא). זנח עדלם וחצריהם לכיש ושדתיה עזקה ובנותיה (נחמ' יא ל). — ושדה הארץ, שדה מגרש העיר, באותה משמ': ובתי החצרים אשר אין להם חמה סביב על שדה הארץ וכו' ושדה מגרש עריהם לא ימכר (ויקרא כה לא-לד). — ושדה השיך לבעלים מסוימים: ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו וכו' לאחזת קבר (ברא' כג ט). ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וכו' לאברהם למקנה וכו' (שם שם יז-יח). ולאביתר הכהן אמר המלך ענתת לך על שדיך [1]) וכו' (מ"א ב כו). קנה לך את שדי [1]) אשר בענתות (ירמ' לב ז). — ובפרט בצרוף לשם של ארץ מן הארצות, כל שטח הארץ: וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום (ברא' לב ד). ומבמות הגיא אשר בשדה מואב (במד' כא כ). ויברח יעקב שדה ארם [2]) (הושע יב יג). וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון (עובד' יט). נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה צען (תהל' עח יב). — ושדה אחזה, בנגוד לשדה מקנה: ואם משדה אחזתו יקדיש איש ליי' והיה ערכך לפי זרעו (ויקר' כז טז). ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחזתו יקדיש ליי' (שם שם כב). — וקמ"י שדי: על שדים [3]) ספדים על שדי חמד על גפן פריה (ישעי' לב יב). וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב (רות א א, וכן שם שם ב). ותקם היא

[1]) [במקרים אלו אפשר להבין גם: שדה זרע, וקשה להכריע.]

[2]) [במק' זה כבמה כתובים אחרים: פדן ארם, ואף פדן בלבד (ברא' מח ז), ועי' פדן.]

[3]) [עי' שד, הערות.]

וכלתיה ותשב משדי מואב כי שמעה בשדה מואב כי פקד יי' את עמו וכו' (שם שם ו, וכעין זה שם שם כב, כג ו) [1].—ובצרוף שבמליצה שדי תרומות, כמו מרומי שדה [2]: הרי בגלבע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות [2] (ש"ב א כא). — ובצרופים אל שדה כסומך, אבני השדה: כי עם אבני השדה [3] בריתך וחית השדה השלמה לך (איוב ה כג). — ואילות השדה [4]: השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה (שה"ש ב ז ועוד). — ואיש שדה: ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים (בראש' כה כז). — ובהמת השדה: לכה אלי ואתנה את בשרך לעוף השמים ולבהמת השדה (ש"א יז מד). — וחית השדה: והנחש היה ערום מכל חית השדה (בראש' ג א). ועי' חיה, 1528. — וגפן שדה, פקועות שדה, במשמ' גפן בר וכד': ויצא אחד אל השדה ללקט ארת וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקעת שדה מלא בגדו (מ"ב ד לט). — וחלקת השדה: ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו וכו' (בראש' לג יט). ואת עצמות יוסף וכו' קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב וכו' (יהוש' כד לב). שא השלכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי (מ"ב ט כה). — וירק השדה: עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו כלחך השור את ירק השדה (במדי כב ד). — ומלאכת השדה: ועל עשי מלאכת השדה לעבדת האדמה עזרי בן כלוב (דה"א

1) [בנחמ' יב מד, בא לכאורה שדי כמ"ר: ויפקדו ביום ההוא אנשים על הנשכות לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות לכנוס בהם לשדי הערים מנאות ההורה לכהנים וללוים. אך אין זה מסתבר שכנסו את התרומות לשדות דוקא, ואולם השבעים גרסו לשרי (ἄρχουσι) הערים, ואולי כך נכון. במיכה ב ד הובא במשל של נהי: שדוד נשדנו חלק עמי ימיר איך ימיש לי לשובב שדינו יחלק, וקשה לעמד על כונת הדברים עד שאין להכריע אם בא כאן שדינו כמ"ר מן שדה.]

2) [אמנם לפי הענין הציעו רבים לגרס כאן ושדי תרמית וגם לא מן הנמנע, שלפנינו מע"ס, בהקבלה אל גלבע, ועי' א. תרומה.]

3) [עי' גם בפרוש העורך לכתוב.]

4) [השוה: אילת בשדה (ירמ' יד ה).]

כז כו). — ומרומי שדה: זבלון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה (שופט' ה יח). — ועץ השדה, עצי השדה: ויך הברד בכל ארץ מצרים וכו' ואת כל עץ השדה שבר (שמות ט כה). ועץ השדה יתן פריו (ויקר' כו ד). כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור (דבר' כ יט). ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף (ישעי' נה יב). — וערי השדה: ויאמר דוד אל אכיש אם נא מצאתי חן בעיניך יתנו לי מקום באחת ערי השדה ואשבה שם ולמה ישב עבדך בעיר הממלכה עמך (ש"א כז ה). — ועשב השדה, שיח השדה: וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח (בראש' ב ה). ועי' עשב, עמ' 4764.—וציץ השדה: כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה (ישעי' מ ו). אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ (תהל' קג טו). — וצמד שדה: ותהי המכה הראשונה וכו' כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה [1] (ש"א יד יד). — וצמח השדה: רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי (יחזק' טז ז). — וקציר שדה: כי אבד קציר שדה (יואל א יא). — וריח שדה: ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יי' (בראשית כז כז). — ותבואת שדה [2]: השיב את כל אשר לה ואת כל תבואת השדה מיום עזבה את הארץ ועד עתה (מ"ב ח ו). וכפרץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן וכו' וכל תבואת שדה וכו' (דהי"ב לא ה). — ותנובת השדה: והרביתי את פרי העץ ותנובת השדה וכו' (יחזק' לו ל). — ובתוה"מ כמ"כ: מקובל אני מר' מיאשה וכו' בזורע שדהו שני מיני חטים אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת וכו' (נחום הלבלר, פאה ב ו). הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין ב"ש אומרים שלשה תלמים של פתיח וכו' (כלא' ב ו), האחין שחלקו וכו בשדה זכו בכולם (ב"ב ד ט). יש בערכין להקל ולהחמיר בשדה אחוזה להקל ולהחמיר וכו' בשדה אחוזה נותן חומש ובשדה מקנה אינו נותן חומש (ערכי' ג א-ב). היו לו שתי שדות

1) [הכונה: ככחצית מענה צמד שדה, בנפל רגבי האדמה לכאן ולכאן.]

2) [ועי' לעיל, עמ' 7524, בהערה על משלי כז כו.]

זו למעלה מזו וכו' וזורע העליונה עד שמגיע לעיקר התחתונה (תוספת׳ כלא׳ ג ט). והיה השדה בצאתו ביובל, מגיד שהשדה קרוי לשון זכר בלשון קודש (ספרא בחקתי פרק יא). אותה השדה פטורה ושדה אחרת חיובת (ר' יוסי בי ר' חנינא, ירוש׳ ב״ק ו ב). פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה וכו' אמרה לי תינוקת אחת רבי לא שדה היא זו וכו' (ערובי׳ נג:). ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון וחזר שמעון ומכר שדה אחת ללוי (רבה, כתובי׳ נג.). אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה (רב אבא אמר רב הונא אמר רב, ב״ב ב:). —ובצרופים נוספים שונים, *שְׂדֵה אילן: איזהו שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה (שביעי׳ א ב). אבל בשדה אילן, כנס את תבואתו וכו' הרי אלו שלש שנים (ב״ב ג א). מאימתי שורפין הקשין שבשורות השדה, בשדה האילן עד עצרת (תוספת׳ פאה ב יט). — *ושדה בוכין [1]: שדה בוכין לא נטעת ולא נזרעת ועפרה טהור (אהל׳ יח ד). — *:שדה בּוּר, ונגודו *שדה ניר: המוצא מת מוטל בסרטיא וכו' שדה בור ושדה ניר מפניהו לשדה בור (ערובי׳ יז:, וכעין זה ב״ק פא:[2]). — *ושדה בית האילן, *ושדה בית השלחין: ואם אמר לו מכור לי שדה בית השלחין זה או שדה בית האילן זה, יבש המעין ונקצץ האילן מנכה לו מן חכורו (ב״מ ע ב). — *ושדֵה בית הפרס: שדה בית הפרס על גבי טהורה, שטפו גשמים מבית פרס לטהורה וכו' אין עושה אותה בית הפרס (אהל׳ יז ד). — *ושדה בעל: שדה הבעל חוקתה שלש שנים (ב״ב ג א).—*ושדה ירק, *ושדה ירקות: סומכים לשדה ירקות חרדל וחריע (כלא׳ ב ח). היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר מותר (שם ג ג). הלוקח שדה ירק בסוריא אם עד שלא בא לעונת המעשרות חיב (מעשר׳ ה ה). — *ושדת כרם: שדה כרם ושדה זרע קוברו

[1] [והוא המקום הקרוב לבית הקברות שהנשים יושבות שם ובוכות (לשון הרמב״ם, טמאת מת ח ד).]

[2] [שם בהמשך: שדה ניר ושדה זרע מפניהו לשדה ניר. ועי׳ על שדה זרע לעיל, עמ׳ 7524, בהערה].

בשדה זרע (ירוש׳ נזיר ז א). — *ושדה לבן [1]: עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית עד שתכלה הליחה וכו' אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת (שביעי׳ ב א). מה בין שדה הלבן לשדה האילן וכו' (ירוש׳ שם). שני אחין שחלקו אחד מהן נטל שדה כרם ואחד מהן נטל שדה לבן וכו' (ב״ב ז.). — *ושדה רטושים: הגיע היובל ולא נגאלה וכו' נקראת שדה רטושים וכו' (ערכי׳ ז ד)[2]. — *ושדה תבואה: אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע (כלא׳ ב ח). — ובצרופים אל שדה כסומך, *אדני השדה [3]: הפרוטיות אסורות והרמך מותר ואדני השדה חיה, ר' יוסי אומר מטמאות באהל כאדם (כלא׳ ח ה). — *ועלשי שדה, *וכרישי שדה, *:כסבר שדה: עולשין ועולשי שדה כרישין וכרישי שדה, כוסבר וכוסבר שדה וכו' אינם כלאים זה בזה (כלא׳ א ב). — ובצרופים עם תאר, *שדה מדרסת: אין מביאין את העומר אלא מן השדות המודרמות שבא״י שבהן חמה זורחת ומהן חמה שוקעת וכו' עומר היה בא מבקעת בית מקלה ככת ג' סאין היתה ושדה מודרמת היתה וכו' (מנחו׳ פה:). —*ושדה מטננת, לחה, עי' טנן, עמ' 1887.—ובצרוף למשפט זקה, כגון: שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית, שנטייבה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית, שדה שנטייבה ב״ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית (שביעי׳ ד ב).—ועם פעל, *נסתחפה שדהו של פל׳, במשמ׳ הורע מזלו [4]: הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים היא אומרת משארסתני נאנסתי ונסתחפה שדך (כתובי׳ א ו). היו בה מומין ועודה בבית אביה האב צריך להביא ראי׳ שמשנתארסה נולדו בה מומין הללו ונסתחפה שדהו (שם ז ח). — ובספה״א: — ועירא אבי חגית וכו' התעשק אם יוזבד על אודות חלקת שדה דשנה ושמנה (אגרות מפו, אהבת ציון ב א). — ובהשאלה, *שדה התלמוד: באופן שהתענגתי

[1] [עי' לָבָן, עמ' 2611, והערות שם.]

[2] [עי' רטושים, עמ' 6562, ובהערה שם.]

[3] [עי' אדני השדה, עמ' 72.]

[4] [עי' א. סָחַף, עמ' 4007.]

בש״ק לטייל עמו בשדה התלמוד והפוסקים וברכתי ברוך שחלק מחכמתו (מיד״ח, מעג״ע המלס, 15). — ואמר המשורר: מה יפי העלו אדי, והשקו את שָׂדָי (ר״י הלוי, רעיה לצי, זמורה ג, 38). הם ערכו יחד להלחם בתוך עמק שדה שוה (רמב״ע, חסיר בקולי, על משחק השחמט). — ״ושדה שכל: דרך על במתי יַמי תבונה, ובַקע משדה שכל הרריו (רשב״ג, כתרם עז, ביאליק-רבניצקי א, 19). — ״ושדה מרעה, אפָר, נוהג בספרות ובדבור, — וכן ״שדה קטל, ״שדה קרב. — ״תית שדה, עי׳ תות. — ובשמוש הלשון החיה באה המלה בכמה משמעיות כתרג׳ של הלעוזים field ; champ ; Feld.

שָׂדַי, ס״ז, שָׂדָי, — צורה פיוטית במק׳ שָׂדֶה, המשמשת בעקר במשמ׳ שטח ההר[1]: יעלז שָׂדַי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער (תהל׳ צו יב). — בַהמות שדי: אל תיראו בהמות שָׂדַי כי דשאו נאות מדבר וכו׳ (יואל ב כב). צנה ואלפים כלם וגם בהמות שָׂדָי (תהל׳ ח ח). — זִיז שדי: ידעתי כל עוף הרים וזיז שָׂדַי עמדי (שם נ יא). ועי׳ ב. זיז, עמ׳ 1321. — חַיְתוֹ שדי: כל חיתי שָׂדָי אתיו לאכל כל חיתו ביער (ישעי׳ נו ט). ישקו כל חיתו שָׂדָי ישברו פראים צמאם (תהל׳ קד יא). — מצור שדי: היעזב מצור[2] שָׂדַי שלג לבנון אם ינתשו מים זרים קרים נוזלים (ירמ׳ יח יד). — שומרי שדי: כשמרי שָׂדַי היו עליה מסביב כי אתי מרתה (שם ד יז). — תלמי שדי: ופרח כראש משפט על תלמי שָׂדָי (הושע י ד). ועי׳ תֶּלֶם. — תנובות שדי: ירכבהו על במותי ארץ ויאכל תנובת שָׂדָי (דבר׳ לב יג). ועי׳ תְּנוּבָה.

שֵׁדִים, עי׳ שֵׁד, עמ׳ 7522 וכו׳, וכהערה שם.

---

1) [עי׳ שָׂדֶה, עמ׳ 7523, בהערות.]

2) [הכונה: היעזב מָצוֹר (כך, במשמ׳ המקום שהאל צורר בו מים בעביו) את ההר הגבה, השלג את הלבנון וכו׳. ועי׳ בדברי העורך בפרושו לאיוב לז ט.)

שׂדר[1], ממנו שְׂדֵרָה.

שְׂדֵרָה[2], ס״נ, רק מ״ר שְׂדֵרוֹת, שְׂדֵרֹת, — מלה שלא נתבררה משמעותה כל צרכה: ויבן את הבית ויכלהו ויספן את הבית גבים ושְׂדֵרֹת בארזים (מ״א ו ט). והקפתם על המלך סביב איש וכליו בידו והבא אל השְׂדֵרוֹת יומת והיו את המלך בצאתו ובבאו (מ״ב יא ח). ויאמר אליהם הוציאו אתה אל מבית לַשְּׂדֵרֹת והבא אחריה המת בחרב כי אמר הכהן אל תומת בית יי׳ (שם שם יה, וכעין זה דהי״ב כג יד). — ובסהמ״א, במשמ׳ רחוב מסֻדר בעצים לשני עבריו, avenue ; Allee: שדרות אילנות גדולות ועבותית אשר תרבינה סרעפיהם ותארכנה פארותיהם עד למעלה ראש (שמשון בלוך, שבילי עולם ג, לב). ישתרעו השדרות עד בית הקיץ (שם שם). בדרך שדרות ראזמארין הגענו אל שארית פלטת הבנין העתיק בכל הארץ (גוטלובר, ממצרים, 43. בין שדרות שקמים ועצי שטים נלך כברת ארץ (שם, 44).

---

1) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

2) [נקוד המלה בשין שמאלית מורה על הבנתה במסרת כלשון סדור (עי׳ הערת מ. צ. סגל בעמ׳ 3969), ובשמושה היום, כלשון רחוב מסֻדר עצים בשני צדדיו, מתאים נקוד זה. אך במקירות שבמקרא אין לסמך על נקוד זה ובודאי לא על הבנה זו, הבנויה על גזירה מסֻפקת, שאחריה הלכו גם ת״י וגם הסורי במ״ב. למעשׂה לא היה פרוש המלה ידוע למתרגמים הקדומים, והשבעים במ״ב אך מעתיקים את האותיות, אף בסרוסים, כגון: ,αηδωϑ, ασηρωϑ αδηρωϑ, σαδηρωϑ, ובזה עדות נוספת לנכונות הגרסה באותיות, בין שיש כאן ש ימנית או שמאלית, והלטיני במ״ב מתרגם septum templi, כאלו גרס גדרות. ואלו במ״א השמטה המלה כחלק מן התרגומים ברב הגרסאות ובקצתן תרגמה כלשון סדר (διατάξεσιν), ולג׳: laquearibus, כלשון תקרה מרְצפת, הסורי: שריתא, ת״י נסירתא.

ואולם הענין דורש פרוש אחיד לכל המקומות. במ״א מכנה המשפט הוא כאלו: ויספן את הבית, גם בגבים וגם בשדרות, בארזים, בקרוב במשמ׳ לוחות תקרה וכד׳, וגם במ״ב (והבא אל השדרות) אפשר להבין כך. והשוה גם בערב׳ שִׁדְר, שִׁדְרַה כשם לעץ zizyphus lotus המשמש בגדרות עצים, וצ״ע].

א. שֶׂה [1], ז"ו, סמ' שֵׂה, ככ' שֵׂיו, שֵׂיֵהוּ, — אחד או אחת מעדר הצאן, מן הכבשים או מן העזים, Schaf, Ziege; mouton, chevre; sheep, goat: **אעבר בכל צאנך היום הסר משם כל שֶׂה נקֹד וטלוא וכל שֶׂה חום בכשבים וטלוא ונקד בעזים והיה שכרי** (ברא' ל לב). **כי יגנב איש שור או שֶׂה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת הַשֶּׂה** (שמות כא לז). **ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לַשֶּׂה בכבשים או בעזים** (דבר' יח יא). **לא תראה את שור אחיך או את שֵׂיוֹ נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך** (דבר' כב א). **ויאמר שאול וכו' הגישו אלי איש שורו ואיש שֵׂיֵהוּ ושחטתם בזה ואכלתם וכו'** (ש"א יד לד). **כַּשֶּׂה לטבח יובל וכרחל לפני גוזיה נאלמה** (ישע' נג ז). — **ושה לעולה או לקרבן אחר: הנה האש והעצים ואיה הַשֶּׂה לעלה וכו'** (ברא' כב ז-ח). **ואם לא תגיע ידו די שֶׂה והביא את אשמו אשר חטא שתי תֹרים וכו'** (ויקרא ה ז, וכעין זה שם יב ח). **ושור או שֶׂה אֹתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד** (שם כב כח). **לא הבאת לי שֵׂה עֹלֹתיך וזבחיך לא כבדתני** (ישע' מג כג). **שוחט השור מכה איש זובח הַשֶּׂה עורף כֶּלֶב וכו'** (שם סו ג). — **ולקרבן הפסח: ויקחו להם איש שֶׂה לבית אבֹת שֶׂה לבית וכו' תכסו על הַשֶּׂה** (שמות יב ג-ד). — **ועם תאר, שה תמים זכר לקרבן: שֶׂה תמים זכר בן שנה יהיה לכם** (שם שם ה). — **ובכור של שה: כל פטר רחם לי וכל מקנך תזכר פטר שור וָשֶׂה** (שם לד יט). **אך בכור אשר יְבֻכַּר ליי' וכו' אם שור אם שֶׂה ליי' הוא** (ויקרא כז כו). — **ובצרופים לשם ולתֹאר, שֵׂה כשבים ושֵׂה עזים: זאת הבהמה אשר תאכלו שור שֵׂה כשבים וְשֵׂה עזים** (דבר' יד ד).

— **ושה אובד: תעיתי כְּשֶׂה אבד וכו'** (תהל' קיט קעו). — **ושה פזורה, במשמ' קבוצית: שֶׂה פזורה ישראל אריות הדיחו** (ירמ' נ יז). — **ומרמס שה: וכל ההרים אשר במעדר יעדרון וכו' והיה למשלח שור ולמרמס שֶׂה** (ישע' ז כה). — **ושה בריה ושה רזה: ושפטתי בין שֶׂה בריה ובין שֶׂה רזה** (יחזק' לד כ). ועי' ב. שֶׂה. — ובתו"מ: **ומדת תשלומי ארבעה וחמשה אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד** (ב"ק ז א). **אין פודים לא בעגל וכו' ר' אלעזר מתיר בכלאים מפני שהוא שה וכו' נתנו לכהן אין הכהן רשאי לקימו עד שיפריש שה תחתיו** (בכורי' א ה). **איש שה לבית אבות, בכלל שה גדי וטלה שנאמר שה כשבים ושה עזים** (מכיי בא מסכת' דפסחא ג). **מה שה זו כשהיא לוקה באחת מאבריה כל איבריה מרגישין כך ישראל אם נהרג אחד מהן כלן מרגישין ומצטערים** (שם יתרו מסכת' דבחדש ב). **הודו לה' וכו' שגובה חובתו של אדם בטובתו עשיר בשורו ואת עני בשיו יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה** (ר' פסדא, פסקי' קיח.). — ומ"ר, *שֵׂיִין: **ישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים מפריש עליהן עשרה שיין ומעשרן והן שלו** (בכור' יא.). — ובספה"א, גם מ"ר *שֵׂיוֹת, על יד *שֵׂיִם: **אוי לזמן אשר גדיים ושיות הורגים לבאים ואריות** (ר"י זבארה, ס' שעשועים ח, דוידזון, 98). — ואמרו פיטנים ומשוררים: **רציתי שיים שמונה ותשעים קלוע בם תוכחות שמונה ותשעים** (ר"א קליר, הסורה סי, קרוב' ב סוכות). **קנינך צבאות וחיות וכו' וגורי אריות, שורים ושיות** (ר' יצחק אבן גיאת, קניגך, שער השיר, 20). **והשבע לשֵׂיָךְ האכולה בפי לישים בחלבי הכפירים** (ר"ש הנגיד, בלבי אש, בן תהלים א, הברמן, 88). **חברי האכיל שֵׂיי לפיהו, אשר מפי ארי הציל ביערי וכו' לא ארי טרף שיי כי אם חברי** (הוא, בן משלי, אברמסון, 155). **רחם ברגז תזכור לשיות המפוזרות רובים חצים נתנום כמטרות** (ראב"ע, אסכון עמך, איגר 240). **דרש דרש השה השוטה הושמתי כפר כל איש חוטא** (הוא, אל בורא', כתנה א, 114).

ב. שֶׂה [1], ס"נ, — כמו סְאָה, מדת נפח, במשמעות כוללת: **האיפה והבת תכן אחד יהיה**

---

1) [גם בכתבות כנעניות ש, בערב' (במשמ' כוללת) שַׁא a), וכמלת יחידה שַׁאהֿ b), אשור' שַׁא, אוגרית' ש.

בארמ' נדחקה המלה מפני ענא, שהיא צאן בעבר'. לפי בונדי, ZDMG 41, 629, באה המלה גם בכתיב סא (ואח"כ סאו) במצר', esou בקופט'.]

a) شاء. b) شاة.

---

1) [כמבֹאר לעיל, עמ' 7510, בהערה לערך שְׂזָה,

לשאת מעשר החמר הבת ועשירת החמר האיפת אל החמר יהיה מתכנתו (יחזק' מה יא). ושה אחת מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל למנחה ולעולה ולשלמים לכפר עליהם נאם אדני יי' (שם שם יה).

שהד[1], ממנו *שהד, שהד, *שהדות, ועי' סהד, עמ' 3975.

***שהד**, פ״ע, — שהד על דבר, העיד עליו, bezeugen; témoigner; to witness: והט לבי אל עדותיך וכו' המעידים על אלהותך והשוהדים על יחודך (ר' בחיי, הי ספתי חפתח, בסוף ס' חו"ה, לפרוכי, 622). — ואמרו פיטנים ומשוררים: מכוסי הוד לך שהוד ברביעית יעידו (רסב"ג, מכאנים, ביאליק־רבניצקי ב, 61). והעירו והעידו אהובי ועלי שהדו מה שחזיהם (ר"י הלוי, אמר לנצח, זמורה ג, 87). הארבע חסד נוסדו, כל נמצא מהם נולדו, לבותינו כן ישהדו (ראב"ע, כשמת סדי, איגר, 102).

— פע', *שהד, כמו קל: תשובתך משובחך תשהד ומליך מאד רקית ודלות (רסב"ג, חסונתך, ביאליק־רבניצקי ה, 158). ועי' סהד, 3975.

— הפע', *השהיד, כמו קל: על שרשי האמת יעידו גזעיהם, ועל טוב המעינות ישהידו[2] נובעיהם (ר"ם א"ת, אגרת תימן לרמב"ם, א. הלקין, 1). — ובפ"י השהיד את פל', ואמר חמשורר: מכתב ידו, הוא ישהידו[1], כי אין עמו כמלא נימא (משלם בן שלמה דאפיאירה, הוי כל ח׳פב, ברודי, ידיעות המכון לחקר השירה ד, מח). ועי' סהד.

שהד[2], ש"ז, — עד, Zeuge; témoin; witness: גם עתה הנה בשמים עדי ושהדי במרומים[3] (איוב יו יט). — ובסהמ"א[4]: על פקידך אשר גזל את שדי והגיעו בשדך, אמר אתה צריך לעדים ושהדים ולדברים אחדים (ר"י זבארה, ס' שעשועים ז, דוידזון, 68). — ואמרו פיטנים ומשוררים: חילף כי לכם גילה סודיו ואתם שהדיו בכל יסודיו (ינאי, אוס אשר נקרא, קרובי דבר', זולאי, רמא). חן בלחייך שהדי דמי, כי עלי תשקדי לספות טרם מועדי (ר"י הלוי, של ס לצביה, זמורה ג, 40). ראתה בת עיני שהדיך שמעה אזני ניב עבדיך (ראב"ע, אחזה מבשרי, איגר, 101). כל נולד ילדו, הוא שהדו ועדו (הוא, אל כסגב, שם, 109). ובעברו דרך אצלי אלצני להגיד בכבודו, ולחבר שיר יהיה שהדו ועדו (עמנו', מחב' י, הברמן, 314). ועי' סהד, 3975.

***שהדות**[5], ש"נ, — עדות, Zeugnis; témoignage; testimony: שהדות בפתחי בתים

על פי "הלשון והספר" ב, 425, גם בפס' יא הכונה: האיפה והבת תכן אחד יהיה לשאת (ז"א למדות אלו, כי) מעשר החמר הבת, ועשירית החמר האיפה. ובפס' יה יש לראות "מן הצאן" כתוספת מלים משום שלא הבינו כיצד יהיה שה ממשקה ישראל, אך הכונה היא: ושה (ז"א וסאה, מדה) אחת מן המאתים ממשקה ישראל למנחה ולעולה וכו'. כי עקר כתיב המלה סאה הוא בשין, כבבלית שאת, ואך כפי מבטא ארץ אשור הוא בא אף בעבר' בסמך.]

1) [שרש זה שאול הוא בעבר' מן הארמ', כמבאר אף בפרשת יעקב ולבן בבראש' לא, וכן בא בערב' שהד a), בסור' סהד, ועי' גם שהד, הערות.]

2) [נ"א: יסהידו.]

a) شهد.

1) [נ"א: שהדו.]

2) [צורה ארמ', הבאה בס' איוב בכנ', אך כשריד מתוך מקור בארמ', כדברי העורך בפרושו לספר.]

3) [כמבאר בפרושו של העורך הכונה לעד המעיד נגד איוב, ולא, כשמוש הצרוף במליצה בלשון החיה, לטובה. רב עדות שבמקרא עדות לרעה היא.

4) [כאמור בהערה לעיל עמ' 5393 ושוב עמ' 6608, באה צורה זו גם במאמר בירוש' סנה' ד א, שדבר על שהדין מכוונין, אלא שהוכנו הדברים כאלו דבר על שהדין (ז"א המשפט) מכון או מרמה, והשוה מה שהוער במפרט לקמן, בהערה לערך תרומה, על מקרה דומה של שנוי במאמר חכמים, שהית מנסח בעקר בארמ' ותרגם לעבר': לא נתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם לאוכלי תרומה (מכילת' בשלח, ועוד). ואולם כונת המאמר בארמ' היתה, בקרוב: לא אתיהיבת אוריתא לדרישא (ז"א לראשונה) אלא לאכלי מן ותנינין להון לאכלי תרומתא. ולדרישא הוא שהובן במשמ': לדרישה, לדרוש.]

5) [ע"פ הארמ' שהדותא בבראש' לא מז.]

שמחה עליהם כי כשומר פסחתה (יכלי, לסכה לסומר, קרוב' פסח, זולתי, רפג). ולא נמצא בהם איש יודע עדות ולא חקר שהדות וכו' (ד"ס יהודי מלכים ול"י ג, מן, 33).

א. שֹׁהַר [1], מִמֶּנּוּ שַׂהֲרוֹן.

ב. שֹׁהַר, מִמֶּנּוּ *שִׁהֵר, ועי' א. סַהַר, עמ' 3975.

***שִׁהֵר,** פ"ז, — כמו ב. סַהַר, גדרה לצאן: עוקר מתוך שהר זו ונותן לתוך שהר [2] זה ובלבד שלא יחזיר לראשון (תוספת' סביע' ג עז). ועי' ב. סַהַר, 3976.

שַׂהֲרוֹן [3], ס"ז, במקרא רק מ"ר שַׂהֲרֹנִים, —קִשּׁוּט בצורת ירח: ויקם גדעון ויהרג את זבח ואת צלמנע ויקח את הַשַּׂהֲרֹנִים אשר בצוארי גמליהם (שופט' ח כא). ויהי משקל נזמי הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מִן הַשַּׂהֲרֹנִים והנטיפות ובגדי הארגמן שעל מלכי מדין (שם שם כו). ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים והשביסים [4] וְהַשַּׂהֲרֹנִים (ישעי ג יח). — ואמר המשורר: ולו שמש תָּשֶׂו נזר לראשי, וסהר יהיה משהרני (רמב"ע, הקילסי, נכודי ה, קמח). קנה וקנמון ורביד על כל גרון תורה

[1] [עי' שַׂהֲרוֹן, הערה.]

[2] [כך צוקס' ע"פ כ"י, ובדפוסים: סהר.]

[3] [גם בעבר' הקדומה בא כנראה אף שַׂהַר במשמ' ירח, כארמ' וסור' סהרא, סיהרא, וכערבי שַׂהְר a), ואפשר שיש למצא מלה זו בתה' מב ט: יומם יצוה י"י חסדו ובלילה שירה עמו, אם הסכון שם הוא: יומם יצוה י"י חַרְסוֹ (השמש) ובלילה שַׂהֲרוֹ עמו.

כנגד זה אין סַהַר לשון ירח בכתוב שבשה"ש ז ג: שררך אגן הסהר, כמבֹאר בהערה לערך שֹׁרֶר, ושים לב לכך שאף רש"י שם מפרש סהר כלשון אבן שיש, ולא כלשון ירח.]

[4] [ע' שְׁבִיס, עמ' 6843, בהערה.]

a) شهر.

ומשרה ושם טיב ולכל צואר שהרן (ר"י הלוי, פעמ זהב, זמורה ג, 49 ירד מראשם זר מתי יהיה חוזר וסר שהרון וגם נזר ומלבוש שש ומשי (ד"ס יהודי מלכים ול"י ג, מן, 28). ועי' סהרון, עמ' 3977.

שׁוֹא [1], מִמֶּנּוּ שָׁאוֹן, שׁוֹא, שִׂיא, תְּשׁוּאָה, ועי' נשא, עמ' 3844.

שׂוֹא, במקרא רק מקור, שׂוֹא, — כמו נָשׂא, שְׂאֵת: אתה מושל בגאות הים בְּשׂוֹא גליו אתה תשבחם (תה' פט י). — ואמר המשורר: ולשון כחצץ ברק ילהט ויפיץ כאפיק נחל בשואו (רשב"ג, לזי בקעיף, ביאליק-רבניצקי ה, 23). שניהם אז שני ימים חבושים ובינותם לבבי ים שלישי בשוא גלי שבחי החדשים (ר"י הלוי, התרדף כערות, זמורה ה, 10). הוי, סור בל אוכל גם שוא רגל בל יחנני היה לבי מהלך (לדס, לו"ה, מחזס ט).

שׂוֹבֶךְ, שׂבֶךְ, ס"ז, מ"ר שְׂבָכִים, — כמו סֹבֶךְ, סְבָךְ [2], סְבָךְ: ואבשלום רכב על הפרד ויבא הפרד תחת שׂוֹבֶךְ הָאֵלָה הגדולה ויחזק ראשו באלה וכו' (ש"ב יח ט). — וקשוט מלאכותי בצורת ענפים מסֻככים: שְׂבָכִים מעשה שבכה גדִלים מעשה שרשרות לַכֹּתרת אשר על ראש העמודים (מ"א ז יז). — ובסהמ"א: יארוג (העכביש) השבכים לזבוב, ושם לו כלים ראויים למלאכה הזאת (ר"י א"ת, הכוזרי ג יא).

שׂוּג, מִמֶּנּוּ שׂוּג.

שׂוּג [3], כמו סוג, רק נִפע', נָשׂוֹג, — כמו נָסוֹג: קשת יהונתן לא נָשׂוֹג אחור (ש"ב א כב).

[1] [אין שוא זה אלא צורה קצרה המשמשת בלשון השירה, במק' נשא, ויש לגזור ממנה אף שָׁאוֹן, תְּשׁוּאָה, בשנוי מבטא השין בתקופת בעלי המסרת, כלשון נשיאת קול, נשיאת חן וכד', ועי' בנאמר בערכים אלו.]

[2] [עי' בנאמר על מלים אלו, גם בהערות שבעמ' 9 3918.]

[3] [כך ברֹב כתבי היד במק' סוג, שהיא עקר, ועי' בהערתו המפֹרטת של בעל מנחת שי לתהל' סד יט.]

שׁוּד, שִׁיד, שָׂד, פ״י, שַׂדְתָּ, — טח והדביק בשִׁיד [1]: והקמת לך אבנים גדלות וְשַׂדְתָּ אתם בשיד (דבר׳ כז ב, וכעין זה שם שם ד). ועי׳ ב. סוד, 3983.

שׁוּח [2], מזמנו שׁוּחַ.

שׂוּחַ [3], פ״ע, לָשׂוּחַ — בודד במקרא, ולא הָגדרה משמעותו כל צרכה: ויצא יצחק לָשׂוּחַ בשדה לפנות ערב וכו׳ ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל (בראש׳ כד סג-סד). —ובמגלת סרך היחד ממדבר יהודה, במשמ׳ הטיל מים, השתין [4]: והמוציא את יד שמאלו לשוח בה ונענש עשרת ימים (סרך היחד ז, 15). — ובסהמ״א, כמו שִׂיחַ, סיח, הגה, דבר, sprechen; parler; to speak: ואסור לשוח כלל משיתחיל ברוך שאמר וכו׳ (ר״י אל נקאוה, מנוה״מ ב, 91, וכעין זה שם ב, 213; ד, 80). — וכלשון תפלה בפי הפיטן: גאולתנו לנו תקרב, חיינו בשל כשה לפנות ערב (ר׳ שמעון בן יצחק, אב ידעך, תפל׳ נעילה).

1) [אמנם ד. ילין, ב״לשוננו״ א (מהד׳ שניה, 23) פרש את הפעל ע״פ הערב׳ שיד a) במשמ׳ בנה בנין חזק, אבל לפי ענין הכתוב אין פרוש כזה מסתבר יותר מזה המקֻבל במסרת התרגומים והפרשנות.

2) [עי׳ בהערות שאחר זו.]

3) [לפי דברי רבקה בפס׳ סה: מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו, יש מפרשים לשוח כלשון הליכה, וכן הסורי (למהלכו), וביתר דיוק ראב״ע: ללכת בין השיחים, ונלדקה, בספרו Beitraege, 43 וכו׳, השוה בערב׳ שאח b), טיל להנאתו. ואכן אין יסוד של ממש לפרוש זה, ואף קשה, שיוסיף הכתוב מלה זו, לשוח, במק׳ לאמר בקצור ויצא יצחק לשדה, אם אין בזה מתן נמוק מסתבר לשם מה יצא לשדה. ואף רב התרגומים הקדומים לא ראו כאן לשון הליכה אלא לשון הגיה ודבור, כדברי חז״ל הידועים שמצאו בזה שיחה של תפלה, והשוה בשבעים: ἀδολεσχῆσαι (לדבר, לפטפט), וולג׳: ad meditandum, ת״א ות״י: לצלאה. ואף לא מן הנמנע הוא, שאולי בא כאן לשוח כדי ללמד דרכי נקיות, באותה משמ׳ כבמגלי הגנזות, כי כן בא אף במקרא בס״ע ה. שִׂיח (עי׳ שם) במשמ׳ כזו, וכדומה לנאמר בדבר׳ כג יד: ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ. ומנהג נקיות הוא שהתורה מזכירה כאן כמו בדבר׳ כג יז: והיה מחניך קדוש, וצ״ע.]

4) [זאת הכונה, ועי׳ ה. שִׂיחַ, הערה. ובאותה משמ׳ בא בערב׳ שח׳ c). והשוה במובא בשם בן סירא בבבלי (נדה טז:): שלשה שנאתי וכו׳ והאוחז באמה ומשתין מים.]

a) شيد. b) ساح.

c) شخّ.

***שׁוֹחֵק** [1] ת״ז, —גדול מן השִׁעור הרגיל, עולה על הרגיל: התירו למעוברת שתהא טועמת דבר מועט וכו׳ ר׳ יוסי אומר שתי ביצים שוחקות (תוספ׳ מקוא׳ ז ו). *ואמה שוחקת, בנגוד אל אמה גרומה וכד׳, וטפח שוחק: הרי עלי עץ מביא גיזר אחד וכו׳ ריב״ל אומר עוביין אמה באמה שוחקת וארכן באמה גרומה (ירוש׳ שקל׳ ו ו). כל אמות באמה בת ששה (טפחים) אלא הללו שוחקות והללו עצבות (ערוב׳ ג:). עושה לו טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן (סוכה ז.).

שׁוֹט, עי׳ שׁטה.

שׁוֹטֵן, ת״ז, במקרא רק מ״ר, שֹׂטְנַי, שׁוֹטְנַי, ס״מ שִׂטְנֵי, — כמו מַשְׂטִין, מאשים ומחרף, Ankläger, Beschimpfer; dénonciateur, insulteur; accuser, disgracer: יבשו יכלו שֹׂטְנֵי נפשי יעטו חרפה וכלמה מבקשי רעתי (תהל׳ עא יג). זאת פעלת שֹׂטְנַי מאת יי׳ והדברים רע על נפשי (שם קט כ). ילבשו שׁוֹטְנַי כלמה ויעטו כמעיל בשתם (שם שם כט). —ובסהמ״א: נגזרה גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל (רס״י, דהי״ב יח יט). ולא פסקו מלכי ארם להיות שוטנים לישראל עד שמת אחז (הוא, שם יז ד). — ואמרו פיטנים ומשוררים: זנח מלת חברך השנואה אשר שוטן באזניך הביאה (ר״ש הנגיד, בן משלי, הברמן, 143). קול ישע אבשר לגולים עשר ושוטן איסר לבוצע ברך (רס״ג, סודי גאולה, ביאליק-רבניצקי ב, 25). טורד וגוער שוטן באיתן האצל (ר׳ מנחם בר׳ מכיר, אור זרוע, יוצר לשבת הפסקה א).

1) [הקדמונים כבר גזרו ת״א זה מן שָׂחַק במשמ׳ צחק, בדמיון לפה הַמֻּרחב בשעת שהאדם שוחק, אך אין זה מסתבר, הואיל ואין שמוש כזה בפעל, ואין צחק ושחק שכנגדו אלא חקוי קול הצוחק, ללא רמז לתנועת

שׂוֹךְ, מִמֶּנּוּ מְשׂוּכָה, מְשֻׂכָּה [1]), שׂוֹךְ, שׂוֹכָה [2]), ועי' סוֹךְ, עמ' 3987 [3]).

שׂוֹךְ, [4]) ס"ז, כּכּי שׂוֹלֵה, — ענף, ובפרט ענף קוֹצני, (dorniger) Ast; branche (épineuse); (thorny) branch: ויקח אבימלך את הקרדמות בידו וכו' ויכרתו גם כל העם איש שׂוֹכֹה וילכו אחרי אבימלך וישׂימו על הצריח וכו' (שופט' ט מח-מט). — ובתו"מ: תנאי ב"ד הוא שיהא זה יורד לתוך שדה חבירו וקוצץ שׂוֹכוֹ של חבירו להציל נחיל שלו ונותן לו דמי שׂוֹכוֹ של חבירו (ב"ק פא:) [5]). — ובסהמ"א, אף ללא דיוק בשמוש המלה: בגדר השׂוֹכִים (שטרייכער) יבואו כל מיני צמחים אשר גזעם קשה כעץ ויעמוד ממעל לארץ שנים רבות וישׂא פירות מדי שנה בשנה (ליכלה, כלאים למודים א ז, כח:). ועי' *סוֹךְ, עמ' 3987.

שׂוּךְ, פ"י, שַׂכְתָּ, שָׂךְ, — שָׂם גדר של שׂוֹכִים, של קוצים כדי לחסם את הדרך מלצאת או מלבוא: לכן הנני שָׂךְ את דרכך בסירים וגדרתי את גדרה ונתיבותיה לא תמצא (הושע ב ח). הלא אתה שַׂכְתָּ בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מסביב (איוב א י). — ובמגלת ההודיות: ותשׂוך בעדי מכול מוקשי שחת (מגל' גנוזות ב, סוקניק, לג). — ואמר המשורר: בני ימים חמדוני וכו' הדיחוני וישׂכוּ את ארחי, ויסלו עלי דרכי מסלות (רמב"ע, מעונות, ברודי א, קי).

הפה. ואלו בערב' בא שהק a) במשמ' היה גבה, והכי' שאהק b) במשמ' גבה ורם, כתאר להר או לבנין וענף עץ גבה. ולפי זה אף אפשר, שהכונה לכתיב שׂוֹהק ולא שוהק, כשם שגרסו (עי' שָׂחַק, פעי, הערות) משחקת במק' משהקת, ובהבנה זו תרגם רסע"ג שחקים: שואהק, וצ"ע.]

[1]) [עי' גם מְסוּכָה.]

[2]) [עי' שׂוֹךְ, הערה.]

[3]) [עי' גם שָׂךְ מן שָׂכַךְ.]

[4]) בערב' שׂוֹכ, שׂוֹכַה c), ובכוש' שׂוֹב במשמ' קוץ.]

[5]) [תוספת' ב"ק י כז: סוכו.]

---

a) شهق. b) شاهق.

c) شوك، شوكة.

— פו', שׂוֹכֵךְ, תְּשׂוֹכְכֵנִי, — שם כאלו שׂוֹכִים וקוצים בתוך דבר: עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תְּשׂכְכֵנִי [1]) (איוב י יא).

שׂוֹכָה, ס"נ, שׂוֹכַת, — כמו שׂוֹךְ: ויקח אבימלך את הקרדמות בידו ויכרת שׂוֹכַת עצים וישׂאה וישם על שכמו (שופט' ט מח). — ובתו"מ: מה הצפור מתבודד מגג לגג ומגדר לגדר ומאילן לאילן ומשׂוֹכָה לשׂוֹכָה, כך כשיצאו ישראל ממצרים היו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת (מד"ר איכה פתיח'). — ובסהמ"א, גם במשמ' שִׂיחַ או מיט וקורה: נחיל של דבורים וכו' ונתיישבו על שׂוֹכָתָהּ של אילן וכו' מאחר שנתנו עיניהן באותה שׂוֹכָה לפיכך קוצצה ונותן לו דמים (רמ"י, ב"ק פ"א:). עץ הדונג, והוא שׂוֹכָה אשר פירותיה קטנים ושחורים ועליהם אבק דק (ר"מ צלוק, סבילי עולם ב, מה:). — ואמר הפיטן: אם תוקענה שלש מאות יונקים על שׂוֹכָה אחת מתוחים אללי לי (כ"א קליר, אם תאכלנה, קינ' לט"ב). ועי' *סוֹכָה, 3987.

***שׂוֹכֵר,** ס"ז, — מי ששכר פיעל, בהמה, בית וכד' מחברו, Mieter; preneur, affiéteur; who engages, charterer: מסרו לשומר חנם ולשואל לנושא שכר ולשׂוֹכֵר נכנסו תחת הבעלים (ב"ק ד ט). השׂוֹכֵר פרה מחברו והשאילה לאחר ומתה כדרכה ישבע השׂוֹכֵר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשׂוֹכֵר (ב"מ ג ב). ארבעה שומרין הן שומר חנם והשואל, נושא שכר והשׂוֹכֵר וכו' נושא שכר והשׂוֹכֵר נשבעים על השבורה ועל השבויה וכו' (שם ז ח). שלשה עשר הן אבות נזיקין השור והבור וכו' ושומר חנם והשואל נושא שכר והשׂוֹכֵר וכו' (תוספת' ב"ק ט א). שׂוֹכֵר כיצד משלם, ר"מ אומר כשומר שכר (ב"ק מה: ועוד). ועי' שָׂכַר.

שׂוֹם עי' שִׂים.

---

[1]) [אלה דברי העורך בפרושו: תבנה בגופי כאילו שלד של שוכים וענפים בעצמות וגידים. ואין להשוות תסכני בבטן אמי (תהל' קלט יג), שפירושו: תסתירני, כאילו במסך.]

שׂוֹנֵא, שׂנֵא [1]), ס"ז, ככ' שׂנאו, שׂנאך, מ"ר סמ' שׂנאי, ככי שׂנאי, שׂנאי, שׂנאינו, שׂנאיך, שׂנאיכם, שׂנאיהם, שׂנאיו, נק' שׂונאה, מ"ר ככי שׂנאותיך, — אויב, שלבו רע לרעהו [2]) Hasser; ennemi; enemy; והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שׂנאינו וכו' (שמות א י). פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשׂנאי (שם כ ה, דבר' ה ט). כי תראה חמור שׂנאך רבץ תחת משאו וכו' עזב תעזב עמו (שמות כג ה). ונגפתם לפני איביכם ורדו בכם שׂנאיכם (ויקר' כו יז). ומשלם לשׂנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשׂנאו אל פניו ישלם לו (דבר' ז י). לאהבה את שׂנאיך ולשנא את אהביך וכו' (ש"ב יט ז). יצילני מאיבי עז משׂנאי כי אמצו ממני (שם כב יח, וכעין זה תהלי' יח יח). אמרו אחיכם שׂנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יי' וכו' (ישעי' סו ה). הצילני מטיט ואל אטבעה אנצלה משׂנאי וממעמקי מים (תהלי' סט יח). ויושיעם מיד שׂונא ויגאלם מיד אויב (שם קו י). יי' לי בעזרי ואני אראה בשׂנאי (שם קיח ז). אם רעב שׂנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים (משלי כה כא). ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשׂנאיהם (אסתר ט א). — ושונא חנם, ושונא שקר: אל ישמחו לי איבי שקר, שׂנאי חנם יקרצו עין (תהלי' לה יט). ואיבי היים עצמו ורבו שׂנאי שקר (שם לח כ). רבו משערות ראשי שׂנאי חנם עצמו מצמיתי איבי שקר (שם סט ה). — ונשיקות שונא: נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שׂונא (משלי כז ו). — ושער השונא: ויירש זרעך את שער שׂנאיו (בראשי' כד ס). — ומ"ר נק': ואתנך בנפש שׂנאותיך בנות פלשתים וכו' (יחזקי' טז כז). — ובתו"ש: האוהב והשונא (פסולין לעדות), אוהב זה שושבינו, שונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה (סנה' ג ה). השונא אינו גולה וכו' יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה (מכות ב ג). — *ושונאי ישראל, ושונאיהם של ישראל, לרב בלשון יפה במק' ישראל: וכשהחמה לוקה סימן רע לגוים שהם מונים לחמה וכשהלבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל שהם מונים ללבנה (מכי' בא מסכת' דפסחא א). בעון נבלות פה צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות ובחורי שונאי ישראל מתים (שבת לג.). אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה (ר' פרנך בשם ר' יוחנן, מו"ק ט.). ראיתי למלאך המות שיצא לנגוף לשונאי ישראל כי יצא הקצף מלפני ה' (מד"ר במדי' ה). ומה צואר זה אם ניטל אין לאדם חיים כך משחרב בית המקדש אין חיים לשונאי ישראל (שם שה"ש ד, כמגדל דוד). — *ושונאיהם של ת"ח, בשמוש כנ"ל: חרב אל הבדים ונואלו, חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקין בתורה (ר' יוסי בר חנינא, ברכ' סג:, ועוד). אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים (יומא עב:). — ובספה"א: ואל ימעט בעיניך שונא אחד ואל ירבו בעיניך אלף אהובים (רשב"ג, מבחר הפנינים, שער החברים). שגורם ליפרע משונאיהם של ישראל שבל ישראל ערבים זה בזה (טוטו"מ פז). — ובלשון יפה: ונטבע רגלי וירכי בטיט וצואה וכו' וכמעט ששונאי היה נטבע שם ח"ו והתחלתי לצעוק בקול מר (חיד"א, מעג"ט הטלס, 31).

1) [בעקר בינ' מן הפעל שׂנא, ועי' שם.]

2) [ועי' בערך שׂנא על שמושי המלה כבינוני של הפעל.]

***שׂוֹנְאוּת,** ש"נ, — מעשה השונא והאויב, נוהג בדבורם של יהודי איטליה [1]).

א. **שׁוּר,** ממנו א. שׁור.

ב. **שׁוּר,** ממנו ב. שׁור.

ג. **שׁוּר,** ממנו, *משׁור, משׁורה [2]).

ד. ***שׁוּר,** ממנו ג. *שׁור.

ה. **שׁוּר,** ממנו ד. שׁור.

1) [עי' בדברי מ. ד. קאסוטו, לשוננו טז, 190.]

2) [כך דעת המחבר, עי' בהערתו עמ' 3429, ואמנם אפשר שהמ"ם במלה שרשית היא, ואף יתכן כי משורה היא מלה זרה בשמית, שאולה ממלה מקבילה ליונ' μέτρον, רומ' mensura (אשר n אינה שרשית בה) במשמ' מדה וכד', וצ"ע.]

א. שׁוֹר, וַיָּשַׂר, פ״ע, — כמו שָׂרָה, נלחם, נאבק: בבטן עקב את אחיו ובאונו שרה את אלהים, וַיָּשַׂר אל מלאך ויכל בכה ויתחנן לו וכו׳ (הושע יב ד-ה) [1], ועי׳ שָׂרָה.

ב. שׁוֹר [2], פ״ע, — כמו שָׂרַר, היה לְשָׂר, הורם לדרגת שָׂר בטכס המלך [3]: כי גם אוי להם בְּשׂוּרִי מהם (הושע ט יב). — ובספה״א, במשמ׳ שָׂרַר, מלך, herrschen; régner; to reign: ואמר המשורר: משרת מלכים על כתפיו היתה ולפי דברו הגבירים שָׂרוּ (רסנ״ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 57).

— הפע׳, הֵשִׂיר, במקרא רק הֵשִׂירוּ, עשה לְשָׂר: הם המליכו ולא ממני הֵשִׂירוּ ולא ידעתי [4] כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת (הושע ח ד). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ואין מלך ושר אם לא ת שׂ י ר ! (תפלת ענוי, שירי היחוד והכבוד, הברמן, קד). ובביתך בחר ובך חשק מהם ועל כל אותך הֵשִׂיר (רמב״ע, לא כתיז, ס׳ הפרטים, ברודי, טז).

[1] [לפי הענין ברור, שהכונה לצורה כגון וַיָּשַׂר מן שָׂרָה, אלא שהנקיד בחר במבטא אחר, שאינו מתפרש אלא מן שור או שָׂרַר, וקשה לעמד על נמוקי הנקוד הזה. והפיטנים השתמשו בפעל לפי כתוב זה: ו י ש ר ישראל למלאך ויוכל לו לילה (ינאי, אז רב נסים, קרובי שבת הגדול), נ״א וישראל יָשַׂר למלאך, נ״א וישראל ס ר אל מלאך (עי׳ פיוטי ינאי, זולאי, לב, והערות שם).]

[2] [כחלוף סור — פרר וכד׳.]

[3] [פרשנים ומתרגמים הבינו פעל זה כאן כלשון סור בסמ״ך, ולפי זה אף השתמשו בו בספה״א (עי׳ ה. שור), ואין זה מסתבר. וכמבֹאר באריכות בספר העורך, הלשון והספר א, בפרק על מלך ושרים, כונת כל הפרשה להמלכת אליל מן האלילים בטכס המלך, ובצרוף „שרים", דמויות אלהים משרתים, לאל המולך, ועי׳ בערך שׂר. ובטכס כזה יש שבחרו גם באלהי ישראל להיות אחד השרים האלה. ועי׳ הפע׳.]

[4] [גם כאן הכונה לא להמלכת מלך ולהשרת שרים שבאדם, אלא למלך ושרים מן האלילים בטכס המלך.]

ג. שׁוֹר, — כמו סור [1]. רק הפע׳, הֵשִׂיר, — כמו הסיר. ואמר המשורר: לא נחזה לזמן דבר ישר כי אם בכל מלך אשר הֵשִׂיר (רמב״ע, שם שם).

ד. שׁוֹר, — פעל מסֻפק: ואת העם אשר בה הוציא וַיָּשַׂר [2] במגרה ובחריצי הברזל ובמגרות (דהי״א כ ג).

שׂוֹרָה, ש״נ, — מין ממיני התבואה, קרוב לכסמת [3]: הלא אם שוה פניה והפיץ קצח וכמן יזרק ושם חטה שׂוֹרָה ושערה נסמן וכסמת גבלתו (ישע׳ כח כה).

שׂוֹרֵק [4], שֹׂרֵק, ש״ז, — גפן משֻׁבחת הנותנת ענבים אֲדֻמים, Edeltraube; vigne noble; cultivated vine: ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שֹׂרֵק וכו׳ ויקו לעשות ענבים ויעש באשים (ישע׳ ה ב). ואנכי נטעתיך שׂוֹרֵק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה (ירמ׳ ב כא) [5].

[1] [ע״פ הבנה זו של בְּשׂוּרִי (הושע ט יב), אך עי׳ א. שור, הערות.]

[2] [התרגומים והמפרשים הקדומים הבינו פעל זה כלשון נסירה במסור, מה שאינו מתאים לחריצי הברזל, ובש״ב יב לא הגרסה: וַיָּשֶׂם במגרה ובחרצי הברזל ובמגזרת הברזל, אך לפי חקבלות, כגון: על דושם בחרצות הברזל את הגלעד (עמ׳ א ג), אפשר שהגרסה הנכונה היא: וַיָּדָשׁ או וַיְדֻשֵּׁם (ומכאן וישם שבש״ב), וצ״ע.]

[3] [המלה באה כשם לאחד ממיני הדגן גם בכתבת פנמו (שורה 23) הארמ׳ מן המאה ח׳ לפני הספירה (ועי׳ לֵו, I Flora, 709 וכו׳, ובספרות הנזכרת שם, וכן זגורודסקי, מלון כל־בו להקלאית, למלה, וב„לשוננו" ב, 313); וכן מבֹאר השם בירוש׳ חלה א א: שורה זו שיבולת שועל ולמה נקרא שמה שורה שהיא עשויה כשורה ע״ב, ואלו השבעים כנראה לא תרגמו את המלה, ובוולג׳ נאמר per ordinem, כשורה.]

[4] [עי׳ שֹׂרֵק, שָׂרֹק, הערות.]

[5] המלה באה גם בשם נחל שׂוֹרֵק (שופטי' יו ד).]

— וכסהס"א, ואמר המשורר: וקראתי בני ביתי וקמו לבן שורק ונכבד הכרמים (ר"ש הנגיד, הסדע את סעלי, בן תהלים, הברמן ג, 12). גפן אשר שורק בכרמי נטעה, הה לענפיה אשר נזמרו (רסב"ג, בימי יקוסיאל, ביאליק–רבניצקי א, 57). והשקהו בכף עֹפר אהבים יליד שרק ובו יהיה מֹורו (רמב"ע, הענק ב לז, ברודי א, סלד). — *ומ"ר שורקים: ויורידני משם אל גנת אגוזים וכו' כרמיה שורקים מסֻקלים ומעֻזקים, שרשיה על יובל תשלח וכו' (ראב"ע, אגרת חי בן מקיץ, כהנא ב, 48).

שׂוֹרֵקָה, עי' שׂרֵקָה.

שׂוּשׂ, שִׂישׂ [1], ממנו מָשׂוֹשׂ, שׂוּשׂ, שִׂישׂ, *שִׂישָׂה, שָׂשׂוֹן.

שׂוּשׂ, שִׂישׂ, פ"ע, שַׂשְׂתִּי, שָׂשׂוּ, שָׂשׂ, שׂוּשׂ, לָשׂוּשׂ, שִׂישִׂי, שִׂישׂוּ, אָשִׂישׂ, יָשִׂישׂ, תָּשִׂישׂ, יְשִׂישׂוּ, יְשֻׂשׂוּם [2], — רקד בשמחה [3], שמח, tanzen, sich freuen; danser, se réjouir; to dance, rejoice: יְשֻׂשׂוּם [4] מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת (ישע' לה א). וראיתם וְשָׂשׂ לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה (שם סו יד). וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים וְיָשִׂישׂוּ בשמחה (תהל' סח ד).

---

1) [עי' בהערה שאחר זו.]

2) את הצורה נָשִׂישׂ בדברי הנביא (יחזק' כא יח), או נשיש שבט בני מאסת כל עץ, אין לראות כפעל אלא כש"ע (מן נשש), כנראה בנקבה, המורה ע"ז ומורה חלשה, מְאֹסֶת כל עץ, וכעין זה תרגם העורך בתרגומו הלועזי, וצ"ע.

בישע' סד ד: פגעת את שָׂשׂ ועשה צדק בדרכיך יזכרוך וכו', אין תמורה למלת שש בשבעים, וכנראה טעות מעתיק לפנינו, ואין מקום לצורה מן שׂוּשׂ, שִׂישׂ.]

3) בקצת מקומות בא הפעל בקשר לפעלים כגון רוץ, רקד, ועל כן אפשר להניח שאינו בעקר לשון שמחת הלב אלא לשון רקוד וקפיצה בשמחה. ביתר השפות השמיות לא נמצאו מקבילות משכנעות.]

4) [במגלת ישעיה א ממדבר יהודה לא היה כל הפסוק, ואך נוסף ע"י יד מאחרת לפי נוסח המסרת ודרכי כתיב מסרתי. לדעת רבים נוספה מ של ישׂשׂום ע"פ מ של מדבר.]

חשמחים אלי גיל יָשִׂישׂוּ כי ימצאו קבר (איוב ג כב). יחפרו בעמק וְיָשִׂישׂ בכח יצא לקראת נשק (שם לט כא). שִׂישִׂי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ וכו' (איכה ד כא). — ושש על: והיה כאשר שָׂשׂ יי' עליכם להיטיב אתכם וכו' כן יָשִׂישׂ יי' עליכם להאביד אתכם וכו' (דברי כח סג). כי ישוב יי' לָשׂוּשׂ עליך לטוב כאשר שָׂשׂ על אבותיך (שם ל ט). ומשוש חתן על כלה יָשִׂישׂ עליך אלהיך (ישע' סב ה). וְשַׂשְׂתִּי עליהם להטיב אותם (ירמ' לב מא). בדרך עדותיך שַׂשְׂתִּי כעל כל הון (תהל' קיט יד). — ושָׂשׂ באלהים: שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ ביי' תגל נפשי באלהי (ישע' סא י). ונפשי תגיל ביי' תָּשִׂישׂ בישועתו (תהל' לה ט). יָשִׂישׂוּ וישמחו בך כל מבקשיך (שם מ יז; ע ה) — ואמר ב"ס: כצַוֹּתו אתם ישישו ובחקם לא ימרו פיו (ב"ס לט לא). — ובתו"מ: הוא (אלהים) אינו שש [1]) אבל אחרים משיש, דיקא נמי דכתיב ישיש (דברי כח סג) ולא כתיב ישוש (ר' יוסי בר חנינא, סנה' לט:). הוי שש בחלקך והתגאה במיעוטך (ד"א זוטא ג). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שישי נוף כי קנא ועם לשלם שאונם בעון בצעם (ר"א קליר, איכה אלי, קינ' לת"ב). שישו ושמחו בשמחת תורה (פזמון לשמחת תורה, אהלל אלהי). היה שש בבין ששים ובֹכה בין בוכים ודכא בנדכאים ורם במרומים (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 115). ועלוז עלי זמיר לקול אמיר, גם שיש להוד הציץ והסנסן (ר"י חריזי, תחכ' ה, 57) [2]).

— הפעי', *הֵשִׂישׂ, — עשה שישיש, שִׂמֵּחַ: הוא אינו שש אבל אחרים משיש (ר' יוסי בר חנינא, סנה' לט:). אלא מה הקב"ה עושה להם וכו' בתהילה משיש את ההרים שנא' ישׂשׂום מדבר וציה וכו' (תנחו' בובר, דברי ב). — ואמרו פיטנים ומשוררים: לסוסתי, השישי עושי נאוו לתהייה טללי רסיסי (ינאי, שיר השירים, קרוב' לפסח, זולאי, רסח). שמונה לחדש ישועת שושנה בחופתה ישישנה (הוא, ונת.., ת... שיר סבחך, קרוב' לחנכה, זולאי, סמו).

---

1) [במפלתם של רשעים.]

2) [עי' בדגמות המרֻבות המובאות אצל דודזון, אוצר ג, 439, 459, ועוד.]

טב ר הארץ הרסיסה טרפה להמתיק גריה ל ח ש י ש ה (אסק על פי, סדור רסע"ג, סלו). וזועף חוא נסים, בנותן כ'ם עסים, אשר יוסף ה ש י ש, וחוא עם האסורים (דונס, לדורש החכמות, אלוני, עס).

שַׂחַ, ס"ז, במקרא רק בכנ' שֵׂחוֹ, — מלה מסֻפקה: כי הנה יוצר הרים וברא רוח ומגיד לאדם מה שֵׂחוֹ [1]) עשה שחר עיפה ודרך על בסתי ארץ (עמו' ד יג). — ובסהס"א, במליצת הכתוב, במשמ' שִׂיחָה, דבור: ראו משרתיו כחו להגיד לאדם מה ש ח ו (ראב"ע, מי כמוך, סער הסיר, ברודי, 150). אך היוצר לב יביט מה בחדרהו בורא כליות יגיד לאדם מה שח (סלוס הכה, לץ עסה, ניר דוד, 25).

שחה [2]), ממנו ״מִשְׂחָה [3]), שָׂחָה, שָׂחוּ, ״שְׂחִיָּה, ״שַׂחְיָן, ״שַׂחְיָנוּת. ועי' שֵׂחַ.

---

[1]) [בן התרגומים הקדומים היו שמצאו כאן, כרֹב הפרשנים אחריהם, לשון שיח ודבור, כגון תיאוד': λόγον, וולג': eloquium, הסורי: מנאה תשבוחתה, וכנראה לפי הכנה דומה ת"י: (לחואה לאנשא) מה עובדוהי, וראב"ע: מה רצונו.

אבל השבעים (אולי בהשפעת הנצרות): τὸν χριστὸν αὐτοῦ, ז"א מ ש י ח ו, כמלה אחת. לפי דרשת חז"ל (חגיגה ה: אפילו שיחה יתרה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתה, ומעין זה כפרוש רש"י) השתמשו במלה בסהס"א כלשון שיחה. ואולם לפי תכן הפרשה צריך שידֻבר כאן על מעשה פרענות שהביא האל על תבל ואדם, וכן אומר הנביא בהמשך (ה ח וכו') על מעשי אלהים אלה: והפך לבקר צלמות ויום לילה החשיך הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ יי' שמו, המבליג שד (כאמור בערך שֹׁד, הכונה: חֲבֹל יַגִּשׁ) על עז ושד על מבצר יבוא. ועל פי הדמיון לצרוף שביחזק' מז ה: כי גאו המים מֵי שָׂחוּ (עי' ערך זה) נהל אשר לא יעבר, יש לראות באותיות שחו גם כאן כנוי לשטפון שבמבול, ואולי המֻכון הוא בקרוב הַמַּגִּיר לְאֵד מֵי שחו, במשמ' השופך ומוריד משמים את אֵדוֹ במימי שטפון המבול, וככר היה מי שגרם הֲמַּגִּיר; ואין אֵד במקרא אלא זרם מים. וצ"ע.]

[2]) [עי' בהערה לערך שָׂחָה.]

[3]) [נוהג בדבור ובספרות במשמ' פְּעֻלַּת שחיה מֻסימת בתחרות.]

שָׂחָה [1]), פ"ע, שָׂחֶה, שְׂחוֹת — נשטף וצף במים [2]). schwimmen; nager; to swim: כי תנוח יד יי' בהר הזה ונדוש מואב תחתיו וכו' ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת [3]) והשפיל גאותו עם ארבות ידיו (ישע' כה י-יא). — ובסהס"א: ויעמוד המלך על הבריכה האחת וירא את עבדיו ש ו ח י ם במים ומשחקים (יוסיפון, גינצבורג, רעט). והרביעית סימן החכמה הנראה במיני שאר החיים וכו' מהם המאסף ו ה ש ו ח ה הזוחל וכו' (ר"י א"ת, מו"ס, הנחיכס ז). — ואמרו משוררים ומליצים: ונהלך אלי נופות ספורות והם שבע ובהם שבע עשרה אלפים מדינותיו ובה חי אשר יצעד ו י ש ח ה ויתעופף (רמב"ע, נסס אל, נרודי, קל). קניניך ראמי מדברות ו ש ׂ ח י ם בנהרות באונך (ר"י אבן גיאת, קניניך, סער הסיר, 20). אמת אמת תרדף ולא ת ש ח ה לעמת השבלת (בן זאב, בן סירא ד כו) [4]). — וביב' ״שוחה, ככנוי לסוג מסוגי העופות: ה ש ו ח ה (ד' שווימער), מראהו כתכלת וכו' נוצץ ורגליו אדומי שחרחר (ס"י אנרמוביץ, תולדות החיים, רכה, וכעין זה סס, קעב). — ״והשוחה לצדיו, ככנוי לדג משה רבנו, Butt(e), Scholle; השוחה לצדיו: sole; flounder (זייטען שווימער) וכו' הוא רחב ודק מאד מצד האחד מראהו שחרחורת ומצד השני הוא לבן כשלג והוא המיוחד מכל הבע"ח בעולם אשר לו שתי עיניו מצד אחד בראש (ליכלא, רלס"ת למודים א ו).

— הפעי', הִשְׂחָה, אַשְׂחֶה, — הציף, שטף, (über)schwemmen; inonder; to flood: יגעתי באנחתי אַשְׂחֶה [5]) בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה (תה' ו ז).

---

[1]) [באותה משמ' בא בארמ' ובסור' סחא, סחי. ביתר הלשונות השמיות אין עדות משכנעת לשרש זה.]

[2]) [בעבר' שבמקרא אין השוחה דוקא זה חשט במים מרצונו אלא בעקר זה הנשטף במים ומנסה להנצל, ועי' שֵׂחַ, שָׂחוּ, הערות.]

[3]) [הכונה, כנראה: יפרש מואב ידיו לשחות, כאשר יפרש השוחה ידיו, והאלהים ישפיל אותו שיטבע].

[4]) [כב"ם גני': אל תבוש לשוב מעון ואל ת ע מ ו ד לפני שבלת.]

[5]) [חשוה את דברי ראב"ע בפרושו: ויש אומרים כי אשחה תרגום ארחץ בארמית ע"כ, וביתר

שחו, ס״ז, — שם פעלה מן שחה, (כי) שטפון, מים עזים[1], Flut; inondation; flood: ויםד אלף נחל אשר לא אוכל לעבר כי גאו המים מי שחו נחל אשר לא יעבר (יחזק׳ מז ה). — ואמר המשורר במליצת הכתוב: כי מי זקן מי אפסים ובבואו מצאו מי שחו (רמב״ע, הענק ה, ברודי, סנח).

שחוק, שחק, ס״ז, — כמו צחק, צחוק, עמ׳ 5458[2], א) במשמ׳ שמחה: אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה (תהלי׳ קכו ב). גם בשחק יכאב לב ואחריתה שמחה תוגה (משלי׳ יד יג). עד ימלה שחוק פיך ושפתיך תרועה (איוב ח כא). לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עשה (קהלי׳ ב ב). — וכשם הפעלה מן שחק[3], כמו משחק: ועל הגג כשלשת אלפים איש ואשה הראים בשחוק שמשון (שופטי׳ טז כז). — ב) במשמ׳ צחוק של בוז ולעג: ואם לוא השחק היה לך ישראל אם בגנבים נמצאה כי מדי דבריך בו תתנודד (ירמי׳ מח כז). כשחוק לכסיל עשות זמה וחכמה לאיש תבונה (משלי׳ י כג). — — והיה לשחק, שחק[4], במשמ׳ זו: הייתי לשחוק כל היום כלה לעג לי (ירמי׳ כ ז). וספק מואב בקיאו והיה לשחק גם הוא (שם מח כו). הייתי שחק לכל עמי נגינתם כל היום (איכה ג יד). — ואמר ב״ס: שיחת אוילים שקוץ ושחוקם הוללות עון (ב״ס נגי׳ כז יג, סגל, קסז). — ובתו״ם: המקבל עליו להיות חבר וכו׳ ר״י אומר אף לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק (דמאי ב ג). שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה (ר׳ עקיבא, אבות ג יג). אין עומדין להתפלל מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש וכו׳ אלא מתוך דברים של חכמה, וכן לא יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק וכו׳ (תוספת׳ ברכי׳ ג כא, וכעין זה ירוש׳ שם ה א, ובבלי׳ שם לא.). ואבנר למה נהרג וכו׳ על ידי שעשה דמן של נערים שחוק (ר׳ יהושע, ירוש׳ סוטה א ח). מת מתוך השחוק סימן יפה לו (כתוב׳ קג:). שהוא רואה את אשתו שהיא קולנית וכו׳ ופרוצה בשחוק ואינו מקנא בה (מד״ר במדי׳ ט). בתי, הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה (שם). מה אגוז זה שחוק לתינוקות ושעשוע למלכים וכו׳ (שם שה״ש ו, אל גנת אגוז). מה מעורבב השחוק שאומות העולם שוחקים בבתי קרקסיאות ובבתי תיאטריאות שלהם (ר׳ אבא בר כהנא, מד״ר קהלי׳, לפסוק אמרתי). —ובספהמ״א: התדע למה נקרא הטחול כלי השחוק[1] וכו׳ בעבור שהוא מקור המרה השחורה אשר היא מולדת השטות, כי השחוק היא השטות, ע״כ תראה השוטה שוחק תמיד (ר״י זבארה, ס׳ שעשועים ט, דוידזון, 106). וראוי לכם להבדילו (את המלשין) לרעת וכו׳ אשר פער פיהו לבלי חק ועשה מדמן של ישראל שחוק (סו״ת הריב״ש עט). — וכמו משחק במשמ׳ שעשועים (בקוביא וכדו׳): המשחקים בקוביא וכו׳ שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק יקח כך וכך (טו״ע חו״מ, הל׳ גזילה סע). את שחוק השאך ינשאו לראש לכל מיני השחוק ויקראו לו שחוק מאת הרעיונות (ר״ם בלוך, מבילי עולם ג). — ואמר המשורר: גברים בהמשה נבחנו אם במ

פרוט בס׳ שפת יתר (סי׳ סא, 27): ויאמר ר״א (ר׳ אדונים) שהוא לשון רחיצה בארמית ואחר שמצאנו לו חבר בלה״ק אין לנו צורך לארמית ע״כ].

[1] [הואיל והמלה באה בסוף פסוק, אין להכיר אם התכונה המסרת למשקל סגולי, מלעיל, כדעת מדקדקים אחדים, ועל כל פנים תמוה הדבר, למה לא נקדו מי שחו בצורת מקור רגילה ושכיחה. ואשר למשמ׳ המלה, אין הכונה, כמבאר גם בהערת העורך לערך שח, למים שהרוצה בכך יוכל לשחות בהם, אלא לשטף מים כבירים, מים שאין לעברם אפילו בשחיה.]

[2] [במאמרים המובאים שם מתו״ם: ״אין צחוק אלא עבודה זרה, אין צחוק האסור כאן אלא ירושה״, שנדרש בהם לשון הכתוב מצחק, לצחק, מוטב לבטא צחוק.]

[3] [בהמשך לנאמר בפס׳ כה: ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו ויקראו לשמשון ויצחק לפניהם.]

[4] [באיוב יב ד: שחק לרעהו אהיה קרא לאלוה ויענהו שחוק צדיק תמים, הכונה בקרוב: שחק לרעה ואהיה (=ולאסון). שחוק צדיק תמים, כלו׳ הצדיק ישחק וילעג לכל אסון, הואיל והוא קורא לאלוה וזה יענהו. ועי׳ בפרושו של העורך.]

---

[1] עי׳ בנאמר על טחול שוחק לקטן בערך שחק, עמ׳ 7539, בהערה.]

לשכל חק, בלבת ואמירה והנעת ראש ואף ושחוק (כ"ס הנגיד, בן משלי, אברמסון, 88). גלה תמול מפיו שחוק, ואמרה שלום לך, ויענה הרפנו (רסנ"ג, כיכב אסר דקך, ביאליק-רבניצקי א, 44). — ובצרוף *בת שחוק, *בת צחוק, במשמ' שחוק קל, היוך, נוהג בספרות ובדבור. Lächeln; sourire; smile

שחט [1], ממנו שחט [2], *שחיטה, ועי' *סחט, *סחיטה.

שחט, פ"י, ואשחט, — זרר וכבש פרות וכד' כדי להוציא את מיצם ורטבם ;auspressen : exprimer, extraire; to press out וכום פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה (בראשי' מ יא).—ובסהמ"א [3], בשירה: יבכני ובל אעצר דמעי בנות עיני עלי לחיי שחטן (יצחק אבן עזרא, פרקי שיר, בן מכמס, כט). הבשילו אשכלות עדני ואין שוחט (עמנו', מחב' ג, הברמן, 106). ועי' סחט, עמ' 4005.

—נפעי, *נשחט, — ששחטו אותו: ת"ל הפך מימיהם לדם, אף מימי כל הפירות (השאובין) ביון שהיו נשחטין נעשין דם שנא' ובעצים ובאבנים (מדה"ג שמות ז יט, מרגליות, קיז).

***שחיה**, ש"נ, — שה"פ מן שחה, מעשה תשוחה במים: כי אשר ידע לשחות יוציא פנינים מקרקע הים, ומי שיסכל חשחיה יצלול (כ"ס, אבן חבון, מו"כ א לד).

***שחיטה**, ש"נ, — מעשה השוחט מיץ מפרות וכד' ומה שנשחט בו: ויין זה שחיטה מן שתילי, ולמה לאשיש תאמר: שתי לי (רסנ"ג, בגנד אס יסי, ביאליק-רבניצקי א, 169). ועי' סחיטה [4], עמ' 4006.

---

1) [עי' בהערה שאחר זו.]

2) [באשור' שחט, וגם צחט באותה משמ' בבמקרא, ובארמ' ובעבר' שבתו"מ סחט; השואות לשרשים ביתר הלשונות השמיות שהצעו אינן משכנעות].

3) [בתו"מ בא השרש בכתיב סחט בסמ"ך.]

4) [צורה זו נוהגת בספרות ובדבור גם בהשאלה, במשמ' סחיטת כספים וכד', השגת כספים מאחרים ע"י איום .Erpressung; chantage; blackmail]

***שחין** [1], תוס"ז, נקי' שחינית, — מי שיודע לשחות במים, נוהג בספרות ובדבור.

***שחינות**, ש"נ, — אמנות השחין, נוהג בספרות ובדבור.

שחיף [2], ש"ז,—מנח בבניה, שלא התבררה משמעותו בדיוק [3]: הספים והחלונים האטמות והאתיקים סביב לשלשתם נגד הסף שחיף עץ סביב סביב והארץ עד החלונות והחלנות מכסות (יחזק' מא טז). — ואמר הפיטן, במליצת הכתוב: ובאו עקשים מבית לפרוכת וכו' והחריבו שחיפיך וחלוני שקופיך (ר' שלמה גירונדי, סכולה ולא מיין, קינ' לט"ב). — ואמר המשורר: אם היא קצובה מעצי עדן, מעץ לבונה הם שחיפיה (ר"י הלוי, שלום לבת, זמורס ג, 172).

***שחיקה**, ש"נ, — שה"פ מן שחק: ארבע שחיקות הן, יושב בשמים ישחק (תהל' ב ד), ואתה ה' תשחק למו (שם נט ט) וכו' (ר' אחא בשם ר'

---

1) [ע"פ הארמ' שבתו"מ (ירוש' שקל' ו ב): שחינא.]

2) [כתב בעל מנחת שי: בספרים מדוייקים בכ"י שחיף בשי"ן שמאלית וגם רד"ק הביאו בשרש בפני עצמו לפי שאינו בשרש אחר שהביא בשי"ן ימנית וראיתי ג"כ לבעל הלשון ולבעל מאיר נתיב שכתבו בפירוש שזהו בסי"ן ואין לספק בזה שכן המסורה מעידה עליו בהושע ב שכתוב בשי"ן וקרי בסמ"ך ע"כ, אך עי' גם בהערה שאחר זו].

3) [לפני השבעים ואולי גם לפני הסורי היה כנראה נוסח שונה מן המסרת, וולג': stratum, ז"א שטח, שטוח, ואלו ת"י (דחפי ניסרין) מצא כאן מלה מרכבת בשין הזקה, ש־חיף, כדי להגיע למובן של חפוי או צפוי, הקרוב לענין הכתוב, והמפרשים העברים בחרו בפרושים שונים. סה"ש לריב"ג: שחיף עץ [יקר כלומר] שסביבותיו נסרים יקרים וכו' ושמא הוא הפוך מכשני חשיפי עזים אשר פירושו כשתי גדרות עזים ודמה סבוב הנסרים אותו לגדרות ע"כ. ור"א מבלגנצי: שחיף לשון דיבוק וציפות הוא. ויש שהציעו תקונים שאינם מסתברים, ויתכן שבא שחיף בעבר' כמו צחיפה (a בערבי, במשמ' דף ולוח, וצ"ע.]

---

a) صحيفة.

שמואל בר נחמני, מדרש תהל׳ ב ו). ואמר (השועל) אוי לי מה עשיתי שחקו עלי הדגים בנגד כל השהיקות ששחקתי אני על הבריות (א״ב של בן סירא). — ובסהמ״א: במיסב על יינו עושה שהיקותיו בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה (רמ״י, סנה׳ קא.).—°°וכמו משחק: שלא הותרה שחיקת אגוזים אלא לתינוקות ביו״ט הראשון בלבד (מרדכי, סנה׳ תשכ״ג).

שחף [1], ממנו שְׁחִיף.

שחק [2], ממנו מִשְׂחָק, °°מְשַׂחֵק, שְׂחוֹק, *שְׂחִיקָה, שַׂחַק, °°שַׂחְקָן.

שָׂחַק, פ״ע, שָׂחֲקוּ, לִשְׂחוֹק, אֶשְׂחַק, אֶשְׂחָק, תִּשְׂחַק, תִּשְׂחָק, יִשְׂחַק, יִשְׂחָק, תִּשְׂחַק, יִשְׂחָקוּ, — כמו צָחַק: עת לבכות ועת לשחוק (קהל׳ ג ד) [3]. — ושחק אל: אֶשְׂחַק אליהם [4] לא יאמינו ואור פני לא יפילון (איוב כט כד). — שחק לאדם או לדבר, לעג לו, זלזל בו: הוא לכל מבצר יִשְׂחָק ויצבר עפר וילכדה (חבק׳ א י). יושב בשמים יִשְׂחָק אדני ילעג למו (תהל׳ ב ד). אדני יִשְׂחַק לו (לרשע) כי ראה כי יבא יומו (שם לז יג). עוז והדר לבושה וַתִּשְׂחַק ליום אחרון [5] (משלי לא כה). לשד ולכפן תִּשְׂחָק ומחית הארץ אל תירא (איוב ה כב). כקש נחשבו תותח וַיִּשְׂחַק לרעש כידון (שם מא כא). — שחק על אדם, לעג לו: ויראו צדיקים וייראו ועליו יִשְׂחָקוּ (תהלים נב ח). ועתה שָׂחֲקוּ עלי צעירים ממני לימים (איוב ל א). ראוה צרים שָׂחֲקוּ על משבתה (איכה א ז). — ובתו״מ: ומצאתי תינוק אחד וכו׳ וראיתי אותו שבכה וראיתי אותו ששחק וכו׳ (ירוש׳ שקל׳ ה א). לא יהא אדם ער בין הישנים וכו׳ ולא בוכה בין השוחקים ולא שוחק בין הבוכים (ד״א זוטא ה) [1]. למלך שנשא אשה וכו׳ ראה אותה המלך שוהקת לעבד אחד משלו בעם עלית והוציאה (מד״ר דבר׳ ג). כיון ששמע מרדכי כך שחק והיה שמח שמחה גדולה (שם אסתר, איש יהודי). — *ושחק בפלוני, במשמ׳ לעג לו: מימי לא שחק בי אדם אלא זה (ר׳ אבהו, ירוש׳ קדוש׳ ג ב). — ובצרוף שחוק באמך: אמרו לו (לעכו״ם) טול את פרהך אין אנו צריכין לה, שחוק באמך [2] (פסיק׳ רב׳ פרה יד, מא״ש, נו:). — ופנים שוחקות: למלך שמבקש לישא אשה בת טובים וכו׳ כיון שחזר אותו השליח אל המלך היו פניו

---

1) [עי׳ שְׁחִיף, הערה.]

2) [כתיב או מבטא אחר במק׳ צחק, ועי׳ בהערה לשרש זה, עמ׳ 5456.]

3) [הפתגם שבמשלי כט ט, איש חכם נשפט את איש אויל ורגז וְשָׂחַק ואין נחת, לא התברר כל צרכו. במקרא רגז (ז״א פחד, ועי׳ בערך רגז) ושחק (לרגז, לפחד) נגודים הם, ועל כן לא על עצם הריב והמשפט שבין אויל לחכם מדבר כאן, אלא על כי סוף שניהם להיות נשפטים לפני האלהים, ואזי האויל, הרשע, ירגז ויפחד, והחכם שָׂחַק ואין נַחַת (כך צ״ל, כהצעת אחרים). ובמליצת הכתוב אמר עמנואל הרומי, (מחב׳ ח, הברמן, 252): ואני הייתי חכם נשפט עמו ורגז ושחק ואין נחת.]

4) [עי׳ בפרוש העורך למקום.]

5) [גם צרוף זה אינו ללא קשי, ועי׳ בפרושי המפרשים העברים. ואולי הכונה היא ליום חָרוֹן, כלו׳ ליום חרון אף האלהים, השוה ישע׳ יג יג: בעברת יי׳ צבאות וביום חרון אפו, ופתגמים כגון משלי יא ד: לא יועיל הון ביום עברה, ועוד.]

1) [כנאמר בבבלי (ברכות סא. וכו׳): כליות יועצות, לב מבין, לשון מחתך, פה גומר, ושט מכנים ומוציא כל מיני מאכל וכו׳ טחול שוחק, הכונה כנראה ללשון שחיקה בשין ימנית ולא ללשון שחוק או צחוק, ועי׳ בהערת העורך בעמ׳ 7031].

2) [כנאמר בהערת מא״ש למקום בא צרוף זה בעבר׳ כדגמת הארמ׳ שבמד״ר בראש׳ לו (תיאודור, 335) ושם קהלת א, בספור מעשה: עובדא היה בחדא איתה דילידה בלילה, אמרה לברה איזל אדלק לי בוצינא דאקטע שרגך, נפק ואגע ביה שידה שימדון, אמר ליה איזיל גליג לאימך דקרא תרנגלא ואילומני דקרא תרנגולא הוינא מחי יתך וקטל יתך, אמר ליה זיל את גליג לאימך דלא קטעת אימה שורי, ואילו קטעת איסי שורי הוינא מחי יתך וקטלך ע״כ. אלא שבספור זה דבר לפני כן במפרש על אמו של הילד, והכונה לטיבה, כאלו: הסבר פנים לאמך, בהכרת טובה, שאלמלא היא היית נהרג, ואולם כאן בא הצרוף בהמשך למעשה על גוי שאמר לחברו בוא וראה היאך אני משחק ביהודים הללו וכו׳. ועל כך נאמר לו: שחוק, ז״א לעג, באמך ולא בנו.]

שוחקות וכו' המלך שהיה פקח אמר זה פניו **שוחקות** דומה שקבלה עליה וכו' (מד"ר שה"ש א, יסקני). — *ושָׂחק כמו שִׂחֵק, שמש לשעשוע לקהל הרואים: **לשחוק** אמרתי מהולל, אמר ר' אבא בר כהנא מה מעורבב השחוק שאומות העולם **שוחקים** בבתי קרקסיאות ובבתי תיאטריאות (מד"ר קה"ל, לשחוק אמרתי). ועי' שׂוֹחֵק. — ובסהמ"א, גם כמו שִׂחֵק: מה שנוהגים הנערים **לשחוק** באגוזים ביוהכ"פ וכו' (ס' מהריל הל' יו"כ). ומותר **לשחוק** בעצמות שקורין טשי"ק אע"פ שמשמיעים קול וכו' (הלבוש, או"ח הל' שבת סלח ה). — ואמר המשורר: עלי מטע אהלים על ענפיו בני תור **שוחקים** יחד והומים (ר"מ הנגיד, הזדע אח פעלי, בן תהלים, הברמן ג, 12). הנה העב הניק הגן ותלמיו כאבק שָׂחק, עד כי **שחקו** ציצי העת בכו עיני שחק (רמב"ע, ס' הענק, ברודי א, סיב'). — וככנוי לסוג מן היונים, *השוחקת: Lachtaube; colombe rieuse; laughing dove **השוחקת** (לאכטויבע) מקור תולדה מהודו המזרחית וכו' קולה דומה לקול אדם שוחק וכו' (ס"י אברמוביץ, תולדות החיים, קנג).

— פעי' שִׂחֵק, שִׂחַקְתִּי, מְשַׂחֵק, מְשַׂחֲקִים, מְשַׂחֶקֶת, מְשַׂחֲקוֹת, לְשַׂחֵק, תְּשַׂחֵק, יְשַׂחֵק, יְשַׂחֲקוּ, — כמו צִחֵק, השתעשע, וגם במשמ' שעשע אחרים: קראו לשמשון וִישַׂחֶק לנו, ויקראו לשמשון מבית האסירים ויצחק לפניהם (שופטי יו כה). יקומו נא הנערים וִישַׂחֲקוּ לפנינו [1] (ש"ב ב יד). ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות מְשַׂחֲקִים ברחבתיה (זכרי ח ה). שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לְשַׂחֶק בו [2] (תהלי קד כו). ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום מְשַׂחֶקֶת לפניו בכל עת, מְשַׂחֶקֶת בתבל ארצו ושעשעי את בני אדם [3] (משלי ח ל-לא). כן איש רמה את רעהו ואמר הלא מְשַׂחֵק אני (שם כו יט). כי בול הרים ישאו לו וכל חית השדה יְשַׂחֲקוּ שם [4]

1) [לענין עי' במאמרו של יגאל סוקניק (ידין) JPOS XXI (1948), עמ' 110 וכו'.]

2) [הכונה: לשעשע את האל הבורא במשחק חציד, כבכתובים מס' איוב המובאים בהמשך, ועי' על כל אלה בפרוש העורך לס' איוב.]

3) [החכמה משעשעת את הבריות באומנות.]

4) [הכונה: בכל חית השדה ישחקו שם בציד.]

(איוב מ כ). הַתְשַׂחֶק בו כצפור [1] (שם שם כט). — ובמשמ' זמר ונגן: ותענינה הנשים הַמְשַׂחֲקוֹת ותאמרן הכה שאול באלפו ודוד ברבבתיו (ש"א יח ז). ודוד וכל בית ישראל מְשַׂחֲקִים לפני יי' בכל עצי ברושים ובכנרות ובנבלים וכו' (ש"ב ו ה). ויצא מהם תודה וקול מְשַׂחֲקִים והרבתים ולא ימעטו (ירמי' ל יט). ומיכל בת שאול וכו' ותרא את המלך דויד מרקד וּמְשַׂחֵק ותבז לו בלבה (דהי"א יה כט). — ובתו"מ: אף המוציא חגב חי טמא כל שהוא שמצניעין אותו לקטן **לשחק** בו (ר' יהודה, שבת ע ז). פעם אחת היו תנוקות **משחקין** בשדה וקשרו זנבות טלאים זה לזה (בכורות ה ג). שלשה תריסין הם, תרים הכפוף טמא מדרס, **ושמשחקין** בו בקונפון טמא טמא מת (כלים כד א). אוכלין טהורין אין **משחקין** בהן (ירוש' שבת ע ז). טיפח ריקד **שיחק** (לפני ע"ז) נבדק כסוטה (שם סוטה ג ג). רקדו לפניה (לפני הכלה) **שחקו** לפניה וכו' כתובתה מאתים (כתוב' טז:). — *משחק בקוביא, בכדור וכד': אלו הן הפסולין (לעדות) **המשהק** בקוביא ומלוה ברבית וכו' (ר"ה א ח, וכעין זה סנה' ג ג). היה אחד מהן (מן המתדינים) **משחק** בקוביא ומלוה ברבית וכו' שכנגדו נשבע ונוטל (שבוע' ז ד). כגון אילו **המשחקין** בכדור לרשי הר' ויצאת הכדור מתחת ידו וכו' (תוספת' שבת י י). **המשחק** בקוביא זה **המשחק** בפסיפסין אחד **המשחק** בפסיפסין ואחד **המשחק** בקליפי אגוזים ורימונים (ירוש' ר"ה א ע, שבוע' ז ד). ולמה חרבו וכו' משום שהיו **משחקין** בכדור בשבת (מד"ר איכה ב, בלע ה). — שִׂחק בזולתו, על זולתו ומזולתו, במשמ' לעג: הבריא שאמר כתבו גט לאשתי רצה **לשחק** בה (גיט' ו ו). מעשה באחד שהיה מסקל מתוך שדהו וכו' היה חסיד אחד רודפו וכו' **שיחק** עליו (תוספת' ב"ק ב יג). המוכר את בתו והלך וקידשה לאחר **שיחק** באדון ומקודשת לשני (קדוש' יט:, וכעין זה ירוש' שם א ב). **שיחק** באדון ויצא לחירות (קדוש' כד:). משעלתה (החסידה) למרום ותלד לשם אין בריה מזיקתה אבל היא **משחקת** מן הכל

1) [כלו': התשחק בציד לויתן כבציד צפרים

(מד"ר שמות כה [1]). — *וישחק עם זולתו וכד', במשמ' הסביר לו פנים, התידד עמו: טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז משהוק שמשחק הקב"ה עם הרשעים בעוה"ז וכו' (שבת ל:). —*ובמשמ' מינית: ומדברת עם כל אדם, אמר רב יהודה אמר שמואל במשחקת עם בחורים (כתוב' עב:). משל לבת מלכים ששיחקה לסרים כעס עליה המלך, אמרו לו והלא לסרים שיחקה וכו' (מד"ר שמות ל). כל הנשים משחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה (שם רות ד). — *ופנים משחקית, כמו שוחקות: פנים איומות למקרא, פנים בינונית למשנה, פנים מסבירות לתלמוד, פנים משחקות לאגדה (פסיק' רב' כא, ע' פדרוס קמייסא, מא"ש, קא:). — ושעה משחקת, עי' ב. שָׁעָה, 7344. — ובסהמ"א: יספר וישחק עמה מעט כדי שתתישב נפשה ויבעול בבושה (רמב"ם, דעות ה ד). — ואמר הפיטן: אמון שחקו דת שעשועיו (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות, עבודה ליוה"כ). — ואמר המשורר: ועת תרד עלי ידי, ישחק בה כצפורת ויתיר את כנפיה וכה יקרא באגרת (כ"ם הגגיד, שלח יונה, בן תהלים, הברמן א, 41). תמהרנה להיות משחקות כל פיות תרננה ציות ומדבר ויערים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, שער שמיר, 5).

—הִפעי, הִשְׂחִיק, מַשְׂחִיקִים, — לעג, כמו קל: ויהיו הרצים עֹברים מעיר לעיר בארץ אפרים וכו' ויהיו מַשְׂחִיקִים[2]) עליהם ומלעִגים בם (דהי"ב ל י). —*ובמשמ' הביא לידי שחוק, ואמר המשורר: לא די לזמן יקריב אלי אנחת לב ושמחות ירחיק, עד כי הפך הודי משחית ויבז לי עלי השחוק (אלעזר הבבלי, ברלדי יג).

*שַׂחְקָן, תוס"ז, — מי שדרכו לשחק במשחק מן המשחקים, Spieler; joueur; player: לא היה זמן מה עד ששמעתי מהותו ואיכותי שהוא שחקן ושכרן וכו' והנה כראות בתי דינה מעשיו ומפעליו דנתו דין בנפשה לבלתי קרוב אליו כי נמאס בעיניה מצד עצמו מה מאוד משיכור ושחקן (שו"ת מהרש"ל קט). — *ובמשמ' מי שאומנותו לשחק בבמה, Schauspieler; acteur; actor, ונקב' שַׂחְקָנִית, נוהג בספרות ובדבור.

שָׂט [1]) או שֵׂטָה, במקרא רק מ"ר סמ' שָׂטֵי, — מלה שלא התבררה בצורתה ובמשמעותה: אשרי הגבר אשר שם יי' מבטחו ולא פנה אל רהבים וְשָׂטֵי כזב (תהל' מ ה). — ואמר הפיטן: ישרלם והייתי עד מהר בשטי לבלעדי ישובון וכו' וגם עתה נאם ה' שובו שובו עדי (ר' מנחם ברי מכיר, אשחר אל על, יוצר שבת תשובה).

---

[1]) [במדר"ב ח, שכטר, נסחא א, 38, נאמר על חמורו של ר' חנינא בן דוסא: והיתה משחקת והולכת וכו', ואין זאת אלא ט"ס במק' משהקת, כלשון נהיקת החמור, ועי' שהק, עמ' 6926.]

[2]) [אמנם תיאודור במד"ר בראש' כב, 212, מביא בהערה גם בדברי ר' סימון: אם בא יצרך להשחיקך (וכן במדרש הגדול בראש', מהדי מרגליות, קיז) במשמ' זו, אך במקורו להסחיקך בסמך, וכדפוסי המדרש להשחיתך, ועל כל פנים אין משמ' כגון יביאך לידי שחוק מתאימה בענין.]

[1]) [יש שגוזרים מלה זו מן שׂוּט, שאין עדות לו במקרא (עי' א. סוט, 3985), ורֹב המפרשים מבארים אותה כלשון שׁוטים מן הדרך (עי' שֵׂטָה, סָטָה), ואין זה מתאים לענין הכתוב שנדרש בו משג מקביל אל רהבים, כדברים שאחרים שמים בהם את מבטחם.

בכוון זה תרגמו השבעים: μανίας (שגעונות) וכן וולג': insanias, כנראה מלשון שטות כש ימנית, ואלו הסורי: ממללא דגלא, דברי כזב, וכן התרג' הארמי: ממללי כדיבותא; ועי' רש"י: משטים מדרך הישר אחרי הכזב, ראב"ע: תרגום נוטה.

למעשה יש לראות אף את נקוד המסרת כנסיון בכוון כזה בלבד, ולפי הענין מצפה בטוי מעין אלהי כזב או מחסה כזב (ישע' כח יז), ולא נמצא עד כה פרוש מניח את הדעת לצרוף זה. ואמנם לא מן הנמנע הוא, שהכתוב רומז כאן למעשה רהב ועוזריה בספור קדום על מלחמת האל הבורא בשר(ת) הים וגבורי תהום שבאו לעזרתם ולא נחלו אלא אכזבה.

בס' איוב (עי' בפרוש העורך משנת תשי"ד על איוב ג ה; טו כד וכו'; כד יג וכו') מתאר כיצד שֹׂטְמוּ דמיות תהום אלו במים, ואולי אלו הם שנקראו שֹׂטִים (השוה יחזק' כז כו: במים רבים הבִאוך השטים אותך), והכונה לרהבים ושטים אלו שבטחונם היה כזב, וצ"ע.]

שט או שטה, ס״ז, — מלה מספקה [1]: כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור, ושחטה שטים העמיקו (הושע ה א-ב).

שטה [2]) ממנו שטה, °שטיון, ועי׳ *סטה [3]), שט, שט.

שטה [4]) פ״ע, שטית, ישט, תשטה, שטה, — סר מן הדרך, abweichen (v. Weg); décliner, dévier; to deviate: פרעהו על תעבר בו שטה מעליו ועבר (משלי ד יה). — ושטה מן הדרך הישרה אל דרך אחרת: אל ישט אל דרכיה לבך ואל תתע בנתיבותיה (שם ז כה). — ובפרט שטתה האשה, שטתה תחת בעלה, ונתה מעליו: איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל (במד׳ ה יב). אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה, ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת וכו׳ (שם שם יט-כ). זאת תורת הקנאת אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה (שם שם כט). — ואמרו פיטנים ומליצים [1]): דאג ומנחלתו ירא [2]), ויט וישט עד חירה (ינאי, אים אסר מכל, קרובי ברא״ש, ואלהי, כג). ומשוטה וחרש גם נקבה שטה אל תעש עמם מריבת (ר׳ האי גאון, מעשי מוסר השכל קכד, ורטהיימר, ז:). בך אביך הראשון חטא, על פי פתן מארת שטת (ראב״ע, בין רעים, כהנא א, 119). אל ישט לבבך דוד אלי יין (ר״י זבארה, ס׳ שעשועים א, דוידזון, 11).

— ובינ׳ פעוי, °שטוי: קנא לה ונסתרה ותחתיו טמאה שטויה (ר׳ נתנאל מקינון, שירי היחוד והכבוד, פג).

°שטיון, ס״ז, — כמו שטיה, שה״פ מן שטה בלשון הקראים: והשטיון אינו לשון מגנה שהרי נאמר שטה מעליו ועבור אלא באמרו ומעלה בו מעל באר שהוא שטיון מדרך האמת (ר׳ אהרן בן אליהו ניקומידיאו, ס׳ גן עדן, נסים כו, קנו:).

°שטימה, ס״נ, — שה״פ מן שטם [3]): תפלצתך, ל׳ בהלה שהיית ממהר ונבהל לעורר

---

[1]) [כנאמר בהערה למלה שרטה, עמ׳ 7019, הכונה לשטיחת רשת ופח, בהקבלה לנאמר לפני זה: כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור, אלא שכנראה לא צדקו החדשים הגורסים במק׳ (ושחט)ה שטים: (ושחת) השטים. כי אין הכתיב מדבר אלא על מקומות שבתחום בנימין, וגם תבור אינו כאן הר תבור שבעמק יזרעאל, אלא אותו מקום הנקרא בש״א י ג אלון תבור: ובאת עד אלון תבור ומצאוך שם שלשה אנשים, עלים אל האלהים בית אל וכו׳, ומה ענין כאן להזכיר השטים שבערבות מואב? אלא שהושע משתמש במלת משטמה (מן שטם שפרושו צוד) במשמ׳ מצודה ורשת (שם ט ח: פח יקוש על כל דרכיו משטמה בבית אלהיו) וכאן לפנינו מלה בצורת שטם או שטים באותה משמ׳, וכנראה המכון הוא ושטת השטם, ז״א לשטח הרשת, העמיקו והרבו. ולאותו ענין כנראה הכונה גם בכתיב סטים בסמ״ך: עשה סטים שנאתי (תהלי קא ג).

ואלו הפרשנים העברים פרשו: משך שטיותם העמיקו וכו׳ (רש״י), הם עובדי הבעל (ראב״ע), וכן התרג׳ הארמי: ודבחן לטעון מסגן. ואלו השבעים: οἱ ἀγρεύοντες τὴν θήραν (הצדים חיה), וולג׳: et victimas declinastis (וקרבנות השטיתם), הסורי: וצידא דצידין. ועי׳ סט.]

[2]) [עי׳ שטה, הערה.]

[3]) [בכתיב זה בסמ״ך (עי׳ עמ׳ 4011) נוהג השרש במשמ׳ המקראית בדפוסים של תו״מ ובסהמ״א בפעל ובצורות כגון *סוטה, °סטיה, והעורך אף חדש מזה מסטה במשמ׳ מעשה הסוטה הסר מדרכו לשם בקור קצר וכד׳, Abstecher; petite excursion; (short) outing.]

[4]) [בארמ׳ ובסור׳ בא סטא, בכוש׳ שטי באותה משמ׳, ויש שהשוו שאטא a) (שפת הנהר) או שט a) (צד) בערב׳. אך, כאמור בהערה לערך שטה, אפשר שאין גם פעל ושרש זה אלא מבטא אחר של אותו שרש.]

[1]) [כאמור נוהג בתו״מ ובסגנון הספור בסהמ״א בפעל זה הכתיב סטה, ועי׳ שם.]

[2]) [ז״א: דאג יהודה, ומנחלתו של יעקב פחד, לאחר שנמכר יוסף.]

[3]) [שמוש המלה בסהמ״א בא במליצת הכתוב לפי הבנת הכותב, ועי׳ שטם, הערה.]

---

a) شاطىء

a) شطّ

שטימתך לאחיך (רס"י, ירמ' מט יו). — ואמר הפיטן: פועַל שטימת בכורה לעָבוּר, צמיתות צאן קדשים לטבור (ר"א קליר, אזכיר סלה, קרובי לשבת זכור). וישטום שטימת ישישו המחבא, החל לבא מראש במַחבא (הוא, תמימים בעודם, שם). מיום שזאת קמה, אין זקיפת קומה, נגה לעורר נקמה, נקֹם שטימת קדומת (אמתי בר שפטיה, אהבתיך אהבה׳ מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, 7).

שׂטם [1], ממנו מַשְׂטֵמָה, *מַשְׂטֶמֶת, *שְׂטִימָה, שָׂטֵם, *שִׂטְמָה, ועי' שֵׂט, ע"ז 7542, בהערה.

שָׂטַם [2], פ"י, יִשְׂטֹם, תִּשְׂטְמֵנִי, יִשְׂטְמֵנִי, יִשְׂטְמֵנוּ, יִשְׂטְמוּנִי, יִשְׂטְמֻהוּ, — צד (ציד) ורדף, jagen, verfolgen; chasser; to hunt: וַיִּשְׂטֹם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו (בראש' כז מא). וימררהו ורבו וַיִּשְׂטְמֻהוּ (את יוסף) בעלי חצים (שם מט כג). ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו יִשְׂטְמֵנוּ יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו (שם נ יט). כי ימיטו עלי און ובאף יִשְׂטְמוּנִי (תהל' נה ד). אפו טרף וַיִּשְׂטְמֵנִי חרק עלי בשניו (איוב טז ט). תהפך לאכזר לי בעצם ידך תִּשְׂטְמֵנִי (שם ל כא). — ובתו"מ: אז נבהלו אלופי אדום וכו', אמרו עכשו הם באים לעורר (עלינו מלחמה של) מריבה ששטם אבינו לאביהם שנאמר וישטום עשו את יעקב (מכי' בשלח, מסכתי' דשירה ט). — ובסהס"א, כלשון שנאה [3]: ואנטיוכוס המקדוני שטם את שמעון ויטור לו איבה (יוסיפון כח, פרלאג, מט.). יסיתך היצר בו ויאמר לך וכו' וקנא בו ושטום אותו (כ"י א"ח, חו"מ, יסוד המעשה ה). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שמכולם צרת אדמוני עלי גברה וכו' ראשונה לזקני שטם על משפט הבכורה (רסע"ג, תחלות ביום, סליחה ליו"ג באדר, סדור רסע"ג, שלז). ושיזמו היות רודנים ושוטמים ונהפך להיות כלם שטורים (ר' להלל גאון, לדור יעקב, HUCA 1926, 254). חמס את יכסה שוטמו ואת חללים ישכב (ר' שמואל יזכה, תלולי דוק, שרידים מהגניזה, ווייס, 75). ומה יסיר שאון שוטם ויפיל גאון כעס, השיבותיו נקמה (ר"ש הנגיד, ואומר לי, בן משלי, הברמסון, 131). אורח עלה בידו אור דברך לא יכבה, בינות שוטמים ושטנים לא בסתר ולא במחבא (ר"י הלוי, אזכרה עלה, זמורה ז, 257). הרחקתיו את שוטם אשר עקוב יעקב הלוא אח עשו ליעקב וכו' (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, זולת, 85) [1].

— וביני פָעוּל, *שָׂטוּמָה: ותהיה מאלהיה שטומת (קטע פיוט, כ"י גני' קהיר).

— נפע', *נִשְׂטַם, — ששטמו אותו: אלה תולדות יעקב יוסף וכו' מה זה רועה אף זה רועה זה נשטם וזה נשטם זה נגנב שתי פעמים וזה נגנב שתי פעמים וכו' (מד"ר בראש' פד, וכעין זה שם במד' יד). — ואמר הפיטן: למען קֶדם שאת ברכה, הנשטם ולשמך חִכה, מיחם במקלות בשקתות המים (ר"א קליר, למען תמים, הושענו להו"ר).

***שִׂטְמָה**, ש"נ, — כעס ושנאה: ראוי הוא וכו' שתשמע בלי חימה ושתענה בלי שטמה (אברהם בן חסדאי, בן המלך והנזיר). — ואמרו פיטנים ומשוררים: דבדוכי יחז ויישר פיתולי, דובבי שטמתי בל יעבטו משעולי (רסע"ג, אסק על פי, סדור רסע"ג, שלו). זמן הרע בשטמתו כבן סבא וגם זולל (רמב"ע, הענק ח כד, ברודי, שעז). שטמוני בני ימים כשטמת זאבי הערבות לרחלה (עמנו', מחב' א. הברמן, 34) [2].

---

[1] [עי' בהערה שאחר זו.]

[2] [בהשפעת השם והפעל שָׂטָן, שָׂטַן הבינו רב הפרשנים גם שטם כלשון שנאה, אבל למעשה הוראתו כלשון ציד (במצודה) ורדיפה, ובסור' ובערב' בא סתם, שטם a) כלשון קשירה בכבלים וסגירה, אולי בקרוב אל סתם. ועי' בפרוש העורך לאיוב על הכתובים המובאים כאן. לפי זה אין לחבר שרש זה עם שָׂטָן, ועי' שם.]

[3] [ע"פ הבנה זו בכתובים.]

a) شطم

---

[1] [וכדרכם יש שכתבו סטם במק' שטם, כגון: פחדו יחיל סוטמים, פיותם היות אטומים (ר"א קליר, יום מימים, שחרית לוס כפור, מחזור איטלי ב, פ.).]

[2] [א. צ. אידלזון רושם (שירי תימן, אידלזון־טורטשינר, 374) מלשון שירי תימן שְׂטְמוּת, בצרוף:

שטן [1]), מִמֶּנּוּ *הַשְׂטָנָה, *הַשְׂטָנוּת, *מַשְׂטִין, שׂוֹטֵן, שָׂטָן, שִׂטְנָה, ועי' *סָטָן, עמ' 4012.

שָׂטַן, פ"י, שְׂטָנוֹ, יִשְׂטְנוּנִי, — היה לשטן לזולתו, האשים (על לא עון) (falsch) beschuldigen; : accuser (faussement); to accuse (falsely): ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יי' והשטן עמד על ימינו לְשִׂטְנוֹ (זכרי ג א). ומשלמי רעה תחת טובה יִשְׂטְנוּנִי תחת רדופי טוב (תהלי לח כא). תחת אהבתי יִשְׂטְנוּנִי (שם קט ד). ועי' שׂוֹטֵן, עמ' 7531 — ובסהמ"א: אם נתקל אדם בעבירה, מלאכי הבלה שוטנין אותו (רב הונא, מנוה"מ לאלנקאוה ג ענעלאו, 235). — ואמר המשורר: ולא יעור להושיע לנפשי ולא יגער באויב ישטנני (ר"ם הנגיד, לעתותי, בן תהלים, הברמן א, 124).

— הפעי, *הִשְׂטִין, — דבר דברי שטנה: עד כאן השטין לו (השטן לאברהם) ולא יכול להחזיר מיראת אלהיו. מיד אמר לו דע שבאתי להשטינך וכו' מה שיכלתי להשטין כבר השטנתי (מדה"ג בראשי כב א, מרגליות, שמז). יורד (השטן) ומתעה, עולה ומשטין (שם שם). ולמשול באשה היא מצירה ומשטנת לאדם (רס"ע פלקירא, ראשית חכמה, 2). שאין רשות לשטן להשטין ביום הכפורים (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ב, ענעלאו, 402). — ואמר הפיטן: פשעים אם עצמו משיקות כסא, צורר כי ישטין יפרשו ענן כסא (ר"א קליר, וחיות אשר, מוסף א ר"ה). ותגער בשטן לבל ישטינני (הנכי תעני, תפלה לש"ץ בימים הנוראים). ועין *מַשְׂטִין, 3430.

שָׂטָן [2]), ש"ז, — דמות אדם או מלאך, המסית בני אדם למעשה עון והמביא את דבתם הרעה לפני האלהים, Satan; diabolus: ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך יי' בדרך לְשָׂטָן לו (במדי כב כב). הנה אנכי יצאתי לְשָׂטָן (שם שם לב). השב את האיש וכו' ולא יהיה לנו לְשָׂטָן במלחמה (ש"א כט ד). מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לְשָׂטָן (ש"ב יט כג). ועתה הניח יי' אלהי לי מסביב אין שָׂטָן ואין פגע רע (מ"א ה יח). ויקם יי' שָׂטָן לשלמה את הדד האדמי (שם יא יד). ויקם אלהים לו שָׂטָן את רזון בן אלידע וכו' ויהי שָׂטָן לישראל כל ימי שלמה (שם שם כג-כה). ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יי' וְהַשָּׂטָן [1]) עמד על ימינו לשטנו ויאמר יי' אל הַשָּׂטָן יגער יי' בך הַשָּׂטָן (זכר' ג א-ב). הפקד עליו רשע וְשָׂטָן יעמד על ימינו (תהלי קט ו). ויבאו בני האלהים להתיצב

בלי שטמות וריב, אך העורך (שעבר והגיה את דברי אידלזון) לא מצא את המלה במקור, ואפשר שאין כאן אלא ט"ר מן שִׂטְמָה.]

[1]) [הוא שרש משני שהתפתח מן השם שָׂטָן, ועי' בהערה לערך זה.]

[2]) [העורך בפרושו לאיוב נמק בפרטים את הדעה, כי נולדה דמות השטן מתוך תפקיד של שוטר חשאי של מלכי ארץ, השָׁט ומשוטט בתחום ממשלתו (על קשר זה של שטן, שעקרו שָׂטָן, אל שוט, עמד גם שד"ל) ומביא את דבת בני הארץ לפני המלך, ולפי הנוהג לגבי מלך בשר ודם תארו להם הקדמונים שליחים משוטטים כאלה גם בחצרו של האלהים, ועי' גם שוט, הערות. כשטנים כאלה נזכרים במקרא במפרש גם בני אדם (עי' בדגמות המובאות כאן), וגם במקומות שראו בהם רֹב המפרשים דמיות אלהיות, כבזכריה ד ובספור מעשי איוב, אפשר שהכונה (כדעת רסעיג) לשטן מבני אדם, השט בארץ, שהזמן (אולי בחלום הלילה) לבוא ולהעיד במעמד האבנילהים לפני האל, ועי' על כך בדברי העירך, הלשון והספר ג (שטנים מבני אדם). ואמנם נזכר מלאך יי' כשטן במעשה בלעם (במדי כב כב וכעין זה שם שם לב), אבל אין תפקיד המלאך שם כתפקיד השטן בכל מקום, ואדרבה, בלעם הוא היוצא לשטן לבני ישראל; וכנראה יש כאן גלגול מאֻחר במסרת הנוסח (ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך יי' בדרך לשטן לו), שעקרו היה, בקרוב: ויחר אף אלהים כי הולך הוא לשטן לו ויתיצב מלאך יי' בדרך. ואין דמות השטן שבתו"מ ובסהמ"א אלא התפתחות מאֻחרת בדרך הדרוש.

אך מן השם שָׂטָן, שבא בארמ' ובסור' בצורה סָטָנָא, בערב' ובכוש' שֵׁיְטַאנ a) (לדעת אחדים כשאול מעבר'), נגזר הפעל והשרש שטן, סטן והנגזר ממנו, ומעין זה בערב' שֵׁיְטַנ b).]

[1]) [שטן מבני אדם, ואין מלאך אלא מלאך יי' זה שיהושע והשטן עומדים לפניו בדין.]

a) شيطان b) شيطن

על יי׳ ויבוא גם הַשָּׂטָן[1]) בתוכם ויאמר יי׳ אל הַשָּׂטָן מאין תבא ויען הַשָּׂטָן את יי׳ משוט בארץ ומהתהלך בה וכו׳ (איוב א ו-יב). ויעמד שָׂטָן[2]) על ישראל ויסת את דוד למנות את ישראל (דהי״א כא א).— ובמגל׳ מדבר יהודה: תגער בכול שטן ומשחית (מגלת ההודיות, ליכט, 228, ועי׳ שם, עמ׳ 240). — ובתו״מ, במשמ׳ דמות אלהית אויבת, לפי הבנה זו בכתובים[3]): שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה (ר׳ חייא בר בא, ירוש׳ שבת ב ג). בשלשה מקומות השטן מצוי לקטרג (ר׳ לוי, שם שם). יהי רצון וכו׳ שתצילנו וכו׳ משכן רע ומשטן המשחית (ברכ׳ טז:). לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן (בשם ר׳ יוסי, שם יט.). בשור שחור וביומי דניסן מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו (שמואל, שם לג.). ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידינו (שם מו.). ואל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם מפני שהשטן מרקד בין קרניו (פסח׳ קיב:). את חוקותי תשמרו, דברים שהשטן משיב עליהן (יומא סז:). למה תוקעין ומריעין וכו׳ כדי לערבב השטן (ר׳ יצחק, ר״ה טז.–טז:). הוא שטן[4]), הוא יצר הרע, הוא מלאך המות (ב״ב טז.). בימות החמה שס״ה יום, השטן גימטריא שס״ד, שכל ימות השנה השטן מקטרג וביום הכפורים אינו מקטרג (מד״ר ויקר׳ כא). שבשעה שהולך אדם לחטוא השטן מרקד לו עד שגומר העבודה (שם במד׳ כ). מיד משקהו היין ובוער בו השטן (שם שם[5]).

— *ובכבי׳: יום שמשחו את יהוא ברמות גלעד משחו את חואל שטנו (סדר עילם רבה כח[1])). יעקב אבינו על ידי שבקש לישב בשלוה בעולם הזה נזדווג לו שטנו של יוסף (מד״ר בראש׳ פד). — ובסהמ״א: אין אהבתך כי אם אהבת השטן[2]) לבנו חבקו ונשקו עד שחנקו (ר״י זבארה, שעשועים, דוידזון ה, 94). ואתמה מדברו וכו׳ ואמרתי אולי השטן מדבר מגרונו (שם, יא, 127). בריעה[3]) תהרג האפעה בעיניה, ולו ראה אותה השטן ברח מפניה (עמנואל, מחב׳ ב, הברמן, 65). הנה השמש וכו׳ לא יבלה אורו למגדול ועד קטן וכו׳ כעבד כאדוניו, כמלאך כשטן (הוא, מחב׳ ג, שם, 84). והשליכה הברזל והאבן מידה לארץ בכעס וחימה ואמרה תהא לשטן (כפתלי ב״ר יעקב אלחנן, עמק המלך, כיסא דזעיר אנפין, מה). — °קרע שטן, עי׳ קְרַע, 6205. — ועי׳ *סָטָן, 4012.

— מ״ר, *שטנים: מלאך שמאל הרשע ראש כל השטנים הוא וכו׳ אין לך רשע בכל השטנים כולן כסמאל (מד״ר דבר׳ יא). שלשה שטנים נזדווגו לו (לשלמה המלך) (שם שה״ש, סיר). — ובסהמ״א: ויבא גם השטן, אמר הגאון שם אדם וכו׳ שקשה לו לאמר שמלאכי ה׳ שטנים (ראב״ע, שפת יתר סג). הם יחלקו עם השטנים (ר״י זבארה, ספר שעשועים ה, דודזון, 47). זה הדרך אשר אמרה עזבו להם שהוא תכונת המלאכים ולקחו להם מדת השטנים מהשררה והגאוה והחמה וכו׳ (קלונימוס, בעלי חיים ב ה). ומה שבכלל כדור הסגריר מעדת השדים ומשפחות השטנים (שם ה י). המת עם בריעה ביום אחד אשריו כי מטרדת השטנים עליה ישובון מדלק אחריו (עמנואל, מחב׳ ג, הברמן, 68). כי היא ביפיה תשים התפת עדן ותשיב חרב השטנים[4]) בתוך הגדן (הוא, מחב׳ יג, שם, 432). ויגש אליו (שלמה אל הצלם)

---

[1]) לפי הנאמר בהערות הקודמות: כמֻזמן למעמד זה, ולא כאחד מבני האלהים.]

[2]) [גם כאן שטן מבני האדם, מיועציו של דוד.]

[3]) [לפי הבנה זו בא סטניא בתרגומים גם כתמורת שֵׁדים שבמקרא.]

[4]) [בהמשך הדברים על השטן שבס׳ איוב.]

[5]) [שגור בפי העם הצרוף בכור שטן, המובא בערך בְּכוֹר, עמ׳ 540, מדברי ר׳ דוסא בן הרכינס בעבר׳ מן הבבלי (יבמ׳ טז.): אח קטן יש לי בכור שטן (בעין יעקב: שנון) הוא ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, וכו׳ ובארמ׳ מן הירוש׳ (שם א ג): יונתן אחי הוה בכור שטן ומתלמידי בית שמאי וכו׳, ואכן אין לראות את המלה קטן (שאין כנגדה בירוש׳) במקורית, ועל אחיו בכורו מדבר ר׳ דוסא, וכנראה אין לצרף במקור בכור מכאן ושטן מכאן לבטוי אחד, ולא אמר ר׳ דוסא אלא שיש לו אח בכור, ושאח זה יהיה שטן לשואלים ממנו דבר הלכה, וצ״ע ועי׳ בהערה 4.]

[1]) [מ״ר שטנים עי׳ לקמן.]

[2]) [אך עי׳ בהערת המהדיר למקום.]

[3]) [כנוי לאשה מלערת.]

[4]) [כצ״ל, ולא: חרב השנונים, כנדפס. ועי׳ דב ירדן, עיוני לשון ומליצה במחברות עמנואל, לשוננו

ויתרעש ויצעק בקול בואו בני ה ש ט נ י ם, ראו בא שלמה לאבד אתכם (מעשה הנמלה, ילינק, ביהמ"ד ה, 25). ויש גיהנם אשר בו נידונים באש וגפרית החטאים בנפשותם ורשעים ע"י מלאכי חבלה ו ה ש ט נ י ם (אריה מודינו, למס לדיק לט).

שֵׂטֵן, עי' שׂוֹטֵן, עמ' 7531.

שִׂטְנָה, ס"נ, — דבר האשמה ועלילת שקר: ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שִׂטְנָה על ישבי יהודה וירושלם (עזרא ד ו). — ובסהמ"א: וישלח המלך ויקרא את השרים אנשי שִׂטְנַת דניאל (יוסיפון, גינצבורג, כו.). — ואמר המשורר: לזאת קצץ משנאי זה ואחז ב ש ט נ ת ו והרע לו וחרה (ר"מ הנגיד, אלה עז, בן תהלים, הברמן א, 6).

שִׂיא [1]), ס"ז, — התנשאות, רוממות, רמה: אם יעלה לשמים שִׂיאוֹ וראשו לעב יגיע (איוב כ ו). — ואמר המשורר: שרתי משל ש י א ו עד רום ובקצף על מים נדמה (רמב"ע, הענק ח, ברודי א, ספא). כי בה (בחכמה) תאחז את קצות ההוד עד יעלה שיאך לשמיך (הוא, שם י, שם, שלח). שאו שלום לרב הדור נשיאו וכו' אשר בו תקומתם ותנשאם ב ש י א ו (ר"י הלוי, שאו שלום, זמורה ג, 328). נאם גבר אשר עלה וירד בחוג השיר, ואם ש י א ו במורד (ר"י חריזי, כאם גבר, תחכי' הקד', 1). העלו בפיהם לשמים ש י א נ ו, וממעל לכוכבי אל ישימו כסאנו (עמנוא', מחב' ג, הברמן, 63). — ובמשמעות הרמה העליונה שהגיע אדם אליה, בפרט בתחרות, Höchstleistung; record, נוהג בספרות ובדבור.

***שִׂיאָה**, ס"נ, — כמו שִׂיא: ואשוט עד אשר ארום ואעל אלי ש י א ה תהי לעד ידועה (ר"ש הנגיד, כשמה מאסר תתאו, בן תהלים, הברמן ג, 6). ואיך יוכלו להכניע נדיבה וכו' בעשר תעניק ובריש תכבד ו ש י א ת שיא קצתה לא נגעתם (רמב"ע, הלמד מזמן, ברודי א, רכב–רכג).

שִׂיב [1]), ממנו שָׂב, שֵׂיב, שִׂיב, שֵׂיבָה, *שֵׂיבוּת.

שֵׂיב, ס"ז, — כמו שֵׂיבָה: ואחיהו לא יכל לראות כי קמו עיניו מִשֵּׂיבוֹ (מ"א יד ד). — ואמר המשורר: על בטחי צדק פעמי העמיד ש י ב י ורגלי תאוה מעדו (רמב"ע, פתו ימי נער, ברודי א, לט). מה לי ולזמן ש י ב נתנני על לב בנות עֹפר מאד כבד (הוא, הענק ה, שם, שנו). עיני חשקי מ ש י ב קמו נדו אל ארץ מאפליה (עמנוא', יד הזקן, מחב' ד, הברמן, 125).

שִׂיב, שָׂב, פ"ע, שַׂבְתִּי, — הגיע לשֵׂיבָה, הלבינו שערותיו מזקנה: ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי וָשַׂבְתִּי ובני הנם אתכם (ש"א יב ב). — ואמר המשורר: עפרה בוזה לי כי ש ב ת י (רמב"ע, הענק ה, ברודי א, שכח).

שֵׂיבָה [2]), ס"נ, שֵׂיבַת־, שֵׂיבָתִי, שֵׂיבָתֵךְ, שֵׂיבָתוֹ, — שער לבן, graues Haar; cheveu(h)gris; grey hair(s), ובהשאלה במשמ' זקנה, שהשיבה סימן לה: ועד זקנה אני הוא ועד שֵׂיבָה אני אסבל (ישעי' מו ד). וגם עד זקנה וְשֵׂיבָה אלהים אל תעזבני (תהל' עא יח). עוד ינובון בְּשֵׂיבָה דשנים ורעננים יהיו (שם צב טו) [3]). עטרת תפארת שֵׂיבָה

יז, ועי' בדומה לכך בכוזרי ג יא בהוצאת צפרוני, 151: ואם יבא ש ט ן המחשבה; אך ברב ההוצאות (בהערת המהדיר שם): ש נ ו ן המחשבה. ועי' במובא לעיל בהערה על בכור שטן.]

[1]) [אלה דברי ראב"ע (שפת יתר יג, דף 17): כי הנה אמרו העברים וְהִשִּׂיאוּ אותם עון אשמה מגזרת אם יעלה לשמים שִׂיאוֹ וכאשר יאמר המערער כי השיאו ושיאו ב' שרשים וטעם אחד, ע"כ. ועי' בהערות העורך לערכים שָׂאוֹן, תְּשׁוּאָה.]

[1]) בארמ' ובסור' בא סיב, סאב באותה משמ', וכן בערב' שיב a), כוש' שֵׂבַ, באשור' שִׂיב, בכנעני' ובאוגרית' שבת כמו שֵׂיבָה, ועי' שם. ע"פ הארמ' חדרו צורות בסמ"ך, כגון סָב, סָבָה, גם לעבר'.]

[2]) [כאמור בהערה לשרש שׂיב, בא שבת באותה משמ' באוגרית', וכאמור בדברי העורך, הלשון והספר א, מהד' ב, עמ' 78, יש להבין במשמ' שיבה טובה את חבטוי שבת נעמת החוזר כמה פעמים בכתבת הכנענית מקארא — טפה, שכנגדו גם בשאת (ז"א זקנה, בכבוש') נעמת.]

[3]) [באיוב מא, כד: אחריו יאיר נתיב יחשב תהום לְשֵׂיבָה, הכונה: אחריו יָאוֹר (הופך) נתיב, וחשב תהום לְיַבָּשָׁה, ועי' בדברי העורך בפרושו.]

---

a) شيب

בדרך צדקה תמצא (משלי טז לא). תפארת בחורים כחם והדר זקנים שֵׂיבָה[1]) (שם כ כט). והיה לך למשיב נפש ולכלכל את שֵׂיבָתֵךְ (רות ד טו). —ובצרופ׳, איש שיבה: גם בחור גם בתולה יונק עם איש שֵׂיבָה (דבר׳ לב כה). — ושיבה טובה: תקבר בְּשֵׂיבָה טובה (בראש׳ טו טו). ויגוע וימת אברהם בְּשֵׂיבָה טובה זקן ושבע (שם כה ח). — והוריד את שיבתו של (זולתו) ביגון (וכדו׳) או בשלום, שאול(ה): והורדתם את שֵׂיבָתִי ביגון שאולה (בראש׳ מב לח). והורדתם את שֵׂיבָתִי ברעה שאלה (שם מד כט). והורידו עבדיך את שֵׂיבַת עבדך אבינו ביגון שאלה (שם שם לא). ולא תורד שֵׂיבָתוֹ בשלם שאל (מ״א ב ו). והורדת את שֵׂיבָתוֹ בדם שאול (שם שם ט).—ובצרופ׳ שֵׂיבָה זָרְקָה בו[2]): אפרים בעמים הוא יתבולל וכו׳, אכלו זרים כחו והוא לא ידע גם שֵׂיבָה זרקה בו והוא

[1]) [אמנם הצלע השניה סתומה היא, ואולי צ״ל לפי הענין: והדר זקנים תּוּשִׁיָּה. ואין הדבר דומה לנאמר שם יה לא: עטרת תפארת (לכל אדם) שיבה בדרך צדקה תמצא.]

[2]) [בטוי זה נוהג בדבור ובספרות במשמ׳ התחילו שערותיו של אדם להלבין, כאילו נזרק עליהן פה ושם מן השיבה, אך אין פרוש כזה יוצא כלל ידי הענין והלשון, ועי׳ בהמשך ההערה. אמנם גם השבעים תרגמו: καὶ πολιαὶ ἐξήνθησαν αὐτῷ (ויפרחו לו שערות שיבה), וולג׳: sed et cani effusi sunt in eo (אבל שערות שיבה נזרקו בו, כאלו בנקוד זֹרְקָה), הסורי: וחורתא נפקו לו (ושערות חִורות יצאו וצמחו לו), ואין אף הפעל זרק מתאים לענין צמיחת שערות. ת״י, בטשטוש הקשיים: אף חלישורא מטאתינון (חולשה הגיעתם), וראב״ע ההולך אחר ת״י, מנסה להסיר קשי זה באמרו: וטעם גם שיבה שנחלש כחו ואבד הונם; זרקה בו: התולדה (ז״א הטבע) זרקה בו שיבה, שהשיבה תבא מתולדת האדם ע״כ ואין ממש אף בתקון זֹרְקָה או זָרְחָה (אהרליך), והעורך בטל אף את נסיונו (הלשון והספר א, עמ׳ 95) לראות כאן מלת שֵׂיבָה אחרת במשמ׳ סֵאוּב. כי לפי הענין מדבר כאן על מעשה העמים האחרים לישראל, ובהקבלה אל אכלו זרים כחו והוא לא ידע, יש לראות גם בהמשך: גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע, באותיות זרקה שתי מלים, כלומר: גם איש שיבה זָר קָא (ז״א שם בו קיא וצואה וזלזל בו) בו (באפרים) והוא (אפרים) לא ידע, לא שם לב לכך, כי כל זה בא לו בגלל עונותיו, וצ״ע.]

לא ידע (הושע ז ח-ט). — ואמר ב״ס: ויתן לכָלֵב עצמה ועד שיבה עמדה עמו (ב״ס מו ט). — ובמגלות ממדבר יהודה: ומה יצר חמר להגדיל פלאות והוא בעוון מרחם ועד שבה (מגלי גנוזות, סוקניק ב, מז). — ובתו״ם: הנודר משחורי הראש אסור בקרחין ובעלי שיבות וכו׳ שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים (נדרי׳ ג ח). בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה (אבות ה כא). הנוי והכח והעשר והכבוד והחכמה הזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם שנא׳ עטרת תפארת שיבה וכו׳ (שם ו ח). — ובסהמ״א, גם מ״ר שֵׂבוֹת: ואני כבר זקנתי והתחילו שיבות לצמוח בראשי (יוסיפון, גינצבורג, של) — ואמרו פיטנים ומשוררים: הבט שיבות יום זרקו בך[1]) כי הזה לך צנים פחים (רמב״ע, הענק ה, ברודי, סנט). שיבות בפני שחקו ופני עלמות רעמו (הוא, שם). ישנה בחיק ילדות למתי תשכבי וכו׳ ראי מלאכי שיבה במוסר שחרו (ר״י הלוי, ישנה בחיק, זמורה י, 646). יש עם באבלם ילבשו לבן וכו׳ ועל אבדן ימי עולי לחיי ילבשו שיבתי (רלב״ע, ים עם, כהנא א, 35).

שֵׂיבוּת[2]), ש״נ, — תכונת השיבה: הלכו ומינו את ר״א בן עזריה בישיבה בן שש עשרה שנה ונתמלא כל ראשו שיבות (ירוש׳ ברכ׳ ד א, וכעין זה שם תעני׳ ד א). — ואמר המשורר: שיבות זקני הסתיו הלבינו ראש עפרות תבל וחוצותיה (ישעיהו באסיון, סיבות זקני, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, שסא). ועי׳ שֵׂיבָה.

שִׂיג, ש״ז, — צֹרך לטהור הגוף וכדו׳:[3]) ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול כי אלהים הוא

[1]) [ע״פ הכנה זו בהושע ז ט, ועי׳ בהערה שלפני זו.]

[2]) [ע״פ הארמ׳ שבתרג׳ ובתו״ם: סֵיבוּ, סֵיבוּתָא.]

[3]) מתוך שמוש הפעל שׂוּחַ (עי׳ שם, עמ׳ 7531) במגלת סרך היחד במשמ׳ הטיל מים התברר, שאין שִׂיחַ כאן אלא כאותו ענין, בלעג לאלילים, כאלו היו בשר ודם. ולפי זה יוצא, בקרוב להשערות שהבעו אף לפני כן (עי׳ גם דברי ד. ילין הנזכרים בהערה לערך יֶשַׁח

כי שיח וכי שִׂיג לו וכי דרך לו אילי ישן הוא ויקץ (מ״א יח כז) [1]. — ואמר המשורר, ע״פ הבנה כוו

בעמ׳ 2184), ששיח ושיג משגים קרובים הם, ואין להתעלם מן הדמיון שבין זוג המלים שיח ושיג לנאמר במיכה ו יד: אתה תאכל ולא תשבע וְיֶשְׁחֲךָ בקרבך וְתַסֵּג ולא תפליט, ולפי הכתיב תסג אפשר, שאין שיג בעקר אלא לשון הפרשת סיגים; והקרוב שאין שמוש המלה סיגים לגבי הכסף וכד׳ אלא השאלה משִׂיגֵי הגוף. ולא עוד אלא שגם במיכה ו יד אולי המכֻון הוא: וְשִׂיחֲךָ בקרבך, אף בשמוש המלה שיח לגבי זרע האדם, כשם ששמשה במשמעות זו גם המלה ב. שֵׁנָה (עי׳ עמ׳ 7318), שעקר פרושה כלשון שתן.

התרגומים הקדומים והדרשנים שבאו אחריהם התלבטו במלים שיג ושיח. בשבעים: ὅτι ἀδολεσχία αὐτῷ ἐστιν, καὶ ἅμα μήποτε χρηματίζει αὐτός כלו׳ כי שיחה לו וכי אולי הוא נושא ונותן במסחר, וכן תיאודוטיון, ומעין זה אקילס וסומכוס המתרגמים שיח: ὁμιλία שיחת רעים; וולג׳: et forsitan loquitur aut in diversorio est, כנראה בהבנת שיג כמקום לסור אליו, אולי כלשון נקיה; הסורי: דלמא רניא (כתרגום של שיח באיוב י א, ועוד) אית לה או דלמא צבו סער (דבר סיור), ת״י: דלמא שועא (לשון שיחה) ליה או אשתדפא אשתדיף (בטוי אחרון זה כנראה משבש הוא), ואפשר שלפי הבנתו בת״י כתב רש״י: שמא יש לו דבר עם יועציו עכשיו או משיג ורודף הוא עכשיו במלחמה ע״כ. וגם רד״ק בפרושו כיתב: כי שית וכי שיג, שיח ודברים יש לו עם אחרים ואינו פונה לכם ופירוש שיג שרשו נשג מן השג תשג וכו׳ וענינו או יש לו אויבים ורודף אחריהם להשיגם ויונתן תרגם אשתדפא אשתדיף, ורב החדשיב נדחקים לפרש כלשון הליכה לצד, ואין זה מסתבר, או שהשוו ב״ס גני׳ יג כו, אך עי׳ על כך בהערה שאחר זו. E. Nestle (ZAW 23,338) העיר על כך, שהשבעים תרגמו גם בירמ׳ כה ל (יי׳ ממרום ישאג: χρηματιεῖ, בדומה לתרגומם של שיג, כעוסק במסחר, אך אין זה אלא שבוש בולט בנוסח השבעים, ועי׳ ה. שִׂיחַ, עמ׳ 7511.]

[1]) [בב״ם גני׳ יג כו (גם במהדורת מ. צ. סגל) כתוב: עקבת לב טוב פנים אורים ושיג ישית מחשבת עמל. ואולם, כהערתו היפה של י. כהן בלשוננו יג, 121, וכנזכר בעמ׳ 6893 בערך שְׂגוּשִׂיָּה ובהערת העורך שם, אין קריאה זו אלא טעות, והנכון הוא שיגושיה מחשבת עמל, כלו׳ מחשבת עמל מביאה לידי מהומה ומבוכה.]

בכתוב: אדמה אשר אין לזמן שיג ולא שיח לבד בי ועלי מחשבותיו וחשבוניו (ר״ם הכגיד, זמן רע, בן תהלים קלה, סמון, לג). ובמ״ר: אם תשאל לך מבלעדיו חפץ ואמר כי לו שיגים נוזלי ידיו כתם אופיר יום מתן כל כסף סיגים (רמב״ע, הענק ח, ברודי ח, סיע). ותשוב לך בלב ריקם ונעור וְפה מלא ברב שיגים ושיחים (ר״י הלוי, דבריק, זמורס ח, 13).

שִׂיד [1]), ממנו שוד, שִׂיד, ועי׳ *סיד, עמ׳ 4017.

שִׂיד, ס״ז, — כמו סִיד Kalk; châux; lime, plaster: ושדת אתם בַּשִּׂיד (דברי כז ב, ז). והיו עמים משרפות שִׂיד קוצים כסוחים באש יצתו (ישעי לג יב). על שרפו עצמות מלך אדום לַשִּׂיד [2]) (עמוס ב א). ועי׳ *סיד, 4017.

שֶׂיָה, שֵׂיֵהוּ, עי׳ שֶׂה, עמ׳ 7528.

***שֵׂיוּת,** ס״נ, —תכונת השה: רחל בת עז ועז בת רחל ר׳ מאיר מחייב (בבכורה) וחכמים פוטרין וכו׳, ואיבעית אימא ברחל בת עז בת רחל, מר סבר חורה שיות למקומן ומר סבר לא חורה שיות למקומן (בכורות יז.). — ובסהמ״א: אלא לרבנן וכו׳ היכא דצד שיות מן האם מיהו הכא דאין צד שיות אלא מן האב וכו׳ (רס״י, חול׳ עט:). אלא בצבי הבא על התיישה, דאיכא צד שיות מן האם (הוא, שם).

---

[1]) [גם בארמ׳ ובסור׳ בא השם סִידא, סַידא, ובערב׳ שִׂיד a) באותה משמ׳ כמו שִׂיד, סיד בעבר׳.]

[2]) [אמנם בשני המקומות האחרונים קשה מלת שיד, בישע׳ לג יב ״והיו עמים משרפות שיד״ בהקבלה אל ״קוצים כסוחים באש יצתו״, בנגוד לכתובים כגון: הנה היו כקש אש שרפתם (ישעי מז יד), ואולי המכֻון הוא: והיו עמים כמשרפות שָׂדַי (לשם הסרת הקוצים והקש), והשוה תה׳ פ יד וכו׳ על כרם הגפן: יכרסמנה חזיר מיער וזיז שָׂדַי ירענה וכו׳ שרפה באש כסוחה. ואף בכתיב בעמ׳ ב א, הכונה לְשֻׂרפת בנו של מישע מלך מואב כקרבן ״מלך אדם״ שגרם ל״קצף גדול על ישראל״, כמבֹאר כפרטים ב״הלשון והספר״ א, בפרק על ״מלך ושרים״, וכנאמר שם אפשר שהכונה לשֹׁד ולשבר ולא לשִׂיד, וצ״ע.]

a) شيد

א. **שׂוּחַ**[1], ממנו א. שִׂיחַ.

ב. **שׂוּחַ**[2], ממנו ב. שִׂיחַ.

ג. **שׂוּחַ**[3], ממנו ג. שִׂיחַ, ד. שִׂיחַ, שִׂיחָה, *שִׂיחוֹן[4].

א. **שִׂיחַ**[5], ש״ז, מ״ר שִׂיחִים, שִׂיחִם, — צמח עציוני נמוך, שאינו מגיע לגבה אילן, Strauch; arbrisseau; shrub, וביחוד שיח הרתם[6]: ויכלו המים מן החמת ותשלך את הילד תחת אחד הַשִּׂיחִם (בראשי׳ כא יה). — ושִׂיחַ השדה: וכל שִׂיחַ השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח (בראש ב ה). — ועלי שיח: הקטפים מלוח עלי שִׂיחַ ושרש רתמים לחמם (איוב ל ד)[7]. — ובסהמ״א: רק כפים וסלעים צחיחים אין עץ ואין שיחים (גוטלובר, ממלכים ו). — וברפואה, *שיח ארמני: וגם געדה ושיח ארמיני וכו׳ יעורב ויעשה (רפואה לנשימה) (קאנון ג י א לס). או ידוק שיח ארמני והתאנים היבשים (ר״מ אלרבי, סבילי אמונה, כתיב ד, הטמול). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ראה יראו יערי שיחים אם אש אחוה בלחים אז ינועו יבשים בסותים (ר״א קליר, אומץ אדירי, מוסף

1) [עי׳ א. שִׂיחַ, הערה.]

2) [עי׳ ב. שִׂיחַ, הערה.]

3) [עי׳ ג. שִׂיחַ, הערה.]

4) [נוהג בספרות ובדבור במשמ׳ ספר למוד לשוחה בלשון על ענינים שונים.]

5) [גם בכתבות פוניות (לידזברסקי, Handbuch, 374) שח, בערב׳ שִׁיח a), בסור׳ סיחא בכנוי לשיח מיחד, artemisia, ובאשור׳ בא השרש שיח׳ במשמ׳ גדל, צמח, גבה. ועי׳ בחמר הרב המובא אצל לוי, I Flora, 379 ועיד, וצ״ע.]

6) [השווה הנח׳ ויצא ה: תחת אחד השיחם: ר׳ מאיר אומר זה הרותם הגדל במדבר.]

7) בבבלי ב״ב עח: נאמר על "ולהבה מקרית סיחון (במד׳ כא כח)" מקרית צדיקים שנקראו שיחין, ואין כאן לשון שיח כצמח כפרוש רש״י ואף לא לשון קריה, אלא קרוב הנאמר לנאמר בת״י: מאילין דקריין ומשיחין באורייתא.]

a) شيح

מ כ״מ). הקוית קרים, הרשית שיחים, הם הם לקרות הדרת כפה (אומץ קלות דרכיך, יוצר ב סכות, מחז׳ איטלי׳ ב, קעד). וזרע אשר נזרע וכל עץ אשר נטע וכל דשני ארץ ושיחיו ועשבותיו (כתב״ע, בסס אל, כסכא א, 196). ויער צומח עצי שיחים, מהם תפוחים, בשמן המור משוחים (ר״י סריזי, המכ׳ מט, קאמינקא, 381).

ב. **שִׂיחַ**, מ״ר שִׂיחִים, — כמו סִיָּה, בן החמור[1]: בין שִׂיחִים ינהקו תחת חרול יספחו (איוב ל ז).

ג. **שִׂיחַ**[2], שָׂח, פ״ע, לָשִׂיחַ, שִׂיחַ, שִׂיחוּ, אָשִׂיחַ, אָשִׂיחָה, יָשִׂיחַ תְּשִׂיחָה, יָשִׂיחוּ, — דִּבֵּר, ספר sprechen, erzählen; parler, raconter; to speak, tell: והגיתי בכל פעלך ובעלילותיך אָשִׂיחָה (תהלי׳ עז יג). שירו לו זמרו לו שִׂיחוּ בכל נפלאותיו (שם קה ב, דהי״א יו ט). בפקודיך אָשִׂיחָה (תהלי׳ קיט יח, וכעין זה שם שם עח). יָשִׂיחַ בחקיך (שם שם כג, וכעין זה שם שם מח). קדמו עיני אשמרות לָשִׂיחַ באמרתך (שם שם קמח). הדר כבוד הודך ודברי נפלאתיך אָשִׂיחָה (שם קמה ה). או שִׂיחַ לארץ ותרך (איוב יב ח). — ושח בזולתו, דבר, ספר עליו: יָשִׂיחוּ בי ישבי שער ונגינות שותי שכר (תהלי׳ סט יג). — ושח עם לבבו, עם נפשו: אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אָשִׂיחָה (שם עז ז). — ובמשמ׳ שפך לבו בבכי: ערב ובקר וצהרים אָשִׂיחָה ואהמה וישמע קולי (שם נה יח). אזכרה אלהים ואהמיה אָשִׂיחָה ותתעטף רוחי (שם עז ד). אדברה

1) [כמבֹאר בפרושו של העורך לס׳ איוב, הכונה: בין בני חמורים אשר ינהקו, תחת חרול אשר יגדל כספיח; כי אין נהק אלא קול נהיקת החמור, ולא צעקת בני אדם. אמנם אך מקרה הוא, כי בעל הפרוש מעין גנים לאיוב, המבאר כאן כלשון שיח השדה, משתמש בפרושו לאיוב כד ה בכתיב שייהם במק׳ סִיָּחִים: הן פראים, שייחים של חמור והמשילם בהם לפי שהם למודי מדבר כמותם.]

2) [גם בתו״מ (עי׳ בהמשך), בעבר׳ ובארמ׳, אולי כשאול מלשון המקרא. השואות ביתר השפות השמיות אינן מסתברות. ואמנם אפשר שנולד השמוש שבעבר׳ בקצור לשוני במק׳ צרוף במשמ׳ שפך מלים או ערך מלים וכד׳, וצ״ע.]

בצר רוחי אָשִׂיחָה במר נפשי (איוב ז יא)[1]. — ובתו"מ[2]: ג' דברים ש ח לי ר' זעירא משום אנשי ירושלים (ר' ירמיה, ספרי דבר' כים). ה ש ח שיחת חולין עובר בעשה (רבא, יומא יט:). ש ח בין תפילה לתפילה עבירת היא בידו וחוזר עליה (מ)מערכי המלחמה (סוטה מד:)[3]. ש ח לי זקן אחד מאנשי ירושלים ג' מיני שחין הם וכו' (ר' יוסי, מד"ר ויקרא טז). אמר לה אל ת ש י ח י עם חברותיך (מד"ר איכה, פתעו רי כתכתה אני). — ואמרו פיטנים ומשוררים: וצור למלאכיו ש ח מני שעו (ר"א קליר, איכה תפארתי, קינ' לת"ב). וחכמי גוים י ש י ח ו ן תעתועים (ראב"ע, אל אל ועונו, איגר 114). באשון ליל ש ח ת י (הוא, איכרה עת מועד, שם 120). משיב לי ים, בבלי לב ש ח ת (הוא, אפרוש כף, כהנא א, 18).

— וניב' *שׂוֹחֵחַ, ואמר הפיטן: תתכּן ישראל ויהודה ש ו ח ח י פעלה (ר' יוסף אבן אביתור, תתכן ישראל, סער הסיר, 14). ושיר פוצחים לך ש ו ח ח י ם (ראב"ע, אראלים והשמלים, איגר 217).

— פע', שׂוֹחֵחַ, אֲשׂוֹחֵחַ, יְשׂוֹחֵחַ, — כמו קל: מעֹצר וממשפט לֻקח ואת דורו מי יְשׂוֹחֵחַ[4] כי נגזר מארץ חיים וכו' (ישעי' נג ח). הגיתי בכל פעלך במעשה ידיך אֲשׂוֹחֵחַ (תהל' קמג ה). — ובמגל' מדבר יהודה:

---

[1] [בכתוב שבמשלי ו כב, בהתהלכך תנחה אתך בשכבך תשמר עליך והקיצות היא תְשִׂיחֶךָ, קשה לקבל את המשמ' הרגילה של שיחה אל האדם סתם (בן השבעים וולג'), והרגישו המפרשים בקשי זה, וע"ל כן, למשל, רש"י, ברוח הדרשות שבתו"מ: והקיצות לתחיית המתים לעמוד בדין, היא תשיחך, תליף בעדך ע"כ, וראב"ע: והטעם אף אם אין מדבר פיך בהקיצך היא תשיחך כדי שלא תפחד ע"כ. ואלו בסורי: הנון נהוון לך רניא, כלו' הם יהיו לך לשיחה, ולפי זה גורס י. לוי במ־ונו התרגומי גם בתרג' הארמי (הקרוב לסורי): היא תהוי ר נ י ך, במק' ר צ י ך שבספרים. ואולי לפי זה הנכון: היא שִׂיחָתֶךָ (שאתה שָׂח בה), בקרוב למובא לעיל מתה' קיט יה וכו'].

[2] [בדפוסים נוהג בתו"מ ע"פ רב הכתיב סיח בסמ"ך, ועי' במובא בערך סִיחַ, עמ' 4019 וכו'.]

[3] [בחול' לו: במאמר זה בסמ"ך, סח.]

[4] [כמות שהוא, אין המשפט מובן, ואין הצעות התקון מתחברות. אך אפשר, לפי ראשית הכתוב, שהכונה: ואת דינו מי ישותח, כמגן עליו במשפט, וצ"ע.]

ואזמרה בחסדיכה ובגבורתכה א ש ו ח ח ה כול היום (מגלת ההודיות, ליכט, 161 – 162, ועי' שם, שם, 112). ת ש ו ח ח נפשי בנפלאותיכה (שם, שם, 143).

— הפע', *הֵשִׂיחַ, — כמו קל[1]), ועי' סִיחַ: הפרש בין שאדם רואה בין שאחרים מ ש י ח י ן לו, כשאחרים מ ש י ח י ן לו פעמים לבו חלוק (מכי' יתרו מסכ' דבחדש ט). תפילה לעני כי יעטף, כאדם ה מ ש י ח[2] באזן חבירו והוא שומע (ירוש' ברכ' ט א). ששה דברים נאמרו באספרגוס וכו' ואין מ ש י ח י ן אחריו (ברכ' כא.). וכל שיח השדה, כל האילנות כאילו מ ש י ח י ן אלו עם אלו (מד"ר בראש' יג). ויגד לאברם העברי וכו' ורבנן אמרי שהוא מעבר הנהר ושהוא מ ש י ח בלשון עברי (שם שם מב). מעולם לא נזקק הקב"ה ל ה ש י ח[3] עם אשה אלא עם אותה הצדקת וכו' כמה כרכורים כרכר בשביל ל ה ש י ח[4] עמה (שם שם מה). תחת אחד השיחים, ששם ה ש י ח ו עמה מלאכי השרת (שם שם נג). מהו מגיד לאדם מה שיחו וכו' אפילו שיחה קלה שאדם מ ש י ח עם אשתו הן נכתבין על פנקסו של אדם (שם ויקרא כו). — *והשיח בזולתו ועל זולתו, דבר בו רעות: שלא ימצאו ישראל ידיהם ל ה ש י ח עלינו לומר וכו' (שם שמות א). — ובתפלה, בשמ' עשה שישיח זולתו: המעורר ישנים והמקיץ נרדמים ו ה מ ש י ח אלמים (נשמת). — ובסהמ"א: ומותר ל ה ש י ח בין אלו לאלו (שבלי הלקט, ר"ה סי' סג). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שֵׁמַע סרה ה י ש י ח ו, שינונם מסך הימיעו (ינאי, ארץ אשר כאכלה, קרובי בראשי, זולאי, יא). מפענח נעלמים מ ש י ח אלמים לעדי עד ימלך (האל עליון, מוסף ר"ה). וזדים יזכרו מומי אנשים וטובת הישרים לא מ ש י ח י ם (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 186). ובור דאגותיה לפניך מ ש י ח ה ומכנסת (ר' מאיר בן יצחק ש"ץ, תענית לבור, סליחי' לחמישי).

---

[1] [צורת הפע' זו נולדה ע"פ צורות העתיד יָשִׂיחַ וכו', שהרגשו בהפע' מן שִׂיחַ או שׂוּחַ. ועי' באותה תופעה בפעל שִׂים.]

[2] [בדרשת סופו של הכתוב (תהי' קב א): ולפני יי' ישפך שיחו.]

[3] [נ"א: לשיח, לשוח.]

[4] [נ"א: לשית.]

—מתפעלי, *הִשְׁתּוֹחֵחַ [5], שָׂח זה עם זה, וכתוב במגלי מדבר יהודה: ואשיבה למבלעי דבר ולמשתוחחו בי תוכחת (מגלת ההודיות, ליכט, 144). ושתי הרוחות הומות ומשתוחחות אחת ככפיר בחרון אפו ואחת כחזיר בתאותו ושאפו (ראב"ע, אגרת חי בן מקיץ, כהנא ג, 48). — *והשתוחח עם זולתו, השתיחהו, במשמ' שָׂח עמו, דברו זה עם זה, נוהג בספרות ובדבור.

ד. **שִׂיחַ,** ש"ז, כנ' שִׂיחִי, שִׂחִי, שִׂיחוֹ, — כמו שִׂיחָה, דבור: ואתם ידעתם את האיש ואת שִׂיחוֹ (מ"ב ט יא). אזמרה לאלהי בעודי, יערב עליו שִׂיחִי, אנכי אשמח ביי' (תהל' קד לג-לד). — ובמשמ' דבור בכאב ובבכי, ואף כלשון כאב וצער: אל תתן את אמתך לפני בת בליעל כי מרב שִׂיחִי וכעסי דברתי עד הנה (ש"א א טז). הקשיבה לי וענני אריד בְּשִׂיחִי ואהימה (תהל' נה ג). שמע אלהים קולי בְּשִׂיחִי מפחד אויב תצר חיי (שם סד ב). אשפך לפניו שִׂיחִי צרתי לפניו אגיד (שם קמב ג). למי אוי למי אבוי למי מדונים למי שִׂיחַ למי פצעים חנם וכו' (משלי כג כט). כי אמרתי תנחמני ערשי ישא, בְּשִׂיחִי משכבי (איוב ז יג). אם אמרי אשכחה שִׂיחִי אעזבה פני ואבליגה (שם ט כז). אעזבה עלי שִׂיחִי אדברה במר נפשי (שם י א). גם היום מרי שִׂיחִי ידי כבדה על אנחתי (שם כג ב). — ואמר ב"ס: אל תבטח לחפש עמו ואל תאמן לרב שיחו, כי מהרבות שיחו נסיון ושחק לך וחקרך (ב"ס יג יא). — *וחכמי שיח: חכמי שיח בספרתם ומושלים במשמרותם (שם מד ד). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שכרך במלכים אשר נצחת, הרבה מאד בשיח אשר עניתה (ינאי, שכרך באש, קרובי בראשי, זולאי, כח). וראשו בהנחה, לסופו באנחה, ושיח וצוחה, ושאון ושברים (דונש, דעה לבי, אלוני, שם). חכמים נועדים בכל יום מגידים כבוד ארץ כשדים בשיח מפורש (ר"ש הנגיד, באשמרות ערב, בן תהלים, הברמן ב, 59). איך נפתח פה לפניך דר מתוחים, באלו פנים נשפוך שיחים (ר' בנימין בן זרח, איך נפתח פה,

[5] [אמנם, כמובא בשם צ. פ. חיות בהערה בעמ' 7017, באה צורה זו גם במקרא בתה' מב ו ועוד במשמ' שיחה ובכיה, אלא שהמסרת נקדה תִּשְׁתּוֹחֲחִי וכד', באלו מן שָׁחַח, ועי' שם, עמ' 7017.]

סליח' יום א). עדי אמצא הדום רגלי אלהי ושפת אשפכה נפשי ושיחִי (ר"י הלוי, הליקתני משוקתי, זמורה א, 19-20). נזיר אחיו אשר שיחיו שלחיו (הוא, המפט הזמן, שם, 42). שמעני אחי, שמע נא אל שיחי (ראב"ע, כדוד המיר, כהנא א, 24). ובקרב שיר שבחיו שם שלחיו להלחם ושיחיו הם רמחיו (ר"י חריזי, תחכי ג, קאמינקא, 43).

ה. **שִׂיחַ** ש"ז, — הטלת מי רגלים, שתן [1]: ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול כי אלהים הוא כי שִׂיחַ וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ (מ"א יח כז) [2].

שִׂיחָה [3], ש"נ, כנ' שִׂיחָתִי, — כמו שִׂיחַ, Gespräch; conversation: מה אהבתי תורתך כל היום היא שִׂיחָתִי (תהל' קיט צז). מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שִׂיחָה לי (שם שם צט). אף אתה תפר יראה ותגרע שִׂיחָה לפני אל [4] (איוב טו ד). — ואמר ב"ס: אל תטש שיחת חכמים ובחידותיהם התרטש (ב"ס ח ח). אל תשיב דבר טרם תשמע ובתוך שיחה אל תדבר (שם יא ח). — ובחז"ל: ואל תרבה שיחה עם האשה (יוסי בן יוחנן איש ירושלים, אבות א ה). שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים וכו' מוציאין את האדם מן העולם (ר' דוסא בן הרכינס, אבות ג י). הקב"ה מתאוה לשמוע שיחתן של צדקניות (ר' בירי, ירוש' סוטה ג א). עשרה קבים שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים (קדוש' מט:).

[1] [משמ' המלה הזאת וגם הבנתה במסרת התרגומים והפרשנים נתבררו בפרטים בהערות לערך שִׂיג עמ' 7547 וכו', ועי' שם. לפי הנאמר שם אין להכיר מלה זו בב"ס גני' יג כו; אך כנגד זה יש למצא אותה גם במיכה ו יד: וישחך (צ"ל: וְשִׂיחֲךָ) בקרבך ותסג ולא תפליט, ועי' גם שׂוּחַ, עמ' 7531, הערה.]

[2] [בתוספתא צוק"מ תרום' ז יד מובא לפי גרסה אחת המאמר: וכמה הוא בקרקעות וכו' ר' נחמיה אומר כדי שתהא חבית של שיחין ונתמלאת מהן ע"כ (ואלו בדפוסים ובנ"א: של שיטין, שועין), וכן בירוש' תרום' ח ו: כדי שתהא חבית שיחין מתמלא מהן ע"כ. אבל הנכון רק שִׁיּטִין, כבמשנה, ועי' שִׁיּט, עמ' 7065]

[3] [ועי' סִיחָה, עמ' 4020.]

[4] [עי' בפרוש העורך לכתוב.]

שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד[1]) (ע"ז יט:) יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורהן של בנים (ר' אחא, מד"ר ברא׳שית ס). — ושיחה בנגוד לתורה: לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק וכו' אלא מתוך דבר של תורה וכן אל יפטר אדם מתוך חבירו לא מתוך שיחה וכו' (ירוש', ברכ' ה א, וכעין זה בבבלי שם לא.). משיחתו של רבן גמליאל למדנו שני דברים (ר' שמעון, סוכה כא:). כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים (ר' לוי, חגי' יב:, ע"ז ג:). — ושיחה בטלה: אמר לו[2]) שוטה ולא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה שלכם (ב"ב קטו.). — ושיחה יתרה: אפילו שיחה יתירה[3]) שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתה (רב, חגי' ה:). — ושיחה נאה: אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה (ב"ק לח:). — ושיחה קלה: אפי' שיחה קלה שאדם משיח עם אשתו הן נכתבין על פנקסו של אדם (מד"ר ויק' כו). — ושיחת דקלים: אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא וכו' שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים (סוכה כח., ב"ב קלד.). — ובתפלה: ואל יתחלל שמך בנו ואל תעשנו שיחה בפי הבריות (סדר רב עמרם השלם, בפיוט אפים וקדושא דסדרא, קכ.). — ובסהמ"א: המודה בפני עדים דרך הודאה ולא דרך שיחה (טוחו"מ לב). היה מכיר בשיחת דקלים והיה מודיע פליאות גדולות (שערי תשובה, תשו' גאונ', שאלוניקי, עג). — ושיחת האילנות, במשמ' האוֹשה שלהם: ולכן יהי' שיחת האילנות והמון מים מושכים (אמונ' ג א ד ג). או כקול שיחת האילנות כי זה יורה על הסתר הרוח (שם ג ד ה). — ואמרו פיטנים ומשוררים: לשון שבעים היה בשיחתם וכו' בעבור כל נבלה שפתם (ינאי, אפדים בשיר, קרובי׳ ברא׳, זולאי, יג). וגאולים השיבו לא יצאנו ברשותם וכו' והם ענו רוצים ולא רוצים איש כפי שיחתם (ר"ש בן אבון, מעדי פ', קרוב' ז פסח). אוסיף שיחה או אגרע, לא ייטב לך ולא ירע (ראב"ע, אל תבוא, איגר 242).[1])

1) [בסוכה כא: ובקצת מקורות אחרים אין המלים "חולין של".]

2) [רבן יוחנן בן זכאי אל אחד הצדוקים.]

3) [אבל עי' בד"ס.]

שים, שום,

מסנו, "השימה, *השמה, "משים, *משימה, *שימה, תשומה[2]).

שים, שום, פ"י, שם, שמה, שמת, שמת, שמתי, שמתי, שמו, שמתם, שמנו, שמני, שמך, שמו, שמהו, שמה, שמתני, שמתהו, שמתני, שמתו, שמתם, שמתיך, שמתיך, שמתיו, שמתיה, שמתים, שמני, שמוך, בינ' שם, שמים, בינ' פעו' שים, שימה, שומה, מקו' שום, שום, שים, שומי, שומו, שימו, עתי' אשים, אשם, אשימה, אשמה, תשים, תשם, תשם, תשימי, ישים, ישם, ישום, ישם, וישם, נשים, נשימה, תשימו, תשימון, תשמון, ישימו, ישמו, אשימך, אשימנו, אשימנה, אשימם, תשימני, תשימנו, ישימני, ישמני, ישימך, ישמך, ישימהו, ישמהו, ישימה, ישמה, ישימם, ישמם, תשמם תשימני, צווי שים, שימה, שמי, שימו, שמו, שימני, שימה, — נתן, הניח דבר במקום, קבע דבר או אדם במקומו, :legen, setzen; mettre, placer; to put, lay ויטע יי' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר (ברא׳שי' ב ח). ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה (שם כא יד). ויעקד את

1) [ע' גם בהערה לערך ג. שית, עמ' 7550 על משלי ו כב.]

2) גם בכתבות כנעני' (כגון: ועלת ערפת זא שם אנך יחימלך (קלוסן, אולר, 10) ובארמ' וסור' שים, סים, כוש' שם, אשור' שם באותה משמ' כבעבר', בערב' דרום' שם, שים כלשון הצבה, הקמה והקרבה, בערב' שים a) במשמ' שימה לתוך דבר, וכאמור בערך ד. שום, יש לראות גם פעל זה והקרוב אליו כהתפתחות מאותו שרש בהוראה זו שנולדה באשור': שים (מסים) על פ' וכד'. ועי' גם שנת, הערה, וגם הערה לבנין הפע'.]

a) شيم

יצחק בנו וַיָּשֶׂם אתו על המזבח ממעל לעצים (סס כב ט). וָאָשִׂם הנזם על אפה והצמידים על ידיה (סס כד מז). ויקח את האבן אשר שָׂם מראשתיו וַיָּשֶׂם[1] אתה מצבה (סס כח יח). וְשָׂם יעקב את המקלות לעיני הצאן ברהטים (סס ל מח). ורחל לקחה את התרפים וַתְּשִׂמֵם בכר הגמל (סס לא לד). וַיָּשֶׂם את השפחות ואת ילדיהן ראשנה (סס לג ב). לא ידענו מי שָׂם כספנו באמתחתינו (סס מג כב). וְשִׂים כסף איש בפי אמתחתו ואת גביעי גביע הכסף תָּשִׂים בפי אמתחת הקטן (סס מד א-ב). שִׂים ימינך על ראשו (סס מח יח). מי שָׂם פה לאדם (סמות ד יא). וְשַׂמְתָּ את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנרה נכח השלחן (סס כו לה). והיה בעבר כבדי וְשַׂמְתִּיךָ בנקרת הצור (סס לג כב). וְשַׂמְתָּ את מסך הפתח למשכן (סס מ ה). וְשַׂמְתָּ את החצר סביב ונתת את מסך שער החצר (סס סס ח). וַיָּשֶׂם את הכיר בין אהל מועד ובין המזבח (סס סס ל). והרים את הדשן וכו' וְשָׂמוֹ אצל המזבח (ויק' ו ג). ולקחת מראשית כל פרי האדמה וכו' וְשַׂמְתָּ בטנא (דבר' כו ב). לקח את ספר התורה הזה וְשַׂמְתֶּם אתו מצד ארון ברית יי' אלהיכם (סס לא כו). ויאמר וכו' קרבו שִׂימוּ את רגליכם על צוארי המלכים ואלה ויקרבו וַיָּשִׂימוּ את רגליהם על צואריהם (יסוע' י כד). הבשר שָׂם בסל והמרק שָׂם בפרור (סופט' ו יט). ויפנו וילכו וַיָּשִׂימוּ את הטף ואת המקנה ואת הכבודה לפניהם (סס יח כא). וַיָּשִׂימוּ להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלהים בשלה (סס סס לא). ויקח שמואל אבן אחת וַיָּשֶׂם בין המצפה ובין השן (ש"א ז יב). ואת כליו שָׂם באהלו (סס יז כד). ותקח מיכל את התרפים וַתָּשֶׂם אל המטה ואת כביר העזים שָׂמָה מראשתיו (סס יט יג). וְיָשִׂימוּ (את הפר) על העצים ואש לא יָשִׂימוּ וכו' (מ"א יח כג). קחו לי צלחית חדשה וְשִׂימוּ שם מלח (מ"ב ב כ). ויעל וישכב על הילד וַיָּשֶׂם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו (סס סס לד). וַיָּשֶׂם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר יי' וכו' (סס כא ז). לָשׂוּם במרום קנו להנצל מכף רע

[1]) [אמנם אולי כאן במשמ' עשה שתשמש האבן מצבה, וקשה להכריע.]

(חבקי ב ס). מטרם שׂוּם אבן אל אבן בהיכל יי' (חגי ב יח). ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות וְשַׂמְתָּ בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול (זכרי ו יא). וַיָּשֶׂם כתר מלכות בראשה (אסתר ב יז). — ואת הדם על סלע: כי דמה בתוכה היה על צחית סלע שָׂמָתְהוּ לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר (יחזקי כד ז). — ואת הדמעה בנאד: שִׂימָה דמעתי בנאדך הלא בספרתך (תהלי נו ט). — ובהשאלה כלפי מרחק ומרחב: וַיָּשֶׂם דרך שלשת ימים[1]) בינו ובין יעקב (ברא' ל לו). — ובפרט שָׂם אדם יד על פה, שָׂם כף לפה וכד', כדי לעצר דבורו: החרש שִׂים ידך על פיך (סופט' יח יט). פנו אלי והשמו וְשִׂימוּ יד על פה (איוב כא ה). שרים עצרו במלים וכף יָשִׂימוּ לפיהם (סס כט ט). הן קלתי מה אשיבך ידי שַׂמְתִּי למו פי (סס מ ד)[2]). — ושָׂם ידו תחת ירכו של אחר לשבועה: שִׂים נא ידך תחת ירכי ואשביעך ביי' אלהי השמים ואלהי הארץ (ברא' כד ג). וַיָּשֶׂם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדוניו וישבע לו על הדבר הזה (סס סס ט).—ושָׂם שמלה, אזור וכדו', לבש: ויקח שם ויפת את השמלה וַיָּשִׂימוּ על שכם שניהם (סס ט כג). וקנית לך אזור פשתים וְשַׂמְתּוֹ על מתניך (ירמי יג א). ועין נאף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים יָשִׂים (איוב כד יח). ורחצת וסכת וְשַׂמְתְּ שמלתיך עליך (רות ג ג). — ושם ביד פלוני, מסר לידו, גם בהשאלה כלפי דברים מפשטים: ראה כל המפתים אשר שַׂמְתִּי בידך ועשיתם לפני פרעה (סמות ד כא). הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה וכו' וְשַׂמְתִּיהָ ביד מוגיך (ישעי נא כג). — ושם ביד עצמו: ותקח יעל וכו' וַתָּשֶׂם את המקבת בידה (סופט' ד כא). והיה כל מחמד עיניך יָשִׂימוּ בידם ולקחו (מ"א כ ו). — ושם אדם נפשו בכפו, במשמ' שם את צוארו[3]) בכפו, בין כאלו כדי לחנק את עצמו, בסכון חייו, ובין כדי למנע עצמו מדבור: ואראה כי אינך

[1]) [ז"א מרחק של דרך שלשת ימים.]

[2]) [ועי' בהמשך על הצרוף: שם נפ"שו בכפו.]

[3]) [עי' על כך בדברי העורך, בפרט בפרק על עצמי ובשרי בהלשון והספר א, ובפרושו לכתובים בס' איוב המובאים לקמן.]

מושיע ואשימה נפשי בכפי [1]) ואעברה אל בני עמון (שופטי יב ג). וישם את נפשו בכפו[1]) ויך את הפלשתי (ש"א יט ה). הנה שמעה שפחתך בקולך ואשים נפשי בכפי [2]) ואשמע את דבריך וכו', ועתה שמע נא גם אתה בקול שפחתך (שם כח כא וכו'). על מה אשא בשרי בשני [3]) ונפשי אשים בכפי [4]) (איוב יג יד). — ושם פניו בין ברכיו: ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכיו (מ"א יח מב). — ושם קרחה, קרה בראשו: לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דברי יד א). — ועל זריעת תבואה: ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכסמת גבלתו (ישעי כח כה). — וכהשאלה, שם את פל' למרום, הרים ונשא: לשום שפלים למרום וקדרים שגבו ישע (איוב ה יא). — ושם דברים לפני פלוני, השמיע אותם לפניו: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שמות כא א). וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (דברי ד מד). — ובאזני פלוני: כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע (שמות יז יד). — ושם אדם בעבודה: את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו (ש"א ח יא). — ושם בני אדם, במשמ' ערך וסדר אותם, to arrange; arranger; anordnen: וישם שאול את העם שלשה ראשים (ש"א יא יא). ויהוא שם לו בחוץ שמנים איש (מ"ב י כד). כשדים שמו שלשה ראשים ויפשטו על הגמלים ויקחום (איוב א יז). — ושם אורב וכד', מצור וכד': כי בטחו אל הארב אשר שמו אל הגבעה (שופטי כ לו). בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו (ירמי ט ז). ונתת עליה דיק ושפכת עליה סללה ונתת עליה מחנות ושים עליה כרים סביב (יחזקי ד ב). מצור שם עלינו (מיכה ד יד). — ושם (בלא השלמה) באותה משמ': פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים (ש"א טו ב). ובאו עליך הצן רכב וגלגל ובקהל עמים צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב (יחזקי כג כד [1]). — ושם את פל' לעבד, לשר וכד', מנה אותו לכך, קבע את יחסו ומעלתו כלפי זולתו: הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים (בראשי כז לז). שמני אלהים לאדון לכל מצרים (שם מה ט). וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם (שמות א יא). מי שמך לאיש שר ושפט עלינו (שם ב יד). ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל וכו' ושמת עליהם שרי אלפים ושרי מאות וכו' (שם יח כא). שום תשים עליך מלך אשר יבחר יי' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך (דברים יז יה). —וכעין זה: וישם את בניו שפטים לישראל (ש"א ח א). שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים (שם שם ה). ואת עמשא שם אבשלם תחת יואב על הצבא (ש"ב יז כה). הסר המלכים איש ממקמו ושים פחות תחתיהם (מ"א כ כד). ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ (הושע ב ב). יי' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו (חבקי א יב). — ושם דבר למשהו, עשה שהדבר יהפך למשהו: וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו וכו' שמני אלהים לאדון לכל מצרים (בראשי מה ח-ט). כי לגוי גדול אשימך שם (שם מו ג). וישם אתה יוסף לחק עד היום הזה (שם מז כו). שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר (ישעי ה כ). כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למפלה (שם כה ב). שמה לשממה (ירמי יב יא). ושמתים לתהלה ולשם בכל הארץ בשתם [2]) (צפני ג יט). —ועם כ', ושם כמשהו: ושמתי

[1]) [כאן במשמ' סכון חיי המדבר.]

[2]) [כלו' החרשתי ולא דברתי דבר.]

[3]) [כלו' למה אחזיק את לשוני בשני לבל אדבר.]

[4]) [ולמה אמנע את גרוני (נפשי) מלדבר.]

[1]) [בישע' מד ז: ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם ואתיות ואשר תבאנה יגידו למו, המכון הוא, כדעת פרלס: משמיע מעולם. — בדבר בלעם (במד' כד כג): או מי יחיה משמו אל, הכונה כנראה, כדעת רבים: משמואל, כרמז לכתוב בש"א יה.—באיוב לד יג: מי פקד עליו ארצה ומי שם תבל כלה, יש להשלים בענין עליו גם בסוגר החרוז: ומי שם עליו וכו'.]

[2]) [בפסוק שאחרי זה (כ) כתוב: כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם וכו', וכנראה יש לראות גם בשתם כאן כראשי תבות במק': בשובי את שבותכם.]

את זרעך כעפר הארץ (בראשי' יג יו). ושמתי את זרעך כחול הים (שם לב יג). ישמך אלהים כאפרים וכמנשה (בראשי' מח כ). כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם (מ"א יט ב). שם תבל כמדבר ועריו הרס (ישע' יד יז). איך אתנך כאדמה אשימך כצבאים (הושע יא ח). קבץ אקבץ שארית ישראל יחד אשימנו כצאן בצרה (מיכה ב יב). ושמתיה כאבל יחיד (עמוס ח י). שמו אותם כסוס הודו במלחמה (זכרי' י ג). — ושם פה, ובהשאלה ושם אות, חק, ברית, קץ, גבול, מקום, חוצות, וכד', קבע אותם: וישם יי' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מצאו (בראשי' ד יה). מי שם פה לאדם (שמות ד יא). ויצעק משה אל יי' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (שם ח ח). שם שם לו חק ומשפט (שם יה כה). ושמתי לך מקום אשר ינום שמה (שם כא יג). ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו (ש"ב ז י). כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמרה (שם כג ה). וחצות תשים לך בדמשק כאשר שם אבי בשמרון (מ"א כ לד). לשמש שם אהל בהם (תהלי' יט ה). גבול שמת בל יעברון בל ישבון לכסות הארץ (שם קד ט). קץ שם לחשך (איוב כח ג). — ושם שם ושארית: וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה (בראשית מה ז). לבלתי שום[1] לאישי שם ושארית על פני האדמה (ש"ב יד ז). — ושם כבוד לאל, חלק לו כבוד: בני שים נא כבוד ליי' אלהי ישראל ותן לו תודה (יהושע ז יט). ישימו ליי' כבוד ותהלתו באיים יגידו (ישע' מב יב)[2]. — ושם לו שלום: ישא יי' פניו אליך וישם לך שלום (במד' ו כו). — ורחמים: לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עלך מאד (ישע' מז ו)[3]. — ושם האל את שמו במקום, קבע שיקרא שמו על מקום זה: כי אם אל המקום אשר יבחר יי' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם וכו' (דברי' יב ה).

הקדשתי את הבית הזה אשר בנתה לשום שמי שם עד עולם (מ"א ט ג). העיר אשר בחרתי לי לשום שמי שם (שם יא לו). בירושלם אשים את שמי (מ"ב כא ד). — ושם שם לפלוני, קרא לו שם: וישם להם שר הסריסים שמות וישם לדניאל בלטשאצר ולחנניה שדרך וכו' (דני' א ז). — ושם דבר בפי פלוני, הורהו לאמר כדבר: הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר (במד' כב לח). וישם יי' דבר בפי בלעם (שם כג ה). ודברת אליו כדבר הזה וישם יואב את הדברים בפיה (ש"ב יד ג). ואשימה בפיהם דברים לדבר אל אדו אחיו (עזרא ח יז). — ושם פניו, כון והפנה את פניו ואת מבטו: וישם את פניו הר הגלעד (בראשי' לא כא). וישם חזאל פניו לעלות על ירושלם (מ"ב יב יח). אם אתם שום תשמון פניכם לבא מצרים (ירמי' מב יה). אשר שמו פניהם לבוא ארץ מצרים (שם מד יב). וישם פניו לבוא בתקף כל מלכותו (דני' יא יז). — ובהשאלה, שם פניו על פלוני, בחר ורצה בו: ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך (מ"א ב יה). — ובפלי', במשמ' הביט בכעס: ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא וכו' ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אתו ואת כל הזנים אחריו (ויקי' כ ד—ה). כי שמתי פני בעיר הזאת לרעה ולא לטובה (ירמי' כא י). וידעתם כי אני יי' בשומי את פני בהם (יחזקי' יה ז). — ושם עליו עינו או עיניו, הביט, השגיח: הורדהו אלי ואשימה עיני עליו (בראשי' מד כא). קחנו ועיניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע (ירמי' לט יב). בא ואשים את עיני עליך (שם מ ד). — ושם עינו עליו לטובה או לרעה, הביט על פלוני באהבה וברצון או בכעס ובשנאה: ושמתי עיני עליהם לטובה והשבתים על הארץ הזאת (שם כד ו). ושמתי עיני עליהם לרעה ולא לטובה (עמוס ט ד). — ושם לבו, התבונן: הראשנות מה הנה הגידו ונשימה לבנו ונדעה אחריתן (ישע' מא כב). בן אדם שים לבך וראה בעיניך ובאזניך שמע (יחזקי' מד ה). ועתה שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה וכו' (חגי ב יה). — ושם על לב(ו), באותה משמ': לא שמת אלה על לבך לא זכרת אחריתה (ישע' מז ז) הצדיק אבד ואין איש שם על לב (שם נז א).

---

1) [כך כתוב, קרי שים.]

2) [בתה' סו ב: זמרו כבוד שמו שימו כבוד תהלתו, אין כבוד השני מצטרף בענין. ואולי צ"ל: כנור.]

3) [במק' לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר (ישע' סא ג) מוטב לגרס: לשלם.]

ואיתי לא זכרת לא שַׂמְתְּ על לבֵּךְ (סס סס יח). נשמה כל הארץ כי אין איש שָׂם על לב (ירמ׳ יב יא). — ושם על לב(ו) לעשות או שלא לעשות דבר: ואם לא תָשִׂימוּ על לב לתת כבוד לשמי וכו׳ (מלאכי ב ב). וַיָּשֶׂם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך (דני׳ א ח). — ושם אל לבו: אל יָשֵׂם אדני המלך אל לבו [1]) דבר לאמר כל בני המלך מתו (ש״ב יג לג). — ושם בלבבו: וַיָּשֶׂם דוד את הדברים האלה בלבבו וירא מאד (ש״א כא יג). — ועם השלמה, שם לבו אל דבר או על דבר: ואשר לא שָׂם לבו אל דבר יי׳ (שמות ט כא). שִׂימוּ לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום (דבר׳ לב מו). אל תָּשֶׂם את לבך להם (ש״א ט כ). וְשִׂים לבך לכל אשר אני מראה אותך (יחזק׳ מ ד). שִׂימוּ לבבכם על דרכיכם (חגי א ה). הֲשַׂמְתָּ לבך על עבדי איוב (איוב א ח). הֲשַׂמְתָּ לבך אֶל עבדי איוב (סס ב ג). אם יָשִׂים[2]) אליו לבו (סס לד יד). — ובלא תבת לב, באותה משמ׳: לא נהיתה ולא נראתה כזאת וכו׳ שִׂימוּ לכם[3]) עליה עצו ודברו (שופטי יט ל). למען יראו וידעו וְיָשִׂימוּ וישכילו יחדו כי יד יי׳ עשתה זאת (ישעי׳ מא כ). ועי׳ מְשִׂים. — ושָׂם שכל, עִיֵּן יפה בדבר[4]): ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש וְשׂוֹם שכל ויבינו במקרא (נחמ׳ ח ח). — ושָׂם על פלי׳, הטיל עליו חובר, חִיֵּב אותו לעשות דבר: ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תָּשִׂימוּ עליהם (שמות ה ח). לא תְשִׂימוּן עליו נשך (סס כב כד). — ושם בפלי׳ מחלת וכד׳ וכל מדוי מצרים וכו׳ לא יְשִׂימָם בך ונתנם בכל שנאיך (דבר׳ ז טו). — ושם עליו רעה: וַיָּשִׂימוּ עלי רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבתי (תהל׳ קט ה). — ושָׂם לפלוני עלילות דברים, הוציא עליו דבה: וְשָׂם לה עלילת דברים והוציא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא

1) [כך למערבאי; למדנחאי: עַל לבו.]

2) [כך למערבאי; למדנחאי ישיב כתיב, ישים קרי.]

3) [בנסחה של השבעים: לבבכם.]

4) [כנראה זאת כונת הכתוב, וידועים דברי חז״ל: ושום שכל אלה דפסוקין (מגלה ג.).]

מצאתי לה בתולים (דבר׳ כב יד). — וכן שָׂם דבר בפלוני: אל יָשֵׂם המלך בעבדו דבר בכל בית אבי כי לא ידע עבדך בכל זאת (ש״א כב טו). — ושָׂם תָּהֳלָה[1]) בפלוני: הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו יָשִׂים תהלה (איוב ד יח). — ושָׂם דבר לְאֵל: מי יכזיבני וְיָשֵׂם לאל מלתי (סס כד כה). — ושָׂם בפלי׳, במשמ׳ שם בו אשמה, האשים אותו: הברב כח יריב עמדי לא אך הוא יָשִׂם בי[2]) (סס כג ו). — ושם תִּפְלָה אליו, במשמ׳ קרובה לכך: ואליה לא יָשִׂים תפלה[3]) (איוב כד יב). — ושָׂם דם פלוני על פלוני, האשים את האחד במות חברו: ודמם לָשׂוּם על אבימלך אחיהם אשר הרג אותם (שופטי ט כד). — ושָׂם דמים בביתו, גרם לשפיכות דם בביתו: ועשית מעקה לגגך ולא תָשִׂים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו (דבר׳ כב ח). — ושָׂם דמי מלחמה בשלום: וַיָּשֶׂם דמי מלחמה בשלום ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו (מ״א ב ה). — ושם (אדם או דבר) כך או כך, עשה שיהיה כך: מי שם פה לאדם או מי יָשׂוּם אלם או חרש או פקח או עור (שמות ד יא). וישרף יהושע את העי וַיְשִׂימֶהָ תל עולם שממה (יהושע ח כח). ותקח אחד מגריה כפיר שָׂמָתְהוּ (יחזק׳ יט ה). קומי ודושי בת ציון כי קרנך אָשִׂים ברזל ופרסתיך אָשִׂים נחושה (מיכה ד יג). חרפת נבל אל תְּשִׂימֵנִי (תהל׳ לט ט). — ובמליצה, שם בשר זרועו, חשב בשר ודם לעֹז ולמבטח לו: ארור הגבר אשר יבטח באדם וְשָׂם בשר זרעו (ירמ׳ יז ה). — ושם ה׳ מבטחו: אשרי הגבר אשר שָׂם יי׳ מבטחו (תהל׳ מ ה). — ושָׂם שם פלוני, קרא את שמו[4]): ילדה לו גם היא בן וַיָּשֶׂם את שמו אבימלך (שופט׳ ח לא). אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים וְשַׂמְתָּ שמו אברהם (נחמ׳ ט ז).

1) [עי׳ תָּהֳלָה.]

2) [כמבֹאר לאחרונה בפרושו של העורך לאיוב משנת תשי״ד הבינה: כלום ע״י רב־כח, ז״א ע״י מיפה כח, יריב האל עמדי? אין רצוני בכך, אלא הוּא עצמו ישים בי דברי האשמתו.]

2) [עי׳ תִּפְלָה.]

4) [גם בארמ׳ שבמקרא: שָׂם שמה בלטשאצר (דני׳ ה יב).]

—ובשמושים שונים, כגון שם דרך: אשים במדבר דרך בישימון נהרות (ישע׳ מג יט). שים לך שנים דרכים (יחזק׳ כא כד). זבח תודה יכבדנני ושם דרך [1]) אראנו בישע אלהים (תהל׳ נ כג).—ושם פעמיו לדרך: צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו (תהל׳ פה יד). — ושם בנים: כל אלה נשאי נשים נכריות ויש מהם נשים וישימו בנים (עזרא י מד). — ובלשון ערבות בפסק׳ שים יד לתקיעת הערב: שימה נא ערבני עמך [2]) (איוב יז ג). — ושם אשם, אולי במשמ׳ שלם כפרו: אם תשים אשם [3]) נפשו יראה זרע יאריך ימים (ישע׳ נג י). — ושם דברתו, ערך דבריו: אולם אני אדרש אל אל ואל אלהים אשים דברתי (איוב ה ח). — ושם אף, במשמ׳ לא שנה את רצונו: חנפי לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם (שם לו יג). — ושם ידים לפלוני, פתח לו דרך: וישימו לה ידים ותבוא דרך מבוא הסוסים בית המלך (מ״ב יא יו). — ושמה בפוך עיניה: ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה (שם ט ל). ועי׳ פוך, עמ׳ 4847.

— ובינ׳ פעו׳ שים, כמו מושב, נתון: איתן מושבך, ושים בסלע קנך (במד׳ כד כא). אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך (עובד׳ ד).— ובק׳ שימה, שומה: כי על פי אבשלום היתה שימה [4]) (להרג את אמנון) מיום ענותו את תמר אחתו (ש״ב יג לב) [5]). — ומקור ע״ד הארמית משים: מבקר לערב יכתו מבלי משים [6]) לנצח יאבדו (איוב ד כ). — ואמר בן סירא: אם תחפוץ בני תתחכם ואם תשים לבך תערם (ב״ס גני׳ ו לב). — ובמגלות ים המלח: אודכה אדוני כי שמתה נפשי בצרור החיים (אוצר המגילות הגנוזות, סוקניק, הודיות דף 2). —

1) [אמנם כאן אולי במק׳ ושמר דרך, וצ״ע.]

2) [לפי פרוש העורך למקום הכונה: שים ידך, ואתקע בה ידי, ערבני, עשה אותי ערב עמך.]

3) [כנראה בקרוב: אם תשים נפשי קרבן אשם ככפר לה.]

4) [כך כתיב; קרי שומה.]

5) [על פי צ־וף זה נוהג בספרות ובדבור בימינו הבטוי שומה עליו וכד׳, במשמ׳ הוא חיב, מטל עליו לעשות.]

6) [במשמ׳ מבלי שימת לב, ועי׳ בפרושו של העורך לאיוב.]

ובתו״מ: והיא הראתה למשה קבר יוסף אמרה לו במקום הזה שמוהו (מכי׳ בשלח, פתיח׳). ותשים חלקנו בגן עדן (תפלת ר׳ אלעזר. ברכ׳ טז:) שתשים שלום [1]) בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה (תפלת רב ספרא, שם שם). שלום אתה ושלומה משנתך ששמת שלום בין התלמידים (רב נחמן בר יצחק, שם לט:). אלך ואתגייר בשביל שישימוני כהן גדול (שבת לא.). ואני בוכיה ומתאנחת ואומרת מי ישימני כשנים הראשונות (מד״ר איכ׳, פתיח׳). — ושם חלקו: מודה אני לפניך ה׳ אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות (ת״כ, ברכ׳ כח:).—ושם קטטה: מה לך אצל ילדה וכו׳ כלך אצל שבמותך ואל תשים קטטה בביתך (יבמ׳ מד.). — ובתפלה: שים שלום טובה וברכה וכו׳ עלינו ועל כל ישראל עמך (תפלת י״ח) [2]). שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם (תפלת י״ח למנחה וערבית, אשכנז). — ובספה״א: תמונה בנשם כבוק אור ברוח יום זך שומה בנפש מלהבת בגחלת (רסע״ג, ספר הגלוי, הרכבי, קפא). והנה בתחתית ההר מערה ואבן גדולה שומה על פיה (יוסיפון, גינצבורג, ז). וכה שמה רב סעדיה בפתרו אותה (תשו׳ תלמידי מנחם, 47). יתשמון, לשון וישם, יהון שומות לאשפות (רש״י, דני׳ ב ה). יהי לבך ונפשך שומים בתורה (ר״י בן יהודה, ספר מוסר ד יב). והרי שומה בפי ההמון והרופאים שהוא חולי המתדבק (שו״ת מהרי״ט סהלת יד, טז.). — ואמר הפיטן: רוממותך בפיהם שמו לזכרון (יוסי בן יוסי, אתאר במעשי, מוסף ב ר״ה) מימינו דלת וגם אשימכם גיא גלות אטילכם להכלימכם (ר״א קליר, איכה אספתי, קינ׳ ת״ב). דומה ישבה בערי דומה ובפי אריות שומה (רי״ל גורדון, אגרות מד״ל, 499). וישמם וישימם בלב ימים נטבעים (ידועי שם, אופן ז פסח). — ואמר המשורר: לבת חמה אשר נשאת לכימה והיא שומה בחדרי הקרבים (ר״י הלוי, שאו כנפי, זמורה ב, 82). כאהל אפרשנו ליל באישון, וכוכבי רום ישימון בו

1) [ועי׳ גם הפע׳].

2) [נוסח הברכה אינו בא בתו״ם אלא ברמז: ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים (מגי׳ יח.), ועי׳ דודזון, אוצר ד, 448.]

מאורה (רלב"ע, מעיל ים לי, כהנה ה, 11). — ואמר המליץ: ותושע לו שומו לבו ועין השגחתו על אשר ראה הרבה פעמים (גוטלובר, ממלכים, 62). — *ושם את הדבר כך וכך, במשמ׳ קבע שהדבר הוא כך וכך או שיהיה כך וכך [1]: ושם אשר ידיעתם וכו׳ מעטה או סבלם מעט רשעים וכו׳, ושם המרצים צדיקים (ר"י א"ת, או"ד, הקדי). והחכם המשובח מי ששם אמתות הדברים שרש וכו׳ והכסיל המגונה מי ששם דעתו לשרש וחושב כי אמתות הדברים הולכות אחר דעתו (שם). וראיתי לשומו דבר קיים ומטמון צפון ונר שיאיר לבני אדם (הוא, הקדי׳ חו"ה). ושמתי שרשן העליון ויסודן הגדול יחוד האל בלב שלם, ואח"כ שמתי הבחינה שרש שני לכלל מחובות הלבבות וכו׳ (שם). ועוררתני פרידתך לחבר המאמר הזה וכו׳ ושמתיו פרקים מפורדים (ר"מ א"ת, מו"נ, פתיחי). יתחייב בהכרח שיתחלק החלק אשר שמוהו בלתי מתחלק, וכן כשתשים הדרך מדבקת יתחייב בהכרח תתחלק העתה מן הזמן אשר הושם בלתי מתחלק (שם א עג, הקדי ג). ישימו התורה והשכל שתי קצוות סותרי׳ (ר"ם א"ת, מאמר תחית המתים לרמב"ם).

— הפעי, הֻשַּׂמְתִּיהוּ, הֻשִׂמִי [2], — כמו קל: ונתתי פני באיש ההוא וַהֲשִׂמֹתִיהוּ [3] לאות ולמשלים והכרתיו מתוך עמו (יחז׳ יד ח). ועי׳ קל, הערה [4]. —

ובתו"ם: נשים לילות כימים על משים לילות כימים [1] (דברי הספד, מו"ק כה:). ואין אדם משים עצמו רשע (רבא, יבמ׳ כה:) כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך (שם מה:) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא א"כ משים לבו כבשר (סוט׳ ה.). כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה (ר׳ אלכסנדרי, סנה׳ צט:). והוא משים אל לבו אם היום אעבור על הנצ״ה (מד"ר במד׳ יד). — *וכנוי לאבר התשמיש, מֵשִׂים שלום: משים [2] שלום בבית כטל (ר"ש בר אלפתא, שבת קנב.). — ובסתמ"א: וצריכין להשים עיקרים לכללות שפוגעין זה בזה (ר"ח, סנה׳ לג:). שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים ללבו יותר משאר בני אדם (רש"י, תעני ד., ד"ה אוריתא). שאל להשים ני שר צבאו (יוסיפון פרק ב). ויצו המלך לכרות את כל איבריו ולהשים אותם על המחבת (שם פרק יע). ויש לאנשי לבב להשים על לב מה שנתה מדה זו מכל מדות הענין (ר"א בלגנלי, יחזק׳ מ יג). ומותר להשים הרסן או האפסר בראש הסוס בשבת (תוס׳ שבת נב., ד"ה אמר שמואל). מי שנקטעה רגלו עושה לו כמין דפוס רגל וחוקק בו מעט להשים [3] ראש שוקו בתוכו (שם יומא עח:, ד"ה הקיטע, בשם רש"י). ונמעכות ונדרסות מפי ונוחים להשימן בבית הבליעה (שם שם פ:, ד"ה ושיערו). דחומרא הכתובה בפסוק אין להכנים בק"ו דודאי חומרא של סברא ניתנה להשים בק"ו אבל הכתובה וכו׳ (שם קדושי ה., ד"ה שכן פודין). ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם (רמב"ם, מלכים ב א).

---

1) [עי׳ בהערת קלצקין־צובל, אוצר IV, 122. ואמנם אין כאן אלא הרחבה של שמוש לשון, הבא אף במקרא.]

2) [על מֵשִׂים (איוב ד כ) עי׳ בבנין קל, ואמנם גם יתר הדגמאות לבנין הפע׳ במקרא מסֻפקות הן, ועי׳ בהערות שאחר זו.]

3) [כך, בשין שמאלית, בספרים רבים, ומלשון זו תרגמו התרגומים הקדמונים, ת"י: וַאֲשַׁוֵּינֵיהּ, השבעים θήσομαι, וולג׳: faciam, פשיט׳: ואעבדיוהי. אמנם בספרים אחרים שין ימנית: וַהֲשִׁמֹתִיהוּ, מלשון שממה, וכך נראה יותר.]

4) [ביחזק׳ כא כא נאמר לחרב: התאחדי היםיני הָשִׂימִי השמילי אנה פניך מֻעדות, ופרשו המפרשים מה שפרשו, ואין דבריהם מניחים את הדעת. יש שהציעו תקון כגון: הֵאָחֲרִי הימיני הַקְדִּימִי השמילי, ואולם קשה לקבל שנוי מרחיק כזה, ואחרים רואים השימי ככפל מן השמילי שאחריו. ואמנם לא מן הנמנע הוא כי העקר: הֵשִׁימִי, כמו וְהֵינִיקִיהוּ (שמות ב ט), מן ישם, כלשון פניה לצד הישימון, מורחה, וצ"ע.]

1) [בכ"י מינכן ובדפוסים ישנים אין המלים על משים לילות כימים, ונוספו מתוך הנוסח שבעין יעקב ובראו"ש. ורש"י פרש: נשים לילות כימים בהספד על ששם לילות כימים בתורה ע"כ, ועי׳ ד"ס.]

2) [במד"ר (קהלי יב ה): וממטיל שלום בבית בטל, וכן שם לפני זה: ותפר האביונה, זה התאוה המטלת שלום בין איש לאשתו שהיא בטלה.]

3) [ברש"י גופי (שבת סו.): להניח.]

להשים למישר מעקשיו, להדריכו בדרכי אמת (רס״ע פלקירא, ראשית חכמה, מאליעץ דוד, 2). ויקחהו ועליו השים עינו ויסתכל במראהו ועינו (הוא, המבקש, הלג, לא). והמשרת הכין מאכלים טובם ויתן לפניהם ואשר ישיג לחמשה בני אדם השים לפני שניהם (שם מג). וכל מי שהיה רוצה לתת צדקה בסתר היה משים מעות בתיבה מן החור (מנוה״מ לר״י אלנקאוה א, 83). תחבושת של בצק שמשימין על המכה וכו׳ (שם ב, 236). מכאן התקינו חז״ל שיהו משימין לאליהו זכור לטוב בבית שהבן נימול בו כסא כבוד (שם ג, 476). שאסור להשים בעק פשתים וצמר מטורפין להוליכן (אור זרוע ס״י סג, הלכות שבת). סוכה שרצו להשים למעלה סולם וכו׳ (תרומי׳ הדשן סי׳ לי, כג.). יאות לכל צדיק להשים בטחונו בשם אלהיו (ר״י בן נחמיאש, משלי יח י). שאם אתה רוצה לבחור בשכל וכו׳ ולהשים השכל לאדון על עצמך (ר״ז מגרללונה, משלי ו ד). וי״ם דלהשים לפניו (חמץ לפני הנכרי) והוא יקח מותר (מרדכי, שבת רנב). ומיחדת אותו ומשימתו מה שהוא (אמו״ר לרא״ד ב, 11). אסור להשים אתרוגיו על בגדים ביו״ט (הרוקח רכח, הל׳ סוכה). ואם לא היו כל כך דברים יפי׳ וטובים וראויי׳ לזה הספר ותיעלת לקוראים אותם לא היינו משימים אותם כאן (הערה בסוף החלק הראשון של מקראות גדולות ונליה רע״ח, הובא גם בהקדי׳ דה״ע של בר-סטרלק, xx). מבלי השים לב לתבונה (ר״י מוסקאטו, הקדי׳ כסולות יהודה). וזאת תורת האדם אשר אור שכלו יאיר ויופיע להשים כל מגמתו להשלים איש זולתו וכו׳ (הקדי׳ פסחי הסובה על יו״ד). — וכמשם׳ קבע והחליט שהדבר הוא כך וכך [1]: אם מפני שמבקש המדע השכלי אינו יודע אופני הראיות ומשים הראיה לא ראיה ומשים ג״כ מה שאינו ראיה ראיה (ר״י א״ת, או״ד, הקדי׳. וכופר בפרנות גדול שהוא משים הבורא מורכב (מאמר מחבור ר״ד אלמקמץ, הליכות קדם, 74). — ואמר הפיטן: סחי ומאום השימוני בעדרי חברי (ר״א קל״ר, סבת סוכו מני, קיני ת״ב). פנה לעלבון, מקום עין להשים (אמנם כן, מעריב יוה״כ). סוד אבן הקימו וגל לעד השימו (ראב״ע, מי כמוך אל, אינר 229). ונשך לא תתכן להשים על מסבן (רסב״ג, בכל סדי, אזהרות, ביאליק-רבניצקי ב, 147). — ואמר המשורר: בגות שמש וקום לילי כתנין להשים על פני ארץ חמריו (הוא, כתרס עז, שם א, 20). ולמה עובד השים רבים בגויי ארץ (שלום הכהן, ניר דוד, 281).

— הפעי׳, יוּשַׂם, יְיֻשַּׂם, — הוּשַׂם, שֻׂשָּׂמוּ אותו: ויישם[1]) לפניו לאכל (בראשי׳ כד לג). וַיִּישֶׂם[2]) בארון במצרים (שם נ כו). — ובזהמ״א: ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם (רפ״י, שמות ה יד). ואם אשים, הרי היא (הנחלה) כלא הושמה (הוא, שם יח כו). שים טעם, כלומר יושם חק (הוא, דני׳ ג כט). נולי ישתוה, אשפה יושם (הוא, שם שם). אבן גדולה תמושמה על הכלים (הוא, נדה נה., ד״ה אי מה). שניהם עובדים עושים מה שהושמו לעשותו (ר״י א״ת, כוזרי ה כ). — ואמר הפיטן: טרם בא שמשו הושם בגן לעמוד (אל מהוללם, קונט׳ הפיוטי׳ ם, 38).

[עי׳ קל, בשבושים דומים.]

---

1) [כך הכתיב, קרי וַיּוּשַׂם.]

2) [אמר ר״י חיוג׳: ויישם בארון נפרד מחבריו ונבדל מאחיו ואומרין כי הוא כמו ויושם לפניו והוא פועל שלא הוזכר שם פועלו וכי הסגול אשר תחת השין בויישם מומר מן הפתח בויושם, כי גֶּשׁ הלאה וגַשׁ פגע בו אחד הם וכן וייקֶץ נח, וייקץ יעקב משנתו, וזהו דבר רחוק, להיות לפי שכל פעל לא הוזכר שם פועלו תחלת אותיותיו מונעת בשורק, שהשורק מוכיח עליו והוא האות על בניינו, וככר חסר האות הזה מן ויישם בארון וכו׳ ויתכן להיות מן עקר ישם (שלשה ספרי דקדוק, נוט, 58). וחלק עליו ריב״ג (שרשים, סוס), והביא ראיות בכתאב אלתשויה (D.renbourg, Opusc, עמ׳ 369—370), ועי׳ גם בשה״ש לרד״ק, ערך שום, בסיפו. וראב״ע דעתו כדעת חיוג׳, שהוא משרש ישם. ובקצת ספרים ויושם כתוב ויישם קרי, עי׳ מנחת שי. ושים לב לדברי ש. פינסקר במבוא לנקוד האשורי, 93, על דעה כזו, כי שרשו של ו שֵׂם הוא ישם ע״ר וַתֵּלֶד, המעיר כי בא בנקוד הבבלי: וַתֵּשֶׂם.

אך למעשה יש לקרא וַיּוּשַׂם ולא וַיִּישֶׂם גם בבראש׳ נ כו, כהנחת דקרי, שם כד לג. וקשה לעמר על טעם הנקדנים.]

חושמוני כפר כל איש חוטא (ראב"ע, אל בוראי, בתנא א, 114). — ואמר המשורר: ראו כבודך רם ולא הושם סחי (אברהם פרווינגאלי, מה מאמי, שירת איטליה, שירמן, רמז).

— נפעי ˚נְשׁוֹם או ˚נָשׁוֹם [1], — כמו הֻפעְ': היתה שומה זו נשומת על עבדיו להרג את אמנון (רש"י, ש"ב יג לב). — ואמר המליץ: אם רב המסכה נשומות אל תתרומם (ב"ז, ב"ס לב א).

***שִׂימָה**, ש"נ, — פעלת השָׂם, הנחה: ואפילו שימה [2] מעכבת (ירוש' שקל' ד ג). ושמתם את דברי וכו' צריכה שתהא שימה כנגד הלב (ברכי' יג:). אתיא שימה שימה, כתיב הכא ושם לה עלילות דברים וכתיב התם לא תשימון עליו נשך (ר' אבהו, כתוב' מו.) [3]. — ובסהמ"א: אתמול אמרת לנו הורידהו אלי ואשימה עיני עליו, זו היא שימת עין [4], זו היא ססיות עין (ילק' שמעי' ברא' קנ). וישם דבר בפיו, ומה היא השימה הזאת וכו' ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו (רש"י, במד' כג יו). תשפות שלום וכו' ויש לפתור את כולן לשון שימה, תשית שלום לנו (הוא, ישע' כו יב). ומאתי היתה שימת דבר (הוא, עזרא ד יט). תלה הכתוב הדבר בהן (בכהנים) להיות ברכה זו שימת שמו על עמו (הוא, סוטי לח:, ד"ה ושמו). אענדנו, הוא השימה בראש או בצואר (אוהב משפט על איוב, קנ:). הוכרחתי לדבר זה מצד השימה האלהית לסדר הדברים האמתיים (כוס שלום ב ע, לח.). בעת שימת הכתר בראש אדוננו המלך יר"ה (פנקס ועד ארבע ארצות, הייליפרין, 153).

שִׁין, עי' שִׁין, עמ' 7068; שׁ, עמ' 6776; שׂ, עמ' 7510.

---

[1] [על משקל נָדוֹן על יד נִדּוֹן.]

[2] [כגון ארון ופרוכת ומזבחות דכתיב בהו וישם מעכבין (קרבן העדה).]

[3] [ובמדרש על ואלה שמות: אל תאמר שמות אלא שִׂימוֹת (כך מנֻקד) שהן שקולין כנגד שמות הרבה (מדה"ג שמות א א) העיר הופמן שצ"ל שִׂימוֹת, דברים ששם הקב"ה בעולם, ובשם סימונסן הוא מביא את הדעה, שכַּוָּנת המדרש סימות, כלו' אוצרות.]

[4] [במד"ר (ברא' לג) השמת עין.]

˚שִׂיק ש"ז, — הסקת אש, לחבה, — ואמר הפיטן: בצאתך המלחה שיקי רשף למנה, ונלאתה כלכלם נטיעת נעמנה (אזהרות רסע"ג, סדור, קסס). גחלים אתה חותה לשון שיק ותבערה המה (מכמס, מחבי מח, מובא גם בחשובי דונש ערך חוסה, 65).

שִׂישׂ, עי' שׂוּשׂ, עמ' 7535.

***שִׂישָׂה**, ש"נ, — שם"פ מן שָׂשׂ: בעשרה לשונות של שמחה נקראו ישראל [1] גילה שישה שמחה רינה פצחה וכו' (מד"ר שה"ש, כגילה וכשמחה, וכעין זה פסיק' דר"כ, רני עקרה, בובר, קמא:). שוש אשיש בה' וכו' אבל שישה זו שמחה ואין אחריה צרה (שם פסיק' דר"כ, פסקא אחרת דשוש אשיש, בובר, קמע.).

שֵׂךְ, במקר' רק מ"ר, שִׂכִּים, — עֹקֶץ דוקר [2], Stachel; sting; piquant: והיה אשר תותירו מהם לְשִׂכִּים בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצררו אתכם על הארץ אשר אתם ישבים בה (במד' לג נה). — ובסהמ"א: ושתיית התעלות העוקצות ואכילת הלענה והכאה בקוצים ושיכים מכאיבים (ר' קלונימוס, בעלי חיים, ס יא, ס.). כי בעד המקום ההוא ירד לגנוב הגנבה והוא ערום מבלי לבוש לבלתי יאחזו בגדיו בשכים אשר בעץ (ר"י זבארה, ס' שעשועים ה, דוידזון, 47). — ואמרו פיטנים ומשוררים: אויבי לנגדי בגבולי ונחלתי, הם לשכים צדי עת שברי ונחלתי (ר' יצחק אבן גיאת, אקבלה נגדי, שער השיר, 26). חברת חכמים כמים קרים ועתים כשכים (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 173).

א. שֹׂךְ, ש"ז, —כמו סֹךְ [3]: ויחמס כגן שֻׂכּוֹ שחת מעדו שכח יי' בציון מועד ושבת (איכה ב ו).

---

[1] [צ"ל בעשרה לשונות נקרא שמחה, וכן בפסיק' דר"כ.]

[2] [עי' שרש א. שׂכך, עמ' 7564, הערות.]

[3] [כנראה בא כאן השם באותה תמונה כמו בתה' עו ג: ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון, ולפי זה תרגמו רב הקדמונים כלשון אהל (tentorium, σκήνωμα, מטלתה), והתרג' הארמי: בית מקדשיה, ואמנם בהבנה זו קשה מלת כגן, כאלו הכונה לחשיפת הגן מענפיו ועליו, ואולי לא כונו המעתיקים באחת משתי המלים (כגן שכו), אך אין הצעות החדשים משכנעות.]

ב. *שַׂךְ, פ״ז, — כמו שׂוּךְ, במשמ׳ דרך שׂוכה בסירים: לשעבר הייתי עולה לירושלים ודרכי׳ מתוקנים, ועכשיו בשׂך [1], שנאמר לכן הנני שׂך את דרכך בסירים (מד״ר איכה, פתחא ליון).

שכה [2]) ממנו *שְׂכָה, *שְׂכִיּוֹן, ועי׳ *מַשְׂכִּיָּה, מַשְׂכִּית, שֶׂכְוִי, *שְׂכִיָּה.

*שָׂכָה [3]), פ״ע — כמו סָכָה, ראה, הסתכל: וי״א זה הלב שהוא שׂוכה וצופה ומחשב את הנולדות (רש״י, איוב לח לו).

שְׂכָה, ש״נ, במקרא רק מ״ר שְׂכּוֹת, — צפרני בשׂם: Gewürznägelein; clous de girofle; cloves: התמלא בשׂכּוֹת [4]) עורו ובצלצל דגים ראשו (איוב מ לא). — ואמר הפיטן במליצת הכתוב: גאוה אפיקי מגינים סגור, דוד למלאות לו בשׂכות עורו (יחיאל בר ילחק, קורא מקרא, מעריב ב׳ סכות).

שֶׂכְוִי, ש״ז, — שם כולל של עוף (או עופות) מיטיב עוף [1]): מי שת בטחות חכמה או מי נתן לַשֶּׂכְוִי בינה (איוב לח לו). — ובתו״מ, במשמ׳ תרנגול, Hahn; coq; cock: כי שמע קל תרנגולא לימא, ברוך אשר נתן לשׂכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה (ברכ׳ ס:) — ובסהמ״א: וקח שׂכוי לבן בטוהר ובנקיון ושחטהו וכסה את דמו והסיר את אבריו וכו׳ (רזיאל, אמסטרדי, ו:). בני אל יהי השׂכוי יותר חזק ממך כי הוא מושל בעשרה נשים ואתה

---

[1]) [על הכתוב: כי אעבר בסך (תהי׳ מב ה).]

[2]) [אין גזירת השמות מַשְׂכִּית, שֶׂכְוִי, שְׂכִיָּה משרש זה ברורה כל צרכה (ועי׳ בהערות לערכים אלו), ועל כן ספק הוא אם היה שרש זה קים בלשון המקרא. ושים לב כי עקר כתיב השרש במשמ׳ ראיה בארמ׳ ובעבר׳ שאחר המקרא הוא בסמ״ך ולא בשׂין, ועי׳ סָכָה והנגזר ממנו; ואף כשהמפרשים באים לבאר מלה כגון שכוי משרש זה, כותבים הם שׂכה במק׳ סכה, שהוא המקורי. ואכן בני תכון כתבו בְּשִׂכְּיָה, שְׂכִיּוֹן בשין ע״פ הבנתם במלים המקראות הנזכרות לעיל.]

[3]) [כמו סָכָה, ועי׳ בהערה שלפני זו.]

[4]) [כמבֹאר בפרוש העורך משנת תשי״ד, מדבר כאן על האפשרות לבשל את לויתן כדרך בשול דגים; וכיוון זה אין בצלצל לשון צלצל אלא כאלו נאמר ובבצלצל דגים (כדגמת בית פרעה במק׳ בבית פרעה, ועוד), ו״א כבצלים קטנים ששמים בדגים בבשולם, ועל כן גם בשכות מורה על דבר שמתבלים בו את התבשיל, בשמים בצורת שכות (הוא בכתיב מאחר: שַׂכּוֹת) וממסמרים (זאת משמי שִׂכַּת באשור׳), וכן נקראות צפרני בשׂם ״מסמרים״ בכמה לשונות.
אמנם רבים התלבטו במלה, ועי׳ בספרו של Beer, D. Text d. Buches Hiob, שרושם את דברי התרג׳ הקדומים ושל כמה מפרשים מן העמים. ואלו חז״ל דרשו מכאן את דרשתם הידועה על סוכה של לויתן, וכן התרג׳ הארמי: בטללתא. ועי׳ א. סָכָה. ויש בסהמ״א, שהשתמשו במלה במשמ׳ שְׂכִים, וכן מביא ברודי את דברי רמב״ע הנזכרים בערך ב. סכה (רמב״ע, ענק ז, עמי סעא) בכתיב שכות.]

[1]) [ידועה דעת חז״ל (וכן וולג׳: gallo) שהשכוי הוא התרנגול, ושבינתו בכך, שהוא יודע להבחין בין יום ובין לילה, דבר שהוא תמוה אף כשלעצמו; כי מה בינה מיחדת זו הדרושה לשם כך? ומענין מאמרם בירוש׳ ברכ׳ ט ב: באפריקיא קורין לנידה גלמודה וכו׳, ברומי צווחין לתרנגולא שׂכוי ע״כ, שאין כונתו, כנראה, אלא זו שיהודי רומי קוראים לתרנגול בשם מקראי זה. ואלו במד״ר ויקרא כה נאמר: בערביא צווחין לתרנגולתא שכויא, וצ״ע. אך אין זו הדעה היחידה המבעת בדברי החכמים, שכן בתרג׳ הארמ׳: מן יהב ללבא בינתא (על יד תרג׳ אחר: לתרנגול ברא ביונתא למקלסא למריה), ודעה זו נזכרת בשם יש אומרים אצל רש״י: הלב שהוא שוכה וצופה ומחשב את הנולדות, וכן ראב״ע: לשכוי הוא הלב כמו עברו משכיות לבב וכו׳, ואלו רלב״ג: הוא שם מענין ההשגחה וההשקפה תרגום וישקף ואסתכי והוא השכל ההיולאני ע״כ, וקרוב לזה בסורי: חזוא, מלשון סכיה שפרושה ראיה. והחדשים פרשו פרושים שונים ומשנים, אף כשם של כוכבים ומזלות או של עננים, אשר המקרא בודאי לא ראה בהם כל בינה. אך העורך בפרושו נמק את הדעה, שגם טחות וגם שכוי שמות כוללים לסוגי עופות (טורפים), שאין בינתם אלא הבינה הנזכרת בהמשך, לט כו, בנוגע לעוף נֵץ: המבינתך יאבר נץ וכו׳, כלום ממך באה לו בינה זו, וכן נאמר על בינה זו במשלי כג ד־ה, שיש לצרף שם את המלים: מבינתך חדל, התָעוּף (כך הכתיב), ועי׳ בנאמר לקמן בערך שֶׂכְוִין. וכנראה קרובה המלה שכוי לשם שַׂכְוִין וגם לשם שְׂכִיָּה (עי׳ ממ׳, שגם הם כנויים הם לעוף העף במרום. ואפשר שאין שֶׂכְוִי אלא צורת מַארכת בוי״ו במק׳ שֶׂכִי.]

לא תמשול באחת (ספר חנוך הפילוסוף, קבץ דה"י הל מסה) [1]. — ־ובמשמ׳ השכל האנושי [2]: והשכל האנושי נקרא שכוי וכן פירשו גדולי המפרשים וקרא בטוחות חכמה למושכלות הראשונות שהם יסודות החכמה (ר"י אלבו, העקרים א עז). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שם תליכות עולם ששה, כמו ששה בלבביהם, טוחות וכסל ושכוי וסרעף ובטן וקרב ועשתנותיהם (ר"א קליר, ואתה אזון, מוסף א ר"ה). ונתן לשכוי בין וחכמה בטחותיו (ראב"ע, בכם אל, כהכה א, 199). אך פתאום שמע (השועל) קול שכוי מנגד, וימהר יתן לבשבה חפש, התפשט עור הזאב השליך הבגד, וירץ לשכוי ורצחו נפש (יל"ג, משלי יהודה ד, המשל השביעי). אך לשכוי בינה השכיל ויבן כי השועל יחבל און (הוא, שם, המשל העשירי) [3].

שְׂכוּר, עי׳ שָׂכַר, עמ׳ 7571 וכו׳.

שְׂכִיָּה [4], ש"נ, במקרא רק מ"ר שְׂכִיּוֹת, — כמו שֶׂכְוִי, במשמ׳ עוף מיטיב עוף במרום: כי יום לה׳ צבאות על כל גאה ורם וכו׳ ועל כל ארזי הלבנון הרמים והנשאים וכו׳ ועל כל אניות תרשיש ועל כל שְׂכִיּוֹת החמדה (ישע׳ ב יב—טז). — ובספה"א, במשמ׳ אוצר, כלי יקר, Schatz; trésor; treasure: ואל ישיאך לבך בנעם חמדותיו ואל יסיתך בשכיות תאותיו (ר׳ בחיי בן פקודה, תוכחה). ואז תשקוט ותנוח מחשבתו מדאגות העולם ושכיותיו [1] (ר"י א"ת, תו"ה, משבון הנפש ו). — ואמר המשורר: ושיחים על פני ספרי כתבנית שכיות על פני כלה כלולה (ר"ש הנגיד, כבודי מדאגה, בן תהלים, הברמן א, 76). משכית עלמות מעשה יד איש ואת החוד והחמדה שכיותיך (ר"י הלוי, מה לך לבים, זמורה ב, 19). —־ובמשמ׳ פסיפס, מעשה תשבץ, כמו מַשְׂכִּית: ועל כן היו מפתחים היהודים פתוחים בהיכליהם ומציירים בבתי כנסיותיהם ציורים, והישמעאלים עושים שכיות בבתי תפלותם, כל זה להרויח הנפשות אליהם ולהתעסק הלבבות בהם (ר"י הריזי, מוסרי הפילוסופים א ס).

־שִׂכָּיוֹן, ש"ז, — שאיפה, רצון: שכל מעשה שהוא לאלהים, איננו נמלט מאחד משלשה חלקים, אחד מהם חובות הלבבות בלבד והם שכיוננו לבארם בספר הזה (ר"י א"ת, תו"ה חשבון הנפש ג). ועי׳ סִכָּיוֹן.

---

1) [וש"י אברמוביץ, בספרו תולדות החיים, בנה על שם זה את הצרופים: שכוי הים (עמ׳ רלה), שכוי היער (עמ׳ קנה), שכוי המים (עמ׳ קע), שכוי הצהוב (עמ׳ קמז), שכוי השלג, שכוי הפנינים (עמ׳ קנו).]

2) [ע"פ הבנה כזו באיוב לח לו, ועי׳ בהערה לכתוב.]

3) [מנח שהנהיגו העורך ע"פ דברי השאלות בתנ"ך המיחסות לרסע"ג (עי׳ רוזנטל, XXI HUCA נא): שפר גלגל המלים בדמיון שכליו, כמו גוער בים רוגע הים ויהמו גליו, ויפצר בם ויפרץ בו במליו וכו׳, הוא שִׂבּוּל, מעשה המשַׂבֵּל דברים מימין לשמאל וכד׳ ובפרט שִׂבּוּל אותיות והגאים במלה, הפוך סדר ההגאים והאותיות, כדגמת שמלה — שלמה וכד׳, metathesis, וע׳ ב, שָׂכַל ותערה שם.

4) [גם התרגומים חקדומים, עד כמה שתלכו בדרך הפשט, וגם פרשנים וחכמים שבאו אחריהם הבינו מלה זו בדרך כלל כלשון יפי מראה (אולי כדבר ראוה, כמו מן שׂכה־סכה), אוצרות נחמדים, כפי שהבינו גם את המלה מַשְׂכִּית כאלו נגזרה משרש שׂכה שהוא סכא, ראה בארמ׳ וגם בעבר׳ שבתו"ם. ואין פרוש זה מסתבר, הואיל ועל דברים רמים ונשאים במרום בלבד דבר בכתוב ולא על דברים יפי מראה סתם, וגם במלת אניות הכונה לתרן בקלעיו המתנוסס מעל לאניות. והואיל וטבעי תאור החמדה לגבי העוף העף במרום (ועי׳ גם בנאמר בערך רָנָן על כנף רננים נעלסה באיוב לט יג), על כן נראה שיש להבין גם שכיות החמדה כמו שֶׂכְוִי (עמ׳ 7561) ושִׂכָּיִן (עמ׳ 7563) במשמ׳ עופות נחמדי מראה, מיטיבי עוף, וצ"ע. ובספה"א השתמשו במליצת הכתוב במשמ׳ אוצרות חמדה.]

1) [תרג׳ הערב׳ זכארפהא a), קשוטיה.]

---

a) زخارفها

שַׂכִּין, —שם לעוף (או לעופות כמ"כ) מיטיבו(י) עוף[1]: כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך, ושמת שַׂכִּין בלעך אם בעל נפש אתה וכו' כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים (משלי כג א—ה).

שָׂכִיר, סות"ז, כנ' שְׂכִירְךָ, שְׂכִירָהּ, נק' שְׂכִירָה,—אדם שכור לעבודה לזמן מסים, Mietling; hireling: mercenaire: **זאת חקת הפסח וכו' תושב וְשָׂכִיר לא יאכל בו** (שמות יב מג—מה). **וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת וכו' אם שָׂכִיר הוא בא בשכרו** (שם כב יג—יד). **לא תלין פעלת שָׂכִיר אתך עד בקר** (ויקרא יט יג). **וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן וְשָׂכִיר לא יאכל קדש** (שם כב י). **והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך וְלִשְׂכִירְךָ ולתושבך הגרים עמך** (שם כה ו). **וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד כְּשָׂכִיר כתושב יהיה עמך** (שם שם לט—מ). **והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שָׂכִיר יהיה עמו וכו'**

---

[1]) [כמבֹאר בספ"ט בספרו של העורך על משלי שלמה עמ' 113 — 116 (ועי' גם כאן בערך א. שָׁעַר, עמ' 7365). כל הפרשה הזאת מתארת את לחם המושל (גם מלה זו באה כאן במשמ' רע עין, בדומה לערב' מַאשׁל a) ככנוי לבהמה שממעטת לתת חלב), לחם הכוזבים (ולא את העֹשֶׁר, שאינו נזכר כלל), כעוף העף לשמים מפי האוכל, ובכוון זה נאמר: ושמת שכין בלעך, כלו' ותשים את אשר תבלע לעוף שיעוף מפיך השמימה. ואין שכין כאן לשון סַכִּין כמו שחשבו בכל המסרת של מתרגמים ומפרשים, אלא שם לעוף מיטיב עוף, כמו הנשר הנזכר על ידו, או לעופות במ"ר. ואמנם אפשר שלא כון הנקוד, הואיל והנקדנים כבר חשבו בטעית על סכין, אלא שלפנינו צורת מ"ר כג ! שַׂכִּין, מן שְׂכִי, שֶׂכִי, שעל יד שֶׂכְוִי (עמ' 7561) באותה משמ'. וכמ"כ שעל יד שכי זה יש לראות שְׂכִיּוֹת, גם זאת באותה הוראה, ועי' שְׂכִיָּה (עמ' 7562), הערה. ואולם בסהמ"א השתמשו בצורה שַׂכִּין, במליצת הכתוב, כמ"כ במשמ' סַכִּין, ועי' ערך זה.]

---

a) ماشل

כְּשָׂכִיר שנה בשנה יהיה עמו (שם שם נ—נג). **לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שָׂכִיר[1]) עבדך שש שנים** (דבר' טו יח). **לא תעשק שָׂכִיר עני ואביון** (שם כד יד). **בשלש שנים כשני שָׂכִיר ונקלה כבוד מואב** (ישעי' טז יד). **בעוד שנה כשני שָׂכִיר וכלה כל כבוד קדר** (שם כא טז). **והייתי עד ממהר במכשפים וכו' ובעשקי שכר שָׂכִיר** (מלאכי ג ה). **הלא צבא לאנוש על ארץ וכימי שָׂכִיר ימיו כעבד ישאף צל וּכְשָׂכִיר יקוה פעלו** (איוב ז א—ב). **שעה מעליו ויחדל עד ירצה כְּשָׂכִיר יומו** (שם יד ו). — ובפרט במשמ' איש צבא שָׂכוּר, soldier (mercenary); mercenaire (soldat); Söldner: **גם שְׂכִירֶיהָ בקרבה כעגלי מרבק כי גם המה הפנו נסו יחדיו** (ירמ' מו כא)—ובתו"מ: **שכיר יום גובה כל הלילה, שכיר לילה גובה כל היום, שכיר שעות גובה כל היום וכל הלילה, שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע יצא ביום גובה כל היום וכו'** (ב"מ ט יא). **אחד שכיר אדם ואחד שכיר בהמה ואחד שכיר הכלים עובר משום שמות הללו** (תוספת' ב"מ י ד). — ובסהמ"א, גם במשמ' איש צבא, שוטר[2]) בכלל: **והיה גודל חפצם להלחם עם ישראל כל כך שבצע כסף לא לקחו מיבין מלך כנען כדרך השכירים הבאים להלחם** (ר"י אברבנאל, שופטי ה יט, בא מלכים). **ובו ביום באנו לעיר תורתונא ומצאנו הרבה שכירים ושרי**

---

[1]) [עי' שָׂכָר, הערה, ואין ללכת אחרי דעת האומרים ע"פ ישעי' טז יד (שלש שנים כשני שכיר), כי סתם שכירות לשלש שנים, וכי על כן משנה (ז"א כפל) שכר שכיר הוא לשש שנים, שכן נאמר בישע' כא טז גם כן: בעוד שנה כשני שכיר, אלא משנה פרושו חוזה לשנים, כערב' משאנה a).]

[2]) [כאיתה התפתחות של המלים Söldner, soldat, soldier בלעז, ואלה דברי הרשום (בס' ארץ ישראל ג, 264): "על בן אדם שָׁרֵץ, או, דרך השאלה, על המדבר במהירות, וכמו כן על שליח ציבור הממהר יותר מדי בתפילתו, אומרים משפט בפיימונטית שתרגומו בעברית הוא: נראה בן אדם הבורח מן השכירים כלומר מן השוטרים הרודפים אחריו".]

---

a) مسانة

עשרות וכו׳ ושוב בא שׂכיר א׳ אח״כ להתעולל עלינו ולשאול יין (מיד״ח, מעגל טוב, 97).

שְׂכִירָה, ס״נ, — מעשה השוכר, במקרא רק בצרוף תער השכירה: ביום ההוא יגלח אדני בתער הַשְּׂכִירָה[1]) בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה (ישעי׳ ז כ).

***שְׂכִירוּת,** ס״נ, — מצב השוכר והשכיר: כיצד שמין לו, אם היה שכיר נותנין לו לפי שכירותו (תוספת׳ ב״מ ע ח). באחד בניסן ר״ה לחדשים ולעיבורין ולתרומת שקלים ויש אומרים אף לשכירות בתים (ר״ה ז.). ואם הניח אבן על הדימוס והזיקה כולן חייבין לשלם והתניא אחרון חייב וכולן פטורים, לא קשיא כאן בשכירות כאן בקבלנות (ב״מ קיח:). שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף (ערכין יח.). — ובספהמ״א, דמי שכירות: ולא תוכל לתקן החשבונות האלה ולהקיש מנין דמי השדה ותבואתה או דמי השכירות אל השנים הנותרות (ראב״ע הגשיה, חבור המשיחה והתשבורת, הקד׳ המחבר, 2). — ובקצור *שכירות, במשמ׳ דמי השכירות: — ואם יקשה בעיניו להלוות לעני בלא משכון יטול ממנו משכון וכו׳ ובתוך ימי המלוה לא ישתמש מאותו עני אם לא יתן לו שכירות שלימה (ר״י אלנקאוה, מ׳ והמ״א ח, ענעלאו, 84). ואל תחושו להפסד ממון שתוציאו לפרנס ראשי ההשגחה ולשלם להם שכירותם (פנקס ועד ארבע ארצות הייליפרין 44). קבענו לו שכירות חק הקצוב כל שנה שכר שיהיה נאה סך שמנה זה׳ פ׳ כל שבוע (שם, 312). ושכירות הספינה וכו׳ מאה גרושים (מיד״ח, מעגל טוב, 53).

---

1) [אמנם על אף פרושי המפרשים קשה כנוי זה, שבמקומו מצפה צרוף במשמ׳ תער השמד, כדגמת וטאטאתיה במטאטא השמד (יד כג), ואולי השכירה ט״ס קדומה היא במק׳ השמדה או במק׳ תער הַשְּׂפִירָה מלשון ספר במספרים בלשון חז״ל, שכנגדו סרף, סָרֶף, באשור׳, והשוה גם סַפֵּר, נחשת בלשון זו, וצ״ע.

א. **שׂכך**[1]) ממנו מְשׂוּכָה, *מַשְׂכּוֹכִית[2]), שַׂךְ, שֹׂךְ, שׂוֹכָה, א. שָׂכַךְ, ועי׳ *סֻכָּה, *סַכִּין[3]).

ב. **שׂכך**[4]) ממנו ב. שָׂכַךְ.

א. **שָׂכַךְ,** פ״י, שַׂכֹּתִי — כמו סָכַךְ[5]). במשמ׳ שים דבר כמסך בעד דבר אחר: והיה בעבר כבדי ושמתיך בנקרת הצור וְשַׂכֹּתִי כפי עליך עד עברי, והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו (שמות לג כב—כג). ועי׳ סָכַךְ[6]).

ב. **שָׂכַךְ,** — עי׳ בהערה לשרש ב. שכך, עמ׳ 7097 וכו׳.

א. **שׂכל**[7]), ממנו הַשְׂכֵּל, *הַשְׂכָּלָה, *הִשְׂתַּכְּלוּת, מַשְׂכִּיל, *מַשְׂכִּילִי; *מִשְׂכָּל, *מֻשְׂכָּל,

---

1) [משרש זה בא גם בערב׳ شَكَّ a) במשמ׳ דקר, شِكَّة b), כלי נשק חד, באשור׳ שִׁכַּת, מסמר ויתד, מַשְׂכֶּכֶת, מחרשה פולחת ובוקעת, שִׁכְּכָּ, פלח את האדמה, בארמ׳ ובסור׳ סִכְּתָא, סִכְּתָא, ועי׳ בהערה שאחר זו.]

2) [כמבֹאר בהערת העורך שבעמ׳ 7097 וכו׳, יש לראות גם משכוכית בהוראותיה חשונות וגם ב. שכך שבצרוף שכך את האזן כנגזרות מן א. שׂכך זה, ומן הראוי היה לבטא מלים אלו בשין שמאלית ולא ימנית, אלא שאין לשנות עוד את לשון הדבור.]

3) כאמור בערך שַׂכִּין אין מלה מקראית זו לשון סַכִּין, ועי׳ שם.]

4) [עי׳ א. שָׂכַךְ, הערה.]

5) [כמבֹאר ע״י העורך בכמה מקומות, ולאחרונה בפרט ב״הלשון והספר״ ג 63, אין סכך לשון כסוי (מלמעלה) אלא לשון שימת מסך מסתיר, בין מלמעלה ובין מלמטה או מכל צד אחר, ואין לערבב שרש זה אף עם שׂוּךְ (עי׳ שם).]

6) [יש גוזרים מפעל זה תְּשֻׂכֵּנִי (איוב י יא), אך עי׳ בנאמר בערך שׂוּךְ.]

7) [עי׳ א. שֵׂכֶל, הערות]

---

a شكّ   b شكّة

*משכלי, א. שכל, א. שכל, שכל, *שכלה, א. *שכלות, *שכלי, *שכליות, *שכלנות, *שכלני, *שכלתן, *שכלתנות, ועי׳ ב. סכל והנגזר ממנו, עמ׳ 4045.

ב. **שכל**[1]), ממנו *שכול, ב. שכל, *שכל, ב. *שכל, ב. שכלות.

א. **שכל**, פ״ע, — הצליח[2]), Erfolg haben; réussir; to be successful: ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי צאתם שכל דוד מכל עבדי שאול וייקר שמו מאד (ש״א יח ל). — ובסהמ״א, במשמ׳ חכם, למד חכמה, ואמר הפיטן: חכם ס ג לב[3]) ו ש כ ל מאליו (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות, עבודת יוה״כ, סדור רסע״ג, רסח). בכל הימים לא יבטל, זרק וקטורת ונר י ש כ ו ל (רסע״ג, בחדני ילדקו, עבודת יוה״כ, שם, רפד). — ובמליצה: והם לא ש כ ל ו ולא שמעו מן המשכיל (כלילה ודימנה, הוצ׳ דרנבורג, 115).

— הפעי׳, השכל, השכלתי, השכילו, תשכיל, ישכיל, תשכל, אשכילה, תשכילו, ישכילו, אשכילך, השכילו, השכיל השכילך, השכילם, השכל, השכיל, משכיל, משכילים, משכלים, משכילי, משכלת — א) היה למופת לאחרים בדבריו ובמעשיו[4]) als Muster dienen; servir de modèle; to serve as a model: ויצא דוד בכל אשר ישלחנו שאול ישכיל (ש״א יח ה). ויהי דוד בכל דרכו משכיל ויי׳ עמו, וירא שאול אשר הוא משכיל מאד (שם שם יד–טו). — ובמשמ׳ למד שכל, נתן שכל לזולת, belehren; instruire; to teach: אשכילך ואורך בדרך זו תלך (תהל׳ לב ח). לב חכם ישכיל פיהו[1]), ועל שפתיו יוסיף לקח (משלי יו כג). בענש לץ יחכם פתי ובהשכיל לחכם יקח דעת, משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע (שם, כא יא–יב). עתה יצאתי להשכילך בינה (דני׳ ט כב) ורוחך הטובה נתת להשכילם (נחמי׳ ט כ). עלי השכיל כל מלאכות התבנית (דה״א כח יט). — ובמגלי׳ סדבר יהודה: א[ודכה אדוני] כי ה ש כ ל ת נ י באמתכה וברזי פל[אכה] הודעתני (מג׳ ההודיות, ליכט, 128, ועי׳ שם, שם, 151, ועוד). וקץ תעודה ה ש כ ל ת ה (שם, שם, 232). — ב) במשמ׳ הבין, התבונן, וגם במשמ׳ חכם, קנה דעת והשכל, נהג בשכל: כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל[2]) (ברא׳ ג ו). לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (דבר׳ לב כט). למען יראו וידעו וישימו וישכילו יחדו כי יד יי׳ עשתה זאת (ישע׳ מא כ). כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם (שם מד יח). כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יי׳ וכו׳ (ירמ׳ ט כג). בשו מאד כי לא השכילו (שם כ יא). ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ (שם כג ה). ועתה מלכים השכילו הוסרו שפטי ארץ (תהל׳ ב י). לראות היש משכיל דרש את אלהים (שם יד ב). חדל להשכיל להיטיב (שם לו ד)[3].

---

1) [עי׳ ב. שכל, הערה.]

2) [כך כמעט כל המפרשים (ועי׳ אהרליך למקום), אך אין המשפט, הקושר את מעשי דוד בצאת שרי הפלשתים דוקא (ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי צאתם, ואין מקום לתקון שהצע: ויצאו ש ד ה פלשתים) עולה כך יפה, בפרט בהשואה לפס׳ ה: בכל אשר ישלחנו שאול י ש כ י ל. ואפשר שהשמטו כמה מלים, ואולי אף עצם הקריאה שכל בקל, שאין כנגדה בתנ״ך, תלויה בספק.]

3) [אברהם, אחרי היות גם הוא מקדם סוג לב.]

4) [מעשי דויד ודבריו נחשבו כמופת לדורות, ובמובן זה, הקרוב אל השכיל כלשון למוד, יש להבין גם משכיל בכותרותיהם של מזמורים המיוחסים לדויד. ועי׳ על בעיה זו בדברי העורך, הלשון והספר ב, בפרק על ספרות המקרא מהי, וגם כנאמר בהערות בערך שחת על מזמורי אל תשחת המובאים בעבוד של דברי דויד „אל תשחיתהו״ כשרצו עבדיו להמית את שאול. מצד אחר יש בשמוש זה גם ממשמ׳ ההצטינות וההצלחה, שהמפרשים מצאו בכתובים הנזכרים.]

1) [בכמה מקומות במקרא בא לב במשמ׳ מחשבת האדם בשנת הלילה ועי׳ בדברי העורך בפרושו לאיוב א ה (אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם), ואפשר שגם כאן הכונה למחשבה שלא מדעת, אף להשראת הלב בלילה, היוצרת בינה, שאין האדם יודע מהיכן עלתה על שפתיו.]

2) [כנראה כאן במשמ׳ להתבונן ולהסתכל.]

3) [קשה הצרוף שבתהל׳ מא ב: אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו יי׳, כי אין בכל המזמור רמז לאדם השם לבו לדל, אלא לאדם השם באלהים

ויגידו פעל אלהים ומעשהו הִשְׂכִּילוּ (תה סד י). בינו בערים בעם וכסילים מתי תַּשְׂכִּילוּ (שם צד ח). אַשְׂכִּילָה בדרך תמים מתי תבוא אלי (שם קא ב). אבותינו במצרים לא הִשְׂכִּילוּ נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך (שם קו ז). מכל מלמדי הִשְׂכַּלְתִּי (שם קיט צט). מַשְׂכִּיל על דבר ימצא טוב ובוטח ביי' אשריו (משלי טז כ). אשר על כן סרו מאחריו וכל דרכיו לא הִשְׂכִּילוּ (איוב לד כז). ולא חלינו את פני יי' אלהינו לשוב מעונינו וּלְהַשְׂכִּיל באמתך (דני' ט יג). ותדע וְתַשְׂכֵּל מן מצא דבר להשיב ולבנות ירושלם וכו' (שם שם כה). נאספו ראשי האבות וכו' וּלְהַשְׂכִּיל אל דברי התורה (נחמי' ח יג). — וכשם עצם מפשט, הַשְׂכֵּל, כמו דעה ובינה: ורעו אתכם דעה וְהַשְׂכֵּיל (ירמ' ג טו). אדם תועה מדרך הַשְׂכֵּל בקהל רפאים ינוח (משלי כא טז). איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בְהַשְׂכֵּיל (איוב לד לה). נתן להם האלהים מדע וְהַשְׂכֵּל בכל ספר וחכמה (דני' א יז). — ומוסר הַשְׂכֵּל, מוסר שיש בו למוד ובינה: לקחת מוסר הַשְׂכֵּל צדק ומשפט ומשרים (משלי א ג). ועי' מַשְׂכִּיל, עמ' 3430. —ואשה מַשְׂכָּלֶת: בית והון נחלת אבות ומיי' אשה מַשְׂכָּלֶת (משלי יט יד). — ובמגל' מדבר יהודה: וגבר [מעמיתו] ישכיל ובשר מיצר [עפר] יכבד (מגי' חסודיות, ליכט, 145). ואיכה אשכיל בלא יצרתה לי (שם, שם, 151).—ג) הִשְׂכִּיל, כמו קל, במשמ' עשה בשכל, הִצְלִיחַ במה שעשה: ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם למען תַּשְׂכִּילוּ את כל אשר תעשון (דבר' כט ח). למען תַּשְׂכִּיל בכל אשר תלך (יהושע א ז). למען תַּשְׂכִּיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם (מ"א ב ג). — וגם ללא השלמת במשמ' זו: כי אז תצליח את דרכך ואז תַּשְׂכִּיל (יהושע א ח). והיה יי' עמו בכל אשר יצא יַשְׂכִּיל (מ"ב יח ז). הנה יַשְׂכִּיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד (ישעי' נב יג). כי נבערו הרעים ואת יי' לא דרשו על כן לא הִשְׂכִּילוּ וכל מרעיתם נפוצה (ירמ' י כא). חציו כגבור מַשְׂכִּיל[1]) לא ישוב ריקם (שם נ ט). — ובתוה"מ, גם בדרשת לשון הכתובים: שכל את ידיו כי מנשה הבכור, השכילו ידיו (של יעקב) לרוח הקדש (מד"ר במד' יד; פסיק' רבתי ביום השמיני, יג). כיון שאדם מתמנה שופט צריך להשכיל (מדרש שוח"ט על משלי א ג: לקחת מוסר השכל וכו'). ומה רשעים המסתכלים למעלה הקב"ה מוחל להם, בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה, אמר דוד אף אני אשכיל למעלה (ילק' שמע' תהלים, תשיח). ועי' עמ' 1207. — ובספה"א: תבנית הבית חכמני והשכילני כמו תבנית אורך ורוחב (רס"י, דהי"א כח יט). ונפחת באפיו נשמה יקרת וזכה וברה מחכמת ומשכלת (ר' בחיי אבן פקודה, בקשה בסוף חובות הלבבות). וזה ג"כ במה שהשכיל מן הראשון התחייב ממנו מלאך שני וגמה שהשכיל מעצמותו התחייב ממנו גלגל שבתאי (ר"י ה"ל, כוזרי ד כה). וכשתבין סוד התנועה ותשכיל ענין אמתתה וכו' (הנ"ל, חו"ה, הבחינה ה). וככר הטיב לך במה שתדעי ובמה שאינך יודעת ואת לא תשכילי בבקשתך מי עשה לך כל זאת בתחלה (שם, עבודת האלהים ו). האדם יש לו שלש נפשות, הצומחת והמשכלת והמרגשת (רוח חן א). שהוא (הקב"ה) השכל והמשכיל והמושכל (ר"מ ב"מ, מו"נ א סח). האדם קודם שישכיל דבר הוא משכיל בכח (שם שם). הכמות אצלם לא יקראוהו מקרה ולא ישכילו ענין המקרה בו (שם שם עג). הנפש האנושית תחיה תחלה משכלת בכח, אחר תהיה משכלת בפועל (אמו"ר לראב"ד ג ד). למען יוחקו בשכל היולאני וישכילם בפעל (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה יג). — ואמר הפיטן: גאותו הכהילתני וכו' דתו השכילתני (ראב"ע, אזכירה סלה, איגר 239). — ואמר המשורר: ייס־ך כיסר אב יחידו להשכילך ולהיות לך צדקת (יצחק אב' כלפון, כדיבורך, ספה"ס, 27). — ״אֲשֶׁר ישכיל, כנוי לשם־עצם המציין בן אדם: כי כאשר יקבצו האחד

מבטחו, ואולי השמטו כאן כמה מלים, כגון (אשרי משכיל) כי אוהב אֵל (דל וכו'). על השמטת מלים מורים גם השבעים (πτωχὸν καὶ πένητα) וולג' (egenum et pauperem), המוסיפים שניהם על אל דל: ואביון.]

[1]) [כך לפי דפוס' וכ"י רבים ולפי השבעים והסורי. נ"א מַשְׂכִּיל בשין ימנית, וכן גרסו ת"י, וולגטה, מס"ק כאן ובהושע ט יד, רד"ק ואחרים. ועין שַׁכָּל, הערות.]

הזכר אשר ישכיל, רוב קבוצם לו יהיה ביוד ובסם, כאשר תאמר גבר גברים, ועבד עבדים וכו', אבל כאשר יקבצו הנקבה האחת אשר תשכיל, רבו יהיה בוו ותו וכו' (ר"י א"ח, סרקאס כד, וילנסקי, רסג). ועי' מַשְׂכִּיל, עמ' 8430 וכו'.

-נִפעי, *נִשְׂכַּל, — כמו הֻזע', ואמר הפיטן: כל הנראים והנשכלים והמדעים בעשר בלולים (שיר היחוד, יום חמישי).

-הֻפעי, *הֻשְׂכַּל, בינ׳ פעוי מֻשְׂכָּל, —הוכן, הֻכר, נתפס והשג ע"י השֵׂכל: אך באור המדות האלהיות המושכלות והכתובות, שמסופר בהן הבורא ית' וכו' (ר"י א"ח, מו"ה, שער היחוד י). שגמול העהיב ועונשו היה מקובל אצל עם הארץ מהנביא ומושכל אצל החכמים (שם, בטחון ד). המושכל והכתוב שניהם אמת (שם, יחוד המעשה ה). ותתברר לך הידיעה המושכלת והכתובה והמקובלת (שם שם). כי אין השכל בפעל דבר זולת מה שהושכל, והדבר אשר בו הושכלה צורת האילן והופשטה וכו' הוא השכל ההוה בפעל (ר"מ א"ח, מו"נ א סח). כל מה שאינו גוף לא יושכל בו מנין (שם ב, הקד' עז). ומזה הנמצא האחד יובן ויושכל לכל, שכל הנמצאים העליונים והתחתונים כלם הם מושפעים מנמצא אחד (ר"י אלבו, עקרים א יא). וזה הדעת רהוק מאד משיושכל וכו' (שם ב ג). לא תמצא תנועה כי אם בזמן ולא יושכל זמן אלא עם תנועה (ר"ח קרשקש, אור ה' א טו). כמו שסדר צורת הנהגת המלחמה מושכלת אל שר הצבא ומושפעת מאותו סודר וכמו שצורת הבית מושכלת בנפש האומן (קונץ ויכוחים, יב:). שלא יושכל שניות במה שאין הבדל וחלוף (ר"י אברבנאל, מפעלות אלהים ב ד). ולא נתן מציאותם חוץ לנפש כפי מה שהושכלו מופשטים מן החומר במציאות ובגדר (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה יג). — ואמר המשורר: אם יעלה על לב אנוש בטול זה המציאות מתכונתו, לא נאמין עם זה ולא יושכל חסרון בצד מה בשלמותו (עמנוי, אמתח בכבוד, מחב' ד, הברמן, 146). ועי' מֻשְׂכָּל, עמ' 8435.

—התפ׳, *הִשְׂתַּכֵּל[1], — התבונן בשכלו, הביט, כמו הִסְתַּכֵּל: כאשר נשתכל בעולם הזה נמצאהו מחובר ומורכב וכו' (ר"י א"ח, חו"ה, היחוד ו). כשישתכל המשכיל בזה ויחשב במה שמ מה הבורא בו את בני אדם וכו' (שם, חשבון הנפש ג). ואל תשיאך סכלותך מהשתכל בענינים בנערותך בתחלת ראותך אותם וכו' (שם שם). וכן תעשה בתפלות ובתושבחות מהשתכל במלותם ומגמת עניניהם (שם שם). אשר לא יתכן למשכיל המשתכל שייחסהו אל המקרה (הוא, כוזרי ה כ). בהתבונן ברוב הבריאה ומה שישתרש ממנה בנפש המשתכל (שם שם). שאי אפשר שיבין וישתכל בהכמות (רמב"ם, דעות ג ג). וכאשר השתכלתי זה הדרך רחקה נפשי ממנו רחוק גדול מאוד (ר"מ א"ח, מו"נ א עא). מעשה בר' מתיא בן חרש שהיה צדיק וכו' ולא היה משתכל באשה כלל (מגוה"מ לר"י אלנקאוה ג, 125). — *ובמשמ' עשה בשכל: נשתכלו ידיו של יעקב מליתן בכורה למנשה וכו' נתחכמו ידיו ליתן בכורה לאפרים (מדה"ג, בראשי' מח יד, מרגליות, תתכג). ועי' ב. סָכַל, *הִסְתַּכֵּל.

ב. שָׂכַל, קל לא נמצא.

—פעי, שִׂכֵּל,[2] — הפך מקומם של דברים זה בזה, שם ימין שמאל ושמאל ימין: ויקח יוסף את שניהם

---

[1] [ע"פ שמוש הפעל בבנין זה בארמ': משתכל הוית בקרניא (דני' ז ח).]

[2] [אין הפעל והשרש במשמ' כזו בכל שפה שמית אחרת, ואין השואת הערב' שכל a) כלשון קשירה ושל האשור' שַׂכָּלֻ, צניף וכד' מבארת את השמוש בעבר'; ואף במקרא אין עדות מסמכת לו במקום אחר, שתלַמד על משמעותו ביותר דיוק. ואמנם כתוב בתהלי' לה יב: ישלמוני רעה תחת טובה שְׁכוֹל לנפשי, ובודאי אין כאן ענין לשכיל ואלמון, אלא למתן דבר, שלא במקומו, תמורת דבר אחר, ממש כבצרוף שכל את ידיו, כלו' נתן ימין תחת שמאל ולהפך. ולפי זה מסתבר, שאין אף סכלות (נ"א שכלות) הסכל אלא עקשות ותהפוכות, ואולי צ"ל: שִׂכְּלוּ לנפשי.]

---

a) شكل

את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שִׂכֵּל את ידיו כי מנשה הבכור (בראשי מח יג—יד).

—פִּעֵי, °שִׂכֵּל, — שִׂכְּלוֹ אותו, שמוהו שלא במקומו, ואמר הפיטן: שוכלה יד על ראש מנשה (ינאי, אמת אמרתם, קרובי בראשית, זולתי, עב).

°**שְׂכָל,** ת״ז, — כמו סַכָּל, ואמר הפיטן: התקין ניגעי שיכל מרדות שְׂכָלִים לרדות (ינאי, בכל מידה, קרובי ויקרא, זולתי, קלה). ועי׳ סַכָּל, 4045.

א. **שֵׂכֶל, שֶׂכֶל,** ס״ז, בהפסק שָׂכֶל, כנ׳ שִׂכְלוֹ, — א) מבט עין, ראות עין [1]:
ראשית חכמה יראת יי׳ שֵׂכֶל טוב לכל עשיהם (תהלי קיא י). ומצא חן וְשֵׂכֶל טוב בעיני אלהים ואדם (משלי ג ד). — ב) הבנה, בינה, חכמת הלב: לפי שִׂכְלוֹ יהלל איש ונעוה לב יהיה לבוז (משלי יב ח). שֵׂכֶל טוב יתן חן (שם יג יח). מקור חיים שֵׂכֶל בעליו ומוסר אוילים אולת (שם יו כב). שֵׂכֶל אדם האריך אפו ותפארתו עבר על פשע (שם יט יא). באזני כסיל אל הדבר כי יבוז לְשֵׂכֶל מליך (שם כג ט). כי לבם צפנת מִשָּׂכֶל על כן לא תרומם (איוב יז ד). ועל שִׂכְלוֹ והצליח מרמה בידו (דני׳ ח כה). אך יתן לך יי׳ שֵׂכֶל ובינה (דהי״א כב יב). וזכריהו בנו יועץ בְּשֶׂכֶל (שם כו יד). אשר נתן לדויד המלך בן חכם יודע שֵׂכֶל ובינה (דהי״ב ב יא). על לב כל הלוים המשכילים שֵׂכֶל טוב ליי׳ (שם ל כב). — טוֹבַת שֶׂכֶל: והאשה טובת שֶׂכֶל ויפת תאר (ש״א כה ג׳. —

[1] [כנראה זאת, כלשון ראיה בעין טובה, היא משמ׳ המלה בכתובים המובאים כאן, בהקבלה אל חֵן, וזאת, כלשון ראיה והתבוננות, היא אף המשמ׳ הראשונה של השרש. משמ׳ זו של שכל ברורה היא בבנין התפ׳ (שאולי ראשיתו בארמ׳) של הפעל א. שָׂכַל, בעוד שבשמושים אחרים בעבר׳ ובארמ׳ (כגון שְׂכַלְתָּנוּ ברני׳ ה יא וכו׳, שָׂכְלָא, סכלא ועוד בארמ׳ שאחר המקרא ובסור׳), הכונה לראית הלב בבינה. ביתר השפות השמיות לא נתגלה השרש במשמ׳ קרובה.]

איש שכל: ויביאו לנו וכו׳ איש שָׂכֶל מבני מחלי בן לוי (עזרא ח יח). — שׂוּם שֶׂכֶל: ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שֶׂכֶל ויבינו במקרא (נחמ׳ ח ח). — ובמגל׳ מדבר יהודה: וידעוכה לפי שכלם וברכוכה לעולמי [עד] (מג׳ ההודיות, ליכט, 63). ומנעורי הופעתה לי בשכל משפטכה ובאמת נכון סמכתני (שם, שם, 148). אשר נתתה ל[עבדכה] שכל דעה להבין בנפלאותיכה (שם, שם, 168). — ובספה״א [1]: והמלאך בין אדם ובין אלהיו הוא שכלו (ראב״ע, הקד׳ פי׳ בראשית). השכל האנושי יחלק לשכל מעשי ולשכל עיוני (ר״י א״ת, רוח חן ג). השכל המעשי הוא כסולם לעלו׳ למדרגת השכל העיוני (שם, שם). השכל העיוני אשר בו ידע האדם האמת מן השקר (שם שם). שהשכל לא יכלה בכלות הגוף (שם שם). אין לך שמחדד השכל כמוסר וחכמה (הנ״ל, מבחר הפנינים א). מי שנמשך אחר שכלו יישרהו ויורהו (שם, שער עזיבת התאוה). חבירו של אדם שכלו ואויבו תאותו (שם, שער הנדיבים). השכל מחייב בתוספת עבודה למטיב עד אין תכלית (הנ״ל, חו״ה, עבודת האלהים, פתיי). ואמרו במדברת שהיא השכל ההיולאני, רוצה לומר, השכל בכח דומה להיולי, אשר הוא דומה לאפס בפעל וכו׳ (הנ״ל, כוזרי ה יב). כי השכל אשר השפיע הבורא על האדם והוא שלמותו האחרון הוא אשר הגיע לאדם קודם מרוהו (ר״מ א״ת, מו״נ א ב). כבר ידעת פרסום זה המאמר אשר אמרוהו הפילוסופים בשם יתעלה והוא אמרו שהוא השכל והמשכיל והמושכל (שם שם סח). שראוי היה שנדמה יחס האלוה ית׳ לעולם יחס השכל הנקנה הנאצל לאדם אשר אינו כח בגוף (שם שם עב). דע שהשכל יחלק אל טבעי ואל קנוי (מאזני צדק לאלגזלי, 155). השכל מתנה והמוסר קנין (ר״י בן יהודה, ספר מוסר, אבות ה יב). מטוב אמרות טהורות השוקות, בכבר כור השכל יצוקות (ר״י חריזי, תחכי עז, קאמינקא, 161). אין האנוש כי אם בשכלו (רמ״ע פלקירא, המבקש, יז). והשכל הבריא הוא הישר בציור כלומ׳ הדמיון והישר במחשבתו האמתי (פרושי אבן רשד על פרוזי אבן סינא). ואם יביט אדם בעצמו בעולם הזה

[1] [עי׳ באוצר המונחים הפילוסופיים של קלצקין־ציבל, חלק ד, עמ׳ 93 — 104].

הדל והשפל, יראה בעין שכלו ולבבו יבין (ר"י אלנקאוה, מנורת המאור ג, 154). שיהיה ערך שכלנו אל שכלי הכוכבים ערך גודל גשמנו אל גשמיהם (אמו"ר לראב"ד א ה, 48). כן יקרה לשכלנו אנחנו כשיתמידו להביט בזה הענין העצום אשר יבלבל השכלים ויטרף הדעת (שם ב ב ג, 53). ונקראת התחלת תנועת הנפש שכל והתחלת תנועת הגשם נפש (שם ב ו א, 91). אשר ילאו השכלים האנושיים מדעת אותם (רלב"ג, איוב יד). והם אשר יש בהם תכונה רעה והשכל בריא או בהפך (ר"י ערמאה, יד אבשלום, משלי יא). הממונה לערבב השכל ולהפוך לבות בני אדם נקרא שמו תשפניאל (ברית מנוחה, לג.). ובקשת השכל[1] בבחורים ובנשים כבקשת שועלים בים ודגים ביבשה (סנט יהודה, סמך ק"ד). — ואמר הפיטן: נפשי לבשי בגדי שכל והתאזרי אזור בינה (ר' בחיי, תוכחה בסוף חו"ה). בחריסך על גלגל התשיעי גלגל השכל הוא ההיכל (רשב"ג, כתר מלכות). מורה לאיש שכלו כי מהללך לא יחסר ולא יכלה (ראב"ע, אל תכונתך, איגר 177). — ואמר המשורר: ומפניו עצרו במלים כל שרים, וכחדו את שכלם וגם פיהם נאלם (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, פעה"ם, 6). ואיך ימד אלי חיק אהבתי במדת פחזי שכל ורקיו (רשב"ג, כאין כמהו, ביאליק-רבניצקי, 85). פראים אך לפת שכל רעבים ואל מי האמונה הם צמאים (רמב"ע, הדמי תדרשו, ברודי, יט). גם כוכבי שכלי במאפל עלגי מדע ועמקי פה לבד הועבו (הוא, שבתי, שם, כו). אשר אשרו נתיב שכל פעמיו ורגליו דרכים מוסר ובוסים (הוא, הרים הר, שם, קנט). שכלו כים סובב אך את בלבו צור (הוא, הענק א, שם, שכד). עיני שכל פקחה נרדם ולטש לראות אבנה שרעף (שם ח, שם, שפב). השכל והדת שני מאורות נפש איש משיבוה, עיניו מאירות (לוי אלתבאן, השכל, פעה"ם, 120). עשר קבין שכל ירדו על כל מבין חוקר חידות (ר' משה הגולה, לכב' ראב"ע, פירי ראב"ע, כהנא א, 128). ולמה השכל חולק על רב דברי תורה (ראב"ע, שאלות, כהנא ב, 27). יפוצון חוץ עינות שכלך דוד (עמנוי, אבי חכמה, מחברת ה, הברמן, 228). ולו ישתתפו עמך בשכל כמו השתתפו לך ביצירה (שם, שם). אם יראו חדקל שכלי או ימאסו מי שִׁלֹּחַ (הוא, אמעע דבת, מחב' יח, שם, 501). כזבו בזאת היונים וכו' עת בארו כי כאחד לא ישאום השכלים (יוסף צרפתי, אלבש שמחות, שירת איטליה, שירמן, רל). קסתי בשתי שורות כמעוט שכלי (יוחנן אלטריכו, יסד יסוד, בס, רם). אכן הבלי החק מאד נפלאו ולעין שכלי הנה אזי יבואו (שמחה קאלימאני, תוכחת מגלה, שם, תיח). — ובפילוסופיה, גם במ"ר שכלים, במשמ' עצם רוהני, כמלאך וכדו', intelligentia: השכלים שהם נקיים מכל חמר (מנחם הקרא, לקו"ק, כספת' 49). אך שאר השכלים אשר למעלה משכל הפועל וכו' אי אפשר לשכל האנושי להשיג מרם כלל (ר"י א"ח, רוח חן ג). והם שכלים מופשטים מחומר, קדומים עם הסבה הראשונה ואינם יראים הכליון לעולם (הוא, כוזרי א א). שיהיה לבורא הגופות והרוחות והנפשות והשכלים והמלאכים, אשר נתעלה והתקדש והתגדל מהשגת השכלים, כל שכן מהחושים (שם א סח). והגיע האדם אל מעלת המלאכים אשר אינם צריכים לכחות הטבעיים, מפני שהם שכלים אינם צריכים בפעליהם אל זמן (שם ה י). והתחייב שתהיה כל תנועה מנפש, ולכל נפש שכל, והשכל ההוא הוא מלאך נפרד מחומר, וקראו השכלים ההם אלהים ומלאכים וכו' (שם שם כא). ויהיה דמיון הבה הדברי כשכלי הגלגלים אשר הם בגופות (ר"ש א"ת, מו"נ א עב). ואמנם שימצאו שכלים רבים נפרדים זה אינו ידוע כ"כ (פרוש שם טוב על מו"נ א עב). וזה שהם אמרו שהראשון ית' וית' יצא ממנו יציאה ראשונה בלי אמצעי דבר אחד נקרא בהסכמתם שכל ובלשון התורה מלאך (אמו"ר ב ד ג). שחכמי הקבלה ייחסו כל יום מימי בראשית אל עלול אחד מן הז' שכלים האחרונים (ר"י אלבו, עקרים ב יא). — ואמר הפיטן: שפע טובו יעבר בו על שכלים ראשיתו, ומשכלים על גלגלים תעבר את השפעתו (משה רמוס, מלך עולם, רשות לקדיש, שירת איטליה, שירמן קפט). — ועם תארים שונים, °השכל הראשון, °השכל הפועל,

---

[1]) [השוה עמנואל (מחב' יט, הברמן, 524): המבקש מן הכילי בקשה כמבקש חכמה מאשה וצניעות מקדשה ודגים מארץ יבשה.]

*שכל נפרד, *שכל נבדל, *השכל העליון וכו׳ : ומה שאמר שהוא מטבע השכל הנפרד שלא יקיף אותו מקום (ראב״ע, ספר העצמים). כמו שיצייר בשכל מציאות השכלים הנפרדים (ר״י א״ת, רוח חן יח). והשלם ידבק בו מן המין האלהי אור שהוא נקרא השכל הפועל (הוא, כוזרי א א). ויתחייב לפי זה אצלו שיהיה הש״י הוא אשר המציא השכל הראשון, אשר השכל ההוא מניע הגלגל הראשון (ר״ש א״ת, מו״נ ב ד). כי הם לא יסברו שהמלאכים גשמיים אבל יקראו אותם השכלים הנפרדים (רמב״ם, מלות ההגיון יד). ושהנפש הכללית תשא כל העולם הגופני ותצייר כל מה שבו וכו׳ ויותר מזה השכל הכללי כפי שלמותו והתפשטו (לקוטי מקור חיים לרשב״ג, ג מב). אחר כך חקר השכל הפועל אם היא במציאות הטבע וכו׳ (רש״ט פלקירא, ראשית חכמה, 90). שיש לכל גלגל וגלגל שכל נבדל הוא מניעו (פרוש שם טוב על מו״נ א עב). שנותן הצורות לכל בני אדם והוא שכל נבדל הוא למטה ממניע גלגל הירח (ר׳ שם טוב, ספר האמונות ד יע). — ואמר המשורר: חפץ השכל העליון הראות לנו את עצמותו (עמנו׳, ראיתי השמש, מחב׳ ח, הברמן, 237).

ג. *שְׂכֶל, ס״ז, — מלה כתובה בשִׁבּוּל אותיות, בהפוך סדר אותיותיה: שפר גלגל המלים בדמיון שכליו, כמו גוער בים רוגע הים ויהמו גליו, ויפצר בם ויפרץ בו בשליו, שחים מחיש וכו׳ (סליות עתיקות בתכ״י, רוזנטל, HUCA XXI, כא).

שִׂכְלָה[1], ס״נ, — כמו שֵׂכֶל: והוא נותן דעה וגם שכלה (אגרות ר׳ שמואל בן עלי ובני דורו, תרביץ א ג, 41).

א. *שִׂכְלוּת, ס״נ, — תכונת בעל השכל, חכמה, בצרוף שִׂכְלוּת הלב: והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, בלימוד, בשמיעת האוזן, בעריכת שפתים, בבינת הלב, בשכלות הלב וכו׳ (אבות ו ה).

1) [ע״פ הארמ׳ שכלא, סכלא.]

ב. שִׂכְלוּת, ס״נ, — כמו סִכְלוּת: ופניתי אני לראות חכמה והוללות וְשִׂכְלוּת[1] (קהל׳ ב יב).

*שִׂכְלִי, ת״ז, — שיך לשֵׂכֶל, עשוי או מובן ע״י השכל, גם עיוני: והם התחלות לחכמות השכליות הנודעי׳ בדרכי המופת (ר״י א״ת, רוח חן ג). ושפע הכח השכלי ההוא ישפיע על הכח המדמה (שם ד). הייתי מביא על אלו הרמזים ראיות גלויות מן הסברה השכלית וחכמת הקבלה (הוא, תקון מדה״נ לרשב״ג). ולעמוד על אמתת אחדותו מדרך העיון והסברות הנכונות השכליות (הוא, מו״ת, יסוד ב). ההערה השכלית איננה כוללת כל המצווים (שם, עבודת האלהי׳ ג). בחכמות ובמוסרים השכליים התוריים (שם, משנון הנפש ד). ובדין הענין השכלי התיחד המדבר מכל החיים (הוא, כוזרי א לה). והצורה השכלית איננה כי אם המושכל (שם ה יב ה). שחלקי הנפש הם חמשה, הזן, והוא הנקרא צומח, והמרגיש והמדמה והמתעורר והשכלי (ר״ש א״ת, שמונה פרקים לרמב״ם א). אמנם המעלות הם ב׳ מינים, מעלות המדות ומעלות השכליות (שם ב). לא יתכן זה אלא אחר דיעות שכליות (הוא, פת״מ׳ מו״נ). ומפני ההשגה הזאת השכלית נאמר בו בצלם אלהים (הוא, מו״נ א א). ואמר ולבי ראה הרבה חכמה ודעת וזה השגה שכלית (שם שם ד). שזאת השאלה, רצוני לומר קדמות העולם או חדושו, לא יגיע אליה במופת חותך ושהיא מעמד שכלי[2] (שם שם עא). שלא יתמיד בעיון עד שיקויץ השפע השכלי האלהי (ר״י אכנוני, מלמד התלמידים, ברא׳שית, ב ז). היה השלם במעלות שכליות ובמעלות מדות (שם, לך לך, טו). ולהיות הנפש השכלית על משמרתה עומדת (רש״ט פלקירא, המבקש, הא׳, ט). להשיג לשלימות הנפש השכליה (שם, טו). והפועל השכלי מצטרך אל הצורה בלבד (שם, ל). ואחר שקנית היציריות קנה השכליות (שם, מא). וכל מעשיו היו שכליים (הוא, המעלות, מעלה ב, 44). השכל

1) [נ״א: וְסִכְלוּת.]

2) [עי׳ מַעֲמָד.]

והכחות השכליים (הוא, לאפית חכמה, 88). והתבוננות האדם בסוד הראיות השכליות היא מחשבה (ערוגת הבשם לרמב"ע). ואלה הדברים הם רמוזים שכליים (שם, ליון ג, 121). ואף הכי הוא מקרב מיכאל דאיהו מים שכליים עם גבריאל דהוא אש שכלי ואיהו מקרב אוריאל דאיהו אויר דהיינו רוח שכלי עם רפאל דאיהו אפר דהיינו עפר שכלית (זהר פ' פינחס, רכח., רעיא מהימנא). יש לנו רב טענות שכליות וראיות פילוסופיות (קלונימוס, בעלי חיים א 7). ועוד נזכור עולם הבא ואמתתו במופת שכליי וכתובים תוריים (אמו"ר לראב"ד ב, 13). שמציאות עצם שכלי יופיע שלמות על הנפש האנושית (שם ב ד ו, 61). והדתית מהם מפורסמות בלשון בעלי ההגיון, ואצל בעלי חכמת הדבור דתות שכליות מפני שהם מתיחסות אל המושכלות התיחסות מה (שם ב ה ב, 75). לא רצו לדעת מן הפרשה רק המדרש, ועברו ומפורש, וכל דבר שכלי כים נגרש (עמנו', מחב' כח, הברמן, 807). — *שִׂכְלִי במשמ' פילוסוף: על דעת השכליים בדרכם והתוריים בדרכם וכו', תיבת הקדמון בהסכמת השכליים והמחודש בהסכמת התוריים (ר' יוסף ן' עקנין, מאמר במחויב המציאות, א). אני קסם וטבעיי ופילוסוף אלהיי ולמודי ושכליי (עמנו', מחב' ט, הברמן, 273). — *ומצוות שכליות, מצוות שיש להן טעם הטוב לשכל האדם, וכן נמוסים שכליים, חקים שכליים, בנגוד למצוות שמעיות שנתנו מפי השמועה, ואין טעמן מובן: אמנם שאר המצות שנתפרסמו לכל האומות כגניבה וגזילה וכו' יקראו מצות השכליות (ר"י א"ת, כוח מן ו). כי התורה כללה ענינים לא יוכל השכל לבאר אופני חיובם והם המצות השמעיות וכללים משרשי השכליות (הוא, מו"ה, עבודת האלהים ג). לא יקים ולא יגדל על הדרך הזה אלא הנימוסים השכליים אשר התחלתם מן האדם (הוא, כוזרי א סא). אלה והדומה להם הם החקים השכליים (שם ב מח). אנשי רע לא יבינו משפט, אפילו המצות השכליות שנופל עליהם שם משפט (ר"י נחמיאש, פי' משלי כח ה).

***שִׂכְלִיּוּת**, ש"נ, — תכונת הדבר השכלי: הכלל כי לא דבר ריק וא או אית ביה (בספר) מילתא חריפתא או שכליות בכו אחרנו ואת ליהודה כי יודוך וכו' (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת תמא, היילפרין, 170) [1].

***שִׂכְלָנוּת**, ש"נ, — Rationalität [2].

***שִׂכְלָנִי**, ת"ז, — rational [3].

***שִׂכְלְתָן**, תוס"ז, — Rationalist [4].

***שִׂכְלְתָנוּת**, ש"נ, — Rationalismus [4].

שׂכר [5], ממנו *הַשְׂכָּרָה, מַשְׂכֹּרֶת, *שׂוֹכֵר, שְׂכִירָה, *שְׂכִירוּת, שָׂכַר, שָׂכָר, שֶׂכֶר.

שָׂכַר, פ"י, שָׂכָרוֹ, שְׂכַרְתִּיהָ, שֹׂכֵר, שֹׂכְרִים, שָׂכוּר, שָׂכֹר, לִשְׂכֹּר, יִשְׂכֹּר, יִשְׂכְּרֵנִי, יִשְׂכְּרוּ, —

---

1) [קלצקין־צובל, באוצר המנחים הפילוסופיים IV, עמ' 108, מביאים מלה זו כחדוש, כתרגום של Intellektualismus.]

2) [קלצקין־צובל (שם), מביאים מלה זו בשם רנ"ק.]

3) [מלה זו מובאת שם כחדושו של קלצקין.]

4) [מובא שם כחדושו של קלצקין, אך עי' גם במלונם הגרמני־עברי של לזר־טורטשינר].

5) [באותה משמ' כבעבר' בא בכנעני' (בכתבת פנמו 8) שכר, בכוש' שֶׂכּוּר (ו"א שכור, שכיר), באוגרית' שכר, וכן בא בערב' שֻׂכְרָה (a) במשמ' שכירים שִׂכָארָה (b) אדמת חכירה, אולי כשאול מלשון יהודי ערב ואלו שֻׂכר (c) פרושו בערב' מתן תודה. גם בגיפטית בא שְׂג'וֹר, שְׂכַר במשמ' שכירות. בכל זאת לא מן הנמנע הוא כי עקר השרש, שאינו בארמ' ובאשור', כמפעל קדם מן אגר, באשור' אָגָר. ועי' גם כָּרָה.]

---

a) سكرة   b) سكارة

c) سكر

שׂכר את האדם, ש"ם לאדם שיעשה עבודה, mieten; loner; to hire, rent : ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךָ בדודאי בני (בראש' ל טז). ויתנו לו שבעים כסף מבית בעל ברית וַיִּשְׂכֹּר בהם אבימלך אנשים ריקים ופחזים וילכו אחריו (שופט' ט ד). כזה וכזה עשה לי מיכה וַיִּשְׂכָּרֵנִי ואהי לו לכהן (שם יח ד). וישלחו בני עמון וַיִּשְׂכְּרוּ את ארם בית רחוב (ש"ב י ו). הזלים זהב מכיס וכסף בקנה ישקלו יִשְׂכְּרוּ צורף ויעשהו אל (ישעי' מו ו) 1). ואכירה והנה לא אלהים שלחו וכו' וטוביה וסנבלט שְׂכָרוֹ, למען שָׂכוּר הוא למען אירא וכו' (נחמ' ו יב וכו). וַיִּשְׂכֹּר עליו את בלעם לקללו (שם יג ב). וישלח חנון ובני עמון אלף ככר כסף לִשְׂכֹּר להם מן ארם נהרים וכו' רכב ופרשים וַיִּשְׂכְּרוּ להם שנים ושלשים אלף רכב ואת מלך מעכה ואת עמו (דה"א יט ו-ז). ויאספו כסף לרב וכו' ויהיו שֹׂכְרִים חצבים וחרשים לחדש בית יי' (דה"ב כד יב). וַיִּשְׂכֹּר מישראל מאה אלף גבור חיל במאה ככר כסף (שם כה ו). — ובתו"מ: לא ישכור אדם את הפועלים על מנת שילקוט בנו אחריו (פאה ה ו). לא ישכור פועלים בשבת ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים (שבת כג ג). השוכר את האומנין והטעו זה את זה אין להם זה על זה אלא תרעומת. שכר את החמר ואת הקרר וכו' שוכר עליהן או מטען (ב"מ ו א). כהן ולוי ששכרו או שחכרו מכהן ולוי (תוספתא דמאי ז ו). שכרתני והוא אומר לא שכרתיך המוציא מחבירו עליו הראייה (ירוש' שבוע' ז א). — *ושׂכר את הבהמה ואת הכלים, קבל אותם בתשלום מידי בעליהם כדי להשתמש בהם ולהחזירם אחרי מועד מסים, בנגוד לשאילה שהיא בחנם: ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה וכהן ששכר פרה מישראל וכו. (תרומ' יא ט). השואל את הפרה, שאלה חצי יום ושכרה חצי יום, שאלה היום ושכרה למחר, שכר אחת ושאל אחת ומתה וכו' השוכר אומר שכורה מתה, ביום שהיתה שכורה מתה וכו' (ב"מ ח ב). — ובספהמ"א, גם במשמ' השתכר, הרויח: הלוקח יחד אינו נותן בהם אלא מ"ט פרוטות כדי שיחזור וימכור אחת אחת וישכור פרוטה (רס"י, ב"מ לט:).

— נפעל, נִשְׂכַּר, — ששכרו איתו, שעבד כשכיר, sich verdingen; se louer; to go into service : שבעים בלחם נִשְׂכָּרוּ (ש"א ב ה). — ובתו"מ: ומעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום (שבת קכז:). מנודה שונה ושונין לו, נשכר ונשכרין לו (מו"ק טו.). — ובמשמ' *השתכר, קבל שכר, הרויח, verdienen; gagner; to earn, gain : מי שהיו לו פירות שביעית וכו' רבי אליעזר אומר ינתנו לאוכליהן, וחכמים אומרים אין החוטא נשכר אלא ימכרו לאוכליהן (שביעי' ט ט). כדי שיהא נשכר את הזויות (ערוב' ד ח). מה שנשכר הוא מפסיד (שם ח ז). מי שהיה נשוי ארבע נשים ומת וכו' הראשונה נשבעת לשניה וכו' והרביעית נפרעת שלא בשבועה, בן ננס אומר וכי מפני שהיא אחרונה נשכרת (כתוב' י ה). שור שנגח ארבעה וחמשה שורים זה אחר זה ישלם לאחרון שבהם וכו' והאחרון אחרון נשכר (ב"ק ד א). יש מראה נגעו לכהן ונשכר ויש מראה ומפסיד (נגעי' ח י). יש זריז ונשכר זריז ומפסיד, שפל ונשכר שפל ומפסיד וכו' (תוספתא יבמ' ד ח, וכעין זה פסח' ד:). היורד לניכסי שבויין ושמע עליהן שהן ממשמשין ובאין וקפץ ותלש מן הקרקע הרי זה זריז ונשכר (ירוש' יבמ' טו ג). האומר לחבירו צא וקח לי מקח פלוני והלך ולקחו לעצמו הרי זה זריז ונשכר (שם קדוש' ג א). אם כן מצינו חוטא נשכר (יבמ' לג:)

— התפ', במקרא רק בינ' מִשְׂתַּכֵּר, — קבל שכר, הרויח: זרעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה שתו ואין לשכרה לבוש ואין לחם לו וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אל צרור נקוב (חגי א ו). — ובתו"ם: משך ממנו מעשר בסלע ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים נותן לו סלע ומשתכר בסלע (מע"ש ד ו).

---

1) [במשלי כו י: רב מחולל כל וְשֹׂכֵר כסיל וְשֹׂכֵר עברים, הכונה לפי דברי העירך, משלי שלמה, 67, בהמשך לתכנו של פס' ט (ככלב שב על קאו כסיל שונה באולתו): רב מחול לְכֻלּוֹ שֹׂכֶר כסיל וְשֹׂכֶר עֲבָרִים, כלו' של עבורי יין, של שכורים].

מוליכו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ובא לו בשני מחשיך עליו ואוכלו ונמצא משתכר בהליכתו ומשתכר בעירובו (ערוב׳ ג ו). מותר שירי הלשכה וכו׳ לוקחין בהן יינות שמנים וסלתות והשכר להקדש, ד״ר ישמעאל, ר׳ עקיבא אומר אין משתכרין משל הקדש ולא משל עניים (שקל׳ ד ג). נתנו (את העירוב) חוץ לתחום אפילו אמה משתכר אמה ומפסיד את כל העיר (תוספת׳ ערוב׳ ד יד). נמצאת העיר משתכרת ארבע מאות אמה לכאן וארבע מאות אמה לכאן (שם שם ו י). משתכר הוא אדם עד שקל, משתכר הוא אדם עד רביעית (ירוש׳ מע״ש ד א). הא לכם מאתים זוז וחלקום לעניים מה שנשתכרתי מפירות עבירה (שם ר״ה א ט). לאדם שעשה סחורה בילדותו והפסיד ובזקנותו ונשתכר (אלישע, שם חגי׳ ב א). ואין אדם יודע במה משתכר (פסחי׳ כד:). אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק (יומא לה:) והמשתכר לא ישתכר יותר משתות (מנחו׳ עז.). זו הפסידה וזו הפסידה, זו נשתכרה וזו נשתכרה, לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה, רחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה (ר׳ אלעזר, מד״ר שה״ש ז, הדודאים נתנו ריח). יש לך אדם שהוא קונה סחורה בנערות והוא מפסיד ובזקנותו הוא משתכר בה[1] (שם רות ו, ליני הלילה). בשעה שאני נוצח אני מפסיד ובשעה שאני נצוח אני משתכר (רבי יהודה בר נחמן בשם ריש לקיש, פסיקי רבי׳ מ, אים פלוס, קסו:) לכן מלך שאמר לו אוהבו אביך עתיד להכותך וכו׳ ולך אצלו ובקש הימנו והוא מקבלך ונשתכרת המכות[2] (שם מד, שובה ישראל, שם, קסג:). — ובסהמ״א גם כמו נפעל, במשמ׳ השכיר את עצמו: ולא נמנעתי מהשתכר לכל שוכר (עמנואל, מחבר׳ א, הברמן, 24). וסבת היותו מהיר במלאכת השירים הוא היותו משתכר ללמדה לנערים וכו׳ לא סר מהשתכר לכל שוכר וחרוזותיו ומליצותיו סוכר (שם, מחבר׳ יג, שם, 373—374). ושלא יוכלו להשתכר בעבד או אמה גוים (דברי הימים של האפיפיור פאולו רביעי, מרכין ב, 244).

1) [יע׳ במובא פירוש׳ חגי׳ ב א.]

2) [שלא ללקות.]

— הפעי׳, *הִשְׂכִּיר, — מסר דבר לאחר לשמוש במשך זמן מסוים בשכר, vermieten; louer; to let on hire, on lease: המשכיר[1] בית לחבירו עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה (שביעי׳ ט ו). המודר מאכל מחברו וכו׳ משאיל לו חלוק וטבעת וטלית ונזמים וכו׳ מקום שמשכירין כיוצא בהן אסור (נדר׳ ד ח). השכיר לו את חצרו ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בעשר סלעים לשנה וכו׳ (ב״מ ה ב). מותר אדם להשכיר משכונו של עני להיות פוסק עליו והולך (אבא שאול, שם ו ז). המשכיר בית לחברו לשנה נתעברה השנה נתעברה לשוכר, השכיר לו לחדשים נתעברה השנה נתעברה למשכיר (שם ח ח). אין משכירין להם (לעכו״ם) בתים בארץ ישראל (ר״מ, ע״ז א ח). מעשה בסובהה מאולם שהשכיר חמורו לגויה אחת וכו׳ (ירוש׳ סנה׳ י ב). — ובסהמ״א, גם במשמ׳ נתן שכר, belohnen; rétribuer; to reward: מציאות אדון משכיר ומעניש (הכוזרי ד, 92). להשכיר למקיים הדת ולהעניש לכל עובר (ספר המדות לאריסטו ג א, פרוש ר״י קטבוט). אלא הוא יתברך וכו׳ משגיח משכיר ומעניש (פלח הרמון א ז, ד:). שאין להשכיר ולהעניש ולערער כל בני אדם מה יהיה ענינם (עסיס רמונים ב ו, ז). כי כמו שהאצבעות סוגרו׳ ופותחים כך הספירות סוגרות ופותחות ר״ל משכירות ומענישות (פרוש החייט, מערכת האלקות ג). — *ובמשמ׳ שָׂכַר (בשביל אחר): כמה נותנין ליתום כשנושא אשה, חייבין להשכיר לו בית דירה וכו׳ כדגרסי׳ וכו׳ שוכרין לו בית (ר״י אלנקאוה, מנורה״מ א, ענעלאו, 77). במקום שמספידין, פי׳ שרגילין להשכיר מקוננות בשכר, משכיר להספיד על אשתו (שם ג, 500).

— הפעי׳, *הֻשְׂכַּר, בינ׳ *מֻשְׂכָּר, שהשכירו אותו: עשור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו (ר׳ גמליאל, מע״ש ה ט). המודר הנאה מחברו ויש לו מרחץ ובית הבד מושכרים בעיר (נדר׳ ה ג). היתה לו

1) [לפי כמה מן השמושים הנזכרים כאן הפך הבינוני מַשְׂכִּיר גם לשם עצם ממש, בשמוש הלעוים Vermieter; loueur; lessor.]

בהמה מוחכרת ומושכרת אצל אחרים (תוספת' ב"ב ז ד). שמא מושכרת ביד אחרים (פסח קכז:). ואם היו (החמרין, הגמלין והספנין) מוחכרין או מושכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו (עבודה בחל המועד) (מו"ק יא:). הניח להן אביהן פרה מיחכרת ומושכרת ביד אחרים (ב"ב קכג:).

שָׂכָר[1], ס"ז, סמי' שְׂכַר, שְׂכָר, כנ' שְׂכָרִי, שְׂכָרְךָ שְׂכָרֵךְ, שְׂכָרֵךְ, שְׂכָרוֹ, שְׂכָרָהּ, — תשלום שאדם מקבל תמורת עבודתו, Lohn; récompense; reward: אל תירא אברם אנכי מגן לך שְׂכָרְךָ הרבה מאד (בראש' טו א). נתן אלהים שְׂכָרִי אשר נתתי שפחתי לאישי (שם ל יח). נקבה שְׂכָרְךָ עלי ואתנה (שם שם כח). אעבר בכל צאנך היום הסר משם כל שה נקד וטלוא וכו' והיה שְׂכָרִי וענתה בי צדקתי ביום מחר כי תבוא על שְׂכָרִי לפניך (שם שם לב–לג). אם כה יאמר נקדים יהיה שְׂכָרֶךָ וילדו כל הצאן נקדים ואם כה יאמר עקדים יהיה שְׂכָרְךָ וילדו כל הצאן עקדים (שם לא ח). ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והינקהו לי ואני אתן את שְׂכָרֵךְ (שמות ב ט). אם שכיר הוא בא בִּשְׂכָרוֹ (שם כב יד). ואכלתם אתו בכל מקום אתם וביתכם כי שָׂכָר הוא לכם חלף עבדתכם באהל מועד (במד' יח לא). לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה[2] שְׂכַר שכיר עבדך שש שנים (דבר' טו יח). ביומו תתן שְׂכָרוֹ (שם כד טו). וּשְׂכַר עבדיך אתן לך (מ"א ה כ). הנה אדני יי' וכו' הנה שְׂכָרוֹ אתו ופעלתו לפניו (ישעי' מ י, וכעין זה שם, סב יא). מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שָׂכָר לפעלתך (ירמ' לא טו). נבוכדראצר מלך בבל העביד את חילו עבדה גדולה אל צר וכו' וְשָׂכָר לא היה לו ולחילו מצר וכו' הנני נתן לנבוכדראצר מלך בבל את ארץ מצרים וכו' והיתה שָׂכָר לחילו (יחזק' כט יח–יט). ויקם יונה וכו' וימצא אניה באה תרשיש ויתן שְׂכָרָהּ וירד בה (יונה א ג). כי לפני הימים ההם שְׂכַר האדם לא נהיה וּשְׂכַר הבהמה איננה (זכרי' ח י). אם טוב בעיניכם הבו שְׂכָרִי ואם לא חדלו וישקלו את שְׂכָרִי

שלשים כסף (שם יא יב). והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שְׂכַר שכיר (מלאכי ג ה). הנה נחלת יי' בנים שָׂכָר פרי הבטן (תהל' קכז ג). רשע עשה פעלת שקר וזרע צדקה שֶׂכֶר אמת (משלי יא יח). טובים השנים מן האחד אשר יש להם שָׂכָר טוב בעמלם (קהל' ד ט). והמתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שָׂכָר (שם ט ה). ואתה חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שָׂכָר לפעלתכם (דה"ב טו ז). — ובתו"מ: הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית (שביע' ז ג). שכר שכיר אינו משמט (שם י א). מותר שירי הלשכה מה היו עושין בהן לוקחין בהן יינות שמנים וסלתות והשכר להקדש (שקל' ד ג). מותר הקטרת מה היו עושין בה מפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה על שכר האומנין ונותנין אותה לאומנין בשכרן (שם ד ה). מרבין על השכר ואין מרבין על המכר (ב"מ ה ב). אין מושיבין חנוני למחצית שכר ולא יתן מעות ליקח בהן פירות למחצית שכר אלא אם כן נותן לו שכרו כפועל (שם שם ד). אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה ואחד שכר כלים יש בו משום ביומו תתן שכרו (שם ט יב). אף זה דר בתוך של חברו צריך להעלות לו שכר (שם י ג). שני אחין וכו' והניח להן אביהן מרחץ ובית הבד, עשאן לשכר השכר לאמצע (ב"ב י ז). ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עברה כעוברי עברה, על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה (ר"ע, מכות א ז). מעלים היו שכר ללוים, ד"ר יהודה, ר' מאיר אומר לא היו מעלים להן שכר (שם ב ח). כל היושב ולא עבר עברה נותנין לו שכר כעושה מצוה (שם ג טו). והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות וחוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה (רבי, אבות ב א). מעלה אני עליכם שכר הרבה (ר' גמליאל, שם שם ב). אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא (ר' טרפון, שם שם טז). מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר שנאמר ישב

---

1) [עי' בהערה לשרש.]

2) [משנה זה פרושו חווה שכירות לפי שנים, ועי' בדברי העורך בהערותיו בעמ' 7210 ובעמ' 7563.]

בדר וידם כי נטל עליו (ר׳ חנניא בן תרדיון, כס ג ג). ארבע מדות בהולכי לבית המדרש, הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו, עושה ואינו הולך שכר מעשה בידו (שם ה יד). אמר להם בני שניכם לא כוונתם אלא לכבודי אף אני לא אקפח שכרכם וכו׳ (מכי׳ בשלח ב ח, מא״ש, לא.). זו תורה וזו שכרה וכו׳ דומה שאין מתן שכר ואין תחיית המתים (אלישע בן אבויה, ירוש׳ חגי׳ ב א). קירוב שכר וריחוק הפסד זו מידת רשעים (שם ב״מ ה ח). מלמד שנתנו לו ישראל שכרו משלם ולא קיפחוהו (שם סנה׳ י ב). ר׳ חייא בר אבא חלש, על לגביה רבי יוחנן א״ל חביבין עליך יסורין, א״ל לא הן ולא שכרן (ברכי ה:). כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה (פסח׳ כב:) ששכרכם כפול (מו״ק כא:). דרש וקבל שכר (סוטה מד.). כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו (ב״מ קיב.). — ובמיוחד שכר מלמוד התורה: שנוטלים שכר על המקרא וכו׳ רב אמר שכר שימור[1]) ור׳ יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים[2]) (נדרי לז.).—ובסתם״א: את כספנו, שעכב דמי שכר פעולתך (כס״י, ברא״י לא טו). — מ״ר ״שכרים: כמה שכרים אבדו בעבור המורא (ר״י א״ת, מו״ס, פת״ס).

שֹׁכֶר, ס״ז, — כמו שָׂכָר: והיו שתתיה מדכאים כל עשי שֶׂכֶר אגמי נפש[3]) (ישעי׳ יט י). — ועי׳ שָׂכָר.

שְׂלָו, שְׂלָיו[4]) ס״נ, מ״ר שַׂלְוִים,—שם קבוצי לעוף־מאכל כגדל היונים, coturnix, Wachtel(n); caille(s); quail(s): ויהי בערב ותעל השלו[1]) ותכס את המחנה (שמות טז יג). ורוח נסע מאת ה׳ ויגז שַׂלְוִים מן הים ויטש על המחנה וכו׳ ויקם העם וכו׳ ויאספו את השלו[1]) (במד׳ יא לא–לב). שאל ויבא שלו[2]) ולחם שמים ישביעם (תהל קה מ). — ועי׳ סליו, 4068.

שלם[3]), ממנו ״שֶׂלֶם, שַׂלְמָה.

״**שֶׂלֶם** ס״ז,—כמו שַׂלְמָה: כלם הלא ידמו צלמים לבשי שלמים (ר״י הלוי, מודים לך, זמורה ח, 865).

שַׂלְמָה[4]), ס״נ, סמ׳ שַׂלְמַת, כנ׳ שַׂלְמָתוֹ, מ״ר שְׂלָמוֹת, כנ׳ שַׂלְמוֹתָי, שַׂלְמוֹתֵינוּ, שַׂלְמֹתֶיךָ, שַׂלְמֹתֵיכֶם, שַׂלְמֹתֵיהֶם, — כמו שמלה, ועי׳ שם: על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שַׂלְמָה וכו׳ עד האלהים יבא דבר שניהם (שמות כב ח). אם חבל תחבל שַׂלְמַת רעך עד בא השמש תשיבנו לו (שם שם כה). השיב תשיב לו את העבוט כבוא השמש ושכב בְּשַׂלְמָתוֹ (דבר׳ כד יג). לא בלו שַׂלְמֹתֵיכֶם מעליכם וכו׳ (שם כט ד). ונעלות בלות ומטלאות ברגליהם וּשְׂלָמוֹת בלות עליהם (יהוש׳ ט ה). ואלה שַׂלְמוֹתֵינוּ ונעלינו בלו מרב הדרך מאד (שם שם יג). והוא (ירבעם) מתכסה בְּשַׂלְמָה חדשה וכו׳ ויתפש אחיה בַּשַּׂלְמָה החדשה אשר עליו ויקרעה שנים עשר קרעים (מ״א יא כט–ל)[5]). עטה אור כַּשַּׂלְמָה נוטה שמים כיריעה (תהלי קד ב). וריח שַׂלְמֹתַיִךְ כריח

---

[1]) [ופרש רש״י שם: שכר שימור שמשמרין התינוקות שאין מניחין אותן לצאת ולעסוק בדברים בטלים ולא שכר לימוד המקרא וכו׳].

[2]) [ופרש רש״י שם: שמלמדו ניקוד וטעמים.]

[3]) [עי׳ על מקום זה בהערת העורך לערך שת.]

[4]) [בארמ׳ שבתרגומים שליו, אך בסור׳ סַלְוַי, ערבי׳ שַׂלְוַי a). וכן בנוסח התורה של השמרונים שלוי בכל מקום, ואמרו חז״ל (יומא עה:): כתיב שליו וקרינן סליו וכו׳, אמר רב חנן בר רבא ארבעה מיני סליו הן ואלו הן שיכלי וקיבלי ופסיוני ושליו מעליא דבולהו שיכלי גריעא דכולהו.]

a) سلوى

[1]) [כך כתיב, קרי: הַשְּׂלָיו.]

[2]) [כך כתיב, קרי שְׂלָיו.]

[3]) [כמו שמל עי׳ שם.]

[4]) [יש לראות שִׂמְלָה כצורה המקורית, שממנה נולד שַׂלְמָה בשכול ההגאים.]

[5]) [במיכה ב ח: ואתמול עמי לאויב יקומם ממול שַׂלְמָה אדר תפשטון וכו׳ אין שמוש המלה ברור, ואולי הכונה ללשון שָׁלוֹם או שַׁלְמוּת, כבהמשך: מעברים בטח שובי מלחמה.]

לבנון[1]) (שה"ש ד יא). — ובהשאלה: אם התרחצתי במו שלג וכו' אז בשחת תטבלני ותעבוני שַׂלְמוֹתָי[2]) (איוב ט ל–לא). — ובתו"מ רק בדרשת הכתוב: מלמד שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו (ר' שמואל בר נחמן, מד"ר בראשי' ג). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ובשר להלבישו בגידיו ועצמותיו וכו' ויקרם עליהם עור ובשר בשלמותיו (ראב"ע, בסם אל, כהנא א, 198).

שְׂמאוּל, עי' שְׂמֹאל.

שמאל[3]), ממנו שְׂמֹאוּל, שְׂמַאל, שְׂמֹאל, שְׂמָאלִי, שָׂמַל.

שָׂמַאל[4]), קל לא נמצא.

—הפעי', מַשְׂמְאִלִים, הַשְׂמִיל, הַשְׂמִילִי, אַשְׂמְאִילָה, תַּשְׂמְאִילוּ. — פנה לשמאל: הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין וְאַשְׂמְאִילָה (בראשי' יג ט). ותען האשה ותאמר חי נפשך אדני המלך אם אש להמין ולְהַשְׂמִיל מכל אשר דבר אדני המלך (ש"ב יד יט). זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תַשְׂמְאִילוּ (ישעי' ל כא). התאחדי הימני השימי הַשְׂמִילִי (יחזקי' כא כא). — ובמשמ' קלע ביד שמאל: נשקי קשת מימינים וּמַשְׂמִאלִים באבנים (דה"א יב ב). ועי' שָׂמַל.

—נפעי', נִשְׂמַאל, נטה לשמאל, לרעה, ואמר המשורר: ראשי אשר נתמל, רע משמאל נשמאל (סבזי, מפלאי השכל, שירי תימן, אידלזון–טורטשינר, 202).

1) [אמנם במקצת תמוה הדבר שבתאור גופה של הרעיה יזכר ריח שלמותיה דוקא, אבל אפשר שהיתה זאת נסחה ספרותית שגורה כבברכת יצחק ליעקב (בראשית כז כז): וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יי'.]

2) [כנראה הבונה: כי אז יהיו שַׁחַת ותעובין לי לשמלה, ועי' בפרוש העורך.]

3) [מוצאה של קבוצת מלים זו הוא במלת שְׂמֹאל, ועי' בהערה לערך זה.]

4) [פעל משני שנגזר מן שְׂמֹאל.]

שְׂמֹאל, שְׂמֹאוּל[1]), תה"מ וס"ז, שְׂמֹאלְךָ, שְׂמֹאולְךָ, שְׂמֹאולָהּ, שְׂמֹאלוֹ, שְׂמֹאלָהּ, שְׂמֹאולָהּ, שְׂמֹאלָם, שְׂמֹאולָם, — א) הצד בבעלי חיים שבו הלב, וגם בקצור, במשמ' יד שמאל, link(s); (à) gauche; left, גם בכני' ובמלות יחס: הפרד נא מעלי אם הַשְּׂמֹאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה (בראשי' יג ט). ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו מִשְּׂמֹאל ישראל ואת מנשה בִשְׂמֹאלוֹ מימין ישראל ויגש אליו וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שְׂמֹאלוֹ על ראש מנשה (בראשי' מח יג–יד). והמים להם חומה מימינם וּמִשְּׂמֹאלָם (שמות יד כב, וכעין זה שם שם כט). וישלח אהוד את יד שְׂמֹאלוֹ ויקח את החרב מעל ירך ימינו (שופטי' ג כא). ויחזיקו ביד שְׂמֹאולָם בלפדים וביד ימינם השופרות לתקוע (שם ז כ). וילפת שמשון את שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם ויסמך עליהם

1) [המלה משתפת לרב השפות השמיות, והיא בארמ' שְׂמָאלָא, בסור' סֶמָּלָא, בערב' שְׁמַאל, שַׁמְאַל a), ואף שַׁאמַל b), במהרי: shimêl, שחורי: semhîl, באשור' שֻׁמֵל (בפקי' שֻׁמֵאל או שֻׁמָאל), באוגרית' שמאל, בכוש' אין המלה בשמוש מקורי, ותמורתה צ'גאם. יש שמבארים ע"פ זה (במשמ' צפון) גם את שמה של ארץ שמאל שבסוריה, ובכתבי יתדות סַמְאַל, הנזכר בכתבות. יש רואים את המלה כהרחבה משם קצר יותר, הנמצא בערב' בצורת שְׁאַם c) (כשם לארץ סוריה), וברוקלמן משוה בערב' מַשְׁוּם (שעקרו: מַשְׁאוּם) במשמ' רע המזל (כשמוש מלים במשמ' שמאל בכמה לשונות). אך יתכן, אדרבה, שנוצר שְׁאַם בערב' המאחרת בקצור במבטא מן אחת הצורות המלאות, שעדות להן בלשונות השמיות העתיקות, וכי נולדה הצורה הארכה שמאל כמלה מרכבת (השוה באשור' גם לִמֻן, רע, שנולד מתוך לַ־אמֻן, לא־ימין, לא טוב), אולי מן שמ־אל במשמ' שום אַל, לאַל (שכנגדן גם באשור' בפעל שָׂם, ובמלת השלילה אַל), בלו' מושם בצד השלילי, או שום הלאה (שבמקומה באשור' אֻלַּ), בלו' מושם כצדו, וצ"ע.

ושים לב לכך, שאין בלשון הקדומה מ"ר למלה, וגם לגבי רבים אמרו מימינם ומשמאלם (ולא: משמאליהם) וכד', ויש לראות גם בכך סימן, שלא נולדה המלה בס"ע.]

a) شمأل، شمال b) شامل

c) شأم

 שמאל

אחד בימינו ואחד בשמאלו (סס יו כט). נטה לך על ימינך או על שמאלך ואחז לך אחד מהנערים וכו' (ש"ב ב כא). ויסקל באבנים את דוד וכו' וכל הגברים מימינו ומשמאלו (סס יו ו). ראיתי את יי' ישב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו (מ"א כב יט, וכעין זה דה"ב יח יח). ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאול לארבעתן (יחזק' א י). והכיתי קשתך מיד שמאולך וחציך מיד ימינך אפיל (סס לט ג). ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו (יונה ד יא). שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ב ו, וכעין זה סס ח ג). וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם (דנ' יב ז). ויעמד עזרא הספר וכו' ויעמד אצלו מתתיה וכו' על ימינו ומשמאלו פדיה וכו' (נחמ' ח ד). — ולגבי החכמה המיצגת כאשה: ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד (משלי ג יו). — וביחס לדבר שאין בו רוח חיים: ויתן את המכנות חמש על כתף הבית מימין וחמש על כתף הבית משמאלו (מ"א ז לט). ואת המנרות חמש מימין וחמש משמאל (סס סס מט, וכעין זה דה"ב ד ז). ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה (זכרי ד ג). מה שני הזיתים האלה על ימין המנורה ועל שמאלה (סס סס יא). ויקם את העמודים על פני ההיכל אחד מימין ואחד מהשמאל (דה"ב ג יז). ויעש כיורים עשרה ויתן חמשה מימין וחמשה משמאול לרחצה בהם (סס ד ו). — ובצרופים, לא סר ימין ושמאל, לא נטה ללכת על הימין או על השמאל, פרץ ימין ושמאל וכדו': ואם לא תגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל (ברא' כד מט). לא נטה ימין ושמאול (במד' כ יז). ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאול (סס כב כו). בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאול (דבר' ב כז). ושמרתם לעשות כאשר צוה יי' אלהיכם אתכם לא תסרו ימין ושמאל (סס ה כט). לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (סס יז יא). לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאול (סס סס כ). ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאול (סס כח יד). רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאול (יהושע א ז). וישרנה הפרות בדרך וכו' ולא סרו ימין ושמאול (ש"א ו יב). וירדף עשהאל אחרי אבנר ולא נטה ללכת על הימין ועל השמאל מאחרי אבנר (ש"ב ב יט). וילך (יאשיהו) בכל דרך דוד אביו ולא סר ימין ושמאול (מ"ב כב ב, וכעין זה דה"ב לד ב). כי ימין ושמאול תפרצי (ישעי' נד ג). ואכלו על ימין ועל שמאול את כל העמים סביב (זכר' יב ו). פלס מעגל רגלך וכו' אל תט ימין ושמאול (משלי ד כו–כז). — ובחלקת הצרוף בתקבלת החרוז: ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו (ישעי' ט יט). — ובהשאלה, לגבי מחשבה לא טובה: לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י ב). — ב) במשמ' צד צפון, שהוא לשמאלו של אדם כשפניו למזרח[1]), Norden; nord; north: וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק (ברא' יד טו). ושב מזרח השמש בית דגן ופגע בזבלון ובגי יפתח אל צפונה בית העמק ונעיאל ויצא אל כבול משמאל (יהושע יט כז). ואחותך הגדולה שמרון וכו' היושבת על שמאלך ואחותך הקטנה ממך היושבת מימינך (יחזקי' טז מו). הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו שמאול בעשתו ולא אחז יעטף ימין ולא אראה (איוב כג ח–ט). — ובמגלות המדבר: והמוציא את יד שמאלו לשוח בה ונענש עשרת ימים (סרך היחד ז, 15). — ובתו"מ: הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו וכו' חיב (שבת יב ג). הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו, אם (גורל) של שם עלה בימינו הסגן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימינך ואם של שם עלה בשמאלו ראש בית אב אומר לו אישי כהן גדול הגבה שמאלך (יומא ד א). עלה בכבש ופנה לשמאלו (סוכה ד ט). (הרגל) של ימין בימינו, של שמאל בשמאלו (תמיד ד ג). כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שארעו דבר שהוא מקיף לשמאל, מה לך מקיף לשמאל, שאני אבל (מדות ב ב). לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (ת"ר, סוטה מז.). שמאל כהו שתסייע לימין בכום של

---

[1]) [בכמה מקומות נכר יפה המעבר מן המשמ' היסודית לזו המשנית שנולדה ממנה.]

ברכה (ר׳ ירמ׳ בשם ר׳ יוחנ׳, ירוש׳ ברכ׳ ז ו) [1]. — *ובפתגם: אדם מבלי חברים כ ש מ א ל בלי ימין (מבחר הפנינים כ). — ואמר המשורר, אף במ״כ שמאלים: ושלח צור והטה השלחים והפך את ימיניהם ש מ א ל י ם (ר״ם הנגיד, בן תהלים, הברמן א, 21). חמעט היותי בתוך עם יחשב ש מ א ל י ימיני (רשב״ג, נחר בקראי, ביאליק-רבניצקי א, 4).

שְׂמָאלִי, ת״ז, — שמצד שמאל, link(s); gauche; left: ולקח הכהן מלג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית וטבל הכהן את אצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית (ויקרא יד יח-יו). ומן השמן יצק הכהן על כף הכהן השמאלית והזה הכהן באצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית (שם כו-כז). ויקם את העמוד השמאלי ויקרא את שמו בעז (מ״א ז כא, וכעין זה דהי״ב ג יז). ויעמדו הרצים וכו׳ מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית (מ״ב יא יא, וכעין זה דהי״ב כג י). ואתה שכב על צדך השמאלי (יחזק׳ ד ד). — ובתו״מ: בא לו לדופן ה ש מ א ל י ת וכו׳ נטל רגל ה ש מ א ל י (תמיד ד ג). אף כטווה בפשתן ל ש מ א ל י ת (ר׳ יהודה, נגעי׳ ב ד). — וכסהמ״א: כי רובי הרוחות הם ש מ א ל י ם בעבור היות השמש בפאת שמאל (ראב״ע, איוב לז יז). — ואמר הפיטן: דגלים ימנים ו ש מ א ל י ם חופפו עלי בצללים (ר״י הלוי, יונאת אל הסרבה, זמורה ע, 411). — *ובמשמ׳ חלש ביד ימנית, linkhändig; gaucher; lefthanded: איש אטר יד ימינו ענינו יורה עליו איש ש מ א ל י, איש כבד ימין (מנחם, מחברת, אטר) [2].

שׂמח [3], ממנו שָׂמַח, שָׂמֵחַ, *שִׂמַּח, שִׂמְחָה, *שִׂמָּחוֹן.

שָׂמַח, פ״ע, שָׂמַח, שָׂמְחָה, שָׂמַחְתְּ, שָׂמַחְתִּי, שָׂמְחוּ, שְׂמַחְתֶּם, שְׂמַח, שָׂמוֹחַ, שָׂמֵחַ, שִׂמְחִי, שִׂמְחוּ, אֶשְׂמַח, אֶשְׂמְחָה, תִּשְׂמַח, תִּשְׂמְחִי, יִשְׂמַח, יִשְׂמָח, תִּשְׂמָח, נִשְׂמְחָה, תִּשְׂמְחוּ, יִשְׂמְחוּ, יִשְׂמָחוּ, תִּשְׂמַחְנָה, — רום לב האדם, שיש, גיל, hochgemut sein, sich freuen; être exalté, se rejouir; to be elated, glad: ואכלת שם לפני יי׳ אלהיך ושמחת אתה וביתך (דבר׳ יד כו). והיו כגבור אפרים ושמח לבם כמו יין ובניהם יראו ושמחו יגל לבם ביי׳ (זכרי׳ י ז). ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים וישמחו וכו׳ וגם הנשים והילדים שמחו (נחמי׳ יב מג). — ובנגוד אל בוש: הנה עבדי ישמחו ואתם תבשו (ישע׳ סה יג). — ובצרוף עם פעלים אחרים, עם גיל: ובני ציון גילו ושמחו ביי׳ אלהיכם (יואל ב כג). — ועם עלז: פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלזנה בנות הערלים (ש״ב א כ). כי ת ש מ ח י [1]) כי תעלזי שסי נחלתי כי תפושי כעגלה דשה ותצהלי כאברים (ירמ׳ נ יא). רני בת ציון הריעו ישראל שמחי ועלזי בכל לב בת ירושלם (צפני׳ ג יד). — ועם צהל: והעיר שושן צהלה ושמחה (אסתר ח טו). — ועם רנן: רני ושמחי בת ציון (זכרי׳ ב יד). — ובהשאלה לעצמים דוממים: אל תיראי אדמה גילי ושמחי (יואל ב כא). ישמחו השמים ותגל הארץ (תהלי׳ צו יא). — ושמח בלבו: הלא אהרן אחיך הלוי וכו׳ יצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמות ד יד). — ושמח לבו: [2]) והיו כגבור

---

[1]) [במאמר שבתוספתא (נדר׳ א א): האומר ימ׳נה הרי זו שבועה, ש מ א ל ה הרי זו שבועה, בנראה הכונה לבטוי ארמי, כי כן בירוש׳ נדר׳ ב ב הובאה המימרה בצורה: י מ י נ א הרי זו שבועה, ש מ א ל א הרי זו שבועה.]

[2]) [אמנם אטר שבמקרא פרושו: חזק וזריז בשתי ידיו.]

[3]) [שרש זה בא באותה משמ׳ כבעבר׳ בצורה שמח׳ באוגרית׳, אך בערב׳ שמח׳ a) פרושו: היה רם, גבה, ובקרוב לכך (עי׳ בדברי העורך, הלשון והספר ב, 369) בא גם באשור׳ שַׂמָּח במשמ׳ קום, התרומם; ומשמ׳ זו היא העקרית גם בעבר׳ (עי׳ בהמשך), ואך מתוך הצרוף שמח לבו (של אדם) במשמ׳ רם לבו נולדה משמעותו השכיחה של הפעל, מעין התפתחות ז בשרשים מקבילים בלשונות הרבה. מתוך המשמ׳ העקרית מתבא״ים כמה שמושים של השרש, שאין להבינם מתוך משמ׳ זו של שמחה, ויש לראות את השרש, כדעת כמה חוקרים, בקרוב אל צמח, ועי׳ שם.]

[1]) [כך כתיב; קרי: תִּשְׂמְחוּ במ״ר, וכן בהמשך.]

[2]) [כאמור בהערה לשרש, נולדה המשמ׳

---

a) شمخ

אפרים ושמח לבם כמו יין (זכרי י ז). לכן שמח לבי ויגל כבודי (תהלי יז ט). כי בו ישמח לבנו (שם לג כא). ישמח לב מבקשי יי׳ (שם קה ג). בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני (משלי כג יט). — ושמח לפני יי׳: ושמחתם לפני יי׳ אלהיכם שבעת ימים (ויק׳ כג מ). ושמחתם לפני יי׳ אלהיכם אתם ובניכם ובנתיכם (דברי יב יב). ושמחת לפני יי׳ אלהיך בכל משלח ידך (שם שם יח). ושמחת לפני יי׳ אלהיך אתה ובנך ובתך (שם יו יא). וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני יי׳ אלהיך (שם כז ז). שמחו לפניך כשמחת בקציר (ישעי ט ב). — ושמח לקול עוגב: ישאו בתף וכנור וישמחו לקול עוגב (איוב כא יב). — ושמח שמחה גדולה: וישמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה (יונה ד ו). — ושמח באסון רעהו: ובצלעי שמחו ונאספו (תהלי לה יט). בנפל אויביך אל תשמח (משלי כד יז). אם אשמח בפיד משנאי והתעררתי כי מצאו רע (איוב לא כט). — ושמח לזולתו, באותה משמ׳: גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון מאז שכבת לא יעלה הכרת עלינו (ישעי יד ח). ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם (עבדי יב). אל תשמחי איבתי לי (מיכה ז ח). אל ישמחו לי איבי שקר (תהלי לה יט). שפטני כצדקך יי׳ אלהי ואל ישמחו לי (שם שם כד). כי אמרתי פן ישמחו לי (שם לח יז). — ושמח בכל שאטו בנפש אל: יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח בכל שאטך בנפש אל אדמת ישראל (יחזקי כה ו). — ושמח בה׳ וכדו׳: ובני ציון גילו ושמחו ביי׳ אלהיכם (יואל ב כג). אשמחה ואעלצה בך (תהלי ט ג). שמחו ביי׳ וגילו צדיקים (שם לב יא). שמחתי באמרים לי בית יי׳ נלך (שם קכב א). ישמח ישראל בעשיו בני ציון יגילו במלכם (שם קמט ב). — ושמח על: על כן על בחוריו לא ישמח[1]) אדני ואת יתמיו ואת אלמנותיו לא ירחם (ישעי ט טז). וישמח עליהם חזקיהו (שם לט ב). וישמח יונה על הקיקיון שמחת גדולה (יונה ד ו). וישמחו העם על התנדבם (דהי״א כט ט). — ושמח מזולתו: יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך (משלי ה יח). — ושמח לקראת: ויראהו אבי הנערה וישמח לקראתו (שופטי יט ג). — ושמח לראות: ויראו את הארון וישמחו לראות[1]) (ש״א ו יג). — — ושמח כי[2]): אל תשמחי פלשת כלך כי נשבר שבט מכך (ישעי יד כט). ישמח צדיק כי חזה נקם (תהלי נח יא). יקם סערה לדממה ויחשו גליהם וישמחו כי ישתקו (שם קז ל). אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי (איוב לא כה). — ובתו״מ: וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבן גמליאל שמח לדברי (יבמ׳ עז ז). הורה ר׳ טרפון בלוד האונאה שמונה כסף לסלע שליש למקח ושמחו תגרי לוד (ב״מ ד ג). המוליך חטים לטחון וירדו עליהם גשמים אם שמח בכי יחן, ר׳ יהודה אומר אי אפשר שלא לשמוח (מכשירי ג ה). כיון שראו קרוביו כך עמדו ולבשו לבנים ונתעטפו לבנים ונכנסו אצלו אמר להן לא באתם אלא לשמוח עלי, אמרו לו חס ושלום לא באנו אלא לשמוח עמך (מד״ר שמות לא). ביום טוב היה בטוב וכו׳ ביום טובתו של חברך שמח עמו (שם קהל׳, ביום טוב, סדלא ב). ועי׳ שמח.

—פע׳, שמח, שמחהו, שמחם, שמחת, שמחתני, שמחתים, שמחוה, משמח, משמחי, שמח, שמח, שמח, שמחנו, ישמח, ישמחנה, ישמחו, — שמח את זולתו, את לב זולתו, גרם לו שישמח[3]), שירום לבו, : erfreuen; faire plaisir à; to gladden, delight כי יקח איש אשה חדשה וכו׳ נקי יהיה לביתו שנה אחת

הרוותת של הפעל בצרוף זה, שעקר הוראתו: רם לבו של אדם.]

[1]) [אמנם, כהתאם להקבלה (לא ירחם), חשב פ. פרלס, JQR, 11, 689, למצא כאן פעל שמח, שהוא תמורת הערב׳ שמח a) במשמ׳ חמל, סלח, ואחרים הציעו שנויי גרסה, ואין צרך באלה.]

a) سمح

[1]) [אמנם בשבעים גם כאן: וישמחו לקראתו (εἰς ἀπάντησιν αὐτῆς).]

[2]) [בשבעים בא גם בשמות ד לא, בפסק׳ ויאמן העם וישמעו כי פקד יי׳ את בני ישראל: וישמחו (καὶ ἐχάρη).]

[3]) [גם כאן עקר משמ׳ הפעל היא הרים, הגביה, ומשמ׳ זו ברורה היא, למשל, בנגוד שבמשלי יב כה: דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב ישמחנה.]

וְשִׂמַּח 1) את אשתו אשר לקח (דבר' כד ה). ארור האיש אשר בשר את אבי לאמר ילד לך בן זכר שַׂמֵּחַ שִׂמְּחֵהוּ (ירמ' כ יה). נהר פלגיו יְשַׂמְּחוּ 2) עיר אלהים (תהל' מו ה). בן חכם יְשַׂמַּח אב (משלי י א, יה כ). דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב יְשַׂמְּחֶנָּה (שם יב כה). איש אהב חכמה יְשַׂמַּח אביו (שם כט ג). — ושׂמח את הלב: פקודי יי' ישרים מְשַׂמְּחֵי לב (תהל' יט ט). מאור עינים יְשַׂמַּח לב (משלי יה ל). חכם בני וְשַׂמַּח לבי (שם כז יא). — ושׂמח היין אלהים ואנשים: ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי הַמְשַׂמֵּחַ אלהים ואנשים (שופט' ט יג). ועי' בהמשך. — וְשִׂמַּח חיים: ויין יְשַׂמַּח חיים (קהל' י יט). — וְשִׂמַּח אלהים את האדם: והביאותים אל הר קדשי וְשִׂמַּחְתִּים בבית תפלתי (ישע' נו ז). שַׂמַּח נפש עבדך (תהל' פו ד). שַׂמְּחֵנוּ כימות עניתנו (שם צ יה). כי שִׂמַּחְתַּנִי יי' בפעלך במעשי ידיך ארנן (שם צב ה). ויעשו חג מצות שבעת ימים בשמחה כי שִׂמְּחָם יי' (עזרא ו כב). ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים וישמחו כי האלהים שִׂמְּחָם שמחה גדולה (נחמ' יב מג). — ושׂמח מיגון: והפכתי אבלם לששון ונחמתים וְשִׂמַּחְתִּים מיגונם (ירמ' לא יג). — ושׂמח מאויב: וישבו כל איש יהודה וכו' בשמחה כי שִׂמְּחָם יי' מאויביהם (דהי"ב כ כז). — ושׂמח את האויבים לאידו של פלוני: ארוממך יי' כי דליתני ולא שִׂמַּחְתָּ איבי לי (תהל' ל ב). וַיְשַׂמַּח עליך אויב הרים קרן צריך (איכה ב יז). — ושׂמח את פלוני, שׂמח את לבו, במשמ' הרים והגביר את תאותו לאהבה 3): ברעתם יְשַׂמְּחוּ מלך 1) ובכחשיהם שרים (הושע ז ג). ויין יְשַׂמַּח לבב אנוש להצהיל פנים משמן (תהל' קד יה). שמן וקטרת יְשַׂמַּח לב ומתק רעהו מעצת נפש (משלי כז ט) 2). — ובתו"מ: עשיתי ככל אשר צויתני, שמחתי ושמחתי בו (מע"ש ה יג). כל העוסק בתורה לשמה וכו' משמח את המקום משמח את הבריות (ר"מ, אבות ו א). כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות (ר' הונא, ברכ' ו:). כתיב ישמח וקרינן ישמח, זכה משמחו לא זכה משממו 3) (רבא, יומא עו:, סנה' ע.). שוש תשיש ותגל העקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה. שמח תשמח ריעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם ברוך אתה ה' משמח חתן וכלה וכו' ברוך אתה ה' משמח החתן עם הכלה (כתוב' ח.). — ובתפלה ובסהמ"א באותו שמוש.

—ספעי, הִשְׂמַחְתָּ, — כמו פעי: הרימות ימין צריו הִשְׂמַחְתָּ כל אויביו (תהל' פט מג). — ואמר המשורר: ולך אל כל מידעי והשמיחם במליך (ר"ש הנגיד, לך ע'סר, בן תהלים, הברמן א, 31). עד בא חליפתי עלי מר ועל מתוק אודה, ועל אדות מצרות ומשמיחות (הוא, גל מעלי, שם שם, 52). ותשמיח לכל נפש דאבה (הוא, זכר לבי, שם שם, 73). לו מעצות שכל אשר בם יעציב צרים ונפשות אהבים ישמית (רמב"ע, אשיר אשר לבו, ברודי, שם). ותירושו להשמיח וציציו להרית ועלהו תעלה (הוא, בני הט אזנך, שם, קו). ואם ישגה בהשמיחו יפחד ליום יזיד בהחרות את חרונו (הוא, לשון דמעו, שם, קמו).

—*פעי, שֻׂמַּח 4), — ששׂמחו אותו, ואמר המשורר: ואיש

---

1) [כך גם השבעים והפרשנים העברים, אבל וולג': laetetur cum uxore sua, וְשָׂמַח את אשתו. ואולי בעקר כך נכון.]

2) [אמנם בא משפט זה בתוך תאור של "בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים" (פסו' ג), ואולי הכונה בעקר, בשׁבּוּל האותיות, בקרוב: נהר, פלגי, יָם יְשַׁחוּ עיר אלהים, וצ"ע.]

3) [כמבֹאר בדברי העורך, בספרו משלי שלמה, עמ' 35, ובהלשון והספר ב, 369, בא צרוף זה במקומות הנזכרים כמו באשור' נַשּׁוּ לִבּ (=נשא לב) במשמ' זו של הגברת התאוה והכח באהבה. ועי' בהערות שאחר זו.]

1) [בטכס המלך, שהמליכו בו אחד האלילים במלך, והקימו גם שרים על ידו. והגברת התאוה נעשית "חמת מיין" (שם פסו' ה) בהתיחם המלך ביין.]

2) [כלו': כשם ששמן וקטרת מגבירים כח לאהבה, כך טוב המספיק סוד עם רעהו מן ההולך בעצת נפשו בלבד.]

3) [בטשטוש מבטא החי"ת, כאלו באה ה"א במקומה. ורש"י ביומא (ובעין זה בסנה') מפרש: בשי"ן לשון שממה וקרינן ישמח לשון שמחה ע"כ. ועי' גם בדרשות כגון: לא תהא קורא סמ"ך (אחפש) אלא שי"ן וכו' מוציא אני אותה לחרות (פסיק' רב' ח).]

4) [פרש"י לתהל' סו ו (הפך ים ליבשה וכו'

שמח בכי תעבר במים הישטף (ר"ם הנגיד, אלוש עז, הברמן א, 9). והעיר ממשוש קמיו משמחת כמותך (הוא, לך עפר, שם שם, 30). אחת תשוע רעיתה משמחה (הוא, האעלור, שם שם, 114). בעת תורת עלי טוב לב ישמח ביפעתך (הוא, נעם הזרם, בן משלי, אברמסון, 55).

שָׂמֵחַ[1], ת"ז, שְׂמֵחָה, שְׂמֵחִים שְׂמֵחִי שְׂמֵחַי, — שלבו ישמח, froh; joyeux; glad: שבעת ימים תחג ליי' אלהיך וכו' והיית אך שמח (דברי יו יה). והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה (מ"א א מ). וימשחו אתו צדוק הכהן ונתן הנביא למלך בגחון ויעלו משם שמחים (שם שם מה). יהודה וישראל וכו' אכלים ושתים ושמחים (שם ד כ). ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב (שם ח סו, וכעין זה דהי"ב ז י). וכל עם הארץ שמח ותקע בחצצרות (מ"ב יא יד, וכעין זה דהי"ב כג יג). השמחים ללא דבר (עמוס ו יג). מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה (תהל' קיג ט). הגדיל יי' לעשות עמנו היינו שמחים (שם קכו ג). השמחים לעשות רע (משלי ב יד). שמח לאיד לא ינקה (שם יז ה). לב שמח ייטב גהה (שם שם כב). השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר (איוב ג כב). ולא מנעתי את לבי מכל שמחה כי לבי שמח מכל עמלי (קהלת ב י). ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב (אסתר ה ט). ובא עם המלך אל המשתה שמח (שם שם יד). — ובצרופים, שמחי לב: אבל תירוש אמללה גפן נאנחו כל שמחי לב (ישע' כד ז). — שמחי רעתי: יבשו ויחפרו יחדו שמחי רעתי (תהל' לה כו). — ובתו"מ: כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים וכו'

שם נשמחה בו) כתוב: מצ' (נ"א מצאתי) שם היה דבר שהים (כך דפ' ונציה, נ"א שהיה) נשמח בו ע"כ, כאלו בבנין נפע'. וקשה להניח שכונת רש"י לבאר נשמחה שבכתוב כמוסב על הים. אלא מה שקשה היה לרש"י הוא בצורת נשמחה במק' שמחנו בעבר, וכנראה יש לגרס, כתשובה לקשיה: שם היה דבר שהיום (אנו) נשמח בו.]

1) [גם בשמוש כביכוי מן שמח.]

שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך (מסח' י ו). איזהו עשיר השמח בחלקו (אבות ד א). המכיר את מקומו והשמח בחלקו וכו' ואינו שמח בהוראה (שם ו ו). בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהן והיו שמיחין שתי שמחות אחת שהיו מנכשין שדותיהן ואחת שהיו נהנין מן הכלאים (ירוש' מעש' א ב, וכעין זה מו"ק ו:). והיה ר"מ שמח בלבו ואומר דומה שמתוך תשובה נפטר (ירוש' חגי' ב א). והיו שמיחים על שהסכימה דעתן לדעת רוח הקודש (רי"ל, שם הורי' ג ז). אדם מוכר חפץ מוכר עצב ולוקח שמה (ברכי' ה.). שכשיהא אדם עושה מצוה יהא עושה אותה בלב שמח (שם שם לד). — ודבר שמח, מועד שמח: יושבין היינו וחוזרין בדברי תורה וכו' והיו הדברים שמיחים[1]) כנתינתן מסיני והיתה האש מלחכת אותן וכו' (ירוש' חגי' ב א). מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שהן עניים וכו', מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שלא היו באותה קללה וכו' (שבת קמה :).

שֶׂמַח, ש"ז, כמו שמחה: וישמחו בו עדת בני ישראל השמרים שמח רב (תולדה שומרונית, REJ 1902, 98). — ואמר הפיטן: שבת משוש שמח משוררים (ר"א קליר, איכה אספתי, קיני ת"ב). במרעה טוב הרביץ צאן רוצה לקדשך בשמח ועלצון (יחיאל בר אברהם, אקדם בכסף, שירמן, מבחר השירה העברית באיטליה, מט).

שִׂמְחָה, ש"נ, סמ' שמחת, כנ' שמחתי, שמחתך, שמחתכם, שמחתו, מ"ר שמחות, שמחת, — רגש של ספוק ושביעת רצון, Freude; joie; joy: שמחו לפניך כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שלל (ישע' ט ב). ויספו ענוים ביי' שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו (שם כט יט). רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים (ירמ' לא ו). אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהל' צז יא). לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד י). אולת שמחה לחסר לב (שם טו כא). שמחה לאיש במענה פיו (שם שם כג). שמחה לצדיק עשות משפט

1) אמנם המליצה קשה, ולפי הענין היה זה קרוב יותר לומר והיו הדברים נחשבים או נמשלים, וצ"ע.]

ומחתה לפעלי און (סס כא יה). כי רננת רשעים מקרוב ושמחת חנף עדי רגע (איוב כ ה). כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה (קהלי ב כו). — ובמק' דבר שמחה: כי שם שאלונו שובינו דברי שיר ותוללינו שמחה (תהלי קלז ג [1]). — ובמשמ' שחוק ושעשועים, ואף של שעת שמחה, גם בחגיגה ובמשתה: תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי (סס סס ו). איש מחסור אהב שמחה [2] (משלי כא יז). וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם ולא מנעתי את לבי מכל שמחה (קהלת ב י). ושבחתי אני את השמחה אשר אין טוב לאדם תחת השמש כי אם לאכל ולשתות ולשמוח (סס ח יה). ועמד על נפשם וכו' ביום שלושה עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה וכו' שמחה ומשתה ויום טוב (אסתר ט יו–יט). וגם הקרובים אליהם וכו' מביאים לחם וכו' ויין ושמן ובקר וצאן לרב כי שמחה בישראל (דהי"א יב מ). ויעשו שבעת ימים שמחה (דהי"ב ל כג). ותהי שמחה גדולה בירושלם (סס סס כו). וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלוח מנות ולעשות שמחה גדולה (נחמי ח יב). ובחנכת חומת ירושלם בקשו את הלוים וכו' לעשת חנכה ושמחה ובתודות ובשיר מצלתים נבלים ובכנרות (סס יב כז). — ובצרופים, שמחה וגיל: ונאסף שמחה וגיל מן הכרמל (ישעי יו י, וכעין זה ירמי' מח לג). הלוא נגד עינינו אכל נכרת מבית אלהינו שמחה וגיל (יואל א יו [3]). ועי' מ"כ שמחות. — אל שמחת גילי: ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי (תהלי מג ד). — שמחת לב(ב): השיר הזה יהיה לכם כליל

1) [בקהלת ב א: אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב וכו' השמטו כמה מלים שהכנסו בטעות לפס' ג, ויש להשלים: אמרתי אני בלבי אנסכה [ביין את בשרי ולבי נהג] בשמחה וראה בטוב ע"כ, ועי' בדברי העורך, הלשון והספר ב, 402, על כתובים אלו.]

2) [כלשון ראב"ע: איש אוהב שמחה, שמחת מאכל ומשתה, הוא איש מחסור.]

3) [לפי שמוש לשון זה יש גורסים גם בישע' ט ב במק' הרבית הגוי לא (קרי: לו) הגדלת השמחה: הרבית הגילה. ועי' שמח, הערות.]

התקדש חג ושמחת לבב כהולך בחליל (ישעי ל כט). ויהי דבריך לי לששון ולשמחת לבבי (ירמי' יה יו). אשר נתנו את ארצי להם למורשה בשמחת כל לבב (יחזקי לו ה). צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו (שה"ש ג יא). כי לא הרבה יזכר את ימי חייו כי האלהים מענה [1]) בשמחת לבו (קהלי ה יט). — שמחת עולם: ופדויי יי' ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם (ישעי לה י, סס נא יא). לכן בארצם משנה יירשו שמחת עולם תהיה להם (סס סא ז). — ששון ושמחה: והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין (ישע' כב יב–יג). ופדויי יי' ישבון ובאו ציון ברנה וכו' ששון ושמחה ישיגו (סס לה י, וכעין זה סס נא יא). כי נחם יי' ציון וכו' ששון ושמחה ימצא בה (סס נא ג). צום הרביעי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים (זכרי ח יט). תשמיעני ששון ושמחה (תהלי נא י). — שמחה וששון: ליהודים היתה אורה ושמחה וששן ויקר ובכל מדינה ומדינה וכו' שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב (אסתר ח יו–יז). — ובצרוף קול ששון וקול שמחה [2]) קול חתן וקול כלה, על שמחת החתנה (ירמ' ז לד, יו ט, כה י, לג יא). — קול תרועת השמחה: ורבים בתרועה בשמחה להרים קול ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם (עזרא ג יב–יג). — ובשמחה ובשירים: ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ובכנור (ברא' לא כז). — בתפים בשמחה ובשלשים: ותצאנה הנשים וכו' לקראת שאול המלך בתפים בשמחה ובשלשים (ש"א יח ו). — בשמחה ובטוב לבב: תחת אשר לא עבדת את יי' אלהיך בשמחה ובטוב לבב (דברי כח מז). — בית שמחה: לב חכמים בבית אבל ולב כסילים בבית שמחה (קהלי ז ד).

1) [עי' בהערת מ. צ. סגל בעמ' 4580. אך בהמשך אל כי לא הרבה יזכר את ימי חייו אולי צ"ל: כי האלהים מנעה (מלהנות) בשמחת לבו, בדומה אל ולא מנעתי את לבי מכל שמחה (סס ב י).]

2) [גם בשפות אחרות הפכו מלים במשמ' שמחה לשמש במשמ' חפה וחתנה, ועי' בהערת העורך בערך א. רננה, עמ' 6625.]

— יום שמחה: וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצצרות (במד' י י). — ועם תאר, שמחה גדולה: והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה (מ"א א מ). וישמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה (יונה ד ו). ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וכו' ותהי שמחה גדולה מאד (נחמי ח יז). וישמחו כי האלהים שמחם שמחה גדולה (שם יב מג). וגם דויד המלך שמח שמחה גדולה (דה"א כט ט). ויאכלו וישתו לפני יי' ביום ההוא בשמחה גדולה (שם שם כב). ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות שבעת ימים בשמחה גדולה וכו' ותהי שמחה גדולה בירושלם (דה"ב ל כא–כו). — ועם פעלים, אזר את פ' שמחה: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה (תהל' ל יב). — נתן שמחה בלב: נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו (שם ד ח). — ערבה כל שמחה: צוחה על היין בחוצות ערבה[1]) כל שמחה גלה משוש הארץ (ישע' כד יא).— ומ"ר שמחות, שמחת: תודיעני ארח חיים שבע שמחות את פניך (תהל' יו יא). תובלנה בשמחת וגיל (שם מה יו). — ובתו"מ: הוציאנו מעבדות לחרות, מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב (פסח' י ה). ההלל והשמחה[2]) שמונה (סוכה ד א). כיצד מלמד שחיב אדם בהלל ובשמחה בכבוד יום טוב האחרון של חג כשאר כל ימות החג (שם ד ח). כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה[3]) לא ראה שמחה מימיו (שם ה א). משנכנס אב ממעטין בשמחה (תעני' ד ו). מלקט אדם עצמות אביו ואמו מפני ששמחה היא לו (מו"ק א ה). אין נושאין נשים במועד וכו' מפני ששמחה היא לו (שם שם ז). ותוי מקבל את כל האדם בשמחה (אבות ג יב). והתורה נקנית וכו' בענוה בשמחה ובטהרה (שם ו ה). שמחה גדולה היתה לו לאהרן ביום שנכרתה לו ברית במתנות (ספרי במד' קיט). ושמחת, בכל מיני שמחות (שם דבר' לא). אסור לו לישא במועד וכו' שאין מערבין שמחה

1) [אמנם יש גורסים: עברה.]

2) [מצות ושמחת בחגך, ואין שמחה בזמן המקדש אלא בבשר שלמים (רע"ב), ועי' במובא בהמשך מפסח' קט.]

3) [עי' שאובה, הערה.]

בשמחה[1]) (ר' חנניה, ירוש' מו"ק א ז). ביטלה צרת נקיבה שמחת זכר (ר' מנא, שם ב"ב עז ד). בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר וכו' ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין (ר' יהודה בן בתירא, פסחי קט.). עד שהאדון נכנס בשמחתו לבית המרחץ נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב (תעני' כ.). והיו בעלי בתים שמחין שתי שמחות אחת שמנכשין להם שדותיהן ואחת שמשליכין לפני בהמתם (מו"ק ו:, וכעין זה ירוש' שקל' א ב). שמחה לתוגה נהפכה ששון ויגון נדבקו (מו"ק כה:). ראובן בשמחת שמעון מה איכפת ליה (מד"ר ברא' נג). למלך שעשה שמחה לבנו והרג שונאיו אמר המלך כל מי ששמח לי יבא לשמחת בני (שם שמות יח). בעשרה לשונות של שמחה נקראו ישראל[2]) גילה שישה שמחה רנה וכו' (שם שה"ש, בגילה ובשמחה). אלישבע בת עמינדב ראתה ד' שמחות ביום אחד (שם קהל' פדרא א, לפסוק אמרתי מהולל). — שמחות, כנוי (כלשון יפה) למסכת אבל רבתי. — ובתפלה, זמן שמחתנו, ככנוי לחג הסכות (קדוש ליל סכות ועוד). — ובסהמ"א, גם במ"ר שמחות: כמה שמחות נהפכו לאנחות (ר"י זבארה, שעשועים ב, דודזון, 21). חיין שלית השמחות ומבריח האנחות (ר"י חריזי, תחכמוני כז, קאמינקא, 237). — ואמרו פיטנים ומשוררים: עשו שמחות ולדורות קבעום (אהה אהל, סליחי' תענית אסתר, סדר רב עמרם השלם ב, רעו.). ויקשיב תוכחות בגילות ושמחות (דונש, לדורש החכמות, אלוני, עג). ומהרו בשמחות בכל ארבע רוחות (לגבור בתעודה, תשו' תלמידי מנחם, שטערן, 3). שמחות נעלו על הררי מר (רמב"ע, הרים מר, ברודי, קנט). ועוד העתדו לכפל שמחות (שם שם, קס). הנה פני תבל מחדשה שמלת שמחות היא מלבשה (ראב"ע, הנה פני תבל, כהנא א, 126). — *שמחת תורה, בא"י כנוי ליום שמיני עצרת ובחו"ל ליום חג הנוסף שלאחריו: שישו ושמחו בשמחת תורה (פיוט לשמחת תורה). — *שמחת תעודה, באותה משמ',

1) [ע"פ זה במליצה, במשמ' נתנה לנו שמחה כפולה, בשיר סעדה מאיטליה: נתערבה שמחה בשמחתנו (הערוך, הלשון והספר א 156, מהד' ב 179.]

2) [עי' בהערה למקום בערך שישה.]

ואמר המשורר: כמו כן נהרג הרג נבלים בליל שמחת תעודה תיקרה (ר״ש הנגיד, הלוס עז, הברמן ה, 12).

שמחן, תוס״ז, — שדרכו להיות שמח: כמו שני אנשי׳ שנאמרו עליהם שהי׳ מבני עולם הבא בשביל שהיו אנשים שמחנים (הורחת לדיקים, שער השמחה). שהרופא כשהחולה רואה שמחן ובדברים ערבים ומתוקים ומבטיחים יערב לו הרפואה (ר״מ המאירי, משלי י ז).

שמיכה ש״נ, — אריג או עור המשמש מכסה לאדם הישן [1]), Decke; couverture; cover(ing): ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה (שופטי ד יח). — ובסהס״א: ועמו חמור אחד חבוש נוש׳ שמיכה אחת טובה צבועה וכו׳ והשמיכה קשורה בחבל על החמור (ס׳ הישר, לגוז, ויכח יז:). — ואמר הגאון: ועונש בת בנו ובתו ואחות מאביו ואמו לא זכר לחו״ת, אם נתכסה עמם בשמיכה (שאלות עתיקות בתכ״י, רוזנטל, HUCA XXI, מג).

שמך [2]), ממנו שמיכה.

שמל [3]), קל לא נמצא במקורות.

---

[1]) [משמ׳ זו ברורה היא בקרוב מן הענין וכן שמוש המלה גם בלשון החיה, אך צורת המלה ומקורה אינם ברורים ולא היו ידועים במסרת, כעדות דברי חז״ל במד״ר ויקרא כג: מהו בשמיכה רבנן דהכא אמרו בסודרא, ורבנן דתמן אמ׳ במשיכלא, אמ׳ ריש לקיש חזרנו על כל המקרא ולא מצינו כלי ששמו שמיכה, ומהו שמיכה, שמי כה, שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע ע״כ. ואין אף גזירת המלה, כדעת חדשים, מן סמך, מסתברת. והעורך, חלשון והספר ב עמ׳ 126, משער שיש כאן שכול אותיות במק׳ משכה, כשמוש משכא בארם׳, משך באשור׳, במשמ׳ עור בהמה, ואולי לפרוש כזה מתכונת גם המלה שנכתבה משיכלא במד״ר, למשל בקצור במק׳ משך אילא במשמ׳ עור איל, וכד׳.]

[2]) [אך עי׳ בהערה הקודמת על שמיכה.]

[3]) [אין כאן אלא כתיב אחר במקום שמאל, ולשם שלמ״ת הובאו המקומות גם בערך ההוא.]

—המעי, השמיל, השמילי, — כמו השמאיל: ויען האשה ותאמר חי נפשך אדני המלך אם אש להמין ולהשמיל מכל אשר דבר אדני המלך (ש״ב יד יט). התאחדי הימיני השימי השמילי (יחזק׳ כא כא). ועי׳ שמאל.

שמל [1]), ממנו שמל, שמלה, ועי׳ שמלון, הערה.

שמל, ש״ז, — כמו שמלה, ואמר הפיטן: תעטה לבוש אלמנות שמליך (ר״מ מרוטנבורג, שחלי שרופה, קינ׳ ת״ב).

שמלה [2]), ש״נ, סמ׳ שמלת, כנ׳ שמלתך, שמלתו, שמלתנו, מ״ר שמלת, שמלתיך, שמלתיו, שמלתיכם, שמלתם, — בגד, כסות Tuch, Kleid; toile, habit; cloth, garment: ויקח שם ויפת את השמלה וכו׳ ויכסו את ערות אביהם (בראש׳ ט כג). והטהרו והחליפו שמלתיכם (שם לה ב). ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו (שם לז לד). ויגלח ויחלף שמלתיו (שם מא יד). ויקרעו שמלתם (שם מד יג). לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלת (שם מה כב). ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת ושמתם על בניכם ועל בנתיכם (שמות ג כב). משארתם צררת בשמלתם על שכמם (שם יב לד). וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם (שם יט י). כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו [3]) לערו במה ישכב (שם כב כו). שמלתך לא בלתה מעליך (דבר׳ ח ד).

---

[1]) [עי׳ שמלה, הערה.]

[2]) [מלה זו, שאין על ידה פעל בעבר׳, באה בכתבת ארם׳ מארך בכתב יתדות ש־אמ־לת, ובערב׳ בצורת שמלה a), ושם גם פעל שמל במשמ׳ עטף, הקיף, וכהוראית משאלות מזו, וכן שמות עצם ותאו נוספים מאותו שרש. אף על פי כן אפשר, שנגזרו כל אלה מן השם, הבא לבדו בעברי. ביתר השפות השמיות אין תמורת המלה והשרש, ועי׳ שלמה, ובהערה שם.]

[3]) [בפסוק שלפני זה: אם חבל תחבל שלמת רעך.]

a) شملة

ואהב גר לתת לו לחם ושמלה[1] (שם י יח). והסירה את שמלת שביה מעליה (שם כא יג). וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו (שם כב ג). לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה (שם שם ה). ופרשו השמלה לפני זקני העיר (שם שם יז). ויקרע יהושע שמלתיו ויפל על פניו ארצה (יהו׳ ז ו). ויפרשו את השמלה וישליכו שמה איש נזם שללו (שופט׳ ח כה). חרב גלית הפלשתי וכו׳ הנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד (ש״א כא י). וירחץ ויסך ויחלף שמלתו[2] ויבא בית יי׳ (ש״ב יב כ). כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה[3] לכה קצין תהיה לנו וכו׳ ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חבש ובביתי אין לחם ואין שמלה[4] (ישעי׳ ג ו—ז). לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש (שם ד א). כי כל סאון סאן ברעש ושמלה מגוללה בדמים (שם ט ד). מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה (משלי ל ד). ורחצת וסכת ושמת שמלתך[5] עליך (רות ג ג). — ובתו״מ: אף השמלה היתה בכלל כל אלה (האבדות), ולמה יצאת, להקיש אליה, לומר לך, מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לה תובעים וכו׳ (ב״מ ב ה). ופרשו השמלה, מחוורין[6] הדברים כשמלה (מכי׳ משפטים יג). שמלה לך קצין תהיה לנו, דברים שבני אדם מתכסין בהן כשמלה ישנן בידיך (שבת קיט:). ופרשו השמלה, מלמד שבאין עדים של זה ועדים של זה ובוררין את הדבר כשמלה הדשה, ר״א בן יעקב אומר דברים בכתבן שמלה ממש (כתוב׳ מו.). ושאלה אשה משכנתה וגו׳, מלמד שהשמלות חביבות עליהן ביותר, שבזמן שאדם יוצא לדרך אם אין לו

---

1) [השוה: ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (בראש׳ כח כ).]

2) [כך כתיב; קרי שמלתיו.]

3) [אמנם קשים הדברים בענין, והעורך (הלשון והספר ב, עמ׳ 129) הביע את ההשערה שאולי המכון: משלה, לכה, קצין תהיה לנו, וצ״ע.]

4) [במגלות ים המלח: שלמה.]

5) [כך כתיב; קרי: שמלתיך. על: ותעבוני שלמתי (איוב ט לא) עי׳ תעב.]

6) [ובספרי (במד׳ קלז): יחוורו.]

שמלה הוא מכסיף (מד״ר שמות יג). — ובסהמ״א: אלונטיות, שמלה (רגמ״ה, מנח׳ עג.). וכדי להטעים ולחור דברינו כשמלה וכו׳ (פנקס ועד ד׳ ארצות, היילפרין, 154). — ואמר המשורר: ביום תבוא חמוץ בגד ושמלתך מאדמה (ראב״ע, קרא שיר זה, כס״א א, 76). הנה פני תבל מחדשה שמלת שמחות היא מלבשת (הוא, הנה פני תבל, שם, 126). וחסמתי פיה בשמלה ושברתי כל השבטים על גבה (ר״י חריזי, תחכ׳ ו, קאמינקא, 77).—ובזמן האחרון נוהג השם שמלה בספרות ובדבור במשמ׳ בגד של אשה.

שמלון, ש״ז, — כמו סמלון[1], על וסבל, ואמר הפיטן: קוננו מלכים והילילו קצינים וכל יושבי מערב ומזרח על שמלוניך (ציון תקונני, קינ׳ ת״ב).

שמם[2], ממנו שממית.

שממית[3] ש״נ, — בעל חיים קטן, העושה מעשה חכמה, כדעת רב הפרשנים העברים עכביש, Spinne; araignée; spider[4]: שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך (משלי ל כח). וע׳ סממית, עמ׳ 4112.

---

1) [כאמור בדברי הראב״ד המובאים בהערה בעמ׳ 4112, חשבו כי נגזר סמלון מלשון שמלה, ועל כן בא גם הכתיב שמלון.]

2) [ע׳ בהערה שאחר זו.]

3) [אמנם בקצת ספרים (כגון במקראות גדולות מאמשטרדם) בשי״ן ימנית. ואלה דברי בעל מנחת שי: בספרים כ״י מדוייקים בשי״ן שמאלית וכ״כ בהדיא בעל מאיר נתיב ובעל הלשון ואף הביאו בשרש בפני עצמו לפי שאינו בשרש האחר שהביא בשין ימנית ע״כ. ואולם ע׳ בהערה שאחר זו.]

4) [המלה, הבאה בתו״ם ובסהמ״א גם בכתיב סממית על יד הכתיב בשי״ן, ובארמ׳ ובסור׳ סממיתא, נתפרשה ע״י רב החדשים, בטעות, כשם למין ממיני הלטאות (stellio; Gecko; gecko), ובדעה זו נקט אף ע. לו, ZA, 26, 140 וכו׳, שהקדיש לשממית מחקר מיחד שהוא מביא בו חמר רב, וגם ע״פ Grotius צורות כגון samamithium ,σαμαμίθιον במשמ׳ לטאה מיונ׳ ורומ׳ מאחרת. ואולם שמוש מאחר זה יסודו בתרג׳ חשבעים לכתוב, ותרגום זה, καλαβώτης χερσὶν ἐρειδόμενος καὶ εὐάλωτος ὢν, שצרפו בו

—ובתו״ם: מנשה קדר את האזכרות והרס את המזבח, אמון [שרף את התורה] והעלה שממית ע״ג המזבח (סנה׳ קג:).—ובסהמ״א: שממית (שפיננע) אין לה ארס כלל וכמה אנשים אוכלים אותה וביציה תכרוך.

למעשה שתי הבנות שונות, א) הלטאה בידים תְּפַשֵּׂ, ב) וקל לצוד אותה (ו״א לתפס אותה בידים), אינו יוצא כלל ידי הענין. לאמתו של דבר אין ״בידים תתפש״ (ע׳ תָּפַשׂ) בא לומר, אלא שבעל חיים זה קטן הוא, ואתה תוכל לתפש אותו בידים, ואין ״והיא בהיכלי מלך״ בא לאמר שהשממית נמצאת גם בהיכלי מלכים, אלא שהיא, בחכמתה, בונה לעצמה היכלי מלך, בדומה לחכמת הנמלים, הארבה והשפנים, שנזכרו על ידה כחכמים מחכמים. ולפי זה אין כונת הדברים אלא לעכביש, המַוֶה לעצמו בנינים נפלאים. אשר לגזירת השם, ודאי שאין לו כל קשר אל סַם (רעל), שהוא שַׂם (עי׳ גם כ. שַׂם, הערה) כאשור׳, שפרושו במקרא עשב בֹּשם ולא סם רעל. ואמנם אפשר שיש למצא מלה זו גם בתהל׳ נא ח: כי אמת חפצת בטחות (הוא לפי איוב לח לו שם לעופות טורפים מיטיבי עוף, וע׳ בפרוש העורך) ובסֻתם חכמה תודיעני, אם יש לגרס ובסמת, ז״א ובסממית. ואשר לחלוף ש־ס (וגם שי״ן שמאלית אינה אלא קרי בסמ״ך במק׳ שי״ן), יש להניח שהמלה, כשמות בעלי חיים אחרים, שאולה היא בעבר׳ מלשון אחרת, כדגמת מלים כגון שריון, סריון ועוד.

לפי זה אין הבנת השבעים אלא נחוש, כנחושי־הם של כמה מפרשים שאין להזכירם אלא כעדות למבוכתם. כך, למשל, ראה רסע״ג בשממית את הסנונית, הבונה לה קן צפור, ואמנם אפשר שפרושו זה יסודו בתרג׳ ארמי שהיה לפניו, ושהאותיות סמטיתא היו כתובות בו בטשטוש, כאלו גרסו סנוניתא. ואלו אחרים ראו בשממית (כנראה ע״פ דמיון לרומ׳ simia) מין ממיני הקופים. ואלה, למשל, דברי אבן יחיא: הוא הקוף הנקרא בוגי״או ושימיא״ת אשר הוא ערום מכל חית השדה וכו׳ ועם כל עורמתו בידים ידי האדם תתפש להיותו רב העצה והשכל והערמה ממנו, והיא בהיכלי מלך כי אפי׳ למיעוט השכל והערמה ההיא שיש בה היא נאהבת מהמלכים והשרים לשחק בה וכו׳.

בסהמ״א הרבו להשתמש במלת סממית (בסמ״ך) במשמ׳ עכביש, והשוה גם בתוספות על משלי שועלים של ר׳ ברכיה הנקדן, שהוציא ד. ש. לוינגר (בודפשט תרצ״ב), עמ׳ 16: סממית בהיכלי מלך, ידה תמכה בפלך, לטוות ולעשות מטוה וכו׳.]

במַטוה (ברוך ליכדא, ראסים למודים א ו כד ב). שממית הסרטן (שקארפיאן) דומה קצת לסרטן בתמונתו כי יש לו שמונה רגלים וזנב ארוך ובסופו קוץ אחד אשר בו יעקוץ מאד (סס). השממית (שפיננא) היא מבשרת נאמנה על ירידת הגשם (טסרכוזיץ, למודי סטבע, מח:) כי הרבית לספר בשבחו של פהיליפזאהן והוא שונא לו שנאת חזוב אל השממית[1] (אגרות יל״ג א יד). — ואמר הפיטן: ה׳ מהר מלשחות טמוי תפישת שממית, ה׳ הרב כבס כתמינו ולבן אדמומית (אמרכו נגזרכו, מחזור איטלי ג, ס). — ואמר המליץ: מהפרחים תמוץ הדבורה נופת צופתה, תינק גם השממית את רעל חמתה (ר״ם צלוך, סבילי עולם ג). — ועי׳ סְמָמִית.

שמר[2], ממנו מַשְׂמֵר, ועי׳ מַסְמֵר, סָמַר.

שְׂמַרְטוּט[3], ס״ז, — כמו סמרטוט: פשטה בגדיה ולבשה שמרטוטין ובאת וישבה כנגדו ובכתה (מכורת המאור לר״י אלנקאוס, ענעלאו ג, 522).

שנא[4], ממנו שׂוֹנֵא, שָׂנֵא, שִׂנְאָה, ועי׳ שָׂנָא, שְׂנָאן.

שָׂנֵא, פ״י, שְׂנֵאךָ, שְׂנֵאָהּ, שְׂנֵאת, שָׂנֵאתָ, שְׂנֵאתַנִי, שְׂנֵאתָהּ, שָׂנֵאת, שָׂנֵאתִי, שְׂנֵאתִיו, שְׂנֵאתִיהוּ, שְׂנֵאתִיהָ, שְׂנֵאתִים, שָׂנְאוּ, שְׂנֵאוּנִי, שְׂנֵאָהוּ, שְׂנֵאתֶם, שְׂנֹאַי, שְׂנוּאָה, שְׂנִיאָה, שְׂנֹא, שְׂנֹא, שִׂנְאַת, שִׂנְאוּ, אֶשְׂנָא, תִּשְׂנָא, יִשְׂנָא, יִשְׂנָאֲךָ, יִשְׂנָאֶהָ, יִשְׂנָאוּ, — שנא את זולתו, היה אויב לו בנפשו, היתה נפשו רעה לזולתו hassen; haïr; to hate: ויאמר אלהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שְׂנֵאתֶם אתי

---

[1] [השוה בגרמנית spinnefeind במשמ׳ שנא שנאת מות.]

[2] [עי׳ בהערה, עמ׳ 7286, לערך ב. שמר.]

[3] [עי׳ סמרטוט, 4119.]

[4] [גם בכתבת משע מלך מואב ש׳ 4 (וכו׳ הראני. בכל. שנאי) וגם בארמ׳ שנא, ובתקופה שאחר המקרא ובסור׳ סנא, באוגרית׳ שנא, בערב׳ שַׁנִאַ a), ערב׳ דרום׳ שנא באיתה המשמ׳ כבעבר׳.]

a) شنئ

ותשלחוני מאתכם (ברא׳ כו כז). ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנא אתו (שם לז ד—ה). לא תשנא את אחיך בלבבך (ויק׳ יט יז). ולא תקים לך מצבה אשר שנא יי׳ אלהיך (דבר׳ טז כב). ותבך אשת שמשון עליו ותאמר רק שנאתני ולא אהבתני (שופט׳ יד טז). וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה (ש״ב יג טו). ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון (שם שם כב). הבשת היום את פני כל עבדיך וכו׳ לאהבה את שנאיך ולשנא את אהביך (שם יט ו—ז). חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי (ישעי׳ א יד). היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה על, בקולה על כן שנאתיה (ירמי׳ יב ח). לכן הנני מקבץ את כל מאהביך וכו׳ ואת כל אשר אהבת על כל אשר שנאת (יחזק׳ טז לז). הנני נתנך ביד אשר שנאת ביד אשר נקעה נפשך מהם (שם כג כח [1]). שנאו בשער מוכיח ודבר תמים יתעבו (עמוס ה י). שנאו רע ואהבו טוב (שם שם טו). שנאתי מאסתי חגיכם (שם שם כא). ואהב את יעקב, ואת עשו שנאתי (מלאכי א ב—ג). כי שנא שלח אמר יי׳ אלהי ישראל (שם ב טז). שנאת כל פעלי און (תהלי׳ ה ו). יי׳ צדיק יבחן ורשע ואהב חמס שנאה נפשו (שם יא ה). ראה איבי כי רבו ושנאת חמס שנאוני (שם כה יט). שנאתי השמרים הבלי שוא (שם לא ז) [2]. אהבת צדק ותשנא רשע (שם מה ח). ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריך (שם נ יז). אהבי יי׳

[1]) [קשה שמוש הפעל ביחזק׳ לה ו: כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך. וכבר הציע נ. ד. גינצבורג בהערה לכתוב לגרס: בדם אשמת, וגם זה רחוק. ואמנם אולי יש כאן קרבה לכתוב במשלי כט י: אנשי דמים ישנאו תם, וצ״ע.]

[2]) בתהלי׳ לו ג: כי החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנא, הכונה כנראה, כדברי העורך, הלשון והספר ב, 141: מליץ (ו״א החליק) עונו לשנו. כן העיר העורך בספרו משלי שלמה 105, כי במשלי כו כח: לשון שקר ישנא דכיו ופה חלק יעשה מדחה, צ״ל בקרוב: ולשון שקר ישגא רכו, ו״א ירבת את דבריו המחליקים.]

שנאו רע [1]) שמר נפשות חסידיו (תהלי׳ צז י). הפך לבם לשנא עמו (שם קה כה). סעפים שנאתי ותורתך אהבתי (שם קיט קיג). הלוא משנאיך יי׳ אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים (שם קלט כא—כב). שש הנה שנא יי׳ ושבע תועבות נפשו (משלי ו טז). יראת יי׳ שנאת רע גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות שנאתי (שם ח יג). אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך (שם ט ח). כל אחי רש שנאוהו (שם יט ז). הקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך (שם כה יז). אנשי דמים ישנאו תם (שם כט י). ושנאתי את החיים כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש וכו׳ ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש (קהלי׳ ב יז—יח). עת לאהב ועת לשנא (שם ג ח). — ובמשמ׳ נחלשת, לגבי בעל אשה שאינו רוצה עוד לחיות אתה: כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה (דבר׳ כב יג). ויאמר אביה אמר אמרתי כי שנא שנאתה ואתננה למרעך (שופט׳ יה ב). — וביחי׳ שונא, שנא, שונא ה׳: הלרשע לעזר ולשנאי יי׳ תאהב (דהי״ב יט ב). — שונא טוב: שנאי טוב ואוהבי רעה גזלי עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם (מיכה ג ב). — ושונא משפט: האף שונא משפט [2]) יחבוש ואם צדיק כביר תרשיע (איוב לד יז). — ושונא מתנות: עכר ביתו בוצע בצע ושונא מתנת יחיה (משלי יט כז). — שונאי ציון: יבשו ויסגו אחור כל שנאי ציון (תהלי׳ קכט ה). — שונא שלום: רבת שכנה לה נפשי עם שונא שלום (שם קכ ו). — שונא הוכחת: אהב מוסר אהב דעת ושונא תוכחת בער (משלי יב א). — שונא תוקעים [3]): רע ירוע כי ערב זר ושנא תוקעים בוטח (שם יא יט). — וביחי׳ פעוי שנוא, במשמ׳ לא אהוב: וירא יי׳ כי שנואה לאה (ברא׳ כט לא). ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע יי׳ כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה (שם שם לג). כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה וכו׳ לא יוכל לבכר את בן

[1]) [ויש גורסים אוהב יי׳ שנאי רע.]

[2]) [כלו׳, זה שאתה אומר עליו כי הוא שונא משפט.]

[3]) [ו״א: שונא לתקע כף בערב, ועי׳ תקע, הערות.]

האהובה על פני בן השנואה הבכר כי את הבכר בן השנואה יכיר וכו' (דבר' כא יה—יז). ואת הפסחים ואת העורים שנאו[1]) נפש דוד (ש"ב ה ח). תחת שלש רגזה ארץ וכו' תחת שנואה כי תבעל (משלי ל כא—כג). — ובהשאלה: תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם (ישעי ס טו). — ועי' שָׂנִיא. — ובתו"מ: אהב את המלאכה ושנא את הרבנות (שמעיה, אבות א י). והיה אם לא חפצת בה, הכתיב מבשרך שאתה עתיד לשנאותה (ספרי דבר' ריד). עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב ואין אוהב שונא (ירוש' ברכ' ט ז). שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו' (פסחי' קיג:). חמשה דברים צוה כנען את בניו אהבו זה את זה וכו' ושנאו את אדוניכם וכו' (שם כס). כל אדם שיש לו עזות פנים וכו' מותר לשנאותו (תעני' ז:). תשובה נוצחת השיבו עורב לנח אמר לו רבך שונאני ואתה שונאתני (ר"ל, סנהד' קח:). — ואמר המשורר[2] אך השנאה תראה אותך את כל מומים שבשנוא (ר"ש הנגיד, דודך לשון, בן משלי, אברמסון, 94).

— ביני' פָּעוּל, *שָׂנוּאוּי: פעם אחת שבת ר' ראובן בטבריא ומצאו פולוסיפות אחד אמר לו איזה הוא שנאוי בעולם אמר לו זה הכופר במי שבראו (תוספת' שבועי' ג ו). ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה (ב"ר קכג). — ושנאוי כבנוי לעשו הרשע, ואמר הפיטן: אז לשם שנאוי היתה מקוראה לאה[2]) לכן שנואה היתה נקראה (ינאי, אמלך, קרובי' ברא', זולאי, מ).

—נפע', יִשָּׂנֵא, — נשנא, שנאו אותו: גם לרעהו ישנא רש ואהבי עשיר רבים (משלי יד כ)[3]. — ואמר הפיטן: הנשנאת ברוך עינים[1]) (ינאי, אמלך קרובי' ברא', זולאי, מ).

—פעי', רק ביני' מְשַׂנֵּא, מְשַׂנְאַי, מְשַׂנְאֶיךָ, מְשַׂנְאֵינוּ, מְשַׂנְאֶיהָ, מְשַׂנְאָיו, — כמו שׂוֹנֵא: קומה יי' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך (במד' י לה). אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם (דבר' לב מא). מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון (שם לג יא). ואיבי תתה לי ערף משנאי ואצמיתם (ש"ב כב מא, וכעין זה תהל' יח מא). כי הושעתנו מצרינו ומשנאינו הבישות (תהל' מד ח). תשיבנו אחור מני צר ומשנאינו שסו למו (שם שם יא). כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו (שם נה יג). יקום אלהים יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו (שם סח ב). משנאי יי' יכחשו לו (שם פא טז). כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש (שם פג ג). וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף (שם פט כד). הלא משנאיך יי' אשנא ובתקוממיך אתקוטט (שם קלט כא). כל משנאי אהבו מות (משלי ח לו). אם אשמח בפיד משנאי (איוב לא כט).

—הפעי', °הִשְׂנִיא, עשה שישנאו את זולתו[2]: המלשין את חבירו הרי זה משניאו בעיני האדם (ר"י אלנקאוה, מנור"מ ג, ענעלאו, 118). ואלו הנראים כאוהבים השניאוני בעיני האוהב (דון יוסף בן שושן, מנור"מ לר"י אלנקאוה ג, ענעלאו, 619). — ואמר הפיטן: אם אהבתה מי ישניא (ינאי, אם אהבתה, קרוב' במד', זולאי, ריג).

—הפעי', °הֻשְׂנָא, ביני' פָּעוּ' °מֻשְׂנָא, — היה שנוא, ואמר הפיטן: מושנאת אשר איכרה[3]) נחלת תם וניתיקרה (ינאי, קרוב' ברא', זולאי, מ).

---

1) [כך כתיב; קרי שְׂנֻאֵי.]

2) [על פי דברי המדרש: וירא יי' כי שנואה לאה וכו' שהיתה אומרת להנשא לשונא; נ"א שהיתה אמודה לשונא, שכך היו התנאים שיהא גדול נושא לגדולה והקטן נושא לקטנה (מד"ר בראש' עא). ועי' סנה' קכג.]

3) [במשלי יד יז: קצר אפים יעשה אולת ואיש מזמות יִשָּׂנֵא, יש גורסים, לפי הענין, יִשְׁאָן, ז"א ישקט, בנגוד לקצר אפים.]

1) [ז"א לאה, ועי' קל, הערות.]

2) [כאמור בהערת העורך לערך שָׂנָא, פעי', אפשר שבאה צורה זו גם במקרא בקהלת ח א—ב, אם יש לגרס במק' ועז פניו ישנא אני: ועז פניו ישנאנו.]

3) [גם כאן מתכון הפיטן כנראה לדרשה, הנזכרת בהערות לבנין קל, שלפיה היתה לאה אמודה או אמורה לעשו השונא, והיתה נחלה ליעקב איש תם. ואפשר כי אשר איכרה כונתו: אשר אֻכְּרָה להיות לו לאשה, כלשון הוש' ג ב: ואכרה לי.]

שְׂנָא, — עי' שׂוֹנֵא, עמ' 7533.

שִׂנְאָה, ש"נ, סמי' שִׂנְאַת, כנ' שִׂנְאָתָהּ, שִׂנְאָתוֹ, שִׂנְאַתְכֶם, — מחשבת איבה, Hass; haine; hate: ואם בשנאה יהדפנו או השליך עליו בצדיה וימת או באיבה הכהו בידו וימת (במד' לה כ). בשנאת יי' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו (דבר' א כז). ומשנאתו אותם הוציאם להמתם במדבר (סס ט כח). וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה (ש"ב ג יה). הנני נתנך ביד אשר שנאת וכו' ועשו אותך בשנאה ולקחו כל יגיעך ועזבוך ערם ועריה (יחזק' כג כט). ועשיתי כאפך וכקנאתך אשר עשיתה משנאתיך בם (סס לה יא). דברו אתי לשון שקר ודברי שנאה סבבוני וכו' וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבתי (תהל' קט ג–ה). שנאה תערר מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה (משלי י יב). טוב ארחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו (סס יה יז). תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל (סס כו כו). גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם (קהל' ט א). גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה (סס סס ו). — ובמשמ' דבר שנוא ומלער: מכסה שנאה שפתי שקר [1]) ומוצא דבה הוא כסיל (משלי י יח). — ובצרוף, שִׂנְאַת חָמָס: ראה איבי כי רבו ושנאת חמס שנאוני (תהל' כה יט). — ובתו"ם: עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם (רבי יהושע, אב' ב יא). שמא יאמרו הדיינין הרי אנו עושין עיר הנידחת ולמחר יהיו אחיהם וקרוביהם קושרין שנאה בלבם עלינו (תוספתי סנה' יד ג). יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה שנאתינו על לב אדם ולא שנאת אדם תעלה על לבינו (ירוש' ברכ' ד ב). בעוון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם (ר' נחמיה, שבת לב:). הר סיני הר שירדה שנאה לעובדי כוכבים עליו (רבי יוסי ברבי חנינא, סס פט.). מקדש שני וכו' מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עבירות, ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים (יומא ט:). גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם יותר משנאה ששונאים עכו"ם את ישראל (פסחי' מט:). שנאה מבטלת שורה של גדולה (בשם רשב"א, סנה' קה:. וכעין זה מד"ר ברא"ש' כה). לא תשנא את אחיך בלבבך וכו' בשנאה שבלב הכתוב מדבר (ת"כ, ערכי' טז:). שנאה תעורר מדנים וגומר, שנאה שנתנו ישראל ביניהם לבין אביהן שבשמים היא עוררה להן דיני דינין, דא"ר שמואל בר נחמן קרוב לתשע מאות שנה היתה השנאה כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמים (מד"ר ויק' ז). לא תשנא את אחיך בלבבך וכו' בשנאה המיושנת (ילק"ש קדשים יט, רמז תריג). — ובתפלה: על חטא שחטאנו לפניך בשנאת חנם (על חטא, תפלת יוה"כ). — ובסהמ"א: נמצאת אהבהם נהפכת לשנאה ולתחרות (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ד, ענעלאו, 451). אם אתם עבדים וגולים למה הלבשו בגדי השרים וזה להטיל קנאה ושנאה (שלמה ן' וירגה, שבט יהודה, השמד השמיני, שוחט-בער, מז). אין קנאה כקנאת המלכים, ואין שנאה כשנאתם (סס, מט). המסחר באהבה מהר בשנאה (סס, השמד ס"ד, עמי' קכה). והרשע רב החובל היה לו שנאה פרטית עמי (מיד"א, מעגל טוב, 54). — ושגור הפתגם: לא מאהבת מרדכי אלא משנאת המן (על פי מגלה טז.). — מ"ר *שְׂנָאוֹת: וכל אלה בני הנבלות מוכים מנגעי הרכילות להבעיר אש השנאות ולהעיר רוח קנאות (ר"י זבארה, ס' שעשועים יג, דודזון, 143). ולא בערה בו אש קנאות ורשפי שנאות (ר"י חריזי, תחכ' איתיאל ג). — ואמר המשורר: ירקב בקנאות ויועד בשנאות (דונש, לדורש החכמות, אלוני, פח). — ובתפלה: שם (בקבר) כלו שנאות ויסופו קנאות (מחזור אויניון, תפלת יוה"כ, מו:).

שַׂנְאָי, עי' שָׂנֵא.

***שׂנה**, ממנו *שְׂנָה, *שָׂנוּי.

***שְׂנָה**, ש"י, — כמו שנא, ואמר הפיטן: שנאת חנם שנינו (רסע"ג, אזהרות, קלימי, סדור רסע"ג, קמ).

---

1) [עי' שָׂפַת, הערות, א. שָׂפָה, הערות.]

שָׁנוּא, עי' שָׂנֵא.

***שָׁנוּי**, ת"ז, — כמו שָׂנוּא, שנאוי: לא העשו עול במשפט, בדין מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול, שנוי משוקץ חרם ותועבה (ספרא קדושים פרק ד, ויק, פס:). גדול השלום ושנוי מחלוקת (ספרי במד' מב). — ואמר המשורר: אמללים בשעבוד מלכיות, שנויים בכל לב ובכל פיות (דוכס, אלוה רלה, אלוני, קד).

***שִׂבּוּר**, עי' א. *שִׂקּוּר, הערה, עמ' 7426.

שָׂנִיא, ת"ז, במקרא רק נקבה שְׂנִיאָה [1]), — לא אהוב: כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכר לַשְּׂנִיאָה (דבר' כא יה).

***שְׂעוֹר**, ס"ז, — כמו שְׂעוֹרָה, שְׂעֹרָה: לו יהיה עבדך אכל שעור ויאכלו חטים עבדי פעור (ר"י הלוי, מתי להר, זמירת ז, 160).

שְׂעוֹרָה [2]), שְׂעֹרָה, ס"נ, מ"ר שְׂעֹרִים, שְׂעוֹרִים, — אחד ממיני הדגן, אחד משבעת המינים שנתברכה בהם א"י, Gerste; orge: barley: והפשתה והשְׂעֹרָה נכתה כי השְׂעֹרָה אביב והפשתה גבעל (שמות ט לא). ארץ חטה ושְׂעֹרָה וגפן ותאנה ורמון (דבר' ח ח). הבישו אכרים הילילו כרמים על חטה ועל שְׂעוֹ־ה [1]) כי אבד קציר שדה (יואל א יא). תחת חטה יצא חוח ותחת שְׂעֹרָה באשה (איוב לא מ). — ובמ"ר: ויאמר אל עבדיו ראו חלקת יואב אל ידי ולו שם שְׂעֹרִים (ש"ב יד ל). ותהי חלקת השדה מלאה שְׂעוֹרִים [2]) (דה"א יא יג). — ובמשמ' גרגרי השעורה המפרשים מן השבלים, במקרא רק במ"ר: וחטים ושְׂעֹרִים וקמח וקלי וכו' הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכל (ש"ב יז כח). סאה סלת בשקל וסאתים שְׂעֹרִים בשקל בשער שמרון (מ"ב ז א). ואתה קח לך חטין ושְׂעֹרִים ופול ועדשים וכו' ונתתה אותם בכלי אחד (יחזק' ד ט). ותחבט את אשר לקטה ויהי כאיפה שְׂעֹרִים (רות ב יז). וימד שש שְׂעֹרִים [3]) וישת עליה (שם ג יה). — ובצרופים, לחם שעורים: ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צליל לחם שְׂעֹרִים [4]) מתהפך

---

1) [אמנם אפשר שהנכון גם כאן שְׂנוּאָה, כלפניו וכלאחריו.]

2) [גם בארמ' שבכתבות שערה, מ"ר שערן, ובארמ' שאחר המקרא ובסור' סערתא (ומזה סרתא), מ"ר סערין, סערי, באוגרית' שערם, שבא' שער, ערב' שַׁעִיר [a]), ובכוש' בא שֶׁרְנֻי במשמ' דגן וחטה. באשור' אין המלה (שלא כדעת לֵו Flora I 734 וכו', שסמך על השערה המובאת אצל Holma, Kl. Beiträge, 64 ושנחכדתה), ובמקומה שם שֶׁא. שֶׁאת, השאול משומרית, ועל כן אין יסוד לשוני לדעה (שלו נוקט בה), שבא גדול השעורה למערב מבבל. גם גזירת המלה מלשון שערות (הראש וכד') אין לראותה אלא כגזירה עממית בלבד. לא מצינו שנקראו מלין של שבלים באיזה מקיר קדום שערות, ועוד ששם השעורה הבא באוגרית' קדום הוא למלה שערות, שאינה בלשון זו כשם שאינה באשור'. טבעי הוא לחשב, כנגד זה, שהורה השם ראשונה על תבואה בכלל, כשמוש השם שרני בכוש', ושאין שערה אלא שְׁבוֹל הגאים מן שרני, ונתיחד, אח"כ למין השעורים, ושקבל שם זה את צורתו שבערב', בארמ', בעבר' ובאוגרית' בשבול הגאים, ואולי אף בדמוי אל לשון השערות. ולא נמנע הדבר, שהיה השם הקדום, אולי במבטא שרע, שרעי קרוב לשם sorghum (ברומ' של ימי הבינים surgum), כשם לתבואת הדחן, גם הוא בשבול הגאים זה שעדות לו בכוש'. והואיל ואין השם בא באשור ובבל. בעוד שהוא נמצא בכל ענפי השמית המערבית, יש להניח, כי עבר שם זה לארך חוף הים מדרום לצפון. במצרית קדומה אין המלה באה כשם לשעורה, שגדלות גם בארץ זו.]

1) [כך כרב הדפוסים. ועי' בהערת גינצבורג למקום.]

2) [אמנם בש"ב כג יא כתוב: ותהי שם חלקת השדה מלאה עֲדָשִׁים. ועי' בדברי חז"ל (ירוש' סנה' ב ה) המובאים בהמשך.]

3) [עי' א. שֵׁשׁ, הערות. ויש (עי' מנדלקרן בהיכל הקדש) מפרשים שעורים כאן מן שעור ומדה, אך אין משמ' זו בלשון המקרא.]

4) [עי' בנאמר על צרוף זה ועל משמעותו בחלום, בדברי העורך, הלשון והספר א 418 וכו', מהד' ב עמ' 445 וכו'.]

---

a) شعير

במחנה מדין (שופ׳ ז יג). ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים לחם שְׂעֹרִים (מ״ב ד מב). — ועוגת שעורים: ועגת שְׂעֹרִים תאכלנה (יחז׳ ד יב). — וקמח שעורים: והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירת האיפה קמח שְׂעֹרִים (במד׳ ה יח). — וקציר שעורים: והם הֻמתו בימי קציר בראשנים תחלת קציר שְׂעֹרִים (ש״ב כא ט). והמה (נעמי ורות) באו בית לחם בתחלת קציר שְׂעֹרִים (רות א כב). — ובלוח מגזר: ירח קצר שערם. ועי׳ קָצִיר, 6099. — ובתו״ם: הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים, ר׳ יהודה אומר אינו כלאים עד שיהו שתי חטים ושעורה או חטה ושתי שעורים או חטה ושעורה וכוסמת (כלא׳ א ט). הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית של יין תרומה וכו׳, ר׳ יוסי מתיר בשל חטין ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות (תרומ׳ י ג). המקלף שעורים מקלף אחת אחת ואוכל (מעשר׳ ד ה). אוכלים עראי מן העסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים, גלגלה בחטים וטמטמה בשעורים, האוכל ממנה חיב מיתה (חלה ג א). עד הקציר, עד שיתחיל העם לקצור קציר חטין אבל לא קציר שעורים (נדרי ח ד). שבועה שלא אוכל ואכל פת חטין ופת שעורין ופת כוסמין וכו׳ (שבו׳ ג ב). טענו חטין והודה לו בשעורים פטור (שם ו ג). ראה (ריב״ז) ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים (כתוב׳ סו:). — *כשעורה, שעור שנתנו חכמים, כגדל גרגיר השעורה: על אלו טומאות הנזיר מגלח על המת וכו׳ ועל עצם כשעורה, על מגעו ועל משאו (נזיר ז ב). עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי, ר׳ נחוניא מטמא וכו׳ (עדי׳ ו ג). כשעורה שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית, זו מדברית (כלים יז ח). ועל הנגע בעצם, זו עצם כשעורה, אתה אומר זו עצם כשעורה או אינו אלא אבר מן החי וכו׳ (ספרי חקת קכט). מיכן שאין חשד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה (ר׳ אליעזר, סנהדר׳ סז:). — *ובתמונה, על בן אדם: ופלשתים נאספים וכו׳ ר׳ יעקב דכפר חנן אמר עדשין היו אלא שהיתה ענבה שלהן יפה כשל שעורים, אמר ר׳ לוי אילו הן הפלשתים שהיו באין זקופין כשעורים והולכין להן נמוכים כעדשים [1] (ירוש׳ סנהדר׳ ב ה). ועי׳ ענבה, עמ׳ 4575. — *שעורה של ארז, צרוף לא ברור כל צרכו [2]: נאמנין על החטין ואין נאמנין על הקמח ולא על הפת, נאמנין על השעורה של אורז ואין נאמנין עליו בין חי בין מבושל (פאה ח ג). מהו מפני גזל השבט, א״ר חנניא מפני הטורח הגע עצמך שהיתה שעורה של אורז נחת רוח הוא לאדם להיות כותש כל שהוא הגע עצמך שהיתה שבולים וכו׳ (ירוש׳ תרומ׳ א ד). — ובמזמ״א: ואלו ניטלין אחד מששים וכו׳ ותרומת הקצח והקליסין והחרובין והגמזיות והתורמוסין ושעורים אדומיות וכיוצא בהן (רמב״ם תרומ׳ ג ג). וכמה היא פרוטה משקל חצי שעורה של כסף נקי, וכמה הם שתי מעין משקל שתים ושלשים שעורות כסף מזוקק (הל׳ טוען ונ׳טען ג א). ורבותי הודו שכפירת הטענה הוא משקל תשע עשרה שעורות וחצי שעורה מן הכסף (שם ב). השעורים קרים בגופו של אדם מעוררים את הרוחות טובים לריאה דוחים את חום הקדחת (אסף הרופא, כ״י 32). — *והאכילוהו שעורים, לגנאי, האכילוהו כבהמה: על הצועקת או כנוס או פטור, האמת נכופנו לכנוס, שעד שנכופנו לפטור שלא כהלכה נכופנו לכנוס כהלכה וכו׳. ואלו באנו לכוף ליתן גט יאמרו אחרינו האכילום קמח שעורים [3] (תשו׳ ר״ת, הול׳ מק״נ לי 165).

---

[1]) [על הכתוב בש״ב כג יא: ותהי שם חלקת השדה מלאה עדשים, שכנגדו בדהי״א יא יג: מלאה שעורים.]

[2]) [גם משמ׳ זו של ארז בלתי קלוף (אשר לֵו Flora I 734 דוחה אותה) וגם זו של שבלת של ארז אינן יוצאות ידי הענין, שכן בא צרוף זה בירוש׳ שם בנגוד אל שבלים; ואין טעם גם בהקון בשְׂעֵרָה (כהצעת המלונים) שאין לה יסוד בנסחאות. אמנם הגרסה במדב״ם: שעורה של אורז, והמהדיר מעיר: כן הוא בכתיבת היד. וצ״ע.]

[3]) [השוה כתוב׳ עז: „אמר רב האומר איני זן ואיני מפרנס יוציא ויתן כתובה. אזל ר׳ אלעזר אמרה לשמעתא קמיה דשמואל אמר אכסוה שערי לאלעזר, עד שכופין אותו להוציא יכופיהו לזון״. ופרש״י: אכסוהו שערי, האכילוהו שעורים כבהמה, כל הנאכל שלא כדרכו קרי ליה כוסס.]

— *ובהשאלה, מרסה שעל עפעף העין כדמות שעורה: Gerstenkorn; grain d'orge; sty השעורה היא מורסה ארוכה נראית על שפת העפעף דומה לשעורה בתבניתה (קאנון ג ג ג יא).

שְׂעִיף, שעיפים, עי' שְׂעִפִּים.

א. שָׂעִיר, שֵׂעָר, ת"ז, שְׂעִרוֹת[1]), — בעל שער, מכסה שער, behaart; poilu; hairy:

ויאמר יעקב וכו' הן עשו אחי איש שָׂעִר ואנכי איש חלק (בראשי' כז יא). ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שְׂעִרֹת (שם שם כג). ועי' שָׂעָר. — ובסהמ"א: דרך בשר איש להיות שעיר (רש"י, יבמות פ:). אם יהיה אצלו יותר רך מן הטבע או יותר קשה או יותר שעיר מהטבעי (קאנון א ב, ב ג), ותהיה החפיפה בדבר שעיר (שם א ג, ב ג). והיה לזה משיג הפכיים רבים רצוני החום והקור והלח והיבש והקשה והרך והדבק והנפרד והשעיר והחלק (אמונה רמה לראב"ד א ו, 27). בתחלה כאשר יצאו מהביצים וכו' ואז גופם ארוך ועגול בלי רגלים או קצרי רגלים שעירים או חלקים (ליגלא, כאשים למודים א, כג.). — ואמר המשורר: וכל גויה בהתגלח שעירה תהי אחר אשר היתה חלקה (ר"מ הנגיד, ידידותך, הברמן ג, 28).

ב. שָׂעִיר[2]), ס"ז, סמי' שְׂעִיר, ת"ר שְׂעִירִים, שְׂעִרִם, סמי' שְׂעִירֵי, — א) היש, זכר מן העזים, Ziegenbock; bouc; he-goat: וסמך ידו על ראש השָׂעִיר ושחט אותו (ויק' ד כד). וְהַשָּׂעִיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' (שם יו י). והמשלח את הַשָּׂעִיר לעזאזל יכבס בגדיו (שם שם כו). — ובצירוף המפרש שעיר עזים, שעירי עזים: וישחטו שְׂעִיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם (בראשי' לז לא). ומאת עדת בני ישראל יקח שני שְׂעִירֵי עזים

[1]) [בתו"מ (ירוש' מגלה א ט) בא באותה משמ' הכתיב צעירת רגלים, ועי' בנאמר על כך בהערת העורך, עמ' 5566.]

[2]) [למעשה אותה מלה היא שָׂעִיר במשמ' בעל שערות ובמשמ' זכר מן העזים, ואף ג. שָׂעִיר במשמ' גשם ועגן, ועי' שם בהערה.]

לחטאת (ויק' יו ה). שְׂעִיר עזים אחד לחטאת (במד' ז יו). — ושעיר חטאת: ואת שְׂעִיר החטאת דרש דרש משה והנה שרף (ויק' י יו). ואת פר החטאת ואת שְׂעִיר החטאת אשר הובא את דמם לכפר בקדש יוציא אל מחוץ למחנה (שם יו כז). וּשְׂעִיר חטאת אחד לכפר עליכם (במד' כח כב). שבעת ימים תעשה שְׂעִיר חטאת ליום (יחזק' מג כה). ויגישו את שְׂעִירֵי החטאת לפני המלך והקהל ויסמכו ידיהם עליהם (דהי"ב כט כג). — והצפיר השעיר: והצפיר הַשָּׂעִיר מלך יון (דני' ח כא). — ובתו"מ: אמרו לו לכהן גדול הגיע שעיר למדבר, ומניין היו יודעין שהגיע שעיר למדבר וכו' (יומא ו ח). יש בה ידיעה בתחילה וכו' שעיר שנעשה בפנים ויום הכפורים תולה עד שיודע לו וכו' אין בה ידיעה בתחילה וכו' שעיר הנעשה בחוץ ויוה"כ מכפר (שבועי' א ב—ג). חטאת הצבור שעירי ראשי חדשים ושל מועדות (זבח' ה ג). כל קרבנות הצבור וכו' ר' שמעון אומר שעירי עכו"ם (מנח' ט ז). חל יום הכפורים להיות בשבת וכו', חל להיות ערב שבת, שעיר של יוה"כ נאכל לערב (שם יא ז). — ובפרט, *שעיר המשתלח: מניין שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח, שנאמר וכו' (שבת ט ג). פרה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית באין מתרומת הלשכה (שקלי ד ב). כשם שוידויו של שעיר המשתלח מכפר על ישראל, כך וידויו של פר מכפר על הכהנים (שבועי' א ז). — *ושעירים הנשרפים: הרואה כהן גדול כשהוא קורא, אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, והרואה פר ושעיר הנשרפין, אינו רואה כהן גדול כשהוא קורא (יומא ז ב). פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים, דמן מתיר את אימוריהן ליקרב (זבח' ד ד). פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים, מועלין בהם משהוקדשו (מעי' ב ב). — ואמר המשורר: וכל עז בנמרים כשלאים וגורי כל אריים כשעירים (רמב"ע, ענק א, בכודי, סב). — ב) ובהשאלה, כנוי לשדים[1]), שתארו כדמות שעירי עזים שחֹרים,

[1]) כן כל המפרשים, וכן וולג' (daemonibus), ת"א (לשידין), ועוד. ושים לב לכך, כי עזי א"י שחֹרות היו, ומכאן הדמיון לצללי הלילה שנחשבו

Bockdämon; démon; demon: ולא יזבחו עוד את זבחיהם לַשְּׂעִירִם אשר הם זנים אחריהם (ויקי יז ז). ורבצו שם ציים וכו' ושעירים ירקדו שם (ישעי יג כא). ופגשו ציים את איים ושעיר על רעהו יקרא (שם לד יד). ויעמד לו כהנים לבמות ולשעירים ולעגלים אשר עשה (דהי"ב יא יה). — ובתו"מ: כשעירים עלי דשא, כאדם שהולך ללמוד תורה (תחילה) בתחילה נופלת עליו כשעיר ואין שעיר אלא שד (ספרי דברי שו). שעיר בשעיר מיחלף (ברכי סב.). כשעירים עלי דשא, זו רוח מזרחית שמסערת את כל העולם כשעיר (ב"ב כה.). ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים, ואין שעירים אלו אלא שדים שנא' ויזבחו לשדים, ואין שדים אלו אלא שעירים (ויקי רבה כב). — ואמר המליץ: עיני משחיתים כנחשת קלל נצצו יחד משפחות השעירים ושדים התלכדו (כיר דוד לשלום הכהן, ד, אז עורכו).

ג. **שָׂעִיר**, במקרא רק מ"ר שְׂעִירִם [1]), — עננים שחורים, והגשם היורד מתוכם, שפעת גשמים: יערף

כשרים. ואלו השבעים תרגמו בויקרא: τοίς ματαίοις, להבלים, אך בישע': δαιμόνια, וידוע שאין תרגומיהם לספרים שונים מעשה אותם המתרגמים. ואמנם בדהי"ב הכונה כנראה לאלילים שעצבו בדמות שעירים ממש, ובישע' יש שמפרשים שעירים כשעירי המדבר ממש, ואולי כך נכון. כאמור בהערה בעמ' 7360 יש גורסים גם במק' במות השערים (מ"ב כג ח): במות הַשְּׂעִרִים.]

[1]) [כמבאר בדברי העורך בידיעות החברה לחקירת א"י ג 110 וכו', ושוב בהלשון והספר ג, אין גם עקר משמ' המלה הזאת אלא שעירי עזים שחרים, שכדמותם ראו קדמונינו את ענני הגשם השחרים, בנגוד אל רביבים (עי' בהערות לערך זה), שעקרם עננים לבנים, דומים לכבשים לבנים, ואין לקבל את גזירת המלה מלשון שערה (סערה) וסופה, ואת הפרושים המיסדים עליה. ועי' גם בדרשות חז"ל המובאות בערך ב. שָׂעִיר, והמורות על הבנתם הנכונה במקור המלה. — ואך כדרשה יש לראות את דברי רמח"ל (פתחי חכמה ב לה:): כשהעננים עולים ניתן רשות לשדים לשוט בארץ ועי"כ נקראים העננים שעירים מאחר שבשעתן בתות של שדים המה לוחמים בין זה לזה וכו'.]

כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כִּשְׂעִירִם עלי דשא וכרביבים עלי עשב (דברי לב ב). — ובתו"מ: מה שעירים הללו יורדים על עשבים ומעלים אותם ומגדלים אותם כך דברי תורח וכו' (ספרי דברי שו). מה שעירים הללו יורדים על עשבים ומפשפשין בהם כדי שלא יתליעו כך הוי מפשפש וכו' (שם). — ואמרו פיטנים ומשוררים: נשיאים להסיע, שעירים להניע, עננים מלהמניע (אדון המושיע, הושענ'). למטרות עז ימינו נחשבו כל מטר נוזלי שחקים כשעירים (רמב"ע, ענק א, נכודי, סכ). לרוות אמרים כנוזלי שעירים בגני כפרים (הוא, לאכשי לבבות, שם, יז). רביבים ורסיסים וחזיזים וטלים מלקושים ושעירים ונוזלים (ראב"ע, חי בן מקיץ, כהנא ב, 49).

שְׂעִירָה, ש"נ, במקרא רק שְׂעִירַת עזים [1]), — תישה, עז Ziege; chèvre; she-goat: והביא את קרבנו שְׂעִירַת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא (ויקי ד כח). והביא את אשמו וכו' כשבה או שְׂעִירַת עזים לחטאת (שם ה ו). — ובתו"מ: היחיד מביא כשבה ושעירה, והנשיא שעיר, ומשיח ובי"ד מביאין פר (הורי ב ו). הרי עלי תודה וכו' מן הבהמה ואיני יודע מה פירשתי, יביא פר ופרה עגל ועגלה ואיל ורחל גדי וגדיה שעיר ושעירה טלה וטליה (מנחי יז ז). — ואמר המשורר: עליהם יבכיון ילדי יענים ותרקד בת שעירה הצעירה (ר"מ הנגיד, אלוה עז, הברמן א, 11).

שְׂעִירוּת, ש"נ, — תכונת האדם או של בעל החיים השעיר, בעל השערות, Behaartheit; pilosité; hairiness: ואומר שעשו היה לו מזג מכריע על רוע המדות בעבור כי האודם והשעירות מורים על מזג חם ויבש מאד נוטה על שריפת

---

[1]) [כאמור בערך א. שָׂעִיר, ב. שָׂעִיר אין שְׂעִירָה במשמ' עז אלא צורת הנקבה מן שָׂעִיר בשתי המשמעיות, ועי' גם ב. צָעִיר.]

הליחות (ר"מ מורונה, הוספ' לתגמולי הנפש, מו:). הקושי והרוך וכו' והשעירות והחלקות (פרקי גליינוס, כ"י פריז). החלקות והשעירות והרכות והקושי (ספר בחכמת המוסיקי, כ"י פריז). סבת הפך החלקות היא השעירות (תרגום אבן טיבון בתרגום מלמה רופא). ומשתוים (הצמחים) בעביי ודקות בקושי ורכות בקלות וכבדות בשעירות וחלקות (רמב"ן דורלון, מגן אבות חלק יעקב ד). לפי שהלך (עשו) לגנב את ברכת אביו בשעירות ידיו (כ"י אברבנאל, זבח פסח על ההגדה, ברוך שומר). כי החלקלקות יחייב דחיית הקול פתאום ויהיה בחוש יותר חזק, והשעירות יחייב המשך דבר אחר דבר ויחלש רשומו בחוש (תמונה רמה לרא"ז"ד, א ו, 28).

שְׂעִף [1]), ממנו שְׂעִפִּים, ועי' שַׂרְעַף.

שְׂעִף [2]), ש"ז, במקרא רק מ"ר שְׂעִפִּים, בכנ' שְׂעִפַּי, — הרגשת פחד ואימה בלילה, Angst; anxiety ;angoisse: בִּשְׂעִפִּים מחזיונות לילה בנפל תרדמה על אנשים (איוב ד יג). לכן שְׂעִפַּי ישיבוני ובעבור חושי בי (שם כ ב). — והשתמשו במלה פיטנים ומשוררים בשם' הרהורים ומחשבות, Gedanken; pensées; thoughts: חילי שעפי אחריה נחשלו וזמן יזנב ואני יגע (רסב"ג, לבי בא"מת, ביאליק-רבניצקי א, 82). זכו שעפיהם וכמעט יאמרו רוחות משרתי אל עליהם נחו וכו' ובשוב שעפי מבלי תקוה ולא און על שעפי הדמי

[1]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[2]) [גם לפי הענין וגם לפי קרבת המלה והשרש לערב' שַׁעַ'פַ a) (כך Ruzicka, Kons. Dissimilation, 230, ועי' בפרוש העירך לכתובים), חרד ודאג, פרוש המלה הוא כלשון חרדה ופחד, ולא של הרהורים סתם. ואך מבטא אחר של אותה מלה הוא סַרְעַף (עי' שם), בדמיון להגית החגה ע' בערב'. ולא מן הנמנע, שלכך הכונה גם בצרוף: עד מתי אתם פסחים על שתי הַסְּעִפִּים, כלו' עד מתי אתם מדלגים על שני הפחדים, ז"א האלהיות, כשמוש פחד בצרוף פחד יצחק וכד', ואמנם בא סעפים בס"נ.]

a) شعف

בטחו (רמב"ע, אם קדמו, ברודי א, עד). ומנער שעפיו על שחקים ורעיוניו עלי עיש עמסים (הוא, הרים מר, שם, קם). שעפיו לאחי שכל מצדים ולכסילים מצודים והרמים (הוא, ענק, כס, סי). לרעו נבהלו כל רעיונים ותעו בחזות שכלו שעפים (שם, סיח). אשר הבר שעפיו ואזניו לאל גלה ושטח את כפיו לשומע תפלה וכו' (ר"י הלוי, אסר הבר, זמורה ע, 577). ראך מבשרי לב שמתו לצופה שעיפי הושיבם במקום הקדש (ראב"ע, חרדו רעיוני, איגר 244). כמהו שעפי לו בעברי ארץ נוד ואתי יעבור בהם (ר"י חריזי, תחכ' כ, קאמינקא, 395). — ואף במ"י, °שעיף: כי שת לאון אנשי חיל צלם והמון שאון זרים כשעף חלם ולחיק סאון רומס פתע שלם (יצחק אבן גיאת, את מחזה, סער סהיר, 25). אך לא מחשבי ישאוך וחלמתי ושעיף רעיוני לא דמוך (ר"י הלוי, כל עצמותי, שם, 104). דרשתיך במחשבי מצאתיך בשעפי ושחרתיך ערבי לילי ושחרי ונשפי (הוא, רממיך מהללתי, זמורה ט, 582).

א. **שׂעֵר** [1]), ממנו א. שָׂעִיר, ב. שָׂעִיר, ג שָׂעִיר, שְׂעִירָה, °שְׂעִירוּת, ב. °שָׂעַר, שֵׂעָר, שַׂעֲרָה, °שַׂעֲרִי, °שַׂעֲרִיּוּת.

ב. **שׂעֵר** [2]), ממנו °שְׂעוֹר, שְׂעוֹרָה.

ג. **שׂעֵר** [3]), ממנו °הִשְׂתַּעֲרוּת, א. שָׂעַר, שַׂעַר, שְׂעָרָה, שַׂעֲרַת, ועי' סער.

א. **שָׂעַר** פ"י, שֹׂעֲרוּ, שְׂעָרוּם, יְשָׂעֲרֻנּוּ. יִשְׂעָרוּ, שַׂעֲרוּ — א) כנראה כמשמ' העיף בסערה, הדף ברוח: בטרם יבינו סירתיכם אטד כמו חי כמו חרון יִשְׂעָרֶנּוּ [4]) (תהלי נח י). — ב) כנראה במשמ' ירא

[1]) [שרש זה נמצא, מחוץ לעבר', רק בשפות השמיות הצעירות, לא באשור' ולא באוגריתי, ועי' שַׂעַר. על בעית יחסו של שרש זה אל ב. שער עי' שְׂעוֹרָה, הערות.]

[2]) [עי' שְׂעוֹרָה, הערה לערך.]

[3]) [עי' א. שָׂעַר, שַׂעַר, הערות.]

[4]) [אמנם המשפט קשה וספק אם יש לסמך על פרטי הנוסח והנקוד.]

ותעריץ: יזבחו לשדים לא אלה אלהים לא ידעים חדשים מקרב באו לא שְׂעָרוּם¹) אבתיכם (דבר׳ לב יז).— וכפ״ע במשמ׳ נאחז כאלו בשער, בסערת הרעס, נזדעזע: שמו שמים על זאת וְשַׂעֲרוּ²) חרבו מאד נאם יי׳ (ירמ׳ ב יב). כל ישבי האיים שממו עליך ומלכיהם שָׂעֲרוּ שַׂעַר³) רעמו פנים (יחזק׳ כז לה). והשמותי עליך עמים רבים ומלכיהם יִשְׂעֲרוּ עליך שער (שם לב י).

—נִפעַ׳, נִשְׂעַר, נִשְׂעֲרָה, — בא כרוח סערה: אש לפניו תלך וסביביו נִשְׂעֲרָה⁴) מאד (תהל׳ נ ג). — ובספה״א, ואמר המשורר: כי נבהלה נפשי גם נשערה שער (רסג״ג, שער פסח, ביאליק-רבניצקי ב, 3).

—פִּעֵ׳ שִׂעֵר, וִישַׂעֲרֵהוּ, — הדף ברוח, העיף, im Sturm forttreiben; chasser à la tempête; to whisk off in a storm: ישאהו קדים וילך וִישַׂעֲרֵהוּ ממקמו (איוב כז כא). — ואמר המשורר: כבא קצו תשערהו⁵) באמת בצעו תנערהו (רסג״ג, אזהרות ועונשים, ביאליק-רבניצקי ב, 82).

—הִפעִ׳, *הִשְׂעִיר¹), — גרם לזעזוע: ד״א שעיר, שמשעיר את הבריות (מדרש הגדול בראשי׳ ויסלח, מרגליות, תקכ). —

—התפ׳, הִשְׂתַּעֵר יִשְׂתַּעֵר, — בא בשערה, einherstürmen; s'avancer (comme) en tempête; to come (as) in a storm: ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב וְיִשְׂתָּעֵר עליו מלך הצפון ברכב ובפרשים ובאניות רבות (דני׳ יא מ). — ואמר המשורר: או ים ועצם לך ישתער לו לב רחב כחול פנה (יוסף בן ספל, איכה יועם, סעד הסיר, 87). ישן ולבו בער ומשתער צא נא והנער ולכה באור פני (ר״י הלוי, ישן ולבו ער, זמורס י, 650). עתה מה אמר ובאתי מאומר ולבי ישתער כי הייתי מגבול שעיר (ראב״ע, מכתב אל ר׳ כמואל ן׳ גאמע, כהנא ב, 40).

ב. שָׂעַר, קל לא נמצא.

—הִפעִ׳, *הִשְׂעִיר²), — העלה שֵׂעָר, היה שָׂעִיר, בעל שערות: וושט נתנו בו חכמים שיעור וכו׳, למטה עד כמה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה עד כדי שישעיר³) (חולין מד.). א״ל שמואל לרב יהודה שיננא לא תעביד עובדא עד שישעיר⁴) (נדה כט:). — ובספה״א: מקום השחיטה וכו׳ בושט

---

1) [לפי פרוש זה של הפעל יש לראות גם משמ׳ זו כהתפתחות מן שָׂעַר, סער, כלשון פחד וזעזוע בסערה, ועי׳ בהערה שאחר זו. ואמנם נחלקו התרגומים והפרשנים בהבנת הפעל, ויש שראו בו לשון ידיעה, כשיך לשרש אחר, וכן פרש דונש (תש׳ 73): לא שערום לא שתו לבם בה. אבל צדקו דברי ראב״ע (ספר יתר ספ, 28): ויאמר ר׳ יצחק בר׳ שאול שהוא מגזרת לשעירים והטעם לא היה בדעתם שיהיו שעירים. והנכון בעיני כמו ושערו חרבו מאד ואולי ככה דעת הגאון והמלה מהפעלים העומדים וטעמו לא שערו מהם ר״ל לא פחדו מהם ע״כ.]

2) [כמבֹאר בערך שַׂעַר אין מלה זו, גם במקום שהיא מורה על פחד, בעקר אלא אותה מלה במשמ׳ רוח וסערה, ועל כן גם הפעל שָׂעַר במשמ׳ פחד, עקר משמעותו: נאחז בסערה ונזדעזע, ואין לחשב על ספור השערות, צרוף שלמעשה אין יסוד לו בלשון המקרא, ועי׳ שַׂעֲרָה.]

3) [במקום כזה, שבא בו שַׂעַר על יד לשון שממון בהקבלה אל רעם, ברור הוא ביותר, כי נולד שם״ש זה בהרגשת הלשון מתמונת רוח וסערה. ועי׳ בהערות שלפני זו.]

4) [כלו׳: ומסביביו נשערה האש.]

5) [בנקודו של ברודי, שעת״ש, 52.]

1) [הִפעִ׳ מן שָׂעַר בא בכתיב הסערתה, במשמ׳ הדף והפיץ כמו בסער (עי׳ בעמ׳ 4139) ראשונה בב״ס גני׳ מו יז, אבל למעשה יש להכיר צורה זו גם במקרא במשלי כג ד, במשמ׳ עוף בשערה. כי, כמבֹאר בהערת העורך בערך א. שָׂעַר ע״פ ספרו, משלי שלמה, לכתוב, המכון שם הוא בקרוב: אל תיגע לְהַשְׂעִיר (במק׳ להעשיר) — אחר לחם תכובים שעף מפיך לשמים — מבינתך; התעוף? עיניך בו ואיננו, כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים. ועי׳ גם שַׂכִּין, הערה.]

2) [ובאותה משמ׳ בארמי׳ שבתו״ם אשער.]

3) [רגמ״ה ורש״י: עד מקום שישעיר, ורגמ״ה מפרש (שם): „מקום יש בכרם שמולגין אותו מפני השער שמגרדין ואיכא דגרסי יסעיר״ וכו׳. ורש״י (שם): ״עד מקום שישעיר, שיש שם שער שגוררין בסכין מכרם הפנימי״. ואולם עי׳ גם בדברי המחבר בערך סָעַר, 4140.]

4) [ופרש רש״י (שם): לא תעביד עובדא, לעשותו ולד עד שיהא לו שערות בראשו.]

מתחלת המקום שכשחותכין אותו מתכווץ עד מקום שישעיר ויתחיל להיות פרצין פרצין כברס (רמב"ם, הלכות שחיטה ח ה). קטן שלא צמח זקנו ולא השעיר ראשו (ר"ש משאנץ, נגעי ו ח).

שַׂעַר [1], ש"ז, כמשמ' שַׂעַר, כמו סַעַר, — א) רוח חזקה מנשבת בכח גדול, Sturmwind; tempête, ouragan; tempest: הנה חזק ואמץ לאדני כזרם ברד שַׂעַר קטב כזרם מים כבירים שטפים הניח לארץ ביד (ישעי' כח ב) [2]. — ב) במשמ' רוח האוחזת ומזעזעת את האדם [3], Schauder; frémissement; shudder: כל ישבי האיים שממו עליך ומלכיהם שערו שַׂעַר רעמו פנים (יחזק' כז לה). והשמותי עליך עמים רבים ומלכיהם ישערו עליך שַׂעַר (שם לב י). על יומו נשמו אחרנים וקדמנים אחזו שָׂעַר (איוב יח כ). — ואמר המשורר: כי נבהלה נפשי גם נשערה שער (רסב"ג, ד אליק-רבניקי, ג, 3).

שָׂעָר, עי' שָׂעִיר.

שֵׂעָר [4], ש"ז, —סמיי שְׂעַר, שַׂעַר[5], כנ' שְׂעָרָהּ, שְׂעָרָהּ[5], שְׂעָרוֹ, שְׂעָרָה[6], — שם קבוצי לכל השערות שבגוף האדם והבהמה, Haar(e); cheveu(x); hair(s): וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושֵׂעָר בנגע הפך לבן (ויק' יג ג). וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שֵׂעָר לבן (שם שם י). וראה הכהן והנה מראה שפל מן העור ושְׂעָרָהּ הפך לבן (שם שם כ). וראה הכהן את הנגע והנה מראהו עמק מן העור ובו שֵׂעָר צהב דק (שם שם ל). הנך יפה רעיתי וכו' שַׂעְרֵךְ כעדר העזים שגלשו מהר גלעד (שה"ש ד א). — ושער ראש: וגלח הנזיר פתח אהל מועד את ראש נזרו ולקח את שְׂעַר ראש נזרו ונתן על האש (במד' ו יח). ובגלחו את ראשו וכו' ושקל את שְׂעַר ראשו (ש"ב יד כו). — ושער הרגלים: ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושַׂעַר הרגלים וגם את הזקן תספה (ישעי' ז כ). — וגלח את השער: וכבס המטהר את בגדיו וגלח את כל שְׂעָרוֹ וכו', והיה ביום השביעי יגלח את כל שְׂעָרוֹ את ראשו ואת זקנו ואת גבת עיניו

---

1) [באשור' שָׁרוּ באותה משמ', ועי' סַעַר, עמ' 4137.]

2) [כאמור בערך שָׂעַר בהערה, וביתר פרוט בספר העורך על משלי שלמה עמ' 115, הכונה לקריאה שַׂעַר גם במשלי כג ז, בנאמר על לחם הכזבים העף מפי אוכלו לשמים, וצ"ל בקרוב: כי כמו שער כנף שַׁבִּין (עי' שַׁבִּין, הערות) היא, כלו' כמו המראה כנפי עופות הוא, כך יעוף האכל מפיך. ועי' א. שָׂעַר, הערות.]

3) [גם במשמ' זו בא שַׂעַר על יד רעש, וכן בא במשמ' זו רוח על יד שַׂעֲרָה, ועי' בהערה לערך זה.]

4) [המלה נמצאת באותה משמ' בצורת שַׂעְרָא, סַעְרָא בארמ' ובסור', ערב' שַׁעַר a), כוש' שָׁעְרָת, ויש מוצאים אף שָׁרְתָּ במשמ' זו באשור', אך אין מלה זו באה בספרות אשור ובבל אלא ברשימות מלים כלבד, ועל כן משמעותה מספקת. אפשר שנולדה המלה בעקר בלשון רועי צאן, כבשים ועזים, ראשונה בכנוי לצמר העזים. יש משוים במצרי' סער (סבך קוצים), קופט' סורת במשמ' צמר. בערב' בא שער a) גם במשמ' עצים, וכן מתרגם רסע"ג יער (למשל בדברי' יט ה): שער, ולפי זה אפשר שיש לתקן את הנאמר על שער כותש בתו"ם במשמ' ענף עצים. במק' השרש שער בא לפעמים גם צער, ועי' גם בהערות לערכים צָעִיר, א. צער. — אין לקשר מלה זו במלת שער במשמ' זעזוע ורעד (עי' שער, הערות), ואף לא בשם השְׂעֹרָה, ועי' שם. ואמנם אפשר שמלת שֵׂעָר היא ביסוד המנח שעטנז, אם אפשר לראות מנח זה כמרכב מן שעַ(ת־ע)נז במשמ' צמר(עזים) ואניצי פשתים יחד.]

5) [היו שראו בצורות אלו מלה אחרת במשקל שְׂעַר, כדברי רד"ק (שרשים, ערך שער): ומשקל אחר את הראש ושַׂעַר הרגלים (ישעיה ז כ) ע"כ. ואמנם חלופי משקל בנפרד ובנסמך שכיחים הם בלשון המקרא, ועי' בס' העורך, הלשון והספר א, בפרק על תנועה ומשקל בעברית ובשמית.]

6) [בויק' יג ד: ושְׂעָרָה הפך לבן בלי מפיק, כהערת המסרת: אינון מן יא זוגין חד מפיק וחד לא מפיק.]

a) شعر

a) شعر

ואת כל שְׂעָרוֹ יגלח (ויקי יד ח–ט). — וגדל שער: עד מלאת הימִם אשר יזיר לה׳ קדש יהיה גדל פרע שְׂעַר ראשו (במדי ו ה). — ומרט משערו: ובשמעי את הדבר הזה קרעתי את בגדי ומעילי ואמרטה משְּׂעַר ראשי וזקני ואֵשבה משומם (עזרא ט ג). — וצָמח או צִמַּח שער: ואם בעיניו עמד הנתק וְשֵׂעָר שחר צָמַח בו וכו׳ (ויקי יג לז). ויחל שְׂעַר ראשו לְצַמֵּחַ כאשר גֻלח (שופט׳ יו כב). שדים נכנו וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ (יחזק׳ יו ז). — ואדרת שער: ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שֵׂעָר ויקראו שמו עשו (בראשי כה כה). והיה ביום ההוא יבֹשו הנביאים איש מחזינו בהנבאתו ולא ילבשו אדרת שֵׂעָר למען כחש (זכרי יג ד). — ובעל שער: איש בעל שֵׂעָר ואזור עור אזור במתניו (מ״ב א ח)[1]. — ובתו״מ: הנוטל צפרניו זו בזו או בשניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו וכו׳ (שבת י יא). אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו (סוטה א ח). אלו אסורין ואוסרין בכל שהן יין נסך וכו׳ ושער נזיר (ע״ז ה ט). הצמר שבראשי כבשים והשער שבזקן תישים והעצמות והגידים וכו׳ (זבחי ט ה). המת מבחוץ ושערו בפנים הבית טמא (אהלי ג ד). בהרת ובו שער לבן או שער שחור טמא. אין חוששין שמא מיעט מקום שער שחור את הבהרת (נגעי ד ד). הנתקים מיטמאין בשני שבועות ובשני סימנים בשער צהוב דק ובפשיון. בשער צהוב דק לקוי קצר וכו׳. עד שאנו למדים מן הקנה נלמד מן השער, דק שערו של פלוני, דק לקוי קצר, לא דק לקוי ארוך (שם י א). שיער כדי לגבל בו את הטיט[2] (תוספתי שבת ח טו). הלכה למשה מסיני שיהו כותבין בעורות וכותבין בדיו ומסרגלין בקנה וכורכין בשיער וכו׳. וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השיער ועל הקלף במקום נחושתו (ירוי מגילי א יא, עא.). שומא שיש לה שיער בין בגדולה בין בקטנה בין בגוף בין בפנים הרי זה מום (שם כתובי ז ט). שער באשה ערוה (ברכי כד.). פוך מעביר בת מלך[1]) ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים (שבת קט.). האשה שיוצאה ליהרג ואמרה תנו שערי לבתי נותנין (ערכי ז:). אותו בן טובים בעל קומה ושיניו נאות ושערו שחור וחוטמו נאה (מד״ר קהל יח). שכל שער ושער שבאדם ברא לו מעין בפני עצמו (תנחי תזריע ח). — ובצרופים, *שער מדלדל: מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל וכו׳ (בכורות ה ג). — ושער הפקדה, שער בבהרת שפקד ובקר אותו הכהן[2]: הוא היה מטמא שער הפקודה ודם הירוק (עקביא בן מהללאל, עדיות ה ו). ועי׳ פְּקֻדָּה, עמ׳ 5100. — *ובתמונת הרבוי: הריני נזיר כשער ראשי וכעפר הארץ וכחול הים הרי זה נזיר עולם וכו׳ האומר הרי עלי נזירות כשער ראשי וכו׳ (נזיר א ד). — *וחוטי שער: יוצאת אשה בחוטי שיער בין משלה בין משל חברתה בין משל בהמה (שבת ו ה). — *וקלעי שער: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי (יומא מז.). — *ושיטה של שער: איזהו קרח, כל שאין לו שטה של שער מקפת מאזן לאזן (בכורות ז ב). שני נתקים זה בצד זה ושטה של שער מפסקת ביניהן וכו׳ (נגעי י ו). — *וגִדֵּל שער, *וגִדּוּל שער: מי שעלתה לתוך ידו בחרת כסלע וכו׳ לגדל שער לבן אינה ראויה ולפשיון אינה פושה וכו׳ (נגעי ט ג). מכה שאינה ראויה לגדל שער (שם י י). כמת הוא גידול שיער פרע שלשים יום (ירוי נזיר א ג, כא.). אין פריעה אלא גידול שיער (ר׳ אליעזר, מו״ק טו.) וגדול שער הוא לשון צער ואבל (מד״ר במדי כשא י). — *ונגזז שער: כשער הזה שנגזז ונחלף וכצפרנים הללו שנגזזין ונתחלפין וכו׳ (שם שה״ש, אל גנת אגוז). — *ונולד שער: לא היה בו שער לבן ונולד לו שער לבן (נגעי א ו). הבא כולו לבן יסגיר, נולד לו שער לבן יחליט (שם ח ז). נולד לו שער שחור טהור (שם י ח). — *וזה יד שער: מה בין נזיר עולם לנזיר שמשון, נזיר עולם

1) [במק׳ הצרוף קדקד שֵׂעָר בתה׳ סח כב, יש לקרא כנראה: קדקד רָשָׁע, כאמור בהערה, עמ׳ 5768.]

2) [ועי׳ ברנד, כלי החרס בספרות התלמוד, עמ׳ קכד, קלד ובמובא שם.]

1) [עי׳ על צרוף זה לעיל עמ׳ 3046, אך אולי יש לגרס מלע, כשמוש מלעא במשמ׳ זוב בעינים בסור׳.]

2) [עי׳ בהערה שבעמ׳ 5100.]

הכביד שערו מיקל בתער וכו', נזיר שמשון הכביד שערו אינו מיקל וכו' (נזיר א ב). -- וכלשון גומה, *מכר שער ראשו, מכר כל אשר לו: אפילו אתה מוכר שער ראשך אתה נותן לה כתובתה (כ"ע, כתו' ט ה). — *ונשר שער: שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון וכו' (בכורות ג ז). *ונשר בשער: כנזיר חוה שמנשרים בשערו ואומרים לו למה שערו של זה גדול (פסיקי רבי לה, מא"ס, קמג.). — *והשיר את השער: לא יחוף (הנזיר) באדמה מפני שמשרת את השער (ר' ישמעאל, נזיר ו ג). אנפקינון 1) שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו מפני שמשיר2) את השער ומעדן את הבשר (ר' יהודה, פסחי' מג., וכן מו"ק ט: ומנחי' פו.). — *וסחט את השער: המסחק את הכרישה והסוחט שערו וכו' (מכשיר' א ה). *וסלסל בשערו: עד מתי אתה מסלסל בשערך (ר"ה כו:, מגלה יח.). — *וסתר את השער: עד שהוא מגלה את לבה (של הסוטה) וסותר את שערה (סוטה א ה). אמר ירמיהו וכו' נשלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר [לבושיה] שחורים ושערה סתור צועקת מבקשת מי ינחמנה (פסיקי רבי, ויהי בעת מקרמה, מא"ס, קלא:). על מי אבכה ועל מי אסתור שערי (שם). -- *והעביר את השער: אילו זה מגלח להעברת שיער יפה היית אומר שהנזיר מגלח להעביר שיער ומצורע מגלח לגידול שיער וכו' (ירוש' נזיר ב י). — *והעלה שער: הראש והזקן עד שלא העלו שער והדלדולין שבראש ושבזקן נידונין בעור הבשר (נגע' ו ח). כל מקום (בפרה אדמה) שניטל ולא העלה מקומו שער אדום פסולה (פרה ב ב). — *וענג את השער, עי' א. עָנַג, 4577. — *ופרסם את השער, עי' *פִּרְסֵם, 5206. —

*וצפת את שערו: והאשה הזאת כשמצצת1) שערת לאחוריה והוא תכשיט לה וכו' (ר' לוי, מד"ר מס"ם, הנך יפה). — *ושחת את השער, *והשחית את שערו: בני מה ראית לשחת שער נאה זה (שמעון הצדיק, תוספתי נזיר ד ז, בבלי נזיר ד:). בני מה ראית להשחית את שערך זה הנאה (שמעון הצדיק, ירוש' נזיר א ו, בבלי נדר' ט:). — *ותלש את השער: וכבש עשו לו מפני הבבליים שהיו מתלשים שערו ואומרים לו טול וצא טול וצא (יומא ו ד). השוחט את הבכור עושה מקום בקופיץ מכאן ומכאן ותולש השער וכו' וכן התולש את השער לראות מקום המום (בכורות ג ג). עמד ותלש בשערו צעק ובכה (כלה רבתי ב). — ושַׂעַר או שֵׂעָר במשמ' ענף של עץ2): הכל מפסיק לזורעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל (פאה ב ג). נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא א' ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זו ונוטה שער של זו לכאן ושער של זו לכאן (כלאי ג ה). מעשה בצלמון בא' שנטע את כרמו ט"ו על ט"ו אמה והיה הופך שער ב' שורות לצד א' וזורע את הניר ובשנה האחרת היה הופך את השער למקום אחר וזורע את הבור (שם ד ט). מעבירין מעל השלחן פירורין פחות מכזית ושער של אפונין ושער עדשים מפני שהוא מאכל בהמה (שבת כא ג)3). — ובסהמ"א בשמושים מרבים, מעין השמוש במקרא ובתו"ם, וגם בבטויים כגון *בשער ראשה, במשמ' ערמה ובלא נדוניה: שנתרצה מבלי אונס לישא את פלונית בת דודו בשער ראשה, פי' מבלי נדוניא שתכנים לו (תשובות ר"י אבן מיגש קל"ה). — *ואהל של שער: והיו זורעים וקוצרים ויושבים באהלים של שיער (ברא"ש רבתי, אלבק, עמ' 126). — וכהשאלה כשם לצמחים, *שער גברא:

1) [כלו' (שמן) בסר (ὀμφάκινον) של זית, אך השוה גם את המשנה נגע' י י: אבל נשם סך נשם מכה שאינה ראויה לגדל שער ע"כ, ופרש רש"י נשם או נשמי, סם המשיר את השיער וכו' (עי' בהערת המחבר עמ' 3832), וצ"ע.]

2) [הערוך בערך אנפקינון מביא מפי ר' מצליח את הגרסה: משחיר, ועי' Medizin, Preuss עמ' 427, המאריך בענין].

1) [עי' הערה למקום בעמ' 5539.]

2) [על מלת שער במשמ' זו עי' בנאמר לעיל, עמ' 7364, בערך ג. שַׂעַר, וגם בהערה למלת שֵׂעָר, לעיל עמ' 7596.]

3) [בדפוסי התוספתא (עוקצ' א ח) נאמר על הרמון: ר' אליעזר אומר הנוגע בעמוד טמא בשיער ובמסרק טמא. אך בכ"י וינה: בסיאר, והדבר טעון בירור. ועי' מסרק, 3139.]

ועוד עשב הנקרא בלשון יוונית ארינתון הוא פיליטריכון ונקרא בלשון ארם שער גברא צומח בבארות ובצורים ובמעיני המים (אסף הרופא, כ"י 47:). — *ושער הגדמות: שער הגדמות ובלשון ערבי שער אל גול, והוא עשב דק צומח בשפתות הבריכות ושקתית המים והנקרות ובתוך הבארות וכו' (קלונון נ, לוח הסמים). — ואמרו פיטנים ומשוררים: בנפשי יעלות ביפי כלילות בשער כלילות ובפני לבנות (רמב"ע, ענק, ברודי, סלג). מסוה צבעים מעלי שער הסר ומשכית חשקרים גל (שם, סנג). אין לאנוש מועיל בעת ירוץ שנות שער ראשו וצבוע (שם, סכד). אדמה מאפל לילי למשחר קיצה משער עלמה מרוטה (שם, סע). צהובת שער תמימת יפי צבית ואיך כארי תטרפי (ר"י הלוי, שלום לצביה, זמורה נ, 40). ולמה לסריסים יוסר שער וזקנם ולמה יחסר דינם בשער אשר בראש (ראב"ע, שאלות לו–לז, כתנא נ, 23).

שַׂעֲרָה, ש"נ, סמי' שַׂעֲרַת, כנ' שַׂעֲרָתוֹ, מ"ר סמי' שַׂעֲרוֹת, — שם היחידה מן שֵׂעָר, חוט שֵׂעָר, וגם באותה משמ' כמו שֵׂעָר Haar; cheveu; hair: קֹלֵעַ באבן אל הַשַּׂעֲרָה ולא יחטא (שופ' כ יו). — ובצרופים, ונפל משערתו ארצה: ויאמר העם אל שאול היונתן ימות וכו' חי יי' אם יפל מִשַּׂעֲרַת[1] ראשו ארצה (ש"א יד מה). חי יי' אם יפל מִשַּׂעֲרַת[1] בנך ארצה (ש"ב יד יב). ויאמר שלמה אם יהיה לבן חיל לא יפל מִשַּׂעֲרָתוֹ[2] ארצה ואם רעה תמצא בו ומת (מ"א א נב). — ושערות הראש כסמל להרבה: כי אפפו עלי רעות עד אין מספר וכו' עצמו מִשַּׂעֲרוֹת ראשי ולבי עזבני (תהל' מ יג). רבו מִשַּׂעֲרוֹת ראשי שנאי חנם (שם סט ה)[3]. — ובתו"מ: עור שיש עליו כזית בשר, הנוגע בציב היוצא ממנו וכשערה שכנגדו טמא (חולי' ט ד). שתי שערות עיקרן משחיר וראשן מלבין טהור (נגעי' ד ד). נולדה בהרת כחצי גרים ובה שערה אחת הרי זו להסגיר וכו'

1) [ואולי כונת הכתוב מִשַּׂעֲרַת, במ"כ.]

2) [ואולי כונת הכתוב משערָתו, במ"כ.]

3) [באיוב ד יד (תסמר שערת בשרי) אין הכונה לשערת הראש אלא לסערת, ועי' שַׂעֲרַת.]

בהרת כחצי גרים ובה שתי שערות, נולדה בהרת כחצי גרים ובה שערה אחת הרי זו להסגיר (שם שם י). מקום עדשה ארבע שערות (שם ו א). כיצד מגלחין הנתק מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לו (שם י ה). היו בה שתי שערות שחורות או לבנות בתוך גומא אחת פסולה (פרה ב ה). בשעה שהיתה רוח הקודש שורה עליו (על שמשון) היו שערותיו מקישות כזוג וקולו הולך מצרעה לאשתאול (ירוש' סוטה א יג). מעשה באשה אחת שהיתה משרת כמין שערות אדומות (שם נדה ג ב, כ:). אמר ר' אליעזר בר' צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה שקשרו שערותיה בזנבי סוסיהם של ערביים (מד"ר איכה א יג). — *ושערות הראש: יבוא עלי אם ראו קורות ביתי שערות ראשי ואימרת חלוקי מימיו (ירוש' מגילה א יב, עב.). — *וכשערות הראש, במשמ' הרבה מאד: ייתי עלי אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי כזגיא אם לא שמעתי אותו מר' להלכה כשערות ראשי (ירוש' נדה ב ו, נ.). — *כשערה, במשמ' מעט מאד: מביא סלון של חרס וכו' ומושכו ומשיקו אפילו כשערה דיו (מקו' ו ח). — *וכחוט השערה: ואם נשתיר מהעטרה אפילו כחוט השערה כשר (יבמ' ח ב). וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו (אפילו) כחוט השערה (ב"ק נ., יבמ' קכא:). שיעור גליון מלמטה טפח מלמעלה ג' אצבעות וכו' ובין אות לאות כמלא חוט השערה (מנח' ל.). — ובתמונה, *הררים התלויין בשערה: הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלויין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות (חגי' א ח). — *ועמדו שערותיו, ירא, נבהל: ואיזהו שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו (פסח' ג ה). לא שערום אבותיכם, שלא עמדה שערת אבותיכם בפניהם (ספרי דבר' שיח). כיון שאמר לו כך עמדו שערותיו ונבהל ונחפז (מד"ר במד' בלק כ). כיון שא"ל כך עמדו לו שערותיו ונבהל ונפחד (תנחו' במד' בלק כד). — *והביאו הנער או הנערה שתי שערות[1], כסימן להתבגרותם: מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא

1) [מן הענין יוצא כאלו הכונה לשערות שעל הערוה.]

שתי שערות ועד שיקיף זקן התחתון וכו' (סנהדר' סח). בת עשרים שנה שלא הביאה שתי שערות תביא ראיה שהיא בת עשרים וכו' בן עשרים שנה שלא הביא שתי שערות יביא ראיה שהוא בן עשרים שנה וכו' (נדה ה ט). תינוקת שהביאה שתי שערות חייבת בכל מצוות האמורות בתורה וכו' וכן תינוק שהביא שתי שערות חייב בכל מצוות האמורות בתורה (שם ו יא). — ובספה"א: וחשי מבינתא דראשי ועד טופרא דכרעי, הרגשתי בצינתו משערת ראשי עד צפרני רגלי (רש"י, שבת קמ.). וצריך שישאר מן המאדים כדי שינטל בזוג, שכל שערה שאינה ניטלת בזוג הרי היא כאילו אינה (רמב"ם, הלכות פרה אדומה א ד). עצם החולי הוא אריגת השערות שיתערבו זה בזה ויתדבקו כחבל ממש (מעשה טוביה, בית חדש א ס, לז:). — ואמר המשורר: תכבד בגב שוא שערה קלה ובגב אמת הוים ונשאו (ר"ם הנגיד, דין בדרך האמת, בן משלי, הברמסון, 96). ויורוני בנות ימים כאלו אני שערה והם קלעי אבנים (רסב"ג, עטה הוד, ביאליק-רבניצקי א, 95). למען הוא בעת יקלע קלעיו לאיש לא יחטיא אל שערתו (ר"י חריזי, ענק כח). — ומ"ר גם ״שְׂעָרִים: לתמורות ארבות לחליפות שערים הן חמודות ורבות יחטיאו שערים (ר"י הלוי, ים הרבה, זמורה ז, 267).

שְׂעָרָה, ש"נ, — כמו סְעָרָה, Sturmwind; tempête; tempest: יי' בסופה ובִשְׂעָרָה דרכו וענן אבק רגליו (נחום א ג). אשר בִּשְׂעָרָה ישופני והרבה פצעי חנם (איוב ט יז).

שְׂעֹרָה, עי' שְׂעוֹרָה.

״שַׂעֲרִי, ת"ז, — דק כשערה: הפתילים השעריים (קאנון א א למוד ד פרק ג). והב' שריגים דקים שעריים (שם כלל ה פרק ה). — ״ובמשמ' בעל שערות, מסבך בשערות: אדרת לבוש מעיל שעריי (מלון למה דוד). עץ לבנה (וויסע זילבער פאפפעל) עליו מצד אחד ירוק כעשב ומצד הב' שעריי (פילציג) ולבן (סייגהאק, תולדות הצמחים חי מו).

״שַׂעֲרִיּוּת, ש"נ, — כמו שעירות: החלקות והשעריית והקושי והרכות (רשב"ץ דוראן, מגן אבות, חלק טוסיכו א). לא יתחלפו אלו התכונות והשעורים והמספרים והחבורים והשעריות והחלקיות באיש מאישי המין כלל (אמונה רמה לראב"ד, א ו, 22).

שַׂעֲרַת, ש"נ, — כמו שְׂעָרָה: ורוח על פני יחלף תסמר שַׂעֲרַת[1]) בשרי (איוב ד יה).

א. שָׂפָה[2]), ש"נ, סמי' שְׂפַת, כנ' שְׂפָתוֹ, שְׂפָתָהּ, שְׂפָתָם, מ"ז, שְׂפָתַיִם, שְׂפָתִים, שְׂפָתַי, שְׂפָתַי, שְׂפָתֵי שְׂפָתֵינוּ, שְׂפָתֶיךָ שְׂפָתָיו, שְׂפָתֶיהָ, שִׂפְתֵיהֶם, שִׂפְתֵימוֹ, שִׂפְתוֹת, שִׂפְתוֹתֶיךָ, שִׂפְתוֹתַיִךְ, שִׂפְתוֹתֵיכֶם, שִׂפְתוֹתָיו, שִׂפְתוֹתֵיהֶם, — א) אחת משתי דלתות הפה, Lippe; lèvre; lip: וחנה היא מדברת על לבה רק שְׂפָתֶיהָ נעות וקולה לא ישמע (ש"א א יג). ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שְׂפָתֶיךָ (ישעי' ו ז). יען כי נגש העם הזה בפיו ובִשְׂפָתָיו כבדוני ולבו רחק ממני (שם כט יג). לקול

---

1) [אין במקרא כל לשון סְמוּר שערות הראש, אלא שערת זו לשון שערה וסופה היא, בהקבלה אל רוח, וכן בצדק בתרג' הארמי: עלעולא, סערה.]

2) [מלה זו, שהיא בודאי קדומה מאד בלשונות השמיות, באה בארמ' של תעודות יֵב בצורת הרבוי שפותה, בארמ' שבתו"מ ובסור' בכתיב ספתא, בערב' שַׂפַת, שַׂפַא a), באשור' שַׂפְתֻ, אוגרית' שפת, ועי' גם שָׂפָם. אין לקבע שרש שקדם לשם בלשון הקדומה, אך אפשר שחברה תודעת הקדמונים מלה זו בשרש ישף, כדגמת לֵדָה, לֶדֶת מן ילד, ועי' בנאמר על ב. שָׂפָה, שֶׂפֶת. ואף בלשון ימינו חדשו מן השם מלים כגון שְׂפָתוֹן (lip-stick), שִׂפְתֵּת בטא בהגיה בשפתים וכד', ואמנם יש אף בסור' כמה צורות נגזרות מן השם, ועי' במלונו של ברוקלמן מהד' ב, 489.

במקרא נקדו הנקדנים בצורות מן שפה, שפתים, גם בכתובים הרבה, אשר מחבריהם התכונו בהם לצורות מן שֶׂפֶת או שְׂפָתַיִם, ועי' בנאמר בערכים אלו ובהערות לכמה כתובים המובאים כאן, וכן בנאמר בערך ב. שָׂפָה, שֶׂפֶת.]

---

a) شفة شفا

צללו שפתי (חבק' ג יו). קסם על שפתי מלך (משלי יו י). שפתים ישק משיב דברים נכחים (סס כד כו). כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה (סה"ש ד ג). שפתותיו שושנים נטפות מור עבר (סס ה יג). — ובצרופים עם פעלי דבור שונים, דברו השפתים, רננו השפתים, פצו השפתים, הביעו השפתים: אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי (תהל' סו יד). תרננה שפתי כי אזמרה לך (סס עא כג). תבענה שפתי תהלה (סס קיט קעא). אם תדברנה שפתי עולה ולשוני אם יהגה רמיה (איו' כז ד). — ובטא האדם בשפתיו, אמר (דבר שלא היה צריך לאמרו): או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב (ויקר' ה ד). וירע למשה בעבורם כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו (תהל' קו לג). — פתח שפתיו, פשק שפתיו, במשמ' דבר: נצר פיו שמר נפשו פשק שפתיו מחתה לו (משל' יג ג)[1]. ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך (איו' יא ה). אדברה וירוח אפתח שפתי ואענה (סס לב כ). — ופתח ה' את שפתי האדם: אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (תהל' נא יז). — וספר בשפתיו: בשפתי ספרתי כל משפטי פיך (סס קיט יג). — הפטיר בשפה: כל ראי ילעיגו לי יפטירו בשפה יניעו ראש (תהל' כב ח). ועי' פטר. — נשא על שפתיו: ובל אשא את שמותם על שפתי (סס יו ד). — עלה על שפת לשון: ותעלו על שפת[2] לשון ודבת עם (יחזק' לו ג). — כלא שפתיו, מנע פיו מלספר: בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא (תהל' מ י). — שפתינו אתנו, במשמ' ננצח בדבור: אשר אמרו ללשננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו (סס יב ה). — ובצרוף עם שמות נסמכים, דבר שפתים, מבטא שפתים, מוצא שפתים, מפתח שפתים, רוח שפתים, כלם במשמ' דבור: ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה (במד' ל ז). כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום (סס סס יג). מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר נדרת וכו' (דבר' כג כד). אמרת אך דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה (מ"ב יח כ). והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע (ישע' יא ד). מוצא שפתי נכח פניך היה (ירמ' יז יו). לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה (תהל' פט לה). שמעו כי נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים (משלי ח ו). בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור (סס יד כג). — ובצרוף שלם פרים שפתיו, במשמ' שלם מפתח שפתיו, שלם את נדרו: אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו[1] (הושע יד ג). — ובמליצה, תבואת שפתים, שכר הדבור: מפרי פי איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע (משלי יח כ). — ובצרוף מספק, ניב שפתים[2]: בורא נוב[3] שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישע' נז יט). — דל שפתים, כנראה כמו דלת שפתים, פתח הפה: שיתה יי' שמרה לפי נצרה על דל שפתי (תהל' קמא ג). — ועל דבורי רשע, שקר וחנפה, עמל שפתים, פשע שפתים, חלק שפתים, לזות שפתים: ראש מסבי עמל שפתימו יכסימו (תהל' קמ י). הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך (משלי ד כד). הסתו ברב[4] לקחה בחלק שפתיה תדיחנו (סס ז כא). בפשע[5] שפתים מוקש רע (סס יב יג).

---

[1]) [במשלי יו ל: קרץ שפתיו כלה רעה, הכונה: (כשאך) קרץ (עיניו והשכים בבקר) שפת וכלה רעה, ועי' שפת, הערות. ואין קרץ שפתים בלשון הקדמונים.]

[2]) [אך אולי מן ב. שפה, ועי' שם.]

---

[1]) [צרוף זה שהפך, בדרשה, לכלל באמונת ישראל במשמ' ונשלם את תמורת הפרים לקרבן בתפלת שפתינו, לא הובן כלל. אין פרים כאן לשון פר בן בקר, ואין כונת הכתוב אלא, ככתובים אחרים הרבה, לשלום נדרים. הנדר הוא שנקרא במקומות אחרים מוצא שפתיו של הנודר, אשר פצו שפתיו בצר לו, ולפי זה אין פרים שפתים כאן אלא שם עצם מן פרם במשמעות מפתח שפתים בנדר.]

[2]) [עי' בנאמר על כתוב זה בערכים שלום, שלום, שפת, ובדברי העורך, בפרק על שפת ב־הלשון והספר א.]

[3]) [כך כתיב; קרי ניב. ובמגלת ישעיה א ממדבר יהודה: בבורה ניב שפתים שלום לרחוק וכו'.]

[4]) [צ"ל ברקה.]

[5]) [ש. פינסקר ואחריו אחרים גורסים כאן בפשע שפתים. ואכן דומה המשל גם למשלי כט ו: בפשע איש רע מוקש, אבל לפי יג ג: נצר פיו שמר נפשו

— איש שפתים, דברן, מרבה דבור: הרב דברים לא יענה ואם איש שְׂפָתַיִם יצדק (איוב יא ב).
— מתק שפתים, המסתיק סוד עם רעהו [1]: לחכם לב יקרא[2] נבון ומתק שְׂפָתַיִם יסיף לקח (משלי טז כא).
— ועם תאר נסמך: ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שְׂפָתָיִם (שמות ו יב). כי איש טמא שְׂפָתַיִם אנכי ובתוך עם טמא שְׂפָתַיִם אנכי ישב (ישעי' ו ה). חכם לב יקח מצות ואויל שְׂפָתַיִם[3] ילבט (משלי י ח).
— ב) וכהשאלה, במשמ' דבור: כי אז אהפך אל עמים שָׂפָה ברורה לקרא כלם בשם יי' (צפני' ג ט). מסיר שָׂפָה לנאמנים וטעם זקנים יקח (איוב יב כ).
— ובסמוי' אל שם עצם, שפת אמת, שפתי צדק: שְׂפַת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר (משלי יב יט). רצון מלכים שִׂפְתֵי צדק ודבר ישרים יאהב (שם טז יג). — ועל דבור שקר ומרמה וכדו': שוא ידברו איש את רעהו שְׂפַת חלקות בלב ולב ידברו יכרת יי' כל שִׂפְתֵי חלקות לשון מדברת גדלות (תהלי' יב ג–ד). האזינה תפלתי בלא שִׂפְתֵי מרמה (שם יז א). תאלמנה שִׂפְתֵי שקר הדברות על צדיק עתק (שם לא יט). הצילה נפשי מִשְּׂפַת שקר מלשון רמיה (שם קכ ב). מרע מקשיב על שְׂפַת און שקר מזין על לשון הות (משלי יז ד). — ובמשמ' לשון מלשונות בני אדם; Sprache; langue; language: ויהי כל הארץ שָׂפָה אחת ודברים אחדים (בראשי' יא א). הן עם אחד וְשָׂפָה אחת לכלם וכו' הבה נרדה ונבלה שם שְׂפָתָם (שם שם ו–ז). כי שם בלל יי' שְׂפַת כל הארץ (שם שם ט). שְׂפַת לא ידעתי אשמע (תהלי' פא ו). — לעגי שפה, לשון עלגים לא מובנה: כי בלעגי שָׂפָה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה (ישעי' כח יא). — עם עִמְקֵי שפה, עם לועז שאין אתה מבין את לשונו: את עם נועז לא תראה עם עמקי שָׂפָה משמוע נלעג לשון אין בינה (שם לג יט). כי לא אל עם עמקי שָׂפָה וכבדי לשון אתה שלוח וכו' לא אל עמים רבים עמקי שָׂפָה וכבדי לשון אשר לא תשמע דבריהם (יחז' ג ה–ו) [1].
— ובתוה"מ: כל האומר שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות עמו בקבר (לוי בר נזירא, ירוש' ברכ' ב א, שם שקלי' ב ז, שם מו"ק ג ז). יכול יהא (המתפלל) מהרהר בלבו, ת"ל רק שפתיה נעות, הא כיצד, מרחיש בשפתותיו (שם ברכ' ד א). אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבושר שנשמעה תפילתו (ריב"ל, שם שם ה א). כל שהוא מן השפה ולפנים מרפין אותו בשבת (שם שם יד ג). אתה אומר (נדיב לב) זה הגומר בלב או אינו אלא המוציא בשפתיו (שם נזיר ה א). אויי ביטוי שפתים יוכיחו, שאינן מדברין בתביעת ממון (שם שבועי' ד ה). שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים (ברכ' יז.) יוציא בשפתיו (שם כ:). ששפתותיהן של זקנים מתרפטות (שבת קנב.). שפשתן מסריח את הפה ומשרבט[2] את השפתים (כתוב' סא:). ישמעאל אחי, חשוק שפתותיך זו בזו ואל תבהל להשיב (ע"ז לה.). היה ר' עקיבא נשבע בשפתותיו ומבטל לו בלבו (כלה רבתי ב). בא המלך ומצאו מטעם בשפתותיו (מד"ר דברי' ז). ומראית עינים ושמיעת אזנים ודבור שפתים וכו' (שם קהלי', ברכות הטובה). הפה, אם רוצה אדם לעסוק בתורה עוסק, לחרף ולגדף עושה, ששפתותיו ברשותו (תנחומ' ויקרי' יח). קשה גליפת שפתים שהוא שקול כנגד ברייתו של עולם (פסיק' רב', אככי אככי, מח"ם, קנג.). — ומ"ר *שְׂפָתוֹת, *שְׂפָיוֹת[3]: כופה לעשות בצמר אבל לא בפשתן מפני שהיא מסרחת את הפה ומשלבקת את השפיות (ירוש' כתוב' ה ו). וישחו

פֹּשֵׂק שפתיו מחתה לו, קרוב לגרס גם כאן: פֹּשֵׂק שפתים.]

1) [עי' בדברי העורך בספרי משלי שלמה, עמ' 60.]

2) [ז"א יודמן.]

3) [צר ף זה, אויל שְׂפָתַיִם, שאין כנגדו "חכם שפתים" או "אויל פה", קשה הוא, וכנראה לא כונה המסרת בכתיב ובנקוד, וצ"ע.]

1) [בצרופים שְׂפָתַיִם דלקים (משלי כו כג), שְׂפַת יתר (שם יז ז), שִׂפְתֵי שקר (י יח), שִׂפְתֵי דעת (יד ז) הכונה לצורות מן שָׂפָה וּשְׂפָתַיִם, ועי' שם.]

2) [ועי' במאמר הירוש' (כתוב' ה ו), המובא בסמוך, ועי' עמ' 7118.]

3) [במשנ' מנקד' ליוורנו (כלים ז ז, שם ט ט) שְׂפִיּוֹת. ועי' בהמשך, עמ' 7604.]

כל בנות השיר, אלו השפתות (מד"ר קהל', וסגרו דלתים). — ובהשאלה, *שפתותיו מדבקות אינו פותח פיו לדבר: ועל שפם יעטה, שהיו שפתותיו מדובקות זו בזו שיהא כמנודה וכאבל (מו"ק טו.). — *ובלו שפתיו, נלאה מלומר דבר, בלו שפתיו מלומר די, היה לו שפע רב, די והותר: מאי עד בלי די וכו' עד שיבלו שפתותיכם[1] מלומר די (תעני' כג:). — *בשפה רפה, בקול נמוך, לא ברור: אין שואלין בשלום חבירים בתשעה באב, אבל משיבין את ההדיוטות בשפה רפה (ירוש' תעני' א ט). אומר בשפה רפה, והימין פשוטה לקבל (שם מכות, סוף פרק ג). — *משפה ולחוץ[2], לא בלב ובמחשבה אלא בדבור פה בלבד: ותשא בריתי עלי פיך א"ר אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ (סנהד' קו:). *וברית כרותה לשפתים (מו"ק יח. ועוד), עי' עמ' 618.

— *ניב שפתים, במשמ' החלק העליון של השפה, עי' ג. ניב. — *ושפה במשמ' שָׂפָם, שער שעל השפה: זוג בא מחתן לפני רבי ובקשו ממנו צפורנים והתיר להם ואם בקשו ממנו שפה התיר להם (מו"ק יח.). שפה (מתר לגלח) מזוית לזוית, א"ר אמי ובשפה המעכבת (את האכילה) (שם שם). — *ושפיות של ערות האשה: אי זו היא הערויה רבי יהודה בשם רב שמואל עד כדי שתהא אצבע נראית בין השפיות (ירוש' יבמ' ו א). — ובסהמ"א: וצריך לרחוש בשפתיו בשעה שמפריש זו אחר זו (רמב"ם, מעשר ע ט)[3]. ולקקו דמיהם תניותות, בלי לשון ושפתות (ר"י חריזי, תחכ' ז, 82). — וגם *שפת האם, הרחם: ואם שפתות האם חלקות ושמנות, לא תוכל לעצור הזרע ותפלט אותו (גרשון בן שלמה, שער השמים ח). — ואמרו פיטנים: גדל גאונך למלל שפתות לא יכילו (רי"ל גיאת, יה כל, סעה"ס, 17). לולא משה מנים עצבי בשפת נפת ובציף מענה וכו' (יוסף בן קהל, איכה יועם, שם, 86). כמבטא שפתים לך אערוך רנני (ראב"ע, מכדו לעיוני, איגר 244). — ואמרו משוררים: והמ"ם הוא בשולי השפתות (רב להלל גאון, HUCA 1926, עמ' 241). בעלת שפתות כחוט שני (ר"ש הנגיד, קם מלכים, הברמן ג, 115). דלתי שפתך סגר, אז תמצא שמחות ומרפא (הוא, דלתי, בן משלי, אברמסון, 99). חסדיך ותוכחך לאדם, יהללך מלא לשון ושפה, (הוא, חסדיך, שם, 156). ועל שיח אשר אין בו לך הועל שפתיך אסוף (הוא, מיחק שמוע, שם, 326). — *ושְׂפַת קדש, כמו לשון הקדש, הלשון העברית, ואמר המשורר: שפת קדש[1] שבר וחט אל חט צבר (דונש, לדורש החכמות, אלוני, עה). — *ואותיות השפה, השפתים, אותיות המסמנות הגיים הנהגים בשפתים: אותיות השפה והמה ארבע, יקבצם בומ"ף (הקדמה לר"י גיאת ג, ועי' הערת וילנסקי שם, לו.). — ג) שפת הכלי או הבגד וכדו' Saum; bord; border, edge: ועשית ללאת תכלת על שְׂפַת היריעה האחת מקצה בחברת וכן תעשה בִּשְׂפַת היריעה הקיצונה במחברת השנית (שמות כו ד). והיה פי ראשו (של מעיל האפוד) בתוכו שָׂפָה יהיה לפיו סביב מעשה ארג (שם כח לב). ויעשו שתי טבעת זהב וישימו על שני קצות החשן על שְׂפָתוֹ אשר אל עבר האפד ביתה (שם לט יט). ויעש את הים מוצק עשר באמה מִשְּׂפָתוֹ עד שְׂפָתוֹ עגל סביב וחמש באמה קומתו (מ"א ז כג). ופקעים מתחת לִשְׂפָתוֹ סביב סבבים אתו (שם שם כד). ועביו טפח וּשְׂפָתוֹ כמעשה שְׂפַת כוס פרח שושן (שם שם כו). ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטפח וחיק האמה ואמה רחב וגבולה אל שְׂפָתָהּ סביב זרת האחד וזה גב המזבח (יחזק' מג יג). — ושפת הים או הנהר: והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על

---

1) [בירוש' (תעני' ג ט): עד שיבללו שפתותיכם מלומר דיינו ברכה; ובמד"ר (ויקי' לה): עד שיבלו שפתותיכם לומר דיינו.]

2) [קשה להבין צרוף זה, המשמש במאמרים אחרים (עי' לקמן) לגבי פיו של אדם ולגבי כלים, בנגוד אל משפה ולפנים, כמורה על חלל הפה והכלי, בשמוש טבעי, כאלו הכונה לדבור ולא ללב. הענין היה דורש את ההכנה: עלי פיך, ולא בפיך, וצ"ע.]

3) [במדה"ג (בראש' כ ד, מרגליות, תתעד): אמר לגדילת שפתים וגדילת שפתים אמרה למלכת והמלכה תפיים למלך ע"ב, ונסחה משבשת היא, וצ"ל כמו במד"ר (בראש' ק, ועי' מד"ר ויקר' יט): אמר לגדלת, שתפיים למלכה והמלכה תפיים למלך.]

---

1) [השוה: לשון קדש הברית (ספרי תלמידי מנחם, 7).]

שְׂפַת הים (בראשי' כב יז). ותעמדנה אצל הפרות על שְׂפַת היאר (שם מא ג). ותשם בסוף על שְׂפַת היאר (שמות ב ג). הנה יצא המימה ונצבת לקראתו על שְׂפַת היאר (שם ז יח). וירא ישראל את מצרים מת על שְׂפַת הים (שם יד ל). מערער אשר על שְׂפַת נחל ארנן וכו' (דברי' ב לו). כחול שעל שְׂפַת הים לרב (שפטי' ז יב). וישב ויעמד על שְׂפַת הירדן (מ"ב ב יג). וישבני על שפת הנחל, בשובני והנה אל שְׂפַת הנחל עץ רב מאד (יחזק' מז ו–ז). אחד הנה לִשְׂפַת היאר ואחד הנה לִשְׂפַת היאר (דני' יב ה). — שְׂפַת (העיר) אבל מחולה[1]: וינס המחנה עד בית השטה צררתה עד שְׂפַת אבל מחולה על טבת (שפטי' ז כב). — וכתו"מ: מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו (בכורים ג ו). המוציא וכו' בין פונדתו לחלוקו ובשפת חלוקו, במנעלו ובסנדלו פטור (שבת י ג). ואת התנור (מרחיקין) שלשה (טפחים) מן הכליא שהן ארבע מן השפה (ב"ב ב ה). כלי חרס שיש לו ג' שפיות[2], השפנמית עודפת הכל טהור (כלים ד ד). מן השפה החיצונה (של התנור) ולפנים טמא (שם ח ח). פורנה אם יש לה לזבז טמאה וכו' רבן גמליאל אומר אם יש להן שפיות[2] (שם שם ט). לפסין זו בתוך זו ושפתותיה שוות וכו' (שם י ח). נתחסמו (כלי נצרים) אף על פי שנשרו שפתותיהן כל שהן טמאים (שם כ ב). ארובה שהיא בתוך הבית וקדרה נתונה תחתיה, שאם תעלה אין שפתותיה נוגעות בארובה (אהלי' י ו). כלים שבין שפתי כפישה לבין שפתי החדות (שם יא ט). מי שהיה עומד ומדבר על שפת הבור (טהרי' י ו). מעין שהעבירו על גבי השוקת פסול, העבירו על גבי שפה כל שהוא כשר חוצה לה (מקוא' ה א). הכר והכסת של עור כיון שהגביה שפתותיהם מן המים, המים שבתוכן שאובין (שם ז ו). ושפה של סדין צריך למתח (שם י ד). חבית ששקעה לתוך בור של יין ונגע בה טבול יום, מן השפה ולפנים חבור, מן השפה ולחוץ אינו חבור (טבו"י ב ו). מלאהו (את העציץ) עפר עד שפתו הריהו כטבלא שאין לה לזביז (עוקצ' ב י). תניר ששפתות שופעות לתוכו ונפלו שם משקין וכו' מביא אמה או מחק של מתכות ונותנה עליו וכו' שפתיו שופעות לאחוריו נידון כאחוריים (תוספת' כלים ב"ק ו טו). טלית של עני שבלת אם היו רוב שפתותיה קיימות אף על פי שאין בה שלש על שלש טמאה, אין רוב שפתותיה קיימות אם יש בה שלש על שלש טמאה ואם לאו טהורה (שם שם ב"ב ו ג). ומשפת קוצים ולמעלה ארבע אמות (ב"ק פא.). אלא א"כ הרחיק משפת מחמצן ולכותל ג' טפחים (ב"ב יט.). — *יוקמי שִׂפָּה, קומי שפה, קני שפה, עי' עמ' 5981 ועמ' 6019, הערות. — ובסהמ"א: מותר להתעטף בטלית שיש בשפתותיה מלל (רמב"ם, שבת יט כ). קדרה שכפאה על פי החבית ומירח דפנותיה עם החבית מצלת על כל מה שבתוכה ועל מה שבינה ובין שפתות החבית (הוא, טמאת מת כא יח). טיט של שפת פרת טיט מגובל הוא (אור זרוע, הלכות יו"ט שפא). יורה גדולה וכו' ישים עליה שפה של טיט סביב על שפתה וימלאנה מים (מנוה"מ לר"י אלנקאוה ב, 222). — *ושפה של אמת המים, כעין דפן של אמת המים, ומ"ר *שְׂפוֹת: המוכר לחברו מקום בתוך שדהו לעשות בו אמת המים להשקות ממנו בית השלחין נותן לו רוחב ג' אמות, אמה רחב לעיקר האמה, ואמה לשפה[1] מכאן וכו' ואותם השפות נוטען, אבל אינו רשאי לזורען וכו' ואם נפלו השפות[2] נוטל עפר מן השדה וחוזר ומתקנן (טור חו"מ קיז). — ואמר המשורר: לכל זמן ולכל נדוד קץ ושפה (ר"ש הנגיד, לכל זמ, הברמן ב, 17).

ב. **שָׂפָה**[3], או שֶׂפֶת, ש"נ, במקרא רק מ"ר שִׂפְתֵי, — לחש, השבעה, Beschwörung; conjuration: וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שִׂפְתֵי ישנים (שה"ש ז י).

---

1) [יש מפרשים: שפת נחל שעל יד אבל מחולה, ואין צרך נכך.]

2) [במשנה מנק' ליוורנו: שְׂפִיּוֹת. ועי' בעמ' 7602.]

---

1) [כבבלי (ב"ב לט:) וברמב"ם (מכירה כא ז): ואמה מכאן ואמה מכאן לאגפיה.]

2) [כבבלי (שם) וברמב"ם (שם): שכלו אגפיה.]

3) [כמבאר בדברי העורך, הלשון והספר ב 368 וכו' אין שִׂפְתֵי בא כאן כלשון שפת הפה, אלא מלה

שְׁפוּן, עי' שָׁפַן.

א. שׁפח [1]), ממנו מִשְׁפָּחָה, א. שָׁפָה, ועי' ד. *סָפַח.

ב. שׁפח [2]), ממנו ב. *שָׁפַח.

א. שָׁפַח, — קל לא נמצא.

—פע', שִׁפַּח, — נגע בספחת?[3]): וְשִׁפַּח אדני קדקד בנות ציון ווי' פתחן יערה (ישעי' ג יז). — ואמר הפיטן: ויצא וקדקוד שפח ורצץ וחזק מוסרי בי ואתלוצץ ויגרם בחצץ (ר"א הקליר, איכה אשפתו, קינ' ט"ב).—ואמר המשורר: אם יהגו בך עוד לשונם תחתבי פצעי בקדקדם ואותו שפחי (אברהם סרוויבאלאלי, מבחר השירה העברית באיטלי', שירמן, רמז). שור תחנוני שא ראש המוני אך את ראש מוני גואלי תשפח (ר"י נגארה, יונה מן, עולם תמיד).

אחרת היא, הנבדלת גם באשור' במבטא שִׁפָּת מן שָׁפַת (שָׁפָה), והנגזרת משרש אשף (שעקרו ישף או ושף), שממנו גם אַשָּׁף (דנ' א כ ועוד) שהוא מכשף ומשביע בלחשים, כמלה שאולה מבבל, בעבר'. מלת שִׁפָּת זו פרושה לַחַשׁ, השבעה, ושגורה היא בצרוף דַבַב שִׁפָּת, לחש השבעה, ובפרט לחש על הנרדם הכבול בחבלי שנה בלילה; ועקר שמוש הלחשים האלה אינו בא אלא לעורר בנפש הישן את האהבה לאדם המשביע, וזה גם תפקיד היין, כי גם: הולך לדודי למישרים, פרושו: מעורר בו כח האהבה, כשמוש אותו צרוף אַלָּכ מִישָׁרוּת באשור', ובן נמצא מישר כלשון כח באוגרית', וזאת כונת הצרוף יישר כח, ו"א יאמץ כח, גם בלשון חז"ל. אפשר שיש להבין גם ביחזק' לו ג: ותעלו על שְׂפַת לשון ודבת עם, כלשון לחש לרעה וקללה.]

1) [עי' סַפַּחַת, הערה, וכן בהערה לפעל א. שִׁפַּח.]

2) [עי' ב. שָׁפַח.]

3) [כך לפי כתיב המסרת וכן הבנת המפרשים. ואולם לפי ההקבלה אל יְעָרֶה, וכהקדמה אל ביום ההוא יסיר ה' את תפארת העכסים וכו', מסתבר שהעקר, בשׁבוּל: וְחִשַּׂף, וצ"ע.]

ב. *שָׁפַח [1]), קל לא נמצא במקורות.

—התפ', הִשְׁתַּפֵּחַ, — כמו מן א. ספח, נטפל ונלוה לזולתו: ובשלים הקץ למספר השנים האלה אין עוד להשתפח לבית יהודה כי אם לעמוד איש על מצודו (ברית דמשק, מהדי' ס"ל ז, השלם כו 488; מהדי' רבין, 15).

שָׂפָם [2]), ס"ז, שְׂפָמוֹ, — השער שעל השפה העליונה, Schnurrbart; moustache s), בפרט בצרוף עטה (המצרע או האבל) על שפם: והצרוע וכו' בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל שָׂפָם יעטה (ויקר' יג מה). האנק דם מתים אבל לא תעשה פארך חבוש עליך ונעליך תשים ברגליך ולא תעטה על שָׂפָם (יחזק' כד יז). ועשיתם כאשר עשיתי על שָׂפָם לא תעטו ולחם אנשים לא תאכלו (שם שם כב). ובשו החזים וחפרו הקסמים ועטו על שָׂפָם כלם (מיכה ג ז). — ועשה שפמו, ערך או ספר את שערות השפם: ומפבשת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שְׂפָמוֹ (ש"ב יט כה). — ובתו"מ: הניטל צפורניו זו בזו או בשניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו וכו' (שבת י ו). השותה לשתות, המים העולים בפיו ובשפמו בכי יותן (מכשי' ד א). שפם ונטילת צפורנים אית תניי תני ברגל מותר ובאבל אסור (ירוש' מו"ק ג א). רב אמר שפם כנטילת צפרנים לכל דבר (שם). ר' חלבו בשם ר' הונא אמר שלא אהיה כאבל הזה שעוטה על שפמו ובוכה (מד"ר אס"ת א מד). — ובסהמ"א: והנכנס בשער אבלים והיה

---

1) [כמו ג. *סָפַח, ועי' שם.]

2) [מ"ם זו שבסוף השם אינה שרשית אלא מקבילה אל סיומים בנו"ן כדגמת פדיום על יד פדיון ועוד, ועי' א. שָׂפָה. ור' את דברי ר"ת תשובות דונש, הכרעות 95, על יחס המלה אל שָׂפָה ומחלקת המדקדקים בענין זה. ואפשר שאין שפם בעקר אלא השפתים ולא השערות שעליהן, כמו שפם בא גם בארמ' שבהו"מ ובתרגומים ספמא, ואמנם אפשר, שהמלה שאולה מלשון המקרא שבעבר'.

באשור' מצאו אחדים סַפְּסַפְּת כאלו בִמשמ' שפת תחתית וזקן, אך אין זאת משמעותו הנכונה של השם, וקשה להניח שיש למלה זו קשר אל שָׂפָה או שָׂפָם.]

שפמו מכוסה אז היו יודעים שהוא אבל וכו׳, והנכנס בשער האבלים ולא היה שפמו מכוסה אז היו יודעים שהוא מנודה (פרקי דר״א יז). אותן בני אדם שמגלח ראשם וכו׳ מתקן זקנם ונוטל שפמם בחנם וכו׳, ויום שהיה האומן עושה השפמות לא היה נוטל שכר (ר״ח, שבת קכט:). ביום תגלחת הראשים היה לוקח הספר שכר, אך תגלחת השפמים היתה חנם (הכרעי׳ כ״ח ערך סגר, מש בות דוכס, 88). — *ואמרו פיטנים ומשוררים: לקחת כל אלה החוטא אל תתיאש כי עיניו בך תצפינה. ואם בפרע ופרם ומעטה שפם ובדידת ערשך ומחנותיך תספינה (אזהרות לרסע״ג, סדור, ריג). על גן לחיו בת עיניו משמר כחרב תתהפך, ושפם שפתיו על שניו אדם ודר תחת גפך (ר״י הלוי, לבי שני אוריס, זמורס ג, 343).

שפן [1], ממנו *מִשְׂפּוֹן, שָׂפָן.

שָׂפַן, פ״י, רק בינוי פעוי שְׂפֻנֵי, — כמו צָפַן: עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושְׂפֻנֵי טמוני חול [2] (דברי לג יט).

שפק [3], ממנו *הִשְׂתַּפְּקוּת, שֶׂפֶק, שָׂפַק, ועי׳ א. סָפַק.

שָׂפַק, יִשְׂפֹּק, — א) בפ״י, מלא את כפיו לאגרוף, ballen (d. Faust); fermer (le poing); to clench (one's fist): יִשְׂפֹּק עלימו כפימו וישרק עליו ממקומו [4] (איוב כז כג). — ב) בפ״ע, היה מלא, די, מספיק, — voll, genug sein; être plein, assez; to be full, enough: ויאמר (בן הדד) כה יעשון לי

1) [עי׳ צפן, ספן הערות.]

2) [עי׳ שֶׂפַע, הערה.]

3) [כמבֹאר בפרוש העורך משנת תשי״ד לאיוב כ כב ועוד, אין שפק, ואף ספק, לכל הוראותיו, השונות לכאורה, למעשה אלא שרש אחד. עקר משמ׳ השרש בעבר׳ היא לשון רבוי ומלוי, גם כלשון שפע רב ומספיק; ואין ספק (שפק) כפיו אלא מלוי כפיו לאגרוף, ואך מכאן כלשון מכה באגרוף. ולפי זה סֻדרו כאן המלים והוראותיהן.]

4) [כלו׳ אף על פי שהרשע קופץ את כפיו על עשרו, זה יסתער ויברח מידו וממקומו בשריקת הרוח.]

אלהים וכה יוספו אם יִשְׂפֹּק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגלי (מ״א כ י). ועי׳ א. סָפַק, ב. *סָפַק.

— הִפעי׳, יַשְׂפִּיקוּ, — היה מלא, בשפע, voll, in Fülle sein; être plein, beaucoup; to be full, plenty: כי נטשתה עמך בית יעקב כי מלאו מקדם ועננים כפלשתים ובילדי נכרים יַשְׂפִּיקוּ [1] (ישעי׳ ב ו).

שֶׂפֶק, ש״ז, במקרא רק בהפס׳ שָׂפֶק, כני׳ שִׂפְקוֹ, — מלא האגרוף המוכן להכאה [2], (geballte) Faust; poing (serré); (clenched) fist: במלאות שִׂפְקוֹ יצר לו כל יד עמל תבאנו (איוב כ כב). כי חמה פן יסיתך בְשָׂפֶק ורב כפר אל יטך (שם לו יח). — ובסהס״א במשמ׳ ספוק (ז״א מלוי) צרכי האדם, ובפרט בדברי שירה ומליצה: לך תדרש דבר חקה ושפקה, לך תודה עלי מיטה ופתה (רסע״ג, לך נפשי, ביאליק-רבניצקי ג, 109). איש שפק [3] ויגע ירגיע בחייו מהון עתק. ירושה והצלחה יתנו הון ומשניהם שפק לב (צ״ז, צ״ס מא יח-יט). — *ובמשמ׳ ספק ופקפוק: אחרי עמדו ויקשב סוד אלה וימצא פשר לשאלות השפק (יל״ג, סוי אמי).

***שִׂפְתָּה**, — מלה מספקת [4]: משידע (אבון רמאח) כמה פסקו כל בני העיר פסק בנגד כולן, מה עשו

1) [אין כתוב זה מדבר, כדעת רבים, על כשוף וקסמים, אלא על זנות ונאוף, אשר כתוצאה מהם מרבים ילדי נכרים. כי אין עננים אלא נואפים, בדומה לנאמר בישע׳ נז ג: בני עננה זרע מנאף ותזנה.]

2) [מתרגמים ומפרשים הבינו מלה זו או כלשון ספוק צרכים או כרבוי דברים (כלשון רש״י באיוב לו: בשפק זה אשר תשפק ותרב אמריך לאל) או כלשון ספק והסוס. אבל, כמבֹאר בפרוש העורך משנת תשי״ד, בשני הכתובים שפק הוא לשון מלוי היד (של האל והאדם) לאגרוף; באיוב כ כא "במלאות שפקו" בהקבלה אל "כל יד", ובפרק לו הכונה לאגרוף המאים על האדם בחמה, והכתוב מזהיר מעוות דין, בין מפני איום האגרוף ובין בהשפעת כפר ושחד.]

3) [כהערת כ״ז: המסתפק באשר יש לו.]

4) [מלה זו לא באה בכל מקור אחר ואף לא ביתר הנסחאות של אותו מאמר (עי׳ בעת בפרט במד״ר ויקרא, מהד׳ מ. מרגליות ה), ואין פרושי

רבותינו נטלוהו והושיבוהו על שפתח אצלם. לקיים מה שנאמר מתן אדם ירחיב לו (תנ"ר כלה ה)

שְׂפָתִי, ת"ז, — של השפתים. "אותיות שְׂפָתִיּוֹת, אותיות המסמנות ע"י השפתים, labial: ואחריהם השפתיות והם האחרונות והם הפ"א וב' והמ' ונקראות שפתיות לפי שכליהם השפתים (קהל בן תמים פ"י ס' יצירה, בסוף שירי שלמה לדוקס). אותיות השפתיות ר"ל אותות בוסף (סעדיה אבן דנאן, מלאכת השיר לגינזבורג).

שַׂק [1], ש"ז בהפס' שָׂק, כנ' שַׂקִּי, שַׂקּוֹ, מ"ר שַׂקִּים, שַׂקֵּיהֶם, — א) אמתחת מאריג גס לשים בה דברים וחפצים, כים גדול, Sack; sac; sack: ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שַׂקּוֹ (ברא' מב כה). ויפתח האחד את שַׂקּוֹ לתת מספוא לחמרו במלון (שם שם כז). ויהי הם מריקים שַׂקֵּיהֶם והנה איש צרור כספו בְּשַׂקּוֹ (שם שם לה). ויקחו (יושבי גבעון) שַׂקִּים בלים לחמוריהם (יהוש' ט ד). — ב) אריג גס, בגדים קרועים, שהיו לובשים אותם האבלים Sackzeug; grosse toile; sackcloth: ויהי כשמע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו וכו' וירא העם והנה השַׂק על בשרו מבית (מ"ב ו ל). ואני בחלותם לבושי שַׂק עניתי בצום נפשי (תהל' לה יג). נאספו בני ישראל בצום וּבְשַׂקִּים ואדמה עליהם (נחמ' ט א). — ובצרופים, שק ואפר: ואתנה את פני אל אדני האלהים לבקש תפלה ותחנונים בצום וָשַׂק ואפר (דני' ט ג). — ומחגרת שק: והיה תחת בשם מק יהיה וכו' ותחת פתיגיל [1] מחגרת שָׂק (ישעי' ג כד). — ולבוש שק: כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שָׂק (אסת' ד ב). — וחגר שק: ויאמר דוד וכו' קרעו בגדיכם וחגרו שַׂקִּים וספדו לפני אבנר (ש"ב ג לא). ויחגרו שַׂקִּים במתניהם וחבלים בראשיהם (מ"א כ לב). ויקרא יי' וכו' לבכי ולמספד ולקרחה ולחגר שָׂק (ישעי' כב יב). בת עמי חגרי שַׂק והתפלשי באפר (ירמ' ו כו). צעקנה בנות רבה חגרנה שַׂקִּים ספדנה והתשוטטנה בגדרות (שם מט ג). — והציע שק ואפר: הכזה יהיה צום אבחרהו וכו' הלכף כאגמן ראשו וְשַׂק ואפר יציע (ישעי' נח ה). אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שַׂק ואפר יצע לרבים (אסת' ד ג). — וכסת שק, והתכסה בשק וכד': ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכס בַּשָּׂק (מ"ב יט א, ישעי' לז א). ויגע הדבר אל מלך נינוה וכו' ויכס שַׂק וישב על האפר (יונה ג ו). ויתכסו שַׂקִּים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה (שם ג ח). ויפל דויד והזקנים מכסים בַּשַּׂקִּים על פניהם (דהי"א כא טז). — ולבש שק: ויאמינו אנשי נינוה באלהים ויקראו צום וילבשו שַׂקִּים (יונה ג ה). ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שַׂק ואפר (אסת' ד א).

המפרשים מניחים את הדעת, ואף נקוד המלה בשין, שמאלית אין לו על מה לסמך. מן הענין אפשר היה ללמד על מושב של כבוד בלבד, ואלו מן הכתוב הסובא על מושב ברחב (כלשון: ירחיב), אלא שאפשר שהדרשה מכונת להמשך רכתוב: ולפני גדולים ינחנו ולאו דוקא לתחלתו. גם אפשרות כזו, שיש כאן לשון שְׂפָתָה (השוה שְׂפָתַיִם וגם תְּפַתֶּה) בדומה לנאמר על הלל, שהושיבוהו שמעיה ואבטליון כנגד המדורה (יומא לה:), איננה מסתברת ביותר. אפשר שבאת כאן המלה הסתומה בסק' (הושיבוה על) טפיטה, כלו' (על) שטיח, המתאימה לענין, אבל גם הנחה זו אין לה סמוכין וזקוקים אנו לעדיות נוספית כדי להכריע בדבר.]

[1]) [גם בארמ' שבתו"מ ובס"ר סַקָּא, אשור שַׂקְ, כוש' שַׂק באותה משמ' כבעברי ואף בארמ שבתעודות יב במ"ר שקקן (קאולי 30 15 וכו'), ביוני' σάκκος, רומ' saccus, קופט' סיב (השואות אחרותי אינן משכנעות), ונראה שהשאלה המלה מכנען ליוני' וללשונות אחרות המלה קרובה לשרש שקק זה שבערבי' (שַׂק [a]) פרושו קרע, כי כן שמשו משפחות קרועות לתפירת שקים. הצורות שַׂקִּיק או שַׂקִּית נוהגות בדבור הים כצורות הקטנה מן שַׂק. השם שקיק נעמן הבא בקאנון (ד ז) כשם לפרח anemona, ערבי [b] הוא ולא עברי. ואולם ר' את הצורות סַק, א. *סַקִּי והנאמר עליהן בעמ' 4193.]

[1]) [כדברי העורך בהלשון והספרי ב, בתקון לנאמר בעמ' 5321, בא פתיגיל בתו' תְּפֵי גיל, כסימן לשמחה, בנגיד אל מחגרת שק, שהיא סימן לאבל.]

[a]) شقّ [b]) شقيقة نعمان

— ולן בשק: חגרו וספדו הכהנים וכו' באו לִינו בַשַּׂקִּים משרתי אלהי (יואל א יג). — וחסיר את השק: ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שַׂקּוֹ מעליו ולא קבל (אסתר ד ד). — והעלה שק על מתנים: והפכתי חגיכם לאבל וכו' והעליתי על כל מתנים שָׂק ועל כל ראש קרחה (עמוס ח י). ופִּתַּח את השק: לך ופתחת הַשַּׂק מעל מתניך ונעלך תחלץ מעל רגלך (ישעי כ ב). הפכת מספדי למחול לי פתחת שַׂקִּי ותאזרני שמחה (תהל' ל יב). — ושכב בשק: ויהי כשמע אחאב וכו' וישכב בַּשָּׂק ויהלך אט (מ"א כא כז). — ושם שק במתניו, על בשרו: ויקרע יעקב שמלתיו וישם שַׂק במתניו (בראש' לז לד). נשימה נא שַׂקִּים במתנינו וחבלים בראשנו ונצא אל מלך ישראל (מ"א כ לא). ויהי כשמע אחאב וכו' ויקרע בגדיו וישם שַׂק על בשרו ויצום (שם כא כז). — ותפר שק: שַׂק תפרתי עלי גלדי ועללתי בעפר קרני (איוב יז יח). — ובמליצה: אלביש שמים קדרות וְשַׂק אשים כסותם (ישעי נ ג). — ובתו"מ: הנודר מן הכסות מותר בשק וביריעה ובחמילה (נדרי ז ג). הבגד והשק השק והעור העור והמפץ מצטרפים זה עם זה (מעי' ד ו). הכרים והכסתות והשקין והמרצופין שנפחתו הרי אלו טמאין מדרס (כלים כ א). שק שהוא מלא פירות ונתנו על גב הנהר או על פי הבור וכו' (מכשי' ג א). החמרין שהיו עוברים בנהר ונפלו שקיהם למים וכו' (שם שם ז). מה שק מיוחד טווי וארוג אף אין לי אלא טווי וארוג (ספרא שמיני ו ח). אין לי אלא שק העשוי מן העזים העשוי מן החזיר ומזנבה של פרה מנין ת"ל שק (שם). חוצלות של שעם ושל גמי ושל שק ושל ספירא מטמא טמא מת (ר' דוסא, סוכה כ:). מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת וכו' (סנהדי קא.). הניח עליהן עודה של שקין פסלת (ע"ז כג.). והיה שם ר' אלעזר המודעי עסוק בשקו ובתעניתו (מד"ר איכה ב ב, בלע הי). — ובספה"מ: נמצא מגבוה ומוריד השקין בצידי החמור וכו' (ר"ח, שבת קנה.). והמדרשים כמלבושים בגוף דבקים, מהם כמשי דקים ומהם עבים כשקים (ראב"ע, הקד' פרוש איכה). — ואמר המשורר: אומר לדורך עפר ארצך ואדמתך של נעליך ושק מדרך אשוריך (ר' י' חריזי, תחכמוני לה).

שׂקד[1], ממנו שָׂקַד.

שָׂקַד, קל לא נמצא במקרא[2].

—נפעי, נִשְׂקַד, —פעל שלא התכררה הוראתו[3]: נִשְׂקַד על פשעי בידו ישתרגו עלו על צוארי (איכה א יד). — ובספה"א, בפרט כלשון חבור וקשירה, ואמר הפיטן: נביאיך באגנתם הפך מנגינתם נשקד עול גלותם ופסו אמונים מנגינתם (ר"א הקליר, זכור איכה, קרוב' ת"ב, מחז' איטלי' א, קע:). יה אם על צוארי על הפשע נשקד אותו כסה עבור בן כשה לטבח נעקד (ר' י' הלוי, לאט האל, גרודי ג, 191).

—קל, *שָׂקַד: מעת בידיה חטאה חאשה שקדתה ואסרתה ידי אשה (ינאי, זולאי, קסא). ייראיהו מלך נטויות [צואר מ]רם ישקוד על צואר (שם, סא).

—הפעי, *הֻשְׂקַד, — כמו נִשְׂקַד: הושקדו הושרגו עלו עלית תכף מכה (אליהו בר מנחם, יי' אלהי ישראל, סליחי ליום ד' לעשי"ת).

*שִׂקּוּר[4], כתיב בשין במק' סִקּוּר, — ראיה, הבטה: על חטא שחטאנו לפניך בשקור[4] עין (על חטא, תפלת יוה"כ).

*שְׂקִירָה[5], — כמו סְקִירָה: הוא אשר יאמרו מחוזי הברכות שקירה במקום הצצה (ר' מנחם בן סלמה, אבן בוחן, ערכת לבי לגרץ, 110).

---

[1]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[2]) [ועי' בנאמר על שקודה בהערה שבעמ' 7417.]

[3]) [התרגומים הקדומים תרגמו כאלו נשקד מן שָׂקַד, ואינו מסתבר, וכן אין מקום להצעות תקון שונות של החדשים, ואלו כמה מן הפרשנים העברים ראו כאן לשון חבור, אך בדרך זו טבעי היה לגרום: נעקד או נקשר, ואולי כך נכון.]

[4]) [כך הוא בסדור בער, 418 ובדפוסים אחרים על פי גזירת המלה מן שקר שבמקרא, אך בפיוטי ינאי (זולאי, סכב) הגרסה: בסיקור, וכך נכון, הואיל ואין שקר בכל משמ' קרובה במקרא. ועי' שקר, הערות.]

[5]) [אך בכתיב לא מדיק במק' סְקִירָה, ועי' שם.]

שקק, סמנו שק.

שקר [1] סמנו שקר, ועי' שקר, שקר.

שקר [2], קל, לא נמצא במקרא.

—פעי, משק־ות. — שקר עיניו, שם סקרה, צבע אדם על פניו [3], rot schminken; mettre du rouge; to rouge: ויאמר יי' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים וכו' (ישעי' ג יו).

שר [4], ס"ז, הפסי' שר, כנ' שרכם, מ"ר שרים, סמי' שרי, כנ' שרי [5] שריך, שריו, שריה, שרינו, שריכם, שריהם, — א) נסיך, אדם מורם ממנה על אחרים בשרות מלכותי וכד' Fürst, Oberster; prince, chéf; prince, chief: באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם (במדי' כא יח). ויתקבצו אליו (אל דוד) כל איש מצוק וכו' ויהי עליהם לשר (ש"א כב ב). מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר (ש"ב כג יט). שריך סוררים וחברי גנבים (ישעי' א כג). ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם (שם ג ד). יי' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו (שם שם יד). כי יאמר הלא שרי יחדו מלכים (שם י ח). מי יעץ זאת על צר המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ (שם כג ח). הן לצדק ימלך מלך ולשרים

1) [עי' בהערה שאחר זו.]

2) [אין הפעל שקר בלשון המקרא אלא פעל משני (הבא משום כך בבנין פע'), הנגזר משם עצם שקר, שעקר משמעותו צבע אדם (כמבֹאר בהערות לשרש שקר ולמלים הנגזרות ממנו), מקביל אל סקרא וכד' בארמ' ובשפות שמיות אחרות, שאולי מקורו, כמקור החמר ששמש כצבע זה, מתחום לשון אחרת.]

3) [כך הבינו בצדק חז"ל (שבת סב:, ועוד), וכן מובא ברש"י: ד"א צובעות עיניהם בסיקרא ובכחול ע"כ, ואין כל מקום לפרושים אחרים שהצעו.]

4) [מלה זו בצורת שה, ובנק' שתת, באה גם באשור' בשמש' מלך, מלכה; ועי' שרר, הערה.]

5) [צורה זו באה גם כאלו במק' שרים בשופט' ה יה: ושרי בישכר עם דברה, אך מבנה החרוז כלו קשה, ואין להכריע.]

למשפט ישרו (שם לב א). חרב על כשדים נאם יי' ואל ישבי בבל ואל שריה ואל חכמיה (ירמ' נ לה). והשכרתי שריה וחכמיה פחותיה וסגניה וגבוריה (שם נא נז). מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שפטי ארץ (תהל' קמח יא). לא נאוה לכסיל תענוג אף כי לעבד משל בשרים [1] (משלי יט י). ראיתי עבדים על סוסים ושרים הלכים כעבדים על הארץ (קהלת י ז). להראות העמים והשרים את יפיה כי טובת מראה היא (אסת' א יא). לבני קהת אוריאל השר ואחיו מאה ועשרים (דהי"א טו ה). ויקם יהורם וכו' ויהרג את כל אחיו בחרב וגם משרי ישראל (דהי"ב כא ד). וישלח יי' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור (שם לב כא). — ובצרופים, שר וגדול: ויאמר המלך אל עבדיו הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל (ש"ב ג לח). — ושר ושופט: ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו (שמות ב יד). — ומלך ושרים [2]: ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים (ירמ' מט לח). — וראש ושר: ויאמר דויד כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר (דהי"א יא ו). — ובכנויי פקידות, שר האופים, שר הטבחים וכד': ויהי יי' את יוסף וכו' ויתן חנו בעיני שר בית הסהר (בראשי' לט כא). ויקצף פרעה על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר האופים, ויתן אתם במשמר בית שר הטבחים אל בית הסהר (שם מ ב–ג). — ובמשמ' צבאית, שר אלף, שר המשים וכד': ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל וכו' ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת (שמות יח כא). ויקצף משה על פקידי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה (במדי' לא יד). ואת עשרת חריצי החלב האלה תביא לשר האלף (ש"א יז יח). וישלח אליו שר חמשים וחמשיו (מ"ב א ט). שר חמשים [3] ונשוא פנים ויועץ וכו' (ישעי' ג ג). ויתנדבו שרי

1) [אמנם, כמבֹאר בדברי העורך, משלי שלמה 35 וכו', כונה שניה בצרוף, בהתאם ללשון תענוג (ז"א תפנוק) שבראשית החרוז, והיא: שלל כשר.]

2) [על אותו צרוף במשמ' אחרת עי' בהמשך.]

3) [יש גורסים חמשים, ועי' ב. חמש, עמ' 1640.]

האבות ושרי שבטי ישראל ושרי האלפים והמאות ולשרי מלאכת המלך (דהי"א כט ו). ועי' שר צבא. — ושר הבירה: ואצוה את חנני אחי ואת חנניה שר הבירה על ירושלם (נחמי ז ב). — ושר גדוד: ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול וכו' (ש"ב ד ב). ויקבץ עליו אנשים ויהי שר גדוד בהרג דוד אתם (מ"א יא כד). — ושר חיל: ויאמר המלך אל יואב שר החיל אשר אתו וכו' (ש"ב כד ב). ויחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל (שם שם ד). וישמע בן הדד אל המלך אסא וישלח את שרי החילים אשר לו על ערי ישראל (מ"א טו כ). וישם שרי חיל בכל הערים הבצרות ביהודה (דהי"ב לג יד). — ושר כהנים, שר לוים: ואבדילה משרי הכהנים שנים עשר (עזרא ח כד). ויאמר דויד לשרי הלוים וכו' (דהי"א טו טז). וכנניהו שר הלוים במשא (שם שם כב). — ושר המדינה: ויאמר אחאב במי ויאמר כה אמר יי' בנערי שרי המדינות וכו' ויפקד את נערי שרי המדינות וכו' (מ"א כ יד–טו). חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות (אסתר א ג). — ושר מלחמה: ויתן שרי מלחמות על העם (דהי"ב לב ו). — ושר המלך: ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הפרתמים (אסת' ו ט). ועלי הטה חסד לפני המלך ויועציו ולכל שרי המלך הגברים (עזר' ז כח). — ושר מנוחה[1]: הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא את שריה בן נריה בן מחסיה בלכתו וכו' ושריה שר מנוחה (ירמי' נא נט). — ושר מסים: וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם (שמות א יא). — ושר מקנה: ואם ידעת בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי (בראש' מז ו). — ושר סריסים: וישם להם שר הסריסים שמות וכו' וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל וכו' ויבקש משר הסריסים אשר לא יתגאל (דני' א ז–ח). — ושר העיר: וישמע זבל שר העיר את דברי געל בן עבד (שופטי' ט ל). ויאמר מלך ישראל קח את מיכיהו והשיבהו אל אמן שר העיר (מ"א כב כו). וישכם יחזקיהו המלך ויאסף את שרי העיר (דהי"ב כט כ). — ושר פלך: ועל ידם החזיק רפיה בן חור שר חצי פלך ירושלם (נחמי' ג ט). מלכיה בן רכב שר פלך בית הכרם (שם שם יד). — ושר צבא: ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם לאמר וכו' (בראש' כא כב). והיה ככלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם (דברי' כ ט). וכראות שאול את דוד וכו' אמר אל אבנר שר הצבא וכו' (ש"א יז נה). ולעמשא תמרו וכו' כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם לא שר צבא תהיה לפני (ש"ב יט יד). את אבנר בן נר שר צבא ישראל ואת עמשא בן יתר שר צבא יהודה (מ"א ב לב). ואת הספר שר הצבא המצבא את עם הארץ (מ"ב כה יט). — ובחרסי לכיש: ולעבדך הגד לאמר ירד שר הצבא לבא מצרימה (ג, יג–יז). — ושר רכב: ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו ושריו ושלשיו ושרי רכבו ופרשיו (מ"א ט כב). ויקשר עליו עבדו זמרי שר מחצית הרכב (שם טז ט). ויך את אדום הסובב אליו ואת שרי הרכב (דהי"ב כא ט). — ושר שלום: ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום (ישעי' ט ה). — ולשכת השרים: ואבא אתם בית יי' אל לשכת בני חנן וכו' אשר אצל לשכת השרים אשר ממעל ללשכת מעשיהו וכו' (ירמי' לה ד).

—ב) ובהשאלה, בשם' שר המלאכים המשרתים לפני האלהים, וגם בצרופים מעין אלו הבאים בשם' שר משרי המלכים שבאדמה, Oberster der Engel; prince d'anges; prince of angels: ויאמר לא כי אני שר צבא יי' עתה באתי וכו' ויאמר שר צבא יי' אל יהושע של נעלך מעל רגלך וכו' (יהו' ה יד–טו). מה לידידי בביתי עשותה המזמתה הרבים ובשר קדש[1]) יעברו מעליך (ירמי' יא טו). ועד שר הצבא הגדיל (דני' ח יא). ועל שר שרים יעמד ובאפס יד ישבר (שם שם כה). ושר מלכות פרס עמד לנגדי עשרים ואחד יום והנה מיכאל אחד השרים הראשנים בא לעזרני (שם י יג). ויאמר וכו' ועתה

1) [על אף הצרוף הדומה בדהי"א כב ט: הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו וכו', קשה כאן הצרוף, ואולי המכון; ושריה השר מְנַחֵהוּ (את ירמיהו); ובשבעים δῶρον, מִנְחָה.]

1) [אין כאן ענין של בשר, אלא של שר קדש, ככנויו של האל הכנעני אשמן בכתבות, כאמור בהערת העורך, עמ' 5789.]

אשוב להלחם עם שַׂר פרס ואני יוצא והנה שַׂר יון בא וכו' ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שַׂרְכֶם (שם שם כ—כא). — ובהשבעה מארסלאן טאש: וכל בן אלם ורב ו[ש]ר כל קדשן (טור סיני, סלטון והספר א, בפרק על המטבעה עבריה נגד שדי לילה). — וכפרט בצרוף מלך ושרים, כמשמ' האל שהָמלך במכם המלך ושהעמדו אלים אחרים כשרים על ידו[1]: כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שַׂר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים (הושע ג ד). ברעתם ישמחו מלך ובכחשיהם שָׂרִים וכו' יום מלכנו החלו שָׂרִים חמת מיין משך ידו את לצצים (שם ז ג—ה). גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שָׂרִים (שם ח י). — ואמר ב"ם שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי שר הנרגל[2] בבית המשתאות וכו' (מובא בשמו, כדה טז:). — ובתו"מ:[3] אין לך כל שר ונגיד שלא בא על רהב הזונה (זבחי קטז:). — *ובפרט במשמ' מלאך: כיון שראו ישראל שרה של מלכות נופל(ת) התחילו נותנים שבח (מכילי בשלח שירה ב). מעשה בפנחס בן גובתא דאריח שהיה מגלגל בהביות ובא אליו שרו של פעור בלילה (ספרי בלק קלא). שאם יבואו אומות העולם להזדווג לישראל אמר להם הקב"ה שרכם לא היה יכול לעמוד בו ואתם מבקשים להזדווג לבניו (מד"ר ברא' עז). תלו עיניהם לשמים וראו שרן של מצרים פורח באויר (שם שמות כא). — ובצרופים, *שר הארץ[4]: הקב"ה נטל שר הארץ וכפתו והפילו לפניהם וכו' וכי לפניהם היתה אלא שהפיל שרה ואומר להם עלה רש וכו' (מד"ר במד' כג). — *ושר האש, *ושר הברד: אמר לו גבריאל (ליורקמי) אין גבורתו של הקב"ה בכך שאתה שר ברד והכל יודעין שהמים מכבין את האש אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים (פסחי קיח.).

[1]) [עי' על שמוש זה ועל קשריו אל פלחן אלהי כנען בדברי העורך ב"הלשון והספר" א, בפרק על מלך ושרים.]

[2]) [ושם: ואמרי לה שר הנרגן, נ"א הנרגז, ועי' בהערות בעמ' 6407, 6414, וכן בדברי מ. צ. סגל, ב"ם השלם קצט, על מאמר זה.]

[3]) [אין שר במשמ' שר מבני אדם שכיח בתו"מ אלא בעקבית לה"כ.]

[4]) [לפי הענין שם: שר של ארץ כנען.]

— *ושר של גיהנם: כל המספר לשון הרע אומר הקב"ה לשר של גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נדוננו (ערכי טו:). — *ושר חמה, *ושר צנה: אם פוגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא עולם חסר בריה אחת וכו' (סנהד' קח:). — *ושר החשך: שבשעה שברא הקב"ה את עולמו אמר לו לשר החושך סור מלפני מפני שאני מבקש את העולם לבראות באורה, ושרו של חושך דומה לשור. באותה שעה אמר הקב"ה שר חושך סור מלפני וכו' (פסיקי רבי כ, מא"ש, לח.). — *ושר של ים: אמר לו הקב"ה לשר של ים פלוט אותן (את המצריים) ליבשה (פסח' קיח:). בשעה שבקש הקב"ה לבראות את העולם אמר לו לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם וכו' (ב"ב עד:). באותה שעה נתמלא עליהם חימה שר של ים ובקש לשוטפן עד שגער בו הקב"ה ויבשו (מד"ר שמות כד). — *ושר של מעלה, *ושר של מטה: מיכאל וגבריאל שהן שרים של מעלה (מד"ר ברא' עח). לאסור מלכיהם בזקים אלו שרים של מעלה, ונכבדיהם בכבלי ברזל אלו שרים של מטה (שם שה"ש, ברח דודי). — *ושר העולם: פסוק זה (נער הייתי גם זקנתי) שר העולם אמרו (יבמ' טז:, חולין ס.)[1]. אמר שר העולם לפניו רבש"ע וכו' (סנה' לז.)[2]. — *ושר הפנים: מיד הלך לו (משה) אצל שר הפנים א"ל בקש עלי רחמים שלא אמות (מ"מ' ואתחנן ו). ועי' *אוּרִיאֵל, עמ' 4000. — *ושר הרוחות (גרסת רש"י במק': מלאך הממונה על הרוחות, סנה' לז.). — *ושרי שמן *ושרי ביצים, המשמשים בנחוש: שרי שמן ושרי ביצים מותרין לשאול בהן (סנה' קא.)[3]. —

[1]) [פרש רש"י ביבמ': מלאך, ובסנה': מלאך שכל העולם מסור בידו ע"כ, וכתוספות ביבמ' מובאת קשית ר"ת ע"פ דברי הפיוט ביוצר לשמחת תורה, שלפי זה הוא מטטרון (ועי' שם). אבל צרוף זה בא ביונ' באונגלון יוחנן לב: עתה יוצא הדין על העולם, עתה יגורש שר העולם הזה ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου), ומכאן חדר צרוף זה כמשמ' שטן לכמה שפות.]

[2]) [בכתבי יד: שר של עולם (עי' ד"ס).]

[3]) [עי' רש"י שם, ואמנם לפי ד"ס אפשר שיש לגרם: שֵׁדֵי שמן ושֵׁדֵי ביצים, ועי' בהערה שאחר זו.]

ובפסה״א: השר המתחיל בראש חדש חמה הוא השר המשלים בסוף חדש חמה (פרקי דר׳ אליעזר ו). קרא הב״ה לרפאל המלאך שר הרפואות (מנוה״מ לר״י אלנקאוה ג, 126). כבר הודיענו השר הראשון בדקדוק והוא ר׳ יהודה חיוג׳ ז״ל וכו׳ (בשם הר״ן, שו״ת מהר״ם אלשקר ל״ג, אוצר הגאונים ו, 1). — ובתפלת יהי רצון שאחר התקיעות הראשונות: יהי רצון מלפניך שתקיעת תשר״ת שאנחנו תוקעים תהא מרוקמת על יד הממונה טרטיא״ל כשם שקבלת על יד אליהו ז״ל וישוע׳ שר הפנים ושר מט״ט ותמלא עלינו ברחמים (מחזור לר״ה). — ואמר המשורר: ראת הדפתנו ואין כח בך או יד יקותיאל עלי ע״פנו, השר אשר לולי שפך בענן ידיו וכו׳ (רשב״ג, ביאליק-רבניצקי א, 44). לך אמרו בחר לנו אנשים היה רועה עדת אלו שרה (עמנו׳, מחב׳ ה, ירדן, 141). מה נעצה שבת בפת ובשר, שר פרפראות אב ורב ומפסר (שירי תימן, אידלזון-טורטשינר, 15). — ⁰ושרי צלחית, עי׳ צלחית, 5491 [1]). — וכיום בפרט חבר בממשלה, minister.

שׂרג [2]), ממנו ⁰ הִשְׂתָּרְגוּת, שָׂרָג, א. שָׂרִיג, ב. ⁰שָׂרִיג.

שָׂרַג, קל לא נמצא במקרא.

—פעי, יְשֹׂרָגוּ, — היות קשורים ושרוכים יחד זה בזה, verbunden, verflochten sein; être liés, entrelacés; to be joined up, interlaced: יחפץ זנבו כמו ארז גידי פחדו יְשֹׂרָגוּ (איוב מ יז). — ובפסה״א: קדמה עלי לבי וגופי בחילתה פשתה ופשטה בעצמי ושורגה [1]) (ר״ש הנגיד, אשכים ולבי, הברמן א, 131). מקול המון ישמעאל נפלה שלהבת, בארזים שרגה [2]) בולשת ומגבת (ברית כרותה, סליחות למוסף יו״כ).

—התפ׳, יִשְׂתָּרְגוּ, — עלה שריגים שריגים; sich ranken; pousser des sarments; to send out shoots: נשקד על פשעי בידו יִשְׂתָּרְגוּ עלו על צוארי (איכה א יד) [3]. — ובפסה״א: וגדולו מן הארץ, ר״ל שיהיו לשרשיו שריגים משתרגים תחת הארץ (רמב״ם, פאה א ד). והיה זה תכלית החכמה בדת וכו׳ רוב הדעות והשתרגם וספקות נופלות בלשון המחובר בספר (ר״ש א״ת, מו״נ א עא). ויש לה (למרה) שני דרכים הא׳ מהם מתחבר בעוסק הכבד והאחר ישתרג במעים העליונים (שער השמים, מיוחס לאבי הרלב״ג, לא א ט). ומניע המיתרים העצלים ומניע העצלים הגידים המשתרגים בהם (אמו״ר לראב״ד א ח). ענין המצה ורמזה עם המתיחס אליו ומשתרג ממנו (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה דרוש ד ד י). מי שעשה מצוה שממנה ימשכו ישתרגו ויעלו זכיות רבות (שם כג). וכמה מחשבות השתרגו ונסבכו ונאחזו במוחי (חיד״א, מעגל טוב ב, 167). ויפעלו פעולות בדמות אותם האנשים אשר השתרגו בהספור הנקרא באותו היום (שמעון בלאך הלוי, שבילי עולם, לז:). — ואמרו משוררים ופיטנים: ופלגי מים באמרתו התפלגו וענפי לבנון בחכמתו השתרגו (ר״י הלוי, אלהים אל מי, זמירות ה, 307). אזי בבגדי אמרי דר במעוני, בהשתרג עווני הכביד עולי מוני (אזי בבגדי, סלי׳ י״ז בתמוז, ספרדי). גוי נבלו כילַים נשתרגו בכפל כפלים (מנחם בר מכיר, אין מושיע, זולת לשבת ב׳ חנכה). ואם עונותי נשתרגו ועמדו כערמה תקבלני אלהי ביד ימינך (מנחם בן בנימין מריקנטי, מלך חי, מבחר השירה העברית באיטלי׳, שירמן, קעז). באתי בלי מעצור כבער ואויל לסבך תשוקיתי ונשתרגתי (יעקב פראנסיס, עוזר שאל, שם, רפ״ה).

---

1) [על דברי הגמרא: שרי שמן ושרי ביצים מותרין לשאול בהן (סנה׳ קא.) נאמר בפרוש רש״י שם: יש מעשה שדים ששואלין ע״י שמן וקרי להו שרי שמן דהיינו שרי בוהן, וכנראה אין כאן אלא טעות סופר במק׳ שרי (למשאל) בהון, כלו׳ מֻתר לשאול בם, וצ״ע.]

2) [כמו סרג בארמ׳ ובסור׳ וכן בעבר׳ שבתו״מ, שרג׳ a) בערב׳, ואין כאן אלא מבטא צלילי במק׳ שרך, ועי׳ שם.]

a) شرج

1) [כך הכתיב אצל ששון צט לפי כתב היד, כלשון הכתוב, ולא צדק המהדיר הכותב ושָׂרגה בבנין קל.]

2) [גם כאן בבנין פֻּעַ׳, כבכתוב, ולא כנקוד שבמהד׳ פראג תקמב: שְׂרָגָה.]

3) [על שמוש הפעל בתו״מ עי׳ סָרַג.]

—הפע', *השׂיג, — כמו הִפע': על צוארינו השריג וחלל שכם (ר"א הקליר, איכה אשפתו, קינ' ת"ב).

—הָפעַ', *הָשׂרַג, הושרג, — כמו הָפע': הושקדו הושרגו עלו עלית תכף מכה (אליהו בר שמעיה, יי' אלהי ישראל, סליח' ליום ד' לעשי"ת).

שְׂרַג, עי' שָׂרִיג.

***שֶׂרֶג**, ס"ז, — כמו שריג, ובהשאלה כנוי ליעקב אבינו: שרג חמד שימש לאב לשמונה חמש עשרה ולמד ממעשיו עריץ רודף רקים (ולנסטין, Unpublished Piyyutim, 83).

א. שׂרד [1]), ממנו שָׂרַד, שָׂרִיד.

ב. שׂרד [2]), ממנו ∞ מִשְׂרָד, ∞ מִשְׂרָדִי, שְׂרָד, שֶׂרֶד.

שָׂרַד, פ"ע, שָׂרְדוּ, — נמלט, נשאר לפלטה: והשרידים שָׂרְדוּ מהם ויבאו אל ערי המבצר (יהוש' י כ). — ואמר הפיטן: מאז ועד עתה אנחנו נדחים נהרגים ונשחטים ונטבחים שרדנו מתי מעט (בנימין בר זרח, איך נפתח, סליחי יום א'). — ואמר המשורר: בגדי שרד תפשט ושש כי מקשר הבל ושק לא מצאה שרדת (רמב"ע, דמעת בעיני, גבולי, כח). ואשר שרד מהם עולם שערי חיים בעדם יסגיר (סוא, ענק א, סס, סיג). דעו כי השיר המעֻלה וכו' מספרד שרד ועל כל אפסי העולם נפרד (ר"י חריזי, נאם הימן, תחכמוני, 174).

—פעי', *שֵׂרֵד, — פעל לא ברור בהוראתו: מאי דכתיב את בגדי השרד וכו' תנא בגדים שגירדין אותן כברייתן מכליהן ומשרדין [3]) מהן כלום מאי היא ריש לקיש אמר אלו מעשה מחט (יומא עב.—עב:).

—פעי', *שׂרַד, — כמו שָׂרַד: ענפיו שרדו [1]) היות בגוים כטל (ר"א קליר, אאגרה, תפלת טל).

—הפעי', *השׂריד, — השאיר שָׂרִיד: על צד מערבי (של הר הבית) לזכר השריד בו, וצג אחר כתלנו ולא רב ריבו (ר"א קליר, זכור את אשר עשה לה, קינ' ת"ב). רגנת מדוע השאיר מזרע מרעים פליטה, למה לא ישריד נח והוא לא חטא (רסע"ג, על חוי הבלכי, דוידזון, 52). — ועי' *סָרַד, עמ' 4204.

—הפעי', *השׂרד או השׂרַד, — כמו שָׂרַד: ואם כתרן וכנס יֻשרדו [1]) מפקדים לא ימעטו מששים רבוא מנקדים (ר"א קליר, מי יוכל לשער, קרובה לשבת שקלים). נין ונכד כל יושרר לאליפז ורעואל (ולנסטין, Unpubl. Piyyutim, 85).

שֶׂרֶד, [2]), ס"ז, — כלי או חמר שהנגר משתמש בו בעשותו פסל: חרש ברזל מעצד ופעל בפחם

---

1) [שרש זה מקביל לערב' שרד a), ברח, ויש משוים בסור' סרד במשמ' פחד, ירא.]

2) [עי' שְׂרָד, שֶׂרֶד, הערות.]

3) [אין ללכת אחר נ"א: משיירין (עי' ד"ס ולק' שמע' שמות, שצ), שנולדה מתוך פרוש כגון זה של רש"י, וכנראה קרוב לכך לשון: הסרדין והסרוקות והגרדיים, מן *סָרַד, עמ' 4204. גם בכ"מ קיג: כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבע"ח, בדברי רש"י: לישנא אחרינא שמשרדין לשון שריד.]

1) [כך הנקוד במחזורים ובסדורים, ואמנם יתכן שהכונה לבנין קל.]

2) [אמנם אין התרגומים והפרושים כנראה אלא נחושים ע"פ הענין: השבעים והסור' מתרגמ' כלשון דבק (κολλή, תַּתָּא), וולג' runcina, מקצועה (ואלו מקצעות: angularibus, מלשון מקצוע וזוית), וכן דוד בן אברהם אלפאסי במלונו: והי מן אלאת אלנג'ארה להא סן ואחד חאד ועמל בה אלחדוד פי אל־כשב יקאל לה אלרקאן (ובעבר': והיא מכלי הנגרות ויש לה שן אחת חדה ויֵעשו בה הקצוות בעץ ונקראת רקאן); ות"י תרג': מסר ליה במשקולתא, וריב"ג כותב: ואפשר שיהיה בשרד בכלי מן הכלים כמו שנאמר ובמחוגה יתארהו ע"כ, ורש"י: יתארהו בשרד, מיישר אותו במסור שקורין דולדויירא (doloire, מין סכין לישור). אך כנראה צדק רד"ק: ישם גבול העץ בשרד והוא חוט הצבע שמסמן בו הנגר מה שרוצה לכרות מן העץ, ולפי הנאמר בערך שְׂרָד, קרוב, כנראה, פרוש זה לאמת, אלא שאין כאן צבע אדם דוקא, אלא צבע כהה, כצבע הארגמן ותכלת, שלא היו אדמים וכחלים דוקא, וצ"ע.]

---

a) شرد

ובמקבות יצרהו וכו׳, חרש עצים נטה קו יתארהו בַּשֶּׂרֶד יעשהו במקצעות ובמחוגה יתארהו (ישעי מד יג–יג) [1].

שְׂרָד, ס״ז, — במקרא רק בתורה בצרוף בִּגְדֵי שְׂרָד[2], בגדי צבעונים: ואת בגדי הַשְּׂרָד ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן (שמו׳ לה י). את בגדי הַשְּׂרָד לשרת בקדש (שם לה יט, לט מא). ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שְׂרָד לשרת בקדש (שם לט א). — ואמרו פיטנים ומשוררים: לקח זכדם ותיקון עבודות ליומדם, ללבוש שרד במעטי תשבץ (ועליו כילג, אלצונג, 174). שרד מכרבלים עת תשיב בקדש, פאר מגבעות ציץ נזר הקדש (אור כבודו יזכים, יולכות עבת אי מככה). כבר הלבישך חשיר שרדו (ר״י הלוי, כבר הלבישך, זמורת ג, 164).

שָׂרָה, ממנו א. שָׂרָה. ועי׳ מִשְׂרָה.

א. **שָׂרָה,** פ״ע, שָׂרִית, שָׂרָה[3], — נאבק, ringen; lutter; to wrestle: ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שָׂרִיתָ עם אלהים ועם

---

1) [בפהמ״א הרבו להשתמש במלה במליצת הכתוב, עי׳ ר״ש הנגיד, אשכים ולבי, הברמן א, 130; מחברות עמנואל ב, ירדן, 43, ועוד.]

2) [אמנם תרגמו השבעים στολαὶ λειτουργικαί, כאלו בגדי השרת, אך אין לראות בכך ובקריאה כזאת בכמה כ״י שמרוניים אלא נסיון להבנת המלה הקשה ולא יסוד מסמך לגרסה, ואעפ״י ששמשו בגדי השרד לשרת בקדש, מבחין הכתוב בין שרת לבין שרד. הואיל ונעשו בגדי השרד לפי הכתוב "מן התכלת והארגמן ותולעת השני" יש לראותם כבגדים כהים וצבועים בשֶׂרֶד (בנגוד לבגדי בד לבנים) ויש לחבר מלה זו עם שֶׂרֶד במשמ׳ צבע עשוי מארגמן ותכלת, ולמעשה פרש רסע״ג את המלה במשמ׳ זו. ובדור תחית הלשון חדש המחבר, על יסוד הבנת השם כלשון שרות, את השם מִשְׂרָד (עמ׳ 3436) ותנגזר ממנו.]

3) [אין פעל זה בא במקרא אלא בפרוש השם ישראל וברמז לפרוש זה, ולא בכל שמוש טבעי בספור או בשירה, ואין השואת פעלים אחרים מיתר הלשונות הקרובות משכנעת. ואף אין לקשר בכך את המלה מִשְׂרָה, אשר שרשה ומשמעותה המדויקת אינם ידועים, ועל כל פנים איננה לשון האבקות.]

אנשים ותוכל (ברא׳ לב כט). בבטן עקב את אחיו ובאונו שָׂרָה את אלהים (הושע יב ד). — ואמר המשורר: בו נקל עבטיט מכביד כי גבר וישרה (ר״י הלוי, לאשי עם, זמורת ג, 324).

ב. **שָׂרָה,** ס״נ, במקרא רק שָׂרָתִי, מ״ר שָׂרוֹת, כנ׳ שָׂרוֹתֶיהָ, שָׂרוֹתֵיהֶם, — גבירה, אשה נכבדה, אשת שר, Fürstin; princess(e): חכמות שָׂרוֹתֶיהָ תענינה אף היא תשיב אמריה לה (שופ׳ ה כט). ויהי לו נשים שָׂרוֹת שבע מאות ופילגשים שלש מאות (מ״א יא ג). והיו מלכים אמניך וְשָׂרוֹתֵיהֶם מיניקתיך (ישע׳ מט כג). והיום הזה תאמרנה שָׂרוֹת פרס ומדי וכו׳ לכל שרי המלך (אסת׳ א יח). — וככנוי לירושלם: רבתי בגוים שָׂרָתִי במדינות היתה למס (איכה א א). — ובתו״מ: בתחילה הרי היא (שרי) שרה על עמה עכשו הרי היא שרה על אומות העולם (תוספת׳ ברכ׳ א יג). בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כלו (ברכ׳ יג.). — ובפהמ״א: תיבה תלויה בעגלה ושרות יושבות בהן (רס״י, תעני׳ כ:, ד״ס בגוהרקא).

שֵׂרוּג, ס״ז, — צרוף הפשעים המשתרגים על צואר החוטא[1]: ירצר שרוג צוארם הרטות מרח תעלם (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, 26).

שָׂרוּט, עי׳ שָׂרֶט.

שָׂרוּךְ, עי׳ שָׂרַךְ.

שְׂרוֹךְ, ס״ז, במקרא רק בצרוף שְׂרוֹךְ נַעַל, — רצועה לקשר בה את הנעל[2], Schuhriemen; cordon de soulier; shoe-string: ולא נפתח אזור חלציו ולא נתק שְׂרוֹךְ נעליו (ישעי׳ ה כז). — מחוט ועד שרוך נעל, במשמ׳ מן החוט הדק עד הרצועה העבה והרחבה: ויאמר אברם אל מלך סדם וכו׳ אם מחוט

---

1) [ע״פ לשון הכתוב: נשקד על פשעי בידו ישתרגו עלו על צוארי (איכה א יד).]

2) [נעלם של הקדמונים סנדל היתה, סוליה משרכת ברצועה מסביב, ולפי זה מחוט ועד שרוך נעל פרושו בערך בין דבר דק כחוט או עבה כרצועה, דבר קטן או גדול.]

ועד שְׂרוֹךְ נעל ואם אקח מכל אשר לך (בראש׳ יד כג). — ובספה״א: וכך נעלינו לראש צרים כתר ומצנפת שרוכנו אחר היותנו עבדים לך לא יוכלו צרים לערכנו (ר׳ אליעזר הבבלי, דיואן, ברודי, קע). — ונוהג היום בשמ׳ חוט מַשחל בנקבי הנעל לקשירתה.

א. **שָׂרוּעַ**, ס״ז, — תאר לאדם או לבהמה בעלי מום, הפוסל אותם להקריב קרבן או לשמש קרבן [1]: כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרם או שָׂרוּעַ (ויק׳ כא יח). ושור ושה שָׂרוּעַ וקלוט (שם כב כג). ועי׳ שָׂרַע.

ב. ***שָׂרוּעַ**, עי׳ שָׂרַע.

***שֵׂרוּעַ**, ס״ז, — כמו הִשְׂתָּרְעוּת, התפשטות [2]: ווטו (של ים) לשון גודל ושירוע בלשון יווני כמו שכתבו הזקנים לתלמי המלך ואל אצילי ואל זאטוטי (רס״י, ב״מ כא:).

***שֵׂרוּף**, ס״ז, — כמו שרפה, נוהג בספרות ובדבור [3].

[1]) [כנאמר בעקר גם בהערה לערך קָלוּט, עמ׳ 5940, ראו השבעים (ὠτότμητος), הוולג׳ (aure amputatus) והסורי (דסריעא אדנה) שרוע כבעל מום באזן, אך ת״א במק׳ שרוע וקלוט: יתיר וחסיר, ות״י: יתיר כוליא או דחסיר כוליא, ובספרא (אמור פרק ז) מפרש: שרוע שנשמטה ירכו, ובבלי (בכורות מ.): שרוע שנשתרבב לו יריכו, ורש״י כותב: שאחת מאבריו גדולה מחברתה עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו ארוכה מחברתה ע״כ. ועי׳ בדברי ריב״ג וראב״ע המובאים בעמ׳ 5940. ואפשר שיש לראות שרוע וקלוט הנאמר בבהמה כבטוי המלא, שבמקומו בא בנאמר על האדם שרוע בלבד, אך בקציר במק׳ שרוע וקלוט, כאלו: שרוע מכאן וקלוט מכאן, בנגוד, אלא שלפי שעה אין אפשרות לקבע את משמ׳ המלים האלה ביתר דיוק. ועי׳ שָׂרַע.]

[2]) [ע״פ הבנה זו בפעל בכתוב.]

[3]) [מלה זו הנחה ע״פ גרסה משבשת, כגון ונעשה נבוכדנצר איטום שירוף או איטת שירוף בתנחו׳ צו ב, במד״ר שה״ש ז ט ועוד, במק׳ איסיכסירוס שהוא כיונ׳ ἡμίξηρος, שיוף למחצה, ועי׳ קרויס, Lehnw. II 35. ובבבלי (קנה׳ לב:) נכתב בשבוש אחר:

שָׂרוּק, עי׳ ב. שָׂרֹק.

שרט [1]), ממנו *הִשְׂרִיט, שָׂרַט, שֶׂרֶט, שָׂרֶטֶת, *שְׂרִיטָה, ועי׳ *שַׂרְטוּט, *שִׂרְטֵט [2]).

שָׂרַט, פ״י, שָׂרוֹט יִשְׂרֹטוּ, — חרת חריתות בעור בשרו, בפרט לאבל, einschneiden, einritzen; inciser; to incise: לא יקרחה קרחה בראשם וכו׳ ובבשרם לא יִשְׂרְטוּ שרטת (ויק׳ כא ה). אשים את ירושלם אבן מעמסת לכל העמים כל עמסיה שָׂרוֹט ישרטו (זכרי׳ יב ג). — ובתו״מ [3]: והשורט שריטה אחת על המת חיב, שרט שריטה אחת על חמשה מתים וכו׳ (מכות ג ה). ועי׳ *שְׂרִיטָה. — ובספה״א: שלא ישרטו מלבושיו את מכתו (רס״י, שבת נ.). כתובת קעקע האסורה בתורה הוא שישרוט על בשרו (רמב״ם, עכו״ם יב יא). על ידי שישרטו להם צורות האותיות (טוהו״מ מה). — ואמר המשורר: ומה לך אחרי מותך אם יחנטוך או ישרטוך או אם ימרטוך (ריב״מ בן זבארה, שעשועים ג, דוידזון, 16).

— ביני׳ פעו׳, *שָׂרוּט: ראש מוקרח וזקן מגולח ובשר שרוט לא ישמש לפני השם (ראב״ע, ויק׳ כא ה).

— נפ׳, *נִשְׂרַט, — נשרטו את עור בשרו: אשים את ירושלם אבן מעמסת לכל העמים כל עמסיה שרוט

והוסק סידו, וברש״י: הוסק סורו או הוסק סידו, ועוד, שנתפרשו כפי שנתפרשו.

ואמנם הובא בעמ׳ 4218 מירוש׳ תרומ׳ ג ז: מה נפיק מביניהון לסירוף הכרי נפק מביניהון, אבל הנכון כגרסת הגר״א (המובאה בהערת הרידב״ז): נשרף הכרי.]

[1]) [כארמ׳ ובאשור׳ סרט, וכ׳ בעבר׳ שבתו״מ (עי׳ עמ׳ 4213). בערב׳ שרט a) באותה משמ׳, ובאשור׳ בא שָׂרָט בלשון קריעת הבגד לאות אבל. וכנראה יש לגזור גם שרטט משרש זה. ובימינו נגזרו כמה מלים משרש זה גם בכתיב זה וגם בכתיב בסמך, שנתיחד בפרט לסרט הקולנוע ולכל הקשור בו.]

[2]) [המלה שרטון (שעלה בים וכד׳) אין מקורה בעבר׳, ועי׳ גם *שלעטוט, הערות.]

[3]) [כאמור בהערה שלפני זו בא הפעל בתו״מ גם בכתיב סרט.]

a) شرط

יִשָּׂרֵטוּ (זכרי יב ג). — וּבסהמ"א: וכשנגרר (וגב האיל) לארץ נשרט ונשחת (רש"י, שבת כד:).

—פעי, *שֵׂרֵט, — כמו שָׂרַט: ומנין למשרט חמש שריטות על מת אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת וכו' מנין למשרט שריטה אחת וכו' (מכות כ:). המשרט בכלי חייב (שמואל, שם כא.). שאלולי היה (האדם) אוכל פת כשהוא חיה היתה יורדת כתוך מעיו ומשרטת אותו (מד"ר שמות כד). — ובסהמ"א: והעוף טמא ששיכן בחלון והוא שיהיה משרט שהרי אינו ראוי אפילו לתינוק לשחק בו (רמב"ם, טמאת מת טו ב).

שֶׂרֶט, ס"ז, — חריתה בעור הבשר, ועי' *סֶרֶט: וְשֶׂרֶט לנפש לא תתנו בבשרכם (ויקי יט כח). — ובסהמ"א: הנחת כוסות המציצה בלי שרט (קאנון א ב כב א). אין זה (המילה) שרט בשוק ולא כויה בזרוע (ר"י אבוהב, מנוה"מ ג א א א). — ואמר המשורר: ולא תשים קרחה ושרט בבשרים (רשב"ג, בלל סדי, ביאליק-רבניצקי ב 146). — *ועל כתל וכד': מלמד ששרט לו שרט[1]) על הכותל ואמר לו לכשתגיע השמש למקום זה תתעבר (שרה) (זכרי בן לוי, מדרש הגדול ויראל, מרגליות, ס).

***שִׂרְטוּט** [2]), שירטוט, ס"ז, — סִרְטוּט, סִרגול: מלמד שצריכה (העגלה) שירטוט כאמיתה של תורה[3]) (ר' אסי, מגלה טז:). ר' ירמיה אומר משום רבינו תפילין ומזוזות נכתבות שלא מן הכתב ואין צריכות שירטוט והלכתא תפילין אין צריכין שירטוט מזוזות צריכין שירטוט (שם יח:). שרטוט של מזוזה הלכה למשה מסיני (מנח' לב:). —ובסהמ"א: ומחלק כל עור ועור דפין דפין בשירטוט כפי רוחב הדף (רמב"ם, ס"ת ע ז). — *ובמשמ' ציור, תרשים, וכד': ואני אכתוב לך מולדות י' מחזורים בשרטוטים וכו' וזה צורת השרטוט וכו' ועיין בשרטוט ואם יצא לך מכוון לאשר

---

1) [במדרש הגדול על שמות ט (הופמן, 71; מרגליות, קלד) נמצא שריטה, ובמד"ר שמות יב ובתנח' וירא יג: סרט לו סריטה. וכן בפסיקי רב' ו, מא"ש, כד: סריטה סרטו לו.]

2) [עי' שרט, הערות.]

3) [עי' בעמ' 302.]

בשרטוט תדע כי מעשיך נכון (רמב"ם, חשבון העבור, דברי חכמים, כו). — *ושרטוטים בגוף האדם: כספרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שרטוטין וכו' (רב האי גאון, תשובות א, 42). שבשרטוט הידים ובפרצוף הפנים יכירו בני אדם (רש"ע פלקירא, התמונות ו ג). וכן בשירטוטי האדם ובתואר פניו יודעים עתידות (אורחות צדיקים, שער יראת שמים, קע.). — ואמר הפיטן: דת ודין תפר כגידין ואין שרטוט בתירתם (ידיד עליון, אחדם לפרשת עקב).

***שִׂרְטֵט,** פ"י, — סִרְטֵט, חרת שורות ישרות בעור הבהמה או בדף הספר לשם כתיבה או לשם חתוך, סִרְגֵּל, linieren; régler; to rule: הסנדל (מקבל טֻמאה) משיקטע והמנעל משיגוב מעג האימום ואם עתיד לכרכב עד שיכרכב ולשרטט עד שישרטט (תוספת' כלים ב"מ ו א). מה עיבוד היה במשכן שהיו משרטטין בעורות בה משרטטין לון מסרגלין לון[1]) (ירושי שבת ז ב). שרטט וכתב ליה (גטין ז:). — ובסהמ"א, במשמ' צִיר בקוים, שרטט לוח zeichnen; dessiner; to draw: והנה שרטטתי לך ארבע לוחות (ראב"ע, ס' העבור 7, 90). — *ובבנין: כמו שפוסלין פנות הבית בקו ובמדה ונותנין חוט של סיקרא בסוף מדתם או משרטטין בשרטוט ומשם יפסלו האבן (רד"ק, שרשים, גזל).

—פעי, *שֻׂרְטַט, בתו"מ רק בינ' *משרטט: כל מזוזה שאינה משורטטת פסולה (מנח' לב:). — ובסהמ"א: ובמגלה שאינה משורטטת אין אדם יוצא ידי חובתו (סדר רב עמרם השלם ב, סדר פורים, סע.).

שָׂרֶטֶת, ס"נ, במקרא רק בהפסי שָׂרָטֶת, — כמו שֶׂרֶט: לא יקרחה קרחה בראשם וכו' ובבשרם לא ישרטו שָׂרָטֶת (ויקי כא ה). — ובסהמ"א: לעזתה על הבריות ודמית לשרטת והלא אין

---

1) [אמנם פני משה מפרש: מסרגלין לון, שהיו חותכין על פי המדה במסרגל שקורין קאמפא"ס ועושין סימן בשרטוט.]

חיים לאנוש בלא רשומת נחרטת (רק״ג על חוי הבלכי, דוידזון, 62).

א. שָׂרִיג [1]), ס״ז, במקרא רק מ״ר שָׂרִיגִם, שָׂרִיגִים, כנ׳ שָׂרִיגֶיהָ, — ענף של גפן [2]), Weinranke; vine-branch; sarment de vigne: ובגפן שלשה שָׂרִיגִם והוא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים (ברא׳ מ י). שלשת הַשָּׂרִגִים שלשת ימים הם (שם שם יב). שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה חשף חשפה והשליך הלבינו שָׂרִיגֶיהָ (יואל א ז). — ובסהמ״א, גם לגבי אילנות: הגדילו שני אילנות והוציאו שריגים ואמירים יקוץ שמא יצמחו בארץ (רמב״ם, מכירה כד ו). — °ובהשאלה לגבי בני אדם: ויחלק (אלכסנדר) הארץ לד׳ ראשים גדולים ממשפחתו והמה ד׳ שריגי יון אשר אכלו את עם יהודה (יוסיפון, גינצבורג, קיז). — °ועל אבר האדם: שריגי העורקים הדופקים ושריגי העצבים הפרטיים מתערבים קצתם בקצתם (פרקי משה א, א). ולכן יתנועע תמיד זה הרוח החיוני בלב ובשריגים תנועה סבובית אשר יקראוה הרופאים תנועת ההתפשטות וההתקבצות (ר״י אברבנאל, מפעלות אלהים ה ו).—ואמרו פיטנים ומשוררים: שריגים גפנם היניצה עולתה כעלתה ניצה (ינאי, קרוב׳ לברא׳, זולאי, ז). שריג זד שעיר טרם עמד סקרת כי למוקש ולצנין יעמד (מעשיק פלוסים, יולכות לסבת אקליס). שריגים שולהו נוקד ואיכר ששו ויקריבו למלך אשכר (משלם בן קלונימוס, אסוסח כפלאותיך, אלבוגן, Stud., 127). שריג העלה נצה ונסה בעשר ונרצה (ר״י הלוי, אפתחה שערי, זמורה ז, 30). מאמר כבא ופקידה בהתקרבה נחנט שריג ישר ומשענת שיבה (ר׳ בנימין בן זרח, אחבת עזוז, סליחי הי עשי״ת). וגם אני לא ראיתי שריג אורח כיפיך (ר״י חריזי, התחכמוני, שער לג). שריג אשר מעצי גן היפי נקצב דר לחיו ממקום מחצב יקר חצב (שם, שער כ). — ומ״ר °שריגות: וזה השורש עם כל שריגותיו לקוח ממקומות רבים בעלי העיון (ר׳ דוד מרוקא מרטיקא, זכות אדם, יין לבנון, 10).

1) [עי׳ שרג, הערות.]

2) [ועי׳ לו, Flora כרך א, 69, 127, וכרך ד, 49.]

ב. *שָׂרִיג [1]), ס״ז, — כמו סְרִיג, מחצה או כסוי של מעשה שבכה: בית שנראה בו נגע וכו׳ אבניו ועציו נתצין עמו ומציל על המלבנים ועל שריגי החלונות (נגע׳ יב ג). — ועי׳ *סְרִיג.

שָׂרִיד, ס״ז, מ״ר שְׂרִדִם, שְׂרִידִים, סמי׳ שְׂרִידֵי, כנ׳ שְׂרִידָיו, — פליט, שנשאר לפלטה, Flüchtling; fugitif; — ive: אז ירד שָׂרִיד לאדירים עם יי׳ ירד לי בגבורים (שופ׳ ה יג). כי בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה כאשר אמר יי׳ וּבַשְּׂרִידִים אשר יי׳ קרא [2]) (יואל ג ה). ולא יהיה שָׂרִיד לבית עשו (עבד׳ יח). לא נין לו ולא נכד בעמו ואין שָׂרִיד במגוריו (איוב יח יט). אין שָׂרִיד לאכלו [3]) על כן לא יחיל טובו (שם כ כא). שְׂרִידָיו במות יקברו [4]) ואלמנתיו לא תבכינה (שם כז יה). — ובצרופים, שריד ופליט וכד׳: ולא יהיה להם שָׂרִיד ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם (ירמ׳ מב יז). ולא יהיה פליט וְשָׂרִיד לשארית יהודה הבאים לגור שם בארץ מצרים (שם מד יד). — ושריד חרב: כה אמר יי׳ מצא חן במדבר עם שְׂרִידֵי חרב (שם לא א). — והאביד שריד: וירד מיעקב והאביד שָׂרִיד מעיר (במד׳ כד יט).—והותיר שריד: לולי יי׳ צבאות הותיר לנו שָׂרִיד כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו (ישע׳ א ט).— והכרית שריד: להכרית לצר ולצידון כל שָׂרִיד עזר (ירמ׳ מז ד). — והסגיר שריד: ואל תסגר שְׂרִידָיו ביום צרה (עבד׳ יד). — ושרד שריד: וְהַשְּׂרִידִים שרדו מהם ויבאו אל ערי המבצר (יהו׳ י כ). — ולא השאיר שריד: ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף לא השארנו שָׂרִיד (דבר׳ ב לד). ואת מקדה לכד יהושע וכו׳ ואת מלכה החרם אותם ואת כל הנפש אשר בה לא

1) [אין כאן אלא כתיב בשי״ן במקום סמך, בהשפעת א. שָׂרִיג שבמקרא.]

2) [ואמרו הז״ל: אין שריד אלא תלמיד חכם שנאמר בשרידים אשר ה׳ קורא (סנה׳ לב., חולין קלג.).]

3) [כלו׳ לא ישאר לו פליט לאכל את חילו, ועי׳ בפרוש העורך משנת תשי״ד לכתוב.]

4) [לפי דברי העורך בפרושו הכונה: בקרב ימותו.]

תשאיר שָׂרִיד וכו' ויכה לפי חרב וכו' לא השאיר בה שָׂרִיד (יהוש' י כח–ל). ועי' שְׁאָר. — ובתו"מ: אלמלא בגדי כהונה לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט (יומא עב:). כי שכיב איניש הכא התם ספדי ליה הכי גדול הוא בששך ושם לו ברקת, וכי מסקי ארונא להתם ספדי ליה הכי אוהבי שרידים¹) יושבי רקת צאו וקבלו הרוגי עומק (רבה, מגלה ו.). — *ובמשמ' שרידי ישראל, ואמר הפיטן: יום זה הוריד לבן שריד מצות צרופות מבוארות (כ"י בר לאוזן, יום זה הוריד, אזהרות). וכור צג בפרק להסגיר שרידי, קם בראש דרכים לסעוד את רודי (זכור איום, יולדות לשבת זכור). — ואמר המשורר: ומשלו הזדים בלכתו בשרידים והיו כעבדים קנוים ומכורים (תלמידי מנחם, לגנזור בתעודה, סעה"ס, 5). אשר אין בלעדיו ברחמיו וחסדיו שלחו לשרידיו למחיה ומזורים (שם, 6). — ומ"ל *שרידות: שבא מרעיוניו נפלה בם ולא השאיר לבלעדיו שרידות (כ"י הלוי, הספעו, זמורה א, 42). — והיום נוהג השם גם במשמ' שארית, שיור מדבר שאין בו רוח חיים.

***שְׂרִיטָה**, ש"נ, — מעשה השורט, וגם כמו שֶׂרֶט, שָׂרֶטֶת: והשורט שריטה אחת על המת חיב, שרט שריטה אחת על חמשה מתים או חמש שריטות על מת אחד וכו' (מכות ג ה). השורט שריטה בבשרו של חבירו שניהם חייבין (תוספתא מכות ד יג). ובבשרם לא ישרטו שרטת, יכול על חמש שריטות לא יהיה חייב אלא אחת תלמוד לומר שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה וכו' (ספרא אמור א ג). שריטה וגדידה אחת היא אלא ששריטה ביד וגדידה בכלי (מכות כא.). דרכו של נער להיות שורט שריטה (זבדי, מד"ר איכה פתיחתא). — *ועל עץ וכד': שרט שריטה אחת על שני נסרין או שתי שריטות על נסר אחד חייב (שבת קג:). —

¹) [ופרש רש"י: אוהבי ישראל, ובערוך ערך שרד מובא דבר חז"ל (עי' לעיל): אין שריד אלא תלמיד חכם וכו', אבל המליצה קשה, ויתכן שכנגד ששך, שהוא אתבש במק' בבל, נמצא גם כאן רמז שבחדוד, ולא אוהבי שרידים ממש.]

ובסהמ"א: כמו שריטת ששורטין האומנין בצואר למצוץ דמו (ר"ס, מו"ק כח.). שרט לו שריטה בכתל למחר שהגיע חמה לכאן יורד הברד (תנ"י, שמות ט יח). ואם מלאהו (את השטר) בשריטה של דיו פסול שמא העדים על השריטות חתמו ולא על גופו של שטר (רמב"ם, מלוה ולוה כז ז). הרחיק את הקיום מן השטר יתר על שתי שיטין ומלא כל הריוח שריטות דיו כשר וכו' (שם שם ז וכו'). כי החרישות שיחרוש החורש בארץ הם כמין שריטות בבשר והם עמקים שבין תלם לתלם (רד"ק, השרשים, ערך גדד). — ומ"ל *שְׂרִיטִים: וגם לפעמים אנו מתיראים לעסוק בהקזה ר"ל בחלושי הכח או במעוברת ואז אנו בוחרים בשריטים ועי' כוס המציצה (טוביה כץ, מעשה טוביה ב יג, ארץ הבחירה, פט:). — ועי' *סְרִיטָה, 4217.

***שְׂרִיעָה**, ש"נ, — השתרעות, התפשטות¹): והמסך בהתכנס כבר צר וגם קצר לבושו משריעה (כ"י בן כלפון, נמוגותי, דיואן; הנגיד, סמון, מז)²).

***שְׂרִיף**, או שָׂרָף³) ש"ז, — תבשיל לח, מרק וכדומה⁴): כל סעודה שאין בה שריף אינה סעודה (ר' יוחנן, ברכ' מד.).

***שְׂרִיפָה**, ש"נ, — הפרשת לחה מן הגוף⁵): והסיר ה' ממך כל חולי, זו שריפה⁶) (ר' חוניא יעקב מעפרתים, ירוש' שבת יד ג).

¹) [ע"פ הבנה זו בישע' כח כ.]

²) [בהשפעת הארמ' שבתו"מ (ב"ק סט.: כגון דעברא כמיא דרך שרעתא דנהרא, ופרש רש"י שם: וגדל הנהר וכו') משתמש רש"י בצרוף שריעת (ואולי צ"ל שרעת) נהרות (שבת סב.). אבל מלת שרעתא זו באה גם בסור', כתרג' של חלקלקות ודחי, בשון ימנית.]

³) [גרסת הערוך שרף וכן בכ"י מינכן, ועי' ד"ס למקום.]

⁴) [כפרוש רש"י: תבשיל לח שיש בו מרק כמו שורפת היה ע"כ. ועי' ב. *שָׂרָף, *שֶׂרֶף, הערות.]

⁵) [אפשר שנגזרה המלה בארמ' (שירפא, עי' בהערה שאחר זו) ובעבר' מלשון שָׂרָף; אך השוה גם שְׂרָפָא במשמ' גללי בקר בסור'.]

⁶) [במד"ר ויק' טז כ"י לונדון: זו שירפא, ועי' ירושלמי כפשוטו לליברמן, 184.]

שְׂרִיפוּת, ס"נ, — להיטות, תאוה חזקה: דרך הוא לאתון שמבקשת להבעל בשריפות ומחזרת אחר החמור בעת תאוותה (ר"ם בן סימוס, פרוש מס' מסקן, 53).

שָׂרִיק, או שְׂרִיקָה, במקרא רק מ"ר שְׂרִיקוֹת — מלה שלא התבררה צורתה והוראתה כל צרכה: ובשו עבדי פשתים שְׂרִיקוֹת[1]), וארגים חורי (ישע' יט ט).

שָׂרִית, ס"נ, — כמו ב. שָׂרָה: מטרוניתא — שרית נכרית (רש"י, ב"מ פז.). ולפי שחיה נשוי לשרית שהיתה גדולה ממנו שלא היה יכול לכופה לדבר כלשונו וכו' (תוספ' מגלה יב:, ד"ה ממוכן). לא אעשת כי אם עפ"י השר או השרית וכו' (תשו' ר"ת, סול' מק"ב, 61). — ואמר המליץ: כאשר קרה לשרית אחת אלמנה וכו' ויאמר השר נפלאתי על עוות השרית (מחברות עמנואל, ירדן, קלו). כי אין שרית ואין מלכה ולא גבירה ולא נסיכה תשיג תאוותיה כמוני לעת צרכה (שם, עו, 266).

שרך, ממנו שָׂרוּךְ, שָׂרַךְ.

שָׂרַךְ, קל לא נמצא במקרא.

[1]) [במשפט זה, שיש לגרס בו כדעת רבים וכגרסה שבמגלת ישעיה א ממדבר יהודה: וארגים חורו (בהקבלה אל ובשו), אפשר לצרף את המלה שריקות כתאר אל פשתים במשמ' סרוקות במסרק או צבועות בצבע אדם, בהתאם לטעמי המסרת (אתנח במלת שריקות), ואפשר לראות שריקות ככנוי לנשים סירקות, וכן וולג': pectentes, וכנראה גם ת"י: דסריקין, ואולי כן נכון. השבעים שתרגמו σχιστόν, התכונו, כנראה, לא לש"ע כזה שפרושו ביונ' מין בגד או נעל, אלא שגרסו שׂריקות, סדוקות מן σχίζω, סדק; ואמנם בא בערב' שרק a) בשמ' סדק. ואולי כדאי להזכיר, כי בא, כידוע, ביונ' וברומ' σηρικός, sericus במשמ' עשוי שיראין, ואולי היתה מלה כזאת קימת גם בעבר' בתקופת המקרא.]

a) شرق

—פע', מְשָׂרֵךְ. — קשר, חבר, שתף[1]) zugesellen; associer; to associate: איך תאמרי לא נטמאתי וכו' ראי דרכך בגיא דעי מה עשית בכרה קלה מְשָׂרֶכֶת דרכיה פרא למד מדבר (ירמ' ב כג–כד). — ובסהמ"א: היו מנסרין לוח אחד בעביו ומשרכין חתיכתו בתוכו כדי שיהיה מרוכס ולא יזח אחד מחבירו (המלילה לר' שלמה בר' סמואל, ערך הפוספריין, בכר, 25). — ואמרו פיטנים ומשוררים במליצת הכתוב: היום כמה שנים עלך משכת וימין ושמאל איננה משרכת (יוסף אבן אביתור, אלסים אמץ, סעה"ס, 15). מעין אשר שפך עלי הר ואם רך מהר ברב ימים בגבו משרך (ר"ם הנגיד, כי"ק, בן משלי, אברמסון, 250). — ואמר המליץ: חיש יעלה ארוכה לפגעים אלה וישרך דרכו הלאה מבלי מנוח (יל"ג, וסמכת במ:ך).

—קל, *שָׂרַךְ, — קשר: תרגל (אנטיוכס) פיליו לשרוכת וקשתותיו לדרוכה (אזכור מעללי יה, יוצר לשבת בי חנכה, מחזור איטלי אי, ע.). בקרע יאזר כואב חלציו וישרך נעלו יחף בגמא (ר"ם הנגיד, למה מים, בן משלי, אברמסון, 284).

— בינ' פעוּ, *שָׂרוּךְ, קשור: ראשית ואחרית בידך ערוכים, אחת בם והם ברוחך שרוכים (שיר היחוד ליום ג').

שׂרע, ממנו שָׂרוּעַ, *שֵׂרוּעַ, *שְׂרִיעָה, שָׂרַע.

שָׂרַע, קל לא נמצא במקרא. ועי' א. שָׂרוּעַ.

[1]) [פסוק המסרת הפריד בין חלקי המשפט, ומשום כך טעו המפרשים בפרוש הדברים, הפשוטים בענינם. אין שרך אלא קשר, חבר יחד, שתף, וכן בא בערב' שרכ a) באותה משמ' ובפרט בכנוי הידוע מְשָׂרִכ b) לנוצרי, המשתף דמויות נוספות לאל היחיד; וכאן הכינה לבכרה קלה זו, אשר, נגד דרכי הטבע, היא משתפת דרכיה בפרא למוד מדבר, כתמונה לישראל ההולכים אחרי עמים אחרים. ועי' על כל הפרשה בדברי העורך, הלשון והספר א, בפרק על "עשה עצמו מתפסק", ובקצור בהערה לערך פֶּרֶא.]

a) شرك b) مشرك

— הִתפ׳, הִשְׂתָּרַע פעל שלא הברורה היראתו בדיוק[1]: כי קצר המצע מֵהִשְׂתָּרֵעַ והמסכה צרה כהתכנס (ישע׳ כח כ). — ובספהמ״א במשמ׳ התפשט, השתטח, sich ausstrecken; s'étendre; to stretch oneself, ובפרט בשמוש במליצת הכתיב: למה אני מביא עליכם פורענות זו לפי שקצר המצע מהשתרע אני לבדי עליו (רש״י לבחוב). — ואמר המשורר: יבלה עפר ארץ והם יתחדשו יצ־ו עריפיה וישתרעו (רמב״ע כעפי דמעות, ברודי א, קסח). שוכנים ונוסעים, דוחקים ונוגעים, מתכנסים ומשתרעים (ר״י הלוי אגרת ב אל ר׳ יהודה נרבוני, זמורה ג, 192). לא האמין עמי ויודע שמי עת אעיץ המון ואשתרע (עמנואל, מחברת א, יכדן, 14). — *ועל ארצות, הרים וכד׳: שלשלת הרים המשתרעים ממערב למזרח וכו׳ מהם יסתעפו דרים הרבה המשתרעים ממערב לדרום (כ״ם בלוך, שבילי עולם א, אפריקה). חלק הארץ המשתרע ברוחב מגבול דרומית ארצות הבארבאריא וכו׳ (שם ב, עז:).

— קל, *שָׂרַע, — כמו הִשְׂתָּרַע בשמוש שבספהמ״א, ואמר המשורר: והשקה כוס לתימן מלאה מחמתך ושורעת (כ״ם הנגיד, לבני בקרבי, דיואן, הברמן א, 84). ואם יעש נבלה יביאנה מלאה ושורעת (הוא, זמן לאנשים שם, 148). וישמח ברבם וחיותם חכם ישר לב ושיחתו בחסדם תשרע (הוא, במיתת כנוכי לב בן משלי, אברמסון, 64). געל במרי ותהפוכות ועל קרוב וזר תשרע (הוא, געל במרי, שם 88). שרעו מדי שכלו יום כל ש־ים קצרו את מדיהם (רמב״ע, ענק א, ברודי, סיז). — בינ׳ פָעוּ׳, *שָׂרוּעַ — כמו משתרע, מתפשט: מדבריות, שרועות באפר תמיד ולנות בתוך התחום (רס״י, סנה קנז.). — ואמרו פיטנים ומשוררים: יחיד שמרה לסדה שרועת (ר״י טוב עלם, אמכה גדולה, קרובי לשבת הגדול). ואיש ענו מהלך על אדמה ומחשבתו עלי שחק שרועה (כ״ם הנגיד, כמה אחשב, הברמן ג, 5). יחל בשאון יריעה על לב דוה לב שרועה (הוא, יחל בשאון, בן משלי, אברמסון, 197): למטות צנועות ומנוהות שרועות (ר״י הלוי, אגרת לכ״ם הנגיד, זמורה א, 67). ועי׳ א. שָׂרוּעַ.

שַׂרְעַף, או שַׂרְעָף, ס״ז,[1]) במקרא רק מ״ר שַׂרְעַפַּי, וסמכי שַׂרְעַפַּי, — כמו שְׂעִפִּים, הרגשת פחד ואימה בחלום, Angst(traum); angoisse; anxiety: ברב שַׂרְעַפַּי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי (תהל׳ צד יט). חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע שַׂרְעַפָּי (שם קלט כג). — ובספהמ״א גם במשמ׳ מחשבה, הרהורים סתם, Gedanken; pensées; thoughts: והיה יום השבת משמרו מכל רע ומנחמו מכל שרעפי לבו (פרקי דר״א כ). —ואמרו פיטנים ומשוררים: ואין לבב ולא רעיון ולא שרעף לבארה (ר״י בן אבלפון, הכתמי כענ, דיואן הנגיד, ססון, מה). שמר שרעפי לבל יזניחוני (רסב״ג, אלהים אלי, ביאליק-רבניצקי ג, 178). אבי ישר ושרעפיו אמונים, אחי מוסר ורעיוניו מזמה (רמב״ע, מכלה לבסה, ברודי א, קיח). ומאור עפעפי מחודך ועצת שרעפי מסודך (ר״י הלוי, כל עלמותי, סעה״ס, 104). וזנח שרעפיך והנח עפעפיך (ראב״ע, חי בן מקיץ). — *ובני שרעפים: ועתה מה זה לכם בני שרעפי כי תחרישון (סלמה פפנהיים, יריעות שלמה א הקדמה, ד:). על פיו יצאו ועל פיו יבואו הוא ובני שרעפים אתו וכל העדה (הוא, ארבע כוסות, כוס ישוע׳ ב). *ושַׂרְעַפִּים: בקראי ענני יום

---

[1]) [רגילים להבין את הפעל ולהשתמש בו בלשון השתטחות והתפשטות, אבל הבנה זו יסודה בגרסה לא נכונה (עי׳ בסמיך) ובהנחה שיש לפרש מצע כלשון מטה ויצוע. ואולם, כמבֹאר בדברי העורך, הלשון והספר ב 132, לא דבר בכתוב אלא בלשון מסכה (ז״א פסל) נסוכה (כלשון ישע׳ כה ז), לנסך מסכה (שם ל א), ועל כן המכון הוא: והמסכה צרה כהתנסך, ובהקבלה לכך גם מצע לשון פסל וצעציע הוא, וגם במשפט הראשון, כי קצר המצע מהשתרע, הכונה לדרך עשית המצע, הפסל (ולא להשתטחות האדם במטתו), בקרוב במשמ׳: קצר הוא רחמר שביד החרש מלעשית בו את הפסל. ואין בהקבלות שביתר הלשונות הקרובית, כן גם בהשואת המלה שָׂרוּעַ ככנוי לבעל מום, כדי קביעה מדיקת של משמ׳ המנח בשמושו במלאכת החרשים. בתו״מ בא הפעל אך בגרסה מספקת בסק׳ השת־ר, ועי׳ שֵׂרַר, הִתפ׳.]

[1]) [כמבֹאר בהערה לערך שְׂעִף, שְׂעִפִּים אין שרעף אלא אותה מלה בתוספת ר בשמים (דיסימילציה) כדגמת שרביט בסק׳ שביט, שבט, ועוד, ועי׳ במובא מן הערב׳ בהערה הנ״ל.]

נברר שקרות שרעפים[1], נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים (רמב"ג, אלהים אלי, ביאליק-רבניצקי ג, 179)[2]. ישאו לבב וכפים אל אל בשמים חקר שרעפים (לוי אלחבאן, אליכס, פעה"ם, 122).

שרף[3], ממנו משרפה, ⁂שרוף, א. שרף, א. שרף, שרפה, ועי' *משרף, סרף[4], ב. *שרף, ג. *שרף.

א. שָׂרַף, פ"י, שרפו, שרפה, שרפם, שרפתם, שרפת, שרפתי, שרפו, שרפוה, שרפה, שרפנו, שרף, שרפים, שרפים, שרופה, שרפה, שרופות, שרפות, שרף, שרף, שרפו, אשרף, תשרף, תשרפנו, ישרף, ישרפה, ישרפם, נשרף, נשרפה, תשרפו, תשרפון, ישרפו, ישלפו, ישרפוה, — שרף לבנים, העביר את לבני הטיט באש כדי להקשותם, brennen (Ziegel); cuire (briques); to burn (bricks): הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה (בראשי יא ג). — ובער וכלה באש, ושרפה האש, אכלה ובערה, verbrennen; brûler; to burn: ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש (שמות לב כ). והוציא את כל הפר וכו' ושרף אתו על עצים באש (ויק' ד יב). ושרף אתו כאשר שרף את הפר הראשון (שם שם כא). ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף יי' (שם י ו) ושרף את הבגד או את השתי או את הערב וכו' (שם יג נב). ושרף את הפרה לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרף (במדי יט ה). ואת כל עריהם במושבתם ואת כל טירתם שרפו באש (שם לא י). ואשירהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש[1] (דבר' ז ה). כי גם את בניהם ואת בנתיהם ישרפו באש לאלהיהם (שם יב לא). ושרפת באש את העיר את כל שללה כליל (שם יג יז). את סוסיהם עקר ואת מרכבתיהם שרף באש (יהו' יא ט). ויגש עד פתח המגדל לשרפו באש (שפט' ט נב). ביתך נשרף עליך באש (שם יב א). ויקחו את גוית שאול ואת גוית בניו מחומת בית שן ויבאו יבשה וישרפו אתם שם (ש"א לא יב). וילכד את גזר וישרפה באש (מ"א ט טז). ויצאו את מצבות בית הבעל וישרפוה (מ"ב י כו). והספרוים שרפים את בניהם באש לאדרמלך וענמלך (שם יז לא). וישרף את הבמה הדק לעפר ושרף אשרה וכו' ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח ויטמאהו (שם כג טו–טז). חציו שרף במו אש (ישע' מד טז). הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה (שם מז יד). המגלה הראשנה אשר שרף יהויקים מלך יהודה (ירמ' לו כח). והמעברות נתפשו ואת האגמים שרפו באש (שם נא לב). על שרפו עצמות מלך אדום לשיד[2] (עמו' ב א). קשת ישבר וקצץ חנית עגלות ישרף באש (תהל' מו י). שרפו כל מועדי אל בארץ (שם עד ח). — ושרף לפלוני, שרף שרפה על קברו[3]: בשלום תמות וכמשרפות[4] אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך (ירמ' לד ה). ויקברהו וכו' וישרפו לו שרפה גדולה עד למאד (דהי"ב טז יד). — ובינ' פעו' שרוף, שנשרף באש: את מחתות הנחשת אשר הקריבו השרפים (במדי יז ד). ויבא וכו' אל העיר והנה שרופה באש (ש"א ל ג). שרפה באש כסוחה (תהל' פ יז).

---

[1] [לשם החרוז.]

[2] [ועי' בהערות שם, 108, נוסח אחר].

[3] [גם בארמ' שבכתבות יב ובת"א (בראשי יא ג) שרף, אשור' שרפ, אוגרית' שרף (ובס"ע במשמ' קרבן נשרף) באותה משמ' כבעבר', ובמצר' בא סרף במשמ' היה חם. בארמ' שבתלמוד ובמדרשים בא רק אפעי' אשתריף, אשטריף במשמ' נשמד וכלה. אך עי' גם ב. *שרף, הערה.]

[4] [גרסת הכתוב בעמוס ו י: ונשאו דודו ומסרפו להוציא עצמים מן הבית, קשה היא, ואין הגרסה ומשרפו אלא פרי הפרוש כלשון שורף, אשר לעצמו אינו יוצא מענין הכתוב.]

---

[1] [כנגד זה כתוב שם יב ג: ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון, אבל, כדעת רבים, תמכון גם שם: ואשריהם תגדעון ופסילי אלהיהם תשרפון באש.]

[2] [על הענין המסתתר במלים אלו עי' בדברי העורך, הלשון והספר א, בפרק על מלך ושרים, וז"א על שרפת בני אדם בטכס המלך.]

[3] [מרבים דיוני הפרשנים על מהות השרפה הזאת, אך אין מזה למוד נוסף להבנת המלה. ועי' בהמשך בהבאות מתו"ם.]

[4] [נ"א: ובמשרפות, בכי"ת.]

היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שְׂרוּפוֹת (נחמ' ג לד). — שְׂרוּפוֹת אֵשׁ, כמו שרופות באש: ארצכם שממה עריכם שְׂרֻפוֹת אש (ישעי' א ז). — ובתו"מ: מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית (שביע' ט ז). אוכלין (חמץ בערב פסח) כל חמש (שעות) ושורפין בתחילת שש (פסח' א ד). מימיהן של כהנים לא נמנעו מלשרוף את הבשר שנטמא בוולד הטומאה וכו' (ר"ח סגן הכהנים, שם שם ו). ושרף אפוסטומוס את התורה וכו' (תעני' ד ו). והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה (סנה' ז ב). ורשות היה לו לשרוף את כסותו (מדות א ב). אפר (מתים) שרופים וכו' שיעורו ברובע (אהל' ב ב). הכהה (הנגע) בראשון יכבס ויסגיר, הכהה בשני קורעו ושורף מה שקרע (נגע' יא ח). נראה בסדין שורף את הניטין (שם שם י). שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי (תוספתי שבת ז יח). וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים אבל לא על הדיוטות, מה הן שורפין עליהן מיטתן וכלי תשמישן (שם סנה' ד ג). איפשר לאוכלה אין את יכול וכו' לשורפה אין את יכול (ירוש' חלה ד יב). רבותיו מה כאתם לשרוף את ביתי עלי (אבויה אבי אלישע אל ר' יהושע ור' אליעזר, שם חגי' ב א). אמר שרפוני ועבדו בי עבודה ותנו חצי שדה פלו' לפלוני, אם אין שורפין אין נותנין (ר' יודן, שם כתוב' יא א). שלשה דברים נאמרו בצפרנים, הקוברן צדיק שורפן חסיד זרקן רשע (מו"ק יח.). חשותה יין חי עצמותיו שורפין (נדה כד:). בקשו לשורפו (המלאכים את משה) בהבל שבפיהם (פסיקי רב', מתן תורה, מא"ש, לח.). — ובסהמ"א: כף שחקק האומן, באותו הכף עצמו שורף פיו כחרדל חזק (ערוך, ערך כף). והשמש שורף את המים[1] שמלוחין הן ונעשה מלח (רש"י, שבת סו:, ד"ה למלחתא). נקראו שרפים בעבור שהם שורפים מה שיפחו בו, וכן קוראים איתם הפילוסופים השורפים (ר"י א"ת, פרשים לריב"ג, סרף). ולא שיכלה ממונו כשרוף פר וכבש (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, קנה.). — ואמר הפיטן: אף כל טנופת לא תטנפך, אש אוכלה אש לא תשרפך (ר"י תיקוד ליוס ג). — "ומים שרופים, בִּמשמ' יין שרף: אחד ששרה צמוקים קודם הפסח ובתוך החג הוציא מים שרופים וכו' מה יהיה משפט המים שרופים (רי"ע להלון, תשובות ח). יורה לאסור הערקי דהיינו המים שרופים של גוי (ר' משה חגיז, לקט הקמח יו"ד הלכות סתם יינם, לג)[1]).

—נפעי, יִשָּׂרֵף, תִּשָּׂרֵף, יִשָּׂרְפוּ, תִּשָּׂרַפְנָה, — נִשְׂרַף, ששרפו אותו, כלה באש: ויאמר יהודה הוציאוה ותִשָּׂרֵף (בראש' לח כד). ושרף אתו על עצים באש על שפך הדשן יִשָּׂרֵף (ויק' ד יב). וכל חטאת וכו' לא תאכל באש תִּשָּׂרֵף (שם ו כג). ושרף את הבגד וכו' כי צרעת ממארת הוא באש תִּשָּׂרֵף (שם יג נב). והנותר עד יום השלישי באש יִשָּׂרֵף (שם יט ו). ובת איש כהן כי תחל לזנות וכו' באֵשׁ תִּשָּׂרֵף (שם כא ט). והיה הנלכד בחרם יִשָּׂרֵף באש אתו ואת כל אשר לו (יהוש' ז יה). ובאש שרוף יִשָּׂרְפוּ בשבת[2] (ש"ב כג ז). והעיר הזאת לא תִשָּׂרֵף באש (ירמי' לח יז). וכל פסיליה יכתו וכל אתנניה יִשָּׂרְפוּ באש (מיכה א ז). היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תִשָּׂרַפְנָה (משלי ו כז). — ובתו"מ: שיאור ישרף והאוכלו פטור (פסחי' ג ה). את שנטמא באב הטומאה בין בפנים בין בחוץ ישרף בחוץ (שקל' ח ז). כיון שיצא (הגט) מרשות הגג נמחק או נשרף הרי זו מגורשת (גיטי' ח ג). היה לו גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב (ב"ק ו ה). שני בתי קברות היו מתוקנין לבית דין א' לנהרגין ולנחנקין וא' לנסקלין ולנשרפין (סנה' ו ה). מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו וכו' (שם ז ב). פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים בזמן שהם נשרפין במצותן נשרפין בבית הדשן ומטמאין בגדים וכו' (זבחי' יב ה). הולין שנשחטו בעזרה ישרפו (תמורה ז ד). קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין, שישן לו על משמרו (מדות א ב). המדליק בפת ושמן של תרומה ישרפו עצמותיו (ירוש' תרומ' ח א). שלא יאמרו ראינו תרומה טהורה

1) [בשמוש שבתשאלה.]

1) [ועי' ברשימת י"ז כהנא, לשוננו טו, 201.]

2) [עי' בהערה שבעמ' 6886.]

נשרפת (סס חלס ד יג). ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים (ר' לעזר, סס סוטס ג ג). כל שפסולו בגופו ישרף מיד (פסח' לד:). הרבה מקראות [יש] שראויין לישרף והן הן גופי התורה (ריס לקיס, חול' ס:). ויצא דינו לפני שלטון לישרף (מד"ר ויק' לו). נשרפו כולם באותה שעה (סס במד' טו). ונשרף (עכן) על שמעל בחרם (סס סס כג). — ובסהס"א גם נִשְׂרָף, מי שנשרף ביתו ורכושו: אין לב"ד ליתן שום הרחבת זמן לשום בע"ח וכו' זולת לנשרפים ולנגזלים רשות לב"ד ליתן הרחבה לפי ראות עיניהם (פנקס ועד ד' חרלות, הײלפרין, 50).

—פע', במקרא רק בהפסק, שֹׂרָף, — כמו נפע': ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שֹׂרָף (ויק' י יו).

—פעי שֵׂרֵף, — כמו קל: ותחלת בריותו מן הטיט ומשרפו בכבשן בשאר קדרות (רס"י, ברכ' יט., ד"ה החכו חוליוס) [1].

—הפע', הִשְׂרִיף. הדליק: ומרוב זכותו משריף (האור) את כל המלאכים (ברית מנוחה, ניקוד הג', ע:). וזה המאור הפונה מטה הוא אש מחמ' האש ומשריף האש התחתון ואש העליון (סס, ניקוד הס', יג.). ואחר ההמולה אש משריף אש ומלהט האשות אליו ומשריפם ומרעישם במאד מאד (סס, ניקוד הו', יג.). וכמה מאורות מלהט וכמה שרפים משריף (סס, ניקוד ס"י, כה.). שהאש נחלק לג' אשות, אש מקרר כמו הלפיד ואש משריף ואש שורף ואינו משריף (סס, דרך ג, כו.). כי המקרר זהו רחמים, והמשריף דין קשה, והשורף דין רפה (סס, סס). שגבורתם אש מקרר, וגופם אש שורף, וכנפיהם אש משריף (סס, דרך ד, ל.).

—התפ', הִשְׂתָּרֵף, — כמו נפע', וגם בהשאלה על עכול המזון: ויתערב מיד הדם עם המרה האדומה ומערבין החמימות וישתרף המאכל אשר באצטומכא (ספר הנהגה המיוחס לרמב"ס, בן גרגי XIII).

ב. *שָׂרַף, פ"י, — מצץ מה שבתוך דבר מבלי לבלע את הדבר כלו, aussaugen; sucer; to suck:

---

[1] [ועי' בהערה לשרש על: ונשאו דודו ומסרפו (עמוס ו י).]

שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע וכו' מפני מה אסרו גבינות הנכרים, אמר לו מפני שמעמידין אותן בקבה של נבלה, אמר לו והלא קבת עולה חמורה מקבת נבלה ואמרו כהן שדעתו יפה שורפה חיה [1] (ע"ז ב ה).

ג. *שָׂרַף [2] קל לא נמצא.

—פעי, שֵׂרֵף, — כסה בשֶׂרֶף: מגל שנשברה ידה וכו' סירגה בגמי או במשהו הרי זו חוצצת, שירפה [3] בשרף הרי זו אינה חוצצת (תוספת' מקוא' ו כח).

א. שָׂרָף, ש"ז, מ"ר שְׂרָפִים, — א) מין נחש דמיוני בעל כנפים [4]: וישלח יי' בעם את הנחשים

---

[1] [המדבר במשנה הוא במציצת החלב שבתוך קבת העולה מבלי לבלע דבר מן העולה, והכהן שאינו בוחל, מתר לו לפי דעה זו לעשות כן. ואמנם בא הפעל במשמ' מעין זו גם בארמ' שבתו"מ, אף בצרופים כגון שרף פינכא, שרף תבשילא (גם בהשאלה למשכב אשה), וכן בא סרף במשמ' מצץ בסור', ויתכן שתמורת הפעל הזה שֵׂרַב [a], שתה בערב', וקרוב אליו השם שֹׂרָף, כקרבת suc (שעקרה מיץ מצוץ) במשמ' שְׂרָף אל to suck, sucer כלשון מציצה.]

[2] [לפי הנאמר בהערות למלים ב. *שָׂרַף, *שְׂרָף, אין כאן אלא התפתחות של אותו שרש לשמוש מיחד. ועי' גם בהערה שאחר זו.]

[3] [כך נכון ולא: שורפה, וכדפו' סירפה.]

[4] [כנראה אין יסוד לדעה, שנקראו השרפים מלשון א. שָׂרַף (ששורפים את הנפש, מד"ר במד' יט וכדי), אלא לפנינו שם לנחש דמיוני בעל כנפים, שהאמינו הקדמונים במציאותו (עי' הירוד טיס ב, 75, ג, 109) ועדין הוא נמצא במדבר אף לפי אמונת שבטי ערב (עי' לנדברג, Hadramaut 137), אבל מקורו הראשון בספורי הקדם טרם נתגלה. אך אפשר שלא נולד השם בעבר', ואולי אין מקרה בלבד בדמיון השם לרומ' serpens (מן serpo, וביונ' ἕρπω, זחל) אע"פ שנולד הרעיון במראה הברק המתהפך כנחש כדעת רבים. התרג' הקדומים תרגמו את המלה בשמות נחשים שונים. ורש"י בישע' ל ו (שרף מעופף, ת"י חיון חירמנין מפרחין) כותב: ולא שיהיו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזורק לרב מפיו ע"כ, אבל

---

[a] شرب

השרפים וינשכו את העם (במד' כא ו). המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים (דבר' ח יה). — ושרף מעופף: כי משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף (ישע' יד כט). לביא וליש מהם אפעה ושרף מעופף (שם ל ו). — וצורת שרף עשויה נחשת: עשה לך שרף ושים אתו על נס (במד' כא ח). — ב) במשמ' מלאך בדמות שרף מעופף, Seraph(im); séraphin; seraph: שרפים עמדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד (ישע' ו ב). ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה (שם שם ו). — ובתו"מ: שם אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך אל חי רם ונשא שוכן עליהם בערבות (חגי' יב:). לא תעשון כדמות שמשי המשמשי' לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש (ע"ז מג:). בשעה שראו גלגלי מרכבה ושרפי להבה, שאמר הקב"ה וכו' (מד"ר דבר' יח). הגוף אומר לנשמה והנשמה לנפש והנפש למלאך ומלאך אומר לכרוב והכרוב אומר לבעל כנפים, מי הוא זה השרף, והשרף יוליך דבר ויגיד לפני מי שאמר והיה העולם (שם קהל', גם במדעך). — ובתפלה: נקדישך ונעריצך כנעם שיח סוד שרפי קדש המשלשים לך קדשה (קדשה, נוס' ספרד). והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול מתנשאים לעמת שרפים (ברכת יוצר, תפלת שחרי'). ויוציאנו ה' ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח (הגדה של פסח). — ובספה"א: שלא גילה דבר זה לא לנביא ולא לשרף (מדה"ג, בראשי' ח כח). — ואמר הפיטן: קדשתו בקדושת שרפיך (סדר עבודת יוה"כ, Elbog. Stud., עמ' 117). שבח נותנים לו כל צבא מרום תפארת וגדלה שרפים ואופנים וחיות הקדש (אל אדון, שחרי' שבת). חנון הנערץ בסוד שרפי מעוני (רשב"ג אלהים אלי, ביאליק-רבניצקי ב, 182).

ושרפים מקיפים את כסא יקרך (ריה"ל, ישראל נחירי אל, רשות לקדיש, זמורה ג, 645). שלשו קדוש וכשרפים שמו קדשו (הוא, שלשו, אופן לשבת חוה"מ פסח, שם שם, 132). — ואמר המשורר: והאל המבשר לו עלי יד שרפיו בחלום יהיה בעורי (ר"מ הנגיד, שעת מני, הברמן א, 34-35). לחיה כשושן ותלתל שער לשמרו כשרף (רמב"ע, ענק ד, ברודי, שמט). ויחד שרפיו הם ירוצון ויקדישו (ראב"ע, בשם אל, כהנא א, 194). נפש חכמה בך כשרפי אל (ר"י חריזי, ענק ג). — ובמליצת הכתוב[1]: ולהעביר טמאת שפתך יעלה אין די שרפים אש ומלקחים (מעשה שאול ונעמה ליעקב פראנקים, הרכינץ כד, 213).

ב. *שרף, ש"ז, מצוי בצרוף יין שרף, — משקה חריף ומשכר עשוי מפרות או מדגנים וכדו': עכשו שותין יין שרף במקום גיהנם פתוח (חדושי מהר"ש ס"ף, סכה' ז.). שורפי יין שרף (שו"ת פנים מאירות א ס). ועי' א. שרף, ב"כ' פטו', שרוף. — ובדבור מצוי בר"ת י"ש, יי"ש, במבטא יש באותה משמ'.

*שרף[2], ש"ז, — נוזל צמיג נותן ריח הנפרש מן האילנות, Harz; résine, suc; resin: הפוצע זיתים שיצא מהם השרף פטור (מעשרו' ד א). המעמיד בשרף הערלה אסור (ערלה א ז). שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלים בשרף העקרים מותר, בשרף הפגים אסור מפני שהם פרי (שם שם). וגלד שחוץ למכה והרטיה שעליה ושרף היבש

אין השרפים בעלי שש הכנפים בישע' ו אלא בעקר אותה דכות שראו אותה כבעל חיים באדמה. במצרי' מאדרת בא סרוף במשמ' נחש מעופף (ולדעת אחדים במק' ספיר בדמוי למלה השמית), ובצורת Seraph (im), ע"פ כתיב השבעים Σεραφειμ חדרה המלה ללשונות אירופה, ואף נגזר ממנה ת"ז, seraphic וכד'.]

1) [ע"פ ישע' ו ו.]

2) כך הקריאה המקבלת של האשכנזים, וכן כנראה נכון; התימנ' שרף; הספרדים והאיטל': שרף בשין ימנית; בדפו' ובכ"י גם ש־ף, שרף. ובצורות שבנטיה נמצא בכתיב שירפו, שירפה (וכעין זה בארמ' שבתו"מ) ביוד אחר סין, שורפו בוו אחר הסין, ועי' גם *סרף. מקור השם במשמ' מציצה, כרומ' sucus, צרפת' suc, וכד', וכן נולד שוב מן הערבי' שראב a), משקה (מתוק), Sirup, syrup, sirop בלשונות אירופה. על מיני השרף ושמושו עי' לו, Flora I 390 כו', ועוד.]

a) شراب

וגלדי צואה שעל בשרו (מקוא' ט ב). לפלוף שבעין וגלד שעל המכה ושרף חלת ולבלוכי צואה שעל בשרו (שם שם ד). שמן אנפוקנין פסול שאינו אלא שרף (תוספת' מנח' ט ח). הדם והדיו והדבש והחלב ושרף התות ושרף התאינה ושרף השקמה ושרף החרוב יבשין חוצצין לחין אין חוצצין, ושאר כל השרפין בין לחין בין יבשין הרי אלו חוצצין (שם מקוא' ו ט). קטף בטל על גבי שרפו, אילן אינו בטל על גבי שרפו (ירוש' שביע' ז ז). אין מדליקין צורי מפני שהוא שרף (שם שבת ב ב). בצל שריסקו אם ליתן טעם אסור, אם להוציא שורפו (צ״ל שירפו) מותר (שם שם ז ב, דף י.). ובמרור, ירק מר ופניו מכסיפין ויש לו שרף (שם פסח' ב ה). הצרי אינו אלא שרף של עצי הקטף (רשב״ג, שם יומ' ד ה). כל השרפין יפין לדיו ושרף קטף יפה מכולם (שבת כג.). כשרף הזה שאינו מספיק לצאת עד שמספיגין אותו (ר' ברכיה, מד״ר בראש' לד). —* בהשאלה, הפרשת דם הנדה: תינוקת שהגיע זמנה לראות, כתמה כראייתה, מה ראייתה דייה שעתה אף כתמה דייה שעתה א״ר ינאי מפני ששירפה מצוי, ומה אם זה ששירפה מצוי את אמר דייה שעתה, אלו שאין שירפן מצוי לא כל שכן (ירוש' נדה א ג). — ובספה״א: ויעבור משם וימצא אילנות יצמחו מן הארץ וכו' ונוזל שרף מהם טוב הריח מאד וכו' ויצו המלך לחתוך מהם גם לאסוף משרפיהם (יוסיפון פרק י). ובנות עשירים טופלין אותן בסולת ובנות מלכים בשמן המור, וריחו טוב, וממיני שרף הוא (ערוך ערך טפל). קח לך סמים, פרשו בו שרפים, אע״פ שבאלו הפרטים (יש) מה שאינו שרף, רצוני לומר שחלת, כי פרשו בו צפורן, ויש מי שפירש (בערב') לאדן, ושניהם אינם שרף (ר' א״ח, מכתים לריב״ג, שם). וגובלין אותן בשרף האילן ובמעט דבש (רמב״ם, תפילין א ד). אבל אוכלים שאין ראויין למאכל אדם כגון עשבים המרים או שרפים הבאושין (שם, שביתת עשור ב ה). ישרה הסובין במים יום או יומים עד שישתנו מראיתם ואז יבשלנו עד שיהיה שרף[1] דק מאד וישתה

1) [אמנם אולי צ״ל שְׂרוֹף, כתרג' לערב' שיראב, משקר.]

ממנו שיעור בינוני (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ד). שהעץ הוא דבר מורכב משרפים ושמנים חמוצים ומלחיים (ר״ש פינסקר, ידיעות שלמה א, ו:). שרף הארץ (ערדהארץ[1]) יתהוה מגופים הנמצאים בארץ ובוערים באש בשלהבת צלול וזך (לינדא, ראשית למודים א ח, לו:).

שְׂרֵפָה, ש״נ, סמי' שְׂרֵפַת, — בְּעֵרָה, דְּלֵקָה, אש בוערת (וגם הדבר שנשרף) Brand; combustion, incendie; burning, combustion: הבה נלבנה לבנים ונשרפה לִשְׂרֵפָה (בראש' יא ג). ואחיכם כל בית ישראל יבכו את הַשְּׂרֵפָה אשר שרף יי' (ויק' י ו). וירם את המחתות מבין הַשְּׂרֵפָה ואת האש זרה הלאה (במד' יז ב). והשליך אל תוך שְׂרֵפַת הפרה (שם יט ו). ולקחו לטמא מעפר שְׂרֵפַת החטאת (שם שם יז). גפרית ומלח שְׂרֵפָה כל ארצה (דבר' כט כב). ותהיו כאוד מצל מִשְּׂרֵפָה (עמו' ד יא). ויקברהו וכו' וישרפו לו שְׂרֵפָה גדולה מאד (דה״ב טז יד). ולא עשו לו עמו שְׂרֵפָה כִּשְׂרֵפַת אבותיו (שם כא יט). — ובצרוף היה לשרפה, נשרף: והיתה לִשְׂרֵפָה מאכלת אש (ישע' ט ד). בית קדשנו ותפארתנו וכו' היה לִשְׂרֵפַת אש (שם סד י). — הר שרפה, אולי במשמ' הר גזרה, הר עזוב: הנני אליך הר המשחית וכו' וגלגלתיך מן הסלעים ונתתיך להר שְׂרֵפָה וכו' כי שממות עולם תהיה (ירמ' נא כה–כו). — ובתו״מ: אין ביעור חמץ אלא שריפה (ר' יהודה, פסח' ב א). מקום טומאתו (של בשר קדש) שם שריפתו (ר' עקיבא, שקל' ח ז). ארבע מיתות נמסרו לבית דין, סקילה שריפה הרג וחנק (סנה' ז א). ר' שמעון אומר (חיבי מיתות שנתערבו זה בזה) נדונין בסקילה, שהשריפה חמורה, וחכמים אומרים נדונין בשריפה, שהסקילה חמורה (שם ט ג). שבעת ימים קודם לשריפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו וכו' (פרה ג א). כרכן בשירי הלשון והשליך לתוך שריפתה (שם שם יא). שהגוים וכו' יושבים בשלוה ושאנן, ובית הדום של אלהינו יהיה לשריפת אש (ספרי דבר' מג). אם באת הלכה תחת ידך ואי אתה יודע אם לתלות אם לשרוף (קדשים שנטמאו), לעולם הוי רץ אחר

1) [Erdharz, כלו' חֵמָר.]

השריפה יותר מן התלייה. שאין לך חביב בתורה יותר מספרים הנשרפים ושעירים הנשרפים (נפס רי יוחנן, ירוש׳ תרומ׳ סוף פרק ה). ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו (ר״ה יח:). מה להלן (בעדת קרח) שריפת נשמה וגוף קיים, אף כאן (במיתת בית דין) שריפת נשמה וגוף קיים (רי מתנה, סנה׳ נב.). ההיא שריפה ממש היא, ומאי בנפשותם, שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם (שם שם). ואין קלון אלא שריפה, כמה דתימא אשר קלם מלך בבל באש (מד״ר במדי׳ יא). אלא שהיתה שריפתם כשריפת נדב ואביהו (שם שם טו). — ומ״ר *שְׂרֵפוֹת: וכל היכא דכתיב באש תשרף, לרבות כל שריפות הבאות מחמת האש היא (פסח׳ עה.). בא וראה כמה שריפות הוא (הלשון) שורף (מד״ר ויקי׳ עו). — *בית השרפה, מקום שרפת קדשים שנפסלו: האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח וכו׳ שחט גדי וטלה וכו׳ שכח רבו מה אמר לו, שניהם יצאו לבית השריפה, ופטורין מלעשות פסח שני (פסח׳ ח ג). הן אוכלין משלהן והוא אינו אוכל עמהן, ושלו יוצא לבית השריפה ופטור מלעשות פסח שני (שם ט ט). ושחטו את התמיד (בטעות) והוציאוהו לבית השריפה (יומא ג ג). אם משנשחט (האשם) נודע לו (שלא חטא), הדם ישפך והבשר יצא לבית השריפה (כרית׳ ו א). — *שמן שרפה, שמן של תרומה שנטמא ואינו ראוי אלא לשרפה: אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לחוצה לארץ (שביע׳ ו ה). אין מדליקין (נר שבת) לא בלכש וכו׳ ולא בשמן שריפה וכו׳ (שבת ב א). אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב (שם שם ג). — ובסהמ״א: כי הארץ תדמה לדבר הנשרף מחום האש ויתחלפו איכיותיו כפי התחלף שריפתה (ר״י זבארה, ס׳ שעשועים ט, דודזון, 111). — °ובמשמ׳ חם הגוף במחלה: ימשך אחר זה כאב ודפיקה מתמדת ושרפת והתלהבות (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ד). — °קנה שרפה, כלי נשק היורה בכח אבק שרפה: ועוד ראיתי עליה אחת וכו׳ ועשוית חדרים חדרים והכתלים המפסיקים הם קני שריפה וכל כלי משחית מסודרים וכו׳ (חיד״א, מעגל טוב, 32). וכמה אוצרות מלאים מקני שריפה (שם, 84). עופות שלימים שניצודו בקנה השרפה בכדורים קטנים של עופרת (רי ישמעאל הכהן, זרע אמת ב, יו״ד יח י). מצאה אשה אחת עגולים אשר רגילים לשום בקנה שריפה שקורין שרעט[1] (ר״מ סופר, שו״ת חתם סופר, יו״ד נא). כלי מלחמתם חרב וחנית גם קני שרפת להם, אבל אויר ארצם החם ולח יעלה עליהם חלאת אשר יהדור חדרי יציקתם עדי לא יצליחו להריק זיקי אש אשר את אבק השרפת יהלטו (ר״ם בלוך, שבילי עולם ב, יט:). ועי׳ °אבק שרפה, עמ׳ 85.

א. **שׂרק**, ממנו שָׂרִיק, ועי׳ א. *סרק[2].

ב. **שׂרק**[3]), ממנו שׂוֹרֵק, א. *שָׂרַק, ב. °שָׂרַק, *שָׂרָק, א. שָׂרֹק, ב. שָׂרֹק, שְׂרֻקָּה. ועי׳ שָׂרִיק, הערה.

א. ***שָׂרַק**, קל לא נמצא.

—הפעי׳, *הִשְׂרִיק[4]), — זרח בצבע אדם־צהב: וכשמש משרקת אל היכל המלך וכקשת נראתה בענן (צ״ם, גבי׳ כ ז).

ב. °**שָׂרַק**, פ״י, — מח חמר אדם או צהב על דבר: שריקא טויא, לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלין על הצלי כשהוא חם (רש״י, שבת קט.). חביותיהם של חרס היו וגפין אותם במגופת חרס ושורקין טיט סביב לדבק המגופה שלא יצא

---

[1]) [Schrot בלעז.]

[2]) [בפעל אין שׂרק בא במקורות קדומים במשמ׳ א. סָרַק, סרק במסרק, ועי׳ גם שׂרק, הערות.]

[3]) [שרש זה עקר משמעותו צבע אדם, קרוב אל שׁקר (עי׳ שם), וכן באשור׳ שֵׁרְקֻ, דם אדם, ערב׳ שרק a), היה אדם, מַשְׂרִק b) (גם בערב׳ דרומית) זריחת השמש.]

[4]) [ממש כשמוש הפעל אַשְׂרַק c) בערב׳, ועי׳ בהערה לשרש.]

---

a) شرق b) مشرق c) أشرق

ריח היין (סוטה, ב"מ כג:). קיטמא שרי היינו כשנותנין מים לתוכו לשרוק התנור סביב (תוספ' שבת יח.)

***שָׂרָק**, ש"ז, — סָרָק, סקרה, צבע אדם, ואף צבע אדם־צהֹב: לא תקנח אשה פניה בבגד שיש בו שרק[1] (ר' שמעון בן אלעזר, תוספתא' שבת י יג). ועי' *סָרָק. — ובסהמ"א: אין משרבטין וכו' ולא צובעין את הפנים בשרק וכיוצא בו (רמב"ם, מכירים יח ג).

א. שָׂרֹק, ש"ז, במקרא רק מ"ר שְׂרֻקִּים, — בהיר, אדמוני: ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם וכו' ואחריו סוסים אדמים שְׂרֻקִּים[2] ולבנים (זכרי' א ח).

ב. שֹׂרֵק, ש"ז, במקרא רק בכנוי שְׂרוּקֶּיהָ, — כמו שׂוֹרֵק, שֹׂרֵק, גפן בעלת ענבים שְׂרֻקִּים, גפן משֻׁבחת: כי שדמות חשבון אמלל גפן שבמה בעלי גוים הלמו שְׂרוּקֶּיהָ (ישע' יו ח).

שֹׂרֵק, עי' שׂוֹרֵק.

שֹׂרֵקָה, ש"נ, — כמו שׂוֹרֵק, שֹׂרֵק, גפן משֻׁבחת: אסרי לגפן עירה וְלַשֹּׂרֵקָה בני אתנו כבס ביין לבושו ובדם ענבים סותה (בראש' מט יא). — ואמר המשורר: זרעו יהי לברכה כמו בוסר גומל בשורקה יעשה חיל (אברהם כהן זגעי, כהונת אברהם א לז).

שׂרר[3], ממנו *הִשְׂתָּרְרוּת, שַׂר, ב. שָׂרָה *שָׂרִית, שָׂרֵר, *שְׂרָרָה, *שְׂרָרוּת. ועי' ב. שׂוּר.

שָׂרַר, פ"ע, וַיָּשַׂר, שׂוֹרֵר, יָשֹׂרוּ, — היה שר, משל, שלט, herrschen; reigner; to rule: וַיָּשַׂר אבימלך על ישראל שלש שנים (שופ' ט כב). הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט יָשֹׂרוּ (ישע' לב א). בי שרים יָשֹׂרוּ ונדיבים כל שפטי ארץ (משלי ח יו). להיות כל איש שֹׂרֵר בביתו (אסתר א כב). — ובסהמ"א: ויבא עמדי אצל השר השורר על הארץ (סיד"א, מעגל טוב, 22). — ואמרו החורזים: תולדות שר וסורר, שר לשרר ופורר לש... (ינאי, קרובי' לבראש', זולאי, לז). למען כי בשכלך תעלה אל בני עיש ותשור[1]) על קצינים (ר"ם הנגיד, יגורי לג, הברמן א, 50). איה אפוא מליצתך השוררת אשר היתה על כל הממלכות גברת (מחברות עמנואל כא, ירדן, 391).

— הפע', עי' ב. שׂור.

— התפ', הִשְׂתָּרֵר, תִּשְׂתָּרֵר, — השתלט כשר ומושל: המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תִשְׂתָּרֵר עלינו גם הִשְׂתָּרֵר (במד' יו יג). — ובתו"מ: מאי כי קצר המצע מהשתרע א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כי קצר המצע זה מלהשתרר[2]) עליו ב' רעים כאחד (סנהד' קג:). — ובסהמ"א: ויגש הורקנוס הבחור המשתרר על ישראל (יוסיפון כז). ולא תהיה כונתם (של פרנסי הצבור) להנאת עצמם לקנות גדולה וממון ומשתררים עליהם ומתגאים (ר"י בן יהודה, ס' מוסר ג ג). הלכו שם (לאלכסנדריא) יהודים רבים כחול ושם הצליחו מאד ועשו מקדש והתחילו להשתרר אלו על אלו (ר"ש אבן ווירגה, שבט יהודה ז, שוחט, מג). — ואמרו משוררים: ולבי יתעורר להשיב ולברר דבר המשתרר עלי כל הפתרים (תלמידי מנחם, לגנזור בתעודה, סעה"ס, 7). בן אדם מה מאד עצמה שאתו, ישתרר על אריה בחניתו (ראב"ע, אל בוראי, כהנא א, 113). — ואמר המליץ: גם כי ישתרר אדם וביד אנוש השבט יי' אלהיו עמו ותרועת מלך במו (שלום הכהן, ניר דוד א, דבר החזיון).

— *הִשְׂתּוֹרֵר, — כמו הִשְׂתָּרֵר, ואמר המשורר: אתעוררה אתגברה על שורה משתוררה פה פערה על סוערה

1) [ז"א וְתָשֹׂר, ולא כנקוד המהדיר: וְתָשׁוּר.]

2) [כך הגרסה גם בדפוסי מד"ר במד' ז, ואמנם ביומא ט: ובילק' שמע' מלכים רמז: מהשתרע. ושים לב לגרסה משתרוים במק' מהשתרע במגלת ישעיה א מן המדבר.]

1) [נוסח אחר: סרק, ועי' בעמ' 4228.]

2) [בקצת כ"י ודפוסים שְׂרֻקִּים בשי"ן ימנית, אך עי' אצל גינצבורג, ובס' מנחת שי למקום.]

3) [יתכן שנגזרו יתר גזירות השרש מן שַׂר, שכנגדו באשור' שַׁר (במשמ' מלך), שַׁרַּת (מלכה), ואמנם בא באשור' פעל שָׂרַר במשמ' הזהיר (בזהר), אך אין קשרו לשרש זה נתן להוכחה.]

(הלב"ע, הוצאת צ"י, הנהר 144).—ובספרי מוסר: ואל ישיאך לבך להשתורר על שום אדם כי אתה שוה לו בכל מיני בושה (ספר חסידים, מק"ג ג). והגאוה נגד הרשעים היא משובחת וכו' אע"פ שזה דומה בעיני העולם כמשתורר וכמתגאה (אורחות צדיקים, שער הגאוה, ה).

***שְׂרָרָה**, ש"נ, — ממשל(ה), שלטון, וגם במשמ' שלטון, מושל, שר: שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו (עקב"א, עדי' ה ו). כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם (רבן גמליאל, הור' י). — ובצרופים, *ברח מן השררה: כל ימיי הייתי בורח מן השררה[1] (יהושע בן פרחיה, ירוש' פסח' ו א). זמה אם זה שברח מן השררה ראו היאך נחזר עלי' בסוף, מי שהוא נכנס ויוצא על אחת כמה וכמה (שם יומא וג). כל מי שבורח מן השררה[1] השררה רודפת אחריו (תנח' ויק' ד). — *והגביה שררה וכדו': (תפלתו של כה"ג ביוה"כ) ועל עמך ישראל שלא יגבהו שררה זו על גב זו (ירוש' יומא ה ג). ואל יגביהו ישראל שררה אלו על אלו (מד"ר ויק' כ).—*וחזר לשררה: רוצח שגלה וכו' וחוזר לשררה שהיה בה, דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר לא היה חוזר לשררה שהיה בה (מכות ב ח). — *ומנה שררה: אין ממנין שררה על הצבור בממון פחות משנים[2] (מד"ר שמות נח).—*ונהג שררה: מתי ב' זקנים הללו מתים ואנו נוהגים שררה על הציבור (מד"ר ויק' כ). לפי שכל השבטים לא נהגו שררה במצרים על ישראל ושבטים הללו נהגו שררה במצרים (מד"ר שה"ש, כלך יפה).—*והנהיג שררה: אמר משה אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים ריבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול (ירוש' תענ' ד ח). גאות אדם תשפילנו זה יוסף שהנהיג שררה שהיו אומרים לו אחיו לפניו עבדך אבינו והיה שותק (מד"ר במד' יג). מי שהוא מנהיג שררה על הציבור בישראל ואינו נותן דעתו היאך הוא מנהיג את ישראל סוף שהוא נופל (מד"ר שה"ש, אל גנת).—*ועשה שררה: ואין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים (שקל' ה ב).—*ורץ אחר שררה: לעולם אל תהירץ אחר שררה (פסיקי רבתי כב). — ובסהמ"א: ובעת ההיא נתחזקה השררה ביד יהונתן וישפוט את עמו (יוסיפון כח). השררה המושלת, העם המוצלח רב המזל (ר"מ בן מימון, שבע יסודה יב, סותע, כז). וידוע שלשון שררה בעיר הזאת הם הדוכוס ויועציו (שו"ת רמ"א כח, ב). על עומדם יעמודו משרתי השררה (מיד"ל, מעג"ט, 21). —*ושררה של זהיון: גאוה מופלאה ושררה משונה גאוה של רוממה ושררה של זיהיון של מלאך חפנים (היכלי ג ג; יג ד; עז ג; ימג). —ואמר המשור: בעת תעש שררה על קרובים אשר היו כמותך במדינה (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 55). אשר מבלי משפט שררה הקים (שם, 187). לכבוד גדלת קדשת צפירת התפארת ועירת השררה וכו' אל חצר המטרה אל מקום השררה וכו' (ר"י הלוי, מי זה אסר, זמורה ג, 291). יבואון לך כפופי ראש כאגמון במתק פה ולא דרך שררה (עמנואל, מחב' מ, ירדן, 141). — ומ"ר *שררות: שגגה בפי גאון ודברי איש שררות (ר"ש הנגיד, אלהים האליך, הברמן א, 100).—ועי' *סררה, 4230.

***שְׂרָרוּת**, ש"נ,—כמו שְׂרָרָה, שלטון: הודעתם לצבור שאתם מבקשים לעשות שררות על הצבור (ספרי דברים טז). קופה של צדקה נגבית בשנים וכו' שאין עושים שררות על הציבור פחות משנים (ב"ב ח:). חייך שאני מטעיסך משררותו ואין אתה יכול לעמוד בה (מד"ר ויק' יב). — ובסהמ"א: וכל הקודם (כיורש) לנחלה קודם לשררות המת (רמב"ם, כלי המקדש ד כ). ראש הישיבה שחטא מלקין אותו ואינו חוזר לשררותו (ה"א, סנה' יז ט). ולא למלכות בלבד אלא לכל שררות שבישראל (הוא, מלכים א ז). ואמר השמר משררות המלכות וכו' ומשררות הנערות ושררות המעלה (כס"ע פלקירא, המבקש, מז). — ועי' *סררות, 4230.

שׂ־ת (?), עי' מְשָׂרֵת[1].

1) [צונץ Gesammelte Schriften 3, 217 – 220 דן כאיחד במאמרים אלו, כגון: כל הרודף אחר גדולה, או אחר שררה, שנתחלפו בהם מלים אלו במלת כבוד, ושם דגמות הרבה מספרות הסהמ"א, גם לצרוף שררה וגדולה, ועוד.]

2) [אך במשנה שקל' ה ב: ואין עושין שררה וכו'.]

1) [המחבר בהערתו עמ' 3437 הביע את כונתו לברר עוד את בעית השרש, אשר מלת מְשָׂרֵת נגזרה ממנו. ואולם לא נתגלו עֻבדות נוספות שעל פיהן אפשר להכריע בבעיה.]

שָׂשׂוֹן, ש״ז, שָׂשֹן, סמ״י שְׂשׂוֹן, — כמו מָשׂוֹשׂ, שׂמחה, גיל, Freude; joie; joy: ושאבתם מים בְּשָׂשׂוֹן ממעיני הישועה (ישע׳ יב ג). והיתה לי לשם שָׂשׂוֹן[1]) לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ (ירמ׳ לג ט). ויוצא עמו בְּשָׂשׂוֹן ברנה את בחיריו (תהל׳ קה מג). — ובצרופים, שֶׁמֶן ששון: לשום לאבלי ציון וכו׳ שמן שָׂשׂוֹן תחת אבל (ישע׳ סא ג). על כן משחך אלהים אלהיך שמן שָׂשׂוֹן מחברך (תהל׳ מה ח). — וששון לב: נחלתי עדותיך לעולם כי שְׂשׂוֹן לבי המה (תהל׳ קיט קיא). — והוביש ששון: כל עצי השדה יבשו כי הֹביש שָׂשׂוֹן מן בני אדם (יואל א יב). — והפך אבל לששון: והפכתי אבלם לְשָׂשׂוֹן ונחמתים ושמחתים מיגונם (ירמ׳ לא יב). — וששון ושמחה, וקול ששון וקול שמחה, עי׳ שִׂמְחָה. — ובסהמ״א, גם מ״ר: ואשר זכרת בעד אבי הששונות וכו׳ (ד״ס של יהודי מצרים וא״י, יעקב מן ב, 163). תחת שעשועים צעצועים ותחת ששונים אסונים (ר׳ ישראל בן שמואל חיים פיסא, מנחת קנאות, קופמן, 5). — ואמרו פיטנים ומשוררים: כי יום ששוני אסוני וביום אסוני ששוני (רסב״ג, כתר בקראי, ביאליק-רבניצקי א, 6). שבי פה יעלת החן לנגדי והעירי לדודך הששונים (הו״ז, ואת יונה, שם. 49). כי האריכה גיל אנשים קצרו מדי ששוניהם ולא סרחו (רמב״ע, אם קדחו, ברודי א, עג). יגוני פרצו שערי דמעי אבל דלתי ששוני הם מגיפים (ר״י הלוי, הסילה, זמורת ג, 320). וממי ים יגבר את ששוניו (הו״ה, הלבי, שם, 840). שימה ששונותיו פקודיך (הו״ה, אם נפשך, שם ה, 196). שיר התחיו מופתיו מתי ששוני ונפשי העלו מעפר רגבי קבורתי (יהודה בן גיאת, מבין עפאים, סעמ״ש, 125). ותהיינה מעונות הששונות אותי מקיאות (ר״י חריזי, תחכמוני, שער עז). ופנו אלינו הששונים ערף ולא פנים (שם כז). בעת אשר נחלי הששונות שטפו ורגלי היגונות נדחפו (ר׳ יוסף ברי תנחום הירושלמי, קבץ על יד, מעמוני מסתרים א, מק״נ, 18). והלבבות כדונג נמסו והששונות מבני אדם פסו ובתי השמחה נשמו (ר׳ זכריה בן סעדיה אלצ׳אהרי, ס׳ המוסר, שם, 22).

שֵׂת, עי׳ ב. שְׂאֵת.

שׂתם, ממנו שתם. ועי׳ סתם, הערות.

שָׂתַם, פ״י, שָׂתֹם, — כמו סָתַם[1]): גם כי אזעק ואשוע שָׂתַם[2]) תפלתי (איכה ג ח).

שׂתר, ממנו שָׂתַר.

שָׂתַר[3]), קל לא נמצא במקרא.

—נפע׳, וַיִּשָּׂתְרוּ, — נפרץ, נבקע, aufbrechen; crever; to burst open: ויך את אנשי העיר מקטן ועד גדול וַיִּשָּׂתְרוּ להם עפלים (ש״א ה ט).

---

1) [בשבעים אין תמורה למלה לשם (עי׳ גם בדברי מנדלקרן בהיכל הקדש), אבל למעשה דוקא מלת שָׂשׂוֹן אין צרך מובן לה בין לשם לתהלה ולתפארת, וכן גם אהרליך בהערותיו, המשוה שם יג יא: לשם ולתהלה ולתפארת, ואשר שבא ששון בהשפעת קול ששון שבפס׳ יא.]

1) [עי׳ סָתַם, שָׂתַם, הערות.]

2) [קשה הנקוד, ובספרים אחרים שָׂתַם בפתח (ועי׳ בהערת המסרת), וכן כנראה נכון.]

3) [הוא הפעל הבא בתו״מ ובסהמ״א בצורת ב. *סָתַר במשמ׳ הָרַס וכד׳, והוא הבא בכתיב שתר במשמ׳ פרץ (כגנב) בארמ׳ של תעודות יֵב ממצרים, וכן סתר בארמ׳ שבתו״מ ובסור׳, באשור׳ שַׁתָּר, הרס, בערב׳ דרום׳ וצפונית a) וכן בכוש׳ שתר. ועי׳ ב. *סתר, הערות.]

a) شتر

שער התו

ת

ת האות האחרונה, אות העשרים ושתים באלף בית העברי, ושמה תָּו, תיו (עי' תָּו), המשמשת גם כסימן למספר 400. היא אחת מאותיות בג"ד כפ"ת, שבאו בלשון בתקופות מסימות במבטא שונה כשהן דגושות או רפויות, ואמנם בתקופה הקדומה לא היה הבדל זה במבטא, ובימי הבית הראשון הגו כל ת כ t, ואלו עולי בבל למדו שם לבטא כל ת כרפויה, ולפי זה העתקת האות בתרגומים הקדומים היא ϑ, th, וכן באה אות זו במק' ϑ, th יונ' או רומ' בלשון הכמים, כמו מנשפת אטומה, בעוד t, t, t, מֻעתקות הן באות ט (השוה אתונא — Athene, Ἀθήνη כנגד טרפון — Τρύφων וכד'), ואף מן הארמ' למדו להבחין במבטא האות לפי מקומה בהברה (עי' בדברי העורך, הלשון והספר א, בפרק על תולדות האותיות בג"ד כפ"ת בתקופות לשוננו). ואמנם במבטא ספרדי זה, כפי שנתקבל גם בדבור בא"י, שוב נטשטש הבדל זה במבטא, כשם שנטשטש הבדל כזה בין מבטא ת ו־תֿ בערב' המדברת, ואף אצל שבטים אלו ששמרו על הבדל זה אין מבטא ת רפויה דוקא th, אלא בהגות האשכנזים כמו סמך, בשל יהודי איטליה כדלת, אצל יהודי מרוקו כמו ts, ורק יהודי תימן ובבל הוגים ת רפויה כמו ! אטומה באנגלית.

ת היא אחת האותיות הבאות בלשון גם בשרשיות וגם כשמושיות, בין בסומת השם, הכנוי והפעל, ובין כחלק ממבנה המלים בתחלתן, ובתנאים מסימים אף באמצעיתן (כגון: השתרש), ויש שהגה התו משתנה לטית (כגון הצטבר) בהשפעת הגה נחזי (emphatic) הבא על ידו, כמבֹאר בספרי הדקדוק; ויש שסומת או תחלית כזו הופכת למלה בפני עצמה, כמלת אֵת, אֶת, אותי כסימן היחסה, ועי' על תופעה זו ואחרות בדברי העורך בספר הנ"ל בפרק על סיומים ונטיה בעברית ובשמית, ועי' בדברי חז"ל והמדקדקים הקדומים המובאים בערך תָּו, תיו.]

תָּא [1]), ס"ז, מ"ר תָּאִים, תָּאֵי, תָּאָיו, תָּאוֹת, — חדר, room; chambre; Kammer: וְהַתָּא קנה אחד

---

[1]) [היא המלה תָּוָא, תַּוָּנָא בארמ' שבתו"מ' תַוָּנָא, תאונא וגם תַוָּנא בסור', וכן לפי צימרן במלונם של גזניוס־בוהל תא באשור' באותה משמ'.]

ארך וקנה אחד רחב ובין הַתָּאִים המש אמות וגו' וְתָאֵי השער דרך הקדים שלשה מפה ושלשה מפה (יחזק' מ ז–י). וגבול לפני הַתָּאוֹת אמה אחת וכו' והתא שש אמות מפה ושש אמות מפה. וימד את השער מגג הַתָּא לגגו (שם שם יב–יג). וחלונות אטמות אל הַתָּאִים וכו' (שם שם יו). ו ת א ו[1] של שה מפו ושלשה מפו (שם שם כא). — וְתָא הָרָצִים: ישאום הרצים והשיבום אל תָּא הרצים (מ"א יד כח). — ובתו"ם: נטל את המפתח ופתח את הפשפש, נכנס ל ת א ומן ה ת א אל ההיכל (תמיד ג ז). ושלשים ושמונה ת א י ם היו שם וכו' ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד, אחד ל ת א מן הימין ואחד ל ת א מן השמאל ואחד לתא שעל גביו (מדות ד ג). כותל ההיכל שש ו ה ת א שש וכותל התא המש (שם שם ז). שלשה שמות יש לו, יציע צלע ת א (ב"ב סא.). מהו בחדר המטות וכו' רבי אלעזר אמר ב ת א י ם, ור' שמואל בר נחמן אמר בעליות (מד"ר שה"ש, הנך יפה דודי)[2]. — ובימינו נוהגת המלה במשמ' חדר קטן, כגון תא רחצה Kabine; cabin(e), ואף בהשאלה במשמ' מדור ועיר ברקמות הגוף החי והצומח, וגם במשמ' קבוצה קטנה מיוחדת בתוך הסתדרות או אגודת אנשים: Zelle; cellule; cell, ונגזרו מזה מלים כגון תָּאִית במשמ' cellulose ועוד.

א. **תאב**[3], סמנו א. תָּאַב, ✡תַּאַבְדָּעִי, תַּאֲבָה, *תַּאֲבוֹן, ״תְּאִיבָה.

ב. **תאב**[4], סמנו ב. תָּאַב.

א. **תָּאַב,** פ"י, תָּאַבְתִּי, — הִתְאַוָּה, רָצָה בכל לבו הנה תָּאַבְתִּי לפקודיך (תהל' קיט מ)[1]. תָּאַבְתִּי לישועתך יי' ותורתך שעשעי (שם שם קעד). — ובתו"ם, גם *תָּאֵב, *תאיבני: ת א י ב נ י[2] שתהא לי צרת הכת ואשיאנה לכהונה (ר' טרפון, תוספת' יבמ' א י). העושה דבר שאין היצר ת א ב לו (ר' שמעון בן אלעזר, שם הורי' א ח). אפשר שהבשר מבאיש בקדרה, והלא ת א י ב לו (ר' אלעזר בן עזריה, שם ערכי' ד כו). אדם ת א ב לבנים נותן לו וכו' ת א ב לחכמה נותן לו (מכיי, מסכ' דשירתא ח). ת א ב י ם היו לאכל (שם, מס' ויסע א). אין לי אלא דל, עני ת א ב מנין וכו' (שם, מס' דכספא כ). מה אם בשעה שאכל ושבע צריך לברך, בשעה שהוא ת א ב[3] לאכול לא כל שכן (ירוש' ברכ' ז א). כנפשך, כל דבר שהיצר ת א ב (שם מעשר' ב ז). ת א י ב י בנים[4] משמשין מטותיהן (בשנית רעב) (שם תעני' א ו). שאין היצר הרע ת א ב[5] אלא דבר שאסור לו (שם נדר' ט א). ת א ב ת דבר האסור לך (שם סוט' ב ג). והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח, ולא שהיה ת א ב לה אלא להראות לתלמידים הלכה (עירובי' מא.). כדי שיכנס לשבת כשהוא ת א ב[6] (ר' יהודה, פסח' לט:) ש ת א ב (עשו) מיתת אביו ובקש להרוג את אחיו (מד"ר שמות א) — ובספה"א: אביונך, לשון אובה, שהוא מדולדל ו ת א ב לכל טובה (רש"י, שמות כג ו). לפי שאדם המשופע בנכסים ו ת א ב לקנות, קרקע גדולה קונה אותה וכו' (תוס', ב"ק כח: ד"ה מפני שפוגם). כי ת א ו ב ת א ב ת י לדעתו ונכסוף נכספתי לחזותו (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר, עמ' 144). מי שרוחו נכונה ולבו ת א ב לדברי

1) [כך כתיב; קרי: וְתָאָיו.]

2) [ובשו"ט יח כח: ר' אליעזר אומר בעליית בית המקדש היה טמון, ר' שמואל (בר נחמן) אמר ב ת א י ם היה טמון.]

3) [בנראה קרוב השרש אל יאב, ועי' שם. והיום נוהג בדבור גם מְתַאֲבֵן במשמ' מנה ראשונה, appetizer וכד'. וע' גם תְּבוּאָה, הערות.]

4) [כנראה אך מבטא משֻׁבש במק' תעב, ועי' שם.]

1) [יתכן שגם במשלי ב י: כי תבוא חכמת בלבך ודעת לנפשך ינעם, לפי ההקבלה הכונה לצורה כגון כי תיאַב חכמה בלבך וצ"ע.]

2) [כך גם בבבלי (יבמ' טו.); בדפו' התוספת' ובירוש' (יבמ' א ו): ת א ב אני.]

3) [בבלי (ברכ' מח:): ר ע ב.]

4) [בבבלי (תעני' יא.): חשוכי בנים.]

5) [בירוש' יומא ו ד: ת ע ב.]

6) [כך בערוך ובכ"י (עי' ד"ס; בדפו': תאוה.]

חחכמות (רמב"ם, קדוה"ח יא א). כדי שלא יהיו תאבים ורעבתנים (פלא יועץ, אות גנבה, מ). — וגם "תואב: שהאדם הגדול תואב התאוות הרבה (ר"י בן יהודה, ס' מוסר ד כג).—ואמר הפיטן: שופכי שיח, תובעי סליחה, תאבי כפרה (משולם בר קלונימוס, אפר אומץ, קרובי' שחרי' יוה"כ). לו לצבוט תירגל להלעיטו, כתאב מסרך דרך כבברה (ר"ש יזכה, פיוטים, שרידים מהגניזה, וים, 65). תעובים תאבים הר צבי, ואין מביא ונביא ולא תשבי (שלמה הבבלי, ברח דודי, גאלה א פסח). אילת על דוד עגבה, יום יום לראותו תאבה (ראב"ע, אילת, איגר 149). — ואמר המשורר: ונואש מחזות סיני בעיניו יהי תאב להביט אל רפידים (ר"ש הנג"ד, הכימים, הברמן ב, 12). לגרים אתאבה לא למגורים (רמב"ע, הדמי תירשו, ברודי, יט). תאב לבבי את חלב פיהו (הוא, ענק ד, פס, שנא). ותעבתי בהיכלי המלכים ותאבתי שבן מדבר ערבי (ר' יהודה אברבנאל, זמן הכה, שירת איטליה, שירמן, רכ). — וביב' פָעוּ, "תָאוּב, במשמ' נחשק, שתאבים לו, ואמר הפיטן: ענה שוקדי שמחת בית השאובה התאובים שעלו במחשבה (רשע"ג, ענה אחוים, הושעני, סדור רסע"ג, רמד). גם על כל מחמדים חמודה ואהובה, מאושרת בנים ולמלכים תאובה (אמונת עתים, יוצ' שבת לפני שבוע', מחז' איטלי' א, קלט:) אחינו האהובים התאובים הנעימים החשוקים הנכבדים וכו' (לקו"ק נספח', 43). ואינו מספיק לנפש רעבים למצא להם בקל דברים שהם תאובים (כפש יהודה על מנורת המאור, הקדי').

—הפעי, *הִתְאִיב, — עורר תאבון וחשק: ואומר (דוד) ליצרו הרע תאבתה דבר האסור לך, חייך שאני מתאיבך דבר המותר לך (ירוש' סנה' ג ג). — ובסהמ"א: כי לכך נכנס (יצר הרע) בלבם להתאיבם לעשות הרע כדי לטורדם לאבדם מן העולם (סבע מוסר כט). — ואמר הפיטן: וְיֵצֶר צור התאיב יצור לרבע, וזאת תשוקתם בשר ולא אל (אזכר סלה, עבודת יוה"כ, מחז' איטלי' ב', קכט.).

ג. **תָּאַב,** קל לא נמצא

—פעי, מְתָאֵב, — תֵּאֵב את הדבר, כמו תִּעֵב, מאס ושנא אותו: מְתָאֵב אנכי את גאון יעקב וארמנתיו שנאתי (עמוס ו ח).

"תַּאַב, ש"ז, — אהבה, תשוקה, ואמר הפיטן: לך גלוי צפוי תאב רגוגי (אליה בר שמעיה, אריה ביער, סליחי' יוה ב). כפלח הרמון ורדים הדורים הומשל רקתך בתאב הדורים (אנעים הדושי שירים, יוצ' א פסח, מחז' איטלי' א, קד:) [1]).

תַּאֲבְדְּעִי [2]), ת"ז, — רוצה מאד לדעת דבר מה, סקרן, והשתמשו בה בספרות העברית החדשה: ברחו גם הילדים הפראים והתאבדעים אשר עמדו סביב (חמדה בן יהודה, תחת הפקד, לוח לונץ תרס"ד). — ובמשמ' מעורר חשק לדעת: כי אמנם אין לך בעולם מחזה יותר מענין ויותר תאבדעי מזה של יחס עמי ארפה לאנגלי (השקפה שנה ג א).

תַּאֲבָה, ש"נ, — כמו תאוה, תשוקה: גרסה נפשי לְתַאֲבָה אל משפטיך בכל עת (תהל' קיט כ).

***תֵּאָבוֹן,** *תיאבון, ש"ז, — תשוקה לאכל, *אכל לתאָבון. אכל כדי להשביע את תשוקתו [3]): אפשר שהבשר מבאיש בקדרה והלא תאיב לו, הא אינו אומר ואמרת אוכלה בשר, אלא לתיאבון (תוספתי ערכי ד כו). רצה לתאבון אוכלה, רצה אכילה גסה אוכלה (יבמ' מ.). למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון (חולי פד.). — *ואכל מומר נבלות לתאבון, בנגוד אל מומר האוכל אותן להכעים: מומר אוכל נבילות לתיאבון

---

1) [בפיוטי ינאי, וולאי לז: תולדות תם ותע, תם לתאב ותע לתעב, הנכון: לְתָאֵב ולא לְתַאֵב, כנקוד המהדיר.]

2) [כך כתב המחבר, ואמנם בלשון הדבור רווח תַּאֲבְדֵּעַ, אלא שבדרך כלל נדחתה מלה זו מפני סַקְרָן (לדעת).]

3) [גם בתוך משפט ארמי: לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון, אבל באחרונה דילמא אתי למיכל אכילה גסה (פסחי' קכ.).]

דברי הכל פסול (לעדות), להכעיס אביי אמר פסול, רבא אמר כשר (סנה' כז.). כאן במומר אוכל נבילות לתיאבון, כאן במומר אוכל נבילות להכעיס (ע"ז כו:). — ובפסה"א: כדי שתאכל מצה של מצוה לתיאבון (פס"י, פסח' לט:, ד"ה לא יאכל). שאם היה (ביהמ"ק) מבחוץ של זהב ואבנים טובות היו מבוטים לו לתיאבון, אע"פ שאין מעילה במראה, לא יתכן לזון עיניהם ממקום הקדש (ספר חסידים תתתתכו). האוכל מאכל אסור לתיאבון או מפני הרעב חייב (רמב"ם, מאכלי אסורי יד יג). החלק הרביעי מחלקי הנפש כח התיאבון, ובלשון ערבי קוה נזועיה (ר"י בן יהודה, ספר מוסר ג יג). שלא יאכל בלילה מצה שלא לתאבון (מנוס"מ לר"י אלנקאוה ב, 232).

תאה [1], ממנו תָּאָה, ב. תַּאֲוָה.

תָּאָה, קל לא נמצא.

—פִּעֵ', תְּתָאוּ, — רשם וסמן, ובפרט סמן כגבול: מן הים הגדל תְּתָאוּ לכם הר ההר. מהר ההר תְּתָאוּ לבא חמת [2] (במד' לד ז–ח) [3].

—הִפְעִ', °הִתְאָה [4], — כמו הִתְוָה, תאר, ואמר המשורר: אך בבאי חסדיו להתאות ראיתי נפלאות (רמב"ע, מכתב אל רבנו חננאל בן ישועה, ברודי, רפו).

תְּאוֹ [5], ש"ז, — חית בר טהורה, שנמנית עם איל וצבי ועוד, ממיני ה־Antilope, ושלא זהתה בדיוק [1]: זאת הבהמה אשר תאכלו וכו' איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר (דבר' יד ד–ה). — ואמר המשורר: כן ארי ותאו [2] נורא עת יחד נפגשו וכו' מקולם תחול ארץ, הררי עד ירעשו (ילי"ג, מלחמות דוד, שירי יל"ג ו, 48).

°**תָּאוּב**, עי' א. תָּאַב.

א. **תַּאֲוָה**, ש"נ, סמי' תַּאֲוַת, כנ' תַּאֲוָתִי, תַּאֲוָתָם, — שם"פ מן הִתְאַוָּה, רגש המתאוה והחומד, והדבר שמתאוים לו Wunsch, Begehren; souhait, désir; wish, desire: והאספסף אשר בקרבו התאוו תַּאֲוָה וכו' ויאמרו מי יאכלנו בשר (במד' יא ד). אף ארח משפטיך יי' קוינוך לשמך ולזכרך תַּאֲוַת נפש (ישע' כו ח). כי הלל רשע על תַּאֲוַת נפשו [3] (תהל' י ג). תַּאֲוַת [4] ענוים שמעת יי' (שם שם יז). תַּאֲוַת לבו נתתה לו (שם כא ג). אדני נגדך כל תַּאֲוָתִי ואנחתי ממך לא נסתרה (שם לח י). ויאכלו וישבעו מאד וְתַאֲוָתָם יבא להם (שם עח כט). ויתאוו תַּאֲוָה במדבר וינסו אל בישימון (שם קו יד). תַּאֲוַת רשעים תאבד (שם קיב י). מגורת רשע היא תבואנו וְתַאֲוַת צדיקים יתן (משלי י כד). תַּאֲוַת צדיקים אך טוב תקות רשעים עברה (שם יא כג). תוחלת ממשכה מחלה לב ועץ חיים תַּאֲוָה באה (שם יג יב).

---

1) [כמו תוה. ועי' תָּו, הערות, תּוֹא, הערה.]

2) [כידוע היום אין ל של לבא מן בכלים אלא לבא הוא שם מקום שעל יד חמת הנזכר בכתבות.]

3) [בתשובי' תלמידי דונש, 15, כתוב: למען ייראו אשר ריב לא תאו וקול לא ישאו כחטא הנשארים. ואין הענין מובן, ואולי יש כאן טעות סופרים.]

4) [כנרמז בעמ' 92, יש לראות, כדעת רבים, צורה מן הִתְאָה או הִתְוָה גם בכתוב בבמד' לד י: וְהִתְאַוִּיתֶם לכם לגבול קדמה מחצר עינן שפמה. ועי' תָּו, תָּוָה, הערות.]

5) [על תּוֹא (כְּתוֹא מכמר) בישע' נא כ עי' בערך תּוֹא.]

---

1) [בספרי ראה ב נאמר: תאו זה שור הבר. אבל אין השם בא כך בלשון אחרת, ואין לראות ספרת מסמכת בתרגומי הקדמונים, ששמות בעלי החיים שבכתוב אף נתחלפו בנסחותיהם. אין לפי הכתובים יסוד לשמוש השם (ע"פ ת"א תור־בלא) כמציין את מין הבקר בעל דבשת הנקרא בערב' ג'מוס.]

2) [כנראה במשמ' שור הבר, ע"פ פרוש רש"י לת"א: תורבלא, תור היער.]

3) [כלו' על כי השיג תאות נפשו.]

4) [במקום זה ובמובא אחריו הניח ברט WU 4, מלת תאוה אחרת, בה"א מפסקת בעקר, מקבילה לערב' תאוהa), נאנח, אך אין צרך בחנחה זו. ואדרבה, אפשר שעקר משמ' הפעל העברי (הת)אוה לא נולדה אלא מאנחת הנאנח, כלשון או, אוי, ושמשמ' זו של אנחה היא עקר אף בשם"פ תאוה, בצרוף תאותי ואנחתי בתה' לח י.]

a) تاوّه

תאוה נהיה תערב לנפש (שם שם יט)[1]. תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות. כל היום התאוה תאוה וצדיק יתן ולא יחשך (שם כא כה–כו). — ומאכל תאוה, מאכל טוב שמתאוים לו: וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב לג כ). — ותאוה במשמ' דבר המעורר תאוה: כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל (בראשי' ג ו). — ובשם מקום, קברות התאוה: ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאוים (במד' יא לד). — ואמר בן סירא: אל תשען על כוחך ללכת אחר תאות נפשך (ב"ס גני' ה ב). — ובתו"מ: הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם (אבות ד כא). לא יאכל אדם ערב שבת מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת בתאוה[2] (תוספת' ברכ' ה א). הם נתנו עיניהם עליונה ותחתונה כדי לעשות תאותם (ספרי דברי' מג). מה להלן עד שיכנסו למצה בתאוה וכא עד שייכנסו לסוכה בתאוה (ירוש' סוכה ב ז). התקין שיהו אוכלין שום בערבי שבתות, שהוא מכנים אהבה ומוציא תאוה (שם מגי' ד א). נעץ ידיו בקרקע ויצאה תאותו מבין ציפורני ידיו (סוטי' לו:). על שלשה דברים העולם עומד, על הקנאה ועל התאוה ועל הרחמים (אדר"נ נוס' ב פרק ד', שכטר, ט.). וידע אדם עוד, ניתוסף לו תאוה על תאותו (מד"ר בראשי' כג). וזימן לו (ליהודה) הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה (שם שם פה). ותפר האביונה, זו התאוה, שמטיל שלום בין איש לאשתו (שם ויק' יח). — *וחצי תאותו של אדם: אין אדם יוצא מן העולם וחצי

---

1) [במשלי יח א: לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע, כנראה המכון הוא, כשכול: אולתה יבקש נפרד, בנגוד אל תושיה.]

2) כך גם בירוש' (פסחי' י א); בבבלי (פסחי' לט:): כשהוא תאוה (ט"ס במק' מתאוה); גרסת הערוך: כשהוא תאב, עי' א. תאב, הערה. כעין זה כתוב בדפוסי מד"ר שה"ש ב (יונתי בחגוי הסלע וכו'): שהייתי תאוה לשמוע שיחתכן, אבל לפני זה באותו מאמר וגם במאמרים אחרים: היה מתאוה לשמוע שיחתה וכד', וכן בלבד נכון. ועי' במובאות לקמן.]

תאותו בידו (שם קהל' א; שם שם ג)[1]. —*ובשר תאוה, בשר שאוכל אדם ואינו חייב להביאו כקרבן[2]: הלוקח בהמה לזבחי שלמים או חיה לבשר תאות וכו' (מע"ש א ג). בשר קדשי קדשים ובשר קדשים קלים שנתבשלו עם בשר התאוה אסור לטמאים ומותר לטהורים (ערלה ב יז). לוקחין חיה ועוף לבשר תאוה אבל לא לזבחי שלמים (תוספת' מע"ש א ט). — ובספה"מ"א: וכיון שראה שלא עלתה בידו תאותו התחיל כועס (פדר"א לז). והיה האדם ההוא בפעלתו ובמדרגתו במעוט ההמשכה אחר התאוה הבהמית (דונש בן תמים, פרוש ס' יצירה, לח). אם ירוץ לבבכם אחר תאוה לשעתה התבוננוה פן תהיה מרה באחרונה (מכתב רקע"ג, דביר א, 183). מי יראנו טוב, להיות עשירים ומשיגי תאוה כאלו (רש"י, תהל' ד ז). מנהג הנשים לעשות תאותן ואינן רואות את הנולד (ראב"ע, פרושו השני לאסתר א). ושתי הרוחות הומות ומשתוחחות, אחת ככפיר בחרון אפו ואחת כחזיר בתאותו ושאפו (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר, 141). והצריך הדוחק למציאות ענין שאין משתמשים באמתתו מאברי האדם ותאוותיו הבהמיות מאומה אבל משתמשים בה בשכל הנצל מגובר[3] התאוות עליו (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהי' ב). להכריה נפשו להלחם עם תאוותיה עד שינצחנה (הוא, שם, התשובה ב). ומי שנוטה אחר תאותו תתעהו ותאבדהו (הוא, שם, מבחר הפנינים, עזיבת התאוה). ואל תאמין בעצמך שאתה חכם עד שתמשול בתאותך (הוא, שם). כי התאוות הלאים בגוף ומדוים שאתה צריך לרפאותם (הוא, תקון מדה"נ, חוש המשוש). הראית מי ששם תאוותיו אלהיו (מאזני צדק, אלגזלי, 65). האזהרה מהמשך אחר התאוות הגופניות והנאותיהם (ר"ש א"ת, מו"נ, פתיחה). אין חוצץ בפני התאוה כעצימת העינים (מלאכ' המוסר ו ב).

---

1) [היטאן, אוצר דברי חכמים ופתגמיהם, 32, מעיר על נסחה אחרת: אין אדם נפטר וכו'.]

2) [ע"ש הכתוב: כי ירחיב יי' אלהיך את גבלך וכו' ואמרת אכלה בשר כי תאוה נפשך לאכל בשר בכל אות נפשך תאכל בשר וכו' (דברי' יב כ).]

3) [ז"א כמגבר תאותו, וכן לקמן "גובר דעתו" על יד "תוקף תאותו".]

אכול את החזרת טבולה בחומץ כי היא מעירה את התאוה[1]) ומכבה להב הכבד (ר"י זבארה, מעשועים ה, דודזון, 82). יאות לחכם להנהיג תאותו כהוגן וכשורה (שם, שם, 87). מעלת האדם כפי גובר דעתו על תאותו, וחסרונו כפי תוקף תאותו על דעתו (שם, שם, 90). ומי שעצר בתאותו הגדיל כבודו והדרתו (שם, שם, 91). ולחלוש כח תאות הנעורים (רש"ע פלקירא, המבקש, ע.). וימנע מהאכילה בעוד שיש בנפש מקצת מהתאוה[1]) כי זאת התאות תבטל לאחר שעה (הוא, אגרת המוסר, JQR, NS I, עמ' 474). וראוי שלא יאכל אלא בעת התאוה[1]), ואין ראוי לדחות את התאוה כשתתעורר (קאנון א ג ב ז). פעמים רבות תתעורר התאוה הכלבית אחר ההרקות והקדחות הארוכות (שם ג יג ב ח). כל עינוגי העולם ותאוותיו תלויין בו[2]) (ר"מ בן גבאי, עבודת הקדש, סתרי התורה יד). — ואמר המשורר: היה חי תמיד ער והתאות נוער (דונש, דעה לבי, אלוני, 50). ושלום אסיר תאוה[3]) נתן דמעיו כטל חרמון (ר"י הלוי, ציון הלא תשאלי, זמירה א, 55). ומה תשיב לאסיר תאוה (משולש דאפיאירא, עם מעלה, ידיעות מכון שוקן ד, כה). — בעל תאוה, אדם הנגרר אחר תאוותיו, נוהג בספרות ובדבור.

ב. **תַּאֲוָה**, ש"נ, סמי' תַּאֲוַת, — קצה, גבול[4]), Grenze; frontière; border: ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תַּאֲוַת גבעת עולם (בראש' מט כו).

---

[1]) [תאבון לאכילה.]

[2]) [בעץ הדעת.]

[3]) [בדפוסי הקינות לת"ב: אסיר תקוה.]

[4]) [כפרוש רש"י: עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה, תתאו לבא חמת, ע"כ, וכן ראב"ע ואחרים. ואמנם ת"א (דחמידו להן רברביא) וכן וולג' (donec veniret desiderium) תרגמו כלשון א. תַּאֲוָה, ואינו מסתבר. בשבעים, שגם גרסתם אינה ברורה כל צרכה, ושמלת הורי מתרגמת אצלם גם כלשון הרים (ὀρέων) וגם כלשון תורה (μονίμων), אין מלה שאפשר להכירה כתמורת העבר' תאות ממש. ע"כ פנים נראה כנוסח מקורי: ברכות אביך גברו על הרי עד, תאות גבעות עולם, ויתכן שבא תאות כפעל ולא כש"ע, וצ"ע.]

— ואמר המשורר: כי כל נמצא יש לו מוצא ולים שכלו אין לו תאוה (רמב"ע, אל מי אשא, דיואן ברודי, כח). התוה לכל שכל וזמן תו אך לאה לשכלך מצא תאוה (הוא, ענק א, ברודי, שכח).

תַּאֲוִי, ת"ז, — של תאוה: ותנקה הנפש מהבלבולים המחשביים והכעסיים והתאויים (ר"י א"ת, כוזרי ג ה). שהבחירה לרע או לטוב הוא בלי ספק מכחות, ובפרט בכח התאויי והכעסיי (שלשה עניינים נוספים על ס' הגמולי הנפש, מה.).

תְּאוּל, ש"ז, כמו תַּאֲלָה, אלה וקללה: פלאות התמהת והקשית לשאול למה לא יחיה האדם לעד ולא ירד שאול, מי יתן ונוצר מתחלה בעולם הבא לגאול ואף כי תתאיו לעמדו פה במצור ובתאול[1]) (רס"ג, על חוי הבלבי, דודזון, 44).

תָּאוֹם, עי' תְּאֹם.

תְּאוֹם, עי' תאם, הערה, תְּאֹם, סע'.

תְּאוֹם, ש"ז, במקרא[2]) רק מ"ר תְּאוֹמִים, תוֹמִים, סמי' תְּאוֹמֵי, תְּאֹמֵי, — שני ילודים[3]) שנולדו בלדה אחת, באדם ובבעלי חיים; Zwillinge; jumeaux; duplets: וימלאו ימיה ללדת והנה תוֹמִם בבטנה (בראש' כה כד). ויהי בעת לדתה והנה תְאוֹמִים

---

[1]) [עי' בהערת דודזון למקום. הוא מתרגם: but thou desirest him to remain in siege and under a curse, אבל כנראה הכונה ללשון צרה (מצור) ומציקה ולא למצב מציר במלחמה.]

[2]) [ואף בתו"ס. וטבעי הדבר, שנולדה המלה במ"ר, ועל כן כך רב שמושה בלשון. המלה באה בארמ' שבתו"ס בצורת תיומא, בסור' תָּאמא (והשוה את השם θῶμας, שעקרו תאומא, בברית החדשה), תְּאֹם באשור', תְאם, תוֹאם a) בערב', ויש משוים גם מֻנַח, מ"ר מֻנְתֵו באותה משמ' בכוש'. בכתבות כנעניות בא תאם כשם פרטי.]

[3]) [אין עדות במקורות הקדומים לשמוש המלה לגבי יותר משני ילודים, ואין לקבע אם נקראו כך גם שלושה וארבעה בכרס אחת, או שהשתמשו לגביהם במלים אחרות.]

---

a) تأم، توام

בבטנה (שם לח כז). שני שדיך כשני עפרים תָּאֳמֵי צביה (שה"ש ד ה). תָּאֳמֵי צביה (שם ז ד). ועי' *תְּאוֹמָה, תְּאֹם, *תְּיוֹמֶת. — ובתו"מ: האשה שילדה ולדות הרבה וכו' והפלת תאומים וכו' (כריתו' ג ד). לשני אחים תאומים בעיר אחת (סנה' מו:). מה התאומים הללו כיון שפורש אחד מהן מדיהן דדן נסחם [1]) וכו' (מד"ר שה"ש ד ה, סני סדיך). — *ותאומים, בכנוי לאחד משנים עשר המזלות, כך גם במדע העמים: Zwillinge; Gémaux; Twins, Gemini: ואחר החושך מה אתה בורא אמר ליה תאומים, ומפני מה אתה בורא תאומים שעתיד לראות אדם באור ובחשך מפני שמזל תאומים אדם (פסיקי רב' כ, מתן תורה). שנים עשר מזלות ברא הקב"ה וכו' ואלו הם טלה שור תאומים וכו' (בריתא דר"ש הקטן ה). ועי' מַזָּל. — ובסהמ"א: ועל טלה ושור אצלת כחך בהתיחדם והשלישי תאומים כשני אחים בהתאחדם (רסב"ג, כתר מלכות). — וגם מ"י תְּאוֹם, במשמ' אח מן התאומים, Zwillingsbruder; frère jumeau; twin-brother: והיא לבדה נולדה מאביה מאין תאום ותאומה (כס"ע פלקירא, המבקש לב). ואולי הוא אחי שמש וסהר ועל כן הם קראוהו תאומם (עמנואל, מחב' יג, ירדן, 239). — *ותאומי סיאם, תאומים שאין גופיהם נפרדים לגמרי, נוהג (ע"פ השמוש בלשונות אחרות) בספרות ובדבור.

תְּאוֹמָה, ש"נ, — מי שנולדה ביחד עם אח או אחות: תאומה היתה עם דינה וכו' תאומה היתה עם בנימין וכו' (ב"ב קכג.). קין ותאומתו והבל ושתי תאומותיו (מד"ר בראש' כב). תאומה יתירה נולדה עם הבל (שם). — *ובשמוש משאל, גם לגבי מי שאינה אחות תאומה ממש, שוה בגיל: אחתי יונתי תמתי וכו' ר' ינאי אמר תאומתי [2]) כביכול לא אני גדולה ממנה ולא היא גדולה ממני. ר' יהושע דסיכניה בשם רבי לוי תאומתי מה התאומים הללו אם חושש אחד מהם בראשו חבירו מרגיש [3]) וכו' (מד"ר שה"ש, אני ישנה).

[1]) [עי' על דעה זו בדברי Preuss, Medizin, 470.]

[2]) [עי' תַּם, הערות.]

[3]) [השוה במובא מתו"מ (מד"ר שה"ש, סני סדיך)

תאומיאל, עי' תַּמִּיאֵל.

תְּאוֹמִים, עי' תְּאוֹם.

תאונה, עי' תְּאֵנָה, תְּאֵנִים, הערות.

תַּאֲוָנִי [1]), ת"ז, — כמו תַּאֲוִי: הנפש התאונית והחיונית (עולם קטן, הולי הורוין, כד). שמדרגת [ה]כח הכעסני יותר עליונה ממדרגת הכח התאוני (רמב"ע, חי בן מקיץ). ויגער בכעסני ובתאוני מהטות החפצי (ר"י ה"ס, כוזרי ג ה). והוא כח תאוני יזון לגשם מוסיף בארכו ורחבו ועמקו (מאמר לאבולאר אלפרבי במדות הנפש, המדה בנוזה, מז.). כח אחד יקראוהו המעיינים כח מתעורר או תאוניי אשר ענינו התשוקה אל הנאות (דוד מרוקה, זכות אדם, יין לבנון, 11). שנפשו התאונית היתה שפלה (ר"י אברבנאל, נחלת אבות ה, מה בין תלמידיו). להחליש כח התאווני מלהיבשל בעריות (פענח רזא, בלק, כד.). הנחש הנזכר שם הוא הכח המתעורר בשני חלקיו תאווני וכעסני (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה כח).

תְּאוֹר, עי' ב. תֹּאַר.

תאור, עי' תֹּאַר, הערה.

תְּאוּרָה, ש"נ, — הארת אור, מערכת אורות, Beleuchtung; illumination; lighting: עליהם תשים הצפור את החפושיות בכל פנות הקן אשר ימלא אור גדול, והתאורה הזאת מפחידה את הנחשים (עולם קטן, 377). — ובמשמ' אורות מדליקים לאות שמחה, עי' אור, 115.

תְּאֵיבָה, ש"נ, — שה"פ מן א. תָּאַב, חשק, תאוה: צא משמה לשליווה, צא מתבה לתאיבת

בערך תְּאוֹם, תאומים.]

[1]) [ובלשון ימינו נהוגות גם הצורות תַּאֲוָן, תַּאֲוְתָן, תַּאַוְתָנִי, לבעל תאוה, וְתַאֲוָנוּת, תַּאַוְתָנוּת — לתכונת בעל התאוה.]

(ינאי, קרובי לבראש', זולתי, ס). וזהו ת' רבתי שתתרברב להתמלא במילו לשון ת א י ב ה ותאוה (פענח רזא עה״ת, האמערדם תנה, שופטים, ס:).

תָּאַל, קל לא נמצא במקורות.

—פִעֵי, *תֵּאֵל, — הביא תאלה, במשמ׳ זו או זו של שם זה, ואמר הפיטן: לאמר לו אל סלח חטא גואל (נואל?) מ ל ת א ל שבטי קהלי (בנימין בן אברהם מהענוים, ביום בבחון, מחזור איטלי׳ ב, קע:).

—הִפעִי, *הִתְאִיל, — כמו פִעי, הביא תאלה, ואמרו פיטנים: סמי שמני וקטרתי רוקחם ומריחם ונותנם לזר ל ה ת א ל (רס״ג, אזהרות, מק״ג, כו). הפלאת למו צדקה כהררי אל, דולקימו נשפטת תחום רבה ל ה ת א ל (שמעון בן יצחק, אי פתרום, יוצר לב׳ פסח).

תַּאַל, ש״ז,—כמו תאלה, במשמ׳ אלה או תלאות, ואמרו פיטנים: יתם ת א ל חתלואינו ישלם שיעור שימורינו (ינאי, קרובי ויקרא, זולתי, קנג). ולהעלות תעל ל ת א ל תאבת (ר״א קליר, ערב אסר עלם, יוצ׳ לב׳ פסח). אנא סלח להלך ידוע חולי ו ת א ל (בני ציון היקרים אים באחיו, סליחי לשחרית יוה״כ).

תַּאֲלָה או תְּאָלָה, ש״נ, במקרא רק בכנוי תַּאֲלָתְךָ, — מלה שלא התבררה כל צרכה[1]: תתן להם מגנת לב תַּאֲלָתְךָ להם (איכה ג סה). —ובספהמ״א, במשמ׳ אלה, קללה[1]), ובפרט כמו תלאות, Fluch, Mühsal; malédiction, travail; curse, trouble, ואמרו פיטנים ומשוררים: ומתוך שיפלות הגבהה ומתוך ת א ל ה תעלה (ינאי, זולתי, קמא). ת א ל ת יום ענוי וארעון צער ומבוכה (תחלת יום, לגוס גדליה, מחזור איטלי׳ ב, כט:). להקריב משאלותיך יחישון ואת כל ת א ל ת לבך מניסים (רמב״ע, הכיח מב, ברודי א, קס). הרבה לך רעים קנה חבר יהא לך מ ת א ל ת ימים עזר (המבקש לרש״ע פלקירא כ).

תאם[2]) ממנו תְּאוֹם, *תְּאוֹמָה, תָּאַם, ועי׳ *תְּיוֹם, *תְּיוֹמָה.

תָּאַם[3]), פ״ע, במקרא רק בינוי תּוֹאֲמִם, תֹּאֲמִם, — עשויים כתאומים, כפולים: ויהיו (שני הקרשים) תֹּאֲמִם מלמטה ויחדו יהיו תמים[4]) על ראשו אל הטבעת האחת (שמות כו כד). והיו תוֹאֲמִם מלמטה ויחדיו יהיו תמים אל ראשו (שם לו כט). — ואמר המשורר: והוא הוא ה ת ו א ם שנים אב ואם (רשב״ג, תחלת החכמה, ביאליק-רבניצקי א, 71). — בינוי פָּעוּי, *תָּאוּם, כמו מְתֹאָם: והשם ה תָ א ו ם[5]) הוא המתאם, הוא המוסכם בשם ובענין, כצומת וחי

---

1) [ע״פ הבנה זו בכתוב.]

2) [אין בעקר במקורות הקדומים עדות אלא לש״ע תאומים (ועי׳ בהערה שאחר זו) ושכנגדו בלשונות האחיות, ועל כן מסתבר לראות בצורה זו את ראשית השרש, ועי׳ תְּאוֹם. — ובשמושנו היום נתחדשו משרש זה כמה מלים נוספות כגון הֶתְאֵם, הַתְאָמָה, תֵּאוּם.]

3) [כדעת רבים יתכן, שבכתיב החסר שנהג לבדו בתקופת התורה, הכונה גם כאן לש״ע תְּאֹמִם, תאומים, בשמוש משאל. ולפי הענין כנראה אותה מלה היא המנקדת תַּמִּים בהמשך הכתוב (בשמות כו). ואמנם אשר להבנת המלה כאן, אפשר שהכונה, שהיו שני הקרשים שבמקצועות פונים בזוית נצבת, כשני חלקים תאומים, לכאן ולכאן, ולא כהבנה הרגילה במשמ׳ שוים, כת״י מְכַוְּנִין, וצ״ע.]

4) [מנֻקד תַּמִּים, ועי׳ בהערה שלפני זו ובערך תָּמַם.]

5) [כך יש לקרוא, ולא (כקלצקין-צובל, אוצר המונחים הפלוסופיים ז, 171): תְּאֹם.]

1) [אמנם רֹב המפרשים היום מבינים מלה זו (כראב״ע) כלשון אלה וקללה, אבל אין זה פרוש מֻסכם, כעדות דברי רש״י: לשון נ ו א ל ו שרי צוען (ישע׳ יט) ע״כ. והשבעים תרגמו μόχθον ז״א ת ל א ת ך, וכן וולג׳ laborem, ואף התרג׳ הארמי: ושלאחותך שלחי (צ״ל כנ״א ושלאהותך שלהי להון), וכן גם בפרוש ר׳ יוסף קרא לאיכה (מסי דברי חכמים כא): תאלתך, כלומר כל ת ל א ו ת שהבאת עלי תבוא להם ע״כ, וגם הבנה זו משתקפת בשמוש המלה והפעל תאל בספהמ״א. ואמנם תלוי פרוש המלה גם בהבנת הצרוף מגנת לב, הבודד גם הוא במקרא, ואשר במקומו אולי המכֻוָּן: מְגִנַּת לב או כד׳, ושים לב לכך, כי בעצם נדרש כאן פֹעל ולא ש״ע, וצ״ע.]

מרגיש שיאמרו בגבול אחד על האיש ועל החמור ועל הסוס (ר"י א"ת, כוס חן, בחור הסמוס).

—הִפעִי, מַתְאִימוֹת, — יולדות תאומים: שניך כעדר הקצובות[1]) שעלו מן הרחצה שכלם מַתְאִימוֹת ושכלה אין בהם (שה"ש ד ב). — ובתו"מ מתאימים, בפרט במשמ' שוים זה לזה כתאומים[2]): שלש על שלש שנמהה ממנה חוט אחד או שנמצא בה קשר או שני חוטין מתאימין[3]) טהורה (כלים כז יב). שתי כירים המתאימים[4]) אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה וכו' (תוספת' שבת ג ג). היו (הפתחים) שניהן מתאימין[5]) המאהיל על גבי שניהם טמא (שם אהלי' ח ד). היו (שם) שתי דרכים מתאימות[6]) אחת רחוקה וטהורה ואחת קרובה וטמאה וכו' (ירוש' ברכ' ג א, שם נזיר ז א). וכן ב' קורות המתאימות[7]), לא בזו כדי לקבל אריח ולא בזו כדי לקבל אריח (ערובי' יד.) — *וככנוי לשְנים בעלות שני שרשים: אין בודקין מן המתאימות[8]) ולפנים אף לא את המתאימות (בכורות ו ד). — ובסהם"א: כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני הריצין בשני צדיו כדי עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתאים לקרש שאצלו (רש"י, שמות כו כד). — ואמר המליץ: אתה הרכבת אנוש כולו תהפוכות ומדון אין חלקו מתאים עם חלקו ולא כולו עם כולו (שלמה ספנהים, ארבע כוסות ב, אחה הרכבת). — *וספר המתאימות, ספר הרושם את המקומות המקבילים שבכתבי הקדש או במקומות אחרים, concordantia: ספר המתאימות (קונקורדנציא), שבו יֵאָצרו ויחסנו בסדר נכון וישר לא רק כל שרשי לה"ק ומלותיה בלבד, כי אם גם כל הפסוקים כֻלם שבאו בהם וכו' (שלמה מנדלקרן, היכל הקדש, פתח ההיכל). — ונוהג בלשון ימינו: התאים זה לזה, היה מתאים, התאים לדבר, היה ראוי ומכֻוָן לו, passen; être fait pour; to fit.

—פעי[1]), במקור רק בינוי' *מתואמות, — בעלות חלקים שֹוים זה לזה: וכן בית תבלין של חרס וקלמרים המתואמות[2]) (כלים ב ז). — ואמר הפיטן: תאמו היום שבת וחנכה (יוסף בר שלמה מקרקשונה, אודך כי אנפת, יוצ' שבת א' חנכה).

—הִפעִ', בתו"מ רק בינוי, *מְתֻאָם, *מותאם, — כאלו כפול בענין מן הענינים, פונה לכאן ולכאן, נתון בין שני דברים וכד': שהוא (אברהם) מותאם בין שכינה למלאך (מד"ר שה"ש א יג). שכלם מתאימות, שהיו (בני ישראל) מותאמים בין החלוץ למאסף (שם ד ד). אל הר נבו ראש הפסגה, מה פסגה מופרשת מן האשכול ואינה מופרשת, כך קבורתו של משה מותאמת מן ההר ואינה מותאמת והגיא ביניהם[3]) (ספרי דברי שכז). — ובסהם"א במשמ' היה תְאוֹם לזולתו: כשם שהחמה מותאמת בלבנה כך זרח ופרץ מותאמים בבטן אחד ומותאמים בבכורה (ר בחיי, וישב, ולא יסף עוד לדעתה). והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה וכו' (רמב"ן, ברא' לח כט). ועם התנועעם (של חלקי האויר) הניעו את גוף יעקב

1) [שם ו ו: כעדר הרחלים.]

2) [אך עי' בהערות שאחר זו.]

3) [פרש הרע"ב: שדרך האריגה שהערב נכנס לתוך השתי אין ב' חוטים נכנסים בסדר אחד אלא במקום שזה נכנס זה יוצא וכששניהם שוין נחשב האחד כמי שאינו.]

4) [ובהגהות הגר"א: כירות המתאימות, וכן הנוסח בבבלי שבת לז., ושם מפרש רש"י: מחוברות יחד וקיר של חרס מפסקת ביניהם.]

5) [ופרש הר"ש: שיש לו ב' דלתות אחד לימין ואחד לשמאל.]

6) [כלומר יוצאות מאותו מקום ומגיעות לאותו מקום.]

7) [ופרש רש"י: שהשכיבן זו אצל זו כמו תאומים.]

8) [כך הנוסח במשנה, אך בבבלי שם לט.: התיומת, והערוך (ערך תאם) גורס: האימות.]

1) [ועי' פִּעֵ'.]

2) [ויש גורסים בהִפעַ': המותאמות.]

3) [עי' בהוצ' איש שלום. אך נראית הגרסה שבמדרש תנאים (הופמן לג לד): מה פיסגה זו פרושה מן האשכול ואינה פרושה כך היתה קבורתו של משה מותאמת בין שני ההרים הר מיכן והר מיכן והיא מותאמת ביניהן.]

המוקף מהם והמותאם עמהם (תשובות ר׳ זכריה הלוי, הוצא׳ נחמד 3 כב ס). — ואמר הפיטן: דודי לי ואני לו מותאמת (ר׳ יצחק, הזכך סעה, סליחו׳ מ׳ עסי״ח).

—נפע׳, *נִתְאַם, *נתאמו ראובן ושמעון וכו׳, — נעשו כתאומים: תאמי צביה וכו׳ שנתאמו בצביונו של הקב״ה והשוו מעשיהם לשני עפרים (ס׳ חסידים, מק״ג, תזרמ״ד). — ואמרו פיטנים ומשוררים: מה יפו ונעמו מאורות שנתאמו (תהלה אור, יוצ׳ לשבת וכ״ס, מחזור איטלי׳ א, ס:). מה גדל חשק החושקים הנתאמים (עמנ׳, מחב׳ כז, ילדן, 498).—וכמו הִתְאַם, היו פניו כאלו לכאן ולכאן: נתאם (הכה״ג) בתוך ראש בית אב וסגן (רסנ״ג, בבכי גמו, ציללינק-רבנילקי 3, 213).

—פע׳, *תִּאֵם, כפל, עשה כפלים; verdoppeln; doubler; to double: תאמת אור בקדש ביום שבת וחדש (תהלת אור, יוצ׳ לשבת וכ״ס, מחזור איטלי׳ א, ס:). — ונוהג בלשון ימינו בספרות ובדבור במשמ׳ עשה שיהיה דבר הולם את זולתו, anpassen; ajuster; to fit, ומזה שס״פ תֵּאוּם.

תְּאֹמִים, עי׳ תָּאוֹם.

א. תאן [1], ממנו תְּאֵנָה, תַּאֲנָה.

ב. תאן [2], ממנו *תַּאַן.

***תַּאַן** [3], פ״ע. — קונן, בכה: תאננו לשפוך דמעות במים (ר״א קליר, איכה אלה, קינ׳ ט״ב).

תַּאֲנָה, עי׳ תְּאֵנָה.

1) [עי׳ תְּאֵנָה, הערה, תַּאֲנָה, הערות, תְּנוּאָה, הערות.]

2) [עי׳ *תַּאַן, הערה.]

3) [פעל שגזרו הפיטנים מן תַּאֲנִיָּה, ועי׳ בדברי י. כנעני, לשוננו י, 26 וכו׳.]

תֹּאֲנָה, ס״נ, — עלילה, התעללות, ובפרט התעללות מינית באשה [1], (schlechter) Streich; (vilain) tour; (mean) trick: ואביו ואמו לא ידעו כי מיי׳ היא כי תֹאֲנָה הוא מבקש מפלשתים (שופ׳ יד ד) [2]. — ובסהמ״א [3], אף במשמ׳ מעשה שלא יעשה, או תרוץ להמנע מדברי התנצלות: כי יצטרך כל מבקשה (את חכמת הכוכבים) להתיחד ביערים ובמדברות ולהביט אל הכוכבים ולעשות תואנות רבות אשר לא תעשינה וכו׳ (יוסיפון ו). ועתה הקשב נא רב סעדיה ויד תשים לפה ושב דומיה ומן תואנותיך תשאר ערום ועריה (לקוטי קדמוניות, נספחים, 67). בעלי הקבלה אין להם תואנה מכל אלו התואנות ואפילו אם יפול המועד אחר השבת כבר הם משאירים האש בשבת

1) [כמבֹאר בדברי העורך, הלשון והספר א, 405 וכו׳, מהד׳ ב, 431 וכו׳, אין תֹּאֲנָה במשמ׳ זו אלא שמוש מיחד — בנקוד לגנאי אולי על משקל בֹּשֶׁת — של תְּאֵנָה (עי׳ שם), פרי התאנה ששמש סימן להתעללות מינית בלשונות קדומות ומאחרות הרבה, ואין גם הסתקף בלשון חז״ל באותה משמ׳ אלא פעל הנגזור מן היונ׳ συκοφαντία וכו׳ במשמ׳ הראית תאנה. ולהתעללות מינית מתכון גם הכתוב במעשי שמשון, שאין כונתו לנהג אשות חקית כלפי הנערה הפלשתית אלא להתעלל בה ובבני עמה יחד. ואין גם צורת הפעל התאנה במ״ב ה ז: כי אך דעו נא וראו כי מתאנה הוא לי, אלא צורה נגזרת מלשון תאנה, ולא מן אנה, במשמ׳: תאנה, התעללות הוא מבקש ממני.]

2) [לדעת רבים הכונה לאותה מלה גם באיוב לג, י: הן תנואות (צ״ל תאנות) עלי ימצא, ועי׳ תנואה, הערות.]

3) [במדר״ר בראש׳ יט נאמר: ויתפרו עלה (נ״א עלי) תאנה, אמר רשב״י עלה שהביא תואנה לעולם ע״כ, ואין הגרסה מסכמת כל צרכה (עי׳ בהערות תיאודור למקום), ואין הצרוף הביא ת׳ לעולם מתאים אלא לדבר שאינו טעון לעושה שיעשהו, ועל כן יש להעדיף גרסה כגון תאניה, כדעת מ״ב שם. והשוה בטויים כגון דבר בא לעולם, חרב באה לעולם, גלות באה לעולם, מביא גאולה לעולם (עי׳ בערך עולם, עמ׳ 4370), שכל אלה ברכה או קללה הם בעצמם, ולא תואנה לעושה שיעשה מה שיעשה.]

וכו' (ר"א הקרלי, גן עדן, ענין חג המלות ס, מע:). וכל הקודם במשפחה יהיה ראוי ליבם אם לא יהיה לו אסור ערוה או תואנה ואם תהיה תואנתו תואנה יתחייב הבא אחריו (שם נשים לא, קם.). — ותאנים: מה יקחך לבך תאנים 1) בהשיבך מות קראתכם ככלות כל תנובך (יוסף בן אבוטלב, א"ז כארסה, זולת לשבת הגדול).

תְּאֵנָה 2) ש"נ, סמי' תְּאֵנַת 3), כני' תְּאֵנָתִי, תְּאֵנָתְךָ, תְּאֵנָתוֹ, תְּאֵנָתָהּ, תְּאֵנָתְכֶה 4), תְּאֵנָתָם, מ"ר תְּאֵנִים, סמי' תְּאֵנֵי, כני' תְּאֵנֵיכֶם, — עץ פרי נשיר בעל עלים רחבים, שצורת פריו (המדמה) המתוק כצורת כיס קטן, אחד משבעת המינים שא"י נתברכה בהם, ופריו, ficus (carica); Feige; figue; fig: ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש (דברי

1) [אלה דברי בר בסדורו: דברי התנצלות, מלי כי תאנה הוא מבקש ע"ב. ועי' גם תאנים.]

2) [המלה, ששמושה מרבה מאד במקרא ובתוים, משתפת היא לכל השפות השמיות, בכנעני' תין (בכתבת מקרת חדשה, סלושץ, אוצר 143, B, 5: ותין יא לבן לקחת תשקד, כלו': ותאנה נאה לבנה תשקד לקחת), ארמ' וסור' תִּינְתָא, תְּאֵתָא, אשור' תִּתְּ, ערב' תיג a). מקורו הלשוני של השם אינו ידוע, וביונ' ורומ' באות במקומו מלים כגון σῦκος, ficus, שכנראה קרובות הן אל שִׁקְמָה בעבר' (עי' ערך זה) כשם לעץ הקרוב במראה פריו לתאנה. התאנה וסוגיה שמשו תמונות שגורות בלשוננו כביתר הלשונות, ועי' בנאמר לקמן בערך זה, וכן בערכים *פַּחַל, *פַּחַל, ב. *שבע, *גרגרת, דְּבֵלָה, פַּג, *צֶמֶל, ועוד. ידיעות מרבות על מקום התאנה בתרבות ישראל בכל הדורות אסף לו בספרו Flora, ועי' בפרט שם בכרך I עמ' 224—254 ובספרות הנזכרת שם.

כנאמר בערך תְּאֵנָה, יש לראות גם את צורת הפעל הִתְאַנָּה כנגזרת משם התאנה, ואולי היה העקר מִתְאַנֶּה, על משקל תַּחֲרָה, וצ"ע.]

3) [כשם המקום תַּאֲנַת שלה, יהושע יז ז.]

4) [עי' בהמשך.]

a) تين

ס ח). ויאמרו העצים לתאנה לכי את מלוכי עלינו, ותאמר להם התאנה החדלתי את מתקי ואת תנובתי הטובה והלכתי לנוע על העצים (שופטי ט י—יא). וכל צבאם יבל כנבל עלה מגפן וכנבלת מתאנת (ישעי' לד ד). אין ענבים בגפן, ואין תאנים בתאנה והעלה נבל (ירמ' ח יג). והשמתי גפנה ותאנתה (הושע ב יד). שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה (יואל א ז). הכיתי אתכם בשדפון וכו' וכרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם (עמוס ד ט). ויך גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם (תהל' קה לג). — ובהשואת הטפול בתאנה ליחס האדם לאדוניו: נצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד (משלי כז יח). — ובמשמ' משאלת, בכנוי לאבר הנקבה ולהתעללות באשה 1): בכרה קלה משרכת דרכיה פרא למד מדבר 2) באות נפשו 3) שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה 4) (ירמ' ב כג—כד). — ובצרופים, דְּבֶלֶת תְּאֵנִים: ויאמר ישעיהו קחו דבלת תאנים ויקחו וישימו על השחין ויחי (מ"ב כ ז). ועי' דְּבֵלָה. — ודוד תאנים 5): הראני יי' והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל יי' (ירמ' כד א). — ועלה תאנה: וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת (בראשי' ג ז). — ותאני הבכרות, ובכורה בתאנה וכד': הדוד אחד תאנים טבות מאד כתאני הבכרות והדוד אחד תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע (ירמ' כד ב). כענבים במדבר מצאתי ישראל בבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע ט י). כל מבצריך תאנים עם בכורים אם ינועו ונפלו על פי אוכל (נחום ג יב). — ותאנים שֹׁעָרִים: הנני משלח בם את החרב וכו' ונתתי אותם כתאנים השערים אשר לא תאכלנה מרע

1) [כשמוש זה של שם התאנה בלשונות הרבה, וכן דרשו חז"ל בכוון זה גם מלים כגון דבלה, דבלים, והשתמשו בשמות כגון פגה, בחל וצמל כמשל לאשה. ואין להניח כאן מלה אחרת, תַּאֲנָה בנפרד, ובודאי אין מקום לתקון תַּאֲוָתָהּ, שהצע.]

2) [עי' שרך, הערה; שאף, הערות.]

3) [כך כתיב, קרי: נַפְשָׁהּ.]

4) [כלומר: כלום פרא זה יסרב להתעלל בה? אלא שלא יתן לה כל תמורה באהבתה.]

5) [עי' ב. דוד, עמ' 899.]

(ירמ׳ כט יז). — והנטה תאנה פגים: התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח (שה״ש ב יג). — ופרחת תאנה: כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים (חבק׳ ג יז). — ובתאור ההצלחה, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, עי׳ גֶּפֶן, 826. — ובתו״מ, גם במ״ר *תְּאֵנוֹת: הכל אילן סרק חוץ מן הזית והתאנה (ר׳ מאיר, כלא׳ ו ה). כל מין חטים אחד, כל מין תאנים וגרוגרות ודבלה אחד (תרומ׳ ב ד). האומר לחבירו הילך איסר זה ותן לי בו חמש תאנים וכו׳ (מעשר׳ ב ה). וכן תאנה שהיא נוטה על הדרך ומצא תחתיה תאנים (שם ג ד). מהוצאת עלין עד הפגין חמשים יום מהפגים עד שיהיו נובלות חמשים יום משיהיו נובלות עד התאנים חמשים יום (תוספת׳ שביע׳ ד כ). הוה תמן תאנה, אמר תאנה תאנה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא (בנו של ר׳ יוסי, תענ׳ כד.). תאינה עם נפילתה נמאסת (בר ספרא, ב״מ כח:). — *ובפתגם: בעל התאנה יודע אימתי עונתה של תאינה ללקוט וכו׳ כך הקב״ה יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלק מן העולם וכו׳ (ירוש׳ ברכ׳ ב ח). — *ובצרופים עם ש״ע, *יחור של תאנה, עי׳ *יחור, 2015. — *וכלכלת תאנים, *וכלכלה של תאנים: פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן וכו׳ חוץ מכלכלת תאנים, כלכלת תאנים שתרמה וכו׳ (מעשר׳ ב ד). ועי׳ *כלכלה — *ומרביות של תאנה: כל העצים כשרין למערכה חוץ משל זית ושל גפן אבל באלו רגילין במרביות של תאנה ושל אגוז ושל עץ שמן (תמיד ב ג). — *ונקורי תאנים: נקורי תאנים וענבים וקשואין וכו׳ (תרומ׳ ח ו). — *וסובי תאנים, עי׳ *סוֹךְ, 3987. — *וסלי תאנים: סלי תאנים וסלי ענבים וקופות של ירק (דמאי ב ה). — *ועוקצי תאנים, עי׳ *עֹקֶץ, 4681. — *ועצי תאנה: ברור משם עצי תאנה יפין לסדר המערכה וכו׳ (תמיד ב ה). — *ופי תאנה, במשמ׳ מקום העֹקֶץ, עי׳ א. פֶּה, 4834. — ועם פעלים, *הבחילו תאנים, עי׳ ב. *בָּחַל, 505. — *והתליעו תאנים: זרחה עליו החמה והתליעו תאינותיה (ירוש׳ ברכ׳ ב ח). — *וארה בתאנים, עי׳ אָרָה, 381. — *והחליק בתאנים: מחליקים בתאנים ובענבים של טבל (מעשר׳ א ה). — *ולקט תאנים[1]: אפילו נתכון ללקוט תאנים ולקט ענבים, ענבים ולקט תאנים וכו׳ (כרית׳ ד ג). שרוב האילנות הזית והגפן והתמר׳ נלקטין כאח׳ והתאנה נלקטת מעט מעט (מד״ר במד׳ כא). — *ועדר בתאנים: פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים וכו׳ (ב״מ פט:). — *וקצה תאנים, עי׳ א. קָצָה, 6088. — ובפהמ״א, *גרעין של תאנה: לוקחין הגרעינין של תאינה חיורתא ומושחין אותה בחלב כדי שידבקו הזרעים ביחד (ערוך, ערך סרטון). — *וחתך תאנים, *ובקע תאנים וכו׳: לקוצצי תאנים, אותם שמבקעים את התאנים ומולחין אותן כורכין משהו על אצבען שלא יגע בשומן התאנים (שם, ערך טל). מוקצה הוא כלי ברזל שדרך לחתוך בו תאנים (שם, ערך מקלה). — *ובתמונה על בני אדם[2]: אמר החכם רבינו ישראל המערבי נ״ע כי תקון המחזור הוא תקון התאנים הטובות שהיו מעולי בבל אשר נשארו אחריהם דור אחר דור (כ״י הקראי, גן עדן, ענין הגדל סוה מסכה יא, כב:). — *תְּאֵנַת חַוָּה, תְּאֵנַת גַּן עֵדֶן, צמח ופרי הבננה, ועי׳ ∞ מוז, 2839.

*תְּאֻנָּה, עי׳ תְּאֵנִים, הערה.

***תַּאֲנוּן,** ש״ז, — התאוננות, תאניה, ואמרו פיטנים: יוקש ברק השנון אם הושלף לתאנון יקשיב תחנון חנוניו לזכור (כ״י קליר, זכר תחלת, מוסף א׳ ר״ה). פרעות שבע על חטאתיכם בשנון ועוד מכה כפלים לבקש תאנון (סלוה עתיקות בתכ״ך, רוזנטל, HUCA XXI). תבא שועת חנון ואנקת אסיר בתאנון לפניך רחום וחנון (ליהוגעי בר אברהם׳ אהבים במר, שירמן, מבחר השירה העברית באיטלי׳, עב).

תַּאֲנִיָּה, ש״נ, — שה״ש בצורה מדגשת מן אנה, במשמ׳ אבל וקינה, במקרא רק בצרוף עם אֲנִיָּה, וחציקותי לאריאל : Klage ; plainte ; mourning

---

1) [עי׳ גם בפתגם המובא לעיל מירוש׳ ברכ׳ ב ח.]

2) [על פי ירמ׳ כד ב.]

וחיתה תאניה ואניה (ישע' כט ב). וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב ה). — ואמרו פיטנים ומשוררים: מעול מלכויות ארבה תאניות, עיני בוכיות בנשאי קינה (אלהי אזכירה, סליחי תימנים, ל:). ואסב עיר בקינותי ובבכי רב ותאניה (ר"ש הנגיד, בן תהלים, הברמן ב, 128). ומה בצע להתאנות לימים ומה הועיל בהרבות תאניה (רמב"ע, בלעד הזמן, בכודי, פד). וכל מלה הן נמלח בשאיה, ורב חובל רב חבל רב בכיה, והאניה תאניה ואניה (כאב"ע, אפרוש כף, איגר 185).

תאנים, ס"ז במ"ר, — מלה מספקה[1]): ונחכה בתוכת טמאתה תתם חלאתה, תאנים הלאת ולא תצא ממנה רבת חלאתה באש חלאתה (יחזק' כד יא–יב). — ואמר המשורר: ולא אשאל בעד מחט תמורת ולא אקח מחיר לרבות תאוניו (כ"י חריזי, תחכמוני איתיאל ח, פרן, 63).

א. **תאר**[2]), ממנו א. תאר.

ב. **תאר**[1]), ממנו תאור[2]), ב. תאר, תאר.

א. **תאר**, פ"ע, — כמו תר מן תור, חזר, סבב, sich wenden; tourner; to turn: ותאר הגבול מראש ההר אל מעין מי נפתוח ויצא אל ערי הר עפרון ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים (יהוש' יח ט). ותאר הגבול שכרונה ועבר הר הבעלה (שם שם יא). ותאר הגבול ונסב לפאת ים (שם יח יד). ותאר מצפון ויצא עין שמש (שם שם יז)[3]). — ואמר הפיטן: הלוך השמשות המאורות בכו גבול לתאור (אא"ר בר ילחק, אמונתך אמתי, יוצר לשבת כ"ח). כונו יום חנוך ויום בכור לתאור כסדרן וחסרין ולא שלמין לבאור (מנחם ברבי מכיר, אור זרוע, יוצר לשבת הפסקים א'). נהגו דרך שלשת ימים מוריה לתאור (בנימין בר אברהם מהענוים, בקר אערך, מחזור איטלי ב, קא.)

ב. **תאר**, קל לא נמצא המקורות.

—פע', יתארהו, יתארהו[4]), — סמן וציין בו תארים, קוים

---

[1]) [המסרת ראתה במלה הלאת את הפעל שבמשפט. ועל כן נקדה תאנים כש"ע, ובן־זאב במלונו מביא גם תאונה במשמ' כזו (Murren), אך רד"ק גוזר את המלה מן אנה, וז"ל: וממשקל הזה תאנים הלאת (יחזק' כד) הנפרד תאונה כפלס תכונה ונאמר הקבוץ בלשון זכרים כמו מן חטה חטים (מכלול, קעב.) והמחבר במלונו הקטן אומר: תאונה das Murren; תאונים, —א— Beschwerde, Mühe.

אך לפי כל הענין נראה לגרס בכתוב במק' הלאת צורה מן חלאה, חלאת וכד', ועל כן יש לבקש באותיות תאנים, כלן או רבן (כי כן אפשר לצרף ם אל חלאת, בנקוד שונה), פעל ולא שם, ואולי, למשל, המכון הוא: תתך (במק' תתם) חלאתה, תאגם חלאת, בלשון כדוד נפות ואגמן (איוב מ יב). ואלו המסרת הפרשנית הבינה תאנים בדרך כלל כלשון התאוננות מן און, בגזרת המלה מן און, וכן שמושה בסתמ"א. ובגזירה מן אנה נוצרת בלשון ימינו המלה תאנה, כלשון פגיעה שאנתה לאדם, גם בצרופים כגון תאנות דרכים, Unfall; accident. ועי' גם תנואה.]

[2]) [אין כאן למעשה אלא יצירת הגה נוסף בפער (hiatus) שבין שתי תנועות, במק' תר, תור, כדגמת הכתיב קאם במק' קם (עי' בערך קום), ואף רהט בארמ' במק' רוץ בעבר' ועוד. ועי' תור, וכן בהערה לערך ב. תאר.]

[1]) [עי' ב. תאר, תאר, הערות.]

[2]) [סה"פ מן תאר, פע', המשמש בספרות ובדבור במשמ' ספור תכונותיו של דבר וכד', Beschreibung; description, וממנו גם ת"ז תאורי במשמ' בא כתאור, descriptive, וכד'.]

[3]) [אפשר שיש להניח פעל זה גם בשם המקים דרך האתרים (צ"ל התארים, התרים את הארץ) בבמד' כא א, ועי' גם במובא בהערת המחבר, עמ' 448.]

[4]) [אלה דבריו של בעל מנחת שי לכתוב: יתארהו בשרד, האל"ף בשוא ופתח ובמחוגה יתארהו האל"ף בחטף קמץ רד"ק בפירוש ומכלול דף כ"ב ובשרשים וכן בספר ישן כתו' בגליון וסי' אאר ובס' אחר כ"י שניהם בחטף פתח ואין לחוש עליו וכתב רבינו יונה בס' הרקמה ובמחוגה יתארהו לית דכותי, קמוץ, ע"כ. וגינצבורג במהד' התנ"ך מביא בשם ס"א הרבה במקום הראשון גם יתארהו בפתח. ועי' בהערה שאחר זו.]

מסביב[1]), umzeichnen; dessiner les contours de; to sketch in outlines : חרש עצים נטה קו יְתָאֲרֵהוּ בשרד יעשהו במקצעות ובמחוגה יְתָאֲרֵהוּ (ישע' מד יג). ועי' פע'. — וכתו"ם, במשמ' יִפָּה תארו, verschönern; embellir; to beautify : לפי שהגלות מתארו (את הנזיר) ומיפהו (מד"ר במד' י). — ובסהמ"א, במשמ' הגדיר דבר או מֻשג בתאר או בתארים, beschreiben, definieren; décrire, définer; to describe, define : אמר החבר ואם ישאלך השואל עליו במה תתארהו, אמר הכוזרי בתארים אשר התבררו אצלי (ר"י הלוי, כוזרי א כג). ומין שלישי מהשמות נקרא תואר מפני שמתארים בו כל אחד משני המינים הראשונים, כאמרנו זהב טהור וכו' הלא תראה איך תארנו זהב וכו' (הנ"ל, ספר הרקמה לר"י אבן גינאח שער א). העץ יפה ענף וכו' ואנחנו נתארהו פה בקצרה (שמשון בלוך, שבילי עולם א אפריקה בכלל, ד). וגם לגבי משגים מֻפשטים : ובכלל בכל מיני האיכות אשר כבר תארנום (אמו"ר לרמב"ד א ח, 17). ועוד נזכור הנבואה ונקיימנה ונתאר תנאיה ומדרגות האנשים בה (שם א ו, 24).

—פע', במקרא רק בינ' מְתֹאָר, — צורה מספקה : ומשם עבר (הגבול) קדמה מזרחה וכו' ויצא רמון הַמְּתֹאָר[2])

[1]) [משמ' זו יוצאת גם מן הנאמר על שֶׂרֶד, ועי' שם. לפי הבנה זו עדיפה הצורה יְתָאֲרֵהוּ בבנין פע', הרומזות כמו כן, שאין כאן אלא פֹעל משני שנגזר מש"ע (אולי במבטא שונה מן תֹּאַר) במשמ' "תיור" וציור קוים מסביב, לקביעת צורתו המדיקת של הפסל. ואמנם ש"ע כזה אפשר שנגזר מן א. תָּאַר, (עי' שם) במשמ' סָבַב, אבל הואיל ובמשמ' זו של ציור ורשום רחוק הוא בענין מן א. תאר, מוטב לראותו כאן עדות ליצירת שרש חדש. כהתפתחות אחרת מן תור, במשמ' תרתי בלבי (קהלת ב ג) יש לראות תאר, עַיֵּן בדבר, בסור' של א"י, ועי' תור. וכן בא בערב' תַאַר a) (מן תור) באיתה משמ' כמו תאר בסור'.]

[2]) [לדעת רבים יש לגרס: ויצא רמונה (או מהרמון) וְתָאַר הנעה, ונראה כך בקרוב נכון.]

a) تار

הנעה (יהוש' יט יג). — ובסהמ"א תֹּאַר, שתארו אותו, שנתן לו תֹּאַר: עמד (אדם הראשון) על רגליו והיה מתואר בדמות אלהים ראו אותו הבריות ונתיראו כסבורין שהוא בוראן (פדר"א יא). שיאמין שיש תארים עצמיים יתואר בהם הבורא יתברך (מו"נ א נו). התאר אינו אשר ייחד המתואר לבד עד שלא ישתתף בתאר ההוא עם זולתו אבל התאר יהיה גם כן תאר למתואר ואם הוא משתתף בו עם זולתו (שם שם נח). ולא יתואר הבורא ית' ביכלת על ברא עצם מבלתי מקרה כי זה נמנע (שם שם עג). לעיני הגוים רבים, בידיעת המתואר בלא ידיע' התאר כמו סורי הגפן נכריה (רד"ק יחזק' לט כז). התואר שיתואר בו הדבר אינו עצם המתואר אבל הוא ענין אחר מגיע לעצם (ר"י אלבו, העקרים ב ט). שכל תואר שיתואר בו הוא יתעלה וכו' ראוי [illegible]ה קדמון ונצחי כמוהו (שם שם יט). או שעצבות מחובר מתאר ומתואר (אמו"ר לרמב"ד ב ג). — ואמר המשורר: תמה השירה במבטא מבוארה נגבלה מתוארת (תשובות דונש, 4). יעלה ברה ומתארת (רפאל בן יצחק מפאניאנו, רעיתי לי, מבחר השירה העברית באיטלי', שירמן, רג).

—הפע', הִתְאִיר, — פאר ביפי תֹאַר, עשה פאר, ואמרו פיטנים: לאוגדיו הבאיר את אשר התאיר (ר"א קליר, אותו מבהלה, קרוב' לפורים). דביר עדן לחם התאיר (רסע"ג, אלהים אל דמי לך, ביאליק–רבניצקי ב, 203). נאור דמותם לעם זו התאיר וינחם יומם בענן מבעיר (ר' יוסף בר שמואל טוב עלם, אאמיר מסתתר, יוצר לשבת הגדול). ירד והתאיר חנית מסע ושריה וישלח חציו להפוך עיר וקריה (הנ"ל, אז כהרעש, זולת לשבת הגדול).

תֹּאַר, ש"ז, תָּאֳרוֹ, תֹּאֲרוֹ, תָּאֳרָם, — דמות, מראה, צורה, Gestalt, Aussehen; forme, figure; shape, appearance : ויאמרו (זבח וצלמנע לגדעון) כמוך כמוהם אחד כְּתֹאַר בני המלך (שופ' ח יח). ויאמר לה מה תָּאֳרוֹ ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל (ש"א כח יד). כאשר שממו עליך רבים

כן משחת מאיש מראהו ותֹארו[1]) מבני אדם (ישעי׳ נב יד). חשך משחור תָּארם לא נכרו בחוצות (איכה ד ח). -- ובצרופים, איש תאר, במשמ׳ יפה מראה: הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תֹּאַר ויי׳ עמו (ש״א יו יח). — וטוב תאר: וגם הוא (אדניה בן חגית) טוב תֹּאַר מאד (מ״א א ו). — ויפה תאר, ויפת תאר: ורחל היתה יפת תֹּאַר ויפת מראה (בראשי׳ כט יז). ויהי יוסף יפה תֹּאַר ויפה מראה (שם לט ו). שבע פרות בריאות בשר ויפת תֹּאַר (שם מא יח). וראית בשביה אשת יפת תֹּאַר וחשקת בה (דבר׳ כא יא). — ורע תאר: והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תֹּאַר מאד ורקות בשר (בראשי׳ מא יט). — ולא תאר לו: ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא תֹאַר[2]) לו ולא הדר ונראהו ולא מראה ונחמדהו (ישעי׳ נג ב). — ואמר בן סירא: אל תהלל אדם בתארו ואל תתעב אדם מכער במראהו (ב״ס יא ב). תואר לבנה יגהה עינים וממטרו יתמה לב (שם מג יח). — וכתו״מ[3]): רצה (היבם) לכנוס לשם תואר[4]) כינס, לשם ממון כינס (ירוש׳ יבמ׳ א א)[5]). — ובצרוף, *תאר כלי: אומר לנו (רבי) בחרו לכם חלקי אבנים ואתם מותרין לטלטלן למחר, ר׳ זעירא אמר עד שיקרדם וכו׳ ר׳ יוחנן אמר עד שיהא עליהן תואר כלי (שם שבת ד א). מטלטלין וכו׳ ואת הקרקש ואת המראה לכסות בהן את הכלי׳ בשיש עליהן תואר כלי[1]) (שם שם ו א). — *ויפת תֹּאַר, במשמ׳ שבויה[2]): כהן מהו ביפת תואר (קדוש׳ כא:). ד׳ מאות ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו (סנה׳ כא.). כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה (שם קז.). — ובסהמ״א: ויש אשר יעשו אותם (את התרפים) כצורות אדם מזהב וכסף בשטות ידועות אליהם וקבל התואר ההוא את כח הכוכבי׳ (ס׳ הישר, וילנ, כט:). ואינו אומר (בצלמנו כדמותנו) על צורה זו הניכרת לעינים וכו׳ שזו תואר שמה (רמב״ם, יסודי התורה ד ח). כבר חשבו בני אדם כי צלם בלשון העברי יורה על תמונת הדבר ותארו וכו׳ והשבו שהשם על צורת אדם, ר״ל תמונתו ותארו, והתחייבה להם ההגשמה הגמורה וכו׳. ואומר כי הצורה המפורסמת אצל ההמון אשר היא תמונת הדבר ותארו, שמה המיוחד בה בלשון עברי תאר וכו׳ (ר״ם א״ח, מו״נ א א). — *ובמשמ׳ תכונה מן התכונות[3]): Eigenschaft; qualité; — ty: וכל תאר יתואר בו דבר מה,

1) [במגלת ישעיה א ממדבר יהודה: ותוארו.]

2) [במגלת ישעיה א ממדבר יהודה: תאור.]

3) [בסנה׳ ק. נאמר בין דרשות אחרות על ועלהו לתרופה (יחזק׳ מז יב): ר׳ שמעון בר נחמני אמר לתואר פנים (של בעלי הפה) ע״ב, אך אין הגרסה מסמכת כל צרכה (עי׳ ד״ס ובירוש׳ שקלי׳ ו ב) ואין צרוף כזה במלת תאר, הלקוחה מלשון המקרא מסתבר, ועוד שיש כאן ערביב במלה היונ׳ תרפיה, תרפיון (θεραπεία). ועי׳ קרויס .Lehnw.]

4) [משום שחמד ביפי האשה.]

5) [בירוש׳ ברכ׳ ה א, בתוך דיון על השאלה מתי שאילת שלום מתרת לתפלל, נאמר לפי נסחת הספרים: ר׳ ינאי ור׳ יונתן הוו מטיילין באסלטין (נ״א באסטדין, באסרטין באיסטרטיא, וכן נראה) חמתון חד ושאל בהון אמר להון שלמכון (נ״א שלם לכון) רבייא אמרין אפילו תואר חברות אין עלינו לרעה ע״כ. ואין הענין מתפרש לפי שמושה המקורי של המלה תאר, הנדירה בתו״מ, ושאינה באה שם בעקר אלא בחקוי השמושים שבמקרא ואמנם בשרידי ירוש׳ מן הגניזה (גינצבורג, 17) בא המשפט האחרון בלי המלה לרעה, ובקונדריסו של ר׳ שמעון הדרשן (שם, 822) הגרסה: אפילו תואר הבריות אין עלינו לרעה, וספק הוא, אם בכלל כונת המקור למלה תאר העברית, כי לפי כל הענין מצפה כאן מאמר כגון: אפילו יבוא מלך מן המלכים אין עלינו לדרש בשלומו או לכרע לפניו וכדו׳. ואפשר שאין האותיות תואר חברות או תואר הבריות יחד אלא גלגול של מלה יונית מרכבת שלא הובנה, ואף יתכן ששנו אותה במשפט מעין זה בכונה. אעפ״י כן יתכן, כי השפיע הצרוף המספק תאר חברות על התפתחות משמעותו של השם בסהמ״א, וצ״ע.]

1) [וכן בירוש׳ ביצה א יט, ד ב: תואר כלי, אך בבבלי שם י. נמצא דאיכא תורת כלי עליו.]

2) [על פי דבר׳ כא יא: וראית בשביה אשת יפת תאר.]

3) [שמוש שחדשוהו בני תבון כדי לתרגם את המנח הערבי צפה, ואלה דברי ר״ש א״ת בפרוש המלות הזרות: תאר — שם מיוחד לצורה המושגת בחושים, טבעית או מלאכותית.]

והתאר ההוא נמצא בדבר ההוא בעת שיתואר בו, הנה נאמר כתאר ההוא שהוא נמצא בפעל וכאשר יתואר הדבר בתאר בלתי נמצא בו עתה, אבל הוא מוכן ומזומן שיגיע לו התואר ההוא, הנה אנחנו נאמר כי התאר ההוא בכח (מלות ההגיון יח). — °ובפרט מדה ממדות האלהים, attribut(e)[1]: ואנחנו אומרים עליו שהוא חי לשלול ממנו תאר המות (ר״י א״ת, כוזרי ב ב). כל מתואר שיתחייב לו תאר ויאמר שהוא כך וכך לא ימלט התאר ההוא מהיותו מאחד מאלו החלקים החמשה, החלק הראשון שיתואר הדבר בגדרו וכו׳, זה התאר, הוא המורה על מהות הדבר ואמתתו וכו׳ (ר״ש א״ת, מו״נ א נב). — ובצרופים, °תארי החיוב, °תארים מחייבים, °תארים חיוביים, °מקיימים, positive, affirmative attribute: והחלק החמישי מתארי החיוב הוא שיתואר הדבר בפעולתו וכו׳ (ר״ש א״ת, מו״נ א נב). כל תואר שיתואר בו הוא יתעלה, הן שיהיה חיובי או שוללי, ראוי שיהיה קדמון ונצחי כמוהו (ר״י אלבו, העקרים ב יט). — °ותארי היחס, הצרוף, °תארים מצליים, °יחוסיים, °יחסיים, °צרופיים, °מקריים: כי התארים הרבים אשר נתארהו ית׳ בהם לא יתכן בהם התארים העצמיים או המקריים, בלתי הצרופיים וכו׳, ולא יתכן כלל שיתואר בתואר שיהא עצמותו עד שיתחייב בעצמותו חבור, אמנם התארים המקריים שאינם צרופיים והם התארים שנפלו במתואר וכו׳ (אמו״ר לראב״ד ב ג,ב ד). — °ותארי העצם, °העצמות, °תארים עצמיים, °תארי הנפש, °תארים נפשיים[2]: אמנם התוארים העצמיים לו יתעלה אינם מפעולותיו וכו׳, והם בתארים ההם אשר קראו אותם עצמיים חלוקים, ר״ל במספרם וכו׳ ואומר לך מה שהכל מסכימים עליו וכו׳ והם ארבעה תארים, חי, יכול, חכם, רוצה (ר״ש א״ת, מו״נ א נג). — °ותאר אמתי, °תאר השלילה וכד׳: דע כי תארי השם יתברך בשלילות הוא התואר האמתי וכו׳ (שם, שם שם נח). הנה כן יקרבוך תארי השלילה לידיעת השם יתברך והשגתו (שם שם ס). — ובדקדוק, °תאר השם, °שם התאר, מלה המתארת את השם, adjectivum: ומין השלישי מן השמות נקרא תאר מפני שמתארים בו כל אחד משני המינים הראשונים כאמרנו זהב טהור, כל מום רע וכו׳ (ר״י א״ת, הרקמה שער א). — °ובמשמ׳ שם עצם שעקר הוראתו בקריאת תאר לעצם, שם עצם כולל בנגוד לשם פרטי: ובארבעה דברים יבדל שם העצם[1]) משם התאר, האחד כי שם התאר נגזר מפעל כמו חכם בני וכו׳ ולא כן שם העצם כמו אברהם וכו׳ והדבר הב׳ שתחבר חכם עם התאר ותאמר חכמים ולא יתכן לומר מאברהם, שהוא שם העצם, לא יאמר על רבים אברהמים וכו׳ והדבר השלישי שם בעצם לא יהיה מבואר בה״א הדעת כאשר יבואר שם התאר, כי מן חכם יאמר החכם והנה לא יאמר האברהם וכו׳ והאדם הוא שם תאר וכו׳ והדבר הרביעי שם העצם לא יסמוך כאשר יסמך שם התאר כמו חכם לבב וכו׳ והנה אלהים תאר השם כי הוא על לשון רבים וכו׳ (ראב״ע, שמות ג טו). — °ובמשמ׳ כנוי כבוד לאדם לפי דרגתו ומעלתו[2]), גם בצרופים °תאר כבוד, °תאר רב וכו׳ Titel; titre; title: תאר ולזה הוא מזכירם (את החכמים) לא בתאר אחר כמו רבן ורבי ורב לפי שהם למעלה מכל תאר מאלו התארים (רשב״ץ דוראן, מגן אבות א א). — °ובמשמ׳ מתכון הרופא להרכבת תרופה, Rezept; prescription: תאר רטיות מועילות (קאנון ג א ב יב). תאר רפואה לשתויי יין (שם כא). וכן רטיה עשויה בתאר זה וכו׳ (שם לב). תאר משקה ותארו וכו׳ (ס׳ הטחורים של הרמב״ם). תאר משקה משמח מועיל וכו׳ מרקחת משמח וכו׳ תארו (ר״מ ככבוני, ארח חיים ח, כ״י ביה״מ פטער). תואר אבק הברתיו נגד התולעים (יצחק בן טודרוס, באר לחי). — ואמר הפיטן: כי לא ישיגך רבוי ושנוי ולא

---

1) [ועי׳ קלצקין־צובל, אוצר המונחים ד׳, ערך תֹּאַר.]

2) [צרוף אחרון זה בא בספרות הקראים, ועי׳ קלצקין־צובל.]

---

1) [במשמ׳ שע״פ, עי׳ עֶצֶם, 4653.]

2) [אולי בהשפעת הצרוף (המספק) תאר חברות שבתו״ם, ועי׳ שם בהערות.]

תאר ולא כנוי (רסנ"ג, כתר מלכות). כל תארים תמצא יתאר גם הם תארים מורים פעלתו (עמנואל, לספתח בכנור, מובא בפיוט במחברת ז, ירדן, 91).

תָּאֳרִי, ״תאריי, ת"ז, בפרט בלשון הקראים — מתיחס לתאר העצם ומשג בחושים: ואם לא יהיה שם צלם נפש משכלת רק לצורה התארית מכלל ששאר בניו הנולדים לו לא היו כצורת אדם התארית (ר' אהרן הקראי, עץ חיים כב). והוא ענין שאינו מקיום העצם והוא מפני צורה מקרית התארית (הוא, גן עדן, עריות ג, קלא.). אם כן הנפש במיפת התבאר שאינה צורה תאריית ושהיא צירה שכלית (אלפרגי, מאמר במהות הנפש, המדה גנוזה, מו:). — ״ובדקדוק במשמ' משמש תאר, כשם תא״, adjektivisch; adjectif ; - ive, נוהג בספרות ובדבור.

תַּאֲרִיךְ [1], ס"ז, — ראשית חִשוב הזמן לפי ימים ושנים, וקביעת מועד לפי זה, Datierung, Ära, Datum; datation, ère, date; dating, aere, date: ואיך נדע מהלוחות האלה שאר תאריכי האומות הקרובות אלינו (ראב"ח הנשיא, הספנון המהלכות ח). ויהיה מתחלת התאריך [2] עד היום ההוא אלפים ותפ"ה שנה (אבן חסדאי, אגרת תימן לרמב"ם, הלקין, 82). ועל כל קבר וקבר יש בו תאריך (מסעות מעודילה יג, גריכסוע, 34).

תְּאַשּׁוּר [3], ס"ז, — שם לאילן הגדל בהרים, שעצו משמש לבנית אניות, כנראה מין ממיני הארנים, אולי מין cupressus [1] כמו ברוש הנזכר על ידו: אתן במדבר ארז שטה והדם ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו (ישע' מא יט). כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדו (שם ס יג) [2].

תֵּבָה [3], ס"נ, סמי׳ תֵּבַת, — א) מין ארון עץ, Kasten; caisse; box: ותקח לו תֵּבַת גמא ותחמרה בחמר ובזפת (שמות ב ג). — וככנוי למכנה עצים בדמות תבה, שצף על פני המים, ושעשה איתו נח,

---

1) [אין זו כידוע, בעקר אלא תעתיק המלה הערב׳ תאריח׳ a), מה"פ מן אַרַח׳ b), קבע זמן ומועד.]

2) [במלה זו הבאה במקור הערבי, בתרגומו של ר"ש א"ת: מתחלת היצירה, ושל נחום בן יעקב המערבי: מתחלת החשבון.]

3) [השם נמצא כעת גם באוגרית׳ ברשימה של הגשת מנחה (למלך?), שבאים בה ביחד: בכרם. ברשל (ז"א ברזל), מאת תאשרם, ת׳לת׳ם (עצי) אלמג, חמשם בכר קנם (גורדון, Handbook, עמ' 161). במגלת ישעיה א ממערות המדבר בא השם בכתיב תשור. הכונה לאותה מלה גם ביחזק' כז ו: קרשך עשו שן בַּת־אֲשֻׁרִים מאיי כתים, כדברי רש"י: כאלו הוא תיבה אחת לשון תדהר ותאשור, שניהם ת"י אשכרועין, ע"כ, ועי' גם בהערת העורך בערך קֶרֶשׁ, עמ' 6225. אין לדעת אם שם העץ מקורו בעבר' או אם הוא שאול משפה אחרת.]

1) [כך דעת לֵו, Flora 3, 28 ועוד, המביא את החמר שבתרגומים ואת דעות החוקרים, ובסכומו בכרך IV, 33 הוא מזהה את העץ כמין Cupressus horizontalis Mill.]

2) [אין להניח שרש ופעל תבא על יסוד הנאמר במד"ר בראש' לא (וכעין זה בילק"ש שם נג): ולמה הוא קורא אותה אמה תביקין, ר' הונא אומר שהיא מתביאות וכו', כי, כדברי תיאודור במהדורתו עמ' 282, הגרסה הנכונה היא: ולמה הוא קורא אותה תיבייקון (θηβαικόν), ר' הונא אומר שהיא מתיבאין, כלו' מן Θῆβας, העיר הידועה ביון.]

3) [לדעת רבים מקור המלה במצרי' קדומה: דְבע.ת, ארון מתים, ובמצר' מאחרת: תב.ת, ארון ותבה בכלל, ואמנם אין גזירה זו נעלה מספק. ולא מן הנמנע הוא, שאין כאן בעקר אלא שם עץ ששמש בעשית תבות, והשוה בעבר' אֳרוֹן כנגד אֹרֶן, באשור' erinu, ארז, בסור' שמשרתא (תבת נח) כנגד שְׁמַשְׁר, עץ האשכרוע, ועוד. Köhler במלונו רואה תבה במשמ' ספינה (תבת נח) כמלה אחרת, שהוא מיחס לה כמשמ' עקרית זו של היכל וארמון, הואיל ובעלילת גילגמש הבבלית נמשלה ספינת גבור המבול כנראה להיכל, וזה בודאי אינו נכון. אין להבחין בלשון בין תבת נח הגדולה שבים ובין תבת קטנה זו שחושם בה לפי התורה משה בנהר.]

a) تأريخ b) أرخ

aro ; arche ; Arche: עשה לך תֵּבַת עצי גפר קנים תעשה את התֵּבָה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר וכו' שלש מאות אמה ארך התֵּבָה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה. צהר תַּעֲשה לַתֵּבָה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התֵּבָה בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשה וכו' ובאת אל הַתֵּבָה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך. ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התֵּבָה להחית אתך (בראש' ו יד–יט). וירבו המים וישאו את התֵּבָה ותרם מעל הארץ וכו' ותלך התֵּבָה על פני המים (שם ז יז–יח). ויפתח נח את חלון התֵּבָה (שם ח ו). — ובתו"מ[1]: פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז כהן את האור (שבת עז א). אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכים של גבאין (ב"ק י א). מצא בחנות הרי אלו שלו בין התיבה ולחנוני הרי אלו של חנוני (ב"מ ב ד). השידה והתיבה והמגדל וכו' הרי אלו טהורין (כלים טו א). שלוש תיבות הן, תיבה שפתחה מצדה טמאה מדרס (שם כד ד). תיבת המגדל יש בה פותח טפח וכו' (אהל' ד ג). תיבה שהיא מלאה כלים וקבע לה כסוי טמאה (תוספת' כלים ב"מ י א). תיבת הכלנין שהיא גבוהה עשרה טפחים ויש לה ליזבז טמאה (שם שם י ג). תיבה שהיא מלאה ספרים נותנה מראשותי המיטה ואינו נותנה מרגלות המטה (ירוש' ברכ' ג ה). כיצד היו ישראל מהלכין במדבר וכו' חד אמר כתיבה[2], וחרנה אמר כקורה (שם ערובי' ה א). שהיו עשויין (המצרים) תיבות תיבות[3] והיו החיצים מפורין אותן (שם סוט' ח ג). דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין אבל לא מחזירין (שבת קכב:) תיבה שנשתמשו בה מעות חולין ומעות מעשר וכו' (פסח' ז.).

[1]) [קשה לעמד היום על שמושה המיֻחד של המלה תבה בתו"מ, בהבדל מן שדה מִגְדָּל, ואין לקבע על פי הצרופים השונים תכונה משֻׁתפת לכל מיני התבה.]

[2]) [כלומר בתבנית מְרֻבַּעַת ולא מְאֹרֶכֶת כקורה.]

[3]) [כלו' ערוכים בתבנית מרבעת.]

שהעבירן (נח את החיות) לפני התיבה, כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם עבירה, וכל שאין התיבה קולטתו בידוע שנעבדה בהן עבירת (סנה' קח:) לחם הפנים כיצד עושין אותו, רבי חנינא אמר כמין תיבה פרוצה[1], ר' יוחנן אמר כמין ספינה רוקדת[2] (מנח' לז.-לז:). מה הקן הזה מטהר את המצורע אף תיבתך מטהרתך (מד"ר בראש' לא). על שם תיבתו של נח (שם שם). — ובספה"מ: תיבה שנותנין בה המעות המתקבצות בישיבה (ערוך ערך סופר). מה אומר באיש אשר מאוניו גנזיו ושניו אושפיזיו וכספו וזהבו ואבני לבבו ומפתחו נאמן רוחו ותיבתו בעל חברתו וטבעתו איש עצתו (בן המלך והנזיר שער ה). לכשאפתח תבתי אוציא את שלך (ס' הישר לר"ת, שו"ת נג ג). המגלגל דבר מרובע כמו תיבות שלנו, כשעוקר זוית אחד עדיין השני מונח במקומו וכו' (מרדכי, שבת כב). אינם (שטרי חובות) ממוני אלא המעות שבתיבתך הן ממוני (טוחו"מ עא). אפילו נתנם בתיבתו ונעל בפניהם ונגנבו או נאבדו חייב (שם שם רלא). שתשמור כסף וזהב ומרגליות בתוך חדרך ובתוך תיבותיך ותעשה מסגרת למסגרתו כך תעשה לפיך (ראשית חכמה, שער הקדושה יא). —ובמיחד במשמ' קֻפָּה[3]: ואין הפ"ה של הגבאים רשאי להוציא מתחת ידו ורשותו התיבה וארנקי של צדקה (דברים עתיקים לפי ווטשטיין, סי' טו). הוצאות דיינים ושמשים ושכר הבית יתפרע מתיבת המדינה (פנקס מדינת ליטא מ). מכולם פטרוהו הקהל אותו ואת אשתו כל ימי חייו, רק מעות תיבה ומעות קצבה (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 306).

[1]) [רש"י: שניטל כיסויה ושתי דופנותיה זו כנגד זו כך הלחם היו לו ב' דפנות ושוליים רחבים ע"כ (עי' בציור שם), כלו' כמחצית רבוע, פתוח למעלה.]

[2]) [כלו' כזוית פתוחה כלפי מעלה, כחתך של ספינה.]

[3]) [ע"פ תיבת המוכסין שבתו"מ (ב"ק י א, עי' לעיל), וכדומה לשמושים המובאים לעיל מן הספה"מ. והשוה במקרא בשמוש זה ארון (מ"ב יב י).]

— ב) *במשם׳ ארון הקדש של בית הכנסת שספרי התורה נתונים בו: סדר תעניות כיצד, מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותן אפר מקלה ע״ג התיבה (תעני׳ ב א). בני העיר שמכרו וכו׳ ביהכ״נ לוקחין תיבה, תיבה לוקחין מטפחות וכו׳ אבל אם מכרו וכו׳ מטפחות לא יקחו תיבה, תיבה לא יקחו בית הכנסת (מגי׳ ג א). ואיזהו דבר של אותה העיר, כגון הרחוב והמרחץ ובית הכנסת והתיבה והספרים (נדרי׳ ה ה). מטפחות תיבה אין בהן משום כלאים (תוספת׳ כלא׳ ה יז). — ובמשם׳ זו, *ירד לפני התבה, *עבר לפני התבה וכד׳, נגש להתפלל כשליח־צבור: העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע (ר״ה ד ז). עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל (תעני׳ ב ב). הפורס את שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו וכו׳ לא יענה אחר עצמו אמן (ירוש׳ ברכ׳ ה ד). י״ט שחל להיות בשבת שליח צבור היורד לפני התיבה אינו צריך להזכיר של יו״ט (שבת כד:). —ג) *במשמ׳ מלה הכתובה (geschriebenes) Wort; mot (écrit); (written) word: שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה[1] (ירוש׳ פסחי׳ ד ח). גורעין לדרוש מתחלת הפרשה עד סופה, ר׳ חנניה בשם ר׳ ירמיה ואפילו באמצע תיבה (שם ע״ז א ג). הפוך את התיבה ודרשה (שבת כח:). לא הוה ידעין הי באמצע תיבה הי בסוף תיבה (שם קד.) כל תיבה שצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה״א בסופה (יבמ׳ יג:). נזדמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יזרקנה לבין הדפין אלא חוזר וכותב בתחילת השיטה (מנח׳ ל:). מניחין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה, בין תיבה לתיבה כמלא אות (סופרים ב ב). לשעבר היית (האות יוד) בשמה של נקבה (שרי) בסופה של תיבה אבל עכשיו הריני נותנך בשמו של זכר (יהושע) בראשה של תיבה (מד״ר ויק׳ יט). עם נקודות הכסף, רבי אבא בר כהנא אמר אלו האותיות רבי אחא אמר אלו

---

[1]) [גם כאן הכונה: אין מפסיקין בדבור בין מה שכתוב בתבה לחוד למה שכתוב בתבה אחרת, ולא למשם׳ מלה שבדבור. וכדאי לדיק בהבחנה זו גם היום.]

התיבות (שה״ש, תורי זהב). (הראובני, השמעוני ה״א בראש התיבה ויו״ד בסופה (שם שם, גן נעול). ובתיבה אחת מצינו אחד עשר מאגניות[1]) משמשים (פסיקי רבי, אנכי אנכי, מא״ש, קנג.). — ומ״ר *תֵּבוֹת, *תֵּבִיּוֹת: היה עשוי (המזוזה) כהצי חליטה, שורה העליונה שיש למטה הימינה שתים, צריך שיהא בה שלש תיביות, האמצעית שתים, התחתונה אפי׳ על הארץ (ר׳ בא, ירוש׳ מגי׳ א יא). דפסק ספרא לשתי תיבות (חול׳ סד:). אף משה לא הזכיר את השם עד שאמר עשרים ואחת תיבות (תנחו׳ והלכא א). — ובסהמ״א, גם ללא דיוק: כי י״א מהם תשמש בתחילת התיבות ובתוכם ובסופם (דונש, תשו׳ על רסע״ג 6). שכן דרך לכתוב בהגדות תיבות קשות (ערוך ערך אדכדק׳). שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו (רש״י, בראשי׳ א א). שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות (הוא, שם מט יט). שכל למ״ד ובי״ת המשמשת בראש התיבה אם נקודה בחטף כגון לְמלך לְמדבר לְעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזו עיר (הוא, שמות כב יט). ואינה מפרשת לחתוך תיבות זו מזו ולהשמיע כל תיבה ותיבה ומצטרפות שתי תיבות כאחת (הוא, ערובי׳ נג:, ד״ה תאי). התיבות כגויות והטעמים כנשמות (ראב״ע, יסוד מורא א). ועבטו ארחותיה (של חכמת הלשון) ועותו נכוחותיה ועקלו נתיבותיה ועבתו מלותיה ותיבותיה (ר״י א״ת, הקד׳ המתרגם לס׳ הרקמה). ובשאר התיבות אז שכח כותב מקצת התיבה בשטה ומקצתה למעלה (רמב״ם, תפילין א טז). — *תֵּבָה פְּתֵבָה, כל מלה ומלה בלא להחסיר אף מלה אחת: יכול לכוין דעתו מתהלה ועד סוף תיבה בתיבה וישמע משליח צבור כל התפלה ויוצא ידי חובתו (תשוה״מ לר״י אלנקאוה ב, 144). — ואמר המשורר: כמוהם ככתבם תוך לבבי חקוקים אות באות תיבה בתיבה (ר״י הלוי, הקולך זה, זמורה ג, 383). — *ובמשמ׳ אות: למה נקרא אות תיבה, כמו תיבה מחוברת דף לדף נסר לנסר ואז יוכל להשים

---

[1]) [צ״ל סיגנאות = signa, אותיות.]

בו חפצו וכו׳ כך אין אות אחת נשמע כלום אלא אם מחובר לחבריו (ספר חסידים תתתסיב).

תְּבוֹאָה, ס״נ, — מלה מספקה: הסכן נא עמו ושלם בהם תְּבוֹאָתְךָ[1] טובה (איוב כב כא) — ובסהמ״א, במשמ׳ סה״פ מן בוא, ביאת זמן או דבר: כבר בא יום אשר מאז אקוה ת ב ו א ת ו וסרת המגורה (ר״ש הנגיד, אלוה עז, הברמן א, 5).

תְּבוּאָה[2], ס״נ, סמ׳ תְּבוּאַת, כנ׳ תְּבוּאָתִי, תְּבוּאָתֵנוּ, תְּבוּאָתְךָ, תְּבוּאָתֵךְ, תְּבוּאָתוֹ, תְּבוּאָתָהּ, תְּבוּאָתָהּ. מ״ר תְּבוּאוֹת, תְּבוּאֹת, כנ׳ תְּבוּאֹתֵיכֶם, — מה שמובא ונאסף מתפוקת השדה אל הבית, בפרט ממיני חדגן, Getreide; blé; grain, corn: הא לכם זרע וזרעתם את האדמה, והיה בַּתְּבוּאֹת ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידת יהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם (בראש׳ מז כג—כד). ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תְּבוּאָתָהּ (שמות כג י). שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תְּבוּאָתָהּ (ויקי כה ג). ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תְּבוּאָתָהּ לאכל (שם שם ז). מן השדה תאכלו את תְּבוּאָתָהּ (שם שם יב). וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעת הן לא נזרע ולא נאסף את תְּבוּאָתֵנוּ, וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את הַתְּבוּאָה לשלש השנים, וזרעתם את השנה השמינת ואכלתם מן הַתְּבוּאָה ישן עד השנה התשיעת עד בוא תְּבוּאָתָהּ תאכלו ישן; (שם שם כ—כב). מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תְּבוּאָתְךָ בשנה ההוא (דברי׳ יד כח). כי יברכך יי׳ אלהיך בכל תְּבוּאָתְךָ (שם יו יח). כי תכלה לעשר את כל מעשר תְּבוּאָתְךָ וכו׳ (שם כו יב). ובמים רבים זרע שחר קציר יאור תְּבוּאָתָהּ (ישע׳ כג ג). זרעו חטים וקצים קצרו וכו׳ ובשו מִתְּבוּאֹתֵיכֶם (ירמ׳ יב יג). והיתה תְּבוּאָתֹה ללחם לעבדי העיר (יחזק׳ מח יח). כבד את יי׳ מהונך ומראשית כל תְּבוּאָתֶךָ (משלי ג ט). כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תְּבוּאָתָהּ (שם שם יד). טוב פריי מחרוץ ומפז וּתְבוּאָתִי מכסף נבחר (שם ח יט). פעלת צדיק לחיים תְּבוּאַת רשע לחטאת (שם י יז). באין אלפים אבוס בר ורב תְּבוּאוֹת בכח שור (שם יד ד). בית צדיק חסן רב וּבִתְבוּאַת רשע נעכרת (שם יה ו). טוב מעט בצדקה מרב תְּבוּאוֹת בלא משפט (שם יו ח). כי אש היא עד אבדון תאכל ובכל תְּבוּאָתִי תשרש (איוב לא יב). אהב כסף לא ישבע כסף ומי אהב בהמון לא תְבוּאָה (קהלת ה ט). והארץ אשר נתתה לאבתינו לאכל את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה וּתְבוּאָתָהּ מרבה למלכים (נחמי׳ ט לו—לז). — וראשית התבואה ככנוי ליחס ישראל אל אלהיו: קדש ישראל ליי׳ ראשית תְּבוּאָתֹה[1] (ירמ׳ ב ג). — ועל פרי העץ: וכי תבאו אל

---

1) [הנקדנים לא קבלו כאן את אפשרות הקריאה, המסתברת לכאורה, תְּבוּאָתְךָ, ואין נקוד כזה מתאים כאן באמת, ולפי נקוד המסרת מצטרפת הצורה לצורות שבדברי׳ לג טז (תְּבוֹאתָה לראש יוסף) ובש״א כה לד: ותבאתי — קרי וַתָּבֹאִי — לקראתי, ואולי גם כאן התכון הנקוד לרמז לקרי תְּבוֹאֶהָ. אך אולי עדיף הוא לראות את האלף כנוספת בכתיב, ולהניח כעקר, בספר זה, המתרגם מארמית, את הצורה ת ב ו ת ך במשמ׳ תְּלִין אתך, מארמ׳ בות במשמ׳ זו, כלשון הכתוב נפשי בטוב תלין (תהי׳ כה יג) ועוד. ועי׳ בפרוש העורך לאיוב משנת תשי״ד, עמ׳ 397. ואשר לצרוף שבדברי׳ לג טז, עי׳ גם בהערות לערך תְּבוֹאָה.]

2) [בעקר סה״פ מן בוא, ובאותה התפתחות ההוראה כמו מן עלל (בוא בארמ׳) עללתא, מן tragen (נשא) בגרמני׳ Getreide, ועוד.]

1) [אמנם אין פרושי המפרשים המסרתיים יוצאים ידי הקשי שבצרוף, שעקרו בזה שישראל מתארת כראשית מתבואת האל, המובאת כאלו לזולתו, ואין אף פרושי החדשים (כגון דוהם, שאחרים הולכים בעקבותיו), שלפיהם ישראל היא ראשית התבואה של אֻמות העולם כֻּלן, המֻגשת לאלהים, אלא דחק בולט. והואיל ועקר התמונה שבמשפט הקודם היא תמונת הברית, ברית הכלולות והנשואין בין האלהים וישראל (בדומה לתמונה שבנבואת הושע א—ג), לא מן הנמנע הוא, שדבר כאן, כנגד "אהבת כלולותיך" על אֲרֻשּׂוֹת (או אֲרֻשַּׂת) אַהֲבָתָהּ של אלהי ישראל, או אפלו על אֲרֻשַּׂת תַּאֲבָתָהּ, מן א. תָּאַב (עי׳ שם), ומובן הדבר, שראו המעתיקים באותיות ארשת תאבתה רק כתיב לא מדיק של הצרוף השכיח: ראשית התבואה. וצ״ע.]

הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וכו' שלש שנים יהיה לכם ערלים וכו' ובשנה החמישת תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו (ויקי' יט כג–כה). — ובצרופים, כגון תבואת האדמה: ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם תבואת האדמה (ישעי' ל כג). — ותבואת הארץ: אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג יי' (ויקי' כג לט). ולא היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען (יהו' ה יב). — ותבואת גרן ותבואת יקב: ונחשב ללוים כתבואת גרן וכתבואת יקב (במד' יח ל). — ותבואת דגן: ומסכנות לתבואת דגן ותירוש ויצהר (דה"ב לב כח). — ותבואת זרע: עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה (דבר' יד כב). — ותבואת כרם: לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם (דבר' כב ט). — וממגד תבואת שמש: וממגד תבואת שמש[1] (שם לג יד). ותבואת שדה: השיב את כל אשר לה ואת כל תבואת השדה (מ"ב ח ו). וכפרץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש וכל תבואת שדה (דה"ב לא ה). — ופרי תבואה: ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה (תהלי' קז לז). — ושני תבואות: במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ימכר לך לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו כי מספר תבואות הוא מכר לך (ויקי' כה יה–יו). — ובהשאלה, תבואת שפתיו: מפרי פי איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע (משלי יח כ). — ובתו"מ, כשם מיחד לחמשת מיני הדגן, ובנגוד לקטנית וירק ופרות: תבואה שנתנה לשחת או לאלומה וכו' אין להן שכחה (פאה ו י). כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע, במה דברים אמורים תבואה בתבואה וקטנית בקטנית, תבואה בקטנית וקטנית בתבואה וכו' הפשתן בתבואה כצמ־פת אחד מעשרים וארבע בנופל לבית סאה (כלאי' ב ג). תבואה בתבואה בית רובע, ירק בירק ששה טפחים, תבואה בירק ירק בתבואה בית רובע (שם שם י). היתה שדהו זרועה תבואה ובקש לטע להוכה שורה של דלועין (שם ג ז). הרוח שעלעלה את הגפנים ע"ג תבואה יגדור מיד (שם ז ז). מפנין אפילו ארבע וחמש קפות של תבן ושל תבואה מפני האורחים (שבת יח א). משלחין ייונות שמנים וסלתות וקטניות אבל לא תבואה (ביצה א ט). הנודר מן התבואה אינו אסור אלא מחמשת המינין (ר"מ, נדרי' ז ב). השוכר את החמור להביא עליה וכו' תבואה והביא עליה תבן חיב (ב"מ ו ה). כשם שחולקין בתבואה כך חולקין בתבן ובקש (שם ט א). המוכר את השדה מכר את האבנים שהם לצורכה וכו' ואת התבואה שהיא מחוברת לקרקע וכו' אבל לא וכו' את התבואה שהיא תלושה מן הקרקע (ב"ב ד ח–ט). הרי זה אוכל ממנה שלש תבואות לשתי שנים (ערכי' ט א). מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות (ר' יצחק, יבמו' סד.). — *ושדה תבואה, בנגוד אל שדה ירקות: אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע אבל סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע (כלאי' ב ח). — *ובמשמ' לחם, אבל בכלל: לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך (ר' יהודה, ב"מ נט.). מה חמור זה כיון שאין לו מאכל באבוסו מיד צועק, כך אשה כיון שאין לה תבואה בתוך ביתה מיד צועקת (ר' יצחק, תמו' טז.). — ובסהמ"א: הזרעונין נחלקין לשלשה חלקים, האחד מהם הוא הנקרא תבואה והיא חמשת מינין, החטים והכוסמין והשעורין ושבולת שועל והשיפון (רמב"ם, כלאי' א ח).

---

[1] [צרוף זה בא כנגד הצרופים המקבילים שלפני כן ושאחרי כן: מברכת יי' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רבצת תחת (וממגד תבואת שמש) וממגד גרש (צ"ל גריש) ירחים, ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם, וממגד ארץ ומלאה וכו', ועל כן קרוב הוא לראות גם בהמשך תבואתה לראש יוסף לשון תבואה, כלו' כל אלה תבואתם נתנת לראש יוסף, ולא כצורת פעל מן בוא, בעקבות הנקוד תבואתה. ואמנם אין להגיע לפתרון סופי אלא על יסוד פרוש מניח את הדעת למלים: ורצון שכני סנה, שאינן עולות יפה בענין לפי הבנתן המקבלת.]

תבול, עי' *תְּבוּל.

תְּבוֹן, ש"ז, — מלה מספקה [1]): ויעשו להם מסכה מכספם כִּתְבוּנָם עצבים מעשה חרש כלה (הושע יג ב). — ובסהמ"א במליצת הכתוב, במשמ' תבנית או גם תבונה, ואמרו פיטנים ומשוררים: יעסם וישא כהן פקידיו ואל יקריב במומו את קרבניו חנוטים אם יבוכרו לאיש מעבוד ומגוזו בתבוניו (רס"ג, אזהרות, סדור, מק"ג, רע"ו). וידיו תבל מגשימים ותבוניו פתאים מחכימים ומליו כושל מקימים (רמב"ע, לגביר דעות, בכורי א, רסח).

תְּבוּנָה, ש"נ, כנ' תְּבוּנָתִי, תְּבוּנָתְךָ, תְּבוּנָתוֹ, מ"ר תְּבוּנוֹת, כנ' תְּבוּנוֹתֵיכֶם, — בינה, כח ההבנה Verstand, Einsicht; intelligence, discern(e)ment: ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה (שמות לא ג). ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד (מ"א ה ט). לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו (ישעי מ כח). ולא ישיב אל לבו לא דעת ולא תבונה (שם מד יט). בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל (יחזקי כח ד). קנה לב אהב נפשו שמר תבונה למצא טוב (משלי יט ח). אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד יי' (שם כא ל). בכחו רגע הים ובתובנתו [2]) מחץ רהב (איוב כו יב). הן הוחלתי לדבריכם אזין עד תבונתיכם (איוב לב יא). — ובהקבלה לבינה: כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך (משלי ב ג). — ולחכמה: להקשיב לחכמה אזנך תטה לבך לתבונה (שם שם ב). אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג יג). בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן (שם כד ג). בישישים חכמה וארך ימים תבונה, עמו חכמה וגבורה לו עצה ותבונה (איוב יב יב–יג). — ועם מזמה: מזמה תשמר עליך תבונה תנצרכה (משלי ב יא). — ועם עצה: כי גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה (דברי לב כח). — וחכמה ותבונה כדמות חיה: הלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה (משלי ח א). — ובצרופים, איש תבונה, תבונות: בז לרעהו חסר לב ואיש תבונות יחריש (משלי יא יב). אולת שמחה לחסר לב ואיש תבונה יישר דרך (שם טו כא). מים עמקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה (שם כ ה). — ודרך תבונות: וילמדהו דעת ודרך תבונות יודיענו (ישעי מ יד). — וחסר תבונות: נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שנאי [1]) בצע יאריך ימים (משלי כח טז). — ורב תבונה: ארך אפים רב תבונה וקצר רוח מרים אולת (משלי יד כט). — ותבונות כפים: וירעם כתם לבבו ובתבונות כפיו ינחם (תהלי עח עב). — ובתו"מ: מרבה ישיבה מרבה חכמה, מרבה עצה מרבה תבונה (אבות ב ז). לבך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות (ברכי יז.). — ובסהמ"א, ואמר המשורר: כתב ספר בריתת לתבונה והתר ללאת הבין וקרסו (רשב"ג, בחר ממחלי, ביאליק–רבניצקי א, 46). אמת לב להחיותו וכבד להפרותו וקדקד להורותו שעפי תבונותיו (רמב"ע, בשם אל, בכורי א, רמב).

תְּבוּנִי, ת"ז, — שמתיחס על התבונה, עיוני, מחשבי, בצרופים כגון: חוש התבוני (ר"א בינלה"ג, דרך אמונה, כג.). — *וכח תבוני: וכמו שיקרה לפילוסופים בהגבלת חמדות המעולות שפרטיהן נמסרו ביד הכח התבוני שבאדם לשער ולצמצם הפרטים ההם כפי צורך מקומם ושעתם (ר"י מוסקטו, קול יהודה לכוזרי, א, שם:). — *ולמוד תבוני: חסרון

---

[1]) [רב הפרשנים והמדקדקים העברים בארו כתבונם כמו כִּתְבוּנָתָם, כדברי רד"ק במכלול (ליק, קעג.): ומלת כתבונם עצבים חסרה תי"ו הכנוי ומשפטה כִּתְבוּנָתָם כי לא יתכן לומר תְּבוּן כי לא מצאנו ממשקלו ע"כ. ויונתן תרגם: כדמותהון, והשבעים: Κατ' εἰκόνα, כתבנית (עצבים) בלי מ הכנוי. ואין הקשי במלה זו בלבד אלא גם במ' הכנוי' במלת מכספם, וקשה להניח שיאמר הכתוב שעשו להם כתבנית עצבים ולא שעשו להם תבנית עצבים ממש; ובנראה יש לחפש את הנוסח המקורי בקריאה כגון: ויעשו להם מסכת מכסף, מַכֶּתֶם נוב, כי כן מדברות גם תעודות מצריות על ארץ נוב (נוביה) כמוצא הכתם דוקא.]

[2]) [קרי: ובתבונתו.]

---

[1]) [כך כתיב; קרי: שנא.]

חמדות הטבעיות כאשר לא יתחבר שם למוד תבוניי וכו' (ר"י ערלמס, יד אבשלום על משלי, כ, כבוד לאים). — °ומעשה תבוני: האדם הנכון המכריח על צד היותר נאות במעשים התבוניים אשר אצל הדברים האפשריים יקרא אצלם נביא בענין ההנהגה (ר"י מוסקטו, קול יהודה לכוזרי א, כ:). — °וציור תבוני: ציורים תבוניים, כמו ציור מושג החיות, הטוב, השלם, החפץ, החכמה, היופי, התושיה ודומיהם וכו' והם הצורות האפלטוניות המפורסמות לחכמים (רנ"ק, מורה נבוכי הזמן, רנידוצין, רסט).

תְּבוּסָה[1], ש"נ, במקרא רק סמי תְּבוּסַת, — מבוסה, כשלון, מפלה, Niederlage; défaite; defeat: ומאלהים היתה תְּבוּסַת אחזיהו לבוא אל יורם (דה"ב כב ז). — ובתו"מ, בשמוש לא ברור כל צרכו[2], *דם תבוסה, דם שיצא חלקו מן הגוף חחי וחלקו אחרי מות האדם: רביעית דם ורביעי' דם תבוסה (אהלי ג ג). איזהו דם תבוסה דם שיצא ממנו שמינית בחייו ושמינית במותו וכו' איזהו דם תבוסה צלוב שדמו שותת ונמצא תחתיו רביעית דם טמא וכל המת שדמו מנטף ונמצא תחתיו רביעית דם טהור (שם ג ה). אין בין דם המת לדם תבוסה אלא שדם המת נזיר מגלח עליו וחייבין עליו על ביאת מקדש ודם התבוסת אין נזיר מגלח עליו וכו' (תוספתי מגי' א י). ואיזו היא תבוסה ר' אליעזר בן יהודה אומר הרוג שיצא ממנו רביעית דם בחייו ובמותו ספק בחייו יצא ספק במותו יצא ספק בחייו ובמותו, זה הוא דם תבוסה וחכמים אומרים ספקו ברשות היחיד טמא ברשות הרבים טהור אלא איזהו דם תבוסה הרוג שיצא ממנו רביעית דם בחייו ובמותו ועדיין לא פסק ספק רובו בהייו ומיעוטו במותו וספק רובו במותו ומיעוטו בחייו הוא דם תבוסה (שם אהלי ד י). — *ותבוסת המת, העפר שהמת מֻשכב עליו, והדם חדר בו: המוצא מת בתחילה מושכב כדרכו נוטלו ואת תבוסתו מצא שנים נוטלן ואת תבוסתן (נזיר ע ג, אהלי טז ג)[1]. — ובסהמ"א, ואמרו פיטנים ומשוררים: רחש ישנים בערב דם תבוסה בערב קץ חש וקרב לעורר בחנין קרב (ר"א קליר, אתות עת, קרובה לשבת החדש). (לא תחמד) סחר ריעך הונו ועזבוניו אף מכל מאכל אשר אסר לך אל, תבוסת שמונה עשרה טריפות ונבלות ובשר בחלב מתגאל (רס"ג, אזהרות, סדור מק"נ, ריד). — ובהשאלה: תלהט אש תבוסתו צלעי ובת עיני בים דמעה זרומה (רמב"ע, חכדה לנפשה, נכודי א, קיט). ועז התלי לעזור ולכשיל דמות תנין ונבו תבוסתו והעז מראשותיו (הוא, נפש אל, שם, רמ). אמר לשמח בלילו גם מבוא תבוסה לו יהי אולה (הוא, ענק ה, שם, שעה). עלי מה ישבחה גבר תבוסת זמן רע עד יכחש בו שארו (שם, שסד).

∞**תַּבְחִין**, ש"ז, — כלי מבחן, אמצעי להבחין בין דבר לדבר, criterium: התבחין למלת ארמית בתו"מ ובספרות שלאחר התלמוד, אם השתמש בה המשתמש בתור מלה ארמית או כבר חשבה מלה עברית אעפ"י שצורתה עוד ארמית, היא הסביבת (אי בן יהודה, המבוא הגדול, 27).

---

[1]) [עי' פום. ובלשון ימינו יצרו מלים כגון תְּבוּסָן, תְּבוּסָנוּת, תְּבוּסָנִי, כתרגום למלים défaitiste, defeatist וכדי בלועזית.]

[2]) [אמנם במקי' הגרסה תבוסה באות במקורות (עי' אפשטיין, פרוש הגאונים 82 ושם 132) הנסחאות: תפוסה (עי' שם), תפושה, וכן בסמי' ובכי' תפוסת, תפיסתו, תפושתו וכו'. אבל לפי הענין אין להתעלם מדמיון הצרוף לבטוי המקראי: בהיותך עירם ועריה מתבוססת בדמך היית (יחזק' יו כב) שהובן כמורה על "תערובת דם, גם יש מראי דם שונים זה מזה" (לשון רד"ק בפרושו). ואולי על יסוד הבנה כזו בכתוב קראו לתערובת דם (המתבוסס): תבוסת דם. מאידך אפשר, שדברו על תפיסת הקבר (עי' *תפיסה) בקרוב בשמ' הסביבה שהקבר כאלו תופס וכובש אותה, ימשג זה התערבב במשג זה של תבוסת דם המת, עד שקשה להפריד ולקבע למה בדיוק הכונה. וצ"ע.]

[1]) [וכן כותב הרמב"ם: נוטל המת שמצא ונוטל כל העפר התיחות שתחתיו וכו' ועפר זה עם שלש אצבעות שחופר הוא הנקרא תבוסת המת (רמב"ם, טמאת מת ט א).]

***תְּבִיעָה**, ש"נ, — מעשה התובע, דרישה, בפרט בעניני ממון, Forderung; demand(e):
השולח יד בפקדון בש"א ילקה בחסר וביתר ובה"א כשעת הוצאה, ר"ע אומר כשעת הת ב י ע ה (ב"מ ג יב). שאין חייבין אלא על ת ב י ע ת ממון כפקדון (שבוע' ז ח). שנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים בשעת ה ת ב י ע ה זה אומ' מאתים שלי וזה אומ' מאתים שלי וכו' (תוספת' ב"מ ג ו). — *ובעניני נשואים[1]): המארס את הבתולה בין שתבעה הבעל והיא מעכבת ובין שתבעה היא ובעל מעכב נותנין לה שנים עשר חדש משעת ת ב י ע ה (כתוב' כז.). — ובספהמ"א, גם בשמושים נוספים: ואם ידקדק הבורא עם האדם ב ת ב י ע ת הודאת הטובה וכו' (ר"י א"ת, תו"ה הבטחון ז). ויפטור המלך את אשתו ובניו מכל ת ב י ע ו ת ומכל חשבונות גביות אשר גבה (ר"ם אבן ויגה, שבט יהודה י, סופט, נג). — ואמר המשורר: דעה חכמה בחקי השבועות אשר בית דין יחייבו על ת ב י ע ו ת (רב האי גאון, שערי שבועות, קבולת קונטרסים, כז:). והוא כפרן לאותו השבועה וזה נשבע ונטל ה ת ב י ע ה (שם, לד:). וסרה אחרי זאת כל ת ב י ע ה והיתה בה למשטיני שתיקה (ר"ש הנגיד, ידידוסף, הברמן ג, 57).

°תְּבִיר[2]), ש"ז, — שם אחד הטעמים המפסיקים בכ"א ספרים במקרא, שכחו כמפסיק פחות מן הטפחא שלאחריו, וצורתו בנקוד שלנו ֛ מתחת לאות, והוא הנקרא גם תְּבָרָה, ועי' שם: כל שמות הטעמים והמשרתים לפי שינוי מקומם וצורתם כך הוא הפזר וכו' רביע ת ב י ר טפחה וכו' (הוריות הקורא, דרנבורג, 77). ומיני העלוי ששה והם זרקא ולגרמיה ורביע ו ת ב י ר וטפחא וסליק (ספר הנקוד לר"י חיוג, שלשה ספרי דקדוק, נוט, 128). — °ובמשל: אל תתהדר אנוש גביר, אחרי דרגא יבוא ת ב י ר[1]) (JQR 1902, 794). ועי' °דַּרְגָּה.

1) [עי' בשמושי הפעל חבע במשמ' זו.]
2) [עקר משמ' השם כמלה ארמ' היא: שבור, ואין לברר למעשה, אם כון השם לצורת הסימן או לתפקידו בחבור או בנגון.]

תבל[2]), ממנו א. *תָּבַל, ב. *תֶּבֶל.

א. *תָּבַל, קל לא נמצא.

—פעי', *תִּבֵּל, — תבל ביצה וכד', הוסיף בה טעם תבלין, würzen; assaisonner; to season: כל המחמץ ו ה מ ת ב ל והמדמע בתרומה ובערלה ובכלאי הכרם אסור (ערלה ב ז). תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו בקדרה, לא באלו כדי ל ת ב ל ולא באלו כדי ל ת ב ל ונצטרפו ו ת ב ל ו אסור לזרים ומותר לכהנים (שם שם טו). המוציא עצים כדי לבשל ביצה קלה, תבלין כדי ל ת ב ל ביצה קלה (שבת ט ח). ועי' ב. *תֶּבֶל, וכן תֶּבֶן, הערות.

—פעי', *תֻּבַּל, בינ' *מְתֻבָּל, — שתִּבְּלו אותו בתבלין: למה נקרא שמה תבל שהיא מ ת ו ב ל ת בכל (ספרי דברי לז). יוצאין במצה ה מ ת ו ב ל ת בין שתיבלה באילפס בין שתיבלה בקדירה (תוספת' פסחי ח לג). והא תני יוצאין במצה מ ת ו ב ל ת וכו' סברין מימר מ ת ו ב ל ת[3]) משקין, ואמר מ ת ו ב ל ת[3]) שומשמין, מ ת ו ב ל ת[3]) אגוזים (ירוש' פסחי ב ד). הכבד וכו' מ ת ו ב ל ת אוסרת ונאסרת (ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, חול' קיא.). — ובספהמ"א: אלה הם אריכות דברים שאינן מ ת ו ב ל י ם (השגת הראב"ד לרמב"ם, תשובה, ו ה).

—התפ', *נִתְבַּל, — שתֻּבְּלו אותו בתבלין: ביצה ש נ ת ב ל ה[4]) בתבלין אסורין אפילו חלמון שלה

1) [כלו' אחרי גאון וגאות הדרגה בא שבר.]
2) [עי' ב. °תֶּבֶל, הערות.]
3) [בשרידי הירושלמי מן הגניזה, גינצבורג, 103: מתובללת, בטעות.]
4) [כך, בנקוד שֶׁנִּתְבְּלָה, בכ"י פרמה (העתק מרגוליום), בדפוסים: ש נ ת ב ש ל ה, מדב"ם (כנראה בטעות דפוס): ש נ ת ב ט ל ה. והשוה את לשון הרמב"ם (תרומ' טו ה): ביצה שנתבלה בתבלין של תרומה וכו'.]

אסור (תרומ׳ י יג). ביצה שנתבלה בקליפתה הרי זה חיבור (תוספתי עוקצ׳ ג טז).

ב. *תָּבַל[1], קל לא נמצא במקורות.

— פע׳, *תִּבֵּל, — תבל חטא ועברה, הכין כלים לחטא, אפשר מעשה עברה: ושם אחיו יובל הוא אבי כל תופש כנור ועוגב עדרבלין וכרבלין, וצלה גם היא ילדה את תובל קין לוטש כל חרש נחשת וברזל וגו׳, ר׳ יהושע בשם ר׳ לוי זה תיבל[2] עבירתו של קין, קין הרג ולא היה לו במה להרוג אבל זה (תובל קין) לוטש כל חרש וכו׳ (מד״ר בראש׳ כג). ואיש אשר ישכב את כלתו תבל עשו על שם שתיבל את החטא[3], תבל עשו על שם שחיתו את החטא (ספרא קדושים, ויק, פרק ט). — ואמר הפיטן: אבותינו זכו וחטאם תבלנו (מחז׳ איטלי א, קסט).

א. תֶּבֶל[4] ס״ז, — מֻנח שבגנות, שהתורה מכנה בו משכב בהמה וגלוי ערות הכלה: ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה תֶּבֶל הוא (ויקי יח כג). ואיש אשר ישכב את כלתו מות יומתו שניהם תֶּבֶל עשו דמיהם בם (שם כ יב).

ב. *תֶּבֶל, ס״ז, מ״ר תְּבָלִין[1], תַּבְלִין, המשמש גם כמ״י, סם המוסיף טעם לתבשיל, Würze; assaisonement; seasoning: ביצה שנתבלה בתבלין אסורין, אפילו חלמון שלה אסור, מפני שהיא בולע (תרומ׳ י יב). נפל לתוכו (לתוך יין של מעשר שני) דבש ותבלין והשביחו (מע״ש ב א). תבלין שנים ושלשה שמות ממין אחד או משלשה אסור ומצטרפין (ערלה ב י). תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו בקדרה וכו׳ (שם שם טו). המוציא וכו׳ תבלין כדי לתבל ביצה קלה (שם ט ה). האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין (שבת ג ה). בש״א תבלין נדוכין במדוך של עץ ובה״א תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן (ביצה א ז). האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעסתה (שם ה ד). ובכולם הכהנים רשאין לשנות באכילתן וכו׳ ולתת לתוכן תבלין חולין ותבלי תרומה, ד״ר שמעון, ר׳ מאיר אומר לא יתן לתוכן תבלי תרומה (זבחי׳ י ז). נותן אדם דבילה או גרוגרת לתוך חמוריים כדרך שנותן תבלין, לא יסחטם להוציא מהן משקין, בתבלין מותר (תוספתי תרומ׳ ט ז). התבלין והשנונית חבור בטבול יום

---

[1] [אין בשמוש זה של תבל ענין לתבל(ין) כבשם נותן טעם, ועי׳ בהערה שאחר זו.]

[2] [כנראה בדרוש קדום כזה (שאמנם מובא כאן בשם ריב״ל) של השם תובל נולד שמוש זה, ואף לפיו מדבר גם בספרא בלשון דומה, אבל הואיל ונתפרש שם אומנותו של יובל ביוני׳ (עדרבלין וכרבלין, ועי׳ במובא במהד׳ תיאודור למקום), לא מן הנמנע הוא, שאין גם "תיבל (עברתו)" בעקר אלא שנוי עממי של מלה יונית. בקרוב במשמ׳ עושה כליו (של קין) וכד׳. ואמנם רש״י הבין את הפעל כלשון תבלין: תובל קין לשון תבלין, תיבל והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים (רש״י, בראשי ד כב).]

[3] [כך נכון, כבהמשך המאמר וכגרסת הראב״ד, וכן מובא הצרוף בדברי הפיטן, ולא החוטא, כבדפוס וים, ואולי היה כתוב ההט, בלי אלף, כנהוג במקורות מא״י.]

[4] [אין מקור המלה ידוע, ואין גזירתה מן בלל יוצאת ידי הענין, ומצד הלשון אין מקום לגזירה משרש נבל; ואין גם תבלא בארמ׳ של התרגומים אלא חקוי למלה העברית. ואמנם אפשר שבא המנח לעבר׳ מלשון אחרת. ומצד הענין קשה לראות, למה כנו שתי תועבות שונות דוקא בכנוי גנאי זה, ובדרוש נאמר: תבל הוא, תבלין יש בה, מי שניא הדא ביאה מן כולהון ביאות (נדרי׳ נא.).]

[1] [כן קריאת ספרדים, ואלו אשכנזים נוהגים לקרא על דרך הארמית תַּבְלִין, תימנים — תֶּבֶל, תְּבָלִין, תְּבָלֵי. ועי׳ ג. ברגרין, לשוננו יז (תש״י), 10. אי אפשר לגזור מלה זו מן בלל, כי כן בא גם בארמ׳ תבלא באותה משמ׳ ובערבי׳ תַאבִל a) במשמ׳ תבל(ין), תַיבַל b) במשמ׳ תִּבֵּל את התבשיל. ונראה שנגזר הפעל מן השם, ואפשר שנולד השם כשמו של צמח או של חמר סמים, ושהֻרחב שמושו לכל תבלין.]

---

a) تابل b) توبل

(סס ענו"י ח ג). אמר לו קיסר לרבי יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף, אמר לו תבלין אחד יש לנו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף (סנה קיע.). תבלין זכר לתבן, חרוסת זכר לטיט (פסח׳ קטז.). כך היו אומרים תגרי חרך שבירושלים באו ושלו לכם תבלין למצות (ר׳ אלעזר צדי׳ לדוק, סס סס). רב הונא ורב חסדא חד אמר כל הקדרות כולן צריכות מלח ואין כל תקדרות צריכות תבלין וחד אמר כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמה (ביצה יד.). — *ובמשמ׳ סם רפואת, תרופה Arznei; médecine; remedy: ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורת תבלין[1] (ב"ב טז.). — *ובית תבלין: וכן בית תבלין של חרס וקלמרים המתואמות ובית תבלין של עץ שנטמא אחד מהן במשקה לא נטמא חברו (כלים ג ז). בית הפך ובית התבלין ובית הנר שבכירת מטמאין במגע (סס ה ג). — *ומ"י: חילפיי שאל לר׳ יוחנן ולר"ש תבל מהו שיאסר ביותר ממאתים, א"ל אין תבל ביותר ממאתים וכו׳ אם צמקו יש תבל ביותר ממאתים וכו׳ אם בשלו יש תבל ביותר ממאתים (ירוש׳ ערלה א ד). רבנו עשה סעודה לאנטונינוס בשבת, הביא לפניו תבשילין וכו׳ א"ל אותן ערבו לי יותר מאלו, א"ל תבל אחד הן חסרין וכו׳ שבת הן חסרין (מד"ר בראש׳ יא)[2]. — *ובהשאלה לקול: אין קטן נכנס לעזרה לעבודה אלא בשעה שהלוים עומדים בשיר, ולא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה כדי ליתן תבל בנעימה (ערכי׳ ב ו). — ובסהמ"א: כמו התבלין המנעימים

---

[1] [בקדוש׳ ל: ביתר פרוט: ת"ר ושמתם (דברי׳ יא יח) סם תם נמשלה תורה כסם חיים וכו׳, כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו ע"כ, ובקצור בספרי, עקב לז: ולמה נקרא שמה (של א"י) תבל ע"ש תבלין שבתוכה וכו׳. ואין כאן שמוש המלה כבשאר המקומות בתו"ם, ואפשר שלא נולד שמוש זה אלא לשם הדרשה במלת תֵּבֵל.]

[2] [עי׳ במאמר המובא לעיל משבת קיט. בלשון: תבלין אחד יש.]

את המאכל (ערוך, ערך תבל). בימות החמה אוכל מאכלים הקרים ולא ירבה בתבלים (רמב"ם, דעות ד ח). והראה לי פסק שכתב על זה כמי שלא ראה מאורות, פרולא מערב בחסף טינא ותבלין יש בו בריר חלמות (סיד"א, מעגל טוב, 35). וכתבתי לאיש ידוע והשיב דברים מחוסרי תבלין (סס, 85). — ואמר הפיטן: טנף תבלין שאור שבעיסה מבליע (סלמה הבבלי, אהבה לדקה, סליחי מנחי יוה"כ). — ואמר המשורר: אנוש ריקם וקורא בספרים אני תוך ים, בלא תרן ומלח, ומלה מבלי פת, אין דברים, היטעם חיך תבלין מבלי לח (ידעיה הפניני, פיורי ברכה, 23).

תֵּבֵל[1], ש"נ, — יבשה, ארץ, Festland; terre firme; continent: כי ליי׳ מצקי ארץ וישת עליהם תֵּבֵל (ש"א ב ח). ופקדתי על תֵּבֵל רעה ועל רשעים עונם (ישע׳ יג יא). שם תֵּבֵל כמדבר ועריו הרס (סס יד יז). בל יקמו וירשו ארץ ומלאו פני תֵבֵל ערים (סס סס כא). הבאים[2] ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני תֵבֵל תנובה (סס כז ו). לבש יי׳ עז התאזר אף תכון תֵּבֵל בל תמוט (תהלי׳ לג א). אמרו בגוים יי׳ מלך אף תכון תֵּבֵל בל תמוט (סס לו י). יהדפהו מאור אל חשך ומִתֵּבֵל ינדהו (איוב יח יח). — ובתקבלת תבל־ארץ וכד׳: כל ישבי תֵבֵל ושכני ארץ (ישע׳ יח ג). אבלה נבלה הארץ אמללה

---

[1] [מלה זו, הבאה במקרא בלשון השירה בלבד, שאולה היא בעבר׳ מן תַּבַּל באשור׳, שנגזרה מן נבל במשמ׳ יבשה. ובכך הָכרעה מחלקת המפרשים, שאמרו להגדיר את המשג בדרכים שונות. ואמנם לא הרגשת בעברי׳ בכל מקום משמעותה המקורית של המלה. מן העבר׳ עברה המלה בצורת תֵּבֵל, תֵּאבֵל לסור׳. בתו"ם נאמר על המלה בדרוש: וראש עפרות תבל זו ארץ ישראל, רבי שמעון בן יוחי אומר תבל זו א"י, שנאמר משחקת בתבל ארצו, למה נקרא שמה תבל שהיא מתובלת בכל וכו׳, ד"א וכו׳ ע"ש תבלין שבתוכה (ספרי דברי׳ לז). ד׳ שמות נקראו לארץ וכו׳ ארץ תבל אדמה ארקא וכו׳, תבל כנגד תקופת תמוז שהיא מתבלת את פירותיה (רסב"ג, מד"ר בראשי׳ יג).]

[2] [עי׳ א. שָׁרַשׁ, הערות.]

נבלה תֵּבֵל (שם כד ד). כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו ישבי תֵבֵל (שם כו ט). ישועת כל נעשה ארץ ובל יפלו ישבי תֵבֵל[1] (שם שם יח). תשמע הארץ ומלאה תֵּבֵל וכל צאצאיה (שם לד א). עשה ארץ בכחו מכין תֵּבֵל בחכמתו (ירמ׳ י יב, נא יח). ותשא הארץ מפניו וְתֵבֵל וכל יושבי בה (נחום א ה). בכל הארץ יצא קום ובקצה תֵבֵל מליהם (תהל׳ יט ה). ליי׳ הארץ ומלואה תֵּבֵל וישבי בה (שם כד א). האירו ברקים תֵּבֵל רגזה ותרעש הארץ (שם עז יט, וכעין זה צז ד). בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ וְתֵבֵל (שם צ ב). עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תֵבֵל (משלי ח כו). מי פקד עליו ארצה ומי שם תֵּבֵל כלה (איוב לד יג). לא האמינו מלכי ארץ וכל ישבי תֵבֵל (איכה ד יב). — ותבל ארצו וכד׳: ואהיה אצלו אמון וכו׳ משחקת בְּתֵבֵל ארצו ושעשעי את בני אדם (משלי ח ל-לא). והוא מסבות מתהפך בתחבולתו לפעלם כל אשר יצום על פני תֵבֵל ארצה (איוב לז יב). — ובנגוד אל ים: ויראו אפקי ים יגלו מסדות תֵּבֵל (ש״ב כב טז). ירעם הים ומלאו תֵּבֵל וישבי בה (תהל׳ צח ז). — ואל מים: ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תֵּבֵל (תהל׳ יח טז). — ובהקבלה אל עמים, לאמים: והוא ישפט תֵּבֵל בצדק ידין לאמים במישרים (תהל׳ ט ט). לפני יי׳ כי בא כי בא לשפט הארץ ישפט תֵּבֵל בצדק ועמים באמונתו (שם צו יג, וכעין זה שם צח ט). — תבל ומלאה: אם ארעב לא אמר לך כי לי תֵבֵל ומלאה (שם נ יב). לך שמים אף לך ארץ תֵּבֵל ומלאה אתה יסדתם (שם פט יב). — ועי׳ תַּבְלִית. — ואמר בן סירא: שמש וכו׳ בהצהירו ירתיח ת ב ל (ב״ס גני׳ מג ג, סגל, רפח). — ובתפלה: יכירו וידעו כל יושבי ת ב ל כי לך תכרע כל ברך (עלינו לשבח). — ובספה״א, גם במשמ׳ עולם ומלואו, Welt; monde; world, ואמר הפיטן: קנינך יתדת גבעות ב ת ב ל תקיעות באונך (יצחק בן גיאת, קנינך, סעס״ם 20). — ואמר המשורר: מה נואלו האומרים ת ב ל חלום (רשב״ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 53).

[1] [אולי הכונה: ישועת כל נִשְׁעָה ארץ ובל יִפָּלוּ ישבי תבל, כלשון כי הִפְלָה יי׳ חסיד לו (תהל׳ ד ד).]

ראה כי צחקה ת ב ל ורכו לחיות אשר היו חזקים (הנ״ל, ישלם הכהן, שם, 106). ועלית עלי ת ב ל כאלו נתנה לך אל שפחה חרופה (הנ״ל, זרועי על, שם, 124). פרי שמחת מתי ת ב ל דאגת (רמב״ע, פני שמחה, ברודי, ה). ו ת ב ל תעשת תבל בזדון (הנ״ל, שם, שם). והיא ת ב ל אנשיה תבלה (הנ״ל, שם, ו). ת ב ל באיבת לב ובצדית תשנא בני שכל ותושיה, בשמה פעלית ושית זונה נקראת וסררת והמית (הנ״ל, תבל באיבה, שם, פא). הכי ת ב ל בעינינו כליל ונחנו בה וימינו חלמות (הנ״ל, הכפשי, שם, קכא). נבער אשר לפיק רצון ת ב ל ירוץ (הנ״ל, הענק א, שם, שפה). — והשתמשו האחרונים במלה זו גם שלא בשירה, אף בתוספת ה הידיעה: הזמן רופא אמן חיש יעל אבר יעל צרי אל כל צרה ואבל ומעט מעט תשוב בה חמדת ה ת ב ל (יל״ג, אל האמינו לדמעות, משלי יהודה ד ט, 166). האם אאמין בחיי ה ת ב ל (סמולנסקין, התועה בדרכי החיים ג כ).

תַּבְלוּל, עי׳ תְּבַלֻּל.

*תַּבְלוּלִי,
ת״ז, — בדומה לתבלל: צמיחת דבר נוסף בו כצמיחת בשר ת ב ל ו ל י סותם (קאנון א ג, ג ב, ו).

תבלין, עי׳ ב. *תֶּבֶל.

תַּבְלִית,
ש״נ, — מלה מספקה[1]: כי עוד מעט מזער וכלה זעם ואפי על תַּבְלִיתָם (ישע׳ י כה).

[1] [אמנם אפשר לבנות מלה בצורת תבלית מן בָּלָה ע״ם תַּבְלִית מן כלה (ואף היו שגרסו תכליתם, בטעות, בכתוב); אבל ללא ספק צדק שד״ל בהצעת התקון הידועה: ואפי על תֵּבֵל יִתַּם, בהקבלה אל וְכָלָה זעם. ואין טעם לטענתו של אהרליך, שאין תם האף במקום אחר במקרא, שכן באים גם צרופים כגון תם עונך (איכה ד כב), ותם לריק כחכם (ויק׳ כו כ), תמו רמס (ישע׳ יו ד) ועוד רק פעם אחת במקרא, משום שרעיון כזה נדיר הוא בו, ולא משום קשי שבלשון. ההקבלה אל כלה מוציאה אף את הצעת הקריאה יִתַּךְ במק׳ יתם, ואין הענין מתאים לקריאה כזו.]

— ובספהמ״א כלשון בליה וכליון, ואמר המשורר: אדם ודב באו בברית יחד, על תבלית תבל התעצבו על כן המונת עזבו וביער ישבו (ילי״ג, הדב והאדם, משלי יהודה ג, משל עז).

תְּבַלֻּל [1], ש״ז, — מום בעינו של האדם: או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד או גבן או דק או תְּבַלֻּל בעינו (ויקי כא יט–כ). — ובתו״מ: הרי בעיניו דק, תבלול, חלזון, נחש ועינב, ואיזהו תבלול, לבן הפוסק בסירא ונכנס בשחור (בכורות ו ג). — *ובמשמ׳ מי שיש בו תבלל: פסח מצרים לא נהגו בו דקין ותבלולין ופסח דורות לא נהגו בו דקין ותבלולין (תוספת׳ פסח׳ ח יא). — ובספהמ״א, ואמר המשורר: באלול תבלול בעיני יהי אם אקנא לרבא ולהיות אמורא (עמנואל הרומי, באלול תבלול, מחברת ט, ירדן, 171). — *ותבלול בלב: היתכן שתתעכב בו (בלב) ליחה שתעשה בו מורסא או סרטן או תבלול או חבורה או בטול ההרגשה או רפיון כאשר יתכן בשאר האברים (כ״י ח״מ, כוזרי ג מ).

תבן [2], ממנו מַתְבֵּן, *תַּבָּן, תֶּבֶן.

***תַּבָּן**, ש״ז, — מקושש קש לתבן, מוכר תבן [1]: משל לתבן [2] שהיה עובר לפני פרדסו של מלך ראה חבילה של קוצים וירד ונטלם (מד״ר בראש׳ מד). א״ר אלעזר וכו׳ פעם אחת השכמתי (לבית המדרש) ומצאתי הזבלים ותבנים ואמרתי אם תבקשנה וכו׳ אז תבין יראת ה׳, אנחנו לא זובלים ולא כתבנין [3] וכו׳ (סס ספ״ט א).

תֶּבֶן [4], ש״ז, — קש מחתך, המשמש למאכל בהמה ולעשית לבנים, Häcksel; paille; chopped straw, chaff: ותאמר אליו (רבקה) גם תֶּבֶן גם מספוא רב עמנו (בראש׳ כד כה). לא תאספון לתת

---

1) [גם צורתה וגם פרושה המדויק של המלה, שאין לה רע במקרא ולא תמורה דומה בלשונות הקרובות, לא התבררו כל צרכם, ויתכן שאין נקוד המסרת אלא נקוד שבנסיון כשם שנקדו גם מלים ושמות זרים (כגון סנבלט, סנחריב) שלא ידעו מבטאם. והואיל ואין אף עדות לעצם הגרסה מחוץ לכתוב בודד זה, אף זו אינה מסמכת באמת. ואמנם כדברי המשנה (בכורות ו ג), ואיזהו תבלול לבן הפוסק בסירא ונכנס בשחור ע״כ, תרגם בנוסח של הוולג׳: albuginem, וכן עקילס סומכוס ותיאודוטיון λεύκωμα, λελευκω-μενος ועוד, אבל בשבעים πτιλ(λ)ός (מחלה המאדמת את העינים) ובנסחאות אחרות ביונ׳ ורומ׳ ὑπόχυμα (האפלת העין), maculatus (מְכֻתָּם), ועוד. ואין צורת על משקל תְּבַלֻּל — ולא כמו תַּחֲנוּן וכד׳ — מתאימה לגזירה מן בלל, שבחרו בה כמה מדקדקים.]

2) [עי׳ תֶּבֶן, הערות.]

---

1) [במשמ׳ זו בא גם תַּבַּאן a) בערב׳.]

2) [כך הגרסה ברֹב כתבי היד, ועי׳ בהערות תיאודור למקום.]

3) [כך הגרסה הנכונה (עי׳ עץ יוסף) ולא: נזבלים ולא נתבנין, כהדפוסים, ולא כהצעות אחרות שֶׁהֻצעו. ועי׳ תֶּבֶן, הערות.]

4) [גם בארמ׳ ובסור׳ תִּבְנָא, תיבנא, אשורי תִּבְנ, ערב׳ תבנ b). — על הכתוב: וכל קרבן מנחתך במלח תמלח (ויקרא ב יג) נאמר בספרא (נדבה פרק יד): במלח יכול תבונהו ת״ל תמלח אי תמלח יכול במי מלח תלמוד לומר במלח ע״כ, ובבבלי (מנח׳ כא.) נדונים הדברים בלשון זו: תמלח למאי אתא לכדתניא במלח יכול תבונהו ת״ל תמלח אי תמלח יכול במי מלח וכו׳, מאי תבונהו אמר רבה בר עולא הכי קאמר יכול יתבוננו כתבן בטיט אמר ליה אביי אי הכי יתבוננו מיבעי ליה אלא אמר אביי יכול יעשנו כבנין אמר ליה רבא אי הכי יבננו מיבעי ליה אלא אמר רבא יכול תבונהו מאי תבונהו אמר רב אשי יכול יתן בו טעם כבינה וכו׳ ע״כ, ועי׳ גם חלופי גרסה הרשומים בד״ס למקום. וברור הדבר שבימי האמוראים כבר לא הבינו את המלה תבונהו, והואיל ואותיות אלו באות כבאור אפשרי לשם עצם (במלח), יתכן שגם תבונהו (או כגרסת הערוך תבונה?) שם עצם הוא ולא צורת פעל, ואף אפשר שהעקר לומר בקרוב: יכול תבלהו (גם בתבלין אחר), וכן נמצאה הנסחה יתבלנו במק׳ יתבוננו (עי׳ ד״ס), וצ״ע. על כל פנים אין כאן צורה משרש תבן.]

---

a) تبّان b) تبن

תֶּבֶן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשם הם ילכו וקששו להם תֶּבֶן (שמות ה ז). ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקשש קש לַתֶּבֶן (שם שם יב). תֶּבֶן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו (שם שם יו). ואריה כבקר יאכל תֶּבֶן (ישע׳ יא ז, שם סה כה). והשערים וְהַתֶּבֶן לסוסים ולרכש (מ״א ה ח). — וכדגמה לדבר קל, מוטט ברוח: יהיו כְּתֶבֶן לפני רוח וכמץ גנבתו סופה (איוב כא יח). יחשב לְתֶבֶן ברזל לעץ רקבון נחושה (שם מא יט). — ובפתגם: מה לַתֶּבֶן את הבר נאם יי׳ (ירמ׳ כג כח). — ובתו״מ: אף על פי שמרת נוטל מן הקוטעים ומן הצדדים וממה שבתוך ה ת ב ן ואוכל (מעשרי א ו). לא ימכור אדם את ת ב נ ו ואת גפתו ואת זגיו למי שאינו נאמן על המעשרות (שם ה ד). אין כוברין את ה ת ב ן בכברה ולא יתננו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המוץ (שבת ג ג). המוציא את ת ב נ ו ואת קשו לרשות הרבים לזבלים וכו׳ (ב״ק ג ג). כשם שאי אפשר לבר בלא ת ב ן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים (ר׳ יוחנן משום רשב״י, ברכי נה.). ת ב ן אתה מכנים לעפריים[1] (מנחי פה.). — ובצרופים, *בית תבן: הנותן את עירובו וכו׳ בבית ה ת ב ן ובבית הבקר ובבית העצים וכו׳ (ערובי ה ד). — *ערמת תבן: ומתחילין בערמת ה ת ב ן אבל לא בעצים שבמוקצה (ביצה ד א). — *קופה של תבן: מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של ת ב ן ושל תבואה מפני האורחים וכו׳ (שבת יח א). וכן חבית של גרוגרות או קופה של ת ב ן שהן נתונין בחלון וכו׳ (אהלי ו ב). — *עסקי תבן וקש, דברים חסרי ערך: אפי׳ לא באו (עכו״ם) על עסקי נפשות אלא על עסקי ת ב ן וקש יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת (ערובי מה.). — ובספהמ״א: למורג חרוץ, כלי הוא של עץ וכבד ועשוי חריצים חריצים וכו׳ וגוררין על הקשין של שבלים ומחתכן עד שנעשו ת ב ן דק (רש״י, ישע׳ מא יח).

---

[1] [הרבה פתגמים כאלה בכל לשון, ובתו״מ גם: כלום מביאין מוריים לאספמיא (מד״ר שמות ט).]

*תִּבְנִי, ת״ז, — מצבע התבן: ממראות השתן מדרגות, הכרכמות, כמו ה ת ב נ י ואחריו האתרוגי ואחריו הצהוב וכו׳ (קאנון א ג ג ב, נסחן ב).

תַּבְנִית, ש״נ, כנ׳ תַּבְנִיתוֹ, תַּבְנִיתָם, — מבנה, צורה[1]), Gestalt, Form; façon, forme; shape, form: ככל אשר אני מראה אותך את תַּבְנִית המשכן ואת תַּבְנִית כל כליו וכן תעשו (שמות כה ט). וראה ועשה בְּתַבְנִיתָם אשר אתה מראה בהר (שם שם מ). פסל תמונת כל סמל תַּבְנִית זכר או נקבה תַּבְנִית כל בהמה אשר בארץ תַּבְנִית כל צפור כנף וכו׳ (דברי ד יו—יח). וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תַּבְנִיתוֹ לכל מעשהו (מ״ב יו י). וישלח תַּבְנִית יד ויקחני בציצת ראשי (יחזקי ח ג). וימירו את כבודם בְּתַבְנִית שור אכל עשב (תהלי קו כ). ויתן דויד לשלמה בנו את תַּבְנִית האולם ואת בתיו וכו׳ הכל בכתב מיד יי׳ עלי השכיל כל מלאכות הַתַּבְנִית (דהי״א כח יא—יט). ועי׳ תְּבֻנִית. — ובתו״מ: כרם (דל) שהוא נטוע ערבוביא וכו׳, ר׳ מאיר אומר הואיל והוא נראה כ ת ב נ י ת הכרמים הרי זה כרם (כלאי׳ ה א). המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים, מצא ת ב נ י ת יד או ת ב נ י ת רגל הרי אלו אסורים (ע״ז ג ב). המקרע את העור כ ת ב נ י ת הכתב פטור (תוספתי שבת יא ס). ואשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות ת ב נ י ת ו (ברכת חתנים, כתובי ח.). — ובספהמ״א: עד מתי הם קטנים לענין זה עד שיהא הזכר בן י״ב שנה וכו׳ והוא שיהא ת ב נ י ת ם כ ת ב נ י ת גדולים שדים נכונו ושערך צמח וכו׳ (רמב״ם, קריאת שמע ג יט). אם נשרף (המת) עד שנתבלבלה צורת ת ב נ י ת ו טהור (הוא, טמאת מת ג ט). — ומ״ר *תבניות: ותמצא בצורות ההם משתתף קצתם עם

---

[1] [חלקת ההוראות המובאת במלונים שונים איננה מרגשת בשמוש המלה במקרא, ולמעשה אין משמעותה המיחדת טבעת במלה אלא במשפט שהמלה באה בו.]

קצתם בתבניות ונפרדים בתבניות אחרות ומן התבנית ההם צורות עצמיות ומקריות (ר' י' א"ה, כוזרי ה יב).—*ותבניתות: ובעל ועשתרות ובמית ואשרות ותמונות כל סמלות ודמותות ותבניתות כל אלה התועבות תלויות בדבור השני (ר' נסי' ב"ר נח כב"ת, פי' עשרת הדברים, לקוטי קדמוניות, נספח ה).—ואמר הפיטן: לך עיני ורעיוני וצורתי ותבניתי (ראב"ע, לך אלי, כה"א א, 204). — ובימינו נוהגת המלה גם במשמ' גֹּדל של ספר וכד', format, כגון תבנית ° 2 וכד'.

***תַּבְנִיתִי,** ש"ת, — שיך לתבנית: במעלות התבניתיות, ר"ל במעלות הסדות (באור כונת אבו בכר בהנהגת המתבודד, מובא באוצר המונחים הפלוספיים לקלצקין-לובל ד, 179).

***תֶּבֶם,** או תֵּבֶם, ש"ז, — כמו תְּבוּסָה, במשמ' תערבת דם[1]: השגית עפר מחרך ארבות וחתל ארך בתבם תערובות (ר"א קליר, אתית עת דודים, קרובה לשבת החדש).

*תבע [2], ממנו *תְּבִיעָה, *תָּבַע.

***תָּבַע,** פ"י, — דרש, בִּקש בתקף, fordern; demander; to demand: כל זמן שהיא תובעת כתובתה היורשין משביעין אותה ואם אינה תובעת כתובתה אין היורשין משביעין אותה (כתוב' ע א). מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות וכו' (שם יג א). בשעה שהעבד משמש את רבו כל צרכו, הוא תובע פרסו ממנו (ירוש' תעני' א א). פועלים שבאו לתבוע שכרן מבעל הבית וכו' (ב"ק לג.). אברהם תבע זקנה וכו' אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעת (ר' יהודה בר סימון, מד"ר בראש' סה). — *ותבע צרכיו, בקש בתפלה שיתן האל צרכיו: אסור לו לאדם לתבוע צרכיו עד שיבדיל (ירוש' ברכ' ה ב). כיון שירשו בנות צלפחד אביהן אמר משה הרי השעה שאתבע בה צרכי[1] (מד"ר במד' כא). — *ותבע את שלו: אני מכרתי את שלי צא ותבע את שלך (תוספת' שבוע' ג כג). וכשבא א' מהם לתבוע את שלו היה מוציא ונותן לו (ספרי דברי שכז). — *ותבע את הדם מיד שופכו, דרש הדם לנקם: אם הייתי חותך ראשך בסיף מי היה תובע את דמך מידי (ברכ' לב:). — *ותבע עלבון, במשמ' דומה לזו: שתבע עלבונה של אמו (ספרי דברי שמז). מה האתון שאין לה זכו' ולא ברית אבות נצטויתי לתבוע עלבונה מידך וכו' (מד"ר במד' כ). — *ותבע את פ', במשמ' תבע ממנו ממון: אימתי, בזמן שתבעו, לא תבעו אינו עובר עליו (ב"מ ט יב). אם יש עדים שתבעו (השכיר) בתוך זמנו אפילו לאחר זמנו נשבע ונוטל (תוספת' ב"מ י ו). דרך בני אדם להלוות לחביריהן שלא בעדים ולתובען בעדים (ירוש' שבוע' ו ב). — *ותבע את פ' לעשות צדקה וכד': ישראל יש מהן עושין צדקה מאליהן ויש שאם אתה תובען הן נותנים ויש שאתה תובען ואין עושים (מד"ר

---

[1]) [תערובות דם פסח ומילה אשר בזכותם נגאלו.]

[2]) [השרש, שאינו במקרא, שאול הוא בשמוש זה מארמ' שבתו"מ, וכן בא תבע באותה משמ' ובשמושים נוספים בסור'. בערב' הוראת הפעל תַבִעַ a) היא הלך אחר (דבר או אדם), בכוש' תַבְעַ, היה חזק, באוגרית' תבע, הלך לו, ובאשור' תֵבוּ, קם, הלך; ואין לקבע, אם התפתחו אלה משרש אחד. ואולי נולד השרש במשמ' דרש בארמ' כהרחבה מן בעא במשמ' בקש.]

a) تبع

[1]) [על הכתוב בישע' ח יט: הלא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים, נאמר במד"ר ויקרא ו (קרוב לסוף): אמר ר' לוי לאחד שאיבד את בנו והלך לתובעו בין הקברות, פיקח אחד היה שם אמ' לו בנך שאיבדת חי הוא או מת, אמ' לו חי. אמר לו שוטה שבעולם, דרכן של מתים לתובען מן החיים, שמא צורך חיים בתוך המתים ע"כ. וברור, שבתשובת האב על השאלה חי הוא או מת צ"ל מת (ולא: חי), כי הענין בדרישה אל המתים, ואין תבע כאן אלא תביעת צרכים; וכיצד יתבע אדם צרכיו מן המת?]

מה״מ, אל גנת אגוז). — *ותבע אשה לנשואין, לתשמיש וכד׳: נותנין לבתולה שנים עשר חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה (כתובי ה ב). ואני אמתך מלמד שתבע׳ לתשמיש (ירוש׳ סנה׳ ב ג). מעשה בא׳ שתבע אשה לדבר עבירה (ברכי כב.). כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה הויין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן (ר׳ יוחנן, ערובי׳ קד:). שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה (שם). תבעוה להנשא ונתפייסה (יומא יח:, כתובי׳ כד.). כום אחד יפה לאשה שנים ניוול הוא שלשה תובעת בפה ארבעה אפילו חמור תובעת בשוק ואינה מקפדת (כתוב׳ שם.). לבה, שהיא (האשה) תובעת בלבה, אסורים ידיה, אלמלא שאסורים ידיה שאינה תובעת בפה לא היתה מנחת לאדם שלא תחא תובעתו (מד״ר במדי׳ ט). משל למלך שראה אשה אחת יתומה ביקש ליטול אותה לו לאשה שלח לתובעה אמרה איני כדאי לחנשא למלך (שם שם כח). — *ותבע באשה וכד׳: ומפני מה האיש תובע באשה ואין האשה תובעת באיש (שם בראשי׳ יז). — *ולגבי בהמה: פרדה שתבעה זכר אין מרביעין אותה לא מן הסום ולא מן החמור אלא מן הפרד (תוספתי כלאי׳ א ח). — וביני׳ *תּוֹבֵעַ, מי שקורא את חברו לדין: שלח ביד עבדו או שאמר לו הנתבע וכו׳ הרי אלו פטורים עד שישמעו מפי התובע (שבועי׳ ד יב). (סדר הדין כך הוא) התובע תובע והנתבע משיב והדיין מכריע (ירוש׳ סנה׳ ג ט, מד״ר דבר׳ ה). — *ויש תובע(ים) לאֲבֵדה: מה שאלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לה תובעים אף כל דבר שיש בו סימנים ויש לו תובעים חייב להכריז (ב״מ ב ח). —*ותוֹבֵעַ, *תובע כללי, במשמ׳ פקיד משפטי המביא מטעם המדינה את אשמת הנאשם לפני בית הדין, Ankläger, Staatsanwalt; procureur (publique); prosecutor (pub lic), נוהג בספרות ובדבור. —וביני׳ פָּעוּל נקי׳ *תְּבוּעָה, שנתבעה להנשא: המארס את הבתולה וכו׳ נותנין לה שנים עשר חדש משעת תביעה אבל לא משעת אירוסין ובגרה הרי היא כתבועה (כתובי׳ כז:). — ובסהמ״א: אמרה (הארץ) לפניו רבש״ע תן שבועות ימינך שאין אתה תובע אותם מידי (פדר״א מג). ושאלתם וכו׳ ותבעתם לבאר כמה פסוקים קורא כהן וכמה קורא לוי וכו׳ (אוצר הגאונים, לוין ה, מגלה, 57). וכאילו תובע עיניו להתעוור (ערוך, ערך חרם). והייתי אומר[1] שיתבעני הקב״ה מיתתך (רש״י, בראשי׳ מו ל׳). תובע את המלוה את יתר דמיו (תוס׳, ב״מ לד:). ואל יתבעני תובע להביא כל מלה שתחיה תחת כל ענין (ר״י א״ת, הסרמים לריב״ג, אמר המחבר). והבוטח בה׳ הוא תובע מסיבות הטרף מה שיש בו יותר מנוחה לגופו (חוה׳, שו״ה הבטחון פתיח׳). ואל תנוח דעתך על מה שנתברר אצלך בתחלת למודך, אבל תבע עליו את נפשך כמי שיתחיל בו (שם שער הכניעה ג). צדק מאמר חכמינו שמצות הדעת יפים תובע לחיובם ומצות התורה חיובם תובע ליפים (ר״א הקראי, גן עדן, מילה ז, קסד.). — ואמר הפיטן: שכרך בשבועה אשר שמעתה הרבה מאד בתניים אשר תבעתה (פיוטי ינאי, זולאי, כח). פוקדיך קדשו צום לקבוע דעתם קצרה צרכם לתבוע (סדר רב עמרם ב, רט).

—נפע׳, *נִתְבַּע, — שתבעו ממנו דבר: ולפיכך נתבעו אומות העולם כדי שלא ליתן פתחון פֶה להם כלפי שכינה לומר אלו נתבענו כבר קיבלנו עלינו הרי שנתבעו ולא קבלו עליהם (מכילי יתרו ה). — *ונתבע לשלם חוב: בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפש לא הערב (מד״ר מה״מ, משכני׳). — *ולתת בהתנדבות: אין את יכול לעמוד על אופי׳ של אומה זו נתבעין לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין (ר׳ אבא בר אחא, ירוש׳ שקלי׳ א א). — *ולתשמיש: שתבעה למטה ואינה נתבעת לו (כלה רבתי א). — וביני׳ *נִתְבָּע, בנגוד לתוֹבֵעַ: שלח ביד עבדו או שאמר להם הנתבע משביע אני עליכם שאם אתם יודעין לו עדות שתבואו ותעִידוהו הרי אלו פטורים עד שישמעו מפי התובע (שבועי׳ ד יב).

---

[1] [נ״א: סבור.]

(סדר הדין כך הוא) התובע תובע ו ה נ ת ב ע משיב והדיין מכריע (ירוש׳ סנה׳ ג ע, מד״ר דבר׳ ה). — ובסהס״א: או שימות ויהיה הוא הממית את עצמו והוא נ ת ב ע על זה כאילו המית זולתו מבני אדם וכו׳ (כ״י א״ת, מו״ס הנעמון ד). שאין האדם נ ת ב ע אלא כפי יכלתו והשגתו בשכלו והבנתו וכחו וממונו (סס, היחוד י). — ואמר המשורר: ומי נ ת ב ע ותובעו יש להכיר דבר עדים פסק דינך להזכיר (רי האי גאון, שערי דיני ממונות, קבוצת קונטרסים, כה).

*תַּבְעֵרָה [1]), ס״נ, — בְּעֵרָה, דְּלֵקָה, שְׂרֵפָה Brand; incendie; combustion: ויתאבכו גאות עשן, יהיו נבוכים ומסוגרים בחוזק עשן ה ת ב ע ר ה (רס״י, ישעי׳ ט יז). שלא יעלה ויכבה את ת ב ע ר ת ו (הוא, יחזק׳ לא טו). כשתכבה ת ב ע ר ת ך יעלה העשן ויכסה השמים (הוא, סס לב ז). ואש נשקה ב יעקב, כמו ובערו והשיקו, שהוא ל׳ היסק ו ת ב ע ר ה (הוא, תהל׳ עח כא). סיר נחושת הכפוי על ת ב ע ר ת עצים (הוא, קהלת ז ו). וישקע הורקנוס את להב המלחמה ויכבה את ת ב ע ר ת ה ויחדל להלחם בעיר (יוסיפון כז). — מ״ר *תבערים: והרוגים ושרופים באש יוקד ת ב ע ר י ם (ילקק נרכי מסס, סלו לנבכס, אופן לשבת שלפני ר״ס).

תבר, עי׳ תפר.

*תַּבְרָה, ס״נ, — כמו תְּבִיר, שם לאחד מטעמי המקרא [2]): רביעית היא ת ב ר ה נמשכת בכל המקרא מהפכת היד לברורה קבועה בתוך התיבה בקורה (דה״ט, 18). העשירי נקרא ת ב ר ה נמשכת בכל המקרא קבועה בתוך התיבה בקורה מהפכת היד והתיבה משבירה (הורית הקורא, דרנבורג, 72).

*תַּבְשִׁיל [1]), ס״ז, — מאכל מְבֻשָּׁל או צלוי או שלוק, dish ; mets ; Gericht: כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנין עליה ת ב ש י ל, בגפת ובעצים וכו׳ בית שמאי אומרין חמין אבל לא ת ב ש י ל, ובית הלל אומרין חמין ו ת ב ש י ל (שבת ג א). נותנין ת ב ש י ל לתוך הבור בשביל שיהא שמור (סס כב ד). הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני ת ב ש י ל י ן (פסח׳ י ג). ערב תשעת באב לא יאכל אדם שני ת ב ש י ל י ן (תענ׳ א ז). קונם ת ב ש י ל שאיני טועם אסור במעשה קדרה רך ומותר בעבה (נדרי ו א). הנודר מן ה ת ב ש י ל [2]) אסור בצלי בשלוק ובמבושל (תוספת׳ סס ג א). הנותן לשכינתו פת לאפות לו, ת ב ש י ל לעשות לו אינו חושש וכו׳ (ירוש׳ דמאי ג ו). אין ת ב ש י ל ו ת ב ש י ל ברור (סס תרומ׳ י נ). במקום שאין ת ב ש י ל י [3]) ישראל מצויין, בדין היה שיהו ת ב ש י ל י גוים מותרין (סס שבת א ה; סס ע״ז ב ט). כל האוכל שהוא נאכל כמות שהוא אין בו משום ת ב ש י ל י גוים (סס שבת א ה). זריזות הן הנשים בפת [4]) יותר מן ה ת ב ש י ל מה בין פת ומה בין ת ב ש י ל, ת ב ש י ל דרכו לאכול רותח פת אין דרכו לוכל רותחת (סס סס א י). ת ב ש י ל של תרדין יפה ללב וטוב לעינים (רב חסדא, ברכי׳ לט.). מפני מה ת ב ש י ל של שבת ריחו נודף (שבת קיט.). אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב אבינו ת ב ש י ל של עדשים לנחם את יצחק אביו (ב״ב טז:). רבי עשה סעודה לאנטונינוס בשבת, הביא לפניו תבשילים צונן, אכל מהם וערב לו (מד״ר בראשי׳ יא).

---

1) [במקרא בא תַּבְעֵרָה (במדי׳ יא ג; דברי׳ ט כב) רק כשם מקום המבֹאר בבמד׳ שם: כי בערה בם אש יי׳. ואמנם אין לדעת אם נולד שם המקום הזה בעבר׳, אבל על כל מקום אין ממש בפרוש המְצע כמקום מרעה לבעיר, לבהמה.]

2) [עי׳ *תְּבִיר, ובהערה שם.]

---

1) [ע״פ הארמ׳ תבשילא. וב. גיגר בתוספת הערוך (עמ׳ תח) מעיר, שמארמ׳ נשאלה המלה לפרסית חדשה בצורת תפשילא, ולערבית: טפשיל.]

2) [במשנה (נדרי׳ ג א): הנודר מן ה מ ב ו ש ל מ ו ת ר בצלי ובשלוק.]

3) [ובירוש׳ שבגניזה ע״ז שם, גינצבורג, 277 ת פ ש י ל י, ועי׳ בהערות שלפני זו.]

4) [קרבן העדה: לאפותו מבעוד יום.]

הוא (עשו) אדום ותבשילו אדום (שם שם סג). משל למלך שהיה לפניו שולחן ערוך ומיני תבשילין (שם שמות ל). מה חול אדם נוטל ממנו מלוא קמצו ונותן לעיסה או לתוך התבשיל אין בריה יכולה לטעמו שהוא מקהה את שיניו (שם במד' ג). מי שאכל את התבשיל הוא יודע טעמו (שם דברי ג). על שאכלו מתבשיל הגוים (שם שה״ש, זאת קומתך). — *ועֵרוּב תבשילין, מזון מוכן מערב יום טוב כדי לערב את התבשילים המוכנים ליום טוב עם אלה שיוכנו מיום טוב לשבת הבאה אחריו: כל האוכל שהוא נאכל חי כמות שהוא וכו׳ ויוצאין בו משום עירובי תבשילין (ירוש׳ שבת א ה). ועי׳ *עֵרוּב. — *והקדיח אדם את תבשילו, שרף אותו בשעת בשול, ובהשאלה במשמ׳ עשה מעשים רעים, חטא, עי׳ א. קָדַח. — ובמהמ״א: המבשל כמה תבשילין ביום טוב לצורך יום טוב ולא אכל מכולם בתוך הסעודה וכו׳ (שבלי הלקט, יו״ט סי׳ רמה). תבשיל הלבן נקרא כן כשאין בו ירקות (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ה). והתבשילים שאדם נותנן בתנור מערב שבת לאכול בשבת מצטמק ויפה לו הוא (האגור שנג). — °ובית תבשיל, מקום שמבשלים בו: ויהי היום רצח ראובן ועשה הבית הנז׳ בית התבשיל, והשכנים שבחצר מערערי׳ עליו (שו״ת תורת חסד לפרחייא סי׳ קלד).

°**תָּג** [1], ש״ז, — כֶּתֶר, ואמר הפיטן: דודי מגובו כקרח הנורא, ראשו עטור תג עטרה (שבתי בן משה, גן נעול, אופן א פסח, מחזי איטלי׳ א, קד:). — °ובמשמ׳ קוים דקים שבראש קצת אותיות בספרי המקרא הנכתבים על קלף כדין [2]: ורבינו יהודאי גאון ז״ל אמר וצריך לכתוב את התגים (ר״י ברצלוני בהלכות ספר תורה, גנזי מלכים, עמ׳ לג). וכך הראהו אותו עת כאלו קושר כתרים לאותן אותיות וכו׳ האותיות בתגיהן (הוא, פרוש יצירה, 225). וצריך להזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין זקופות, שיש להן תג כמו שהן כתובין בספר תורה (רמב״ם, תפילי׳ ב ח). והכל ברמז באותיותיה נקודיה וטעמיה פרשיותיה סתומותיה ופתוחותיה תגיה וקוציה (מנחת קנאות, קוסמ, 21).

°**תִּגְבֹּרֶת**, ש״נ, — כמו התגברות, Erstarkung; raffermissement; growing stronger: שהרי לא כלו ארבעים יום של ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון (רש״י, ברא׳ ח ה). והמשילם (את הרשעים) לתגבורת החמה שסופה שוקעת (הוא, קהל׳ א ה). דהעלה מול כימה ביום ועוד שינה לתגבורת מעיינות (הוא, ר״ה יב.). פן תמות בלא עתך ר״ל מות הנפש בתגבורת התאוה עליה (ר״י א״ת, סו״ס המבחן הנפש ג). אם בחברת הרעים או בתגבורת מזג רע (הוא, כוזרי ה כ). ותתחדש לך אז תגבורת הדמיונים ונטות אחר ההסרונות (ר״ש א״ת, מו״נ א לג). כלם (כשל כח הסבל, ובשלת חיום וכו׳) ענינם ענין נפילת התגבורת ורפוי הכח (רד״ק, שרשים, כשל). שהם (כסיל וכימה) שתי צורות מעידות על תגבורת חום וקור (רלב״ג, איוב, באור דברי המענה). ותחשק מן החליים המתיילדים במות והוא תגבורת תשוקה עם מחשבה ותאוה (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ה, סא.). תגבורת הלחות על הגוף (קאנון א ג ב יז). מן הבקר ועד הצהרים שהוא סוף תגבורת השמש (אברבנאל, מ״א יח). אך מה שמתחזקים בעלי הקבלה בתגבורת תאותם להתיר לאכול את הטמאים וכו׳ (ר״א הקראי, גן עדן, טמאה וטהרה יו, קו:). — ומ״ר °תגבורות: ולכח החיוני ג״כ שתי קצוות רבוי ומיעוט והריבוי הוא המוסר עצמו לסכנות ותגבורות הכעס וכו׳ (אמו״ר לראב״ד ג). — ואמר הפיטן: עדתי דמה נא אזניך לתגבורת שליטי עליזים (אזהרות לר״י ברצלוני, אתה דעי). וחיל עתקה וגברת תגברת (ברוך בן שמואל, אתה הראת, קליר׳ הי עשי״ת). — *ותגברת במשמ׳ תוספת אנשי צבא לחזוק, Verstärkung; re(i)nforcement, נוהג בספרות ובדבור.

---

1) [מן הארמ׳ שבתו״מ תגא, תאגא (אבות א יג ועוד), השאולה מן הפרס׳, ועי׳ בדברי ב. גיגר אצל קרוים, תוספת הערוך, תח.]

2) [אף זה מן הארמ׳ שבתו״מ באותה משמ׳, ונמצא גם בעבר׳ במשמ׳ זו כֶּתֶר, עי׳ ערך זה.]

***תָּגַג** [1], קל לא נמצא.

—נִפְעַ', *נִתְגַּג, קֻשַּׁט בתגים: וכאלו הראה הבורא אותו עת וחדשו (את הכתב) למשה רבנו דבר חדש, כאלו נכתב ונתגג בתגין (ר"י ברללוני, פרוש יצירה, 225).

תִּגְדָּה, עי' א. תִּגְרָה.

***תִּגּוּר** [2], ש"ז, — התגרות ריב ומדון, שנאה: ונגש העם, יהיו דחוקין ונגושין זה על זה בתיגור וחירום (רש"י, ישעי' ג ה).

***תָּגִין** [3], ש"ז, — כמו תג: עם נקודות הכסף, שרמז בזה נקודות ותגינים וכתרי אותיות וכל סתרי המסרה (לכור המור, בשלח, עד.).

***תַּגְלוּת**, ש"נ, — כמו גָּלוּת: תולאבתי בשנער שבעים שנה תגלותי האחרונה מי ירושנה (רסע"ג, סליח' לת"ב, סדור, סכב). תצרית צרחתי בקול רנן את תגלותי תשיב סכלות (הוא, יוצר לפרשת שמיני, מלילה ג—7, 184).

***תִּגְלַחַת**, ש"נ, — גִּלּוּחַ, פְּעֻלַּת המגלח או המתגלח: אין בין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת וצפרים (מגי' א ז). הריני נזיר מן החרצנים ומן הזגים ומן התגלחת ומן

---

1) [פעל כזה גזרו בסהמ"א מן תָּג במשמ' כתר, אף על פי שאין תָּג מלה עבר', ובלשון מוצאה של מלה זו התנועה ארכה, כדגמת רָם מן רום וכד'.]

2) [כמבאר בהערת העירך עמ' 6132, אין תגר או תגור, תיגור בצרוף: קרא חגור על פ', אלא טשטוש לשון במק' קרא קתיגור, קטיגור, ואין כאן מלה עברית מקורית. — *תִּגּוּר, ש"ז, נוהג בלשון ימינו במשמ' עמידה על הסקה כתַגֵּר.]

3) [הכותב השתמש בצורת מ"כ מן תג כאלו היא מ"י, ויצר לו מ"כ מסנה.]

הטומאה (נזיר א ב). שלשה מינין אסורין בנזיר הטמאה והתגלחת והיוצא מן הגפן וכו' (שם ו ה). יום תגלחת זקנו ובלוריתו (ע"ז א ג). כשם שהוא נראה לנגעו כך הוא נראה לתגלחתו (נגעי ב ד). ביום השביעי מגלח תגלחת שניה כתגלחת הראשונה (שם יד ג). ואם מגלח את הנתק אפילו נזיר הרי זה מגלח, תגלחתו בכל אדם ותגלחתו בכל דבר (תוספתי שם ד א). אם אמרת במצורע שמגלח תגלחת שנייה לפיכך יגלח כל שערו, תאמר בנזיר שאין מגלח תגלחת שנייה (ספרי במדי כה). הרי שהיה נזיר ומצורע מהו שיגלח תגלחת אחת ותעלה לו לנזירותו ולצרעתו (שם שם לא). י' דברים מחזירין את החולי לחליו וחליו קשה, אלו הן וכו' ותגלחת ושחלים וכו' (ברכי נז:). כל מעשיהם של ישראל מובהלים מן אומות העולם, בחרישתן ובזריעתן וכו' ובתגלחתם ובמניינם (ר' לוי, מד"ר במדי י). — ומ"ר *תִּגְלַחְיוֹת: עלה ומגלח ארבע תגלחיות[1] וכו' (נזיר ס.). — ובסהמ"א: שיהא בו גידול שיער ל' יום לאחר שנתגלח בתגלחיות שתים של מצורע וכו' (רש"י, נזיר כד:, ד"ה וספרו). הקילו בשני תגלחיות ראשונות וכו' (תוס' שם נה:, ד"ה ומדקדק). — ומ"ר *תִּגְלָחוֹת: צריך לגלח ארבע תגלחות (רמב"ם, נזירות י א). — ואמר המשורר: ותשלשל השחת, גם רחק תגלחת (ראב"ע, שמעו נא, כהנא א, 184).

∞ **תַּגְלִית**, ש"נ, — גִּלּוּי דבר שלא היה ידוע: אף שום תגלית חדשה במדעים לא נגלתה (המקסם סנה ג). תמצית תגליותיו של ז'ורס נודעת גם עתה רק לחלק קטן ממיודעיו (הלופה א, 73).

תַּגְמוּל, ש"ז, תַּגְמוּלוֹהִי, — כמו גְּמוּל, גמילת חסד, Wohltat; bienfait; benefit: מה אשיב

---

1) [כן בדפוסים, ולפי זה השמוש גם אצל רש"י ואחרים, אך הרמב"ם כותב תגלחות, וכנראה כן נכון גם בגמרא.]

לויי כל תַּגְמוּלוֹהִי עלי (תהל' קיו יב). — ובספה"א[1]: למען אמצא חן בעיניך, ואדע בזו מדת תגמוליך (רס"י, שמות לג יג). ולא ייחל (הבוטח באלהים) לבני אדם וכו' אבל יתפשט מבגדי טובותם וטורח הודאתם וחובת תגמולם (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון פתיח'). — ואמר המשורר: ויש שכר לעולם בא לזכים ותגמולים למתים על עלומה (ר"ש הנגיד, הלכותל, הבכמן ג, 26). אהה על יונקים דדי אהבי ותגמולם הניקוני מרורות (רמב"ע, ענק ו, בכורי א, ססג). — ומ"כ *תגמולות: וזה הגמול יהיה לה או בשכר טוב על מעשה הטוב או בעונש על פעולות שעשתה בזה העולם ועל התגמולות האלה נפלה מחלוקת גדולה במחשבת בני אדם (תגמולי הנפש, כ.). — *ובשם ספר, תגמולי הנפש לרבי הלל מוירונה.

*תנר, שרש מסֻפק, עי' *תַּגָּר, הערה[2].

---

[1]) [אמנם אין תגמול במפרש בתו"ם, אבל במק' דברי התוספת' פאה ד טז: מעשר עני אין פורעין הימנו מלוה וחוב ואין משלמין הימנו גמולים (נ"א את הגמלים) וכו' אבל משלחין הימנו דבר של גמילות חסדים ע"כ, כותב הרמב"ם (מתנ' עניים ו יז, והשות גם שם מעש' ויובל ו י): מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה ואין משלמין ממנו את התגמולין אבל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים ע"כ, ומסתבר שהיתה גרסה כזאת לפניו בתוספתא. ואשר להבדל בין תגמולין לגמילות חסד (עי' ברדב"ז), נראה שהיה כאן הבדל בין גמילת חסד (בהלואה) שבאה כנגד חסדו של הראשון לבין מעשה שלא בא כגמול למעשה הזולת, וצ"ע.]

[2]) [במד"ר שמות לז מובאת דרשת ר' יצחק על הכתוב אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך (תהל' סה ה): משל לאוהבו של מלך שתיגרו ועשאו פרוטיקאטור (protector, שומר) שלא יהא זז מפלטין ואוכל מותריו של מלך כך אהרן היה שוה לכל ישראל ועשאו הקב"ה כהן גדול ע"כ. ובלי ספק ט"ס לפנינו במק' מלה במשמ' שכבדו וכד', ואולי המכון הוא שייחדו, כלשון ייחד לו בית בחצרו במשנה, וצ"ע. אין להניח פעל תגר בב"ם לז יא: עם סוחר אל תתגר וממקנה על ממכר, וע' במהדורת מ. צ. סגל למקום.]

*תַּגָּר[1], ס"ז, — סוחר, Kaufmann; marchand; merchant: על מקנה בין רב למעט ועל מְחיר[2] ממכר תגר[3] (ב"ס גני' מב ה.) — ובתו"ם: האונאה ארבעה כסף וכו' עד מתי מותר להחזיר עד כדי שיראה לתגר או לקרובו. הורה ר' טרפון בלוד האונאה שמונה כסף וכו' ושמחו תגרי לוד (ב"מ ד ג). כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר, ר' יהודה אומר אין אונאה לתגר (שם שם ד). מי שיש לו גנה לפנים מגנתו של חברו נכנס בשעה שדרך בני אדם נכנסים וכו' ואינו מכנים לתוכה תגרין (ב"ב ו ו). איזה הוא תגר כל שהביא ושנה ושילש הלוקח מן התגר ואמר זה מתוקן וזה אינו מתוקן דמאי (תוספת' דמאי ד כח). לא יצא הכהן לחוצה לארץ אפילו לישא אשה אלא אם כן הכטיחוהו תגרין שהקדימו זמנו של יריד וכו' (שם ע"ז א ט). מה שתגרי אומות העולם מוכרים להם יוצא מהם אבל המן אינו יוצא מהם לעולם (ספרי בהעלותך פט). איזהו תגר שביעית זה שיושב ובטל כל שני שבוע, כיון שבא שביעי' התחיל מפשט ידיו ונושא ונותן בפירות שביעית (ירוש' קדוש' ג ו). לא בשמים היא (התורה) לא תמצא בגסי רוח, ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים (ר' יוחנן, ערוב' נה.). כותבי ספרים תפילין ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכו' אינן רואין סימן ברכה לעולם (פסח' נ:). —

---

[1]) [מלה זו, שכנגדה גם בארמ' ובסור' תַּגָּרָא ובערב' תאג'ר[a]), שאולה היא מן האשור' תַמְגַּר, תַמְכַּר באותה משמ', אלא שיש לראות אף מלה אשורית זו עצמה כשאולה משמית-מערבית שהעבר' היא ענף ממנה, כנגזרת מן מכר.]

[2]) [כך בכ"י, ואמנם יש מציעים תקונים כגון ממחיר, המחיר, ממכר, ועיד.]

[3]) [במשמ' זו של סוחר הבין את המלה כאן התרג' היונ' (ἐμπόρων), ואין יסוד לקריאה תַּגֵּר במשמ' מסחר, שאין עדות לה בתקופה זו של הלשון.]

---

a) تاجر

ואמר הפיטן: המון תגר וגוי מתגר בשרה היא מחשבת (סם מלות, לחנה לפרס׳ סלם לך).

***תָּגֵר** (?), תיגר[1]), ש״ז, רק בצרוף קרא תגר אחר או כנגד אדם או דבר וכד׳, — קרא את הקטיגור נגדו: אשרי אדם שנגעו בו ייסורים וכבש כעסו ולא קרא **תגר** אחר מדת הדין וכו׳ (פסיק׳ רבי, אחרי מות, קצט). ועי׳ א. קרא, עמ׳ 6132.

°**תָּגָר**, ש״ז, — התגרות וריב: והלא קשת סימן **תגר** ומלחמה לא סימן יישוב ושלום (פענח רזא עה״ת, אמסטרדם תנח, ז). בין כך ובין כך ירבת החרום **והתגר** יגדל, השלוה חסור והשלום ידל (אבן בחן, ויניציה, סד). מה היה למקובלים ומי הכניסם **לתגר** הזה (רמח״ל, חוקר ומקובל, ג).

א. **תִּגְרָה**, ש״נ, במקרא רק סמ׳ תִּגְרַת, — מלה שצורתה מספקת[2]), במשמ׳ מכה ונגע, Schlag; coup (de bâton); blow: הסר מעלי נגעך **מתגרת** ידך אני בליתי (תהל׳ לט יא). — ובסהמ״א, במשמ׳ התגרות, ריב[1]): בשעת חירום שנו שיש **תיגרה** בין המלכיות אבל עיירות של מדינה ומדינה אין בינותם **תיגרה** (רסנ״ס, ב״ב לח.). — °ובמשמ׳ פחד ומגור[2]): אולי (חטאו בני), כמו פן, לשון **תגרה** ומורא, שמא יהי כך וכך (ראב״ע איוב א ה). — ואמרו פיטנים ומשוררים: מועד ומוכן לקיטור גחל מתקן ונסכן **לתגרת** שחל (רסב״ג, אכוסים, ביאליק-רבניצקי ב, 81). ואל תבזה ענות עני צועק **מתגרת** צר (יהודה בן בלעם, בזכרי על משכבי, סליח׳, פעס״ס, 60). רצוני לחסות בשמו ותאים לחיות עמו והוא יהיה בתעצומו לעזרתי בצרתי ותקותי **בתגרתי** (ראב״ע, לאל חי, איגר, 57). אשפוך את נפשי ואדרוש רחמיך ועקתי מפני **תגרת** קמיך (הוא, וככן יי׳, איגר, 135). והננו כיחיד שאבותיו עזבוהו ברב פחד **ותגרה** (עמנואל, מחברת ח, ירדן, 144).

ב. °**תִּגְרָה**, ש״נ, — כמו תַּגָּרוּת, סחורה: ראה גמל אשר ילד לעמל ראה חמור לכל משא **ותגרה** (עמנואל, מחברת ח, ירדן, 147).

°**תַּגָּרוּת**, ש״נ, — כמו סחר, Handel; commerce: מכאן יש להוכיח שמותר לישא וליתן **בתגרות** עם הגוים הבאים מחוץ לעיר ברומה בחולו של מועד (הניא, הוס״מ, ע:). — °ובמשמ׳ סחורה: ובשעה **שהתגרות** בזול הולך וקונה ממנו ומוכרו בשעת היוקר ואינו מתבייש להשכיר עצמו בכל מלאכה שיוכל (בית מדות, מעלת הזריזות ב, כט).

°**תִּגְרוּת**, ש״נ, — כמו תָּגָר, ריב: בעוד שהיו מהלכים בדרך אברהם ויצחק נכנס **תגרות** בין ישמעאל ובין אליעזר שהיו שומרים את הכלים ואת בהמתם (מדרש ויושע, בית המדרש א, 37).

---

[1]) [במבטא תֶּגֶר או תֶּגוֹר נוהגת מלה זו בדבור, ואפשר שגם מעתיקי הדברים שבתו״מ כבר הבינו את המלה כלשון תִּגְרָה והתגרות. ואולם, כנאמר בהערת העורך בעמ׳ 6132 וכמובא בדגמאות שם, בא בכתבי יד מתימן במקום זה הצרוף המקורי קרא קטיגור על (אחר, כנגד) פ׳, ואין תגר אלא מבטא משובש במק׳ קתגר, קטגור. והשוה צרופים הנוהגים ב״סלנג״ האמריקני באותה משמ׳, כגון to call copper after somebody, קרא שוטר אחר פ׳ וכד׳.]

[2]) [כפי שהכיר פ. פרלס, Neue Analekten 37, המכון הוא מתגֹּרַת ידך, על פי שמוש המלה תיגרא, מן נגר, הכה בארמ׳. והעורך, הלשון והספר ב 430, ושוב בפרושו לאיוב משנת תשי״ד, הוסיף על כך א) כי לפי זה יש לקרא גם בתהל׳ עז ג: ידו לילה נִגְּרָה ו״א הכתה וכו׳, במק׳ ידי לילה נִגְּרָה, ב) כי באיוב י יז במק׳ תחדש עדיך נֶגְדִּי ותרב כעשך עמדי, הכונה (במקצת ע״פ השבעים): תחדש עָדֵי נְגִדָּה, ו״א מכתך.]

---

[1]) [ע״פ הבנת הכתוב בתהלים לט יא: מתגרת ידך, עי׳ למשל בפרוש רש״י שם.]

[2]) [ע״פ הבנה אחרת של אותו כתוב. עי׳ רש״י וראב״ע שם.]

*__תַּגְרָנִית__, ש״נ, — צורת נקבה מן תַּגָּר[1]: שם יושבות שורות שורות תגרניות ולפניהן סלים מלאים ירקות, קישואים ואבטיחים וכו׳ (מגדלי מו״ס, מסעות בנימין השלישי).

__תִּדְהָר__, ש״ז, — כנראה שם לאילן יפה, שלא זוהה[2]: אשים בערבה ברוש תִּדְהָר ותאשור יחדו (ישע׳ מא יט). כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תִּדְהָר ותאשור יחדו (שם ס יג).

*__תָּדוּר__, ת״ז ותה״פ, — כמו תָּדִיר[3]: וכיון שהיה רגיל לומר כלשון הזה תדור וניזדמן להן לבדוק אחריו ומצאוהו שהוא בא משבטו שלזבולון (הלכ״ג ג, פסח׳, לוין, 3). וזה שהוא תולה את הדבר בשעה לפי מנהגן שלבני אדם ודרכן תדור בדבריהן שהן תולין את המזונות במזל (שם ה, תענית, 32). משום דרגילין בתענית תדור (שם ו, יומא, 10). שהרי אנו רואין תדור כתובות קרובות זו יש בה מעט וזו יש בה הרבה (שם ח, כתובות, 51). וכל דבר שיש בו שתי מדות אחת מצויה תמיד ואחת נעשית בעתים רחוקות ואין מצויה תדור הלכו חכמים אחר המדה המצויה תמיד (תשו׳ הגאו׳, אסף, 4). סימטא, כקום השוק שאינו תדור אלא

---

1) [כנראה כשמוש ״נשים צדקניות״ מן צדיק בזכר, כן נוצר השם תגרניות מן תַּגָּר.]

2) [אין השם בא במקרא אלא בצרוף ברוש תדהר ותאשור יחדו בלבד, ובמגלת ישעיה א ממערת המדבר כתוב במקום הראשון (כנראה) תרהר, ובשני: תהרהר, וגדולה מבוכת המפרשים בזהוי העץ, ועי׳ בפרט בדברי לֶו Flora בכמה מקומות, המביא תרגומי הקדמונים ופרושיהם, ואחרי משושים וגשושים חוזר הוא שם IV 33, ואומר: לפי שעה הקרוב ביותר לחזר לזהוי Esche (מורנין) של ת״י. אבל לפי הנאמר לעיל אף עצם קריאת השם מטלת היא בספק, ואף יתכן שאין כאן שם עץ בכלל, וכי העקר בקריאה כגון ברוש הדרת ותאשור, כלשון: כבוד הלבנון נתן לה הדר הכרמל (ישע׳ לה ב), וכבטוי פרי עץ הדר ויקרא כג מ), וצ״ע.]

3) [עי׳ *תָּדִיר, הערות.]

יום אחד בחדש או יום אחד בשבת או שעה אחת ביום (שם, 138). והיינו מקוים לכתבי אחינו המעולה להיות תדורים לא נעדרים (ד״ה של יהודי מלכים וא״י ב, יעקב מן, 106). ואם נעדרו במכתבים עדיהו, השאלו תדורות בעדיהו (שם שם, 195).

*__תָּדִיר__[1], ת״ז ותה״פ, — (נמצא) פעמים הרבה, (נעשה) כזמנים תכופים, (מתרחש) לעתים קרובות ללא הפסקית ממשכות, מצוי, oft, häufig; souvent, fréquent; frequent(ly), often: וכל שהוא עושה פירות תדיר חזקתן שלש שנים מיום ליום (ב״ב ג ח). והגבאים מחזירין תדיר ונפרעין מן האדם (אבות ג טז). כל התדיר מחברו קודם את חברו (הורי׳ ג ו). ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה (תוספת׳ ברכ׳ ו א). על הדברים התדירין כגון האגוזין וכו׳ פטורים ושאר כל הדברים חייבין (שם דמאי א ט). למען תהית תורת ה׳ בפיך, בשעה שהוא תדיר בה (ירוש׳ ברכ׳ ג ג). היין תדיר וקדושה אינה תדירה (שם שם ח א). הילך מצה שהוא חביב וכו׳ הילך חמץ שהוא תדיר (שם סוכה ה א). אנשי בית אב (לא ישתו יין[2]) לא ביום ולא בלילה, שהן תדירין בעבודה (שם תענ׳ ב יב). לא אמרו אלא בעשן תדיר (שם ב״ב ב ב). מתפלל של מנחה ואח״כ של מוסף, שזו

---

1) [מלה זו, שנגזרת מן דור במשמ׳ תמיד כשמוש דָּר, דָּרִש (בסיום תה״פ) נצח, תמיד באשור׳, באה בצורה תְּדִיר (בְּתְדִירָא, דני׳ ו יז וכו׳) בארמ׳, וכנראה שאולה המלה בכתיב זה מארמ׳, בעוד שנהג על ידה בלשון גם הכתיב תָּדוּר (עי׳ שם) שנִתנה בו צורה עברית יותר למלה. אף על פי כן גבר הכתיב והמבטא תָּדִיר, כודאי בדמוי אל תָּמִיד הקרוב למלה בהוראתו, ואולי אף בהשפעת הצורה תְּדִירוּת במשקל פעילות, הנוהג גם על יד פָּעוּל.

בסהס״א הפך צרוף האותיות תדר לשרש חדש כדגמת תָּרַם מן תרומה, התמיד מן תמיד, וכד׳, שממנו גם פעל תָּדַר.]

2) [כך על פי ירושלמי מהגניזה (שרידי ירושלמי, 178); בדפו׳: סים.]

תדירה וזו אינה תדירה (ברכי כז.). תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (פסח' קיד.). אמרתי לו כלום אתה בקי בר"י בן בתירא, אמר לי הן ועל שולחני הוא תדיר (יבמי קב.). לכל רוח הוא (בורסקי) עושה ומרחיק נ' אמה חוץ ממערבה דאינו עושה כל עיקר מפני שהיא תדירא וכו' מאי תדירא אילימא תדירא ברוחות[1]) וכו' אלא מאי תדירא, תדירא בשכינה[2]) (ב"ב כה.). תדיר ומקודש איזה מהם קודם (זבחי ל:). שכל מי שאינו תדיר בתלמוד תורה נקרא נוזף (כלה רבתי ס). — ובסהמ"א: שהיא (הרחבה) מוקצה לאחור ואין נכנסין ויוצאין בה תדיר (רס"י, בילה ל., ד"ה אבל לא). כך תיקנו חכמים לפי שהדבר תדיר הוא בין הבריות (רשב"ם, ב"ב קמד., ד"ה קנה). לא אמרינן אלא גבי חבורה שרגילין לישאל זה מזה תדיר ואתי לידי איסור, אבל שכנים שאינן תדירין כל כך לשאול זה מזה מותרים וכו' (תוספות, שבת קמט:, ד"ה בני חבורה). אלו מעשי נסים ואותות שאין נמצאים בעולם תדיר (הקד' ספר יצירה לר"י ברצלוני). ומה שהוא במדה הזאת איננו רב, מפני שהרב לא ימצא מציאה תדירה מפני הקדמת האחד לו (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד י). שבת תדירה היא כל ששת ימים וכו' אבל מועדים כיון שאינן אלא משנה לשנה וכו' (שבלי הלקט, שבת סי' עט). שזאת המלאכה (הוצאה מרשות לרשות) נמצאת תדיר ובה יכשלו בני אדם על הרוב (פרוש המשנה לרמב"ם, שבת א א). שהיו תדירים לבא שם (רד"ק, עמוס ז יג). לעולם יזהר אדם בשבועה, ואפי' של וודאי, ואל תהי תדירה בפיו (מנוה"מ לר"י אלנקאוה 3, 387). והמופת הראשון מהן שעשה הרב ז"ל הוא בנוי על מציאות תנועה תדירה נצחית (ר"י אלבו, עיקרים ב ה). — ואמר הפיטן: וכל אשר תדיר לעשות זאת, יזכה להאמר לו כזאת (ר"א קליר, כי אקח מועד, קרובי ב סכות). — °ובתדירים, במשמ' בתדירות, ואמר הפיטן: מי יתן ולב זה לכם בתדירים (יהודה בר מנחם, אנכי אדיר, אופן לשבועות, מירא איטליה, פירמן, עו).

1) [רש"י: אותו צד תדיר ברוח, שרוח מערבית מנשבת תדיר משאר רוחות, ע"כ.]
2) [רש"י: במערב היא שוכנת.]

°**תְּדִירָה**[1]), ש"נ, — כמו תְּדִירוּת, ואמר הפיטן: ואל תשכח קול צורריך עולה בתדירה (מסח ב"ר שמואל, מקוה ישראל, סליחי ה עשי"ת). על שר התורה אקונן בתדירה כעל שריפת הבירה (מלבה בויכה, קונץ וכסטין, 501).

°**תְּדִירוּת**, ש"נ, — תכונת הדבר התדיר והרגיל, וכד', Häufigkeit; fréquence; frequency: תלה לך טעם הקדמתה בתדירות כדי שתלמוד לשאר תדירין שיקדימו (רס"י, זבח' פט., ד"ה אסר לעולם). שאין תדירותו חובה אלא שהוא מצוי תמיד יותר מחבירו (הוא, שם לא., ד"ה מלוי)[2]). ובהיות האור סר תדירות החשך מעל פני התהום (ר"ש א"ת, יקוו המים, 126). כמאורו של אש בשאר הלילות שאין מברכין עליו מפני תדירותו (רמב"ן, חדושי ברכות, רלא פרק אלו דברים). והוא תדירות היישוב ועבודת הנפש והוא קיום האמונה בבורא (ר"י לטיף, אגרת התשובה, 57). שאפילו הגדול שבתענוגים והשעשוע נקוץ בו מצד הרגילות והתדירות (ר"י מקיר ליאו, נופת צופים ב יג, 91). לא יכנס בבית בעה"ב לישב אצלו בתדירות אם יש מלון בעיר (פלא יועץ א, כ). היה נכנס ובא שם בתדירות פעם אוכל פעם ישן שם (שמש לדקה ב, כד:).

°**תְּדִירִי**, ת"ז, — כמו תָּדִיר, נצחי, קַיָּם: וקראתי שם הספר הזה ס' התדיר על היותו מיוסד על מצות תדיריות (ס' התדיר, הקד', מובא באוצר הספרים לבן-יעקב, עמ' 615). שהגלגלים כדוריים והם שוים בתנועה תדיריה בלי שנוי (ר"א הקרא', גן עדן, קדה"ח א, ג.). בהנאה העצומה תדירית וכו' ואנחנו רוצים קיום תדירי (הוא, עץ חיים קיא).

1) [ע"פ הארמ' תדירא, בזכר.]
2) [בפרוש דברי התלמוד, הדנים שם בברור משמעותו של תדיר, אף כנגד מצוי, וע' שם.]

כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא וכו' והוא העולם התדירי, אבל כזה העולם אשר הוא עובר וכו' (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ט). שכדור הארץ יסובב סיבוב תדירי והגלגלים שוקטים ונחים (כ"ד גאנז, נחמד ונעים א א). אלה הדברים שאדם דש בעקביו והם תדיריות[1]) וההרגל בהם נעשה טבע (מורה באצבע, סיא). ועל ידי מחשבות טהורות תדיריות יתלהב לבו באופן שיראה שאי אפשר אלא לשמות (פלא יועץ, פסח, רכו). צרת המוסקוף[2]) התדירית, וכל ספינה שרואים מרחוק אני מצטער עד שאדע שאינה ממוסקוף (חיד"א, מעגל טוב, 54).

***תדל**, — מלה מסֻפקה: ר"ם אומר הכל לעניים שספק לקט לקט, א"ל אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה. דתני ר' יהודה בן אגרא אומר משום ר"מ ספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פיאה פיאה, אומר אל תשנה אותה אלא בלשון בן חדל[3]) והא טעמא קאמר דאמר ר"ש בן לקיש מאי דכתיב עני ורש הצדיקו מאי הצדיקו אילימא בדינים והא כתיב ודל לא תהדר בריבו אלא צדק משלך ותן לו (חולי קלד.).

תַּדְמִית, ש"נ, — עי' א. תַּרְמִית, הערות.

---

1) [ואולי צ"ל תדירות כס"נ.]

2) [מוסקבה.]

3) [נ"א עדל, ערל, ופרש רש"י: שוטה שבעולם ששמו בן תדל ע"כ, ובעל הערוך בערך בן ערל: פי' א"ל ר"ל לר' יוחנן ואילו שנית אותה בלשון איש ערל שפתים, ויש מי ששונה עדל בדלית והיה אדם שלא מדקדק בשמועותיו וכן אמר לו אם שונה אותה בן עדל דליכא חשש שמא טעות הוא דהא קאמר טעמא. ואבא מרי ז"ל היה שונה בלשון בן תדל פי' ראשי תיבות תן דעתך לומר וכו' ע"כ, ואין פרושים אלו והנאמר במלונים מתקבלים על הדעת. ולפי הענין אפשר שלפי הנאמר כנגד הבטוי הכל לעניים, במ"ר: אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה ולפי הכתוב המדבר על הדל, הכונה כאן, בקרוב: אל תשנה אותה אלא בלשון מתן דל וכד', וצ"ע. ובסהמ"א נוהג בן תדל בכנוי לשוטה, בפרוש רש"י.]

***תדר**[1]), משנו *תָּדוּר, *תָּדִיר, *תְּדִירָה, *תְּדִירוּת, *תְּדִירִי, *תָּדַר, *תֶּדֶר.

תָּדַר, קל לא נמצא, ועי' *תָּדוּר.

— הפעי', *הִתְדִּיר, — עשה בתדירות, עשה שיהיה דבר תדיר, תמיד: ותתדיר אגרותיך אלי בשלומך וטיביך ושאלותיך בין מן המקרא בין מן המשנה בין מן התלמוד למען אשיבך (תשובת גאון פומבדיתא משנת אי רס"ד לספירות, JQR XVIII, 403). ויתדיר שררותו (של רב האיי) ויוסיף שלטונו (תפו' מתגניי JQR, NS, VII, עמ' 478). המחלים פני אלהינו תמיד עליכם להתמיד ולהתדיר עליכם ברכותיו (ד"ס של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ג, 98). משתטחים תמיד נגד אולמו להתדיר גם להתמיד את שלומך (שם שם, 136). ומאלוה המעוז אשאל להתדיר גם להסדיר בלי להעדיר שלום יפעתו וביתו וכל מוצאו ומובאו (שם שם, 195). ראוי לו להתדיר כתביו בלב טוב וחזק ואמיץ (שם שם, 217). — ואמר הפיטן: לינת צדק בה מתדירים (שבתי, אנע"ס, יוצ' א' פסח, מחז' איט' א, קד:).

— הפע', *הֻתְדַּר, בינ' *מֻתְדָּר, — עשוי בתדירות, נתון בתדירות, שיש בו משהו תדיר, ואמר הפיטן: אקחה פרי עץ הדר וכו' מקום שהוא מתדר[2]) (ר"א קליר, אקחה, קרובי א' סכות). — *וברכה מתדרת: ישאו כל הזקנים הברים המאושרים ברכות מותדרים ושלומות מהודרים מיוצר יצורים (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, תרביץ א ג, 65).

***תֶּדֶר**, תֶּדֶר, ש"ז, — תדירות, ואמר הפיטן: אקחת פרי עץ הדר בכל שנה בְּתֶדֶר (ר"א קליר, אקחה, קרובי א' סכות). פרשת תמידין גם מוספין

---

1) [עי' *תָּדִיר, הערה.]

2) [בביהכ"נ שהשכינה שם בתדירות (מטה לוי).]

ופרת למשטרת בתדר [1] (רקע״ג, תכי״ג מלוות, קלוז רקע״ג, קסב).

תהא, עי׳ תהה.

תהב, עי׳ תחב.

תהה [2]), ממנו א. *תָּהָה, ב. ״תָּהָה, *תְּהוּת, ״תְּהִיָּה, ועי׳ תֹּהוּ.

א. *תָּהָה, תְּהָא [3]), פ״ע, — השתאה, השתומם, עמד נבוך, staunen, ratlos sein; être étonné, perplexe; to be astonished, perplexed: אמר ר׳ שמעון מעשה באחד שהביא גריפות של זית וכו׳ לפני ר׳ עקיבא ואמר על זו הייתי יושב וטומאה לו ראה תלמידיו תוהין אמר להן מה לכם תוהין כעורה מזו טימא ר׳ יהושע (תוספת׳ כלים ב״ב ג ג). אמר להן (ר׳ יוחנן) יפה עשיתם ששברתם תהו בת נהרדעי ומי אמר ר׳ יוחנן הכי וכו׳ (ערוב׳ סו.). בא (הצייד) לצוד את השניה הלכה וישבה לה על איקונין של מלך עמד לו הצייד תוהא בה א״ל אם אורוק עליך אבן אני מתחייב בנפשי (מד״ר שמות כז). — *ובמשמ׳ נבוך על מה שנעשה, התחרט [4]):

תני ר״ש בן יוחי הרי שהיה האדם צדיק גמור כל ימיו ובאחרונה מרד איבד זה כל מה שעשה כל ימיו. מה טעם ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול, רש״ב לקיש אמר ובתוהא על הראשונות (ירוש׳ פאה א א). סבר שמעון הצדיק בני אדם מתוך הקפידה הם נודרין, מכיון שנודרין מתוך הקפדה סופו לתהות, מכיון שהוא תוהא נעשו קרבנותיו כשוחט חולין בעזרה (שם נדר׳ א א). משל וכו׳ לאדם שהיה לו פרדס אמר לו חברו מכור לי את הפרדס הזה מכרו לו במנה ולא היה יודע בעל הפרדס מה בתוכו וכו׳ א״ל יש בו זתים בק׳ מנה גפנים בק מנה וכו׳ התחיל המוכר תוהא (במד״ר שמות כ). תוהא אנא על הרע׳ אשר דברתי לעשות לעמי (שם שם מג). אותה שעה לא היה יכול להשיבו אמר הקב״ה יפה אמרת מיד וינחם ה׳ אמר לו האלהים אף הראשונות תהיתי עליהן (שם שם מד). מעשה באשה א׳ שנזדקק לה אדם אחד וכו׳ אחר כך תוהא בו ובקש למות וכו׳ (שם במדי ט). — ובצרופים, *ישב ותהה, ישב באלו ופער פה ללא עבודה: חכמים דומים לשולחני עשיר כשמביאים לראות רואה כשאין מביאים יושב ותוהה, נבו׳ דומה לשולחני תגר כשאין מביאים לו לראות מביא משלו ורואה (ספרי דברי יג) [1]). — *ועמד ותהה: והקב״ה עומד ותוהה ואומר של מי אצור (צורת העֻבר) של צורת הבעל או של צורת הנואף (מד״ר במדי ט). כיון שאמרו למשה נשלחה אנשים לפנינו התחיל משה עומד ותותא (שם טז). — *ותהה ובהה, עי׳ *בָּהָא, 468. — ובספהמ״א: ומניין שנשבע הקב״ה שלא יביא מבול לעולם וכו׳ וכביכול רואה את הרשעים שמכעיסים אותו והוא תותה שנשבע ואומר מה עשיתי שנשבעתי וכו׳ (אגדת בראשי א׳ ביהמ״ד לינק ד, 1). א״ל (אברהם לממרא) אוהבי

---

[1]) [כך מנֻקד לשם החרוז.]

[2]) [עי׳ א. *תָּהָה, הערה.]

[3]) [מן הארמ׳ תְּהָא, סור׳ תְּהִי, ונראה שהפעל והנגזר ממנו הֻשאלו לעברי שבתו״ם מארמ׳. ואמנם אפשר שקרוב השרש אל תֹּהו במשמ׳ ריק, ושנשמר בארמ׳ הפעל, בעוד שהשם אינו בא אלא בעבר׳. ואמנם בערב׳ בא תאה [a]) (משרש תיה) במשמ׳ זו, השתומם, כמו תהא. תהה בארמ׳ ועבר׳, וצ״ע.]

[4]) [על הכתוב בבראש׳ כז מב: הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך, נאמר במד״ר בראש׳ סז: כמת (נ״א כמה ועוד) הוא תוהא עליך כמת הוא מתנחם עליך כבר שותה עליך כוס תנחומים ע״כ, ועי׳ גם בהערות תיאודור ואלבק למקום. ואולם כנראה נתערבבו כאן שתי דרשות על המלה מתנחם, אחת שנדרש בה הפעל בשתי מלים, כאלו מֵת, תוהא (ז״א ריק ואפס) הוא אצלך, ואחת שנדרש בה מתנחם: כבר שיתה עליך כוס תנחומים, וצ״ע.]

[a]) تاه

[1]) [שלא כפרושו של מא״ש שם, כז: פי ר״ה היינו חרד וכו׳.]

אמר לי למול אמר לו מטרא ועדיין אתה עומד ותותא (שם יע, שם 30). דאין שיעמום אלא ביושב ותוהת ובטל לגמרי (רש"י, כתובי קח:). כל מי שניחם על המצות שעשה ותהה על הזכיות ואמר בלבו ומה הועלתי בעשייתן וכו' (רמב"ם, תשובה ג ג). ולא הוצרכתי לברר כל העיקרין הללו אלא כדי להסיר השיבוש וכו' שתהו בו רבים (ר"י בן ברזלי מברצלונה, הלכ' ס"ת, יג). למה זה נתהה במחשבתינו ונחשב כי ימוט אחד מהם וכו' (יסוד עולם לר"י הישראלי ב יז, לח:). על כן בסוף ימיו אורו עיניו ותהה מהרבה דברים שכתב וכו' (מעשר יצק, פ"ל לג). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שוקקה נפשי תוהי, שואלים בחסדך משתהי (מכתם בר מכיר אמור וקדש, זולת לשבת של הפסקה דאשונה). לזאת שובו תוהים לפני האלהים (יחיאל בן יקותיאל מהענוים, בעל תניא, סירמון, מנחר הסילה נהיט', קיט).

—הפע', ^*^הִתְהָא,—הכה בתמהון: הקב"ה מתהא הצדיקים ואחר כך מגלה להם (רש"י, בראשי כב ב). מאי תהו דבר המתהא בני אדם (הבהיר א).

ב. ^*^תָּהָה,—בדק, riechen, prüfen; sentir, examiner; to smell, examine, רק בצרוף ^*^תהה בקנקנו או על קנקנו של פ' [1]: מאז חבבני ובא להתפנג בבנו וקטנו לתהות בקנקן ריקן (תשוי רש"י, קבולת קונטרסים יב, ו.). ובאשר תהיתי על קנקני ספרי המדקדקים וכו' (בן זאב, תלמוד לשון עברי, הקד').

תֹּהוּ [1], ש"ז, גם בצרוף תהו ובהו באותה משמ', — ריק, ריקנות, Leere; vide; emptiness: והארץ היתה תהו ובהו (בראשי א ב). ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו (ירמי ד כג). נטה צפון [2] על תהו תלה ארץ על בלימה (איוב כו ז). — ובכנוי למקום שאין בו ישוב ביבשה ובים: ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן (דברי לב י). מחטיאי אדם בדבר ולמוכיח בשער יקשון ויטו בַתהו צדיק (ישעי כט כא). שפך בוז על נדיבים ויתעם בְּתֹהוּ לא דרך [3] (תהלי קז מ). ילפתו ארחות דרכם יעלו בַתהו ויאבדו (איוב ו יח). מסיר לב ראשי עם הארץ ויתעם בְּת־ו לא דרך [3] (שם יב כד). — ובצרופים, קרית תהו:

---

[1]) [כנאמר בהערה בעמ' 6040 יסוד השמוש הזה בארמ' שבבבלי: זיל תהי ליה אקנקניה (שבת קח.)، פוק תהי ליה בקנקניה (ב"ב כב.). ופרש רש"י במקום הראשון: הריח בו בקנקנו אם יין הוא או החמיץ כמו בת תיהא דאמר גבי יין נסך (ע"ז סו:) כלומר בדקהו אם חכם הוא אם לאו, ע"כ, ובאותה לשון רשב"ם במקום השני, והוא מוסיף: ריח היין כשמריחין אותו אם טוב הוא קרי תהי כדאמרינן בת תיהא במסכת ע"ז וכן בכתובות (קח.) קרנא הוה תהי באמברא דחמרא ע"כ, ועי' ברש"י בכתובות שם, ובע"ז שם, בענין ריח היין וטעמו נאמר: האי בת תיהא נכרי בדישראל שפיר דמי וכו', ופרש רש"י: נקב נוקבים במגופת חבית להריח את היין לבדקו וכו' ובתוספ' שם: מיהו לשון בת קשה ופר"ח שיש קנה שקוע תוך החבית ובולט חוץ ומניחין לתוך קנה קטן כמין דד וכו'. ואע"פ שעקר הענין ברור הוא לפי זה, קשה השמוש בפעל תהא במשמ' זו מצד הלשון, ואמנם אפשר שעקר משמ' הפעל תהה היא נדף, ומכאן גם משמ' זו של ריקנות וגם זו של נדיפת ריח, וצ"ע.]

[1]) [כנראה נולדת המלה, הבאה גם באוגרית, באותו כתיב, תהו, כחקוי לקול הנשיפה בנדיפת הרוח, ולפי זה אפשר שקרובה היא לפעלים א. ^*^תָּהָה, ב. ^*^תָּהָה, ועי' בהערות לערכים אלו. ולפי הנאמר בערך ב. ^*^תָּהָה, אפשר שצדקו אלה המשוים תיה [a]), כדבר ריק ושמם בערב', ועי' גם תְּהוֹם, הערות.

אין משמ' המלה אלא ריק, ריקנות, כת"א לבראשי א ב: צדיא וריקניא, ולא נולד שמוש הצרוף תהו ובהו במשמ' ערבוביה אלא בעקבות טעות ההבנה במלה היוני χάος שעקר משמעותה כלשון פעירה, בריק, ושהובנה כאלו כונתה להסר סדרים. ועי' גם בדברי המחבר בערך בֹהו, עמ' 469.]

[2]) [כאן במשמ' ארץ, הצפה על ריק, בהקבלה אל בלי־מה.]

[3]) [כאן בעקר בתאור סערה שבים, ולא במדבר שביבשה, ועי' בפרוש העורך לאיוב יב כד.]

---

a) تيه

נשברה קרית תהו [1]) סגר כל בית מבוא (ישע׳ כד י). — קו תהו ואבני בהו: וירשוה קאת וקפוד וינשוף וערב ישכנו בה ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (שם לד יא). — ובהשאלה, במשמ׳ אפס וריק, שוא: כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו (שם מ יז). הנותן רוזנים לאין שפטי ארץ כתהו עשה (שם שם כג). אין קרא בצדק ואין נשפט באמונה בטוח על תהו ודבר שוא הרו עמל והוליד און (שם נט ד). — וכפרט ככנוי לאלילים ולעובדיהם: אל תסורו מאחרי יי׳ וכו׳ אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה (ש״א יב כ-כא). הן כלם אין אפס מעשיהם רוח ותהו נסכיהם (ישע׳ מא כט). יצרי פסל כלם תהו וחמודיהם בל יועילו (שם מד ט). — ועם ל׳, לתהו, כמו לריק: ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי (שם מט ד). — וגם בהשמטת הל׳: יצר הארץ ועשה הוא כוננה לא תהו [2]) בראה לשבת יצרה (שם מה יח). לא בסתר דברתי במקום ארץ חשך לא אמרתי לזרע יעקב תהו [3]) בקשוני (שם שם יט). — ובתו״מ: אנשים הללו של שוא הם של תהו הם (ברכ׳ סג.). דבר אחר (ארץ) גזירה, שמא תאמר מעשה תהו הוא ת״ל אני ה׳, אני ה׳ גזרתיו ואין לך רשות להרהר בהן (יומא סז:). — ובתפלה: כי רב מעשינו תהו וימי חיינו הבל לפניך (ברכות השחר, לעולם). — ובסהמ״א: יצר מתהו ממש ועשה את אינו ישנו (ספר יצירה ב ה). נקרנין חמדקדקין על דברי תהו (תשו׳ תגאו׳, הרכבי שם, 145). והחמר הזה נקרא בלשון התורה תהו ובלשון הפלסיפים היולי (רמב״ן, בראשית א ב). — °מולד (של) תהו, רגע התחדשות הירח לפי חשבון השנה שמלפני בריאת העולם: וכשתדקדק על מולד ניסן של תהו שלפני תשרי של יישוב שבו נברא האדם תמצא מולד ניסן ברביע בט׳ שעות תרמ״ב חלקים (תוספות ר״ה ח., ד״ה

---

1) [אמנם כנראה הכונה: נשברה הקריה והיתה לתהו.]

2) [אמנם במגלת ישעיה א ממדבר יהודה: לוא לתהו בראה!]

3) [כאן כך גם במגלה הנ״ל.]

לתקופות). — ובקבלה, °עולם התהו, ככנוי לעולם הזה: ולפי׳ נאמר בנפשות הגוים הנשאבות ואחוזות בעולם התוהו כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו (ר׳ יוסף אלקאסטייל, תרביץ כד, 181). שאלו לחכם המקובל האשכנזי (האר״י) זצ״ל על זה (ההבדל בין תורתו לתורת ר׳ משה קורדובירו) והשיב להם שלא דברו (הקודמים לו) כי אם בעולם התוהו (אגרת ר׳ שמשון באקי שבשלמה מירושלים שמ״ם לאיטליה). מנקודה זו נתפשטו עשר נקודות וכו׳ וזהו נקרא עולם התוהו ובוהו ועולם הנקודות (ר׳ חיים ויטאל, עץ חיים, שער השכלים א). היתה לו חיות בשני עולמית בעולם הזה שנקרא עולם הנקודות עולם התוהו וגם בעולם המתקלא שהוא עולם התקון (קבלת ר״י סרוג, בס׳ תעלומות חכמה, באזיליאה שפ״ט, עט:). שער הששי הוא שער עולם התוהו (ר׳ נפתלי צ׳ יעקב אלחנן, עמק המלך, יד:) [1]). וניצוצות הדבקים ממש בכלים הם ש״ך וכו׳ וכל אלו הם סוד הגבורות והדינים וזה הוא הנקרא עולם התהו (עמנואל חי ריקי, משנת חסידים, מסכת הגילגולים ב).

תְּהוֹם [2]), שזו״נ, מ״ר תְּהוֹמוֹת, תְּהֹמוֹת, תְּהֹמֹת, — א) ים בראשית, Urmeer; mer primordiale;

---

1) [על כל המקומות האלה ע״כ העיר את העורך הפרופ׳ ג. שלום. וראה במאמריו, ציון ח (ת״ש), 156; תרביץ כד (תשט״ו), 173.]

2) [המלה תהום באה באשור׳ בצורה תִּיאַמְתֻ, תִּיאַמַת גם במשמ׳ ים בכלל וגם ככנוי לשרת הים בימי בראשית שנלחמה באלהי מרומים, והאל הבורא (בעיר בבל: מרדוך) נצח והרג אותה ופלג את גופה ועשה ממנה ים עליון וים תחתון, ומעין זה במסורות המקרא. וכן בא באוגריתי׳, על יד המלה ים כבעברית, ובהקבלה שבחרוז: מבב נהרם — אפק תהמתם, במ״י או מ״כ. ביתר הלשונות השמיות, הצעירות יותר, אין מלה כזו במשמ׳ מתאימה ואפשר שנולדה המלת כשע״פ לשרת הים; ואמנם יש קרבת־מה במשמ׳ המלה אל תהו כלשון ריקנות (של תהום פ ערת), אבל אפשר

primeval sea: והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים (בראש׳ א ב). יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים (תהל׳ קד ה-ו). בהכינו שמים שם אני בחקו חוג על פני תהום באמצו שחקים ממעל בעזוז עינות תהום (משלי ח כז-כח). ב) הים הגדול שהארץ נחשבה כצפה עליו[1]): ויסכרו מעינת תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן השמים (בראש׳ ח ב). בהעלות עליך את תהום וכסוך המים הרבים (יחזק׳ כו יט). מים גדלוהו תהום רממתהו (שם לא ד). ביום רדתו שאלה האבלתי כסתי עליו את תהום ואמנע נהרותיה ויכלאו מים רבים (שם שם טו). ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו (חבק׳ ג י). אפפוני מים עד נפש תהום יסבבני סוף חבוש לראשי (יונה ב ו). תהום אל תהום קורא לקול צנוריך (תהל׳ מב ח). תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי (איוב כח יד). הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת (שם לח טז). כאבן מים יתחבאו ופני תהום יתלכדו (שם שם ל). אחריו יאיר נתיב יחשב תהום לשיבה[2]) (שם מא כד). — תהום רבה, באותה משמ׳: ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו (בראש׳ ז יא). הלוא את היא המחרבת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבר גאולים (ישעי׳ נא י). והנה קרא לרב באש אדני יי׳ ותאכל את תהום רבה ואכלה את החלק (עמוס ז ד). צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה (תהל׳ לו ז). — תהום רבצת תחת: ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת (בראש׳ מט כה). מברכת יי׳ ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רבצת תחת (דבר׳ לג יג). — מ״ר תהומות, במשמ׳ מי ימים גדולים, Fluten; flots; floods: תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו אבן (שמות טו ה). נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים (שם שם ח). כי יי׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת[1]) יצאים בבקעה ובהר (דבר׳ ח ז). בוקע מים מפניהם וכו׳ מוליכם בתהמות (ישעי׳ סג יב-יג). כנס כנד מי הים נתן באוצרות תהומות (תהל׳ לג ז). ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו אף ירגזו תהמות (שם עז יז). יבקע צרים במדבר וישק כתהמות רבה[2]) (שם עח טו). ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהמות כמדבר (שם קו ט). יעלו שמים ירדו תהומות (שם קז כו). כל אשר חפץ יי׳ עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהמות (שם קלה ו). הללו את יי׳ מן הארץ תנינים וכל תהמות (שם קמח ז). בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל (משלי ג כ). באין תהמות חוללתי באין מעינות נכבדי מים (שם ח כד). — תהומות הארץ: תשוב תחיינו ומתהומות הארץ תשוב תעלני (תהל׳ עא כ). — ואמר בן סירא: הן השמים ושמי השמים ותהום וארץ ברדתו עליהם מועדים בפקדו וכרגשו (צ״ס גני׳, טז יח). תהום ולב חקר ובכל מערומיהם יתבונן (שם מב יח). — וכתו״מ, במשמ׳ תחתית הים: היו (כלים) כפויים על פיהן מצילים כל שתחתיהן עד התהום (כלים י א). כוית מן המת נתון תחתיה כנגדו עד התהום טמא, על גבה כנגדו עד הרקיע טמא (אהל׳ ט ג).

שאין כאן אלא דמוי מאחר במשמ׳ המלים ע״פ הדמיון שבצלצולן.

צורת הנקבה של המלה באשור׳ ובאוגרית׳ היא כמו במלים הרבה המשמשות בעבר׳ בנקבה (כמו נפש, אצבע ועוד) שכנגדן באשור׳ צורה בסיום הנקבה נפשת, אצבת ועוד.]

1) [גם בשמוש זה, המיחד ללשון שירה ונבואה, עוד מרגש מקור המלה באגדת בראשית.]

2) [עי׳ שיבה, הערות.]

1) [אמנם קשה כאן שמוש המלה תהמת, שכאלו נאמר על התהומות, לטובה, שהם יוצאים (בזכר) בבקעה ובהר, ועל כן הציע, למשל, גרטץ לגרס כאן: עינות תהמת או מעינות תהמת, אך אין במקרא אלא מעינות תהום כמ״י, ואף זה לגבי שטפון מים במבול, לרעה ולא לטובה, ולפי הענין היה צריך להכתב כאן עינות ונהרות, ואולי השפעה הגרסה מכתובים כגון משלי ח כד, אשר המלה תהמות באה בהם בהקבלה אל מעינות.]

2) [כדעת רבים המצאה כאן הוא ערבת או הרבה, בהקבלה אל במדבר, ואולי היה כתוב בעקר: וישק כתהם (במ״י) חרבה, והעתק, ראשונה בכתיב חסר: וישק כתהמת רבה, בחלוף ח—ת בלבד.]

גלים שבין שפתי כפישה לבין שפתי החדות, אפילו עד התהום טהורים (שם יח ע). שארצו של בית כמותו עד התהום (שם עו ס). — *טמאת התהום, טמאת מת שנעלמה עד אז מידיעת בני אדם: נטמא טומאת התהום הציץ מרצה (פסחי׳ ז ז). נזיר שגלח ונודע לו שהוא טמא אם טומאה ידועה סותר ואם טומאת התהום אינו סותר (נזיר ט ג). — *קבר התהום: חצרות היו בירושלים בנויות על גבי סלע ותחתיהם חלול מפני קבר התהום (פרה ג ב). וכשם שעוביו של רקיע מהלך חמשים שנה כך עוביה של ארץ ועוביו של תהום מהלך חמשים שנה (ירושל׳ ברכ׳ א א). המוכר שביל לחבירו מקום דריסה הוא מכר או עד תהום מכר (ר׳ יונה, שם, בכורים א א). מקרא זה נוקב ויורד עד תהום כי עוד חזון למועד וכו׳ (רבי נתן, סנהד׳ לז:). מה תהום הזה אין לו חקר אף הרשעים כן (מד״ר בראש׳ ג). אילולי שהוא (לויתן) רבוץ על התהום וכובש עליו היה עולה ומאבד את העולם ומציפו (פסיקת׳ רב׳, סוף או כבש, מה״ם, קלד:). — ובספה״א, גם במ״ר תְּהוֹמִים, ואמרו פיטנים ומשוררים: וכמאבל (אלישע שהיה באבל מחולה) שהפליא פלאים עצומים, וכמגת (יונה שהיה מגת חפר) ששט בעמקי תהומים (בן אחיה, בספר הגלוי לרסע״ג, ריד). חסדיך רגלי ים עצומים וצדקתך מתהומים (בשם אבן קהל, מחזלירם 142b, כ״י ילין). קדרו שמיו ויחסרו מימיו ועלו תהומיו ונשאו דכים (ר׳ הלוי, יועץ ומקים). וזעקו וחננו למשיב חכמים, אשר בדעתו נבקעו תהומים (מגלת אחימעץ, קלאב, לד). — וגם במ״ז *תְּהוֹמִים, ואמרו פיטנים ומשוררים: יום כפור מיוחם מיומים, יועיל לכפרת עמוסי מעים, יוקשים יוצללו בצול תהומים, יי׳ דברך נצב בשמים (אנא אלהי תהלתי, סליחי׳ ספרים יוה״כ). הכין רשת ליד מעגל יפת פעמים, הגיון יסודי תושיה לחבא במצול תהומים, ולכן כנחל מים על משולת מים, עיני עיני ירדה מים (אריוך, משה בן אברהם מסעגוים, מבחר השירה העברית באיטליא, שירמן, קז). — *מזל התהום: והוא למדני לחכור ברקיע שנים עשר המזלות וחמשה כוכבים ולמדני מזל הצומח ומזל התהום ומזל השוקט וכו׳ (דונולו, חכמוני, פקדי, סב.).

***תְּהוֹמִי**, ת״ז, — של התהום: אין הזרעים צומחים לא מן הנמטרים ולא מן התהומיים פי׳ זכר לבד או נקבה לבד (אוה״מ, בראשי׳ א ע).

***תְּהוּת**, ש״נ, — חרטה, התנחמות: ובשהמקום דן ישראל כביכול יש תהות לפניו שנאמר ועל עבדיו יתנחם (ספרי דבר׳ שכו). וינחם ה׳ כי עשה את האדם וכו׳ תהות[1]) היתה לפני שבראתי אותו מלמטה שאילו בראתיו מלמעלה לא היה מורד בי (ר׳ יהודה, מד״ר בראשי׳ כז). ותנחם על הרעה לעמך, אמר רבי חנינא בר אבא תהא התהוי מצויה לפניך (שם, שמות מג).

תהו, עי׳ ב. *תְּהָה.

***תְּהִיָּה**, ש״נ, — פעֻלת התוהה: כי הוא (הצדיק שבטח בצדקתו ועשה עול) חושב כי יועילו לו צדקותיו אשר עשה אע״פ שתוהא עליהן כי ענין תהייתו הוא לאהבתו תאות העולם וכו׳ (רד״ק, יחזק׳ לג יג).

***תְּהַל** [2]), ש״ז, — כמו תְּהִלָּה, ואמר הפיטן: נושא נעשה נושה וכוסה עון תהל[3]) (ר׳ מנחם בן מכיר, אשמר אל אל, יוצר שבת טובה).

תְּהִלָּה [4]), ש״נ, תְּהִלַּת[5]), סמי׳ תְּהִלַּת, כנ׳ תְּהִלָּתִי, תְּהִלָּתְךָ, תְּהִלָּתֵךְ, תְּהִלָּתֶיךָ, תְּהִלָּתוֹ,

---

1) [נ״א: תוהות, תווהות.]

2) [עי׳ בהערה הבאה.]

3) [פֶּר (עבודת ישראל, 787) מנקד תְּהַל ע״פ כ״י. וכונת הדברים: ה׳ שהוא נושא עון נעשה נושה, כלומר שוכח, ומכסה וכפר את עוון התְּהִלָּה.
דונש בתשובותיו על רסע״ג (הסו׳ 96, עמ׳ 25) כותב: לא יאמר תְּאוּתִי מן תאוה כאשר לא יאמר מן ובמלאכיו ישים תהלה תְּהָלָתִי, ע״כ.]

4) [כנראה עקר משמ׳ המלה הגזורה מן הלל (עי׳ שם), היא כלשון זהר, וכן מעיר גם המחבר בשולי המלון של גזניוס-בוהל, שמשמ׳ זו אולי שמורה היא בחבק׳ ג ג (ותהלתו מלאה הארץ)׳ ואך אחר כך באה המלה לשמש כלשון כבוד ומתן כבוד ושבח בדבור ובכתב.]

5) [קרי בירמ׳ מט כה).]

ת"נ תהלה, תהלות, — שבח, הלל, Ruhm; gloire; glory: ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת (דבר' כו יט). וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים (ישעי' מב ח). שירו לה' שיר חדש תהלתו מקצה הארץ (שם שם י). ישימו לה' כבוד ותהלתו באיים יגידו (שם שם יב). עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (שם מג כא). למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך (שם מח ט). זהב ולבונה ישאו ותהלות ה' יבשרו (שם ס ו). וקראת ישועה חומתיך ושעריך תהלה (שם שם יח). פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת רוח כהה (שם סא ג). כן אדני ה' יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים (שם שם יא). חסדי ה' אזכיר תהלות ה' (שם סג ז). להיות לי לעם ולשם ולתהלה ולתפארת (ירמ' יג יא). כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבק' ג ג). כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ (צפנ' ג כ). למען אספרה כל תהלתיך (תהל' ט טו). מאתך תהלתי בקהל רב (שם כב כו [1]). רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה (שם לג א). אברכה את ה' בכל עת תמיד תהלתו בפי (שם לד ב). ולשוני תהגה צדקך כל היום תהלתך (שם לה כח). ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו (שם מ ד). כשמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ (שם מח יא). לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך ישלם נדר (שם סה ב). זמרו כבוד שמו שימו כבוד תהלתו (שם סו ב). כך תהלתי [2]) תמיד (שם עא ו). ימלא פי תהלתך (שם שם ח). באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה (שם ק ד). מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו (שם קו ב). להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך (שם שם מז). אלהי תהלתי אל תחרש (שם קט א). תהלתו עמדת לעד (שם קיא י). תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך (שם קמה א). תהלת ה' ידבר פי (שם שם כא). הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאוה תהלה (שם קמז א). שירו לה' שיר חדש תהלתו בקהל חסידים (שם קמט א). ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה (נחמי' ט ה). ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון (דה"ב כ כב). — ובצרופים, קול תהלה, שיר תהלה: והשמיעו קול תהלתו (תהל' סו ח). ושיר תהלה והודות לאלהים (נחמי' יב מו). — עיר תהלה: איך לא עזבה עיר תהלה [1]) קרית משושי (ירמ' מט כה). — ונורא תהלת: מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא (שמות טו יא). — ובמשמ' הנושא שמתהללים בו: הוא תהלתך והוא אלהיך (דבר' י כא). ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ (ישעי' סב ז). הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה (ירמ' יז יד). איך נלכדה ששך ותתפש תהלת כל הארץ (שם נא מא). — ובתו"מ: בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים, בניצוח בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה (ילק"ש, פסח' קיז.). יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת ת"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה, על כל ברכה תן לו תהלה (תענ' טז:). — ובתפלה: כי לך נאה וכו' שיר ושבחה הלל וזמרה וכו' תהלה ותפארת קדשה ומלכות וכו' (ישתבח, תפלת שחרית). תהלות לאל עליון ברוך הוא ומברך (אמת ויציב, שם). לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך (מודים, תפלת שמונה עשרה). — ובספה"א: וכל המתפלל בפיוטים לזאת הקהלה תפלתו תפלה ותהלתו תהלה (ר"י חריזי, תחכמ' כז, 224). — ואמר המשורר: תהלה היא לאל גואל ידידו וכו' תהלת היא גדולה ותדורה לאל הדור ומפעליו גדולים (ר"ש הנגיד, תלי תעם, דיואן, הברמן א, 27). ומוסר יולדך יהיה לראשך ללוית חן ותוכחתו תהלה (רמב"ע, בני תע אזנך, ברודי, קו). ואכן יפיצון הם עדי שחק תהלות (סוא, מעוננות, שם, קי). — *תהלים, *תהלות, שם לספר המזמורים שבמקרא: בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר

1) [בכתוב שבתהל' כב ד: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, הכונה לפי כל הענין וההמשך (בך בטחו אבתינו וכו') תוחלת ולא תהלות. ואמנם בפיוט הפך תצרוף לבטוי שגור.]

2) [ולהאוזן ואחרים קוראים כאן: תהלתי.]

1) [כך כתיב; קרי תהלת. ודונש פרשה ע"ד הרבוי בארמית, וז"ל: כמו תחלות, אף נחלת (תהל' טז ו) נחלות לפי דרך התרגום (תשוי דונש, 89).]

תהלים[1]) (כיצ"ל, פסח' קיז.). סדרן של כתובים רות וספר תהלים[2]) ואיוב ומשלי וקהלת וכו' דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים (ח"ב, ב"ב יד:). מאה וארבעים ושבעת מזמורים שכתוב בספר תהלים[3]) כנגד שנותיו של יעקב (סופרים טז יא). — ובספה"מ: וכתוב בס' תהלות על שניהם כי הוא צוה ונבראו (רלב"ע, אגרת השבת ג, קבוצ' קונטרסים, יג:). — ואמר המשורר: הלא היא כתובה בספר תהלות לדוד המלך (שלום הכהן, כיר דוד ו, 120). — ובצורה מקצרת *תִּלִּים, *תילים: אם יתן לי אדם ספר תילים של ר"מ מוחק אני את כל הללויה שבו (ירוש' סוכה ג יג). וספר תילים אחד וספר איוב וממשלות (גיט' לה.). מיסתכל הייתי באגדה דתילים (מד"ר ברא' לג, הוצ' תיאודור, 307). כשם שכתוב בספר תלים שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה (שם שם נג). מה היה אומר, ר' יהושע בן לוי אמר חמש עשרה שיר המעלות שבתילים וכו' ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תילים היה אומר (שם שם סח, תיאודור-אלבק, 784). — ובספה"מ: תורה חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים וארבעה פסוקין וספר תילים שני אלפים וחמש מאות ועשרים וארבעה פסוקין וכו' באותו ספר תורה שמצאו אותו בירושלים שהיה משונה בכתב ובמנין פסוקין שלו וכן ספר תלים

1) [בירוש' (סוכה ג יג): תילים, וכן בכתבי יד של הבבלי, עי' ד"ס. והעיר המחבר ברשימותיו: כבר ידעי שם זה Hippolytus (Lagarde p. 188): Ἑβραῖου περιέγραφαν τὴν βίβλον Σιφρα Θελειμ, אך קצת חכמים מפקפקים באמתות הקטע הזה, וכמו כן Origenes (Euseb. Hist. Eccl. VI 25) וכמו"כ הירונימוס בהקדמת ספרו: Psalterium iuxta Hebraeos titulus ipse Hebraicus sephar Tallim, quod interpretatur volumen hymnorum ע"כ. ושים לב שגם לפי העתקה זו בטאו, במבטא משׁשׁטש, תִּלִּים במק' תהלים.

ועי' גם בספרו של ל. בלוי, Althebr. Buchwesen בכמה מקומות, ואצל מ. גרוס, אוצר האגדה התלמודית והמדרשית, ערך תהלים.]

2) [כ"י: תילים עי' ד"ס.]

3) [נ"א תילים, תחילים, עי' היגר, עמ' 293.]

וכן ספר דברי ימים, אבל עכשו אין תורה אלא כך ואין תילים אלא כך ואין דברי ימים אלא כך (רב האי גאון, אוצה"ג, קדוש', 84-85). הכי נמי עשה בתילים נונין הפוכין (ערוך ערך אך). וקורין פסוקין אלו יהי כבוד ה' לעולם וכו' אשרי וכו' עד סוף תילים (רמב"ם סדר תפלות כל השנה). לפי שבתלים אינם (עשר המכות) סדורים כמו שהן סדורין בפרשה (שבלי הלקט, פסח, סי' ריח, ד"ה רבי יהודה). אמרו בספר תלים כי קנאתי בהוללים וכו' (רלב"ג, הקד' איוב).

תָּהֳלָה[1]), ש"נ, — דפי, האשמה, Tadel; blame; rebuke: הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תָּהֳלָה (איוב ד יח). — ובספה"מ: וכל המתפלל בדברי פיוטים לזאת הקהלה תְּפִלָּתוֹ תִפְלָה ותְהִלָּתִי תהלה (ר"י חריזי, תחכ' כד, 224). תהלה ותהלה בפיהם נפגשו (אסף ג כז).

***תַּהֲלוּךְ**, ש"ז, — דרך: וקר וחם ורטוב עם יבשת וחסן איש וכחו בם עצורים והנה סוד שלשתם אזכרמו ותהלוכם ואיפה הם גוורים (ר"ל גאון, ללור יעקב, HUCA 1926, 241). וזה גם תהלוך לשון עברי, השרשים והצמחים אשר נטעו ר' יהודה חיוג ור' יונה בן גנאח בכרם ישראל היו לגפן אדרת וכו' (רפאל קירכהייס, אומר המגיה, הרקמה, הוצ' גולדברג). — ועי' תַּהֲלֻכָה.

תַּהֲלוּכָה, עי' תַּהֲלֻכָה.

תְּהִלִּים, עי' תְּהִלָּה.

תַּהֲלֻכָה, ש"נ, במקרא רק מ"ר תַּהֲלֻכֹת, במשמ' מסֻפקה[2]): ואעלה את שרי יהודה מעל

1) [בעוד שמשמ' המלה ברורה היא מן הענין, גזירתה קשה, כי אין תהל או הלה במשמ' מתאימה בלשון, ואלו מן הול (כלשון הוללות) או הלל היה צ"ל תֹּהֳלָה או תְּהִלָּה, ויש שרואים כאן שבוש במקו' התִּלָּה או הַתָּלָה, מן הֵתֵל, הִתֵּל.]

2) [קשה לראות את נוסח המסרת כנכון, וכן

לחומה ואעמידה שתי תודת גדולת ותהלכת לימין מעל לחומה לשער האשפת (נחמ' יב לח). — ובמהמ"א, מס"פ מן הלך, וגם בשמש' קבוצת אנשים מהלכים אף בהלוך לראוה Zug, Festzug; pro-cession, cortège; (festive) procession: גבורה יש בתהלכות מלכים וכל ככב אשר להם יחבר (ר"מ הגיד, גבורת ים, בן משלי, אנרמוסין, 79). — ובמשמ' קורות חיים, תולדות: והמקרה הזה קרה לרוב חכמי ישראל, אשר קורות חייהם ותהלוכתם עלי אדמות נדמה בתהפוכת הזמן (כפאל קירכהיים, תולדות ר' יוסף, הקדמה, הוצ' גולדברג).

תַּהְפּוּךְ, רק מ"ר תהפוכים, — כמו תַּהְפּוּכָה: אל תאמן בו ותהפוכיו לא שקטו (רמב"ע, מכדוד אמון, כסכה א, 53). ולשון תהפוכים האומרים לרע טוב ולטוב רע (ר"י בן כתמיאס, פרוש משלי ו כט).

תַּהְפּוּכָה, עי' תַּהְפֻּכָה.

תַּהְפֻּכָה, ש"נ, במקרא רק מ"ר תַּהְפֻּכוֹת, — מעשה ההפכפך והעקש, Verkehrtheit; perversité; -ty: השמחים לעשות רע יגילו בתהפכות רע[1] (משלי ב יד). עצה עיניו לחשב תַּהְפֻּכוֹת קרץ שפתיו כלה רעה (שם טז ל). — ובצרופים, איש תַּהְפֻּכוֹת: איש תַּהְפֻּכוֹת ישלח מדון ונרגן מפריד אלוף (שם שם כח). — ודור תהפכות: כי דור תַּהְפֻּכֹת המה בנים לא אמן בם (דבר' לב כ). — ולשון תהפכות: פי צדיק ינוב חכמה ולשון תַּהְפֻּכוֹת תכרת (משלי י לא). — ופי תהפכות: יראת יי' שנאת רע וכו' ופי תַּהְפֻּכוֹת שנאתי (שם ח יג). — ודבר תהפכות: עיניך יראו זרות ולבך ידבר תַּהְפֻּכוֹת (שם כג לג). — ובתו"ם: כי דור תהפוכות המה, דור הפיך דור תהפוכה[1]) אין כתיב כאן כי אם דור תהפוכות הפכפכנים הם וכו' (ספרי דברי שכ). — ובמהמ"א, תהפוכות הימים, במשמ' שנויים הבאים כל זמן וזמן: סובלים בסבר פנים יפות תהפוכות הימים ולבם כשמיר חזק לשאת האסים (רמ"ע פלקירא, המבקש, כז). — ואמר המליץ: טובה תחבלת אחת ובתחפכות רבות אין נחת (יל"ג, משל השועל והמת ל, משלי יהודה ג יז).

תַּהְפֹּכֶת, עי' תַּהְפֻּכָה, הערות.

א. תָּו[2]), ש"ז, כנ' תָּוִי, — כתב, דבר כתוב: Schrift, Schriftstück; écriture, document; script, document: עבר בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תָּו[3])

קשה הצעת התקון: והאחת הֹלֶכֶת, המובאת במלונים ובתנ"ך של קיטל. אך יתכן שהנכון הוא בקריאה: ואעמידה שתי תדות גדולת, את ההֹלֶכת לימין וכו', כנגד פס' לח: והתודה השנית ההולכת למואל (צ"ל: לשמאל). ושים לב לכתיב ת כמק' את במכתבי שמעון בר כוכבא ממגילות המדבר.]

[1]) כדעת רבים, יש לראות רע שבסוף תחרוז כנוספת בהשפעת "לעשות רע" שבצלע הראשונה. ואמנם היתה המלה גם לפני התרגומים הקדומים.]

[1]) [נ"א התפוכת, עי' שם, הוצ' איש שלום, קלז.]

[2]) [אין משמ' המלה במקרא סימן בלבד אלא כתב ודבר כתוב בכלל, כיוצא בפרוש מן הכתוב באיוב לא לה ועי' בהערות שאחר זו, וכן הפעל תוה פרושו כלשון כתיבה בכלל. ואין אף תו, תיו כ"שם" לאות האחרונה שבא"ב שם לסימן + אי × המשמש במקום ת בכתב העברי־כנעני הקדום; אלא מה שנחשב כשם לכל אות ואות, הוא למעשה (כפי שהסביר העורך בפרט בכ"ך הספר של "הלשון והספר", עמ' 150—194) חלק מחרוז למודי, שאמר בקרוב: אלף (ו"א: למד) בינות, גומל דל הוא (האל), והוא זן חי טוב ידו, כף (ו"א התכופף), למד מם־נו סמך עני, פה צדק; (ואם כך תעשה) קוף ראש שים תו, כלו' בקרקפת ראשך מושם כתב אלהי, שיגן עליך מכל צרה.

מן המלה תָּו גזר העורך תָּוִית במשמ' פתק קטן המשמש סימן חבר לסחורה וכד', Etikette; étiquette; label, מלה המשמשת היום בדבור ובספרות.

וכן הציע מר פרץ חן להשתמש בפעל תִּיתֵּי וכשה"ע תִּיתּוּי במשמ' כתיבת סימנים בהסח הדעת ללא כונה ומשמעות, כמו to doodle באנגלית.]

[3]) [לא סימן בלבד, אלא כתב, שיאמר: אל תגעו בזה.]

על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה ולאלה אמר וכו׳ זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו הַתָּו אל תגשו (יחזקי ט ד—ו). מי יתן לי שמע לי הן תָּוִי שדי יענני[1]) וספר כתב איש ריבי (איוב לא לה). — ובתו״ם: אמר לו הקב״ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה, ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלת וכו׳ (שבת נה.)[2]). — ובסהמ״א, גם במשמ׳ סימן שבכתב[3]): בקשת החכמה בימי הזקנה כתיו על החול, ובקשת החכמה בימי הנערות כפתות על האבן (מבחר הפנינים לרשב״ג, 16). ובאשר חפצתי לעמוד על שרשי הדברים בקשתי תו כל דבר במישרים וכו׳ ותו הנמצא העומד ההוה ותו הנכחד שאינו עומד והוה וכו׳ ותו הקדמון שאין לו ראשית ותכלה ותו המחודש שיש לו סוף ותחלת וכו׳ (ראב״ע, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, 57). — ואמר המשורר: התוה לכל שכל ומן תו אך לאה לשכלך מצא תאוה (רמב״ע, ענק א, ברודי, קכה). — ובצרופים, *מתו עד תו: וכל המליצים אליו נהרו ועליו תעתיקו כל לשונות הארץ הבאה והיוצאת

---

[1]) [כמבאר בפרוש העורך משנת תשי״ד הכונה: מי יתן ויענני אל שדי, אם לא על טענותי שבעל פה, כי אז על דברי שבכתב, על מכתבי, ויכתב גם לי ספר, ז״א מכתב, כהוראת מלה זו ברב המקומות במקרא. ועי׳ גם א. תָּוָה, הערות.]

[2]) [במד״ר ויקרא יח נאמר על הכתוב וחתחתים בדרך (קהלת יב ה): התחיל מתווה תוואים בדרך, אם עד אתר פלן אית בי מהלך באתר פלן לא אית בי מהלך; ויש נסחאות שונות: מתאוה תוואים, מתאוי תאוין, מתואה תוואים, מתוי תואים, מתווה תווהים, מתוית תוואחים, מתנה תנאים, ושם, איכת אף מחכי חביים ועי׳ בהערות מרגליות במהד׳ מד״ר ויקרא. ואולם הואיל והנדרש הוא לשון הכתוב וחתחתים בדרך, צדק בודאי בעל הערוך הרואה כאן לשון תְּהֵה תוהין (בעקר בארמ׳) במשמ׳ חת ונבהל; וכן רש״י במאמר המקביל בשבת קנב., ועי׳ *תְּוָהּ.]

[3]) [ע״פ הבנה זו בכתובים.]

מתו עד תו[1]) (רסע״ג, ההקדמה העברית לאגרון, מק״ג, כו).

ב. *תָּו, *תיו,—כשם לאות ת[2]): שין שקר, תי״ו[3]) אמת (שבת קד.). מצא כלי וכתוב עליו קו״ף קרבן מ״ם מעשר דל״ת דמוע טי״ת טבל תי״ו[4]) תרומה שבשעת הסכנה היו כותבין תי״ו תחת תרומה (יבמ׳ קטו:). (צפנת פענח) צד״י צופה פ״א פודה נו״ן נביא תי״ו תומיך וכו׳[4]) (מד״ר ברא׳ צ). אמת יש בו שלש אותיות אל״ף ראשון של אותיות מ״ם אמצעית תי״ו סופן (שם דבר׳ א). — ובצרופים, *מאלף עד תו, מתחלה ועד סוף: שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו (שבת נה.). שהיא (התורה) כתובה מאלף ועד תי״ו (מד״ר איכה א א). — ובסהמ״ת: תי״ו אל תקרי תיו אלא תאו, זה תאותו של בשר ודם שהוא מתאוה בעולם הזה בכל יום ויום בכל דבר (א״ב דר״ע, ביהמ״ד, ילינק ג, 48). — ומ״ר *תווין: והיה (מִשְׂרַת, מ״א א יח) ראוי להיות לשון נקבה משרתת כמו מברכת ובעבור שהתחברו שניים תווין והם ממוצא אחד כבד על הלשון וכו׳ (ראב״ע, צחות, ד:).

תּוֹא, ש״ז, — מלה שלא נתפרשה כל צרכה[5]): בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כְּתוֹא מכמר

---

[1]) [כלו׳ מאות אל אות, ועי׳ בהערות הרכבי שם, נח.]

[2]) [עי׳ בהערות למלה במקרא.]

[3]) [אמנם ספק הוא, אם כך היה כתוב במקורות שבתו״ם או שאך מעתיקים מאחרים כתבו כך במק׳ ת שבמקור. ועי׳ גם בנאמר בערך שֵׁת על המאמר במגלה כח: שקליה לעבודת כוכבים ואנחיה בשין תיו (צ״ל: בשֵׁת) שלו.]

[4]) [שים לב לכך, שגם כאן נדרשה כל אות ואות שלא כשמה המדֻמה, וגם מכאן שכנראה לא היה כתיב תי״ו וכד׳ אלא ת בלבד במקורות.]

[5]) [כל המפרשים מצאו כאן צורת סמ׳ מן תְּאוֹ, שמו של אחד מבעלי החיים השהורים הנזכרים

המלאים חמת יי׳ גערת אלהיך (ישעי׳ נא כ).

בדבר׳ יד ה: איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר, וכן הבינו: מכמר כלשון רשת או כד׳, כלשון יפלו במכמריו רשעים (תהי׳ קמא.), ופרשי מכמרת על פני מים (ישעי׳ יט ח), ויאספהו במכמרתו וכו׳ (חבק׳ א יח וכו׳), וכן וולג׳ (sicut oryx illaqueatus), וכעין זה בשרידי עקילס, סומכים ותיאודוטיון. ואולם אין זאת דרכה של לשון המקרא לאמר: צבי הפח או תאו מכמר במק׳ צבי שנפל בפח, ואין גם מכמר, מכמרת משמשים אלא בציד דגים ולא לגבי צבי ואיל ותאו, ועל כן לא מצא אף ת״י כאן שם של בעל חיים, אלא תרגם: כמורקי מצדן, ז״א כמשליכי מצודות (כמק׳ מכמר).

בדרך שונה מכל אלה, אף בהבנת המלה מכמר, הלכו השבעים בתרגמם: ὡς σευτλίον ἡμί-εφτον, כלומר כמו סלק (הירק, בלטינית beta) הצלוי למרצה, ועל הרגום זה מעיר הירונימוס למקום: LXX Syra lingua opinati sunt thoreth quae dicitur beta, כלומר: השבעים שערו תרד, שפרושו סלק בארמית — ואכן אין ללמד מהערה זו, שכאלו היתה לפני השבעים במקור העברי גרסה אחרת כגון תיאה (כדעת מנדלקרן) או תרד (כדעת לֹו, Flora I 347), אלא שתרגמו σευτλίον, שפרושו בארמ׳ הוא תרד (כלו׳ סלק, ועי׳ מיד על הסור׳), והשתמש הירונימוס במלה הארמ׳ השגורה בזמנו, הואיל ולא היתה מלה מקראית בעבר׳ ידועה לו ולמוריו היהודים. והאומר לעמד על דעת השבעים בתרגומם זה, עליו לצאת מן היונ׳ σευτλίον (אשר גם הירונימוס אך מבאר אותה), שאולי ביונ׳ כבר נשתבשה, ולפי התאר הנוסף למלה, שפרושו חצי צלוי, חצי מבשל, אולי הכונה לצורת קרובה אל σκευαόν וכד׳ שפרושו תבשיל שהוכן — ובמקרה זה הוא מבשל למחצה, נא. מה שיהיה מקור התרגום σευτλίον במק׳ תאו, ברור הוא — ובזה כנראה אף צדקו — כי בהרגםם מכמר מבשל למחצה, אפוי למחצה, הבינו מכמר כלשון כמירה, שרפה ובשול. ועבדה זו תתברר עוד יותר בהשוותנו את התרג׳ הסורי, שהלך בעקבות השבעים, וז״ל: איך סלקא דכמיר, כמו סלק שנכמר (ואמנם לא בשל כל צרכו). ואם נשוה את הכתוב באיכה ה ט וכו׳ בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב (נ״ל חרב) המדבר, עורנו כתנור נכמרו, נבין, שאין פרוש הדמוי של הבנים השוכבים בראש כל חוצות „כתוא

תואם, עי׳ תאם.

תואנה, עי׳ תאנה.

תובנה, עי׳ תבונה.

תובע, עי׳ *תבע.

***תובר** או תובר, תבר, — כמו תוברת, לולאה: ושעושין להן (לתפלין) מעבורת מעור החפוי שתכנס בה הרציעה עד שתהא עוברת והולכת בתוך תובר שלה (רמב״ם, תפלין ג א). ומניחין מן העור שלמטה מקום שתכנס בו הרציעה כמו תובר והוא הנקרא מעבורת (שם שם ג). ומניחין מן העור תובר מקום הרציעות (שם שם ד). ומכנים רצועה של ראש בתובר שלה (שם שם יג). ועי׳ תרופה, הערות.

תוברת, עי׳ *תופרה, תרופה.

***תוג** [1], קל לא נמצא במקורות.

—פעי׳ *תיג [2], — רשם תגים על האותיות: ויתייג כל האותיות הצריכות תג (עמכו״ל מי ריקי, מסכת חסידים, תקון תפלין ב).

—פע׳, *תיג, *מתיג, נרשם עליו תג: וצריך לזהר בתגין של אותיות וכו׳ ואלו הן האותיות המתויגות שבארבע פרשיות אלו (רמב״ם, תפלין ב ח). ושיהא מתוייג כראוי וכו׳ ולא יחסר אפילו קוצו של יו״ד (הלבוש, אורח חיים, תפילין לב ד).

מכמר" אלא דמוי לכמירת עורם בשרפת השמש, כין שעלינו לגרס גם כאן בקרוב: כתנור כמר או שנבין מלת תוא כלשון תאה במק׳ תוה, והכונה כאלו נכרים בהם תוי המכמר, של שרפת השמש, אשר בהשפעתו גם עורם כתנור נכמר.]

1) [פעל שנגזר מן תג, עי׳ שם, ועי׳ גם *תנג.]

2) [כמו קים מן קום וכד׳, ונוהג היום מזה גם פ״ע תיוג.]

תּוּגָה, ש"נ, — יגון, עצב, Kummer; chagrin; grief: דלפה נפשי מתוגה קימני כדברך (תהל' קיט כח). בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו (משלי י א). גם בשחק יכאב לב ואחריתה שמחה תוגה (שם יד יג). ילד כסיל לתוגה לו ולא ישמח אבי נבל (שם יז כא). — ואמר המשורר: מאז זקן יוסר בתוגותיו משכיל וכל ישא וינחם (רמח"ע, ענק, ברודי, סנד). אם יחליק לך עולם לשון חשב אותו חובר חבר כי טוב דרכו לתאים תוגות בלבבות ולהפריד חבר (שם, שעמ). לזאת אספדה ומר אלמרה ואנהה עיד נהי נהיה לשאגותי בתוגותי וימאסו כמו מים (רלב"ע, אהה יקד, כסנא א, 141).

תּוֹדָה, ש"נ, סמ' תודת, מ"ר תודות, תודות, — הודית בצדקת האל ורוממותו[1], Huldigung; hommage; homage: ויאמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד ליי' אלהי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית (יהו' ז יט). ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה (ישע' נא ג). ויצא מהם תודה וקול משחקים (ירמ' ל יט). ועתה תנו תודה ליי' אלהי אבתיכם ועשו רצונו (עזרא י יא). — וקרבן תודה, זבח תודה, קרבן הבא להוכיח את הודית האדם באלהים במתן זבח: אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות וכו' (ויק' ז יב). על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו (שם שם יג). וכי תזבחו זבח תודה ליי' לרצנכם תזבחו (שם כב כט). מבאים עלה וזבח ומנחה ולבונה ומבאי תודה בית יי' (ירמ' יז כו). עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך (תהל' נו יג). — ומזמור לתודה: מזמור לתודה הריעו ליי' כל הארץ (שם ק א). — ובמשמ' מקהלה השרה שירי תודה[2]: ואעמידה שתי תודת גדולת ותהלכת לימין וכו' (נחמ' יב לא). והתודה השנית ההולכת למואל (צ"ל לשמאל) ואני אחריה (שם שם לח). ותעמדנה שתי התודת בבית האלהים (שם שם מ). — ובתו"מ, רק במשמ' קרבן או מנחה: חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו פטיר וכו' (חלה א ו). שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך וכו' ובשתי תודות ובשיר ובי"ד מהלכין ושתי תודות אחריהם[1] (שבוע' ב ב). התודה ואיל נזיר קדשים קלים (זבח' ה ו). התודה היתה באה חמש סאין ירושלמיות (מנח' ז א). לחמי תודת שאפאן ד' חלות יצא (מנח' עו:). כל ההודיות בטלין והודיית תודה אינה בטלה לעולם (מד"ר ויק' כז). — ובסהמ"א: אתה הגדלת טובתך עלינו ולערוך תודה לך חובה עלינו (ר"י חריזי, תחכמוני י, קאמינקא, 105). — ונוהג בלשון ימינו במשמ' הכרת טובה Dank; remerciement; thank(s), אף בצרופים: תודה רבה, רב תודות[2].

א. תוה[3], ממנו תו, א. תוה, *תווי.

ב. תָּוָה[4], ממנו ב. תוה.

א. תָּוָה, קל לא נמצא במקרא.

— פעי', תוה, במקרא רק ויתו, — כתב, רשם, schreiben, zeichnen; écrire, dessiner; to write, draw:

---

[1] [זאת משמ' המלה במקרא, שהיא סה"פ מן הודה, וע' גם ידה, ובהערות המחבר שם.]

[2] [אמנם באסמכתא בכתוב מדבר במשנה (שבוע' ב ב) ובבבלי (שם טו.) על שתי תודות במשמ' לחם תודה, ולמעשה קשה כל שמוש המלה כאן, ואולי אף מלה אחרת לפנינו, וצ"ע.]

---

[1] [ונאמר על כך בבבלי (שם טו.) ע"פ תוספתי סנה' ג ד: שתי תודות שאמרו בלחמן ולא בבשרן מנהני מילי אמר רב חסדא דאמר קרא ואעמידה שתי תודות וכו'.]

[2] [אמנם מובן המעבר למשמ' זו מהוראתה המקורית של המלה במקרא כלשון הודיה בצדקת האל וכד', אך למעשה לא נמצאה משמ' חדשה זו ממש במקורות, ואין כאן אלא השפעת המלה הלועזית Dank בתרגומי המקרא, ששמשה בשני המובנים.]

[3] [עי' תו, הער ת.]

[4] [עי' ב. תוה, הערה.]

ויתו (דוד) על דלתות השער ויורד רירו אל זקנו (ש"א כא יד) [1].

—הפעי, והתוית, — כמו פעי: ויאמר יי' אלו [2]) עבר בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים וכו' (יחזקי ט ד) [3]. — ובספה"א: שקו המדה הוא חחוט שמכוונין בו הבנין ומתוין אותו בו (הערמים לריב"ג, ערך קוה). — ואמר הפיטן: צליחת ירדן בו להתוות צפית שה לבית אבות (ר"א קליר, אתית עת, קרוב' לפרש' החדש). המלך להתחנן לו באתי אותי להתוות לחיים טובים מדשן ביתו להרוות (מלך אחד יהיה, סליחי לערב ר"ה). והמכתב מכתב אלהים לאשה חקקם זה כנגד זה לדרשה כונס והתום חמשה מול חמשה (שמעון בן אבון, שבועי מרום, יוצר ליום ב' שבועות).

—נפעי, *נתוה, — שרשמו את תאורו, שתארו אותו [4]): אשר לא יתוה במעון גם נוה לבלתי ישתוה בשבת הנוצרים (רשב"ג, תהלה התכמה, ביאליק-רבניצקי א, 70). מעון הדור אשר לא נתוית וציון למושב אוית

---

[1]) [בפרוש רש"י לאיוב לא לה כתוב: הן תוי שדי יענני, ולואי שיעיד עלי המקום בדין כמ"ש עלי (במק' שתי מלים אלו בד"ו: עלי שכתב) כי אין כמוהו בארץ (ג' מלים אלו אינן בד"ו) תם וישר (ו)ירא אלהים. גם משה שכתב ספרו וספרי יעיד עלי (ד"א) כן היה איוב או' תנה (בד"ו: הנה!) לתוות אותי ואת כושרי, ע"כ, אבל אין הגרסה ברורה כל צרכה כדי לקבע את כונת רש"י בדיוק, ועי' גם ב. תוה.]

[2]) [קרי: אליו.]

[3]) [בכ"ם גני' סג יג כתוב: גבורתו תתוה בקר וכו', אבל אין הגרסה נעלה מספק לא במלה זו (נ"א כרך) ולא בהמשך החרוז, ועי' במובא במהד' מ. צ. סגל, רצו; ולפי זה נתן גם פרוש הפעל תתוה לשעורים, וקשה לישב כך או כך את רתרג' היוני' κατέσπευσε (השבית) או κατέπαυσεν (החיש), ואין לסמך על עצם קריאת האותיות תתוה, וצ"ע.]

[4]) [כך לפי דעת ביאליק־רבניצקי בבאורם לשירי רשב"ג, ואמנם לא מן הנמנע שהתכון רשב"ג בצרף לא יתוה במעון גם נוה, גם ללשון תוין (עי' שם) במשמ' חדר שאוה בו למושב, וצ"ע.]

(סוף, מעון אדיר, שם ג, 175). הועד מקדם וממזרח הובא וצדק לרגלו נקרא ונתוה (ר' בנימין בן זרח, אהבת עזוז, סליח' ה' עשי"ת).

—הפעי, *התוה, — שהתוו אותו: אשר התוו התוות באותות נשתוות כמספר המצוות ובהם נאמרים (אזהרות לרשב"ג). התווה עלי מצח לבנה ועלי לחיי בנות עיש וכימה הרשמו (רמב"ע, יום מרכבות, בכורי א, קכח).

ב. תוה [1]), קל לא נמצא במקורות.

—הפעי, התוו, —פעל מספק [2]): וישובו וינסו אל וקדוש ישראל התוו (תהלי עח מא).

*תוה [3]), קל לא נמצא במקורות עבריים.

—פעי, *תוה, — התמיה, גרם שיתמהו: (ורוח תשימו) עדר לפני חברו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו [4]) על רבוי הדורון (רס"י, ברא' לב יז).

---

[1]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[2]) [בצדק התקשו פרשנינו במלה זו במקומה, ואין לראות במכונים לאמת את דברי רש"י: לשון סימן כמו והתוית תו וסימן הוא לשון מופת ונסיון בקשו ממנו אות וסימן היש ה' בקרבנו אם אין ע"כ, וכן לא את דברי ראב"ע: ששמו בלבם תו וגבול שלא יוכלו לעברו ע"כ. והתרג' הארמי, אתוו תוהא, גזור את הפעל מארם' תוה (דני' ג כד) במשמ' חרדה (השוה במדרש תהלים לכתוב: ד"א התוו לשון כעס וחרדה, דמתרגמינן חרדה תיוהא), וכן מתרגמים השבעים παρώξυναν, עקצו, וולג': exacerbaverunt, ואין זה מתאים לצורת הפעל בכתוב, וקרוב להניח שלא נשמרה הגרסה בדיוק, וצ"ע.]

[3]) [ע"פ הארמ' תוה בדני' ג כד: אדין נבוכדנצר מלכא תוה וקם בהתבהלה.]

[4]) [לפי שמוש זה בפי רש"י קרוב לחשוב, שגם בפרושו לאיוב לא לה (עי' א. תוה הערות) אולי כונתו לאותו פעל. וצ"ע.]

*תָּוָה, ש״ז, מ״ר תְּוָהִים [1]. — פחדים, חתחתים: בשעה שמהלך בדרך נעשה לו תוהים[2] (שבת קנג.).

תוח, תוחח, עי׳ *תָּחוּחַ.

תּוֹחֶלֶת [3], ש״נ, כנ׳ תּוֹחַלְתִּי, תֹּחַלְתּוֹ, — מעשה המיחל, צפיה, תקוה, Erwartung, Hoffnung; attente, espérance; expectation, hope: ועתה מה קויתי אדני תּוֹחַלְתִּי לך היא (תהלי לט ח). תּוֹחֶלֶת צדיקים שמחה ותקות רשעים תאבד (משלי י כח). במות אדם רשע תאבד תקוה ותוחלת אונים אבדה (שם יא ז). תּוֹחֶלֶת ממשכה מחלה לב ועץ חיים תאוה באה (שם יג יב). הן תֹּחַלְתּוֹ נכזבה (איוב מא א). ואמר אבד נצחי וְתוֹחַלְתִּי מיי׳ (איכה ג יח)[4]. — ואמר בן סירא: אשרי איש לא חסרתו נפשו ולא שבתה תוחלתו (ב״ס גני׳ יד ב). — ובתו״מ: אמרו יש כאן בבלי אחד והלל שמו וכו׳ איפשר שיש ממנו תוחלת וכו׳ אמרו לו כבר אמרנו שיש ממך תוחלת וכו׳ אמרו לו כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי (ירוש׳ פסח׳ ו א). אין הימנו (מן הסרים) תוחלת אין מוליד לי (מד״ר במדי ג). שאמרו (זקני מואב וזקני מדין) אם יבא עמנו (בלעם) יצליח אם יעכב שעה אחת אין בו תוחלת (שם שם כ).—ובסהמ״א: שהיתה כונתם בעבודתם לאלהים תוחלת הגמול בעולם הזה ובעולם הבא (ר״י א״פ, חו״ה עבודת האלהים ד). — *ומ״ר תוחלות: ואז ימצא מחשבתו בעניני עולמו הרמה שבמחשבות ותוחלתו בו הרמה שבתוחלות (שם, חשבון הנפש ג).

*תְּוִיכָה, ש״נ, — כריתה וכתור בתוך: קיחת עלית עקד היא נצבה בפקד תויכת בתרי שקד רשפי לוד ליקד (ר״א קליר, אחיה, קרובי׳ לפרש׳ החדש).

תוך [1], ממנו *מְתַוֵּךְ, *תְּוִיכָה, *תִּוֵּךְ, תָּוֶךְ, תּוֹךְ, *תּוֹכִי, *תּוֹכִיּוּת, תִּיכוֹן.

*תָּוַךְ, קל לא נמצא במקורות.

— פִּעֵ׳, *תִּוֵּךְ, — פלג באמצע, חצה, in zwei teilen; partager en deux; to halve, bisect: (ראש האשמרת התיכונה) סופה של שנייה וראשה של שלישית הן מתווכות[2] את הלילה (ירוש׳ ברכ׳ א א). — ובסהמ״א, במשמ׳ עמד כמליץ ומפשר בתוך בין זה לזה: vermitteln; servir de médiateur; to mediate, act as intermediary: מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך הם ישראל שלום מתווך ביניהם ביהכ״פ (פדר״א מו). ועמדו הב׳ קהלות הנז׳ לדין וכו׳ ותווכו שלום ביניהם (לקוטי יוסף סמברי, ברלינר, 76). — ואמר הפיטן: בסתר אהלו לסככם, בינו לבין משרתיו לתוכם (ר״א קליר, כי אקח, קרוב׳ ב׳ סוכות).

— פֻּעַ׳, *תֻּוַּךְ, — היה באמצע, נחלק בתוך, בתו״מ רק בינו׳, *מְתֻוָּךְ: כי עמד מלך בבל על אם הדרך וכו׳ בראש שני הדרכים שהיא מתווכת בין[3] שני הדרכים אחת הולכת למדבר ואחת הולכת לירושלים (מד״ר איכה פתיח׳).

— הִפְעִ׳, *הִתְוִיךְ, — הִכְנִיס בתוך, באמצע, בין זה לזה: dazwischenstellen; interposer; to interpose: דצת להתויך במים דהרת רקיע (קומץ קלוס, יוצ׳ ב סכות, מחז׳ איטלי ב, קעד.). כי יוצר האש ובורא השלג מתויך שלום בין אש ושלג (יניאי, ק־וב׳

---

1) [מן הארמ׳ תְּוַהּ במשמ׳ פחד, ירא, ועי׳ בהערה שאחר זו.]

2) [רש״י: פחדים, ואין כאן אלא נסחה אחרת של המאמר במד״ר ויקרא יח על הכתוב בקהלת יב ה (וחתחתים בדרך), ועי׳ על כך בערך א. תָּו, הערות.]

3) [מן יָחַל, עי׳ שם.]

4) [עי׳ גם תּוֹחָלָה, הערות.]

---

1) [עי׳ תָּוֶךְ, הערות.]

2) [כך דפוס ונציה, נ״א: מתכנות (מלשון תִּיכוֹן), ועי׳ תָּכַן.]

3) [במד״ר קהלת, וישב העפר: שמתווכת לשני הדרכים.]

לנ׳ שמות, זולתי, עם). דולקי אש ומים תתויך בתבונתו (קונט׳ הפיוטים, מק״ג, 5). ארץ כהה חופעת ותתויך גלה נבצרת (רשב״ג, סי׳ אל אדיר, ביאליק-רבניצקי ב, 187).

תָּוֶךְ 1), תּוֹךְ, ס״ז, סמ׳ תּוֹךְ, כנ׳ תּוֹכִי, תּוֹכְךָ, תּוֹכֵךְ, תּוֹכֵכִי, תּוֹכוֹ, תּוֹכָהּ, תּוֹכֵנוּ, תּוֹכְכֶם, תֹּכְכֶם, תּוֹכָם, תֹּכָם, תּוֹכְהֵנָה, — Mitte, Inneres; milieu, intérieur; middle, inside: וילפת שמשון את שני עמודי הַתָּוֶךְ אשר הבית נכון עליהם (שופ׳ יו כט). ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער הַתָּוֶךְ (ירמ׳ לט ג). — ועם ב היחס, בַּתָּוֶךְ: ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בַּתָּוֶךְ (בראש׳ יט י). ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה וכו׳ ואת פאת צפון אלפים באמה והעיר בַּתָּוֶךְ (במד׳ לה ה). ויהיו לישראל בַּתָּוֶךְ אלה מזה ואלה מזה (יהו׳ ח כב). — ובסמי׳, תּוֹךְ: ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנן תּוֹךְ הנחל וגבל (דבר׳ ג טז). ביום ההוא קדש המלך את תּוֹךְ החצר אשר לפני בית יי׳ (מ״א ח סד). — וכמלת יחס מרכבת, אל תּוֹךְ: וירדפו מצרים ויבאו אחריהם וכו׳ אל תּוֹךְ הים (שמות יד כג). וירץ (אהרן) אל תּוֹךְ הקהל (במד׳ יז יב). ואת כל שללה תקבץ אל תּוֹךְ רחבה (דבר׳ יג יז). ויאמרו צרינו לא ידעו ולא יראו עד אשר נבוא אל תּוֹכָם והרגנום (נחמ׳ ד ה). — וּמֵעַל תּוֹךְ: ויעל כבוד יי׳ מעל תּוֹךְ העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר (יחזק׳ יא כג). — ועַד תּוֹךְ: והנה באו עד תּוֹךְ הבית לקחי חטים (ש״ב ד ו). — וביחוד בתוך, כמו בִּ, בקרב: ויאמר אלהים יהי רקיע בְּתוֹךְ המים ויה מבדיל בין מים למים (בראש׳ א ו). בכסף מלא יתננה לי בְּתוֹכְכֶם לאחזת קבר (שם כג ט). ועפרון ישב בְּתוֹךְ בני חת (שם שם י). ויבאו בני ישראל לשבר בְּתוֹךְ הבאים (שם מב ה). ובני ישראל הלכו ביבשה בְּתוֹךְ הים (שמות יד כט, יה יט). וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילם לעשות בְּתוֹךְ התכלת וּבְתוֹךְ הארגמן וּבְתוֹךְ תולעת השני וּבְתוֹךְ השש (שם לט ג). והלוים לא התפקדו בְּתוֹךְ בני ישראל (במד׳ ב לג). איך נפלו גברים בְּתוֹךְ המלחמה (ש״ב א כה). ותקם בְּתוֹךְ הלילה ותקח את בני מאצלי (מ״א ג כ). ותאמר (השונמית) בְּתוֹךְ עמי אנכי ישבת (מ״ב ד יג). שיתי כליל צלך בְּתוֹךְ צהרים (ישע׳ יו ג)1). והנשיא אשר בְּתוֹכָם 2) אל כתף ישא וכו׳ (יחזק׳ יב יב). ושבתי את שביהתן וכו׳ ושבית 3) שביתיך בְּתוֹכְהֵנָה (שם יו נג). בְּתוֹךְ כפרים רבתה גוריה (שם יט ב). בחצרות בית יי׳ בְּתוֹכֵכִי ירושלם הללויה (תהל׳ קיו יט). עבד משכיל ימשל בבן מביש וּבְתוֹךְ אחים יחלק נחלה (משלי יז ב). — ובהשבעת שדים קדומה: שת חורן שש [ב]תך פי 4) (טור סיני, השבעה עבריה נגד שדי לילה מימי המקרא, הלשון והספר א, מסדי ג, 61). — ומִתּוֹךְ: וישלח את לוט מִתּוֹךְ ההפכה (בראש׳ יט כט). וירא מלאך יי׳ אליו בלבת אש מִתּוֹךְ הסנה (שמות ג ב). ויאמר (פרעה) קומו צאו מִתּוֹךְ עמי (שם יב לא). הבדלו מִתּוֹךְ העדה הזאת (במד׳ יו כא). והעולה מִתּוֹךְ הפחת ילכד בפח (ישע׳ כד יח). אם תסיר מִתּוֹכְךָ מוטה שלח אצבע ודבר און (שם נח ט). — ובתו״מ: איזהו לקט וכו׳ תוך היד ותוך

---

1) באותה משמ׳ כמו בתוך בעבר׳ בא בכתבת כלמו הכנענית ש׳ 5 במתכת, ובאוגרית׳ תך או בתך, גם בהכפלה בתך בתך, להדגשה. ביתר השפות השמיות אין תמורת המלה. ועי׳ גם תָּכֵן, הערות.]

1) [בפסק׳ העוה גלאו, שבתך בְּתוֹךְ מרמה מאנו דעת אותי (ירמ׳ ט ד וכו׳) בא בשבעים: גלאו שְׁב, תֹּךְ (כלשון תככים) בְּתֹךְ מרמה במרמה וכו׳, וכן כנראה נכון.]

2) [בכמה כתובים נזכר מקומו של הנשיא והאיש המכבד בכלל "בתוך" העם, העומדים מסביב לו, כנראה גם כדי להגן עליו אם יבוא אויב לתקף אותו וגם למען יראו וישמעו הכל את מעשיו ואת דבריו. מכאן הסיקו כמה חכמים (עי׳ למשל בדברי הידנחים בפרושו הבנת המקרא 19), שכאלו גם בכתובים כגון ירמיה כט לב (לא יהיה לו איש יושב בתוך העם הזה), ומ״ב ד יג (בתוך עמי אנכי יושבת) הכונה לנשיאות כזאת, אך קשה לקבל דעה זו, שצרוף כזה לעצמו יבוא בסמ׳ בטוי מפרש ומלא במשמ׳ זו.]

3) [קרי: וּשְׁבוּת.]

4) [דברי הזאבה הקדושה לאל הגבור חורן, ההורג את שדות הלילה שהוא בולעתן: שית חורן שש (שדות) לתוך פי.]

תוך

המגל לעניים (פאה ד י). יש נדר בתוך נדר ואין שבועה בתוך שבועה (נדרי ב ג). עושה תוכת של מערה ארבע אמות על שש ופותח לתוכה שמונה כוכין (ב"ב ו ח). כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה (מדות ד ז). כל שאין לו תוך בכלי חרס אין לו אחוריים (כלים ב ג). אין לך מר בקישות אלא תוכו (ירוש' תרומ' ג א). — *ובתוך הזמן, במשך אותו זמן, innerhalb; pendant; within: האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום ובא אחר וקדשה בתוך ל' יום מקודשת לשני (קדוש' ג א). נתנו לו זמן לקוץ וכו' ונפלו בתוך הזמן פטור (ב"מ י ד). בודקין אותו ג' פעמים בתוך שמונים יום (בכורות ו ג). — *ותוכו כברו[1]: ר' ישמעאל קורא אותו גדי מקולס, ר' טרפון קורא אותו תוכבר שתוכו כברו (מכיי דרשב"י בא יב ט-י, אפשטין, 14, וכעין זה במקומות אחרים). שהיה ר"ג מכריז כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש (ברכ' כח.). מבית ומחוץ תצפנו, אמר רבא

---

[1]) [צרוף זה, הנוהג בפרט כהבאה מדברי רבן גמליאל בספרות ובדבור בימינו במשמעות: אחת בפה ואחת בלב, תמוה הוא למעשה מכמה בחינות בענין ובלשון. כי מה ענין יֹשר הלב לגבי קביעת המשג של ת"ח, וכיצד אפשר לקבע אם תוכו של אדם כברו? ומצד הלשון הרי המלה בר במשמעות חוץ ארמית היא ולא עברית, ואיננה משמשת בעבר' של חז"ל עד שיאמרו ברו (של דבר) כשם שאמרו תוכו, בעוד שיכלו לאמר תוכו (או: פנימו) כחיצונו (או: כחוצו) וכד'. והנה בא הצרוף תוכו כברו ראשונה במכילתא בדרשת השם תכבר (עי' שם) כשם לגדי מקֻלס ומֻמלא בשר עצמו. ובדרשה זו דוקא של השם תוכבר, תכבר, מובן הוא שדרשו: שתוכו כברו, כי כך לא חששו לדרש מלה אפלו ע"פ שתי לשונות, שהתוכבר ממֻלא (תורה) מבפנים ונראה מבחוץ (כלשון רש"י בפסחי' עד.), ז"א מלא וגדוש ממש. ומכאן שגם לגבי ת"ח עקר הכונה לא ליֹשר אלא לידיעה מלאה, כדברם: ת"ח צריך להיות מלא מקרא משנה ותלמוד והלכות ואגדות (מד"ר שה"ש ה יא). ולא אמרו התנאים גם על ת"ח בעקר אלא בבטוי זה: כל ת"ח שאינו תוכבר (ז"א מלא וגדוש) אינו ת"ח וכד', ומכאן, בדרשת מלה זו: כל ת"ח שאין תוכו כברו. וצ"ע.]

כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו ת"ח (יומא עב:). ויעש לו זר זהב סביב, מכאן שיהא ת"ח תוכו כברו (תנחו' ויקהל ז). — *ותוך תוכו: תוכו ולא תוך תוכו (זבח' יג:). — *ותוך כדי דבור, בעצם שעת הדבור: (מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר אני וכו') שהיו כולהם בתוך כדי דיבורו של ראשון וכו' אפילו אין כולהם בתוך כדי דיבורו של ראשון אלא בתוך כדי דיבורו של זה וזה בתוך כדי דיבורו של זה, כמה הוא כדי דיבורו? ר' סימון בשם ריב"ל כדי שאילת שלום בין אדם לחבירו (ירוש' נזיר ד א). תוך כדי דיבור כדיבור (ב"ק עג.). — *ובתוך כדי מעת לעת: לוקח (תאנה) אחת ומניח אם בשלה בתוך כדי מעת לעת חייבות (ירוש' מעש' א ג). — *ומתוך, בשמש' במעבר מענין שהיה האדם שרוי בו מקדם, מיד אחרי כן[1]), unmittelbar nach; immédiatement après; immediately after: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש (ברכ' ה א). לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטילין (ירוש' ברכ' ה א). אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו (ברכ' לא.). לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה (פסח' נ:). בא וראה ת"ח שעוסקין בתורה מתוך הדחק (ערוב' כא:). מתוך שצדקניות הן נעשה להן נס כיוכבד (ב"ב קיט:). לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו (שם קסד:). זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני וכו' מתוך שהיו עומדין וצווחין קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחלה (מכילי בשלח ה). מתוך שאתה מעטרו בזקנה אדם יודע למי מכבד (מד"ר בראשי' סה). לך ועשה מהרה שמתוך שאתה

---

[1]) [רק מתוך שמוש בלתי מדֻיק הפך הצרוף מתוך ש לשמש גם במשמ' של מפני ש, כהתפתחות זו במלת אחר ובדומה לכך בכל השפות לפי הרשם המסכם גם בפתגם הרומי post hoc, ergo propter hoc, כלוֹ' אחר כך, ומכאן משום כך.]

מסית הם מתים (ת״ח׳ לו יב). — ומ״ר *תוכות: (וכתב ולא חקק וכו׳) הא דחק תוכות (של אותיות) הא דחק יריכות (גיטין כ.)[1]. — ובסתם״א: ומחח (הגבול) על כתף ים כנרת קדמה, שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת (רש״י, במדי׳ לד יא). (על גוג:) החדע שם אשר תוכו כברו ומספרו כמספר השבטים (אלעזר הבבלי, רכב, עמ׳ קיד). — *ובתוך כך, בינתים: שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבוא משה (רש״י, שמות לב ג). אולי בתוך כך יתחרט דוד (הוא, ש״ב כד ו). שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן (הוא, ברכי׳ ג.). — *ובתוך ש, במשמ׳ עד ש, בעוד ש: בתוך שהלך השליח ובתוך שאמר המרכבה והשמים התקדרו (הוא, מ״א יח מה). בתוך שהוליכני והשיבני, צמח על שפת הנחל עץ (הוא, יחזק׳ מז ז). אין לטעת בהנץ החמה בתוך שהיא זורחת (הוא, סנה׳ מב.). ובתוך שהיו משוררים אמר הרב לתלמידים וכו׳ (כפתלי אלחנן, עמק המלך, רישא דזעיר אנפין לב). — *ומתוך ש: ותודיענו כיצד אין אתה חייב לו, מפני שלא היו דברים מעולם או מפני שהיו והחזרת לו שהרי אנו דנים במתוך[2] שיכול לומר בכל מקום (רמב״ם, טוען ונטען ו א). — *ובעלי התוך: כמו שעשו בעלי התוך[3] מן הישמעאלים ויצאו בזה למין מן ההויה (כ״פ א״ח, מו״נ ג כח). — ומ״ר *תוכות[4]: אך החכם היודע תוכות[5] שניהם וכו׳ כן הסכל בסודות ספרי הנבואה ותוכות תורתנו (הוא, אגרת תימן, הלקין, 17). ראיתיך תלקטי הקליפות והתוכות

---

1) [על מאמר הירושי׳ (סנהע׳ ד ד): אין תולין תוכין (נ״א תובין, תורין, ועוד) בתאנה, עי׳ *תְּחוּב.]

2) [כתרגום המלה הארמית כְּגוֹ, עי׳ *מִגּוֹ, 2779].

3) [במקור הערבי: אהל אלבאטן. וקרשקש מפרש: בעלי הסתר שהם לא יבינו הפסוקים כפשוטיהם.]

4) [עי׳ במובא לעיל מתו״ם.]

5) [במקור הערבי: באטנהמא. נחום בן יעקב המערבי מתרגם: הפנימיות. ור״א אבן חסדאי: נסתרי שניהם. עי׳ שם.]

תורוקי (בדרשי, בחינת עולם י). למאמרים הנבואיי׳ פירושים ולדבריהם יש תוכות זולת מה שיורו עליהם פשטיהם (קלונימוס, בעלי חיים א ה)[1].

תּוֹךְ, עי׳ תָּוֶךְ, תֹּךְ.

תּוֹךְ, עי׳ תָּוֶךְ, הערות.

תוכבר, עי׳ *תכבר.

תּוֹכֵחָה,

ש״נ, מ״ר תּוֹכֵחוֹת, — דברי הוכחה וגערה, Zurechtweisung, Tadel; réprimande, reproche; reprimand, reproof: כה אמר חזקיהו יום צרה וְתוֹכֵחָה ונאצה היום הזה (מ״ב יט ג, ישעי׳ לז ג). אפרים לשמה תהיה ביום תּוֹכֵחָה (הושע ה ט). לעשות נקמה בגוים תּוֹכֵחוֹת בלאמים (תהלי׳ קמט ז). — ובתו״מ: מלמד שהיו כולם בעלי תוכחה ויכולים לעמוד בתוכחות, א״ר טרפון העבודה אם יש בדור הזה מי שיכול לקבל תוכחה (ספרי דברי׳ א). שחתם (ירמיהו את דבריו) בדברי תוכחות (ר׳ אלעזר, ירוש׳ ברכי׳ ה א). ומה תוכחת של בשר ודם כך תוכחה של הקב״ה על אחת כמה וכמה (חגי׳ ד:). תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפא וכו׳ עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה וכו׳ (ערכי׳ טז:). אלמלא בא הקב״ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין אין יכולין לעמוד מפני תוכחה (שם יז.). באותה שעה תמהו האומות ואמרו זו תשובה וזו תוכחה (מד״ר ויק׳ כז). — ובפרט בכנוי לפרשת התוכחות שבויקרא כו יד וכו׳ ובדברי׳ כח טו וכו׳: אכתוב לו רובי תורתי אילו התוכחות (ירוש׳ חגי׳ א ח).

---

1) [ונמצא: ידדון ידדון שנאני שלהבת עם פתכים ותוכים מהסק צרבת (ר׳ יעקב, אופן סבת ד אחה״פ). בדפוסים מנקד וּתוֹכִים, וכבר מפרש מלי׳ הוך, אך אולי יש לנקד וְתוּכִּים, כמו מַתְכִּים, ועי׳ *פֶּתֶךְ, 5827.]

ראויות היו התוכחות לומ׳ מפי בלעם והברכות מפי משה וכו׳ (מד״ר דבר׳ א).—ובסהמ״א: תתבלע חכמתך יוסר אלוה בתוכיחה (רסע״ג על מוי הגלכי, דוידזון, 50). — ואמר הפיטן: חלף לא ידעו עשות נכוחה ספרם חתום ליום תוכחה (סדור רב עמרם גאון ב, רכא, יולר לפרש׳ זכור).—ועי׳ תּוֹכַחַת.

תּוֹכַחַת[1]), ש״נ, כנ׳ תּוֹכַחְתִּי, תּוֹכַחְתּוֹ, מ״ר תּוֹכָחוֹת, סמי׳ תּוֹכְחוֹת, תֹּכְחוֹת, — כמו תּוֹכֵחָה: על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור ואצפה לראות מה ידבר בי ומה אשיב על תּוֹכַחְתִּי (חבק׳ ב א). בְּתוֹכָחוֹת על עון יסרת איש ותמס כעש חמודו, אך הבל כל אדם סלה (תהל׳ לט יב). ותפרעו כל עצתי וְתוֹכַחְתִּי לא אביתם (משלי א כה). מוסר יי׳ בני אל תמאס ואל תקץ בְּתוֹכַחְתּוֹ (שם ג יא). אהב מוסר אהב דעת ושונא תוֹכַחַת בער (שם יב א). ריש וקלון פורע מוסר ושמר תוֹכַחַת יכבד (שם יג יח). טובה תּוֹכַחַת מגלה מאהבה מסתרת (שם כז ה). שמעו נא תוֹכַחְתִּי ורבות שפתי הקשיבו (איוב יג ו). — ובצרופים, תוכחת חיים: אזן שמעת תּוֹכַחַת חיים בקרב חכמים תלין (משלי טו לא). — ותוכחת חמה: והיתה חרפה וגדופה מוסר ומשמה לגוים אשר סביבותיך בעשותי בך שפטים באף ובחמה וּבְתֹכְחוֹת חמה אני ה׳ דברתי (יחזק׳ ה טו). ועשיתי בם נקמות גדלות בְּתוֹכְחוֹת חמה וידעו כי אני ה׳ בתתי את נקמתי בם (שם כה יז). — ותוכחת מוסר: כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תּוֹכְחוֹת מוסר (משלי ו כג). — ואיש תוכחות: איש תּוֹכָחוֹת מקשה ערף פתע ישבר ואין מרפא (שם כט א). — ובמגלות מדבר יהודה: למה תביטו בוגדים ותחריש בבלע רשע צדיק ממנו פשרו על בית אבשלום ואנשי עצתם אשר נדמו בתוכחת מורה הצדק ולוא עזרוהו על איש הכזב (פשר חבקוק V, שורה 8). ואשיבה למבלעי דבר ולמשתוחיחי כי תוכחת וארשיעה דינו ומשפטכה אצדיק (מגי׳ ההודיות 9 9, ליכט, 144). תריב ריבי כי ברז חכמתכה הוכחתה בי ותחבא אמת לק[ץ הגלותה ורזך ל]מועדו ותהי תוכחתכה לי לשמחה וששון (שם 9 24, שם, 147). — ובתו״מ: אמר ר׳ טרפון העבודה אם יש בדור הזה יכול להוכיח, אמר ר׳ אלעזר בן עזריה העבודה אם יש בדור הזה יכול לקבל תוכחת[1]) (ספרא, ויק, קדושים פרק ד). — ובסהמ״א: בעבור שיש בזה מן הביוש והתוכחת לבעלי הדעת הזאת (כ״י א״ת, מו״ס הבעמון ו). הרי כתר תורה תוכחת לכל באי עולם שכל מי שעוסק בתורה מעלין עליו וכו׳ (מנוה״מ לר״י אלנקאוה ד, 579). ודיניו ואנחותיו רבות, ולבו דוי, וסופו לרימה ותולעה ותוכחותיו ארוכות (שם). — ואמר המשורר: בגלוי תוכחת לבבי קודחת בשל הביא שחת בלבות היצורים (דונש, לקוטי קדמוניות, 49). — ועי׳ תּוֹכֵחָה.

[1]) [למעשה אפשר לראות תּוֹכֵחָה ותּוֹכַחַת באותה מלה, כשם שנוהג בכתבות שת במק׳ שָׁנָה וכד׳. מן המדקדקים היו שהניחו גם צורת תּוֹכָחָה, כדברי רד״ק במכלול (השמות, קסח:): תּוֹעָלָה תּוֹלָדָה ובסמוך תּוֹלֶדֶת וכן יאמר גם במוכרת תּוֹלֶדֶת כמו שזכרנו במשמרת תִּפְאֶרֶת, וכן יאמר תּוֹכָחָה, תּוֹעָפָה או תּוֹעֶפֶת, תּוֹכַחַת, טובה תּוֹכַחַת מגלה.]

[1]) [בספרי דבר׳ א ובערכ׳ טז: תוכחה, עי׳ תּוֹכֵחָה.]

תּוֹכִי, תוכיי, ת״ז, — שייך לתוך הענין, לעצם הדבר, innerlich; intérieure; intrinsic: המתחבר וכו׳ מתחלק לתוכיי ונסמך. התוכיי הוא מה שמתחבר בתוך הנושא ולא יוכל להיות בלתו (רמח״ל, ס׳ ההגיון ע).

תּוֹכִיּוּת, ש״נ, — המובן הטמון בתוך הדברים, innerer Sinn; intention intime; intrinsic meaning: והנה קדמונינו וכו׳ חפשו דרך אחרת להביא דבריהם בדרך משל ומליצה והיודע ידע התוכיות (ר״מ אבן ויגא, שבט יהודה, הוצבר, 63, הול׳ שוחט-בער, סט). וכאשר המשכיל יבין תוכיות הדבר תוכו יאכל וקליפתו הוא המשל

יזרוק כי אין בו מועיל רק למען **תוכיותו** (אלשיך, משלי א ג). וכן כל דבור ודבור עם היות הנשמע דבר פשטיו היה בא **תוכיות** ורוחניות הדבור וכו' (שם ז ל). מתחלה יורדים מלמעלה וכו' אח"כ נכנסי' **בתוכיות** המים וחוזרי' ויוצאים משם (רמח"ל, פתחי חכמה ח, לו). ואולם **תוכיות** הענינים האלה וכו' (הוא, דרך ה' א, ד).

תּוֹכֵן, ש"ז, וגם תּוֹכְנִי, — חכם בחכמת התכונה, חוקר במדע הכוכבים, Astronom; astronome(r): כפי דברי **התוכנים** הגלגל השמיני משלים תנועתו בכ"ד אלף שנה (ר"י אברבנאל, שמים חדשים א). ומזה נקראת חכמת המזלות והגלגלים תכונה וכו' ובעל המלאכה נקרא **תוכן** (מלון לצמח דוד, רלג.). וכשנתקרב אליהם פגע **לתוכן** שלו שהיה יודע מולדו וכו' והשיב לו **התוכן** וכו' שביום זה הככבים כורתים ימי חייך (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, מח:). — ומ"ר תוכניים: את השמים לרכו' שעשוין כמה כפלים זה על זה וכו' כידוע לחכמים **ותוכניי'** (פענח רזא עה"ת, אמשטרדם, ברא' ב). **שהתוכניים** הסכימו לשום מזל טלה לראש המזלות (דוד גנז, נחמד ונעים, קי). **התוכניים** כולם בזמנינו זה הסכימו על הארץ כי היא עגולה ככדור (דוד מפריזנסויז, מוסדות תבל ב, יד.) — ועי' תְּכוּנִי.

תּוֹלָדָה, ש"נ, במקרא רק מ"ר, סמ' תּוֹלְדוֹת, כנ' תֹּלְדֹתָיו, תֹּלְדֹתָם, תֹּלְדוֹתָם, תּוֹלְדֹתָם, — כל מה שנולד במשך הזמן מאדם או מדבר, Nachkommenschaft; descendance; issue, progeny: זה ספר תּוֹלְדֹת אדם ביום ברא אלהים אדם וכו' ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו וכו' (ברא' ה א-ג). אלה משפחת בני נח לְתוֹלְדֹתָם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול (שם י לב). אלה תּוֹלְדֹת שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד וכו' (שם יא י). אלה תֹּלְדוֹת יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה [1]) וכו' (שם לז ב). ששה משמתם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כְּתוֹלְדֹתָם (שמות כח י). ויהיו בני ראובן בכר ישראל תּוֹלְדֹתָם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות לגלגלתם וכו' (במד' א כ). ואלה תּוֹלְדוֹת פרץ פרץ הוליד את חצרון וכו' (רות ד יח). ואחיו למשפחתיו בהתיחש לְתֹלְדוֹתָם הראש יעיאל וזכריה (דהי"א ה ז). לחברוני יריה הראש לחברוני לְתֹלְדֹתָיו לאבות (שם כו לא). — ובהרחבה לתולדות הטבע כלו: אלה תּוֹלְדוֹת השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים (ברא' ב ד). — ובתו"מ: א"ר יוחנן הוא שלו' הוא צדקיהו והא כתי' השלישי צדקיהו והרביעי שלום, שלישי **לתולדות** ורביעי למלכות (ירוש' סוטה ח ג). ואילולי שנתת לו (לאדם הראשון) יום אחד משלך שהוא אלף שנה היאך נזקק להעמיד **תולדות** (מד"ר ברא' כב). הברק הזה **תולדות** האש של מעלן הוא (שם במד' טו). — ומ"י, *תולדה, *תולדת, כמו מולד (הלבנה): מחשבין את **תולדתו** נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה וכו' (ר"ה כ:). — *ובמשמ' מקור שדבר נולד ממנו: הנודר מן התמרים מותר בדבש תמרים וכו' ר' יהודה בן בתירה אומר כל ששם **תולדתו** קרויה עליו ונדר הימנו אסור אף ביוצא הימנו (נדרי' ו ח). — *ובמשמ' טפל, בנגוד לאב ולעקר: שחיטה עיקר וחבורה **תולדה** (ירוש' שבת ב ח). **תולדות** הקרן נגיחה נגיפה וכו', ר' יצחק

---

[1]) [גם במקומות כאלה אין להבין את המלה תולדות במשמ' אחרת, אלא שהכונה המלאה בענין הכתוב היא **למעשי** תולדותיו (וי"א בניו ובני בניו) של יעקב, ועל כן פרשו המפרשים, כאלו יש במלה תולדות משמ' של מארעות וקורות, כגון ריב"ג (שרש ילד): כלומר קורותיו ומאורעיו, ראב"ע (לכתוב זה): אלו המאורעות שארעי, ועוד. וכצדק סתר את דבריהם רשב"ם וז"ל: והנה זה הכל הוא, כי כל אלה תולדות האמורים בתורה ובכתבים יש מהם שמפרש בני האדם ויש מהם רבים שמפרשים בני בנים וכו', ועי' שם.]

מקשי נגיפה נגיחה עיקר הן ואת עביד לון תולדות וכו' (שם ב"ק א א). הכא דעיקר שבת הוא תני אבות ותני תולדות התם דלאו עיקר שבת הוא אבות תני תולדות לא תני (שבת ב:). (ארבעה אבות נזיקין וכו') מדקתני אבות מכלל דאיכא תולדות, תולדותיהן כיוצא בהן או לאו כיוצא בהן וכו' (ב"ק ב.). — ובמה"א, גם במשמ' תוצאה, מסקנה, מסֻבָּב: Folge; consequence: וכאשר תתקיימנה אלה השלש הקדמות תהי' התולדה מהן למי שידע להשתמש בהן ולחברן (כ"י א"ת, מו"ה סיסוד ה). אך תועלת החשבון הנזכר היא התולדה[1]) שמילדת הנפש (הוא, שם, מסגון סנ:פט ד). ולחכמים המתפלספים אהבה בבדידות כדי שתזדככנה מחשבותם ליל„ד מסברותם התולדות האמתיות (הוא, כוזרי ג א). והם (המושכלות) התחלות לחכמות השכליות הנודעות בדרכי תמופת ונקראות תאחרות תולדות לראשונות והם מושכלות שניות או שלישיות וכו' (הוא, כוח מן ג, פויסט, 18). וכן יעשה בכל תולדה[2]) תחובר אליה הקדמה צודקת ויולד מה שיתחייב יגיע הענין אחר הקשות רבות אל סתירה בין שתי התולדות האחרונות או הפך (הוא, מו"כ פתיחה). וחוברו ב' הגזרות כדי להוליד גזרה שלישית וכו' וקוראים או כל אחת מב' הגזרות הנכונות להוליד גזרה אחרת הקדמה וכו' והגזרת המתילדת קוראים תולדה (כ"ס א"ת, פי' המלות הזרות, ערך גזרה). בקדימת ידיעת ההקדמות לידיעת התולדה המחוייבת מהם (רלב"ג, מלחמות, הקדמה). כי האמונה בשתיהן (בחדוש העולם ובבחירה) היא הכרחית לנו מפני תולדותיהן כי תולדות החדוש הם מופתים ותולדות הבחירה הם הגמול והעונש ולולי אלו התולדות המחוייבות לכל בעל תורה להאמין בהם לא היה הזק להאמין בקדמות העולם (רשב"ץ דוראן, אוהב משפט, בהורים לאיוב ח, יג:). וכאשר עבדיו הודו

1) [במקור הערבי: אלנתיג'ה a).]

2) [במקור הערבי: נתיג'ה b).]

a) النّتيجة b) نتيجة

שהיה בו רוח אלהים מיד הוציא מדבריהם התולדת ואמר כנגד יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך (אברבנאל, מקץ, ועתה ירא פרעה). ואחר ילך בהדרגה אל חלוקת ההקדמות וסדורם על תמונות מה והולדת התולדות מהם וכו' (אמו"ר לראב"ד ב ד א). — *ובמשמ' טבע, תכונות טבעיות, Natur; nature: וכן שם אלהים כח תולדתה (של הארץ) להיות למטה מהמים (ראב"ע, ברא' א ב). ואנכי לא ידעתי למה יועילו (הדודאים) להריון בעבור שתולדתם קרה (הוא, שם ל יד). וכל חכמי התולדות וכל חכמי המזלות מודים כי גבול היום מרגע היות עגולת השמש כנגד שטח חירת בכל מקום (הוא, שמות יח יג). (גם שיבה זרקה בו) התולדה זרקה בו שיבה שהשיבה תבא מתולדת האדם (הוא, הושע ז ט). מימי הנער לא היתה תולדתו (של עני) חזקה (הוא, משלי שם יו). כי תולדות בן אדם קרוב' לעשות רע כטעם כי יצר לב האדם רע (הוא, איוב ט ה). כי הדם הוא הנפש וזה ידוע מחכמת התולדות (הוא, יסוד מורא ז, כז:). ועשה הארבע תולדות דומם צמח חי מרגיש וכו' (הוא, ספר למשאלה בקדרות 3). ואם נחבר דבר מהם (מארבעת היסודות) הם ממהרים להשתנות ולהתחלף, אך החבור שחברה אותם התולדה[1]) הוא חבור מתוקן וקיים עד עת קץ וכבר חשבו קצת הפילוסופים כי הגלגלים והככבים והאישים העליונים הם מתולדות האש וכו' ואיננה תולדה חמישית כאשר חשב אריסט"ו (כ"י א"ת, מו"ה סיסוד ו). דעת מניחי הרבוי ודעת אנשי התולדות[2]) ודעת הפתאים מחווי הכוכבים (שם, יסוד המעשה ה). שאין בתולדתם (של הכבשים) להיותם בעלי גוונין וכו' (רמב"ן, בראש' ל לב). — *ובמשמ' הולדה, הכח המוליד, Zeugungskraft; faculté génitale; generative power:

1) [במקור הערבי: אלטביעה a).]

2) [במקור הערבי: מד'הב אצחאב אלטבאיע b).]

a) الطّبيعة

b) مذهب أصحاب الطّبائع

לא כן חכמות אשר יבואו לגוף מצד הנפש המשכלת וכו' אינם נבדלים מהגוף כמזון; ופריה והתולדה וההרגשה והתנועה וכו' (ר"א הקרא', עץ חיים קו, קסט). איך אפשר לצייר הריבוי והתולדה והמשך אור מאור וכו' (רמח"ל, חוקר ומקבל). — *ובמשמ' מארעות הימים, קורות, Geschichte; histoire; history: אמנם על כל המלחמות ועל כל המעשים הגדולים ההם (שבספרי הומירוס) לא קבעה התולדה הנאמנה את חותמה, רק נכתבו ברוח המליצה וכו' והמלחמה הראשונה אשר החלה התולדה לאצר במקדשה (קלמן שולמן, מוסדי ארץ, איטליה יו). תולדות גדולי ישראל מרבנים וגאוני ארץ מגדולים ומפורסמים בחכמה (המאסף, התקמ"ד ג). — ואמר המשורר: ושטה לך מתולדות כוגד כי על נתיביו ילכו בניו (רמב"ע, ענק ו, ברודי, שסב). אם תולדות ימים להרע נועדו עלי ולכאיב את לבבי נוסדו וכו' (שם ח, שם, שסג).

***תּוֹלָדִי**, ת"ז, — טבעי: ויפג לבו וכו' כי יהיה הלב נרחב ונפתח פתאום והחום התולדי יוצא ומתפזר בחיצוני הגוף וכו' (רמב"ן, ברא' מה כו). ובזה יחזקו האיברים וכו' ויתחזק החום התולדי ויעזר לטחון המאכל וכו' (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה, עו:).

***תּוֹלֶדֶת**, ש"נ, — כמו תּוֹלָדָה, טבע: יש חכמים גדולים וכו' ולא התעסקו בחכמת התולדת וכו' ובהתאמץ הנשמה יתאמץ כח השומר הגוף שיקבל האדם מן השמים והוא הנקרא תולדת וכו' (ראב"ע, שמות כג כה). יש דמות כוכבים דורכים ברקיע שלא היו בתולדת ולא נודעו (שם, במד' כד יז). יפיל (השור) טפת הזרע ולא יפליטנה לחוץ ויעבר בה הפרת כפי התולדת (רד"ק, שרשים, געל). כי יצר לב האדם רע מנעוריו, מלמד עליהם זכות שיצירתם בתולדת רעה בימי הנעורים ולא בימי הזקנה (רמב"ן, ברא' ח כא). כי לבן לא היה יודע בתולדת הזו (שם ל לז).

תּוֹלָל, ש"ז, במקרא רק מ"ר כנ' תּוֹלָלֵינוּ,—מלה שלא נתבררה כל צרכה [1]: כי שם שאלונו שובינו דברי שיר ותוללינו שמחה שירו לנו משיר ציון (תהל' קלז ג). — ובספה"א, בהוראות שונות, כגון יללה וכד', על פי הבנת הכתוב, ואמרו המשוררים: ימיו שמחה וששון, תולליהם כקמשון וכו' (רסע"ג, אהל, חרוזים על מנין האותיות, הוציא הרכבי, דרכנבורג, 143). ולא אשם ואם אשם לבין בכיי ותוללי (רשב"ג, נעם לו, ביאליק-רבניצקי א, 27). וחחליף בששון אבלנו והפך למחול תוללנו (ר"י חריזי, תחכמוני כג).

תּוֹלָע [2], ש"ז, מ"ר תּוֹלָעִים, — א) כמו תּוֹלַעַת, תּוֹלֵעָה, שרץ וזחל, זחל, Made; ver; vermin: ויותירו אנשים ממנו (מן המן) עד בקר וירם תולעים ויבאש (שמות טז כ). — ב) בגד מצבע בשני

---

1) [רק לפי הענין תרגמו השבעים: οἱ ἀπαγαγόντες, וולג': qui ... duxerunt nos (ז"א מוליכינו, או כד'), הסורי באותה משמ': דבורין, התרג' הארמי: בזוזנא, וריב"ג בס' השרשים כותב (בתרג' ר"י א' תבון): והוצאנוהו אנחנו חוצה לו (משרש תלל) בספר התוספת אל ענין יללה מפני שנמנע היותו מתל עולם בדברים אינני צריך לשנותם הנה. ואנחנו מכשירים בו הנה פנים אחרים והוא שיהיה הלשון הזה דומה ללשון הערב שהוא אצלם לשון הריסה וכאלו אמר ושאלונו מהרסינו שמחה כאשר נאמר מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. וכבר אמרו אנשים כי ותוללינו שמחה כמו ושוללינו בהמרת התו בשין כברושים ברותים ע"כ. ור"ד אלפאסי במלונו מבאר ומעלקינא, כלומר תליגינו.]

2) [בסורי תַּוְלְעָא, כושי תֵּל, בלהג נפת שחור בדרום ערב תְּבַעֲלוֹת באותה משמ'. המלה באה במקרא גם בספ"ס (ברא' מד יג ועוד). שרש המלה הוא אולי ילע, ולא מן הנמנע שפעל יָלַע בא במשלי כ כה: מוקש אדם יָלַע קדש ואחר נדרים לבקר (בקריאה: ואחר נדרים לְבַקֵּר), כלו' מוקש הוא לאדם, שיתן לנדריו להעלות רמה ותולעה, וצ"ע.]

תולעת המופק מחלזון, (עי' שָׁנִי), Purpur; pourpre; purple: אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כַּתּוֹלָע כצמר יהיו (ישעי' א יח). האמנים עלי תוֹלָע חבקו אשפתות (איכה ד ה). — ובתו"מ: לא היו ימים מועטין עד שמת והוטל באשפה והיו תולעין יוצאין מחטמו (יומא יט:). שנשתרבב לשונם (של המרגלים) ונפל על טיבורם והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם ומטיבורם נכנסות בלשונם (סוטה לה.). — ובספה"א, גם תולעים שבמעים: והתולע שיתולד במעים הנקרא גרגיר הקרא (נתן פלקירה, לבי הגוף ג ט, כ"י בריטי' מוז'). ירצה (אבן סינא) בגרעינים התולעים אשר יקראו הרופאים גרעיני הדלעת והם תולעים נעשים במעים (פרוש אבן כספי על חבורי אבן סינא). — ובצרופים, *ביצי תולעים: ביצי תולעים העושים משי שהנשים מחממות אותן בחיקן (רש"י, כתובי' סו.). — *ותולעי קצף: ותולעי קצף (שוים ווירמע) אשר ישכנו באמצע הקוץ בערבים (ווידען) ויינקו מן הסעפים מיץ לח וישובו ויקיאו אותו המיץ על האילן עד שיהיו לפעמים כל סעיפי האילן מכוסים בהמיץ ההוא אשר יתראה או כקצף (שוים) וכאשר יתרבו התולעים יחרב האילן וייבש (ליבלה, ראשית למודים א ו כג ב). — *ותולעים, מין מאכל, אטריות, Nudeln; vermicelles; vermicelli: אטריה הוא מאכל עיסה הנקרא תולעים, מחותו הוא כחוטים לקוחים מעיסה מצה ומבושלים במים (קאנון ב, לוח הסמים). — ואמר המשורר: ראה שמש לעת ערב אדמה כאלו לבשה תולע למכסה (רמב"ע, ראה שמש, ביאליק-רבניצקי א, 60). והתאונן ליום מאכל לרמה יהי גופך וגוש עפר ותולע (רמב"ע, ענק ח, ברודי, קעו). — ועי' תּוֹלֵעָה, תּוֹלַעַת.

תּוֹלֵעָה, ש"נ, — כמו תולעת, שרץ, רמה: תחתיך יצע רמה ומכסיך תּוֹלֵעָה (ישעי' יד יא). אף כי אנוש רמה ובן אדם תּוֹלֵעָה (איוב כה ו). — ובתו"מ: ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה (אבות ג א). — ועי' תּוֹלָע, תּוֹלַעַת.

***תּוֹלָעִי,** ת"ז, — שיש בו מתכונת התולעת, בצרוף *דפק תולעי: כמו שמשאיר אחריו הדפק כשיקטן וימעט הדפק התולעי כן משאיר אחריו התולעי כשיבטלו תנועותיו הרבות ונשאר בו התנועה האחת והוא הדפק הנמליי והיא תנועה מעטה מאד דומה לשריצת הנמלים וכו' (פרקי משה ד, יח.). והוא (הדפק) התולעי והוא שתהיה תנועתו נמשכת דומה לשרץ (נתן פלקירה, לבי הגוף ג ז). במיני הדפק המורכב המיוחד בשמו, הנה יש ממנו צביי וכו' ויש מהם תולעי והוא דומה לחם אלא שהוא קטן, חזק התכיפה וכו' (קאנון א ב ג מאמר בדפק ג). אמנם אם לא יתפשט (הדפק) כ"כ שוב לא יקרא גליי אלא תולעי ר"ל כשריצת התולעי תחת אצבעות הרופא (מעשה טוביה ב ד א, סו.). — *וזיז תולעי, כמו תוספת, תוספתן, הזיז שבקצה המעי האטום, appendix (עי' מזיא־טשרניחובסקי, ס' המונחים לרפואה ולמדעי הטבע, 56).

***תּוֹלָעִיּוּת,** ש"נ, — פעלת הדפק התולעי: והתולעיות והנמליות אם נוסף יביא אל העכוב והמות (קאנון א ב ג מאמר בדפק יו).

תּוֹלַעַת, תֹּלַעַת, ש"נ, הפסק תּוֹלָעַת, תֹּלָעַת, כנ' תּוֹלַעְתָּם, — כמו תּוֹלֵעָה, שרץ, רִמָּה, גם במשמ' כוללת כמו תולעים[1], Wurm, Gewürm; ver(s); vermin: ויותירו אנשים ממנו (מן המן) עד בקר וירם תּוֹלָעִים ויבאש (שמות יו כ). כרמים תטע

---

[1]) [במקורות אין מ"ר מן תולעה, תולעת, וע"כ בא גם היום תּוֹלָעִים במק' מ"ר זה, ועי' תּוֹלָע, הערות. אין הבדל נכר במשמ' הצורות האלה וגם בינן לבין רִמָּה, אלא בצרופי המלים לפי תולדותיהן, ולשוא טרח, למשל, שד"ל (בית האוצר 201) לקבע הבדל ביניהן. לֵו, Flora 1, 101 חושב, שהתולעת האכלה את הכרמים הנזכרת בדבר' כח לט היא Beerenwurm, Cochylis ambiguella Hüb. דוקא, אבל, בידוע, רבים מיני התולעים המזיקים בגפנים.]

ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התֹּלָעַת (דבר׳ כח לט). ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולַעְתָּם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר (ישעי׳ סו כד). וימן האלהים תולַעַת בעלות השחר למחרת ותך את הקיקיון וייבש (יונה ד ז). — וככנוי לבני אדם חלשים וחסרי כח: אל תיראי תולַעַת יעקב מתי ישראל אני עזרתיך נאם ה׳ וגאלך קדוש ישראל (ישעי׳ מא יד). ואנכי תולַעַת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם (תהל׳ כב ז). — ובצרופים, תולעת שני, ושני הולעת, עי׳ שָׁנִי, עמ׳ 7321. — ובתו״מ: מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומין מתליעים העצים וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח (מדות ב ה). מה תולעת אינה מכה את הארז אלא בפה כך אין להם לישראל אלא תפלה (מכי׳ בשלח ב). — ובספה״א: ויש שצובעין אותו בתולעת והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים והן כמו האוג ותולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מהן (רמב״ם, פרה אדומה ג ב). — ובצרופים, *בית התולעת, טויה שזחל נגלם בה לקראת הפיכתו לפרפר, Kokon; cocon; cocoon: גושקרא (הוא) פסולת של משי העשוי ככובעים והוא בית התולעת וקורין לו פולווי״ל[1] ונופצים אותו וטווהו וְעושה ממנו בגד (רש״י, שבת כ:). — *וריר התולעת: ואינכם יודעים שהמש) מריר התולעת ואינו מפעולות בני האדים (קלונימוס, בעלי חיים, מו.). — *ותולעת משי, עי׳ מֶשִׁי, עמ׳ 3369—3370.

***תו״מ** — ראשי תבות, תלמוד ומדרשים.

***תּוֹמָה**, ש״נ, — כמו תְּאוֹמָה: תומה[2]) היתה עם בנימין וכו׳ תומת[1]) היתה עם דינה וכו׳ (מדרש הגדול, ויגש מו כו, מרגליות, תשט). ועי׳ *תְּאוֹמָה, *תְּיוֹמָה.

תּוֹמָה, עי׳ תֻּמָּה.

תומיאל, עי׳ *תְּמִיאֵל.

תּוֹמִים, עי׳ תְּאוֹם.

תּוֹמֵךְ, עי׳ תָּמַךְ.

תומן, עי׳ *תֹּמֶן.

***תַּוָּן**[2]), ש״ז, — חדר, Kammer; chambre; chamber: ראש מְצנף גבוה מוענף להגסה מרצת בן דוסא הורן במותן אזור עגול כחזור הרהורי הלב מתוניו[3]) לטהרן (משה בר׳ בנימין, מתני׳ לחזן, שחרית כפור, מחז׳ איט׳ ב, עט:). כל אבני המזבח אשר שקצו יונים כנסום וגנזום במזרחית צפונית לשכת תונים[4]) (מנחם בר׳ מכיר, אודך כי עניתני, יוצ׳ לשבת ב׳ חנכה).

תוסף, עי׳ *תֹּסֶף.

***תּוֹסָפָה**, ש״נ, — כמו תּוֹסֶפֶת, Zusatz; addition. ובמְיחד כשם לאסף הבריתות המכֻנסות בספר התוספתא, הנוסף על דברי התנאים שבמשנה[5]): ששנינו בתוספה הכוסות הצידנים וכו׳ (פרוש רה״ג, כלים לב ב, פרוש הגאונים, מק״נ, 79). כדאמ׳ בתוספה

---

1) [צ״ל פלוציי״ל, כדברי משה לנדא, מרפא לשון עמ׳ 118: לשון איט׳ bozzolo (דיא פופפע דעס זיידנוואורם׳ס).]

2) [נ״א: תיומא, תימא.]

---

1) [נ״א: תיומה.]

2) [מלה זו, הקרובה אל תָּא (עי׳ שם), שאולה היא מן הארמ׳ שבתו״מ ובתרגומים תַּוָּנָא, וכן בסור׳ תַּוָּנָא, תַאוָּנָא, תַוְּונָא באותה משמ׳, גם בצרופים כגון תווני דטבא ועוד.]

3) [במחזור איט׳ שם מנקד תְּוָנָיו, ואינו מדיק.]

4) [בר בסדורו מנקד תְּוָנִים, ואינו מדיק.]

5) [ע״פ הארמ׳ תוספתא באותה משמ׳ שבאה גם בצורה זו בעבר׳.]

(תוח, אהלות ו א, סס, 85'. ועוד בתוספה שנינו (סס, 86). וזו היא מן התוספה הובא בתלמוד (אוצר הגאונים, לוין ה, תעניה, 42). — ‏̈ובתוך קטעים הכתובים ערבית: מן אלמשנה ואלתלמוד ואלתוספה (רסע"ג, JQR, XVI, 1903, עמ' 112). וואדת אלתוספה עלי הדה אלתלת אשיא[1]) (תשובות הגאונים, הרכבי, תקף, 133). פי אלתוספת שרחו[2]) וכו' (רב נסים גאון, סס, 198). ושרחו כיפיה דלך פי אלתוספה[3]) (ריצ"ג, הפרסים, מלק). — ומ"כ ‏̈תוספות: עוסקים במשנה ובמדרש ובתוספות (אוצר הגאונים מגי', לוין ה, 41). ופירשו בתוספות וכו' (סס ע, 78). — ועי' *תּוֹסֶפֶת, *תּוֹסֶפְתָּא.

***תּוֹסֶפֶת,** ש"נ, — הוספה, addition; Zusatz: הבכורים ותוספת הבכורים ועטור הבכורים, תוספת הבכורים מין במינו ועטור הבכורים מין בשאינו מינו, תוספת הבכורים נאכלת בטהרה וכו' (בכורים ג י). איםתי אמרו תוספת הבכורים כבכורים וכו' (סס סס יא). אחד הנכנס לעזרה ואחד הנכנס לתוספת העזרה שאין מוסיפים על העיר ועל העזרות וכו' (שבועי ב ב). ומה חדש אין תוספת עבורו אלא בסוף אף שנה אין תוספת עיבורה אלא בסוף (מכיל' בא ב). הפוחת אחד מעשרה תרום' והמוסיף אחד מעשרה תרומה אבל לא לחולין שאין הפחת והתוספת שוין (ירוש' תרו' ד ז). אחד ששמע שחרבה ירושלם וכו' חייב לקרוע וכו' אית תניי תני תחילת הקרע טפח ותוספת כל שהוא ואית תניי תני תחילת הקרע טפח תוספתו שלש אצבעות (סס מו"ק ג ז). כתיב ויספו השוטרים, אין לשון זה ויספו אלא לשון תוספת כאינש דאמר מוסיף אני על דברי ר' (סס סוטה ח ט). אם עשת קיצותא גובה את הכל ואם לאו מיגרע חמשת דינר

[1]) [כלו' והוסיפה התוספה על אלו השלשה.]
[2]) [בתוספה בארו.]
[3]) [ובתרגומו של ר"י א"ת: ובארו המעשה הזה בתוספה.]

לכל סלע ואינו נוגע בתוספת (של הכתובה) (סס כתוב' ו ד). יכול יהא ענוש על תוספת מלאכה (ביוה"כ) ת"ל וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה על עיצומו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על תוספת מלאכה יכול לא יהא ענוש כרת על תוספת מלאכה אבל יהא ענוש כרת על תוספת עינוי וכו' (יומא פא.). ותוסף ללדת (את אחיו את הבל), תוספת ללידה ולא תוספת לעיבור (מד"ר בראשי' כב). תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר (סס סס סא). — •ותוספת, כמו תוספה, ככנוי לאסף ההלכות שלא באו במשנה ושכנסון ר' חיא ור' אושעיא, תוספתא: אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד (ר' זעירה בסס שמואל, ירוש' פאה ב ו). פלס ומאזני משפט לה' וכו' פלס זה המקרא מאזני זה המשנה משפט זה התלמוד לה' זה התוספות וכו' (ר' אחא, סס הורי' ג ז). תלמידי חכמים וכו' יש בהם מקרא משנה מדרשות והלכות תלמוד תוספות ואגדות (מד"ר שה"ש, שמורה אני). עשיתי לי שרים ושרות אלו התוספות וכו' ותענוגות אלו האגדות וכו' (סס קהלת סדרא א, כנסתי לי). ר' נחמיה אומר ויתרון ארץ בכל היא דברים שתראה הן מיותרים בתורה כגון תוספות של בית רבי ותוספות של ר' נתן וכו' אף הם נתנו למשה מסיני (סס סס, ויתרון). —ועי' *תּוֹסֶפְתָּא, *תּוֹסֶפָה. — ‏̈ובמשמ' ויז תולעי שבקצה המעי האטים, appendix (עי' במקורות הנזכרים אצל מזיא־טשרניהובסקי, ס' המונחים לרפואה ולמדעי הטבע, 56), ועי' ‏̈תּוֹסֶפְתָּן. — ובסהס"א: שהיו (הפרושים) מחדשים בכל יום תשובה בעבור תוספת[1]) הכרתם בגדולת האלהים וכו' (ר"י א"ת, סו"ה, עבודת האלהים ג). מי שאין לו תוספת[2]) אין לו חובה ואין התוספת מתקבלת עד שתפרע החובה וכבר התירו לנו וחייבו אותנו להתנדב בתוספת)[1] המצות

[1]) [במקור הערבי: זיאדהٌ.]
[2]) [בערב': נאפלהٌ.]

כמ"ש מוסיפין מחול על הקודש, והתוספת[1] בצום ובתפלה וכו' (ספ יסוד המעשה ח). — *ותוספת של הגוף, צמיחה, גדול וכדו': חייבה החכמה נסות הנפש כגופות עפריות מקבלות הגידול והתוספת[2] במצוע המזונות הראויים להם (ספ הפריסוס א). צמיחה היא מליצה מתוספת הגשם במזון בקוטרו ועל ההתיחסות הראוי וכו' (ס' הגדרים). ובתוספות כלים שנו רבותינו הסיקן והם נאים טהורים (ר' מיוחס שמות יב ע). — *ובחכמת החשבון במשמ' יתרון, עדף: כאשר חוברו שני מספרים והיה תוספת אחד מהם על מספר מונח שוה לחסרון האחר מהמספר המונח, הנה שניהם מחוברים שוים לכפל המספר המונח (רלב"ג, מעשה חושב, יד). — *ובדקדוק, במשמ' אותיות השמוש, בנגוד לשרש: ואמצא את מלת כל גבר על אחת משתי פנים אם יסוד אם תוספת תמצאנה (רסע"ג, ההקדמה העבריה לאגרון, תק"ג, כז). — *ותוספות, החדושים שהוסיפו נכדי רש"י ואחרים לפרוש רש"י על התלמוד: התוספות השייכים כאן עומדי' בדף ל"ג ע"א מד"ה מאי טעמא (הערה על תוס' נזיר לא). — *ובעלי התוספות, הרבנים שחברו את התוספות לפרוש רש"י לתלמוד[3].

*תּוֹסֶפְתָּא[4], ש"נ, — כנוי אסף הבריתות שלא באו במשנה ושכנסו בספר לעצמן: הילכתא סיפרא וסיפרי ותוספתא (מגי' כח:). סתם מתני' ר"מ סתם תוספתא ר' נחמיה וכו' (סנה' פו.). משכני אחריך נרוצה, אם למקרא למקרא אם למשנה למשנה אם לתלמוד לתלמוד ואם לתוספתא לתוספתא ואם לאגדתא לאגדתא (ר' יוסי בר איקא, מד"ר שה"ש, משכני). — ומ"ר *תוספתות: ללמדך שמקרא ומשנה הלכות תוספתות והגדות וכו' וכו' כבר היה וכו' (מד"ר קהלת, מה שהיה). — ובספה"א, במשמ' תוספת באברי הגוף: עד שיגיע (כלי חוש הריח) אצל הנקב שסמוך למוח ששם תוספתות המוח הדומים לקצות השדים ובו תהיה ההרחה (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד, כ:). ויש לו (ללב) שתי תוספתות דומין לאזנים האחת ימינית והאחת שמאלית (שם, כד.). — ועי' *תּוֹסֶפֶת, *תּוֹסָפָה.

*תּוֹסֶפְתָּן, ש"ז, — כמו תוספת, זיז תולעי שבקצה המעי האטום, appendix (עי' סויא־טשרניחובסקי, ס' המונחים לרפואה ולמדעי הטבע, 56).

*תּוּעַ, פ"ע, — כמו תָּעָה, בלשון הפיטנים: תוע איולתו תס[לף] דרכו ועל תמים יועף דרכו (ינאי, קרובי' לס' שמות, זולאי, פד). ובתוע האספסוף בלי לתעות צוית (ר"א קליר, ערב אשר עלה, קרובי' ג פסח). גותי משכרם ובמרחבמו תעתי (יחיאל בר אברהם, אני הגבר ראה עני, מבחר השירה העבר' בא"י, סירמן, כ). — ובינ' *תָּע, בכנוי לעשו: תולדות תם ותע, תם לתאב ותע לתעב (ינאי, תולדות אהוב ושנאוי, קרובי' לבראשי, זולאי, לז).

*תּוֹעֵב, ש"ז, — איש תועבה, כנוי גנאי: ומעשה בצדוקי אחד שהיה דר עם רבן גמליאל וכו' ואמר להם רבן גמליאל לבניו בני מהרו והוציאו מה שאתם מוציאין וכו' עד שלא יוציא התועב הזה ויאסר עליכם (ערובי' סח:). (תועבה היא[1]) היא תועבה ואין בניה תועבים (קדוש' עז., יבמ' יח:, נדה ע.).

תּוֹעֵבָה[2], תֵּעֵבָה, ש"נ, סמ' תּוֹעֲבַת, מ"ר תּוֹעֵבוֹת, תֵּעֵבוֹת, תּוֹעֵבֹת, סמי' תּוֹעֲבוֹת, תּוֹעֲבֹת,

---

1) [בערב': אלתנפל.]

2) [במקור הערבי: זיאדה.]

3) [עי' בעת בספרו של א. אורבך בעלי התוספות, ירושלים תשט"ו.]

4) [אמנם יש סוברים, שעקר השם, השאול בעבר' מארמ', הוא תּוֹסֶפְתָּא, מ"ר מן תוספה, תוספת.]

---

1) [על הממזר גרושתו (דבר' כד ד).]

2) [גם בכנעני תעבת: כי תעבת עשתרת הדבר הא (ז"א כי תועבת עשתרת הדבר ההוא, בכתבת תבנית מצידון, סלושץ, אוצר 9, ש' 6), ועי' תעב, הערות.]

תֹּעֵבוֹת, כמו תועבותיך, תועבתיך תעבתיו, תועבותיה, תועבתיה, תועבתיכם, תועבותם, תועבתם, תועבותיהם, תועבת הם, תעבותיהם, תועבותיהן, — דבר משקץ ומגעל, abomination; Greuel: כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה היא למצרים (בראשי מג לב). לא תאכל כל תועבה (דברי יד ג). כי יחנן קולו (של שונא) אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו (משלי כו כה). — ובכנוי לאלהים אחרים: יקנאהו בזרים בתועבת יכעיסהו (דברי לב יו). ואת הבמות וכו' אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרת שקץ צידנים וכו' ולמלכם תועבת בני עמון וכו' (מ"ב כג יג). ויתרו לתועבה אעשה לבול עץ אסגוד (ישע' מד יט). — ובצרופים, תועבת האל, מה שהאל מתעב: לא תחמד כסף וזהב עליהם וכו' כי תועבת יי' אלהיך הוא (דברי ז כה). ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יי' (שם כז יח). מאזני מרמה תועבת יי' ואבן שלמה רצונו (משלי יא א). — ותועבת צדיקים, כסילים וכד': תאות נהיה תערב לנפש ותועבת כסילים סור מרע (משלי יג יט). תועבת מלכים עשות רשע כי בצדקה יכון כסא (שם יו יב). תועבת צדיקים איש עול ותועבת רשע ישר דרך (שם כט כז). — ותועבת הגויים, תועבה שהגויים עושים אותה: לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם (דברי יח ט). עשו ככל התועבת הגוים אשר הוריש יי' וכו' (מ"א יד כד). — ותועבות רעות: הכה בכפך וכו' אל כל תועבות רעות בית ישראל (יחזק' ו יא). בא וראה את התועבות הרעות אשר הם עשים פה (שם ח ט). — וגלולי תועבות: ועל כל גלולי תועבותיך (שם יו לו). — ודבר התועבה: אל נא תעשו את דבר התעבה הזאת אשר שנאתי (ירמ' מד ד). — וחקות התועבות: ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות אשר נעשו לפניכם (ויק' יח ל). — ועמי התועבות: הנשוב להפר מצותיך ולהתחתן בעמי התעבות האלה (עזרא ט יד). — וצלמי תועבות: וצלמי תועבתם שקוציהם עשו בו (יחזק' ז כ). — ובשמושים עם פעל, עשה תועבה: ואיש אשר ישכב את זכר וכו' תועבה עשו שניהם (ויק' כ יג). והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בקרבך (דברי יג יד). הובישו כי תועבה עשו (ירמ' ו יה). — ושם לתועבה: ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה (שם ב ז). — ושת את פלו' תועבה לזולתו: הרחקת מידעי ממני שתני תועבות למו (תהל' פח ט). — ובסה"מ[1]: וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לתועבה שעשה לו (פדר"א נ). ותשלח (אלכסנדריה) את צלמי בניה אל אנטוניוס וכראותו הצלמים ויבער יצר תועבתו (יוסיפון, גינצבורג, רעה). — ובכנוי לבתי תפלה של גויים: ונשאר אז קיים כי כל יהודי שירצה לכנס בתועבות שלהם שיוכל לכנם (אגדתא דשמעון כיפא, נספח ב, ביהמ"ד ילינק ו, 10). וכבר הגיד אבן רשד בספר ההויה והפסד כי נפל פלח רכב גדול במדינת אשביליא קרוב למגדל תועבותם (שער השמים לאבי הרלב"ג א, א). שיעלילו על היהודים שאחד מהם גנב צלם אחד של כסף מבית תועבותם (ר"ש אבן ויגא, שבט יהודה, הנובר, 125). וידע הגלח שלא ילך (היהודי) אחריו לתועבה ושהיהודי הלך לתבוע חובו הלך הגלח בבית התועבה וכו' (ס' חסידים, מק"נ ג מתתקסג). — ובכנוי לצלם המצלב: ולקחו להם (הישמעאלים) תועבה אשר נצלב עליו ישו הנוצרי וכו' ותביאו התועבה עמהם לארץ ישמעאל (אלעזר בר יודה, QGJD II, עמ' 76).

תוֹעָה [2], ש"נ, דבר מתעה ומכשיל, מכשול: כי נבל נבלה ידבר ולבו יעשה און לעשות חנף ולדבר אל יי' תועה להריק נפש רעב ומשקה צמא יחסיר (ישע' לב ו). ויקשרו כלם יחדו לבוא להלחם בירושלם

---

1) [בתו"מ אין שמוש חי למלה זו, ועי' *תועב.]

2) [אמנם לכאורה יש כאן ב"נ' מן תעה, אך אין הכונה זו יוצאת ידי הענין, הדורש ש"ע במשמ' המפרשת כאן, ואפשר שבא תועה במק' תעוה, בחלופים המצויים של זועה—ועוה, שואה—שאוה בכתיב וקרי.]

ולעשות לו תועה[1] (נחמי' ד ג). — ובפהמ"א: ומכנו (ו"א מאלהים) נשאל להציל אותנו מן התועה ולהורותנו בדרך הישרה ברחמיו (כ"י א"ח, הפרכים לריצ"ג, אמר המחבר, 1). ואל ישימך (אלהים) מן האנשים הטובעים בתועת[2] חשכורים ביין הסכלות אשר העבידם היצר (חוה, מו"ה הפריסות ז). ובשמוע המבקש חרפתו וכו' והשיבו ויאמר הנה העתרת עלי דבריך ודברת תועה (המבקש לרמ"ע פלקירא יח). ואל יחשוב עלי הקורא תועה חלילה על דבר אשר תחלה כתבתי ביריד לובלין (סו"ת הב"ח ק, פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 58). — ומ"ר *תועות, כמו טעיות: והשם ספר בתועות ומשוגות נפשות רבות על ידו הרוגות (סקדי' תסוי דוכס על מנחם, 5). — ואמר המשורר: והיו כל בני תבל שכורים ביין תועה ואת קדקד נזירה (עמנואל, מחב' ה, ירדן, 146). — וגם בצרוף עם ס"ע, כגון *אנשי תועה: מה יעשה היין לאנשי תועה? יוסף את דבתם רעת (שם ו, ירדן, 117). — *יין תועה: והיו כל בני תבל שכורים ביין תועה (שם, ה, 146) וביין תועה[3] שוכבים והוזים (שם כח, 451). ראיתי פתי רשעה שכורים ביין תועה[3] (שם, כז, 508). זה האיש ביין תועה שכר (שם, כט, 520).

*תּוֹעָלָה, ש"נ, — כמו תועלת: חכמת טמונה ואוצר מוסתר מה תועלה בשתיהן (ב"ס גני' מא יד). אוני ושרוי צערי, מלמד שעד שמונים וארבע טפת לחה בו לו חלח, ועל שפסעת על דת, חכת בבכורה, זר נעשית לפתנות תועלה[1] (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, 30).

*תּוֹעַלִי, ת"ז, — כמו תועלתי, מועיל: הלוחות מהן תועליות ומהן פסוליות (טוניס כן, מעשה טוניס ב ב א, סג.).

*תּוֹעֶלֶת, ש"נ, — דבר שיש בו כדי להועיל ולפעל, Nutzen, Effekt; utilité, effet; usefulness, effect: הכל חייבין בארבע כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות, א"ר יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין (פסחי' קח:). שלשה הם שהיו להוטים אחר האדמה ולא נמצא בהם תועלת ואילו הן קין וכו' נח וכו' עוזיהו וכו' (מד"ר בראשי' לו). כל הדברים האלו פיים משה לקרח ואין את מוצא שהשיבו דבר וכו' כשראה משה שאין בו תועלת פירש הימנו (שם במדי' יח). וביד זקני מדין היו הקסמים שאמרו אם יבא עמנו יצליח ואם יעכב שעה אחת אין בו תועלת, כיון שאמר להם לינו פה הלילה הלכו להם וזקני מדין שידעו בקסמים שלהם שאין בו הנאה (תנחומא בלק ה). — ובפהמ"א: אבל האבנים היקרות וכו' מפני שהיה הצורך אליהם בעצמם מעט ותועלתם יותר רחוקה וכו' לא נמצא מהם אצל המון בני אדם מה שנמצא מן המאכל אצל אחד מהם (כ"י א"ח, מו"ה, הפתיחה ה). ואין ספק שיש בכל המצות החם טעם והוא עליו השלום נתנם אלינו מפי הגבורה לתועלת גדולה (חוה, כוס מן ו). מי שמבקש יותר מצרכו טורד נפשו מתועלתו (חוה, מבחר הפנינים לרשב"ג, שער הסתפקות). הרי נכסי נתונים לשמעון אחי וכו' היש בהקנאה זו תועלת אם לאו (סו"ת הרי"ף ז). מה תועלת יש בשטר כיון שאינו יכול לקיימו (תוס' שבת עמ:, ד"ה ס"ק). קטן הוא התועלת כנגד היגיעה (ראב"ע, יסוד מורא א). אסור האמת ואע"פ שתירא הזיקה ואל תאמר הכזב

---

[1] [קשה להבין את שמוש המלה תועה, כגזירת מן תעה, במשמ' מתאימה במקום זה, וקשה הצרוף: עשה תועה לפלוני, אף לעצמו, ויתכן שיש כאן ט"ס או תרגום לא מדיק מתעודה כתובה בארמ'. בתרג' חשבעים אין תמורת למלים: ולעשות לו תועה, ואין תקון בהצעת הגרסה לִי או לָנוּ במק' לו.]

[2] [במקור הערבי: אלצֹלאלאת, תעיות.]

[3] [עי' בדברי ד. ירדן, לשוננו יז, 26.]

---

[1] [בנקוד המהדיר: תּוֹעֲלָה.]

ואע"פ שתקוה תועלתו (רמ"ע פלקירא, אגרת סמלום ב א, JQR, NS 1, 486). — מ"ר *תּוֹעָלוֹת: וסדר זריחת השמש ובואה להעמיד עתי היום והלילה וכו' מעניני הזמנים ותועלותיהם (ר"י א"ת, מו"ה היסוד ו). והחמישית סימן החכמה הנראית בצמחים ובמוצאים המוכנים לתקנת האדם ואופני תועלותיו בהם (שם, הבחינה ד). וכן בשאר האברים תועלות מקצתם ידועות ומקצתם אינן ידועות לנו (שם שם, ה). בו (בשכל) יעביד שאר מיני חיים בתועלותיו והנאותיו (שם שם). ברא לך העולם הזה וכו' על סדר מתוקן והנהגה נכונה והכל מתוקן לתועלותיך (שם, עבודת האלהים ט). ונתגלגלו לנו בו עוד סדרים רבים מסדרי הלשון ותועלות רבות מחכמת הדקדוק העברי (תולי' הרקמה לריב"ג, הקדמת המחבר, וילנסקי, כז). ואומר כי תועלת זה החלק השני שש תועלות (רמ"ע פלקירא, ראשית חכמה ב, 20). — ומ"ר *תּוֹעֲלִיּוֹת: גם רב שמואל בן חפני אסף רוח בחפניו בפרוש ויצא יעקב ברוב עניניו כי הזכיר כל נביא בשמו וכמה פעמים גלה ממקומו וכמה תועליות יש בהליכת הדרך (ראב"ע, הקד' א' לפרושו על התורה). וזאת המס' (אבות) היא כוללת שתי התועליות יחד (רשב"ץ דוראן, מגן אבות, הקד'). ובעל ספר נופת צופים בדברו בהלצה וכו' נגע ופירש קצת מהמלאכה הזאת והראה הוותה מהתועלייות הראשונות במצית המעשיות (אריה מודינו, לב האריה א ד). למוד התלמוד והפוסקים אשר הכרחו מפורסם וכו' ותועליותיו גלויות (ריב"ל, תעודה בישראל, הקד'). אמנם תועליות הספר יתגלו לעיניך קורא נעים בשתקרא בו (רמ"ס, יריעת שלמה א, הקד', יב.). התועליות הגדולות אשר יצמחו מזה אל המסחר וכו' נגלו לעין כל (גוטלובר, ממלכים, 176).

***תּוֹעַלְתִּי**, תועלתיי, ת"ז, — שיש בו משום תועלת, מועיל, nützlich; utile; useful: והאיש החכם כשימצא סם או משקה תועלתיי לבריאות גופו יודה וישבח ליוצר הכל (מנחת קנאות לר"י מפיסא, 113).

וכן החכמה היא תועלתיית (ר"י מס"ל ליאו, נופת צופים, 81). כי בהיות בהרכבת הנמצאות וכו' תכונות רבות עשויות בחכמה מכוונת לצורך איזה טוב הכרחי או תועלתיי וכו' (ספורנו, אור עמים, לז:)[1].

תּוֹעָפָה[2], ש"נ, במקרא ממנו רק מ"ר תּוֹעָפוֹת, סמי תּוֹעֲפוֹת, תּוֹעֲפֹת,—א) במשמ' כח, עצמה Kraft; force: אל מוציאם ממצרים כתועפת ראם לו (במד' כג כב). אל מוציאו ממצרים כתועפת ראם לו (שם כד ח). — ב) במשמ' הון, עשר[3], Reichtum; richesse; riches: אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו (תהל' צה ד). והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך (איוב כב כה). — ואמר בן סירא: ויאשרהו בכבודו ויאזרהו בתועפות תואר (ב"ס גני' מה ז). — ואמר הפיטן: תמו ברוח ולעפות, תמימים ביצאו בתועפות (ר"א קליר, קמי קסלך, יוצר ב פסח). — ואמר המשורר: אשתוללו יחד וריקם הלכו מתועפות בספם אשר צברו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 53). כי לא ימח מזכרוני זכר ירחי קדם זכר שנים היפות בחיות כיסי מלא וכסף לי תועפות (יל"ג, ממלח הזכרון, כל שיריו ג, 421)[4].

תּוֹפִין, עי' תֻּפִּין.

תּוֹפֵס, עי' *טַפָּס.

תּוֹפֵס, עי' תָּפַשׂ.

---

1) [ובימינו חדשו את המנחים תּוֹעַלְתִּיּוּת, במשמ' מעשיות, תכליתיות, ותוֹעַלְתָּן, במשמ' מי שהולך בדרכי התועלתיות.]

2) [מן יעף, אולי בעקר כלשון מאמץ.]

3) [אין בזה אלא שמוש משאל של המשג כח, חיל, בצר, וכד', הבא גם בעבר' בהשאלה לכח כספי ורכוש, ועי' בפרט בדברי העורך בפרושו לאיוב כב כה.]

4) [בימינו נוהג בפרט הצרוף: הון תועפות.]

***תּוֹפֵר** [1], ש״ז, — מי שאומנותו לתפר, חיט: מה התופר הזה תחלה קורע ואח״כ תיפר, כך א״י וכו׳ (מדרש תמורה ג כב, ביהמ״ד ילינק א, 112). ויוסיפו להעליל וכו׳ על רב מרדכי תופר ועל רב רפאל כהן (דברי הימים של השפיפיור סאולו סרביעי, סרבינץ ב, 485). ולקח ראיה בזה מהמשך לשון בני אדם האימרים מה מלאכתך ויענה אירג או תופר (כ״א הקראי, גן עדן, הדבור במלוה שבת, כב:).

***תּוֹפֶרֶת,** ש״נ, — אשה שאומנותה לתפר, נוהג בלשון ימינו. — ועי׳ *תּוֹפֵר.

***תּוֹפְרָה** [2], ש״נ, בתו״מ רק מ״ר תופרות, נ״א תוכרות, — חגורה תפורה, לולאה, Gurt, Schleife; ceinture, coulant; apron, tie: כל הכלים יש להם אחוריים ותוך כגון הכרים והכסתות והשקין והמרצופין דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר כל שיש לו תוכרות יש לו אחוריים ותוך וכל שאין לו תוכרות אין לו אחוריים ותוך (כלים כח א).

תּוֹצָאָה, ש״נ, במקרא רק מ״ר תּוֹצָאוֹת, סמ׳ תּוֹצְאוֹת, תֹּצְאוֹת, תּוֹצְאֹת, כני׳ תּוֹצְאוֹתָיו, תֹּצְאֹתָיו, תּוֹצְאוֹתָם, — א) חלק מעיר או מתחום היוצא ממנו חוצה, סעיף Ausläufer; branch(e), בצרופים כגון תוצאות העיר: ואלה תּוֹצְאֹת העיר מפאת צפון חמש מאות וכו׳ (יחזק׳ מח ל). — ותוצאות הגבול: ונסב לכם הגבול וכו׳ והיה [1] תּוֹצְאֹתָיו מנגב לקדש ברנע (במדי׳ לד ד). ונסב הגבול מעצמון וכו׳ והיו תּוֹצְאֹתָיו הימה (שם שם ה). מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תּוֹצְאֹת הגבל צדדה (שם שם ח). ועבר הגבול וכו׳ והית תוצאותיו [2] הגבול אל לשון ים המלח צפונה (יהו׳ יח יט). והיו תֹּצְאֹתָיו גי יפתח אל (שם יט יד). — ב) בצרוף תוצאות חיים, במשמ׳ יציאה לחיים [3]: מכל משמר נצר [4] לבך כי ממנו תּוֹצְאוֹת חיים (משלי ד כג). — ותוצאות למות, דרך לצאת ממות: האל לנו אל למושעות וליוי׳ אדני למות תּוֹצָאוֹת [5] (תהל׳ סח כא). — ובתו״מ, תוצאות, כמו תולדות: ומה אם הנדה שאין בה תוצאות [6] הרבה וחטאות הרבה חייב על כל אחת ואחת, שבת שיש בה תוצאות הרבה וחטאות הרבה אינו דין שיהא חייב על כל אחת ואחת (כריתו׳ ג י). — ובמהמ״א: אבל חי״ת ועי״ן אותיות הגרון המה ולא יקרה להם כה על כי תוצאותם מפנימיות הגרון (מחברת מנחם, מעלות בי״ת, 6). — וגם כמ״י *תּוֹצָאָה, במשמ׳ מה שיוצא ממעשה וממחשבה, תולדה, מסקנה, וגם הוצאת דבר מתוך דבר Ergebnis, Folge; résultat, conséquence; result, sequel: וכאשר תוצאות מער חים רגשו רפש וטיט כן יהיה סוף הרשעים (כלב״ם,

[1]) [כמאמר שבתו״מ: תופרי כסות תופרין כדרכן בלבד (כלאים ט י), אין תופר אלא בינו׳ פוע׳, במשמ׳: הבאים לתפר כסות.]

[2]) [אלה דברי הגאון בפרושו (אפשטין, 67): תוכרות א׳ ד׳ תופרות כגון שיש למכנסים תביר (נ״א תפור) מן הבגד לאחריו והיא בית בניסת הימין (ו״א האבנט, החגורת) ושמו תיכרות וכן יש לשקים חרכה ולמרצפין שהן מיני שקין ושמו בטיית חווה (בעקר חִוֵּה a), כהערת אפשטין שם) ע״כ.

ואולם המלה באה בעקר אף במקרא באותה משמ׳, כמבֹאר בהערת העורך בערך תְּרוּפָה, וע׳ שם. וכמובן אין כאן אלא לשון תפירה, שכן בא תכר במק׳ תפר גם בארמ׳ של יהודי יֵב במצרים.]

a) حزّة

[1]) [קרי: והיו.]

[2]) [קרי: והיו תּוֹצְאֹת.]

[3]) [כך נראה לפי רב שמושה של המלה ולא כלשון מקור, מה שהוא בנגוד ליתר השמושים.]

[4]) [אמנם מסתבר, שעקר הכונה: מכל משמר נְצֹר לבך, כלו׳ לב האדם שמור הוא בגופו עור בעד עור: כי ממנו תוצאות חיים.]

[5]) [כלו׳: יש בידו להוציא ממות. ואמנם רסע״ג, רש״י ואחרים ראו כאן מיני מיתה, ובדומה לכך א״ע: סבות להמית אויבינו, ואינו מסתבר.]

[6]) [רש״י (בבבלי שם טז.) מפרש: עניינים הרבה כגון שבת דאיכא אבות מלאכות ותולדותיהן. ועי׳ ירושי׳ שבת ז א.]

מגיון מכפס, יג:). וכל איש (מן הצדוקים ודומיהם) כרצינו יפרש הפסוקים גם במצות ובחקים והם מדעת תוצאות לשון הקודש ריקים על כן יטעו גם בדקדוקים (ראב"ע, מקדי לברחשי). אבל יכול הוא להוציא תוצאה מלבו ולהוסיף ולגרע מדרך בינתו (ר"י ברללוני, הקדמה למרוש לםי יצירה). וירדו לתוך אמתת הדברים לדעת תהפוכות הזמן ותולדותיו והשכילו תוצאותיו ומסבותיו וכי פעם להיטיב ופעם להרע (רמ"ע פלקירה, לרי היגון, ולרסס, 4). הדבור כמות האביב יש לדעת כי לא מצאנו שעורו בכתוב אלא בדרישה וחקירה מדרך התוצאה (כ"ח הקרלוי, גן עדן, הבדל מסכם למנה ו, יח:). — *ובמשמ' הפרי שהארץ מוציאה, Ertrag; produit; produce: סוחרי צרפת הדורשים תוצאת ארצנו מאתנו (מ"ח גינלבורג, קרית ספר ח). — *ובמשמ' הוצאת דבר בדפוס: או יותר טוב תוציאם (את השירים) בחוברת מיוחדת וכו' ואמנם זה לא ימנעך מלהדפיס מהם איזה תוצאה בקו"ם (בקול מבשר) שלך כפי ראות עיניך (יל"ג, אגרות א כט).

תּוֹקֵעַ, עי' תָּקַע.

תור[1], ממנו יִתּור[2], א. תּוֹר, ב. תּוֹר, תּוּר, *תִּיּוּר, *תַּיָּר, ועי' אָתָר, תָּר.

א. **תּוֹר**[3], תֹּר, ש"ז, במקרא רק מ"ר תֹּרִים, סמי' תֹּרֵי, — שורה של קשוטים חרוזים יחד: נאוו לחייך בַּתֹּרִים צוארך בחרוזים. תֹּרֵי זהב נעשה לך עם נקדות הכסף (שה"ש א י–יא). — ואמר המשורר: תכתיר ראשה בבנות עיש ותשו כימה על לחית תור (רמב"ע, ענק ד, ברודי, מכב).

ב. **תּוֹר**[1], במקרא רק תֹּר, ש"ז. — מקום בסדר חוזר, זמן מסים מיחד לאדם או למעשה[2]; ובהגיע תֹּר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש וכו' (אסתר ב יב). ובהגיע תֹּר אסתר בת אביחיל וכו' לבוא אל המלך וכו' (שם שם יח). — ובמגלות: אל ידבר איש בתוך דברי רעהו טרם יכלה אחיהו לדבר וגם אל ידבר לפני תכונו הכתוב לפניו האיש הנשאל ידבר בתרו (מגלת סרך היחד ו יא). — ובספר ברית דמשק: על פיהו יבאו באי העדה איש בתרו[3] ולכל דבר אשר יהיה לכל האדם וכו' (רבין, Zadokite Documents, 69). — ואמר המשורר: לוי יקראו אורי שחק טרם שמש יגע לה תור (רמב"ע, תזק ד, ברודי, מכב).

---

[1]) [עקר משמ' המלה היא כנראה הלך ושוב, ובמשמ' זו בא באשור' תָר (ובבנין פע' תַּיִּר), בערב' תַּארַהֻ a), פעם (אחר פעם), ואך בהשאלה ממשג זה בא תור לשמש כלשון רגול (תור את הארץ) וחקר (תרתי בלבי), וקרובה לכך משמ' הפעל הזה בשמרוני'.]

[2]) [עי' בהערות המחבר ל־א. *יִתּור, ב. *יִתּור.]

[3]) [אפשר שאין א. תּוֹר במשמ' סדרת קשוטים חרוזים וב. תּוֹר במשמ' מקום בסדרה בעקר אלא מלה אחת, כדעת כמה מדקדקים עברים, כגון דונש, שכנגדו בהכרעות ר"ת (הוצ' דונם 96): והבאת תורי זהב עם תר אסתר בת אביחיל בחלק אחד, והם שני חלקים. פתרון תר אסתר סדר אסתר. ותורי זהב, הם ממיני כלי זהב, והתעורר ושינה אל תאהב ע"כ, ואם נכונה דעת המאחדים, כי אז אפשר לגזור את שתי המלים מן תּוּר במשמ' חזר וסבב (עי' תור, הערות), ואמנם אפשר שיש לחבר הורי זהב עם מלים כגון דִּרַּה a) בערב' במשמ' מרגלית וכד'. בשפות הקרובות אין שמושים אלה של תור או תרר, ועל כן קשה להכריע.]

[1]) [כנראה יש לגזור מלה זו מן תור במשמ' חזר בזה אחר זה וקרוב לכך בערב' תארהֻ b) במשמ' פעם. ועי' בהערות לערכים תּוּר, א. תּוֹר.]

[2]) [ונוהג היום תּוֹרָן, תּוֹרָנוּת, במשמ' זה שהגיע תורו לשרת וכד', וסדור איש איש לפי תורו וכד'.]

[3]) [לפי קריאת המהדיר: יָבֹאוּ איש בְּתֹרוֹ. ואמנם יש קוראים: יָבֹאוּ איש בִּתְרוֹ. ועי' שם.]

a) تارة

a) درّة b) تارة

ג. **תּוֹר**, מלה מספקה [1]: ותקטן זאת בעיניך אלהים ותדבר על בית עבדך למרחוק וראיתני כתור האדם [2]) המעלה יי' אלהים (דהי"א יז יז). — ובסהמ"א במשמ' תֹּאַר, ואמר המשורר: עלמה גולה צואר עפר גם משמש גנבה לה תור (רמנ"ע, ענק ז, בכורי, סכג).

ד. **תּוֹר** [3]), תֹּר, ש"נ,—כמו תּוֹרָה, מ"ר תֹּרִים, — מין ממיני היונים, Turteltaube; tourterelle; tartle dove: קחה לי עגלה משלשת וכו' וְתֹר וגוזל (ברא' יט ט). והביא את אשמו אשר חטא שתי תֹרים או שני בני יונה ליי' (ויקי ה ז). גם חסידה בשמים ידעה מועדיה וְתוֹר וסוס [4]) ועגור שמרו את עת באנה (ירמי ח ז). עת הזמיר הגיע וקול הַתּוֹר נשמע בארצנו (שה"ש ב יב). — ובתו"מ: קינין הן תורין וגוזלי עולה הן בני יונה (שקלי ו ה). המולק תורים בפנים לאכול ביציהם בחוץ וכו' (זבחי ג ה). דאציפי [5]) ותורין של רחבה כשרין משום תוריי ופסולין משום בני יונה (ר' יהודה, חולין סב.). הנן כופשני צוציייני כשרים לגבי מזבח והן הן תורין של רחבה (שם סב:). — ובסהמ"א: התור (טורטל

---

[1]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[2]) [למעשה אין ג' מלים אלו אלא גרסה שבשבוש במק' הכתוב בש"ב ז יט: וזאת תּוֹרַת האדם; ולפי דברי העורך, הלשון והספר ב 415, אין גם זאת לפי הענין אלא טעות המעתיקים במק' וזאת יִתְרַת הָרִם (או: יתרת הֲרָמָה מעלה), ועי' בנמוקים שם. ואולם הפרשנים העברים נאלצו לבאר את הכתוב כמות שהוא לפנינו, ועל כן ראו כאן תוֹר במשמ' תֹּאַר והשתמשו במלה במשמ' זו, ועי' בהערות לערך תּוֹרָה. ובמיחד מרבים להשתמש בצרוף כגון: פלוני משרת בתור פקיד וכד' במק' כפקיד, וכן כנגד זה בתורת (כגרסה שבש"ב ז יט), ואין שמוש זה של בתור(ת) במקומו אלא לגבי דברי מחשבה, כמו בחינת.]

[3]) [שם שנולד בחקוי לקול העוף, וכן turtur במשמ' זו ברומ'.]

[4]) [קרי: וסים.]

[5]) [צ"ל ריציפי, כשם לאפרוחי יונים, ועי' בהערת לֵו אצל קרוים, Lehnw. II 186.]

טויבע) קטנה מיונת שדה גבה תכלת אמוצי בשנים וארבע פצלות לבנות עקומות מקרוב לצוארה, נוצית כנפיה וזנבה השחורות לבנות מקציהן משכנת באיראפ"א התיכונה והדרומה ובאזי"א וכו' (ש"י אברמוביץ, תולדות הטבע, החיים, קנג). — ואמר המשורר: העת תשיר תחריש עגור ונעים קולה יכלים קול תור (רמנ"ע, ענק ז, סכג).

ה. ***תּוֹר**, בצרוף *ראש תּוֹר, *ראש בית תור, עי' ראש, עמ' 6820 ובהערה שם.

תּוּר, פ"י, תַּרְתִּי, תַּרְתֶּם, תָּרוּ, תָּרִים, תָּתוּרוּ, יָתֻרוּ, תּוּר, — א) תָּר ארץ, הלך בה הנה והנה כדי לחקר אותה, abgehen, erkunden; passer dans, explorer; to walk to and fro, to explore: שלח לך אנשים וְיָתֻרוּ את ארץ כנען (במדי יג ב). אלה שמות האנשים אשר שלח משה לָתוּר את הארץ (שם שם טז). וישבו מִתּוּר הארץ (שם שם כה). ויציאו דבת הארץ אשר תָּרוּ אתה (שם שם לב). ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן הַתָּרִים את הארץ (שם יד ו). במספר הימים אשר תַּרְתֶּם את הארץ וכו' (שם שם לד). ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תַּרְתִּי להם (יחזקי כ ו). — ותר מנוחה לפ': וארון ברית יי' נסע לפניהם וכו' לָתוּר להם מנוחה (במדי י לג). — ותר מקום לחנות שם: ההלך לפניכם בדרך לָתוּר לכם מקום לחנתכם (דברי א לג [1]). — ובמשמ' מפשטת, חקר ודרש בשכלו, forschen; explorer; to explore: ונתתי את לבי לדרוש וְלָתוּר בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים (קהלי א יג). תַּרְתִּי בלבי למשוך וכו' [2]) בחכמה ולאחז בסכלות

---

[1]) [כאמור בהערת המחבר עמ' 2200, גם בצרוף שבאיוב לט ח: יְתוּר הרים מרעהו, הכונת כנראה, כדעת רבים וכלב התרג' הקדומים: יָתוּר הרים (לשם) מרעהו: ועי' גם כנאמר בהמשך על בנין הִפְעִ'.]

[2]) [המלים שבאמצע מקומן בפס' א: לכה נא אנסכה [כיין את בשרי ולבי נהג] בשמחה וראה בטוב, ועי' בדברי העורך בערך רָאָה, ועוד.]

עד אשר אראה איזה טוב לבני האדם וכו׳ (שם ב ג). סבותי אני ולבי לדעת ולתור ובקש חכמה וחשבון (שם ז כה). — ותר אחרי לבבו, הלך אחריו, נפתה, נגרר אחרי יצרו, nachgehen; suivre; to follow: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם (במדי׳ יה לט). — ובתו״ם: מהו דרך האתרים, כי מת התייר הגדול[1]) שהיה תר להם את הדרך (ירוש׳ יומא א א). אמר הקב״ה חביבה עלי ארץ ישראל יותר מן הכל למה שאני תרתי אותה (מד״ר במדי׳ כג). למחר בקש (החסיד) לצאת לפרנסתו, אמרו לו אתמול היית יושב ודורש וכו׳ ועכשיו אתה מבקש לצאת לתור פרנסתך (ילק״ש ויקי׳ תקכד). — ועי׳ תָּר. — ובסהמ״א: שומה (התבונה) בנפש מלהבת בגחלת תתור מחבא לב כנר (רסע״ג, ס׳ סגלוי, מק״נ, קפא). ובטרם שאחקור מי הביאני הנה אתור זאת התעלומה במה אשיגנה (ראב״ע, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, 57). ואני אתור המעשה והוא יורני על העושה (שם, 58). והאפיקורסים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרנו וכו׳ (רמב״ם, עכו״ם ב ה). — ואמרו פיטנים ומשוררים: לאה ציר ופחד ותר מעט לעת ספור אחד (ר״א קליר, אבי כל חוזה, קרובי פרשי החדש). לסוסתי תרתה מחנם תלוש תופפת חגג פעמים שלוש (רסע״ג, אזהרות, סדור, קפח). שובב המטרם דם לכפרה וכו׳ תר ויז למעלה אחת תחתית שבע ולא פיחת (משלם בן קלונימוס, אמוחה כפלאותיך, GJG, 180). תרו בני שחק עדי גנב להם יקר דרכו וגם חפרו (רמב״ע, ענק א, בכודי, סט).

— הפעי׳, יֻתַּר, וַיְּתִירוּ, — א) כמו קל: וַיְּתִירוּ[2]) בית יוסף בבית אל (שופ׳ א כג). — ב) אולי במשמ׳ גרם לזולתו לתור[3]): יֻתַּר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם (משלי יב כו).

— פעי׳ *תִּיֵּר, *תייר, — הורה את פ׳ בדרך, שמר על ההולך בדרך: שהרי נתביישתי מן המלך שלא רציתי לשאול לו רכב ופרשים כדי לתיירנו (רש״י, עזרא ח כב). אשר יעבירוני, ויתיירוני לשלום (שם, נחמי׳ ב ז). ואתנה להם את אגרות המלך, למען יתיירוני לשלום (שם שם ט). ולא ישנו ממנהג החמרים, שאם נהגו לתייר לפי ממון או לפי נפשות עושין (שם, ב״ק קטז:). בראש נתתי לתיירך ולהוליכך אל אחריתו בדרכי מות וכו׳ (ר״א מבלגנצי, יחזקי׳ יו מג). כשמת (הצדיק) יוצא התנא כנגדו לקבלו בסבר פנים יפות וללכת עמו ולבקש מן המלאכים להקל עליו לתיירו בפני הקב״ה ולדבר עליו טובות (ספר חסידים, מק״נ התרמט). שבזכותו (של אהרן) היה הענן המתייר אותם (פענח רזא עפ״ה, אמשטרדם, חקת, נג.).

— פעי׳, *מְתֻיָּר, *מתויר, — מלוה במשמר: ואז יגבר גדוד משוש, ונתפש גדוד יגון ולו יהיה מתויר (כ״י חריזי, תחכמוני ה, קמינקא, 58).

תורגמן, עי׳ *תֻּרְגְּמָן.

תּוֹרָה[1]), ש״נ, סמ׳ תּוֹרַת, ככי תּוֹרָתִי, תּוֹרָתְךָ, תּוֹרָתֵךְ, תּוֹרָתוֹ, תֹּרָתוֹ, מ״ר תּוֹרֹת, תּוֹרוֹת, תּוֹרֹתַי, תּוֹרֹתַי, תּוֹרֹתָיו, — א) הוראה וצו לאדם הנאמר לו מפי האל או מפי שליחו לעשות דבר או שלא לעשותו, Weisung; préceptes; instruction: זאת חקת הפסח וכו׳ כל עדת ישראל יעשו אתו וכי יגור אתך גר ועשה פסח ליי וכו׳ תּוֹרָה אחת יהיה

---

[1]) [ושם סוטה א יז שמת אהרן התייר הגדול.]

[2]) [אמנם אפשר שאין כאן אלא חלוף י״ו המצוי בכתובים, וצ״ל: וַיָּתוּרוּ.]

[3]) [כך לפי נקוד המסרת, במשמ׳ הצדיק יביא את מרעהו לדרכו, אבל קרוב יותר להניח, כדעת רבים, שכמו באיוב לט ח (עי׳ בהערה לבנין קל) יש לגרס גם כאן: יָתוּר מִרְעֵהוּ צדיק.]

[1]) [במשמ׳ קרובה לזו של הוראת הכהן והנביא בא באשור׳ תֵּירְתּ, הוראת קסמים. ולפי דברי העורך, הלשון והספר א עמ׳ 444 וכו׳ (מהד׳ ב עמ׳ 472 וכו׳), נולד שמוש זה של המלה כלשון ירית בקשת וחצים לשם קסמים. ועי׳ גם קשט (עמ׳ 6248), קֶשֶׁת, הערות.]

לאזרח ולגר הגר בתוככם (שמות יב מג-מט). תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם (במדי יד יו). — ובסמיכות אל נושא ההוראה ועניניה: זאת תורת העלה (ויקי ו ב). וזאת תורת המנחה (שם שם ז). זאת תורת החטאת (שם שם יח). וזאת תורת האשם (שם ז א). וזאת תורת זבח השלמים (שם שם יא). זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים (שם שם לז). זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה (שם יב ז). זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים (שם יג נט). זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק וכו' להורת ביום הטמא וביום הטהר זאת תורת הצרעת (שם יד נד-נז). זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע (שם יה לב). צור תעודה חתום תורה בלמדי[1] (ישע' ח יו). הלא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים לתורה ולתעודה[2] (שם שם יט-כ). שאל נא את הכהנים תורה לאמר הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו וכו' (חגי ב יא-יב). — ב) במשמ' כללית במ"י או במ"כ, תורת האל או תורת הנביא, או הכהן או האב והאם[3] וכדו', כלל ההוראות והצוויים האמורים מפיהם: וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי (בראשי כו ה). עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי (שמות יו כח). והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו (שם יח יו). והזהרתה אתהם את החקים ואת התורת והודעת להם את הדרך ילכו בה וכו' (שם שם כ). יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברי לג י). האזינו תורת אלהינו עם עמרה (ישע' א י). כי מציון תצא תורה ודבר יי' מירושלם (שם ב ג). כי מאסו את תורת יי' צבאות (שם ה כד). כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע (שם נא ד). שמעו אלי יודעי צדק עם תורתי בלבם (שם שם ז). ותפשי התורה לא ידעוני (ירמי ב ח). על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם (שם ט יב)[1]. ואתי עזבו ואת תורתי לא שמרו (שם יו יא). לא תאבד תורה מכהן ועצה מחכם ודבר מנביא (שם יח יח). נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה (שם לא לג). כהניה חמסו תורתי ויחללו קדשי (יחזקי כב כו). ותשכח תורת אלהיך (הושע ד ו). אכתב לו רבי תורתי כמו זר נחשבו (שם ח יב). על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט (חבקי א ד). כהניה חללו קדש חמסו תורה (צפני ג ד). ולבם שמו שמיר משמוע את התורה ואת הדברים אשר שלח יי' וכו' (זכרי ז יב). תורת אמת היתה בפיהו (של הכהן) וכו' כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב ו-ז). אינכם שמרים את דרכי ונשאים פנים[2] בתורה (שם שם ט). האזינה עמי תורתי הטו אזנכם לאמרי פי (תהלי עח א). בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו (שם קה מה). טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף (שם קיט עב). מה אהבתי תורתך (שם שם צז). שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך (משלי א ח). בני תורתי אל תשכח ומצותי יצר לבך (שם ג א). כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר (שם ו כג). תורת חכם מקור חיים (שם יג יד). עזבי תורה יהללו רשע ושמרי תורה יתגרו בם (שם כח ד). מסיר אזנו משמע תורה גם תפלתו תועבה (שם שם ט). באין חזון יפרע עם ושומר תורה אשרהו (שם כט יח). קח נא מפיו תורה ושים אמריו בלבבך (איוב כב כב). מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מיי' (איכה ב ט). — ג) במיחד התורה, במשמ' כלל דברים וצוויים שנתן אלהים בידי משה: הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר (דברי א ה). ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום (שם ד ח). וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (שם שם מד). לשמר את כל דברי

---

[1]) [עי' א. צרר, הערות, עמ' 5658.]

[2]) [כדברי רש"י על לתורה ולתעודה: מחובר למעלה הימנו וכו'. ועי' בדברי העורך, הלשון והספר ב, עמ' 248 וכו', על פרשה זו.]

[3]) [אמנם לא בכל מקום אפשר להבחין, לאיז משמ' בדיוק התכון כותב הדברים.]

---

[1]) [על הכתוב בש"ב ז יט: וזאת תורת האדם וכו', עי' ג. תור, הערות. בישע' מב כא: יי' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (במג' ישעיה א: ויגדל תורה ויאדרהה), הכונה לפי הענין כנראה: יגדיל תורה (ז"א תארו) ויאדיר (אותו).]

[2]) [כלו' ואינכם נושאים פני התורה.]

התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם (שם יז יט). תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (שם לג ד). לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי (יהוש' א ז). ושמרו מצותי חקותי ככל התורה אשר צויתי את אבתיכם (מ"ב יז יג). רק אם ישמרו לעשות ככל אשר צויתים ולכל התורה אשר צוה אותם עבדי משה (שם כא ח). ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל אשר צוה את אבותינו להודיעם לבניהם (תהלי עח ה). וימצאו כתוב בתורה אשר צוה יי' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות בחג בחדש השביעי (נחמ' ח יד). — ותורת משה: לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה (מ"א ב ג). וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ככל תורת משה (מ"ב כג כה). זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים (מלא' ג כב). והוא ספר מהיר בתורת משה אשר נתן יי' אלהי ישראל (עזרא ז ו). — ותורת יי': כי אם בתורת יי' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלי א ב). תורת יי' תמימה משיבת נפש (שם יט ח). לדרש את תורת יי' ולעשות (עזרא ז י). — וספר התורה, ספר תורת משה, ספר תורת יי': גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת [1]) וכו' (דברי' כח סא). ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה [2]) (שם כט כ). ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה יי' לאמר וכו' (מ"ב יד ו). ספר התורה מצאתי בבית יי' (שם כב ח). ויהי כשמע המלך את דברי ספר התורה (שם שם יא). ויאמרו לעזרא הספר להביא את ספר תורת משה

---

[1]) [עי' בהערה הבאה.]

[2]) [ואלו דברי רש"י: ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת וכו' הזאת לשון נקבה מוסב אל התורה, הזה לשון זכר מוסב אל הספר וע"י פיסוק הטעמים הן נחלקים לשתי לשונות: בפרשת הקללות הטפחה נתונה תחת בספר, והתורה הזאת דבוקים זה בזה, לכך אמר הזאת; וכאן הטפחה נתונה תחת התורה, נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה, לפיכך לשון זכר נופל אחריו, שהלשון נופל על הספר ע"כ.]

אשר צוה יי' את ישראל (נחמ' ח א). ואזני כל העם אל ספר התורה (שם שם ג). ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום (שם שם יח). וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יי' (דהי"ב יז ט). — ומשנה התורה [1]): וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר (דברי' יז יח). — ואמר בן סירא: כי ירא יי' יעשה זאת ותופש תורה ידריכנה (ב"ס גני' טו א). — ובמגלות ים המלח: פשרו על אנשי האמת עושי התורה אשר לוא ירפו ידיהם מעבודת האמת (פשר חבקוק, עמ' VII). והכהמות המה פתאי יהודה עושה התורה (שם, עמ' XII). — ובתו"מ[2]): היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא (ברכ' ב א). נתת תורה כל אחד ואחד בידו (שביעי ב א). ועוברין על מה שכתוב בתורה (שם י ג). שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב (שבת יד א). עקיבא, עקרת מה שכתוב בתורה במועדו וכו' (פסחי ו ב). ככתוב בתורת משה עבדך (תפלת כהן גדול, יומא ג ח). ומברך (כהן גדול) עליה שמונה ברכות, על התורה ועל העבודה ועל ההודאה ועל מחילת העון וכו' (שם ז א). תלמיד חכם המפורש מן התורה (חגי' א ז). הדינין והעבודות הטהרות והטמאות ועריות יש להן על מה שיסמוכו, הן הן גופי תורה (שם שם ח). וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל (כתובי ט א). חייב אדם ללמד את בתו תורה (סוטה ג ד). כל המלמד

---

[1]) [הצרוף הזה הובן במסרת ובמדע כלשון שנים, ככפל או כחזרה על התורה, ולפי זה שמוש הצרוף בתו"מ ובספה"מ"א גם בכנוי לס' דברים (עי' במובא מתו"מ), וכן נדרש הצרוף בפי חז"ל כתורה העשויה להשנות או להשתנות, ועי' א. שנה, ב. שנה, והערות, ואלו לדעת העורך (עי' הלשון והספר ב 224 וכו') משנה זה פרושו חוזה, בעקר חוזה שכירות לפי שנים (הוא: משנה שכר שכיר), וגם חוזה וברית בכלל, עד שיבוא משנה התורה במשמ' ברית כרותה וכתובה בתורה, ספר הברית שכרת אלהים עם ישראל. ועי' במקום הנ"ל.]

[2]) [ועי' בדגמאות נוספות המובאות ע"י ב"ז בכר .Exeg. Term א, 197; ב, 229 וכו'.]

את כתי תורה כאלו למדה תפלות[1] (שם שם). וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון (שם ז ה). תלתה לו תורה את כל אלו שיחזור בגללן (שם ח ה). משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה (שם ט טו). מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה (קדוש' ד יד). הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן (ב"ב י ח). בן סורר ומורה וכו' אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב (סנה' ח ה). ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים (שם י א). באים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית שממנו יוצאת תורה לכל ישראל (שם יא ב). לפיכך הרבה להם תורה ומצות (מכות ג טז). משה קיבל תורה מסיני (אבות א א). על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים (שם שם ב). ובוטל מדברי תורה (שם שם ה). עשה תורתך קבע (שם שם טו). וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון (שם ב ב). מרבה תורה מרבה חיים (שם ב ז). קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא (שם שם). והתקן עצמך ללמוד תורה (שם שם יב). שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר (שם ג ב). כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ (שם שם ה). והמגלה פנים בתורה[2] שלא כהלכה (שם שם יא). מסורת סייג לתורה (שם שם יג). כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני (שם ד ט). שלשה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות (שם שם יג). ועל עוות הדין ועל המורים בתורה[3] שלא כהלכה (שם ה ח). ותן חלקנו בתורתך (שם שם כ). ומגלין לו רזי תורה (שם ו א). אוי להם לבריות מעלבונה של תורה (שם שם). בשעת פטירתו של אדם אין מלוין אותו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים (שם שם ט). לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה (הורי' א א). אמרו אין נדה בתורה, אין שבת בתורה, אין עכו"ם בתורה הרי אלו פטורין (שם שם ג). על מה חסה התורה, על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו, אם כך חסה התורה על ממונו הבזוי קל וחמר על ממונו החביב (נגע' יב ה). לעולם יהא אדם כונס דברי תורה כללים, שאם כונסן פרטים מייגעים אותו (ספרי דברי' טו). התורה חסה על ממונן של ישראל (ירוש' תרומ' ח ט). כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה (ר' זעירא, שם שבת יט). הייתי סבור שאין הנפלים תורה[1] (ר' יוחנן, שם נזיר ז ב). התורה תלת לנזירותו בשערו (עולא, שם שם ט ב). יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה (ברכ' סא:). מבוי עקום, רב אמר תורתו[2] כמפולש, ושמואל אמר תורתו כסתום (ערוב' ו.). הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה (נדר' פא.). רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות (סוטה מז:). שאין תורה כתורת ארץ ישראל (מד"ר בראשי' טז). מי מקיים את התורה, מי שמשים עצמו כמדבר ומפליג עצמו מן הכל (שם במד' יט). אפילו דברי תורה מיגעין את האדם (שם קהלת, כל הדברים יגעים). מצות האב חייב בבנו למולו ולפדותו וגם ללמדו תורה (שם שם, ראה חיים). וירא אסתר עומדת למול פניו ותבער בו חמתו מאד על אשר הפרה תורתו ותבא לפניו

---

1) [עי' *תפלות, הערה.]

2) [כלומר: בהוראה שלא כהלכה, במה שהוא מורה שלא כהלכה. עי' א. פנים, בהערת העורך בעמ' 5002-5003.]

3) [עי' בהערה הקודמת.]

1) [כלו': מדאורייתא אין טומאה בנפלים, דאינו נחשב כולד מת (קרבן העדה).]

2) [כלו' דינו, קרוב לשמוש המקראי: תורת העולה, תורת נגע הצרעת וכו'.]

בלא קריאה (שם אסתר, ויהי ביום השלישי)[1]. — ובדברי עכו״ם לישראל, *תּוֹרַתְכֶם: כתוב בתורתכם ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (ע״ז ג ד). ובסוף אמרו לו (לרבן גמליאל) כל תורתכם נאה ומשובחת (ירושי ב״ק ד ג). — *דין תורה, משפט כחקי התורה: על מנת שתדיננו דין תורה (שם קנהי א א). — *הַתּוֹרָה, כלשון שבועה[2]) בקדשת התורה: וכשבאתי והרצתי לפני ר׳ אליעזר בן עזריה אמר לי התורה, אלו הדברים שנאמרו למשה מסיני (תוספתי פסח ג ב). — *מתן תורה, נתינת התורה מסיני: ביום חתונתו זה מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בניין בית המקדש (תעני ד ח). אלו בהרות טהורות שהיו בו קודם למתן תורה בגוי ונתגייר וכו׳ (נגעי ז א). — *תלמוד תורה, למוד התורה: ותלמוד תורה כנגד כלם (פאה א א). התלמידים יוצאים לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום (כתובי ה ו). יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ (אבות ב ב). — *זקני תורה, תלמידי חכמים זקנים: אבל זקני תורה אינן כן אלא כל זמן שמזקינין דעתן מתישבת עליהן (קנים ג ו). — *ספר תורה, טֹפס מעתק מתורת משה[3]): הבכורים בנכסי כהן שהוא קונה מהם עבדים וקרקעות וכו׳ כספר תורה (בכורים ג יב). חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת (יומא ז א). אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים (ביצה א ה). הוציאה להם מקלו ותרמילו וספר תורה שהיה בידו (יבמי טז ז). המוכר ספר תורה בהמה ומרגליות אין להם אונאה (ב״מ ד ט). וכותב לו ספר תורה לשמו (סנהי ב ד). — *ותּוֹרָה, במשמ׳ זו: ושרף אפוסטומוס את התורה (תעני ד ו).

בני העיר שמכרו וכו׳ ספרים לוקחין תורה, אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים (מגי׳ ג א). וגולל את התורה ומניחה בחיקו (סוטה ז ז). תורת הראשונים לא היה לא ה״א שלחם ולא מ״ם שלחן סתום (ירושי מגי׳ א יא). בתורתו של ר׳ מאיר מצאו כתוב והנה טוב מאד והנה טוב מות (מד״ר בראשי ט). — *הַתּוֹרָה, בנגוד לשאר ספרי המקרא, ביחוד לנביאים: מתחיל בתורה ומשלים בנביא, ר׳ יוסי אומר אם השלים בתורה יוצא (ר״ה ד ו). קורין ג׳ אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן ואין מפטירין בנביא, הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה (מגי׳ ד א). ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא וכו׳ פחות מעשרה (שם שם ג). מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה (שם שם ד). תורה משולשת, תורה נביאים וכתובים (תנחומי יתרו י). — ולהפך, *תורה, ובכללה גם נביאים וכתובים: פושעי ישראל אומרים שהנביאים והכתובים אינן תורה ואין אנו מאמינים בהם שנאמר ולא שמענו וכו׳ ביד עבדיו הנביאים, הרי הנביאים והכתובים תורה הם (שם ראה א). — *תורה שבכתב, במשמ׳ התורה הכתובה, המקרא, *ותורה שבעל־פה, במשמ׳ התורה שנמסרה בדבור, מסרת חז״ל: אמר לו (נכרי לשמאי) כמה תורות יש לכם, אמר לו שתים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה (שבת לא.). — וסתם *תּוֹרָה, במשמ׳ תורה שבכתב: האוכל מן התורה פטור (ממעשר) ושאינו אוכל מן התורה חייב (מעשרי ב ז). החדש אסור מן התורה בכל מקום, והערלה הלכה, והכלאים מדברי סופרים (ערלה ג ט). וכן הבא על אחת מכל העריות שבתורה (יבמי ו ב). שהיא זונה האמורה בתורה (ר׳ יהודה, שם שם ה). וכל שיש לו קצבה מן התורה שוה בכל אדם (כתוב׳ ג ז). שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא (סוטה ה ב). מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון (ב״מ ב י). שומרי פירות אוכלין מהלכות מדינה אבל לא מן התורה (שם ז ח). חומר בדברי סופרים מבדברי תורה, האומר אין תפלין, כדי לעבור על דברי תורה, פטור, חמש טוטפות, להוסיף על דברי

1) [בספרי (דבר׳ מג) כתוב: אתם מבקשים לשכח תורת הרגל מביניכם וכו׳, אולם בתוספת׳ (סוטה ג יב): משכחין את הרגל, ועי׳ גם רֶגֶל, הערה בעמ׳ 6424.]

2) [בדומה למלים העבודה, השמים וכדו׳.]

3) [במקרא מכֻון הצרוף ספר תורה לטפס מסֻים, אף במשמ׳ תעודה כתובה בכלל, כשמוש המלה ספר במקרא.]

סופרים, חייב (סנה׳ יא ג). סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה (חול׳ ג ו). חיה ועוף אינן מן התורה (שם ס ד). כל הטעון ביאת מים בין מדברי תורה בין מדברי סופרים מטמא וכו׳ (פרה יא ו). אין דנין דברי תורה מדברי סופרים ולא דברי סופרים מדברי תורה (ידים ג ב). — *משנה תורה, כשם לספר דברים שבתורה[1]: לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק (מגי׳ לא:). עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ר״ה (שם שם). ויקרא אלהים לאור, כנגד ספר משנה תורה שמלא הלכות (מד״ר בראש׳ ג ג)[2]. — *תורת כֹּהֲנִים, שם ספר ויקרא: בפסח קורין בפרשת מועדות של תורת כהנים (מגי׳ ג ה). שכל האמור בחומש הפקודים קרב במדבר וכל האמור בתורת כהנים לא קרב במדבר (מנח׳ ד ג). מפני מה מתחילין לתינוקות בתורת כהנים ואין מתחילין בבראשית אלא שהתינוקות טהורין והקרבנות טהורין (מד״ר ויק׳ ז). מה כרם זה הלב מכאן והכרעים מכאן והוא באמצע, כך תורת כהנים שני ספרים מכאן ושני ספרים מכאן והוא באמצע (שם שה״ש, פרכך). — *וכשם לְסִפְרָא, למדרש ההלכה על ויקרא: לתנויי בספרא דבי רב הוא תורת כהנים (אוצר הגאוני ע, תשובות, 82). — *תורת דבר, איכותו וטיבו של הדבר: אמרו סדום הרי מזון אצלינו, נעמוד ונשכח תורת רגל מבינינו, אמר להם המקום בטובות שהיטבתי לכם אתם מבקשים לשכח תורת הרגל מביניכם, אני משכח אתכם מן העולם (ספרי דבר׳ מג). דאיכא תורת כלי עליו (ב״מ י.). היכא דשקיל בתורת שוחד (כתוב׳ קה.). לא מיבעיא בעלמא דלא נחית לתורת קידושין כלל, אלא אפילו הכא דנחית לתורת קידושין וכו׳ (קידוש׳ כ:). אינהו בתורת פקדון אתא לידיה (ב״מ סב.). (אינו עובר) אינו בתורת לעבור[1] (שם קיב.). — ובתפלה: אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, תורה ומצות חקים ומשפטים אותנו למדת וכו׳ ונשמח בדברי תורתך (אהבת עולם, תפלת ערבית). והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך (אהבה רבה, שחרית). אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו (ברכת התורה). ובתורתך כתוב לאמר (מוסף ר״ה). ותתן לנו וכו׳ את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו (קדוש ותפלה לשבועות)[2]. — ובספה״א: וכן תורה ומנהג לישראל (רב שרירא גאון, אוצה״ג ב, תשובות, 120). כזמן שאדם קורא את הפסוק וכו׳ ודורש בו בתורת הגדה (אוצה״ג ע, 131). שמעון נטל מראובן ק״ג זהובים פרקמטיא בתורת שיתוף (תשו׳ הגא׳, הרכבי, רלח). וכל מי שלא חימד בתורתו של הקב״ה עיניהם של צדיקים רואים במפלתם (מדרש אליהו ופרקי משיח, ביהמ״ד ילינק ג, 67). ששיכחו תורת[3] רגלי אורחים מארצם (רס״י, איוב כח ד). תורה באמתה ואין דופי ושכחה ומחלוקת (רוא, סוטה מז:, ד״ה משרבו). לא נתנו לו בתורת תחילת פירעון וכו׳ אלא בתורת שערבון זה יקנה את הכל (רוא, ב״מ מח:, ד״ה בזמן שאמר). שהקלו בתורות השכליות והמנהגיות וכו׳ ותחזיקו וכו׳ וזולתם מן התורות האלהיות השמעיות (ר״י א״ת, כוזרי ב מח). והתורות הנפשיות (שם ג יא). ליתנהו גביה בתורת גזילה אלא בתורת הלואה (תוס׳ ב״ק קיב., ד״ה אע״פ). באיזה לשון יהיה זה בתורת ערב ובאי זה לשון יהיה זה בתורת קבלן, הוא כמו שפירשנו דהלוהו ואני ערב הוי מן הלשונות שהוא בתורת קבלן וכו׳ תורתו של זה אינו כתורתו של זה (ברצלוני, שטרות, 83).

---

[1]) [וכן שם הספר ביונ׳ Δευτερονόμιον, ברומ׳ Deuteronomium, כלו׳ משנה תורה, כמשמ׳ תורה שניה.]

[2]) [ועפ״י שם זה קרא גם רמב״ם לספרו משנה תורה, וז״ל: לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה וכו׳.]

---

[1]) [רש״י: אין לו עליו כלום שיהא עליו בתורת דמים שום עבירות שכר שכיר.]

[2]) [עי׳ בנאמר בהערה בעמ׳ 7698 על הצרוף תורת האדם שבמקרא על שמוש זה.]

[3]) [עפ״י השמוש התלמודי: נשכח תורת רגל מבינינו (ספרי דבר׳ מג), עי׳ עמ׳ 7703, הערה 1.]

ששה חדשים שדר בהם בתורת משכנתא (פסו' רמב"ם קלח). שהתורה של הבחרות היא השאור שבעיסה (פלא יועץ, אות ב, לד). — ומ"כ של ספר תורה, *ספרי תורות: על כל מחמדיה, ספרי תורות וכו' הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם (רש"י, איכה א י). שאם מוצא ב' ספרי תורות לקנות ואחת הדור מחבירו יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור (הוא, ב"ק ט:, ד"ה בהידור מלוה). — *ובמשמ' אמונה באל והדת הנתונה מכח אמונה זו, Religion; religion: לא על תורתינו לבד פשעו כי על תורת כל הגוים, תורת רומניים ותורת יונים (יוסיפון, גינצבורג, כפז). על החולקים עלינו מן הפילוסופים ואנשי התורות ועל המינים (ר"י ה"ל, כוזרי א א). ועוד יאמרו אנשי התורות שהוא ישוב חי לעד (שם שם קי). — *ובצרוף לחתוּשי ידיעה ומחקר שונים במשמ' מדע מן המדעים ודרכיו, כגון תורת החי, תורת הצומח, תורת המדות, תורת הלשון וכו'; ובמשמ' שיטה במדע, Theorie; theorie; theory, כגון *תורת היחסיות, *תורת ההשתלשלות וכו', נוהג בספרות ובדבור.

תּוֹרִי׳, תוריי, ת"ז, — של התורה, שבא מן התורה, שיש בו תורה: וההערה התורית כוללת כל מי שהגיע לתנאי הצווי על דרך שוה (ר"י א"ת, עבודת הקדש' ג). וההערה התוריה אינה מתחלפת בעצמה אבל צורתה צורה אחת לנער ולבחור ולישיש ולזקן ולמשכיל ולכסיל (שם שם). ההערה התורית היא חזון מאת האלהים (שם שם ד). הנהגתה בחכמות ובמוסרים השכליים התוריים (שם. הפנון הכפם ד). והכת הזאת רחוקה מכל הכתות מגדר הדרך השוה התורייה מפני שהם עוזבים ענין עולמם לגמרי (שם הפרישות ג). וכל כחותיו הגופיים צמים מהענינים הטבעיים מתעסקים בתוריים כאילו אין בו טבע בהמי (הוא, כוזרי ג ה). והאהבה והיראה מאין ספק נכנסות בנפש עם אלה הענינים ומשוערים בשעור תוריי (שם שם יא). אשר הם עוברים אצל העיון הדיני מבלתי ההשתדלות התורית (שם שם מט). המעשים התוריים דומים לטבעיים (שם שם נג). וזאת היא הטענה התורית (שם ה ו). כשיפנה מן העסקים ההבליים ויטה נפשו אל החכמות המוסריות ואל החוקות התוריות (הוא, תקון מדה"נ, שער הדאגה). וידע חכמות אמתיות והוא מאמין לדברים התוריים נבוך בעניניהם וכו' (ר"מ א"מ, מו"נ, פתיחה). ואחר כך יצאו עוד בישמעאלים מאמרים תוריים מיוחדים בהם (שם, עו עא). וזה ראיה תוריה, לא יכחישנה רק סכל או מתעקש (שם ב ה). לפי טענתנו התוריית וכו' (שם שם כז). לפי האמונות התוריות (שם ג יג). שהעבירות והמצות התוריות אמנם ימצאו בשני חלקים מחלקי הנפש (הוא, שמונה פרקים לרמב"ם ב). הקשו הדינים התוריים (ר"מ א"ת, מלות ההגיון ח). החכמה האמתית התורית המושכת להצלחה (מאזני צדק לאלגזלי, 128). אדם וגו' רבותי' דרשו בו הערה תוריית על המהטיא את הרבים (המאירי, משלי כח יז). ויאירו עיני הלבבות בחדרי הסתרים התוריים (ר"י בדרשי, בחינת עולם יז). אל תאמין על התוריי שיחרף (הוא, פרדס ג, אולה"ם ג). אבותיך ע"ה וכו' וכל משפחתך וכו' בישראל אשר כה גבורת תורתם מי ימלל, מהם היו הפנות התוריות, מהם היו יתדות היושר והמעלות (מנחת קנאות לר"י מפיסא, קויפמן, 2). מצות התוריות: הם אטים ונהולים למצות השכליות (ר"א הקראי, גן עדן, הקד', ב:). יען היות מצות שבת מצות תוריית וכו' (שם, ענין שבת, כב:). שזו הסכמה תוריית (שם, ענין חג המצות ד, מח.). שהפסוקים התוריים מהם מה שהונחו כפי פשוטיהם וכו' (אמו"נ לראב"ד, מבוא, עמ' א). במופת שכליי וכתובים תוריים (שם א ב). בדרך נכונת וקרובה אל העיון התוריי (ר"י אלבו, עקרים א כו). האמת התוריי הוא שכל נפשות בני אדם נבראו קודם הוית הגופות (ר"י אברבנאל, מפעלות אלהי' ח ה). כי הסבה אשר יתנת התוריי[1]) על שבעבורה כיוון האלוה ית' זה החלוף יתן הפלוסוף על מה שיתחייב זה החלוף (הוא, שמים חדשים, בסס כרבוני). ספרינו התוריים הם היושבים ראשונה

---

1) [ושם אברבנאל בלשון עצמו אומר: התורני.]

ליסד אבן השלמות וכו׳ (כ״י מקיר ליחון, נפת צופים ב ים). האמונה בדרושים התוריים (כ״י מוקקלטו, כפולות יסודות ד). כי רובם ככולם מקדמונינו היתה להם אומנות הן תוריית או מלאכתיות (ריב״ל, תעודה בישראל, הקדי׳). — ואמר המשורר: אני נבון ותורייו[1], אני קוסם וטבעיי (עמנו׳, מחב׳ ט, ירדן, 176).

°תּוֹרָנִי, סות״ז, — שענינו בתורה, וביחוד בתורה שבעל פה: כי יציאת התורני מן התורה לא תגזור תמורת התורה ונפילתה בעדו אבל תגזור העונש עליו (המו״ל לרלב״ד ב ה ב). ששלמת המלך עליו השלום נשלם בחמשת מיני הידיעות האלה טבעיות למודיות אלהיות מדותיות תורניות (כ״י אברבנאל, מ״א ג, חכמת שלמה, שער ב). והדעת הזה הוא מכחיש עדות התורה וכו׳ והוא סותר לסברא הישרה והשרשים התורניים האמיתיים (סוא, מפעלות הי׳ י ח). שהתורני יאמר שתנועות הגלגלים וענייני הכוכבים מורים בהכרח שהם נעשו בבינה (הוא, שמים חדשים א). אמנם קצרתי אני הדברים לפי שיש במקצתן ענינים נראו למתחילים בעיון כזרים וכנוטים מדרך האמונה התורנית (אבן לטיף, שער השמים כח). השורש הששי הסיפורים התורנים או הנביאיים (זכות אדם, יין לבנון, 12). ובדבר מה שבקש וכו׳ להודיעו איזה דבר חידוש תורני וכו׳ הלואי שיהיה אצלי ואמסור לידו כמה מאות קונטרסים תורניים בש״ס ופוסקים (שו״ת חות יאיר יב).

תורף, עי׳ *תֹּרֶף.

תורפה, עי׳ תָּרְפָּה.

תּוֹרַק, עי׳ א. רִיק, 6578.

°תּוֹרָתִי, ת״ז, — כמו תורני: היה שלם מאד בכל חכמה ומדע וכו׳ כשלמותו בתורה ובהוראה ושאר המדות התורתיות והמעליות (ריב״ל, הקדי׳).

[1] [לפי המשקל ברור שנקודו תוֹרִיִּי.]

תּוֹשָׁב [1], ס״ז, סמ׳ תּוֹשַׁב, כנ׳ תּוֹשָׁבְךָ, מ״ר תּוֹשָׁבִים [2], — לא־אורח [3], היושב ישיבת קבע בארץ או בעם, denizen; métèque; Beisass: גר ותושב אנכי עמכם (בראשי׳ כג ד). תּוֹשָׁב ושכיר לא יאכל בו (שמות יב מה). תּוֹשַׁב כהן ושכיר לא יאכל קדש (ויקי׳ כב י). והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכו׳ ולשכירך ולתושבך הגרים עמך (שם כה ו). כי גרים ותושבים אתם עמדי (שם שם כג). והחזקת בו גר ותושב וחי עמך (שם שם לה). כשכיר כתושב יהיה עמך (שם שם מ). מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו (שם שם מד-מה). וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב

[1] [כנגד המלה בעבר׳ בא גם בארמ׳ שבתו״מ ובסור׳ תותבא, נ׳ תותבתא וכשם מפשט תותבותא, ומכאן גם בעבר׳ שבתו״מ תּוֹתָב (עי׳ שם), ועי׳ גם *תּוֹשָׁבוּת, הערה. והואיל ואין עוד כמשקל זה בצורת זכר בלשון המקרא (שכנגדו בנ׳ תּוֹלָדָה, תּוֹכָחָה וכד׳) אם לא שנראה התחס כנגזור מן חמס וכדו׳, קרוב הוא להניח כי בא מנח זה לעבר׳ מכת לשון קרובה, אולי כדגמ׳ תַּמְכָּר, סוחר באשור׳, כמלה שמקורה כנראה בשמית מערבית. עקר פרוש המלה הוא לפי גזירתה: זה שהתישב בעם או בארץ, ואמנם יתכן שאין המשג שלם אלא בזוג המלים גר ותושב, גר שהתישב, כדגמת משא ומתן, מקח וממכר וכד׳, ושאין תושב לבד אלא קצור מן הצרוף המלא. השבעים מתרגמים גר ותושב: πάροικος καὶ παρεπίδημος, וולג׳: advena et peregrinus, וחז״ל בקשו הבדל במשגים, באמרם (מד״ר בראשי׳ נח): גר דייר, תושב מארי ביתא ע״כ, ואין לקבל דיוקים אלו. ושים לב לכך, כי השמרוני גורם גם בפסק׳ (עד מה אשור) תִּשְׁבֶּךָּ, (במדי׳ כד כב) כאלו: תֹּשָׁבְךָ, ואינו מסתבר. ועי׳ כדברי העורך, הלשון והספר ב 418.]

[2] [אין תֹּשָׁבֵי (כלי ו!) במ״א יז א (ויאמר אליהו התשבי מִתֹּשָׁבֵי גלעד) עדות לצורת השם במ״ר סמי׳, כי, כפי שראה גם רש״י, הכונה: מארץ (ס״א שם העיר) ששמה תושב(י) ע״כ. ואמנם, כדעת כל החדישם, עדיף לנקד מִתִּשְׁבֵּי (היא תִּשְׁבָּה) גלעד.]

[3] [כמבֹאר בערך אורח, הוא המתור כגזעו, בן העם השולט.]

עמך או לעקר משפחת גר (שם שם מז). לבני ישראל ולגר וְלַתּוֹשָׁב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט (במדי' לה יה). כי גר אנכי עמך תּוֹשָׁב ככל אבותי (תהל' לט יג). — ובתו"ם: משל למלך שהיה עובר וסיעה של נערים עומדים וקלל אחד מהן את המלך, נתמלא המלך עליהם חמה, בא תושב אחד שהיה ביניהם ונתן משטר[1]) אחד לאותו שקילל את המלך (מד"ר במדי' כ). אע"פ שהן נעשין גרים ותושבים בבבל, אם לא תחנם הרי הן אבודין (תנחומ' בחק' ה). — *גר תושב, במשמ' גר שקבל עליו שבע מצוות בני נח בלבד, ולא את כל מצוות התורה: אבל מקבלין צאן ברזל מן העכו"ם ולווין מהן ומלוין אותן ברבית וכן בגר תושב (ב"מ ה ו). גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום לא תלין וכו' (שם ט יב). הכל גולים על ידי ישראל וישראל גולין על ידיהן חוץ מעל ידי גר תושב, וגר תושב אינו גולה אלא על ידי גר תושב (מכות ב ג). הכל מטמאין בנגעים חוץ מן העכו"ם וגר תושב (נגעי' ג א). נעמן גר תושב היה (גיטי' נז:). — *ותושב, כמו תּוֹתָב, במשמ' דבר תקוע וקבוע במקומו: כל שהוא תושב בשיער נקרא פיאה (ר' אבהו, ירוש' שבת ו ב). כל שהוא תושב נקרא בקיע (שם מו"ק א ו). — וס"כ *תּוֹשָׁבָת[2]), *אבן תּוֹשָׁבָת, אבן תקועה וקבועה באדמה: אבנים תושבות ומחרישה מזיעתן וכו' חרי אלו יינטלו (תוספת' שביעי' ג 7). — ובספהמ"א, ואמר המשורר: צביה אט עלי תושב ואל נא תרצחי הלך (רמב"ע, תרשיש 7, ברודי, שמה). — ונוהג היום במשמ' מי שיושב ישיבת קבע בעיר או במדינת בכלל, Einwohner; habitant; inhabitant, resident[3])

*תּוֹשָׁבוּת[4]), ש"נ, מצבו של התושב: למען יאריכון ימיך על האדמה ולא בגולה ולא בתושבות (מכי' דרשב"י, שמות כ יב; ועי' מדה"ג דברים ה טז).

*תּוֹשֶׁבֶת, ש"נ, — בסיס, הקו התחתון או השטח שמלמטה: והקו אשר העמוד הוה עומד עליו נקרא תושבת (לאב"ח, חבור המשיחה והתשבורת א, מק"ב, 8). תהיה כמו כן הקשת הצלעות והתושבות (שם שם, 18). וכן כל תמונה שיש לה ארבעה צלעות נכוחיות והיא על תושבת אחת עם מרבע אחר נכוחי וכו' (שם שם, 20). ואם תהיה יודע את העמוד ואת התושבת ותרצה לדעת את השוקיים, כגון האומר משלש שוה השוקיים עמודו י"ב ותושבתו י"ח כמה אורך כל אחת משוקיו (שם ג, 41). שיפחות ראש הקטומה מתושבתה (שם שם, 51). כל גולם אשר מעליתו ותחתיתו וחם ראשו ותושבתו שטחים ישרים ונכוחים זה לזה ושוים והשטחים האחרים הנשארים שטחים עומדים על התושבת, שאם אתה מוציא בם קו ישר עומד על התושבת השטה, יהיה הקו ההוא גובה הגולם (שם שם 7). ונחותה היא חתיכת עץ תושם תחת הכלים תושבות להן (פרוש המשנה לרמב"ם, כלים טז ז). וכן אלו היה ראש הגלם ותושבתו שטחים מחומשים או משושתים וכו' והיית יודע מדידת המחומש או המשותת אשר הוא תושבתו או ראשו (הלופת מאלך הגר, 26).

תּוּשִׁיָּה, תֻּשִׁיָּה[4]), ש"נ, — שם פיוטי להכמה

---

1) [צ"ל: מסטר.]

2) [עי' גם ערך *תּוֹשֶׁבֶת.]

3) [שמוש זה יסודו בעיקר בלשון הכתוב במ"א יז א, אך ע' בהערה על כתוב זה לעיל.]

4) [וכן בארמ' תותבותא, ולפי דברי העורך בפרושו לאיוב משנת תשי"ד יש להכיר מלת זו גם במקרא באיוב לד לו בקריאה: אבי יבחן איוב עד נצח על תְּשֻׁבֹת (במק' תְּשֻׁבֹת) באנשי און, ז"א על שנעשה תושב בתוך אנשי און. וזאת כהקבלה לנאמר שם פס' ח על איוב: וארח לחברת עם פעלי און וללכת עם אנשי רשע, וצ"ע. ועי' גם תּוֹשָׁב, הערות.]

4) [לא נתברר מקור המלה, שאינה באה אלא

ועצה[1]), Weisheit, Rat; sagesse, conseil; wisdom, counsel: גם זאת מעם יי' צבאות יצאה הפלא עצה הגדיל תושיה (ישעי' כח כט). וצפן לישרים תושיה מגן להלכי תם (משלי ב ז). יי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכו' בני אל ילזו מעיניך נצר תושיה ומזמה (שם ג יט-כא). לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (שם ח יד). לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע (שם יח א). מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה (איוב ה יב). האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני (שם ו יג). ואולם מי יתן וכו' ויגד לך תעלמות חכמה כי כפלים[1]) לתושיה ודע כי ישה לך אלוה מעונך (שם יא ה-ו). עמו עז ותושיה (שם יב טז). מה יעצת ללא חכמה ותושיה לרב הודעת (שם כו ג). — ואמר בן סירא: ויתן לאנוש בינה וכו' למען לא י[שבו]ת מעשהו ותושיה מבני אדם (ב״ס גני' לח ו-ח). — ובחז״ל: כל העוסק בתורה לשמה וכו' נקרא רע אהוב וכו' ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה (אבות ו א). — ובספה״א: וחכמת אל שדי ותושיתו אינן נתונות אלא בלב חכמי לב ונבונים (רס״ג בן כח מקבלי, לקוטי קדמוניות, נספחים, 9). כי אין עם גולה דעת ולא עם בני שביה תושיה (אגרת חסדאי אבן שפרוט למלך הכוזרים). הזהר בני מזדון ומשגיה להבן מאנשי התושיה והפליליה (תשו' דונש על רסע״ג 51). — ובמשמ' חכמת מה שאחר הטבע: ואנשי התושיה ראיות הנם מביאים כי החכמה עולם ראשון לכל הנמצאים (ראב״ע, הקד' ב לפרושו על התורה). ועל כן קראו חכמי התושיה האדם עולם קטן (הנ״ל, יסוד מורא יב). אמרו רבים מבעלי התושיה כי העולמות כמספר הכוכבים בשמים (ר״י ברצלוני, פרוש יצירה, 270). — ואמר המשורר: וטעמי התורה בקול נעים קרא ותושיה הורה פתים נמהרים (דונש, לדורש החכמות, אלוני ענ). נשיא אל יאשיה פאר התושיה (ר״י הריזי, בעז שדי, תחכמ׳ א, קאמינקא, 22). — ומ״ר תושיות: המליצות והמוסרים והתושיות (הנ״ל, מוסרי הפילוסופים ב). אבל כשאבידו הדרתנו רשעי האומות הסכלות והאבידו חכמותינו ותושיותינו (הנ״ל, מו״נ ב יב). כי בלשוני מקור התושיות והמליצות (הנ״ל, תחכמוני יח, קאמינקא, 111). — ואמרו פיטנים ומשוררים: אספר תושיות מתוקות לפיות (רסב״ג, שמר לבי מענה, ביאליק-רבניצקי ב, 135). וכל פרשיות מפיקי תושיות (הנ״ל, בלל שדי, שם, 151). והחביר תושיות מתוקות לפיות (הכיבותי כיבך, תשו׳ תלמידי מנחם, 10). גזר אמר להגדיל תושיות (ר״י הלוי, מי כמוך ואין כמוך, זמורה ז, 89). קול בתי כנסיות ובתי תושיות (מנחם ברבי מכיר, אבל אעורר).

בלשון השירה שבמקרא, וגם הנקוד אשר לפיו היה צריך לראות את המלה כאלו כצורת נקבה מן תושי קשה הוא ואינו הולם את הוראתה, ואלו במור׳ כאן תושא (מן תוש), תושותא במשמ׳ טעות דוקא, ואמנם אפשר, שעקר המלה אך שנוי מבטא בבת לשון זו או זו במק׳ תשואה (במק׳ תשואה) כלשון נשיאת קול בדבור, אך אין הוכחה לכך. ומצד אחר יש לשים לב לכך, ששירת המקרא מרבה לדבר על כך (עי׳ בפרט בפרושו של העורך לאיוב יא ו; יז ד; לט יז), כי הסבה לחסר ידיעה באדם ובבהמה היא בזה, כי ישה לך אלוה, כי השה אלוה חכמה וכד׳, ולפי זה נאמר במקור קדום על חכמה זו כי תשה, וכן נולדה המלה כמובאה מתוך ספור קדומים. והשוה במבטא דומה: צור ילדך תשי (דברי לב יח), בלי דגש. וצ״ע.]

1) [ואת משמ׳ המלה בכל מקום ברור, ולא הצלחה, כדעת אחרים. ואמנם קשים הכתובים במיכה ו ט (קול יי׳ לעיר יקרא ותושיה יראה שמך), ובאיוב ל כב (תשאני אל רוח תרכיבני ותמגגני תשוה, קרי תשיה). במקום האחרון (עי׳ בפרוש העורך) כנראה הכונה תשוה במק׳ תשואה כלשון נשיאה למרומים.

ואשר לכתוב במיכה ו ט: קול יי׳ לעיר יקרא ותושיה יראה שמך, ודאי שלא צדקה קריאת המסרת, ואין גם הצעות התקון שהצעו מניחות את הדעת. ואולם לפי הענין יש לגרס בקרוב: קול יי׳ לעיר יקרא ותשאה (בהשתוממות ופחד, העיר), יראת שמך (או: שמו) — כששמעה את קולו. והשוה כתובים כגון: ותשא (צ״ל ותשא) הארץ מפניו (נחום א ה), הלא שאתו (צ״ל שאתו) תבעת אתכם ופחדו יפל עליכם (איוב יג יא), ועוד.]

1) [עי׳ בפרושו של העורך לכתוב.]

*תּוּת [1], ש"ז, — שם לעץ פרי ידוע ולפריו, morus Maulbeere,—rbaum ; mûre,—rier ; mulberry tree — : מאימתי הפירות חייבין במעשרות, וכו' האוג והתותים משיאדימו (מעש' א ב). לא יתרום מן תתותים שליקט בשחרית על תותים שליקט בין הערבים (ר' נחמיה, תוספתי תרומ' ד ה). אבל נותנין קיסם של תות [2]) ושברי זכוכית בקדירה בשביל שתתבשל מהרה (ואין בו משום דרכי האמורי) (שבת סז:). תותים שמשך מהן מים ורימונים שמשך מהן יין והכניסן לאוכלין היוצא מהן מותר (שם קמג:). תרנגולת לעשרים ואחד יום [3]) וכנגדה באילן לוז וכו' חתול להמשים ושנים יום וכנגדו באילן תות (בכורות ח.). — ובספה"א: בארו הכמי הדור על תותים ויאגאדעם שחורי' כשנשקל פריו מאותו ענף עצמו הדר מברכת פרי עץ לא נעדר (כ"מ דיין, אמרי יושר ג). —*ותות כנעני [4]): ומי תותים הכנעניים אשר לא יבושלו שלמות הבשול (קאנון ד א ד ו). ומציצת התותים הכנענים (שם יא). — *ותות סְנֶה, פרי שיח הדומה בצורתו לתות האילן, א) ממין גדול יותר, Himbeere; framboise; raspberry, ב) ממין קטן יותר, Brombeere; mûre (sauvage); blackberry: תותים שגדלים בסנאים ובעשבי השדה שקורין ברמבירן וכו' (רמב"ן, מנהגי מהר"ס מרוטנברג, ברכות). הלכך היה אומר הר' יונה תותין הגדלין בסנה וכיוצא בהן מברכין עליהן ב"פ העץ שמין אילן הם (טור או"ח רג). — *ותות שדה, מין תות הגדל כעשב בשדה ובגנה, Erdbeere; fraise; strawberry (fragaria), נוהג (על פי א. י. אינהורן, ישובה של הארץ, 212) בספרות ובדבור [1]).

*תּוֹתָב, ש"ז, — מלה שלא נתפרשה כל צרכה [2]): ר' ישמעאל אומר חלב שעל הקבה תותב קרום ונקלף (תוספתי חולין ט יד). ר"ע אומר מה חלב המכסה את הקרב תותב קרום ונקלף אף כל תותב קרום ונקלף (חולין מט:. ומעין זה ספרי קרח קיח). — ובהקבה *תּוֹתֶבֶת, בצרוף *שן תותבת, שן שנקבעה בפיו של אדם במקום השן שנפלה [3]), Stiftzahn ; dent fixée ; dental fixture : שן תותבת ושן (נ"א: שן) של זהב רבי מתיר (לצאת בה בשבת) וחכמים אוסרים (שבת ו ה). — ובספה"א: פעמים שיש בחמה ששמנה יותר וכו' וידבוק בריאה תותב בעולם ולא כחוט (רב לאה, JQR XVII ,275).

תּוֹתָח, מלה מספקה [4]): כקש נחשבו תותח וישחק לרעש כידון (איוב מא כא). — ובספה"א:

---

[1]) [בארמ' ובסור' תותא, וכנראה חדר מכאן השם לעבר' ולערב' תות a).]

[2]) [ופרש"י: מורייר שחוק הוא כהומץ ומועיל לבשל.]

[3]) [פרש רש"י: לאחר שנתעברה מן התרנגול שוהה ביצתה ליגמר עד אחד ועשרים יום.]

[4]) [עי' בדברי לו, Flora ג, 389, המביא כמה מקורות נוספים על שמושי שמות אלו ושכנגדם בשפות הקרובות לגבי מיני התותים הגדלים בשיחים ובעשבים.]

a) توت

---

[1]) [על מיני תות שונים עי' וגרודצקי, מלון כל בו לחקלאות ד, 986 וכו'.]

[2]) [המלה שאולה מארמית שבתו"ם, אלא שבלשון זו היא באה בשני שמושים: א) כלשון תושב בעברית ב) כתרגום של שִׂמְלָה, ובמשמ' זו אולי קרובה המלה לערבית תֹוב b), בגד; ומכאן לבוטי המפרשים. השוה למשל את דברי רגמ"ה (חולין מט:): מהו לשון תותב שפרוס החלב על גבי הדקין כשמלה, ע"כ. ורש"י (שם): היא שמלתו מתרגמינן היא תותביה כשמלה הוא פרוש על הקרב וכו', ועוד.]

[3]) [עי' על התקנת שנים כאלה בימי הקדם בדברי Preuss, Bibl. Talm. Medizin, עמ' 332.]

[4]) [הקדמונים ראו במלה ש"ע במשמ' פטיש (כך חשבעים: σφυρά, הארמי: נרגיא) וכד', ואמנם הפרשנים העברים מודים, שאין כאן אלא פתרון לפי ענינו, שאין לו סמוכים. ברט השוה שם לכלי נשק באשור', שאז קראו אותו בטעות תַּרְחַת, אלא שנתבררה קריאה זו (הסימן של ההברה הראשונה נתן להקרא

b) ثوب

והתכונן לדברי אחי מגיני והרכי ותותחי (מסוני דוכס, מלך יביע, 52). — ואמרו פיטנים ומשוררים: יהירים המלטשים תותח ותער (יוסף בן אביתור, אכסת ספתי, מעח"ם, 13). שלשתם אילותי וחילי עלי קמי והרבי ותותחי ורמחי וצנתי (רסנ"ג, ידידי מעו, ביאליק-רבניצקי א, 87). ומהבת נחשת באור רתח ויפשח הראשון נתח נתח ועור ראשו חשף בתותח (יוסף בר שלמה, אודך כי אכפת, יול' לפנח א' סככה). — *וכמשמ' כלי ירית גדול וכבד[1]: Kanone; canon; (big) gun, canon: קול התותח ברוח כקול הרעם (אליהו אלפן הלוי, מיר השלום, כנסת ישראל ספר, הראמה). ושמינים אלף רוכבים ואחם אלף ושלש מאות ושבעים כלי תותח (קאנאנען) (מ"א גינצבורג, אלכסנדר בבוקיה, 7). והרוסים השיבו מלחמתם וכו' כי נפצו את כלי תותחם (סס, 83). ויפוצצו בכדורי כלי תותחם את הצי האדיר (קלמן שולמן, די"ע ז, 710).

*תּוֹתְרָן, ת"ז, נקי תּוֹתְרָנִית[2], — מלה שלא נתבררה כל צרכה[3]: אמר רב יהודה אמר רב, מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתו תותרנית היא ונכנס אחריה לחורבה לבודקה, אמר לה ריח צנון אני מריח בגליל, אמרה ליה מן יהיב לן מכותבות דיריחו ואכלנא ביה, נפל עלה חורבה ומתה, אמרו חכמים הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבודקה מתה,

---

תר, קות, שֹׁל, חַשׁ, אף בשנויים נוספים), ואחר שבמשך שנים רבות גרסו את הקריאה קֻתַּח, התחבר לאחרונה, שיש לקרא שְׁלֻתָּה (כלשון שָׁלַח), ועל כן אין יסוד להשואה שהציעה. והואיל ואין לצרף את הפעל נחשבו במ"ר עם מ"י תותח, שוקל העורך בפרושו את האפשרות, שכאן בעקר צורת פעל מן יתח, ותח, כערב' ותח[a]), במשמ' היה מעט, חסר ערך, אולי בקריאה כקש נחשב ותותח (ו"א ותבטל אותו כדבר מעוט); אבל יתכן שהעקר הוא: כקש נחשבו תַּחְתָּו וכד', וצ"ע.]

[1]) [לפי זה משמשות היום גם מלים כגון תּוֹתְחָן, תּוֹתְחָנוּת, כמנחים צבאיים.]

[2]) [נ"א תתרנאית, עי' ד"ס.]

[3]) [מפרשי התלמוד, מראשוני הגאונים ועד המלונאים האחרונים, לא עמדו על כונת המלה, ובטעות תמוהה, שאף שמוש המלה בסהמ"א מיסד עליה, ראו כאן הבעה לפגם בחוש הריח של האשה, בין שחשבו, שלא יכלה להריח כלל, ובין שהניחו (עי' למשל יסטרוב במלונו), שהיתה האשה מאנפפת ומרחרחת בחטמה וכד', ואין הבנה כזאת יוצאת כלל וכלל ידי עניני של הספור. אין הספור מובא כאן אלא אגב גררא, אחרי „מעשה באדם אחד ששגר לבית חמיו יין הדש" וכו', שהוא מענין המשנה „השולה סבלונות לבית חמיו" וכו', ושגם הוא, כמו הספור על האשה התותרנית, מכנס בכותרת „אמר רב יהודה אמר רב". וזהו עקר תכן הספור הנוסף הזה (שאין אפוא ללמד עליו מיתר הסגיה), שספרו בני אדם לאיש זה או זה, בדבר שהוא עצמו לא ידע עליו, אף על פי שהיה חי אתה וראה אותה יום יום ושעה שעה, שאשתו תותרנית היא. כלום אפשר להניח, שהיה צריך להגיד לבעלה של אשה זו, שאין לה חוש ריח או שהיא מרחרחת ומאנפפת בחטמה, וכלום כדי לראות אם אמנם אין האשה שלמה בחוש הריח שלה, היה צריך ללכת אחריה למערה? אין כל זכר בספור לכך, שיכלה או שלא יכלה להריח, ורק משום שהמדבר אליה אומר לה, שהוא מריח ריח צנון, הבא אליו מרחוק, מן הגליל, הוסיפו המפרשים ואמרו למשל, כי למעשה היה צנון זה בחיקו של השואל, ומתשובתה, שאיננה מגיבה על כל ענין ההרחה הזאת, לומדים הם, שהאשה לא הרגישה שהצנון בקרבתה ולא בגליל הרחוק.

וכלום, אף אם פגומה היתה בחוש הריח, לא היתה האשה צריכה להרגיש בזרות השאלה, ולשאל מצדה: וכיצד אתה מריח דבר שהוא כל כך רחוק מכאן? וכלום אין כל כונה בתשובתה התמוהה, שהיא כאלו מצדה מפליגה למקום רחוק ואומרת להביא כותבות ממרחק שבכוון אחר, מיריחו, כדי שיוכלו לאכל ביחד צנון מן הגליל וכותבות מיריחו. אדרבה, תשובה זו יש בה כדי להורות על חוש יתר גם לגביה כמו לגביו. ומה צרך לאיש, לשם חלופי שאלות כאלה, לצאת אחרי האשה למערה דוקא? יכול היה אדם לשאל את אשתו שאלות כאלה בביתו, אפלו בשיחה שבינו ובינה בשעת הלילה, ואמנם קשה להבין כיצד היה יכול לחשב, כי בשאלות כאלה יעמד על כשר הריח שלה. מוטב היה להביא לה צמח מן הצמחים, תבשיל מן התבשילים ולשאל אותה, אם היא מרגישה בריח הבשם או בהקדחת התבשיל. ולמה אשה הפגומה בריחה חיבת מיתה בחרבה?

---

[a]) وتح

אינו יורשה (ב"ב קמו.–קמו:). — ובפהמ"א, גם בכתיב

ואולם מדרך הספור יוצא, כי חשד זה שחשדו בה באשה, היה שהיא תיתרנית (עי' לקמן) במשמ' שֵׁדָה ומכשפה, כי כך דרך השדים והמכשפים להתאסף בתוך חרבה, והואיל והִזהר האיש, הולך הוא אחרי אשתו, ובאמת הוא רואה אותה נכנסת לחרבה, ושם היא משוחחת לא עם בעלה הנחבא אלא עם שד מן השדים או עם מכשף מן המכשפים. לא בעל האשה הוא השׂיאל אותה, אלא שומע הוא כיצד אחד השדים אומר לאשתו: „ריח צנון אני מריח בגליל", וטבעי הוא לשד לחריח מה שבמרחקים, וגם תשובת האשה תשובה של שדה ומכשפה היא: רואה ומריחה היא כיתכות טעימות שביריחו, ואומרת: מי יתן לנו כותכות אלו שביריחו ונאכל איתן ביחד. וגם אכילה זו של כותכות בצנון, לא אכילת בני אדם היא, אלא כנראה כך ספרו על שדים, שאפשר להכיר אותם אף במאכלם: נוהגים הם לאכל מאכלים שלא כמאכל בן אדם, שנפשו סולדת מערוב טעמים כגון זה של כותכות מתוקות בצנון חריף. אין ספק, שאשתו שדה היא וחיכת מיתה. על כן נפלה עליה החרבה ומתה, ואולי עֲבדה זו, שראה אותה בן־אדם, גרמה למיתתה.

והנה בעוד שאין דרך לגזר תותרן או תתרן במשמ' פגום הריח מאיזה שרש עברי או ארמי ידוע — ולמעשה כלום יש צרך בלשון במלה במשמעות כזאת? — נמצאת מלה כגון תותרן, הגזורה משרש יתר, גם בסורי, והיא תותרא, ברבוי תיתרי, במשמ' יתרה, שארית, מלה שכיחה (עי' בדגמאות המובאות ביחוד באוצר הלשון הסורית של I Payne Smith, 1654, כגון תותרא דקורבנא, שירַים מן הקרבנות, ועוד ועוד, ועי' תיתרת במשמ' זו בעברי), וטבעי הדבר להניח, כי מן תיתרא יכלו ליצר גם תאר במשמ' מי ששיך לשארית, ליתרה וכדו'. לפי זה יש להבין תותרן בעקר כמי שנחשב כשיך לשארית או ליתר של סוג בני אדם או שדים. והנה דוקא על האמורי והרפאים, סוג בני אדם אגדי שבמקרא, רגיל המקרא לספר למשל „כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים" (דבר' ג יא), „וגבול עוג מלך הבשן מיתר הרפאים" (יהושע יב ד), „הוא (עוג) נשאר מיתר הרפאים" (שם יג יב), „והגבענים לא מבני ישראל המה, כי אם מיתר האמרי (ש"ב כא ב) וכדו', עד שיכלו לקרא לבני אדם גבהי קומה כעוג מלך הבשן תותרן בכנוי לענק מיתר הרפאים ומיתר האמורי, אשר כמובן גם הולך הוא בדרכי האמורי, במעשי שדים ומכשפים. בדרך זו אפשר להבין תותרנית במשמ' שדה ומכשפה.

היאיל וגם במאמר שבבכורות מה:, גבוה לא ישא גבוהית שמא יצא מהם תורן (עי' לקמן, בערך תֹּרֶן), הכונה לאדם גבה יותר מן המדה, הפסול

תתרן, במשמ' פגום הריח וכדו' [1]): פתיון תתרנית שאין מריחה כלום ואין מרגשת בריח ומי שאינו מריח כלום נקרא תתרן (תשוב' הגאונים, ח קיט, Gaoni Responsumok, בודאפשט 1912, עמ' 13, סי' לח). ואדם שהוא תותרן ואינו מריח אם יכול לברך בורא עצי בשמים וכו' ואני תותרן ואיני מריח כל עיקר וכו' (ר' יצחק בעל אור זרוע, הלכות מוצאי שבת חלק ב סי' לב, דף כד). ועי' *תִּתְרוּת.

***תּוֹתֶרֶת** [2]), ש"נ, — שארית, הנותרים, Überrest; reste(s); rest: נשמת יתר לאומי ותותרת עמי מיקרת יודע טעמי ומבין נאמי (יוסף בן אביתור, כשמת ישראל, כשמת, מעס"ס, 11). יאמצו במאמצך תותרת נער (הוא, ארשת שפתי, סלוק, שם, 18). בני חורים ותותרת חכמים בחורי עם ומשכילי אמונים (ד"ס של יהודי מלכיס וא"י, מן ב, 75). תלמד סנגוריא למען תהיה לך זכות תותרת על הקדמונות (שם, 193).

א. תָּזַז [3]), ממנו תַּזָּז, ועי' נתז.

ב. תָּזַז [4]), ממנו *תְּזִיזוּת.

משום שראו בו מדות פסולות, והתלמוד קושר מאמר זה בדברים על האמורי „אשר כגבה ארזים גבהו", קרוב הוא לשער, שגם כאן הכונה לאותה מלה תותרן במשמ' אדם הדומה בגבהו לעוג מלך הבשן ולסיחון מלך האמורי, שהיו מיתר הרפאים וכדו', והחשוד בעיני הבריות שיש בו גם מתכונות הרפאים והאמורי כשד וכמכשף, ולא לתֹרן במשמ' המוט שבספינה, וצ"ע.]

1) [עי' ביחוד בחמר המובא ע"י ש. אברמסון, לשוננו כא ב, 101 וכו', אשר גם כמה מן הדגמאות המובאות כאן לקוחות משם, שם מובא גם בשם צוקל־קלצקין ואחרים ש"נ תתרות בכנוי ל„מחלת סתימת הנחירים, כלומר מחלת אדם שאינו מרגיש בריח", ועי' במקורות הנזכרים שם.]

2) [כנראה נוצרה המלה מן יתר כדגמת תוספת מן יסף במשמ' קרובה (שלא כהערת ברודי, שע"ש, 11).]

3) [למעשה יש להתחשב בעבדה, שלא דיקו הנקדנים בכל הצורות וכן כתבו למשל הַתֵּל (כאלו מן התל או נתל) על יד הֵתֵל (מן תלל), ואפשר שבא הֵתֵז במק' הֵתִּיז מן נתז.]

4) [עי' *תְּזִיזוּת, הערות.]

תָּחַז, קל, לא נמצא במקרא.

—הפע', הֵתַז, — כרת: וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר הֵתַז (ישעי' יח ה). — ועי' נָתַז, 8865.

***תְּזָזִית** [1], ש"נ, — להיטות מפרזת, להיטות של שגעון, Leidenschaft; passion, בצרוף *רוח תזזית, רוח ושד המביא לידי להיטות: (כלב שוטה) רוח תזזית[2] עולה עליו (ירוש' יומא ח ח). הקב"ה מכניס בה (באילה) רוח תזזית[3] והיא מקרקשת בקרניה (מד"ר בראשי' יב). אמר לו (ריב"ז לגוי) לא נכנסה בך רוח תזזית מימיך אמר לו לאו, ראית אדם שנכנסה בו רוח תזזית אמר לו הן, אמר לו ומה אתם עושין אמר לו מביאין עיקרין ומעשני' תחתיו ומרביצין עליה מים והיא בורחת (שם במד' יט, וכעין זה תנח' חקת כו, פסיק' דרב"כ פרה יד, ופסיק' דר"כ ד פרה). הכניס (הקב"ה) בו (באחד שלא היה מוציא מעשרותיו כראוי) רוח תזזית ונטל המקל והתחיל משבר בחביות (תנח' ראה יב, וכעין זה פסיק' דר"כ יא, עשר תעשר, בובר, לז).

∞תִּזְמֹרֶת [4], ש"נ, — כמו זִמּוּר, נגון: (פריז) עיר התיאטראות המצוינים, שעשועי הלקר ההפשים, התזמורות והשירה מכל המינים (הלפס א, 164). — והיום נוהג השם במשמ' להקה של מנגנים בכלי נגינה שונים, Orchester; orchestre; — ter.

תַּזְנוּת, ש"נ, כני תַּזְנֻתֵךְ, תַּזְנוּתָם, מ"ר תַּזְנוּתַיִךְ, תַּזְנֻתַיִךְ, תַּזְנוּתֶיהָ, — כמו זנות, זנונים: ותשפכי את תזנותיך על כל עובר לו יהי (יחזק' יו יה). ותרבי את תזנתך להכעיסני (שם שם כו). יען

[1] [כנראה צדק ע. לֵו בהערתו אצל קרויס, Lehnw. II, 586, ובספרו Flora I, 92, המשוה את הסור' תזיזותא במשמ' להיטות וקנאה, מן תזז, קנא, התלהב, אלא שיתכן שגם בת"ם העקר: רוח תְּזָזוּת. אין ללכת אחר נ"א חזזית, וכן אין לראות את המלה כת"נ.]

[2] [כן הוא בד"ו. נ"א: חזזית.]

[3] [נ"א: תזאזית. ועי' בהוצ' תיאודור, 107.]

[4] [ובימינו נגזרו מן תזמרת המנחים תִּזְמוֹר, תזמר במשמ' עבודה של מנגינה לתזמרת.]

השפך נחשתך ותגלה ערותך בתזנותיך על מאהביך (שם שם לו). ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה כי אותה שכבו בנעוריה וכו' וישפכו תזנותם עליה (שם כג ח). ותשחת (אהליבה) עגבתה ממנה ואת תזנותיה מזנוני אחותה (שם שם יא). ותגל תזנותיה ותגל את ערותה (שם שם יח). ואמר לבלה נאפים עת יזנה [1] תזנותיה והיא (שם שם מג).

*תחב [2], ממנו *תָּחַב, *תָּחוּב, *תְּחִיבָה.

***תָּחַב,** פ"י,—תקע, נעץ דבר בדבר, hineinstecken; ficher; to put in: אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח שתהי זורקת מימיה לתוכו (כלאי' א ח). נוטל אדם וכו' את הכוש ואת הכרכר לתחוב בו (שבת יז ג). כיצד צולין את הפסח מביאין שפוד של רמון, תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו וכו' (פסח' ז א). השפוד התחוב באהל האהל והשפוד וכו' טמאין טומאת שבעה (אהלי' א ג). כוש שהוא תחוב בכותל וכו' טמא (שם עז ב). חץ שהוא תחוב באדם, בזמן שהוא נראה חוצץ וכו' (מקוי' י ה). עוברה שהריחה תוחבין לה בכוש ושהריחה תרומה תוחבין לה ברוטב [3] (ר' יהודה, תוספת' יוה"כ ה ד). תחב סכין בארץ באטלם ושחט בה שחיטתו פסולה (שם חולי' א ז). כל מי שהיה פסחו טלה היה תוחבה (את הסכין) בגיזתו (ירוש' פסחי' ו א). קטע את ידיו וחתך את ראשו ותחבן בעץ (שם מגי' א ו). סכין (של גוי) תוחבה בארץ ג' פעמים ודייו (שם ע"ז ה טו). כגון שתחב לו לתוך בית הבליעה (כתובי' ל:). נטלו אגרת וכתבוה ותחבוה בחץ והושיטוה בעד החלון ונתנוה לסנחריב (מד"ר ויקי' ה).

[1] [קרי: עתה יזנו.]

[2] [לא נתברר מקור השרש והפעל, שאינם באים בשמוש קרוב בכל שפה שמית אחרת ואין גרסת הערוך תהב, וכן הכתיב תחף, הנדיר, אלא עדים לטשטוש חמבטא.]

[3] [הדברים ברורים יותר בבבלי יומא פב., כמובא בערך רטב, עמ' 6560, ועי' שם.]

— ובסהמ״א: נמצאו הבריחים מצופים זהב כשתן תחובין בקרשים (רש״י, שמות כו כט). יתדות, כעין נגרי נחשת וכו׳ ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין (הנ״ל, שם כז יט). — ובמשמ׳ חבר והדק יחד על ידי תחיכה[1]: ומודה ר׳ עקיבא בשני חצאי זיתים שתחבן בקיסם וחסיטן שהוא טמא (חולי׳ ט ד). שכך היו מוכי שחין שבירושלים עושין, הולך לו ערב פסח אצל הרופא וחותכו וכו׳ ותוחבו בסירה וכו׳ (כריתו׳ ג ח). שני עצמות ועליהם כשני חצאי זתים בשר וכו׳ טמא, היו תחובים בידי אדם טהור (אהלו׳ ג ד). אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיסם אינו חבור (תוספת׳ אהלו׳ ד ג).

— נפעי, *נִתְחַב, — שתחבו אותו: ומזלגותיו, כמין אונקליות כפופים ומכה בהם בבשר ונתחבים בו (רש״י, שמות כז ג). נתחב לו קוץ ברגלו (הנ״ל, פ״ז יב.). שנתחב קוץ בבשרו (הנ״ל, שם כח:). שאכלה קוץ ונתחב לתוך הושט (הנ״ל, חולי׳ מג:).

*תַּחְבּוּל, ש״ז, — כמו תחבולה, ואמר המשורר:
מהירה לעשות תחבול ולו תחרוצה
נחשבה מהעצלות (רסע״ג, תהלה אל, ביאליק-רבניצקי א, 79). צרב והצמת לממריצי לא באמת בתחבולך
המת והחרם (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, 86).
בתחבול וענין לאסוף קנין כלה ימים בהבל ואמים (בן זאב, שיר על הכילי בהמאסף, ספרי הקמ״ע, מובא בספרו בן-סירא יד, עמ׳ ל).

תַּחְבּוּלָה [2], ש״נ, במקרא רק מ״ר תַּחְבֻּלוֹת, כנ׳ תַּחְבּוּלֹתָיו[3], — מעשה חכמה וערמה: ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תַּחְבֻּלוֹת יקנה (משלי א ה). באין תַּחְבֻּלוֹת יפל עם (שם יא יד). מחשבות צדיקים משפט תַּחְבֻּלוֹת רשעים מרמה (שם יב ה).

[1]) [משמ׳ זו נולדה בהשפעת שמושו של הפעל תכף בתו״מ, ועי׳ *תְּכִיפָה, *תָּכַף.]

[2]) [נלדקי, ZDMG 54, 161 חבר מלה זו עם הערבי׳ חַבְל a), כוש׳ חֶבֶל במשמ׳ ערמומי, וכן קרוב ביותר, ואין ללכת אחרי נסיונות גזירת אחרים.]

[3]) [עי׳ בהערה הבאה.]

a) حبل

מחשבות בעצה תכון ובְתַחְבֻּלוֹת עשה מלחמה (שם כ יח). כי בְתַחְבֻּלוֹת תעשה לך מלחמה ותשועה ברב יועץ (שם כד ו). והוא מסבות מתהפך בתחבולתו[1]) (איוב לז יב). — ואמר בן סירא: ירא יי׳ יבין משפט ותחבולות מנשף יוציא (ב״ס גני׳ לב טז). עקרות תחבולות לבב ארבעה ש[בטי]ם יפ[ר]חו (שם לז יז). — *ובמשמ׳ חֶבר בעלי מזמות: ובמושב לצים לא ישב, שלא ישב בתחבולות[2]) (ע״ז יח:).— ובסהמ״א: אם היינו רוצים לראות שנוי אלו היסודות קצתם בקצתם במלאכה או בתחבולה היינו יכולים למצוא וכו׳ (פרוש יליכס לאבוקשל בן תמים, מג). ואם יבטח על חכמתו ותחבולותיו וכח גופו והשתדלותו ייגע לריק (ר״י א״ת, חו״ה הבטחון, פתיח׳). זה פרי השתדלתך ותחבולותיך וחכמתך (שם, יחוד המעשה ה). והיית מקצר מחריצותך ותחבולתך (הנ״ל, מבחר הפנינים, פרישות מהעולם הזה). שלא ירגישו ההמון בשום פנים במקום הסתירה ביניהם ושיעשה המחבר תחבולה להעלים אותו בכל צד (ר״מ א״ת, מו״נ, פתיחה). אל יטריח שכלו בתחבולות העולם (ר״י אלעטולי, מלמד התלמידים, עקב, קסח:). הגבורה בארי והתחבולה בשועל (רש״ע פלקירא, ראשית חכמה, מהדורת דוד, 68). כי הסכל מעלה גדולה והוא תחבולת מי שאין לו תחבולה (לרי סיגון, 9). וכמו שאמרו חז״ל מענין זה האוחז את העינים וענין זה הוא מין גדול מהתחבולה יחובר אליה קלות היד וגבורות מהירותה (סכוך, מלוה רכ). עשיית האותות והמופתים יש בהן ספק, שאפשר שיעשו כמותן באיזו חכמה או תחבולה טבעית (עקרים א יח). ובשכל יחובר מה שלא יתחבר באופן מאופני התחבולות (אמו״ר לראב״ד א ז, 37). שהיו החרטומים יודעים במלאכת התחבולות שעושים האנשים בפני ההמון, שבתנועותיהם ומעשה ידיהם ישנו הצבעים והמראים עד שיראה הדבר בחלוף מה שהוא מלאכת התחבולות (ר״י אברבנאל, וארא, כבד לב סרעה). שמא דרך תחבולה אמר להם

[1]) [כך כתיב, קרי: בְּתַחְבּוּלֹתָיו, ועי׳ בפרוש העורך לכתוב.]

[2]) [בסנוה״ם לר״י אלנקאוה ג, 203: בתחבולאות.]

לחפש מה שבלבם (כ"ם ויכגם, סנע יסודם, סוסע, כנ). שבתחבולת וחריפות אמר לו משה התפאר עלי (פענח רזא עה"ם, וארא, כו.). — *וחכמת התחבולות, במשמ' מדע מכונות ובנין, אדריכלת, מכונאות: ודע כי לבני שאכר ספר התחבולות[1]) הנודע, יש בו יותר ממאה תחבולות[2]) כלם נעשו עליהם מופתים ויצאו לפועל, ואילו היה חריקות נמצא לא תתכן מהם אפילו אחת (כ"ם א"ם, מו"כ א ענ). וחכמת התחבולות היא דרך ידיעת החנהגה בהסכמת כל מה שבא מופת על מציאותו וכו' וחכמות התחבולות הם הנותנות דרכי ידיעת ההנהגות והדרכים בעשות תחבולות דקות להמציא זאת המלאכה (כס"ע פלקירא, ראס"ית חכמה, 47). ומהם התחבולות החשבוניות על פנים רבים וכו' ומהם תחבולות התשבורת וכו' (סס, 47–48). — ואמר המשורר: דבריך בתוך לבי נטועים ומדיך בתחבלות שרועים (כ"ם הנגיד, דבריך בתוך לבי, הברמן ב, 53). ירוץ כמו גבור ברב תחבלה (ראב"ע, אשיר בקולי, כהנא א, 154).

תַּחְבּוּלִי, ת"ז, אדריכלי, מכונאי: ועל כן פקח עיני שכלך והבין המלאכה התחבולית אשר אגיד (מאמר בכלי הנקרא סמימי, כ"י פלורנלה). שזה אחד מאופני הזכירה התחבולית לעשות סימנים לענינים שלא תפול בהם השכחה (כ"ם קרסקס, אור ה', הקדמה). — *ושיש בו מן התחבולה: שלאחד מד' דברים נוצחים הנוצחים, או בעבור רבויים או בעבור שר המלחמה וכו' או בעבור שהם תחבוליים ובעלי עצה (כי"ל קארו, תולדות יצחק, האזינו, קלג.).

תִּחְבֵּל[3]), פ"י, — בקש תחבולות, עשה בתחבולות: וכראות אספסינוס את תחבולת יוסף ויתחבל גם הוא ויעש בערמה (יוסיפון, פרק ע). וחוא (בע"ח) ירגיש בהם ויתחבל תחבולות ומרמות לחתרחק מהם (ראב"ע, ספר העצמים). תחבל ונתן מכה ואמר (כ"א הקרא, עץ החיים פ"ס). ורבים מהרופאים המתחבלים ימלאו האזן בעלת המוגלא בגדים למנע חולת המוגלא (קאנון ג ד ו). לפי שהוא (הנבון) מתחבל לקנות במה שיש לו מה שאין לו (כ"י אברבנאל, נחלת אבות ג, אם אין תורה).

—פעו', ציכ' *מְתֻחְבָּל[1]), — שנעשה בתחבולות: מיני הויכוח הן ד ואלה שמותם, נסיוני נצוחי ומתוחבל ותלמודי (כ"י לטיף, אגרת התפונס, 49). והמתוהבל הוא הגונב דעת חבירו מצד שמכיר בו שהוא יודע ענין אחד ומתביש לאמר לו שילמדנו אותו ענין ועל כן יצטרך להתעולל עלילות שיוכרח להביא אותו ענין בתשובתו ומראה לו שקודם בואו ידעו וזהו ויכוח מתוחבל (פס סס). וקורין בזה בעלי חכמת הדבור הויכוח המתוהבל, כי הנחת העיקר ורצית להתפס בענפים המסתעפים (כ"מ אלמקר, סי' ל, פג.).

תַּחְבְּלָן, ש"ז, — בעל תחבולות, ערום: זה חייב שרפה, במה שאמר אלהינו הוא תחבלן וערום (כ"ם ויכגם, סנע יהודם, סוסע, קכו).

תַּחְבֹּשֶׁת, ש"נ, — דברים שחובשים אותם על מכה לרפאה[2]), Verband; bandage; bandaging: בעטתך עטרת עדיי תלבשת לחגשים תחי לצלעת תחבשת (כ"א קליר, תמימים נעודם, קרובי לפרשת זכור). וחושו סמכו לבי בתחבשת וברטיה, וזרו בו עלי מכה וכו' (כ"ם הנגיד, הנמות סליליה, הברמן ב, 128). הנגעים האלה לא זורו ע"י רופאים אבקת סממני תחבושת (רס"י, ישע' א ו). שנראית רפואתו, כגון שתיית כוס ותחבושת מכה (תוס' שבת קז.) איספלנית (פי') תחבושת (תוס', סס קלג.). (כל המיוחד למאכל אדם אין עושין

---

1) [תרג' מערבי: כתאב אלחיל וכו', מלילות: ספר מעשי הערמה.]

2) [בפי' האפידי: לבני המקום ההוא יש ספר אחד אשר בו תחבולות רבות למשוך המים או מעניני כלי המציצה וכו'.]

3) [ועי' גם ג. חִבֵּל, חִתֵּמ', עמ' 1426.]

1) [מלה עברית זו משמשת כך עד היום בדבור הערבי של יהודי בבל.]

2) [מלשון הכתוב (ישע' א ו): לא זרו ולא חֻבָּשׁוּ.]

ממנו מלוגמא) שלא יעשה מפירות שביעית לא תחבושת ולא רטיות ולא רפואות לחקיא (רמב"ם, שביע' ס א). חסתכלתי בך והנה כל אבריך בתכלית הבריאות ואינם צריכים לתחבושת ולא לרפאות (כס"ט פלקירא, המבקש, כד). ומן התחבושות הטובית חמועילות וכו' כל זה מבושל וכו' (קאנון ג י א לם). אזי יעשה לו (לגוף) אלו הטיחות והתחבושות וחשמנים (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד, סז:).—°ובמשמ' חגורה, אזור, Gürtel; ceinture; girdle: תשבי שם אזור שק במתניו תחבשת (מנחם בר' מכיר, אדם בקום עליגו, סליחי' לתענית אסתר). — °ובמשמ' אכף וכד' שחובשים בהם בהמת לרכב, Sattel; selle; saddle: ויבא אל חסוס ויפשוט על צוארו וכו' וירכב עליו אלכסנדר מבלי תחבושת (יוסיפון, גינצבורג, עט). — והיום נוהג השם בעקר במשמ' חתיכת בד שחובשים על פצע.

***תָּחוּב** או תְּחוּב, ש"ז, — תחוב התאנה, ענף מתאנת בר (caprificus) שחיו תולים אותו לשם תחיבה על עצי תאנה[1]: אין תולין תחובין[2] בתאינה (תוספת' שביעי' א ט). — °ובמשמ' קוץ או זיז מחדד שחיו תוחבים אותו לתוך דבר: ולהכי קרי מכלב שדומין תחובי חמחט לשיני הכלב חמפוזרים (ערוך ערך כלב). ולהכי קרי מכליב שדומין תחובי המחט לשיני הכלב רחוקות זו מזו כשיני חכלב (רש"י, מו"ק י.).

***תָּחוּחַ**, °תּוֹחַחַ, ש"ז, או °תְּחוּחַ, °תיחוח, ש"ז[3], — בעקר בצרוף עפר (ה)תחוח, עפר חרקבון: (בודקים) אף האשפתות ועפר התיחוח (אהל' יח ה). ואיזו היא (קרקע) בתולה, כל שאין בה רושם ואין עפרה תיחוח[1] (תוספת' אהלי' טז ה). מרחיקין הגפת והזבל וכו' מכותל חבירו וכו' מפני שעושין עפר תחוח ומלקין את ארצית הכותל (ירוש' ב"ב ב א). אין מי רגלים כלים אלא בישיבת וכו' ובעפר תיחוח[2] אפי' בעמידה (נדרי' מ.). נוטל עפר תיחוח וחופר בבתול' ג' אצבעות (נזיר סה.). שמחלידין את הקרקע ומעלין עפר תיחוח (ב"ב יט:). — ובסחמ"א: משתקעות רגליו של אדם מחמת תיחוח עד מקום שמשימין הכבלים[3] (הערוך, ערך כבל). ששותת מן חמים עד שנעשה תיחוח כל כך שיכול לעשות מגופת חבית בלא תוספת מים (רש"י, תענ' ו:). שחוא (העפר) תחוח כ"כ שכשהוא נותן חביצת על גב העפר נכנסת מאליה בתוכה (ר"כ על הרי"ף, ביצה ז.). (הנטע) לא בעפר תיחוח המעדנו ומפריחו יפח (אלפיך, איוב ם יז). — ובחשאלה, °עפר תחות, עפר תוחח, על דבר שערכו מועט: ואקח מן חבא בידי שנים או שלשה גרגרים וכו' לפי חומר הנושא קוצר המשיג ועומק המושג קמחא טחינא ועפר תוחח (מורפורגו, שמש לדקה א, יח:). — ואמר חפיטן: יעלו רם מתוחים חרושים דושים תחותים[4] (שלמה הבבלי, אור ישע, יולי' א' פסח).

°**תְּחוֹלֶלֶת**, ש"נ, — אשת חרה חעומדת ללדת: שמע אב לתחוללת[5] שמה למצוא ת[וחל]ת תנותה לו עת ללדת תחת כי נעצרתי מלדת (ינאי, אם כיונה, קרובי לבראשי, זולאי, כט).

---

1) [עי' על כך לֵו, Flora I 232 וכו'. לפי דעתו היא המלה הבאה (כנראה בשאולה מעבר') במשמ' זו בצורה תובא בסור', ומכאן השאלה בצורה תוב a) לערב'.]

2) [בדפוס: תחומין. ובירוש' שביע' ד ד: תוכין, ויש גורסים תובין.]

3) [צורת המלה במקורות לא התבררה כל צרכה (ועי' בנסחאות המובאות), אך הקרוב ביותר, שהעקר עפר תִיחוּחַ, עפר רקבון, שה"פ מן תוֹחַחַ משרש תוּחַ, שהוראתו כלשון רקיבה בסור' (עי' ברוקלמן במלונו מהד' ב' 818). ואמנם נוהג חיום חשמוש בצרוף עפר תָּחוּחַ במשמ' עפר רופף, locker; croulier; loose, ועי' וגורודסקי, מלון כל בו לחקלאות, 937.]

a) توب

1) [נ"א: רששים ואין עפר תחתיו.]

2) [נ"א תחות, תוחח, ועי' ד"ס.]

3) [פי' על הכתוב: ארץ כבול (מ"א ט יג).]

4) [ובמחז' רומ' א, קיב. תיתוחים.]

5) [לשרה שנאמר עליה: ואל שרה תחוללכם (ישעי' נא ב).]

תְּחוּם [1], תחם, ס"ז, — גבול, שטח גובל שנחשב כשיך לעיר וכד', Grenze, Grenzgebiet; frontière, territoire démarcative; border, confines:
תחמגזר (ז"א תחום גזר, כתבת מימי הבית השני, (עי' עול סיני, הלבנון והספר א, 21, מהד' ב, 15). — ובתו"מ: ותחום טבריא העמק (שביעי' ט ב). כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד, ואיזו היא תחומה אילת מן הדרום ועקרבת מן הצפון לוד מן המערב והירדן מן המזרח (מע"ש ה ב). הנודר מן העיר מותר ליכנס לתחומה של עיר ואסור ליכנס לעבורה (נדרי' ז ה). כשם שהעיר קולטת כך תחומה ק' ט. רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם וכו' אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונוטה לתוך התחום הכל הולך אחר הנוף (מכות ב ז). עיירות האסורות בתחום צור וכו' עיירות חייבות במעשרות בתחום ציצית ועיני וכו' תחום ארץ ישראל פרשת אשקלון חומת מגדל וכו' (תוספת' שביעי' ד ט–יא). פן יהרסו אל ה' לראות שלא יפגרו את התחומין (מכי' רשב"י שמות יט כא). מכפר סמוי שבתחום עכו (ירוש' גיט' א א). המצרים אומרי' עד כאן תחומינו והכושים אומרים עד כאן תחומינו (מד"ר שמות כ). באו משה וישראל לתחומה של אדרעי אמר להן משה נחנה כאן ואנו נכנסין בשחרית (שם דברי' א). — *ותחום שבת, אלפים אמה מחוץ לעיר שמותר לבני העיר ללכת בשבת, עי' שַׁבָּת, 6882. — ותחום (סתם), במשמ' תחום שבת: נתגלגל (הערוב) חוץ לתחום וכו' (ערוב' ג ד). מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס וכו' מי שהחשיך לו חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס (שם ד יא). — *וערובי תחומים, עי' עֵרוּב ב, 4714. — *והבלעת תחומים: (אם היה בתוך התחום כאלו לא יצא) מר סבר הבלעת תחומין מילתא היא ומר סבר לאו מילתא היא (ערוב' מד:). — *ובהשאלה על הזמן: למלך שהיו לו שני איסטרטיגין וכו' קרא לראשון ואמר לו פלוני היום יהא תחומך קרא לשני ואמר לו פלוני הלילה יהא תחומך וכו' לאור אמר לו (אלהים) היום יהא תחומך ולחשך אמר לו הלילה יהא תחומך (ירוש' ברכ' א ז). — *ונכנס בתחומו של חבירו: מאחר שהוא קורא אותן (את המאורות) גדולים הוא חוזר ופוגם אותם וכו' אלא על ידי שנכנס בתחומו של חבירו וכו' אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח שאני הוא שגרמתי לו להכנס בתחומו של חבירו (מד"ר בראשי' ו). — *ונכנס בתחום שאינו שלו: על י"א דברים הנגעים באים על האדם על ע"ג וכו' ועל הנכנס בתחום שאינו שלו וכו' ועל הנכנס בתחום שאינו שלו מנין מן עוזיהו שנכנס בתחום הכהונה וכו' (תנחו' מצורע ד). — *ואין תחומים במעים, אין ההורים מפלים בין בניהם: אמר לו (אברהם להקב"ה) וכי יש תחומים במעים [1], לשניהם (יצחק וישמעאל) אני אוהב (פסיק' רב' שור או כשב, מא"ש, קלג:). — ובפהס"א, ואמר הפיטן: הקטון לאלף גדל רחומנו והצעיר לגוי להעצים בתחומנו (שלמה הבבלי, הבא לסניק, קליר' יוס א). גיא חזיון תחומיך עלותך לחגיש שלמיך (שמעון ברב יצחק, אלה וכאלה, זולת לשבת חוה"מ).

תְּחוֹר [2], ס"ז, — כמו תַּחֲרוּת: תחור עם איבה במשול הבה ושמרה לו איבה כבוז ובגאות (אזהר' בע, קרוב' לפורים). — ועי' תַּחֲרָה, תַּחֲרוּת.

תחח [3], ממנו *תּוֹחֵחַ, *תָּחוּחַ או *תְּחוּחַ, *תָּחַח.

---

1) [כך מסרת הלומדים; ואמנם בא בקטעי משנ' מן הגני' (עי' ברשימת אדלר 2182) תְּחֻמִין (וכן שם תרומה, גופו, שְׁבוֹת), אבל המלה שאולת מארמ' תחומא, בסור' תְּחוּמָא, והמלה הארמ' עצמה שאולה היא, כדעת דליטצש, Proleg. 42 מאשור' תַּחוּם במשמ' קץ, גבול. הצעות גזירה אחרות אינן באות בחשבון.]

1) [ובמד"ר בראש' לט בארמית: ואית תחומין במעיא.]

2) [ואולי תְּחוֹר.]

3) [כמבֹאר בערכי תָּחוּחַ, *תְּחוּחַ, משמ' השרש בתו"מ היא כלשון רקבון, ואמנם הבינו אותו אחר כך כלשון פרור ודלול. ובלשון ימינו נוהג בספרות וכדבור גם פע' תחח במשמ' רכך ודקק העפר, עי' אינהתרן, רוות עבודת האדמה, 212.]

תַּחַח, קל לא נמצא במקורות.

—הפעי, *התחיח, — פורר, רופף, דִּלֵּל: אע״ג דקא מרפיש ואזיל קמא קמא[1], פי׳ מרפק ומפתח הארץ לפני החורש ומתחיח[2] הקשה כדי שיהא נוח לחרישה (הערוך, ערך רפש).

תֶּחִי, ש״ז, — כמו תְּחִיָּה: ואתה תתפתח בשיח מענה וארצנו בטל תחי תענה (ינאי, אימת בקר, קרובה לימים נוראים, זולאי, סיט). בעטתך עטרת עדיו תלבשת להגשים תחי לצלעת תחבשת (ר״א קליר, תמימים בעודם, קרוב׳ לפרש׳ זכור). על כן אוחיל לך להגשים תחי אטומי פעלך (הוא, אנוסה אמץ, קרובה לפרש׳ פרה). לקוחים למות לתחי נפקדים (שמעון בר יצחק, אתה האל עושה פלאות, סליחה לתענית אסתר). תכונן אולמך מזבח וסובב להגשים תחי ישנים דובב (יוסף בר שמואל טוב עלם, אלהים בצדק, קרוב׳ לשבת הגדול).

תְּחִיבָה, ש״נ, — פעלת התיחב והנועץ: ויצג תרגומו ודעיץ לשון תחובה ונעיצה (רש״י, בראש׳ ל לח). כשהוא תופר תוחב תחיבות הרבה כמלא אורך המחט (תוס׳, מו״ק י.). שתוחב תחיבה אחת במחט (תוס׳, יבמ׳ ס:). שהברזל ממית בכל שהיא ע״י תחיבה שתוחב לו מחט בוושט או בלבו (תוס׳, חולי׳ עו:).

***תְּחִיָּה**[3], ש״נ, מש״פ מן חָיָה, —בתו״מ בעקר בצרוף תחית המתים, Wiederbelebung, Auferstehung; revivification, résurrection; revival, resurrection: ורוח הקדש מביאה לידי תחית המתים ותחית המתים בא על ידי אליהו הנביא זכור לטוב (סוטה ט טו). ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחית המתים מן התורה וכו׳ (סנה׳ י א). אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחית המתים תלויה בה (קדוש׳ לט:). כלה ענן וכו׳ אמר רבא מכאן שכפר איוב בתחיית המתים (ב״ב טז.). היה יעקב אבינו סבור שתחיית המתים מגעת בימיו (מד״ר בראש׳ פד). — *וככנוי לאחת מברכות שמונה עשרה: מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים (ברכ׳ ה ב). — ובספה״א, גם בצרוף *יום התחיה: או היא יום הַתְּחִיָּה[1] נאחיה ותאחית כמו קדם תעירו (שירי תימן, אידלזון-טורטשינר, 95). — ונוהג היום גם בהשאלה: התחדשות, התעוררות לחיים חדשים, כגון תחית הלשון העברית, וכן בצרופים כגון קום לתחיה וכד׳.

תַּחְכְּמוֹן, ש״ז, במשמ׳ מקום החכם התחכמוני[2]: ומצוי בו כל מדות טובות וכו׳ הוא חנקוב באב המון היושב בתחכמון (ד״ה של יהודי מצרים וא״י, מן ב, 129). —*וש״ז, כמו תחכמוני: אתה כמלאך אלהים תחכמון (זכריה אלצאהרי, ס׳ המוסר, כ״י תימן יו).

תַּחְכְּמֹנִי, תחכמוני, ש״ז, — חכם מחכם, מלמד בדברי חכמה[3]: השבעתי תחכמוני[4] דברו ראשון כללתי בו שמונים נרבדים (רסע״ג, אזהרות, סדור רסע״ג, קלה). לא דין תורה דנתני ולא משפט תחכמוני שפטתני וכמשפטי הגויים לא חייבתני (אגרת מנחם בן סרוק, תשוב׳ תלמידי מנחם, שטרן, XXIX). ויצא איש חבינים והוא אדמוני עם יפה עינים וכו׳ ובתחבולות המלחמה תחכמוני (רש״ט פלקירה, המבקש, כג-כד). אמרו תחכמונים יודעי העתים וכו׳ (מכתב ר׳ חסדאי אבן שפרוט למלך הכוזרים).

---

1) [ב״ק צח:]
2) [בכמה דפוסים בטעות מתחיה.]
3) [אמנם במסרת יהודי תימן ובנקוד הבבלי תְּחִיָּה, וכן בחריזות השירים של יהודי תימן, ועי׳ פורת, לשון חכמים 136 ובמאמרו של ח. ילון, לשוננו א 189, הנזכר שם.]

---

1) [כך מנֻקד בכ״י.]
2) [עי׳ *תַּחְכְּמֹנִי, הערה.]
3) [ע״פ הבנה זו של תחכמני בש״ב כג ח: אלה שמות הגברים אשר לדוד ישב בשבת תַּחְכְּמֹנִי, אבל במק׳ זה בדה״א יא יא: ישבעם (כשבעים: ישבעל) בן חַכְמוֹנִי, ועל כל פנים שם פרטי לפנינו ולא כללי.]
4) [נ״א: תחכמונת, עי׳ שם.]

כל הקהל כאחד חברים נטעי נאמנים מאמינים בני מאמינים וכו׳ כולם תחכמונים קהלות קדושות (מנחת קנאות לר׳ אבא מארי, מכתב קד). ובחלקו מבני אדם המלכים והגדולים והגבורים והבדאים והמכשפים וכו׳ כלם תחכמונים תאומי צביה וכו׳ (מנחם בן זרח, צידה לדרך א כח, ד״ה תאומים). — ואמרו פיטנים ומשוררים: נחשב כמו גר ותושב יושב בשבת יעני בין כל פתלתול וסכל לבו כלב תחכמוני (רסב״ג, כתר מלכות, ביאליק-רבניצקי א, 4). בסגרי העלה נר מכבודו ישיתני שבילי תחכמָני (רמב״ע, סקילתי, בכודי א, קמח). דגלי רבבות חילים חילים כלם תחכמנים ורבי פעלים (ר״י הלוי, אלהים אל מי אמשילך, הממשלה הסכית, סלוק, זמורה ה, 306). — ובנקבה *תחכמניה, *תחכמנית: אך לכבודו יצר נשמה תחכמונית (ר׳ נהנאל מקינון, י״ה מן הקר״ן, סירי היחוד והכבוד, עו). שהם (דברי רז״ל) נאמרו מצד החכמה וההנהגה התחכמונית (לבי עדלמן, חמדה גנוזה, לא.). — *ותחכמני, כשם ספרו של ר״י חריזי [1]). ועי׳ *תַּחְכְּמוֹן.

*תחל [2]), ממנו *הַתְחָלָה, *הַתְחָלִי, *הַתְחָלָתִי, *תֻּחַל, ועי׳ *תָּחַל *תְּחִלָּה.

*תָּחַל, קל לא נמצא במקורות.

— הפע׳, *הִתְחִיל [3]), — כמו הֵחֵל, beginnen; commencer; to begin: קברו את המת וחזרו אם יכולים להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו (ברכ׳ ג ב). העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו וכו׳, מנין הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה (שם ה ג). שנים שהתחילו מאמצע השורה וכו׳ יחיד שהתחיל בראש השורה (פאה ו ד). לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל וכו׳ ואם התחילו אין מפסיקין (שבת א ב). ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳ וכו׳ מהיכן הוא מתחיל מקרן מזרחית צפונית (יומא ה ה). ממקום שפסק משם הוא מתחיל (שם שם ז). עבור השנה וכו׳ בשלשה מתחילין וכו׳ וגומרין בשבעה (סנהד׳ א ב). דיני (ממונות) הטומאות והטהרות מתחילין מן הגדול דיני נפשות מתחילין מן הצד (שם ד ב). קוצר לשחת ומאכיל לבהמה, אמר ר׳ יהודה אימתי בזמן שהתחיל עד שלא הביאה שליש (מנח׳ י ח). מי שזכה בקטורת היה נוטל את הבזך מתוך הכף וכו׳ ומלמדים אותו הוי זהיר שמא תתחיל לפניך שלא תכוה (תמיד ו ג). היה סתום ונמלך לפותחו, בש״א כשיפתח ארבעה טפחים ובה״א כשיתחיל (אהל׳ ז ג). בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון (מקו׳ ג ד). — *התחיל בדבר: זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה, במה דברים אמורים בזמן שלא התחיל בו, אבל אם התחיל בו וכו׳ יש לו שכחה (פאה ז ב). כל מלאכה שהתחיל בה קודם לארבעה עשר גומרה בארבעה עשר, אבל לא יתחיל בה בתחלה בארבעה עשר (כ״מ, פסח׳ ד ו). מתחיל בגנות ומסים בשבח (שם י ד). מקום שהוא מתחיל בחטאת על מזבח החיצון משם היה גומר על מזבח הפנימי (יומא ה ה). מתחיל בתורה ומשלים בנביא (ר״ה ד ו). הפותח את חביתו והמתחיל בעיסתו על גב הרגל, ר׳ יהודה אומר יגמור (חגי׳ ג ז). בירך התחילה בעבירה תחלה ואחר כך הבטן (סוטה א ז). עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד (ב״מ ז ג). סבכה שהתחיל בה מפיה טהורה עד שיגמור את קורקורתה, התחיל בה מקורקורתה טהורה עד שיגמור את פיה (כלים כח י). מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק (ר׳ יוסי, ירוש׳ פסחי׳ י ו, ועוד) [1]). — *התחיל תחלה: הוא התחיל בעצה תחילה לפיכך לקה תחילה (סוטה יא.). —

---

[1]) לא ברור מה טעם בחר ר״י חריזי בשם זה, ועי׳ מנדס, Jew. Enc. I 390.]

[2]) [שרש משני שנגזר מן הִתְחִיל, צורה שנגזרה מן תְּחִלָּה משרש חלל, כדגמת תפלה מן פלל וכד׳.]

[3]) [עי׳ בהערה שלפני זו.]

[1]) מאמר זה בא כידוע בתו״ס גם בנסחה: מי שהתחיל במצוה הוא גומר אותה, אם התחלת במצוה הוי גומר אותה (עי׳ פרלא, אוצר לשון חכמים עמ׳ 56 ועוד). ובדבור נוהגים לומר, בערבוב הנסחאות המתחיל במצוה אומרים לו גמֹר.]

ובצרוף כפ̇על עזר למקור של פעל אחר בלמ״ד היחס, *התחיל לעשות דבר: משישבו במקדש התחילו למשכן (שקלי א ג). עד הקיץ וכו׳ עד שיתחילו העם להכניס בכלכלות, עד שיעבור הקיץ וכו׳ עד שיתחיל העם לקצור קציר חטין (נדר׳ ח ז). ואינו מתחיל למנות אלא עד שיטהר (נזיר ז ג). תתחיל לפרק באגוזים ולפקל בבצלים אינו חבור (עקצ׳ ב ה). והבגד שהוא תפור בכלאים הכור עד שיתחיל להתיר (שם שם ו). התחיל גלגל חמה לשקע (ירוש׳ ברכ׳ א א). ובשחלה ר׳ יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות (ברכ׳ כח:). התחיל (שלמה) להתפלל לפני הב״ח (מד״ר ברא׳ ח). — *והתחיל בדבר לעשותו: טלית שתחיל בה לקרעה, כיון שנקרע רובה אינה חבור (כלים כח ח). — — *וכפעל עזר לפני פעל אחר בבינוני: התחילו כל העם שורפים (פסח׳ א ח). התחיל מחטא ויורד (יומא ה ה). התחילו היחידים מתענין (תעני׳ א ד). התחילו גשמים מנטפין (שם ג ח). התחיל מונה את שלו (נזיר ג ט). התחיל מרדד ויוצא (תמיד ו ג). התחלתי מביא להם ראיות (נגע׳ ז ד). התחיל הבן מצטער מפני החמה (מכי׳ בשלח ד, מה״ם, ל.). התחיל צוות (ספרי במד׳ קלא). התחיל מספר מעשה הזאב (ירוש׳ ברכ׳ א ט). ועמד כל אחד ואחד מהן והתחיל נוטל יראתו בידו וקורא (שם שם ט א). והתחיל מקדמיני ושואל לי שאלות (ר׳ עקיבא, שם יבמ׳ טז ג) התחילו הן בוכין ור״ע משחק (סנה׳ קא.). ישב לו קוץ לאחד מהן התחיל מחרף ומגדף (רב יוסף, כדם לא.). התחילה מטחת דברים כלפי מעלה (ר׳ ברכיה, מד״ר שמות ג). התחיל פרעה משחק עליהם ומקרקר אחריהם כתרנגולת (שם שם ט). כך ישראל כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם התחילו צועקים ותולין עיניהם להקב״ה (שם שם כא). התחילה עושה מריבה כנגדו (שם במד׳ ג). התחיל בלעם חורק שיניו עליו (שם שם כ). משל לטבח שבא לשחוט פרתו של מלך, התחיל המלך רואה, כיון שהרגיש שהמלך רואה התחיל משליך את הסכין וכו׳ התחיל לומר תצא נפשי שבאתי לשוחטה וכו׳ (שם שם). נטל הזקן את הכלכלה מלאה זהובים והתחיל הולך ומשתבח בביתו (תנחומא קדושים ח). — וכן גם בבינוני, *מתחיל עושה: למלך שהיה לו כרם אחד ונזדווגו לו ג׳ שונאים הראשון מתחיל מקטף בעוללות והב׳ מזנב באשכולות, הג׳ מעקר בגפנים (מד״ר ברא׳ מג). לבן מלכים שאמר לו אביו לך לבית הספר, הלך לו לשוק והיה מתחיל משחק עם הנערים (שם במד׳ ג).

— הִפעִי, *הֻתְחַל, — שהתחילו בו, שהתחילו לעשותו: אין נותנין חיטים לריחים של מים אלא כדי שיטחנו כל צורכן מבעוד יום וכו׳ כמה דאינון אמרין תמן משום לא הותחל בכל טפה וטפת כן אינון אמרין הכא משום לא הותחל בכל חטה וחטה (ירוש׳ שבת א ה) [1]. לא יקוב אדם שפופרת של ביצה, למה משום שלא הותחל בכל טיפה וטיפה (שם שם ג א). — ובספה״א: כי ברגע הראשון הותחל ההפסד אלא שהוא מועט בהתחלה (ס׳ חינוך, משפט עג). ובינ׳, *מֻתְחָל: הנראה לי שמעשה סוג גבוה תלוי במעשה האברים וכו׳ וכולל המותחל והנולד (ר״א הקראי, גן עדן, שבת א, כג:).

*תְּחַל, ש״ז, — כמו תְּחִלָּה: אילו הן ראשי שירות שלשירה: אז, לאמר וכו׳ וצריך לשלשו ויהיה סתום בתחל ובתכל (יהודאי גאון, הלכ׳ פסוקים, מגילה, התשובות, לוין, 20). — ואמר הפיטן: בעקרת בית בתחל נכרה, כבכור ראשית בתכל בכרה (ר״א קליר, אבן בוחן, יוצר א ר״ה). מאין כמוך לך יאתה להאמר, רב מחולל כל בתחל ובגמר (מה״ר ב״ר יצחק, את השם הנכבד נלא, יוצר פכוס). הן כל פעם בהתעברו על כל לשון ואמה, מלקה לה בתחל ואחר כך מכין מלגמה (בנימין בר זרח, אבשרה, תפלה לתענית אסתר, מחז׳ איטלי א׳, פז:). פוטים אשר בתחל התקינו בעקלו בסוף כך נדונו (משה בר קלונימוס, מה מועיל, יוצר אחרון פסח).

[1]) [רק בצרוף זה בעקר בא בנין הָפע׳ בתו״מ (וגם כאן כותב בעל קרבן העדה: שלא התחיל), שלא כדרך לשון חז״ל להשתמש בבנין זה בדרך כלל בבינוני בלבד; וכאן אפשר היה לומר הדברים כבטוי פעיל כגון: שלא התחיל(ו) בכל טפה וטפה, וצ״ע.]

תְּחִלָּה, ס"נ, סמי׳ תְּחִלַּת,—ראשית, Beginn' commen-cement, במקרא בפרט עם ב היחס, בַּתְּחִלָּה, first; avant (tout); zuerst: וילך למסעיו וכו׳ עד המקום אשר היה שם אהלה בַּתְּחִלָּה (בראשי׳ יג ג). ותבאנה אל קרבנה וכו׳ ומראיהן רע כאשר בַּתְּחִלָּה (שם מא כא). וייראו האנשים וכו׳ ויאמרו על דבר הכסף השב באמתחתינו בַּתְּחִלָּה אנחנו מובאים (שם מג יח). ירד ירדנו בַּתְּחִלָּה לשבר אכל (שם שם כ). מי יעלה לנו אל הכנעני בַּתְּחִלָּה להלחם בו (שופטי׳ א א). וישאלו באלהים וכו׳ מי יעלה לנו בַּתְּחִלָּה למלחמה וכו׳ ויאמר יי׳ יהודה בַּתְּחִלָּה (שם כ יח). הנה עתה הוא נחבא וכו׳ והיה כנפל בהם בַּתְּחִלָּה ושמע השמע ואמר היתה מגפה בעם וכו׳ (ש"ב יז ט). בשנת שלש וכו׳ חזון נראה אלי אני דניאל אחרי הנראה אלי בַּתְּחִלָּה (דני׳ ח א). והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בַּתְּחִלָּה מעף ביעף נגע אלי (שם ט כא). — כְּבַתְּחִלָּה: ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעציך כְּבַתְּחִלָּה (ישעי׳ א כו). — ובלי הכרת יחס, בסמי׳ תְּחִלַּת: והם המתו בימי קציר בראשנים תחלת[1]) קציר שערים (ש"ב כא ט). תְּחִלַּת[2]) דבר יי׳ בהושע ויאמר יי׳ אל הושע וכו׳ (הושע א ב). תְּחִלַּת חכמה יראת יי׳ (משלי ט י). תְּחִלַּת דברי פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רעה (קהלת י יג). — בִּתְחִלַּת: ויהי בִּתְחִלַּת שבתם שם לא יראו את יי׳ (מ"ב יז כה). כה הראני אדני יי׳ והנה יוצר גבי בִּתְחִלַּת עלות הלקש (עמוס ז א). והמה באו בית לחם בִּתְחִלַּת קציר שערים (רות א כב). בִּתְחִלַּת תחנוניך יצא דבר (דני׳ ט כג). ובמלכות אחשורוש בִּתְחִלַּת מלכותו כתבו שטנה (עזרא ד ו). — מִתְּחִלַּת: ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מִתְּחִלַּת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים (ש"ב כא י). — ובתו"מ בַּתְּחִלָּה, בפרט בנגוד אל בסוף[3]): בין שנפל שאור בתחלה בין בסוף, לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ (ערלה ב יא). ר׳ אליעזר אומר האורג שלושה חוטין בתחלה ואחת על האריגה חיב. וחכ"א בין בתחלה בין בסוף שעורו שני חוטין (שבת יג א). אין אחר חליצה כלום בין בתחלה בין באמצע בין בסוף (יבמי׳ ה ו). מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות חנן אומר תשבע בסוף ולא תשבע בתחלה, וחכ"א תשבע בתחלה ובסוף (כתובי׳ יג א). כתב בין בתחלה בין באמצע בין בסוף משום מתנה דבריו קימין (ב"ב ח ה). בתחלה היו קורין אותן אוספי שביעית, משרבו האנסין חזרו לקורתן סוחרי שביעית (שקה׳ ג ג). בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט (מכות ב ו). כל שיש בה ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בינתים (שבועי׳ א ב). בתחלה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש (רנא, סוכה נב:). מה גפן זו בתחלה היא נרפסת ברגל ואח"כ עולה לשלחן מלכים, כך ישראל נראין כאלו מאוסים בעולם הזה (מד"ר ויק׳ לו). — ובהשלמה של פעל, *עשה בתחלה, במשמ׳ התחיל ועשה: לא יפתח אדם מחצב בתחלה[1]) לתוך שדהו (שביעי׳ ג ה). כל מלאכה שהתחיל בה קודם לארבעה עשר גומרה בארבעה עשר, אבל לא יתחיל בה בתחלה בארבעה עשר (פסח׳ ד ו). לא יבשל אדם בתחלה מיום טוב לשבת וכו׳ אכלו או שנאבד לא יבשל עליו בתחלה (ביצה ב א). אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי (תעני׳ ב ט). משקין בית השלחין במועד ובשביעית, בין ממעין שיצא בתחלה בין ממעין שלא יצא בתחלה (מו"ק א א). המוצא מת בתחלה מושכב כדרכו נוטלו ואת תבוסתו. מצא שנים נוטלן ואת תבוסתן (נזיר ט ג). מצא ספרים קורא בהן אחת לשלשים יום וכו׳ אבל לא ילמד בהן בתחלה (ב"מ ב ח). — ובאותה משמ׳, בהשמטת ב היחס, *תחלה, כמו בתחלה: למה קדמה שמע לוהיה אם שמע, אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות (ר׳ יהושע בן קרחה, ברכ׳ ב ב). והיכן היו מנענעין, בהודו לה׳ תחלה וסוף (סוכה ג ט). בן תשע שנים ויום אחד הוא פוסל על ידי אחין וכו׳ אלא שהוא פוסל תחלה

1) [כך כתיב; קרי: בִּתְחִלַּת.]

2) [כונת הצרוף כאן שנויה במחלקת, ועי׳ על כן׳ בדברי העורך, הלשון והספר ב 310 וכו׳.]

3) [כמו במקרא, אלא שהתפתחו בתו"מ שמושים מיחדים שלא כשמוש המלה בתנ"ך.]

1) [כמדב"ם וכן בתוספת׳ שביע׳ ג א: בתחילה.]

ותאחים פוסלין תחלת וסוף (יבמ׳ י ו). בירך התחילה (הסוטה) בעבירה תחלה ואחר כך הבטן (סוטה א ז). אם משנתנה לו אמר אני זכיתי בה תחלה לא אמר כלום (ב״מ א ג). המטלא לו ולחטאת מטלא את שלו תחלת וכו׳ ואם מלא את של חטאת תחלה ואח״כ מלא את שלו פסול (פרה ז ה). — *כבתחלה[1]: טעה ואינו יודע היכן טעה יחזור כבתחילה (ירוש׳ ברכ׳ ב ד). לאחר שהיה בידו שתי קפליות, הוליכן אצל נפח. א״ל יכול אתה לתקנה לי, אמר לו לבראתן כבתחילה אני יכול, לתקנם איני יכול (ר׳ יודן בר סימון, מד״ר ברא׳ מח). — ובתפלה: בנה ביתך כבתחלה וכונן מקדשך על מכונו (אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן, מוסף לרגלים). — *לכתחלה, במשמ׳ לראשונה, אף בנגוד לארמ׳ דיעבד (לאחר מעשה): יוצאת אשה וכו׳ בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה ובלבד שלא תתן לכתחלה[2]) בשבת (שבת ו ה). פורפת על האבן וכו׳ ובלבד שלא תפרוף לכתחלה[2]) בשבת (שם שם ז). אין נמנין על הבהמה לכתחלה[2]) ביום טוב (ביצה ג ו). חרש וכו׳ לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה וכו׳ דיעבד אין לכתחלה לא וכו׳ (ברכ׳ טו.). יוצאה אשה בעיר של זהב לכתחלת (ר״א, שבת קלח.). בני חבורה שהיו מסובין לשתות ועקרו רגליהן לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע, כשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלת (פסח׳ קא:). תולש את השער לראות מום, איבעיא להו לכתחלת או דיעבד׳ אמר רבי ירמיה תא שמע צמר המסוכך באוזן ר׳ יוסי בן חמשולם אומר תולשו ומראה את מומו ש״מ לכתחלת ש״מ (בכורות כה.). אמרת הכל ממירין לכתחילה והדר תני לא שאדם רשאי לחמיר (אלא שאם המיר מומר) דיעבד (תמו׳ ב.). — *ובמשמ׳ להתחלה: אם עקר את רגליו חוזר לכתחלת ואם לאו חוזר לעבודה (רבי שמעון בר ווא בשם רבי יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ ה ג). — וגם *בתחלה[3]), באותה משמ׳: עקרו להביא את הכלה וכו׳ אין צריכין לברך למפרע וכשהן חוזרין אין צריך לברך בתחילה (תוספת׳ ברכ׳ ד יז). תבא לקבל עליו אם היה נוהג בתחילה בצינעא מקבלין אותו (שם דמאי ב י). אין בית דין עושין אפטרופין נשים ועבדים בתחלה ואם מינה איתן אביהן בחייו עושין איתן אפיטרופין (שם תרומ׳ א יא). אין טומנין את החמין בתחילה בשבת (שם שבת ג כ). עושין אלונתיות לחולה בשבת, אימתי בזמן שטרפה מערב שבת, לא טרפה מערב שבת אסורה, שאין טורפין בתחילה בשבת (שם שם יג יב). — *מתחלת: לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וכו׳ אבל אם חברה היוצר מתחלת מותר (שבת ב ד). אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחלת ונתעוות (חגי׳ א ז). הממאנת השניה והאילונית אין להן כתובה וכו׳ ואם מתחלת נשאת לשם אילונית יש לה כתובה (כתוב׳ יא ו). מצא (מת) אחד בסוף עשרים אמה בודק הימנו ולהלן עשרים אמה שרגלים לדבר שאלו מתחלה מצאו נוטלו ואת תבוסתו (נזיר ט ג). בית שבנאו מתחלה לעבודה זרה הרי זה אסור וכו׳ אילן שנטעו מתחלה לשם ע״ז הרי זה אסור (ע״ז ג ז). כל העסוקין בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים וכו׳ (פרה ד ד). מתחילה עובדי עכו״ם היו אבותינו (פסח׳ קטז:). מתחלת לא היו מרבין מחלוקת בישראל (סנה׳ פח.). לא שנו אלא שלקחן מתחילה לבהמה, אבל לקחן מתחילת לאדם ונמלך עליהן לבהמה חייב לעשר (ר׳ יוחנן, סוכ׳ ז:). — *ומתחלת מעשה: מתחילת בריותו של עולם הוא גלה עמיקתא ומסתרתא (ר׳ יהודה בר סימון, מד״ר ברא׳ א). מתחילת בריותו של עולם נולד מלך המשיח (פסיק׳ רב׳ לג). — *וכס״ע בבנויים: כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן וסופן שגגה, תחלתן שגגה וסופן זדון, תחלתן זדון וסופן שגגה פטורין עד שתהא תחלתן וסופן שגגה (שבת יא ו). כל שתחלתו וסיפו בדעת כשר (גיטי ב ו). וכל תנאי

---

[1]) [ככמקרא.]

[2]) [מדב״ם: בתחילת.]

[3]) [במקומות אחרים אין הגרסה בתחיל מסכת כל צרכה, ועל ידה בתחילה וכד׳. ועי׳ למשל בתוספת׳ דמאי ב טו, ואולי אין כאן אלא חסר דיוק מצד המעתיקים.]

שיש מעשה בתחלתו תנאו בטל, וכל שאפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחלתו תנאו קים (ב"מ ז יא). הדם קל בתחלתו וחמור בסופו (מעי' ג ג). מי גשמים יוכיחו שתחלתן וסופן משקה (מכשיר' ו ח). לפיכך גולל הספר (של נביאים וכתובים) לתחילתו והתורה לאמצעיתה (ירוש' מגי' ה יא). ספר עזרה לתחלתו הוא נגלל (ר' אחא בר יעקב, ב"ב יד:). מה אגוז זה אם נופל לתוך הטנופת אם נטלו ומורקו ושוטפו ומדיחו והוא חוזר בתחילתו וכו' (מד"ר שה"ש, אל גנת אגוז). — *ובמשמ' לס"ע: כלי זכוכית וכו' הואיל ותחלת ברייתן מן החול שוינהו רבנן ככלי חרס (שבת טו:) — *אין זו תחלה לפלוני, אין זו תחלת מעשהו: וזאת שנית תעשו וכו' אמר להם אין זו תחלה לכם, שכבר בכיתם בימי משה (ספרא אחרי מות פרק יג, ויק. פו.). אמר לו (משה להקב"ה) כך וכך בניך מבקשים, אמר לו הקב"ה אין זו תחלה להם, עד שהם במצרים הלעיגו לי (מד"ר במדי' טז). — ומ"ר *תחלות: ונקרב בעל הבית אל האלהים הרי אחד, עד האלהים יבא דבר שניהם הרי שנים וכו' דברי ר' יאשיה, רבי יונתן אומר הראשון תחלה נאמר[1] ואין דורשין תחלות (מכי' משפטים, מסכתא דנזיקין טו, וכעין זה קדוש' ג:). — *ובהלכות טמאה, במשמ' ראשון במעלות הטמאה: השרץ שנמצא בתנור הפת שבתוכו שניה שהתנור תחלה (כלים ח ה). כל הפוסל את התרומה מטמא את המשקין להיות תחלה (פרה ח ז). מקרצת שהיתה תחלה והשיך לה אחרות כולן תחלה, פישה היא תחלה וכולן שניות (טהרו' א ח). המכניס ידו לבית המנוגע ידיו תחלות ד"ר עקיבא, וחכ"א ידיו שניות, כל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא את הידים להיות תחלות ד"ר עקיבא, וחכ"א להיות שניות, אמרו לו לר"ע היכן מצינו שהידים תחלה בכל מקום, אמר להם וכי היאך אפשר להן להיות תחלה וכו' (ידים ג א). — ובסה"מ"א: תחלת המחשבה סוף המעשה (ר"י אל"ח כוזרי ג עג). סוף מעשה במחשבה תחלה (שלמה אלקבץ, לכה דודי, ערבי שבת)[1].

1) [כאלו בכחרת לענין כלו, ולא למנין, והשוה מען מחלקת זו בדרשתו של ר' יוסי הגלילי ושל ר' עקיבא בכתיב וישלח בחם חרון אפו וכו' בהגדת ליל הפסח.]

תַּחֲלוּא, ש"ז, במקרא רק מ"ר תַּחֲלֻאִים, סמי' תַּחֲלוּאֵי, כנ' תַּחֲלוּאָיְכִי, תַּחֲלֻאֶיהָ, — כמו חלי, מחלה[2]: וראו את מכות הארץ ההוא ואת תחלאיה אשר חלה יי' בה (דבר' כט כא). אם יצאתי השדה והנה חללי חרב ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב (ירמי' יד יח). ממותי תחלאים ימתו לא יספדו ולא יקברו (שם טז ד). הסלח לכל עונכי הרפא לכל תחלואיכי (תהל' קג ג). יצאו מעיו (של יהורם) עם חליו וימת בתחלאים רעים (דה"ב כא יט). — וכתו"מ: אפי' טהורה ששתת (מן המים המאררים) סופה שהיא מתה בתחלואים רעים (ירוש' סוטה ג ה). — ובתפלה: והעלה רפואה שלימה לכל תחלואינו (במצ"ס, סדר תפלות כל השנה, ברכת י"ח, רפאנו, וכעין זה בנוסח הספרדים). — ובסהמ"א: ויאמר להביא לפניו הרופאים היודעים התחלואים וישקוהו (כס"ע פלקירה, המבקש, כח). הגופות אשר אינם נקיים מן הלחות כל אשר תוסיף מאכלים אתה מוסיף עליה תחלואים (ר"י זבארה, שעשועים, דוידזון, 84). החתן נפל בתחלואי נכפה (חתם סופר, חו"מ ז). — ואמר המשורר: והם מים אבל שתן קרואים ובו רופאים מבינים תחלואים למען הוא שאר הדם ונצחו ועל רב תחלואיו הוא שלוחו (ר"י זבארה, בתי הנפש, דוידזון, 163-164). — *ומ"י תַּחֲלוּא: הנני רואה כי שמחת על צלי האש ומכל תחלוא ומדוה תיאש (הנ"ל, שעשועים, שם, 98, ועי' שם, 89, הערות).

***תַּחֲלִיף,**[3] ש"ז, — חליפין, שבא במקומו של אחר Nachfolger, Ersatz; successeur,

1) [היום הָנהג גם ת"ז תְּחִלִּי במשמ' בא בתחלה, ומזה תְּחִלִּית במשמ' תוספת הבאה בראשית המלה prefix, בנגוד לסופית.]

2) [אמנם במקצת מקומות אפשר להבין את המלת כלשון חָלְאָה וטמאה, ועי' בדברי הערוך, הלשון והספר ג 401, על ישע' נג ד (אכן חלינו, וי"א חטאנו, הוא נשא), שם לג כד (ובל יאמר שכן חליתי, וי"א חטאתי, העם הישב בה נשא עון), ועוד.]

3) [מן תחליפא (כמע"ס) בארמ' שבתו"ס.]

נח צדיק :équivalant; successor, substitute נמצא תמים לעת כלה היה תחליף[1] (ב"ס בני' מד יז). תהי עצמותם פורחות מתחתם ושמם תחליף לבניהם (שם מו יב). — ומרבה היום השמוש במלה זו, בפרט במשמ' חמר זול ומצוי המשמש במק' חמר אחר יקר ונדיר.

תַּחֲלִיפָה, ש"נ, — חלוף, ההתחלפות של צורת בצורת וכד': עיקר חפצי בספר הזה לבאר דרכי אותיות הנוה והמשך בלשון הקדש ואורח תחליפותיה והצטרפם (ראב"ע, ס' אותיות פ:ח לריב"ג, ספרי דקדוק, סולי דוקס י, 1).

תֹּחֶלֶת, עי' תּוֹחֶלֶת.

תחם [2], ממנו •תְּחוּם, *תִּחֵם.

***תָּחַם**, קל לא נמצא במקורות.

— פע', •תִּחֵם [3], — הציב תחום וגבולות, Grenzen setzen; fixer des frontières; to fix borders: מאי חצובא אמר רב יהודה אמר רב שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ (ב"ב נו.). לפי שבעולם הזה מתחמים באבנים ובחצובות אבל לעתידי לבוא מתחמין באבנים טובות ומרגליות (פסיק', ר"כ, עניה סוערה, בובר, קלז:, ופסיק' רבי לב, אים שלום, קמע.). — ואמר המשורר: לבי לחכמה ישאף תמיד צף בים יתַּחְמָה [4] (סבזי, אידלזון-טורטסינר שירי סימן, 197).

— נפע', *נִתְחַם, נקבע לו תחום, הֻגבל: ביום חתונה נתקדשתי בסיני להתחם [5] (מאיר ב"ר יצחק, אדיר ואים, יוצר לשבת אחר שבועות). הגיף בהיתחמו

1) [במק' הרשעים שמתו במבול.]
2) [עי' תְּחוּם, *תִּחֵם, הערות.]
3) [בבנין הדגוש בא פעל זה, הנגזר מן השם תחום, גם בארמ' ובסור', ומארמ' השאל שמושו לעברי' שבתוים.]
4) [כאן כנראה במשמ' לן בתחומה.]
5) [כלשון הכתוב: והגבלת את העם (שמות יט יב), ת"א: ותתחם ית עמא.]

כלומר כשתתחימהו [1]) יהא לו שש פאות (פי' יצירה לר' יצחק הישראלי, פי' ברצלוני, הגהות קויפמן, 344).

— הפע', *הותחם, כמו נִפע': ישאו רובי שלומים בברכות ארוכות מותחמים כתחלה מלפני שוכן מרומים וכו' (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, הרכביץ א ג, 81).

***תַּחֲמוּד**, ש"ז, ותַחֲמוּדָה [2]), ש"נ — מחמד, תאוה: ואין תשוקה אלא תחמודות (מד"ז שה"ש, אגי לדודי, בובר, 38). — ואמר הפיטן: תחמודות בתים ואהלים שקר החן ויפי הבלים (ר"א קליר, ארץ מטה ורעשה, קרוב' ליום א שבועות). תצעק על כלי חמדה שבו נבתרת תחמוד עיניה נצל בשרף אפוסטמוס התורה (אמרר בבכי, קליסי ליו"ז בתמוז).

תַּחְמָס [3]), ש"ז, — עוף מן העופות הטמאים: ואת אלה תשקצו מן העוף וכו' ואת בת היענה ואת התַּחְמָס ואת השחף ואת הנץ למינהו (ויק' יא יו, וכעין זה דברי יד יס). — ובספה"א: אמר הטוו"ס דע אדוני המלך כי יש בקבוצינו תרנגו"ל חחזן וכו' ותחמ"ס ההרי והזרזי"ר הפרדסי (קלונימוס, בעלי חיים ב ז). התחמס (דער פאלקע) גדול כאיה ויקונן כנשר על הרים וסלעים גבוהים (ליגדא, ראשית למודים א ו, עז:). תחמס (אמסעל) דומה לעופות הנזכרים וגם הוא יוכל ללמוד לבטא איזה מבטא כלשון אדם (שם שם, יח:). את התחמס המנוסר יקדישו ההודיים ג"כ בעבור אמונתם (ר"ש בלוך, שבילי עולם ג, מח.).

1) [לכאורה בנין הפע', אך כנראה צ"ל תתחמיהו.]
2) [ע"פ תחמודא, תחמודתא בארמ' שבתרגומים.]
3) [גם גזירת השם וגם זהוי העוף הנקרא בו מספקים הם. אין להניח, שיש כאן גזירה מן חמס, אלא כנראה לפנינו מלה שאולה מלשון אחרת, אולי ממצר'. לפי מקום השם בכתוב, אחר בת היענה ולפני שחף ונץ וכוס וינשוף ותנשמת, קשה לקבל כמה מן הזהויים שהצעו, כגון של אהרוני, כמין ממיני הינשופים, העוף caprimulgus (שגם הוא ממיני הינשוף) או הנעמית (המנויה בשם בת יענה לפני כן), ועל כן בחר גם העורך בתרגום התנ"ך שלו בזהוי בקוקיה (cuculus canorus), שהצע אף הוא במסרת הפרשנית. אכן אין גם זאת אלא השערה, וצ"ע.]

תחן 1), מִזנו *תָּחַן.

תָּחַן, קל לא נמצא במקורות.

— פִעֵל, *התחין, — התחנן, ערך תחנה, ואמר הפיטן: אתחין בחין לחשון דברי מלעשון (כ״א קליר, ארשת ארוש, תפלת טל).

תַּחַן 2), ש״ז, — כמו תְּחִנָּה, תַּחֲנוּן: צדק ושלום עד יצמיד פילול ותחן עד יפיל (ינאי, קרוב׳ לויקרא, זולת, קלד). סכות באי בתחן למר בכו אראלי מלך (כ״א קליר, כבודו אהל כהיום, אופן לכ״ה). גדולה בתחן אשוטטה (הוא, אדפק בלהטים, רשות לעבודה, GJG, 119). להפיק תחן לחשן לחלל פני אחרון וראשון (שם, 120). בתחן ופלל יפתו מגרע בנטפי מים (הוא, תכנם לארץ, תפלת גשם). פרה בת שתים עגלת בת שנתה בצר ציר תחן בקשב שמועתה (הוא, אלורה ומפרשה, קרוב׳ לפרש׳ פרה). בפיהו (של הכה״ג) תחן ירחישו בצאתו לאהל ביום מצפהו (רקע״ג, עבודה, סדור, רפו). אזן תחן עתירתנו סוכת עתירת (יוסף בן דניאל, יודע ועד, סימן, מבחר הפיוטים מעבר׳ באיטלי׳, קלג). תחן למלא רחמים ערך בעד צמים (תלבושת זהב, GJG, 155). קיצר תחן מלהפחידם על שיגגם ועל מירדם (שם, 179). הבין נין קיש ותחן הלקיש עד לדק חקיש (תמימים כלשו, קרוב׳ לפורים). כבוד שמך מעלים בשיר ובתחן מתפללים (אות זה המקדש, יוצר לפרש׳ המקדש).

תַּחֲנָה 3), ש״נ, — מקום חניה, ואמר המליץ: ואן יהיה תחנות הלבבות העדינות כי אם על הריה ועל גבעתה (עמנואל, מחברת טז, ירדן, 277).

— ובפרט במשמ׳ מקום חנית קבוע של כלי רכב צבוריים1), Station; station, נוהג בספרות ובדבור.

תְּחִנָּה 2), ש״נ, סמי׳ תְּחִנַּת, כנ׳ תְּחִנָּתִי, תְּחִנָּתְךָ, תְּחִנָּתוֹ, תְּחִנָּתֵנוּ, תְּחִנַּתְכֶם, תְּחִנָּתָם, ר״ר כנ׳ תְּחִנֹּתֵיהֶם, — שה״פ מן חנן, התחנן, בקשת רחמים, תפלה, Flehen; supplication: ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו (מ״א ח כח). כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם וכו׳ (שם שם לח). להיות עיניך פתחת אל תחנת עבדך ואל תחנת עמך ישראל (שם שם נב). ויאמר יי׳ אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנתך אשר התחננתה לפני (שם ט ג). שמע יי׳ תחנתי יי׳ תפלתי יקח (תהל׳ ו י). האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם מתחנתי (שם נה ב). תבוא תחנתי לפניך כאמרתך הצילני (שם קיט קע). ושמעת מן השמים וכו׳ את תפלתם ואת תחנתיהם (דה״ב ו לט). — ובצרופים, הפיל תחנה, ונפלה תחנה, לפני פ׳: אולי תפל תחנתם לפני יי׳ וישבו איש מדרכו הרעה (ירמ׳ לו ז). ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו לפניך והתפלל בעדנו אל יי׳ אלהיך (שם מב ב). ויאמר (ירמיהו) אליהם כה אמר יי׳ אלהי ישראל אשר שלחתם אתי אליו להפיל תחנתכם לפניו (שם שם ט). ועוד אני מדבר ומתפלל וכו׳ ומפיל תחנתי לפני יי׳ וכו׳ (דני׳ ט כ). — ובמשמ׳ חנינה, נשיאת חן, Gnade; grâce; grace: למען החרימם לבלתי היות להם תחנה (יהו׳ יא כ); ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת יי׳ אלהינו להשאיר לנו פליטה (עזרא ט ח). — ובסהמ״א: תחנת הדל והסר יוסף בבמהרי״ר שלמה ן׳ וירגה (כ״ס ויכגה, שבט יהודה, סוסע, קסד). — ואמר הפיטן: אלהים אמץ אם תחנות ערכת (יוסף בן אביתור, אלהים אמץ, הושענה, סעה״ס, 15).

---

1) [שרש משני שגזרהו הפיטן מן תְּחִנָּה ותַחֲנוּן כדגמת התחיל מן תחלה.]

2) [אולי השפעו הפיטנים ביצירת צורה זו גם מן השם הפרטי תַּחַן (במדב׳ כו לה; דה״א ז כה): לתחן משפחת התחני.]

3) [על פי הבנה זו במלה תַּחֲנֹתִי במ״ב ו ח, עוי׳ בערך זה.]

1) [לפי הערה שמצאנוה רשומה ביד אחד מעוזרי המחבר מימי חייו, השתמש במלה במשמ׳ זו ראשונה איכהורן במכתב אל דוד פרידלנדר; ואולם לפי המובא לקמן בערך תַּחֲנוּת, השתמש פרידלנדר בצורה זו באיתה משמ׳.]

2) [כשם פרטי בא כדה״א ד יב תְּחִנַּת אבי עיר נחש, ובשבעים: Θαιμαν, תימן.]

תַּחֲנוּן, ש״ז, במקרא רק מ״ר תַּחֲנוּנִים, סמי׳ תַּחֲנוּנַי, כנ׳ תַּחֲנוּנַי, תַּחֲנוּנֶיךָ, תַּחֲנוּנָיו, תַּחֲנוּנֵינוּ, — כמו תְּחִנָּה, בקשת רחמים, מאלהים או מאדם: קול על שפיים נשמע בכי תַחֲנוּנֵי בני ישראל (ירמ׳ ג כא). שמע קול תַּחֲנוּנַי בשועי אליך (תהל׳ כח ב). תַּחֲנוּנִים ידבר רש ועשיר יענה עזות (משלי יח כג). הירבה אליך תַּחֲנוּנִים אם ידבר אליך רכות (איוב מ כז). ואתנה את פני אל אדני האלהים לבקש תפלה וְתַחֲנוּנִים (דני׳ ט ג). בתחלת תַּחֲנוּנֶיךָ יצא דבר (שם שם כג). — ובצרופים, הפיל תחנוניו לפני פ׳: כי לא על צדקתינו אנחנו מפילים תַּחֲנוּנֵינוּ לפניך כי על רחמיך הרבים (שם שם יח). — ובמשמ׳ נשיאת חן, מתן חנינה. כמו תחִנה במשמ׳ זו: ושפכתי על בית דוד וכו׳ רוח חן וְתַחֲנוּנִים (זכרי׳ יב י)[1]. — ואמר בן סירא: לא ישא פנים אל דל ו ת ח נ ו נ י[2] מוצק[3] ישמע (ב״ס גני׳ לב יו). — ובתו״מ: העושה תפלתו קבע אין תפלתו ת ח נ ו נ י ם (ברכ׳ ד ד). וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ו ת ח נ ו נ י ם לפני המקום ב״ה (אבות ב יג). ותהא תורתך מלאכתינו כל ימי חיינו ויהיו דברינו ת ח נ ו נ י ם לפניך (ירוש׳ ברכ׳ ד ב). שתוי אל יתפלל אם התפלל תפילתו ת ח נ ו נ י ם (שם תרומ א ו). לא אמרן (עקר רגליו חוזר לראש) אלא שאינו רגיל לומר ת ח נ ו נ י ם אחר תפלתו, אבהן רגיל לומר ת ח נ ו נ י ם אחר תפלתו חוזר לעבודו׳ (ברכ׳ כט:). אם בחוקתי תלכו, אין אם אלא לשל ת ח נ ו נ י ם (ע״ז ה.). עשרה לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה צעקה וכו׳ ו ת ח נ ו נ י ם (מד״ר דבר׳ ב). — ואמר המשורר: אקרא אדני ואירא

---

[1]) [בירמ׳ לא ח כתוב: בבכי יבאו וּבְתַחֲנוּנִים אובילם אוליכם אל נחלי מים וכו׳, ובמק׳ זה בשבעים בבכי יָצאו (ἐχῆλθον) ובתנחומים (ἐν παραϰλήσεις) אובילם וכו׳, ובכוון זה גם וולג׳, ות״י (ברחמין סגיאין אקרבינון), ואולם למעשה אפשר להבין גם תחנונים כאן, כבזכר׳ יב י, כלשון מתן חנינה; ואפשר שחשבעים סומכים על דרשת אל תקרי, הבאה לקבע תבנה זו: אל תקרי (ז״א אל תפרש) תחנונים כלשון בקשה אלא כלשון חנינה ותנחומים.]

[2]) [נ״א: ותחנונים.]

[3]) [נ״א: מצוק.]

עוני מן ת ח נ ו נ י יהיו טרח (ר״י סלוי, יוצן ומקים זמורת ה, 29). — ובמהמ״א, גם מ״י ˚תַּחֲנוּן: ותצליח לעבד לך להשכיל בשפכי ת ח נ ו ן בינו לבינך (ד״ה של יהודי מלריס וא״י, מן ב, 264). — ˚ובכנוי לתפִלת „רחום וחנון״ שאחרי שמונה עשרה.

תַּחֲנוּנָה[1]. ש״נ, במקרא רק מ״ר תַּחֲנוּנֹתָי, — כמו תַּחֲנוּן: האזינה יי׳ תפלתי והקשיבה בקול תַּחֲנוּנוֹתָי (תהל׳ פו ו).

˚תַּחֲנוּת[2], ש״נ,—כמו תַּחֲנָה: ת ח נ ו ת הוא שם על משקל תרבות וטעמו מקום החניית ולזה כניתי את המקום אשר יחנו שם העוברים והשבים להחליף את הסוסים והעבדים (Station) בשם ת ח נ ו ת (דוד פרידלנדר, בכוס״ע תקסג, 107).

תַּחֲנֹתִי, — מלה לא ברורה כל צרכה[3]: ויועץ (מלך ארם) אל עבדיו לאמר אל מקום פלני

---

[1]) [צורת מ״י זו הניח, למשל, גם רד״ק במכלול (ליק, קסו:).]

[2]) [פרידלנדר, בכתבו את הדברים, ראה בלי ספק תַּחֲנֹתִי (עי׳ ערך זה) שבכתוב כתמורת תחנותי, ולפי זה קבע את צורת המלה. ואמנם עי׳ תַּחֲנֹת, הערה.]

[3]) [הפרשנות העברית, החל בת״י (בית משרי), הבינה את המלה כמ״י (בנקוד תחנתִי) בסיום הרבות במשמ׳ מקום חניה, ועי׳ תַּחֲנֶה, ואמנם יתכן שהנקוד השאיר באפשרות את ההבנה כפעל בסיום כדגמת סבותי וכד׳. ואכן נדרש כאן פעל שיתקשר עם אֶל מקֹום וכו׳, וכן בשבעים, לפי הענין: Ταρεμβαλῶ..., (εἰςτὸντόπογ), כנראה במשמ׳ אתקרב, בוולג׳: ponamus insidias, ז״א נניח מארב. ואלו החדשים הציעו תקונים, גם על יסוד החנחה הקרובה, כי בא כאן אותו שרש כמו בסוף פס׳ ט: כי שם ארם נְחִתִּים, שלפיו ההצעה תֵּנְחָתוּ במק׳ תחנתי הקרובה ביותר (עי׳ גם בדברי העורך, הלשון והספר ב 119), אלא שגם פעל נחת זה אינו עולה יפה כל צרכו בשני המקומות, ובודאי אין לקבל את הקריאה תחנו אתו וכד׳. לפי הענין עדיף היה למצא לשון מארב או א י ו ם, אולי בקריאה כגון: אל מקום פלני אלמני תַּחְתּוּ (מן חתת), וכן: כי שם ארם מְחִתִּים, וצ״ע.]

אלמני תַּחְנֹתִי, וישלח איש האלהים אל מלך ישראל לאמר השמר מעבר המקום הזה כי שם ארם נחתים (מ״ב ו ח-ט).

תַּחַף, ס״ז, — כמו תָּחַב: תּוֹחֵף[1]) את החררה, בשפוד (נ״א משפוד) ואוכל עמה כזית בשר (ירוש׳ חגי׳ ג ג).

***תַּחְרָא**[2]), ש״נ, — האחור שבגוף האדם, שֵׁת, After; derrière; anus: והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תַחְרָא יהיה לו לא יקרע (שמות כח לב). — ובספהמ״א, במליצת הכתוב: דלת שפתו גדולה כתחרא מקפת לו סביב בלי להקרע (יוסי בן יוסי, אתה כוננת סדר העבודה ליוה״כ, מחזו׳ איטו׳ ב, ריד:). — °ובמשמ׳ שריון, ע״פ הבנה זו בכתוב: מלובשים בשריונות ותחרת וסוחרה וברמחים לטושים (דברי מסן, 6).

***תַּחֲרָה**, ש״נ, — כמו תחרות, קטטה, חרון: כאב ראש לענה וקלון יין נשתה בתחרת ובעס (ב״ס גניי לד כט). — ועי׳ °תְּחוֹר, *תַּחֲרוּת.

תַּחְרָה[3]), פ״ע — כמו התחרה: כי את רגלים רצת וילאוך ואיך תְּתַחֲרֶה את הסוסים (ירמ׳ יב ה).

התמלך כי אתה מְתַחֲרֶה בארז (שם כב יח). — ואמר המשורר: והן רצות לתחרות הברקים ואם מתנהלות הנה לאטן (יצחק בן עזרא, פניני שיר, סעה״ם, 160).

***תַּחֲרוּת**[1]), ש״נ, — מעשה האיש המקנא ומתחרה בזולתו: מה ראו דינין לקדום לכל מצות שבתורה שכשהדין בין אדם לחבירו תחרות ביניהם נפסק הדין נעשה שלום ביניהם (מכי׳ משפטים א). בראשונה היו משפחות עומדות ואבלין עוברין משרבה תחרות בציפורין התקין ר״י בן חלפתא שיהו המשפחות עוברות והאבלים עומדין (ירוש׳ ברכי׳ ג ב). סיפרי מנין שמטילין איבה ותחרות ומחלוקות בין ישראל לאביהן שבשמים (שם שבת עז, וכעין זה בבלי שבת קטז.). אמר הקב״ה למשה לשעבר היתה איבה ביני לבין בני שנאה ביני ובין בני תחרות ביני ובין בני (מד״ר במדי׳ יב). ומה אם העליונים שאין בהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות הן צריכין שלום, התחתונים שכולן שנאה ותחרות וקנאה עאכ״ו שהן צריכין שלום (שם דברי׳ ה). רבונו של עולם תורה שנתת להם לישראל אינן עוסקין בה והרי איבה וקנאה ושנאה ותחרות ביניהם וכו׳ למה קרא למלאכי השרת חברים לפי שאין ביניהם איבה וקנאה ושנאה ותחרות ומינות ופלוגת דברי׳ (שם שה״ש, היושבת). — ובספהמ״א: נכנס תחרות בין אליעזר ובין ישמעאל (פדר״א לא). — ואמר הפיטן: תחרות רגז הניח וזוכר רחם (ר׳ אליה בר שמעיה, אספוס, סל׳׳ס׳ ג עפי״ם). — °ובמשמ׳ התחרות במרוץ או במעשה גבורה אחר, בגוף או ברוח Wettbewerb, Turnier; concours, tournoi; competition, tournament, נוהג בספרות ובדבור.

---

1) [אמנם במאמר דומה בתוספת׳ חגי׳ ג יב כתוב מפֹרש: תוחב את חררה בכוש או בקיסם ואוכל עמה זית, ע״כ. ועי׳ בבבלי שם כד:. ולפי זה אפשר שאין כאן אלא טעות במבטאו הפרשׁ של המעתיק.]

2) [בפרשנות ובמלונים נתפרשה מלה זו כאל מובנה שריון, ואולם, כפי שהוכיח העורך במחקר מיחד, ראשונה בעתונות המדעית, ולאחרונה בחלשון והספר כ 219 וכו׳, לא נולד פרוש בלתי מתאים זה אלא בטעות הבנה בתרג׳ הארמ׳ פום שְׁרִין (כך צ״ל), כלו׳ פי טבעה, פי טבעות, שחבינוהו כאלו כונתו פום שִׁרְיָן, פי שריון, ואין כונת הכתוב אלא שהיה פי המעיל נתון בתוכו, ולא כלפי חוץ, ולא מצא כותב התורה לכך תמונה מן הטבע אלא באבר זה שבגוף האדם, ונגזרה המלה תחרא מן חרא (עי׳ שם), ועי׳ בהקבלות המובאות במאמר העורך הנזכר לעיל. ומובן שאין ערך להשואות משפות אחרות שבדו אותן המלמדים מלבם.]

3) [פעל משני שנגזר מן חרה, בקצור במקום התחרה. ואמנם אלמלא הנקיד אפשר היה לבטא תִּתְחָרֶה, מִתְחָרֶה, ואולי כך עקר. ועי׳ *תַּחֲרוּת, תערות].

1) [יצחק אפשטין (הגיוני לשון, 160 וכו׳, ומקדם במאמר בעתונות) חשב לקבע הבדל משמעותי בין תַּחֲרוּת להִתְחָרוּת, ואולם אין הבדל ברור כזה יוצא משמוש המלים במקורות.]

תַּחְרִים [1], ש״ז, — מעשה רקמה באריגים במחט.

תַּחַשׁ [2], ש״ז, הפסק תַּחַשׁ, מ״ר תְּחָשִׁים, — מין בעל חיים שהשתמשו בעורו כיריעה לכסוי אהלים: וערת אילם מאדמים וערת תְּחָשִׁים ועצי שטים (שמות כה ה). ועשית מכסה לאהל ערת אילם מאדמים ומכסה ערת תְּחָשִׁים מלמעלה (שם כו יד). ונתנו עליו כסוי עור תַּחַשׁ (במד׳ ד ו). מכסהו ומכסה הַתַּחַשׁ אשר עליו מלמעלה (שם שם כה). ואלבשך רקמה ואנעלך תַּחַשׁ (יחזק׳ יו י). — ובתו״מ: שני מכסאות היו, אחד של עורות אילים מאדמים ואחד של עורות תחשים (שבת כח.). תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה, ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא, וקרן אחת היתה לו במצחו [1] ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז (שם כח:). — ואמר המשורר: מה בצע כי תִלְבַּשׁ משי ופעמיך תנעל תחש (רמב״ע, פרשים ח, גבורי, ספה). ואם יגבר ועלה ראש מסילה אזי ילבש עדי ינעל תחשים (שלמה מזל טוב, מעמוני משלי שכל, דברי חפץ, ו). — ואמר המליץ: תחש או פרא (צעברא) החיה הזאת יפה מכל חיות העולם הנודעות (ליבזה, כאשים למודים ח ו, יד).

***תַּחְשׁוֹן**, — מלה לא ברורה [2]: כולהון (בני ראומה) לשון טרדות חן, טבח טבחון גחם גמחון [3], תחש תחשון, מעכה מעכון (ר׳ ילקק, מד״ר בראשי׳ כז).

תחת [4], ממנו ״תַּחַת, תַּחַת, תַּחְתּוֹן, ״תַּחְתּוֹנִי, תַּחְתִּי, תַּחְתִּיָּה, תַּחְתִּית.

״תָּחַת [5], קל לא נמצא.

---

1) [חדושו של המחבר במקי Spitzen, dentelle, lace. ע״פ הערב׳ חִ׳רַם a), קוף המחט.]

2) [ע״פ בונדי, Aegyptiaca 1 וכו׳, השוו: רבים טרם או תחם במצר׳ במשמ׳ עור מרֻכָּך(?) ואחרים ראו במלה, בהתאם למסית הפרשנות (ועי׳ בהמשך), שם של בעל חיים, ולאחרונה תשות אהרוני, בערב׳ דחשׁ במשמ׳ דולפין, ואחריו הלכו גם מלמדים אחרים. ואולם אין זה מסתבר, שספרה התורה על שמוש בעורות של דולפיני ים דוקא כנגד ״עורות אילים״, אשר שמושם כיריעה לאהל מצוי ומובן הוא. לפי הענין המצפה כנגד עורות אילים (לבנים) הוא: עורות עזים (שְׁחֹרים), ומסתבר שאין לפי זה תחש אלא מבטא קדום, שממנו התפתח בשמוש הגרוניות השם תַּיִשׁ, ועי׳ גם ערך זה. בתרגומים הארמיים תורגם תחש, כידוע, ססגונא, ושם זה נדרש, כאלו כונתו שָׂשׂ בגונים הרבה (עי׳ שבת כח.), צבעוני (על ססגונת, ססגוניתא, עי׳ Preuss, Medizin עמ׳ 266), ואין זה אלא דרוש על המלה שלא הובנה, כי לדעת כמה חוקרים (עי׳ קרויס, Lehnw. II 405, תוספת הערוך 299) אין כאן מלה שמית, אף שלא הצליחו לעמד על מוצאה. ואמנם השוה συσκηνία וכד׳ כצרוף הנגזר מן σκηνή, אהל ביונ׳, אשר השתמשו בו כדי לציין עורות ששמשו בצרופם מכסה לאהל, וצ״ע.]

a) خرم

---

1) [אין זאת, כמובן, אלא אגדה, ואין מכאן סמך לזהוי התחש בדולפין בעל קרן.]

2) [המחבר ראה במלה גמחון (עי׳ בערך זה, עמ׳ 798) ש״ז עברי, ולפי זה היה עלינו לדון גם את המלים טבחון, תחשון, מעכון שעל ידה. ואולם יתכן, ואף מסתבר, שהכונה לצורות פעל בארמ׳ במשמ׳ גחם אותם, תַּחַשׁ (במשמ׳ תְּחָשָׁה, תשתיק) אותם, טבח אותם, מעך אותם, ולפי זה לא היה שם עצם בצורת תחשון קים בעבר׳.]

3) [נ״א גחמון, ועי׳ בדברי קרויס, תוספת הערוך קב, ובמובא שם.]

4) [שרש זה, שכנראה קרוב הוא אל נַחַת, קדום הוא בכל השפות השמיות (על האשור׳ ר׳ בערך תַּחַת), ועי׳ בהערות לערכים תַּחַת, ״תַּחַת, תַּחְתִּי.]

5) [פעל זה היה קים אף בתקופת המקרא, ואלה דברי העורך, הלשון והספר ב 413 וכו׳, על הכתוב (בדבר׳ לג כז) מְעֹנָה אלהי קדם ומתחת זרעות עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד: ״סוף הפסוק קשור הוא בוי״ו החיבור וההיפוך בהתחלתו. ועל כן: כשם שכאן מדובר על השמדת אויבים, כך בוודאי מעין זה גם תוכנו של המשפט הראשון הוא בהשמדת כוחות אויבים כאלה בידי האלוהים. ומכאן, שאין

—פעי״, תחת, — גרם מחתה, הרעיד, ואמר חפיטן: מלך תחת חלד מהביט, מרעיד יסוד בהביטו (כ״א קליר, מלך אזור, יוצר א כ״ה).

תחת [1], תה״פ ומ״י, בהפס׳ תחת, בכנ׳ תחתי, תחתיך, תחתיו, תחתו, תחתיה, תחתינו, תחתיכם תחתם, תחתיהם, תחתני, תחתנה, —א) למטה, unten; en bas; below: ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת (ברא׳ מט כה). — ועם מ(ן), מתחת באיתה מ״ש׳ [1]): אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת (שמות כ ד). כי יי׳ הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (דבר׳ ד לט). ומחנה מדין היה לו מתחת בעמק (שפט׳ ז ח). שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך (ישע׳ יד ט). שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת (שם נא ו). ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת [2]) (עמוס ב ט). מתחת שרשיו יבשו וממעל ימל קצירו (איוב יח יז). — ובסמ׳ כמ״י, תחת הדבר, או עם ל, תחת לדבר, מתחת הדבר, מתחת לדבר, אל תחת הדבר, למתחת לדבר, במשמ׳ למטה מן הדבר unter; sous; under: ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע (ברא׳ א ז). והשענו תחת העץ (שם יח ד). ותשלך את הילד תחת אחד השיחם (שם כא יה). ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון (שם לה ח). והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים (שמות ו ו). ואשר במים מתחת לארץ (שם כ ד). וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו (שם כא כ). ויבן מזבח תחת ההר (שם כד ד). ושתי טבעת זהב תעשה לו מתחת לזרו (שם ל ד). ולקחו

״מענה״ שם עצם, שהמסורת ניקדה אותו מְעֹנָה וחכמינו דרשוהו כאשר דרשו, אלא בינוני של פועל: מְעַוֶּה ז״א משפיל ומדכא, כלשון ״זמיר עריצים יענה״ (ישע׳ כה ה), לאמור: אל זה ה״מענה אלהי קדם״ וכו׳, היא שאף יגרש וישמיד מפניך כל אויב. והואיל ו״מענה׳ הוא בינוני הפעיל במשמעות משפיל, על כן מובן הוא, שעלינו להבין גם ״ומתחת״, שלא בניקודי בינוני הפעיל: ״ומַתְחִת״, ז״א מכניע ומוריד תחת. הרי כך נגזר מן ״תחת״ גם במורית הפועל ״תחתי״ (הוריד, הכניע), בערבית תחת (היה למטה), בחבשית ״אתחתַ״, השפיל, הכניע, וכדומה. על ידי פירוש פשוט זה, שפרסמתיו ראשונה בס׳ היובל למארט, (1925), עמ׳ 274, בטלות גם הצעות תיקון, שהוצע אף בזמן האחרון.״]

[1]) [המלה נמצאת באותו שמוש, ואמנם גם בשינוי משקל, בכל השפות השמיות, חוץ מאשור שאמנם באה בה מלה תֶּחֶנ (כנראה במק׳ תחתנ, שכן נבלעה ח גרונית בלשון זו) במשמ׳ בא כח, חבא תחת וולתו, וכנראה נדחקה. והשוה במכתבי עמרנה 252, 26 תַחְ׳תַם (כנראה כמלה עברית כנענית: תחתם), בכנעני (סלושץ, אוצר 977) ובאוגרית׳ תחת, ארמ׳ וסור׳ תחית, ערב׳ דרום׳ וצפונ׳ תַחְתַ a), בכוש׳ תֶחוּת כתאר במשמ׳ שפל, נמוך. חלף המשקלים תַחַת — תַחוּת (שעקרו תַחְת) בלשונות אלו, אפשר לראותו כחלופים אַחַר — אָחֹר, או אֵיךְ — אָרֹךְ בסמ׳ לְעֻמַּת הנפרד וכד׳, ועי׳ על חלופי משקל בשם ובפעל בכלל בדברי העורך בפרק על תנועה ומשקל בעברית ובשמית, בהלשון והספר א. כבמלות־יחס אחרות כגון אֶל, עַד, עַל (על יד אֱלֵי, עֲדֵי, עֲלֵי) וכד׳ כנגד אליו, עדיו, ועליו וכד׳, מתחלפת גם במלת תחת־תחתיו וכו׳ צורה קצרה (שנחשבה כאלו כמ״י) בצורה בעלת סיום (שנחשבה כמ״ר), הבאה בפרט בצרוף לכנויים (תחתיו וכו׳), ואמנם בא גם תחתם על יד תחתיהם וכד׳, ואין גם זה בעקר אלא חלוף משקל, שכנגדו אף בשמות עצם, ועי׳ בדברי העורך שם, בפרק על יחיד ורבוי בהתהוות הלשון.

בדומה לכך יש לראות גם חלופי צורות כגון תחתני, תחתנה, כנגד תחתי, תחתיה, אלא שהצורות בנו״ן (השוה, למשל: תכריע קמי תחתני, ומוריד עמים תחתני בש״ב כב מ ו־מה כנגד תחתי בתהל׳ יח מ ו־מח) קרובות הן למבטא של צפון הארץ, וכן בכנענ׳ תחתנם (בכתבת אשמנעזר מלך צידון, ש׳ 9) כנגד תחְ׳תַם במכתב מדרום א״י ממכתבי עמרנה.]

[1]) [הבחן בין שמוש זה, שנולד בטשטוש משמעותה של מ(ן) היחס גם במלים אחרות כגון מַעַל, מימין, משמאל, מצפון, ובין שמושה של מן במשמעותה העקרית בצרופים כגון והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים (שמות ו ו) המנויים בהמשך. — על הכתוב בדבר׳ לג כז: מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם, עי׳ ²תַחַת, הערות.]

[2]) [עי׳ פְּרִי, הערות.]

a) تحت

אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים (ויק׳ יד מג). מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדת הפסגה מזרחה (דבר׳ ג יז). ותקרבון ותעמדון תחת ההר (שם ד יא). והאבדת את שמם מתחת השמים (שם ז כד). ויחגר אתה מתחת למדיו (שפט׳ ג יו). וירדפו את פלשתים ויכום עד מתחת לבית כר (ש״א ז יא). אין לחם חל אל תחת ידי (שם כא ה). תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסלי (ש״ב כב לז). וכל בית שאן אשר אצל צרתנה מתחת ליזרעאל (מ״א ד יב). וישב ישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו (שם ה ה). ופקעים מתחת לשפתו סביב סבבים אתו (שם ז כג). מתחת לכיר הכתפות יצקות (שם שם ל). וארבעת האופנים למתחת למסגרות (שם שם לב). ויבאו הכהנים את ארון ברית יי׳ וכו׳ אל תחת כנפי הכרובים (שם ח ו). ויבא וישב תחת רתם אחת (שם יט ד). הלכה היא על כל הר גבה ואל תחת כל עץ רענן (ירמ׳ ג ו). ויבא בית המלך אל תחת האוצר (שם לח יא). שים נא בלואי הסחבות והמלחים תחת אצילות ידיך מתחת לחבלים (שם שם יב). וידו אדם מתחת כנפיהם (יחזק׳ א ח). בא אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב (שם י ב). ומבשלות עשוי מתחת הטירות סביב (שם מו כג). והנה מים יצאים מתחת מפתן הבית (שם מז א). תקראו איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה (זכר׳ ג י). תחת לשונו עמל ואון (תהל׳ י ז). אליו פי קראתי ורומם תחת לשוני (שם סו יז). חמת עכשוב תחת שפתימו סלה (שם קמ ד). למה יקח משכבך מתחתיך (משלי כב כז). בין שיחים ינהקו תחת חרול יספחו (איוב ל ז). תחתיו[1] חדודי חרש (שם מא כב). שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה״ש ב ו). תרדף באף ותשמידם מתחת שמי יי׳ (איכה ג סו). ואין כל חדש תחת השמש (קהלת א ט). להביא עלינו רעה גדלה אשר לא נעשתה תחת כל השמים (דני׳ ט יב). — תחת יד פלוני, משעבד לפלוני ונתון ברשותו: שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה (ברא׳ טז ט). אשר הציל את העם מתחת יד מצרים (שמות יח י). ותכנע מואב ביום ההוא תחת יד ישראל (שפט׳ ג ל). תכריע קמי תחתני[2] (ש״ב כב מ). ומוריד עמים תחתני (שם שם מח). בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה (מ״ב ח כ). עמים תחתיך יפלו (תהל׳ מה ו). ידבר עמים תחתינו ולאמים תחת רגלינו (שם מז ד). — ותחת במשמ׳ ברשות, תחת פלוני, תחת ידו, ברשותו, שיך לו: ואם לא שטית טמאה תחת אישך (במד׳ ה יט). אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה (שם שם כט). ואין יש פה תחת ידך חנית או חרב (ש״א כא ט). והמכשלה הזאת תחת ידך (ישע׳ ג ו). ותזן אהלה תחתי (יחזק׳ כג ה). ויזנו מתחת אלהיהם (הושע ד יב). — ובהשאלה, חסה תחת כנפי פלוני: מעם יי׳ אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו (רות ב יב). — ב) תחת במשמ׳ במקום, auf der Stelle; à sa place; at his (its) place, ישב תחתיו, עמד תחתיו, קם מתחתיו וכדו׳: ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים (שמות י כג). שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקמו ביום השביעי (שם יו כט). ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה (ויק׳ יג כג). ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים (יהו׳ ד ט). ויעמדו איש תחתיו סביב למחנה (שפט׳ ז כא). ועמדנו תחתינו ולא נעלה אליהם (ש״א יד ט). ויפל שם וימת תחתיו[1] (ש״ב ב כג). ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד (שם ז י). ויניחהו תחתיו ויעמד ממקומו לא ימיש (ישע׳ מו ז). את אשר השליכו (את ירמיהו) אל הבור וימת תחתיו מפני הרעב (ירמ׳ לח ט). יבוא רקב בעצמי ותחתי ארגז (חבק׳ ג יו). הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכר׳ ו יב). וראמה וישבה תחתיה למשער בנימן עד מקום שער הראשון (שם יד י). והדך רשעים תחתם (איוב מ יב). — ובמשמ׳ במקומו של אחר שהיה שם קדם, anstatt; au lieu de; instead of: ויקח אחת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה (ברא׳ ב כא). כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל (שם ד כה). ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו (שם כב יג). ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו (ויק׳ יו לב). וימלך רחבעם בנו תחתיו (מ״א יא מג). תחת הנעצוץ יעלה ברוש תחת[2] הסרפד יעלה

1) [עי׳ בפרוש העורך משנת תשי״ד לכתוב זה.]
2) [עי׳ בהערות שקדמו על צורה זו.]

1) [כתיב תחתו].
2) [כך כתיב; קרי: ותחת.]

חדם (ישעי' נח יג). תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל (שם ס יז). תחת אבתיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ (תהלי' מה יז). צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו (משלי' יא ח). וימליכה תחת ושתי (אסתר ב יז). — ובלשון תמיהה וגומה, תחת אלהים, במקומו של האל, יכול לעשות כמעשיו: התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן (בראשי' ל ב). אל תיראו כי התחת אלהים אני (שם נ יט). — ובמשמ' תמורה ומחיר, בשכר זה, במחיר זה für; for; pour: לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך (בראשי' ל יה). ונתת נפש תחת נפש עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד וכו' (שמות כא כג-כד). לחפשי ישלחנו תחת עינו (שם שם כו). שלם ישלם שור תחת השור (שם שם לו). חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה (שם שם לז). ואמר ישם יי' לך זרע מן האשה הזאת תחת השאלה אשר שאל ליי' (ש"א ב כ). התחת זאת לא יומת שמעי (ש"ב יט כב). תנה לי את כרמך וכו' ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו (מ"א כא ב). תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם (ישעי' ס יה). תחת מה עשה יי' אלהינו לנו את כל אלה (ירמי' ה יט). ומשלמי רעה תחת טובה ישטנוני תחת רדופי טוב (תהלי' לח כא). — תחת אשר, תחת כי[1], על אשר, בגלל ש: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו (במד' כה יג). לא תתעמר בה תחת אשר עניתה (דברי' כא יד). ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו (שם כב כט). תחת אשר לא עבדת את יי' אלהיך (שם כח מז). כי לא ארע לך עוד תחת אשר יקרה נפשי בעיניך היום הזה (ש"א כו כא). תחת אשר עזבוני וכו' ונצתה חמתי במקום הזה (מ"ב כב יז). לכן אחלק לו ברבים וכו' תחת אשר הערה למות נפשו (ישעי' נג יב). אז יקראנני ולא אענה וכו' תחת כי שנאו דעת (משלי' א כח-כט). — ובנגוד למה שהיה: ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב (דברי' כח סב). והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה (יחזק' לו לד). — ותחת באותה משמ': תחת בשתכם משנה וכלמה ירנו חלקם לכן בארצם משנה יירשו (ישעי' סא ז). — ואמר בן־סירא: אל תעמידהו אצלך למה יהדפך ויעמד תחתיך (נ"ס גני' יב יג, קנג, עה). כל דבר לא נפלא ממנו ומתחתיו נברא בשרו (שם מב יז, שם, שכ). — ובתו"מ: המניח את הכלכלה תחת הגפן וכו' (פאה ז ג). שומטין את הכר מתחתיו (סנה כג ח). הנטען על אשת איש והוציאוה מתחת ידו (יבמ' ב ח). שני גטין שכתבן זה בצד זה ושני עדים עברים באים מתחת זה לתחת זה ושני עדים יונים באים מתחת זה לתחת זה (גיט' ט ו). המקבל כיצד, היו מעידים אותו שנכנס תחת ידו שלם ויצא חבול (שבוע' ז ג). הילך מאתיים זוז ושקול תחתיו מן האוצר וכו' הילך מאתים זוז ופול תחתיו לאומנות (תוספת' דמאי ו ד). וכל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח (שם ע"ז ד ג). לא ישמש חבר במשתה עם הארץ ולא בסעודת עם הא' רץ א"א אם כן היה הכל מתוקן ומעושר מתחת ידו (ירוש' דמאי ב ג). שטר היוצא מתחת ידי המלוה בכתב ידו פסול (ירוש' שבוע' ז י). כיוצא מתחת ידי אחר (שם גיט' ב א). ולא יעדר תחת הגפנים (מו"ק ג.). השיב רבי תחת ר' יוסי הגלילי (זבחי' קח.). את סבור שמתחת חרוב אחד או שקמה אחת הביאה לו (מד"ר בראשי' יח). — *ובספה"מ, גם תחת הדבר, בכללו, מסתעף ממנו: הפרישות שם תחתיו ענינים, וז"שם כנוי מגולה, והענין סוד מסותר (ר"י ז"ם, מו"ה, הפריסות א). והענין הסוג הוא כלל גבות המקבץ תחתיו שני מינים לפחות (כוס מן י). — *תחת שלטון, ממלא מקומו של השליט, Unter-; sub-; sous-: כשהולך שלטון העיר ומניח במקומו

1) [לכאורה בא תחת כי בדברי' ד לז: (מן השמים השמיעך את קלו ליסרך וכו' ודבריו שמעת מתוך האש) ותחת כי אהב את אבתיך ויבחר בזרעו אחריו וכו'. ואולם, כפי שראה זאת גרמץ ראשונה, המכון הוא: ודבריו שמעת מתוך האש ותחי, כמו בפס' לג: השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי, וכן אח"כ, שם ה כג: כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמני ויחי. ואמנם כבר גרסו אף התרגומים הקדומים: ותחת.]

שלטון, אין השלטון הוא שחניח נקרא שלטון אבל נקרא תחת שלטון (יוסף לקח על אסתר ב יז).

תַּחְתּוֹן[1], ס״ז, נק׳ תַּחְתֹּנָה, תַּחְתּוֹנָה[2], תַּחְתֹּנוֹת, — שמתחת, הנתון או הנמצא מלמטה, unterer; lower ; inférieur : על ההר אשר מנגב לבית חרון תַּחְתּוֹן (יהו׳ יח יג). היצוע הַתַּחְתֹּנָה חמש באמה רחבה והתיכנה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה (מ״א ו ו). ותקבצו את מי הברכה הַתַּחְתּוֹנָה (ישע׳ כב ט). הרצפה הַתַּחְתּוֹנָה (יחזק׳ מ יח). וימד רחב מלפני השער הַתַּחְתּוֹנָה[3] לפני החצר הפנימי (שם שם יט). וכן הַתַּחְתּוֹנָה יעלה על העליונה לתיכונה (שם מא ז). והלשכות העליונת קצרות כי יוכלו אתיקים מהנה מֵהַתַּחְתֹּנוֹת ומהתיכונות בנין (שם מב ה). ומחיק הארץ עד העזרה הַתַּחְתּוֹנָה שתים אמות (שם מג יד). — ובתו״ם: גליל העליון וגליל התחתון והעמק (שביעי ט ב). חבית שנשברה בגת העליונה, והתחתונה טמאה וכו׳ (תרומ׳ ח ט). וכן שתי גזוזטראות זו למעלה מזו, עשו לעליונה ולא עשו לתחתונה, לתחתונה ולא לעליונה, שתיהן אסורות (ערוב׳ ח ח). מחזירין ציר התחתון במקדש (שם י יג). סוכה על גבי סוכה, העליונה כשרה והתחתונה פסולה (סוכה א ב). שלש לשער העליון ושלש לשער התחתון (שם ה ה). הבית והעליה וכו׳ התחתון נותן את התקרה והעליון את המעזיבה (ב״מ י ב). שתי גנות זו על גב זו והירק בנתים, ר׳ מאיר אומר של עליון, ר׳ יהודה אומר של תחתון וכו׳ אם ירצה התחתון למלאת את גנתו עפר אין כאן ירק (שם שם ו)• (כתב) מלמעלה מנה ומלמטה מאתים, מלמעלה מאתים ומלמטה מנה, הכל הולך אחר התחתון

אם כן למה כותבין את העליון, שאם תמחק אות א׳ מן התחתון ילמד מן העליון (ב״ב י ב). ניטל לחי התחתון (חולי׳ ג ב). שפתו העליונה עודפת על התחתונה, והתחתונה עודפת על העליונה, הרי זה מום (בכורות ו ה). הנוגע בכובד העליון, בכובד תחתון וכו׳ (כלים כא א). נתן בין דבר שהוא מקבל טמאה בין דבר שאינו מקבל טמאה בין מלמעלן בין מלמטן, אין טמא אלא תחתון (אהלו׳ י ה). היה (הזיז) העליון עודף על התחתון פותח טפח וכו׳ (שם יד ה). ויטהרו העליונים מן התחתונים (מקוא׳ ג ב). הנוער אגודה של ירק וירדו מצד העליון לתחתון וכו׳ (מכשיר׳ א ד). המוכר את בית הבד מכר את היצודין ואת היקבים ואת הממריכות ואת הרחיים התחתונה, אבל לא מכר וכו׳ ולא את הריחיים העליונה (תוספת׳ ב״ב ג ב). בשעה שאמר הקב״ה יהי רקיע וכו׳ גלדה טיפה האמצעית ונעשו שמים התחתונים ושמי השמים העליונים (מד״ר בראש׳ ד). — •ונתן עינו עליונה ותחתונה: ר׳ יוסי בן דורמסקית אומר הם נתנו עיניהם עליונה ותחתונה[1]) כדי לעשות תאותם אף הקב״ה פתח להם מעיינות עליונים ותחתונים כדי לאבדם (ספרי עקב מג). — •ובמשמ׳ הכתוב למטה, האמור אחר זה: אלו (המשפטים) מוסיפין על העליונים, מה עליונים מסיני אף תחתונים מסיני (מכיל׳ נזיקין א). הרי הוא אומר אם אחרת יקח לו, מקיש תחתונה לעליונה, מה עליונה בכסף אף תחתונה בכסף (שם שם ג). וילמד תחתון מעליון (הורי׳ ח.). — •זקן התחתון, כנוי לשער בית הערוה: מאימתי נעשה בן סורר ומורה, משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן, התחתון ולא העליון, אלא שדברו חכמים בלשון נקיה (סנה׳ ח א). ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור (שם שם ו). — •סימן התחתון, באותה משמ׳:

---

[1]) [כאמור בהערה לערך תַּחַת יש לזהות במלה זו גם את תאשור׳ תְּחֻנּ (כמק׳ תחתנ) במשמ׳ בא כח, הבא במק׳ זולתו.]

[2]) [עי׳ בהערה הבאה.]

[3]) [הטעם מלעיל, וכתב רד״ק: כמו התחתון, והה״א נוספת, לפיכך המלה היא מלעיל הטעם בתי״ו כי שער הוא לשון זכר, ע״כ. ורש״י כתב: נשתנית תיבה זו מכל תחתונה שבמקרא, שבכל מקום הטעם בנו״ן וזה בתי״ו וכו׳ וה״א של תחתונה כה״א של ביתה וכה״א של עזרתה ושל חלאתה, שהן יתרות, ע״כ.]

[1]) [מאמר זה בא בשינויים רבים, ועי׳ בהערות מא״ש במכילתא בשלח מס׳ בשירתא לה:, ואצל תיאודור מד״ר בראש׳ לב עמ׳ 294. ובתוספת׳ סיטה ג ט נאמרו בדברים האלה על ויראו בני האלהים את בנות האדם (בראש׳ ו ב), ובנראה עקר הכונה לאלה דוקה, שנתנו עליונים (בני אלהים) עיניהם בתחתונים ובבנות האדם, ודוק.]

בא סימן התחתון עד שלא בא העליון וכו' אפשר לתחתון לבוא עד שלא בא העליון אבל אי אפשר לעליון לבוא עד שלא בא התחתון (נדה ו א). — *ושן תחתונה, במשמ' תלתול מתלתולי בשר[1]) שבפי הטבעת: המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו תחתתונות נושרות (שבת פב.). — וכשם עצם, *תַּחְתּוֹן, במשמ' חלק תחתון, צד תחתון של דבר: ואין נותנין את הפת לתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה, ר' אליעזר אומר כדי שיקרם התחתון שלה (שבת א י). שידה שניטל העליון טמאה מפני התחתון, ניטל התחתון טמאה מפני העליון, ניטל העליון והתחתון, ר' יהודה מטמא מפני הדפין וחכמים מטהרין (כלים כב ח). — *תַּחְתּוֹנִים, במשמ' דרי הקומה התחתונה של הבית: ולא של תחתונים[2]) היא (ירוש' עירוב' ח ג). — *ובמשמ' העולם שלמטה הארץ וכל השוכנים בה, בנגיד לעליונים, למלאכי מרום: אם בורא אני אותו (את אדם הראשון) מן העליונים הוא חי ואינו מת. מן התחתונים הוא מת ואינו חי, אלא הרי אני בורא אותו מן העליונים ומן התחתונים (מד"ר בראש' ח). שכשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו עשה שלום בין העליונים לתחתונים, ביום הראשון ברא מן העליונים ומן התחתונים וכו' בשני ברא מן העליונים וכו' בשלישי ברא מן התחתונים (שם ויק' ט). ומה אם העליונים שאין בהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות הן צריכין שלום, התחתונים שכולן שנאה ותחרות וקנאה על אחת כמה וכמה (שם דבר' ה). העליונים ותחתונים שלך הן (תנחומ' חקת ח). עיקר שכינה מתחלה בתחתונים היתה וכיון שחטא אדם הראשון נסתלקה לרקיע הראשון (פסיק' ר"כ, ויהי ביום כלות משה, בובר, א:). — *ידו על התחתינה[3]), לתחתונה, הוא עלול להכנע, נוטה להפסיד: השוכר את

[1]) [כלשון רש"י בנדה מא: על בית השנים שברחם האשה.]

[2]) [כצ"ל; בדפוס קרוטושין: החתונית]

[3]) [עקר כונת הצרוף היא כנראה: ידו למטה, דפתח ידו בריבו עם זולתו, כנגד: ידו על העליונה, במשמ' רמה ידו, גבר כחו.]

האומנין וחזרו בהן, ידן על התחתונה, אם בעל הבית חזר בו ידו על התחתונה, כל המשנה ידו על התחתונה וכל החוזר בו ידו על התחתונה (ב"מ ו ב). אין לך יורד ברשות וידו לתחתונה אצל שמעון (ירוש' גיט' ה ג). יד בעל השטר על התחתונה (כתוב' פג:). היורד לתוך שדה חבירו ונטעה שלא ברשות וכו' שמין לו וידו על התחתונה (ב"מ קא.). — ובספה"א: כל מה שהשיג בחושיו משרשי העולם וענפיו ופשוטו ומורכבו ועליונו ותחתונו שכלו עומד בדבר ה' ושומר ברית ה' (ר"י אב"ת, חו"ה, השבון הנפש ג). התחתונים[1]) ר"ל היסודות הארבעה (ר"ם אב"ת, מו"נ ב ל). ומחכמת השעור מה ידע, אמר ידע כמה טפחים ברוחב בטנו וכמה ורתות בין זקנו לתחתונו (ר"י זבארה, שעשועים יב, 133). — ואמר הפיטן: אמונתך בעליונים, בריחך בתחתונים, גדולתך בעליונים דתך בתחתונים (אמונתך, קרוב' יוה"כ). — *ונוהג במשמ' הבגדים התחתונים, ובמיחד מכנסים שמתחת לבגד בסמוך לגוף, Unterhosen; caleçons; pants.

*תַּחְתּוֹנִי, ש"ז, — כמו תחתון, וביחוד מ"כ *תַּחְתּוֹנִיּוֹת, במשמ' מחלת טחורים קשה[2]): עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות (ברכ' נה.). ומבטלות (תמרים) ג' דברים מחשבה רעה וחולי מעים ותחתוניות (כתוב' י:). אל תרבה בישיבה, שישיבה קשה לתחתוניות (שם קיא.). ולא עוד אלא שהתחתוניות שולטות בו (בכועס) וכו' איזהו דבר שמכלה את העינים וכו' אלו התחתוניות (נדר' כב.). — ובספה"א: וירצה יציאתו (של הדם) עד התחתונית וכו' ע"ד פתיחת פיות התחתוניות והשלשול (יעקב בן יוסף זבארה, תרגום פרקי אבוקראט, כ"י ביהמ"ד ניו יורק, 27). הנזק הרביעי הוא תחתונית והוא חולי שבלע"ז טיניסמו"ש ר"ל נגע במעי הישר שבלשון חכמים חלחולת (מעשה טוביה, בית חדש ד ג, קי.). — *ובמשמ' דבר שמלמטה, החלק התחתון של גוף וכדו': מקום שנבקע בתחתונית

[1]) [בתרגום ר"י חריזי: מה שלמטה.]

[2]) [זאת כנראה הכונה, גם לדעת Preuss Medizin 13, ועי' שם.]

שלאדם וקוראין אותו בטיית אלשק (תפוח הנפ', הרכבי מז; ועי' עכוק, ערך פקע). היותם שני חמרים עליוני ותחתוני (ר"מ א"ח, מו"נ ב כו). כי רכב האבן העליונית הרוכבת על התחתונית הנקראת שכב (ר"י קמחי, ס' הגלוי, רכב, עמ' 153). המעלה התחתונה והיא הרכבת החומר ועולם השפל תמצא היסוד שלה בתחתוניתו (ר"י גיקטיליא, גנת אגוז, מא). ונחלש הכח העליוני וקבלו הכח התחתוני (נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, שער קרית ארבע עז). וז' שבגוף שלה הם שבעה תחתוניות (שם, שער עולם הבריאה א).

***תַּחְתּוֹנִיּוּת,** ש"נ, — החלק התחתון: וכשהיא נפוחה (השלחופית) הרבה ומתפשטת יתפשט הדג מעט בתחתוניותו עד שהמים שהם בכמות גשמיות גוף הדג שוים במשקל אל כובד הדג (אולר נחמד להכוזרי ג יא, כ).

תַּחְתַּי, ש"ז, נק' תַּחְתִּית, מ"ר תַּחְתִּיִּם, תַּחְתִּיּוֹת, — כמו תחתון, הנמצא למטה, unterer; inférieure; lower, ועי' תַּחְתִּית: ויתן לה את גלת עליות ואת גלת תַּחְתִּיּוֹת 1) (יהוש' טו יט). — ופלח תַּחְתִּית, האבן התחתונה של הרחים: לבו יצוק כמו אבן ויצוק כפלח תַּחְתִּית (איוב מא טז). — ותחתיים, במשמ' הרבד התחתי של בנין וכד', קומה תחתית: ופתח התבה בצדה תשים, תַּחְתִּיִּם שנים ושלשים תעשה (ברא' ו טז). — ובספה"א: לקבל רוח תועת מן העניינים התחתיים וכו' כי העצמים חשטוטיים נקראים גופים אלהיים (ר"ם מוירוכה, אוקספוח לחגמ' הכסם, כד:). — ואמר הפיטן: גזר אומר להיות בגלות עליות ותחתיות אור מתרוצץ וכו' (כלב"ע, מי כמוך אפס ים מבלעדיך, איגר 230). וע' תַּחְתִּית.

תַּחְתִּיָּה, עי' תַּחְתִּית.

תַּחְתִּית, 2) תַּחְתִּיָּה, שו"נ, מ"ר תַּחְתִּיּוֹת, — מעמקים, Tiefe; fond; deep, בכנוי לשאול: כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תַּחְתִּית (דבר' לב כב). והצלת נפשי משאול תַּחְתִּיָּה (תהל' פו יג). — וארץ תַּחְתִּית, במשמ' זו: כי כלם נתנו למות אל ארץ תַּחְתִּית בתוך בני אדם אל יורדי בור (יחזק' לא יד). וינחמו בארץ תַּחְתִּית כל עצי עדן (שם שם טז). — ובאותה משמ', ארץ תַּחְתִּיּוֹת: והורדתיך את יורדי בור אל עם עולם והושבתיך בארץ תַּחְתִּיּוֹת (שם כו כ). והורדהו אותה ובנות גוים אדרם אל ארץ תַּחְתִּיּוֹת את יורדי בור (שם לב יח). — ובור תַּחְתִּיּוֹת: שתני בבור תַּחְתִּיּוֹת במחשכים במצלות (תהל' פח ז). קראתי שמך יי' מבור תַּחְתִּיּוֹת (איכה ג נה). — ותַחְתִּיּוֹת ארץ, מעמקי האדמה: הריעו תַּחְתִּיּוֹת ארץ (ישע' מד כג). והמה לשואה יבקשו נפשי יבאו בְּתַחְתִּיּוֹת הארץ (תהל' סג י). אשר עשיתי בסתר רקמתי בְּתַחְתִּיּוֹת ארץ (שם קלט טו). — ואמר בן סירא: ותגע למות נפשי וחיתי לשאול תחתיות (ב"ס גני' נא ו, סגל, שנ). — ובמשמ' החלק התחתון של הדבר או של המקום: ויתיצבו בְּתַחְתִּית ההר (שמות יט יז). — ובה"ס מִתַּחְתִּיּוֹת למקום, במשמ' מלמטה: ואעמיד מִתַּחְתִּיּוֹת למקום מאחרי לחומה בצחחיים (נחמ' ד ז). — ובחז"ל, במשמ' שֵׁתוֹ של האדם: עשה לו (לאדם) נוי לתחתיתו שלא יהא מתבזה כבהמה וכו' עשה לו כסתות לתחתיתו שלא יהא מצטער בשעת ישיבתו (מד"ר קהלת, כי מקרה אחד). — *ובמשמ' כלי שמתחת לכלי: תחתית הצורפין 1) טמאה ושל נפחין טהורה (כלים יז יז). — ואמ"ו פיטנים ומליצים: בעברה השח יפהפיה ודלני משאול תחתית (ר' משה בר קלונימוס, הודם, קדר מ פספ). מהלך באין רגל מרומות ותחתיות (כלב"ע, בשם אל, כהנא א, 200). ואם הלך ואין לו בן ביום הלכו לתחתיה (ר"ש הנגיד, הבמות פליליים, דיואן, הברמן, ג, 132). — *ובהנדסה, במשמ' בסיס, תושבת:

1) [בכתוב המקביל (שפט' א טו): עִלִּית, תַּחְתִּית.]

2) [בעקר נק' מן תַּחְתַּי, וקשה לקבע לפעמים, אם הכונה לש"ע או לתאר.]

1) [בתוספתא (שם ב"מ ז י): תחתית צרפית, ונתפרש בפרוש הגאונים: כלי שיש לצורף תחתיו שכשנופל ממנו פסקא של זהב הוא מכניס לתוכו ואותו כלי שמו תחתית ע"כ, וכן גם בערוך ובמפרשים. ונוהגת המלה במשמ' זו היום בדבור ובספרות.]

כל גולם אשר מעליתו ותחתיתו והם ראשו ותושבתו שטחים ישרים ונכוחים זה לזה (לאב"ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת, שער ד, הוצאת גוטמן חלק ג, 24). — *ובמשמ' קומת הקרקע או מרתף הבית: ראובן החזיק בבית אחד תחתית בחצר האחים התוגרמים (שו"ת תורת חסד לפרחיה, סי' קטז). ועי' תַּחְתִּי.

***תְּחָתָת,** פעי' לא נמצא.

— פעי', *תְּחָתַת, — ירד לְתַחְתִּית, שקע במעמקי שאול, ואמר הפיטן: תפתה פערת פיה ובלעה הודם תוחתתו[1]) יחד ועשם רכב וסוס נרדם (ר' משה בר קלונימוס, אלוה על כל אלהים, סדר א פסח).

***תְּיָאָה** [2]), תיה, תייה, תיעה, ש"נ, — צמח הנורית, ranunculus, Hahnenfuss; renoncule; crowfoot: התיאה והחלתית והאולם (שביע' ז א). הקושט והחמס וראשי בשמים התיאה והחלתית והפלפלין וכו' (עוקצ' ג ה, וכעין זה ספרי ראה קז). אחוזת הדם והמעושנת וכו' הלעיטה תיעה חלתית ופלפלין וכו' מאי תיעה אמר רב עיקרא דמורידתא (חולין נח:-נט.).

תֵּיבָה, עי' תֵּבָה.

תִּיג, עי' *תּוּג.

תיה, עי' *תְּיָאָה.

***תְּיוֹם** [3]), ש"ז, — כמו תְּאוֹם: המפלת תיומין מביאה קרבן אחד על הכל (תוספת' כריתו' א טו). —

---

1) [פעל נגזר מן שאול תחתית ונוסף בו התי"ו כמו שנוספה בתיבה בעותיך צמתותוני וכו' (תה' פח יז).]

2) [וכך הנסחה העקרית, שנשתבשה במבטא ובכתיב חייה, ואלו בבבל, במק' שלא בטאו את הגרוניות, כתבו גם תיעה וכד'; ועי' על שנויי כתיב אלה במקורות, ועל זהוי הצמח בפרט בדברי לֶו, Flora III, 125 וכו'.]

3) [עי' תְּאוֹם, הערות.]

*ועל פרי דבוק במשנהו[1]): אתרוג ככדור פסול ויש אומרים אף התיום (סוכה לו.). — ובספהמ"א, ואמר הפיטן: גדרתיך בתוך בנותי שתיהן כאחת לתיום בשתים תתחתן בי היום (אזהרו' ר"י ברצלוני, את קולך השמעתי, ו). ציר הזביחה ומנחה הגיש בתיום (מנחם בן מכיר, אחלה את פני, סליחו' מנחה יוה"כ). — ועי' *תְּיוֹמֶת.

***תְּיוֹמָה,** תיומת, תיימת, ש"נ, — כמו תְּאוֹמָה: תמתי תיומתי[2]) לא אני גדול הימנה ולא היא גדולה ממני (ר' ינאי, פסיק' רבתי טו). — וככנוי לעלה הכפול בלולב Doppelblatt; double feuille; double leaf: נחלקה התיומת (האמצעיה) מהו וכו' ניטלה התיומת פסול וכו' נחלקה התיומת נעשה כמי שניטלה התיומת ופסול (סוכה לב.; ב"ק לו.). — *וככנוי לחוט כפול: אפילו ערב שבה לא היה בו לא קשר ולא תיומת[3]) (ירושל' שבת ז ב). — ועי' תְּאָם, הפע', הערות. — ובספהמ"א: לא נפרצו עלי דעותיה (של התורה) ולא נחלקו תיומתי פנותיה כאשר יקרה בחכמה האנושית (מנחת קנאות, קויפמן, 9). אני אשאלה למה תיומה לזוגה מנצחת (שירי תימן, אידלזון - טורטשינר, 254).

תיומת, עי' *תְּיוֹמָה.

***תְּיוּר,** ש"ז, — שה"פ מן תִּיֵּר, לווי במשמר, Geleit; escorte; convoy: לבד מאנשי התרים, שהיו דואגים לעבור ממדינה למדינת וממלכות לםלכות בלא תיור[1]) והיו נותנין לו

---

1) [רש"י: שנים דבוקין יחד, והערוך בערך תיים: רב האי ז"ל אמר התיום שאמרו שני פנים הם שנים דבוקין בברייתן ואחד שהוא שני הצאין חלוקין מלמעלן ומחוברין מלמטן כל שהוא כך ראינו קדמונינו אומרים כראותם אותו זהו תיום, ע"כ.]

2) [כמד"ר שה"ש, אני ישנה, הנוסח: תאומתי. עי' *תְּאוֹמָה.]

3) [בפי' פני משה: כשבאין שני חוטין זה על זה ונראית כתיומת, ע"כ. והשוה: שני חוטים מתאימים (כלים כז יב). ועי' תְּאַם, הפע'.]

שבר תיור[1]) (מיחס לרמ״י, דסי״ג ע יד). המחברת השתים עשרה והיא מחברת התיור וכו׳ ובקשנו תיור לשמרינו מכף אויבינו וכו׳ הסירו יגון לבבכם והשקיטו עצבכם כי אני אתן לכם תיור יסיר פחדכם ויעביר אתכם (כ״י מריזי, איתיאל יג). ועזרא נתבייש לבקש תיור (ספר חסידים, מק״ג, מתרגו). —*ובמשמ׳ דרכון, תעודת הנוסע, Reisepass; pass(e)port: ורצו ג״כ ליסע לווירמש ומפני שאין להם תיור כנהוג במדינת ספאלץ וכו׳ ובהגיע לאופנהיים מקום שמראים התיור, ומי שאין לו התיור יוקנס וכו׳ כי בתיור נכתב בעל התיור (סו״ת חות יאיר קסג, ועי׳ י״ז כסנה, לסוככו יג, 46). בדרך לא עבר בה איש יהודי מבלי כתב תיור (כ״י עמדין, מגילת ספר, פא, סס). — *ובמשמ׳ סיור של תַּיָּרִים, של נוסעים הבאים לתור את הארץ, נוהג בספרות ובדבור.

תיחות, עי׳ *תְּחוּת.

תייה, עי׳ *תִּיאָה.

תיימת, עי׳ *תְּיוֹמֶת.

תִּיכוֹן[2]), תִּיכֹן, ת״ז, נקי תִּיכוֹנָה, תִּיכֹנָה, מ״ר תִּיכוֹנוֹת, תִּיכֹנוֹת, — נמצא בתוך, באמצע, פנימי, innerer, mittlerer; intérieure, du milieu; inner, middle: והבריח הַתִּיכֹן בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה (שמות כו כח). ויבא גדעון וכו׳ ראש האשמרת הַתִּיכוֹנָה (שופ׳ ז יט). היצוע התחתנה חמש באמה רחבה וְהַתִּיכֹנָה שש באמה רחבה וכו׳ (מ״א ו ו). פתח הצלע הַתִּיכֹנָה אל כתף הבית הימנית ובלולים יעלו על הַתִּיכוֹנָה ומן הַתִּיכֹנָה אל השלשים (שם שם ח). והלשכות העליונת קצרות כי יוכלו אתיקים מהנה מהתחתנות ומהַתִּיכוֹנוֹת בנין (יחזק׳ מב ה). — ובתו״מ: (ראש האשמורת התיכונה) אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה ור׳ מאי תיכונה אחת מן התיכונה שבתיכונות (ברכ׳ ג:; ילק׳ שמע׳ שופ׳ סג). — ובסהמ״א: והעבור בנוי על המהלך התיכון (כוז״ע, ויק׳ כג ג). — ואמר המשורר: סוד שני אחים תיכונים בראשון עם אחרון (הוא, את דבר חידתי, כסנה א, 93). — *והים התיכון כתרג׳ השם הלועזי Mittelmeer, Mittelländisches Meer; Méditerranée; Mediterranean (sea): אם הים התיכון יאיר אחרי שקיעת השמש הוא ג״כ סימן ברור על הסער (למודי הטבע סו). — וכן נוהג בלשון ימינו הצרוף בית ספר תיכון, גם הוא כתרגום מלועזית.

[1]) [כך הוא הנוסח בד״ו.]

[2]) [עי׳ תוך, הערות.]

*תִּיכוֹנִי, ת״ז, — כמו תִּיכוֹן: שהנעלם מנהיג לתיכוני האמצעי לחיצוני (מכתב גילוני, לקו״ק נספח׳ 53). אנושי ג׳ חלקים פנימוני ותיכוני וחיצוני (ס׳ יצירה לברצלוני, 179). הבית הפנימי והתיכוני והחיצוני (כ״מ אלדבי, שבילי אמונה ט, קיג.).

תִּיכֹן, עי׳ תִּיכוֹן.

תיכף, עי׳ *תֵּכֶף.

תילים, עי׳ תְּהִלָּה, עמ׳ 7675.

*תָּיַם[1]), קל לא נמצא.

—פעי׳, *תִּיֵּם, — חִבֵּר זה כנגד זה כתאומים: כמו התיומת שבלולב שמתיי׳ שני צדדים באמצע[2]) כך יעקב מתיים שני האהלי׳ וכו׳ מדת יעקב עומדת בין שני אהלי׳ ומתיימת ומאחזת ימין ושמאל במדה האמצעית (ג׳יקאטיליה, שערי אורה, מנטובה, כא.). כי דעת שהוא קו האמצעי עומד בין ימין לשמאל והוא הבוקע ביניהם ומתיים את שניהם ומשלים ביניהם (שם, כח:).

תֵּימָן, תֵּמָן[3]), ש״ז, תֵּימָנָה, — צד ימין, דרום[4]), Süden; midi; south: עשרים קרש לפאת

[1]) [פעל שאול מארמ׳, ועי׳ בהערה שאחר זו.]

[2]) [השוה דברי ר״ח סוכה לב. בארמ׳: פי׳ תיומת גבא דהוצא דמתיים להו לשני צידי העלה. לפי שמוש זה אפשר היה להשתמש בצורה מְתֻיָּם במשמ׳ symmetric, ובש״ע תִּיוּם symmetry וכד׳.]

[3]) [כך, חסר, רק באיוב ט ט, כהערת המסרת.]

[4]) [ע״ש עמדת הפונה וצופה לצאת השמש, קדימה, וצד דרום לימינו.]

נגבה תֵּימָנָה (שמות כו יח). דגל מחנה ראובן תֵּימָנָה לצבאתם (במד' ב י). ושא עיניך ימה וצפנה וְתֵימָנָה ומזרחה (דבר' ג כז). אמר לצפון תני וּלְתֵימָן אל תכלאי (ישע' מג ו). שים פניך דרך תֵּימָנָה והטף אל דרום (יחזק' כא ב). ופאת נגב תֵּימָנָה מתמר וכו' ואת פאת תֵּימָנָה נגבה (שם מז יט). — וארץ התימן: אשר בה הסוסים השחרים יוצאים אל ארץ צפון וכו' והברדים יצאו אל ארץ הַתֵּימָן (זכר' ו ו). — וככנוי לרוח תימן, Südwind; vent du sud; south wind, ומכאן אף במשמ' רוח סערה בכלל: והלך (אלהים) בסערות תֵּימָן (זכר' ט יד). יסע קדים בשמים וינהג בעזו תֵימָן (תהל' עח כו). עשה עש כסיל וכימה והדרי תֵמָן[1] (איוב ט ט). המבינתך יאבר נץ יפרש כנפו לְתֵימָן (שם לט כו). עורי צפון ובואי תֵימָן הפיחי גני וכו' (שה"ש ד טז). — ואמר בן סירא: אימתו תחרף תימן ולעפות צפון סופה וסערה (ב"ס, גני' מג יז). — וכמו אלה שמוש המלה בסתמ"א. — ונתיחדה משמעות השם במקורות ובלשון החיה כשע"פ לשבט משבטי ערב שבדרום, לאבי השבט ולארצו. ומכאן גם תֵּימָנִי במשמ' בן תימן (האיש והארץ) וכד'.

תִּימֹרָה, או תִּימָרָה, במקרא רק מ"ר סמי' תִּימְרוֹת, — מלה שלא נתבררה כל צרכה: ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש וְתִימֲרוֹת[2] עשן (יואל ג ג). מי זאת עלה מן המדבר כְּתִימֲרוֹת עשן (שה"ש ג ו). — ובתו"מ: מאימתי מברכין על הריח[1] משתעלה תמרתו (ר' אבא בר ירמיה, ברכי' מג.). וריח (הקטרת) לאחר שתעלה תמרותו[2] אין בו משום מעילה (ר' פפא, פסחי' כו., וכעין זה כריתו' ו.). אין מניחים כלי תחת בשר עד שיכלה כל מראה אדמומית שבו, מנא ידעי' מר זוטרא משמיה דרב פפ' אמ' משתעלה תימרתו (חולי' קיב.). — ובסתמ"א: וכמו שהעשן בהעלותו תמרתו הוא מתמר ועולה כמקל וכו' (ר"י מוסקטו, נפוצות יהודה מה). — ואמרו פיטנים ומשוררים: האם פסו וגם אפסו לניחוחים בתמרתן (סמך לעד, יוצר לשבת הפסקה ב). נרד וברכם גמר תמרותיך להעשין (משלם בר קלונימוס, גן נעול אוה, מ"ג מן הפיוט אפיק רנן ושירים, יוצר לב' פסח). וישלח למזרח נגה זרחו ולמערב תימרות שבחו (ר"י הלוי, לכבוד גדלת, אל אבו סעיד בן דוקאה, מעה"ש, 100). חליפי אזכרתו תבון הקטרתו ותעלה תמרתו והיה הוא ותמורתו (אפרים בר רבי יצחק מרגינסבורג, אם אפס, עקדה, סליחי' לצום גדליה).

***תִּינוֹק**[3], תִּנּוֹק, ס"ז, מ"ר תִּינוֹקוֹת וגם תִּינוֹקִים. — ילד, Kind, Knabe; enfant, garçon; child, boy: בזמן שהצלוחית ביד התינוק וסדר החנוני לתוכה וכו' (ב"ב ה ט). ותינוק שאין בו דעת האשה מסעדתו ומזה (פרה יב י). תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה וכו' (נדה ה ג). וכן תינוק שהביא שתי שערות חייב

---

1) [כלו' חדרים אלו, שכלא בהם הבורא את הרוחות, וכן שם לז ט: מן החדר תבוא סופה, ועי' בדברי רש"י ובפרוש העורך משנת תשי"ד לכתוב.]

2) [אלה דברי מנחת שי על יואל ג ג: בספרים כ"י מדויקים מלא יו"ד ומלא וא"ו וכו' ע"כ, ולפי זה לכאורה לפנינו גזירה מן ימר או אף מן אמר, בהפיכת האלף במבטא ליו"ד כבארמ' יֵאמַר, כלשון התאמרות בגאות עשן, ואין הוכחה לדעה זו. עוד פחות מזה מסתברת הדעה הרואה בתימרות העשן מעין דקלי תמרים מִתַּמְרים ועולים. ולפי הענין אפשר שיש כאן הגיה מיוחדת במק' תגמרות מלשון מגמר, ובארמ' וערב' גומרא, גמר במשמ' גחלים לוחשות. והשוה במיוחד את דברי העורך בהלשון והספר ג, 346, על דרשת חז"ל שהובאה בדברי אבות הכנסיה, שנדרש בה השם גמר ביחזק' לח ו במשמ' יָמַר (וי"א יהיה מר), וצ"ע.]

1) [נ"א: המוגמר, ועי' ד"ס.]

2) [נ"א: תמרתו, ועי' בד"ס למקום.]

3) [אע"פ שעקר משמ' השם היא כלשון יניקה, אין שמוש המלה בתו"מ מצמצם לילד היונק משדי אמו בלבד, אלא הוא מציין את גיל הילדות בכלל מן הולד הילד עד היותו נער, כמו יֶלֶד במקרא.

בכמה דפוסים, כגון במשנ' מנק' ליוורנו, הנקוד תִּנּוֹק, ע"פ הנטיה לקצור התנועה שלפני ההברה המטעמת, שלפיה כתבו גם פנחס, בצים, במק' פינחס, ביצים, ואין לנהג כך בלשון החיה.]

בכל מצוות האמורות בתורה (סס ו יח). תנוק יונק והולך עשרים וארבע חודש מכאן ואילך כיונק שקץ וכו' (תוספת' נדה ב ג, וכעין זה ירוש' כתוב' ה ו, ובבלי סס ס.). משל אומר לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק (ספרי במד' סט). כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה (סס דברי מו). מעשה בספינה אחת של גוים וכו' והיה בה תינוק אחד יהודי וכו' מיד עמד התינוק בכל לבו וצעק וקיבל ממנו הקב"ה תפילתו וכו' (ירוש' ברכ' ט א). וכמה הוא שיעור נקב וכו' עד כדי שלא תיכנס ראש אצבע קטנה לתוכו של תינוק בן יומו וכו' (סס תרומ' ח ס). בשעה שהיו אבותינו בים היה מוטל עולל על ברכה של אמו ותינוק יונק משדי אמו (סס סוטה ה ו). תינוק כל זמן שמושלך בשוק אביו או אמו מעידין עליו וכו' (סס ב"ב ג א). משמרת ראשונה חמור נוער וכו' שלישית תינוק יונק משדי אמו וכו' (ברכ' ג.). יצר תינוק[1]) ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (ר' שמעון בן אלעזר, סוטה מז., סנה' קז:). נוח לו לאדם לגדל ליגיון של זיתים[2]) בגליל ולא לגדל תינוק אחד בארץ ישראל (ר' אלעזר בר"ש, מד"ר ברא' כ, תיאודור, 190). תינוק שיש בידו אבן בשבת מהו לטלטלו (סס במד' עז). משל הדיוט אומר נתת פת לתינוק תודיע לאמו (סס סס יע). — ומ"ר *תִינוֹקוֹת: תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו לעשרן וכו' (מעסר' ד ב). ההזן רואה היכן תינוקות קוראים וכו' (סבת א ג). מי שהיו לו שתי תינוקות אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת וכו' (סס יט ד). התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים (יומא ח ד). ותם, כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגה (ב"ק ב ד). לא יחלק החנוני קליות ואגוזים לתינוקות מפני שהוא מרגילן לבא אצלו (ב"מ ד יב). איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הרחים ולא מקול התינוקות (ב"ב ב ג). התקין שמעון בן שטח ג' דברים וכו' ושיהו התינוקות הולכין לבית הספר וכו' (ירוש' כתוב' ח יא). (תשלו) לנערים לחם לזקנים שמן לתינוקות דבש (יומא עה:). שלשה חלאים חלה אלישע, אחד שגירה דובים בתינוקות וכו' (סנה' קז:). משל לשני תינוקות שברחו מבית הספר וכו' (מד"ר ברא' מח). אלו סופרים ומשנים שהן מלמדין את התינוקות באמונה (סס ויק' ט, וכעין זה סס סה"ס, לואקך). — ובצרופים, *תינוקות של בית רבן: הרי בנות צלפחד באין לשאל בדין שאפלו תינוקות שלבית רבן משיבין עליו (מכי' דרשב"י יתרו יח כו, אפשטין-מלמד, 184). לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תנוקות של בית רבן (רב המנונא, סבת קיט:). זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותה (חולי פא:, וכעין זה ברכ' ח:). — ומ"ר *תינוקים: היה משה הולך ועומד לו על פתח אהליהם והשכינה מקרבת ואו' לו ה' תינוקי'[1]) יש בבית הזה ח' תינוקים[1]) יש באהל הזה י' תינוקים[1]) יש באהל הזה (ר' יהודה הלוי ב"ר סלום, מד"ר במד' ג). — ובסהמ"א: וטעם (ויהי האדם) לנפש חיה שהלך מיד כמו החיות ולא כתינוקים (ראב"ע, ברא' ב ז). וימותו רבים מן התינוקים פתאם (סוא, חזיונות, כסנא ב, 117). — ואמר המשורר: וראשית פרשה עלי פיהו קשה אשר היא נדרשה בפי התינוקים (סוא, נדוד ספיר, סס א, 27). —

תִּינֹקֶת[2]), תינוקת, תנוקת, ס"נ, — ילדה, Mädchen; fille; girl: כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קדושיה אינה צריכה למאן (יבמ' יג ב). מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן העין ונאנסה (כתוב' א י). העיד ר' יוסי הכהן וכו' על

---

1) [פן יברח ויאבד את עצמו (רס"י).]

2) [קשה הכטוי לגיון (של זיתים), תמורה על חיילים ולא על עצים, ומ"ב מביא את לשון הפרוש המיחס לרש"י: טוב לו לאדם לפרנס היל (הוא: לגיון) א' בגליל ששם גדלים זיתים הרבה ע"כ, וגם זה אינו יוצא ידי הלשון, גם בתקון: משל זיתים, שחדר לדפוסים. ולפי טבע הדברים היה צריך לומר: נוח לו לאדם לגדל לגיון שלם בגליל, ואילו אין לפנינו אלא שבוש במה שנחשב כר"ח. וצ"ע.]

1) [כך בדפוס וניציה וגם בקצת דפוסים אחרים, וכן נראה במקורי, ואלו ביתר הדפוסים תקנו ע"פ הצורה השכיחה יותר: תינוקות.]

2) [עי' *תִינוֹק, הערות. המלה ילדת, הנוהגת במקרא, באה בתו"ם בדרך כלל רק במשמ' צעירה בגיל (כת"נ), בנגוד אל זקֵנה, על יד תינוקת כש"נ.]

תינוקת שחורהנה באשקלון וכו' (עדיי ח ג). תינוקת בת יום אחד מטמאה בנדה (נדה ה ג). משל משלו חכמים באשה, פגה בוחל וצמל, פגה עודה תינוקת בוחל אלו ימי נעוריה וכו' (שם שם ז). תינוקת שחביאה שתי שערות וכו' (שם ו יא). תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת (שם י א). אם היו בניו ובני ביתו קטנים סותר, ועד כמה, אמר רב חסדא תינוקת בת שלש שנים ויום אחד ותינוק בן ט' שנים ויום אחד, איכא דאמרי תינוקת בת י"א שנה ויום אחד ותינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד (נדר' כד.). מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת וכו' (ר' יהושע בן חנניה, ערוב' נג:). אמרה לו (שפרת לפרעה) אתה משגיח עליה תינוקת היא ואינה יודעת כלום (מד"ר שמות א).

תיעה, עי' *תִּיאָה.

*תִּיק [1], ס"ז, — כמו נרתיק: מצילין (מפני הדלקה) תיק הספר עם הספר ותיק התפלין עם התפלין וכו' (שבת טז א). ובית המזוזה ותיק נבלין ותיק כנורות וכו' (כלים טז ז). תיק הסיף והסכין והפגיון, תיק מספרת ומספרים והתער, תיק מכחול ובית הכחול, תיק מכתב ותרונתק, תיק טבלא ופקוריטיא וכו' תיק ספפוניא וכו' תיק חלילין וכו' זה הכלל העשוי לתיק טמא לחפוי טהור (שם שם ח). — ועי"פ שמוש מלים מקבילות בלשונות אחרות, נוהג היום גם במשמעיות אחרות, כגון: אסף התעודות השיכות לענין מסים, ובהשאלה: משרד, תפקיד בממשלה, ועוד. — ועי' *נַרְתִּיק, 3817 [2]).

*תִּיָּר, תייר, ס"ז, — התר את הדרך, Kundschafter; explorateur; explorer: מהו דרך האתרים כי מת התייר הגדול [1]) שהיה תר להם את הדרך (ירוש' יומא א א). שיירה שנפל עליה גיים מחשבין לפי ממון ולא לפי נפשות שלחו לפניהן תייר מחשבין לפי נפשות (שם ב"מ ו ד, וכעין זה בבלי ב"ק קטז:). לדרוש ולתור בחכמה, מהו ולתור להעשות תייר בחכמה (מד"ר קה"ס, פיג). וקול התור נשמע בארצנו, אמר ר' יוחנן קול תייר טב נשמע בארצנו זה משה בשעה שאמר וכו' כחצות הלילה (שם שה, הנלכים; וכעין זה שם, החלכה). ולא בדברי תורה בלבד היה שלמה תייר אלא על כל אשר נעשה תחת השמים (שם קהלת, ונהפי אח לבי). — ובפסחם"א: אמרו לו הענגים הללו תיירים היו לפנינו וכו' צריכים אנו תיירים שיתורו לנו את הארץ לידע איזו (ע"ז) נעבדת והתי אסורה ואיזו בטילה והתי מותרת (מדה"ג דבר' א כב, וכעין זה במסכת ר' אליעזר, פנחלחו, 175). וקבץ כל חילותיו ובקש תייר אחד להראותו מקום חנותם וכו' ויקרא המלך לתייר ויאמר לו וכו' (מקעות ר' בנימין מטודילו, גריניסוע א, 78). — *והתייר הגדול, כתאר כבוד לפרנס [2]): כ"ד רוזני נגידי ד"א ובראשם הרב התייר הגדול אביר הרופאים והרועים וכו' (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 312). וביחוד כבוד מחו' הרב הנגיד המופלי' התייר הגדול פרנס דד"א מוהר"ר אברהם נר"ו (שם, 346; ועי' עוד שם, 316, 393, 513). — ואמר הפיטן: שני שדיך דבוק אחים חסידים לרועים תירים חסודים (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר אי פסח). — ובלשון ימינו נוהגת המלה במשמ' מבקר אורח, בחשפעת הלעז tourist, במשמ' זו, ולפי זה נגזרו צורות נוספות מן השם.

תִּיֵּר, עי' תור.

*תִּיר, — מלה מְסֻפֶּקֶת [3]): אין חפין ואין מתגרדין ביום

---

1) [אין זאת למעשה אלא המלה היונ' θήκη (ש"ג), אלא הואיל וכלל המחבר גם את היונ' נרתיק (ναρθήκιον) במלונו, בודאי ראה גם תיק כמלה שנתאזרחה בעבר', ועל כן נכללה גם היא, ואמנם מעטנו בדגמאות. היום משמשת המלה כש"ז. במק' תיק נמצא גם הכתיב החסר תק, אשר ית' בנעמ (MGWJ 71, 434 וכו') מוצא אותו גם בחרוז הקשה שבשיר לצור יעקב של צהלל גאון: והעשירם (את הדבורים) בהון עתק ברתק להאתק בתק ותק כזרים, ועי' שם.]

2) [המלה תיק ו, המשמשת היום בשמושים מרבים בלשוננו, כידוע, במקורה ארמית היא (בצורה מְקֻצֶּרֶת של פעל, תקום), ולא עברית.]

1) [ושם סוטה א י: שמת אחרן התייר הגדול.]

2) [ע"פ המובא לעיל מתו"ם.]

3) [עי' בהערה שאחר זו.]

טוב אבל מחדדין את הכלים בתיר[1]), שפין כלי כסף בקירטון, אין חפין את הכלים בנתר ביום טוב אבל מדיחין אותן במורסן ובמלח בשבת וכו' (תוספת' יו"ט ד י).

תִּירוֹשׁ, תִּירֹשׁ[2]), ס"ז, כנ' תִּירוֹשִׁי, תִּירֹשְׁךָ, תִּירוֹשֵׁךְ, תִּירוֹשָׁם, — מיץ ענבים שלא הפך ליין[3]) Traubenmost; moût; grape-juice: ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש (בראשי' כז כח). ודגן ותירש סמכתיו (שם שם לז). כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו ליי' לך נתתים (במדי' יח יב). וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך (דברי' ז יג). ואספת דגנך ותירשך ויצהרך (שם יא יד). לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך וכו' (שם יב יז). ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו (שם יח ד). אשר לא ישאיר לך דגן תירוש ויצהר (שם כח נא). וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש (שם לג כח). ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים (שפט' ט יג). ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים ארץ זית יצהר ודבש (מ"ב יח לב). אבל תירוש אמללה גפן נאנחו כל שמחי לב (ישעי' כד ז). ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו (שם סב ח). כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו (שם סה ח). ונהרו אל טוב יי' על דגן ועל תירש ועל יצהר (ירמי' לא יא). כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש והיצהר (הושע ב י). ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו (שם שם יא). והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר (שם שם כד). כי את יי' עזבו לשמר זנות[1]) ויין ותירוש יקח לב (שם ד י-יא). כי יילילו על משכבותם על דגן ותירוש יתגוררו יסורו בי (שם ז יד). גרן ויקב לא ירעם ותירוש יכחש בה (שם ט ב). כי שדד דגן הוביש תירוש אמלל יצהר (יואל א י). הנני שלח לכם את הדגן והתירוש והיצהר ושבעתם אתו (שם ב יט). והשיקו היקבים תירוש ויצהר (שם שם כד). אתה תזרע ולא תקצור אתה תדרך זית ולא תסוך שמן ותירוש ולא תשתה יין (מיכה ו טו). ואקרא חרב על הארץ ועל ההרים ועל הדגן ועל התירוש ועל היצהר ועל אשר תוציא האדמה (חגי א יא). דגן בחורים ותירוש ינובב בתלות (זכרי' ט יז). נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו (תהל' ד ח). וימלאו אסמיך שבע ותירוש יקביך יפרצו (משלי ג י). השיבו נא להם כהיום שדתיהם וכו' ומאת הכסף והדגן התירוש והיצהר אשר אתם נשים בהם (נחמי' ה יא). ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהנים אל לשכות בית אלהינו (שם י לח). את תרומת הדגן התירוש והיצהר (שם שם מ). ומסכנות לתבואת דגן ותירוש ויצהר (דהי"ב לב כח). — ואמר בן־סירא: וגם על היין אל תתגבר כי רבים הכשיל תירוש (נ"מ גני' לא כה, סגל, קלז). מלואות פז וחותם ברקת קול מזמור על נועם תירוש (שם לב ו, סגל, קלח). — ובתו"מ: הנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה ומותר ביין (תוספת' נדרי' ד ג). דגנך מלא תרושך מלא ויצהריך מלא (ספרי דבר' מג). התורה קראת אותו (את היין) תירוש, תירושך

---

1) [המלים אבל מחדדין את הכלים בתיר אינן בדפוסים ולא בחלק מכתבי היד, ובמקומן בדפוסים רק ואין (שפין וכו'), ואינן כנראה (עי' גם בדברי יסטרוב, ערך תיר) אלא כפילות מן אבל מדיחין אותן במור(סן וכו'), הבאות אחרי כן. ואין חדד בא בתו"מ אלא במשמ' עשית חד ועקץ ולא כלשון לטוש סתם, ומובן שאין חדוד כזה מתר ביום טוב.]

2) [כן באוגרית תרת', ויש משוים למלה זו, כנראה בצדק, בארמ' ובסור' מירתא, מאריתא וגם באשור' סירש, שיריש, ובקופט' (כנראה כמלה שאולה) אמברים באותה משמ', ואין סתירה בין גזירות אלו, המורות על שרש ירש (ירת') או ורש (ורת') קדום, שנוצרו בו צורות מבנין קל (תירוש, מירתא) ומבנין שפעל, ושאולי משמעותו היסודית כלשון שחיטה, סחיטת מיץ מן הענבים. משרש זה אפשר לגזור בעברי גם הוריש (מקביל לשפעל באשור') במשמ' גרש (עמים) מן הארץ וכד'.]

3) [משמ' זו יוצאת בפרוש ממקומות אלו במקרא, שהכתוב מבחין בהם בין יין ותירוש, וכן תשמוש בתו"מ. ואין לקבל את דעת קֶחלר במלונו, כאלו תירוש היא מלה קדומה במשמ' יין ממש, ואמנם יש שמליצת השירה המקראית משתמשת במשג התירוש במקי היין, כשם שהיא קוראת ליין דם ענב וכד'.]

1) [כן יש לצרף הענין, וע' רד"ק.]

זה היין (ירוש' שם ז א). ואם זכיתם תירושך ואם לאו תירושי כד"א ותירושי במועדו (פסיק' ר"כ, עשר תעשר, בובר, ק). — *וככנוי לגרוגרת: תורה קראת לאשכול תירוש, ובני אדם קורין לגרוגרת תירוש (ירוש' נזיר ב א). — ובסהם"א: אם דרכם לקרוא תירוש לכל מיני מתיקה וכו' (המאירי ליומא ח). — *ומ"כ: צעד פני נוסך תירושים[1], פתח עתה נזכרים חטאי (פענח רזא עס"ת, ויצא, כג.). — ואמר הפיטן: נתגאה לשתות בם תירושיו הוא ושרים ועבדיו ונשיו ופלגשיו (ר' שמעון בר יצחק, אמרו לאלהים, קרובץ ז פסח). — ואמר המשורר: באו ימי הקור והתירוש, אדם וקולו בבלי דמם (ר"ש הנגיד, מה אב, דיואן ג, הברמן, 85).

תַּיִשׁ[2], ש"ז, הסמי תַּיִשׁ. מ"ר תְּיָשִׁים, — הזכר שבעזים, Ziegenbock; bouc; he-goat: ויסר ביום ההוא את הַתְּיָשִׁים העקדים והטלאים (בראשי' ל לה). עזים מאתים ותְיָשִׁים עשרים (שם לב יח). זרזיר מתנים או תַיִשׁ ומלך אלקום עמו (משלי ל לא). אילים שבעת אלפים ושבע מאות ותְיָשִׁים שבעת אלפים ושבע מאות (דהי"ב יז יא). — ובתו"ם: משל לרועה שבא זאב ונזדווג לצאנו, מה עשה העמיד תיש אחד לנגדו (ר' יוסי בן חלפתא, ירוש' סוטה ה ח). גדיים שהינחת נעשו תיישים (רבן גמליאל, שם שקלי' א ב). אם אין גדיים אין תיישים, אם אין תיישים אין צאן (שם שם י ב). איזהו כוי שנחלקו בו רבי אליעזר וחכמים, זה הבא מן התיש ומן הצבייה, היכי דמי, אילימא בתיש הבא על הצבייה וילדה וכו' (חולי' עט:). עם זה שאני מוסר לך איני מוסר לך תיישים אלא גדיים, וכבשים איני מוסר לך אלא טלאים, שעדיין לא נתעסקו במצות ועדיין לא הגיעו לתיישים (אדר"נ יז). — ובסהם"א: נגשו למלחמה חפרשים בידי אנשים ולבות תישים (ר"י חריזי, תחכמוני, קמינקא, 482). פניו פני איש אך בשכלו תיש (עמנוי, מחב' א, הברמן, 48). כי התיישים יש להם זקן, ולא הכבשים (גרשון בן שלמה, שער השמים ז א). — ואמר המשורר: ואחד יעלה יגש באחד כמו זרזיר וכזאב על תיישים (שיר על פסוק סא-שקאק לר' שלמה מזל טוב, שמעוני מתי שכל, דברי ספר לבני עדלמן, ו). — *וככנוי של גנאי, בדברי החרזן: ואשאג כליש, ואתושך תיש[1], ואחצוב כשיש... שיר שמירים[2] (יהודי בן ששת, תשובות תלמידי דונש, שטרן 8).

***תְּיָשָׁה**[3], או *תַּיְשָׁת[4], ש"נ, — נקבת התיש, עֵז: אלא בצבי הבא על התיישה וילדת (חולי' עט:), הכל מודים בהיא תיישה ובנה צבי שחייב (אם שחט אותם ביום אחד), שה אמר רחמנה ובניו כל דהו (שם שם). אלא תיישה ובנה, דכוותה הבא כהנת ובנה (בכורות מא:).

***תֵּךְ**, או *תְּכָה, מ"ר תְּכִים, — מקום קשור[5]: קל הקילו בתפירתה (של המגילה) שאם תפר בה שנים או ג' תכים שהיא כשירה (ירוש' מגילה ב ג).

תֹּךְ, תוֹךְ[6], ש"ז, — מרמה ועשק, Betrug, Bedrückung; fraude, oppression; deceit, oppression:

---

[1]) [כלו' שר המשקים.]

[2]) [גם בארמ' ובסור' תַּיְשָׁא, באשור' דַשׁ, ערב' תַיְשׁ, ואולם, כאמור בהערה לערך תַּחַשׁ, יתכן שאין כאן אלא מבטא אשורי בטשטוש הגרונית בפק' תַּחַשׁ באותה משמ', וצ"ע.]

---

[1]) [והעיר המהדיר: תיש הוא בן קפרון לגנאי ולחרפות מכנה אותו כן.]

[2]) [הכונה בקרוב: ואחצב בתוך אבני שמיר הקשות כמו בשיש הרך.]

[3]) [כך מנקד הרד"ק, מכלול קמא:.]

[4]) [כך, תַּיְשָׁא, המבטא בסור', וכנראה לכך כונת חז"ל.]

[5]) [המלה שאולה מארמ' שבתו"ם תְּכָא, סור' תֶּכְּתָא (מ"ר תְּכֵא) במשמ' זו, וכן באשור' תִּכְּתְ, מ"ר תִּכָּתֵ, חבל, כבל.]

[6]) [יש משום בארמ' ובסור' תַּךְ, וגם תָּךְ (מן תוך) ו־נתך במשמ' חזיק, קפח (עי' בתרג' למשלי יז כו נתך בפק' ענש), ולפי הכתיב המתחלף אין לקבע את שרש המלה, שאין על ידה פעל בעבר'. המלת

אלה פיהו מלא ומרמות וָתֹךְ תחת לשונו עמל ואון (תהל' י ז). הוות בקרבה ולא ימיש מרחבה תֹּךְ ומרמה (שם נה יב). מִתּוֹךְ ומחמס יגאל נפשם (שם עב יד) [1]. — ואמר המשורר: לכן מתך ומחמס לבבי ימס וכים יחמה (מנחם, אגרת אל חסדאי אבן שפרוט, תשוי תלמידי מנחם, XXVI). ותלך על נתיב מרי באישיו וגלות תוך בתוך לבב פסתם (רמב"ע, תלמד מזמן, בכודי, רכב). ומום יש בו ואין תוכו כברו, ויש בו תוך וגם מרמה כשועל (ראב"ע, תסוף תמן, אינר 49). — ומ"כ *תֻּוכִּים: יען לא נאמנת רוחך ביראת ה' ולבך מלא תוככים (ב"ז, ב"ם א לג). — ועי' תכך.

***תְּכְבֹּסֶת,** תכבוסת, ש"נ, — כמו כביסה: שיהו (העוסקים בפרה) טעונים תכבוסת בגדים ורחיצת גוף והערב שמש (ספרי במד' קכד). אבל אסור בתכבוסת כל שבעה (רב תסדא תעני יג:; וכעין זה מו"ק טו., יז:). ל"ש אלא הטהרות שנעשו בין תכבוסת ראשונה לשניה אבל טהרות שנעשו אחר תכבוסת שנייה טהרותיו טמאות וכו' (נדה קב.). אי מה אהלים של ישמעאלים אין להם תכבוסת יכול אף ישראל כן וכו' (מד"ר שמות כג; וכעין זה שם שה"ש, תמורה אכי). אמר לו (ר' אליעזר בנו של רשב"י לר"ש בן יוסי) ולא היו צריכין (ישראל במדבר) תכבוסת, א"ל הענן היה שף בהן ומלבנן (שם דבר' ח). — ואמר הפיטן: חלצה ונגהצה ברחיצה ותכבסת (יוסף בר שמואל, אלהים בלעדך, קרוב' לשבת הגדול).

באה כמעט תמיד על יד מרמה (עי' גם בהערה שאחר זו), ולפי זה יש לקבע את הוראתה. על צורת תְּכָכִים, שרבים חושבים אותה כמ"כ מן תֹּךְ, תיך, ועי' תְּכָכִים.]

[1]) [השבעים מצאו מלה זו, כנראה בצדק, גם בירמ' ט ד—ה במק' המלים הסתומות (למדו לשונם דבר שקר) העוה נלאו שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת אותי, והם גורסים שם: העוו, נִלְאוּ שֹׁב, תֹּךְ בְּתֹךְ, מרמה במרמה, מאנו דעת אותי.]

***תַּכְבָּר,** תוכבר, ש"ז, — גדי צלוי ממלא בשר[1]: ר' ישמעאל קורא אותו גדי מקולס, ר' טרפון קורא אותו תוכבר שתוכו כברו (מכי' דרשב"י בא יב ט—י, הפמן־מלמד, עמ' 14, וכעין זה במקומות אחרים).

תָּכָה, קל לא נמצא במקרא.

—פעי', תֻּכּוּ, — פעל מספק: אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תֻּכּוּ [2]) לרגלך ישא מדברתיך (דבר' לג ג). — ובמחס"א: ושחו מרומות מסבול גדלך ותכו אדמות לפעמי רגליך (אמו"ך לראב"ד ב ד ג). בני

---

[1]) [המלה באה גם בארמ', בתרג' של וחמש צאן עשיות (ש"א כה יח): וחמש אען תכברא, וספק הוא, אם נולד השמוש בשם בארמ' או בעבר'. דרשתו של ר' טרפון על כל פנים אין לה מקום בארמ', שאין תוֹךְ, תֵּיךְ מצוית בה, בעוד שהמלה כר (הארמית במקורה) שמשה גם בלשון החכמים בעבר'. ואמנם, כדעת רבים, אין דברי ר' טרפון (במ"א: של ר' ישמעאל) כנראה אלא דרשה בשם שהיה קים כך בלשון, ויתכן שלפנינו מלה שאולה מיונ' או רומ', שלא זהתה עד כה, או שלפנינו מבטא שבשבול מן תרבוכה, משרש רבך (עי' שם). בבבלי פסח' עד. באה בקצת ספרים הנסחה תוך תוך, ואיננה אלא ט"ס, ועי' גם בדברי רש"י שם. ועי' בערך תֵּיךְ, עמ' 7683, על הצרוף תוכו כברו.]

[2]) [כל הכתוב קשה הוא, ואין למצא באור אמתי למלה זו, כל עוד לא נפתרו יתר הסתומות שבמשפטים, שלפי נוסחם בכתוב ובמסרת הנקוד אינם מצטרפים לענין מובן אחד. ומשום כך אין לראות את פרושי המפרשים והמתרגמים אלא כהשערות או כדברי דרוש, כגון השבעים: והם יהיו (εἰσίν) תחתיך (נמוכים לך); ולג': ואלה אשר יקרבו (appropinquant) לרגליו ישאו (יקבלו) מתורתו; הסורי: והנון מדרכין (צ"ל מדברין) לרגלך; ת"א, בדרשה: ואנון מדברין (ז"א נחוגים) תחות ענגך, וכעין זה ת"י ותרג' ירושלמי. ואפשר שהשפעו התרגומים הארמיים משמוש של צורות כגון יתך, יתהך, במק' יהלך, יתהלך בארמ'. חז"ל דרשו את המלה: אלו ת"ח שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה (ב"ב ח.), והפרשנים העברים שחברו אותה עם איש תככים (עי' תכך, הערה), מבארים את הענין (כפרוש רש"י) או

חורי צרפת חיו לו (לנאפאלעאן) לעבדים ועמי הארצות תוכו לרגליו (כמא"ג, הלרפאים בכוסיא, מבוא).

תָּכוֹל, עי' *תְּכֹל.

***תְּכוֹל**, ש"ז, — תִּכְלָה, קֵץ, ואמר הפיטן: חי מלפנים מלך, ועד תִּכֹּל[1]) כל מלך הוא לבדו ימלוך (ר"א קליר, אנסיכא מלכי, מלכיות מוסף א ר"ה). תפוחי תכול[2]) תולעת תחן תקותם בשופר (אסופים, מוסי ר"ה, מחזי איטלי ב, מח:).

***תְּכוּן**, או תִּכוֹן, ש"ז, במגלת סרך היחד — קביעה[3]): על פיהם יצא תכון הגורל לכול דבר (ה ג). ואלה תכון דרכיהם על כול החוקים האלה בהאספם ליחד (שם שם ה). אל ימש מאתם איש כוהן ואיש כתכונו ישבו לפניו (שם ו ד). אל ידבר איש בתוך דברי רעהו טרם יכלה אחיהו לדבר וגם אל ידבר לפני תכונו הכתוב לפניו (שם שם יא). — ובמשמ' מדה: עם מבוא אור ממ[עונתו] בתקופות יום לתכונו (מגי' היהודים 12 ,5, ליכט, 172). כול הרכב היוצאים למלחמת עם אנש[י] הבנים סוסים זכרים קלי רגל ורכי פה וארוכי רוח ומלאים בתכון ימיהם מלומדי מלחמה וכו' אנשי חיל למלחמת מלומדי רכב ותכון ימיהם מבן שלושים שנה וכו' (מלחמת בני אור בבני חושך לוח 6, שו' 12-14). כיא כול קיצי אל יבואו לתכונם וכו' (פשר חבקוק 7, שו' 13). — ואמר הפיטן: אלה תיכון תלולים תיקון תחתונים תת תחלות תודה לויי (ינאי, אלה אזהרת, קרובי לפסח, זולאי, רסה).

ששוקלים אפשריות שונות (עי' בדברי ראב"ע), שאינן מניחות את הדעת. ואין כאן המקום להאריך בבאור הפרשה מרבת הקשיים.]

1) [כך, או תִּכּוֹל, הנקוד במחזורים.]

2) [במחז' איטל' שם נדפס: תבול, וכנראה טעות דפוס היא, וצ"ע.]

3) [מלה זו, השכיחה מאד במגלות ממדבר יהודה, משמשת בהן על פי הבנתה בכתובים כלשון הדבר הנכון, מן כון, וגם במשמ' מדה.]

א. **תְּכוּנָה**, ש"נ, — אוצר שחוכן וכונן[1]), Schatz; trésor; treasure: בזו כסף בזו זהב ואין קצה לַתְּכוּנָה כבד מכל כלי חמדה (נחום ב י).

ב. **תְּכוּנָה**, ש"נ, כנ' תְּכוּנָתוֹ, — מדה, שעור[2]), Mass; mesure; measure: צורת הבית ותְכוּנָתוֹ ומוצאיו ומובאיו וכל צורתו וכו' (יחזק' מג יא). מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תְּכוּנָתוֹ (איוב כג ג). — ובספה"א, גם במשמ' מדה מן המדות, המצינת דבר או אדם, סגלה וכד'[3]), Eigenschaft; qualité; quality: לולי קרת המרה וכו' לא היה הגוף עומד מפני חומת הכבד ולולי חום הכבד היה הגוף נשחת מפני קרת המרה ע"כ נמסך תכונתם זה כנגד זה (אסף הרופא, כ"י 4). כשיש מן הבריאות הנבראות עמך מבעלי חיים מי שואת תכונתו[4]) מי הוא אשר יערך לי וכו' (כ"י א"ח, פרקים לריב"ג, פרק נד). וענין שית זונה ונצורת לב תכונת[5]) זונה מעמיקה בתרמית ונמנעת מהשיג ערמתה שמורה מהתפתות (שם, פרק נלר). אבל איפה האנשים אשר הרגתם בתבור (שופט' ח יח) הוא שאלה על

---

1) [משמעותה וגזירתה של המלה יוצאות מענין הכתוב ומחשואת הנאמר על ב. תַּבְנִית שביחזק' כח יב וכו': אתה חותם תכנית (צ"ל תְּכֻנּוֹת) וכו' כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו. ועי' ב. תַּבְנִית. על פי הכתוב בנחום יש שמשתמשים במלה היום אף במשמ' כלים ובגדים, שהכלה מביאה אותם אתה מבית אביה, Ausstattung, trousseau.]

2) [עי' הכן, תָּכַן, הערות; א. תַּבְנִית, הערות.]

3) [אין זו אלא הגדרה כללית של משמ' המלה, הבאה בספה"א בגונים שונים, כגון צורה, אפי, טיב, מצב ועוד.]

4) [במקור הערבי: צפתה a).]

5) [במקור הערבי: היאה b).]

---

a) صفتة b) هيئة

תתכונת[1]) ובעבור זה היה תשובתם לו באמרם כמוך כמותם (שם, שרש סו). והגדולה שבטובות אשר הטיב בהם הבורא לעבדיו המדברים אחרי המציאו אותם על תכונת[2]) הכרתן בחן גמורה והבנתם שלמה היא החכמה וכו׳ (סוה, חו״ה, הקדמה). הבחינה בברואים היא העיון בפנות העולם ותולדותיהם המחוברות מהם ובתכונת[3]) חלקי כל מורכב ואופני תועלתו וכו׳ (שם, הבחינה ג). ותחלת מה שראוי לך שתעלה במחשבתך אל תחלת האדם ואל ראשות הויתו וכו׳ והוא צאתו מתכונת[4]) היסודות אל תכונת הצמח ואחר כך יעתק מתכונת הצמח אל תכונת המזון וממנו יעתק אל תכונת הזרע והדם וממנו יעתק אל תכונת החיים ואח״כ יעתק ממנו אל תכונת האדם וכו׳ (שם שם ה). תחלתם אנשים למדו החומש והמקרא וכו׳ מבלי הבנת ענין וכו׳ והם בתכונת[4]) חמור נושא ספרים (שם, עבודת האלהים ז). ובחר לך מסגולת יסודותיו היכל מתוקן דומה לעולם בשרשיו ותולדותיו ותכונתו[5]) (שם שם ע). שרשי האדם וצורתו ותכונתו[6]) וסדר חבורו (שם, הבטחון ג). יאמר בלבו אשר יצרני על צורה ותבנית ותכונה[7]) ומדה מבלי שאר הצורות והתכונות והמדות וכו׳ (שם שם ז). כאשר תעשה זה וכו׳ יאור שכלך וכו׳ ותהיה בתכונת[4]) סגולת האלהים (שם,

[1]) [במקור הערבי: חאל והיאה̈ a).]
[2]) [במקור הערבי: צפאת b).]
[3]) [במקור הערבי: וצ׳ע c).]
[4]) [במקור הערבי: מרתבה̈ d).]
[5]) [במקור הערבי: ושכלה e).]
[6]) [במקור הערבי: והיאתה̈ f).]
[7]) [במקור הערבי: והיאה̈ g).]

a) حال وهيئة b) صفات
c) وضع d) مرتبة
e) وشكلة f) وهيأته
g) وهيئة

מסמון הנפש ז). והפילוסוף אשר לו נתכנו תכונות[1]) יקבל בהם המעלות המדותיות והמדעיות והמעשיות וכו׳ (סוה, כוזרי א א). לא שנו תארם ועדים ובגדיהם וכו׳ אך נשארו בתכונתם[2]) ממתינים למשה (שם, שם לז). והיו חסידי המלכים הורסין אותם (את הבמות) כדי שלא יגדלו זולתי הבית אשר בחר בו האלהים ותתכונה[3]) אשר צוה בה (שם). ותכונת[4]) הקרבנות ואיך מקריבים אותם ובאיזה מקום ולאיזה צד ואיך נשחטים וכו׳ (שם, שם לט). ועל האמת שהבורא יתברך ינהיגם בתכונה[5]) מהתכונות, קרא אתה התכונה[5]) ההיא אם תחפוץ טבע או נפש או כח (שם, ה י). ואף הדברים שאינם גשמיים הוא מדמה אותם גשמיים וכו׳ ויציירם האדם בקולמוסו על תכונת דבר גשמי (סוה, כוח מן ד). ישיג (הדמיון) הגשם במקריו, רוצה לומר במראיו ובתכונותיו ובשיעוריו (שם ה). מאמר האיכות הוא בתארך הגוף באחת מתכונותיו הגשמיות או הנפשיות כאמרך הלבן או השחור, הקר, החם, הנגר, החכם, הרופא וכן הארוך והקצר וכו׳ כשנתכוון בהם לתאר תכונת העצם בתכונתו ותארו (שם י). האבר שמזגו רע בשרש היצירה תכלית ההנהגה המשות לו שתעמידהו על קצת בריאות ולא שתחזירהו למעולת שבתכונותיו[6]) (ר״מ א״ה, מו״נ ב לו). מן האיש האחד תלקח ראיה על כל אישי המין ויודע שזה תכונת[7]) כל איש ממנו, ואשר ארצהו בזה המאמר כי מן התכונה האחת מתכונות הגדות הנביאים תלקח ראיה על כל ההגדות אשר במין ההוא (שם, שם מו). אם כן אמרו לאופנים להם קורא הגלגל באזני היה ללמדנו תכונתם כי לא נזכר להם תכונה[8]) ולא תאר (שם ג ז). חגורי אזור

[1]) [במקור הערבי: תהי̇את לה אסתעדאדאת.]
[2]) [במקור הערבי: בהיתהם.]
[3]) [במקור הערבי: ואלהייה̈.]
[4]) [במקור הערבי: צפאת.]
[5]) [במקור הערבי: רתבה̈.]
[6]) [במקור הערבי: היא̇תה.]
[7]) [במקור הערבי: צורה̈.]
[8]) [במקור הערבי: שכל.]

במתניהם, הגורי בחולם והוא תאר ספר תכונת מלבושיהם הנראים בעיניהם יפים והוא שהיו חגורים במתניהם (רד"ק, יחזק' כג טו). והתורה היא תכונת המצות היאך תעשה (סוה, סרטים, ירס). מעילים הנזכרים הנה אינן כתכונת המעיל הכתוב בתורת, כי זה היה כתכונת הכתונת וכו' (סס, מעל). כל אבריך בתכלית הבריאות וכו' כי גופך על תכונת השלמות נצב (רס"ע פלקירה, המבקש, כד). ההצלחה הראשונה היא בריאות איברי האדם ויופי התכונה (סוה, כלסית הכמה, 6). אנשים רעי התכונה (רלב"ג, איוב, מענה איוב א). כי האהבה תאמר על תכונת נפש קנויה קנין גמור (נתן הרופא, מנחר המאמרים). לפי שעשתה (יעל) לעבודת האל יתברך לא לתכלית אחר ותכונת רעה (ר"י אברבנאל, סוס' ה כד, מכסים באהל). עוד הודיע ענין שני והוא באיזה מקום ובאיזה תכונה הגיעה אליו הנבואה ואמר ושמואל שוכב במטתו ונח על השלם שבתכונות לשמוע הקול ולקבל אותו השפע (סוה, ש"א ג, והכער שמואל משרת). והתכונה (ז"א העמדה) הטבעית השלימה (ביציאת הולד בעת הלדה) הוא יציאתו ע"ד ראשו יציאה שוה וקלה במהירות ושאר התכונות רעות (ורנוגי, ארס חיים, בהריון, כ"י ביהמ"ד שכטר). התכונה הטוב להמשגל הוא הנהוג אצל כל בני אדם והשכיבה עם האשה והיא מושכבת על הגב וכו' ושאר התכונות עם שהם בלתי נאותות הם רעות (סס, בפלייי האמה). אחר כך אמר בנת לרעי מרחוק וזהו תכונת הנפש והוא מן האיכות (אמו"ר לרמב"ד א א). — *ותכונה, במשמ' חכמת הכוכבים, חכמת הגלגלים[1], Astronomie; astronomie; —y, ובצרופים, *חכמת התכונה, *בעלי התכונה, *חכמי התכונה וכד': חכמת התכונת והנמשך אליה מחכמת הטבע (דונש בן תמים, פי' ס' יצירה, כ). וכבר בארנו זה ושמנו לו תמונה בספרנו אשר חברנו בתכונת וכו' הא' בחכמת תכונת הגלגל וכו' (סס, לג). וזהו המלך החכם בחכמת התכונת והמספר יותר מכל המלכים אשר מלכו ברומה לפניו והוא עשה חשבון עבור השנים לנוצרים וליונים (יוסיפון טו). וכאשר תרחיק המחשבה שהארץ כדורית ושהיא חלק אחד ממאה וששים ושש מעגול השמש, וכל מה שיש במופתי התכונת וכו' (ר"י א"ח, כוזרי ג מט). לא היתה חכמת התכונה בזמנו כמו שהיא היום (ר"ם א"ח מו"נ ב יט). שזה כלו לא יתחייב בעל התכונה[1]) שאין כוונתו שיגיד לך צורת מציאות הגלגלים וכו' (סס סס כד). וחכמי התכונה יקראו אותה בשם גלגל משוה היום (ר"י ישראלי, יסוד עולם ב א, כ:). שעשה מעשיו על פי התכונת המערכיית שבקש לו שעה כפי מערכת ככבי השמים וכסיליהם (רסב"ץ דורלאן, מגלת ספר קע, ה: המאורה ישראל). כמו שיעלת אדם מכל מה שישיג מחכמת התשבורת אל כל מה שישיג בחכמת התכונה (אמו"ר לרלב"ד א ז). עצמי השמים רבים יודעים זה בעלי חכמת התכונה (סס סס ח).— *ובמשמ' מערכת הכוכבים, גלגל השמים: אבל היא עומדת באמצע התכונה (רלב"ם, צורת הארץ, ד.). תמורת מה שראויה להמצא לצורת התכונות השטוח (סס, ב:) [2]). — *ובמשמ' חכמת המדידה, הנדסה[2]): אחרי כן בשנה שנית יעתיקו מן הלימוד הזה אל הדקדוק והשיר וכו' אחרי כן בשנה החמישית

---

1) [כתרג' הערב' היאה a), סגלה, תכונה, המשמשת גם בהוראה זו בצרוף עלם אל היאה b). — באחת מרשימותיו מעיר המחבר על דברי דוקס (שירי שלמה לדוקס, שיר יח): אשר נקרא שמו (של יקותיאל) על התכונה וכמעט אגדה מאין דרישה: במלה הזאת אשר נמצא בתנ"ך (נחום ב י) השתמשו המעתיקים ספרי הפלוסופים מלשון ערב ללשון עברי איזה דורות אחרי המשורר הזה ושמו ענינת בפרט חכמת הכוכבים. ר"ש בן תבון בפירוש מלים זרות (בסוף מורה נבוכים) לא יזכיר המלה הזאת בערך בפני עצמה, רק בערך למודים הזכיר זאת וזה הלשון: חכמת התכונה הכולל תכונת הגלגלים והכוכבים ומשפטי הכוכבים עכ"ל. והנה בספר עו"ב לר"י יוסף (הנדפס מחדש על יד החכם ר' אהרן יעלינעק נ"י) נמצאו המלות: וחכמת התכונה, פירוש תכונת הגלגלים. ור"י אלחריזי במוסרי הפלסופים (שער א, פרק יא) יזכיר חכמת התכונה והמדות, ובספר הקנה (דפוס קארעץ דף מה) וז"ל: וראה והבן עד היכן הגיעה חכמת התכונה.]

1) [במקור הערבי: אלהיאה.]

2) [עי' קלצקין־צובל ד 195 וכו'.]

a) هيئة b) علم الهيئة

לחכמת התכונה והמדות אחרי כן בשנה ששית לחכמת הכוכבים (ר"י חריזי, מוסרי הפלוסופ' א יח). — ואמרו פיטנים ומשוררים: תכונתי לו לבדיו תתי בהתיצבי נגדיו (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, קל). המשכיל בהם (במאורות) ידום כי לא יבוא עד תכונות צבאותם (בחיי, בקשה, חו"ה). הזמנים לא יתארו לך תחלה והדורות לא ישיגו לך תכונת תכלה (שם). אשר נקרא שמו (של יקותיאל) על התכונה וכמעט אבדה מאין דורשה (רשב"ג, הלפור או דור, ביאליק-רבניצקי א, 42). ואחור וקדם צר, ותחת ורום יצר, לימין ולשמאל חק, ואלה תכונותיו (רמב"ע, בשם אל, ברודי א, רמא). ומי הוא אשר בא עד תכונת יצרותיו (שם). לך ידי לך רגלי ומסך היא תכונתי (ראב"ע, לך אלי, כהנא א, 204). אל תכונתך נכספו אנשים בם שבינתך ומקומך מבקשים (הוא, אל תכונתך, איגר, 74).

‏תְּכוּנִי, תוס"ז, — א) של התכונה: במצבי הכוכבים ולקיות המאורות וזולת זה מן הדברים התכוניים וכו' (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי ס ו). הפקחות והתבונה לתחולות והמצאות תכוניות (ר"מ ויגגה, טבע יסודה, הנוצר, 8). בחלוק השברים התכוניים (יס"ר מקנדיה, ספר אילים, כתב שליפי לזרם). ועוד העתיקו ספר היסודות לאקלידס וכו' ולוחות תכוניות לחכמי פרס וכו' (ר"י דלמדיגו, אגרת אחוז, מלא חפנים, גיגר, 18). ועצה טובה זו יקרה מפז ונכונה היא בכל חמדות התכוניות וכו' (ר"י עמדין, מגדל עוז, כוס חכם, מלון לורי, קד:). — ב) כמו תּוֹכֵן, תּוֹכְנִי, חכם בחכמת התכונה, Astronom; astronome; -er: והטבעי יכחיש התחלות התכוני והנחותיו מצד העיון הטבעי עם היות החוש מסכים לדברי התכוני (אלבו, עקרים ד ג, קעג.). ועם כל אלו הנמנעות הוריות שהתכוני מניח יביא ראיה לדבריו מחלקיות הירחיים והשמשיים שהם מושגים בחוש (שם). שלא העידה בחדוש הגרמים השמימיים כי אם הדברים השפלים והוא דעת בעלי חסבוב התכוניים (ר"י אברבנאל, ברלאסי א, באור השמים). ונטייה זו נקראת בפי' התכוניים השמש הגדולה וכו' (דוד גנז, נחמד ונעים, ג מ).

תְּכוֹף, עי' *תָּכַף.

תֹּכַחַת, עי' תּוֹכַחַת.

תֻּכִּי, ס"ז, במקרא רק מ"ר תֻּכִּיִּים, תּוּכִּיִּים, — מלה שלא התבררה משמעותה[1]: אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה, כי אני תרשיש למלך בים וכו' אחת לשלש שנים תבוא אני תרשיש נשאת זהב וכסף שנהבים וקפים וְתֻכִּיִּים (מ"א י כא–כב). אניות תרשיש נשאות זהב וכסף שנהבים וקופים ותוּכִּיִּים (דה"ב ט כא). — ובסהמ"א: וכמוה תאום הזכר מן התכיים אשר אם ירדפו צייד ייעף בכבד ונבו ונולד יהיה לו כבד ונבו לאידו ולצרתו (כלילה ודימנה, תרג' ר' יעקב בן אלעזר, מהד' דרנבורג,

---

[1]) [כמעט כל התרגומים והפרשנים ראו בתכיים כמו בקופים מין בעלי חיים, אלא שנחלקו בזהוים. וולג', ת"י, הסורי, וכמה פרשנים עברים, שהלכו אחרי ת"י, ראו בתכיים טוסים (pavo), וכן השתמשו במלה כמה סופרים בסהמ"א, ולפרוש זה נסה גם יעקבביץ בלשוננו ט, 200 להביא סמך משפות הדיוח. ואלו ר"י הדסי באשכול הכפר סוף סי' סד וכו' פרש בה "מיני חיות אדמה והולכים בארבע רגליים ופעמים בזוקף ורום קומה ויושב כמו בן אדם ובעת מאכלו בידיו מטהר כל אכל וחותכו ובולעו" וכו'. ואחרוני הסופרים ראו בו את מיני ה־psittacus (Papagei; perroquet; parrot), וכן השמוש בחיים היום. וכן כתב בעל תולדות החיים (קנט): התוכי מינים אחדים נכללים בשם זה ונכרים באותותם אשר נוצות ראשם תקועות לחפך נוטות בקציהן אל עבר החרטום וכו'. ואמנם מן החדשים היו שראו בתוכיים תרנגולים, וכן קהלר במלונו, ואין כל אלה מסתברים. ואולם השבעים בתרגומם תרגמו שנהבים וקופים ותכיים λίθων τορευτῶν καὶ πελεκητῶν, כלומר בקרוב: אבנים חרוטות וחצובות בגרזן. ואכן יש להודות, כי אחר מנית זהב וכסף ושנהבים, ובנמוק לפסוק כא (וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף לא נחשב וכו' למאומה) אין מקום להזכיר בעלי חיים אלא רק חמרים יקרים ככסף וזהב ושנהבים, ובכוון זה יש לבקש את פרוש המלים. ולא מן הנמנע הוא, שהתרגום הארמי טויסין (הבא גם ביחוק' כז יח במק' הובנים!) נולד מן טיסברא וכד' במשמ' אוצר, איצרות, ביונ' θησαυρός, שהובן במשמ' טַוָּס ברא, טַוָּס בַּר, וצ"ע.]

פריס, 1881 עמ' 348). עופות ממינים שונים וכו' ישימו ביערי התמרים מעונחם ובחנובות פארותם ימצאו מחיתם היענה (שפרוים) תכיים (פפויען) חשלך (פעלעקאן) (סמפון בלוך, סבילי עולם א, ג:). התוכים (פפויען) הוא היפה בנוצותיו מכל העופות וכו' (ליכדא, רלפית למודים א ו, יח:).— ואמר המשורר: מה נאוה זנב לתכים[1], אך כבדו בזנב יום ירדפו[2] (יפו ככסים, ר"ש הנגיד, בן קהלת, אברמסון, 81).

***תְּכִיפָה**, ש"נ, — שה"פ מן תָּכַף, חבור בתפר, d. Heften; agrafement; tacking: התוכף תכיפה אחת אינה חיבור ואין בה משום כלאים (כלא' ט י)[3]. — ובסהמ"א: והנוז על שני פנים או באריגה או תכיפה במחט (זכרון לראשונים, הרמ"ה, הרכבי, מט; וכעין זה רד"ק, שרשים, טענו). — *ובמשמ' של סמיכות דברים שבאו בזה אחר זה, Aufeinanderfolge; succession: ואמר החכם כתכיפת הטובות אחת לאחת אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וכו' (ר"י א"ת, מו"ה, הפניסות ה). בגד צמר שחברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת אינו חבור ואין זה כלאים (רמב"ם, כלאים י כד). שלא יצטרך אל תכיפת הכנסת האויר והוצאתו במו הדפק (אמו"ר לרא"ב"ד א, ו, כמות הנפש). ובזה תירץ אליהוא תכיפת המכאובות בלי מנוחה ביניהם (רסב"ן דורלן, אוהב משפט, איוב, ותקרב לפסח כספי, קנז:). — ואמר הפיטן: אני אנפו בי פלאי תכיפתנו (ר"א קליר, זכור איכה, קרובי ט"ב, מחז' איטלי' א, קסח.).

***תְּכִיפוּת**, ש"נ, — תכונת הדבר התכוף, סמיכות, ביאת דבר אחרי דבר[4]: זכור לי ברחמיך המעצבות והמקרים שאפפוני ומצאוני בעולם ותשים עדיך רוב תכיפות אלו המצרים שתכפוני בחיי (ר' הלל מוירונא, ליון ג, לא.). ואמר שאחר שהיה נץ מיד בא לידי ענבים והוא מורה על התכיפות (ר"ם אלמולי, פתרי חלומ', מח.).

תכך[1]) ממנו תֹּךְ(?), *תָּכַךְ(?), תְּכָכִים.

***תָּכַךְ**, קל לא נמצא.

— הִפְע', בינ' *מִתְכַּךְ, — עני ודל, ואמר הפיטן: אנא הציץ מחרכך ותושיע עם עני ומתכך[2] (מפלט בני קלונימוס, ברח דודי, גאלה ב פסח).

תְּכָכִים[3]), ש"ז, — במ"ר, לדעת רבים מ"ר מן תֹּךְ: רש ואיש תְּכָכִים נפגשו מאיר עיני שניהם יי'

---

1) [כלו' לטוסים.]

2) [הדברים נאמרו על פי הנאמר בקלילה ודימנה, כמובא לעיל.]

3) [על המאמר שבתו"מ (ירוש' ברכ' א א, ועוד); שלש תכיפות (נ"א תכפות) הן תכף לסמיכה שחיטה וכו', עי' *תָּכַף.]

4) [בצדק מציע קלצקין באוצר המנחים ליחד מלה זו, ע"פ שמוש תה"פ תֵּכֶף, לזמן, כמו סמיכות, ואלו רציפות למקום.]

---

1) [עי' תֹּךְ, תְּכָכִים, הערות.]

2) [כנראה ע"פ הכנה זו של איש תככים (משלי כט יג). ועי' תֹּךְ, הערה.]

3) [גם צורתה המדויקת של מלה זו במ"י וגם הוראתה לא נתבררו למעשה. השבעים תרגמו רש ואיש תככים χρεωφλέτος, לווה, שקוע בחובות, כנגד δανειστής, מלוה, וכן ולג' pauper et creditor, ואלו הסורי מכאבא, מך ועני. והתרג' הארמי: מציעא, כלשון תוך ואמצע, וכן רסע"ג בתרגומו למשלי כט יג. ואמנם במקום אחר: פקיר דו אל מצאייב (עי' בהערת ב. קלאר, קרית ספר ח, 346), כלומ' עני (ו)איש מכות, כנראה מלשון תֻּכּוּ לרגליך (דברי לג ג). ועי' במובא בשמו בחפלה בסדורו (עמ' קמ). וכעין זה דוד בן אברהם אלפאסי במלונו, בערך תך (סקיז, כרך ב 732), המבאר תכו לרגלך כלשון כפיה (אצטראר) תחת רגלי הזולת, ומוסיף: ואלמצטר אסמי איש תככים, כלו' והכפוי יקרא איש תככים. ואלו רש"י מפרש: איש מזימות בעל תורה ע"כ, לשכח, ומשה קמחי (המיחס לראב"ע): שחדלות ישברהו כמו מתוך ומחמס. ומזה הענין תוכו לרגליך נשברו ויהיה תכך ותכה ע"כ, ועי' גם בהערת העורך, משלי שלמה עמ' 19. והיום נוהגים להשתמש בצרוף במשמ' איש תוך מרמה, ואין משמ' זו מתאימה בכתוב, גם לפי ההקבלה שבמשלי כב ב: עשיר ורש נפגשו עשה כלם יי', המורה גם כאן על משמ' קרובה לזו של עשיר, ולא מן הנמנע הוא שאין הגרסה מסמכת כל צרכה. ושים לב לדברי אלנקאוה

(משלי כט יג). — ובסהמ״א, במשמ׳ איש עני, דל, Armer; homme pauvre; poor man: גם אני עבדך בן אמתך עפר ואפר וכו׳ רש ואיש תְּכָכִים[1] (רסע״ג, הנקפה ספנים, סדור רסע״ג, סח). עניים ואביונים רשים ואנשי תְּכָכִים וכו׳ (ח״מ לונץ, סמחמר ג, 5; מובא ע״י ב. קלחר, קרית ספר ח, 346). — ואמר הפיטן: רחומים רחמו על דל ושימו לבבכם עליו חברים, רש ואיש תְּכָכִים בלבוש קרעים יפשוט בגדיו ולבש בגדים אחרים (ריי״ל נר כלוזן, אם קולך סמעתי, אזסרות, ע.). צור וצידון וכל אלילי פלשת נבבים, קצין ורש ואיש תְּכָכִים (מסה בר׳ קלונימוס, מקול מפולם, סדר אסרון פסח). לסוקר נמוכים תְּכָכִים עם שמו מברכים (אליר נוגם, יולי אסרון פסח, מסז׳ איטלי ח, קכז.) — אל תאחז באוד ולא תכוה, הפרד מאיש תְּכָכִים ולא תלכד (נ״ז, צ״ס כח כג). — ובמשמ׳ (איש) תך ומרמה, ואמר המליץ: מרמתו ותְכָכָיו ידע אחיהו (סד״ל, דרך ארץ, ליון הכ״ח, 88).

תָּכַל[2], קל לא נמצא. — הִפעי, התְכִּיל[1], — הביא לידי תכלית וסיום, גמר: וצריך להיות אימת המצות עליו לכוין וליתן דעתו עליה משעת שיתחיל ועם שעה שיתכיל (אוצר הגאונים פסחים, לוין, התשובות, 7—8). — ואמר הפיטן: ועת כי יתחילו יחישו ועת כי יתכילו יחילו (ר״א קליר, הוא נקרא, סלוק פנה הקדם). וימלא שאלם ויתכיל החֲלָם (אגרות רי סמואל בן עלי ובני דורו, הרכבי א ג, 25).

תָּכֹל, ת״ז, — בעל צבע כחל בהיר, כצבע השמים, himmelblau; asur(é); azure, נוהג בדבור ובספרות העברית החדשה[2].

תֶּכֶל, תֶּכֶל, ש״ז, — כמו תִּכְלָה, אחרית, סוף, קץ: אם אשר בצדק נתישנה, כמו נתיאשה בתכל[3] דשנה (ר״א קליר, אם אסר, קרובי א כ״ה). כעקרת בית בתחל נכרה, כבכור ראשית בתכל[4] בכרה (הוא, אבן סוג, שם). עמלו שב ראשו ונהדף באין תכל תכל מעשיו מלך הכבוד (יחיאל אבי בעל הערוך, אסכן, פיוט מובא באגרות סד״ל, 470). וצריך לשלשו (את השירה) ויהיה סתום בתחל ובתכל ובתוך אריח על גבי לבינה (רב יהודאי גאון, אוצר הגאונים, מגילה, 20). קנץ, עד אנה תשימון קנצי למלין, ענין תכל[5] המת (מנחם, מחברת, ערך קנץ, 156). אויל מוכן לעברות מת לכהן בקברות

במנוה״ם ד, 487: שבעה שמות נקראו לעני, עני ודל, רש, אביון, נכה רוח, מסכן, ואיש תככים ע״כ; וכן שם א 80: שבעה שמות יש לעני ואלו הן. דל. תכך. מך. עני. רש. מסכן. אביון ע״כ, בעוד שבמד״ר ויקרא לד נאמר: ח׳ שמות נקראו לעני. עני. אביוני מסכן. רש. דל. דך. מך. הלך ע״כ. ומסתבר שהיו שהבינו תך כמו דך, וצ״ע.]

1) [שלא כפרושו למשלי (עי׳ בהערה שלפני זו), אולי ע״פ תפלה קדומה שהיתה לפניו.]

2) [פעל משני שנגזר מן תכלית ותכלה. בהערתו בעמ׳ 2460, בדבריו על הכתוב בבראש׳ כ יו: הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונכחת, רומז המחבר לערכים נכח, תכל, ואמנם לא נשאר חמר לערכים אלו.

ואשר לעצם הכתוב, לא נגרם כל הקשי שבו אלא ע״י טעות סופר קלה בין כ ל־ב. כי אין כסות עינים אלא סתר פנים, המכסה ומסתיר מעיני הרואה את פני זולתו, לבל יראנו. וכן כתוב באיוב כד יה: ועין נאף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים; ולפי זה הכונה כאן: הנה הוא לך כסות עינים לְבַל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת בַּל (או: בְּלִי) נִכָחַת, כלוי נותן אני לאחיך ערבות של אלף כסף שתשמש א) כסות עינים לבל אראה (אשור) אותך, ב) ערבות שלא תפגע בך כל תוכחת ואשמה. וכנראה נסחה משפטית קדומה לפנינו, מיוחדת בסגנונה.]

1) [לשון נופל על לשון הִתְחִיל.]

2) [ע״פ הבנה זו של תְּכֵלֶת, ועי׳ ערך זה.]

3) [פרושוהו: בסוף נעשתה (שרה) דשנה ונתעדן בשרה (מטה לוי), ומ. זקש בפרושו באר מיכל, דף ג, פרשו מלשון נכספה וגם כלתה נפשי, וז״ל: ר״ל במבוקשה אשר אליו כלו עיניה מיחל, ע״כ.]

4) [וז״ל מטה לוי: בתחלה נחשבה (רחל) בנכרית אף שהיתה בעיקר הבית, אבל בסוף ותכלית כשילדת את יוסף, בכור שלה היה כראובן שהיה בכור וראשית אונו, ע״כ.]

5) [ולא בכ״י ברלין ולונדון: ענין הבל המ.]

חלא בתכל הדברות נודע בעל גבורות (ר״י טוב עלם, ירדה לחליל, קרובי פנה הגדול). ואין לו סוף ולא קץ ולא תכל (ר״י ברללוני, הקדמה פרוש ס׳ יצירה). דגים האכל התיר לחוסיו והכין לויתן לתכל[1] (רסנ״ג, אלהים אל ראשון, ביאליק-רבניצקי ג, 203). והוא יברכך בברכת כהנים כחשך נפש הנרשמים בתכל המלה (שערי הסוגה מהר״מ מרוטנבורג ג לג).

תַּכְלָה, ש״נ, — תכלית, לכל משמעיותיה של מלה זו, Ende, Zweck; fin; end, purpose: לכל תִּכְלָה[2]) ראיתי קץ רחבה מצותך מאד (תהלי קיט לו). — ובסהס״א: הזמנים לא יתארו לך תחלה, והדורות לא ישיגו לך תכונת תכלה (ר׳ בחיי אבן פקודה, בקשה בסוף חוה״ל). שכל מה שיש לו תכלה יש לו תחלה וכו׳ שכל מה שאין לו תחלה אין לו תכלה (ר״י א״ת, מו״ה היחוד ה). הנמצא תדיר אין לו תחלה ולא תכלה (שם שם י). שכל המקבל משכון מחבירו יש לו קצבה ולבקשתו תכלה, אך בעל הדעת הזאת אין קץ לבקשתו (שם הבטחון ו). ויוצרנו הוא אחד באין תחלה ואחרון באין תכלה (פי׳ ס׳ יצירה לר״י ברללוני, יד). כל דבר שיש לו תכלה תצטרך לבקש לתכלה ההיא תכלה[3]) אחרת (ר״י הכוזי, מו״נ א קח). לאשר אין לו ראשית ולא תחילה ולא אחרית ולא תכלה (סוסוס לפי׳ פעפועים, דודזון, 153). — ואמר הפיטן: אמנם ממך תחלתי ולכל תכל נפשי בתכלתי (רהב״ע, עמד בסוד ירדום, איגר 81). — ומ״ר תכלות: ונפלאות לאין מספר ותכלות (ר״י נגיארה, יפה תואר, עולם תמיד קסט) [4]).

תַּכְלִי[5]), ת״ז, — בעל תכלית, סופי, כמו תַּכְלִיתִי: שמבואר הוא מאד בחכמה הטבעית, שאי איפשר לכל נמצא טבעי מבלתי תכלית אחד, וזאת הסבה התכליית, והיא הנכבדת שבסבות וכו׳ (ר״ם א״ת ג יג). העלה ההיולית הצוריית הפועלת והעלה התכליית (עולם קטן, הורוויץ, ז). להיותה בלי תכלית מוסרה מכל העדר ושלמות תכליי גדר וגבול יחס וערך (ר״י אבוהב, שער השמים לר״א איריר׳ א ה). להיותו מתאצל הגבול היכולת הבלתיי תכליי של א״ס ב״ה (שם ה יג). העדר או שלילת המהות בלתי בעל תכלית ע״י התפשטות תכליי, אף שבאחד גדול ובזולתו קטן, הוא הסבה לכל הנמצאים (שם שם). כל השיעורים האלה יגבילו ויהיו תכליים לכל המורכבים מהם (שם שם).

תַּכְלִיּוּת, ש״נ, — תכונת התַּכְלִי, כמו תכליתיות: אחרי גודל היכולת ימשך כח וגדולת הפעולה, אחרי הבלתי תכליות האחד ראוי שימשך בלי תכליות האחרת (ר״י אבוהב, שער השמים לר״א איריר׳ ס יג).

תַּכְלִית, ש״נ, — קץ וסוף, גבול האחרון, Ende, Äusserstes; fin, extrême; end, extreme limit: החקר אלוה תמצא אם עד תַּכְלִית שדי תמצא (איוב יא ז). חק חג על פני מים עד תַּכְלִית אור עם חשך (שם כו י). קץ שם לחשך ולכל תַּכְלִית הוא חוקר אבן אפל וצלמות (שם כח ג). אחריו החזיק וכו׳ מפתח בית אלישיב ועד תַּכְלִית בית אלישיב (נחמי׳ ג כא). — תַּכְלִית שנאה, שנאה גדולה, קיצונית: תַּכְלִית שנאה שנאתים לאיבים היו לי (תהלי׳ קלט כב). — ובתו״ם: היכן תכלית יסורין וכו׳ כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו (ערכ׳ טז:). — *ובמשמ׳ הדבר המבקש בסופו של הדבר, Zweck, Ziel; fin, but; purpose: תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין (ברכ׳ יז.). — *במשמ׳ כַּלָּיָה: מחלוקת, מ׳ מכה,

---

1) [כלומר: לאחרית הימים.]

2) [הנכון כנראה: לַכֹּל תכלה ראיתי וקץ, אבל) רחבה מצותך מאד.]

3) [בתרג׳ ר״ש א״ת: תכלית.]

4) [ועי׳ מקורות נוספים אצל קלצקין-צובל ד, 196-200.]

5) [כך, ע״פ תִּכְלָה, תֶּכֶל נראה יותר מאשר תַּכְלִי, בנקודו של קלצקין, אעפ״י שעל פי דרך הערבי׳ אפשר היה לאמר תַּכְלִי במקי׳ תַּכְלִיתִי.]

ח' חרון, ל' לקוי, ק' קללה, ת' תועבה, וי"א תכלית, כליה סביא לעולם (מד"ר במדב' יח). — ובספה"א במשמ' שונות [1]), כגון במשמ' קץ וגבול, סוף ואחרית, וגם מ"ר *תַּכְלִיּוֹת: אשר אין ראוי שנחפש על ההתחלה ועל תכליתו, כי ית' אין לו ראשית ואחרית (פרוש יצירה לאבוסהל דונש בן תמים, כט). בכל החכמות ובכל אמונות אין אדם מבקש לדעת הפרטים, כי אין כח באדם לדעת תכליתם וכמה מספרם (ראב"ע, יסוד מורא ב). ההתחלות יש תכלית למספרן, וכיון שיש תכלית למספרן יש להן ראשון שאין ראשון לפניו (ר"י א"פ, חו"ה, היחוד ה). וכאשר תגיע סוה עד התכלית אשר ביכלתך וכו' (שם, הבחינה ו). לבורא הטוב והמטיב בה אשר אין תכלית לטובתו (שם, עבודת האלהים, פתיחה). תחלת הכחות הכח הזן והוא כהתחלה והמוליד כתכלית, והמגדל באמצע הקושר בין ההתחלה והתכלית (הוא, כוזרי ה יג). והאיך תחילת ההוויות ואיך יהיה הפסדם ותכליתם (הוא, תקון מדה"נ א א). האדם חכם בעודנו מבקש החכמה, וכאשר יחשוב שהגיע אל תכליתה הוא סכל (הוא, מבחר הפנינים, שער החכמה). וכאשר תעשה על זה המשל יצא לך מולד המחזור וכו' וכן תוסיף וכו' יצא לך מולד מחזור רס"א, וכענין זה תעשה עד לאין תכלית (חשבון העבור לרס במז"ל, דברי חכמים כו). איפשר שיעמוד האדם על מדידת מה שרחוק וכו' אחר שיפול הראות על תכליותיהם (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 44). כי בכולם ימשול כליון ותכלית, והשכל לבד יעמוד אשר הוא לכל המעשים סבה ותכלית [2]) (הוא, המבקש, יד). ובהגיעו לתכלית גדולו יפרד (הכח המגדל) ממנו (גרשון בן שלמה, שער השמים ג א). ושתי הנקודות ההפיכין שהן תכלית הנטיות ראש טול סרטן וראש טול גדי (ר"א הקראי, גן עדן, הבדל שכר מצוה א, יד.). אם המקום הנמצא גם הוא צריך אל מקום אחר וכו' והאחר לאחר, וכן ילך ללא תכלית וחקר (עמנו', מחב' כ, ירדן, 860). הנה יש לקדחת עתים כמו שיש לשאר החליים, והם התחלה, עליה, העמדה אצל התכלית, ירידה, והסכנה היא מהתחלה ועד התכלית (קאנון ד א ג). וכן נהגו העברים לאמר למדבר יותר, מתי תבא תכלית לדבריך (ר"א בדרשי, חותם תכנית, סוף תכלית). והשיג עד תכלית מה שאפשר (ר"מ המאירי, בית הבחירה על אבות, פתיח'). בעבור שמהן השתלשלותם כן בסגולתם אליהן יתיישרו וישובו, וסוף דבר בתכליותיהן ינוחו ויעמדו (ר"י אבוהב, שער השמים לר"א אירירי ז י). לתת גמר ותכלית משבח לכל עמלו אשר עמל (ר"י אברבנאל, מב ב). — ומ"ר *תַּכְלִיתִים: מעשה האדם ותכליתיהם גלוים לפניך (רש"י, תהל' קלט טז). — *ובהנדסה, במשמ' קצה ומה שנמצא בקצה: מפני שהוא סוף הקו והוא תכליתו והוא כמו כן ראשיתו (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת א, מק"ג, 7). ותהיה הנקודה בגדר הזה תכלית הקו או המחיצה אשר בין שני קוים נדבקים זה אל זה (שם שם). ותכליותיו (של הקו) על שני ראשיו הם נקודות (שם שם, 8). ותכליותיו (של השטח או הפרוש) מכל רוחותיו הם קוים כלם (שם שם). ותכליותיו (של הגו או הגולם) מכל צדדיו ורוחותיו הם שטחים ופרושים (שם שם). והוא הקו והוא גדר השטח ותכלית מתכליותיו והוא נמצא בשכל, והקו לו שני תכליות גודרות מהם וכל אחת מהם היא הנקודה (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 43). אבל היא (הנקֻדה) תכלית הקו (ר"י ישראלי, יסוד עולם א 3). — ומ"ר *תַּכְלִיתוֹת: שהוא מכוון בקרבו חקוק על מרכזו שהוא מרכז הארץ, ושתי תכליתות מעוגלות ומגבילות בשטחיהן זו לזו (שם ג 7) [1]). — ואמר הפיטן: כלה כעסו

[1]) [ועי' עוד דגמאות רבות אצל קלצקין־צובל, אוצר המונחים הפלוסופיים ד, 197—202. וכתב ר"מ בן חביב בפרושו על בחינות עולם: תכלית פעם יאמר על תכלית הדבר שבעבורו נמצא כמו ולכל תכלית הוא חוקר, הנאמר באיוב, ופעם יאמר על סוף הדבר לא על תכליתו, כי כל תכלית הוא סוף, ולא כל סוף תכלית, ע"כ.]

[2]) [תכלית שבחלק הראשון של מאמר זה הוא לשון כליון וקץ, ובסופו של המאמר לשון הדבר המכֻון והמבֻקש.]

[1]) [על פי התפתחות הוראה שחלה בעקר בדבורם של יהודי אשכנז, נוהג היום גם השמוש במלת תכלית במשמ' תועלת מעשית, בצרופים כגון: נדבר (על) תכלית וכד'.]

והצית להבו, ובתכלית ששה מאורי אור כבו (כ״א קליר, איכה אספהו, קינ׳ ה״ב). ולכל נברא ונוצר יש קץ ותכלית לשוב אל הארץ אשר ממנה לקח (כי נחיי, תוכחה ברכאם פ׳ הו״ס.) ובו נועם בלי תכלית וקצבה והוא העולם הבא (רפב״ג, כתר מלכות). ואם יאמר איש עד תכליתו אערוך אליו ובמתכנתו (שיר היחוד יום ב). תכלית שמחה אבל, ראשה וסופה הבל (רי״ל גיאת, מה יתכון, סעה״ס 22). — ואמר המשורר: ואיך לו יהי תכלית ואפסו תהלותיו (ראב״ע, בשם אל, כהנא א, 191). וצעדת בגבנוני הרריו עדי באת אלי תכלית פלאיו (יצחק בן הראב״ע, המתק סזמן, שם ב, 125). — ומצוי בספרי הפילוסופים התאר *בעל תכלית, במשמ׳ מגבל, *ובלתי־בעל־תכלית, במשמ׳ אין־סופי, לא־מגבל: שאלו הי׳ יש בהם י׳ רחקים בלתי בעלי תכלית ואין יכולת באדם לעמוד עליהם (אבוסהל דונש בן תמים, פרוש יצירה, כז). ומזה שפעולות הגוף בעלות תכלית, ופעולות הנפש בלתי בעלות תכלית (ר״י ה״ה, כוזרי ה יב). אם אפשר שיהיה קו בלתי בעל תכלית ויהיה קוי (אמו״ר לרא״ד א ז). שאם היה גשם בלתי בעל תכלית לא יהיה במקום כלל (שם שם). — *ובמסבבות אל שם תבונה או מצב וכדו׳, להביע שלמות או מדה גדולה ומפלגת של התכונה או המצב[1]: כי זו תכלית התועלת (תפוי הגא׳, ליק, קה). מי אשר מטיבין לו בתכלית החסרון (ר״י א״ת, הו״ס, עבודת האלהי׳ פפיה׳). שיהיה מי שבטח עליו בתכלית הנדיבות והחסד (שם, בטחון ב). וארץ כנען היתה בעת ההיא בידי שבע אומות בתכלית הרוב והחוזקה, ובני ישראל בתכלית הדלות והענוי (הוא, כוזרי א סג). והתחייב לסמוך גאולה לתפילה בתכלית החריצות והזריזות (שם ג יז). ומגיעות איתם אל תכלית שלמותם (שם ה כ). מהחמר הפשוט בתכלית הפשיטות (ר״מ א״ת, מו״נ א כח). הקרומות הם בתכלית הדקיקות (פרקי משה א). הפלא תכלית הפלא (שם טוב על מו״נ א עב). תמה אני עליו בתכלית התמיה (ר״י גיקטיליא, גנת אגוז א, יא).

אחר הפלגת חקירתם ותכלית חריצותם (אמו״ר לרא״ד, 4). אם מצד הפעולה בעצמה היותה שלמה בתכלית השלימות (ר״י אלבו, עקרים, הקד׳). אין המין ההוא לבדו הוא שלמות ותכלית הסוג ההוא ולא מיישר הסוג ההוא אל תכלית שלמותו (שם א ו). עם היות מציאותו נגלית מצד מעשיו תכלית ההגלות (שם ב ל). נבדלים זה מזה תכלית ההבדל (שם שם לא). מצאנוהו בתכלית הרחמנות והחנינה (אוהב משפט על איוב, פרק טו). נעלם תכלית ההעלם ופשוט תכלית הפשיטות (ר״י אברבנאל, מ״א יע). בהיותם בתכלית הפחיתות וההפסד (ר״ע ספורנו, אור עמים, השגחה, מג.). — *ובמשמ׳ שלמות בכלל, ובהשאלה על אדם משלם: אדוני בן אדוני מני אדם הקדמוני תכלית כל אחרון[1] (מנחם בן סרוק אל חסדאי, תשו׳ תלמידי מנחם, XXIII).—ובמשמ׳ מטרה אחרונה שמכונים אליה ושרוצים בה, שלמענה נעשה דבר או מעשה: ולא תמצא העלה בלתי המעוללים אלא יחד ומציאותם כאחד לא על צד הפעל והתכלית (מנחם הגולה, לקוטי קדמוניות, נספחים, 49). ונגיע לכל זה התכלית אשר נוכל להגיעה (ר״י א״ת, הסרסים לריב״ג, הקד׳). שהגיעו אל התכלית אשר אין אחריה מדרגה שיקוו תוספתה (הוא, כוזרי ג א). וזאת מדרגת התכלית אין אחריה כי אם מדרגת המלאכים (שם שם כג). כי ההנאה היא התכלית המבוקשת והיא הטובה סתם (שם ה כ). וכל מעשה יש ארבע סבות למציאותו ולהעשותו וכו׳ והם הפועל והחומר והצורה והתכלית (ר״ש א״ת, פתיח׳ מו״נ). ואז יגיע אל התכלית המכוונת בה (שם שם). הכוסף לדעת התכליות ולא ישתדל להבין ההצעות המגיעות לתכליות ההם (שם א לד). שהוא הפועל והוא צורת העולם והוא תכליתו גם כן (שם שם סע). ולזה יגיע סדור כל תכלית אל רצונו ואל חכמתו (שם שם). שזה הוא התכלית האחרונה (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, עקב, קסה.). וכן הסיף ד״ם, חמרו הברזל ופועלו הנפח וצורתו האורך ומעט הרוחב והחדוד

[1] [ע״ד הצרוף תכלית שנאה (תהל׳ קלט כב) שבמקרא]

[1] [כלומר האדם השלם בבני אדם מאדם הראשון עד סוף הדורות.]

הקצוות ותכליתו שיהרג בו (מלות ההגיון ע). ועל זה הסדר בעצמו יעשה בצורה ובתכלית עדי תתברר התכלית הקרובה מן התכלית הרחוקה (שם שם). להכיר מעלת אנוש ותארו ומה תכלית מציאותו (כת״ע פלקירלא, המבקש, הקד׳). והגופים הטבעיים כל אחד מהם נמצא או לכונה או לתכלית (הוא, ראשית חכמה, 49). וכוונתם באמרם תכלית היא שהוא התכלית האחרונה לכל התכליות הקרובות והרחוקות (כ״י לטיף, שער השמים כג, השמר שנה ב, 98). בשתי התכליות שהן ימות המשיח ותחית המתים (שם שם פרק כא, עמי 130). שימצאו תכליות רבים לדבר אחד במספר (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ א יג). שהתכלית בדברים ממנו ראשון וממנו אחרון וממנו אמצעי, והיה האחרון הוא התכלית האמתי אשר כל התכליות הקודמים נמצאו בעבורו והוא להם סבה (כ״ח קרשקש, אור ה׳ ב ו א). התחלות הדת הנימוסית ושרשיה הן הבחירה והתכלית (כ״י אלבו, עקרים א ע). ותכלית הבאת קרבנותיו תשלום כפרתו (חנוך, מלוח קעד). כי תכלית כונת בריאת האדם להיותו מדיני בטבע (כ״י מפיסא, מנחת קנאות א). והיה תכלית שאר הספרים השלשה לספר שאחרי מות יהושע וכו׳ (כ״י אברבנאל, הקד׳ נביאים ראשונים). התכלית הוא האחרית המכוון מהפעולות אשר בלעדיו היתה הפעולה לריק (כ״ע ספורנו, אור עמים, ע:). כל פועל לתכלית הוא בלי ספק רצוניי (שם, לח.). שכל פעולה יש לה תכליתים רבים וכו׳ וע״כ היו כל תכליתים ראשונים בכל פעולה בלתי שלמים (ילחק קטנוב, דברי ריבות עו). לתכלית כל התכליתים (דרוש אור החיים בסוף פרוש סדר נזיקין לבעל תפארת ישראל).

תַּכְלִיתִי, ת״ז, — מכון לתכלית, סופי: השכל האפשרי הוא צורה אחת או תכונה בנפש ובפרט בנפש בגוף מעורב לפי כזוגת תכליתית אמיתית ושלימות (הגמולי הנפש א, ליון ו, יג). ושני אלה הם הסבות התכליתיות באלה שני מינים מן השכלים (שם ב ב, כג.). כמו שמבקשים למלאכות הטבעיות והאמוניות הסבה התכליתית הנכבדת שבארבע מיני הסבות (כ״י לטיף, שער השמים, הקדמה, השמר שנה ב, 88). שהחכמה היא כמו סבה תכליתית למוסר (רלב״ג, משלי א ג). והוא שומר בלבו התכונה למצוא הטוב האמתי והתכליתי (הוא, שם יט ח). שהצלחתנו התכליתית הוא קנין אלו המושכלות אשר בכאן (הוא, מלחמ׳ ה׳ א יג). וזהו סלת זה העולם והמכוון התכליתי בו (אמו״ר לרלב״ג א ו). והסבות ארבעה, צוריות וחמריות ופועלת ותכליתיות (שם שם ז). סבתה הצוריות קצר הבשול, וסבתה התכליתית ההכרה והתועלת הנזכרים (קאנון א א ד ב). היראה היא סבה תכליתית אל החכמה (כ״י ערלאמה, יד אבשלום, הקד׳). ולקטתי מדבריהם זה החבור הקצר אכלול בו רוב חלקיה היותר הכרחיים בסדור היותר נאות שאוכל, כי הסדור התכליתי בלתי אפשרי בו (כ״ד אבן יחיא, לשון למודים, הקד׳). וכל הסבות הם בעבור הסבה התכליתית (כ״י אברבנאל, שמים חדשים ד ו). וזה שאמרנו שתנועת ההויה וההפסד היא תמידית לא יתחייב בלבד מצד הסבה התמידית והפועלת, אבל יתחייב גם מצד הסבה התכליתית (כ״ע ספורנו, אור עמים, מז:). כי העלה והסבה התכליתית בעבודתנו היא מבוארת נגלית (כ״י מוסקאטו, קול יהודה על הכוזרי א קט).

תַּכְלִיתִיּוּת, ש״נ, —תכונת הדבר המכוון לתכלית: יתכן שיתהוו מאתו נמצאים מתחלפים כי התחלפות התכליתיות המכוונת ממנו (כ״ע ספורנו, אור עמים, לח:).

תְּכֵלֶת [1], ש״נ, — צמר מצבע צבע שבלולים סגֹל, violette Purpurwolle; laine de pourpre violet; violet purple wool: וזאת התרומה וכו׳

[1]) המלה, הבאה גם בארמ׳ שבתו״ג בצורה תכילתא, בסורי׳ תְּכֶלְתָא, מצויה היא גם באשורי׳ תכלת, ואין לגזור אותה משרש עברי דוקא. ואף אפשר, שמוצא המלה הוא מן האשורי׳, שאין ה נשמעת בה, ועל כן הצורה תְכֵלֶת יכולה לבוא כה במק׳ תְּכחלת מן כחל, כלו׳ חמר צבע המצבע כגון כחל, וי״א כהה, וצ״ע; לדעת רבים היום הכונה לאריג מצבע במיץ שהוצא מבלומי שבלול ממין murex, שצבעו סגֹל כהה, עד חום. בהלכה נחלקו בכך מה תכלת זו המשמשת בפתילי הבגד לציציות, והשוה,

ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים (שמות כה ג–ד). ואת המשכן תעשה עשר יריעת שש משזר ותכלת וארגמן ותלעת שני וכו' (שם כו א). ועשית ללאת תכלת על שפת היריעה האחת (שם שם ד). ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני (שם שם לא). מסך עשרים אמה תכלת וארגמן וכו' (שם כז יו). וירכסו את החשן מטבעתו אל טבעת האפוד בפתיל תכלת להיות על חשב האפיד (שם כח כח). ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת (שם שם לא). ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה (במד' ד ו). ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת (שם יה לח). תכלת וארגמן לבושם (של הפסילים) (ירמ' י ט). לבשי תכלת פחות וסגנים (יחזק' כג ו). המה רכליך במכללים בגלומי תכלת ורקמה ובגנזי ברומים (יחזק' כז כד). חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן (אסתר א ו). בלבוש מלכית תכלת וחור (שם ח יה). לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל ובארגון וכרמיל ותכלת (דהי"ב ב ו). — ובתו"ם: מאימתי קורין את שמע בשחרית, משיכיר בין תכלת[1]) ללבן, ר' אליעזר אומר בין תכלת לכרתי (ברכ' א ב). כותב אדם תפלין ומזוזות לעצמו וטווה על ירכו תכלת לציציתו (מו"ק ג ד). התכלת אינה מעכבת את הלבן, והלבן אינו מעכב את התכלת (מנח' ד א). אף צמרו לתכלת (קנין ג ו). שהתכלת דומה לים (ירוש' ברכ' א ה). תאר וראה גדוד מלאכים שלובשים לבוש דומה לים, אמר לו זו היא תכלת (פסיק' רב', מתן תורה, מה"ש, לח:). — ואמר הפיטן: זוהר, רמונים בשולי תכלתו (ר' משולם בר קלונימוס' אפודה כפלאותיך, עבודת יוה"כ, Elbogen, Stud. עם 129). — ואמר המשורר: לחיו בארגמן וכתכלת. שערו ושפתותיו כמו שנים (רמב"ע, ענק ז, ברודי, מכא) — *ובמשמ' שחרות, שחור: חלפו שערות תכלת[2]) בפשתי עץ בראשי ואהריש כמפתח (ר"מ הנגיד, בן קהלת, הברמנן, 78). — ומשמשת המלה היום כשם לצבע השמים, blau; bleu; blue, וגם בצרופים: תכלת השמים, תכלת־לבן, עיני תכלת וכו'.

תכם, ס"ז, — הלק מגופו של האדם [1]); ותהי לכאיב אנוש ונגע נמאר בתכמי עבדכה להכש[יל רוח] ולהתם כוח (מגי' הסודי' 5 28–29, ליכט, 106). וירועו כול אושי מבניתי ועצמי יתפרדו ותכמי עלו כאוניה בזעף חרישית (שם 7 4–5, שם, 121). [ולעשות] הטוב בעיניך [וכל רוח עול] לתם בתכמי כי רוח בשר [אין ל]עבדך (שם 17 24–25, שם, 211). ואז יברר אל באמתו כול מעשי גבר וזקק לו מבני איש להתם כול רוח עולה מתכמו[2]) בשרו ולטהרו ברוח קודש מכול עלילות רשעה (סרך היחד 4, סו' 20).]אים בתכמי בש[ר (Qumran Cave I, 139).

תכן [3]), ממנו *מתכנה, מתכנת, תכונה, תכן, תכן, א. תכנית.

תכן, פ"י, תכן, — מדד ובדק מה שבתוך דבר, messen, prüfen; mésurer, éxaminer; to measure, examine: כל דרכי איש זך בעיניו ותכן רוחות יי' (משלי יו ב). כל דרך איש ישר[4]) בעיניו

למשל, את ספרו של הרב גרשון חנוך מאיזביצא, עין התכלת (היצאה חדשה ניו־יורק תשי"ב) ואת המובא שם באריכות, ועי' בנאמר בערך ארגמן באנציקלופדיה המקראית ובהערות שאחר זו.]

השוה דברי ראב"ע (שמות כה ד): ותכלת. אמר יפת שהוא כדמות שהרות כי הוא תכלית כל הצבעים והכל ישובו אליו והוא לא ישוב במעשה אדם לעולם. ובפרושו הקצר כותב ראב"ע: ותכלת היא עין קרובה לשחרות, כו' ויתכן שנקרא כן בעבור שזאת העין תכלית כל העינים כי אין אחריה, כי הלובן תחלה ע"כ; ואפשר שהשפיע זכר הכתוב באיוב כו י: עד תכלית אור עם חשך.]

1) [ופרש רש"י בבבלי ט:: ירוק הוא וקרוב לצבע כרתי שקורין פורי"ש (poireau), ועי' ביתר הפרושים כאן ובמקומות אחרים.]

2) [על מקום זה העיר את העורך ד"ר דב ירדן.

1) [עי' בהערתו של ליכט, מגי' ההודי' עמ' 106.]

2) [צ"ל מתכמי.]

3) [שרש תכן זה ענינו לשון מדה ומספר, וטעות בידי פרשנים ומלונאים המחברים אותו עם כון (כלשון נכונות) או עם תקן, ועי' בהערות לפעל תכן; ואמנם אפשר שנולד השרש כהרחבה מן תוך במשמ' קבע מה שבתוך דבר, והוא תכנו של דבר. ועי' תכן, א. תכנית.]

4) [עי' ג. שור, הערות.]

וְתֹכֵן לבות יי׳ (שם כא ב). כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תֹכֵן לבות הוא יבין ונצר נפשך הוא ידע וכו׳ (שם כד יב)[1]. — °ובמשמ׳ הכין תכונה ואוצרות[2]: שאין לו שדות וכרמים לְתַכֵּן (ולנסטין, Unpublished Piyyutim, 31). — ועי׳ תּוֹכֵן.

—נִפ׳, נִתְכְּנוּ, יִתָּכֵן, יִתָּכְנוּ, יִתָּכֵנוּ, — שתכנו ומדדו אותו, שמדדו ובחנו אותו: כי אל דעות יי׳ ולא[3] נִתְכְּנוּ עלילות (ש״א ב ג). — ודרך פלי׳ יתכן, אפשר למדד ולשער דרכו, zu ermessen sein; être estimable; to be measurable: ואמרתם לא יִתָּכֵן דרך אדני שמעו נא בית ישראל הדרכי לא יִתָּכֵן הלא דרכיכם לא יִתָּכֵנוּ[4] (יחזק׳ יח כה, וכעין זה שם שם כט). ואמרו בני עמך לא יִתָּכֵן דרך אדני והמה דרכם לא יִתָּכֵן (שם לג יז, וכן שם שם כ). — ובסהמ״א, °יִתָּכֵן לעשות וכד׳, בּמשמ׳ אפשר, נתן לעשות[5], es ist möglich; il se peut faire; it is possible, בפרט בשלילה או בשאלה, °היתכן וכד׳: וחרי נתכרר לנו כי לא יתכן לנותן מתנה לחבירו מטבע כסף בשטר (גניזת מלרים, 291). ולא יתכן לנו לפרשה בלתי כך (דונש, תשו׳ על רסע״ג 1). אבל שיהא רודם כמו פחם לא יתכן לעולם וכו׳ (שם 56). ואם לא ימצאו סמיכתן תתכן לפי שדרך הקרוי והסמוך יעבר וכו׳ (שם 104). כי לא יתכן לך אז עשות טוב ורע ולא יועילך תשובה ממשובה (ר׳ בחיי, נפשי עז מדרכי, תוכחת). וחמת מים, כלי, ויתכן להיותו מעור או מעץ (ראב״ע, בראשי׳ כא יד). ויתכן שנתן לה (אברהם להגר) כסף וזהב ולא פי׳ הכתוב (שם). ויתכן להיות פירוש אנכי עומד בין יי׳ אהר מעמד הר סיני (הוא, דברי׳ ה ה). ויש להשיב כי יתכן היות גורה א׳ וטעם א׳ וכו׳ ואם בא מערער לומר יתכן היות וישר אל מלאך מתפעלים הכפולים וכו׳ (הוא, שפת יתר, 14). ואם יארע בהם שום הפסד לא תתכן לנו מצוה ממצות האיברים (ר״י א״ת, חו״ה, הקדמ׳). כי כאשר יהיה כן ולא יבדיל ביניהם טעם יתכן להבליע הראשונה וכו׳ (הוא, הקדמה לריב״ג כב). כי יתכן בעיני להבליע הנון וכו׳ כי יתכן אצלי הבלעת הצדי בזין וכו׳ ואמרתי שיתכן מבלי שאגזור בו וכו׳ (שם). ותתכן תנועת המתנועע ברקות ההוא וכו׳ (ר״מ א״ת, מו״נ א עג). ויתכן שיהיו אלה בשרש נאת וכו׳ (רד״ק, שרשים, אוה). ויתכן שהמם לשמוש וכו׳ (הוא, מכלול, ליק, ג.). וראה שזה לא יתכן בשום פנים (ר״י ישראלי, יסוד עולם ג ס, מז.). — ואף °נִתְכַּן, באותה משמ׳, מסגל׳: ופירש וכו׳ בריחית וכו׳ שכורחין סמנה ואלו נתכן מה שאמר היה לנו לעשות בורחים ובריחים אחת (תשו׳ דונש על רסע״ג 11). והנתכן לומר בפירושו וכו׳ (שם 139). אז תהי נתכנת לדעת קשט אמרי אמת וכו׳ (ראב״ע, פתיחת פרושו לקהלת). והחכם רבינו לוי ג״ע אמר שזה היה נתכן באשר אם היה עליו ראיה וכו׳ (ר״א קרא׳, גן עדן, טמאה וטהרה, טמאת מת ד, קכג.) — ואמרו פיטנים ומשוררים: יום אשר לא יתכנו בו תנואות ולא יריבו כבירים בכוח הזרוע (מנחם בן סרוק, אדני בן אדני, סעה״ס, 3). ותכנית המשכן ולחם הנתכן ושמן המתכן למשחה ולמאורים (רסב״ג, סמר לבי מענה, ביאליק-רבניצקי ב, 189). ואז נתכנו אשיות יצירות בעולמו בעצם מרוצתו

1) [השוה גם את דברי שד״ל, בית האוצר, 205: „שרש תכן מורה ידיעת הדבר בצמצום יהיה זה במדה במשקל או במספר או בדרך אחר כמו ותֹכֶן לבנים תתנו (שמות ה יח) הוא במספר, ובמתכנתו לא תעשו (שם ל לב) הוא במספר ובמשקל, את הכסף המתכן (מ״ב יב יב) הוא במספר, ומים תִּכֵּן במדה (איוב כח כה) הוא במדה וכו׳. וכעין זה הובא בשמו לקמן ממחזור איטליה.]

2) [זאת כנראה הכונה, ולא במשמ׳ השניהו, כדעת המהדיר.]

3) [וְלוֹ קרי, וכן נכון, והכונה: ולפניו נבחנו מעשי הכל והוא יודע אותם.]

4) [כמבֹאר בדברי העורך, בקבץ דביר ב (משנת תרפ״ב) ושוב בהלשון והספר א (מהד׳ ב עמ׳ 392) אך זאת היא המחלקת בין העם והנביא, שהעם אומר, שאין לשער מראש את דרך האל, שפעם אחת הוא סולח ופעם אחרת הוא נוטר את נקמת לשלשים ולרבעים, וכנגד זה משתדל הנביא להוכיח, כי אפשר ואפשר לשער את מדות האלהים, ודרך העם הוא שאין לו קביעות וקו סובן.]

5) [ע״פ הבנה כזו של הכתוב ביחזק׳ יח כה וכו׳. משמ׳ זו נמצאת אמנם גם במד״ר אסתר ז: ועכשיו הסכמנו כולנו לדעה אחת והפלנו גורלות לאבדן מן העולם ובאיזה זמן יתכן לנו לכלותם, ע״כ. אך נראה ע״פ הסגנון שהקטע כולו או נסוחו מאוחרים הם.]

וכת תנודותיו (רמב"ע, בשם אל, נכודי, רלט). אל מעשיו תמיד נתכנים (ראב"ע, אותיות אל, איגר, 106).

·פעי, תִּכֵּן, — כמו תָּכַן: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תִּכֵּן וכו' מי תִכֵּן את רוח ה' ואיש עצתו יודיענו (ישעי' מ יב–יג). נמוגים ארץ וכל ישביה, אנכי תִכַּנְתִּי עמודיה סלה (תהלי עה 7). לעשות לרוח משקל ומים תִּכֵּן במדה (איוב כח כה). — ובמגלות מדבר יהודה: וכול הנדבים לאמתו יביאו כול דעתם וכוחם והונם ביחד אל לברר דעתם באמת חוקי אל וכוחם לתכן כתום דרכיו וכול הונם בעצת צדקו (סרך היחד 1, סו' 11–13). [וכול יוש]ביהם הכינותה בחוכמתכה וכל אשר בם תכנתה לרצונכ[ה] (מגלת ההודיות 1 14–15, ליכט, 59). — ואמר בן־סירא: כברא אל מעשיו מראש וכו' תכן לעולם מעשיהם וממשלתם לדורותם (ב"ס יו כו–כז' סגל, קנ). ג[בורת חכמ]תו תכן, אחד הוא מעולם (שם מב כא, שם, רפח). — ובסהמ"א, במליצת הכתוב, גם במשמ' כונן ויסד: אם החכמה היא המיסדת את הבית והמתכנת את מעמדו וכו' (ראב"ח, הגיון הנפש, יח.) [1]). — ואמרו פיטנים ומשוררים [2]): אדון מקדם תכנו (את חדש ניסן) ראש (כ"א קליר, אדון מקדם תכנו, קרובי' לפרש' החדש). ולא זכרת תקף תלתלי תאר אשר תכנת לתמימך (הוא, איכה אלה באספך, קינ' לת"ב). שער התיכון בתרשיש תתכן (יוסף בן אביתור, שער האיתון, סלוק, פעה"ס, 13). תתכן ישראל ויהודה שוחחי פעלה (הוא, תתכן ישראל, שם, 14). ולך נתכנו עללות ואתך לא תכנו וכו' יצר עולם תמורות כחשיכה כאורה ובו תכנת צירות בלי ערך לך צורה (יצחק בן גיאת, יה כל, מעמד, שם, 17). דק וצבאיו תכן גלגל עגל מעשה כן וצבא במרום שכן וכו' (רסב"ג, מי כמוך שוכן, ביאליק־רבניצקי ב, 131). ונשך לא תתכן להשים על מסכן (הוא, שמר לבי מענה, שם, 147). שתי ידיו (של הנדיב) שתי צרות מקנאות וזאת תיטיב והשנית תתכן (ר"י חריזי, נדיב הלב, פעה"ס, 195).

— פע', במקרא רקבינ' מְתֻכָּן — מנוי ושקול במתכנתו' weighed; pesé; abgewogen: ונתנו את הכסף המְתֻכָּן על יד עשי המלאכה וכו' (מ"ב יב יב). — ובסהמ"א: שהקב"ה ברא את עולמו במדידה ושיעור מתוכן ושקול (ראב"ח, המשיחה והתשבורת, הקדמה, מק"ג, 2). — ואמר הפיטן: ותבנית המשכן ולחם הנתכן ושמן המתכן למשחה ולמאורים (רסב"ג, שמר לבי מענה, ביאליק־רבניצקי ב, 139). — *ובמשמ' מתאר בתכונה מן התכונות: והשר ההוא איש מתואר בתוארי השרים ומתוכן בתכונת הפרישות וכו' (ר' הלל מוירונה, תגמולי הנפש ב ג, כג.). — *ובזמן עבר: תכן בלתת וצבור ונגרם בלי חסרון (אליר בר יצחק, אור יום הנף, מעריב ב' פסח).

— הִפע', *הִתְכִּין, — כמו פִעי: טעם לו התכין והיבין והחכים בעת כי ריבה לו בטהורים ומיעט לו בטמאים (ינאי, אז רב נפלאו, קרוב' לבראש', זולאי, 7). מונים חושבים להעלילו נוסדו יחד למולו התכינו[1]) עלילות מעללו הבה נתחכמה לו (מנחם ברבי מכיר, אין מושיע, זולת לשבת ב' חנכה). שמיני פים בו להתכן לטבות טבח והכן (דניאל בר יעקב, שמיני אסיף, מעריב ליל שמיני עצרת).

— הִפְעִ', *הֻתְכַּן, — כמו פֻעי: חבלים המשבחים כתמים מצחצחים אחד אחד לעבודתו התכן

---

[1]) [מתוך ערבוב השרשים היו שכתבו תכן גם במק' תקן, ואלה דברי ר' אליהו אשכנזי (בנמוקים שהוסיף על ספר השרשים לרד"ק, ערך תקן): „לא נמצא זה הלשון (תקן) רק בקהלת ושאר כל לשון הכנה כתוב בכ"ף ושרשן כו"ן ומתורגמין בלשון תקון בקו"ף, לכן בסידורי תפלות האשכנזים בתפלת מוסף דשבת כתוב תכנת שבת בכ"ף לפי לשון העברי, ובסדורי תפלות שאר היהודים כתב תקנת בקו"ף לפי לשון חכמינו ז"ל שכל לשון תקין כתיב בקו"ף ולא נמצא בדבריהם לשון תקון בכ"ף לעולם, ע"כ. ואין זו אלא טעות. וצדק שד"ל (בהקדמתו למחז, איטלי' א) הכותב: במוסף לשבת תקנת שבת כתוב בקו"ף בכמה ספרים כ"י ובדפוס רמ"ו וכן צ"ל, כי הוא מלשון תקן משלים הרבה (קהלת יב ט) וענינו עשה, יסד, העמיד, אבל תכן בכ"ף אין ענינו אלא ידיעת הדבר בצמצום, על ידי מנין, מדה ומשקל. עיין פירושי על מי תכן את רוח ה' (ישעיה מ יג), ע"ב.]

[2]) [לא תמיד משמ' המלה ברורה, ובמקצת מקומות אפשר שהנכון תקן, באמור בהערה שלפני זו.]

[1]) [ע"פ הכתוב: ולו נתכנו עלילות (ש"א ב ג).]

הגבירן וכו' (מסה ברכי בנימין, מחני אחוז, ספר' יוה"כ, מחזי איטלי ב, עט:). — וביני *מותכן, במשמ' מתאר בתכונה זו או זו: כל דבר כמו שהוא או חם או קר אם יש שם שום כלי כמו מוחש או חוש הוא מותכן אל כליו (כ"י בר שמואל אים פיקה, מנחם קלאות, קופמן, 59). וע' פעֻ'.

תֹּכֶן[1], ס"ז,—מדה, שעור, Mass; mesure; measure: ועתה לכו עבדו ותבֶן לא ינתן לכם ותֹכֶן לבנים תתנו (שמות ה יח). האיפה והבת תֹּכֶן אחד יהיה (יחזקי מה יא). — ובסהמ"א: בחכמת הלשון ותוכן[2] המשקל ושרשי הדקדוק וכו' (כ"י א"ס, מו"ס, יהוד סמעטסה ס). — *ובמשמ' מה שבתוך ת"בר, Inhalt; contenu; content: אני אומר לך אל שדי תופשך וידע תוכן לבבך (פלוס עשרה הדברים של רבנו נסי צ"ל כת, לקוטי קדמוניות, נספחים, 9). ויש מפרשין מזולתו וכמו זאת והב בסופה שרבים חיפשו ולא עמדו על אמתתו מתכן[3] הלשון (זכרון לראשונים הרמס, סי' כמה, 125). תוכן שאלתך (תשו' מסכ"י קולון כט). ודרשתי היטב וכו' לדעת תוכן המנהג הזה אשר נהגו חלועזים לשגר תמיד דורון לכלה (שם קעא). יעידו בפניכם כי הם יודעים תוכן הענין (ספר בר ששת, שאלה קעט). לאחי הגדתי את תוכן מכתביך האחרונים (אגרות ילי"ג א קט). — *וכמו תכונה במשמ' זו או זו: ואשר תוכן[4] מזונו מן הצמח לא נתן לו כלי הציד והטרף (כ"י א"ס, מו"ס חבעמון ג). וינסה תכן השכיבה וההתפשטות וההשתרע איזה מהם יותר נאות (קאנון ג יו 7 ג). — ואמר הפיטן: תוכן עיקום חלומות תפשור (ינאי, אז עכוה, קרובי לברכאס', זולאי, כס).

תְּכֻנָּה, ע' תְּכוּנָה.

א. תַּכְנִית[5], ס"נ,—מדה, שעור, Mass; me(a)sure: הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תָּכְנִית (יחזקי מג י). — ובסהמ"א, גם *במשמ' סדר קבוע מראש לכל עבודה, Plan, Programm; plan, programme, אף בצרופים כגון תכנית למודים, תכנית פעֻלה ועוד[1]: ויקשרו תכניות למודי התורה והגמרא בכל הוראותיהן ועניניהן (הקדמת פירקט לאחי נוהס, VI). — ואמר הפיטן: והרביתי צומות ותענית ומצורת תכנית יצאה יונית (כ"א קליר, איכה ישבה חבללה). וכמו השלים ענין ותמלא הארץ קנין חתם תכנית בנין ויברא אלהים את האדם (רסנ"ג, מי כמוך סוכן, ביאליק-רבניצקי ב, 132).

ב. תַּכְנִית, ס"נ, — כמו א. תְּכוּנָה, אוצר שהוכן וכונן[2], Schatz; trésor; treasure: את חותם תָּכְנִית וכו' כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו (יחזקי כח יב–יג).

***תַּכְסִים**[3], ס"ז, — כמו טַכְסִים: יש גבור במדינה ועליו כל כלי זיין אבל אין לו לא כח ולא גבורה ולא תכסים ולא מלחמה אבל הקב"ה אינו כן יש לו כח וגבורה ותכסים ומלחמה (מכי' בשלח, מסכתא דשירתא ז). — ובסהמ"א: שאין הציצית הגמורת משאוי אלא הרי היא מנוי הבגד

1) [עי' בהערה לשרש.]
2) [במקור הערבי: קאנון.]
3) [ואמנם כאן אולי כלשון שעור ומתכנת או במשמ' מה שנכון, ועי' בהמשך.]
4) [במקור הערבי: קואם, ז"א הנכון.]
5) [מן תָּכַן. ועי' ב. תַּכְנִית.]

1) [בימינו נוסף גם שמוש הפעל תכן, ואף תכנן (פעֻלה וכד') במשמ' ערך תכנית לדבר, וכן צרופים כגון פעֻלה מתכננת, ועוד.]
2) [כמבֹאר בדברי העורך, הלשון והספר ב 301 וכו', נקרא בית האוצר בית חותמות (כדגמת בית כנז באותה משמ' באשור) והממנה על האוצר: חותם תכנית או חותם תכנֻת (ואולי כך נכון, ועי' א. תְּכֻנָּה), החותם על בית האוצר. על מקור המלה מן כון, ולא מן תכן, מורה הצרוף: ביום הבראך כוננו. ועי' בספר הנ"ל על יתר פרטי הפרשה.]
3) [אין המלה עברית אלא יונית, אבל הואיל והכנים המחבר טַכְסִים בכתיב זה, הובאה כאן אף צורה זו של המלה בספר דגמאות. והיום נוהגות גם צורות פעל ושם כגון תִּכְסֵס, תַּכְסִיסִי, תַּכְסִיסָן, תַּכְסִיסָנוּת.]

ומתכסיסיו כמו האיסרא וכיוצא בה (רמנ"ס, סנה יע כ). — ועי' *טַכְסִים, 1874.

***תכספית**, ש"נ, — מלה מספקה בצורתה, בקרוב במשמ' גדוד, פלגה[1]: שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים וכו' ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך מפני שתכספות ואמרי לה איסתלגנית של מלאכי חבלה מצפין לו לאדם ואומרים איסתי יבא אדם לידי אחד מדברים חללו וילכד (ר' ישמעאל בן אלישע, ברכי נא.).

***תכף**[2], ממנו *תְּכִיפָה, *תְּכִיפוּת, *תָּכַף, *תֵּכֶף.

***תָּכַף**, פ"י, — לחץ וחבר יחד, zusammenheften; agrafer; to tack: אותות הגרדין ואותות הכובסין[3] אסורות משום כלאים, התוכף תכיפה אחת אינה חיבור ואין בה משום כלאים (כלא' ע י). — *וכמשמ' מפשטת, הביא דברים זה אחר זה, סמך, (unmittelbar) anschließen; attacher; to attach, join: כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן, וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה, וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפילה אין השטן מקטרג באותו היום (ר' יוסי בר ר' בון, ירוש' ברכי א א). כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הוא דומה וכו' (ר' אמי, שם). — *ותכפו צרות וכד' את פ', באו עליו תכופות וסמוכות זו אחר זו: כי תניא הכא מותרין בשתכפוהו אבליו וכו'

[1] [משמ' המלה, בקרוב גדוד אורב וכד', יוצאת מן הענין, אלא שלא נתבררה הגרסה, שבמקומה בא אפלו בכ"י מינכן דוכססו', ועי' במובא בד"ס למקום, ואפשר שיש כאן מלה יונ' או רומ', וכן יש נסחאות שונות במק' איסתלגנית שם, ולא נמצא עד כה פרוש המניח את הדעת לשתי המלים.]

[2] [שרש זה אינו בא כך ביתר השפות השמיות אלא בעבר' וארמ' של חז"ל בלבד, ויש שרואים בו התפתחות מן תקף, ואינו מסתבר. קרוב הוא יותר להניח, כי נולדו הפעל והשרש מתה"פ תֵּכֶף, (עי' שם), שעקרו מן אכף. אמפעי את(א)כף, במשמ' נלחץ זה לזה.]

[3] [שרקמו את סימניהם בחוטים בבגד.]

דתניא תכפותו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים (מו"ק יז:; וכעין זה ירוש' שם ג א, ובבלי תענ' יג.). כשמתו בניו של ר' ישמעאל נכנסו ד' זקנים לנחמו וכו' פתח ר' ישמעאל ואמר רבו עוונותיו תכפוהו אבליו הטריח רבותיו וכו' (ת"כ, מו"ק כח:). — ובסהמ"א: וכל היוצא מטומאה לטהרה הרי אלו מגלחין בימי אבלם הואיל ותכפם אבל אחר אבל ולא מצאו פנאי (רמב"ם, אבל ו יג). נשאני לבי לספר קצת מהקורות המגיעות אלינו ומהצרות התוכפות אותנו וכו' (ר' זכריה אלגאלאהרי בהקדמתו לס' המוסר, מעמוני מסתרים א, מק"א, 10). דכיון שהטיפות תוכפות זו את זו אין מניחות אותה להחמיץ (מחז' ויטרי, 262). — ובשירת תימן, *תכף אדם משג מן המשגים, עקב אחריו והשיגו, חקר כלו[1], voll begreifen; comprendre entièrement; to grasp fully: תכף לסודות ההויה, נפשיה לדוכתיה זכיא (שירי תימן, אידלזון-טורטשינר, 143). ישאל ויען, תוכף טבע ואופן, עיניו בלי תחיות וריב (שם 161). צור שונאיו שסף, יהיו כצל חרבה, משיג וגם תוכף, מבין בסוד נחבא (שם 259). — *וכפ"ע, במשמ' בא לעשות דבר תֵּכֶף, ואמ' חפיזון: החזיק אב בחרב לשחטהו דמעו אראלים כתכף לשחטהו (ר' יוחנן הכהן בן יהושע, המה בלוית, קרובי' מוסף כפור, מחז' איטלי' ב, קכא:). — בינ' פעול, *תָּכוּף לדבר, *תכופים (זה לזה) זה ליד זה, בא תכף אחר זולתו, (unmittelbar) folgend; suivant (immédiatement); following (immediately): מגרה, סכין פגום פגימות הרבה תכופות זו לזו (רש"י, ע"ז יג לא). מפלי בשרו דבקו, נדבקות ותכופות זו בזו (שם, איוב מא טו). רתיחות תכופות ורצופות (שם, שם שם כג). ועודרי ירקות, כשהן תכופות יותר מדאי נוטל א' מבינתיים כדי שיהא מקו' להרחיב ולהתפשט (שם, ב"ק קיט:). שמטפטף תדיר והטיפים רודפות זו את זו ותכופות וכו' (שם, ע"ז ל:)[2]. שלומות עדופות ושמחות תכופות

[1] [עי' בהערת העורך, בס' שירי תימן, אידלזון-טורטשינר, עמ' 428, על שימוש זה.]

[2] [על המלים גדיא חזיזא (בכורי מז.) נאמר בפרוש רש"י: אזניו ארוכות מאד עד שתכופות

עם גולות נאספות וכו' (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, הרכבי א ג, 45). וכמו שהלבוש הוא קרוב ותכוף אל הגוף וכו' (שער השמים, קבלה, איריכי ז ס, סח). — ובתורת הנגון, *בתכופה, במשמ' בקצב מהיר, allegro (שלטי הגבורים לר"א מטער הלוים, מ:; עי' לשוננו יג, 142). — והיום נוהג תכוף בדבור ובספרות גם במשמ' הדבר שיש לעשותו תכף, ואין להשהותו. וכן המ"ס תכופות במשמ' פעמים מרבות בזה אחר זה, oft; souvent; often, frequently.

— הפעי', *התכיף, — כמו תכף, חבר, צרף, הסמיך זה לזה, folgen lassen; faire suivre; to let follow: כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו, ויצחק חיכן הוא, מי שהוא אומר לו (לעשו) גזור עליו שמדים, את מתכיפו לאבות (מד"כ בראש' קז). — ובסהמ"א: ולא יתכיפו עליהם (על הענבים) מזון ולא שתיה (ס' המועדים, כ"י). אתכיף אגרות זו לזו (אגרות סד"ל, אגרת לג). — ואמר הפיטן: מתכיפים אחריה מחית שוטן להשמיעה שקלינו להקדים גאון קמינו להכניעה (משה בן אבון, אל פני מלך, יוצר לפספקה ב).

— נפ', *נתכף, נתכפו הצרות — באו תכף זו אחר זו, aufeinanderfolgen; suivre l'un l'autre; to follow each other: וכאשר התחיל לספר מה שהגיע אליו ענין ישראל וכו' ושבים והנגפם והתכף[1] הצרות עליהם (כ"י א"ח, מו"כ ג כ"ט).

— פעי', *תִּכֵּף, — בא פעמים, תכוף זל"ז: ששי לא תקף, ממעל עולה ושקף, בשני דרכים מתכף (אהרן בן אשר, דקדוקי הטעמים, בר-מערכה, 20).

*תֶּכֶף[2], סמי תְּכֵף תיכף, ת"ז, מד"כ תְּכֵפות, תכיפות מו"ג, — מה שבא מיד אחרי דבר אחר, unmittelbare Folge; consequence immédiate; immediate sequel: יכול ישרף מיד ודין הוא וכו' מה זבחים הנאכלים ליום אחד תכף וזמן אבילתן שריפתן אף זבחים הנאכלים לשני ימים תכף אבילתן שריפתן ת"ל ביום (ספרא צו פרק יג, ויק, לח:). שלש תכיפות[1]) הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים ברכה תכף לגאולה תפילה וכו' (ירוש' ברכ' א א, בבלי שם מב., מד"ר דבר' ב). — ובסהמ"א, גם כתה"ס ות"י[2]), במשמ' מיד (אחר דבר אחר, sofort (nach); immédiatement (après); immediately (after): כי אפשר שתכף זה המעשה וזה הכעס שנפל בלבו של ינאי וכו' אירע זה המעשה הנזכר (נסים גאון, ברכ' מח.). וצריך שיעכור ויעשה תיכף להתראה בתוך כדי דיבור (רמב"ם, סנה' יב ג). ואין ראוי לשתותו (את היין) אלא אחר העכול לא תכף האכילה (רש"ט פלקירה, אגר' הפלים, JQR NS 1, 476). לפיכך תכף התעוררותו משנתו בכל בקר יתגבר כארי וכו' (הלבוש, אורח חיים, הסכמה הבקר א א). — ואמר הפיטן: תכף לו יפיסו עומדי עזרה (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, עבודה ליוהכ"פ, מחז' איטלי ב, ליד:). אנחים בפר יחידתי בתכף לבוטי עדתי (ליאונטי בר אברהם, אהים נמר, קליפה ליו"ז בתמוז, מבחר השירה העברית באיטלי, שירמן, ע). חושרגו עלו עולת תכף מכה (אליה בר שמעיה, יי אלהי ישראל אתה, קליפ' לעפ"ח ז). — *ותכף ומיד, כרגע, ללא שהיה, נוהג היום בספרות ובדבור.

למטה ע"כ, ואין גרסה זו מסתברת. וכנראה הנכון: עד שכפופות למטה, ובדברי רבינו גרשון: שאזניו תלויות לו למטה.]

1) [ז"א וְהִתְכֵּף, ובמקור הערבי: תראדף.]

2) [זאת כנראה הצורה הנכונה של מלה זו, הואיל ורק כך אפשר להבין, שבא בזה אחר זה בתו"ם: שלש תכפות (או תכיפות, כלו' שלש פעלות תְּכֵפות) הן, תכף לסמיכה שחיטה וכו', ורק סמ' מן תֶּכֶף הוא תְּכַף (כמו כְּבַד עון מן כָּבֵד וכד'), בנקוד המלה בסמי תכף (זמן) אבילתן וכו' במסרת הבבלית (פורת, לשון חכמים, 150). ולפי זה אין הנקוד תֵּכֶף, הנהוג היום, עקר, ולא מבטא האשכנזים תֵּכֶף. ואמנם, כאמור בהערה לשרש, אפשר שנולדה המלה מתוך בנין אחד של אכף במשמ' לחץ.]

1) [כך הכתיב בירוש', ובבבלי ובדפוסי מד"ר, ואלו בילקוט בראש' קל: תכפות, חסר.]

2) [ע"פ תבנה כזו בצרופים כגון תכף לסמיכה שחיטה בתו"ם.]

תַּכְרִיךְ[1] ס"ז, — מעטה כרוך על גוף האדם לבגד, Manteltuch; manteau, par-dessus; cloak, tunic: ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה וְתַכְרִיךְ בוץ וארגמן (אסתר ח יח). — ובתו"מ: שלשה עורות הן העשוי לשטיח טמא מדרס, לתכריך הכלים טמא טמא מת (כלים כד יב). שלש מטפחות הן, של ידים טמאה מדרס, של ספרין טמאת טמא מת, ושל תכריך ושל נבלי בני לוי טהורה מכלום (שם שם יד). עב כסות ותכריך כסות מדרס, עב ארגמן ותכריך ארגמן בית שמאי אומרים מדרס (שם כו ו). — *וביחוד במשמ' עטיפות שעוטפים בהן את גוף המת: תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בהם משום כלאים (כלאי' ט ד). ולא נתתי ממנו למת, לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת (מע"ש ה יב). מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין (שבת כג ד). הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים (סנה' ו ה). אל תרבו עלי תכריכין ותהא ארוני נקובה בארץ (רבי חזקיה, ירוש' כלאי' ט ד). כלוות לתכריכי אביו, והוא שיהא חולה אביו או מסוכן (רבי אבהו בשם רבי יוחנן, שם כתוב' ה ח). כשבאו (האומנין ששלח פרעה נכה) אצל שלמה צפה ברוח הקדש שהם מתים באותה שנה, נתן להם תכריכיהן ושלחן אצלו, שלח לו לא היה לך תכריכין לקבור את מתיך, הרי לך הן ותכריכיהן (מד"ר במד' יט). כאשר עשיתי עם המתים שנטפלתם בתכריכיהן (רי חנינא בר אדא, שם רות, ג). — *תכריך של דברי כתב, שטרות, ברכית, תפלין, במשמ' תעודות כרוכות זו בזו: מצא בחפיסה או בדלוסקמא תכריך של שטרות או אגודה של שטרות (ב"מ א ח). איזה הוא תכריך של שטרות כל שחוט או משיחה או דבר אחר כרוך עליו מבחוץ (תוספת' ב"מ א יד). מעשה באחד שהיה כותב ברכות והלך ר' ישמעאל לבודקו, כיון שהרגיש בקול פעמותיו של ר' ישמעאל נטל תכריך של ברכות וזרקן לתוך ספל של מים (ירוש' שבת טז א).

---

[1]) [מן כרך (עי' שם), אבל כנראה שאולה המלה בעברי' מארמ'.]

המוצא ספר או תכריך של תפילין נותנו לחבירו וחבירו לחבירו בשבת (מסכת תפילין, קירכהים, 20). כמה הוא תכריך של שטרות שלשה כרוכין זה בזה, וכמה היא אגודה של שטרות שלשה קשורין זה בזה וכו' תכריך כל חד וחד בראשה דחבריה, אגודה דרמו אהדדי וכרוכות (ב"מ כ:). — ובסהמ"א: בני ישן עד שעה רביעית בתוך התכריכים (עמנואל, מחב' ה, ירדן, 96). — ואמר המשורר: לו אהיה סוחר בתכריכין לא יגועון אישים בכל ימי (ראב"ע, גלגל ומזלות, כהנא א, 10).

***תַּכְשִׁיט**[1], ס"ז, מ"ר תַּכְשִׁיטִים, — מעשה קשוט ושפור, וגם החפץ שאדם מתקשט בו, עדי, Schmuck; ornement; ornament: לא יצא האיש לא בסיף ולא בקשת וכו' ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו וחכ"א אינן אלא לגנאי וכו' (שבת ו ד). אלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו' ר' אליעזר אומר אף תכשיטי[2] נשים (פסחי' ג א). ועושה אשה תכשיטיה במועד (מו"ק א ז). ואין עושין תכשיטין לע"ז קוטלאות ונזמים וטבעות (ע"ז א ח). כוחל ר' שמע' בן אלעזר אומר אם לרפואה כדי לכחול עין אחת אם לתכשיט כדי לכחול שתי עינים (תוספת' שבת ח לג). עושה אשה כל תכשיטה ומשיירת דבר מועט זכר לירושלם (שם ב"ב ב יז; וכעין זה בבבלי שם ס:). מנין היתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה אלא שראתה צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים (ספרי במד' לט). והאיש לא יתקשט בתכשיטי נשים וילך לבין הנשים (שם דברי' רכו). מותר לאדם ללמד את בתו יוונית מפני שהוא תכשיט לה (רי אבהו בשם רי יוחנן, ירוש' פאה א א; וכעין זה שם שבת ו א). כל תכשיטי אדם טמאין ותכשיטי

---

[1]) [מן הארמ' תכשיטא, ועי' בהערות העורך לשרש קשט.]

[2]) [בירוש' שם שם: אית תניי תני תכשיטי ואית תניי תני טיפולי וכו' ע"כ, ובבבלי שם מבו: תכשיטי נשים סלקא דעתיך אלא אימא אף טיפולי נשים וכו', אך אין דיון זה נוגע למשמ' המלה עצמה.]

בהמת טהורין (שם סנה ה א). שאין תכשיט נאה אלא על גוף מעודן (ר' יודה, שם נדרי ע יא). אלו הן תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעבירה סרק על פניה (מו"ק ט:). ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום (כתוב' ד.). עזרא תיקן להן לישראל שיהו רוכלין מחזירין בעיירות כדי שיהו תכשיטין מצויין לבנות ישראל (ב"ב כב.). מה את סבור שמתחת הרוב אחד או מתחת שקמה אחת הביאה לו (הקב"ה את חוה לאדם) אלא משקישטה בכ"ד תכשיטין ואחר כך הביאה לו (ר' חמא בר"ח, אד"ר ברא"ש' יח). האשה חזו כל זמן שהיא ילדה יש לה תכשיטים נאים (שם שם מח). ותלכנה נטויות גרון, שהיתה אחת מהן לובשת תכשיטיה והיתה מטה גרונה בשביל לחראות את תכשיטיה (שם ויק' עז; וכעין זה שם איכה, קולו עמא). תכשיטים של זהב (שם במד' ג) מה האף הזה רוב תכשיטין תלויין עליו כך כהונה ולויה ומלכות מיעקב (שם שה"ש, לואכך). — ובסהמ"א, אף בהשאלה: ומעטים הם הנמצאים בבני אדם שנתקשטו בתכשיטי החכמות האלו שלשתן (דונש בן תמים, פרוש ס' יצירה, יו:). — ונוהג היום בדבור גם בלשון סגי נהור, בכנוי לאיש שאיננו פאר להוריו ולמשפחתו.

∞**תַּכְשִׁיר**, ש"ז, — חמר שהֻכשר לתרופה או לשמוש מדעי, Präparat; préparation; preparation: (סדושו של המחבר בעתונו האור, גליון קלז, יז באב תרע).

תֵּל [1], ש"ז, כנ' תִּלָּהּ, תִּלָּם, — מקום חרבות, ובפרט ערמת אבנים ועפר שנצטברה במקום שנחרב, Trümmerhügel; monceau de ruines; heap of ruins: ושרפת באש את העיר וכו' והיתה תֵּל עולם לא תבנה עוד (דברי יג יז). וישרף יהושע את העי וישימה תֵּל עולם שממה וכו' (יהו' ח כח). רק כל הערים העמדות על תִּלָּם לא שרפם ישראל (שם יא יג). ונבנתה עיר על תִּלָּהּ וארמון על משפטו ישב (ירמ' ל יח). והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה והיתה לְתֵל שממה (שם מט ב). — ובתו"מ: בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו בברכה בקרית שמע ובתפילה (ר' אבון, ירוש' ברכ' ד ה). תל שכל פיות פונים בו (בבלי שם ל.). שבת בתל שהוא גבוה עשרה והוא מארבע אמות ועד בית סאתים וכו' (ערוב' עו., וכעין זה שם כ:). תל המתלקט עשרה מתוך ארבע ורבים בוקעים בו חייבין עליו וכו' (שם כב:). לאחד היה לו תל בתוך שדהו ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו בעל חריץ אמר מי יתן לי תל זה בדמים בעל התל אמר מי יתן לי הריץ זה בדמים וכו' אמר לו בעל חריץ לבעל התל מכור לי תילך וכו' (מגלה יד.). —

---

[1]) [באותה משמ' בא בארמ' תִּלָּא, ערבי' תַּל a), אשור' תִּלּ, וכנראה שאולה המלה בעבר' מאשור'. H. Holma (בספרו על שמות חלקי הגוף באשור', עמ' 46) ובעקבותיו אחרים מזהים מלה זו באשור' תִּלּ וגם תִּלָא (שהיא בערבי' תִלְע b) במשמ' שַׁד ואין הדברים מסתברים, כי מצוי באשור' הצרוף תִּלֵי וכרְמֵי במשמ' תלי (וכרמי) הרבות, ואין לראות בכאלה בטוי תמונתי מלשון שָׁדַיִם. יותר מסתבר, שיש כאן מלה שמקורה בשפת השוּמֵרים ששלטו בארץ לפני שבטי השמיים.

הסלה תֵּל באה במקרא גם בצרופים שלא הֻכּרו במסרת הנקוד. כך, למשל, יש לגרס לפי דברי העורך, הלשון והספר א, מחד"ב 377, בתהלי' פ יח—יט: אמצת לך ולא נסוג ממך תחיינו ובשמך נקרא:

אַמֵּץ תִּלָּךְ (כלו' חזק וקומם את הריסות
עמך, ולא נסוג ממך,
תְּחַיֵּנוּ (את התל החרום) ובשמך נקרא.

השם בא במקרא גם בתוך שמות פרטיים כגו. תל חרשא, תל מלח. אשר לצרוף תֵּל־אָבִיב (יחזק' ג יה) יש רבים הסבורים כי זה שם מקום בבבל הנקרא תֵּל אַבוּב, כלו' תל (מימי) המבול, (עי' לאחרונה במאמרו של ש. לווינגר Hirschler Memorial Book, עמ' 1—13), ואולם כנראה בטאה המלה אֲבוּב, מבול בפ"א ולא בבית, כלשון אפפוני מים, ואלו השבעים תרגמו תל־אביב μετέωρος כלו' תלוא אויר, תלוי ומם (כלשון אברה וכנף) כמרום, בהתאם לנאמר לפני זה בפס' יד: ורוח נשאתני ותקחני, וצ"ע. והעברים הבינו תל־אביב כלשון אביב ממש, ולפי זה תרגם סוקולוב את שם ספרו של הרצל Altneuland: תל־אביב.]

---

a) تلّ b) تلع

•תלי תלים, •תלים תלים, בהשאלה, במשמ' הרבה מאד, בשפע: קווצותיו תלתלים וכו' מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות (מד עוקבה, ערוב' כא:; ועי' מד"ר שה"ש, רלאמו). אמר לו (הקב"ה למשה) אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות[1] (מנח' כט:). — ובספה"א: אמרו אומות העולם ללוים, עמדו לפני ע"ז ואמרו שירה וכו' מיד עמדו עליהם והרגו מהם תלי תלים (ברלשי רבתי, הלבק ל כו, 124). שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם (רמב"ם, סנה' כא ה). רב נחמן בר יצחק היה לו תל עפר בתוך כרמו (מכוה"מ לר"י הלבקהוס, ענלהו ז, 253). לא היה אפשר שימצא הטוב והשלמות באומה הזאת אם לא בהיות ההתחלות הכוללו' הראשונות בה על תלם ועל קיום מציאותם (הברבנאל, ויצב, ויקרא יעקב). — ואמר הפיטן: אזכרה אלהים ואהמיה בראותי כל עיר על תלה בנויה (המשי, סליחה מנחה יוה"כ). מלכי יון הרשעה שובבנו תוללנו, הרום וקעקע בצתם מתלנו (סלמה הבבלי, נכח דודי עד שתחפץ, גאלה לאי פסח). — ובמליצה, •תְּלִי־קְרָב, בכנוי ל־Telegraph: בהמציאה חדשות לעשות מסלה לרכב ברזל ותלי־קרב במדבר בערבה (גוטלובר, ממלכים, 9).

תלא,

מזנו א. תְּלָאָה, ב. תְּלָאָה. ועי' א. תָּלָא, ב. •תָּלָא.

א. תָּלָא, פ"י, תְּלָאוּם[2]), תְּלָאִים, תְּלוּאִים, — כמו תָּלָה: ויקח את עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו מאת בעלי יביש גלעד אשר גנבו אותם מרחב בית שן אשר תְּלָאוּם[2]) שם הפלשתים (ש"ב כא יב). — ובהשאלה, חיי פלוני תלואים לו מנגד, כאלו מרחפים ברוח, לא יציבים: והיו חייך תְּלֻאִים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך (דברי כח סו). — ובצרוף שלא הברר כל צרכו:

1) [כנראה רק גלגול מקצר של אותה דרשה הוא הנאמר בירוש' נדר' א א על דויד: אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו מסודרות תילי תילים ע"כ, ברמז בולט לכתוב שבשה"ש.]

2) [כך קרי; הכתיב תלום, מן תָּלָה.]

ועמי תְּלוּאִים למשובתי[1]) ואל על יקראהו יחד לא ירומם (הושע יא ז).

—נִפעַ', •נִתְלָא, — כמו נתלה, ואמר המשורר: יראת קרבי אחריו נתלאו (ר"י הלוי, בכודי א, 4).

—הָפעַ', •הָתְלָא, — כמו נִפעַ', ואמר הפיטן: בתחילה בפה רך לסבלות הוצאה סוף דבר בקושי היית הותלאה (אמתות עת ככבשה, תחז' ויערי, 596).

ב. •תָּלָא, קל לא נמצא.

—פִּעֵ', •תִּלֵּא, — גרם תְּלָאָה וצרה, ואמר הפיטן: טובים רעים נקראו בשלחו מלאך מה לי ולך היום לתלאך ידי עם הארץ דמים למלאך (ר"א קליר, איכה אלי, קיני ת"ב).

•תֶּלֶא, ש"ז, — כמו תְּלָאָה, ואמר הפיטן: אם פשעינו עצמו וגברו מאד בתלא[2]) (שלש עשרה מדות, סליחי ער"ה)[3]).

1) [הפרשנים העברים הבינו תלואים כאן מלשון ספק ופקפוק (כדברי ת"י פליגין למיתב לאוריתי), ואלו דברי רש"י: כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב, ע"כ. וראב"ע פרשו מלשון תלוי ומרחף באויר שאינו עולה ואינו יורד, כך הם עושים עם הקב"ה דרך משובה. ור"א מבלגנצי פרש: תלואים וקשורים ונשענים עדיין למשובתי שהייתי משובב אותם לקראם אלי וכו', ע"כ. ואלו השבעים גרסו כאלו היה כתוב: ועמי תלואים ממושבותיו, ואֵל עַל יְקָרָיו יַחַד וכו', וולג': Et populus meus pendebit ad reditum meum, iugum autem imponetur eis simul, quod non auferetur, כלו' ועמי יתלה (כנראה: את ההלטתו) עד שובי, אולם על יושם עליהם יחד, אשר לא יורם מהם. ואין ספק שלא נשמר הנוסח המקורי ממש, ואין ערך של ממש להצעות התקון שהציעו החדשים.]

2) [כך נכון, ולא כתלא, כבכמה דפוסים.]

3) [המלה תלא אילן הבאה במאמר הז"ל: מכסה אחד היה ודומה כמין תלא אילן וכו' כמין תלא אילן הוא שיש לו גוונין הרבה (סנה כח.), על כל פנים איננה עברית ואינה מֻרכבת מן תל(א) ו־אילן, ועי' בדברי קרוים, II Lehnw., 589, ושוב ב"תוספת הערוך" 410 ב ובדעות המובאות שם.]

תַּלְאֻבָה, ש"נ, במקרא רק מ"ר תַּלְאֻבוֹת, — מלה שלא נתבררה כל צרכה [1]: אני ידעתיך במדבר בארץ תַּלְאֻבוֹת [2] (הושע יג ה). — ובסהמ"א, במשמ' סבל וצרה, רעב וצמא, ואמרו פיטנים ומשוררים: תפלתו מרפא וצדקה, תלאובות הצילם מצוקה (יסודה ביבבי מכיר, אמרס רבן, יולר לשמחת תורה, מחז' איטלי ב, קסט:). ועל ספר אשר נגנז בתלאבות ובשאית (ר"ש הנגיד, השמות פלילים, הברמן ב, 130). דברים יש כמים לצמאים בתלאובות מחיות הלבבים (פוס, דברים יש כמים, בן משלי, הברמאן, 91). אשביעכם כל זוחלי עפר השוכנים ציה ותלאובות (ר"י חריזי, תחכמוני לז, קאמינקא, 303). — ועי' *תַּלְאוּב.

א. תְּלָאָה, ש"נ, — עָקֵב, Ferse; talon; heel: בנה עלי ויקף ראש ותלאה [3], במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג ה—ו).

ב. תְּלָאָה, ש"נ, — עֹנֶשׁ, פרענות [1]: ויספר משה לחתנו וכו' את כל הַתְּלָאָה אשר מצאתם בדרך ויצלם יי' (שמות יח ח). כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל הַתְּלָאָה אשר מצאתנו (במדב' כ יד). ועתה אלהינו וכו' אל ימעט לפניך את כל הַתְּלָאָה אשר מצאתנו (נחמ' ט לב) [2].

---

1) [המתרגמים הקדומים תרגמו אך בקרוב לפי הענין, השבעים: ἐν γῇ ἀοικήτῳ, בארץ לא נושבת ועי' לקמן, וולג': in terra solitudinis, בארץ בדידות, ואלו ת"י ברדוש: בארעא דחויתון תאבין בה לכל מדעם, וכן רש"י: תל שאובין בו כל טובה ואין מוצאין, ואלו ראב"ע: ארץ ציה וצמא וכבת בלשון ישמעאל (כונתו לשרש להב a), היה נחר, צמא) ולהיותו תלאות בו (כדברי מנחם בן סרוק) דרך דרש ולא פשט ע"כ. ולפי הנאמר על א. תלאה, ב. תלאה ודאי אין מקום למצא כאן תלאות, ואין הפרושים אלא השערות. ואמנם יתכן שהשבעים בתרגומם התכונו לקריאה: ארץ תֵּלֶא בוּת, ז"א ארץ אשר לא תוכל לשכן בה, מן בּוּת הבא במשמ' לין, גור בבית בארמ', וצ"ע.]

2) [כך בכמה ספרים, בס"א: תלאובת, ועי' מ"ש.]

3) [המתרגמים הקדומים ורב הפרשנים הבינו גם מלה זו, כמו ב. תְּלָאָה — כאלו מן לאה — כלשון טרחה וצרה, מה שאינו מתאים לא למלת ראש המצֹרפת אתה ולא לפעלים בנה, ויקף. ואמנם דוד בן אברהם אלפאסי במלונו (מהד' סקוז, כרך ב, ע' 737) הכיר, כי ת שרש במלה, אלא שראה בה את כף היד (כמטה בערב'), שהיא כאלו תלוית בגוף. ואולם, כפי שהראה העורך בהלשון והספר א ע' 450 (מהד' ב עמ' 475), בא כאן תלאה כמו בערב' תִּלְוּ b) ובמ"ר אַתְלָא c) במשמ' עָקֵב של הרגל, ואין בנה עלי ויקף ראש ותלאה אלא: בנה עלי גדר סביב והקיפני מצד ראש ומצד עקב, פנים ואחור, כלו' מכל צד. ולפי זה ת שבמלה שרשית היא. ואמנם, כמבֹאר בהערה לערך ב. תְּלָאָה, אפשר שאין גם מלה זו אלא שמוש מיחד של א. תְּלָאָה.]

a) لهب b) تلو c) أتلاء

1) [התרגומים הקדומים (השבעים: μόχθος, ועוד) הבינו מלה זו כלשון טרחה ומצוקה, בגוזרם את השם מן לאה, כאלו כלשון עיפות ויגיעה. ואולם למעשה אין לָאָה אלא: לא יכל, היה חסר כח, כפעל שנגזר מן לא (כדגמת פָּלָה מן בַּל וכדו'), ואין זה מתאים בכלל לשמוש השם ב. תְּלָאָה, שאינו בא במקרא אלא בצרוף כל התלאה אשר מצאתנו, או כל התלאה אשר מצאתם בלבד. אין למצא מלה זו גם במלא' א יב—יג: ואתם מחללים אותו באמרכם שלחן יי' מגאל הוא וניבו נבזה אכלו ואמרתם הנה מַתְּלָאָה והפחתם אותו וכו' (עי' בהערת המחבר עמ' 3448), שרבים ראו שם כתיב חסר במק' מַה תְּלָאָה (כדגמת מַזֶּה בידך, שמות ד ב); פרוש כזה אינו מתאים שם, ואף אפשר שכּנּוּ אנשי המסרת בכתיב מַתְּלָאָה בטוי חריף, כגון ואמרתם הנה מֵת, לָאָה, כאלו אמרתם אין זה אל חי וכל יכל, ובזה „והפחתם אותו". והשוה את דרשת חז"ל הידועה על מתהלך בגן (בראש' ג ח): מת הלך אותו שבגן (מד"ר בראש' יט). ואין תְּלָאָה שבאיכה ג ה (עי' א. תְּלָאָה) ענין לצרת וטרחה, אלא היא לשון עָקֵב. ואמנם קרוב הדבר, שאין גם ב. תְּלָאָה אלא שמוש מיחד של א. תְּלָאָה במשמ' עָקֵב, והשוה במיחד את שמוש המלה עקובה a) בערב' כלשון עֹנֶשׁ ופרענות, כגון בתרגומו של רס"ג לבמדבר לב כג (המאתכם אשר תמצא אתכם): נאלתכם עקובתה.]

2) [במד"ר במדבר י כתוב: ולכך ידבר תהפוכות, אתם מתהפכים עליהם בכל יום, כמ' דתימא יהפך ידו כל היום (איכה ג), ולבם של ישראל יוצא מדעת' מרוב התלאות (בדפוס ויניציא: התלאו') שעושים להם ע"כ, וקשה שיבוא שמוש זה של חמלה, שלא

a) عقوبة

— ובסהמ"א, במ"ר תלאות, במשמ' פרענות וצרה: שבעונותינו ובעון דורנו גברו היגונות ועצמו התלאות ורבו האנחות מכובד הפרעניות וכו' (ר"י ברללוני, ס' הסעדות, מק"כ, 137); — ואמר המשורר: וחפצת קדשת מנפשות חטאות בגופות נבראות למכאוב ותלאות (דונש, השר מלכותך, הלוכי, כב). יום גאו מי צרות והמו גלי תלאות (יצחק אבן גיאת, יום לכו, סעה"ם 18). ברית כרתו עלי נפשי תלאות (עמנואל, הברכת הזמן, מחבי' א, ירדן, 17).

*תְּלָאוּב, ס"ז, — כמו תַּלְאֻבָה: תוקעי בחדש שופר, תלאובם בכפור יכפר (ר"א קל"ר, סוסן עמק, יוצר ליוה"כ, מחזו' איטל' ב, פ.) [1].

תַּלְאוּבָה, עי' תַּלְאֻבָה.

*תְּלַאי [2], ס"ז, — לולאה המחברת לכלי שתולים אותו בה: הסוציא חבל כדי לעשות אוזן לקופה, גמי כדי לעשית תלאי [3] לנפה ולכברה (שבת ח ג). — *ובסהמ"א, במשמ' חלק תלוי של דבר: כל דבר תלאי התולה ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ (רש"י, יבמ' מח ע). — *ובמשמ' חתיכת עץ שתולים עליה דבר: לפיכך תלאי [4] של דגים אסור לטלטלו ושל בשר מותר (רמב"ם, שבת כו יט).

*תַּלְבֹּנֶת, ס"נ, — מלה מספקה [5]: תלבונת לבנים עטה, להלבין בית מי מעוטה, קודש

בדרך המקרא, במקום בודד זה במדרש. ואין לשון תלאה מתאימה כאן, וכנראה אין ה שבמלה הא הידיעה, ומלת אחרת לפנינו, וצ"ע.]

1) [בשירו של רשב"ג, אני האיש (דוקס י, 18), כתוב: „וגש לולא אשר תקד תלאובו וילד מבנות ימים סגרו". אך הנוסח אינו מספק כל צרכו, וביאליק-רבניצקי (א, 6) מתקנים: הקף תלאות.]

2) [עי' גם ערך *תְּלִי.]

3) [כך בדפו'. בערוך ובכ"י: תלוי, עי' ד"ס שבת עה., ועי' *תְּלוֹי.]

4) [בבבלי (שבת קמ:) תליא בארמ', ופרש ר"ח שם: יתד של עץ עשוי לתלות בו בשר וכו'; ורש"י פרש: ומלא החבל קרוי תליא.]

5) [המחבר תקן בשולי הספר: תלבושת, ונראה שצדק.]

שמינית כנטה, כדת ולא סטה (פיסרר צדוקן ברכפ' אלבוגן, 154 Studien).

תַּלְבֹּשֶׁת, ס"נ, — מערכת מלבושים, Kleidung; vêtement; clothing: וילבש צדקה כשרין וכובע ישיעה בראשו וילבש בגדי נקם תלבשת ויעט כמעיל קנאה (ישע' נט יז). — ובסהמ"א, ואמר הפיטן: תלבשת נקיה כחיום מחנכת, תשוע שבעה בסכת מסכבת (יוסף בן אביתור, אלהים אמן, הוסעגא, סעה"ם, 16).

תלה [1], תלא ממנו *התלות, א. תלאה [2], ב. תלאה, *תלאי, א. תלה [3], ב. *תלה, *תלוי, *תלוי, *תלויה, *תלות, א. תלי, *תליה, *תלין. ועי' תלפיות.

א. תָּלָה, ס"י, תלית, תלו, תלום [4], תלינו, תלה, תלוי, תלוים, תלות, תלהו, יתלם, יתלו, ועי' גם א. תלא, — א) שם דבר על דבר אחר באפן זה שיהיה רבו יורד ומשתלשל למטה ממנו, (auf)hängen; (sus)pendre; to hang: ותקעתיו יתד וכו' ותלו עליו [5] כל כבוד בית אביו הצאצאים והצפעות כל כלי הקטן (ישע' כב כג–כד). אם יקחו ממנו יתד לתלות עליו כל כלי (יחזק' טו ג). על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו (תהל' קלז ב). אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגברים (שה"ש ד ד). —

1) [גם בארמ' ובסורי' תלא באותה משמ', וכן באשור' בבנין הדגוש תלו, ואלו בערב' תלי (כעקר תלו) ובכוש' תַלַו כמשמ' עקב אחרי וולתו, בא אחריו, ומשמ' זו, שהיא כנראה הראשונה, באה גם בעבר' בשם א. תלאה, כלשון עקב. אין לחבר עם שרש זה את השרש תלל והנגזר ממנו.]

2) [עי' גם א. תלא.]

3) [כמבאר בהערה לערך ב. תלה, אפשר שאין גם פעל זה אלא התפתחות מן א. תלה, ועי' שם.]

4) [עי' לקמן.]

5) [על שבנא אשר על הבית, שנמשל כאן ליתד, שתולים עליה כלים. כמבאר בדברי העורך, הלשון והספר א 346, מהד' ב עמ' 372, הכונה לכלים של בית כסא (עי' בערך ב. קטן), המשמשים לכבוד הגוף, ולא לכבוד.]

ותלה אדם על העץ בקשירת ראשו (וידיו) בעץ, וגופו משתלשל כלפי מטה: ישא פרעה את ראשך מעליך וְתָלָה אותך על עץ וכו' ואת שר האפים תָּלָה (בראש' מ יט–כב). וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת וְתָלִיתָ אתו על עץ לא תלין נבלתו על העץ וכו' כי קללת אלהים תָּלוּי[1] (דבר' כא כב–כג). ואת מלך העי תָּלָה על העץ עד עת הערב (יהו' ח כט). ויכם יהושע אחרי כן וימיתם וַיִּתְלֵם על חמשה עצים ויהיו תְּלוּיִם על העצים עד הערב (שם י כו). ויהרגום ויקצצו את ידיהם ואת רגליהם וַיִּתְלוּ על הברכה בחברון (ש"ב ד יב). הנה ראיתי את אבשלם תָּלוּי באלה (ש"ב יח י). את עצמות שאול וכו' אשר תלום[2] שם הפלשתים (שם כא יב). יעשו עץ גבה חמשים אמה וכו' וַיִּתְלוּ את מרדכי עליו (אסתר ה יד). ויאמר המלך תְּלֻהוּ עליו וַיִּתְלוּ את המן על העץ אשר הכין למרדכי (שם ז י). ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן וכו' ותאמר אסתר וכו' ואת עשרת בני המן יִתְלוּ על העץ (שם ט יג). — ובמעשי הבריאה: נטה צפון על תהו תֹּלֶה ארץ על בלימה[3] (איוב כו ז). — ובתו"מ: פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו (שבת יז ז). תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת (שם כ א). האיש תולין אותו פניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ (ר' אליעזר, סנה' ו ד). והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון (שם שם). כיצד תולין אותו, משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא ממנה ומקיף שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו (שם שם). הקורה מוטה על הכותל ותולה אותו כדרך שהטבחין עושין ומתירין אותו מיד (ר' יוסי, שם שם). מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם ונמצא שם שמים מתחלל (שם שם). דינר שנפסל והתקינו לתלותו בצואר קטנה טמא (כלים יב ז). אין תולין תחובין בתאינה (תוספת' שביעי' א ט). נתנו בכלכלה ותלייו באילן למעלה מעשרה טפחים אינו עירוב (ירוש' סוכה ג ד). לזוגג שהיה בידו קופת מליאה כוסות ודייטרוטין, בשעה שהיה מבקש לתלות הקופה היה מביא יתד ותוקעה ותולה עצמו בה ואחר כך תולה קופתו (מד"ר בראש' כח). לככר תלוי באוירו של בית, מי שטיפש אומר, מי יכול להוריד את זה, מי שפיקח אומר, ולא אחד תלאו אלא מביא שני קנים ומספקן זה לזה ומורידו (ר' יוחנן, שם ויק' יט). — *ובתמונה שבהשאלה: הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלוים בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות (חגי' א ח). הוי המים העליונים תלוים במאמר (מד"ר בראש' ד). — *ובמשמ' עומד או יושב בלא יסוד חזק מתחתיו: אף התולה[1] עצמו בבית הכסא יותר מדאי (ברכ' נה.). — *ותלה באויר, קבע דבר בחלל האויר: נפש מאזנים תלויה באויר ג' טפחים וגבוה מן הארץ ג' טפחים (ב"ב סט.). תלה עצמו[2] באויר עזרה מהו (שבועי' יז.). — *ותלה עצמו, התחבר: שלא תהא כל אחת ואחת תולכת ותולה עצמה בנכרי ומפקעת עצמה מיד בעלה (גיט' פח:). — *ובמשמ' הֵרִים לאויר: תולה (הלויתן) אחת מן סנפיריו והתהום עולה (פסיקי' רב', סוף או כסב, מא"ש, קלד:). — *ותלה עיניו, הרים עיניו, הסתכל, נתן עיניו, ובהשאלה, צפה וקוה: ותשב בפתח עינים וכו' שתלת עיניה לפתח שכל עינים מצפות[3] לו (ירוש' סוטה א ד). ההין זן ומפרנס, ואת תלית עינים על חורן (שם שם א ה). תלה עיניו וראה איקונין של אבינו (שם הורי' ב ה). לא יתלה עיניו[4] על המקח בשעה שאין לו דמים (ב"מ נח:). אין מברכין על הירח אלא וכו' ותולה עיניו כנגדה וכו' (סופרים כ א). נתנה (את דינה) בתיבה ונעל בפניה, אמר, הרשע הזה (עשו) עינו רמה הוא, שלא יתלה עיניו ויראה אותה ויקח אותה

1) [עי' בהערת העורך בערך קללה, עמ' 5958 וכו'.]

2) [כך כתיב; קרי: תְּלָאוּם, עי' א. תָּלָא.]

3) [הארץ (צפון), הצפה על פני מים הקלים ממנה, תלויה כאלו על בלי־מה. ועי' בפרושו של העורך לכתוב.]

1) [רש"י: שאינו יושב אלא על ברכיו, שמתוך כך נקביו נפתחין יותר מדאי.]

2) [מי שנטמא והכניס את גופו לתוך חלל העזרה, אם חייב מלקות.]

3) [במד"ר (בראשית פה): תלויות.]

4) [בילק' שמעו' (ויקרא תרסא): לא יתלה עצמו.]

ממני (מד"ר ברא"ש׳ עו). תלה עיניו וראה את המלך (שם שם עז). אתה לא תלית את עיניך והבטת בהן, הייך שאני נותן לבנותיך צעידה בתורה (שם שם לח). נהפך (הקול) להן מן חשמים והיו תולין עיניהן והיה נהפך בארץ (שם שמות ה). נתייראו מאד ותלו עיניהם למרום ועשו תשובה (שם שם כא). תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו להקב"ה (שם שם). למה אהב אלהים יתומים ואלמנות אלא שאין עיניהם תלויות אלא בו (שם שם ל). שחסוטה תולה עיניה לאיש אחר (שם במד׳ ט). תלה משה את עיניו וראה את עוג יושב על החומה (שם דבר׳ א). מה עשה ר׳ יוהנן, תלה עיניו וצפה בו, מיד נעשה גל של עצמות (פסיק׳ רב׳, ע׳ ייס סוערה, מא״ש קמט.). באותה שעה תלתה מטרוניתא אחת את עיניה וראתה לר׳ ישמעאל שהוא היה נאה ויפה כיוסף (מד"ר שה"ש א, גריגהוט, ד:). — ובסהם"א: תולה עיניו בו (בכים) כאלו רוצה לקבל (ר"כ בעל הערוך, אוצה"ג י, פרושי ר"ח, 27). הא למדת שהם (המאורות) תלוים במאמרו של מלך (רס"י, ברא״ש׳ א ו). הן הן המאורות שנבראו ביום ראשון ולא תלאן עד יום רביעי (ר"י הברגלני, יסוד עולם, לו:). — ואמר הפיטן: אשר אימתך וכו׳ בתלולי רום בתלויו[1]) גובה (ר"א קליר, אחר אימתך, סחר׳ יוה"כ, מחזו׳ איטל׳ ב, סג.). כי לך לבד עינינו תלויות (אמת׳, יי יי, נעילת יוה"כ). — ואמר המשורר: והאני הולה יורדה ועולה ועין תולה לחבלים אים (ר"י הלוי, יועץ ומקים, זמורה א, 28—29). — ובס"ע, ״תַּלָּת, במשמ׳ היה תלוי, ״ותולה, במשמ׳ תלוי: כל דבר תלאי התולת ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ (רס"י, ירמי׳ מח ט). כצוף זה שגדל ומתפשט והולך ותולה באויר (תוס׳, סוטה מח:, ד"ה פתי בכרות). שתהא (־ציצית) תולה ומכה על הקרן, כלומר כשיגביהנה למעלה מן השפה כדי שתהא תולה ונוגעת התלויה בקרן (תוס׳, מנחי׳ מג., ד"ה שתהא כועסת). וגב שהוא (הפרי) תולת בו (תוס׳, שם סד., ד"ה עוקץ). תולות[2]) (הביצים) ונחבטות בבים (תוס׳, בכורות

לט:, ד"ה דקחליין). — ״תָּלוּי[1]), כנוי לישו הנוצרי: כי אמרו שהם של ״ התלוי (תולדות ישו). דעו כי התלוי היה שינא של ישראל ותורתם (שם). בפירוש חשבון הטועים אחר התלוי את אידיהם ואת תעניתם (ראב"ע, העבור יד, 109). ובדבוק הזה יצאו תלמידי התלוי המטעים העולם בשקרנות וכזבנות (תוס׳, מגלת המגלה). שבא השר וכו׳ ונשבע התלוי, שתלקה (תשו׳ ר"ת, מקנ"ר, 65). ואם תאמר שהחליפו התלוי ביום ראשון (ספר נצחון, בקבץ וגנזיל, 9). כי היהודים לא קבלוהו, והנוצרים אינם עובדים אלא התלוי (רשב"ץ, קשת ומגן, אוצר טוב לברליגר, 1881). יכרסמנה חזיר מיער, והעין התלויה[2]) כי הם עובדי התלוי (ר׳ בחיי, כד הקמח, גאלה). גלח המלכת אמר כי התלוי בא מדוד (יוסף המקנא, ברכת אברהם לברליגר). מדוע אינך מתחנן אליה שתעזור לך נגד התלוי (שם). — ואמר הפיטן: כורע לתלוי במגוד יעצני בך לבגוד, לבול עץ לסגוד (ר׳ אפרים בר יצחק, אלהי בך אחבק, זולת שבת ד אחה"פ). — ״ומעשה תָלוּי, שם ספר על ישו. — ובהנדסה, ״העגלה התלויה, במשמ׳ עִגול שלם מכל צד[3]): שלש מדות בעגולה, ואלו הן, התלויה, התלולה והשפלה, אי זו היא התלויה, זו העוסדת עקר, העגולה מכל צד, כדור או שהיתה המשיחה כאבטיה שהיא עגולה לסביבותיה, ובלבד עגולתה בשוה ארך ורחב ועמק (משנת המדות ה, 48). — ״תּוֹלֵה הקן, שם עוף: תולה הקן (האנג נעסט ק"ב) בונה קנו במלאכת חרש דומה לכלי הצרוף (רעטארטע) ויתלהו בעץ ממעל לנהרות מים (תולדות הטבע, קח). — ב) ״ותלה אות או תבה, כתב אותה במעלה השורה כאלו תלוית באויר: ויהונתן בן גרשום בן מנשה, נון תלוי[4]),

---

1) [בסחז׳ אשכנז (מוסף יוה"כ): בתלתלי.]

2) [באותי עמ׳ נמצא ברש"י גם תלויין בבים.]

---

1) [עי׳ גם בהערת דודזון בס׳ שעשועים לר"י זבארה, עמ׳ 131.]

2) [עי׳ לקמן, ״תלה אות.]

3) [המהדיר (פרופ׳ ה. שפירא) מתרגם: Drei Arten giebt es bei dem Runden, und zwar: das Hängende, das Hügelartige und das Flache, ועי׳ בהערותיו בעמ׳ 31]

4) [ואולי יש בדרוש זה גם ממשמעותו האחרת של הפעל תלה, הניח ללא הכרעה, עי׳ לקמן.]

אם זכה בן משה ואם לאו בן מנשה (ירוש' ברכ' ע ג). טעה והשמיט את השם, א״ת תנייו תני תולה את השם (שם מגי׳ א יא). הכותב יהודה ולא נתן בו דל״ת יתלנו מלמעלה (סופרים ה ג). הכותב את השם וטעה אות אחת יתלנו מלמעלה, ר׳ שמעון שזורי אומר שם כולו תולין, אות אחת ממנו אין תולין, טעה את כל השם יתלנו בין השיטין, דברי ר׳ יהודה, ר׳ מאיר אומר מוחק מלפניו וכותב את השם על מה שמחק, ר׳ שמעון בן אלעזר אומר משמו אין תולין את השם ואין כותבין האזכרות על מקום הגרד (שם שם ד). הטועה את השיטה אינו תולה מנגד השיטין אלא הטעות (שם שם ה). — וכסתמ״א: והרבה מצוי כן שתולין בקצה הנוסח או בין טורין תילית דאדכרתא או דפירושא או לשון אחר ובא הנוסח וחושבו עיקר (חסוי הגא׳, הרכבי, 188). ואם טעה והשמיט תיבות או אותיות מותר לו לתלות (הלכות ס״ת, גנזי מלכים, עד). ויאמר אות פלונית או מלה פלונית או שיטה פלונית על מחק או תלויה והכל קיים (רמב״ם, מלוה ולוה כז ח). — ג) *ותִּלָּה דבר בזולתו, במשמ׳ יִחֵס, הראה שיכות של דבר לזולתו, ובינ׳ סְמֵי. *תָּלוּי, שַׁיָּךְ, מתיחס, קשור במהותו ובתכנו: הירא ורך הלבב, זה המתירא מן העבירות שבידו, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו (את הבונה בית והנוטע והמארס) שיחזור בגללן (סוטה ח ה). תלה הכתוב נשיאות עון במגידין (תוספת׳ שבוע׳ ג ד). ומפני מה נאמרה בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלוים בה (ספרא קדושים. פרשה א). על ידי שהדברים הללו של ביזיון, לפיכך תלו אותן בשפחה (ר׳ נון, ירוש׳ כתוב׳ ה ו). מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב (את יהונתן בן גרשם) במנשה, הכא נמי מתוך שעשה מעשה מנשה דאתי מיהודה תלאו הכתוב ביהודה, אמר ר׳ יוחנן משום ר״ש בן יוחי מכאן שתולין את הקלקלה במקולקל (ב״ב קט:). — *וביחוד במשמ׳ יחס דבר לסבה, אמר שזו היא הסבה לדבר: שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו, נפל לאחד מהן ואינו יודע לאיזה מהן נפל ספקו טהור, מפני שיש לו במה יתלה (מקו׳ ב ג). (כל מקום שנמצא בו כתם טמאה וכו׳) ותולה בכל דבר שהיא יכולה לתלות, שחטה בהמה חיה ועוף, נתעסקה בכתמים או שישבה בצד העסוקים בהן, הרגה מאכולת, הרי זו תולה בה, עד כמה היא תולה וכו׳ עד כגרים של פול וכו׳, ותולה בבנה או בבעלה, אם יש בה מכה והיא יכולה להגלע ולהוציא דם הרי זו תולה בה (נדה ח ב). תלת כתמה באחרות, דין הוא שתתלה כתמה בעצמה (תוספת׳ נדה ג ד). מעשה ותלה ר׳ מאיר בקילור ורבי תלה בשרף של שקמה (שם שם ו יז). ולמה נתעלם מעיני משה לתלות זכות בזבאי, כדי שיתלה הדבר ביתרו (ספרי במד׳ עח). מפני שהיו ישראל תולין את הקללה במלכיהם (סדר עולם רבה כב). אין תולין שליא בדבר שאינו וולד, יצאת קשורה לו תולין אותה בו (ירוש׳ שם ג ד). פשפש ולא מצא (חטא בעצמו) יתלה (את היסורין שבאו עליו) בבטול תורה (ברכ׳ ה.). כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים וכל התולה בזכות אחרים תולין בזכות עצמו משה תלה בזכות אחרים וכו׳ (שם י:). אני בכור ואין הסרחון תלוי אלא בי (מד״ר ברא׳ פד). — *וכן במשמ׳ סמך על פלוני במעשה זה או זה: הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם וכו׳ פטור מפני שתלה בבית דין (הורי׳ א א). זה הכלל התולה בעצמו חייב והתולה בבית דין פטור (שם שם). תפילת הערב לא מצאו במה לתלותה ושנו אותה סתם (ירוש׳ ברכ׳ ד א). הרי פסח הרי קרבנן של כל ישראל הוא ותלו אותו מנהג (שם פסח׳ ד א). — *ותלה האדם בטחונו באלהים: רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב״ה (יומא ע:). — *ותָּלוּי עון בראשו של אדם: ויהא עון תלוי בראשו (נדה הו). — *וכמשמ׳ עשה את הדבר תנאי לדבר אחר, שאם אין זה אין זה, abhängig machen; faire dépendre; to let depend: תלה בקטן עד שיגדיל או בגדול עד שיבוא ממדינת הים או בחרש או בשוטה אין שומעין לו (יבמ׳ ד ו). זה (נזיר) טהרתו תלויה בימיו ומצורע טהרתו תלויה בתגלחתו (נזיר ו ו). כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה, ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם, איזו היא אהבה התלויה בדבר זו אהבת אמנון ותמר וכו׳ (אבות ה טז).

נדרו תלוי בנזירותו ולא נזירותו תלויה בנדרו (ספרי במד' כה). נתנני ה' בידי לא אוכל קום וכו' זה שמזונותיו תלויין בכספו (יבמ' סג:). שתלאן זה בזה ואמר פלוני כפלוני ופלוני כפלוני (נדר' כו:). תולה בדעת אחרים וכו' תולה בדעת עצמו (גיט' כה.). כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים (סנהד' לז:). — *ומִצְוָה התלויה בארץ, מצוה שאינה נוהגת אלא בארץ־ישראל: כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחוצה לארץ (קדוש' א ט). חצד חשוה שבהם (בתפלין ובתלמוד תורה) שהם מצות שאינן תלויות בארץ (ספרי דברי מד). — *ודבר שהנשמה תלויה בו, אבר חיוני בגוף שאם ינָטל לא יחיה החי: (מכרו) חוץ מדבר שהנשמה תלויה בו[1]) משלם תשלומי כפל, חוץ מדבר שאין הנשמה תלויה בו משלם תשלומי ארבעה וחמשה (תוספת' ב"ק ז יח). — ועל אדם, *הנשמה תלויה בו, במשמ' עוד בו נשמתו, עדיין לא מת: הרי שהיה צלוב או מגוייד ורמז וכתב כתבו גט לאשתי כותבין ונותנין בחזקת שהנשמה תלויה בו (ירוש' גיט' ז א). — *ותלוי בפלוני, *תלוי בידו או בדעתו, מסור בידו והוא הקובע: לא בדעתו הדבר תלוי, בדעת הלקוחות הדבר תלוי (ירוש' חלה א ז). אי זו היא זקינה וכו' כל שקורין אותה אמה ואינה מקפדת, ובדעתה הדבר תלוי אמר ר' אבין כל שהיא ראויה להיקרות אימא (שם נדה א ה). אמר המלך אלמלי אוהבי זה יושב לפני הרגתיך, אמר (האוהב) דבר זה תלוי בי, מיד עמד והצילו (ברכ' לב.). אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ואל יהו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם (ערוב' יח:). תולה מעותיו בנכרי הוה (כתוב' פו.). ויתן לך האלהים מטל השמים, לך, בזכותך ובך הדבר תלוי (מד"ר בראש' סו). — ובסהמ"א: לפי שחוטין שבעין בלב הן תלוין (והזהיר בשלח יז). כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים (רש"י, שמות א י). הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה ומחמת כבודו תלאוהו על שם אמו (תוס', ב"מ ע"ג:. ד"ה כד מרי). כדי שלא תבוא לידי פסול מפני טהרת ישראל תלויה בך (עבודת יוה"כ, Elbogen, Stud. 104). כי כל אחד ממנו תלוי לנפשו (אליהו ירושלמי, לקוטי קדמוני, נספח', 88). שלבם תלוי בעוצם מה שהם מקוים מסלאת תאותם והשלמת משאלותם (ר"י א"ת, חו"ה, הבחינה פתיחה). מפסידי הבחינה והדברים התלויים בה וכו' (שם שם ו). ואם לא ישלם לו על ידיהם אל יאשימם ואל יתלה בהם קצור (שם, הבטחון ד). שהצילני הבורא מעשות מה שתלית בי (שם, הכניעה ז). ואל תתלה עצמך בלו ואולי (שם, חשבון הנפש ג). אסור לישראל לתלות מעותיו ביד עכו"ם כדי להלוותן ברבית לישראל (רמב"ם, מלוה ולוה ה ה). שכל דמי ישראל תלויין בצוארו (שם, מלכים ז טו). אם בא דין לפניך לחתוך בממון או בדבר מעשה באסור והיתר תלה אותו כל זמן שאתה יכול בגדול ממך (ר"י בן יהודה, ספר מוסר א טז). הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל (זהר נשא, קלד.). הראשון באמת התלויה בדבר שפתים וכו' והשני באמת התלויה בציור (רמ"ע פלקירא, JQR NS I, עמ' 486). תהיה נוהר שלא תהיה תולה ענין זה לדבר מקרה (ר' זרחיה מברצלונה, באור משלי, המאסף ג. 105). ומי שמציאותו תלוי בזולתו הוא אפשרי המציאות (ר"י אלבו, עקרים א יג). מצות שבאו בתורה שתלויות בזמן (ר"א הקליר, גן עדן, סקדי, ג.). התורה הקדושה לא תתלה החיים הנצחיים בעיון המושכלות (מנחת קנאות, קופמן, 72). ואם אפשר לתלות המחק בזבוב (עוה"מ, מלוה ולוה ח ב).

— נִפעַ', נִתְלָה, יִתָּלֶה, — נתלה האדם, תלו אותו על עץ וכדו': שרים בידם נִתְלוּ (איכה ה יב). וַיִּתָּלוּ שניהם על עץ (אסתר ב כג). — ובתו"מ: האיש נתלה ואין האשה נתלית (סוטה ג ח). כל הנסקלין נתלין (סנה' ו ד). סייף שנהרג בו, סודר שנתנק בו, אבן שנסקל בה ועץ שנתלה עליו כולן טעונין טבילה (תוספת' שם ט ח). אמרו לו הרי יוצא לידון וכו' אמרו לו הרי יוצא ליתלות (ירוש' ברכ' ט א). אלו שהם נוהגים היתר בשפחות בעולם הזה עתידין הן להתלות בקדקדי ראשיהן לעתיד לבא (מד"ר ויק' כה). — *ובמשמ' נאחז בשהוא

[1]) [כבבלי (ב"ק עח:): דבר המעכב בשחיטה.]

תלוי ומשתלשל כלפי מטה: רכב עליה נשען עליה נתלת בונבה וכו' (פרה ב ג). הזב מטמא וכו' עומד יושב שוכב נתלה ונשען (זבים ב ד). שאין עולין באילן ואין נתלין באילן ואין נשענין באילן (ערובי' ק.). אני והוא היינו הולכים בדרך ורדף אחרינו גיים ונתלה בייחור של זית ופשחו והחזיר את הגיים לאחוריו (יבמ' קכב:, ועוד). — ובהשאלה, *נתלה ביתד וכד', סמך על דבר או על אדם חשוב: אף הוא יש לו במה יתלה (תוספתי חלה א י). אשרי אדם שיש לו יתד להתלות בה (ירוש' תעני' ד א). — *ובמשמ' התיחס, היה שיך: מי נתלה במי, הוי אומר קטן נתלה בגדול (ב"ב יב.). לפיכך הזכר נתלה באשה והנקבה באיש (תכמוני חזקיה ד). — *ונתלו חיו פ': לפי שנתאוה (שמשון) לדבר טמא לפיכך נתלו חייו בדבר טמא (מד"ר במדי ט). — ובספה"א: ויכונה בקדש הרוחני אשר לא יתגשם ולא יתלה בו דבר ממה שיתלה בגשמים (ר"י א"ח, כוזרי ד ג). ויש לו להתלות בשלטון ולהשחיד ולהפסיד וליגרם עלי בכל פעם שיוכל עד שיגבה סך זה לאלתר (שטרות לברגלוני, 18). כיון שהתחיל בהן האש קודם השבת מותר להשתמש בה, מפני שהאש נתלית בהן במהרה ואינו צריך לחתות (רמב"ם, שבת ג כא). שתקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה וכהן ראוי להתלות (סוף, שמיטה ויובל יו). קרא הרכבת החמר הזה עלוקה להתלות יסודותיו זה בזה (ר"י אבעולי, מלמד התלמידים, בראשית). ושתי אלה הראיות הם ענין אחד ונתלות זו בזו (ר"א מוירונה, תגמו' הנפש ב, ליון א). נמצאת התקוה הכוללית נתלית באילו התכליות התוריות כולן (ר"י לטיף, שער השמים כה, המאמר ב. 104). ונהגו כמה אנשים לברור להם דיין בעל תחבולות ונתלים בדברי רש"י שמשמע שיש לו להפך בזכותו (טור חו"מ סנהדרין יג). אך היא (האהבה האמתית) נתלית בדברים נצחיים (מנחת קנאות, קופמן, 1). כל צורה מהצורות חומריות נתלית בחומר ומה שהוא נתלה בחומר אינו מחוייב המציאות (שם, 20). למה שחיתה ההצלחה האנושית נתלת בעיון ובמעשה (ר"י אלבו, עקרים, פתיח'). אם כן יהיה במנין העקרים כל המצות שבאו בהלכות ע"א ובהלכות יסודי התורה שכלן נתלות בעקר הראשון, שהוא מציאות השם (שם א יד). והנה עץ חיים היא מדה זו למחזיקים בה ובה נתלית כל טובתן של ישראל בדברי בעל מאמרנו (ר"י מוסקטו, כפולות יהודה לו). — *ובמשמ' העקרית: והסודר שחונקין בו הנחנק והעץ שתולין עליו הנתלה (רמב"ם, סנה' יג ג). ועי' ערך *הִתָּלוּת.

—פעי', מ"ר תִּלּוּ, — כמו קל: מגן וכובע תִּלּוּ בך (יחזק' כז י). — *תִּלָּה בעקב הגביה את עקבו: אין יצר הרע מהלך לצדדים אלא באמצע פלטיא ובשעה שרואה אדם ממשמש בעיניו מתקן בשערו מתלה[1]) בעקבו (מד"ר בראשי' כב). שהיה עושה מעשה נערות ממשמש בעיניו מתלה בעקיבו מתקן בשערו (שם שם פד).

—הפעי', *הִתְלָה[2]), — כמו קל, הראה שיכות של דבר אל דבר אחר: ואולם באו בכתוב רמזים מתלים הבערת האש בעת הותרה אל הפועל הראשון, כגון שאמר כי תצא אש וכו' ואומר שלם ישלם המבעיר את הבערה (ר"א הקליר, גן עדן, ענין הסבה, י, כט). והמתלה דינו בבית דין בשטרותיו אינו נשמט שהדבר תלוי בבית דין (שם, ענין שמטה ויובל ב, קמ.).

ב. *תָּלָה, פ"י, — תלה דבר, — דחה את ההכרעה על דבר לאחר כך[3]), הניחו במצב זה ללא הכרעה, aufschieben, unentschieden lassen; ajourner, suspendre; to put off, to let open: אוכלין (חמץ בערב פסח) כל ארבע (שעות), ותולין כל חמש, ושורפין בתחלת שש (פסחי' א ד). מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח וכו' מודה ר"א ור"י ששורפין זו לעצמה וזו

---

1) [עי' הוצאת תיאודור, נ"א מתלא, ויש קוראים מְתַלֶּה, הסעי'.]

2) [עי' בהערה שלפני זו.]

3) [קרוב הוא להניח, כי משמ' זו של ב. תָּלָה קשורה בזו של א. תָּלָה, כלשון הנחת דבר כאלו תלוי ומרחף ברוח ללא הכרעה לכאן או לכאן, אלא שדוקא משמי' זו של דחיה לאחר כך קרובה היא לזו של הפעלים המקבילים בשפות האחיות, כגון תַּלִּי בא אחר כך, בכוש', ועי' א. תְּלָאָה, ב. תְּלָאָה, הערות.]

לעצמת, ועל מה נחלקו על התלויה ועל הטמאה (שם שם ז). שני רוקין אחד טמא ואחד טהור תולין על מגען ועל משאן (טהרו׳ ד ו). אין מערבין תרומות תלויות זו בזו (תוספתא׳ תרומו׳ ז יח). הכא בתלויה שאין דעתו להישאל עליה, אבל דעתו להישאל עליה טהורה היא (ירוש׳ תרומו׳ ח ט). אם באת הלכה תחת ידיך ואין את יודע אם לתלות אם לשרוף וכו׳ (שם סוטה ח ג). עד כגרים היא תולה, יותר מיכן צריכה מתלא (ירוש׳ כתו׳ ב א). הספיט את הראייה, ב״ש אומרים תולין, ב״ה מטהרין (בבלי שם עב:). — *אשם תָּלוּי, אשם הבא מִסָּפֵק, אם אין האיש יודע אם חטא או לא חטא, בנגוד לאשם ודאי: ואין מביאין אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש (הורי׳ ב ד). אלו הן אשמות, אשם גזילות וכו׳ אשם תלוי (זבחי׳ ה ה). על אלו חייבים על זדונם כרת ועל שגגתן חטאת ועל לא הודע שלהן אשם תלוי (כרית׳ א ב). חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכפורים חייבין להביא אחר יוה״כ, חייבי אשמות תלוין פטורים (שם ו ד). — *והלכה תלויה, הלכה שלא הֻכרעה: ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה (ברכ׳ כח.). — *ותלה את העֹנש או את הפֻרענות, דחה אותם לעת אחרת: תשובה מכפרת על עבירות קלות, על עשה ועל לא העשה, ועל החמורות היא תולה עד שיבא יום הכפורים ויכפר (יומא ח ח). אם יש לה (לסוטה) זכות היתה תולה לה, יש זכות תולה שנה אחת, יש זכות תולה שתי שנים וכו׳, מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה, שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה (סוטה ג ד). ר״ש אומר אין זכות תולה במים המרים, שאם אתה אומר הזכות תולה במים המאררים, מדהה אתה את המים בפני כל הנשים השותות ומוציא אתה שם רע על הטהורות ששתו, שאומרין טמאות הן, אלא שתלתה להן זכות, רבי אומר הזכות תולה במים המאררים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנונה והולכת, לסוף היא מתה באותה מיתה (שם שם ה). תשובה ויום הכיפ׳ תולין וייסורין מכפרין (תוספתא׳ יוה״כ ה ח). שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל, משה ודוד מלך ישראל והיו יכולים לתלות את העכירות[1] במעשיהם הטובים (ספרי דברי כו). מי שנתחלל שם שמים על ידו אין כח לא לתשובה לתלות ולא ליו״ה לכפר (ר׳ ישמעאל, ירוש׳ שבוע׳ א ט). צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מר״ה ועד יה״כ, זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה (ר׳ יוחנן, ר״ה טז:). ולא דיי שאין אתה תולה לרשעים בשביל צדיקים, אלא שאת מכלה את הצדיקים עם הרשעים (מד״ר בראשי׳ מט). אם נמצא (צדיק) אחד בכל העיר תולין לה בזכותו (שם שם). רבש״ע, תלה להם עכשיו ותן להם נפשותיהם (שם שמות א). וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא אל שדי (שם שם ג). ונקה האיש מעון, אינו חושש שמא תלתה לה זכות, יכול אף היא לא תחוש שמא תלתה לה זכות ת״ל והאשה ההיא תשא את עונה (שם במד׳ ט). — ובספה״א: אלו הלכות תלויות ובהן אנו צריכין ללמוד (והזהיר, שמות יח). שחית (פרעה) תולה אם לרדף אם לאו (רש״י, שמות יד ה). אין אם הללו תלויין אלא ודאין (הוא, שם כ כב). אם זה אינו תלוי (הוא, שם כא ל). הרבה אם יש שאינם תלויין (הוא, דברי׳ לב מא). ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה או שתלה להם כחזקיה (רמב״ם, יסודי התורה י ד).

— נפע׳, *נִתְלָה, — נדחתה הכרעתו לאחר כך, הִנֵּחַ בספק ללא הכרעה: גדולה מילה שלא נתלת לו למשה הצדיק עליה מלא שעה (ר׳ יהושע בן קרחה, נדרי׳ ג יא). קין הרג ונתלה לו ז׳ דורות (מד״ר בראשי׳ כג). למה עשרה, כבר נשתייר בדור המבול שמונה ולא נתלה לעולם בזכותן (שם שם מט).

תְּלוּא, עי׳ תְּלָא.

תָּלוּי, עי׳ תָּלָה.

---

1) [בילק׳ שמע׳ (דברי׳ תתי): שכרן; במדה״ג (דברי׳ ב כג): את העולם.]

*תְּלוֹי, ס״ז, — הֲרָמָה, בצרוף *תְּלוֹי רֹאשׁ [1]), הרמת הראש: נחית, ר' יהושע אומר נ' ניפלאות עשית להם, ח'ירות נתת להם, י'מינך תושיע אותם, ת'לוי ראש נתת להם ע״י משה ואהרן (מד״ר במד' כב). אמר דקב״ה לישראל לא חבבתי לבריות יותר מכם, לכך נתתי לכם תלוי ראש ודמיתי אתכם לי, שכשם שיש לי תלוי ראש על כל באי העולם וכו' כך אף לכם עשיתי להיות לכם תלוי ראש (תנחו' במד' ה). ועי' ראש. עמ' 6318. — ואמר הפיטן: תלוי ראש תתן להחינו (אמר למחות אמיכו, בסוף עבודת יוה״כ, אסכנ'). — ועי' *תְּלוּי.

*תְּלוֹי [2]), ס״ז, — כמו תְּלַאי, כעין לולאה או עניבה מְחֻבֶּרֶת לכלי או לבגד והוא תלוי בה, Hängsel; suspensoir; loop: המוציא חבל כדי לעשות אזן לקופה, גמי כדי לעשות תלוי [3]) לנפה ולכברה (שבת ח ג). טני של מתכות ושל בעלי בתים ותלוי [4]) חסגרות (עדי' ג ט, כלים יב ו).

---

[1]) [עי' בנאמר על צרוף זה בהערת העורך, לעיל 6138, ושים לב גם לכך, כי כנראה לא בכל מקום הכר צרוף זה, עד שכתבו המעתיקים במקום זה גם גלוי ראש; כי כך מסתבר הדבר, למשל, בדברי הבבלי (קדוש' לא.): אמר רבי יהושע בן לוי אסור (לו) לאדם שילהך ארבע אמות בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו, רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, אמר שכינה למעלה מראשי ע״כ. והרי מה ענין כאן לגִלוי הראש, כשהמדבר הוא על הליכה בקומה זקופה? וברור כי ט״ס לפנינו במק' בתילוי הראש. ויתכן שלכך הכונה גם במקומות אחרים, שכן, למשל, גם במ״א (שבת קיח:) אותו רב הונא בריה דרב יהושע הוא האומר: תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש ע״כ, עד שיש שכתבו שם (ע' דקדוקי סופרים למקום) אפילו: בלא כיסוי הראש.

צורות התיו והגימל דומות מאד בתקופות ארֻכות בתולדות הכתב שאחר המקרא. וצ״ע.]

[2]) [עי' על נקוד המלה בהערות שאחר זו.]

[3]) [כך הערוך וכ״י (עי' ד״ס שבת עח.) ומדב״ם. בדפוס' תלאי.]

[4]) [במשנ' מנֻק' ליוורנו: וְתְּלוּי.]

כל התלויין [1]) טמאין חוץ מתלוי [1]) נפה וכברה של בעל הבית ד״ר מאיר וחכ״א כלם טהורין חוץ מתלוי [1]) נפה של סלתין ותלוי [1]) כברת גרנות ותלוי [1]) מגל יד ותלוי [1]) מקל הבלשין (כלים טו ד). לא נחלקו רבן גמליאל וחכמים על תלוי מגררות של אולירין שהוא טהור (תוספת' כלים ב״מ ב יב). כל התלויין הנקובין חבור וכו' מוסיף עליהן תלוי זיני וספטני מפני שהן מסייעין בשעת מלאכה, תלוי בית הלגינין ובית הכוסית התפור טמא, קשור וענוב טהור (שם שם ב״מ ה ו). — *ובמשמ' אותיות תלויות, כתיבות מעל לשיטה: שטר שיש בו מחק או תלוי [2]) מגופו פסול, שלא מגופו כשר (שם ב״ב יא י).

*תְּלוּיָה [3]), ס״נ, — כמו תְּלוֹ, תְּלַאי: כלכלת, משיחסום ויקנב ויגמור את התלויה [4]) (כלים טז ג).

תָּלוּל, ת״ז, רָם, גָּבֹהַ [5]), hoch; haut; high: מראש ינקותיו רך אקטף ושתלתי אני על הר גבה וְתָלוּל, בהר מרום ישראל אשתלנו (יחזק' יז כב וכו'). — ובספה״א: וראו מגדל נשוא ותלול [6]) (ר״י זבארה, שעשועים, דוידזון, 87). — ובמשמ' דומה לתֵל בצירתו: שלש מדות בעגולה ואלו הן התלוית

---

[1]) [במשנ' מנֻק' ליוורנו: הַתְּלוּין, מִתְּלוּי, וּתְלוּי.]

[2]) [עי' *תְּלוּת.]

[3]) [כנראה כצורה ארמית כהגיתה של תנועת הקמץ בא״י כמו ו' בבמלים הרבה.]

[4]) [במשנ' מנֻק' ליוורנו: הַתְּלוּיָה.]

[5]) [משמ' זו בקרוב מתאימה היא לנוסח המסרת, וכן ת״י ומנטל, ז״א ונשא, וולג' etemi-nen tem. ואמנם אין המלה בכל מקום אחר, והשבעים הבינוה כפעל שצרפוהו לפס' כג: καὶ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει Ἰσραὴλ καὶ καταφυτεύσω, כלו' ותליתיו בהר מרום ישראל ואשתלנו. ולמעשה יתכן כי בא תלול כפ״ע, במשמ' ראש הר, כלו': ובתלול, בהר מרום ישראל אשתלנו. וצ״ע.

ובלשון החיה משמש תָּלוּל במשמ' יורד וזקוף למטה, steil; escarpé; steep.]

[6]) [נ״א: נשא ובצור.]

התלולה[1]) והשפלה (מסכת שמדות ה א). התלולה איזו היא זו שעובדת בחצי התלויה כתל או כקובת וכו' (שם שם ג). — ואמרו פיטנים: אלה הדברים בלא תחמד תלולים[2]), אם תשמרם ולב לאל תשלים (ר"א קליר, השמודות, קרובי א' שבועות). יחד תבור וכל תלולים טרחו בגבה ונמצאו פסולים (הוא, אתו קול, שם). אשר איפתך בשביבי אש כשבילי מים בתלולי רום בתלתלי[3]) גובה (הוא, אסר איפתך באראלי, מוסף יוה"כ). מדוק תלולה ומשאול עמקה (הוא, אמרתי אחכמה, קרובי לשבת פרה). ברסים רד בראש תלול[4]) בקץ ראשון לטלול (הוא, אליס ביום מחסן, תפלת טל, מוסף א' פסח). יום עיר תלולה יבנה אלי באבני אקדח ייסד גבולי (רמב"ע, אין בפי, מאורה, בעה"ס, 76). ראו אש תלולה מהרו עצי עולה יחד באהבה כלולה ישרו בערבה מסלה (ר' אפרים בר יצחק, אם אפס, סליחי לצום גדליה.). אהה מלכי לזה אצמא להקריב על תלול (סירי סימן, אידלזון-טורטשינר, 226).

***תְּלוּל**, ש"ז, — הר תלול: וישב בתא[ווה] בתילול לחמך תמימיו (ינאי, ויחזק באומן, קרובי בראשי, זולתי, עג). טבועים ביון מצול בתלול הגשיר נגף אבן הסר ועקב הישיר (משה בר קלונימוס, איום ונורא, קרובי ז' פסח, מבחר השירה העברי באיטלי, שירמן, לז). — ועי' תַּלְתּוּל.

***תְּלוּלִיָּה**, ש"נ, — כמו תֵּל, חרבה: הָהפך תלוליה, בנוי לתלפיה, אויה, השונאים קנו, בו בית אליל בנו, אוי מה היה לנו (משה זכות, אריס בקול בכיה, קינה סחרית ת"ב לספרדים). — ועי' *תְּלוּלִית.

***תְּלוּלִית**, ש"נ, — מ"ר תְּלוּלִיּוֹת, — תל עפר קטן: התלוליות הקרובות בין לעיר בין לדרך, אחד חדשות ואחד ישנות, טמאות (אהל' טז ג). התלולות[1]) הקרובות בין עיר לעיר וכו' טמאין וכו' ואיזו הוא תלולות[1]) זו תלולות של עפר שעל גבי בקוע וכו' עפרה טמאה משום עפר תלולות וכו' (תוספת' שם שם א). אין לך שעושה בית הפרס אלא החורש את הקבר גלבד ור' אליעזר בן יעקב אומר אף התלולות (שם יז א). עפר תלוליות למה הוא טמא מפני שהנשים קיברות שם נפליהן (ירוש' נזיר ז ג). ר' יוחנן פתר קרא (קוצותיו תלתלים) בתלוליות של עפר, מי שהוא טפש מהו אומר מי יכול לקצות את זה וכו' (מד"ר שה"ש, לאשו). — ובסהמ"א: הבורות השיחין והמערות והדומה להן והתלוי בהן כגון התלוליות והמגדלות וכו' (ראב"ע, הבור המסיחה והחשבונה, מק"נ, 6). ופתרון בנוי לתלפיות לתלוליות כמו תלול וכו' (תסו' דונש על רסע"ג 72). — *ותלולית העצם: צומת הגידין למעלה מהארכובה הנמכרת עם הראש היא וסמוך לה ומן אותן שלשה חוטין שנוטלין מנקרי הבשר מתלולית העצם שקורין צוקרו"ן (שבלי הלקט, טרפות יח). — ואמר הפיטן: שנאן עליות וסוד פליאיות שיר מתלוליות יפצחו כי ימליך (ר"א קליר, אופיכה, מוסף ר"ה א).

תְּלוּנָה, עי' תְּלֻנָּה.

***תְּלוּשׁ**[2]), — ש"ז, — דבר שתלשוהו ממקומו, בחוי"ם רק מ"ר: אין לוקחין מן הצבע לא אותות ולא דוגמאות ולא תלושין של צמר[3]) אבל לוקחין הימנו צמר צבוע טווי שתי וערב (תוספת' ב"ק יא יב). אין לוקחין מן הרועים לא עזים ולא גדיים ולא גיזין ולא תלושין של צמר (ב"ק קיח:; וכעין זה תוספת' ב"ק יא ט). — ומ"י תְּלוּשׁ ואף תְּלוּשׁ, במשמ' חלק מתעודה הנתן להתלש ממנה ומשמש שובר על תשלום וכד', Abschnitt; coupon, נוהג בספרות ובדבור.

---

[1]) [עי' כנאמר בהערה עמ' 7764 על עגלה תלויה.]

[2]) [בפרוש מעשה ארג: י"מ מלשון תלי תלים, ר"ל הרבה מינים נכללים בלא תחמוד כמ"ש הראב"ע במאמר השכל שלו.]

[3]) [נ"א: בתלויי.]

[4]) [הר גבה ותלול.]

---

[1]) [בהגהות הגר"א: תלוליות, וכן לקמן.]

[2]) [בעקר בינ' פעול של תָּלַשׁ המשמש שם עצם וע' תָּלַשׁ].

[3]) [בדפוסי רש"י בשבת מז: תלישי צמר („כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של כהמ"ה") ואפשר שגם כאן המכוון: תלושי.]

תְּלוּשׁ, עי' *תָּלוּשׁ.

*תְּלוֹת, ס"נ, — כמו תְּלוֹי, במשמ' אותיות תלויות וכתובות בין חשיטין: שטר שיש בו מחק או תלות[1]) מגופו פסול שלא מגופו כשר (ירוש' גיט' ט ח). — ובסהמ"א: ואם יש מחקים או תלויות בשטר צריך לקיימם (טור חו"מ הלואה מד). צריך לכתוב קיום המחקים והתלויות (שם שם). דמאחר שיש בו מחקים ותלויות (תשו' מהר"י קולון קפא)[2]).

*תְּלַח[3]), ס"ז, — חתיכה קטנה: בחיר במי תלחיו מתח בשמלה (אמיטה שלומאו, קונטי הפיוטים הכלוה למחזור ויטרי, מק"נ, 4).

א. תְּלִי, ס"ז, — במק' רק בכנ' תְּלְיְךָ, — כלי מכלי הצידים[4]), Jagdgerät; attirail de chasse; huntsman's equipment: ועתה שא נא כליך תְּלְיְךָ וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה[5]) (ברא' כז ג). — ובסהמ"א: שמך יבום קמים לא בקשתה וחרבת ותליה (רי נתנאל מקינון, יה מן הקרן, שירי היחוד והכבוד, עמ) — *ותלי המרה: ניטלת המרה וישנה לתלי שלה נימר חסרה וטריפה אינה לתלי שלה והיא ניטלה כשרה (הלכות פסיקות, הלכות פסיעה גמרא חולין לז.). נטלה המרה ואין שם התלי שהיא נתלית בו וכו' (והזהיר שמיני מ).

ב. *תְּלִי[1]), — נחש דמיוני גדול, שהקדמונים ראו אותו בקבוצת כוכבים סמוכה לדב הגדול: פקידים בתלי וגלגל ולב וכו' תלי בעולם כמלך על כסאו וכו' (ס' יצירה ו). ובצפון עגלה חוזרת ומשרתת את התלי וכו' נחש בריח זה התלי (בריתא דשמואל הקטן א). ובהדבקו (הירח) בסוף החדש עם החמה, אם יהיה תלי ביניהם, ועל קו אחד יעמדו שניהם, אז יעמד הירח לפני השמש כעב שחורה, ויסתיר מעין כל ראיה מאורה (רשב"ג, כתר מלכות מי יזכר). — ובצרופים, *גלגל התלי: עד סב הלבנה גלגל המזלות וכו' או עד סב גלגל התלי כדעת חכמים (ראב"ע, הקדמ' א לפרושו על התורה). — *ומזל התלי: בית משנו הוא מזל דלי ויש בו מזל התלי (שוח, משפטי המזלד, כתב"א ב, 122). *ונגידי התלי: וכבר הודענו כי יש למזלות שרים ינהיגו אותם והם נפשות לכדורי הגלגלים ושרי זנב התלי הקרובים לארץ והם הנקראים נגידי התלי (ליקוטי קבלה, ע"פ אבן יקרה ב, פוספים, כ.) וענין מה שאמר שומעין מה שעתיד להיו' כי בטיסתם באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ט, כ.) — *וקו התלי: עי' קָו, עמ' 5818. — *וראש התלי וזנבו: והאופן השני שוה לאופן הזה באופן קטרו ומרכזו כמו כן מרכז הארץ אלא שהוא נוטה משטח אופן הדומה בינתים על שתי נקידות נקראות ראש התלי וזנבו (ראב"ח, צורת הארץ יג). גם יתכן להיות שמים רמז לשתי נקודות מחברות השנים הגלגלים הגבוהים הנקראים ראש התלי וזנבו (ראב"ע, פי' שמות א', קבולת קונטרסים). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ועז

---

[1]) [בתוספת' (גיט' ט ח, צ"ב יא י): תלוי.]

[2]) [בס' עריות לישועת הק־אי נמצא: והפיל עליו שמות אחרי שידעו תלות השמות בדברים הידועים (ישועת בן יהודה הקראי, עריות, LFDWDJ, Bericht 18, עמ' XIV). אבל נראה שאין זה אלא שם־הפעל תְּלוֹת מן תלה. ועי' קלצקין, אוצר המונחים הפלוסופיים ערך זה.]

[3]) [ע"פ הארמית, וכן בסורית.]

[4]) עד כאן יוצאת משמ' המלה מענין הכתוב, אלא שקשה לקבע את הוראתה ביתר דיוק. רגילים לבאר איתה ע"פ משמ' השרש כלשון נשק הנתלה בחגורת הגבר (בגרמנית Wehrgehäng) או כאשפה לחצים (וולג': phaetram), אך עקר מלאכת הציד בימי הקדם היתה, מלבד היריה בקשת: בפח וברשת ובמצודה, וקשה להניח שיקראו לאלה בלשון תליה דוקא. ואפשר שהשתנתה המלה בכתב בהשפעת כליך שלפניה, או שחלקו ונקראו האותיות כליכתליך שלא כבונתן), וצ"ע.]

[5]) [כך כתיב, קרי: ציד.]

[1]) [כנאמר בהערת העורך עמ' 5818 (עי' שם) נגזרה צורה עברית זו מן הארמ' אתליא וכו', כשם של דמות נחש גדול הבולע שמש ירח וכוכבים וגורם ע"י כך ללקוי חמה וכד'. תשוה גם את הנאמר על ענין זה בפרוש רסע"ג לס' יצירה, ובפרוש ר"י ברצלוני, אפשטיין, מחקרים בס' יצירה REJ 1894 ובמובא בהערת העורך שם.]

התלי לעזור ולכשיל דמות תנין וגבו תבוסתו והעו מראשותיו (ראב״ע, בשם אל, גראלי, רמ). הישבי על תלי שחקים, הרכבי על כנף ברקים (ר״י הלוי, מודים לך, פעמ״ס, 103). משרתי עליון דמות מלכים בכסאות בפאתי שבע וסוד תלי שם בפאות (ראב״ע, אמרות ימים, איגר 104). ותשתוחח בענותה לעפר וישח ראש תלי לפני גאונה (ר״י חריזי, תחכמוני ג, קאמינקא, 44).

***תְּלִיאָה**, ש״נ, — כמו א. תְּלִיָּה, במשמ׳ יחס ושיכות: ואם יתלה לא יעבור מהיות בו דבר אשר הוא חיוב התליאה ואם לא לא יהיה בהיות התליות לו עדוף ויותר משלא יהיה לו (יהושע בן יהודה הקראי, ספר הערליות, LFDWDJ, 18 Bericht, עמ׳ VII). לפי שאין ביניהם תליאה (אמלה בהדום העולם, שם, עמ׳ 29). או שהרצון בו שבת אשר יש לה תליאה בפסח (כ״א הקראי, גן עדן, ענין חג השבועות ג, נג.). החכמים הבדילו בין המצות אשר יש להם תליאה בשכל ובין אשר אין להם תליאה בשכל (שם, חקות ב, קח:). שלא יאמר כי יש לה תליאות השעבוד (שם, נשים יב, קמח:).

א. ***תְּלִיָּה**, ש״נ, — שה״פ מן א. תָּלָה, קביעת דבר או אדם כשהוא קשור או אחוז וגופו משתלשל כלפי מטה: אחד קושר ואחד מתיר, כדי לקיים מצות תליה (ת״כ, קדשי׳ מו:). — ובהשאל: שהיה ל״ג בעת תליתו (ראב״ח הנשיא, העבור י, 110). והית תליתו יום הזונות אשר זנתה בו (שם שם). — *ובמשמ׳ היות דבר תלוי ומדלדל ולא מחבר ודבוק: כי מרפיון הבשר ודלדולו ותליתו יראה האדם ערל (פרוש המשני לרמב״ם, שבת יט ו). — *ותְּלִיַּת אות או תבה, כתיבה מעל לשורה: ובעלי התלמוד לא פסקו לא כר׳ יצחק דאמר אף מוחק ולא כר׳ שמעון בן אלעזר שאסר את המחיקה ואת התליה (גנזי מצרים, הלכות ס״ת, כח). — *וכמו התְּלוּת, יחס ושיכות של דבר לדבר, Abhängigkeit; dependance; — dency: כי תליתו באשר יתלה בו יהיה בו ספור עושהו (ספר הערליות ליהושע בן יהודה הקראי LFDWDJ, Bericht XVIII, עמ׳ VII). כי שכלנו אינו בחומר אלא יש לו תליה בחומר וכו׳ כי הצורות הנבדלות אין להם תליה בשום פנים (רש״ט פלקירא, מורה המורה יז). תליתן בחומר תליה גמורה (שם שם). ואין לו תליה עמו ולא יחס עליו (כ״א הקראי, עץ חיים יג). כי ההערה בשמטות ויובלים שיש להם תליה לענין הגלות והגאולה (הוא, גן עדן, ענין חג השבועות ט, כח). — *ובמשמ׳ העץ שהתלוי נתלה עליו, נוהג בספרות ובדבור.

ב. ***תְּלִיָּה**, ש״נ, — שה״פ מן ב. תָּלָה, דחוי ההכרעה לאחר כך, הנחת דבר ללא הכרעה, Aufschub; suspension: אם באת הלכה תחת ידך ואי אתה יודע אם לתלות אם לשרוף, לעולם הוי רץ אחר השריפה יותר מן התליה (ירוש׳ תרומ׳ ה ט). ועשהו חטאת, קבעו כתליה שלא ידחה[1] וכו׳ ועשהו חטאת, קבעו בתליה שיזדווג לו חבירו (שם יומא ו א).

***תַּלְיוֹן**[2], ש״ז, — כמו תַּלְיָן: ואח״כ כשהיו מוליכין אותו לתלותו וכו׳ אמר הכומר להתליון (מעשיות, ביהמ״ד לילינק, חדר ששי, מעשה עו).

תְּלִים, עי׳ תְּהִלָּה, תֵּל.

***תַּלְיָן**, ש״ז, — שתפקידו לתלות את הנדונים למות: שבעה תליונים (שלטים ישראל כז).

תָּלִישׁ, עי׳ *תָּלוּשׁ.

תְּלִישָׁא, עי׳ *תְּלִשָׁה.

***תְּלִישָׁה**, ש״נ, — מעשה התולש: איזהו לקט הנושר בשעת קצירה ובשעת תלישה (תוספת׳ פאה ב יד). תלש מן המיתה חייב, תלישתה זו היא גיזתה (ירוש׳ שבת ז ב). בית היה לו שעת תלישה, מערה לא היתה לה שעת תלישה (ר׳ חנינה בי ר׳ הלל, שם ע״ז ג ח). אין דרך תלישה

---

1) [קבעו להראשון (לשעור הראשון) בתליה, שאם ימות חבירו שלא ידחה ה״א כשיזדווג לו אחר להשתלח והוא יקרב (פני משה).]

2) [ואמנם אפשר שהכונה לקריאה תליון.]

בכך ואין דרך פריקה בכך (רב אשי, שבת עג:). — ובסהמ"א: ותלש בזקנו תלישה משונה (משלם בן קלונימוס, תשובות גאונים קדמונים, קמג, קכה).

תלל [1], ממנו תֵּל, תָּלוּל, *תִּלּוּל, *תְּלוּלִית, *תְּלוּלִית, *תָּלַל, ועי' החל, תַּלְתַּל.

*תָּלַל, קל לא נמצא.

— נפעי', *נִתְלַל, במשמ' לא ברורה כל צרכה: כללות נכללתי, כן פרט נתללתי [3], כמדתי נגללתי, לפני גבעות חוללתי (שמעון בר יצחק בן אבון, אזון אמ:כי, יוצר א שבועות).

— פעי', *תִּלֵּל, — הפך דבר לתל: תללתם שדי, נטיתם כרוק, ותמתחם כאהל וכו' (סדר רב עמרם גאון, תוספי' ותקוני' 24). שכן מנהג שמתללים התבואה ועושין אותה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כעין כובע (ר' נתן, ערוך, ערך מרח). — ואמר הפיטן: מים רבים תללת ערמות (משולם בר קלונימוס, אודך כי עניתני מועד, יוצר ב פסח). תלל כם שלו, אפריון עשה לו (שבתי בן משה, אכנים חדושי פירים, מחז' איטלי א, קד.).

— הפעי', *הִתְלִיל, — עשה לתל, הֵרים, הגביה: על כל עם ולשון ראשם להתלל (ר"א קליר, אמץ גבורותיך, קרובי' אחרון של פסח). ומתליל שפלות, כחז עבודות כפולות (סוף, תמימים כרשו אכץ, קרובי' לפורים). וקרנם בככוד רוממת, ומשפל הגבהתמו והתללת (משולם בר קלונימוס, מי יתכם תקף הכלתך, קרובי' ליוכ"פ). שלום להכלילה וברכות להכפילה וטובות להקהילה והצלהות להקבילה ושכר טוב להתלילה (ד"ח ט: יסודי מלכים ות"י, מן ג, 78).

1) [מקור השרש בס"ז תֵּל, שאולי יש לראותו כשאול מן האשור' תִּלּ באותה משמ', ואולי לא נולדה מלה זו בשמית. ועי' בהערה לערך תָּלוּל.]

2) [כאמור בהערה לערך תָּלוּל אין לראות צורה זו במקרא כבינו' פעול מן תָּלַל.]

3) [בית לוי: „לי תילי תילים, וטעמו יש בו תילי תילים של פרטות". אך במעשה אורג: ומצאתי הגרסא במחזור ישן נפללתי, ופירוש נדרשתי בכלל ופרט. וכ"ת הגירסא בראב"ן ע"כ.]

תלם [1], ממנו *תָּלַם, *תְּלָם(?), תֶּלֶם, *תַּלְמִית.

*תָּלַם, קל לא נמצא [2].

— הפעי', *הִתְלִים, או פעי' *תִּלֵּם, — עשה תלמים: קשרו נח (את הראם) בתיבה והיה מתלים [3] תלמיות כמן טבריא לסוסיתא ההי"ד התקשר רים בתלם עבתו וכו' (ר' נחמיה, מד"ר ברא' לא).

*תַּלָּם, — שם שהבינו אותו במשמ' עושה תלמים: אפילו תלם [4] הדיוט אינו חורש תלם בתוך תלם ונביאי חורשים תלם בתוך תלם (ר' יצחק, מד"ר ברא' סו).

תֶּלֶם [5], ס"ז, מ"ר סמ' תַּלְמֵי, כנ' תְּלָמֶיהָ, — חריץ החרישה (הכפול) בשדה, Ackerfurche; sillon; furrow: ופרח כראש משפט על תַּלְמֵי שדי (הושע י ד). גם מזבחותם כגלים על תַּלְמֵי שדי (שם יב יב). תְּלָמֶיהָ רוה נחת גדודה (תהל' סה יא). אם עלי אדמתי תזעק ויחד תְּלָמֶיהָ יבכיון (איוב לא לח). התקשר רים בְּתֶלֶם עבתו אם ישדד עמקים אחריך (שם לט י). — ובתו"ם: כמה יהא חורש, כתלמי חרביעה [6] (כלא' ב ג). שלשה תלמים של פתיח

1) [עי' תֶּלֶם, הערה.]

2) [אין קל במקורות, הואיל והפעל נגזר מן השם תֶּלֶם.]

3) [בילק"ש איוב תתקכו: מתלם, ועי' סד"ר שם, תיאודור, 287'.]

4) [כן הוא בדפוס ויניציאה ש"ח וכההולכים בעקבותיו. אך בכ"י אין המלה תלם. ועי' סד"ר שם, תיאודור, 765. וכנראה לא היתה המלה במקורות.]

5) [המלה באה באותה משמ' כבעבר' גם בארמ' ובערב' תַּלַם, תִלְם, כוש' תֶלֶם, ואף באיגרית' תלם, ועל כן אין מקום לדעה (עי' מנדקרן, היכל הקדש) כאלו עקר שרשו תֵּל והמ"ם נוספת למשקל.

מצד אחר אפשר שעקר משמש' המלה לזוג החריצים הנולדים בחרישת צמד בקר, בקרבת לשון אל אחין תלמין במשמ' אחים תאמים בארמ' שבתרגומים, תַּלִים באותה משמ' באשור'].

6) [אמנם אפשר שאין כאן תלמי מ"ר מן תלם אלא אותה מלה הבאה בתוספתא (מקואות ד ח): מעין היוצא לתלמי ומן התלמי לברכת ראשונין

(שם שם ו). תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר (שם שם ז). התלם ואמת המים שהם עמוקים טפח, זורעים לתוכן וכו' (שם ג ב). שיהא התלם מפולש מראש השדה עד ראשו (שם שם ג). יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום ח' לאוין (מכות ג ט). נשרף תלם אחד על פני כולה וכו'. נשתייר תלם אחד על פני כ-לה וכו' (ב"מ קה:). — ובסהס"א: וערוגה זו שאמרנו יש בכל רוח שני שני תלמים מכל מין ובאמצע תלם קטן וכו' ועכשיו בהפקיעו תלם אחד מידי זריעה וכו' ונשאר המקום שמארבע רוחותיה מעורבב כולו כאחד שאינו מחותך בתלמים (זכרון לראשונים הרמ"ה, סימן תכה, 220). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ולא תזרע תלמך להוציא בו לחמך (רסב"ג, אזהרות, בלל סדי). הנה העב הניק הגן ותלמיו כאבק דק שחק (רמב"ע, ענק, ברא"די, סמב).

*תַּלְמוּד [1]), ש"ז, — א) לִמּוּד, ובפרט למוד תורה[2]), Torahstudium; étude de la loi; study of the law: הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון (אבות ד יג). והתורה נקנית בארבעים ושמנה דברים ואלו הן בתלמוד בשמיעת האוזן וכו' (שם ו ה). ולא מגים לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראות וכו' מתישב לבו בתלמודו (שם שם ו). כל תלמוד שלימדו (חזקיה את מנשה) וכל עמל שעמל בו לא הועיל (ספרי דברי לב). נשאלו מי גדול, תלמוד גדול או מעשה, נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה (שם שם מא). ברית כרותה היא היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח וכו' היגע בתלמודו בצנעה לא במהרה הוא משכח וכו' הסובר תלמודו לא במהרה הוא משכח (ירוש' ברכ' ה א). נמנו בעליית בית ארים התלמוד קודם למעשה (שם חגי' א ז). הרי זה גט אלא שהדבר צריך תלמוד (שם גיט' ז ב). וכל המשכח דבר מתלמודו גורם גלות לבניו (ר' אלעזר, יומא לח:). אלא תלמוד ערוך הוא בפיו של ר' יוחנן (שבועו' מ:). מכאן לתלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון (מנח' לט., וכעין זה ברכ' ח:). ואני בא להשמיע תלמודי לפניך (מד"ר שמות יט). מי שמסיע עצמו מתלמודו לסוף הוא מצטער (שם קהלת, מקיע אנכים יעלב בזמן). — *והלמוד תורה באותה משמ': אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כבוד אב ואם וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם (פאה א א). אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה (אבות ו ב). שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה (מגי' ג י). — *ובמשמ' מסקנת הלמוד להלכה, בצרופים כגון *מה תלמוד לומר (בראשי תבית: ת"ל), כלו' מה יש ללמד ולומר על פי לשון הכתוב, וכד': את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר, שאין תלמוד לומר לאמר ומה תלמוד לומר לאמר, מלמד שהיו ישראל עונין אחריו וכו' (סוטה ה ד). ומה אם עדות ראשונה וכו' אינה מתקיימת בפחות משנים, עדות אחרונה וכו', אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים, תלמוד לומר ועד אין בה (שם ו ג). יכול משעה שקבלו עדותן והרגו, ת"ל נפש תחת נפש (מכות א ו). בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים וכו' (אבות ה א). מנין שאף במשא, תלמוד לומר הנוגע והנושא (חולי' ט ה). מניין שכשם שאתה מברכו לאחריו כך אתה מברכו לפניו תלמוד לומר אשר נתן לך משעה שנותן לך (תוספת' ברכ' ז א). והגדת לבנך שומע אני מראש חדש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בשעה

ראשונין הרי אלו פסולין מפני שהן נשאבין ע"כ. ובמקום זה יש מוצאים מלה שאילה מיונ' θαλάμη, ואחרים משוים תלמא בסור' במשמ' צלוחית בעלת פה צר, וקשה להכריע.]

1) [גם בארמ' שבתו"מ תלמודא, וכן בסור' תּוּלְמָדָא. מפני דמיון האותיות י"ו במקירות יש שנתחלף תלמוד בתלמיד, כגון במאמרים שבמד"ר קהלת, סדרא תליתאה על קהלת י י (אם קהה הברזל): אם נתקהה הרב על התלמיד כברזל וכו', ד"א אם נקהה תלמודך עליך כברזל, ועי' בערך קָהָה.]

2) [כבר בשני ספריו Exeg. Terminol. (ובעבר' ערכי מדרש) דן במפרט בהתפתחות ההוראות של מלה זו (עי' שם), ואמנם שטינו ממסקנותיו בכמה נקודות.]

שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחנך (מכי' בא יז). והלא אין כפרה אלא בדם שנא' כי הדם הוא בנפש יכפר ומה ת"ל לתנופה לכפר שאם עשאה לתנופה שירי מצוה מעלה עליו הכתוב וכו' (יומא ה.). מנין שאם עלו בו צמחים וכו' שחייב לרפאותו וחייב ליתן לו שבתו ת"ל רק שבתו יתן ורפא ירפא, יכול אפי' שלא מחמת המכה ת"ל רק (ב"ק פה.). מה תלמוד לומר חושך שבטו שונא בנו ללמדך שכל המונע בנו מן המרדות סוף בא לתרבות רעה ושנאהו (מד"ר שמות א). — ובצרוף *לתלמודו הוא בא: האשה שהרגה את הקטן ואת חברתה מנין ת"ל רוצח הוא לתלמודו בא (מכי' משפטים ד). אינו צריך שכבר נאמר בעל הבור ישלם ואומר שלם ישלם המבעיר את הבעירה מה ת"ל איש או אשה לתלמודו הוא בא (ר' יונתן, ספרי במד' ב). שבתון זכרון תרועה והעברת שופר תרועה מדברי תורה, יום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא (ר"ה לד.). — *ובמשמ' גמרא, דברי האמוראים על המשנה, וגם במשמ' הספר הכולל את דברי האמוראים הנ"ל, Talmud: הוא היה אומר (יהודה בן תימא), בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה וכו', בן חמש עשרה לתלמוד (אבות ה כא). אין מורין לא מן ההלכות ולא מן האגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד (ר' זעורה בשם שמואל, ירוש' חגי' א ח), לעולם הוי רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד) (שם הורי' ג ז). העוסקין במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה ונוטלין עליה שכר, בתלמוד[1] אין לך מדה גדולה מזו, ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד[1]) (ב"מ לג.). מטל השמים זה מקרא, ומשמני הארץ זו משנה, דגן זה תלמוד, תירוש זה אגדה (מד"ר בראש' סו). תלמידי חכמים אף על פי שנראין כעורים ושחורים בעולם הזה, אבל בפנים יש בהם תורה מקרא משנה מדרשות והלכות תלמוד תוספות ואגדות (שם שה"ש, כאהלי קדר). לשעבר היתה התורה כלל והיו מבקשין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד ועכשיו שאין התורה כלל היו מבקשין לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה (ר' יצחק, שם שם תחבולי באסיפות). ממולאים בתרשיש זה התלמוד שהוא כים הגדול (שם שם, ידיו גלילי זהב). אשקך מיין הרקח זה התלמוד שמפוטם במשניות כרקח (שם שם, אנהגך אביאך). ובטלו הטוחנות אלו משניות וכו', כי מעטו זה התלמוד שהוא כלול בהם (שם איכה פתיחה, ר' יהושע דסיכנין בשם רבי לוי פתח; ובענין זה מד"ר קהלת, כנסתי לי גם כסף וזהב). — ומ"ר *תלמודות: תלתלים שחורות כעורב אלו תלמודות של תורה שנראו כעורות ושחורות מלאומרן (ר' שמואל בר יצחק שם שה"ש, ראשו כתם פז). — ובצירופים: [1]) *בית תלמוד, במשמעות בית מדרש, Lehrhaus; école rabbinique; rabbinical school: בית ספר ובית תלמוד מובלין לספר ולא למשנה אבל לא לאחרים (ירוש' מעשרי ג ז). ארבע מאות ושמונים בתי כניסיות היו בירושלם וכל אחת ואחת היה לה בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה (ר' פינחס בשם ר' הושעיה, שם מגילה ג א; וכענין זה שם כתוב' יג א; מד"ר איכה, בלע ה'). היה יצחק משת' מוסר ליעקב שלמדו יצחק תורה ויסרו בבית תלמודו (מד"ר שמות א). אמר ישעיה מטייל הייתי בבית תלמודי (ר' עזריה בש"ר יודן ב"ר סימון, פסיקי ר"כ עז, נחמו). — *ובעל תלמוד, במשמ' מי שלמד תלמוד: חכם בעיניו איש עשיר זה בעל תלמוד ודל מבין יחקרנו זה בעל אגדה (ירוש' הורי' ג ז). כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד[1]) וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה (רב זירא אמר רב מתנה, ב"ב קמה:). — ובסהס"א, כעקר במשמעות גמרא: ועוד תלמודם (של בני ארץ ישראל) מעיד בכמה הוריות ועבורים לרבן גמליאל אבינו ז"ל וכו' (רסע"ג, ספר הגלוי רע"ז). הרביעית היא דרך סלולה לקדמונינו היא הרשומה בתלמודנו (ראב"ע, הקד' בי לפרושו על התורה). ופי' בתוספתא כפועל בטל והוסיף התלמוד פי' מאי כפועל בטל וכו' (ר"י ברצלוני, ס' השטרות). — *ותלמוד ארץ ישראל, הנקרא ירושלמי, כנגד התלמוד הבבלי: וכתלמוד ארץ ישראל אמרו וכו' (אוצר הגאונים,

---

1) [נוסח הדפוסים המאחרים, בהשפעת הצנזורה: גמרא, ועי' ד"ס למקום, וכן במקומות אחרים.]

1) [נוסח הדפוס: בעל גמרא, הוא מיד הצנזורה].

יומא, לוין ו, 47). ומצאנו זה הדבר מפורש בתלמוד ארץ ישראל (שם שם, 51). — °ותלמוד המערב, באותה משמ': והעידם בפקפוק זה מה שראו בתלמוד המערב (שם י, א, 23), ואע"פ שתלמוד המערב נראה כחולק כזו (שם, 24). וכן היא בתלמוד המערב (שם, 181). — ואמר המשורר: באין תורה ואין מקרא והמשנה נשמנה והתלמוד כמו גלמוד כי כל הודו פנה וכו' ושת עמוד והתלמוד והכניה נחרסת והמשנה לשנינה ברגלים נרמסה (ראב"ע, אהם יכד, כהנא א, 141).

°**תַּלְמוּדִי**, תלמודיי, ת"ז — של התלמוד, שיך לתלמוד, הולך אחר התלמוד: ולא זו בלבד עשית לנו בן ע"ם ר"ם בחקירות התלמודיות ובעניני ההלכות (ר"י מפיקא, מכתב קנאות, 2). כדרך שאר הדרכים התלמודיים (המאירי, פתיח' בית הבחירה על אבות). מיני הויכוח הן ד' ואלה שמותם, נסיוני, נצוחי, ומתוחבל, ותלמודי (יצחק לטיף, אגרת התשובה). זה אינו בספת הלמוד התלמודיי כי אם בסבת כתיבתו על ספר (אליהו דלמידיגו, בחינת הדת). ודע שזו הברייתא היא יסוד ועיקר הוראה תלמודית לכל עניני השלומים והגמולים שתקבל הנפש אחר המות על מה שפעלה בחיים (הלל מוירונא, תגמולי הנפש לג.). — ובצרוף °היהדות התלמודית, היהדות המיסדת על הלכות התלמוד (הכופות בדברי ר"א לויפל סע"י ח"ג טז). °ובשמוש כש"ז, בשמש' מי שעסוקו בתלמוד: והרוצים לבוא אל בית המלך וכו' הם המון אנשי התורה וכו' והמגיעים אל חבית ההולכים סביבו הם התלמודיים אשר הם מאמינים דעות אמתיות מדרך קבלה ולומדים מעשה העבודות ולא הרגילו בעיון שרשי התורה ולא חקרו כלל לאמת אמונה (ר"מ א"ת, מו"נ ג נא). והנה היהודי ו'אינו שאינו איכל דם משום חי, ואפילו מן הדגים, שאמרו התלמודיים שלא יקרא דם וכו' (ר"ש בן ויקגה, שבט יהודה ז, סוסע, כט). כן הם התלמודיי' ששונאין ומקנטרי' לחכמי המחקר ולומדי' בספריהם על אשר לא ידעו מה טיבם (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ח, קד.).

תַּלְמִי, עי' תֶּלֶם הערות.

תַּלְמִיד[1], ש"ז, — לומד מפי מורה, Schüler; élève; pupil: ויפילו גורלות משמרת לעמת כקטן כגדול מבין עם תַּלְמִיד (דה"א כה ח). — ובתו"מ: אמרו לו תלמידיו (לר"ג) לא למדתנו רבינו וכו' (ברכ' ב ה ו ז). שמעתי מרבי אליעזר אפילו הוא כבית כור וכו' וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לו חבר ולא מצאתי (ר' אלעאי, ערובי' ב ו). אמר לו (ר"ג לר' יהושע) בא בשלום רבי ותלמידי, רבי בחכמה ותלמידי שקבלת דברי (ר"ה ב ט). מצוה בדיינין ולא מצוה בתלמידים (יבמ' יב ו). האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו (מכות ב ב). הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה וכו' (אבות א א). יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכו' (ר' אליעזר בן שמוע, שם ד יב). והתורה נקנית וכו' בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים (שם ו ה). שאלו תלמידיו את ריב"ז פרה (אדמה) במה נעשית, אמר להם וכו' לא שלא היה יודע אלא שהיה מבקש לזרז את התלמידים (תוספת' פרה ג ז). לבניך, אלו תלמידיך, וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים (ספרי דבר' לד). בשעה שתלמידין קטנים כבוש לפניהן דברי תורה, הגדילו ונעשו כעתודים גלה להם רזי תורה (ר' שמואל בר נחמן, ירוש' ע"ז ב ח; וכעין זה מד"ר שה"ש, כי טובים). יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך (ברכ' יז.). אשרי תלמיד שרבו מודה לו (שם לב.). אמרו לו (ר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר בן חסמא לר' יהושע) תלמידיך אנו, ומימיך אנו שותין (חגי' ג.; וכן ירוש' סוטה ג ג). היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו (ר"ע, יבמ' סב:). משל לתלמידו של

---

[1] [גם בארמ' שבתו"מ תלמידא, ובאשור' בא תַּלְמִיד במשמ' חורש מנסה, כשמוש השרש למד במיחד לגבי חרישה בבקר, כגון: בהושע י יא (ואפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש וכו' ארכיב אפרים יחרוש יהודה ישדד לו יעקב) וכשמוש השם מַלְמַד הבקר. ויתכן ששמש השם בעקר לגבי העגל, הלומד לחרש, ואך בהשאלה לגבי האדם.]

רופא וכו' (מד"ר ויקי' מח). משל לתלמידו של יוצר וכו' (ר' לוי, שם שם כג). משל לשלחני שאמר לתלמידו וכו' (שם, במדי' כא). — *וגם במשמ' מי שהולך בדרך זולתו, אף כי לא למד מפיו, Jünger; disciple: כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע וכו', מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע וכו' (אבות ה יט). וכשמת (הלל הזקן) אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא וכו' וכשמת (שמואל הקטן) אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל (סנה' יא.). — ובצרוף עם תאר, כגון *תלמיד שאינו הגון: כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם (רב יהודה אמר רב, חול' קלג.) כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקולים (רב זירא אמר רב, שם). — *ותלמיד ותיק: אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחורות (לפני רבי) כבר נאמר למשה מסיני (ריב"ל, ירוש' חגי' א ח). ועי' *ותיק, 1273. — *וחבר ותלמיד: בן עזאי חבר ותלמיד הוה לרבי עקיבה (ירוש' שקל' ג א). — ותלמיד חבר, עי' חָבֵר, 1435. — *ותלמיד חכם, *תלמיד חכמים[1]), *תלמידי חכמים, ותכופות בראשי תבות: ת"ח; איש שלמד (תלמוד); (Talmud)gelehrter; savant; scholar: ובכל מקום

[1]) [אלה דברי ר' אליהו בחור (ס' התשבי, ע' תלמיד חכם): והרבה שאלתי לדעת למה נקראו בלשון תלמיד. השיבו לי שתלמיד הוא סמוך, כאלו נאמר תלמיד של חכם, ואחרים אמרו לי שפי' תלמיד הנעשה חכם. ולי נראה שקרה להם מה שקרה לחכמי היונים, שבראשונה קראו להם סופום, פי' חכמים, ואח"כ הוסכם ביניהם שלא יהיו נקראים עוד סופום דרך גאוה אלא כל אחד יהיה נקרא פילוסופום פי' אוהב חכמה. וכן כל רב גדול וחכם מופלג לא רצה להקרא חכם אלא תלמיד חכם, דרך ענוה ושפלות ע"כ. ואמנם, גם לפי בדיקת מר י. מנצור במקורות, מסתבר, שעקר התאר הוא תלמיד חכמים (כמ"ר), וכן מצינו במכי' דרשב"י בשלח טו כה, אפשטיין־מלמד, 103: תלמ' חכמ' (=תלמיד חכמים), ובירושי' סוכה ב ה: תלמיד חכמים בהוצאת ווילנא: תלמידי חכמים, אך לא נראה), וכשם שגזרו מן בעלי חיים, בטעות מ"י בעל חי, כן גזרו מן תלמידי חכמים — תלמיד חכם.]

תלמידי חכמים בטלים, רשבנ"א לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח (פסח' ד ח). ראיתי טבי עבדי שהוא ת"ח וכו' (סוכה ב א). דרך תלמידי הכמים עד שלא היתה בתו יוצאה מאצלו וכו' (כדרי י ד). אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ (הורי' ג ח). אמרו לו תלמידיו (לר' אליעזר) ר' ראיתה פלוני שקיצר בברכותיו כדי שיאמרו תלמ' חכמ' הוא (מכי' דרשב"י בשלח טו כה, אפשטיין-מלמד, 103). והלא אמרו שאין שבחו של תלמיד חכמים להיות מניח את ביתו ברגל והולך לו (ירוש' סוכה ב ה). גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים המטולאים לשוק וכו', כל ת"ח שנמצא רבב[1]) על בגדו חייב מיתה (ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, שבת קיד). איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעות העין, זה המקפיד על חלוקו להופכו וכו' (ר' יוחנן, שם). תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה ניתוספת בהם וכו' (ר' ישמעאל בר' יוסי, שם קנב.). שבעה דברים צוה ר"ע את רבי יהושע בנו בני אל תשב בגובהה של עיר ותשנה, ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים (פסחי' קיג.). כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר אינו תלמיד חכם (יומא כב:)[2]). *ותלמיד משמ' תלמיד חכם[3]): אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד, אלא כל תלמידי חכמים יחידים. איזהו יחיד ואיזהו תלמיד וכו', תלמיד כל ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו ואומר (תעני' י:) — *ותלמיד תלמיד: והלא יהושע תלמיד תלמידך ליסד שמאהבה עשה (סוטה ה ה). — ובסהמ"א: וליכא בגמרא ואם תלמיד חכם הוא אינו צריך וכו', לא שנא תלמ' לא שנא עם הארץ (אוצר הגאונים, ברכו', לוין ₪ א, 11). ומיחו בהם תלמידים ולא קבלו

[1]) [עי' בהערה שבעמ' 6354.]

[2]) [עי' עוד בפתגמים המרבים המובאים אצל הימן, אוצר דברי חכמים, עמ' 384 ועמ' 647 וכו'.]

[3]) [בשבת קיד. נאמר: איזהו תלמיד חכם וכו' זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר. וכן ברכ' כח.: כל תלמיד שאין תוכו כברו וכו', וביומא עב:: כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו, ועי' תָּוֶךְ, הערה, עמ' 7683.]

והם אומרים שתלמידי חכמים בקיאים חורום לעשות כן (שם פסח' ג ב, 49). וכן עושין ת״ח וותיקין בכל ארץ גלותם (שם תעני׳ ה ב, 46). (מי שמשקר) על תלמ׳ חכמים והמערים עליו וכו׳ (שם קדושי׳ ע א, 90). וקרא תלמיד על האוחז דרך אדם אחר ומתנהג על פי מדותיו ולמד ממעשיו (ר״י אברבנאל, נחלת אבות א, כל מי שיש בידו).

***תַּלְמִית**, ש״נ, במקורות רק מ״ר תלמיות, — כמו תֶּלֶם: מיתר אדם לעשית לתוך שדהו תלמיות[1]) קטנות של טפח טפח וכו׳ (תוספת׳ כלא׳ ב י). קשרו נח (את הראם) בתיבה והיה מתלים תלמיות[2]) כמן טבריא לסוסיתא (ר׳ נחמיה, מד״ר ברא׳ לא).

תְּלֻנָּה[8]), ש״נ, במקרא רק מ״ר תְּלֻנּוֹת, תְּלוּנֹּות, כנ׳ תְּלֻנֹּתֵיכֶם תְּלוּנֹּתָם, — התלוננות, תרעֹמת, Beschwerde; plainte; complaint: ובקר וראיתם את כבוד יי׳ בשמעו את תְּלֻנֹּתֵיכֶם על יי׳ ונחנו מה כי תלונו[4]) עלינו (שמות יו ז). שמעתי את תְּלוּנֹּת בני ישראל (שם שם יב). עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תְּלֻנּוֹת בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי (במד׳ יד כז). והשכתי מעלי את תְּלֻנּוֹת בני ישראל (שם יז כ). ותכל תְּלוּנֹּתָם מעלי (שם שם כה). — ובסהמ״א: צרותיו רבות ותלונתו מעטה (ר״י א״ה, מו״ס, פריסות ד). — ואמר המשורר: בעלי ריבי שעו נא מריבה ותלונה (ראב״ע, בעלי ריבי, כהנא א, 54). מלונה תערוך על הר תלנות ותפרש אהלה עליו ותמתח (ר״י זבארה, ס׳ השעשועים, דוידזון, 141).

תלע, עי׳ תּוֹלָע[5]), תָּלַע.

---

[1]) [נ״א: ערגיות.]

[2]) [נ״א תלמויות. עי׳ בהערות תיאודור למקום.]

[3]) [עי׳ לנן, 2705.]

[4]) [כך כתיב, קרי: תַּלִּינוּ.]

[5]) [כאמור בהערה שם אין לראות תולע והקרוב אליו כנגזרים משרש תלע. השם מַתְלָעָה אינו אלא מבטא שבשבול במק׳ מַלְתָּעָה, שהוא עקר לפי עדות השפות הקרובות.]

תָּלַע, קל לא נמצא במקרא[1]).

—פע׳, בינ׳ מְתֻלָּעִים, — כנראה במשמ׳ לבושים בגדי תולעת שני[2]): מגן גבוריהו מאדם אנשי חיל מְתֻלָּעִים באש פלדת הרכב ביום הכינו והברושים הרעלו (נחום ב ד). — ובתו״מ מְתֻלָּע, במשמ׳ נגוע, wurmstichig; vermoulu; worm-eaten: (המוכר) האנים מקבל עליו עשר מתולעות למאה (ב״ב ו ב). — ובסהמ״א: תשיגהו תפחט האשכול על לחייו והנה פניו מְתֻלָּעים (מסו. אהבת ציון ס).

— פעי׳ *תִּלַּע, — הוציא תולעים מדבר, נקה דבר מתולעים: מזהמין מתלעין[3]) בשביעית אבל לא במועד (ירוש׳ שביעי׳ ב ד). הנוטע המבריק וכו׳ המעשן המתלע[4]) הקוטע וכו׳ (שם שבת ז ב). שני כהנים בעלי מומין היו מתלעין בעצים ונשמטה קרדומו של אחד מהם וכו׳ (יומא כד.). — ובסהמ״א: מי שנמצא כשר בייחוסו ונמצא בו מום, יושב בלשכת העצים ומתלע עצים למערכה וכו׳ (רמב״ם, ביאת המקדש ו יב).

---

[1]) [בב״ם גני׳ ל יג כתוב: יסר בנך והכבד עולו פן באולתו יתלע בך ע״כ, אך כנראה ט״ס לפנינו, ועי׳ בב״ם השלם של מ. צ. סגל, עמ׳ קפד.]

[2]) [אין משמי׳ המלה, ואפילו לא צורתה, ברורות כל צרכו, ואין לסמך את ההבנה שכאלו יש כאן לשון אֹדֶם כתולעת השני על: מגן גבוריהו מְאָדָּם שלפני כן, הואיל ומְאָדָּם (גם בצרוף עורות אילים מְאָדָּמִים) פרושו מֻעְבָּד, כשמוש אֲדָאם a) במשמ׳ עור מעבד בערב׳, ועוד; ואין לסמך גם על המלים אֵשׁ פלדות שאחרי כן, כאלו האש היא מאדימה את מראה הגבורים, ועי׳ בהערת העורך בערך פְּלָדָה. ואשר לתרגומים הקדומים, גרסו השבעים: מגן גבוריהו מאדם (ἐξ ἀνθρώπων), אנשי חיל מתלעים (ἐμπαίζοντες), ואלו וולג׳: אנשי חיל בתולע (in coccineis), וכן ת״י: לבישין דזהוריתא, וכן רש״י (לבושי זהורית), ראב״ע (שלובשים תולעת שני.]

[3]) [כן בדפוס וויניציא, וכן גורם ר״ח בבבל שבת עג:, אך בדפוס ווילנא: מתליעין, והשוה להלן *הִתְלִיעַ, ב.]

[4]) [כך בדפוס ווינציא, ובדפוס ווילנא: המתליעי ואמנם גם כאן אפשר לבטא הַמַּתְלִיעַ, בפע׳.]

---

a) ادام

—הפעי', *הִתְלִיעַ, — א) עלו בו תולעים: היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתתליע ויופך וכו' (כלאי' ב ג). ואם התליעה סולת התליעה לו (שקל' ד ט). ואם התליעה פסולה (מנח' ח ב). עד כמה היא (השדה) מתלעת עד שלשה ימים (תוספת' כלא' א יז). סולת שהתליעה הרי זו בעל מום למזבח, חטין שהתליעו או שהרקיבו הרי אלו בעלי מומין למזבח (שם מנח' ט ד). זרחה עליו החמה והתליעו תאינותיה (ירוש' ברכ' ב ח). ריאה שניטוקה וכו' התליע כבד שלה וכו' (חול' מח.). בשעה שמל אברהם אבינו את עצמו ובניו וכני ביתו עשה ערלותיהן גבעה וזרחה עליהן החמה והתליעו וכו' (מד"ר שה"ש, עד סיפוה). — ב) במשמ' הסיר תולעים[1]: מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומין מתליעים העצים (מדות ב ה). — ובמהמ"א: מה רביבים הללו יורדין על העשבים ומנקין אותן ומפשפשין אותן שלא יתליעו וכו' (מדרש תנאים, לב ב, 184). ותתמול על טפליהם וכו' וזקינים המשתוקקים מרוב הצער ומגודל הכאב עד התליע בשרם (ד"ה של יהודי מלכים וא"י, מן, 194). ויבאש, הרי זה מקרא הפוך, שבתחילה הבאיש ולבסוף התליע, כענין שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו, וכן דרך כל המתליעים (רש"י, שמות טז כ). וכל עץ שהתליע כשהוא לח פסול למזבח, התליע יבש גורר את המקום שהתליע (רמב"ם, אסורי המזבח ו ב). — ואמר הפיטן: טוף העקר סרות ומתוכו מתליע (שלמה הבבלי, אורח לדקה, סליחה מנחה ליוה"כ).

—הפעי', *מותלעות,—שעלו בו תולעים: שכיון שהחמה זורחת על התאנים הן מתליעות וכו', נטלו מהן ופצעו אותם ומצאום מותלעות (מד"ר שה"ש, דודי ירד). — ובמהמ"א: אנוש בפה מתוק ולבו מר פנימו לא כחצונו כמו תפוח אשר הותלע ונאה הוא בחזיונו (מכלת המוסר י א). בירר תורמוסי' מתוך פסולת וכו' וכורר המותלעות שלהם (חמדת ימים ס א, דיני התורמוסים בשבת, סא.).

—נפעי', *נִתְלַע, — שעלו בו תולעים: מחבושת לכל שחין ולכל מכה טריה ולבשר הנתלע ולשחין הנמאר והנבאש (אסף הרופא 110, כ"י מינכן). — ואמר הפיטן: מדרש נבונים בפרי הנתלע שלא באבהו וכו' (אזהרות ר"י בר אבון, אמוץ דעי, כב:).

תֹּלַעַת, עי' תּוֹלַעַת.

***תַּלַּף**, — פעל משני שנגזר מן תלפיות, כמו אַלַּף, לַמֵּד[1]: בקשת צדקו צדיקים לא משכו ובהלף חסדו חסידים לא תלפו (קעדילאה, שכטר, 68).

—פעי', *תִּלֵּף, — אִלֵּף ולִמֵּד: בפיהמו לשוטה לערבה כדברה לתלף את שעריה בסמנין במסורה (פו"ה הגאונים מן הגניזה, גינצבורג, 279).

***תֶּלֶף**, — כנוי לבית המקדש הבנוי לתלפיות: סח ילד בתלף, דמעות כתנין זולף, עוללי שטפחתי בעלף, איך גזו מני בחלף (ר"א קליר, אז בהלוך, קינ'). בער שקד לסלף, עם דת אלף, מעט פרחי תלף[2], גבר מרב אלף (שלמה בר' יהודה, אין כור חלף, זולת שבת א' חנכה). תלף על הכלילו, ושם תפארת כללו (שבתי בן משה, אנעים סדוסי שירים, יוצר א' פסח, מחז' איטלי' א, קד.)

***תַּלְפִּיָּה**, עי' תַּלְפִּיּוֹת.

תַּלְפִּיּוֹת, מלה לא ברורה כל צרכה[3]: כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף

---

1) [ע"פ הבנה זו של תַּלְפִּיּוֹת, ועי' בהערה לערך זה.]

2) [השוה את דברי י. כנעני, לשוננו י, 25, ושל ג. אלוני, שם טז 180 וכו', והסובא שם על מלה זו. ועי' תַּלְפִּיּוֹת, הערה.]

3) [הקדמונים לא הבינו את המלה לפי פשוטה; השבעים מעתיקים אותה באותיותיה, לפי הגיתה בנקוד: εἰς Θαλπιωθ, ואלו וולג', כלשון רבוי cum propugnaculis, במְצוּרים, וחז"ל מצאו בה, בדרך דרוש, רעיונות כגון: תל שכל הפיות מתפללין עליו (ירוש' ברכ' ד ה), תל שכל פיות פונים בו (בבלי ברכ'

---

1) [ואמנם אין כאן כנראה אלא כתיב לא מדיק במקום צורת פעי.]

המגן תלוי עליו כל שלטי הגברים (שה"ש ד ד). — ובסהמ"א, במליצת הכתוב, וגם ככנוי לבית המקדש, או במשמ' מקום בולט במרום הרים: תלפיות דביר היכלו כבוד אומר כלו (משולש בר קלונימוס, אפיק רנן, יוצר ב פסח). אספר תושיות מתיקות לפיות ואציב תלפיות לישר העוברים (רשב"ג, אמון יום זה, אזהרות). בנוי לתלפיות מגדל היקר, שכן פריץ חיות בו ונעקר (ראב"ע, יום אזכרה סבי, איגר 157). קולי אליכם בני גליות, מים שבלי לקטו מרגליות, כי הצבתי לכם תלפיות והגדתי לכם האותיות (ר' אלעזר, חמדה גנוזה, כג:) שאלתם על ומגדל נפל היבנה לתלפיות (ר"י חריזי, תחכמוני כג). אל תל תלפיות יקבוץ שיות המה נדחות (ר"י נגארה, יגזול סנסי, עולת תמיד). יכסו את ראשיהם בלבוש הבדים וכו' יעמדו מנגד על התלפיות ולשונם חדה כחרב פיפיות (עזרא הבבלי, הקדי תוכחה, מוס', ג:) וכל מה שבנוי בו (בחבור) לתלפיות בנוי על יסודות מדומות וכו' (שלמה ספנהיים, יריעת שלמה א, הקדמי, א:). מצבו (של האדם) נצב הקומה תבניתו לתלפיות מעשיו במוסר השכל (נכורי העתים תקפ"ב, 74). העפיל עלות על תלפיות ההר (קלמן שולמן, מוסדי ארץ, אמריקה ט). — ומ"י, *תַּלְפִּיָּה: ונוריאל שר האל עמד בם לתלפית (רשב"ג, מגאלים מאככים, רשות, שחרית יוה"כ). צואר כמו מגדול בנוי לתלפיה (הוא, גפן פורייה). הט אזנך מגדל תבונות על אשיות אמת בנוי לתלפיה (רמב"ע, תבל באיבה, בראדי, סה). חצובה מהררי תושיה, בנויה לתלפיה (ר"י חריזי, תחכמוני מ). ההפך תלוליה בנוי לתלפיה (משה זכות, אריס בקול, קיני שחרית לת"ב ספרדים).

תלש [1], ממנו *תָּלוּשׁ, *תְּלִישָׁה, *תָּלַשׁ.

***תָּלַשׁ**, פ"י, — עקר דבר ונתקו ממקום חבורו, abtrennen; détacher; to detach: עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש (מגי' ג ג). וכן התולש את השער לראות מקום המום (בכורות ג ג). התולש סימני טומאה (מבשרו) וכו' עובר בלא תעשה (נגעי' ז ד). ספחין של שביעית אין תולשין אותן ביד אבל חורש הוא כדירכו ובהמה רועה היא כדירכה (תוספת' שביעי' ה כג). התולש כנף מן העוף הקוטמו והמורטו חייב שתי חטאות (שם שבת ט כ). נזיר שמירט או שסיפסף או שתלש בזוג כל שהוא הרי זה חייב (שם נזיר ד יג). החוקק באמת המים בין בית הקבלה אף על פי שתלשוהו חמים וחברוהו אין ממלאין בה וכו' תלשה וחיברה והישב עליה אחר תלישתה ממלאין בה וכו' (שם פרה ה ח). מקרצת שהיתה שלישית והשיך לת אהרות וכו' כולן טהורות ואיזו הוא הנושך והתולש ממנו כל שהוא (שם עהר' א ג). כיון שתקע התחילו מחוסרי אמנה תולשין שעריהן ומקרעין בגדיהם (מכי' בשלח א). ערימה של בצלים שתשרישה שתולש מהן בשבת פטור ואינו רוצה בהשרשתן (ר' יוחנן בשם ר' ינאי, ירוש' מעשר' ה ג).

ג.) וע' בחמשך. ואלו המדקדקים העברים בימי הבינים נחלקים בכך, אם יש לראות ת זו שבמלה כשרשית או כנוספת, כדברי ראב"ע (שפת יתר מז): אמר ר"א שהגאון אמר כי ת שרש, וטעמו לתלוליות א"כ המלה שתים וטעמו לתלות פיות, כמו חרב פיות, והעד אלף המגן תלוי עליו ואינו רחוק, ורבי אדונים (עי' הרקמה שער ד) לא פי' בו מאומה ויאמר ר' מרינוס כי הת' נוסף והיא חסר אל"ף כמו מַלְּפֵנוּ מבהמות ארץ, והטעם שיורה וילמד עוברי דרכים, ור' שלמה בר' יהודה אמר שאין לו דומה וטעמו נפלאת ע"כ, ולפי זה נגזרו מלים שונות, כגון תֵּלֶף, ממלה זו. וראב"ע לכתוב מביא את דעת יש אומרים לתלות פיות שהם חרבות, בקרוב לענין. ומן החדשים היו שגזרו תלפיות מן לפה (עי' ש. קרויס, לשוננו ג, 255), או שהציעו תקוני גרסה שונים. וגרטץ ראה כאן מלה יונית (τηλῶπις); והעורך ב„הלשון והספר" ב, 146 וכו' מדגיש במיֻחד את דמיון הפסקה אל יחזקאל כז י—יא: פרס ולוד ופוט היו בחילך אנשי מלחמתך מגן וכובע תלו בך המה נתנו הדרך, בני ארוד וחילך על חומותיך סביב וגמדים במגדלותיך היו שלטיהם תלו על חומותיך סביב המה כללו יפיך ע"כ, אשר לפי זה ראו בתלית הנשק ענין של יפי דוקא, ועל כן מסתבר שהמֻכּון הוא: לתלות יפי, כלו' שהמגדל בנוי הוא כדי שיתלו עליו שלטים וכלי נשק אחרים ליפי ולתפארת.]

1) [השרש נמצא גם בארמ' שבתו"ם ובסור', ובנראה שאול הוא בעבר' מארמ'.]

אין רואין במראת בשבת וכו' (וטעמו:) פעמים שהיא רואה נימא אחת לבנה והיא תולשתה (שם שבת ו א). הקוצר הבוצר המוסק הגורד התולש והאורה כולהן משום קוצר (שם שם ז ב). התולש כנף בעוף המורטה והקוטמה חייב משום שלש (שם). עוג היה תולש הר וזורק על ישראל (מד"ר דבר' א). — *ותלש באזנו, בשערו וכו': צרם באזנו תלש בשערו (ב"ק ח ו). תלש באזנו ותלש בשערו (פסיקי רבי' י' הדברות פי' אליאהו כג). — ובספה"א: ואם נתקדרו השמים בעבים, תולש אבן מן האדמה, ומוציא ממנה אור ומברך עליו (ר"י נקאוה, מנורה"מ ג, 195). — ואמר המשורר: היש לך ידמו בכל מושל ואתה מבלם ותולש כאשל (רסב"ג, ספקים ואחקים, ביאליק-רבניצקי ה, 64).

-וביני' פָעוּ', *תלוש: שתלשו אותו מן הקרקע, מן העץ, מבעה"ח וכד', הפך של מחבר: אין תורמין מן הלקט וכו' ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש (תרומ' א ה). (פירות) המחוברין לקרקע שלו, והתלושין מן הקרקע שלה (כתובי' ח ג). אבל לא מכר לו וכו' ולא את התבואה שהיא תלושה מן הקרקע (ב"ב ד ט). הנותן עורות לעובדן הקצועין והתלושין הרי' אילו של בעל הבית (תוספתי ב"ק יא טז). שי תלושה וצפורן תלושה שוחטין כה (שם חול. א ו). אילן שנקצץ ובו פירות הרי אלו כתלושין, יבש ובו פירות הרי הן כמחוברין (שם עוקצ' ב יב) מיכן שמציינין על גבי אבן קבועה, אם אומר את על גבי אבן תלושה אף היא הולכת ומטמא במקום אחר (ירוש' שקל' א ב, וכעין זה שם מע"ש ה א). נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור (שבת עב:). בד"א בתלושין מן הקרקע אבל מחובר לקרקע אפילו כולו אבוד אסור (מו"ק יב:). — ועם ב היחס, *בתלוש: העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה ובתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו (ב"מ ז ב). מה נתינה בתלוש אף כתיבה בתלוש (תוספתי גיטי ב ד). מה אם חשור שאינו אוכל במחובר הרי הוא אוכל בתלוש, אדם שהוא אוכל במחובר אינו דין שיאכל בתלוש (ירוש' מעשר' ב ו). כיצד מפרישין את הביכורין וכו' על דעתיה דר"ש לא קרא שם בתלוש (שם בכורים ג א). ועי' *תָּלוּשׁ (כפ"ז).

— נִפְעַ', *נִתְלַשׁ, — נעקר ממקומו: (בצלים) אם יכולין להיתלש בעלים שלהן אסורין (שביע' ו ג). אף מי שנתלש רוקו בפיו, לא יהלך ארבע אמות עד שירוק (ערוב' י ה, וכעין זה תוספתי שם יא ח). גל שנתלש ובו מ' סאה, ונפל על האדם ועל הכלים, טהורים (מקו' ה ו). כיחו שנתלש וכן רוקו שנתלש לא יהלך ארבע אמות עד שירוק (ר' יהודה, ערוב' לט.). עולשין שזרען מתחילה לבהמה ונמלך עליהן לאדם צריכות מחשבה לכשיתלשו (ר' יוחנן, נדה נ:). בן י"ב שנה נתלש משה רבינו מבי' אביו (ר' חמא, מד"ר שמות ה). אם ראית עיירות נתלשות ממקומן בארץ ישראל דע שלא החזיקו בשכר סופרים ובשכר משנים (ר' שמעון בן יוחאי, מד"ר איכה פתיח', וכעין זה פסיקי ר"כ טו ל). — ובספה"א: בששי בסיון נגלה הקב"ה על ישראל בהר סיני וממקומו נתלש סיני (פדר"א מא). שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית (רש"י, שמות יט יז). נתלש ממנה אבר בשר גידים ועצמות או נתלש ממנה בשר לבדו (רמב"ם, חול' קכז.)[1].

— פִעֵ', *תִּלֵּשׁ, — כמו קל: וכבש עשו לו (לשעיר המשתלח) מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו ואומרים טול וצא טול וצא (יומא ו ד). הוא עצמו שרק וטש בפני חבירו מתלש בשערו מקרע את כסותו משבר את כליו מפזר מעותיו בחמתו פטור (תוספתי ב"ק ט לא). כיתבו וחיתמו בתלוש חיברו ותילשו[2]) ונתנו לה (גני' ירוש' גיט' ב ד, 223) אחת למ' שנה היו זורעים ומהלכין מסוף העולם

---

[1]) [בירוש' קדוש' ג ה נאמר: מה בינה (ז"א בין האשה שאומר לה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר וכו') לאומר הרי זו תרומה על המחוברין חללו שיתלישו וכו', כאלו בהפעי', במשמ' שיהפכו להיות תלושים, אבל כנראה יש לגרס שֶׁיִתָּלְשׁוּ או אפילו שֶׁיִתַּלְּשׁוּ, בנפעי', ואין להניח צורת הפע' על יסוד מקום בודד זה.]

[2]) [בדפוס ונציה: ותלשו.]

ועד סופו לשעה קלה ומתלשין ארזי לבנון בהליכתן (מד"ר בראשי' לד).

תְּלִשָׁה 1), ש"נ, — אחד מטעמי המקרא, הנקרא במקורות מאחרים גם תלישא (גדולה או קטנה): שביעית היא תלשה, בשתי פעמים חשה, לפנים ולאחור גשה, וגורדת (צ"ל וגוררת) טעמים בדרישה (דס"ט, 17). הראשון נקרא פזר על התיבה כנזר מגביה וחוזר ובלשון מחפזר השני נקרא תלשה בשני פעמים חשה בפנים ואחור גשה וגוררת טעמים בדרישה (הוריית הקורא, דרנבורג, 72). תלשה תשרת לארבעה טעמים תשרת הטרם אם יש לו שנים או שלשה או ארבעה משרתים המלה השלישית למלת הטרם תלשה לעולם ועוד תשרת התביר אם יש לו שלשה או ארבעה משרתים מלה הרביעית להתביר תהיה תלשה לעולם ועוד תשרת היתיב אם יש לו שנים או שלשה או ארבעה הרביעית להיתיב תהיה תלשה לעולם ועוד תשרת הזרקה אם יש לה משרתים רבים הרביעית לזרקה תלשה לעולם (שם, שם, 106).

***תְּלַתּוּל**, ש"ז, — דלדול בשר שבעור: הרי תלתול בעלמא הוא דתנן ר"א אומר בעלי התילולין 2) פסולין באדם וכשירין בבהמה (בכורות מ ב) — ובכהמ"א אף במשמ' תליה, ואמר הפיטן: וחפץ תת שכנו מקום תומכי ארץ, תוקף אדמה, תלתול ארקא 1) תלול ציה וכו' (אל מה מלז מעונו, מחזו' ליע' ב, סג.) — *ובמשמ' גדול שערות בתלתלים: תלתול השערות העולה למעלה מגיד מזג חום (ספ' אלמגלור ב יס, המזגים הפרטיים, כ"י ותיקן).

***תְּלָתוֹת**, ש"ז, — שליש: מאה וארבעים תלתותין שהן תשעים ושלש אמה ושליש צא מהן ארבעה תשועין לארבע רוחות נשתייר שם תשעה עשר תלתולין 2) חסר תשוע (ירוש' ערובי' ג ס).

תַּלְתַּל, ש"ז, במקרא רק מ"ר תַּלְתַּלִּים, — סלולי שערות, Kraushaar; cheveux crépus; curls: ראשו כתם פז קוצותיו תַּלְתַּלִּים שחורות כעורב (שה"ש ה יא). — ובתו"מ: אמרו על תינוק אחד ירושלמי שהיה אדמוני וכו' וקווצותיו מסודרות לו תלתלים וכו' (ירוש' הורי' ג ז). בא אדם אחד נזיר מן הדרום וכו' וקווצותיו סדורות לו תלתלים (נדרי' ט:). — *ותַלְתַּלֵּי תַלְתַּלִּים, כמו תִּלֵּי תִלִּים: (קוצותיו תלתלים) אפי' דברים שאתה רואה אותן קוצין בתורה, תלתלי תלתלים 3) הן, יכולין להחריב את העולם כולו ולעשות אותו תל (כי זעירא, מד"ר ויק' יט). — ובכהמ"א, ואמרו פיטנים ומשוררים: ולא זכרת תקף תלתלי תאר אשר תכנת לתמימך (איכה אלה בלפק, קינ' לט"ב). לחיה כשושן ותלתל שער לשמרו כשרף (רמב"ע, ענק ז, ברלדי, שמט). ועי' *תַּלְתּוּל. — *ונוצות תלתלות, דומות בצורתן לתלתלים: נוצות כנפיה (של היענה) וגבה לבנות דקות ותלתלות (קרויז) בקווצות ורבות במשי (תולדות החיים, קסב).

***תַּלְתָּל**, ש"ז, — כמו תלתן, trifolium; Klee; trèfle; clover: זרע תלתל הוא הולבה מרבה את הגוף ומרבה את הזרע (אסף הרופא, כ"י, 32).

---

1) [מקור השם לא התברר כל צרכו, ואמנם אלה דברי דרנבורג בהערתו בהורית הקורא עמ' 185: Peut-être pourrait-on découvrir dans cette description du son (כלו' במלים וגוררת טעמים בדרישה) l'origine du nom de cet accent. La racine תלש signifie "tirer, arracher". Luzzato a communiqué dans le recueil intitulé Kérem Chémed, IV. (Prag, 1839), p. 203, un passage curieux sous ce rapport et tiré d'un vieux rituel de Vitry; il est ainsi conçu: "Parmi les accents enseignés à Moïse, l'un arrache, un autre redresse, etc. (מי תולש ומי זוקף)". Les deux verbes se rattachent évidemment au talschâh et au zâkêf.]

2) [ויש גורסין גם כאן התלתולין, וכן גורס רש"י בבכורות מה: במס': בעלי הדלדולים שבמשנה (שם ז ו) ומפרש: כעין חתיכות בשר יוצאות ותלויות להם. ועי' א. *דלדול, 988; ובת ספתא נגעים ב יב: תלתלין.]

1) [ז"א בארץ התלויה על בלי מה.]

2) [כנראה צ"ל גם כאן תלתותין; ובדפוס ווינציא בכל מקום: תלתולין.]

3) [במהד' מרגליות תיט נ"א: תלתלין הן.]

עֵשֶׂב הנקרא תלתל ובלשון ארם שבלילתא ובלשון יוון אנאקיריא ובלשון רומיים פנוגריקו (שם, 74:). — ועי' *תִּלְתָּן.

***תִּלְתֵּל**, פ"י, — עשה תלתלים: המשכנים החמים משחירים, מתלתלים השיער (קאנון א ב, ג יא).

***תַּלְתַּלּוּת**, ש"נ, — היות השער תלתלים תלתלים: מהירות צמיחתו (של השער) ואחורו ורבויו ומעוטו ודקותו ועביו ותלתלותו ופשיטותו (קאנון א ב, ג ג בלמות המזגים).

***תַּלְתַּלִּי**, ש"ז — כוכב התלתלי [1], במשמ' כוכב הזנב, שָׁבִיט, Komet; comète; comet: מספר כוכבי שבת אשר שוכני הארץ יכולין לראות אותן וכו' ולא מנו בתוכן הכוכב הזנב הנקרא כוכב התלתלי וככב הזנב (כתג"ה, צורת הארץ פתח לה).

***תִּלְתָּן** [2], או תַּלְתָּן [3], שו"נ, — צמח ממשפחת הקטניות: תלתן שהעלה [4] מיני צמחים אין מחייבין אותו לנכש (כלא' ב ה). תלתן שנפלה לתוך הבור של יין וכו' (תרומ' י ה). מאימתי הפירות חייבין במעשרות וכו' התלתן משתצמח (מעשר' א ב—ג). תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן חייבות במעשר (שם ד ו). תלתן של מעשר שני תאכל צמחונים (מע"ש ב ג). מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם וכו' (ערלה ג ו). (דמים טמאים באשה) אף כמימי תלתן וכמימי בשר צלי (נדה ב ו). הפריש חבילי תלתן של מעשר הרי זה פודה את הזרע ואת העץ (תוספת' תרומ' ח ח). תילתן של תרומה שחפה בה בת כהן לראשה אין בת ישראל רשאה לחוף אחריה (שם מע"ש ב א). תלתן הכל מודים שאינו מטמא טומאת אוכלין (שם עקצ' ג יד). ועי' *תִּלְתֵּל.

תָּם [1], ש"ז ובנקב' תַּמָּתִי — תמים הנפש, ישר, schlicht, redlich; plain, brave; plain, righteous: ויעקב איש תָּם ישב אהלים (בראש' כה כז). לירות במסתרים תָּם (תהל' סד ה). אנשי דמים ישנאו תָם וישרים יבקשו נפשו (משלי כט י). והיה האיש ההוא (איוב) תָּם וישר וירא אלהים וסר מרע (איוב א א). הן אל לא ימאס תָּם ולא יחזיק ביד מרעים (שם ח כ). אם אצדק פי ירשיעני תָּם אני ויעקשני, תָּם אני לא אדע נפשי אמאס חיי, אחת היא על כן אמרתי תָּם ורשע הוא מכלה (שם ט כ—כב). פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תַמָּתִי [2] (שה"ש ה ב). אחת היא יונתי תַמָּתִי (שם ו ט)[3]. — וכתו"מ ביחוד *שור תם, שלא נודעה בו תכונה רעה, שנגח והזיק רק פעם או פעמים, בנגוד לשור מועד שנגח שלש פעמים והועד בבעליו: ה' תמין וה' מועדין וכו' מה בין תם למועד, אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם מן העליה (ב"ק א ד). איזהו תם ואיזהו מועד, מועד כל

---

1) [אולי במק' ב. *תְּלִי, עי' שם.]

2) [לפי לֶו, פלורה (II, 475 ועוד), התלתן שבמשנה הוא הצמח הנקרא Trigonella Foenum graecum L., שהוא Bockshornklee, ולדעתו קדום השם בכנענית, שכן נמצא תתלו (צ"ל תלתו) בפונית, אלא שגם הוא רואה את השם כנגזר מן הארמ' תלת (שלוש), או מפני העלים המשלשים של הצמח או מפני צורת הפרח המשלשת. ובקרוב לכך משמש השם תלתן (ועי' גם *תִּלְתֵּל) גם בלשון החיה במשמ' clover, trêfle, Klee, trifolium בכלל. אף על פי כן אין גזירה זו של המלה מסמכת, שכן לא נמצא השם עד כה בארמ'.]

3) [כך הנקוד בכ"י פרמה.]

4) [נ"א שהעלת, שעלתה (עם), שעלת.]

---

1) [אעפ"י שאין תם בעיקר אלא שלם, כמו תמים, אין תם משמש במקרא אלא בהשאלה לתכונת הנפש, ולא במשמ' גופנית.]

2) [כמדר"ר שה"ש, אני ישנה, נדרשה מלה זו כאלו כונתה תאומתי (עי' עמ' 7636), ואפשר היה לראות בכך אף את כונת הכתוב, על יד אֲחֹתִי, אלא שהנאמר בשה"ש ו ט: אַחַת היא יונתי תַמָּתִי, מקרב את הרעיון שאין גם אחתי רעיתי יונתי תמתי כלל לשון אחותי אלא אֲחָתִי, כלומר יחידתי, וצ"ע.]

3) [בתהל' לז לז, שמר תָּם וראה יָשָׁר כי אחרית לאיש שלום, הכונה, בדעת רבים, כאילו נִקּד: שמר תֹּם וראה יֹשֶׁר, ועי' גם בהערת המחבר בערך מִשְׁכָּב, עמ' 3282.]

שהעידו בו שלשה ימים, ותם משיחזור בו שלשה ימים, דברי ר' יהודה, ר' מאיר אומר מועד שהעידו בו ג' פעמים ותם כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח (שם ב ד). שני שוורין תמים שחבלו זה את זה וכו' (שם ג ח). אימתי הוא תם משיחזור בו שלושה ימי שבתות (שם ד ב). שור שנגח את האדם ומת, מועד משלם כופר ותם פטור מן הכופר (שם שם ה). — *ובשמושים אחרים, גם במשמ' לא מחכם, לא פקח ביותר: ארבעה בנים הם, אחד חכם ואחד רשע ואחד תם[1] ואחד שאינו יודע לשאול וכו' תם מה הוא אומר מה זאת, ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו יי' ממצרים מבית עבדים (מכיל' בא יח). מה היונה הזאת תמה כך ישראל נאים בהילוכן כשהן עולין לפעמי רגלים (מד"ר שה"ש, הנך יפה). אפילו תמה שבתמות יודעת לפשוט וללבוש ואת אמרת פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה (כ' יוחנן, שם, פשטתי). — *ותם, במשמ' שלם בלא פגם, כמו תמים, בצרופים כגון *כתיבה תמה: וכתבתם, שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עיינין עיינין אלפין ביתין כפין כפין ביתין גמין צדין צדין גמין וכו' (שבת קג:). — *ולקיחה תמה: ולקחתם לכם, בלקיחה תמה, שלא תהא גוזל ועומד בו ונמצא סניגורו קטיגורו (תנח' ויק' אמור יח)[2]. — ובסהמ"א, תַּמָּה, בכנוי לכנסת ישראל[3]: מיתמתך[4] הצור תמים נתאוותה שיי תמים (ינאי, קרובי ויק' כב, זולא"י, קסד). אמצת עשיר לכפור תמה (משלם בן קלונימוס, אמלא עטור, קרובי ליוהכ"פ). — *וככנוי ליעקב אבינו: עוד יזכור לנו אהבת איתן אדונני, ובבן הנעקד ישבית מדיננו, ובזכות התם יוציא איום לצדק דיננו (תפלה של ימים נוראים).

תַּם, עי' תָּמַם.

1) [בירוש' פסח' י ד: טיפש, וכן בילק"ש שמות רבה.]
2) [ובסוכה לז.: ואמר רבה לא לינקוט איניש הושענא בסידרא דבעינא לקיחה תמה.]
3) [ע"פ הכתוב (שה"ש ה ב).]
4) [כלו' מכנסת ישראל, ואין להגיה כאן ש"ע תַּמָּה בשמ' תֹּם וישר.]

א. תֹּם, ס"ז סמי' גם תֻּמ־, ככי תֻּמִּי, תֻּמּוֹ, תֻּמָּם, — תכונת התם, Redlichkeit; honnêteté; righteousness: יי' ידין עמים שפטני יי' כצדקי וכתמי עלי (תהל' ז ט). תֹּם וישר יצרוני כי קויתיך (שם כה כא). — ובצרופים, תם דרכים: הלא יראתך כסלתך תקותך ותֹם דרכיך (איוב ד ו). — והולך תֹּם: וצפן[1] לישרים תושיה מגן להלכי תֹם (משלי ב ז). — והולך בַּתֹּם: הולך בַּתֹּם ילך בטח ומעקש דרכיו יודע (שם י ט). — וכתם לבב: בְּתָם־לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת (בראש' כ ה). גם אנכי ידעתי כי בְתָם־לבבך עשית זאת (שם שם ו). ואתה אם תלך לפני וכו' בְּתָם־לבב ובישר וכו' (מ"א ט ד). אתהלך בְּתָם־לבבי בקרב ביתי (תהל' קא ב). — וכתם לבב: וירעם כְּתֹם לבבו ובתבונות כפיו ינחם (שם עח עב). — ובצרופים כגון הלך בתמו, לתמו, משך בקשת לתמו: כי אני בְּתֻמִּי הלכתי (תהל' כו א). ואני בְּתֻמִּי תמכת בי (שם מא יג). טוב רש הולך בְּתֻמּוֹ וכו' (משלי יט א, כח ו)[2]. ואת אבשלום הלכו וכו' קראים והלכים לְתֻמָּם ולא ידעו כל דבר (ש"ב טו יא). ואיש משך בקשת לְתֻמּוֹ ויכה את מלך ישראל (מ"א כב לד). — ובעצם תמו, במשמ' בפלא גמר חייו: זה ימות בעצם תֻּמּוֹ כלו שלאנן ושליו (איוב כא כג). — ובתו"מ: שכל השבטים אינם עומדים בשבועתם בתומיהם ושבטו של לוי עומד בתומו (כ' לוי, פסיק' רבי כא, יי הדברות קמיותא). — *ולפי תֻמּוֹ, כמו לתמו, שלא במתכון, לרעה או לטובה: רוק דורסו (בשבת) לפי תומו וכו' נחש דורסו לפי תומו וכו' עקרב דורסו לפי תומו (שבת קכא:). — וביחוד *מסיח לפי תמו: במסיח לפי תומו (יבמ' קכא:). פונדקית נכרית היתה ומסיחה לפי תומה היתה (שם קכב:). ואשה וקטן מסיחים לפי תומם וכו' מעשה באדם שהיה מסיח לפי תומו וכו' (ב"ק קיד:). — ובסהמ"א: אין תום חוץ מתומו ואין רום בלעדי רומו (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר. 144).

1) [קרי: יצפון.]
2) [בישע' מז ט: ותבאנה לך שתי אלה וכו' בְּתֻמָּם (במגלת ישעיה מן המדבר א: כתומם) באו עליך, יש גורסים כתֻמִּים־כתאומים, לפי הענין.]

ב. **תָּם**, סמי תָּם־ [1]), ס״ז, — כמו תֹּם: מעז לַתֹּם דרך יוי ומחתה לפעלי און (משלי י כט). צדקת תצר תָּם־דרך ורשעה תסלף חטאת (שם יג ו).

א. **תמד** [2]), ממנו א. *תָּמַד, *תֶּמֶד.

ב. **תמד** [3]), ממנו *הִתְמַדָּה, *הִתְמַדֵּי, *תָּמַד, תָּמִיד, *תְּמִידוּת, *תְּמִידִי, *תְּמִידִיּוּת.

א. ***תָּמַד**, — תמדו חרצנים, הסכו להיות תמד, בבוא עליהם מים: לא צריכא שתמדו [4]) במי גשמים (ב״ב צז., חולי פז:).

— נפע׳, *נִתְמַד, — כמו קל: לא צריכא שנתמד מאליו (ב״ב צז.). שנתמדו מאליהם (חולי פז:).

— פע׳, *תִּמֵּד, — עשה תמד: המתמד ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו פטור (מעשר׳ ס ו).

ב. ***תָּמַד**, — המשיך ועשה תמיד, לא פסק: תמדו מאז כל עדת קדושים, תרום בשלשת פרקים תרומת קדשים (ר״א קליר, קלובה פי״א, קרוב לפרשי שקלים). ידענו דרכיך ואורחותיך לתמוד, ישר פקודיך בלבנו לצמוד (שמעון בר יצחק, סלחתיו במלכות, קרובי ג ר״ה). ומכחיד זכרך בנחל לתמד (רסב״ג, שלום שלום לשבי, ביאליק-רבניצקי ג קא, 72).

— נפע׳, *נִתְמַד, — נמשך לתמיד: בימי האביב תיתמד ההצלחה (קלונימוס, בעלי חיים ב ז, כב:). וחטילו חרם המור וכו׳ וכן נתמד עד הנה וכו׳, וכן נתמד שש שנים בשני סדרי ההערכות משלש לשלש שנים (ר״י עמדין, מגלת יעבץ א עה, מח.).

— הפע׳, *הִתְמִיד, — כמו קל, המשיך לעשות או להיות תמיד: בתולה צלינית, פי׳ מראה עודה קטנה

1) [באותה דרך בא במקרא גם שׁד כמו שַׁד, רב (איוב יא ב), ועוד.]

2) [עי׳ *תֶּמֶד, תָּמַד, הערה.]

3) [אין כאן אלא שרש משני, שנגזר מן תָּמִיד, ועי׳ בהערה לערך זה.]

4) [נ״א: שתמדן, שנתמדו. עי׳ ד״ס.]

שמתמדת יומם ולילה להתפלל (ערוך, ערך גל). אשר לו (לה׳) יאות ענין האחד האמתי הקדמון במציאותו המתמיד טובתו (ר״י א״ת, חו״ה הקד׳). בעבור מה שקדם לו עליו מן הטובות העודפות והתועלות המתמידות (שם, הבטחון ב). ותהיה נדיבותו מתמדת וחסדו נמשך (שם). יתמיד מעוזינו ממשלתה ויגדיל על כל בני חלד תפארתה (אגרות ר׳ שמואל בן עלי ובני דורו, תרביץ א ג, 72). ואחיו וכו׳ יתמיד האל שלומו (ר׳ יוסף ברי פנחס הירושלמי, קבץ על יד, מטמוני מסתרים א, תק״ג, 18). ולו יד ושם במקרא וכו׳ והתמיד וכרע על ברך, וחיבר על התורה ס׳ צידה לדרך (ר׳ זכריה בן סעדיה אלצאהרי, שם שם, 28). וצריך אדם לבקש מלאכה לעצמו וכו׳ ויתמיד עצמו לעשות מלאכה (ר״י בקאודה, מנו״מ, עבלאו ז, 257). וחשני כי יתמיד על פשעיו, מפני שזה מהלל מעשיו הרעים (שם, שם, 282). אמנם ראוי לו להתמיד לאכול דברים שמנים (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ד, סו:). — ואמרו פיטנים ומשוררים: וארבעתם שיר מכתם יתמידו ויצמידו (רסב״ג, מנאים, ביאליק-רבניצקי ב, 61). אמרה יתמיד האל שלומך ואל יפקד מקומך (ר״י חריזי, נאום הימן, מעמ״ס, 180). — ובינ׳ *מַתְמִיד, חרוץ, שוקד על למודיו, בפרט על תלמוד תורה, גם כש״ז [1]).

— הפע׳, *הָתְמַד, בינ׳ מֻתְמָד, — שנתן לו להיות לתמיד: רמז בויקהו אליך היות פרתו מתמדת, שכל הפרות כלות ושלך לעד עומדת (ר״א קליר, אלורה ומפרשה, קרובי פרשת פרה). והעצמת כל תהלות ופאר מותמד וסוד מועמד וכו׳ (ד״ס של יהודי מצרים וא״י, מן ב, 187). יום ישיב שבות אהלם יותמד הלם יועצם גילם (שלמה כהן סיסיבה, אגרות ר׳ שמואל בן עלי ובני דורו, תרביץ א ג, 22). ואנשי תמיד, אנשים המותמדים לכך וכו׳ וקברום אלה המותמדים ומובדלים לכך (רש״י, יחזק׳ לט יד). אמר כי האנשים המותמדים יאמרו וכו׳ (רד״ק, שם). פירוש נצחת (ירמ׳ ב ח) חזקה מותמדת שלא יפרדו ממנה כי הדבר החזק

1) [מלה זו נולדה בעקר כמלה עברי׳ בתוך לשון הדבור באידית וקנתה את מקומה בלשון החיה בעקר בהשפעת שירתו של ח״נ ביאליק.]

הִיא מוּתְמַד (תוס׳, סרטיס, כלה). והנפעל (מן רגן) והוא מי שהותמד מלאכת ההתול בו (שם, כנן). והיה השם מותמד על שניהם (כ״ה קרלי׳, ג״ע, עריות ג, קלה.).

תָּמָד, או תֶּמֶד [1], — עסים עשוי משרית ענבים במים: ענקיקלות והחרצנים והזגים והתמד שלהם, קליפי רימון והנץ שלו וכו׳ (עכלים ה ח). אלו פוסלין ולא מעלין, המים בין טמאים בין טהורים, ומי כבשים ומי שלקות והתמד עד שלא החמיץ וכו׳ אבל שאר המשקין ומי פירות והציר והמורים והתמד משהחמיץ פעמים מעלין ופעמים שאינן מעלין (מקוי׳ ז ב). בראשונה היה חומץ שביהודה פטור מפני שחזקתו מן התמד, עכשו שחזקתו מן היין חייב (תוספתי דמאי א ב). — ובסתמ״א, גם מ״ר *תמדים: וכן החומץ העשוי מן התמדים פטור מן הדמאי (רמב״ם, מעשר יג ב). אי חומץ יכול אף חומץ של תמד (ילק״ש במד׳ תשי). ענבים שדרכן ברגל והוציא יין ונתנו בחבית ונתן בהם מים לקלוט הטעם והוא תמד שקורין גיטוא״ה (מרדכי, שבת רנט). וכן חרצנים וזגין שנתן עליהם מים לעשות תמד מותר למשוך מהם ולשתות (הלבוש, או״ח שבת שכ).

תמה [2], ממנו תָּמַה, *תְּמַהּ, תִּמָּהוֹן, *תְּמִיהָה.

---

[1] [יש רואים מלה זו כשאולה מרומ׳ temetum במשמ׳ משרת שמרים, וכן רשם דעתו קרוים בספרו Lehnw. II, 590, אלא שהוא בטל דעתו זו בתוספת הערוך, עמ׳ תיא, לאור הערותיו של לֵו, Flora I 94 וכו׳, חמשות בערב׳ ת׳מאד a) במשמ׳ קרובה. ואמנם לפי זה ת שבמלה עקרה ש עברית (שכנגדה ת׳ בערב׳, ת בארמ׳), אף על פי שאין המלה בתו״מ אלא במקורות עבריים בלבד. לֵו מנקד תָּמָד, ואין לסמך על נקוד זה. ואמנם יתכן בכל זאת, שמלה שאולה מלשון אחרת לפנינו, אלא שלא התברר מקורה. משמ׳ המלה יוצאת בקרוב, ואמנם לא בדיוק, מן המקורות, וצ״ע.]

[2] [עי׳ בהערה שאחר זו.]

---

a) ثماد

תָּמַהּ [1], פ״ע, תָּמְהוּ, תִּתְמַהּ, יִתְמְהוּ, יִתְמָהוּ, תְּמָהוּ, — התפלא, השתומם (גם מפחד), staunen, (er)starren; être étonné, ébahi; to be astonished, astounded: וַיִּתְמְהוּ האנשים איש אל רעהו (בראש׳ מג לג). איש אל רעהו יִתְמָהוּ (ישע׳ יג ח). התמהמהו וּתְמָהוּ השתעשעו ושעו (שם כט ט). ונשמו הכהנים והנבאים יִתְמָהוּ (ירמ׳ ד ט). ראו בגוים והביטו והתמהו תְּמָהוּ (חבק׳ א ה). המה ראו כן תָּמָהוּ נבהלו נחפזו (תהל׳ מח ו). עמודי שמים ירופפו וְיִתְמְהוּ מגערתו (איוב כו יא). — והמה על, במשמ׳ שאל על דבר: אם עשק רש וכו׳ תראה במדינה אל תִּתְמַהּ [2] על החפץ כי גבה מעל גבה שמר וכו׳ (קהלת ה ז). — ובתו״מ: והיו מלאכי השרת תמהים לומר וכו׳ (מכיל׳ בשלח ו). ואם תמיה אתה על הדבר צא וראה מה נאמר ביהושע (ספרי האזינו סו). עד שאתה תמה עלי תמה על שני תלמידים שיש לך וכו׳ (הורי׳ י.). משל למלך שנזף בעבדו ועמד לו תמיה (מד״ר בראש׳ יב). כך היה אבינו אברהם יושב ותמה כל אותו היום (ר׳ הונא בשם ר׳ אחא, שם שם מד). אם יהיו חטאיכם כשנים וכו׳ תמהו אומות העולם ואמרו זו תשובה וזו תוכחה (שם שה״ש, הכו ממתקים). כשם שאתם תמהות עלי כך אני תמהה על עצמי (שם שם, לא ידעתי). ואם תמיהה אתה בדבר הזה בא והסתכל בחנניה וכו׳ (פסיק׳ רב׳, רני ושמחי). — ובינ׳ *תומהים: ובאי עולם תומהים לומר (שם שור או כשב, מא״ש, קלב:; וכעין זה שם שם קלג:). — *ותמה אני, *ותמיה אני: זה וזה ישבע ותמה אני אם יכולין זה וזה לישבע (כ״א, ב״מ ו ח). תמה אני אם יפטר בה רבי יהושע (ר׳ יהודה, כריתו׳ ד ג). אמ׳ לו (ר׳ יהודה בן בבא לשמעון התימני) תמיה אני עליך אם לא יצא שכרך בהפסידך (תוספתי יו״ע ב ו). תמיה אני אם קבל הימך ר׳ אלעזר תשובה אלא תשובה

---

[1] [הפעל, ושמות נגזרים ממנו, באים באותה משמ׳ גם בארמ׳ ובסור׳, אבל לא בלשון שמית אחרת.]

[2] [אין הכונה: אל תתפלא, אלא אל תביע את תמהונך כשאלה, וזאת מפני שגבה מעל גבה שמר וכו׳, ותוכל לְהִתְפַּשׁ על שאלתך.]

לדבריו (ר' יוסי לר' יוחנן בן נורי, ספ כלים ב"ק ו 7). תמיה אני אם יאריך אותו האיש ימים בעולם (ירוש' יומא א ה). אמר להן (ר' אליעזר לחכמים) תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן (סנה' סח.). אמר לו (ר' יוסי בן קיסמא לר' חנינא בן תרדיון) אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש (ע"ז יח.). תמה אני איך נחלקו אבות העולם על בריות שמים וארץ (רשב"י, מד"ר ויק' לו). בתי תמה אני היאך המתנת לי כל השנים הללו (פסיק' ר"כ יט, אנכי אנכי הוא מנחמכם). — *תמהני, *תמיהני: תמיהני עליך שאם תאריך ימים (תוספתי יוה"כ א ה). תמיהני אם טמא ר' אליעזר (ר' שמעון, ספ אהל' ב ז). תמיהני היאך בישלו חונן הדעת בשבת (ירוש' ברכ' ה ב). תמהני על ב' גדולי הדור שמעיה ואבטליון שהן חכמים גדולים ודרשנין גדולים ולא אמרו להן לישראל חגיגה דוחה את השבת (פסח' ע:). יהודה, צהבו פניך שהשבת את הזקן, תמהני אם תאריך ימים (ר"ע, מנח' סח:).—ובצרוף כגון *אל תתמה על דבר זה או זה שהרי, וכדו': הזאת תוכיח שהיא מצוה וכו' ואינה דוחה את השבת. אף אתה אל תתמה על אלו, שאף על פי שהן מצוה וכו' לא ידחו את השבת (ר' עקיבא, פסח' ו ב), והרי קדשי קדשים ששחטן בדרום וכו' יוכיחו, שכן שינה את שמן לדבר שאין בו מעילה ומועלים בהן' אף אתה אל תתמה על העולה, שאף על פי ששינה את שמה לדבר שאין בו מעילה, שימעלו בה (ר' אליעזר, זבח' ז ד). ואל תתמה שהרי כתוב וכו' (מכי' בא יד). ואל תתמה בדבר הזה, הרי הוא אומר וכו' (שם ויהי בשלח, פתיחתא). ואף אתה אל תתמה על בשר בחלב שאעפ"י שחייבים על בשולם לא יהיו חייבים על אכילתן (ספרי ראה עו). ואל תתמה שהרי אויר סוכה פוסל בשלשה (ב"ב קסב:). ויעצמו, יש אומרים ששי' בכר' אחד, ואל תתמה שהרי עקרב שהיא מן השרצים יולדת שבעים (מד"ר שמות א). — *ותמה עצמך: תמה עצמך אם יש משקה טמא בתורה (מכלי' א ג). — *ותמה על עצמך: תמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה (ר' יוסי הגלילי, פסח' כח:). ותמה על עצמך היאך חופפת ביום וטובלת בלילה (רב ספרא, נדה סח.). — *ותמה מן[1]: למחר כשיבא קץ הגאולה אומר להם הקדוש ברוך הוא לישראל בני אני תמה מכם היאך המתנתם לי כל אותן השנים (מד"ר איכה, זכר עניי ומרודי). וכל בני העיר היו תמיהין מאותן אריות (תנחו' עקב ג). — *ותמה בדבר: ואם תמה אתה בדבר למד מן צאנו של יעקב (תנחו' נשא ז). — ובספה"א: ויאמרו אליו תמהים אנחנו ממך כי נבחרת מרבבות עם (יוסיפון, גינצבורג, תו). תמהת איך גזר עלימו זה בלי חטאות (רסע"ג על חוי הבלכי, דווידסון, 66). אם כן תמה על עצמך שהרי המים קדמו (רש"י, בראש' א א). ירעשו יושביה לקול מפלתה שיתמהו בדבר (הוא, ישעי' יג יג). אל תתמהו מן הספורים האלה (ר"י הלוי, כוזרי ב כו). והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד (רמב"ם, עכו"ם א ג). אתמה לאיש תערב שנתו וכו' והיו שומעיו תמהין ממנו (ר"י זבארה, שעשועים, דווידזון, 71). ותמה אני ממה שמצאתי בספר הנקוד וכו' (רד"ק, שרשים, רחב). — ואמרו פיטנים ומשוררים: נשמת המון תמהי קהלת כמהי (ר"י אבן אביתור, נשמת ישראל, שעפ"ש, 10). אל תתמה מן שפל משכיל יעשה לו שם לא יכרת (ר"ש נגיד, אל תתמה, אברמסון, 15). התתמה מאנוש נבל אחי הון (הוא, התתמה, שם, 110). אל תתמהו אנשי אדמה על דבר שמש וירח אשר קדרו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 56). ואל נא תתמהו על זאת ותמהו לרב נסים אשר שכן בתוכו (הוא, שאלתם, שם, 81). ראה מגבוהים שמי רומך ענות תמהים לרב רעמך (הוא, שבויים בגלות, שם ו, 74). איך תתמהו מהם וקדם דברו (רמב"ע, על אף משכאינו, בראדי, כא). — *ואתמהא[2]), כהבעה של השתוממות: אימתי חצה

---

[1]) [על שמושים אלו (תמה מן, ב וכד') בספרות דן במיחד ש. אברמסון במהדורת בן משלי לר"ש הנגיד, ע' לט וכו', ומקדים להבאותיו את דברי רמב"ע (שירת ישראל קנד): דע שלפעמים הכונות של שרש אחד תשתנינה בהשתנות המלה או תאות הקשורת בו וכו'. עי' שם.]

[2]) [ב"ז בכר ואחרים מצאו כאן ש"נ אתמהא, ואין זה מסתבר.]

האש בין העליונים לתחתונים לא כמתן תירה אתמהא, כך היתה בברייתו של עולם (מד"ר בראש' א). מששת ימי בראשית ולא חסר כלום אתמהא (שם שם שם). ויעש אתמהא והלא במאמר הן (שם שם שם). שבעה אתמהא לא שלשה הן אתמהא ולא בד' נבראו המאורות אתמהא (שם שם, תיאודור, 22). אמר ירמיה לפני הקב"ה רבונו של עולם למה לנצח תשכחיני אתמהא (פסיקי רב' לא, דבר אחר ותאמר ציון עזבני). שאני מביא את הקץ ומנחם אתכם ואת ציון ותאמר ציון עזבני ה' אתמהא (שם שם, דבר אחר ותאמר ציון עזבני ה'). כיון שהשטן רואה כן אומר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם נשאת עון עמך אתמהא (שם מה, לדוד משכיל).

—וניכו' פָעו', *תמוה: כי אלו היתה המלה הזאת תמוהה היה מחוקק להתמיה בנקוד' שבת וכו' כמשפט המלים התמוהים (מנחם, מחברת, אדם). ומה הן המדות התמוהות (רש"י, איוב כד א). — *ועל ה"א התמה, ה"א השאלה: ה"א נקודה קמץ, למדת שאינה תמוהה (סוף, ישעי', מה יא). הה"א תמוה, לכך הוא נקיד פתח (סוף, ירמי' יב ע). ה"א האש נקודת פתה, לפי שהיא תמוה (סוף, מיכה ו י).

—התפ', הִתַּמְּהוּ, — כמו קל: ראו בגוים והביטו והִתַּמְּהוּ תמהו כי פעל פעל בימיכם לא תאמינו כי יְסֻפר (חבקי א ה).

—הִפעי', *הִתְמִיהַּ, פ"ע, — כמו תָּמַהּ: עד מתי אתה מתמה[1] עלינו (מכי' ויהי בשלח, ויסע מסה ג). היו מלאכי שרת מתמיהין לומ' (מכי' דרשב"י, בשלח יד כט, אפשטיין-מלמד, 67). והיו האומות רואין אותן ומתמיהין עליהם והיו אומרים להם ישראל על אילו אתם מתמיהין אילו הייתם רואים לאדוניהם של אלו עוסקין בתורה היה לכם להתמה[2] עליהם (מד"ר ברא' לח). כשעה שאמר הקב"ה למשה עשה לי משכן התחיל מתמיה ואומר וכו' (שם שמות לד). — *וכפ"י, גרם שיתמה: הרי הכתוב מתמיה עליו (מכי' יתרו א). עקיבא לעולם אתה מתמיה

1) [צ"ל מתמיה, הִפע', כדעת יסטרוב.]

2) [צ"ל להתמיה, הִפע'.]

שאתה מצחק ואנו בוכים (ספרי עקב מג, וכעין זה מד"ר איכה, על הר ציון ששמם). והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין (ר' אליעזר ב"ר צדוק, מנחו' מ.). — ובספה"א: פלאות התמהות והקשית לשאול (רסע"ג על חוי הבלכי, דוידסון, 44). והתמהנו על דברי רב כהנא אלה (זכרון לראשונים, הרכבי, 179). — *ובתורת הלשון, במשמ' הביע משפט תמיהה ושאלה, כתב בו ה"א התמה, וכדו': בהתמיה המדבר דבר אחד מתמיהו בהא, ובהתמיהו שני דברים בפסוק מתמיה בהא את הראשון ובאם את השני (מנחם, מחברת, אדם). השופט, ה' חטופה להתמית המלה (שכל טוב, בראש' יח כה [1]).

תָּמָה, עי' תָּם, הערות.

תְּמַהּ, עי' תְּמַהּ.

*תְּמַהּ, תימה, ס"ז, — פלא, פליאה, ואף במשמ' נס[2] ואמר בן סירא: ואף כי אחד מקשה ערף תמה זה אם ינקה[3] (ב"ס גניי יז יא). שם פלאות תמהי מעשהו (שם שם מג כה). בחייו עשה נפלאות ובמותו תמהי מעשה (שם שם מח יד). — ובתו"מ: ולא כל דבריך תימה וכי יש עבודת עכשיו כ.) מליאל, ספרי, קרח קטז; וכעין זה פסחי' עג:). ואילו באנו לעמוד ולדקדק על כל אחת ואחת תמה היא מן הקב"ה על מה מעמיד אותנו וכו' (מדרש תהלי, שוחר טוב ו, בובר, ל). — ובספה"א: תמה גדול יש בשאלה ראשונה (אוצר הגאונים, לוין, יבמות, התשובות, 116). מה תימה לך בדבר (רש"י, ש"א יב). כל איסורו תימה הוא ודבר חידוש שאינו מצוי (סוף, פסחי' מד:). אע"פ שדבר תימה הוא (סוף, חולי' ז.). והתמה הגדול מהם בהקלם בחכמה הזאת (ר"י א"ת, הרקמה לריב"ג, הקד'). וזה תימה גדול ודבר

1) [בדפוסי רש"י במנחות מ., על דברי הגמרא: אינו אלא מן המתמיהין, כתוב: מתמה את כל הרואין ע"כ, כאלו בבנין פִע'; אך כנראה צ"ל מתמית, כהִפע' כבתלמוד.]

2) [כשמוש תְּמַהָא בארמ'.]

3) [מ. צ. סגל (ב"ס השלם, ק) מעיר, שאולי יש לנקד בצווי: תְּמַהּ.]

שאין הדעת סובלת אותו (רמב״ם, טלוחין וטוחפין, ו ח). ומן התמהת כי לא יוכל מלט משא (עמנואל, מחב׳ כ, ירדן, 869). ותימה גדול לזה האיש באיזה צד צייר (ר״א הקראי, גן עדן קדוש סחדש ב). ומי שעשה השמים בלי מאורות וכו׳ התימה שישביתם מתנועתם בחפצו (ר״י אברבנאל, מפעלות אלהים א ד). — ובדקדוק, *לשון תימה, שאלה: הה״א נקוד פתח ומליצתו לשון תימה (רש״י, איוב ח ג). ה״א הזאת משמשת לשון תימה לפיכך נקודה בחטף פתח (הוא, שם עו ז).

תֻּמָּה, ש״נ, סמ׳ תֻּמַּת, כנ׳ תֻּמָּתִי, תֻּמָּתְךָ, תֻּמָּתוֹ, — כמו תֹּם, תכונת התם: תֻּמַּת ישרים תנחם וסלף בגדים ושדם (משלי יא ג). ועדנו מחזיק בְּתֻמָּתוֹ (איוב ב ג). ותאמר לו אשתו עדך מחזיק בְּתֻמָּתֶךָ (שם שם ט). לא אסיר תֻּמָּתִי ממני (שם כז ה). ישקלני במאזני צדק וידע אלוה תֻּמָּתִי (שם לא ו). — ובסהמ״א [1]: בא וראה ישרותו ותומתו של אותו האיש (סדר״א לא). — ואמר המשורר: כוכב שכל אבקת רוכל, אהב תמה שנא תרמה (רמב״ע, לזמן בגד, ברלדי, קכא). — *ובמשמ׳ גמר והשלמה וכד׳: ונשאר שליש חבית עם תומת שליש החצר (אוצר הגאונים, לוין ע, 113). לא היו כופין את הבעל לגרש עד תמת י׳ שנים (שם יא, 63).

***תְּמָהָה** [2], ש״נ, — כמו תִּמָּה, תמיהה: שאלה בתמהה כמות הגוי גם צדיק (בראש׳ כ ד) וכו׳ (תסונות דונש 120). והיתה הגפן ההיא תמהה לעיני כל רואיה ושוממת לבב לכל המביטים אליה (יוסיפון סו.) עוד תמהה אחרת נותרה בלבבי וגדולה היא אלי (קלונימוס, אבן בחן, ויניציה, עמ:)׳

תִּמָּהוֹן, ש״ז, סמ׳ תִּמְהוֹן, — השתוממות, שממון הנפש: יככה יי׳ בשגעון ובעורון ובתִמְהוֹן לבב (דבר׳ כח כח). ביום ההוא נאם יי׳ אכה כל סוס בַּתִּמָּהוֹן ורכבו בשגעון (זכרי׳ יב ד). — ובתו״ם, כמו תמיהה: ויתמהמה, תימהון אחר תימהון אמר (לוט) כמה אבוד בכסף וזהב באבנים טובות ומרגליות (מד״ר ברא׳ נ). — ואמר הפיטן: על חטא שחטאנו לפניך בתמהון לבב (תפלת יוה״כ, סדר רב עמרם ב, קעא.)

[1] [אין המלה נוהגת כך בתו״ם, אבל על לשון המקרא: ועמכם תמות חכמה (איוב יב ב) באה הדרשה: אל תקרי תמות אלא תומת (מכילתא יתרו מס׳ דעמלק פ״ב); ועי׳ *תַּמּוּת, הערה.]

[2] [עי׳ *תִּמָּה, הערה.]

תמהות, עי׳ א. *תַּמְהוּת.

תְּמוּהָ, עי׳ תָּמֵהַ.

תַּמּוּז [1], — שם החדש הרביעי מן החדש שבו חל חג הפסח: זמן עצי כהנים והעם תשעה, באחד בניסן בני ארח בן יהודה, בעשרים בתמוז בני דוד בן יהודה, בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה וכו׳ (תעני׳ ד ה). חמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב, בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות וכו׳ (שם שם ו). חצי סיון תמוז וחצי אב קיץ (ב״מ קו:). לא הוציאו (הקב״ה את ישראל) אלא בחדש כשר לצאת לא בתמוז מפני השרב ולא בטבת מפני הצנה (ר׳ עקיבא, מד״ר במדי׳ ג). — *ותקופת תמוז, עי׳ תקופה. — ואמר המשורר: תמוז בו ירבה החם בגופים עם יבש שיבער ברשפים (ראב״ע, במעו נא, כסכא א, 185).

***תִּמּוּז**, תימוז, תוס״ז, — כנוי לאחד מבעלי המומים[2]: חזיוד והליפוד והתימוז והלימון ולויקן ועקלן וקלבן והיקשן פסולין באדם וכשרין בבהמה (תוספת׳ בכורות ה ט).

[1] [שם החדש, שעלה עם שבי ציון מבבל מקורו באשור׳ דאוז, דוזו (שעקרו דמוז), גם כשם החדש וגם כשם לאל תמוז, הנזכר אף במקרא: והנה שם הנשים ישבות מבכות את הַתַּמּוּז (יחז׳ ח יד), וכנגדו אדונים בעולם היוני־הרומי, והוא אשר החדש נקרא על פיו.]

[2] [גם צורת המלה וגם משמעותה המדיקת לא נתבררו כל צרכן. במק׳ תמוז או תימוז שבנסחאות התוספתא בא בבבלי (בכורות מד.) תמור (שנתפרש שם: שתמו ויפין), וברש״י שם: תזמיין, רגמ״ה וערוך: תימין או תימן, ואולי נשתבשה כאן מלה יונית. ועי׳ Preuss, Medizin ע׳ 306, ובהערתו של ב. גינר בתוספת הערוך, ערך תימן.]

תמוזי, ת"ז, — ששיך לחמוז: ויחויב קרחת נחת תמוזית (נרנוני, אכח חיים, במליי החזה, ג, כ"י ביהמ"ד הכעל).

תמוטה, ש"ז, — שם הפעל מן מוט, התמוטטות: ינעם לי פעלך בהענק והעבט וכו', החוקת תמוטת יד ומחזקת במבושי איש (רסנ"ג, אלהים אם אוכלם, אזהרות, ביאליק-רבניצקי ו, 51—52). ועי' תשומה.

תמול, תמל, תה"ם, — כמו אתמול[1]: תמול בואך והיום אנועך עמנו ללכת (ש"ב טו כ). כי תמול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ (איוב ח ט). — ובצרופים, גם תמול גם היום: מדוע לא כליתם חקכם ללבן וכו' גם תמול גם היום (שמות ה יד). מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם (ש"א כ כז). — ותמול שלשום, במשמ' העבר בכלל: ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תשימו עליהם (שמות ה ח). ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשם (רות ב יא). — וגם תמול גם שלשום: גם תמול גם שלשם הייתם מבקשים את דוד למלך עליכם (ש"ב ג יז). גם תמול גם שלשום גם בהיות שאול מלך אתה המוציא והמביא את ישראל (דה"א יא ב). — וכתמול שלשום: וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום (ברא' לא ב). וישבו מי הירדן למקומם וילכו כתמל שלשם על כל גדותיו (יהו' ד יח). וישבו בני ישראל באהליהם כתמל שלשום (מ"ב יג ה). — ומתמול שלשום: ואם שור נגח הוא מתמל שלשם (שמות כא כט). והוא (הרוצח) לא שנא לו מתמל שלשם (דבר' ד מב, יט ד). כי לא עברתם בדרך מתמול שלשום (יהו' ג ד). — וגם מתמול גם משלשם: לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך (שמות ד י). — ובסהמ"א: כתמול שלשם, כתמול השלישי שהוא יום שלפני אתמול (רש"י, שמות ה יד). — ואמר הפיטן: קול העביר מות בכל נוצר שכון כפים בכף רגל תמול רקעו (רמב"ע, כעפי דמעות, ברלדי קסח). הנה העבד חבן שנתתו תמול גביר (ר"י הלוי, יה לתיחלים, אהבה, זמורה ז, 200). — *והתמול: ועוד התמול שבת ואסור לקצור (ר"א הקראי, ג"ע, שבועו' ד, כד:). — ובכנ', *תמולי: יומם יצוה אדני חסדו ואשכח תמולי (ר"ם בונפיד, אטמון במבי, דברי חפץ, כח).

תמונה[1], ש"נ, תמונת, תמנת, תמונתך, — דמות, צורה, פסל, Gestalt, Abbild; figure, image: לא תעשה לך פסל וכל תמונה[2] אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת וכו' (שמות כ ד). קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול (דבר' ד יב). כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר יי' אליכם בחרב (שם שם טו). פן תשחתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל (שם שם טז). פסל תמונת כל אשר צוך יי' אלהיך (שם שם כג). יעמד ולא אכיר מראהו תמונה[3] לנגד עיני דממה וקול אשמע (איוב ד טז). — ותמונת יי': פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יי' יביט (במד' יב ח). אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך (תהל' יז טו). — ובסהמ"א: תמונתה בגשם כבזק אור ברוח יום זך שומה בנפש מלהבת בגחלת (רסע"ג, הקד' ספר הגלוי, הרכבי, קפח). וישלח בכל ממשלתו לכל עם ועם להשתחוות לצלם הוא תמונת אנטיוכוס (יוסיפון, גינצבורג, קכג). כל אשר יאות מהם למצותי וישתחוה אל צלם תמונתי[4] אשר הרימותי ויאכל בשר חזיר ויצא מדת תורת משה יחיה (יוסיפון פרק יח, פרג, לג.). מעיו, היא

---

1) [עי' בהערת המחבר, עמ' 446.]

---

1) [במלה זו, שרבים גזרו אותה משרש מון או מין, יש לראות את התיו שבה כשרשית, שכן אין גם שם המקום תמנת חרס (עי' בדברי העורך, הלשון והספר ב, 91 וכו'), אלא תמונת ההרס, פסל השמש שעמד במקום, ואך בקצור נקרא המקום גם תמנת, תמנתה באותה משמ'. ואפשר שנולדה המלה דוקא כמנח שנהג אצל עובדי אלילים, ואף אצל הפלשתים, בלשון לא עברית.]

2) [בדבר' ה ח: כל תמונה.]

3) [הכונה: ולא אכיר מראה ותמונה לנגד עיני, בדומה לנאמר בדבר' ד יב על מראה האלהים. ועי' בפרוש העורך משנת תשי"ד לכתוב.]

4) [בהוצ' גינצבורג (עמ' קכד): לדמותי.]

האפורה האמצעית שיש בה תמונות מכוכבים נקבצים (ראב"ע, ספ"ם ס, הפעם השלישית). הכוכבים ככה אורם מזוהר תמונתו (הנ"ל, חי בן מקיץ, א"גר, 146). כי הצורה המפורסמת אצל ההמון אשר היא תמונת[1]) הדבר ותארו (ר"ם א"ם, מו"נ א א). תמונה הוא שם נופל על שלשה ענינים בספק וזה שהוא יאמר על צורת הדבר המושגת בחושים חוץ לשכל ר"ל תארו וכו' ויאמר על הצורה הדמיונית הנמצאת בדמיון וכו' (שם שם ג). אין התמונה והתאר מעמיד לאמיתת האדם (מלות ההגיון יג). כי הוא תמונה הגופנית שתכניתת כך וכך (ר"י היטראלי, יסוד עולם לט.). והתמונות מהם מה שהם תמונות לגוף כללו ומהם מה שהם תמונות לחלקי הגוף (ר"י מקיר ליאון, כפת לופיס יג, 38). — *ובמשמ' צורה הנדסית: וברור כי ב' קוים ישרים לא יגבילו תמונה (ר"י ישראלי, יסוד עולם, ז:). והקשת מנין אל מנין או תמונה אל תמונה (ראב"ם, המפיסת והמסורת א, מק"ג, 11). וכן כל תמונה שיש לה ד' צלעות נכוחיות (שם שם, 20). וזאת התמונה היא קטומה אשר יש בה שני קוים נכוחיים ואינן שוים (שם ג, 58). אתה יכול למדוד כל התמונות אשר הם על צורת העגול או על צורת העקום (שם שם, 67). כי כל תמונה שטוחה אשר צלעותיה ישרות מתחלקת למשלשים ישרים וכו' (שם שם, 78). וכבר יתבאר מזאת התמונה בעצמה שמעוקב אב שוה למספר ד' ולמספר ז' ולשלשת דמיוני שטח מרובע (רלב"ג, מעשה חושב, 41). —ובתורת ההגיון, *תמונת ההקש הראשונה, השניה וכו': אם שיהיה הגבול האמצעי נושא לאחת משתי ההקדמות ונשוא באחת וכו' נקראהו התמונה הראשונה, ואם יהיה הגבול האמצעי נשוא בשתי ההקדמות יחד וכו' נקראת התמונה השנית, ואם שיהיה הגבול האמצעי נושא בשתי ההקדמות וכו' נקראהו התמונה השלישית מן ההקש, הנה תהיינה תמונות ההקש שלש (מלות ההגיון ז). — ובתורת המליצה, *תמונת המאמר: וכבר יסתפק המשורר מאלו בעשיית התמונות המיוחדות במין מין ממיני המאמרים (נאור אבן כספי על ספר

---

2) [בתרג' אלחריזי: תבנית.]

השיר לאריסטו, לאזיניו, כד). וארצה בתמונות המאמר תמונת ההגדה ותמונת השאלה ותמונת הצווי ותמונת התחנה (שם שם). — ואמר הפיטן: אך שברו אמונות בם היו אמונות ולאלילי תמונות מאנו לענות (ר"י הלוי, יונה נפלאה, גאלה שנה לפני שבוע').

*תְּמוּנִי, ת"ז, — שהוא מתכונת התמונה: והמשולש היא ראשית התמונית בטבע ולזה התחילו בו בספר התשבורת הנקרא אוקלידס (פרוש ילירס לאבוקסאל דונש בן תמים, כב).

*תְּמוּפָה, ש"נ, — אחד מכנויי המלה תמורה בנדרים: ואילו תנינן מה הוינן מיתני ערפין ערצין ערקין תמופה[1]) תמרגה תמוקה (ירוש' נדר' א א).

*תְּמוּצָה, ש"נ, — אחד מכנויי המלה תְּמוּרָה בנדרים וכד': ואילו תנינן מה הוינן מיתני ערפין ערצין ערקין תמופה תמוצה[2]) תמוקה (ירוש' נדר' א א).

*תְּמוּקָה, ש"נ, — אחד מכנויי התמורות הערכים, וההקדשות: ואילו תנינן מה הוינן מיתני ערפין ערצין ערקין תמופה תמרגה תמוקה (ירוש' נדר' א א).

*תְּמוּר, ש"ז, — שם הפעֻלה מן תִּמֵּר, עליה לגבה רב, התרוממות: מה הוא אומר על פני כל המזרח עד שבחברון פעמים שתימור החמה עולה כדרכו תימור הלבנה פוסה על פני כל המזרח (תוספת' יומא א טו). אינו דומה תימור של לבנה לתימור של חמה[3]), תימור של

---

1) [בקונדרים שמעון הדרשן (סריזי ירושלמי, 840): תרופה.]

2) [כך נכון בקונדרים שמעון הדרשן (סרידי ירושלמי, 340), ואלו בדפוסי הירוש' בט"ס: תמרגה, בקריאת רנ בסק' וצ.]

3) [פרש רש"י שם: תימור של חמה, עלות השחר שנבקע ונראה כתמר זקוף לשון תמרת עשן על שם שזוקף ועולה.]

לבנה פתמר ועולה כמקל תימור של חמת מפציע לכאן ולכאן (רבי, יומא כח:). — ובסהמ״א: קיטר, תימור של עשן טורק״א בלע״ז (רש״י, ברכות יט כח). ואף על פי שנשרף (תנגמר) ואינו בעין אלא שהתימור עולה (סוא, ברכ׳ מג. ד״ה מברכין עליהן בורא עלי בשמים). (ומי מחליף) צימות תימור חמה בצימות תימור לבנה (סוא, יומא כח:). — ואמר הפיטן: לא כחטאינו תעש לובש צדקה לחשנו היום תשע כתמור דקת מן הדקה (לא אומר אמות, יולר יוהכ״פ).

***תְּמוּר,** מלה יחס, — כתמורה ל, תחת, במקום, anstatt; au lieu de; instead of, ואמר בן סירא: צדקת אב לא תמחה ותמור חטאת היא תנתע [1]) (ב״ס ג יד). היה כאב ליתומים ותמור בעל לאלמנות (סם ד י). — ובסהמ״א: והתפלה תמור העבודה (ר״ח קרא׳, ג״ע, תפלה פתיח׳, ע.). שהמליקה תמור השחיטה (סם, שחיטה יב, סע:). שהענש לאביה (של האנוסה) תמור הבשת (סם, נשים כח, קכח:). — *ובמשמ׳ נגוד, הפך, Gegensatz; contraire, opposé; opposite: שבע כפולות בג״ד כפר״ת וכו׳ רך וקשה גבור וחלש וכפולות שהן תמורות, תמור חיים מות, תמור שלום רע, תמור חכמה אולת, תמור עושר עוני, תמור זרע שממה, תמור חן כעור, תמור ממשלה עבדות (ס׳ יצירה ד ג) [2]). — *ובספרי חקראים כמ״פי כמו תמורה, במשמ׳ גמול ותחליף: לתת לו תמור ר״ל לחיותו אחרי ההפסד ולהמציא לו מנוחה ואם הוציאוהו מהיותו חמס בתמור אחר שלא יעדיף ממה שהפסיד וכו׳ (ר״א קרא׳, ג״ע יז, ל:). ומרבית חכמינו ע״ה הודו בתמור והאמינוהו כדי ליפות זה הכאב ואמרו כי מי שלא יאמין בענין התמור שחיטתו נבלה, וכדין אמרו שאם יכחיש התמור וכו׳ (סם סם). וכנראה כי מאמיני התמור אע״פ שהוציאוהו מהיותו שוא מפני ששמו אותו מכלל ליאותי המצווים בבחינת עצמו מהיותו חמס לא יספיק ענין התמור אחרי שלא יהנה יותר ממה שהפסיד (סם עו, לא:). עתיד השם לתת להם תמור וענין תמור אצלם שיהיה חלף הכאב (סוא, עץ חיים ע). וקראוהו תמור אשר כמוהו ינתן על דרך חסד (סם סם). התמור בענינו שישוה בענין הכאב (סם ל). — ואמרו פיטנים ומשוררים: לים חול שמת חק לא יעבור, קראתו לאבדם תמור קראו בשם [1]) (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה ליוהכ״פ). פרח משבטיו לשרתך עשרת תמור עשרו לך הונו במצבת (סם). קדשוהו וחטאוהו במי נדת תמור חטוי דם ושמן המשחה (סם). יושב בסכת תמור נוה אהלו (ר״א קליר, תסורת פי, יולר ב סכות). תמור כי תשליו המלך תבע להזכר מעש עמלק (סוא, אזכיר סלה, קרובי שבת זכור). פצוח שירים תמור בביות (הוא, מבשר עם זכויות, מוסף לפרשת החדש). ותמור עזי וזמרת קנים עלית נחרת (הוא, איכה ישבה חבצלת, קינ׳). לחם בערב למלות תמור נזלי שילות (הוא, זכור איכה אנו׳ מחז׳ איטל׳ א, קסט.). תמור שֶׁפֶר תנוי שְׁפַר תת כפר תאב עפר (שלמה הבבלי, אל נשא, יולר שבת ברא״ש). וקינתם בדמעתם עשותם בחיתם תמור יין ושירות (רסב״ג, אשר תסב, ב״אליק-רבניצקי א, 195). קטרת עסך ושמנם מהלל ושירם תמור קרבנם והלולם (הוא, מלו פני אל, סם ב, 106). ותמור אש דת מה נביא כפרה (יחיאל בן יקותיאל מהענוים, במר נפשי, קינ׳, מבחר השירה העברי׳ בז׳טעל׳, שירמן, קכ). מכון שירים לפניך מרימים עבדיך תמור הקטר קטרך (שלמה בן אברהם מאורביטו, שאון קול, רשות לברכו, סם, רעז).

תְּמוּרָה, עי׳ ב. תְּמוּרָה, תְּמֹרָה.

---

1) [נ״א: תנטע.]

2) [כן הגרסה בנוסח שנדפס עם פרוש דונש בן תמים, עמ׳ יב, וכן בבראשית רבתי א א, אלבעק, 2. ואמנם בכמה דפוסים תמורת במקום תמור. ועי׳ א. תְּמוּרָה.]

1) [שד״ל (מחז׳ איטל׳ ב, ריג) מעיר: פירוש כ״י „לאותו ים ששמת חול גבולו שלא יעבור, קראת לאותו ים ונתת לו רשות לעבור גבולו ולהציף שלישו של עולם, כדאיתא בב״ר״, ודע כי באפ״ם כתוב קְרָאתָם לאבדם, ובצרפת כתוב „קראתו בשם״ תמור קראו בשם״. ואחר מלת תמור כתוב באפ״ם לא קראו בשם, ואינו אלא תקון שחשבו לתקן.]

א. תְּמוּרָה, ש"נ, כנ' תְּמוּרָתָהּ, — א) שם הפעלה מן המיר, הסרת דבר בדבר, Tausch; échange; exchange: וזאת לפנים בישראל על הגאלה ועל התמורה לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז). — ב) הדבר המומר והמחלף תחת דבר אחר: ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש (ויק' כז י, וכעין זה שם שם לג). לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז (איוב כח יז). — ועי' ב. תמורה. — ובתו"מ: ארבעה דברים תשמישו של עולם וכולן אם אבדו יש להן חליפין וכו' אבל תלמיד חכם שמת מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו (ירוש' ברכ' ב ח). אלו בני תשע מדות וכו' בני אימה בני אנוסה בני שנואה בני נידוי בני **ת מ ו ר ה**[1] וכו' (ר' לוי, נדר' כ:). לכל יש **ת מ ו ר ה** חוץ מאשת נעורים (ר' שמואל בר נחמן, סנה' כב.). ובני אמיריו שהיו **ת מ ו ר ו ת** של אבותיהן וכן הוא אומר ואת בני התערובות שהיו מעורבותיהן של אבותיהן (מד"ר אסתר א א, ויהי בימי). — וביחוד בקדשים, *תמורה של קרבן באחר[2]: שמעתי ש**ת מ ו ר ת** הפסח קריבה ו**ת מ ו ר ת** הפסח אינה קריבה וכו' (ר' יהושע, פסח' ע ו). ולד תודה ו**ת מ ו ר ת ה** וכו' התודה טעונת לחם ולא ולדה ולא חליפתה ולא **ת מ ו ר ת ה** טעונין לחם (מנח' ז ד). השוחט לשם חטאת וכו' לשם **ת מ ו ר ת** שחיטתו כשרה (חול' ב י). ואחד עשר (של מעשר בהמה) קרב שלמים ועושה **ת מ ו ר ה** וכו' וכי יש **ת מ ו ר ה** עושה **ת מ ו ר ה** וכו' אילו היה תמורה לא היה קרב (בכורות ט ח). והיה הוא ותמורתו יהיה קדש היכן קדשה חלה עליו בבית הבעלים אף **ת מ ו ר ה** בבית הבעלים וכו' מה הוא מיוחד אף **ת מ ו ר ת ו** מיוחדת (תמורה א א-ב). ולא **ת מ ו ר ה** עושה **ת מ ו ר ה** ולא הולד עושה **ת מ ו ר ה** (שם

1) [רש"י שם: שיש לו ב' נשים וכסבור לבא על זו ובא על אחרת. ל"א בני תמורה שהוא סבור לבא על אשה אחרת ונמצא שהיה אשתו וקרובי' למסורות שהרי נתכוון לניאוף.]

2) [על יסוד הכתוב: לא יחליפנו ולא ימיר אתו וכו' ואם המר ימיר בהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש (ויקרא כז י).]

שם ה). אלו קדשים שולדותיהן ו**ת מ ו ר ו ת י ה ן** כיוצא בהן, ולד שלמים ו**ת מ ו ר ת ן** וכו' (שם ג ה). — ושם מסכת בסדר קדשים הדנה בתמורה. — ובספה"א, גם בשמש' חלוף, תחליף, ובפרט הדבר הבא במקום זולתו בשנוי תכונתו, Ersatz, Veränderung; équivalent, changement; equivalent, change: והיתה (הצורה) חבורה בו (בהיולי) בחבור חזק וותיק שאין לו **ת מ ו ר ה** והפוך כל ימי הדבקם (רלב"ח, סגיון הנפש, ג:). והשלישי גוף שהוא ממיר את מדת גופו ואינו ממיר את צורתו, מפני שמתוך המדה הזאת אחת מוצא **ה ת מ ו ר ת** בצורה (שם, ד:). ואחת מוצא כל **ה ת מ ו ר ו ת** אשר הן יכולין לעבור על הגוף אשר הצורה נדבקת אליו וכו' (שם). רוב המשוררים אשר היו עד היום הלינו על הזמן ויתרעמו על **ה ת מ ו ר ו ת** (בדרשי, ספרדס ה, אולמ"ם ג). הנה באמת אלה לא ישיב אפו כי הוא בלתי מקבל השנוי ו**ה ת מ ו ר'** (רלב"ג, איוב י, ביאור דברי המענה). שכל דבר ודבר יש לו שותף ויש לו **ת מ ו ר ה** (מדרש הנעלם, ביהמ"ד א, 106). הכל בשתוף ו**ב ת מ ו ר ה**, אם אין זכר ונקיבה נזקקין אין הילד יוצא וכו' (שם שם, 108). שכל מה שיש בעולם **ת מ ו ר ת** עליונים ותחתונים ראשונים ואחרונים וכו' ושאר כל **ת מ ו ר ו ת** שהזכרנו לך, והוא אחד ואין בלעדיו וכו' ואין לו שני ולא דבר **ת מ ו ר ה** (שם שם, 118). **ה ת מ ו ר ה** אשר נכוין לזכרה הוא שם יפול על הסרת הדבר ממה שהיה ויעבור בלשון הערב שיאמר המיר האור את החשך והמיר האל ממשלת עם אחד בעם אחר (אמו"ר לראב"ד, ב ה ב). וסדורו ופעולו והוויתו ו**ת מ ו ר ת ו** (ר"י בן שמואל איש פיסא, מנחת קנאות, 25). וידע סודות ההוויות ו**ה ת מ ו ר ו ת** והשתנות אשר בעולם (שם, 105). הבא על אמו יתגלגל **ב ת מ ו ר ת ה** (דרך ישרה, שער התשובה, נג.). — *ומזל תמורה, מזל מתנועע ומשתנה, בנגוד למזל קבוע[1]: ואם הם מתחברים במזלות **ת מ ו ר ה** והם טלה וסרטן ומאזנים וגדי (רלב"ח, מגלת המגלה, קיח.). — *ועולם התמורה, עולם החלוף: ויהית רוב מעלתה (של

1) [עי' קלצקין־צובל, אוצר המונחים הפלוס', ערך תמורה.]

נשמת חכם ורשע) שהיא נפרדת מעולם התמורת שהיא מקום כל הנוצרים תחת השמש, ונוגעת אל העולם היצירה אשר אינו מחליף את צורתו (כהנ"ח, הגיון הנפש, ה:). — *ושטר תמורה: שטר תמורת, והוא כגון ראובן שמחליף בית או שדה לשמעון ולוקח ממנו בית אחר או שדה אחר שמתרצין שניהם להחליף בית בבית או שדה בשדה ואין שם נזכר לדמים כלל וכו' ואם רצו בעת התמורה והזכירו בשעת התמורה סך ידוע, וזה נוסח שטר תמורה וכו' ויהא רשאי לעשות בו כל חפצת נפשו בכח התמורה וכו' (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, הוצ' מק"נ, 122-123). — *ובמשמ' נגוד, הפך: שבע כפולות בג"ד כפר"ת וכו' רך וקשה גבור וחלש וכפולות שהן תמורות[1]) חכמה אולת תמור עושר עוני וכו' (ס' יצירה ד ג). והלץ הוא תמורת החכם (ראב"ח, הגיון הנפש, יג.). והרע הוא תמורת הטוב (שם, לח.). יש צניעות שטובה חימינה תמורתה כגון שיש לו שילשול אם לא יגביה בגדיו ביותר שמא יטנפוהו נצוצות ממימי רגליו (ס' חסידים מהדורת, מק"נ, 467). — *ובמשמ' גמול, שכר: והבוטח ביי' בטוח מן המדוים והחליים אלא על דרך הכפרה או על דרך התמורה[2]) (ר"י א"ת, חו"ה, בטחון, פתיחה). ועוד שבעולם הזה יתן להם תמורה טובה וייטיב להם בקצת טובה (שם, כוזרי ג יט). אבל דעת בלדד השוחי בזאת השאלה היא אמונת התמורה והגמול[3]) וכו' ויומר לך הטובה שבתמורות[4]) (ר"ש א"ת, מו"נ ג כג). — *ובדקדוק, שם הגוף, כנוי השם, pronomen: סדר המדבר, השמות והאותות והקהל והמלות והתמורות והדבקות והמצדירות (ר"א בן אשר, דקדוקי הטעמים, הוצ' בער-שטרק, 61). — ואמרו פיטנים ומשוררים: יוצר עולם תמורות כחשכה כאורה ובו תכנת צורות בלי ערך לך צורה (ר"י בן גיאת, יה כל, מעה"ס, 17). אם נסע עמנואל מעולם ההבל והתמורת (עמנ', כח, ירדן, 394). — ונוהג היום בתחביר במשמ' apposition, בדומה לערב' בדל[a]) באותה משמ'.

[1]) [בכמה דפוסים הגרסה תמורת, ועי' *תְּמוּר.]

[2]) [במקור הערבי: אלתעויץ'.]

[3]) [במקור הערבי: אעתקאד אלעֻוץ'.]

[4]) [שם: וסתעוץ' אחסן עֻוץ'.]

ב. **תְּמוּרָה**, ש"נ, תְּמוּרָתוֹ, — כמו תָּמָר, תְּמָרָה, עץ הדקל[1]): אל יאמן בשר נתעה כי שוא תהיה תְמוּרָתוֹ, בלא יומו תמלא וכפתו לא רעננה (איוב יה לא–לב). משיב יגע ולא יבלע כחיל תְּמוּרָתוֹ ולא יעלס (שם כ יח). ועי' תִּמֹּרָה, תְּמָרָה.

***תַּמּוּת**[2]), ש"נ, — מצבו של השור התם, שלא הועד כנגח: נתפקח החרש, נשתפה השוטה והגדיל הקטן, חזר (השור) לתמותו (רי מאיר, ב"ק ד ד). לעולם הוא (השור) בתמותו עד שיעידוהו (יהודה בן נקושה, תוספת' ב"ק ד ד). לא פטר ר"י אלא צד העדאה שבו אבל צד תמות במקומה עומדת (רב אדא בר אהבה, ב"ק מה:). — *ובמשמ' שלֵמות, חסר מום: תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות (קדוש' כד:, זבח' קטז., מנח' ו., כט., חול' כג., תמורה יד.). — *ובמשמ' ישר, תֹּם: יצחק אף הוא היה תמים, אמר הקב"ה יש בן תמים מזה, יודע שאביו הולך לקרבו והוא מהלך עמו בתמות (פסיקי רבתי סוף או כשם, מאיר איש שלום, קלה.). — ובמהמ"א: ועצת מלאכיו ישלים, וכל חפצי ישלים, זה שלמות ותמות והשלמה והתמה (ר"י א"ת, ס' הפרדסים לגנאת, פרק שלם).

[1]) [כמבֹאר בפרושו של העורך משנת תשי"ד, וכפרטים נוספים במהדורה האנגלית משנת תשי"ז, אין כאן תמורתו לשון קנין וחליפין אלא צורה במשמ, תָּמָר, בין שצדק חנקוד ובין שיש לנקד כלשון תִּמֹּרָת או תְּמָרָה, והכונה לדקלי שוא, מכזיבים, שאינם נותנים פרי. על כן נאמר במקום הראשון כי בלא יומו תִּמַּל (כך צ"ל, ז"א תיבש) תמורתו, וכפתו לא רעננה. ובמקום השני יש לגרס: כְּחִיל (ז"א אילן מבחיל, שאין פרותיו מבשילים) תמורתו ולא יעלס, כלו' ולא יהנה ממנה.]

[2]) [למעשה באה מלה זו אף במקרא, אלא שלא הכרה בנקוד, באיוב יב ב: אמנם כי אתם עם ועמכם תָּמוּת הכמה, צ"ל תַּמּוּת חכמה, כלו' החכמה בשלמותה, ולכך גם הכונה של דרשת חז"ל: אל תקרי תמות אלא תומת.]

[a]) بدل

וכאשר היה על שלמות עניניו ותמותם (כ"ם א"ח, מו"כ א ב). והיה לו (האיש) שכל אנושי על שלמותו ותמותו (שם ג לו). בהיותה בשלמות תנועותיה ותמות פעלה (נקים בר שלמה, ס' הגבולים לישראלי, הסלה למשה, קלו). אמנם תועלתה הנני מיעץ לכל איש תם בתכלית התמימות אשר כאשר ישאלוהו וכו' אבל ראוי שישאר בתמותו וקבלתו (אמו"כ ד, זכר כלל). אמתת הדבר הוא שהמחשבה האחת המתמצעת בתמותת בשני רגעיה (רנ"ק, מורה נבוכי הזמן עז, רפ). — ואמרו פיטנים ומשוררים: תמה תמותה בהתחלקה ועל דודה מתרפקה (בנימין בן אברהם מהענוים, בת ליון עד אנה, מבחר השירה העברי באיטלי, שירמן, לד). ישועת תמצאי תמיד בלכתך ברוב תמות ותשובי לחדרך (פירי חימן, אידלזון-טורטשינר, 112). — ועי' *תְּמִימוּת. — *ותמות דעת: גם קריבת ימים נאמרת בשלש בחירים גמורים בתמות דעת שלא הגיעו לפרק אבותיהם נחוגי עלמות (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, 29).

תְּמוּתָה, ש"נ, — כמו מות[1]), במקרא רק בצרוף שבמ"ר בני תמותה: תבוא לפניך אנקת אסיר כגדל זרועך הותר בני תְמוּתָה (תהל' עט יא). לשמע אנקת אסיר לפתח בני תְמוּתָה (שם קב כא). — ובתו"ם, בשר תמותות במשל לאשת יפת תאר[2]): וראית בשביה וכו' יפת תאר לא דברת תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות

---

1) [כך הובנה המלה במסרת הפרשנות. ואמנם, הואיל ואין במקרא אלא „בני תמותה" בלבד, פעמים בהקבלה אל אסיר, אין לראות הבנה זו בדיוק כנעלת מכל ספק, ויהכן כי בא תמותה בהשאלה ככנוי לכלא, מקום חשך וצלמות, בדומה לישע' מב ז: לפקח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך, והשוה גם בית החפשית (מ"ב יח ה, דה"ב כו כא) ככנוי לבית הסגר, בעוד שצרוף זה (בת ח'פת'ת) באוגרית' הוא כנוי לשאול, מקום המתים ממש. ועי' בהערת שאחר זו.]

2) [שים לב לכך, כי בא גם כאן תמותות לגבי אסירות, שבויות חרב, ואולי מיסד שמוש זה על לשון בני תמותה שבכתוב, ככנוי לאסירים.]

שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות (קדוש' כא:-כב., וכעין זה סמחום ז). — ובסהמ"א: ודאבי נפש ואנשי תמותה אם יצאו ממנו ישישו ויגילו בו (יוסיפון, גינצבורג, לט). כי בעת ההיא יהיה (האדם) נעות ונתעה משאר ב"ח ואפשר שישחית עצמו בשחיתות ובתמותות (ר"י א"ת, מו"ם, עבודת אלהים, פתיח'). ודמיון השה הוא לענוי הגוף ולתמותתו (רד"ק, ישעי' נג ז). האדם השרוי בצער דומה למת וכשתבא לו התשועה תדמה לו שחיה מתמותתו (הוא, הושע ו ג). — *ובמשמ' שעור מקרי המות במקום מסים או בזמן מסים, —ty; mortalité; Sterblichkeit: עד כמה נגרעת התמותה (Sterblichkeit) בין מוכי האסכרה לרגל ריפוים בנסיוב הרפואה של בירינג (יצחק טוביס, הדיפתיריה, פטרבורג תרנ"ח, עמ' 55). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ובשלומו אוי באה לנפשי בלא עתת תמותה העתידה (ר"ם נגיד, יחידתי לבנך, הברמן ג, 10). יחננו ויתעשת אלהים להקבץ בטרם יום תמותות (רסג"ג, בחייכם, ביאליק-רבניצקי א 134). שם תחיי אחר תמותתך (רמב"ע, הבל תני, ברארי, קנב). וכי ילדי תמותת נהנו (הוא, ענק ח. בראדי, ספב). והראני תשועתך בטרם יום תמותתי (ראב"ע, לך אלי תשוקתי, כהנא א, 206). כמה אטמתם אזנכם לקראים עד כי תמותה קראת ותענו (ר"י חריזי, תחכמוני ב, קאמינקא, 38). וכלם יכספו אל תמותת כאלו הם בכור מות יצוקים (שם ז, שם, 79). למר נפש הלא חיים תמותה (יהודה בן יצחק אברבנאל, זמן הכה, מבחר השירה העברי באיטלי, שירמן, רכ).

***תַּמְחוּי**, ש"ז, — קערה גדולה[1]), שיש בה מדורים מדורים, ושאפשר להעמיד עליה תבשילים

---

1) [משמ' עקרית זו יוצאת גם מן המאמרים המובאים כאן וגם מפרושי הראשונים, כגון פרוש הגאונים לטהרות (אפשטין, עמ' 41): קערה גדולה שהיא לאכילת מזון, יש לבני אדם חשובים קערה גדולה ויש בגופה של קערה מגורות מגורות ודומין לקערות בתוך קערה גדולה ויש בהם כל מיני מזון מינים מינים שונים וכו'. ומכאן מובן שיכלה קערה גדולה כזו לשמש גם לתכנת ולהגשה לשלחן עשירים

או תבלים שונים בכת אחת, Platte; plateau; platter: ונותן (את השמן) לחמטה ולתמחוי אבל לא יתן לקדרה וללפס כשהן רותחין (מעשרי א ז). האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין, אבל נותן הוא לתוך התמחוי (שבת ג ה). בורר (קטניות ביום טוב) כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה (ביצה א ח). שמעתי באוכל מזבח אחד בה' תמחויים בהעלם אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת משום מעילה (כרית' ג ט). כל כלי עץ שנחלק לב' טהור חוץ משולחן הכפול ותמחוי המזנון וכו' (כלים טז א). בית קערות שאינו מקבל קערות אע"פ שמקבל את התמחויים טמא (שם יז ג). אספקלריא טהורא, ותמחוי שעשאו אספקלריא טמא, ואם מתחלה עשאו לשם אספקלריא טהור (שם ל ב). חומר בקודש מבתרומה שמטבילין כלים בתוך כלים, וכוסות בתוך כוסות ותמחויין בתוך תמחויין בתרומה אבל לא לקודש (תוספתי חגי' ג ד). ויש לך אדם שהזבוב נופל לתוך תמחוי שלו נוטלו ומיצצו ואוכל מה שבתוכו (שם סוטה ה ט). הקור והקערה האונפיל ותתמחוי שנחלקו אף על פי מקבלין על דופנותיהן כאלפסין טהורין (שם כלים ב"מ ה י). הכוס והצלוחית וכו' טהורין תמחוי והקערה שנקבו מלמעלה טמאין מלמטה טהורין (שם שם ב"ב ז י). זפת שבכוס ושבצלוחית מתוכן חוצצת ומאחוריו אינו חוצצת וכו' בתמחוי ובקערה בין מתוכם בין מאחוריהן וכו' הרי זו חוצצת (שם מקו' ו טו). וכלבד שלא ינפה לא בקנון ולא בתמחוי

וגם להגשת מנות מנות לעניים שנטלו איש איש את חלקו מעליה. ואולם לא תתברר מקור המלה, שאינה אלא בעברי' שבתו"מ בלבד, ועל כן אין לראותה כשאולה מלשון אחרת, אף לא מרומ' או יונ' (שאין בה ח), ואין אף הצעות הגזירה שהצעו (עי' למשל גם בדברי לויאס, לשוננו ד, 105) מתקבלות על הדעת.

ואמנם אפשר שיש לחכר שם זה בלשון הכתוב בישע' כה ו: שמנים ממחים שמרים מזקקים; לפי זה ממחים קרוב הוא אל מזקקים, ויהיה אפוא תמחוי: קערה זו שממחים, ר"ל, מזקקים עליה את השמנים (כלו' את יינות הבשם) לפני הגשתם בקערות או בכוסות למסבים במשתה, והשוה באשור' מחח במשמ' נסוך.]

(ירוש' מעש' ד ד). מים שנתגלו לא ישרה בהן את הטיט ולא יכבס בהן את הכלים ולא ידיח בהן קערות כוסות ותמחויין (שם תרומ' ח ה). מעשה שהלכתי לצידון והביאו לפני יותר משלש מאות מיני דגים בתמחוי אחד (רשב"ג, שם שקל' ו ב). זה שהוא נוטל לולב גזול למה הוא דומה לאחד שכיבד את השלטון תמחוי אחד ונמצא משלו (ר' לוי, שם סוכה ג א). מה מזבח אחד שאין גופין מוחלקין חייב על כל אחת ואחת משום תמחויין[1] מוחלקין חמשה זבחים דגופין מוחלקין לא כל שכן (כרית' טו:). למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים והכניס לפניהם תמחוי מלא כל טוב (ר' שמואל בר רב יצחק, מד"ר ברא' ט). פעם אחת זימנני אדם אחד בלודקיא והביאו לפניו תמחוי של כסף וטבעותיו ומטותיו של כסף ועשרים וארבע בני אדם סובלים בו, והיו עליו כל מיני מאכל שנבראו מששת ימי בראשית לאכילת (פסיק' רב' י' הדברות תליתאה, מא"ש, קיט:).—ובצרופים, *תמחוי חוזר, תמחוי המגש לאורחים בזה אחר זה: ואוכל (המודר הנאה) עמו על השולחן אבל לא מן התמחוי אבל אוכל הוא מן התמחוי החוזר (נדר' ד ד).—*ותמחוי של חתיכות[2]: וכן מי שהביאו לו תמחוי של חתיכות אמרו לו חלב נפל שם ומשך ידו ולא טעמו (מד"ר שה"ש, שרך לגן הפהר). — *ותמחוי לעניים[3], גם בהשאלה, במשמ' מטבח המספק מזונות לעניים: ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, ולא יפחתו לו מארבע כוסית של יין, ואפילו מן התמחוי (פסח' י א). עני שנותן פרוטה לתמחוי ופרוטה לקופה מקבלין הימנו (תוספת' פאה ד י). תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה שגבוית וחלוקה שוים, תמחוי בכל יום, קופה מערב שבת לערב שבת, תמחוי לעניי עולם קופה לעניי העיר (ב"ב ח:).—ובסהמ"א: תמחוי של זכוכית שעשאו

---

[1]) [יש גורסים דתמחויין, ובשבת עא.: תמחויין מחלקין, וכן בכריתות ד..]

[2]) [עי' תוספתא כריתות ד א: האוכל חמש חתיכות מזבח אחד בחמשה תמחיין בהעלם אחד, וכן עי' מד"ר שה"ש, שררך אגן הסהר: למלך שהיה לו בן, בא בנו מבית הספר מצא תמחוי לפני אביו נטל אביו חתיכה ונתנה לו.]

[3]) [עי' בהערה שבראשית הערך.]

מראה מקבל טומאה (רמב"ם, כלים יב יח). הצדקה נגבית ונחלקת בשני דרכים ע"י הגבאי' הדרך הא' במעו' הבאות לקופה לחלקם בזמנים ידועים והדרך הב' בתמחוי לתת מזונות בכל יום לדלים שאין להם שום דבר לאכול (כ"י אבוהב, מנוה"מ ג א ז ג). ועי' ב. *תַּמְחוּת.

א. ***תַּמְחוּת**, ש"נ,—מה שנמחה ונשחק מדבר: על שחק מאזנים ופלס ועל תמחות[1] איפה ואבן (ב"ס גבי' מב ד).

ב. ***תַּמְחוּת**, או *תַּמְחִית, ש"נ, צורת הקטנה מן תמחוי, מ"ר תמחויות, — כמין קערות קטנות שבראש העול על צוארי הבקר[2]: הטמאין שבעגלה, העול של מתכת וכו', והברזל שתחת צוארי בהמה וכו', והתמחויות (כלים יד ד).

***תְּמִיאֵל**, תומיאל, תאומיאל, ש"ז, — שם מלאך[3]: הספירה הראשונה תאומיאל ונראה למקצתם כי הוא מלשון תואמים וכו' ובספר הזהר נראה שהם שני שמו' תאומיאל ותומיאל הם בנגד נצח והוד (כס"ע פלקירא, ס' המעלות ס ב, כא). וכשהם נכללים זה בזה מהתנוצצותם יוצאת חיה אחת אשר שמה תומיאל ומעשיהו להשגיח בעולם (נפתלי בן יעקב אלחנן, עמק המלך, שער עולם אצילות, קנז.). והממונה על הדעת שמו מתניא"ל והממונה לקצר ימי האדם נקרא תמא"ל (ברית מנוחה ו, לג.).

1) [אמנם כך בכ"י, ובגליון: תמורת, אבל בלי ספק הכונה, כדעת רבים, לקרו: תמחות, כלשון המשנה (ב"ב ה י): החנוני מקנח את מדותיו פעמים בשבת וממחה את משקלותיו פעם אחת בשבת. ועי' סגל, ב"ס השלם, עמ' רפג.]

2) [ז"ל פרוש הגאונים (אפשטין 86): כמין קערות קטנות שיש לעול והוא ראש דעול והוא חלק על ראש צוארי בהמה.]

3) [כן נאמר בזהר פקודי רנב.: וכד אתכלילן כלהו ביה אפיק (ס"א חד) חיותא קדישא והאי חיותא מלהטא ואקרי שמיה תומיא"ל האי חיותא איהי חיותא דקיימא לאשגחא בעלמא באינון עיני יי' דאזלן ושטאן בעלמא.]

תָּמִיד[1], תה"פ, — בכל הזמן, בכל עת (ועת), בכל פעם, immer (wieder); toujours; always:

ונתת על השלחן לחם פנים לפני תָּמִיד (שמות כה ל). אש תָּמִיד תוקד על המזבח לא תכבה (ויק' ו ו). כן יהיה תָמִיד הענן יכסנו (במד' ט טז). ארץ אשר יי' אלהיך דרש אתה תָּמִיד עיני יי' אלהיך בה וכו' (דבר' יא יב). ואתה תאכל לחם על שלחני תָּמִיד (ש"ב ט ז). אשרי אנשיך וכו' העמדים לפניך תָּמִיד (מ"א י ח). הן על כפים חקתיך חומתיך נגדי תָּמִיד (ישעי' מט טז). וקוה אל אלהיך תָּמִיד (הושע יב ז). שויתי יי' לנגדי תָמִיד (תהל' טז ח). באהבתה תשגה תָמִיד (משלי ה יט). — וכסומך, בצרופים כגון ארוחת תמיד, בהקבלה לצרופים כגון שמחת עולם וכד': וארחתו ארחת תָּמִיד נתנה לו וכו' דבר יום ביומו (מ"ב כה ל, ירמ' נב לד).— ואנשי תמיד: ואנשי תָמִיד[2] יבדילו עברים בארץ מקברים את העברים את הנותרים וכו' (יחזק' לט יד)[3]. — ולחם תמיד: ולחם הַתָּמִיד עליו יהיה (במד' ד ז)[4]. — ומנחת תמיד[5]: וקטרת הסמים ומנחת הַתָּמִיד ושמן המשחה (שם שם טז). ללחם המערכת ומנחת הַתָּמִיד (נחמ' י לד). — ועולת תמיד[6]: עלת תָּמִיד לדרתיכם (שמות כט מב). על עלת הַתָּמִיד ונסכה (במד' כח י). ועשו את הכבש ואת המנחה וכו' עולת תָּמִיד (יחזק' מו טו). ואחרי כן עלת תָּמִיד ולחדשים ולכל מועדי יי' המקדשים (עזרא ג ה). ללחם המערכת וכו' ולעולת הַתָּמִיד השבתות החדשים (נחמ' י לד). — וקטרת תמיד: קטרת תָּמִיד לפני יי' לדרתיכם (שמות ל ח). —

1) [המלה קרובה במשמ' אל נֶצַח, וכנראה נולדה אף היא בעקר בלשון חזק, מן תמאיד, משרש מאד.]

2) [אמנם הצרוף קשה, ואין תרוצי המפרשים מניחים את הדעת, ואפשר שאין הגרסה מדיקת.]

3) [במק' לבוא תָּמִיד צוית להושיעני (תהי' עא ג) הנכון הוא, כדעת רבים, כמו בתה' לא ג: לבית מצדות להושיעני.]

4) [השוה בשמות כה ל: לחם פנים לפני תמיד.]

5) [בויק' ו יג: עשירת האפה סלת מנחה תמיד.]

6) [ובבמד' כח ג: שנים ליום עלה תמיד.]

ותמיד, ככנוי לקרבן הקרב יום יום [1]: וממנו הרים [2] הַתָּמִיד והשלך מכון מקדשו וצבא תנתן על הַתָּמִיד בפשע (דני׳ ח יא-יב). וחללו המקדש המעוז והסירו הַתָּמִיד ונתנו השקוץ משמם (שם יא לא). ומעת הוסר הַתָּמִיד ולתת שקוץ שמם (שם יב יא). — וכתו״ם: אפילו אלו נוטלין ואלו מניחין אף זו היתה תמיד (רבי יוסי, מנח׳ יא ז). — *ובעקר הקרבן שהיו מקריבים יום יום, בקר וערב: תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה וכו׳ (פסחי׳ ה א). אברי התמיד ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב (שקלי׳ ח ח). בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר וכו׳ (תעני׳ ד ו). השקו את התמיד בכוס של זהב (תמיד ג ז). זהו סדר התמיד לעבודת בית אלהינו (שם ז ג׳. משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו (ברכ׳ כב :). —*ותמיד של שחר, *ותמיד של בין הערבים: עם תמיד של שחר היו קרבין, ופר העולה ושעיר הנעשה בחוץ היו קרבין עם תמיד של בין הערבים (יומא ז ג). בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות במקדש וכו׳ ט׳ לתמיד של שחר ותשע לתמיד של בין הערבים (סוכה ה ה). ולא (מתנכין) מזבח העולה אלא בתמיד של שחר (מנח׳ ד ד). אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה (מגי׳ ג.). — ומ״כ *תמידים, *תמידין: התרומה מה היו עושין בה, לוקחין בה תמידין ומוספין ונסכיהם (שקלי׳ ד א). משמר שזמנו קבוע הוא מקריב תמידין נדרים ונדבות ושאר קרבנות ציבור (סוכה ה ז). התמידים קודמין למוספים (זבח׳ י א). התמידין אינן מעכבין את המוספים, ולא המוספין מעכבין את התמידים (מנח׳ ד ד). כל המארח ת״ח בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין (ברכ׳ י:). — ותמיד, שם המסכת בסדר קדשים הדנה בתמידים. — ובמהמ״א, גם בצרופים שבמס׳: כי הם תמידי [3] המציאות (רשב״ג, מקור חיים ה ל). שהם תמידי התנועה (רלב״ג, ס׳ המקשה היסר כת״י א סע) [1]. והראשונה שבפעולות הראשיות ההזנה וענינה שהגשמים הנמוגים תמידי ההתכה למה שבהם מן החום והלחות (אמו״ר לראב״ד א ו). —*ונר תמיד, נר שמדליקים בבית הכנסת לפני ארון הקדש. — ואמר הפיטן: ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם [2] (אנא בכח, מיוחס לר׳ נחוניה בן הקנה). לנסוך יין תמידיךָ (מאיר בן אלעזר הדרשן, ליום לפורים, קיני). תפלה תקח תחנה תבחר תמור ניחוח תמיד השחר (מאיר בן יצחק, תפלה תקח, סליחי׳ לערי״ה). במקום תמיד [3] מִימָן לשחר על קרבני (בנימין, יו״כ קטן, בת עמי לא תחסה).

*תְּמִידוּת [4], ש״נ, —הַמְּשָׁכוּת בלא הפסק, התמדה, תדירות: ובל יראה, ל׳ רגילות ותמידות [5] (רש״י, ישעי׳ כו י). והחמישי מלשון הכבד כגון צמידות על הדבר ותמידות שאינו חוזר ממנו ולא הורד בו (ראב״ע, הגיון הנפש, כ). ובן מסתדרת לנביא גדולת האלהים ויכלתו ורחמנותו וחכמתו וחיותו ותמידותו ומלכותו (ר״י א״ת, כוזרי ד ה). כך היה רגיל (שמעון הצדיק) לאמר ולזה נאמר בזה הלשון (הוא היה אומר) המורה על התמידות (רשב״ץ דוראן, מגן אבות א א). אבל אחר כך פחד (יוסף) אול׳ ההתמדה תסיתהו כי התמידות יש לו רושם גדול בשנוי והתפעלות (ר״י אברבנאל, בראשי׳ ויגש, ויוסף הורד מצרימה). כמו הגלגלים שמציאותם הוא לסבת תנועתם בתמידות (יחיאל מפיסא, מנחת קנאות, 18).

1) [ועי׳ קלצקין-ציבל, שם.]

2) [על בעית המחבר ע׳ דודזון, אוצר א, 284. ואמנם היה מי שהציע לגרס: תמים גמלם, וקשה לקבל דעה זו בנגד כל המקורות; אבל אפשר שהמכוון הוא: תְּמֹד גְּמָלֵם, בלשון מדידה.]

3) [ובמחזור איטאלייני ב בטעות: תמיר.]

4) [גם תמודות (זכרון לראשונים הרכבי רכז, אוה״ג לוין, ראש השנה, 72) אינה אלא ט״ס במק׳ תמידות.]

5) [נ״א: לשון רגילותו תמיד, ועי׳ אבינרי, היכל רש״י א, קעה.]

1) [בשמוש דומה בא באשור׳ satukku (מן השומרית) במשמ׳ (קרבן) תמיד.]

2) [קרי: הורם.]

3) [נ״א: תמידיים. ועי׳ קלצקין-צובל, ערך תמידי.]

°תְּמִידִי, ת"ז, — שנעשה תמיד, שנמצא תמיד: וטובתם אינה תמידית ולא נדיבותם בּמשכת (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים פתיח'). והתמידיי הוא הדבר הטבעי שלא ישתנה אבל ילך מהלכו הטבעי על תכונה אחת בלי שום חלוף ושנוי (ר"מ א"ת, פרוש המלות הזרות). שהענינים המקריים אינם תמידיים ולא מאדיים (הוא, מו"נ ג כ). ואחר כך לפקוד רעך אשר הלך עמך בחברה התמידית (רמ"ע פלקירא, ראשית חכמה, תח' הא' במעלות הילידיות, 19). ויתכן כי לתוספות התענוגים והשמחות התמידיים כיון דוד באמרו תודיעני אורח חיים (ר"י אבן לטיף, שער השמים כח, השער ג, 131). ואמר בן רשד שהוא החיים התמידיים (רלב"ג, מלחמ' ה' א ח). והשגחת השם עליו תמידית (ר"י בן נחמיאש, פרוש משלי טז ז). והנה צריך שנעזוב הצעקה התמידית (ר"י מקיר ליאון, כופת לופים יב, 39). והחי יתן אל לבו צרותיו ומבוכותיו התמידיות (ר"ש ויגה, שבט יהודה, תחנה בסוף הספר, שוחט, קסד). — ובנק' גם °תמידה: וכן נאמר כי מדת המציאות התמידה כשהיא נאותה לדבר וכו' (ר"י א"ת, חו"ה היחוד י). ומתענין הזה משובה נצחת, כלומר תמידה עולמית משקלו נפעלת ועקרו בנצחת (הוא, השרשים לריב"ג, נלח). ובלבד שתהיה הדרך ההיא סלולה ותמידה בימי החום ובימי הקור אבל אם לא היתה תמידה רק תהיה נפסקת בימות הגשמים וכו' (רמב"ם, פהמ"ש פאה ב א). שההצלחה היתה תמידה עמך (רד"ק, ירמי' יא יו).

°תְּמִידִיּוּת, ש"נ, — כמו תמידות: ונסתעף מזאת החוראה פעל יחיל להוראת ההצלחה ותמידיות היכולת (פלאת פפנסיים, יריעות שלמה א א, ג:). ע"י תמידיות התנועה שיתנועעו המאורות תמיד לילה ויום (שם א ג, יא.). — וחק התמידיות[1] (גבעת המורה למו"נ, א עג הקד' ה).

°תְּמִיהָה, ש"נ — שם הפעל מן תָּמַהּ: ויבהלו המלך והשרים על זה ויתמהו תמיהה גדולה מאד (ילק"ש שמות קסו). וגם היה מתמית במלה הראויה לה כיתר רוב התמיהות (מנחם, מחברת, אדם). יש כאן תמיהות הרבה (רש"י, שופטי' יא ג). כל תמיהה הכפולה הראשונה בה"א והשניה באם (הוא, ירמ' יד כב). ומיום דעתי אותך לא שמעתי ממך כי אם תמיהות (חסוי ר"ת לרבנו משלם, מק"נ, 89). ואף גם זאת אשיב לך על תמיהותיך ועליהם אני מתמיה עליך (שם שם, 157). והוא דרך תמיהה (רד"ק, השרשים, שאר). קושיות ותמיהות עד אין קץ (רמח"ל, חוקר ומקבל, ל). — °ודברי תמיהה: כי הם דברי תָּם לנביא והם דברי תמיה[1] (רד"ק, מלא' ב יז). תמה אני תמיהה רבה (עמנואל, מחב' כג, ירדן, 401). המהתי תמיהה גמורה (שם, 407). ודברי תמיהת האחרונים (אלשיך, איוב יח כא). — °ולשון תמיהה: נפתר בלשון תמיהה במלים התמוהים וכו' נפתר בלשון תמיהה ולא היה בו כח להבין פתרונו היטב (תשובות תלמידי מנחם, סטערן, 81). נקוד בחטף פתח הה"א של השופט לשון תמיה[1] וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת (רש"י, בראשי' יח כה). — °ובתמיהה, בתמיה', בתמיה[1]: לכתחלה לא כלומר בתמיהה עד כמה לשחוט ולזיל (רגמ"ה, חול' כז.). מלאכה היא, בתמיה (רש"י, ר"ה כט:). בתמיהה שהבאתני במשפט על מה שלא פשעתי ולא חטאתי (אלשיך, איוב יד ג). — ועי' °תְּמָהָה.

°תְּמִיכָה, ש"נ, — שה"פ מן תָּמַךְ: (אתת תומיך גורלי) וגם יש לפותרו לשון תמיכה (רש"י, תהל' טז ה). (ותומכיה מאשר) המתקרבים לה, וכן כל לשון תמיכה שבספר זה שהוא אוחז בה (הוא, משלי ג יח). — °ותמיכה, במשמ' סיוע כספי לאדם או למוסד, נוהג בדבור ובספרות.

א. **תָּמִים,** ת"ז, סמ' תְּמִים, מ"ר תְּמִימִים, תְּמִימִם, סמ' תְּמִימֵי, נק' תְּמִימָה, מ"ר תְּמִימֹת, — שלם, שלא יחסר בו דבר, בפרט בצרופי זמן, ganz; entier; whole: והקריב וכו' חלבו האליה תְּמִימָה לעמת

---

[1]) [עי' קלצקין־צובל, ערך תמידיות.]

[1]) [במק' תמיה' תמיהה, כדעת רבים].

העצה יסירנה (ויקי׳ ג ט). וספרתם וכו׳ שבע שבתות תמימת תהיינה (שם כג טו). עד מלאת לו שנה תמימה (שם כה ל). ולא אץ (השמש) לבוא כיום תמים (יהו׳ י יג). הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אש אכלתהו וכו׳ (יחזק׳ יט ה). — ובמשמ׳ שלם בגופו, שאין בו מום או פגם, fehlerfrei; sans défaut; without blemish: שה תמים זכר בן שנה (שמות יב ה). לקח פר אחד בן בקר ואלים שנים תמימם (שם כט א). שעירת עזים תמימה נקבה (ויקי׳ ד כח). פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (במד׳ יט ב). ופר בן בקר ואיל מן הצאן תמימים יעשו (יחזק׳ מג כה). — ובהשאלה, כמו תם, אדם נקי מעוון, תם וישר: נח איש צדיק תמים היה בדרתיו (ברא׳ ו ט). וירא יי׳ אל אברם ויאמר אליו וכו׳ התהלך לפני והיה תמים (שם יז א). יודע יי׳ ימי תמימם (תהל׳ לז יח). כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים יותרו בה (משלי ב כא). צדקת תמים תישר דרכו וברשעתו יפל רשע (שם יא ה). צדיק תמים (איוב יב ד). — ועל דרכו של האל: האל תמים דרכו (ש״ב כב לא; תהל׳ יח לא). — ועל פעלו: הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט (דבר׳ לב ד). — ועל התורה: תורת יי׳ תמימה משיבת נפש (תהל׳ יט ח). — והיה פלוני תמים בדרכו וכד׳: תמים אתה בדרכיך מיום הבראך עד נמצא עולתה בך (יחזק׳ כח טו). יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש (תהל׳ קיט פ). — והיה תמים לאלהים: ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני (ש״ב כב כד). — והיה תמים עם האל: תמים תהיה עם יי׳ אלהיך (דבר׳ יח יג). ואהי תמים עמו ואשתמר מעוני (תהל׳ יח כד). — ובצרופים, גבר תמים, גבור תמים: עם גבור תמים תתמם (ש״ב כב כו). עם גבר תמים תתמם (תהל׳ יח כו). — ודרך תמים: אשכילה בדרך תמים מתי תבוא אלי (שם קא ב). הלך בדרך תמים הוא ישרתני (שם שם ו). — ותמים דרך: אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת יי׳ (שם קיט א). תועבת יי׳ עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי יא כ). — ותמים דעות, ותמים דעים, במשמ׳ שלם בדעתו [1]: כי אמנם לא שקר מלי תמים דעות עמך (איוב לו ד). התדע על מפלשי עב מפלאות תמים דעים (שם לז טז). — ובסה״ס, כמו בתמים, בתמימות: שנאו בשער מוכיח ודבר תמים יתעבו (עמוס ה י). הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו (תהל׳ טו ב). הולך תמים יושע ונעקש דרכים יפול באחת (משלי כח יח). — ובתמים, כמו בתמימות: ועתה אם באמת ובתמים עשיתם ותמליכו את אבימלך (שופט׳ ט טז). ואם באמת ובתמים עשיתם עם ירבעל (שם שם יט). לא ימנע (ה׳) טוב להלכים בתמים (תהל׳ פד יב). — ובמגלת ברית דמשק: כל המתהלכים באלה בתמים קדש (רבין VII, 5, עמ׳ 27). וכן המשפט לכל באי עדת אנשי תמים הקדש (שם XX, 2, עמ׳ 37). במעמד אנשי תמים קדש וכו׳, אשר יתהלכו בו אנשי תמים קדש (שם שם, 5, 7, עמ׳ 39). — ובמגלות מדבר יהודה: ולהתהלך לפניו תמים (מגלת בני אור, מגל׳ גנוז׳ ב, כח). — ובתו״מ: מעשר בהמה אין מוכרין אותו תמים [1] חי ולא בעל מום חי ושחוט (מע״ש א ב). הבכור נאכל שנה בשנה בין תמים בין בעל מום (בכורות ד א). שבשעה שהיו ישראל תמימין היו (האורים ותמים) מכוונין להן את הדרך (ירוש׳ יומא ז ג). — ובסהמ״א: זה שנאמר בתורה תמימה, תמימת אדמימות לא תמימת קומה (רמב״ם, פרה אדומה א ב). ויהיה חונן לבריות וכו׳, את לצדיקים, עמית לתמימים וכו׳ (ר״י נקאוה, מנה״מ, ענלאו ד, 411). אבל אמונתנו התמימה היא, כי התורה וכל עניניה וספוריה וכו׳ (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה א). — ־ותמים במשמ׳ תם ופתי, naiv; —if; —ive, נוהג בספרות ובדבור. — ואמרו פיטנים ומשוררים: שמרו שמרתם תמים, תמים תמימתם תמתתה (ינאי, קרוב׳ שמות לא כא, זולאי, קכ). תמים דעות הורה אותו בדרך ישרה (ראב״ע, מי כמוך אפס, איגר 230). הנה הם תמימיך ורוחות שמיך ועל פני מרומיך חנם נטושים (הוא, אלהים מהודך, שם 247). — ועי׳ א. תם.

---

[1] [עי׳ על מקומות אלו בפרושו של העורך לס׳ איוב, וכן לעיל בערך תמות, ותמה. צרוף זה, תמים דעים, נוהג בספרות ובדבור היום במשמ׳ כֵּן, גלוי לב, aufrichtig; sincère; sincere.]

[1] [בב״ק יב: ובתמורי׳ ז: נמצא תם, אך בב״י: תמים. ועי׳ ד״ס לב״ק שם.]

ב. **תָּמִים,** — כמו תֻּמִּים, אורים ותמים, ועי' תֹּם: ויאמר שאול אל יי' אלהי ישראל הבה תָמִים וילכד יונתן ושאול והעם יצאו (ש"א יד מא).

תֻּמִּים, ש"ר, כנ', תֻּמֶּיךָ, בצרוף אורים ותֻמִּים, ואף בקצור תמים בלבד, ככנוי לגורל הקדוש שעל לב הכהן הגדול[1]: ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת הַתֻּמִּים והיו על לב אהרן בבאו לפני יי' (שמות כח ל). ויתן אל החשן את האורים ואת הַתֻּמִּים (ויק' ח ח). וללוי אמר תֻּמֶּיךָ ואוריך לאיש חסידך (דבר' לג ח). ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמד כהן לאורים ולְתֻמִּים (עזרא ב סג). עד עמד הכהן לאורים ותֻמִּים (נחמ' ז סה). — ובתו"מ: כהן גדול משמש בשמונה כלים וכו' באלו נשאלין באורים ותומים ואין נשאלין בהן לחדיוט אלא למלך ולבית דין ולמי שהצבור צריך לו (יומא ז ה). משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים (סוטה ט יב). שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ובאורים ותומים ובסנהדרין של שבעים ואחד וכו' (שבוע' ב ב). —ובספה"א, ואמר המשורר: שנער ופתרוס היערכוך בגדלם ואם הבלם ידמו לתומיך ואוריך (ר"י לוי, ציון הלא תשאלי, זמירת א, 57). — ועי' ב. תָּמִים.

***תְּמִימָה,** ש"נ, כמו תמימות, תמות: שמרו שמרתם תמים, תמים תמימתם תמתה (ינאי, קרובץ' שמות לח כא, זולאי, קכ).

***תְּמִימוּת,** ש"נ, — שלֵמות, תכונת מי שהוא תמים: מאי הרי הוא (השור) בתמותו, הרי הוא בתמימותו דלא מחסרינן ליה (ב"ק לט:). — *וכמו תם, ישר, נאמנות: בשעה שבא (אברהם) בתמימות, הקב"ה בא עמו בתמימות ובשעה שבא בעקמנות הקב"ה בא עמו בעקמנות וכו' אימתי בא בתמימות בשעה שאמר אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה וכו' בשעה שבא (משה) בתמימות הקב"ה בא עמו בתמימות וכו' אימתי בא בתמימות בשעה שאמר מדוע לא יבער הסנה (מד"ר ויק' יא). שהלך (אברהם) לפני הקדוש ברוך הוא בתמימות וכו' כל מי שמהלך לפניו בתמימות נעשה לו מגן (מדרי' תהלי' שוחר טוב א ד, באבער, 6) — ובספה"א: וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק (השגת הראב"ד על רמב"ם ה ה). ואם גדול מאוד זה השלימות ובו תלוי תמימות איש וברו (רס"ע פלקירא, הקדי' המנקש). וגם היסוד הזה אני לומד אותו ממאמר המשורר שאמר תורת ה' תמימה ואם היא צריכה תקון איה איפה תמימותה (דוד בר יו"ט בן בילא, יסודות המשכיל יא, דברי חכמים, כט). לא יפול המאמר הזה כי אם על התאב למצות האלהים ולא נמנע ממנו כי אם לתמימותו וקוצר הבנתו (ר"י אברבנאל, זבח פסח על הגדה, הם מה הוא אומר). ואיש משך בקשת לתומו, ר"ל בתמימותו שלא היה יודע ומכיר את אחאב ושלא במתכוון הכהו (הוא, מ"א כב). הנני מיעץ לכל איש תם בתכלית התמימות (אמו"ר לראב"ד ד). ומהו התמימות שידבר האדם דבריו בלי רמאות ומשאו ומתנו בלי רמאות ומרמה ופיו ולבו שוין (בית מדות, מעלת האמונה יב לו). — ואמרו פיטנים ומשוררים: תמימות וכשרות ועבדות וחרות (ר"י בן גיאת, קינקך, סעס"ם, 20). אשריך יעלת החן כי אספת עם הצורה ההדורה נפש יקרה, והחברת עם התמימות זריזות ונעימות (ר"י חריזי, תחכמוני לא). ועל כן אמרתי אם יש לדבר הזה עקר ותמימות, אלכה ואראנו בטרם אמות (הוא, שם לה).—*ותמימות, במשמ' תכונת הפתי והתם, Naivität, naïveté, נוהג בספרות ובדבור.

---

[1] [כפי שראה בעקר ד. ה. מילר בשנת 1896 ולפי ההוכחות הנוספות שהובאו ע"י העורך בפרושו לאיוב ובמקומות אחרים, וכפרט במחקר על אורים והמים שבכנס בחלשון והספר ג, 103—114, אורים ותמים פרושו — כמו של חִ'ם וְתֻם ככנוי לגורל בלשון האי סוקוטרה בדרום ערב — הבעת הכרעת האל על האדם ומעשהו כדבר ארור או תם וישר לפניו. באותה משמ' בא בס' איוב גם אור וישר, אור ובֹר. עי' במקום הנ"ל על כל פרטי ההשקפה שמאחרי בטויים אלו ושל בטויים אחרים כגון אלה. ואלו חז"ל, התרגומים הקדומים והפרשנים העברים דרשו את השם כלו לשבח, ועי' גם על כך במובא שם.]

*תְּמִימִי, ת"ז, — כמו תמים: שאם תהיה לו עלת תמימית יהיה לו מחדש שחדשו (עולם קטן כ"ה, מובא ע"י קלקין-לוצל, חו"ל המוכ' הפלוס' 7, 211).

*תְּמִינַאי, תוס"ז, — הצעת שם לכוכב חלכת השמיני, אוראנוס, שלא היה ידוע לקדמונים: השמיני הוא הנקרא בל"א (אוראנוס) ואני אקראנו תמינאי מרחקו מן השמש בכדי ארבעים אלף רבוא פרסאות וכו' (כ"ד מספריזנהויזן, מוקדות תבל לט, לח.). הכי יבצר מאת הבורא וכו' לברוא עוד כוכבי לכת אחד או יותר אחרי מסלת התמינאי (סוח, שם מג, לג:). והרחוק מכל אחיו הנודעים לנו כעת הוא הנמצא לחוזים ג"כ בימינו וקראתיו תמינאי עם שמנת ירחיו הסלוים אותו ג"כ תמיד במהלכו (שם מע, לס:). צדק שבתאי ותמינאי לתפארת בגדי רקמתך תצחקנה (שם שם, לט:).

*תְּמִירָה — מלה מספקה [1]: פוקטי שיש בה בית קיבול שמן טמאה, בית קבול נר טהורה, ואינו מטמא אלא המשמש את הצורך. תמירות שלה של מתכת בין מקבלות בין שאין מקבלות טמאות ושל עץ ושל זכוכית מקבלות טמאות ושאין מקבלות טהורות (תוספת' כלים ב"מ ב ו).

תמך [2], ממנו *תְּמִיכָה, תָּמַךְ, ועי' *תְּמִירָה, הערה.

תָּמַךְ [3], פיו"ע, תָּמְכָה, תְּמַכְתִּיךָ, תָּמְכוּ, תּוֹמֵךְ [4], תִּתְמְכֶה, אֶתְמָךְ־, תִּתְמֹךְ, יִתְמְכוּ, יִתְמֹכוּ, תְּמֹךְ, תָּמֹךְ, — תמך איש או באיש, בדבר, אחז, החזיק בו, גם כדי לסמך אותו, ובהשאלה, סעד, עזר, fassen, ergreifen, stützen; prendre, saisir, soutenir; to seize, hold (fast), support: וַיִּתְמֹךְ יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים וכו' (בראשי' מח יז). ואהרן וחור תָּמְכוּ בידיו מזה אחד ומזה אחד (שמות יז יב). אמצתיך אף עזרתיך אף תְּמַכְתִּיךָ בימין צדקי (ישעי' מא י). הן עבדי אֶתְמָךְ־בו בחירי רצתה נפשי (שם מב א). והכרתי יושב מבקעת און ותוֹמֵךְ שבט מבית עדן (עמוס א ה). והכרתי יושב מאשדוד ותוֹמֵךְ שבט מאשקלון (שם שם ח). ואני בתמי תָּמַכְתָּ בי ותציבני לפניך לעולם (תהל' מא יג). אדם עשק בדם נפש עד בור ינוס אל יִתְמְכוּ בו (משלי כח יז). ידיה שלחה בכישור וכפיה תָּמְכוּ פלך (שם לא יט). — ולגבי דברים מפשטים, בצרופים כגון תמך עשר, כבוד, אחז ורכש אותו: אשת חן תִּתְמֹךְ כבוד ועריצים [1] יִתְמְכוּ עשר (משלי יא טז). ושפל רוח יִתְמֹךְ כבוד (שם כט כג). — ותמך בשחד: מאס בבצע מעשקות נער כפיו מִתְּמֹךְ בשחד (ישעי' לג טו). — ותמך האדם את לבו בדבר האל, בחכמת וכד': עץ חיים היא למחזיקים בה ותֹמְכֶיהָ מאשר (משלי ג יח). יִתְמָךְ דברי לבך שמר מצותי וחיה (שם ד ד). ודין רשע מלאת דין ומשפט יִתְמֹכוּ [2] (איוב לו יז). — ותמכו אשורי האדם וצעדיו (ב)דרך וכד', אחזו אותה ללכת בה: תָּמֹךְ אשורי במעגלותיך בל נמוטו פעמי (תהל' יז ה). רגליה ירדות מות שאול צעדיה יִתְמֹכוּ (משלי ה ה). — ובמגלות מדבר יהודה: [וא]ני בתומכי בכה אתעודדה ואקומה על מנאצי (מגלת ההודיות 4 22, ליכט, 94). [כיא ב]צדקתך העמדתני לבריתכה ואתמוכה באמתכה (שם ז 20, שם, 126). — ובסהמ"א [3]: אתה תומיך

[1]) [משמ' המלה נתנת להגדרה כחלקים של פוקטי, שהיא לפי הענין מין מנורה; אבל צורת המלה בודאי משבשת היא, ואם צדק יסטרוב בפרושו: עמודים לתמוך את המנורה, אפשר שהנכון: תְּמוּכוֹת או תומכות, ואין צרך בהגהת הגר"א: מנורות.]

[2]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[3]) [במק' פעל זה בא באשור' באותה משמ' תְּמַח'; מצד אחר קרוב השרש במבטא ובמשמ' אל סמך, שרש שאינו באשור' אבל נמצא הוא בארמ' ובסור', בערב' ובכוש'; ואפשר שיש לפנינו התפתחות של שרש אחד, שאמנם דרכיה אינן ברורות לפנינו כל צרכן.]

[4]) [אין תּוֹמִיךְ בתהל' יו ה (יי' מנת חלקי וכוסי אתה תּוֹמִיךְ גורלי) צורה מן תָּמַךְ אלא, כדעת כמה חוקרים, הפע' מן יָמַךְ, במשמ' הרחיב.]

[1]) [עי' בספר העורך משלי שלמה, עמ' 10, 86.]

[2]) [לפי דברי העורך בפרושו יש לגרס: ודין רְשָׁעִם לא תדין ומשפטי תִּמְכוּ.]

[3]) [בתו"מ לא נהג הפעל, ואינו בא למעשה אלא בהבאות מן המקרא, כגון בדברי הפסיק' רבתי (ג, ביום השמיני): תמך (יוסף) ידו של אביו להעבירת מעל ראשו של אפרים וכו'. במד"ר במד' יג נאמר על

גורלי וכו' הגורל הזה ותלד בן ששי ליעקב, על שהיה זבולון תומך תורה, שכל מה שנברא בששת ימים עומד בזכותה (ברא"ר רבתי, אלבק ל יע, 122). — ואמר הפיטן: תמכתי יחדותי בשלש עשרה תכות (אמתי בן שפטיה, אוצרת אלהים, סליח' נעילה, מבחר השירה, ברא"די, מח). כי הנה כגרזן ביד החרש וכו' כן אנחנו בידך תומך עני ורש (כי הנה כחמר, פיוט לליל כפור). — ובינ' עָנוּ, *תָּמוּךְ, ואמר המשורר: ברא אל פלכים בתים לשבעה מלכים וכו' בימינו תמוכים ובאהבתו משוכים (ראב"ע, פעם על המאורות, איגר, 17). — ואמרו פיטנים: שואגים הושענה, תמוכים עליך הושענה (ר"א קליר, הוש אני חומה). תמוכים עליך ובך מותאחים בנוראות ימינך נושע לנצחים (ר' בנימין, איך נפתח פה, סליח' ליום א').

—נפעל, יִתָּמֵךְ, — שתמכו ואחזו אותו: עוונותיו ילכדנו את הרשע ובחבלי חטאתו יִתָּמֵךְ (משלי ה כב [1]).

—הפעיל, *הִתְמִיךְ, — כמו קל: התמכתנו מאז בימין נעמך, מלטנו מקצף ושצף זעמך (יחיאל בר אברהם, אקדם בכסף, סליח', מבחר השירה העברי באיטלי', שירמן, מט).

—הפעל, *הָתְמַךְ, — שתמכו בו: יחיד ונאמן אמיץ בגבורת נרוסמך, בחסדך רחם בך ישען ויתמך (יואב בן דניאל, יודע ועד, מבחר השירה העברי באיטלי', שירמן, קלד).

***תְּמְכָא**, *תְּמָכָה [1]), ש"נ, — שם אחד הצמחים ששמשו כמרור בליל הפסח: ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בעולשין ובתמכא ובחרחבינה ובמרור (פסח' ב ו). עלי תמכה והרחבינה עלי וורד ועלי מילת יש להן שביעית (תוספת' שביע' ה ג).

תָּמֹל, — עי' תְּמוֹל.

***תַּמְלוּחִית**, — ש"נ, מליחות, תכונת הדבר המלוח. ואמר הפיטן: פורחים להמתיק בשחק תמלוחית מים (ר"א קליר, אקשטה כתל, תפלת גשם).

תַּמְלוּל, — מלה מספקת: על הר גבוה רם מאד ותלול, יעלו בתמלול [2]) המבשרים את נין ארי וחמול, אהוב וסגול (שיר יחידה, שירי תימן, אידלזון–טורטשינר, 40).

***תַּמְלְיוֹן**, בן תמליון — שם של שד, שלא נתברר מקורו: יצא לקראתו (של ר' שמעון) בן תמליון [3]) רצונכם אבוא עמכם וכו' (כשהגיע לשם אמר) בן תמליון צא בן תמליון צא (מעי' יז ב).

הכתוב ושפל רוח יתמך כבוד: זה סיני שהשפיל את עצמו לומר שאני נמוך ועל ידי כך תמך הקב"ה כבודו עליו ונתנה עליו התורה ע"כ, ונדמה שנדרש יתמך שבכתוב כלשון נמוך, ואפשר שהעקר: המך, ז"א השפיל הקב"ה כבודו עליו, כאלו יתמך היא צורת התפ' מן מוך, וכנראה על דרוש זה מיסדים דברי המאמר המובא במדרש תהלים טז ה ובילקוט שמעוני לתהל' תרסז: אתה תומיך גורלי וכו' הגורל הזה תמכני בסיני.]

[1]) [בעבודה של ר' משלם בן קלונימוס אשוחח נפלאותיך, שורה 46, כתוב (לפי אלבוגן, Studien 127): תמכו אשוריו במעגלותיך יה תועים הסלילו בדרך תחיה, ועל כן נקד שירמן, מבחר השירה העבר' באיטליה: תֻּמְכוּ, בפע', שלא כלשון הכתוב, וקשה להניח שזאת כונת הפיטן.]

[1]) [אפשר שהמלה שאולה מארמי' תמכתה, שהגמרה מבארת בה את השם העברי. אשר לזהוי הצמח נחלקו המפרשים, ועי' בחמר חרב המובא בדברי לֵו, Flora I 426 וכו' ובמקומות אחרים. המחבר רשם את הנקוד תְּמָכָה מכ"י Or. 1, 5558 שבבית הגנזות הבריטי, ובמשנ' מנקד' ליוורנו: וּבְתַמְכָא.]

[2]) [אידלזון שם מבאר: תפלה, אבל העורך העיר שם עמ' 399: כך ברוב המקורות. אך בכ"י In הנכון: במסלול, והשבוש נתהוה בהשפעת המלה הקודמת: תלול.]

[3]) [רגמ"ח שם: שד הוא שקורין טיטון. רש"י שם: שד שקורין נוטיו"ן. בתוס' שם: אותו הוא הוא שקורין לטמוך (יש מגיה: נוטיון) בלע"ז וכמו תינוק קטן הוא ורגיל בין הנשים להתלוצץ בהן.]

תמם[1]), ממנו מתם, תם, תֹּם תֻּמָּה, *תַּמּוּת, א. תָּמִים, ב. תָּמִים, תַּמִּים, ״תְּמִימָה, *תְּמִימוּת, ״תְּמִימִי, תַּמָּם.

תָּמַם, פ״ע תַּם, תַּמּוּ, תָּמּוּ, תַּמְנוּ[2]), תָּמְנוּ, תַּמִּים, יִתֹּם, תִּתֹּם, תִּתָּם, יִתַּמּוּ, יִתָּמּוּ, יִתְּמוּ, תֹּם, תֹּם־, תֻּמִּי, תֻּמּוֹ, תֻּמָּם, — הָשלם, הִסתַּיֵם, כלה, vollständig, fertig sein; être complet, fini; to be complete, finished: יִתֹּם תשנת ההיא (בראש׳ מז יח). והיתה גאלתו עד תֹּם שנת ממכרו (ויק׳ כה כט). ויתמו ימי בכי אבל משה (דבר׳ לד ח). ואת כל הבית צפה זהב עד תֹּם כל הבית (מ״א ו כב). ותתם מלאכת העמודים (שם ז כב). עד תֹּם עשתי עשרה שנה לצדקיהו (ירמ׳ א ג). תַּמּוּ דברי איוב (איוב לא מ). — ותם האדם לעשות דבר, גמר אותו: עד אשר תַּמּוּ כל הגוי לעבור את הירדן (יהו׳ ג יז). ויהי כאשר תַּמּוּ כל הגוי להמול (שם ה ח). — ובמשמ׳ אזל, אפס, נכחד, ausgehen; s'épuiser; to be spent: וַיִּתֹּם הכסף מארץ מצרים (בראש׳ מז יח). לא נכחד מאדני כי אם תַּם הכסף ומקנה הבהמה אל אדני (שם שם יח). וְתַם לריק כחכם ולא תתן ארצכם את יבולה (ויק׳ כו כ). נחר מפח מאשתם[3]) עפרת (ירמ׳ ו כט). ונתן לו (לירמיהו) ככר לחם ליום וכו׳ עד תֹּם כל הלחם מן העיר (שם לז כא).

[1]) [השרש הזה בא בערב׳ במשמ׳ היה שלם, וממנו תַּמאם a), שלם, מלא וכד׳, כבעבר׳, בכנענ׳ תם במשמ׳ היה מנוי וגמור, נמנו וגמרו, וכן בתם, בשלמות, ובצורת התאר תמימא בארמ׳ ובסור׳ (תַּמִּימָא).]

[2]) [צורה זו באה בבמד׳ יז כח, בהפסק תָּמְנוּ במק׳ תַּמּוּ (שאינו נמצא); ואולם בתה׳ סד ז: (אמרו מי יראה למו) יחפשו עולת תַּמְנוּ חפש מחפש וקרב איש ולב עמק, אין הבנה זו יוצאת ידי הענין, ועל כן היו שגזרו צורה זו כאן מן תמן או שראו את הנו״ן כתמורת המ״ם, אבל כנראה אין הגרסה מסמכת, ואין אף הצעות התקון שהצעו עד כאן מסתברות.]

[3]) [קרי: מֵאֵשׁ תַּם.]

a) تمام

— ולגבי בני אדם במ״כ או בשם כולל, הָשמדו כלם, vernichtet werden; être exterminés; to be extinguished: במדבר הזה יִתַּמּוּ ושם ימתו (במד׳ יד לה). הנם ככל המון ישראל אשר תָּמּוּ (מ״ב ז יג). בחרב וברעב יִתַּמּוּ הנבאים ההמה (ירמ׳ יד יח). — ובמשמ׳ פ״י, הַשְׁמֵד: ואת אשר לא יתן את צוארו בעל מלך בבל בחרב וברעב ובדבר אפקד על הגוי ההוא נאם יי׳ עד תֻּמִּי[1]) אתם בידו (שם כז ח). ולקחתי את שארית יהודה וכו׳ וְתַמּוּ כל בארץ מצרים יפלו בחרב וברעב יִתַּמּוּ (שם מד יב). ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים וכו׳ חסרנו כל ובחרב וברעב תָּמְנוּ (שם שם יח). איך היו לשמה כרגע ספו תַּמּוּ מן בלהות (תהל׳ עג יט)[2]). יִתַּמּוּ חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם (שם קד לה). ועי׳ ספעי, הערות. — ותמו לגוע, ותמו למות וכד׳, במשמ׳ הכל מתו: כל הקרב הקרב אל משכן יי׳ ימות האם תַּמְנוּ לגוע (במד׳ יז כח). ויהי כאשר תַּמּוּ כל אנשי המלחמה למות מקרב העם (דבר׳ ב טז). — ועד תמו, עד תמם, עד שיסתַּיֵם כל הדבר עד סופו, או עד שיכלה הכל: וגם יד יי׳ היתה בם להמם מקרב המחנה עד תֻּמָּם (דבר׳ ב טו). ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תֻּמָּם (שם לא כד). וידבר משה וכו׳ את דברי השירה הזאת עד תֻּמָּם (שם שם ל). ויפלו כלם לפי חרב עד תֻּמָּם (יהו׳ ח כד). ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל עד תֻּמּוֹ (מ״א יד י). — וְתַם דבר אל מקום זה או זה, הגיע לשם ונגמר שם: ויהיו (הקרשים) תאמים מלמטה ויחדו יהיו תַּמִּים[3]) על ראשו אל הטבעת האחת (שמות כו כד). ויהיו תואמים מלמטה ויחדו יהיו תַּמִּים אל ראשו אל הטבעת האחת (שם לו כט).

[1]) [אמנם קשה הצרוף, ויש מציעים תקונים שונים.]

[2]) [בתהל׳ ט ז (האויב תַּמּוּ חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה) אמנם קשה הגרסה.]

[3]) [כך נכון לפי גרסת המסרה, ואין הצעת הגרסה תאמים במשמ׳ תואמים מסתברת.]

— ובתו״מ[1]): הרואה תמרים בחלום תמו[2]) עונותיו (ברכ׳ נז.). ומאי שנא תיו[3]) אמר רב תיו תחיה תיו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות (שבת נה.). שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש אמרתי לו זו מניין לך אמר לי לחיילות של רומי נשכרתי ובין גינזי רומי מצאתיה וכתוב בה לאחר ד׳ אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם העולם יתום[4]) (סנה׳ צז:). ותאמר האשה האחת יואב (ש״ב כ יז וכו׳) אמרה וכו׳ ליה את ודוד בני תורה [וכן התמו] עד כאן תמו דברי תורה (מד״ר בראש׳ לד, מהד׳ תיאודור, 1182; וכעין זה במכילתא ובמקורות אחרים). — ובתפלה: הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך (מודים אנחנו). אנו ימינו כצל עובר ואתה הוא ושנותיך לא יתמו (או״א סלח לנו מחל לנו). — ובספה״א: ויהא שוקד לכנס ממון וכו׳ עד שתתום כתיבתה וישלם לה ויגרשנה (אוצר הגאונים, לוין ח, 233). — ואמרו פיטנים ומשוררים: כל אלה מסכוני ורחמיך בקשתי לולי הם תמתי ואיני לזכרון (יוסי בן יוסי, אפחד במעשי, מוסף לר״ה ב, זכרונות). יעצנו רע ותוך יזמנו, יחפשו עולות תמנו (רסע״ג, אנוסים ועכורים, סעס״ם, 51). דעה כי אוצרות אל לא יִתַּמּוּן[5]) וגם לא ישלמון לעד מגורות (רמב״ע, ביום סירלה, ברודי, שלח).

— התפ׳, הִתַּמֵּם, — נהג בתם: עם גבר (נ״א גבור) תמים תִּתַּמָּם (ש״ב כב כו, תהל׳ יח כו). — ובתו״מ:

1) [אין הפעל בא בתו״מ אלא בדרשת לשון המקרא, כמפרט בהערות שאחר זו, ואלו בנאמר בסנה׳ צג: (העולם יתום) לקוחים הדברים מתוך מגלת ישנה, כתובה בלשון הקדש, ז״א בלשון המקרא, ולא בלשון שנהגה בפי חז״ל.]

2) [בדרשת המלה תמרים.]

3) [תו הנזכר ביחזק׳ ט ד: והתוית תו על מצחות האנשים וכו׳.]

4) [אין להשוות את מאמר חז״ל בתוספת׳ סוטה ז יב ועוד: אין (ה)דור יָתוֹם שראב״ע שרוי בתוכו, אלא כאן, כמובן, צורת פעל מן תמם.]

5) [כן מנקד ברודי, לפי המשקל.]

תַּמֹּתִי[1]), בסיני, שנתממו[2]) עמי בסיני ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע (מד״ר שמות ג). — ובספה״א: במושב חסידים יתחסדו ובמקהלות תמימים יתממו (א׳ מפו, אהבה ציון יח). — ואמר הפיטן: תתם ומתמם עם תמימים (ינאי, האוחז ביד מדת משפט, קרוב׳ לימים נוראים, זולאי, שלח).

— הפע׳, הֲתִמֹּתִי, הֵתַמּוּ, תָּתֵם, יָתֵם, הָתֵם, לְהָתֵם, הֲתִמְּךָ — השלים, גמר, בצע, vollenden; compléter; to finish; accomplish: שאול ישאלו באבל וכן הֵתַמּוּ[3]) (ש״ב כ יח). עלה אל חלקיהו הכהן הגדול וְיַתֵּם[4]) את הכסף המובא בית יי׳ (מ״ב כב ד). כַּהֲתִמְךָ[5]) שודד תושד כנלתך לבגד יבגדו בך (ישע׳ לג א). הרבה העצים הדלק האש הָתֵם הבשר (יחזק׳ כד י). ובאחרית מלכותם כְּהָתֵם הפשעים יעמד מלך עז פנים ומבין חידות (דני׳ ח כג). לכלא הפשע וּלְהָתֵם[6]) חטאות ולכפר עון (שם ט כד). — ובמשמ׳ הסיר, כִּלָּה: והפיצותי אותך בגוים וכו׳ וַהֲתִמֹּתִי טמאתך ממך (יחזק׳ כב טו). — ובמשמ׳ עשה שיהא דבר תם: החפץ לשדי כי תצדק ואם בצע כי תַתֵּם דרכיך (איוב כב ג). — ואמר בן סירא: המר בני והתם מספד ושית אבלו

1) [שה״ש ה ב.]

2) [וכן הגרסה שם שה״ש, אני ישנה, ובפסיק׳ רב׳ טו, הוצ׳ מאיר איש שלום, עז „שנותמו לי בסיני״. ובפסיק׳ דר״כ, החודש, באבער, מז. „שניתמו לי״.]

3) [אין הנוסח והנקוד מובנים כך, והשבעים תרגמו כאלו הכונה בש״ב כ יח וכו׳ (שאול ישאלו באבל, וכן הֵתַמּוּ, אנכי שלמי אמוני ישראל וכו׳) שאל ישאלו באבל וּבְדָן הֵתַמּוּ אשר שָׂמוּ אמוני ישראל וכו׳. והעורך (עי׳ גם שָׁאַל, הערות, ובפרט הלשון והספר ג 111 וכו׳) נמק את הקריאה: שאול ישאלו בְּאָבֵל וּבְדָן (כלו׳ בגורל האורים והתמים, המכריע על לאו והן), הֵתַמּוּ אַנְשֵׁי שלום אֱמוּנֵי ישראל וכו׳.]

4) [כנראה צ״ל וְיַתֵּךְ, כדעת רבים.]

5) [אמנם, כנאמר בהגדרה, הכונה, כפרוש רש״י: כהתמך להיות שודד ככלותך שדידתך, אבל רסע״ג מתרגם: אד״א אפנית אל נאהבין, כלו׳ כאשר תְּכַלֶּה את השודדים.]

6) [כך קרי, וכתיב ולחתם.]

כיוצא בו (ב"ס גנזי לס יז). — ובמגלות מדבר יהודה: ומעדת דורשי חלקות פדית[ה] נפש אביון אשר חשבו להתם דמו לשפוך על עבודתכה (מגי ההודיות 2 32—33, ליכט, 74). אש אוכלת בכול שנאביהם להתם כול עץ לח ויבש מפלגיהם (שם 8 29—30, שם, 86—87). לחכש[יל רוח] ולהתם כוח לבלתי חחוק מעמד וישיגוני במצרים לאין מנוס (שם 5 29, שם, 106). להתם כוח לקצים ולכלות בשר עד מועדים (שם 8 31 שם, 139). — והתם דרך, במשמ' הוליך בדרך ישרה: ודרך אנוש לוא תכון כי אם ברוח יצר אל לו להתם[1]) דרך לבני אדם למען ידעו כול מעשיו בכוח גבורתו (שם 4 31—32, שם, 96). — ובתו"ס: ולמה נקרא שמם אורים שהן מאירין לישראל, ותומים שהן מתימין לפניהם את הדרך (ירוש' יומא ז ס). — ואמר הפיטן: זכור והתם וראיתם פרט ללילה מעכבת (שלמה, שם מאור נקראות, אהבה לפרשת שלח). — *והתמים, עשה (אחר או עצמו) תמים: כל המתמים עצמו הקב"ה מתמים עמו שנאמר וכו' עם גבר תמים תתמם (ר' ילמק, נדרי לב.). כל המתמים עצמו שעה עומדת לו שנאמר התהלך לפני והיה תמים וכו' (ר' הושעיה, שם). — ובפחס"א: (האורים והתמים) והנה על דרך הפשט אין האבנים המאירים ולא המתמימים כי השאלה היא באורים ותומים (ראב"ע, שמות כח ס). גדולים בחכמה וכו' מתמימים דבריהם ומאירים (אבא מארי, מנחת קנאות פד). צוה יוצרנו שיתמים אדם מעשיו שלא יאמין בקוססים ובמעוננים (ר' אליעזר ממיץ, ס' יראים קח). ספרת נא לי מי הכניע לבך הזונה להתמים עם אלהים ואנשים (ספנהיים, ארבע כוסות, כוס תנחומים 7).

— נפעי, עי' התפעי.

— פעי, *תִּמֵּם, — השלים, כמו הפעי: ואיש משך בקשת לתומו וכו' לתמם[2]) שתי חזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו (רכא, סנ"ס לט:). —

1) [אלה דברי י. ליכט בהערתו שם: לעשות את דרכו תמימה, והשווה איוב כב, ג ואת המונח „תמום דרך" החוזר בסרך (8 21; ועוד) וכו'.]

2) [להשלים ולקים שתי נבואות.]

ובפחס"א: את האורים ואת התומים, שעל ידו היא מאיר דבריו ומתמם את דבריו (רס"י, שמות כח ל). עבודת תמה, עבודה שהיא גומרת ומתממת את הדבר ולא שיש אחריה עבודה (הוא, יומא כד.). — ואמר הפיטן: תממו[1]) חלל לגמור שמונה, חכן נרות להעלות ברננה (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר לשבת א חנכה)[2].

— הפעי, *הֻתַּמַּם, ציני *מותמם: מותמם מרחם[3]) שרשיו אל תקטל, נקנו סכחם ושמץ ולא ואטל (אל נא רפא נא תחלואי, סליחי, סדר רב עמרם ב, ריז.). התמם מרחם יושב אהלים (משלם בר קלונימוס, אמרת יום זה, קרוב' ליוכ"פ). — ובספרות הקראים, במשמ' התאם בשלמותו: ואפילו שיותמם על הפותר הראשון שיהיו דבריו שוים עם הפותר השני בראיותיו (ישוע בן יהודה הקראי, ס' הישר, העריות, 2). וכבר הותמם על יכלתנו על חקול באשר נתקיים בו יכלתנו על זולתו מן המעשים והתלייתם בנו והוא יתמים מה שהקדמנו (שם, 5). ואמר החכם ואם יפרדו שני הדברים וכו' ודעת הקווי יותמם עם היותו אפיסת הדבר שהוא בראית וכו'. ואמר החכם הותמם בבעל דעת חזוק חפציו והמשכותיו במקצת העתות אל עשיית הקווי (כ"א קראי, גן עדן, קדה"מ יא, יב:).

תֵּמָן, עי' תֵּימָן.

*תְּמָן, תומן[4]), — שמינית, אחת משמונה, וביחוד במדת הנפת ביבש, שמינית חקב: בכל מקום הן עושין תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן וחצי תומן (תוספתי ב"ב ה י). אין לי אלא סאה, מניין לרבות תרקב וחצי תרקב

1) [כך בסדורו, עמ' 632 מפרש: לי תמים, כלומר לגמור הלל שלם. ובכ"א תתמו, והוא לי תחום וגבול שקבעו לו ח' ימים.]

2) [שם נאמר לפני כן: „תמום והרגום תלי תלים" וכך מנקד תִּמּוּם, ומפרש: „הכום עד תומם".]

3) [יעקב איש תם.]

4) [בגזירה מן הארמ' תמניא, כדגמת שתות מארמ' שְׁתָּא.]

וקב וחצי קב ורובע ותומן ;חצי תומן וכו' (ירוש' סוטה א ז). ולוג וחצי לוג ורביעית וחצי תומן ועוכלא (ב"ב פט:). — ואמר הפיטן: אשמתנו גדלה עד תומן ועוכלא אתה ה' רחמיך לא תכלא (תוחלת ישראל, סליח' יום שני של עשרת ימי תשובה).

תֶּמֶס, — מלה לא ברורה כל צרכה[1]: ימאסו כמו מים יתהלכו למו וכו' כמו שבלול תֶּמֶס יהלך נפל אשת בל חזו שמש (תהל' נח נט). — ובספה"א: כל עצבותי כדונג מפני האש תמס הלכו (ר"ש בלוך, שבילי עולם ג, הקד', 4). — ואמר המשורר: וירים הזמן אחרי פעמיו כאלו שבלול חולך בתמסו (רשב"ג, בחר מהחלי, ביאליק-רבניצקי א, 46). וגם על זאת אתמה מנחם עד כמה אלי תמס דימה לתאות בשרים (ר"ת, תשובות דונש, פיליפאווסקי, 72)[2].

***תַּמְצִית,** ש"נ, מ"ר תמציות, — שארית נוזל שנמצה ונסחט מדבר, לאחר שכבר פלט רֻבּו: אמר רבי יהושע בן לוי כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר ונהר יוצא מעדן וגו' תנא מתמצית בית כור[3] שותה תרקב (תענ' י.)[1]. — ובצרופים, *דם התמצית, דם היוצא במצוי, לאחר שפסק הקלוח: (דם שנתערב) בדם תמצית ישפך לאמה (זבח' ח ז). דם הטחול וכו' דם חגבים דם התמצית אין חייבין עליהן, ר' יהודה מחייב בדם התמצית (כריתו' ה א). איזה הוא דם הנפש כל זמן שמקלח, ודם התמצית כל שאינו מקלח (תוספת' זבח' ח יז). איזהו דם תקוה שהנשמה יוצאה בו כל זמן שמקלח יצא דם התמצית מפני שהוא שותת (כרית' כב.). — *ומי תמצית, *מי תמציות, מים שנשארו אחרי שפסק הקלוח: מי גבאים מי בורות מי שיחין מי מערות מי תמציות שפסקו ומקואות שאין בהם מ' סאה בשעת הגשמים הכל טהור (מקו' א ד). למעלה מהן מי תמצית שלא פסקו (שם שם ו). ואלו הן מי תמצית[2] כל זמן שהגשמים יורדין וההרים ביצין[3] הרי הן כמי מעין, פסקו גשמים וההרים ביצין[3] הרי הן כמי תמצית[2], פסקו מלהיות ביצין הרי אלו כמי גבאין (תוספת' מקו' א יג). — *ותמצית בשר: דם השחין ובעביות ותמצית[4] בשר ומי פירות וכו' מטמאין (תוספת' מכשירין ג יג). — *ובהשאלה: משמת ר' יוסי חסידא ורבי יוסי קטונתא פסקו אנשי חסידות ולמה נקרא קטונתא שהיה תמציתן[5] של צדיקים ושל חסידים (ירוש' סוטה ט עז). — ובספה"א: ומה שהוא מן הליחה והרוטב הולך אל הריאה ומה שהוא מתמצית הדם ילך אל השלפוחית (ר"י א"ת, חו"ה הבחינה ה). דבש דבורים ודבש צרעים מותר מפני שאינו מתמצית

---

[1]) [ספק אם יש להבין אותיות אלה כש"ע או כצורת פעל (מן מסס), ובעמ' 6848 העיר העורך על האפשרות להבין את המשפט כפניה בגוף שני אל אלהים, בהמשך לצווי שבפס' ז: כמו שבלול תְּמֵס (את הרשע) ויהלך. ואמנם, כאמור שם, אין אף מלת שבלול ברורה כל צרכה. גם המדקדקים העברים התלבטו במלת תמס, ותשוה תשובות דונש, ערך כמה, פיליפאווסקי, 72: ופתרת כמה לך בשרי לשון תמס הוא לפי הענין, ואין פתרונו לפי הענין כי אם לשון חורב ויבשת וכו' כי התמס ידוע למים ככתוב וימס לבב העם ויהי למים וכו' ע"כ. וכן תשובות תלמידי מנחם, ערך כמה, שטערן, 46: לא היה מדמה התמס לארץ ציה לאמר כארץ ציה כי אם למים, ועוד.]

[2]) [כלשון ימינו נוהג תְּמִסָּה במשמ' Lösung; solution]

[3]) [ופרש רש"י שם: „כלי שמשקין במימיו בית כור יכולין להשקות בתמציתו שיעור זריעת תרקב שהוא אחד מששים בבית כור והכי נמי עילם אחד מששים בגן עדן ודי לו בתמצית העננים המשקין את הגן". ור' אברהם בן אשר פרש (מובא בפרוש מבעל ספר חסידים על ירוש' ברכ' א א): מתמצית בית כור ממה שהבית כור מתמצה אחר השקאתו ונזחלין המים שעל פניו ומתקבצים במקום אחד יכולים להשקות תרקב וכו'.]

[1]) [וכעין זה מד"ר בראש' טו ובירוש' ברכ' א א: תמצית כור תרקב שותה תמצית כוש מצרים שותה.]

[2]) [בירוש' מו"ק א א: מי תמציות. ובשרידי הירוש', 186: מי תמצייות.]

[3]) [נ"א: בוצצין, וכן בירוש' שם.]

[4]) [בהוצ' צוקרמנדל: תמצות, אולי אך בטעות.]

[5]) [וכן הוא במשנה שבירוש' ובמדב"מ שם (בדפוס וויניציא שם: תמצותן), אך במשנה שב ט טו: קטנותן. ועי' *קַטְנוּת, 6886, הערה.]

גופן אלא כונסין אותו מן העשבים בתוך פיהן ומקיאין אותו בבורת (רמב"ם, מאכלות אסורות ג ג). הניח הכד שנתמצית אותה התמצית תרומה (הוא, תרומות יא טו). הפרק הג' בתמצית היוצא מהם (מן הפֵרות) הרואה גת בלי מעצר והיה כעוצרת היין מריבה יגיד (ר"מ אלמולי, פתרון חלומות, מ.). — ואמרו פיטנים ומשוררים: בתמציתה רוו אשר חכמה אוו בימיו יקוו מתוקים ושחויים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, מן ב, 21). בחתך תשקיני מי תמציות (עזרא הבבלי, תוכחי מוס' יע.). אך היא שותה רק מי תמצית (יוסף פיאמיטא, הביאני אל בית היין, לשמחת תורה, מחז' איטלי ב, קלט.). — ובלשון ימינו משמשת המלה גם במשמ' מפשטת, במורת על עקר הדברים הנמסרים בקצור, ומכאן גם *תַּמְצִיתִי, ת"ז, במשמ' מכיל עקר הדברים, *תַּמְצִיתִיּוּת, ש"נ, תכונת הדברים הנתנים בעקרם בקצור.

ותמר

ותמר [1], ממנו *תִּמּוּר, ב. תְּמוּרָה, א. *תִּמֵּר, תָּמָר, תֹּמֶר, תִּמֹּרָה, *תַּמְרָה, ועי' תִּימָרָה, תַּמְרוּר, *תִּמֹּרֶת [2].

א. *תָּמַר [3], קל לא נמצא בתו"ם.

— פע', *תִּמֵּר, פ"ע, — עלה ישר למעלה כדקל, וביחוד בינ' פועל בצרוף *מתמר ועולה: (הקטרת) של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה עד הקורות ואחר כך פוסת ויורדת למטה, של אלכסנדרין היתה פוסה מיד (תוספת' יומא ב ו, ובעין זה ירוש' יומא ג ע, שם שקלים ה ב). אינו דומה תימור של לבנה לתימור של חמה, תימור של לבנה מתמר ועולה במקל תימור של חמה מפציע לכאן ולכאן (רבי, יומא כח:). (העשן) של הללו מתמר ועולה במקל, של הללו מפציע לכאן ולכאן (שם לח.). נתן בה עיקר מעלה עשן היה מתמר ועולה במקל עד שמגיע לשם קורה (שם נג.). עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים (כתוב' קיא:). הקוצין הללו אינם לא מתנכשין ולא נזרעים, מאליהן הן יוצאים ומתמרים ועולים (ר' חנינא בן פזי, מד"ר בראש' מה). עד שמלך מלכי המלכים הקב"ה במסבו ברקיע כבר הר סיני מתמר באור (ר' אליעזר, שם שה"ש, עד שהמלך). (הקטרת) היתה מתמרת ועולה כאשכול עד הקורו' (שם שם, מי זאת עולה). כתאינה הזו ששורשה בארץ ומתמרת ועולה וענפיה יוצאים מכל צד והיא נאה (ר' חנינא בר פפא, פסיק' רב' מא, מא"ש, קעב:; ובעין זה ילק"ש תהלי' מח תשנח). — ובספה"א: עמוד הענן היה מתמר ועולה (רש"י, במד' ט יח). מה שהשער גדל מתמר ועולה וכו' (תוס' נזיר לט.). וכמו שהעשן בהעלותו תמרתו הוא מתמר ועולת במקל וכו' (ר"י מוסקטו, נפוצות יהודה מה). — ובפ"י, *תִּמֵּר עשן וכד', העלה אותו בתמור, ואמר הפיטן: שפך בה קטרת ותמר עשן (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות, עבודת יוהכ"פ, מבחר השירה העברי, ברנשי, לד). סמים לתמר בפנים אותו ישביעו (משלם בן קלונימוס, אמיץ כח, עבודת יוהכ"פ). תמיד הסדיר ותמר ונרות העלה (שם). רד בחופניו לתופת שחוקה רשפת פנימה ותימר בחוקה (הוא, אתוחת כפלאותיך, אלבוגן .Stud, 180). לוייך וחסידיך בנועם יזמרו לבושי שרד יתמרו (הוא, מורה חטאים, יוצר יוהכ"פ). מזולים בכי כי לבן הוצרכו מתמרי עשן בחוץ ולא בדת (יוחנן הכהן בן יהושע, אזכר סלה, עבודת יוהכ"פ, מחז' איטלי ב, קל.). שרד מלבשים מקריבי אשים אחד עשר פנימה לתמרן (משה ברי בנימין, אחבי אחזו, סדרית יוהכ"פ, שם, עע:).

— קל, *תָּמַר, — כמו פע', ואמר הפיטן: חנוכם נצור רחמים לבמור זכר שבועה בקטורת לתמור (שמעון בר יצחק, חנים פעלך, יוצר ב ר"ה). אש צר ולא גלם שבת עדי פנה ולפושעים נמנה יום השני לתמור (יוסף ידידיה קרמי, השבל במכמתו, כנף רננים, כז.).

— פע', *תִּמֵּר, בינ' *מְתֻמָּר, — שתמרו והעלו אותו: אשר חסדו עלי הב' באיד עולה וקיטורת, לרוח כל שמניחו במו ירח, אהלות מר וקנמון וכל אבקת מתומרה (שו"ת הגאונים, גינצבורג ב, 278)

1) [עי' תָּמָר, הערה.]

2) [בלשון ימינו נגזר משרש זה גם ת"ז תָּמִיר במשמ' שקומתו דומה לתמר, גבה וצר, schlank; svelte; slender.]

3) [כנראה נגזר הפעל משם התָּמָר, עי' שם, ובקצת שמושיו אף מלשון תימרות עשן. ואמנם עי' בהערות לערך זה.]

יחד ריחק תמר קדש קדשים לתמר אמרתי אעלה בתמר (משלם בן קלונימוס, הודך כי עניתני, יוצר ב פסח).

—*התפ', — כמו פעי: שהית לו לאברהם אילן אחד וכו' ואם היו (האנשים) ראויים האילן היה פושט ענפיו עליהם ומכסה אותם ואם לא היו ראויים האילן היה מתתמר ועולה (הזהר קנע, לרור השור, ויחי, יט:).

— הפעי, *התמיר, — כמו תמר, העלה תימרות: קטרת לתתמיר תקדם בשתיית מקדם (קלו ומזכק הגים, אלזוגן, .Stud, 179).

ב. *תָּמַר [1]), קל לא נמצא במקורות.

— נפע', *נִתְמַר, — כמו הומר, הֻחלף: יקשו אמרים שוב לגיא המורים ומי חשובים מורים נתמרו למרים [2]) (כ"א קליר, אזכה נע, קרוב' פורים).

— הפעי, *התמיר, — כמו המיר: בכן אין לתמיר ולא להתמיר אין להרהר ולא לחרחר (כ"א קליר, אין לפוחה, סלוק לפרשת פרה).

תָּמָר [3]), ש"ז, מ"ר תְּמָרִים, — עץ הדקל, Dattelpalme; date-palm; dattier: ויבאו אילמה ושם שתים עשרת עינת מים ושבעים תְּמָרִים (שמות יח כז). רמון גם תָּמָר ותפוח כל עצי השדה יבשו (יואל א יב). זאת קומתך דמתה לְתָמָר ושדיך לאשכלות אמרתי אעלה בְתָמָר אחזה בסנסניו (שה"ש ז ח—ט). — ופרח כתמר: צדיק כַּתָּמָר יפרח כארז בלבנון ישגה (תהלי צב יג). — ובצרופים, כפת תמרים: פרי עץ הדר כפת תְּמָרִים וענף עץ עבת וערבי נחל (ויקי כג מ). — ועיר התמרים, עי' עִיר, 4456. — ועלי תמרים: צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תְמָרִים ועלי עץ עבת (נחמי ח יח). — ובתו"מ, בפרט במשמ' פרי עץ התמר [1]), Dattel; datte; date: האוג והחרובין וכו' והזיתים והתמרים חייבין בפאה (פאה א ה). ואלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום, הדבילה והתמרים והחרובין וכו' (דמאי ב א). ובתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל (שם ה ה). מאימתי הפירות חייבין במעשרות וכו' התמרים משישילו שאור (מעשרי א ב). אין מביאין בכורים חוץ משבעת המינים לא מתמרים שבהרים ולא מפירות שבעמקים (בכורים א ג). היה אוכל זיתים פצועים ותמרים רטובות וכו' היה אוכל זיתים נגובין ותמרים יבשות וכו' (טבול יום ג ו). בתמרים והוא עתיד לדורסם, בגרוגרות והוא עתיד לדושם (ירוש' מעשרי ב ד). תמרים שחרית וערבית יפות במנחה רעות בצהרים אין כמותן ומבטלות ג' דברים מחשבה רעה וחולי מעים ותחתוניות (כתוב' י:). פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ובוצרים בענבים מוסקין בזיתים וכו' (ב"מ פט:). — ובצרופים, *דבש תמרים: דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מיני פירות של תרומה (תרומי יא ב). הנודר מן התמרים מותר בדבש תמרים וכו' מן הדבש מותר בדבש תמרים (נדרי ו ח—ט). — ובסהמ"א: מעשה באחד שהיה מקושש בתמרים (הלכות פסוקות, קדושין). פי' פציעלי תמרה והוא האשכול שתלויים בו התמרים (ערוך, ערך מכבד).

---

[1]) [פעל משני, שנגזר מן תְּמוּרָה, כדגמת תֵּרֵם מן תְּרוּמָה.]

[2]) [בר בסדורו מפרש: בתחלה היו ישראל חשובים כמור הומרו להיות מרים.]

[3]) [מלה זו, שממנה יצאו יתר גזירות השרש, באה גם בארמ' שבתו"ם ובסור' בצורת תַּמְרָא, תמרתא, בערב' תַמְר a), בכתבות שבאיות תמר וגם תֹמר, כוש' תַמַרת, וכן בא בכתבות כנעניות תמר במשמ' נוטע תמרים וכד'; ואמנם אין מלה זו באשור', אבל אפשר, שאיננה אלא קצור המלה גִשְׁמַר, עץ הדקל באשור'; ובשומרית חלקה הראשון, גִּשׁ, נתן להבנה במשמ' עץ, אילן, ולפי זה אפשר שלפנינו מלה שאולה, שעקרה תֹמר, ואף יתכן שיש לחבר מלה זו עם הערב' תַּמַר b) במשמ' פרי בכלל.

a) تمر b) ثمر

הרבה נכתב על עץ הדקל והתמרים בספרות העברית, ועי' בפרט בכרכים של לֵו, פלורה, ובמובא שם.

השם נמצא במקרא גם בשמות מקום, כגון חצצון תמר, עיר התמרים, בעל תמר, וגם כשם אשה.]

[1]) [ביחוד במ"ר בנקבה תמרים, כאלו מן תְּמָרָה.]

— ˚ותמר לחם, בכנוי לעץ, artocarpus: תמר לחם (בראד בוים) דומה בגבהו לאלון (איכע) בינוני (שמשון צלוק, פבילי עולס ג, הודו, כז.). — ˚ותמר יין, caryota: תמר יין (וויין פאלמע) יגדל לרוב בהודו מזרחית, גזעו גבוה כחמש עשרה אמה ויותר ועוביו מלמטה סמוך לארץ כאמה ומלמעלה בראשו סמוך לכתר כחצי אמה וגופו מלא קטטים שריטות וקשורים אשר על ידם יוכלו לעלות עליו בנקל להוריד פריו (כ״ב ליינדא, רלפיס למודים א ז, כו:). — ˚ותמר קמחי, עי׳ ˚קִמְחִי, 5984. — ˚ותמר קיקיון, עי׳ קיקיון, 5928 —ועי׳ *תְּמָרָה, תֹּמֶר.

תֹּמֶר [1]), ס״ז, — כמו תָּמָר: והיא (דבורה) יושבת תחת תֹּמֶר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים (שופ׳ ד ה). במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יפיק, כתֹמֶר [2]) מקשה המה ולא ידברו (ירמ׳ י ד־ה). — ובספהס״א, ˚תֹמר יין, ˚תֹמר המנשב, ועוד: כי היא ארץ מולדת הרבה מיני תמרים כמו תומר יין תוכר ואגא תומר קאקאס מגובה ס׳ עד פ׳ רגל תומר המנשב (פעכער פאלמע) אשר יתן גם יין כתומר היין (שמשון צלוק, פבילי עולס ח, אפריקא בכלל, ז.) — ועי׳ תָּמָר. — ואמר הפיטן: יום פנת בצל תומר אקרא לאל עלי גומר (המבדיל בין קדש לחול, למוצאי שבת).

תִּמֹּרָה, ס״נ, מ״ר תִּמֹּרִים, תִּמֹּרוֹת, תִּמֹּרֹת [3]), כנ׳ תִּמֹּרָיו [4]), — דבר כתבנית של תמר: ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות כרובים

[1]) [נקוד זה של השם בא בפרט בצרוף תמר דבורה, המשמש סע״ס, כמו שנשמרו צורות משנה של שמות קדומים בשמוש כזה, כגון נְמֵרִים במק׳ נְמֵרִים, תִּמְנַת (חרס) במק׳ תִּמְנַת וכד׳.]

[2]) [בכתוב זה אין שמוש המלה מסתבר, לא במשמ׳ עץ הדקל דוקא, שאין לו ענין למלת מקשה, וכודאי לא במשמ׳ דחליל (Vogelscheuche), כדעת מוזרה זו שמצאה את מקומה אף במלונם של קהלר־בומגרטנר. תרגום השבעים חסר במקום זה, ואין למשל, בת״י (עובד נגיר) ובמסורת הפרשנות באור של ממש למלה הסתומה.]

[3]) [ס״א: וְתִמֹּרֹת, במ׳ דגושה וכן בהמשך.]

[4]) [כתיב: תימרו.]

וְתִמֹּרֹת ופטורי צצים (מ״א ו כט). ויפתח על הלחת ידתיה ועל ומסגרתיה כרובים אריות וְתִמֹּרֹת (שס ז לו). וחלונות סביב סביב לפנימה ואל איל תִּמֹּרִים (יחזק׳ מ יו). וחלונו ואילמו ותימרו [1]) כמדת השער אשר פניו דרך הקדים (שס שס כב). וְתִמֹּרִים לו אחד מפו ואחד מפו אל אילו (שס שס כו). ועשוי כרובים וְתִמֹּרִים וְתִמֹּרָה בין כרוב לכרוב וכו׳ ופני אדם אל הַתִּמֹּרָה מפו ופני כפיר אל הַתִּמֹּרָה מפו וכו׳ מהארץ עד מעל הפתח הכרובים וְהַתִּמֹּרִים עשוים (שס מא יח–כ). ויעל עליו תִּמֹּרִים ושרשרת (דהי״ב ג ה).

תְּמֹרָה, עי׳ תִּימֹרָה.

***תְּמָרָה** [2]), ס״נ, — כמו תָּמָר, עץ הדקל ופריו: הקלין שבדמאי השיתין וכו׳ נובלות התמרה והגופנין והנצפה (דמאי א א). מפירות שבהרים מתמרות שבעמקים ומזיתי שמן מעבר הירדן (בכורים א י). האומר לאשה התקדשי לי בתמרה זו וכו׳ (קדוש׳ ב א). הסלין של עץ משיחסום וינקב, ושל תמרה אעפ״י שלא קנב מבפנים טמא (כליס טז ב). אלו מטמאין וכו׳ ויד המכבד של תמרה ארבעה טפחים (עקצ׳ א ג). שרביט של תמרה שרקנו טהור שייר בו תמרה אחת טמא (שס שס ה). שתי תמרות יש בגי בן הנום ועולה עשן מביניהן (ערוב׳ יט.). ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם כשתי תמרות הדבוקות זו בזו (סנהד׳ קד.). כתיב צדיק כתמר יפרח, מה התמרה [3]) זו וארז אין בהם לא עקומי ולא סיקוסים וכו׳ מה התמרה וארז צילן רחוק וכו׳ מה התמרה וארז לבן מכוון למעלן וכו׳ מה תמרה וארז יש להן תאוה (מד״ר בראש׳ מא). מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת בחמתן ולא היתה עושה פירות וכו׳ (שס שס). מה תמרה זו אין בה פסולת אלא

[1]) [קרי: וחלוניו ואילמיו וְתִמֹּרָיו.]

[2]) [כנאמר בהערות לערך תָּמָר משמש בתו״מ גם תְּמָרִים כמ״ר של תְּמָרָה.]

[3]) [נ״א: מה תמרה, מה תמר וכד׳, עי׳ תיאודור, שם, עמ׳ 387.]

תמרים לאכלה ולולבים להלל וכו' (שם שם). מה התמרה הזו יש בהם נובלות שאינן נכנסות לאוצר ועושה תמרים והם נכנסות לאוצר וכו', מה התמרה הזו עושה תמרים ועושה קוצים וכל מי שהוא מבקש לגבות תמרים הקוצים שיש בה שולטין בו (שם במד' ג). — *ופגי תמרה: כל מיני פירות יפין לחלום חוץ מפגי תמרה (ברכי' כז:). — *ודרוסות של תמרה, עי' *דְּרוּסָה, 993. — *ובהשאלה, גבעולי צמחים היוצאים בין הענפים לפני שנפתחו, הדומים לתמרה [1]: הדלועין שקיימן לזרע וכו' התמרות שלהם אסורות בשביעית (שביע' ב י). תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן חייבות במעשר, רבי אליעזר אומר הצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפרס (מעש' ד ו). אין מזין לו ביונקות ולא בתמרות, אין חייבין על היונקות על ביאת המקדש, ר' אליעזר אומר אף לא על התמרות, אלו הן היונקות גבעולין שלא גמלו (פרה יא ז). הלוף שעלה תמרות בשביעית אין נוטלין ממנו מפני מראית העין (תוספת' שביע' ב ב). האומר אכול תמרת החזרת זו שתהא זוכרני בה אל תאכלנה מפני ברקות [2] (שם שבת ו ז). הדס וערבה שנקטמו ותמרות עולות מתוכן כשרים (שם סוכה ג ח). אלו הן היונקות גבעולין שלא גמרו תמרות שלא הניצו כל עקר דברי ר' מאיר וחכמים אומרים תמרות גבעולין שלא גמרו ויונקות שלא הניצו כל עקר (שם פרה יא ז). נקטם ראשו (של הדס) ועלתה בו תמרה כשר וכו' נקטם ראשו מערב יום טוב ועלתה בו תמרה בי"ט מהו (סוכה לג.). — ובסהמ"א, *יחור של תמרה: (פרוש שרביט של תמרה) ייחור של תמרה שתלויין בו התמרים מכאן ומכאן (כתן, ערוך, ערך סרבט).

---

[1] [יש גורסים בשמוש זה תְּמָרָה, עי' יסטרוב עמ' 1679, ולענין ר' לֵו פלורה I, 215 ועוד. בספרא וים אמור (קג. וכו') כתוב: חזית השלישי עוטנו בבית הבד עד שילקת ומעלהו ועושהו תמרת בראש חגג ע"ב, במשמ' לא ברורה כל צרכה (עי' לֵו פלורה II 90), ואין הצעות התקון מסתברות.]

[2] [עי' לו פלורת I 488 על מקום זה.]

תִּמְרוֹן, תִּמְרוֹן ש"ז, — תרגיל צבאי ; Manöver manoevre, מלה שחדש אותה המחבר ע"פ הערב' תַּמְרִין a) משרש מרן b) במשמ' תרגיל [1], והיום המלה משמשת גם בהשאלה כשמושי המלה הלועזית הנזכרת.

תַּמְרוּק, ש"ז, מ"ר סמי תַּמְרוּקֵי, כנ' תַּמְרוּקֶיהָ, תַּמְרֻקֵיהֶן, — סיכה ורחיצה בשמן מטהר Waschung, Salbung; lavement, onction; washing, anointment: חברות פצע תַּמְרוּק [2]) ברע ומכות חדרי בטן (משלי כ ל). ויקבצו את כל נערה וכו' אל בית הנשים וכו' ונתון תַּמְרֻקֵיהֶן (אסתר ב ג). ותיטב הנערה בעיניו וכו' ויבהל את תַּמְרוּקֶיהָ ואת מנותיה (שם שם ט). ששת חדשים בשמן המר וששת חדשים בבשמים ובתַמְרוּקֵי הנשים (שם שם יב). — ובסהמ"א: וירפאו פוליפוס הרופא במשקים ובתמרוקים (יוסיפון ט). ואם יחפוץ הרופא להוסיף בזה התמרוק בשמים וזיעות כדי להגדיל כח התמרוק להועיל בע"ה כמו נרד וכרכום וכו' (סמתי דוכולו 4). ישים חומץ חזק ושמן או חמאה בשוה ויבללם בכלי בידיו היטב עד אשר יתערב החומץ והשמן לחיות מוקפא כתמרוק (שם). הזכוך והתמרוק כלומר הסרת החלודה אשר מן הראוי שלא תהיה בה (אברהם אבן חסדאי, מאזני צדק לאלגזי ו, 44). — ואמרו פיטנים ומשוררים: בשמתם תמרוק סמניך לריח שמניך (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א פסח). עדי יקר לבשי תמרוק שמניך (ציון במספד, קינ'). ובטוח אני כי יש ברע תמרוק פשע וסליחת רשע (רמב"ע, לנטע מסכל, ברא"י, רלא). בנדודי יש תמרוק פשעי גם טנף לב הוא הדיח (סוא, ענק ע, שם, שם, ספח).

---

[1] [לפי מקור המלה העקר הוא תִּמְרוֹן, ולא תִּמְרוֹן, כאלו מן תמר.]

[2] [כך קרי, כתיב תמריק. כונת המשל היא: המכה את הרשע ממרק אותו מפשעיו כאלו מבחוץ, ולא נקראו החבורות מכות אלא משום שאלה מכות (מן מוך, מכך) ויורדות לתוך חדרי בטן. עי' בדברי העורך, משלי שלמה, 44 ו-61.]

---

a) تمرين b) مرن

בקרבו שם ארבו ועשה תמרוקים (רלב"ע, כדור הס ר, כסגא א, 25).

א· **תַּמְרוּר**, ש"ז, במקרא רק מ"ר תַּמְרוּרִים, — מרירות, יגון, צער: אבל יחיד עשי לך מספד תַּמְרוּרִים (ירמי' ו כו). קול ברמה נשמע נהי בכי תַּמְרוּרִים רחל מבכה על בניה (שם לא יד). הכעים אפרים תַּמְרוּרִים ודמיו עליו יטוש (הושע יב יה) [1]. — ובתו"ם: ככר פיסנו לג' ליטירין וכו' אבל תמר תמרורים בתמרוריה היא עומדת וביקשני למתקה ולשוא צרף צרוף (ר' אבהו, ירוש' מגי' ג ז). — ובספה"א: דע וראה כי אלוה לטובת יצורים ייסרם למען ידעי' כאב המוסרים ותמרורם (רסע"ג על חוי הבבלי, דוידזן, 42). כי מתמרורם אגדיל תמרורים ומבכי יעור אמרר בבכי (מנחם, אגרת לחסדאי אבן שפרוט, תשוי תלמידי מנחם, שטרן, XXVI). אחרי זאת זכור נא אדוני ליל תמרורים אשר בו נאספה גבירתי יולדתך (שם, XXXII). כתב תמרור עשיתי לכלה יושטה תחי' על פטירת הצדקת אמה (יוסף בן יהודה זאלק, כיב פסחים, כ"י). — ואמר הפיטן: וקול ארים בתמרורים עלי סבתת ומכנאסה (רלב"ע, אהה ירד, איגר, 69). על הגבעות שאי קינה ותמרור (ליון הקוכבי, קינה). בחור וזקן וכו' שאו תמרור לנפש לעיני כל זקניך (שם). שדי שור תמרורה ונאקתה הקשיבה (אך זה היום יום פקודת מוני, קינ' סמכית ת"ב, ספרדי). ועי' *תַּמְרוּרָה.

ב· **תַּמְרוּר**, ש"ז, במקרא רק מ"ר תַּמְרוּרִים, — קורות המשמשות מורי דרך להולכים[2]: הציבי לך צינם שימי לך תַּמְרוּרִים שתי לבך למסלה (ירמי'

1) [בכ"ם גני' לב ב (לפי חשוב אחר לח יו) כתיב: תמרורי רצון הנחת וצעקת ענן תשתה; אבל אין הגרסה מסבכת, ועי' בהצעות התקון המובאות לרב המלים שבפסוק אצל סגל, בן סירא השלם, רפג.]

2) [מלה זו נגזרה לא מלשון מרירות, אלא משרש מרר אחר במשמ' ירוה בקשת ובחצים, שבא גם בפעל בבראש' מט כג: וַיְמָרְרֻהוּ (דרכו עליו קשתם) ורבו וישטמהו בעלי חצים. ועי' כנאמר על ירוה בקשת ובחצים במשמ' הוראת הדרך בהערות לערכים קָשַׁט, קַשָּׁת.]

לא כא). — ואמר הפיטן: יספו להציב ציונים לשום תמרורים (מנחם ברבי מכיר, אור זרוע, יולך סבת ספסקה א).

***תַּמְרוּרָה**, ש"נ, — כמו א. תַּמְרוּר: יעקב שאלת למה הואסף בצרות במות רחל ויוסף איננו וכמה תמרורות (רסע"ג על חוי הבבלי, דוידזן, 78).

תַּמְרִיק, עי' תַּמְרוּק.

***תִּמֹּרֶת**, ש"נ — כמו תימרה, עמוד עשן: עורי צפון ובואי להעלות תמורת (שמעון בר ילחק, שני סדיק, יולך לשבת חוה"מ פסח). שתהא הקטורת בענן ר"ל בתימורת קודם שיראה בפנים (המאירי, יומא א, יט:).

***תן** או תון, — שרש משני[1]) שהשתמשו בו פיטנים ומשוררים במשמ' נתן: כצרי אשר תתה אלתי בפח יקוש משנאם אשר נראה כאוהב ומלכדתו (ר"ם הנגיד, אמת נעלה, בן תהלים, הברמן א, 126). תתי אני לבני חק עולם (שוא, בן קהלת שם, אברמסון, 166). תתי דבר מועצה לבני (שם, שם, חט). תתי אני לבני חק צדק (שם, חי, 167). תתי אני בסוף כל דבר לבני[2]) פרי מחשבה (שם, חיא, 168). כי מעשה אשת נעוריך עלי ראשך בלוית חן וכבוד תתה (אליעזר הבבלי, ברודי כט).

תַּן[1]), ש"ז, במקרא רק מ"ר תַּנִּים, תַּנִּין, תַּנּוֹת, — בע"ח ממשפחת הכלבים Schakal; chacal; jackal, canis aureus: וענה איים באלמנותיו וְתַנִּים בהיכלי

1) [במקרא בא רק ואיבי תַּתָּה לי ערף (ש"ב כב מא), כנראה אך בטעות סופר בפסק' הנכון שבתה' יח מא: ואיבי נָתַתָּה לי ערף, אבל הבאים אחרי כן ראו זאת כצורה חקית ואף הרחיבו את שמושה, כמו שכתבו גם קח, צג, בפסק' לקח, יצג וכד'.]

2) [כן צ"ל, כמו בשלש הדגמאות הקודמות, ולא „לפני" כנדפס (הערת דב ירדן).]

3) [חשם לא נמצא עד כה בלשון אחרת, ואין בדמיון אל תַּנִּין (עי' שם) אלא מקרה. ואמנם יש שנתחלפה צורת מ"ר תַּנִּים במקרא ובתרגומיו במלת תַּנִּין במ"י].

ענג (ישעי' יג כב). תכבדני חית השדה תַּנִּים ובנות יענה (שם מג כ). ופראים עמדו על שפים שאפו רוח כַּתַּנִּים (ירמיה יד ו). אח הייתי לְתַנִּים ורע לבנות יענה (איוב ל כט). גם תַּנִּים[1] חלצו שד היניקו גוריהן (איכה ד ג) — ומספד כתנים: אעשה מספד כַּתַּנִּים ואבל כבנות יענה (מיכה א ח).— ומעון תנים: ונתתי את ירושלם לגלים מעון תַּנִּים (ירמ' ט י). לשום את ערי יהודה שממה מעון תַּנִּים (שם י כב). — ומקום תנים: כי דכיתנו במקום תַּנִּים ותכס עלינו בצלמות (תהלי מד כ). — ונוה תנים: והיתה נוה תַּנִּים חציר לבנות יענה (ישעי' לד יג). בנוה תַּנִּים רבצה חציר לקנה וגמא (שם לה ז). — ואמר הפיטן: כי אנחנו כאלפים והעולם אבוסנו וכמו תנים שאפים אל רוח משושנו (רמב"ע, מבחר לב"ת, סעה"ס, 78). ועי' תַּנִּין[2].

***תַּנָּא**[3], תנויי, — שונה משניות, ששמע אותן מפי מוריו: התנאים מבלי עולם שמורין הלכה מתוך משנתן (סוטה כב.). קרייא ותנויי ופייטן ודרשן (מד"ר ויק' ל). — ובמהמ"א, בעקר במשמ' חכם מחכמי המשנה, הבריתות והמדרשים מאותה תקופה, Tannaite; tannaite: והם האחרונים מבעלי המשנה הנקראים תנאים ואין אחריהם אלא האמוראים והם בעלי הגמרא (ר"י א"ת, כוזרי ג סז). כי כמו שהתנאים עוסקים בפירוש המקרא כך האמוראי' עוסקי' בפירוש המשנה (ר"מ אלדבי, ש"א ס).

***תְּנָאי**[4] תנוי, תנויי, מ"ר תנאים, תנאין, תנויים, — אפשרות אשר בצועה של פעלה תלוי בה, Bedingung; condition: ותנאי היה הדבר שאימתי שירצו יחזור הדבר לכמות שהיה ר' יוסי אומר משחרב בית המקדש היה התנאי הזה ותנאי היה אימתי שיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה (מ"ש ה ב). כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל וכל תנאי שיש מעשה בתחילתו תנאו בטל וכל שאפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחילתו תנאו קיים (ב"מ ז יא). ברם הכא בתנויים שבו קידש (ירוש' קדוש' א א). מה התם תנאי קודם למעשה וכו' (גיטי' עה.) שכל העובר על התנאים הללו יהא הסייף הזה עובר על צווארו (מד"ר ויק' ו). — ובצרופים שונים, כגון *תנאי בית דין: תנאי בית דין הוא על כהן גדול שתהא מנחתו קריבה משל צבור (שקלי' ז ו). לא כתב לה כתובה בתולה גובה מאתים ואלמנת מנה מפני שהוא תנאי בית דין וכו' ולא כתב לה כל נכסים וכו' חייב שהוא תנאי בית דין (כתוב' ד ז). התורם את הגת צריך שיכון את לבו על מה שבגפת אם לא כוון תנאי בית דין הוא שיתרום על הכל (תוספת' תרומ' ג ו). — *ותנאי בני גד ובני ראובן, תנאי כפול המפרש שתי אפשריות: כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמר ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן וכתיב ואם לא יעברו חלוצים (קדוש' ג ד). מתנאי בני גד ובני ראובן מה התם תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר וכו' (גיט' עה.). — *ותנאי כפול, באותה משמ': אי סלקא דעתך לאו לתנאי כפול הוא דאתא ליכתוב ואם לא יעברו וכו' (קדוש' סא.) — *ותנאי גוף כנגד *תנאי ממון: וכל המתנה על הכתוב בתורה תנאו בטל, בתנאי גוף אבל בתנאי ממון תנאו קיים, וזה תנאי ממון הוא (ירוש' כתוב' ט א). תנאי ממון תנאו קיים, תנאי שאינו של ממון תנאו בטל (שם ב"מ ז י).— *ותנאי שבלב: הוי יודע שלא על תנאי שבלבך אנו משביעין אותך אלא [על] תנאים שבליבינו וכו' (תוספת' סוטה ז ד). מה דורות

---

1) [כך קרי, כתיב תנין.]

2) [לפי הערת העורך לערך תַּנָּה (עי' שם) יש להניח עוד צורת תַּן או תַּן במשמ' שם וזכר בלשון המקרא.]

3) [צורה שנולדה בארמ' בפסק' שַׁנֵּי או כד' בעבר' מן ג. שָׁנָה.]

4) [שם זה נגזר, בעקר בארמ', מן תנא זה שכנגדו ג. שָׁנָה בעבר' ובערב' ת'ני a) גם בבניני הפעל כגון אסתת'ני b), התנה תנאי יוצא מן הכלל. המלה באה גם במקורות עבריים וארמיים בכתיב מתחלף, אף בכתיב תנוי, אולי לא במבטא תְּנוֹי אלא במבטא תְּנְיִי, כי כן נוהג מבטא זה בסור', ועי' תְּנוּאָה.]

a) ثني b) استثني

הבאים אחרינו אין בליבן תנויי אף אנו אין בליבנו תנויי (ירוש' נדרי' ג א). תנאי היה בלבי לכשאטמא תיפקע נזירותי מפני תחול עלי נזירו' אחרת (שם נזיר ט א). — ובשמושים עם פעל, כגון *עשה תנאי, תנאים, במשמ' שונה: אף על פי שנתנו לה על תנאי ולא נעשה התנאי, לא פסלה מן הכהונה (גיטי' ח ח). תנאים עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל עד שהם במצרים שאינו מוציאם משם אלא על מנת שיעשו לו משכן וכו' (ר' יהושע, מד"ר במדבר יב). אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בינינו אנו ואתה (ילק"ש רעט). — *והתנה תנאים: תנאים שהתנה יהושע (ירוש' ב"ב ח א). תנאין התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, חה"ד וישב הים לאיתנו, לתנאין שהתנה עמו (מד"ר בראשי' ה). אשרי ואשריכם לכשתקיימו כל התנאים הללו שהתניתי עמכם אימתי כשתשמרו את תורתי (ר' אחא, מד"ר ויק' לה). הוי תנאין שהתנית עם משה וכשם שהתנית עמו כך באזנינו שמענו (שם דברי' ג). — ועם מלת יחס, *על תנאי [1], במשמ' תלוי במלוי תנאי זה או זה: אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו (ר' מאיר, מגי' ג ב). גירש איש פלוני את אשתו על תנאי (גיטי' ט ט). הן העידו שמעברין את השנה על תנאי וכו' ועברו את השנה על תנאי לכשירצה רבן גמליאל וכשבא אמר רוצה אני ונמצאת השנה מעוברת (עדיו' ז ז). על תנאי כך עמדו ישראל על הר סיני שלא ישלוט בהם מלאך המות (ר' יוסי, מכי' יתרו ט). שהברית שנכרת עם דויד אינו כרות אלא על תנאי וכו' אבל הברית שנכרת עם יונדב בן רכב לא נכרת על תנאי (שם יתרו יט כז, שם, 135). כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא חזר בו (ברכ' ז.). בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויין ואע"פ כן אין נוהגין בהן קלות ראש (ר' אסי. מגי' כח:). קללת חכם אפילו על תנאי היא באה (ר' אבהו, מכות יא.). מהו כי יכרית על תנאי הוא שאם ישמרו את התורה יכנסו לארץ (תנחו', ראה ח). — ובסהמ"א: משוחרר שכתב לו גט על תנאי התנאי קיים ואין גט עד שיתקיים התנאי (מעשים לבני א"י, תרע"ג ב, 407). מי שנקבצו בו כל המדות האלה וכו' נשלמו תנאי הבטחון בו (ר"י א"ת, חו"ה הבטחון ב). וזאת ההכנה היא תנאיי במציאות מה שיקבלו המושכלות עיוניות (ר' ישראל חים פיקא, מנחת קנאות, 62). והודענו אנו עדים לפלוני בר פלוני ולפלוני בר פלוני החתן כת תנאים אלו שאינן כשאר תנאים דעלמא אלא הם כתנאי כתובה וכשטרי פסיקתא שתנאם חמור מכל שטר תנאי דעלמא כי תנאים אלו נקנין בלא קנין ונקנין באמירה בעלמא ודינם כתנאי בית דין (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 128). — ואמרו פיטנים: גם היא במאד מחזקה, בתקף ובתנוי נחקקה (אם אבר, יוצר לפרשת פרה). בעשר תנאים מפלאים המה עשרת הדברים (אזהרות לר"י בר ראובן). — ובספרות ובדבור נוהג היום גם הצרוף בתנאי ש, ובתנאי ש, במק' שנאמר במקורות (ו)בלבד ש, והוא ש, וכן צרופים אחרים שנולדו בהשפעת לשונות אחרות, ועוד, וכן נוהגים בפרט בתורת הלשון צרופים כגון מלת תנאי, משפט תנאי וכד'. — ומ"ר ⁺תנאים, במשמ' קביעת תנאי הארושים, וגם במשמ' התחיבות לארושי אשה בכלל, בלעזית Verlobung; fiançailles; engagement, בפרט בצרוף כתבו תנאים, כתיבת תנאים, נוהג בספרות ובדבור העברי, וגם כמלה עברית בתוך להגים אחרים.

⁺תְּנָאִי, תנאיי, תנויי, ת"ז, — נתון בתנאי bedingt, hypothetic(al); hypothetisch: התקשים התנויים הנה הם שני מינים, תנויי מדבק ותנויי נבדל וכו', והקש התנויי הנחלק, ר"ל הנבדק וכו' (מלות הגיון ז). וכאשר יתישב לנו זה התקש התנאי (רלב"ג, מלחמות א ד). וגם אפשר לומר בזה שהקללות האלה כלם תנאיות (אברבנאל, ש"ב ג, וישמע דוד מאחרי כן). שראיתי מהמתעקשים שהשתדלו לבאר יעודי התורה שהם תנאיים (שם, נחלת אבות ג, ר' עקיבא ה). ואלה הקשיים

1) [לפי צרוף זה, הנוהג גם בסהמ"א, הבינו רבים גם את שמו של בית הכנסת Altneuschul בפראג, שבאלו בנוי בית הכנסת על תנאי, בתקות לביאת המשיח, ועי' בדברי אחד העם בבקרתו על ספרו של הרצל Altneuland בענין זה.]

אמתיים תנאיים מתדבקים וכו' (אמו"ר לראב"ד, ב הקד').

*תָּנַב[1]), פ"ע, — הניב תנובה, עשה פרות, ואמר הפיטן: מה חרי האף פורח ראש לתנוב (רקע"ג, אויה לי, הפעה בלב, סדור רקע"ג, סכב). בתוך כל גל גדול כמה גלים קטנים לתנוב (הוא, אזהרות, שם, ריא).

— הפע', *הִתְנִיב, — כמו תָּנַב: להאיר אפלם ולהתניב יבולם ולהפרית טלם (אגרות ר' שמואל בן עלי וכו' דורו, הרכבי א ג, 25). ותצמח הנפשות בה ותתניב צמיחת העשבים בגשמים (מהללה וגם תוסיף, גנז שכטר ג, 236).

א. תנה[2]), ממנו א. תָּנָה, תְּנָה, *תִּנּוּי.

ב. *תנה[3]), ממנו *תְּנַאי, ב. *תָּנָה[4]).

א. תָּנָה, קל לא נמצא במקרא[5]).

— פִּעֵ', יְתַנּוּ, לְתַנּוֹת, — סִפֵּר, שִׁבַּח erzählen, rühmen; raconter, glorifier; to praise: מקול מחצצים בין משאבים שם יְתַנּוּ צדקות יי' צדקת פרזונו בישראל (שופט' ה יא). — ואולי במשמ' קונן, ספד[1]), beklagen; plaindre; to lament over: מימים ימימה תלכנה בנות ישראל לְתַנּוֹת לבת יפתח הגלעדי (שם יא מ). — ובתו"מ[2]): ואת כל בית הגדול שרף באש, זה מדרשו של רבן יוחנן בן זכיי ששם היו מתנין גדולותיו של הקב"ה כגון ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע (ירוש' מגי' ג א; וכעין זה מד"ר איכה פתיח'). ויגידו שמים צדקו, לעתיד לבא שמים מְתַנִּים צדקה שעשה הקב"ה עם עולמו שלא נתנם ברקיע הראשון (מד"ר בראש' ו). לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה, אברהם אמר לא לי לתנות כל הנסים שנעשו לי בימי נמרוד, יצחק אמר לא לי לתנות הנסים שנעשו לי בימי פלשתים, ויעקב אמר לא לי לתנות הנסים וכו' (מדרש תהל' קיח עו). — ובספה"א: ותנינו שבח כבודכם והודענו בכל החסד אשר גמלתונו (רקע"ג, ס' הגלוי, מק"נ, רטו). כמו סעודת מצוה שמתנים שם אהבת הבורא (ר"י כמחילה, פרוש משלי טו יז). האומללות האלה עולות בנשף על הגבעות לתנות בשיתן את הירח (מפו, אהבת ציון ז). טובו יחיל לנצח ותהלתו יתנו בקהל (ב"ז, ב"ס לא יז). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ספרים נפתחים ומעשים מתנים עוברים לפניך וחשבון נותנים (ר"א קליר, אפד מאז, מוסף א ר"ה). מי יתנה תקף תהלתך מי ישנן שעור שבחיך (משלם בן קלונימוס, מי יתנה תקף תהלתך, קרובי יוהכ"פ). תנות צרות לא נוכל (הוא, הוספת לעבודה, אמיץ כח). טרם תנה מנגן אנה אלך מרוח (הוא, אל ברב עלות, קרובי יוהכ"פ). ונתנה תקף קדשת היום (ונתנה תקף, סלוק, מוסף לימים נוראים). יתנו שוכני עי בו זמירים ורנה יפצחו ציים ואיים (רמב"ע, ענק י, ברא"די, סלה). אזכור שמו ואכון כי צדקו אתנה עמו אהי ואשכון גן עדנו והנה (ראב"ע, איך אכסלה, חיגר, 28').

---

1) [פעל שנגזר מן תְּנוּבָה, כדגמת תָּרַם מן תרומה, תָּמַר מן תמורה.]

2) [עי' א. תָּנָה, תְּנָה, הערות.]

3) [בעקר מבטא ארמי של ג. שָׁנָה, וע' בהערות לע"כים *תְּנַאי, ב. *תָּנָה.]

4) [המלים אֶתְנָה, אֶתְנַן לא נגזרו מן תנה, אלא כנראה משקפות הן מבטא אחר של השרש נתן (מתנה), שכנגדו בכנענ' יתן.]

5) [אין לערבב פעל תנה זה בפעל הארמ' תנא, הבא כתמורה לעבר' שנה. משרש תנה זה או אחר גזרה מסרת הנקוד כנראה גם את צורות הפעל בקל ובהפע' בהושע ח ט—י: כי המה עלו אשור פרא בודד לו אפרים הִתְנוּ אהבים, גם כי יִתְנוּ בגוים עתה אקבצם וכו'. ואולם כפי דברי העורך ב„הלשון והספר" א 91 (במהד' השניה א 111 וכו') בא הִתְנוּ וגם יִתְנוּ ככתיב חסר במק' הִתְנַוּוּ, יִתְנַוּוּ כהתפ' מן נָוֶה במשמ' נוד והתהלך בְּנְוֹת המדבר, וע' שם בפרטים.]

---

1) [כך רגילים להבין את הפעל לפי עקר ענין הפרשה, ואמנם גם כאן אפשר לבאר: לשבח ולהלל את מעשה גבורתה של בת יפתח. ואולי כך נכון.]

2) [בעקר בא הפעל בתו"מ אך בחקוי למליצת הכתובים, ואמנם אפשר שראו בו מעין אותו פעל ב. תנה, שנולד בהשפעת הארמ'.]

ב. *תָּנָה, קל לא נמצא בתו"ם.

—הִפעִי, *הִתְנָה, — קבע תנאי או תנאים, תלה בתנאים, bedingen; stipuler; to stipulate: אם יש שם בית דין מתנה בפני בית דין, אם אין שם בית דין בפני מי יתנה (ב"מ ג ט). מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה (שם ז י). לך ואמור לאבות כל מה שהתניתי לכם עשיתי לבניכם אחריכם (ירוש' ברכ' ב ג). — *והתנה על דבר: מתנה אדם על עירובו ואומר אם באו נכרים מן המזרח עירובי למערב וכו' (ערוב' ג ה). מתנה אדם על הכלכלה ביום טוב ראשון ואוכלה בשני (שם שם ח). אם מתה (אשתו) יירשנה מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל (כתוב' ט א). דמאי אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו, ודאי אין אדם מתנה אלא על דבר שהוא ברשותו (ירוש' דמאי ז א). אין אדם מתנה על שני דברים באחד (ר' יהודה, ביצה לז:). ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ועל שכר פועלים (ב"ב ח:). שהתנו על שבט בנימין שלא תירש בת הבן עם האחין (שם קטז.). — *והתנה עם זולתו: אף על פי שהתנה עמה יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל (כתוב' ז י). הכל שוים שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא מאחר שתתגרש וכו', כל שתבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה (סוטה ב ו). נושא אדם אשה ומתנה עמה על מנת שלא לזונה ולפרנסה (ירוש' כתוב' ה ב). כך התניתי עמו (שם). שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את תורתי מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו (ע"ז ג.). יקוו המים אני הוא שהתניתי עמו כך התניתי עמו מתחלה שאני קורעו שנאמר וישב הים לפנות בקר לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו בתחלה (מד"ר שמות כא). אמר לו הקב"ה (למשה) לא כך התניתי עמך כשיהיו פניך כעוסות יהיו פני מרצין את פניך (שם שם מה). אמר הקב"ה למשה לך אמור לאבות הראשונים הגדלתי לעשות עם בניכם כל מה שהתניתי עמכם (שם ויק' כט). — *והתנו ביניהם, *והתנה בינו לבין עצמו ובינו לבין אחרים: שאם התנו ביניהן שזה נוטל לפי כיסו וזה נוטל לפי כיסו (ירוש' ב"ק ד א). כך התנו ביניהן כל הרוצה לבטל יבא ויבטל (מו"ק ג:). אני ה' הוא שמי שקרא לי אדם הראשון הוא שהתניתי ביני לבין עצמי הוא שמי שהתניתי ביני לבין בריותי (מד"ר במדי' יט). — *והתנה תנאים, עי' *תְּנַאי. — ובסהס"א: מה שאזכיר מהם אזכירהו בקצרה כאשר התנינו בו בתחלת החבור הזה (ר' י' א"ת. השרשים לריב"ג, הקד').

—הֻפעַ, בינ' *מֻתְנֶה, — שהתנו אותו: תמן תנינן חזר ונגח שור אחד שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפניו חמשים זוז ושנים הראשונים דינר זהב וכו' ור' מנא אמר קומי רבי יודן לא מודי רבי לעזר שאם התנו ביניהן שזה נוטל לפי כיסו וזה נוטל לפי כיסו, שוורים כמותנים הן (ירוש' כתוב' י ד, וכעין זה שם ב"ק ד א). — ובסהס"א, מֻתְנֶה בפלוני או בדבר: וכן ראוי שיהיה מה שמותנה באחד מהם מותנה באחר (כל מלאכת ההגיון, ו:). — *ומֻתְנֶה עליו: והסרת מה שאינו ראוי הוא תנאי לפנות המקום למה שהוא ראוי והמותנה עליו הוא המכוון ויותר נכבד מן התנאי (אברהם בן חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי, י, 48).

תְּנָה [1], ס"נ, — שֶׁבַח, תְּהִלָּה, Ruhm; gloire; glory: יי' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תְּנָה הודך על השמים (תהל' ח ב).

---

[1] [מלה זו, שהתלבטו בה כל המפרשים, והחדשים הציעו במקומה תקונים בלתי מסתברים, היא, לפי דברי העורך ב„הלשון והספר" ג 405, ש"ז משרש א תנה במשמ' הַלל ושַבח ובאה כאן בצרוף תנה הודך כהקבלה טבעית אל שמך. ואמנם אפשר שכונת הכתוב לנקוד תְּנָה כמשקל קְצָה שעל יד קֵץ, ולפי דברי העורך ב„לשוננו" כב עמ' 83 וכו' יש לראות את המלה איתן בבטוי משמושיה כמלה מרכבת מן אי־תן במשמ' שאין לו תְּנָ(ה) וזכר, כגון, בפרט, בירמיה ה יה: גוי ממרחק (כלו' שאין אתה יודע מקומו) וכו' גוי אֵיתָן (שאין שמו ידוע) הוא, גוי מעולם (כלו' מֵעֹלָם, לא ידוע) הוא, גוי לא תדע לשונו ולא תשמע מה ידבר. ועי' במאמר זה על יתר שמושי המלה איתן.]

***תְּנֻוא** או תְּנוּי, ש״ז — כמו תנאי, ואמר הפיטן: שותח מן יד אשר לח תלת, תלת לה שבועת תיגואים (ינאי, אהוזתכם, קרובי ויקרא, זולאי, קמז). תיגואים מהיות לעולם שמה (שם שם).

תְּנוּאָה, ש״נ, תְּנוּאָתִי, מ״ר תְּנוּאוֹת, — התנגדות, מניעה[1]: יום לשנה יום לשנה תשאו את עונתיכם ארבעים שנה וידעתם את תְּנוּאָתִי (במד׳ יד לד). הן תְּנוּאוֹת[2] עלי ימצא יחשבני לאויב לו (איוב לג י). — ובספה״א, במשמ׳ תרעמת: יום יום אשר לא יתכנו בו תנואות ולא יריבו בבורים בבוח הזרוע (מנחם בן סרוק, אדוני בן אדוני, תגרת אל רב הסדאי, תשוי תלמידי מנחם, XXVII). להסיר המחלוקת והתנואות מפורעי הסם (ס׳ הפטרות לר״י ברצלוני, 187). מדברים מהסיוח חמוצאות ומוצאים על חזמן תנואות (עמנואל, רואם מחב׳ כו). שער בעזיבת העולם וזכרון משלי תנואותיו (ר״י בדרשי, הפרדס א, אולפ״ם ג). — ואמר הפיטן: צרפית בציר רגנה תנואות להטל (ר״א קליר, תחת, תפלת טל). — ואמר חמשורר: אבל ידע זמן רע כי בזיתיו וכי אמאם תנואותיו בעודי (ר״ש הנגיד, עלה אלי, דיואן, הברמן ג, 7). ואל נא כבוד נפשו תהי הות סניאה ואל על הזמן ירבה תלונות ומה תועיל עלי סכל תנואה (רמב״ע, פרי שמחה, ברודי, ו). אמת על הזמן אין לי תנואות ולא אפקד עלי ימים חטאות (הוא, אמת על הזמן, שם, יח). וסגר בעדו דלתי תנואות (הוא, לגן אהב, שם, עה). וקרא באוזניהם תנואות קצרו מהם דברינו ועניינו (הוא, כתר מעט, שם, קנד). בעוד איש יהלך ברצון בני איש אוי לא ימצאו עליו תנואות (ר״י הלוי, לך השר, זמורה א, 240). מה לי ולתנואות ימים ולילות, באו במשואות הודי לבלות (ראב״ע, מה לי, כסנא א, 31).

***תְּנוּב,** ש״ז, — כמו תְּנוּבָה, ואמר הפיטן: ולברך ממגד ירחים בעדון תנוב פרחים (ר״א קליר,

---

[1] [בגזירה מן נוא, ואמנם אין זה נמנע, שיש כאן במקרא לשון תְּנַאי, וצ״ע.]

[2] [אמנם בכתוב זה אולי הכונה, כדעת רבים, לקריאה תֹּאֲנוֹת, ועי׳ תֹּאֲנָה ובהערות לערך זה.]

יפתח ארץ, גשם). נצנים ודשאים הצמית מנח, נשאו קל וחמר גם בתנוב למינה[1]) ספל בריה צאת בערבוביא לא כל הימנה (יוסף בר שמואל, ארכן, יוצר שבת ב אחה״פ). מות קראתכם ככלות כל תנובך (הוא, אז כאראת, זולת שבת הגדול).

תְּנוּבָה, ש״נ, סמי׳ תְּנוּבַת, כנ׳ תְּנוּבָתִי, מ״ר תְּנוּבוֹת, תְּנוּבֹת, — פֵּרוֹת, יבול, תבואת, Frucht, Ertrag; fruit(s), produit(s); fruit(s), produce: ירכבהו על במתי ארץ ויאכל תְּנוּבֹת שדי (דבר׳ לב יג). החדלתי את מתקי ואת תְּנוּבָתִי הטובה (שופט׳ ט יא). הבאים[2]) ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני תבל תְּנוּבָה (ישעי׳ כז ו). והרביתי את פרי העץ ותְנוּבַת השדה (יחזק׳ לו ל). טובים היו חללי חרב מחללי רעב שהם יזובו מדקרים מִתְּנוּבֹת שדי[3]) (איכה ד ט). — ובתו״מ: אם עשו שפתותיו של אדם תנובה[4]) יהא מבושר שנשמעה תפילתו (ר׳ יהושע בן לוי, ירוש׳ ברכ׳ ה ה). על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדת טובה ורחבה (ברכה מעין שלש, בבלי שם מד.). — ובספה״א: לעולם אין יוצאין עד שיכוין משמיע לשומע ושומע למשמיע, שהכל תנובת הלב (סדר רע״ג הפלה ב, סה:, סדר פורים). שיטתיקו

---

[1]) [נשאו דשאים קל וחמר בעצמן, אם רצונו של הקב״ה בערבוביא למה אמר למינהו באילנות (חולי׳ ס.).]

[2]) [כאמור בדברי העורך, ב„הלשון והספר״ ג, 399, אין מלת הבאים כאן צורה מן בוא, אלא מ״ר מש״ע הבא במשמ׳ פרח, צמח פורח, מקביל אל הסור׳ הַבָּתָא, מ״ר הַבֵּא במשמ׳ זו: צמחי פרחים ישרש יעקב ויציץ ופרח ישראל וכו׳. לענין זה מתחבר גם המשפט שבפס׳ ח: בסאסאה בשלחה תריבנה, בקריאה: בְּסאסאת בשלחת תְּרִבֶינָה, כלו׳ בעץ הסאסאת בשלחה את שלוחותיה, כן תרבינה הבאים, צמחי הפרחים, בהבנת סאסאה כסור׳ סאסת, עץ ה־mispelus ממיני הוַרדיים.]

[3]) [כלו׳ טובים היו חללי חרב שהם יזובו מְדֻקָּרִים כחללי רעב שכסו את השדות כתנובות.]

[4]) [כדרשת הבטוי שבכתוב: ניב שפתים, ועי׳ שָׂפָה, הערות.]

תמרים את תנובתם (תפלה כ״ג, Elbog, Stud. עמ׳ 140). ומן השדות תקטוף מלילות והכין תחת הארץ מערות ומחלות למלאות אותם תנובות ושבלים מלאות וטובות (כ״י מרזיז, תחכ׳ ז, 48). — ואמר הפיטן: והיא מקשרת פרי תנובות ושאר הצמחים (רשב״ג, כתר מלכות, ביאליק-רבניצקי ב, 66). — ואמר המשורר: נטע אלהים על פני תבל נטע תנובותיו מאד מרו (רמב״ע, תרשיש ה, ברודי, שפא).

תְּנוּד, ש״ז, — כמו תנודה: והן על כפים חקנוכם אשר יראון על כן עם תנודיהם יראו לנו מרחוק כבוק באפל כצל סלע בציה (פיוט גאון מן הגניזה, JQR NS. IX, עמ׳ 146).

תְּנוּדָה, ש״נ, — תנועה: דעבד גלגל גדול דנחשא וכו׳ ועשה לו תנודות שמנידות אותו מאיליהן (תשו׳ הגאו׳, הרכבי, שמד). ואפילו תנודות של אדם ואפילו רחשושי לבו תלויין במזל (רב האי, שם). והוא (האדם) הולך וגדל עד שיחזק על התנועה והתנודה עם הגעתו אל מזונו מבל יגיעה וטורח (כ״י א״ת, מו״ה, הנחמיה ה, 101). והנפש השנית נפש הבהמה והיא בעלת ההרגשות חמשה ובעלת התנודה ההולכת ממקום למקום (ראב״ע, קהלת ז ג). אריד בשיחי ואהימה, והוא ענין תנודה על החולה או על הצרה (רד״ק, שרשים, נוד). ויתכן לפרש ירופפו מענין תנועה ותנודה (שם, שם, רפף). ויביט תנודות רקיעים ויחשוב משולש כמבוי מפולש וישוה לקוטר מרובע צלעים (ר״מ בונאפיד, הנו קול רקיעים, דברי חכמים, פו). — ואמר המשורר: ואז נתכנו אשיות יצירות בעולמו בעצם מרוצתו וכח תנודותיו (רמב״ע, בשם אל, ברודי, רלט). — *וכמנח בפיסיקה נוהג השם בלשון ימינו במשמ׳ תנודת המטטלת החוזרת למקומה וכד׳, Schwingung; oscillation, vibration; swinging, vibration.

תְּנוּחָה, ש״נ, — מצב שבו מנח דבר, Lage; position: וגם יקובל סופת מתנוחתה (של העין) על מחשבות המות וכו׳ (קאנון ג א א י ג). — *וכמנח בפיסיקה משמשת המלה היום בפרט במשמ׳ מצב הדבר הנח בנגוד למצבו בתנועה, Ruhelage; position normale; normal position.

***תִּנּוּי,** תינוי, ש״ז, — שם הפעלה מן תִּנָּה, ספור, תשבחה: קדוש משמע נפלאותיך קדוש מזכר מופתיך קדוש מתינוי משפטי פיך (ינאי, קרוב׳ לפ׳ שמות, זולאי, סז). תמור שפר תנוי שפר תת כפר תאב עפר (שלמה הבבלי, אל כשא, יוצר שבת בראשית).

***תְּנוּי,** או תְּנַיִי, ש״ז, — כמו תנאי[1]: דומה שלא נגזרת גזירה אלא על תנוי[2] ואין אנו מנודין אלא על תנוי (מכ״י דרשב״י, בשלח יז יד, אפשטיין-מלמד, 124). — ובסהמ״א: וזה תנוי מסוף וקיים הוא (תשו׳ פגא״י, אסף, 10). ואם השכיר לו שורתו בין בשכירות ובין בחכירות הרי התנוי קיים (שם, שם, 25).

תְּנוּךְ[3], ש״ז, במקרא רק סמי׳ תְּנוּךְ, בצרוף תנוך אזן, — בדל אזן, החלק הרך שמסביב לאזן, שהוא חסחום מכסה עור, Ohrläppchen; lobe: ולקחת מדמו ונתתה על תְּנוּךְ אזן אהרן ועל תְּנוּךְ אזן בניו הימנית (שמות כט כ). ויקח משה מדמו ויתן על תְּנוּךְ אזן אהרן הימנית (ויק׳ ח כג). ויתן וכו׳ על תְּנוּךְ אזנם הימנית (שם שם כד). ונתן הכהן על תְּנוּךְ אזן המטהר הימנית (שם יד יז). — ובתו״מ: הכנים ראשו ונתן על תנוך אזנו (נגע׳ יד ט). — ובסהמ״א, ואמר הפיטן: פצת תנוך המו ואל תחטאו (ר״א קליר, אקירים אסר, קרוב׳ ב פסח). — ובהשאלה: אני זר מקהת אם לא אשו לך תנוכי הזמן הרע רצועים (ר״ש הנגיד, דבריך בחוך, הברמן ג, 54).

***תְּנוּם,** ש״ז, — כמו תנומה: פקח קוח קרא לאסורים ותנומם הנאר (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, 38).

---

[1]) [עי׳ על כתיב זה, השגור בפרט במקורות מימי הגאונים, ועל מבטאו בהערות לערך *תְּנַאי.]

[2]) [במכי׳ דר״י: דומה שלא נגזרה גזירה אלא על תנאי אף אנו אין אנו נידונין אלא על תנאי.]

[3]) [אין למלה זו רֵעַ בשפות האחיות, ולא נתברר מקורה.]

תְּנוּמָה, ש"נ, מ"ר תְּנוּמוֹת, — שֵׁנָה: אם אתן שנת לעיני לעפעפי תְּנוּמָה (תהל' קלב ד). אל תתן שנה לעיניך וּתְנוּמָה לעפעפיך (משלי ו ד). מעט שנות מעט תְּנוּמוֹת מעט חבק ידים לשכב (שם שם י; שם כד לג). בנפל תרדמה על אנשים בִּתְנוּמוֹת עלי משכב (איוב לג יה). — ובתו"מ: המפיל חבלי שנה על עיני ותנומה על עפעפי (ברכה לפני השנה, ברכי ס:). —ובספה"א, ואמר המשורר: לדורש החכמות ועצות ומזמות וגוער בתנומות נשפים ושחרים (דונש, לדורש החכמות, נראה הסוגותיו על מנחם, 2). וגזל זכרך מתוך שתי עיני תנומתי (כ"ם הנגיד, ימחר יום, דיואן, הברמן ג, 102). ואנוד זמן גזל בגזלו בחורותי תנומתי (ר' יהודה גיאת, מנין עפאים, סעמ"ש 124). וכנפול עלי עיני תנומה ותרדמה, תעופף שנת עיני ותדד תנומתי (רשב"ג, ידידי שעו, ביאליק-רבניצקי א, 86). תדד תנומתי ולא אישן (רמב"ע, תדד, דיואן, ברודי, רכט). ותערב לך תנומה מנשפיו (ר"י הלוי, יחידה, רפוא לנפשת, זמורה ג, 634).

'תְּנוּעָה[1], ש"נ — מעשה הנע ממקומו, הנעתק ממקום למקום וכדו' Bewegung; mouvement; motion: שהתנועה לא תמנע מהיותו אם בעל עצם או בעל מקרה אולם העצמית כגון תנועת החוה וההפסד, ואולם המקרית תהיה על ב' פנים אם תנועת הכמות כגון תנועת הגדול וההתיך או תנועת האיכות כגון השנוי (ספר היסודות לר"י ישראלי, קג-קג). כל הנבראים יש להם תנועה, גם לכוכבים תנועה כנשמה (ראב"ע, ישעי' כז טו). וכה התנועה המקרית והרצונית (ר"י א"ת, כוס מן א). ותנועת החלק בכל (שם, שם ג). שכל אלו השנויים נקראים תנועה לפי דעת חרב (שם, שם יא). והוא הולך וגדל עד שיחזק על התנועה והתנודה (שוא, סו"ם, הנסיכה ה).

כל תנועותיך נקשרות בחפץ הבורא (הוא, שם). כשיחלש כחו מתנועתו הטבעית (הוא, שם, הכניעה ג). אחר עמדו על חכמת השיעור ועל המוכדיטאות ותנועות הגלגלים ופשיטות הכדור (הוא, שם, הסנון הנפש ד). תנועות חפציות לא הכרחיות ולא טבעיות (הוא, כוזרי ה כא). וכאשר כלה זמירותיו עמד על עמדו לערוך תהלותיו וכסה פניו ולא מענות ועמד בגאוה והרבה תנועותיו והניע כתפותיו (ר"י חריזי, תחכ' כד, קאמינקא, 222). כי התנועה הגלגלית הסבובית והעגולית מה שאליו יתנועע ממנו יתנועע (מנחם גילכי, מפתי לר"ד הבבלי, לקו"ק, נספח' 49). קצת הגשמים מתנועעים תנועה סבובית וכל מתנועע תנועה סבובית אין לו הפך התולדה (כל מלאכת ההגיון, הסקף, כט). אם כן באמת תנועת השכל היא יקרה ונכבדה מתנועת הטבע (בן המלך והנזיר כט). כי אד עלה מן הארץ והניע האויר תנועה חזקה וחדשה (ר"מ א"ת, מלות הגיון לרמב"ם ט). כי בתנועותיו (של הירח) יחיה המטר בצווי הבורא (רד"ק, שרשים, אור). שהזמן נמשך אחר התנועה והתנועה דבקה בגלגל (ר"א הקראי, גן עדן, הקד', ג). הדפק הוא תנועה מכלי הרוח מחוברת מהתקבצות והתפשטות וכו' ונאמר כי כל דפיקה הנה היא מרכבת משתי מנוחות ומשתי תנועות (קאנון א ב ג א). וזה כנגד התורה הקדושה אשר בארה היות התנועה מחודשת (מנחת קנאות, קופמן, 18). שהסבה הראשונה תניע הגלגל תנועה יומיית (שם, 20). התנועה שם נאמר ראשונה על העתק הגשם ממקום למקום או על העתק מצבו ר"ל שיהיה היושב עומד או שוכב או שאר המצבים (אמו"ר לראב"ד א ג). אחר כן הפלוסופים העתיקו שם התנועה ג"כ אל כל שינוי יהיה לגשם מעט מעט בדבקות והדרגה (שם א ה). שתנועת הגשמים הטבעיים נחלקת לשני סוגים אם ישרה ואם סבובית, והתנועה הישרה שני מינים אם מהמרכז אל המקיף ואם מן המקיף אל המרכז, והתנועה הסבובית היא אשר סביב המרכז (כ"ד אבן יחיא, לשון למודים ה). להרגיל התנועה בבקר קודם האכילה לחמם הגוף (ר"י אברבנאל, שמות, ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה). שהוא הזמן אשר יסכימו השרים לעשות טיול

---

[1]) [עי' גם קלצקין-צובל, אוצר המונחים הפלוסופיים ד, 212–218. בלשון ימינו חֻדש מן השם גם פעל ⁺הִתְנִיעַ, כדגמת תרם מן תרומה, במשמ' עורר תנועתה של מכונה, כגון התניע את (מנוע) המכונית, ועוד, ומכאן גם ש"פ ⁺הַתְנָעָה.]

ותנועה ולציד ציד (סוף ס"א כ, ויסי בבקר וילא יסוככו). בצורות אשר יעשה המגדף בפניו, קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו (סוף, מ"ב יט). וזה הצמצום נעשה ע"י תנועת השמחה, כמו האדם השותק על רוב השמחה הוא מתנועע וכו' (כפתלי ב"ר יעקב אלחכן, עמק המלך ג). — ואמר המשורר: ואז נתכנו אישים וצ׳ירות בעולמו בעצם מרוצתו וכח תנועותיו (מיחס לראב"ע, בסס אל, כסכה א, 194). — ✱ובמשמ׳ הגה הנוצר בכלי הדבור בזרימת האויר דרך מיתרי הקול ללא עצירה בדרכו, Vokal, Selbstlaut; voyelle; vowel[1]): ולולי כובד האריכות ושלא לצאת מענין הספר אז פרשתי אלה התנועות האוגרות לשון העברים באר היטב ולמדתי על מקומות הקמצין והפתחין במשפט (אותיות הכח והמסך לר"י חיוג, כוט, 4). מהם אשר תנוע (השוא) בתנועת האות שאחרית בשתחיה האות אשר אחריה אלף או הא או חית או עין וכו' כמו יְאַבד הון, תנועת היוד בפתח בעבור כי האלף פתוחה אחריה, וכמו תְּאֵנה, תנועת התוו בצרי שהאלף אחרית בצרי וכו' (סס, 4—5). וכאשר תפשתי דברי התנועות הנקראות שבעת מלכים (ראנ"ע, לחות, א). ויאמר ר' יהודה המדקדק הראשון ז"ל כי זה וא"ו המשך תחת אל"ף השורש ותנועת החיר"ק למטה, על כן תנועת החיר"ק למטה (סס סס). ואחר שדברתי על התנועות אדבר על המשקלים (סס, ה:). הנה תשים באות השנית אחת מן התנועות שהן ז' מלכים ותסובב התנועה עם כל התנועות ופעם תהיה המלה מלעיל ופעם מלרע (סוף, ספר ססס, קבולה קונטרסים, ז). כי מה שישתנה מהתנועות קצתם אל קצתם (ר"י א"ס, הקדמה לריב"ג ח). התנועות הפשוטות הן שלש, תנועת הקבוץ ותנועת הפתוח ותנועת השבר (פרק בתנועות מס' הסרפים סל ר' סעדיה אבן דכאן, מלאכת ספיר לניבויאר). וחמש מהן יקראו אותנה חכמי המסורת מלכים ואלו הן חלם שורק קמץ חרק צרי והן כלנה תנועות המשך כי עם כל תנועה מהן נח נעלם וכו' וחמש תנועות הנשארות יקראו אותן עבדים ואלו הן קבוץ שפתים ופתח וסגול וקמץ חטף וחרק קטנה (סס). ולא יקרא עבד אצל אלו אלא השבא או מה שיורכב ממנה ומתנועת אחרת (סס). — ✱ותנועות גדולות, ✱ותנועות קטנות: אֲ תנועה קטנה והיא תקרא פתח גדול (ר"י קמחי, כפר זכרון, 17). אָ תנועה גדולה והיא תקרא קמץ גדול (סס סס). דע כי התנועות הם חמש וכו' אלה הם חמש התנועות גדולות ויש להם חמש בנות כנגדן ותנועתן קטנה ושפלה מהאמות וכו' חמש התנועות הגדולות אחריהם נח לעולם וכו' ובראותך תנועה גדולה ובצדה שו"א תרחיב קריאת התנועה ותניע השו"א (רד"ק, מכלול, סער הנקוד, ליק, קלו.). — ✱ובמלאכת השיר, במשמ׳ הברה הפותחת בעצור עם תנועה ללא שוא לפניהם[1]): יהיה השיר השקול המסכים מכל צדדיו במספר תנועותיו והסכמת הטורים כל אחד עם חבירו בחרוז שוה (ר"מ בן חביב, מרפא לסון דרכי נעם, ו.). כי המשוררים יקראו יתד לעבד ומלך יחד ולמלך לבדו יקראו תנועה, דמיון זה דְּבָרִים הוא מורכב מיתד ותנועה. כי שבא הדלת וקמץ הבית הוא היתד וחירק הריש היא התנועה (סס, ע:). — ובשמוש משאל לגבי פעילות מדינית וכד׳, ✱התנועה הציונית, ✱תנועת הפועלים ועוד, כתרגום המלים הלועזיות, Bewegung; mouvement; movement, באותו שמוש, נוהגת המלה בספרות ובדבור.

✱**תְּנוּעִי**, ת"ז, — של תנועה, מטבע התנועה: אבל צריך שתתחבר עם תנועת האות הסמוך לה אם מאחריה או מלפניה לחיות מרגשת במבטא בחבור האות התנועית (בן זאב, תלמוד לסון עברי, מבוא, כלל ז). וצורת סגול בהברת הגרון וצירי ושורק וחולם וכו' כל אחד בשם האיכות התנועיי שעושה כלי הדבור בהוצאת האות בחברה ובשמיעת קול (סלמה פפנהיים, יריעות שלמה א, הקד׳ ב:).

---

1) [בשמוש זה באה המלה כתרג׳ הערבי חַרַכַה a), תנועה, מן חַרַכַ b), נוע, ששמושיו כשמושי הפעל העברי. ועי׳ נוּעַ.]

a) حركة b) حرك

---

1) [עי׳ יָתֵד, עמ׳ 2198].

תְּנוּפָה [1], ש״נ, סמי׳ תְּנוּפַת, מ״ר תְּנוּפֹת, — כמו תרומה: ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו והנפת אתם תְּנוּפָה לפני יי׳ (שמות כט כד). ולקחת את החזה מאיל המלאים וכו׳ והנפת אתו תְּנוּפָה לפני יי׳ (שם שם כו). וקדשת את חזה הַתְּנוּפָה ואת שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם וכו׳ והיה לאהרן ולבניו וכו׳ כי תרומה הוא (שם שם כז–כח). וכל איש אשר הניף תְּנוּפַת זהב ליי׳ (שם לה כב). ויהי זהב הַתְּנוּפָה תשע ועשרים ככר וכו׳ (שם לח כד). ונחשת הַתְּנוּפָה שבעים ככר וכו׳ (שם שם כט). ולקח כבש אחד אשם לִתְנוּפָה לכפר עליו (ויקי יד כא). מיום הביאכם את עמר הַתְּנוּפָה וכו׳ ממושבתיכם תביאו לחם תְּנוּפָה (שם כג יח–יז). והניף אתם הכהן תְּנוּפָה לפני יי׳ קדש הוא לכהן על חזה הַתְּנוּפָה ועל שוק התרומה (במד׳ ו כ). והעמדת את הלוים לפני אהרן ולפני בניו והנפת אתם תְּנוּפָה לפני יי׳ (שם ח יג). וזה לך תרומת מתנם לכל תְּנוּפֹת בני ישראל (שם יח יא). — ומלחמות תנופה, במשמ׳ מלחמה לשם הנפת קרבן בתנופה: והיה כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח יי׳ עליו בתפים ובכנרות ובמלחמות תְּנוּפָה[2] נלחם בה, כי ערוך מאתמול תפתה (ישעי׳ ל לב–לג). — ובמשמ׳ המוחשית, הרמת היד בגערה: וחרד ופחד מפני תְּנוּפַת יד יי׳ צבאות אשר הוא מניף עליו (ישעי׳ יט יז). — ואמר בן סירא: טובה שפוכה על פה סתום תנופה[1] מצגת לפני גלול (ב״ס גניי ל כא, סגל, קסח). — ובתו״מ, במשמ׳ מעשה המניף את הקרבן[2]: הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות וכו׳ נוהגין באנשים ולא בנשים (קדוש׳ א ח). יציקות ובלילות תנופות והגשית הקמיצות וההקטרות וכו׳ (תוספת׳ דמאי ב ז). יניפנו הכהן, בנין אב לכל התנופות שיהיו בכהן (ספ״א ויק, אמור פרשה י). שחרי תנופה שירי מצוה היא (סוכה לח.). וכי תנופה מכפרת (מכות׳ לג:). שכל מקום שיש תנופה יש הרמה (מד״ר במד׳ ט). — ובסהמי״א: שיש לבית דין לשמור שיעשה הפסח והאביב נמצא בעבור תנופת העמר (ראב״ע, אגרת השבת, קנולי קונטרי). דמיון המשל לחרב חדה גמד ארכה אשר חך בתנופה אחת ותתדור בקרב איש ולב עמק (אגרות יל״ג א ב). — *ובמשמ׳ תנועה מתנועות הלשון, בדקדוק: והשוא פעמים הוא נח ואין לו תנופה ופעמים הוא נד ויוצא בשפה (סורים הקורא, דרכנבורג, 56). — ‏*ובהשאלה, במשמ׳ תנועת הלב והרוח בכח גדול, כאלו בתנופת היד; Schwung; élan; ardour, נוהג בספרות ובדבור[3].

תנוק, תנוקת עי׳ *תִּינוֹק, *תִּינֹקֶת.

תַּנּוּר [4], ש״ז, מ״ר תַּנּוּרִים, תַּנּוּרֵיהֶ, — מתקן בנוי לבנים או אבנים, ואח״כ גם ממתכת, שמסיקים

---

1) [אין נוף בעברי׳ שבמקרא אלא שרש נרדף אל רום, וכן נוף הוא רום, ועל כן בא אף הניף תנופה בתורת באותה משמ׳ כמו הרים תרומה — ובקצת מקומות הרגיש רסע״ג בדבר — כמשמ׳ משאלת כלשון הבאת תרומה ולא, כפי שהובן הצרוף אף במסרת, במשמ׳ מוחשית כהנפת בידים ממש, אף על פי שהיתה זאת המשמ׳ הראשונה של שני הצרופים הרים תרומה והניף תנופה יחד. בחקת התורה כבר נתיחד שמושיהם של שני הצרופים, עד שבא (הרים) תרומה לגבי דבר שאין בו רוח חיים כנגד (הניף) תנופהו לגבי בעלי חיים, ואף בהנפת אבריהם בקרבן, ובני אדם.]

2) [כמבֹאר בהערת העורך בערך תֹּף אין הכונה כאן לתפים וכנרות לנגון, אלא לתפים ולכירות אש לשרפת בני אדם בקרבן המלך, בהתאם להמשך: כי ערוך מאתמול תפתה, גם הוא למלך הוכן, העמיק הרחב מדררתה אש ועצים הרבה וכו׳, ועל כן גם תנופה כאן לשון הנפת הזבח היא, ולא לשון תנופת יד בגבורות תנצחון.]

1) [כלו׳: כמטעמים הנשפכים על פה סתום, ללא הנאה למקבלם, כך מתן תרומה לרצוי האלילים, שאינם שומעים את קול המתפלל.]

2) [כהבנת הפעל הניף בתו״מ כלשון העלאה והורדת ממש.]

3) [לפי זה משמשים גם צרופים כגון מלחמת תנופה היום במשמ׳ של מלחמה רבת התנועה בכח. בקטע של סדר עבודת יוה״כ (Elbog., Stud, עמ׳ 177): תרחף בשמי שפר מתניף עפר הוצב למספר ולא נספר, שם רמש ואין מספר. ונראה שהנוסח משבש.]

4) [כמו תַּנּוּר בעברי׳ בא באותה משמ׳ גם תַּנּוּר באשור׳ (ר׳ ביחוד את הצרופים המרבים המובאים במלונם של Muss-Arnolt ו־ עמ׳ 1178), בארמ׳ שבתרגומים (בעוד שב קומו בארמ׳ שבמקרא

בו אש לחמום או לאפיה ולהתכת מתכות ועוד, Ofen; poêle, four(neau); stove, oven: והנה תַנּוּר[1]) עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה (ברא׳ יה יז). ועלו (הצפרדעים) ובאו בביתך וכו׳ ובְתַנּוּרֶיךָ ובמשארותיך (שמות ז כח). וכל מנחה אשר תאפה בַּתַּנּוּר וכל נעשה במרחשת ועל מחבת (ויקי ז ט). תַּנּוּר וכירים יתץ טמאים הם (שם יא לה). ואפו עשר נשים לחמכם בְּתַנּוּר אחד (שם כו כו). — ומאפה תנור, דבר שנאפה בתנור: וכי תקרב קרבן מנחה מאפה תַנּוּר סלת חלות מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן (שם ב ד). — ובהשאלה, ככנוי למוקד[2]): נאם יי׳ אשר אור לו בציון וְתַנּוּר לו בירושלם (ישע׳ לא ט). כלם מנאפים כמו תַנּוּר בערה[3]) מאפה (הושע ז ד). כי קרבו כַתַּנּוּר לבם בארבם[4]) (שם שם ו). כלם יחמו כַּתַּנּוּר (שם שם ז). כי הנה היום בא בער כַּתַּנּוּר והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא (מלא׳ ג יט). תשיתמו כְּתַנּוּר אש לעת פניך (תהל׳ כא י). עורנו כְּתַנּוּר נכמרו מפני זלעפות רעב (איכה ה י). — ובשם מקום: ואת מגדל הַתַּנּוּרִים

אַתּוּן, אתון נורא, שגם כנגדו אַתּוּנ באשור׳), וכן בסור׳, וכנראה מארמ׳ עברה המלה גם לערב׳ ולפרס׳. מקור המלה, שכנראה אך במקרה דומה היא בצלצולה אל אתון נורא באותה משמ׳, אולי אינו בשפה שמית, ועי׳ במחקרים הרשומים במלון האשורי הנזכר לעיל. הסימנים חמשמשים בשומרית כתמורת תִנּוּר באשורי׳ מורים על תנור עשוי מלבני חרס, אבל אפשר שגם בימי קדם בנו אף תנורי מתכת.]

1) [יוסף הלוי ואחרים גורסים כאן תִּמּוֹר אש, ואין זה מוכח.]

2) [זאת כנראה הכונה, כדעה אחת המובאת בפרושו של רד״ק, ולא כדעה אחרת (עי׳ גם רש״י), שכאלו הכונה למדורת אש לשרפת הפושעים.]

3) [לדעת פרשנים עברים תנור לשון זכר, על כן מלת בוערה מלעיל (לשון ראב״ע), ואולם כדעת רבים היום לא כונה המסרת בחלקת המלים, וצ״ל: כתנור בֹּעֵר הֵם, אֹפֶה ישבת וכו׳, ועי׳ על כל הפרשה בדברי העירך בספרו הלשון והספר א ע׳ 95 וכו׳, מהד׳ שניה, ע׳ 115 וכו׳.]

4) [לפי דברי העורך במקום הנזכר צ״ל: כי קֵרְבוֹ (של המלך) כתנור, לִבָּם (של השרים) בְּאוּר בָּם, כאותה הקבלה של אור ותנור בישע׳ לא ט.]

(נחמי׳ ג יא)[1]) — ובתו״מ: משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה וריחים ותנור (שביע׳ ה ט). ואין נותנין את הפת לתנור עם חשיכה וכו׳ אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום (שבת א י). נגע בחרסו של תנור יקלוף את מקומו (פסח׳ ז ב). ומרחיקין את הריחים שלשה מן השכב שהן ארבע מן הרכב ואת התנור שלשה מן הכליא שהן ארבע מן השפה (ב״ב ב א). תנור שהוסק מאחוריו וכו׳ טמא מעשה שנפלה דליקה בתנורי כפר סגנה (כלים ה ד). תנור לטמון בה אונין של פשתן (ירוש׳ שביע׳ ה ט). מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים[2]) (תענ׳ ל.–ל:). — ובמשמ׳ אפיה: ואפה שלשה תנורין בשבת אחד זו אחר זו (שם ע״ז ה יא). אין לוקחין פת מנחתום כותי במוצאי הפסח אלא לאחר שלשה תנורים[3]) (כותים ב, הוצ׳ קירכהיים, 35). — ובסהמ״א: חלון שלמטה עם הקרקע בתנור ליכנס בו הרוח כדי שיוסק שמו עין (ערוך, ערך עין). ולא ידע כי אפרים לקח ברכתו והושיבו בין תנור וכירים (עמנו׳, מחב׳ יד, ירדן, 258). כי חצות לילה יקום לחודות וכו׳ וישב בין תנור וכירים ולא יאכל עד הצהרים (סוה, טו, שם 269–270).

תַּנְחוּם, ש״ז, במקרא רק מ״ר תַּנְחוּמִים, תַּנְחוּמוֹת[4]), כנ׳ תַּנְחוּמֶיךָ, תַּנְחֻמֶיהָ, תַּנְחוּמֹתֵיכֶם, — דברים ומעשים הבאים להפיג צער ואבל מלב חוזלת, Trost; consolation: למען תינקו ושבעתם משד תַּנְחֻמֶיהָ (ישע׳ סו יא). תַּנְחוּמֶיךָ ישעשעו נפשי (תהל׳ צד יט). המעט ממך תַּנְחוּמוֹת אל (איוב טו יא). שמעו שמוע מלתי ותהי זאת תַּנְחוּמֹתֵיכֶם (שם כא ב). — וכוס תנחומים: ולא ישקו אותם כוס תַּנְחוּמִים

1) [בארמ׳ שבתו״מ באה מלת תנורא אחרת במשמ׳ קובע וסגן וכד׳ (תנורא דפרזלא וכד׳), שאין לערבב אותה במלת תַּנּוּר, תַּנּוּרָא זו, אלא, כפי שהראה י. נ. אפשטיין בלשוננו ט 106 וכו׳, היא הפרסית tanuvâra.]

2) [מקום מנוול שבבית — רש״י.]

3) [כלומר לאחר שאפה שלש פעמים בתנור זה.]

4) [אולי מן תנחומה, תנחומת, כש״נ, וראה גם בהערות שאחר זו.]

על אביו ועל אמו (ירמ' יו ז). — ובתו"מ [1]), קבל תנחומים: ובשמת טבי עבדו קבל עליו (ר"ג) תנחומין אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים (ברכ' ב ז). נכנסו תלמידיו (של ר"א) אצלו לנחמו ולא קיבל עליו תנחומים (ע"ז עו:). אמר הקב"ה לאברהם לך ונחם את ירושלים שמא מקבלת תנחומים ממך, הלך אברהם ואמר קבלו ממני תנחומים וכו' (פסיק' רבי ל, כמתו). — *ודבר עמו תנחומים: המוצא את חבירו אבל בתיך י"ב חודש מדבר עמו תנחומים ואינו שואל בשלומו, לאחר י"ב חודש שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין (מו"ק כא:). — *ותנחומים נתונים לך: בא הושע אומר לה (לציון) עמדי וקבלי כום תנחומים וכו' אמרה לו מה בידיך אומר לה כך אמר לי הקב"ה בטל אותו הכעס מעכשי' אחיה כטל לישראל אמרה לו הושע הרי תנחומים נתונים לך וכו' ניחומים של הבל הם וכו' בא עמום אמר לה עמדי וקבלי כום תנחומים וכו' א"ל הרי תנחומיך נתונים לך (פסיקי רבי כט כמתו, מא"ם, קלח:). — *ודברי תנחומים: מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים (ברכי לא.). — *ותנחומי אבלים: ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים וכו' פחות מעשרה (מגי' ד ג). ליקוט עצמות אין אומר עליהן קינים ונהי ואין אומרין עליהן לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים וכו', ואילו הן תנחומי אבלים מה שהן אומרי' בשורת (ירוש' פסח' ח ח). תנחומי אבלים וביקור חולים וגמילות חסדים מביאין טובה לעולם (אבות דר"נ ל, נסחא א). — *ותנחומים של הבל: תנחומים של הבל [2]) ניחמו רבן גמליאל לאותו האיש (כז מגילה, כתובי י:). — ובסהמ"ה, *אגרת תנחומים, אמנם בטרם מותו כתב אגרת תנחומין לאמו וכתב בה אמי כשיגיעך מיתת אלכסנדר וכו' (סלמה חיים חבל טוב, למה לדיק). — :מ"י *תַּנְחוּם: ותהי זאת תנחומתיכם, את אשר תחרישו ותשמעו אלי ואת תהי לו תנחום מאתכם (רס"י, איוב כא ב). — ואמרו פיטנים ומשוררים: הזדרזו בתנחום [1]) אבל לדבר על לבו (ר"י בר ראובן, אמנם כי אחם, אזהרות). תנחומי שעשעי נפש כי לא תמנו (ר"י בן גיאת, יום לכו, סעה"ם, 18). התנחומים תדבר על לבבי ואיכה אחריו נחם ושבר (ר"ם סנגיר, התנחומים, הברמן ב, 108).

1) [מימי חז"ל ואילך משמשת המלה בעבר' ובארמ' גם בשע"פ, ר' תנחומא, תנחום ירושלמי ועוד, כראית הנולד כתמורה מנחמת על מות האב וכד'' ווכן בא אף במקרא תַנְחֻמֶת (ש"ב כה כג ועוד) השוה גם נחום ועוד והנאמר על נח: זה ינחמנו, (בראש' ה כט).]

2) [השוה במקרא: וחלמות השוא ידברו הבל ינחמון (זכריה י ב), ואיך תנחמוני הבל (איוב כא לד).]

תַּנְחוּמָה, תַּנְחוּמֶת, עי' תַּנְחוּם.

תָּנַי, עי' *תַּנָּאִי.

תַּנִּים, עי' גם תַּנִּין.

א. תַּנִּין [2]), תַּנִּים, ס"ז, מ"ר תַּנִּינִם, תַּנִּינִים, — בע"ח גדול בדמות נחש החי במים [3]), Seeungeheuer, Seedrachen; monstre marin, dragon marin; sea-monster, sea-dragon: ויברא אלהים את התַּנִּינִם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם (בראש' א כא). קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לְתַנִּין (שמות ז ט). — ובכנוי לפרעה מלך מצרים: הנני עליך פרעה מלך

1) [עי' בהערות שלפני זו.]

2) [גם באוגרית' בא תנן באותה משמ', כנראה גם בכנוי ללתן (הלויתן), שר הים שצורתו צורת נחש. וגם במצרי' תנין, בארמ' ובסור' (במלה שאולה) תַּנִּינָא, ערב' תִּנִּין a), כוש' חַםַן. אין לקבע אם נולדת המלה בלשון שמית, אולי בקרובה אל נון, ארמ' נוּנָא, דג גדול, או ששאולה היא מלשון אחרת, לא שמית. במקרא יש שהחלפה המלה בתַּנִּים, מ"ר מן תַּן, ועל כן בא אף תַּנִּים (יחזק' כט ג; לב ב) במק' תַּנִּין, ואולי יש לראות בכך תרגום לא מְדיק מארמ' תנין, כסימנים אחרים המורים על תרגום מארמ' בכמה פרשיות של ס' יחזקאל.]

3) [בכמה מקומות אפשר שהכונה לקרוקודיל שביאור, אך קשה לקבע אם זאת גם משמ' המלה, או שלפנינו שמוש שבהשאלה.]

a) تنّين

מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו (יחזק' כט ג). ואתה (פרעה) כתנים בימים (שם לב ב). — וככנוי ללויתן שר הים: ביום ההוא יפקד יי' וכו' על לויתן נחש ברח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים (ישע' כז א). הלוא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין (שם נא ט). אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים על המים (תהל' עד יג). הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר (איוב ז יב). — ובלע כתנין: אכלנו הממנו נבוכדראצר מלך בבל וכו' בלענו כתנין[1] (ירמ' נא לד). — וחמת תנינים: חמת תנינם יינם וראש פתנים אכזר (דבר' לב לג)[2]. — ובתו"מ: ורבו יתירה הוספת לי (דני' ד לג) אמר רב יהודה אמר רבי ירמיה בר אבא מלמד שרכב על ארי זכר וקשר תנין[3] בראשו (שבת קנ.). וכתוב בה (במגלה) לאחר ד' אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם העולם יתום מהן מלחמות תנינים[4] מהן מלחמות גוג ומגוג ושאר ימות המשיח (סנה' צז:) המפלת כמין בהמה וכו' א"ר יהודה אמר שמואל מ"ט דר' מאיר הואיל ונאמר בו יצירה באדם אלא מעתה המפלת דמות תנין תהא אמו טמאה לידה וכו' (נדה כג:). ד"א אשר קרהו (את מרדכי) בחלום וכו' וירא והנה רעש גדול וחזק וכו' והנה שני תנינים גדולים ויריעו זה לקראת זה ויערכו מלחמה וכו' והתנינים נלחמים כאכזריות חמה ואין מפריד ביניהם וכו' (מד"ר אסתר ד ז, ויגד לו) — ובסחמ"א: וכל התנינים הגדולים שבי' מזונו של לויתן וכו' והוא פותח פיו והתנין הגדול שבא יומו להאכל הוא בורח ונס ונכנס לתוך פיו של לויתן (פרקי דר"א ט). היה לכשדים אלוה והוא תנין גדול יושב במערת וכו' (יוסיפון, גינצבורג, לא). (ויאמר המלך לצפרדע) ומי הוא מלככם אמר התנין אשר בים (קלונימוס, בעלי חיים ג יב, לו). כל חיות הים יפחדו ויראו מהתנין מלבד חית קטנת אשר בים (שם, לו:). התנין הגדול (גראסע וואל פיש) השוכן בימי גרענלאנד אצל ים הקרח והיא החיה הגדולה מכל חיות הים ויבשה בעולי' (ליכדא, לאסית למודים ו, עז.) התנים (קראקאדילע) הוא הגדול מכל יתר מיניו וידוע לנו משנים כבירים דומה בתארו להלטאה ואורך גופו יותר מחמשה עשר אמות (תולדות הטבע, קלג). — *ותנים ההדי: תנים ההודי (גאנגיז קראקאדיל, גאפיאל) משכנו בהודו המזרחית בנהר גאנגי"ז, ארכו שש אמות וכו' (שם, קלט). — *ותנין החץ: תנין החץ, גופו ארוך כמאתים וחצי ומקצהו יוצא זנב ארוך בתאר זנב העכבר סנפירי בטנו ארוכים ועל גבו קוץ ארוך כרבע אמה וחלול וכו' (שם, רעו). — *ותנין עור, כנוי למלאך: והרג את התנין אשר בים הוא התנין עור העושה שושבינות בין סמאל הרשע ובין לילית (כפתלי אלחנן, עמק המלך, קכא). ובשמאלה נחש רוכב על תנין עור והתנין רוכב על לילית (עמנואל חי, מסכת חסידים, היכלות הקליפות ד). — ובחכמת התכונה, *תנין, כמו ב. *תלי: והתלי הוא מקום בגלגל הנקרא תנין והוא הקו הנמשך מן הראש אל הזנב והם התוכי גלגל הככבים המיוחדות לגלגליהם היוצאים מן המרכז ומה שהוא מצד הגובה יקרא ראש ומצד השפלות יקרא זנב ומה שביניהם יקרא תנין והוא דימה אל דג דק הראש והזנב דק וגדול הבטן (דונש בן תמים, פרוש לס' יצירה, סט). תלי שם התנין הנזכר בחכמת התכונה הוא בערב גוזה"ר רמז בו אל עולם השכל (כ"י א"ת, כוזרי ד כה). שאחת מהם (משתי נקודות התלי) שעליה יעבור לו הירח וממנה יפנה לרוץ ולהתגלגל בדרכו וכו' תקרא ע"ד פרט ראש התנין ונקודה השנית ממנה שכנגדת וכו'

---

[1]) [קרי: אכלני הממני וכו' בלעני.]

[2]) [המלה באה גם בשם המקום עין התנין (נחמ' ב יג).]

[3]) [אמנם כך הגרסה גם בכתבי היד ובהקבלות המובאות בד"ס, ועל כן פרש רש"י: שקשר תנין גדול נחש גדול בראשו של ארי כמין אפסר; אעפ"י כן קשה הצרוף מצד הענין והלשון יחד, ויתכן שהעקר: שרכב על ארי זכר וקשר תגין (ז"א כתרים) לראשו, והשוה מאמרים כגון: ועומד (המלאך) אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו (חגי' יג:), וכן בארמ' שבתו"ם: תלת מאה (מלכי) קטירי תגא איכא בגרממיא של אדום (מגי' ו:). ומעין זה באקדמות. ואין גם כאן קשר פעל אלא ש"ז, והכונה: שרכב על גבי ארי זכר, כשקשר של כתרים בראשו של הרוכב, ולא של הארי, וצ"ע.]

[4]) [עי' במובא לקמן ממד"ר אסתר על חלומו של מרדכי.]

תקרא על דרך פרט זנב התנין (ילחק ישרחלי, יסוד עולם, מח.). — ואמרו פיטנים ומשוררים: והאיצו ופגעו לי בתנין אשר שכל ויהיה לי לחבר (כ"ם הנגיד, סתנחומים חדבר, הברמן ג, 108). ועז התלי לעויר ולכשיל דמות תנין וגבו תבוסתו והעז מראשותיו (רמב"ע, בשם חל, בכלדי, כח). רועה ואחיו עם זקני באו לתנין בשם יי' וכו' שב תנין להודות רשעו ודרך האמת ציר הודיעו (רלב"ע, לוסות חל, חיגר, 106—107). חיל גבר עניו הודע לתנין עניניו (הוח, חחד רבה, שם, 108). נועץ תנין בעפיו ויאמן בדבר חכמיו (הוח, חל מי כמסילך, שם, 112).

ב. **תַּנִּין**, ש"ז, — כמו תַּן [1]: ואם אחי תנינים ורעי יענים לא השיגו בניהם כי מתמרורם אגדיל תמרורים (מנחם, חגרת לחקדחי פעס"ם, 2).

תַּנַ"ךְ, — ראשי תבות של תורה נביאים כתובים.

תַּנַכִ"י, ת"ז, — שמצוי בתנ"ך, שהוא לרוח המקרא, מקראי.

תָּנַע, הפי' הִתְנִיעַ, — עי' תְּנוּעָה, בהערת העורך.

תָּנַק, קל לא נמצא.

— הפע', הִתְנִיק, — פעל מספק [2]: ואמר הפיטן: בתלש שמונים מצרופה בנתקו בין טמא לטהור באזהרות בהתניקו בהגיון צמר ופשתים ריב בשתקו (כ"ח קליר, חגמי קריס, הפלרת פיבח ללונך, 210).

א. **תִּנְשֶׁמֶת**, ש"נ, תִּנְשָׁמֶת, — עוף לילה מן העופות הטמאים, כנראה ממיני ה noctua [3], s. Art Eule; hibou; a kind of owl: (ואת אלה תשקצו מן העוף וכו') ואת התִּנְשֶׁמֶת ואת הקאת ואת הרחם (ויק' יא יח). את הכוס ואת הינשוף וְהַתִּנְשָׁמֶת (דברי' יד יו). — ובסהמ"א: התנשמת (פלאמינגע): התנשמת (פלעדרמויז) והוא הידוע הנמצא בכל גלילות בארץ תוארו כעכבר וארבע רגליו דבוקים בעור רחב ודק אשר לו ממעל על גבו וכו' (כ' ליכדה, כחסיח למודים ח ו, יח:). התנשמת (פלעדער מויז) גדולה מאד מקצה ראש כנף אחד עד קצה ראש השני מרחק בי רגל (ס' בלוך, סבילי עולם ח, מלכים, עו:).

ב. **תִּנְשֶׁמֶת**, ש"נ, — מין ממיני הלטאות [1]: וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ וכו' והאנקה והכח והלטאה והחמט וְהַתִּנְשָׁמֶת (ויק' יא כט—ל).

תְּסִבָּה, ש"נ, — סיבוב, מעשה הַמֵּסֵב סביב בארץ, Rundgang; ronde; round: כי אם בתסבתה בקר וידע כי אל משאת לבש נחנו שמרם (תעודות לכים, ז, 9, טורטשינר, ע' 106) [2].

---

[1]) [עי' תַּן, הערות.]

[2]) [אמנם אפשר לשער, שיש כאן צורה שנגזרה מן ינק או אף, כפעל משני, מן תינוק, אבל אפשר, שיש לגרס בהנתיקו, מן נתק, וכך נראה יותר.]

[3]) [והוי מקרב זה יוצא מן הענין, ואמנם אין ללמד דבר מן הקרבה המדֻמה לפעל נָשַׁם או נָשַׁף, ואולי קרוב יותר להשוות בארמ' רמשא, כהקבלה לעברי' נֶשֶׁף, במשמ' חשכת הערב, הלילה, כדגמת יַנְשׁוּף או לילית, וכן noctua באותה משמ' ברומ', ועל כל פנים אין לספק והוי מדיק יותר על גזירה לשונית זו או זו. ועי' ב. תִּנְשֶׁמֶת, הערה. היו שראו בתנשמת את העטלף, אבל אין והוי זה עולה יפה בענין.]

[1]) [משמ' זו יוצאת גם כאן מן הענין בלבד, ואין ראיה לזהוי השם בזקית (Chamaeleon), כבעל חיים נושם ונושף דוקא, וגם כאן, כמו ב־א. תנשמת, עדיפה הגזירה מלשון חשכת הליל, נשף, רמשא בארמ', כבעל חיים שיוצא בחשכת הליל, ומכאן תשובה לשאלה, כיצד נקראו גם מין ממיני העוף וגם מין ממיני הזוחלים באותו שם (עי' במחלקת החכמים בחולין סג.: תנשמת באות שבעופות אתה אומר באות שבעופות או אינו אלא באות שבשרצים), הואיל ושניהם בעלי חיים ליליים, שומרי נשף הם.]

[2]) [לפי המסגרת שנקבעה ע"י המחבר לא הובאו כאן מלים כגון תַּסְפִּיק, תְּסַבֹּבֶת, תְּסוּגָה, ועוד, שנולדו בלשון ימינו ואינן במקורות, ואף לא מלים

***תָּסִיל** [1], — גוזלי אפרוח היונה. Täubchen; petit pigeon; little pigeon: תסיל פסול משום תורין וכשר משום בני יונה[2] (רמבא בשם ר' יהודה, חולי' קב.). יונה על ביצי תסיל פתו, תסיל על ביצי יונה מהו (ר' זירא, שם קמ:).

***תְּסִיסָה**, ש"נ, — שם"פ מן תָּסַס, Gärung; fermentation: יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו[3] שלשה ימים (קנס' ע.; ע"ז ל:)[4].

*תסס

[5], ממנו *תְּסִיסָה, *תָּסַס[6].

***תָּסַס** [7], פ"ע, — פעפע בהשמעת קול שריקה בשעת רתיחה או החמצה וכד', gären, sieden; fermenter, bouilloner; to ferment, boil, בפרט לגבי היין: יין תוסס כל זמן שהוא תוסס אין בו משום גילוי וכמה תוסס שלשה ימים (תוספת' תרומ' ז טו, וכעין זה ירוש' שם ס ה, בבלי תעני' ל., קנס' ע., ע"ז ל:). — *ותסס הדם: וכיון שעלה נבוזראדן לכאן ראה את הדם תוסס, אמר להן מה טיבו של זה אמרו לו דם פרים וכבשים וכו' מיד הביא פרים וכו' ושחטן עליו ועדיין הדם תוסס וכו' (ירוש' תעני' ד ח; וכעין זה מד"ר איכה פתיח', ר' יהושע דסכנין). מעשה בשני אחים שהרג אחד מהן את חבירו מה עשתה אמן נטלה כוס אחד ומלאתו מדמו וכו' והיתה נכנסת כל יום ויום ומצאה אותו הדם תוסס (מד"ר דברי ב; וכעין זה פסיק' רב' כד). בשעה שעלה נבוזראדן להחריב את ירושלם רמז הקב"ה לאותו הדם שהיה תוסס ועולה רנ"ב שנה וכו' ועשו כל ערמה ולא נח והיה הדם תוסס ומרתיח וכו' (מד"ר קהלת פרשה ח, ועוד לאיתי). — *ותסס הגוף: והעצמות יחרו, את מוצא בשעה שגלו ישראל היה גופן תוסס כהדא מרקחתא (מד"ר איכה פתיח', ר' אבהו). — וכפ"י, *תססה הארץ אש: נתן (המלאך שנאבק עם יעקב) אצבעו בארץ התחילה הארץ תוססת אש (מד"ר ברא' עז; וכעין זה שם שה"ש, מי זאת). — ובסהמ"א: וכשעמד קין והרג הבל אחיו היה דמו תוסס בארץ (מדרש ויושע, דברי חכמים, יד). — ואמר הפיטן: זבובי מות יבאיש עסיסים זדונות ופשעים תוססים (ס' אלהי הצבאות צג, סליח' שחרית יוכ"פ). מסתרים שחוט אחרים ובדמיהם מתבוססים וכו' נגד עיניך לעד יהו תוססים (דוד בן שלמה, אלהים אל דמי לדמי, סליח' מוסף יוכ"פ).

***תֹּסֶף**, ש"ז, — כמו תוספת: כשם שלא הביט לבנות מציצות כן נתן לבנותיו פרשה בתסף בן פרת יוסף (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, 32). נתמך בחלשי לחוגגי בלסף סכה ופור נזל להעדף לי בתסף (כ"א קליר, אהרן בנקיון, יוצר ב סכות). לא הזכיר דבר מכוסף לא מש אצלי ממנו בתוסף (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, מן ב, 195). ומצא כל התכן וכו' יותר על המדה וכו' ומן הכסף ככרים חמש מאות בתוסף (מגלת אסימעז, קלאר, כא).

כגון תספר(ין), תסבריות, תסוורין (שעל ידן גם טסברין וכד') המצויות בתו"ס, אלא שהן מלים לא עבריות שאולות מיונ' ומלשונות אחרות, ושיש לדון בהן במקום אחר.]

[1]) [השם שאול כנראה מארמ', כי כן בא תסילא בת"י בבראש' יח ט, ושם דבר' לב יא בתרגום של גוזל. מקור המלה לא הברר, ואין ערך להצעות הגזירה שהצעו.]

[2]) [בכ"י מינכן אין המלים וכשר משום בני יונה, ואולי אינן אלא תוספת האומרת, כי מכלל לאו אתה שומע הן.]

[3]) [בערוך (ערוך השלם, ערך תסס) הגרסה תסיסותו, ואינו מסתבר.]

[4]) [המחבר, בהערה בכ"י בשולי מלונו הקטן עמ' 1659, רשם במקום זה בהצעה: תְּסַכִּית Prospectus, וזאת, כנכון, כגזירה מן סָכָה במשמ' ראה. ומלה אחרת בצורה זו, שהָכנסה לשמוש הלשון החיה במשמ' מחזה שבשמיעה בלבד, שנשמע בשדור האל־חוטי (Hörspiel), נגזרה, שלא כהלכה, מן סכת (מלשון הסכת ושמע ישראל), ואמנם אין סכת בעקר אלא החריש, שתק, כשמוש השרש בערב'.]

[5]) [עי' בהערה לפעל.]

[6]) [בימינו נגזר מן הפעל גם תָּסָס כשם למשקה (מיץ פֵּרות) תוסס.]

[7]) [הפעל, שממנו מוצא השרש, נולד בחקוי לקול הנשמע בשעת התסיסה.]

***תִּסְפֹּרֶת**[1], תספורת ס״נ, — גזירת שערות הראש במספרים וסדורן: שבת שחל תשעה באב להיות בתוכת אסורין מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ר׳ יונה בשם רב המנונא לתספורת הושבה[2] (ירוש׳ תעני׳ ד ט). (לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחת עד שיתפלל) סמוך

---

[1]) [כנגד כל קבוצת המלים מספרַיִם, מספֶרֶת, סַפָּר (שערותיו), סַפָּר, בא גם בארמ׳ שבתו״מ מספרא, מספרתא, סַפָּר, סַפָּרָא, תספורתא, ואפשר שהשאלו כלן מארמ׳ לעבר׳.]

[2]) [הענין מפֹרש אל נכון, למשל בפרוש קרבן העדה: הא דתנן במתני׳ בחמישי מותרין, מפני התספורת הוא דנקט, ע״כ. וכשמוש זה באה אותה נסחה (עי׳ לעיל, עמ׳ 6944), גם במקומות אחרים בירוש׳, כגון בבכורים ב ב: אתא (זקן אחד) שאל לרבי ינאי (למה נוסף במשנה: וגדוליהן אסורין) א״ל למעשר הושבה וכו׳ תמן אמר רבי יהושע בן לוי לקרנה של נבילה הושבה ע״כ, ושוב שם ב״ק ב ג: כיצד השן מועדת וכו׳ ריש לקיש אמר על הראשונה הושבה, ר׳ יוחנן אמר על כולה הושבה ע״כ; אעפ״י כן קשה הפעל הושבה גם מצד המשמ׳, שכן אין לשון השיב במשמ׳ כזו בתו״ס, וגם מצד הצורה, הואיל ולא בא הֻפעל מן שוב בלשון חז״ל, ובכלל נדיר שמוש הבנין הזה שלא בבינ׳, ולא היו נוקטים בו במקום כזה שהענין נִתן להבעה פשוטה יותר. ולא מן הנמנע הוא, שאין כאן אלא כתיב מטשטש במק׳ הבטוי הטבעי: למעשר הוא שבא (דבר זה שבמשנה), לקרנה של נבילה הוא שבא, על הראשונה הוא שבא וכו׳ וכו׳, והשוה בטויים שכיחים כגון: לא בא הכתוב אלא ליתן תחום, הרי זה בא ללמד, או בארמ׳ קרא למאי אתא, ועוד ועוד. ואין לתמה על הכתיב הושבה במק׳ הוא שבא בירוש׳, שמצויים בו גם חלופי א־ה וגם צרופי מלים למלה אחת. והשוה לתופעה זו ביחוד את הצרוף השכיח: והא בה (ו״א הא בא) כיי (ו״א בהאי) דמר ר׳ זעירא (כך הגרסה בברכות א א, וכנגדת בארמ׳: ותייא כיי דמה ר׳ אחיוא בר זעירא, שם פסח׳ א א), שבמקומה הכתיב במקרים מרֻבים: יבא (נ״א ייבא) כיי דמר ר׳ זעירא, ייבא כיי דמר ר׳ יעקב, ייבא כי דמר רבי יסא (שבת ג ד; שם טז ב; ערוב׳ ו [כג:]), או ייבא כהדא תנא (פסח׳ א א); ייבא כפלוגתה (נ״א בפלוגתא) דרב אדא בר אחווא (ב״ק ב ו; ד ב), בשמוש דומה לזה של הושבה = הוא שבא.]

למנחה גדולה ובתספורת בן אלעשה[1] (סנה׳ ע:). מאימתי התחלת תספורת אמר רב אבין משיניח מעפורת של ספרין על ברכיו (שם). מנודין ומצורעין מהן בתספורת (מו״ק טו.). מאי בן אלעשה דתניא לא לחנם פיזר בן אלעשה את מעותיו אלא להראות בהן תספורת של כהן גדול דכתיב כסום יכסמו את ראשיהם תנא כעין לולינית מאי לולינית אמר רב יהודה תספרתא יחידתא היכי דמי אמר רבא ראשו של זה בצד עיקרו של זה והיינו תספורת של כהן גדול (נדר׳ נא.). מאי תספורת לולייניות וכו׳ שאלו את רבי איזהו תספורת של כ״ג אמר להן צאו וראו מתספורת של בן אלעשה וכו׳ (סנה׳ כב:). ותספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו וא׳ שפתו ואחד זקנו ואחד כל שער שבו (שמחות ז)[2]. — *וכלי לגזיזה: מולגין את הראש ואת הרגלים וכו׳ ואין גוזזין אותן במספרים ואין גוזזין את הירק בתספורת שלו (ביצה לד.). — ובמהס״א: הניח אקלידס חכמת התשברת ובן אלעשה התספרת (עמנואל, מחב׳ כח, ירדן, 893).

***תַּסְקוּף**[3], ס״ז, מ״ר תַּסְקוּפִים, — עלילת דברים: תריבהו על מי מריבה, תסקופים נסתקפת לו, אם משה אמר שמעו נא המורים, אהרן ומרים מה עשו (ילק״ש דבר׳ תתקנה).

---

[1]) [למה הכונה, מתברר מיתר המקומות המובאים בהמשך.]

[2]) [בביצה לד. כתוב, לפי רֹב המקורות: ואין גוזזין אותן במספרים ואין גוזזין את הירק בתספורת שלו ע״כ, אך בתוספת׳ יו״ט ג יט בכ״י ע״פ צוקמ׳: במספרת, וכן נראה נכון, ועי׳ *מִסְפֶּרֶת, עמ׳ 3135.]

[3]) [כמבֹאר בהערת העורך לפעל פסק בעמ׳ 5046, וביתר פרוט בספרו הלשון והספר א, נולד השם תסקִיפא בארמ׳ ואח״כ תסקוף בעבר׳ מפעל סקף זה, שנגזר מן היונ׳ συκοφαντία באותה משמ׳, וכן בספרי דבר׳ שמט: סקיפנטי׳ נסתקפת לו. ובמק׳ תהלים ולאסתקפא עלנא (תרג׳ של ולהתנפל עלינו, ת״א בראש׳ מג יח) בא בשבעים: τοῦ συκοφαντῆσαι ἡμᾶς.]

*תָּעַב, פ״ז, — כמו תועבה, ואמר הפיטן: תולדות תם ותע תם לתאב ותע לתעב (ינאי, תולדות אסוב, קרוב׳ לס׳ ברא״ש, זולאי, לז). תעב צחנינו חדיח לצחצת כל עלג (כי ממולא יוכה, סרידים מהגניזה, ווייס, 81).

תעב

תעב [1], ממנו תּוֹעֵבָה, תָּעַב, *תַּעַב, *תַּעֲבוֹן, *תְּעוּב, *תְּעִיבָה [2].

תָּעַב, קל לא נמצא במקרא.

— נפע׳, נִתְעַב, נִתְעָב, — היה נמאס, משֻקץ, רע בעיני האדם: ואתה הֻשלכת מקברך כנצר נִתְעָב (ישעי׳ יד יט). אף כי נִתְעָב ונאלח איש שתה כמים עולה (איוב טו טז). כי נִתְעַב דבר המלך את יואב (דהי״א כא ו). — ובמגלות מדבר יהודה: [ואתה אלי] הפלתה אלה לכבודכה ומצידוק...ל עול יצר נתעב [3]... [יצ]ר נתעב (מגי׳ ההודיות קטע 2 17—18, ליכט, 223).

— פע׳, תִּעֲבוּנִי, מְתָעֵב, מְתַעֲבִים, אֲתַעֲבָה, תְּתַעֵב, תְּתַעֲבֶנּוּ, תְּתַעֲבִי, יְתָעֵב, תְּתָעֵב, יְתָעֲבוּ, תַּעֵב [4], — מאס, שקץ, verabscheuen; abhorrer; to detest: ולא תביא תועבה אל ביתך וכו׳ שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (דבר׳ ז כו). לא תְתַעֵב אדמי כי אחיך הוא לא תְתַעֵב מצרי כי גר היית בארצו (שם כג ח). שנאו בשער מוכיח ודבר תמים יְתָעֵבוּ (עמוס ה י). תאבד דברי כזב איש דמים ומרמה יְתָעֵב יי׳ (תהל׳ ה ז). ויחר אף יי׳ בעמו וַיְתָעֵב את נחלתו (שם קו מ). כל אכל תְּתַעֵב נפשם (שם קז יח). שקר שנאתי וָאֲתַעֵבָה (שם קיט קסג).

תִּעֲבוּנִי כל מתי סודי (איוב יט יט). — ובמשמ׳ הפך לתועבה: וַתְּתַעֲבִי את יפיך (יחזק׳ טז כה). הַמְתַעֲבִים [1] משפט ואת כל הישרה יעקשו (מיכה ג ט) [2]. — ובמגלות מדבר יהודה: ונפש עבדכה תעבה הו[ן] ובצע וברום עדנים לא [יחפץ] (מגי׳ ההודיות 10 30, ליכט, 158). [ולבחור בכול אש]ר אהבתה ולתעב את כול אשר [שנאתה] (שם 14 10—11, שם, 189). כי אם לפי [קרבך כל אי]ש [אוהב]נו וכרחק אותו כן אתעבנו (שם 14 21, שם, 191). כי הלכו בדרך לא טוב וימאסו בבריתכ[ה ואמת]ך תעבה נפשם (שם 15 18, שם, 197). ונפש עבדך תעבה כול מעשה עולה ואדעה כי לא יצדק איש מבלעדיך (שם 16 11, שם, 203—204). — ובתו״מ [3]: מניין לכל איסורין שבתורה שמצרפין זה עם זה [4] שנאמר לא תאכל כל תיעבה, כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל (ע״ז סו. ; ועי׳ חולי׳ קיד:). אל תבחר

1) [אין שרש זה בא כך ביתר הלשונות השמיות, בעוד שבא השם תֹעבה, תועבה גם בכתבת של תבנת מלך צידון (סלוסץ, חוב׳ 9, 6): כ תעבת עשתרת הדבר הא, ועל כן רואים רב החוקרים את הפעל כנגזר מן השם, בעוד שהשם אולי נגזר הוא מן יעב, כדגמת תּוֹכֵחָה מן יכח, ועוד.]

2) [עי׳ גם בהערות שאחר זו.]

3) [במקרא (ישעי׳ יד יט), וכן במגלת ישעי׳ א מן המדבר: נצר נתעב.]

4) [גם תאב בעמוס ו ח: מְתָאֵב אנכי את גאון יעקב וארמנתיו שנאתי, אינו אלא עדות לטשטוש במבטא או בכתיב במק׳ מתעב, ועי׳ ב. תָּאַב.]

1) [אמנם יתכן שצדק פרלס בהצעת הגרסה: הַמְעַוְּתִים, בתקבלת אל יעקשו, ואחרים (עי׳ מנדלקרן: המעותים.]

2) [בישע׳ מט ז: לבזה נפש לִמְתָעֵב גוי, אין הנקוד כבנין פע׳ יוצא יפה בענין, ויש שמציעים את הקריאה לִמְתֹעַב בפע׳, אך אולי הנכון כשה״פ: לִמְתַעֲבֵ גֹי כתקבלה אל לבזה (במקור) נפש.

באיוב ט לא: (אם התרחצתי במי שלג וכו׳) אז בשחת תטבלני וְתִעֲבוּנִי שלמותי, בא הפעל, לפי דברי העורך בפרושו משנת תשי״ד, כתרגום לא מדיק של הארמ׳ ותעבן כש״ע, והכונה: כי אז בשַׁחַת (לשון השחתה) תטבלני ותעובים הם שלמותי.]

3) [אין הפעל בבנין זה בא בתו״ם בעקר אלא בעקבות לשון הכתוב. ואמנם נדרש, כהמשך לדרשות שונות על אותיות הא״ב, בשבת קד. א״ת ב״ש (בעקר רק א״ת בלבד) בשתי הדרשות: אותי תעב, אתאות לו ע״כ, ואולם לפי הענין יש להניח בעקר את הגרסה: אותי תאב (ו״א רצה), מלשון גרסה נפשי לתאבה (תהל׳ קיט כ), הנה תָּאַבְתִּי לפקודיך (שם שם מ).]

4) [לפי הקבלה שבחולי׳ קיד:, שאותם הדברים באים שם לנמק את המשפט: מנין לבשר בחלב שאסור באכילה, הכונה כאן, שכלם מצרפים באסור, כלם אסורים הם, כנלמד מלשון כל תועבה.]

בכל דרכיו, למת, הכיטו לאחרית הדבר [1]) שהנה היום יבא שיתעב האלהים כל מי שהיה מליז במצוות (מד"ר במדי' יח). — ובסהמ"א, ואמרו פיטנים ומשוררים: שתה מבורך מים כסופים, תעב גנבת מים טנופים (כ"א הקליר, אל המערב, קרוב' א סבועי). מכון צבי בתעבי ואחבי דמות צבי (לאנ"ע, אני אני, סעס"ם, 149).

—הפעי, התעבת, התעיבו, יתעב, — כמו פעי: ויתעב (אחאב) מאד ללכת אחרי הגלולים (מ"א כא כו). גם את שאי כלמתך אשר פללת לאחותך בחטאתיך אשר התעבת מהן תצדקנה ממך (יחזק' יו נב). השחיתו התעיבו עלילה אין עשה טוב (תהל' יד א). השחיתו והתעיבו עול אין עשה טוב (שם נג ב). — ובתו"ם: מנין שלא היתה אומה באומות שהתעיבו מעשיהם יותר מן המצריים וכו' מנין לדור אחרון שהתעיבו מעשיהם יותר מכולם וכו' מנין למקום שישבו בו ישראל שהתעיבו (המצרים) מעשיהם יותר מכולם וכו' (ספרא אחרי מות, פרשה ט). — ובסהמ"א: ליצנות היא המתעבת[2]) את האדם על הקב"ה ועל הבריות (רס"י, משלי כד ט). נמצאת אומר שלא גזר האל על פרעה להרע לישראל וכו' ולא על הכנענים להתעיב (רמב"ם, תשובה ו ג). ענין תיעוב ומיאוס[3]) מלשון רז"ל וכו' שנפשו התעיבה לו המזון (רסב"ץ דורלאן, אוהב משפט, קכד).

—התפ', *התעב, — כמו פע': שבזמן שהאשה מקבלת הריון היא מתכערת ומתעבת (מד"ר שה"ש, יונתי בחגוי הסלע).

—קל, *תעב[4]), בינ' פעו' *תעוב, — כמו מתעב: במעשים

1) [להמשך הכתוב במשלי ג: כי תועבת יי' נלוז.]

2) [כך כנראה נכון, ולא כבנין פעל.]

3) [על הכתוב, איוב לג כ.]

4) [במדרש תהלים ז, ביבר עמ' 64, נאמר: כל התועב עצמו אינו נענש ע"כ, ואין פעל כזה מסתבר בענין. בובר שוקל את האפשרות לגרס: כל התובע וכו', וצ"ע. במק' הנאמר שם בא בדפוסים במד"ר בראשי' כג: ויאמר למך לנשיו וכו' רבי יוסי בר חנינא אמר תעבן לתשמיש ע"כ, במהד' תיאודור: תבען לתשמיש, וכן כנראה נכון.]

תעובים כגון משכב זכר וכשפים שנאמר בהם תועבה (רס"י, דברי לג יו). ומשחקים עלינו ועל יראתנו ואנו תעובין בעיניהם (חמדת הימים ב ז). — ואמרו פיטנים: תעובים פסו באף להכניען (ממסגר אסיר, קרובה לשבת הגדול). תעובים תאבים הר צבי ואין מביא ונביא (גאה דודי עד שתחפץ, יוצר לא' לפסח).

—פע', בינ' *מתעב [1]), — שתעבו אותו: שנת קע"ט נועצו לב יחדיו המתועבים אשר בארץ וכו' על בני עמנו להמיר כבודם (כ"ם ויגאה, מגע יסודה, מוסט-בער, קמס).

תעבה, עי' תועבה.

***תעבון**, ס"ז, — תעוב, חסר רצון לאכל[2]): ועתיקות הלשון והחיך והחושם ותיעבון וקיא (אלדבי, ש"א ד, הכנה, 84). — ועי' *תעיבה.

***תעגין**, ש"ז, — קביעת אשה בעגונה, ואמר הפיטן: הזאת כבודה בחדר עד אנה נהוגה, היא לפני לפנים כנוסה בלי תוגה, הן כערומה מבלי לבוש צגה, הלא לה ספרתי בלי תעגין ותפוגה (כ"א קליר, אגמי קרים, תפלה טיבה לגונך, 210—211).

***תעד**, קל לא נמצא.

—הפע', *התעיד, — זז ונעתק ממקומו: ואחר השחיטה בודקין את העצם היקפא במקומו ולא התעידה[3]) (הלכות טרפות לאלדד הדני ג 29, עפשטיין, עמ' 119).

תעה [4]), ממנו *התעיה, תועה, תעה, *תעות, *תעיה, ועי' טעה, תעתע.

1) [עי' פעל, הערות.]

2) [ע"פ לשון הכתוב: כל אכל תתעב נפשם (תהל' קז יח).]

3) [עפ"י הארמ' של ת"א: כאשר יוסר חלב הכשב (ויק' ד לה) תרגומו כמה דמתעדא תרב אימר, אתפ' מן עדא, שהוא עדה (איוב כח ח) בעבר' שבמקרא.]

4) [כתיב זה של חשרש הוא השגור במקרא, וכנגדו טעה ביחזק' יג י (יען וביען הטעו את עמי), בחשפעת העי"ן על מבטא התי"ו, כבארמ' ובסור'

תָּעָה, פ״ע, תָּעִיתִי, תָּעִינוּ, תָּעוּ, תּוֹעֶה, תֹּעָה, תֹּעֵי, תֵּתַע, יִתְעוּ, תְּעוֹת, — הלך ללא דרך, לא מצא דרכו, irregehen, herumirren; s'égarer, errer; to go astray, stray: ותלך (הגר) וַתֵּתַע במדבר באר שבע (ברא׳ כא יד). וימצאהו איש (את יוסף) והנה תֹעֶה בשדה (שם לז יט). כי תפגע שור איבך או חמרו תֹּעֶה השב תשיבנו לו (שמות כג ד). תָּעוּ במדבר בישימון דרך (תהל׳ קז ד). מי יכין לערב צידו כי ילדו אל אל ישועו יִתְעוּ לבלי אכל (איוב לח מא). — ובהשאלה, סר במעשיו מן הדרך הנכונה והישרה: לכהנים וכו׳ אשר לא תָעוּ בִּתְעוֹת בני ישראל כאשר תָּעוּ הלוים (יחזק׳ מח יא). זֹרו רשעים מרחם תָּעוּ מבטן דברי כזב (תהל׳ נח ד). אל ישט אל דרכיה לבך אל תֵּתַע בנתיבתיה (משלי ז כה). — ותעה אחרי גלולים וכד׳, עזב הדרך הישרה והלך אחרי אלילים: כי אם הלוים אשר רחקו מעלי בתעות ישראל אשר תָּעוּ מעלי אחרי גלוליהם (יחזק׳ מד י). — ותעה מאחרי האל, מעל, עזב את האלהים: למען לא יִתְעוּ עוד בית ישראל מאחרי (שם יד יא). והכהנים וכו׳ אשר שמרו את משמרת מקדשי בִּתְעוֹת בני ישראל מעלי (שם מד יט). — ותעה מן, סר מן: נתנו רשעים פח לי ומפקודיך לא תָעִיתִי (תהל׳ קיט קי). אדם תּוֹעֶה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח (משלי כא טז). — ותעה בדבר, מדבר, במשמ׳ תעה בגללו: וגם אלה ביין שגו ובשכר תָּעוּ וכו׳ תָּעוּ מן השכר (ישע׳ כח ז). — ותעה כצאן, כשה: כלנו כצאן תָּעִינוּ איש לדרכו פנינו (שם נג ו). תָּעִיתִי כשה אבד בקש עבדך (תהל׳ קיט קעו). ותעה לבבו של אדם מפחד: תָּעָה לבבי פלצות בעתתני (ישע׳ כא ד). — ותועה לבב: ואמר עם תֹּעֵי לבב הם והם לא ידעו דרכי (תהל׳ צה י). — ותועה רוח, הולך אחרי ההבל: וידעו תֹעֵי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח (ישע׳ כט כד). — ובמגלת ברית דמשק: וכל אשר י ת ע ה לחלל את השבת ואת המועדות לא יומת (רכין XII a עמ׳ 61). ועי׳ תּוֹעָה. — ובתו״מ: היכן שורי שנגנב אמר לו ת ו ע ה מצאתיו וטבחתיו (תוספת׳ ב״ק ח ג). אין ת ו ע ה בכל מקום אלא חוץ לתחום (מכיי (משפטים כ). כי מפוזרים אתה מקבץ ו ת ו ע י ם עליך לשפוט (ירוש׳ ברכ׳ ד ג). ו ה ת ו ע י ם על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך (ברכ׳ כט.). תועבה, ת ו ע ה אתה בה (נדר׳ נא.). הרואה חבירו ת ו ע ה בין הכרמים וכו׳ (ב״ק פא:). — ובפסה״א: וכיון שהגיעה (הגר) במדבר התחילה ת ו ע ה אחר הפסילים של בית פרעה אביה (פדר״א ל). אשר במדבר החשך ת ו ע י ם (כס״ע פלקירא, המקדש, ט.). — ומ״כ ״תועים, ככנוי לעובדי אלהים אחרים: ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן ה ת ו ע י ם (תפלת ובא לציון גואל [1]). ועלינו לשבח לאדון הכל אשר הבדילנו מהתועים והורנו דרך הישרה (כס״ע פלקירא, ראשית חכמה, 9). — ״ותועים, ככנוי לנזירים: באדרת שער שלובשים ה ת ו ע י ם[2] (רמב״ם, ברא׳ כה כה). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ואם ת ע י ת י אני אתה הורני (ראב״ע, אלהי בשם, איגר, 14). עדי ידעו ת ו ע י רוח להודות (הוא, הודות עדי, שם, 87).

—נפע׳, נִתְעָה, הִתָּעוֹת, — כמו קל: והתעו את מצרים בכל מעשהו בְּהִתָּעוֹת שכור בקיאו (ישע׳ יט יד). שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נִתָּעוּ[3] (איוב ד י). אל יאמן בשו נִתְעָה כי שוא תהיה תמורתו (שם יה לא).

—הפע׳, הִתְעָה, הִתְעֵיתֶם, הִתְעוּ, הִתְעוּם, מַתְעֶה, מַתְעִים, תַּתְעֵנוּ, יַתַע, יַתְעֵם, תַּתְעֵם יַתְעוּ, יַתְעוּם, — גרם לזולתו שיתעה, הטה אותו מדרכו הנכונה: ויהי כאשר הִתְעוּ אתי אלהים מבית אבי (ברא׳ כ יג).

ובערב׳ טעי a). הכתיב הארמי הוא הגובר גם בתו״ם, אלא שמכאן ואילך מתפתחת חלקה בשמוש השרש, הנכתב גם בלשון ימינו בתי״ו (תָּעָה) כשהכוונה, לפי רב המקומות שבמקרא, לתעית בדרך, בעוד שהכתיב בטי״ת מורה כרגיל על טעות במחשבה (טעה בדבר).]

a) طغي

[1] [ואלה דברי דודזון, אוצר השירה והפיוט ד, מס׳ 174: חלק מן ובא לציון גואל, אבל נראה שבישיבות הגאונים התחילו בברכה זו במוצאי שבת אחר ההבדלה, ועי׳ שם.]

[2] [ראזין (עמ׳ 28) מעיד: הם הנלחים לובשי אדרת שער ומחזורים על הבתים לשאול אכל ומתנות, וקראם רשבי״ם תועים גם בעבור זה.]

[3] [כלו׳, שני הכפירים אשר יתעו בלי אכל, ועי׳ בפרוש ראב״ע ובדברי העורך בפרושו משנת תשי״ד.]

צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום (ירמ' נ ו). ויתעם בתהו לא דרך (תהל' קז מ, איוב יב כד). — וכהשאלה, הטעה, הכשיל, השגה, irreführen; égarer; to lead astray: ויתעם מנשה לעשות את הרע (מ"ב כא ט). עמי מאשריך מתעים (ישע' ג יב). נואלו שרי צען וכו' התעו את מצרים (שם יט יג). למה תתענו יי' מדרכיך (שם סג יז). כי רוח זנונים התעה ויזנו מתחת אלהיהם (הושע ד יב). ויתעום כזביהם אשר הלכו אבותם אחריהם (עמוס ב ד). ויתע מנשה את יהודה וישבי ירושלם לעשות רע וכו' (דהי"ב לג ט). — וכמו תעה: ארח לחיים שומר מוסר ועזב תוכחת מתעה (משלי י יז), — והתעת האדם בנפשו, תעה בלבו: כי התעיתם בנפשותיכם[1] (ירמ' מב כ). — ובמגלות מדבר יהודה: ומליצי רמיה תתעום (מגי' ג:ו' ב, מג). ולא תתעם ביד חלכאים (שם שם, מז). פשר הדבר על מטיף הכזב אשר התעה רבים לבנות עיר שוו בדמים וכו' (פשר חבקוק X, 9). — ובתו"מ: אפשר בית שמתפללים בו עליך (על אלכסנדר מוקדון) ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך עכו"ם להחריבו (יומא סט.). (השטן) יורד ומתעה ועולה ומרגיז (ב"ב טז.). רפת שאמרו אינה מתעה[2] ואינה משמרת (שם לג.). המתעה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה (סנה' נח.). כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את הספנים (הורי' י.). ולא ימלאנו מים מפני שמתעהו וכו', לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה וכו' מפני שמתעהו (חולי' צד.). מה אעשה שעונותי גרמו לי ונביאי השקר שהיו בתוכי שהתעו אותי מדרך חיים לדרך המות (מד"ר איכה פתיח', ר' יוחנן). שאם יש דור שמתעה אתכם ואומר נלך ונעבוד אלהים אחרים (פסיק' רב' כ, מא"ש, לח:)[3]. — ואמר הפיטן: מסך עועים נמסכו להתעותם (מרגלית עמוסים, קרובי' ז פסח). להתעת עול כחקו משלימים (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר שבת א חנכה).

— הפעי, בינ' מתעה, — שהתעו אותו: הדרך המותעה (ר"י אברבנאל, מבשר ישועה ב).

תעוב, עי' תעב.

תעוב, תיעוב, ש"ז, — תכונה מתעבת ומאוסה: י"ג דימסיאות היו להם וכו' וכלם חרבו ולא נשתייר להם אלא זה בלבד לידע כמה תעוב נעשה בהם (ילק"ש, עמוס תקמה). לא תביאו לי מנחת שוא שלכם שהעשן עולה ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא לנחת הרוח (רש"י, ישעי א יג). תועבת מלכים עשות רשע, דבר תיעוב[1] הוא לדיינין ואין הגון להם לעשות רשע (הוא, משלי טז יב). עד שתגיע מן התעוב והמאום במיני התענוגים המנועים (ר"י א"ת, חו"ה, הפרישות ה). ווהמתו, ענין תיעוב ומיאום (רמב"ן דוכתן, אוסב מספע, קנד.). שמא תיעוב מאכל הוא שנזדמן בחליו (המאירי, יומא ח ד, עד.). — ואמר הפיטן: סלח נא שמץ העתוע תעוב רחומיך (סלח כא אהמות, ערב' יוכ"פ). נפקדתי מתעוב מצרי וארומי (ר"א הזקן, אמץ יהגה הכי, אזכרי, קבץ מעשי ידי גאונים, 68).

תעודה, ש"נ, — כמו עדות, גם במשמ' עדות אלהים הכתובה על ספר: צור תעודה חתום תורה בלמדי[2] (ישע' ח טז). הלא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים לתורה ולתעודה[3] (שם שם יט-כ). לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל (רות ד ז). — ובמגלות ים המלח: ובחכמת דעתכה הכ[י]נותה

---

1) [אמנם הצרוף קשה, ויש מציעים, ע"פ הבנה כזו בשבעים, לגרס: והרעתם בנפשתיכם, ויתכן שהנכון: והתעויתם, מן עוה.]

2) [ופרש רש"י שם: כשאינה מתעה את הבהמה שבתוכה להיות בורחת ויוצאת.]

3) [בפסק' החרוז שבמנוה"מ של אל-נקאוה (ענלאו א, 6): אמת תהגה וחסד על לשונה ומתעה בעוז אורה וחגרה, שהמהדיר התקשה בו, יש לגרס, כמובן: ומתניה בעוז אורה וחגרה.]

1) [כך, בכתיב מלא, בדפוס וניציא.]

2) [עי' על כונת הדברים בהערת העורך בעמ' 5658.]

3) [עי' על חבור המלים האלה למשפט אחד בפרוש רש"י למקום, ועל בינת דפסקה כלה בדברי העורך בהערתו לערך א. שחר, עמ' 7038.]

תעודתם[1]) בטרם היותם (מגלת היהודי 1 20, ליכט, 60). ובתעודות נתנו לאזנים (שם, 2 38, שם 75). וקץ תעודת השכלתה לב[שר (שם, קטע 5, 11, שם, 232). ולהת־לך לפניו תמים כול הנגלות למועדי תעודותם (סרך היחד 1 9). ובהיותם לתעודותם כמחשבת כבודו ימלאו פעילתם (שם 3 16). — ותעודת[2]) הויה; ותקופת מועדים בתכונם באותותם לכול ממשלתם בתכון נאמנה מפי אל ותעודת הויה והיאה תהיה ואין אפס (שם, 12 9, שם, 174). כול הנגלות למועדי תעודותם (מלחמת בני אור בבני חשך, מגלות גנוזות ב, עמ׳ כח). — ובסהמ״א, ככנוי לתורה ולחכמה: שבתו אהלי תעודה מכנעת כל אשר בו ירהב (ולכשטין, Unpublished Piyyutim, 85). וממלאכי שחק וגדודי צבא ומתעודת לקח נפש משיבה (אגרות ר׳ שמואל בן עלי ובני דורו, הרכבי א ג, 58). ויעל לצור על מבצרי המוסות הרמות וללכוד מצדות התעודות במחשבות חצובי להבות (ר״י הריזי, תחכמ׳, הקד׳, 9). כמו לאכול חלב ודשן תשבע נפשנו בחקירות התורות והתעודות (מכתב קנאות, קופמן, 3). — *ובמשמ׳ שה״ם מן יָעַד: התעודה היא ב׳ מינים אותה שהיא מיערת האדם בדבר מן המעשים ולא יגיע ממנו היזק מבואר ואותה שתתחדש מבלי סבה מחוץ לחולשת הכח וחולשת תאות המאכל והעכול והפעולות האנושיות הטבעיות (פרקי משה ג). — ואמר המשורר: והתחר בירא וקנא במורה תעודת הבורא ומעגל מישרים (דונש, דעה לבי, השו׳, עמ׳ 1). לגבור בתעודה ותורת חחמודה לאלוף ביהודה שאו שלום הרים (לגבור בתעודה, בראש תשו׳ תלמידי מנחם, 3). וכאשר בתעודה החזקתי וטוב לי סחרה מכל סחורה, כמו כן נהרג הרג נבלים בליל שמחת תעודה היקרה (ר״ש הנגיד, אלוה עז, דיואן, הברמן א, 12). ואדע כי נבון דבר וגבור בתעודה הוא (הנ״ל, אהוב נפשי, שם ב, 22). אשר תסע בנסעו התבונה ותחן התעודה בחנותו (הנ״ל, הכרפא הזמן, שם ב, 25) תעודת חלפים שמתי מנתי וספריהם צרי צירי יגוני (רמב״ע, הקילתי, בכורי, קמט). חיותם כאזן לשכל ועין לדעת ואל גוף תעודות כרוחות (רמב״ע, חנו ליך, הענק, בכורי, ש). בארון גנוזה אביר התעודה ועזוז צפנה בחדרי קרבות (ראב״ע, אלילה לשכים, אינר 13). נגאלו אז קבלו דת תעודות (הנ״ל, אשמחה, שם 65). מי כמוך הנחלת עמך תעודה ותבחר שבט יהודה (הנ״ל, מי כמוך אל בפלאו, שם 229). ועל פיו נשמעות צפונות כל דעות בדת אל ויריעות תעודתו מקים (הנ״ל, כדוד הקיר, בשכא א, 24). וידעו כי ערמים חם ויתבוששו מרואיהם ונראה הדם בפניהם והיה לאדם לתעודה (הנ״ל, אמודה לכם, שם שם, 91). הה יאמרו חכמי תעודה על גביר יורת עדתי (ד״ה של יהודי מצרים וא״י ב, יעקב מן, 333). כי כן תעודת חשקים לשתות וכו׳ (יעקב בן אלעזר, כתוב, סעה״ש 163). ילדתך תעודת אל וטרם ילדתך אמת היתה עקרה (עמנו׳, מחב׳, ירדן 140). — ואמר המליץ: ויתהלכו בין למודי ה׳ אשר תעודת בן אמוץ צרורה אתם ותורת ה׳ חתומה בם (מפו, אהבת ציון א). — *ובמשמ׳ כתב עדות, מִסמך שיש בו אשור Zeugnis, Dokument; attest(ation); certificat(e): ולכן בענות חן כמו נגיד קרבוני ובעטרות תעודותם עטרוני והרהיבוני לבצע את מעשי גם בהודעת תכונות שאר חלקי תבל (ר״מ בלוך, שבילי עולם, הקד׳, 11). וזאת תורת המצורע ביום השלחו, תעודה (צייגנים) ינתן בידו אל ראשי דמשק למען יאספוהו ביתם הנזכר (שם ג, ערב, כו:). מכתב תעודה אשר קבל בני מן הגימנזיום (אגרות יל״ג א לג). — ונוהגת המלה גם כמו יעוד במשמ׳ שליחות ותפקיד המטלים על האדם או על חבר בני אדם.

*תְּעוּרָה, ש״נ, — התעוררות, יקיצה, מצב הער: ויעמדו סביבות המלך עד עת תעורתו והמלך כבד משנתו וכו׳ (יוסיפון ג). תמורת מעשה בטול וכו׳ תמורת שינה תעורה (פרוש יצירה לראב״ד א ג). ותנומה ותעורה היא תנועת גוף הבהמי

---

1) [ליכט, מגי׳ היהודי, מעיר במפתח המלים בערך תעודה (עמ׳ 255): דבר הנועד להתקיים, נבואה, חוק או פעולה שנגזרו על הנבראים.]

2) [ליכט, שם, עמ׳ 174, מבאר: התעודה אשר ניתנה להוויה, היינו: חוקת היקום; או: התעודה ההוית, המצויה והמתקיימת בעולם הנוכחי.]

למאכל ולמשקה (ר"י ג'יקטיליה, גנת אגוז ב, אמשטרדם, 50). כי כל הרוחות החזקות וכו' אם התחלת תנועותיהם ונשיכתם ותעורתם הוא מלמעלה (קאנון א ב ב ס). והמעביר חבלי שינה הוא על התעורה עצמה בשמעביר ידיו על עיניו ועל פניו להתעורר יפה יפה וכו' ועל כן ראוי להקדים המעביר חבלי שינה שהיא פלא התעורה עצמה (סבלי הלקט, תפלה, בוקר, ב). — *ובמשמ' רבוי היקיצה וחסר שנה, ;Schlaflosigkeit; insomnie —ia: האכל והיגון וכו' והעמל והתעורה כל אלו מבטלים הקושי ומיבשים הזרע (ר"מ אלדבי, ש"א ה, פא.). ואמנם התעורה היא הפלגת היקיצה ויציאתה מהענין הטבעי (קאנון ג א ד ב). התעורה רעה מאד מעידה על כאב גדול או על יציאת הדעת (אבוקרט כ"י ברלין, 61). אם (המחלה היא) מאדימה הנה התעורה ואם מלבנה היא רוב השינה (כרבוני, ארח חיים ג ד, כ"י ביה"מ סבער). וכל מי שקדחתו מפני תעירת או דאגה או יגון וכו' (שם). השער יז בתעורה הנקרא אלסהר בערבי (לדה דרכים, הרכי ר"מ א"ה, כ"י ביה"מ סבער). — *ותעורת למאכל, במשמ' תאבון: אשה אחת חלתה וכו' ונטתה למות מחוזק חולשתה ומעוט התעורת למאכל (פרקי משה כד, כ:). — *ותעורת קיא: ואם תבוא תעורת קיא בשעת לקיחת הסם וכו' (מפתח הרפואה, כ"י בריטי מוז' ג, 8:). והוא (שכב הרמון) מועיל לתעורת הקיא ולקיא ולפיהוק (שם). — ועי' גם ב. תַּעַר, הערה.

*תְּעוּרִי, ת"ז, — של התעורה, שיך לתעורה, כרוך בחסר שנה: קדחת יום תעורית (קאנון ד א יז). ואם תרדמה תעורית והוא חבור סבות וכו' עם סבות התעורה (כרבוני, ארח חיים ג ה, כ"י ביה"מ סבער).

*תְּעוּת[1], ש"נ, — כמו טעית, ובמגלות מדבר יהודה: למען הבט אל תעותם (מגלי גנוז' ב, מד). ואהית איש ריב למליצי תעות [ובעל של]ום לכול חוזי נכוחות (מגלת הסודיי 2 14,

1) [עי' תְּעָה, הערות.]

ליכט, 67). ויבאו לדורשכה מפי נביאי כזב מפותי תעות (שם, 4 16, שם, 93). ותכרת בם[שפ]ט כול אנשי מרמה וחוזי תעות לא ימצאו עוד (שם שם 20 שם, 94). ובדרכי חושך יתהלכו ובמלאך חושך תעות כול בני צדק וכול חטאתם וכו' (סרך היחד 3 21–22). — ואמר הפיטן: אם לא יתוודה תעותו יתועב (ינאי, אם לא יאמר, קרובי לפ' ויקרא, זולאי, קכה). תהפוכות נעשיתה לי תעות זו מה עשיתה לי (הוא, ממך פחדון, קרוב' לפ' במדבר, שם, כטו). תעות זורחים[1] וצוללים שקוץ תועבות וגלולים (ר"א קליר, תעות, קרוב' א סבוע'). ועי' *תְּעִיָּה.

*תְּעִיבָה, ש"נ, — כמו תְּעוּב, חסר תאבון: בענין ההנהגה בקדחות חמות כמעט אין למוקדה תאות האוכל, וכל האוכל עם תעיבה אינו מעכל אלא מתעפש המאכל בקרביו (מעשה טוביה ב, מאמרת הגיה, קיג:). ועלופים ובולמוס ותעיבה וקיא (שם ג, קכ.). — ועי' *תְּעָבוֹן.

*תְּעִיָּה, ש"נ, — מעשה התועה והטועה, ואמרו פיטנים ומשוררים: ועל מורים אשר יורו בתהפכות ובתעיה (ר"ש הנגיד, הנמוח פליליה, סנרמן 1, 181). אשר יהיה חכם לבב בעיניו תעיתו יהי חושב נבונה (הוא, אסר יהיה, בן משלי, אברמסון, 10). ויתעחו הזמן תעיה ביום מחר בעת חית (ראב"ע, האספו משכילים, כסכה א, 184). — *ומדבר התעיה: המדבר ההוא קוראים אותו (הערביים) מדבר התעייה ויחשבו שישראל תעו ולא ידעו הדרך וכו' (ר"ם א"ה, מו"נ ג נ). וזאת היא הגדולה שבתעית[2] בעלי המשכון אשר זכרתי לך בשער הבטחון (ר"י א"ת, חו"ה, תסבון הנפש ג). — ומ"ר *תְּעִיּוֹת: וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן (רמב"ם, עכו"ם א ג). — ואמר הפיטן: ולא תתעלם מנופלים ונדחים בתעיות (רי"ל גייקטילא, אזהרות, זולאי, ס' היובל לאפשטיין, 172).

1) [נ"א: צורחים.]

2) [כך נכון בקצת דפוסים, ולא: בתעות, כבמהד' שטערן (וינה 1856), עמ' 370.]

°תַּעַל [1], ס"ז, — תְּעָלָה, רפואה, ואמרו פיטנים: רציד שרוג צואים הרפות סרח תעלם (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, 26). ומאז מכאוב כדעתה תכלגת והרהבת ולהעלות תעל לתאל תאבת (ר"א קליר, ערב אסר, קרובי ב פסח). גנוז למו לתעל ולתרופה (משלם בן קלונימוס, אפותה נפלאותיך, אלבוגן, Studien, 126). שת תעל למזורו וארך לחליונו (אסם בעלי אמנה, סליח' ב עפי"ח). יה חן תעל לכף רעל (ר"י נגארה, לך סוכן, עולת תמיד). העל תעל לנגעי לא זורה ולא חובשה (הוא, לך אלי, שם).

א. °תַּעַל [2], קל לא נמצא במקורות.

— פִּעֵ', °תִּעֵל, — שהיתה לו תועלת מדבר או מאדם: כאיש אשר חִסד את חברו ויתן לו בית או דינר והיה מתועל ממנו (מנחם הגולה, לקוטי קדמוניות, 60, נספחים). מצד זכות האב יתועל הבן על צד החסד (עץ חיים ע). אע"פ שהמצוות עצמן תועלת ומתועל האדם בהם (שם לח).

ב. °תַּעַל [3], קל לא נמצא במקורות.

— הִפְעִ', °הִתְעִיל, — רפא, שם מזור ותעלה, heilen; guérir; to cure, heal: תאלת זו כחפץ להתעיל שוע ערוך למדם להועיל (ר"א קליר, תחלת, קרובי א ר"ה). להתעיל מחץ ומוסרה (רס"י, תפלה לקדמך, סליח'). משובי אחריך מחץ מכתם תתעיל (הוא, אפך השב, סליח'). צרי ומזור התעל (ר' שלמה המוחל, ישמיענו סליחתי, סליח' ג עפי"ח). פתוח בידך כיון נרתק האספלנית צרי להתעיל מחץ חבת חולנית (אמץ יוסף, סליח' ה עפי"ח). מכתי אנושה בין מתעיל ומזורר (קלונימוס בן יהודה, מי יתן ראשי מים, קינ'). ובכל עוצם יושר שיר לעלך מגוליך ממחץ מכתם בהתעילך (ובכל חקק, יוצר יוה"כ). ורפא להם ממחלם להתעילם להשגות פעלם (שלמה ראש הישיבה, אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, תרביץ א ג, 22).

---

1) [עי' ב. תְּעָלָה, הערה.]

2) [פעל משני, שנגזר מן תּוֹעֶלֶת.]

3) [פעל משני, שנגזר מן ב. תְּעָלָה, ועי' שם.]

א. תְּעָלָה [1], ס"נ, סמ' תְּעָלַת, מ"ר כנ' תְּעָלֹתֶיהָ, — חפירה למים, Wassergraben; fossé (rempli d'eau); water-ditch: ויעש (אליהו) תְּעָלָה כבית סאתים זרע סביב למזבח וכו' וגם את הַתְּעָלָה מלא מים (מ"א יח לב–לה). ויעמדו בִּתְעָלַת הברכה העליונה אשר במסלת שדה כובס (מ"ב יח יז; וכעין זה ישע' ז ג, לו ב). ואשר עשה (חזקיה) את הברכה ואת הַתְּעָלָה ויבא את המים העירה (שם כ כ). את נהרתיה הלך סביבת מטעה ואת תְּעָלֹתֶיהָ שלחה אל כל עצי השדה (יחזקי לא ד). מי פלג לשטף תְּעָלָה ודרך לחזיז קלות (איוב לח כה) [2]. — ובספה"א: וילכוד מהם לטינוס את תעלת המים (יוסיפון, גינצבורג, ס). והפלגים הם התעלות שהגנן מפלג להשקות הגן (ר"י קמחי, ס' השרשים, פלג, 141). למשוך מים ולהובילם בתעלות קטנות להשקות את הגן (גוטלובר, ממלכים, 48). — °ותעלות לדם שבגוף האדם: (גידי הכבד) הם תעלות מושכות את הדם ללכת בהם והמה כמו מסילות מפורדות שבע תעלות מהם מושכות את הדם אל שאר הגידים בגוף (אסף הרופא, 10:). — ואמר המשורר: וגלות נגעלות ומקות ותעלות עליהן אילות כאילות היערים (דונש, דעה לבי, מעה"ש, 8). וזמר עוף וקול מימי תעלה (רמב"ע, ענק ג, ברודי, סמג).

ב. תְּעָלָה [3], ס"נ, — רפואה, תרופה, Heilung, Arznei; guérison, médécine; cure,

---

1) [כפי שהעיר ראשונה י. בַּרְט (Nominalbildung § 179, Etym. Stud. 44, ועי' Brockelmann, דקדוק משוה I 384), המלה מקבילה לערבי' תַּלְעַה, תַּרְעַה (a) באותה משמ' ועל כן התי"ו היא שרשית בה.]

2) [בכתבת כנענית מקרת חדשה בשתי שורות, גורסים לידרברסקי וסלושץ, אוצר מס' 185: קבר עבד מלקרת פעל התעלית (אחרים: התעלבת), אך קשה להכריע אם צורה מקבילה למלה א. תְּעָלָה העברית לפנינו. — בימינו נגזרו מן תְּעָלָה גם מלים כגון תִּעֵל, חפר תעלות, תִּעוּל, חפירת תעלות.]

3) [על יסוד שמוש המלה ארוכה, במשמ'

---

a) تلعة، ترعة

remedy: אין דן דינך למזור רפאות תְּעָלָה אין לך (ירמ' ל יג). לשוא הרביתי רפאות תְּעָלָה אין לך (שם מו יא). — ובתו"ס [1]): פן יחטיאו אותך לי הן מתכוונין להפרידכם בי ומה תעלה יש בידכם ואתם נוקשין בהן ומתחייבין לי כליה (מכי' דרשב"י, משפטים כג לג, הפשטיין-מלמד, 220). — *ובמשמ' עליה: שמא תאמר כיון שירד לגיהנם אין לו תעלה[2]) כיון שמבקשים עליו רחמים זורק אותו מגיהנם כחץ מן הקשת (פסיק' רב' כ). — ובספה"א: ונועד אחי צביאן עמו ללמדהו מעשה זה לחנות צביאן בדבר שיש בו סכנה וכלום תעלה אין לו (תשובות הגאונים, אסף, 115). ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לה תעלה באדם ובה ימות (רמב"ם, רוצח ג ח). לכל חולה מחם מכין רפואות תעלתו (ר"י זבארה, שעשועים א, דודזון, 7). ועוצם שבח רפואת תעלה כללית (אגילת יעבץ א מא, למברג, לח.). — ואמרו פיטנים ומשוררים: רופא אמן לו נתכנו עלילות אשר בידו נרתק רב תעלות (סלמה הבבלי, אחפנה לדעת, זולת לשבת ברא'). דודי ידיד נפש אתה צרי מכאוב ולכל חלי את כתעלה וכתרופה (רשב"ג, מי זאת, ביאליק-רבניצקי א, 61). צרי חשק וגיל דאג ושיר נד ועושר רש ולחולה תעלה (ראב"ע, ענק ג, ברארי, סמג). מרפים כל מחץ ומחלה ומעלים רפואה ותעלה (ראב"ע, חי בן מקיץ, כתבא ג, 46).

א. תַּעֲלוּל, ש"ז, במקרא רק מ"ר כנ' תַּעֲלוּלֵיהֶם, — מעשים, מעללים: גם אני אבחר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם ומגורתם אביא להם (ישע' סו ד). — ובספה"א: וכאשר לא שעו לדברי תעלולים אשר התעללת בהם להזהיר אתתם (יוס"ו, חכמת שלמה, יב כו).

ב. תַּעֲלוּל, ש"ז, במקרא רק מ"ר תַּעֲלוּלִים, — כמו עוֹלָלִים, תינוקות: ונתתי נערים שריהם וְתַעֲלוּלִים ימשלו בם (ישע' ג ד). — ובספה"א: ואמר יתבאר קלקול המלכות במשול התעלולים עליה ומי שאין לו רגילות (ר"י חריזי, מוקרי הפילוסופים ב ג). שאין לבטל וכו' מנהג הקדום להכות המן דווקא בענין מפלתו לא זולת ולא כאשר תעלולים עוללו למו להכות המן כל מקום שנזכר (חמדת הימים ב, מעניני המגלה, עו.). — ומ"י *תעלול: את בין עצי יער לבנון חוח בין רוזני ארץ ושרים תעלול (עמנואל, מחברות ח, הברמן, 248). — ואמר המשורר: ובלע אל עצת שריו ושוה תבונתם תבונת תעלולים (ר"ש הנגיד, הלי המעם, הברמן א, 19). למטרה הקימני זמני והורני בחצי תעלולים והזקנתי בלא עתי וצדו צעדי ואני מתעלולים (ראב"ע, הרסים ח, ברארי, שם). יתעללו תמיד בתעלולים ויתנו נדן לכל זכר (ר"י חריזי, תחכמוני כ, קאמינקא, 432).

*תַּעֲלוּם [1]), ש"ז, — כמו תַּעֲלֻמָה או הֶעְלֵם, הַעֲלָמָה: ודין הסת עלי נשבע בתעלום ולא הודה אזי חייב (יהי נשבע) בתשלום (ר' האי, דעת חכמה, שערי שבועות, קבולת קונטרסים, כט.). (כהן גדול היה) כגיבור בימי עלומיו כדבור בחרגל תעלומיו (אמת מה נהדר, אלבוגן, Studien, 186). באי עדיך בריב אל תדקדק גשתך לחפש כל תעלום ובדק (שמעון בן יצחק, אמרתך צרופה, קרובה ב ר"ה). טעונה את שניים[2]) יידעה חוקר תעלומים (ולנשטין, Unpubl. Piyyutim, 82). ונבוא עד נבכי קדומה לחפש חדריה ולבאר תעלומיה (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, הרבץ א ג, 71). והסירותי כל הספיקות הנופלים עליהן ובארתי כל תעלומיה (חמדה גנוזה, כ.).

קרובה, בצרוף העלה ארוכה, עלתה ארוכה (עי' ערך זה), יש שגוזרים גם ב. תְּעָלָה מן עלה, בקצור בסק' עלית ארוכה וכד'. ואמנם אולי נכון יותר לגזור מלה זו מן א. עול (עמ' 4362) כלשון יניקה, במשמ' משקה שהחוֹלֶה יונק ונרפא בו.]

[1]) [בתו"ס ובספה"א יש שהמלה קרובה בשמושה אל תועלת, תיעלה, ואף קשה לקבע בכל מקום, לאיזו מלה התכוון הכותב.]

[2]) [ובילקוט ראובני פ' בראש' נאמר: כיון שיורד לגיהנם אין עליה (ע"פ פסיק' רב', הוצאת מא"ש, צח:).]

---

[1]) [אמנם אפשר לראות צורה זו במקראית, ע"פ ספרים אלו הגורסים באיוב כח יא: מבכי נהרות חבש וְתַעֲלֻמָהּ (בה"א ספקת) יצא אור. אך כנגד זה רד"ק בס' השרשים, ערך עלם: אע"פ שהה"א מפיק איננה ה' הכינוי, ובמותו וגלה על ראשה, כבכורה בטרם קיץ.]

[2]) [רבקה, שהיו תאומים בבטנה.]

תַּעֲלֻמָה, ס״נ, מ״ר תַּעֲלֻמוֹת, — דבר נעלם ונסתר, ובפרט חכמה שנעלמה מידיעת האדם[1]: הלא אלהים יחקר זאת כי הוא ידע תַּעֲלֻמוֹת לב (תהלי׳ מד כב). ויגד לך תַּעֲלֻמוֹת חכמה כי כפלים לתושיה (איוב יא ו). מבכי נהרות חבש וְתַעֲלֻמָה[2] יצא אור (שם כח יא). — ובספה״א במשמ׳ סוד בכלל, Geheimnis; secret, ואמרו פיטנים ומשוררים: צעיר שנים משעשע במשנה ועלם רך מבאר ת ע ל מ ה (יוסף בן חסדאי, השירה היתומה, 29). ת ע ל מ ו ת י וסרום חביוני לא עממוך (ר״י הלוי, כל עלמותי, שם, 104). יונה בארה ת ע ל ו מ ה כי יבחה האדמה (ראב״ע, מי כמוך אל בפלאו, אוצר, 114). ובטרם שאחקור מי הביאני הנה אתור זאת ה ת ע ל ו מ ה במה אשיגנה (הנ״ל, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ב, 57). ולא היתה ת ע ל מ ה אשר לא חשפתי (עמנואל, מחבר׳ כח, ירדן, 461) — *וחלון תעלומה, אחת הנקדות המדמות בגלגל חמה, שהשמש כאלו יוצאת מתן בעתים קבועות בשנה, ע׳ חַלּוֹן, עמ׳ 1562.

***תַּעַן,** ס״ז, — עֲנִיָּה בדבור או בתפלה, ואמר הפיטן:
דלתי צור כנסה דפק וחנן דגלים לשלש ת ע ן ולחנן (ר״א קליר, ויאהב אומן, קרוב׳ לפורים). שיח פיו ברנן ותנואות לא הרבה ת ע ן מזמותיו לא חשיב בתשובה (בנימין בן זרח, אהבת עוזו, סליחו׳ ה עשי״ת).

***תַּעֲנָה** ס״נ — כמו תַּעַן: הפילו גורלות למי ההתחלה, הגירל על עשיר עלה ויוציא העשיר ת ע נ ת ו[3] לטורח (ימיאל, ישבתי בחדרי, מחלוקת בין עשיר ועני, ס׳ השעשועים לזבארה, דוידזון, CXX).

---

1) [כמבאר בפרוש העורך לאיוב יא ו וכו׳, ושם כח יא, היתה זאת דעת הקדמונים, שהאלהים הִשָּׁה את האדם ידיעה וחכמה (עי׳ גם בערך תושיה), וכסה חכמה זו באפיקי ימים ונהרות.]

2) [בקצת ספרים תעלמה בה״א מַפקת, ועי׳ *תַּעֲלוּם, הערה.]

3) [אסנם המחדיר מעיר: So in Ed. and Ms., read perhaps טענתו, ע״כ, אך אין זה מסתבר.]

תַּעֲנוּג, ס״ז, מ״ר תַּעֲנוּגִים תַּעֲנֻגוֹת, תַּעֲנוּגֶיךָ, תַּעֲנֻגֶיהָ, — עִדּוּן, תפנוק, התפנקות[1], Verzärtelung; gâteries; pampering: לא נאוה לכסיל תַּעֲנוּג (משלי יט י). מה יפית ומה נעמת אהבה בַּתַּעֲנוּגִים (שה״ש ז ז). עשיתי לי שרים ושרות וְתַעֲנֻגוֹת בני האדם שדה ושדות (קהלת ב ח). — ובית תענוגים: נשי עמי תגרשון מבית תַּעֲנֻגֶיהָ (מיכה ב ט). — ובני תענוגים, בנים מפנקים: קרחי וגזי על בני תַּעֲנוּגָיִךְ (מיכה א יו). — ואמר בן סירא: כי לאחור תמצא מנוחתה ונהפך לך ל ת ע נ ו ג (ב״ס גני׳ ו ל). עת רעה תשכח ת ע נ ו ג (שם יא לג). וזכור כי לא בשאול ת ע נ ו ג (שם יד יג). אל תורע לכל ת ע נ ו ג ואל תשפך על כל מטעמים (שם לז לז). איש שליו ומצליח בכל ועוד בו חיל לקבל ת ע נ ו ג (שם מא א). — ובתו״מ, גם במשמ׳ נעימות בכלל: הדא דתימר ברחיצה של ת ע נ ו ג, אבל ברחיצה שאינה של ת ע נ ו ג מותר (ירוש׳ ברכ׳ ב ז). אם ל ת ע נ ו ג מותר, אם לרפואה אסור (שם שבת יד ג). בשבת בין סיכה שהיא של ת ע נ ו ג בין סיכה שאינה של ת ע נ ו ג מותר (שם יומ״כ ח א). מה האגוז הזה שחוק לתינוק ות ע נ ו ג למלכים וכו׳ (פסי׳ רבי, יהודה ויסראל, מא״ם, מג.). לא ניתנה השבת אלא לת ע נ ו ג (שם, י׳ הדברות פ׳ תליתאה, שם, קכא.). — ובספה״א: שרגיל לקנות ת ע נ ו ג י ן בשביל שבת (מדרש עשרת הדברות, ילינק, בית המדרש א, 75). הנפש כנגד מזבח הקטורת והשולחן בצפון וב׳ ת ע נ ו ג י ם צפונים לצדיקים (מדרש תדשא, שם ג, 175). אם לא ירחק מן המדות המגונות ומהבלי ה ת ע נ ו ג י ם הגופנים (ר״י א״ת, רוח חן ג). ואמר אפלטון ה ת ע נ ו ג י ם שלשה האחד מהם ת ע נ ו ג ההגיון והכנור וכו׳ (מוסרי הפילוסופים א יט). צורת הטוב כשתניע ולא תגלה תעורר השמחה ואם תגלה תעורר ה ת ע נ ו ג (שם שם). אחר כך חקר הנהגת בעלי ה ת ע נ ו ג י ם (כת״ע פלקירא, ראשית חכמה ג ב). והבוחרים מאד ב ת ע נ ו ג י ם אין אני חושב שיש להם יתרון על החזירים (הנ״ל, אגרת הכלוי, JQR. NS I, עמ׳ 484). — ואמר המשורר: כי בדעת

---

1) [זאת משמ׳ השרש ענג במקרא, ועי׳ בהערות המחבר לשרש זה.]

וערמת תענוג מעדני (רלב"ג, את הפלי, איגר 100). וזכור דגים תענוגים אבלת (סוף, אפרים כף, שם 185).

תַּעֲנִית, ש"נ, כמו תַּעֲנִיתִי, — ענוי נפש בצום, סגוף, הִמָּנְעוּת מאכילה ושתיה ויום ענוי נפש כזה, Fasten, Fasttag; (jour de) jeûne; fast(ing day):

ובמנחת הערב קמתי מתַּעֲנִיתִי ובקרעי בגדי ומעילי (עזרא ט ה). — ובמגלת ברית דמשק: ולשמור את יום השבת כפרושה ואת המועדות ואת יום התענית (ברית דמשק דף VI, שורה 19, רבין, עמ' 25). — ובתו"מ: התחילו היחידים מתענים שלש תעניות (תעני' א ד). בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור (שם שם ה). סדר תעניות כיצד, מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא וכו' (שם ב א). אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים (שם שם י). בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהן ד' פעמים ביום וכו' בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים (שם ד א). יפה תענית לחלום כאש לנעורת (תעני' יב.). והיה שם ר' אלעזר המודעי עסוק בשקו ובתעניתו (מד"ר איכה, בלע ה' ולא חמל). שהצדיקים מדברים בעוה"ז בסיגוף ובתעניות ובייסורין (שם קהלת, אמרתי אני בלבי). כמה תעניות נתענית אמך וכמה תפילות נתפללה (פסיק' רבי, בחדש השביעי, קע:[1]). — *קבל עליו תענית, התחיב לצום: יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל (תעני' יב:). — *היה, *ישב בתענית: מלמד שהיו יושי' בתענית כל אותו היום (מכי' דרשב"י שמות יז יב, אפשטיין-מלמד, 122). היושב בתענית נקרא חוטא (תעני' יא.). — *לוה אדם תענית, לא צם על מנת לצום ביום אחר: לווה אדם תעניתו ופורע (שם יב:). — *תענית יחיד, תענית שהיחיד קבל עליו, *תענית צבור, תענית שכל הצבור מתענה בה: בתשעה באב ובתענית ציבור בסיבה שהיא של תענוג אסור (ירוש' מע"ש ב א). בתענית צבור מרחיץ פניו ידיו ורגליו כדרכו (שם יומא ח א). שמא תענית צבור קיבל עליו (תעני' יב:). למחר אהא לפניך בתענית יחיד (שם שם). אין תענית צבור בבבל (שם שם). — *תענית חלום, תענית שצם אדם שראה חלום רע: תענית חלום הוא (שם שם). — ושם מסכת תַּעֲנִית או תַּעֲנִיּוֹת בסדר מועד, שעניננה דיני ימי התעניות. — ובתפלה: עננו ה' עננו ביום צום תעניתנו (תפלת שמונה עשרה לתעני' צבור). — ובספה"א: ולמה אין מועילין תענותיי[1] ודמעותי שאני מתענה ומתפלל (ספר חסידים התפלה). אבל בתעניות אחרות קורין ויחל (אבן ירחי, המנהיג, הלכ' תענית). ואוכלים אותם הערלים בימי תעניתם (גרשון בן שלמה, שער השמים ד א). מי שמתפלל ביום הסליחות בצבור מתענה באותו היום, ואם יתפלל הש"ץ בכל יום יכבדו עליו התעניתים, לכך מתפללין אחרים ומתענין להקל על הש"ץ (הלבוש, או"ח תקפא א). ואז יוכל להפסיק בין התעניתים ולהשלים י' ימי תענית בימים מדולגים (שם שם). להתענות בכל ערב ר"ח שקורין אותו תענית משמרת (שו"ת מים רבים או"ח מח). והנה על פני יחלוף הפסק דין שכתבת וכוננו ידיך אמונה על התענית של משמרת ר"ח (שם שם מט). שהוא אדם חלוש מאוד לא יסבול קושי התעניתים וסיגופים (שו"ת נודע ביהודה או"ח לס). אמנם הגדלת מספר התעניתים לא נתפרש לא בכתוב ולא בגמרא (שם שם). כי לא מצינו בכל התלמוד מספר התעניות ימים הרוצים וקצובים לכל חטא ואשמה כפי חומר העון (שם שם). — °ושם ספר תעניות או חמש תעניות, ובו סדר התפלה לימי התענית כמנהג הספרדים.

°**תַּעַף,** ש"ז — כמו תעופה, תועפות, ואמר הפיטן: תלולי תעף בשפר הגיונם אומרים קדוש (משלם בן קלונימוס, אילי צדק, קרובי' שחר' יום הכפורים). תעף ראם[2] הכלילו אפריון עשה לו (סוף, אסיף רנן, יוצר לבי' פסח)[3].

1) [ועי' במקורות אחרים הנזכרים בהערת מא"ש שם.]

1) [כך נדפס.]

2) [ע"פ הצרוף תועפות ראם שבמקרא.]

3) [המחבר, ומ. צ. סגל, שערך את הערכים

א. *תָּעַף, קל לא נמצא במקורות.

— הפעי, *התעיף [1]), — כמו העיף, עשה שיעופו: מרקק התעיף אברת ונוצת מהם זיז ולויתן ריצה (שמעון בן יצחק בן אבון, איחד שם טוכן, מחזור ויטרי, תעט).

ב. *תָּעַף, [2]) קל לא נמצא במקורות.

—הפע', *התעף, — שנתן לו כה תועפות: דגלי אחיך בכבוד יוצבו ובני האחיות אילות יותעפו (Saadyana, 69 סכער).

***תַּעֲצוּם,** ש"ז, — כמו תעצומה: מנעמי השלומות ותעצומי הנעימות ותאומי ההנחות ונאומי הנכוחות (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, הרכין א ג, 28). ומרחבי העולם לא יכילון תעצומך (ר"י הריזי, תחכי, הקד', 5).—ואמר הפיטן: גאית ועלית על כם תעצומך (רשב"ג, כתר מלכות, ביאליק-רבניצקי ב, 70). לקדש תעצומו ליראה מזעמו לתשבע בשמו (סוא, שמר לבי, אזהרות, שם שם, 186). ותעצומך באדמתך ובמרומך יעידך כי הכל עבדיך (ראב"ע, ארוממך כי נשגב, איגר 57). רצוני לחסות בשמו ותמים להיות עמו והוא יהיה בתעצומו (סוא, לאל חיי, שם 147). כי מעשים אין עמי, אשיב כפי תעצומי (סוא, ככל יצורי, שם 200). תוסף תעצום על עבדך ועטהו מעטה הודך (נקר אעיר, רשות לנשמת של פסח, מחזי איטלי א קנ:). נרשמת בכתב אשורי וכו' נקראת עוז תעצומי (ר"ם הבזי, שם יחוד, שירי תימן, 206). — ובמשמ' *עצמות: אינו צריך בתשלום עצמו אל אמצעי וכו' המשכילים בתשלום תעצומו וכו' ולכן נצרך האדם בתשלום תעצומו להשכיל כל הנמצאים (ר"מ א"ת, הענגולות הרעיוניות לאלבטליוסי, 22).

תַּעֲצוּמָה, ש"נ, במקרא רק מ"ר תעצמות, — עצמה וגבורה, Kraft; force: אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם (תהלי סח לו). — ובתפלה: האל בתעצומות עוך הגדול בכבוד שמך (תוספת לתפלת נשמת כל חי, נוסח אשכנז). — ובסהמ"א: בעבור שהוא רואה תעצומות הנפש האנושית והיותה גברת על כל הנפשות השפלות (דוד בר יו"ט בן בילא, יסודות המשכיל, דברי חכמים, עמ' כז). ונגד קל כנשר שהוא ראות העין אמר חשתי ולא התמהמהתי, ירצה שהיה מהיר בתעצומות עיניו כחדין נשרא (אורי ויטעי, שער התפלה א, כד:). — ומ"י *תעצומה, ואמר המשורר: ומה היה לנגד צור נסכה ושם לה עז ושם לה תעצומה (ר"ם הנגיד, הלכוהל, בן תהלים, הברמן ג, 25).

א. תַּעַר [1]), ש"ז, — סכין לגלות שערות, Schermesser; rasoir; rasor: כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימם (במד' ו ה). והעבירו תער על כל בשרם (שם ח ז). הוות תחשב לשונך כתער מלטש עשה רמיה (תהל' נב ד). — ובצרופים, תער הגלבים: קח לך הרב חדה תער הגלבים תקחנה לך והעברת על ראשך ועל זקנך (יחזק' ה א). — ותער השכירה [2]): ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וכו' (ישע' ז כ). — ותער הסופר,

עוף, עוף, בעמ' 4382 וכו', לא כללו בצורות השרש והפעל את המלה תעפה באיוב יא יז (ומצהרים יקום חלד תעפה כבקר תהיה), אשר כמה חוקרים (עי', למשל, במלונם של גזניוס בוהל) גוזרים אותה מפעל עוף אחר, בעוד שאחרים הציעו תקוני גרסה שונים. ואולם הואיל ונזכר בס' איוב (י כב) עפתה, שהוא בעדותה של כתבת קדומה שם של שדות החונקות את האדם בחשכת הלילה וגם לליל אימים בכלל, יש להכיר מלה זו גם כאן, והכונה: עפתה, חשכת הליל, תהיה לך כבקר. ועי' בפרוש העורך משנת תשי"ד למקום.]

1) [פעל משני שגזר הפיטן מן עוף, אולי ע"פ הכתיב והקרי התעיף — התעוף במשלי כג ה.]

2) [פעל משני שנגזר מן תועפות.]

1) [קשה להכריע, אם יש לראות א. תער במשמ' סכין וב. תער במשמ' נדן, נרתיק שהחרב נתונה בו, כמלה אחת בעקר, או כשתי מלים, שאולי אף גזירתן שונה היא. במשמ' זו של ב. תער בלבד בא גם באוגרית' תערת (חרב. חשת בתערתה; ועי' לאחרונה אצל G. R. Driver, Canaanite Myths and Legends 65 ועוד), ולפי זה אין לגזור מלה זו מן ערה (במשמ' הריק), שאינו באוגרית', ויתכן שהתי"ו היא שרשית בשתי המלים.]

2) [אמנם הצרוף קשה, ועי' שכירה, הערות.]

סכין לחדוד כלי הכתיבה, Schreibermesser; couteau d'écrivain; scribe's knife: יקרעת (את המגלה) בְּתַעַר הספר (ירמי' לו כג). — ובתו"מ: נזיר עולם הכביד שערו מיקל בתער (נזיר ח ב). ואינו חייב (על הזקן) עד שיטלנו בתער (ר' אליעזר, מכות ג ה). תיק הסיף והסכין והפגיון תיק מספרת ומספרים והתער (כלים טז ח). העביר תער על כל בשרו (נגע' יד ב). וכולן שגלהו שלא בתער או ששיירו שתי שערות (שם שם ד). גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער (מכות כא י). — ואמר המשורר: מחמד דברו יגלה שערת מלכים כתער הוא יום קרב בין כחרב ישע וגופם בתער (רמב"ע, ענק א, בכאדי, שכח).

ב **תַּעַר**, ס"ז, כנ' תַּעְרֶךָ, תַּעְרָהּ, — נדן החרב, Scheide; fourreau; scabbard: ויואב חגור מדו לבשו ועלו[1]) חגור חרב מצמדת על מתניו בְּתַעְרָהּ (ש"ב כ ח). — ויצאה חרב מתערה, והוציא חרב מתערה: והוצאתי חרבי מִתַּעְרָהּ והכרתי ממך צדיק ורשע וכו' לכן תצא חרבי מִתַּעְרָהּ אל כל בשר וכו' כי אני יי' הוצאתי חרבי מִתַּעְרָהּ לא תשוב עוד (יחזק' כא ח–י). — ושלף חרב מתערה: ויקח (דוד) את חרבו וישלפה מִתַּעְרָהּ וימתתהו (ש"א יז נא). — ונאספה החרב אל תערה: הוי חרב ליי' עד אנה לא תשקטי האספי אל תַּעְרֵךְ הרגעי ודמי (ירמי' מז ו). — והשיב אותה אל התער: השב אל תַּעְרָהּ (יחזק' כא לה). — ובתו"מ: כל שבעת החרב שלופה עד שלשים היא רופפת לאחר שנים עשר חדש היא חוזרת לתערה (ירוש' מו"ק ג ז). באותה שעה אחז יהודה חרבו לשולפה מתערת ואינה נשלפת לו (מד"ר בראשי' צג)[2]).

---

1) [כך כתיב, קרי: ועליו.]

2) [בפיוט שחורה ונאוה תשוקתו, שהוא אחד מחלקי הפיוט המרכב א״ר ישע מאושרים המיחס לשלמה הבבלי (אך עי' דודזון, אוצר א, 91), נאמר: ביטה עניה לנחמה, תַּעֲרַת (אחות) אום הומה, ויש מבארים מלה זו כלשון ערוי הנפש למות, או כלשון דבר מעורה ודבוק בזולתו, ואין כל אלה מסתברות; ויתכן שהעקר תְּעֲרַת (אחות) אום חומת, כרמז לנאמר

*תָּעַר[1]), קל לא נמצא במקורות.

— הפע', *הִתְעִיר[2]), — שלף חרב מתערה: אז פקד את צבא מחנהו ויערכם מערכה דבוקים אלה לאלה לבלתי הפרד כת מכת ולא להתער את חרבותם ויהי ביושר מ,רכתם (יוסיפון, גינצבורג, תמו). — ואמר הפיטן: מסוקד אף התעיר (מן היום אל עשו, כנף רננים, מב).

***תַּעֲרֹבֶת**, ס"נ, מ"ר תערובות, — ערוב דבר בדבר, של מין במין אחר, דברים המערבים יחד, Vermischung; mixtion; intermixing: ומה אם במקום שמותר ללבוש שני חלוקין כאחד הרי זה[3]) אסור בתערובתן, מקום שאסור לנהג שתי בהמות כאחד אינו דין שיהא אסור בתערובתן (תוספת' כלאי' ה ו). קישות טמאה שנפלה לתוך מאה קישואין טהורין הואיל ואינו מקפיד על תערובתו מעלה (ירוש' תרו' ד יג). לא היה שופר של קינים בירושלים מפני התערבות שמא תמות אחד מהן ונמצא דמי חטאות מיתות מעורבות בקרבן (שם יומא א א). שני גיטין ששילחו שנים ונתערבו וכו' תערובת[4]) היא שגרמת (שם גיטי' ג א). והן עצמן מותרין מפני שהן תערובת ולא גזרו על תערובת דמאי (סוכ' ו.). — *ודם התערובות, דם הקרבנות המערב, המוטל על רצפת המקדש: כוס היה (הכהן) ממלא מדם התערובות (ר' יהודה, פסחי' ה ח). — *ומי תערובות, מים שנתערבו בהם מים אחרים: מי הירדן ומי ירמוך פסולים מפני

בשה"ש ה ב: אני ישנה ולבי עֵר, או: אם תעירו ואם תעוררו את האהבה (שם ב ז, ועוד). ועי' *תְּעוּרָה.]

1) [פעל משני שגזרו מן תַּעַר.]

2) [במדרש ההלי' ם (בובר, קנג.) נדרש לשון הכתוב (השקיתנו יין) תרעלה: יין שהוא מתער את העולם, שיתיר עולה של תורה, ואין הגרסה מסתברת (עי' בהערת המהדיר), וכנראה צ"ל יין שהוא מתיר את עולם, ואך ליתר פרוש נוסף: שיתיר עולה של תורה. ובשבוש חדרת ע של (תר)עלה עוד פעם לתוך תר.]

3) [שעטנז, צמר ופשתים יחד.]

4) [בקטעים מן הגניזות (גינצבורג, שרידי הירושלמי, 224): תערובה.]

שהם מי תערובות, ואלו הן מי תערובות אחד כשר ואחד פסול שנתערבו (פרה ח י). מי תערובות הם כשירים לנידה ופסולים למי חטאת (ירוש' שקל' ו ג). — *ותערובת של בני אדם: המש נשים שנתערבו ולדותיהן, הגדילו התערובות ונשאו נשים ומתו וכו' מתו הכשרים בני התערובות לבני הזקנת וכו' (יבמ' יא ג–ח). — ובספה"א: היאך היו טווין את הזהב עם החוטין וכו' לעשות אותן פתילים תערובת עם כל מין ומין (רש"י, שמות לט ג). כגון שהיה מן החלב כזית בכל שלש ביצים מן התערובת (רמב"ם, מאכלות אסורות טו ג). — ואמר הפיטן: וחתל ארך בתכם תערובות (ר"א קליר, אתית עם דודים, קרובה לפרשת החדש [1]).

תַּעֲרֻבוֹת, מ"ר מן תַּעֲרֹבֶת, במקרא רק בצרוף בְּנֵי תַּעֲרֻבוֹת, — כנראה במשמ' בני שרים ומלכים שנלקחו מהם כערֻבּת שלא ימרדו [2], Geisel(n); otage(r); hostage(s): ויקח (יהואש מאמציה) את כל הזהב והכסף ואת כל הכלים וכו' ואת בני הַתַּעֲרֻבוֹת וישב שמרונה (מ"ב יד יד). ואת אצרות בית המלך ואת בני הַתַּעֲרֻבוֹת (דהי"ב כה כד). ועי' *תַּעֲרֹבֶת.

תַּעֲרָה, עי' ב. תַּעַר, בהערה.

תַּעֲרוּבָה, עי' תַּעֲרֻבוֹת.

תַּעֲרוֹבֶת, עי' *תַּעֲרֹבֶת.

***תַּעֲרוּכָה** [1], ש"נ. — אסף דברים הערוכים ומֻצגים לראוה, Ausstellung; exposition: וחשקה נפשכם וכו' לראות בתערוכות החלונות של בתי המסחר הנהדרים (הצפירה, שנה כט, גליון 135). אחטיל נסגרה התערוכה הסובבת לצירים וחוטבים (שם, בחפולות ישראל). בתערוכת החרף אשר תהיה בסנט לואי באמריקה נכון איש אחד להציג את מחנה ישראל במדבר בצאתם ממצרים (המליץ, שנה מג, 74, ידיעות שונות). הקיבץ (האלמנך היהודי) עושה רושם של תערוכה כללית: כל אחד בא לכאן וסחורות בידו (השלח כרך יב ג, השקפה ספרותית אהרנספריין). פה (בקרלסבד) הנך מוצא את תערוכת הגליות (הלפיד, שנה א, 167, בחוץ לארץ). בימים האלה נוסדה אגודה מיוחדת... כדי להכין תערוכה מטולטלת בסיביריה... התערוכה הזאת תמצא בעגלה מיוחדת (שם, ש, 72, ידיעות שונות) [2].

***תַּעֲרִיף** [3], ש"ז, —פרוט מחירים וכד' בלוח, Tarif; tarif(f); table of rates: בבית הנבחרים נגמרה הקריאה השניה של תעריפי הגבול הכלליים (הלופה, שנה א, 74).

תַּעְתּוּעַ, עי' תַּעְתֻּעִים.

---

[1]) [ובלשון ימינו משמשת המלה גם לגבי תערבת חמרים שונים, ואף בהשאלה למֻשגים מֻפשטים בכלל.]

[2]) [משמ' זו, שאחריה הלך התרג' הלטיני (obsides), וכן כמה מפרשני המקרא (כלשון רש"י: בני השרים שהיו נתונים בבית המלך לערבון שלא ימרדו אבותם בו וכן תרגם יונתן בני רברביא), נראית יותר מדעת השבעים, המתרגמים: τοὺς υἱοὺς τῶν συμμίξεων כמו תַּעֲרֹבֶת, כלשון תערובת (זרים) שהיתה בהם. אעפ"י כן אין משמ' הצרוף יוצאת ברורה מן הענין.]

---

[1]) [על רתחלת השמוש במלה זו נאמר באחת הרשימות שבאסף המחבר (שלא בכתב ידו), כנראה כמובאה מן הספרות: ככר השתמשו בה הסופרים, עי' מעלה השנה בלוח אחיאסף תרנ"ה ותלגרמים של הצפירה תרנה: לשים משרת ראש על הח' כל המבקרים את התערוכה.]

[2]) [בפרושו של ר"י עראמה, יד אבשלום, על משלי לא (ד"ה ותנה לא) נאמר: כי הנה ירמיהו ממרורות נפשו וממראה עיניו אשר ראה וכו' אין להפלא שיהי' מקונן מאליו כל הקינות והתערורים ההמה ע"כ. ונראה שצ"ל התמרורים.]

[3]) [אמנם אין זאת בעקר אלא צורת המקור הערבי תַּעְרִיף a) מן עַרַף b), הודיע, אבל כך נהג המחבר לכנס מלים שמיות, שצורתן מתאימה למבנה לשוננו העברית.]

---

a) تعريف b) عرّف

תִּעְתַּע [1]), פ"י, מְתַעְתֵּעַ, — התעה, הטעה, רמה, betrügen; décevoir; to deceive: אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כִּמְתַעְתֵּעַ (ברא' כז יב). —ובמגלות מדבר יהודה: במלכים ושרים יתעתעו וקלסו (פשר חבקוק, עמודה IV, 3) [2]). — ובתפלה: רשענו שחתנו תעבנו תעתענו תעינו (אשמנו, ועי' סדר רב עמרם השלם א, קלח). — ובספה"א: כל ת"ח שהוא עוזב דברי תורה כאלו מתעתע במי שאמר והיה העולם (ר' אלכסנדרי, ילק"ש משלי תתקמו). ויאמרו השרים אל המלך הגם על אלהים הזה אשר הוא אלהים חיים יוכל דניאל לתעתע (יוסיפון ג, הוצ' גינצבורג, לא). כי לא נעשו לכסילים הלועגים עליהם המתעתעים בהם (ר"י חריזי, תחכמוני א, קאמינקא, 30). — ואמרו פיטנים ומשוררים: תעתעו יצורים אחרי חבלים תעו ממסלול ושגו באווילים (משלם בן קלונימוס, אבוחת נפלאותיך, אלבוגן, Studien, 127). ואני כשכור יתעתע ויהבר (ר"י הלוי, יועץ ומקים, זמורה א, 29). והוא מתעתע בהתוליו לא יאהב לץ הוכח לו (ראב"ע, מי כמוך, איגר 229). עד כל עויל וכסיל וכל זר ואויל יורה חציו בי וכמתעתע שכחו אשר שכלי תמול לא יחטא (עמנואל, מחברת א, הברמן, 28).

— התפע', מִתַּעְתְּעִים, — כמו פע': ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו (דה"ב לו יז).

— פֻע', *תֻּעְתַּע, —שתעתעו אותו: חניטיו אם תועתעו בהבל שיחו יחוננם לחיי הבל (ר"א קליר, אף ארח משפטיך, קרובי' מוסף א ר"ה). תעתעו יצורים אחרי חבלים תעו ממסלול ושגו באווילים (משלם בן קלונימוס, אבוחת נפלאותיך, עבודה ליוה"כ, מבחר השירה העברית באיטלי', שירמן, לו).

1) [צורה מכפלת מן תָּעָה.]

2) [בתו"מ אין המלה נוהגת. ואמנם נאמר במכי' דרשב"י בא יב ל (אפשטין־מלמד 29, וכעין זה מכי' דר"י שם יג, פסיק' רבתי יז, ויהי בחצי הלילה, פסיק' דר"כ ז שם): לפי שהמצ(רים) היו קבורים בבתיהם והכלבים נכנסין דרך ביבין ומחטטין ומוציאין בכורות מקבריהן ומתעתעין בהן וכו'. ואולם בילק"ש שמות קפו: ומתעדנין בהן, ועל כל פנים יש לבקש כאן צורת פעל כגון זה בבנין התפ', ולא צורה מן תעתע, וצ"ע.]

תַּעְתֻּעִים, במקרא רק מ"ר, — מעשה המתעתע, Täuschung; deception: הבל המה מעשה תַּעְתֻּעִים בעת פקדתם יאבדו (ירמי' י טו, נא יח). — ובספה"א, גם במ"י *תַּעְתּוּעַ, *תַּעְתּוּעַ: היה לכשדים אלוה תעתועים והוא תנין גדול וכו' (יוסיפון ג). ועתה בני אם תנצל לפי שעה ממשפטו איך תנצל ממשפט האלהים כי תמיד תורתו בתעתועו והוא הוא המושל ברוחך (שם יט). אני מאמין בתורת ה' אלהינו אשר חרפת וגדפת בדבריך ומעשיך ולא אחיש לתעתועיך והבלך (שם שם). והיה מספיק לו תעתועו בעולם הזה ורעתו (ראב"ח, הגיון הנפש, ע.). וכשמעי תעתועי חבר הקיני צחקתי על חבליו ושקריו (ר"י חריזי, תחכ', קאמינקא, 77). כי כלם (ימיו של האדם) יעברו בשעשוע הגדול והילדות ובתעתוע הנערות (ר"י אברבנאל, כח, וידבר אלהים אל נח). חלילה לנו להאמין בכל אלו ההתולים והתעתועים בדברי רבותינו הנאמנים (זכות אדם, 14, יין לבנון). — ואמרו פיטנים ומשוררים: כי תעה תיעתוע תמימי תום (יניי, כי אמר אין, קרוב' ויק', זולאי, קלד). לכן חשבתי דרכי וכו' והנה הכל הבל ורעות רוח וסופו תהו ואחריתו תעתועים (בחיי, ה' שפתי תפתח, בקשה). הנה העת יאתה לך להושיעי אויבי חרפני שובי לתעתועי (שמואל כהן, איומי שממי ועלזי, מחזורת סנה ג אמר פסח). וחכמי גוים ישיחון תעתועים (ראב"ע, אל אל ועוזו, איגר, 41).

תֹּף [1]), ש"ז, מ"ר תֻּפִּים, כנ' תֻּפֵּיךְ, תֻּפֶּיהָ, — תבה חלולה (קטנה) שעור מתוח עליה, ושמקישים

1) [המלה, שכנגדה בארמ' תֻּפָּא, ובערב' דף [a]), נולדת בחקוי לקול ההקשה בתֹּף. למעשה יש להכיר שם זה, בתקון לדברי העורך שבעמ' 5821, גם במלה שהמסרת קראה אותה פְּתִיגִיל בישע' ג כד: והיה תחת בשם מק יהיה ותחת חגורה נקפה ותחת מעשה מקשה קרחה ותחת פתיגיל מחגרת שק וכו'. כי, כאמור בדברי העורך, הלשון והספר ב 129, הכונה לקריאה תֻּפֵּי גִיל, כסימן לשמחה, בנגוד אל מחגרת שק, שהיא סימן לאבל.

לעמת זאת קשה לקים מלה זו בנאמר ביחזק' כח יג על מלך צור, בתמונת כרוב ממנה על אוצר

a) دف

עליה בקנת או ביד כדי להשמיע קול, (Hand-) (hand-)drum; tambour(ine); Trommel: ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ובכנור (בראשי לא כז). ותקח מרים הנביאה וכו' את התף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת (שמות יט כ). חבל נבאים וכו' ולפניהם נבל ותף וחליל וכנור (ש"א י ה). ותצאנה הנשים וכו' לקראת שאול המלך בתפים בשמחה ובשלשים (שם יח ו). שבת משוש תפים חדל שאון עליזים (ישע' כד ח). עוד תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים (ירמ' לא ג). שאו זמרה ותנו תף כנור נעים עם נבל (תהל' פא ג). יהללו שמו במחול בתף וכנור יזמרו לו (שם קמט ד). ישאו בתף וכנור וישמחו לקול עוגב (איוב כא יב). — ובתו"מ: שתי קרניו שתי חצוצרות שתי שוקיו שני חלילין עורו לתוף מעיו לנבלים בני מעיו לכנורות (קנים ג ו). — ובספה"א, גם בצרופים כגון *תקע בתף, *תקיש בתף, *הכה בתף (ר"א משער אריה, שלטי הגבורים, ס; עי' לשוננו יג, 142), *והניע התף (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה, א:, עי' שם). — ואמרו פיטנים ומשוררים: קחי התף והנבל ושירי (רסב"ג, ואת יונה, ביאליק-רבניצקי א, 49). והשלים מלאכת כל נקביו וגם תפיו מסלות למי רגליו ודרך לחלאותיו (רמב"ע, בשם אל, ברואי, רמב). ויצר בכפו ראש לכל נציבים בהבראו כוננו תפים ונקבים (שמעון בן יצחק, פעמוע יום יום, יוצר ב שבוע').

תִּפְאָרָה, ש"נ, — כמו תפארת, יפי הדר: ביום ההוא יהיה יי' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו (ישע' כח ה). איכה נשבר מטה עז מקל תפארה (ירמ' מח יז). — ואמר הפיטן: והוא היה והוא הוה והוא יהיה בתפארה (אדון עולם, עי' דודזון, אוצר א, 29). — ועי' תפארת.

תִּפְאֶרֶת, ש"נ, הפסק תפארת, כנ' תפארתי, תפארתך, תפארתך, תפארתך, תפארתו, תפארתנו, תפארתכם, תפארתם, — כמו א. פאור, א. פאר, קשוט, יפי, והדר, Pracht; magnificence; splendour: ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים והשביסים והשהרנים (ישע' ג יח). צבי ממלכות תפארת גאון כשדים (שם יג יט). וחתו ובשו מכוש מבטם ומן מצרים תפארתם (שם כ ה) [1]). ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתי (שם מו יג). למען לא תגדל תפארת בית דויד ותפארת ישב ירושלם על יהודה (זכרי יב ז). ימלא פי תהלתך כל היום תפארתך (תהל' עא ח). ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד צר (שם עח סא). הוד והדר לפניו עז ותפארת במקדשו (שם צו ו). עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (משלי יז ו). שכל אדם האריך אפו ותפארתו עבר על פשע (שם יט יא).

האלהים (חותם תכנית) שבגן עדן: כל אבן יקרה וכו' מלאכת תפיך ונקביך בך וכו', ולפי דברי העורך, הלשון והספר ב, 302 הכונה: כל אבן יקרה מלאת תוך פיך ונקביך בך, ועי' שם על תכן הפרשה כלה.

כמו כן אין למצא את המלה תף בנאמר בישע' ל לב וכו': והיה כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח ה' עליו בתפים ובכנרות ובמלחמות תנופה נלחם בה וכו', כי אם בכלל מוזר ענין התפים והכנרות במלחמה, ואין בו גם כדי לבאר את צרופם אל „ובמלחמות תנופה", כיצד אפשר לנמק את השמוש בתפים ובכנרות במלחמה זו על ידי הנאמר בפס' לג: כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך (ז"א לקרבן המלך) הוכן העמיק הרחב מדרתה אש ועצים הרבה וכו'? הרי על הקרבת קרבן באש דבר כאן ולא על שיר ונגון! ואין ספק שהנקדנים לא הכירו כאן את המלה תפים, ז"א תנורים וכירים (כמו תפין, תפיא בארמ' כתרג' של כירים וכד'), מלה הקרובה בשרשה אל תפת (ה) שבאותו פסוק; והואיל וגרסו הנקדנים תפים במק' תפים, גרסו גם כנרות, במק' מה שהיה בודאי כיורות, כלשון כיורות אש, כמו בזכריה יב ו: ביום ההוא אשים את אלפי יהודה ככיור אש בעצים וכלפיד אש בעמיר וכו'. והואיל ומדבר כאן על קרבן אש למלך בתפת, יש לפרש גם מלחמות תנופה כלשון מלחמה הקשורה בתנופת אדם בקרבן המלך, ולא בתנופת יד סתם.]

[1]) [בישע' מד יג: יעשהו במקצעות ובמחוגה יתארהו ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם לשבת בית, אין המלה כתפארת יוצאת ידי הענין, הדורש, כדעת רבים לשון תאר האדם. ואשר לכל ענין הפסוק עי' בהערת המחבר בערך מקצועה בעמ' 3287 הגורס במקום יעשהו הראשון: ישעהו במשמ' יחליקהו.]

תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם והדר זקנים שיבה (שם כ כט). — בעלץ צדיקים רבה תִּפְאָרֶת ובקום רשעים יחפש אדם (שם כח יב). לך יי' הגדלה והגבורה וְהַתִּפְאֶרֶת והנצח וההוד (דה"א כט יא). — ובצרופים, תפארת גדלה: בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תִּפְאֶרֶת גדולתו (אסתר א ד). — תפארת עז: כי תִּפְאֶרֶת עזמו אתה (תהל' פט יח). — תפארת רום עיניו של אדם: אפקד על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תִּפְאֶרֶת רום עיניו (ישע' י יב). — בגדי תפארת: לבשי בגדי תִּפְאַרְתֵּךְ ירושלם עיר הקדש (שם נב א). — בית תפארת, כנוי לבית המקדש: יעלו על רצון מזבחי ובית תִּפְאַרְתִּי אפאר (ישע' ס ז). בית קדשנו וְתִפְאַרְתֵּנוּ וכו' היה לשרפת אש (שם סד י). — זבול תפארת: הבט משמים וראה מזבל קדשך וְתִפְאַרְתֶּךָ (שם סג יח). — זרוע תפארתו: מוליך לימין משה זרוע תִּפְאַרְתּוֹ (ישע' סג יב). — כלי תפארת: ותקחי כלי תִּפְאַרְתֵּךְ מזהבי ומכספי (יחזק' טז יז). והפשיטוך את בגדיך ולקחו כלי תִּפְאַרְתֵּךְ (שם כג כו, וכעין זה שם טז לט). — משוש תפארת: ביום קחתי מהם את מעזם משוש תִּפְאַרְתָּם (שם כד כה). — עטרת תפארת: והיית עטרת תִּפְאֶרֶת ביד יי' וצנוף[1] מלוכה בכף אלהיך (ישע' סב ג). אמר למלך ולגבירה השפילו שבו כי ירד מראשתיכם עטרת תִּפְאַרְתְּכֶם (ירמ' יג יח). תתן לראשך לוית חן עטרת תִּפְאֶרֶת תמגנך (משלי ד ט). עטרת תִּפְאֶרֶת שיבה בדרך צדקה תמצא (שם טז לא). — צאן תפארת: איה העדר נתן לך צאן תִּפְאַרְתֵּךְ (ירמ' יג כ). — צבי תפארת: הוי עטרת גאות שכרי אפרים וציץ נבל[2] צבי תִּפְאַרְתּוֹ (ישע' כח א). והיתה ציצת נבל צבי תִּפְאַרְתּוֹ וכו' (שם שם ד). — שם תפארת: כן נהגת עמך לעשות לך שם תִּפְאָרֶת (שם סג יד). ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תִּפְאַרְתֶּךָ (דה"א כט יג). — לתפארת: ועשית

בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד וּלְתִפְאָרֶת (שמות כח ב). ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם וּלְתִפְאָרֶת (דבר' כו יט). ויצף את הבית אבן יקרה לְתִפְאָרֶת (דה"ב ג ו). — ובמליצה, לא תהיה תפארתך על הדרך, לא תוכל להתפאר בה: ותאמר (דבורה) הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תִּפְאַרְתְּךָ על הדרך אשר אתה הולך (שופט' ד ט). — ובתו"מ: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות ב א). לך גדולה לך גבורה לך תפארת (ירוש' ברכ' א ה). אנו שפירשנו מבית חיינו ומבית קדשינו ותפארתנו כמה ימים וכמה שנים כמה קיצים וכמה עיבורים (מד"ר ויק' יט). — *ובמליצה שבדרוש על האילן: דכתיב כי תחבוט זיתך לא תפאר[1] אחריך ותנא דברי רבי ישמעאל שלא תטול תפארתו ממנו (חול' קלא:)[2]. — ובתפלה: שבח נותנים לו כל צבא מרום תפארת וגדלה שרפים ואופנים וחיות הקדש (אל אדון על כל המעשים, שחרית לשבת ויו"ט). תפארת גדלה ועטרת ישועה (אתה אחד, מנחה לשבת). — ובספה"א: והזהב הוא שמש התפארת אשר בכל מחשך זורח (ס"ע פלקירא, המבקש, טז). אם תרצה ללבוש לבוש התפארת ולעדו' עדי הכבוד (שם, מד). — ובדקדוק, *לתפארת, דגש לתפארת הקריאה, לתפארת הלשון וכד': ודגש הלמד (במלה חֲדָלּוּ) לתפארת המלה כי כן דרך העבריים לחזק קריאת האותיות בדגש לתפארת הקריאה בהפסק הטעמים (רד"ק, מכלול, שער דקדוק הפעלים, ליק, ב:). ויש שיבואו (ברבוי) בלשון תפארת ליחיד כמו תבינו ואחר נדבר וכו' וכן יבא בלשון תפארת בארמי וכו' וכן מנהג בשאר לשונות לדבר בלשון תפארת ליחיד (שם, ו: ז.). ויש שיבואו היו"ד והמ"ם בלשון תפארת על היחיד אדנים

[1]) [כך כתיב, קרי: וצניף.]

[2]) [לפי ההקבלה שבין עטרת גאות... וציץ נֹבֵל (פס' א) וכן ציצת נבל צבי תפארתו (פס' ד) אין לבאר נבל כאן כלשון עלה או עץ נובל, אלא כמו נֵבֶל באשור', שפרושו לבלוב, ואפשר שיש לבאר לפי זה גם הנובלות הנסכרות עם התמרה (ע' 3491) וכד' במשמ' כוז, וצ"ע.]

[1]) [מן ב. פָּאַר, וע' בעמ' 4807.]

[2]) [בתוספתא כלים ב"ב ג א נדפס: כל (כד או קופה) שיש לו תפארות יש לו אחוריים אין לו תפארות אין לו אחוריים ותוך ע"כ, ואין גרסה זו מסתברת. והגר"א גורס תופראות, וקרוב לכך יסטרוב: תִּפְרָאוֹת מן תִּפְרָה במשמ' תוברות, לולאות. ועי' גם תְּרוּפָה, הערות.]

קשת וכו' (שם, יח:). והפ"א כשניהם (במלים חרבי, וצעקי) בקמץ חטף לתפארת (שם, עז.). — *ולתפארת המליצה: כדרך שמצאנו בשירי המקרא מלות ארמיות ומלות יוצאות ממנהג הלשון לתפארת המליצה כי כל דבר המתרחק מן המורגל עושה רושם יותר חזק בנפש (שד"ל, מחזי' איטלי' א, מבוא, יב). — *ובתורת הקבלה, אחת מעשר הספירות: חמש כנגד חמש כתר א' חכמה ב' חסד ג' ת"ת ד' נצח ה' כנגד חמש וכו' שהם תפארת נצח הוד יסוד מלכות (ראב"ד, פרוש יצירה א ג). התפארת עושה שלום במרומיו בסוד ס"ת הנתון בארון וכו' (פלח הרמון מ יב, כע:). כתר חכמה בינה חסד ת"ת גבורה נצח יסוד הוד מלכות (רמס"ל, חוקר ומקבל ו, 66).

תפה,
ממנו תפי[1]), תפין, תפת.

***תפוגה,** ש"נ, — שה"פ מן פוג במשמ' השפע', כמו הפגה[2]): נוהלים לכסותו משובצים ויקדש בתפוגת צנה[3]) (רסע"ג, אלהים ים, עבודת יוהכ"פ, סדור רסע"ג, היב). הלא לה סברתי בלי תעגין ותפוגה, היותה צפונה תושיה למגנה (כ"א קליר, אגמי קרים, הפארת סיבה ללונץ, עמ' 211)[4]).

א. תפוח, ש"ז, מ"ר תפוחים, סמי' תפוחי, — עץ פרי רחב הגזע[5]): הגפן הובישה והתאנה אמללה רמון גם תמר והפוח כל עצי השדה יבשו (יואל א יב). כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים (שה"ש ב ג). סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים (שם שם ה). ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן וריח אפך כתפוחים (שם ז ט). תחת התפוח עוררתיך (שם ח ה). — ובתו"מ, כשם לעץ פרי מסים ממשפחת הורדיים, malus, ולפריו; Apfel(baum); pomme(-mier) apple(-tree) התפוח והחזרר הפרסקים והשקדין והשזיפין והרימין אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה (כלא' א ד). תפוח שרסקו ונתנו לתוך עיסה וחמצה הרי זו אסורה (תרומ' י ג). אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין וכו' (שם יא ג). התפוחים והאתרוגין חייבים (במעשרות) גדולים וקטנים (מעשרי' א ד). אבל אם אמר לו יין לחולה

1) [עי' תנופה, תף, תפת, הערות.]

2) [השוה גם דברי ריב"ג, הרקמה שער ז: וההא הסירוה עוד מתיו במאין הפיגות (איכה ג מט) ומשפטו תפוגות כמו תרומות תכונות תשובות.]

3) [ע"פ יומא ג ה: מחמין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפוג צנתן, ועי' פוג, 4843.]

4) [בקטעי הגניזה (JQR 1904, 434) כתוב: תפוגה ודוממי תולדת אולת וגם שכחום מעשה רעה, מרבה דעת משליך תפוגה בודאי יבין כל שכחום, ע"כ. ואין הדברים ברורים. ועי' הערות שבשר, שם.]

5) [שם זה כנגדו בערב' תפאח a) ובקופט' צמפת (וכד'), אך אינו ביתר השפות השמיות ואף לא בארמ', ואפשר שהשם שאול הוא, עם עצם הצמח, מארץ אחרת. אף זהוי הצמח ושמושו במקרא אינם נעלים מכל ספק; אמנם בתו"מ, כמו בערב' (המאחרת) ככר נכר שמוש השם בברור, ועל כן דוחה לֵו, פלורה III 212, כל הצעת זהוי אחרת גם למקרא. אך למעשה אין השם מכון במקרא בשום מקום לפרי, אלא לעץ פרי יפה וגדול (כתפוח בעצי היער), נודף ריח טוב. גם בשה"ש ב ה ועוד (סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים) הכונה לרפוד מטה לאשה החולה בין עצי התפוח, ולא לאכילת הפרי, והואיל ו„רפדוני בתפוחים" בא על יד „סמכוני באשישות", ואין „אשיש" בעקר אלא כמו את'ית' a) בערב' כנוי לאדם או לצמח רחב ועבה, על כן גם תפוח שבמקרא עקר פרושו: עץ רחב הגזע ועבה בכלל. ואלו במשלי כה יא: תפוחי זהב במשכיות כסף, הכונה, כדעת רבים, לקריאה: פתוחי זהב. אם אמנם אפשר לראות את שמושי המלה בשה"ש ובנבואת יואל כמאחרים בזמן, מאחרי גלות בבל, אין הדבר כך לגבי שמוש השם תפוח ואף עין תפוח, כשם מקום (יהו' יב יז, יח לד, יז ז ועוד), וכשם לאדם (תפח דהי"א ב מג) בתקופה קדומה. אף על פי כן אין (עץ) התפוח, גם לפי המקרא, נמנה עם שבעת המינים שא"י נתברכה בהם, ואף אם נראה המלה במקרא שם כולל לעצי פרי שונים, כגון תפוח, חבוש, חזרר, שזיף (בשמוש ימינו במשמ' Prunus) ועוד, יש לראות בצמח ובשמו דבר נדיר, שבא מן החוץ.]

a) تفّاح

a) أثيث

ממקום פלוני ותפוח לחולה ממקום פלוני בין חביא בין לא הביא חייב ליתן לו (ירושי ע"ז ח ח). מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב ולמה כן לפי שאין לו צל לישב בצילו וכו' מה התפוח הזה ניצו קודם לעליו וכו' מה התפוח הזה אינו גומר פירותיו אלא בסיון וכו' מה התפוח הזה משעה שמוציא ניצו ועד שגומר פירותיו חמשים יום וכו' (מד"ר שה"ש, כתפוח בעצי היער; וכעין זה פסיק' ר"כ בחדש השליטי פד, בובר, קג:). — ובצרופים שונים, כגון *תפוחי הברתים או הכרתים: כלי היה במקדש ומרחשת שמה ודומה כמין כלבום עמוק וכשבצק מונח בתוכו דומה כמין תפוחי הכרתים[1]) וכמין בלוטי היוונים (מנח' סג.). — *ותפוחי נמלא או מילימיליה: תפוחין קטנים פטורין (ממעשר) תפוחי נמלא[2]) חייבין בין גדולים בין קטנים (תוספת' מע"ר א א). — *ויין תפוחים: דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה ר' אליעזר מחייב קרן וחומש וכו' (תרומ' יא ב). הנודר מן היין מותר ביין תפוחים מן השמן מותר בשמן שומשמין וכו' (נדרי ו ט). דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתווניות מברכין עליהם כדרך שמברכין על המוריים (תוספת' ברכ' ד ב). יין מבושל ואלונטית הרי אלו אסורין וכו' יין תפוחים מן הפתק ומן האוצר ומן הספינה הרי זה מותר (שם ע"ז ד יב). —*ובמשמ' ערמת ענבים דרוכים בגת, תפוח ענבים: לוקחין גת בעוטה מן עובד אלילים אף על פי שהוא נוטל בידו ונותן לתפוח ואינו נעשה יין נסך עד שירד לבור (ע"ז ד ח). ישר' העושה עם הגוי בגת הרי זה מעלה את הלחם לגבי התפוח ומוריד את היין מגבי התפוח (תוספת' ע"ז ז ג). — *ותפוח העקב, העגול שבעקב האדם: תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה קלסתר פניו על אחת כמה וכמה (מד"ר ויק' כ; וכעין

[1]) [נ"א הכרתים, הכרותים, ועי' ד"ס.]

[2]) [נ"א מי נמלת, נ"א מילא, ובירוש' מעשר' א ד תפוחי מילי מילה, לפי לו פלורה IV, 72 מלימלית, Pirus Cydonia L, שהוא חבוש.]

זה פסיק' דר"כ, בובר, לו:, ועוד[1]). — ובסהמ"א: ולאחר שעצרן לחוציא שמנן בבית הבד ומשתהה התפוח של גפת בעקלים שהוא אגוד בהן בבית הבד חוזר מוחל וזב מהן (רש"י, בבא קמד:). לפיכך אם ריסק תפוח של תרומה ונתנו לתוך העיסה והחמיצה כל העיסה מדומעת ואסורה לזרים (רמב"ם, תרומ' טו ד). אילן התפוח אשר לו תפוחים מתוקים יורה על אדם טוב ועשיר (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, לע.). שם יושבות שורות תגרניות ולפניהן סלים מלאים ירקות וכו' ומיני פירות דובדבניות שזיפים תפוחי ארץ ישראל ואגסי כל נדרי קטנים ושאר מיני מאכל (מנדלי, מסעות בנימין השלישי י). שאוחם תפוחים הנמצאים בתחילת הקיץ וקורין אות' באושטרי"ך תפוחים הגריים (ר"י אייזרלין, תרומת הדשן קעב, לט:). — ואמר המשורר[2]): ותפוח מלא ראשי בשמים עשוי כסף ובזהב מצופה ותפוחים אשר צמחו בפרדס וכו' אשר יצעד בבית יין ויכשל בתפוחים ערוכים במסבה וכו' לשמחה נבראה גפן ואת יגון להבריח, ושמן טוב לתענוגים ותפוח להריח, ותפוחים בתוך טנא כמו אורים עלי חשן וכו' חסר לבב אשר קורץ בשניו בתפוחים אדמדמים ומושך, הסירם מלפניו כי לנשק והריח ברואים, לא לנשך וכו' ובנושך בתפוח ולא נשברו שניו ולא נחנק גרונו וכו' בחר לך למשכבך באשת יראת אל ודומה לתפוח מהולל במעשהו (ר"ש הנגיד, בן תהלים, הברמן ג, 46–58). — *ותפוחי אדמה, כשם לפקעות הנאכלות שבשרשי הצמח האמריקני solanum tube-rosum, Kartoffel; pomme de terre; potato: ולחתות תפוחי אדמה אפויים מתוך האפר (מנדלי, מסעות בנימין השלישי[3]). — *ותפוח גן עדן, במשמ' בננה, pomo di paradiso (עי' לו, פלורה II, 254). — *ותפוח זהב (וכר"ת ת"ז, תפו"ז), כשם

[1]) [עי' הערות מ. מרגליות במהדורת ויקרא רבה, תמו.]

[2]) [כאן מובאות דגמאות ביחוד משירי הנגיד, המרבה לשבח את התפוח בשיריו.]

[3]) [כתרג' של הצרפתית ואף הגרמנית Erdapfel וכד', ובימינו מבחינים גם תפוחי אדמה מתוקים כשם לתפוח אדמה הודי Ipomoea batatas, topinambour.]

לפרי ההדר חסיני, בתרגום שמות כאלה בשפות אחרות[1]: Orange; Apfelsine; orange. כל פרי הנגב (וידפריכטע) יגדלו באפריקא תפוחי זהב (פאמעראנצען), ציטראנען וכו' (כנילי עולם א, אפריקה, ד). כטוב לבם בימים טובים או בחברת אהובים ישתו גם המשקה הנקראת שערבע"ט וכו' ומימי פרחי תפוחי זהב (פאמעראנצען) (שם שם, מלכים, יע). — *ותפוח חויתים: (עקל) דדורתא וצריכה לבית חבד לקשור את תפוח חויתים כשעוצרין אותן בקורה (תס"י, סנה' כו.). — *ותפוח סינא, כמו תפוח זהב: תפוחי סינא (אפפעלזינא אדער פאמעראנצען) עיקר גדולם באויא במדינת סינא אשר לזאת יקראו בשם תפוחי סינא אולם בעת יגדלו ג"כ בפורטוגאל, שפאניען וכו' (ב. לינדא, ראשית למודים א ז, כז:). אלה המה הצבעים הנראים בהקשת ובטפות המים בקצהו הוא האדום השני ממעל לו ירוק בצבע תפוחי סינא (מ. מ. יאוועל, למודי הטבע א, ג). — *ותפוח ים, כשם לבעל חיים החי בים, Seeigel; hérisson de mer; sea-hedgehog: תפוחי ים (ועע עפפל, וזעע איגל) המה תולעים רבים מחוברים ונועדים בנרתק אחד אשר הוא רך בעודו לח ויתקשה כאשר ייבש והקליפה היא מלאה קוצים כאנקה (איגל) הגדולות מהן הנה כשפת איש והקטנות מהן הנה כאגוז ולהם יותר משנים עשר מאות רגלי' ושני אלפים קוצים (ר"ב לינדא, ראשית למודים א ו, כח:). — *ותפוח, במשמ' עגול המשמש קשוט לכלי קדש כגון רמונים לספר תורה וכו': עוד יש בק"ק חפצים תפוחי כסף ושאר כלי הקדש (סו"ת מהרש"ק ב, כח). שהרמונים והתפוחים קרא אותם הר"ם דין תשמישי קדושה (שו"ת פרי הארץ ב ג). — *ותפוח הפנים, במשמ' עגול הלחי שבפנים: תיקון החמשי של תיקוני דקנא רז"א הם השני תפוחים של הפנים שלו ימין ושמאל שמפסיקים דשערות מלהתפשט ולהתכסות הלחיים יותר ולא יכסו תרין תפוחי הפנים והם אדומים ולבנים (עמק המלך, קכט). תיקון ז' שני תפוחי הפנים פנוים משערות (רמח"ל, פתחי חכמים ב ו). — *ותפוחים, בכנוי לשדי האשה, ואמר המשורר: אזכר היום אשר יעדה להחיותי בו ולא בגדה ובשני תפוחים רפדה נפשי ולגופי חורה וקדם אותי בם דקרה (ר' י הלוי, שלום ללבים, זמירות ב, 41). — *וכנוי לרמה שמעל לרחם האשה (mons veneris): בנות ישראל שהגיעו לפירקן שהביאו שתי שערות בתפוח דכתיב ושערך צמח (פרוש מסי מסקין לר"ם בן חיזום, מק"ג, 86 6). קשרי הרחם הנקשרים במקום זקן התחתון והוא תחת התפוח (טוביה כץ מעשה טוביה ג, גן נעול, קיח)[1].

ב. *תִּפּוּחַ, — מלה מספקת, שהבינוה במשמ' גל, כרי, ביחוד בכנוי לערמת האפר המצטברת במזבח ועל ידו, וגם בכנוי למקום הערמה הזאת: החלו מעלין באפר על גבי התפוח ותפוח היה באמצע המזבח פעמים עליו כשלש מאות כור[2] (תמיד ב ב)[3]. סידר המערכה גדולה מזרחה וחזיתה מזרחה וראשי הגיזרין הפנימים היו נוגעים בתפוח (שם שם ד). גיד הנשה של שלמים מכבדו לאמה ושל עולה חולצו לתפוח (חולי' צ:). הנהנה מאפר תפוח שע"ג המזבח רב אמר אין מועלין בו וכו' (מעי' ט.).

1) [כדי להבחין את התפוח הרגיל מתפוח הזהב נולד בימינו השמוש המטעה בצרוף תפוח עץ לזה הראשון, וזה נותן מקום לחלוף בתפוח הבר העצי, הנקרא בלעז: Holzapfel; pomme sauvage; crab-apple, ומוטב לומר: תפוח אילן.]

1) [בלשון ימינו מרבים להשתמש במלה זו בתרג' של בטויים לועזיים כגון תפוח אדם הראשון (=פקת הגרגרת, Adamsapfel וכד'), ועוד. ל. לוי, Graph. Requisiten I, 155 ובעקבותיו עמנואל לו, פלורה I, 632, מעירים על כך, כי ברעיא מהימנא שבזוהר נקראים העפצים: תפוחים, לדעתם בעקבות שמם הגרמני Galläpfel. ואמנם גם בצרפתית נקראים העפצים pomme de chêne, ואין ללמד מכנוי זה על מוצא הרעיא מהימנא.]

2) [גוזמא קתני (לשון ר"ע מברטינורה, וכן מפרשים אחרים).]

3) [אלה דברי ח. אלבק בפרושו למשנת תמיד ב ב: לפי פירוש רוב המפרשים שתפוח הוא גל של אפר... עלינו להניח שלא סילקו את הדשן בכל יום ועל ידי כך נצטבר ציבור גדול של אפר וכו'. אמנם הרמב"ם פ"ב מהל' תמידין ומוספין הי"ג סובר שבכל יום דישנו את המזבח וכו', וכן היא דעת הראב"ד

תָּפוּחַ, עי' *תָּפֵחַ.

תפוחה, עי' *תְּפִיחָה.

***תְּפוּנָה**[1], ש"נ, — פקפוק, סָפֵק, ואמר המליץ: ובאמונה יכנה התפונה בלב כל הגברים, יען נפונותי בלב אהבי חשבם מוזרים, רק אבטחה בלבב רעה כמוך יקר ביקרים (כ"מ לוויסל, מנחת תודה, כרס חמד ט, 81).

תפוס, עי' תָּפֵשׂ, הערות שם, *תְּפִיסָה, הערות.

א. ***תְּפוּסָה**, תְּפוּשָׂה, ש"נ,—נערה שנאנסה[2]: נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה של אביה. והצער בתפוסה וכו' (כתוב' ד א). הואיל ותפוסה ברשות אביה ומפותה ברשות אביה אם למדת על תפוסה שמשלם עליה קנס, אף מפותה משלם עליה קנס (מכי' משפטים יז, מה"ס, 67.; וכעין זה ילק"ש משפטים שמו). ויש לך תפוסה בישראל והיא אסורה ואי זו זו שתחילתה ברצון וסופה באונס, ויש לך שאינה תפושה בישראל והיא מותרת, ואי זו זהו שתחילתה באונס וסופה ברצון (ירוש' סוטה ד ה, וכעין זה מד"ר במדבר ט).

שם ה"ז, לפיכך הוא שואל, מאחר שבכל יום הוציאו את האפר, מהיכן היה שם תפוח וכו' הלכך מפרש הראב"ד ש„תפוח" הוא טבלה מרובעת גבוהה אמה וכו'. וכזה בתשובות הגאונים, הוצאת הרכבי עמ' 24: תפוח כלי הוא כמה ששנינו תפוח היה אצל המזבח וכו', ע"כ.

ואמנם קשה לראות משם' כזאת בהתפתחות השם תַּפּוּחַ (העץ ופריו), ויתכן שמלה אחרת לפנינו, שאף צורתה לא נשתמרה בדיוק, עד שנתערבבה במלת תַּפּוּחַ. ואולי יש לשים לב לכך כי בא בארמ' שבתו"מ ובסור' תפיא, ובמ"ר תפותא, במשמ' מוקד (עי' תֹּפֶת, תָּפְתֶּה, הערות), עד שאפשר היה לגזור מזה בעברי מ"י תְּפִיָּה בהוראה זו, ולקרא מלה זו בטעות תפוח. בארמ' ובסור' קשורה המלה הנזכרת בשרש תפא, תפי, הבא כתרגום של שָׁפַת בעבר'. וצ"ע.]

1) [שה"פ מן א. פון, עמ' 4849.]

2) [ע"פ לשון הכתוב (דבר' כב כח): כי ימצא איש נער (קרי נערה) בתולה אשר לא ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו.]

ב. ***תְּפוּסָה**, תְּפוּשָׂה, או תְּפִשָׂה[2], ש"נ, מ"ר תפושות, — כמו תְּפִישָׂה, תְּפִיסָה, מה שהיד תופסת, בפרט בצרוף תפוסה אחת, יחידת קנין אחת, או בנגוד אל שתי תפיסות: כל בית הגיתות תפוסה אחת וכו' בזמן שכולן תפוסה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה, נטמא אחד מהן וכו' אין כולם תפיסה אחת (תוספתי תרומ' ג ז). ואילו תנינן אגודה ולא תנינן ערימה הוינן אמרין אגודת שכולת תפושה אחת תורם, ערימה שאין כולת תפוסת[3] אחת אינו תורם (ירוש' תרומ' ב א). תיפתר שהיה בליבו לעשות תפושה אחת ונמלך לעשותו שתי תפושות (ר' לא בשם ר' לעזר, שם שם). — *ותפוסת הבית, רכוש השיך לבית, נחלת הבית: האחין שקנו אחרוג בתפוסת הבית וכו' (ב"ב קלז:). — *ותפוסת יד, *תפוסת ידים, נגיעה ביד: מפני מה אשירה אסורה, מפני שיש בה תפוסת[4] יד בני אדם, וכל שיש בה תפוסת[4] ידי אדם אסורין (ירוש' ע"ז ג ו). — ובסהמ"א[5]: אנשים וכן רבי' עודם בתפוסת הבית נסעו קצתם מעיר מולדתם והלכו לדור בעיר אחרת להסתתר שם (פו"מ שמס לדקה, מורפורגו ב, יו:). והוסיף לה בעלה וכו' נתנם בתפוסת הבית לישא וליתן בהם והתכשיטים והבגדים נשארו בידה (פו"מ אדרת אליהו א, עמנואל חי ריקי).

— *ותפוסת בעלין: הואיל ותפוסת בעלין[1] במיתה ופטירתן בכפר אמור מעתה פדיון נפשו של מזיק אשר יושת עליו וכו' (מכי' דרשב"י משפטים, מסדי הפטעין-מלמד, 182).

1) [נ"א בעלים.]

2) [אפשר שיש לגרס בכל מקום במשמ' זו תפיסה, תפישה, וכן מתחלפת הגרסה בכמה מקומות, ואולם במסרת הבבלית (עי' פורת, לשון חכמים, 120) בנקוד הבבלי: מתפוסת הבית (בכורות ט ג), מן תְּפֹסֶת, ואולי כך עקר.]

3) [נ"א תפיסה.]

4) [נ"א תפיסת.]

5) [על התפתחות הוראתה של המלה בסהמ"א עי' בערך *תְּפִיסָה, שהוא אולי עקר.]

ג. *תְּפוּסָה, ש"נ, — כמו תְּכוּפָה, האדמה שמסביב למת הקבור [1]: תמוצא מת בתחילה מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו [2], מצא שנים נוטלן ואת תפוסתן [3] (נזיר ע ג). ואיזהו מת שיש לו רקב וכו' אבל הנקבר בכסותו ובארון של עץ על גבי עפר אין לו רקב והנוטל עפר מתחתיו זהו עפר קברות מלא תרווד ועוד תפוסה [4] שנמצא בקבר ואין ידוע מה טיבה זהו עפר קברות וכו' (תוספת' אהלי ב ג). מצא שנים (מתים) ראשיהם בצד מרגלותיהם נוטלן ואת תפוסתן וכו' (ירוש' נזיר ע ג). מת שחסר אין לו רקב ולא תפוסה ולא שכונת קברות (עולא בר חנינא, נזיר נא:). מצא שנים (מתים) ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה וראשו של זה בצד מרגלותיו של זה אין להן תפוסה ולא שכונת קברות, מצא שלשה האחד ידוע ושנים תחילה, או שנים תחילה ושנים ידועים, אין להם תפוסה ואין להם שכונת קברות (שם שם.). — *ותפוסת קבר: אם התקינו לקבר מתחילה יש לו תפוסה, כמה הוא תפוסת קבר, קולף שלשה אצבעות עד מקום שהמוהל יורד (ירוש' נזיר ע ג).

*תְּפוּפִי, ת"ז, — מתכונת התֹּף: כי מיני השקוי [5] שלשה וכו' והשקוי הנדיי והוא המימי וכו' והשקוי התפופי והוא הרוחי (פרוש אבן רש"ד על חכוזי אבן סינא). ועי' *תֻּפִּי.

*תְּפוּצָה, ש"נ, — הפצה, פִּזּוּר, פְּעֻלַּת המפיץ והמפזר: ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות, נתן לו תפוצתו דרך כבוד (רש"י, ברא' מט ז). אם קצה בא לזרוע

1) [כאמור לעיל, בהערה לערך תְּכוּסָה, נראה שגרסה זו, שגם שנויי נסחאות מורים עליה בכמה מקומות, היא עקר, אבל רבוי המקורות המביאים את הגרסה תפוסה דוקא, מורה על כך, כי בתקופה קדומה כבר נשתנה מבטא המלה, ועל כן יש לראות תפוסה כצורה קימת בלשון, ואף יתכן שהבינו את המלה כאלו נגזרה מן תפס, וצ"ע.]

2) [נ"א: תכוסתו.]

3) [נ"א תכוסתן.]

4) [נ"א: תכוסה.]

5) [מחלת ה־dropsy, ועי' בעמ' 7422.]

זורעו בתפוצה ואם כמון בא לזרוע זורעו בזריקה (הוא, ישעי' כח כה). — ואמר הפיטן: ותוכח עד יכונן אל חדמיו לשובב לו תפוצת האנושים (רי"ל גיאת, יקר כוס, מעמ"ס 16). — וביחוד *תְּפוּצוֹת, במשמ' פזורי ישראל בעולם. כתרג' הלעז Diaspora וכד', נוהג בספרות [1], וגם *תפוציות: ומה הגיע אליהם ממלחמות וגירושין וגליות ותפוציות המשפחות והתערבות עם בעם (ר"מ ספנהים, יריעות שלמה, הקדי, ד.). — *ונוהג גם כמו הֲפָצָה, במשמ' פזורו של דבר נפוץ והתפשטותו בין הצבור או בעולם, כגון תְּפוּצַת ספר או עתון וכדו'.

תְּפוֹצוֹתִיכֶם, — מלה מסֻפקת [2]: הילילו הרעים וזעקו והתפלשו אדירי הצאן כי מלאו ימיהם לטבוח ותפוצותיכם ונפלתם ככלי חמדה (ירמ' כה לד). ועי' *תְּפוּצָה.

*תְּפוּקָה, ש"נ, — מה"ש מן ב. פוק, תְּפוּקַת רצון, מציאת חן ורצון [3]: ומלפני אלהינו נשאלה תפוקת רצון (העתק מקטע תפוי גאוי בקעדיאכם של שכטר, 65). — ונוהג היום [4] תְּפוּקָה

1) [ועי' תְּפוֹצוֹתִיכֶם.]

2) [בשבעים לא תֻרגמה המלה, אך בתיאודוטיון (עי' Field, Hexapla למקום) בא במקומה: καὶ οἱ σκορπισμοὶ ὑμῶν (כלו': פִּזּוּריכם), וכן וולג': Et dispersiones vestrae, כאלו נִקד ותפוצֹתֵיכם. גם רש"י ראה בצורה זו שם במ"ר עם כִּנוי, וז"ל: ותפוצותיכם תקרבנה לבא. וכן דעת רד"ק, וז"ל: זאת המלה באה שלא כמנהג, כי הפ"א בחולם והתי"ו בחירק, והנכון הפ"א בשור"ק והתי"ו בציר"י כי הוא מן תפוצה בשקל תבונה תמונה, והקבוץ תפוצות בשקל תבונות תמונות ועם כנוי הנמצאים תפוציתיכם בשקל ותשובותיכם נשאר מעל, ונאמר כי בא הפ"א בחולם לזווג התנועות, ע"כ. ות"י תרגם כפעל: ותתבדרון, וכן כתב ריב"ג (הרקמה שער ל): ותפוצותיכם המשפט והפיצותיכם, והפכו היו"ד וא"ו והמירו הה"א בתי"ו, ע"כ. ולפי הענין דרושה צורת פעל במשמ' ונפצתיכם, וצ"ע. המחבר, בשולי תנכו, רשם: דרך לשון ענתותית.]

3) [עפ"י יפיק רצון מיי' וכד' (משלי ח לה; יב ב; יח כב), יפיק תבונה (שם ג יג).]

4) [בהשפעת הערבוב של שרש זה עם נפק, כמבֹאר בהערת העורך בעמ' 4854.]

במשמ' תוצאת היצור, כלל הדברים המיוצרים בבית חרשת, במכרה, בחקלאות וכד'.

תְּפוּשׁ, עי' תָּפַשׂ.

תְּפוּשָׂה, ע' *תְּפוּסָה.

תפח

תפח [1], ממנו *תָּפַח, *תֻּפַּח, ואולי תַּפּוּחַ.

***תָּפַח**, פ"ע, — התנפח, צבה, בפרט תפח הבצק בתהליך החמצתו וכד', aufschwellen; (s')enfler; to swell up: זה הכלל תפח (הבצק) תלטוש בצונן (פסחי' ג ד). מקוה שמימיו מרודדין וכו' כדי שיתפחו המים (מקוו' ז ז) [2]. נותן עליו מים (על הזבל) כדי שיסרח ועודרין אותו כדי שיתפח (תוספת' שבי' ג יד). איש פלוני וכו' נשכו נחש והרי הוא מת הלכו ומצאוהו שתפחו פניו (שם יבמ' יד ז). ועתה נפשינו יבשה אין כל, אמרו עתיד לתפח בתוך כריסינו להרגנו (ספרי בהעלותך פסק, מא"ש, כד.). דרך התפח לצמוק ואין דרך הצמק לתפוח (ירוש' תרומ' ב ד). רטייה שתפחה מחזירין אותה בשבת וכו' והיא שתפחה כנגד המכה (ירוש' ערוב' י י). הוציא חצי גרוגרת לזריעה ותפחה ונמלך עליה לאכילה (שבת עו.). שתי ככרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד שמגיעות זו לזו (סוטה מח:). לקח העולם שליש בזיתים ושליש בחטים ושליש בשעורים ויש אומרים אף בצק שבידי אשה תפח [3] (ב"מ כט:). — ובספה"א: מי שתפח בשר בגבו ונעשה כחטוטרת אע"פ שלא זזה חוליא ממקומה הרי זה מום (רמב"ם, ביאת המקדש ח י).

— ובינ' פָּעוּ, *תָּפוּחַ, — במשמ' שתפח: גוד תפוח כר מלא תבן וכו' אין מביאות את הטומאה (תוספת' אהלו' יב ג). פעמים שהשאור יפה והוא תפוח וכו' את רואה את התפוח כילו צמק ונראית חסירה (ירוש' תרומ' ב ד). אי זו היא שילית שאמרו כל שהיא דומה לחוט ערב וראשה תפוח כתורמוס, רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שהוא דומה לדקין של תרנגולין וראשה תפוח בקרקבן וחללה כחצוצרת (שם נדה ג ד). ג' מיני הדרוקן הן של עבירה עבה ושל רעב תפוח ושל כשפים דק (שבת לג.). אתרוג תפוח פרות כבוש שלוק (סוכה לו.). מקום תפוח יש למעלה מאותו מקום כיון שמגדלת מתמעך והולך (רש"י סוכה, נדה מז:). מעשה בר"ש בן יוחאי שהיה מבקר את החולים ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולי מעיים ואומר גידופין לפני הקב"ה (אדר"נ מא). — *ובשר תפוח, במשמ' מקלקל: מטלטלין את העצמות מפני שהוא מאכל לכלבים, בשר תפוח מפני שהוא מאכל לחיה (שבת קכח.-:). — *ותפוחי רעב, כמו נפוחי רעב: אליהו הצדיק היה מחזיר על תפוחי רעב שבירושלים פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה (קנה' סג:). — ובספה"א: תפוחי רעב היו ומוציאים יראתם מחיקם ומנשקים אותם וכריסו נבקעת ונופל עליה (רש"י, ויק' כו ל). שצוה להשליכם במים ותדע שהרי העיסה תפוחה מהן (מרדכי, פסחי' תקפט). — ואמר הפיטן: פעל בם תפוח שבר לא קפוח (אור ישע, יוצר א' פסח). ועי' *תְּפִיחָה.

— נפע', נִתְפַּח, *נתפח, — כמו קל: הניחן בגשמים ונתפחו טמאין (טהרו' ג ד). בשר העגל שנתפח ובשר זקנה שנתמעט (עוקצ' ב ח). — ובספה"א: חזרו ונתפחו (תבואה וכד') מלחלוחית הגשם והקור (רש"י, ב"מ מ., ד"ה והמזיל לו בימות הגשמים). הריאה שנמצא בה מקום אטום כל שהוא שאין הרוח נכנסת בו ואינו נתפח הרי זו כנקובה וטרפה (רמב"ם, שחיטה ז ו). — ואמר הפיטן: אם תחויבנה בנות אל חיק אטותם נתפחים אללי לי (ר"א קליר, אם אבכלנה, קינ').

***תֶּפַח** [1], חוס"ז, — (דבר) תפוח, שתפח: דרך

---

1) [כנראה שרש משני שנולד מצורת התפ' או אתפ' בעבר' או בארמ' מן פוח או נפח.]

2) [ואולי נפע' שֶׁיִּתַּפְּחוּ, כדעת קוסובסקי ואחרים.]

3) [כצ"ל (ולא טפח), וכן ברש"י (הגהת הב"ח שם). ועי' ד"ס.]

---

1) [כך נראה לנקד, ולא תָּפַח כש"ע, וכן בהמשך: הַצֶּמֶק.]

התפח לצמוק ואין דרך הצמק לתפוח (ירוּשׁ' תרוּמ' ג ד)[1].

*תְּפִי, ש"ז, — מתכונת התֹּף, כמו תְּפוּפִי[2]: והמין השלישי (ממחלת השקוי) הנקרא תופיו יתחדש מאותו הרטיבות עצמו וכו' הנקרא תופי לפי שהקרב מלא רוח (כתן פלקירה, לרי הגוף, חלוי הכבד, כ"י גנזי הכבוד הצריעי).

*תְּפִיחָה, ש"נ, — שה"פ מן תָּפַח[3]: ביטות החטה הקרקע מתבקע ומתרווח בתפיחה ביטות הגשמים מתדבקים הרגבים ומתקווץ (ערוך, ערך מד). כשממלאין כד חיטין או שעורין ביטות הגורן וגפין את הכד יפקע ביטות הגשמים מחמת תפיחת התבואה (רש"י, ב"מ מ., ד"ה לפקע כדה). —*ובמשמ' בשר הגוף שתפח, כמו מֻרסה: ההפרש בין התפיחה והמורסות הרכות שהתפיחה כשתעסה עליה בידך לא תשפל וכו' (פרקי משה כג). אמנם המורסות הרוחיות הם ג"כ מתחלקות אל שני מינים אחד מהם התפיחה והאחר הנפיחה וההבדל בין התפיחה והנפיחה מב' מינים אחד מהם הממשות והשני ההתערבות וביאור זה כי הרוח אשר בתפיחה מתעכב בעצם האבר והנפיחה מקובצת ונמתחת בלתי מתעכבת באבר ושהתפיחה היא רכה אצל החוש והנפיחה תקומם הדחייה התקוממות רב או מעט (קאנון א ב למוד א פרק ה).

תפילה, עי' א. תְּפִלָּה.

תפילין, עי' ב. *תְּפִלָּה.

תְּפִין, [4]) ש"ז, במקרא רק מ"ר סמ' תֻּפִינֵי, —מלה שלא

---

[1]) [במשנת נגע' יב ה בא, על יד הגרסה: על מה חסת התורה, על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו (עי' טפי, עמ' 1907), כנ"א: תפיו, ואין לראות בזה אלא ט"ס ולא מלה קימת בלשון.]

[2]) [עי' בהערה לערך זה.]

[3]) [הנאמר (בשבת יב:): כי הוה אזלינן בתריה דרבי אלעזר לשיולי בתפיחת (בכ"י מינכן: בתפיתא), בארמ' הוא ולא בעבר'.]

[4]) [השבעים תרגמו תפיני ἑλικτά, כאלו נפתל

נתבררה כל צרכה: על מחבת בשמן תעשה מרבכת תביאנה תֻּפִינֵי מנחת פתים וכו' (ויק' ו יד). — ובתו"מ: רבי זעירה בעא קומי רבי אימי מהו מימור לחליטה עבד לי חליטה, א"ל שרי, עבד לי תופין שרי, עבד לי פתילה, א"ל לא, מה בין זה לזה, זה אוכל נפש וזה אינו אוכל נפש (ירוּשׁ' פסחי ד ד). — ואמר הפיטן: תופיני ששים ואחת במשטר טעמו וארחו בשיור המנטר (כ"י טוב עלם, יוצר שבת הגדול).

*תְּפִיסָה, תְּפִישָׂה[1]), ש"נ, — אחיזה, פעלת התופס, דברים התפוסים ואחוזים יחד, שעור של אחיזת ביד, אפשרות לתפס ולאחז, בפרט בצרוף תפיסה אחת: אין כולם תפיסה אחת אין תורמין ומעשרין מזה על זה וכו' כל בית הכד תפיסה[2]) אחת הם וכו' בזמן שכולם תפיסה

ועקום, בוולג' אין תמורה למלה, ות"א כותב תופיני בבעבר', ואלו ת"י (מרסקא מנחת רסוקין) גרס כאלו צורה מן פתת פתים, וכן הסור' כאלו תְּאַתְּנָּה, ולפי זה מתקנים רב החדשים. אחרים משוים באשור' תַּפַּן או תֻּפַּן כשם למין ממיני הדגן, ואלו בתו"ם אמנם משמשת המלה בבריתא בירוש' לבאורה כשם מאפת מסים, אבל מקומות אחרים פירים על כך, שלא ידעו חז"ל מה פרוש המלה. ועי' בנאמר בירושי' שקל' ז ד: תופיני, בשעת הבאה תופיני ואין בשחרית תופיני וכו' תופני רבי יסא בשם רבי חניג' מטגנה ואחר כך אופה אותה, ר' אחא בשם ר' חנינה אופה אותה ואח"ב מטגנ'. תופיני תואפנה (צ"ל תיאפנה) נא, ר' אומר תופנה רכה, ר' דוסא אמר תופנה נויי, אתיין אילין פלגוותא כהינין פלגוותה, מאן דאמר תופנה נוי כמאן דאמר מטגנה ואחר כך אופה, מאן דאמר תופנה רכה כמאן דאמר אופה אותה ואחר כך מטגנה ע"כ. וכעין זה בבבלי מנח' נ:. ואמנם (עי' בהערת העורך בערך תֹּף) הואיל והֻברר כי שמש גם בעבר' שבמקרא תֻּפִּי, מ"ר תֻּפִּים, במשמ' כירים, יתכן שהיתה מלה כגון תֻּפִּין במשמ' מאפה כירים בלשון, אולי אף במק' מנחת פתים יש לגרס מנחת תֻּפִּים, מנחה עשויה בכירים, וצ"ע.]

[1]) [במקורות באה גם הגרסה תְּפוּסָה באותה משמ', ועי' ב. *תְּפוּסָה והערות.]

[2]) [בהוצ' צוק"מ: תפוסה.]

אחת תורמים ומעשרין מזה על זה (תוספת׳ חלו׳ ג ז). מקום גיזתה ותפיסתה אסורה (שם קיעה ע א). שנים שנכנסו לפונדק וכו׳ זה אוכל בחתיכתו וזה אוכל בגבינתו ואין חוששין, הוי לא אסרו אלא בזמן שכולי תפיסה אחת (שם חולי׳ ח ס). תיפתר שהיה בדעתו לעשותן תפיסה אחת ונמלך ועשאן שתי תפיסות (ירוש׳ חלה ב ח). והתניא אין נקברין עמו וכו׳ מאי עמו עמו בתפיסתו (סנה׳ מה:). שתים (אבנים של מרקולים) בתפיסה לו אסורות שלש אפי׳ מרוחקות אסורות, אמר רבא לא קשיא כאן בתפיסה אחת[1]) כאן בשתי תפיסות (ע״ז נ.)[2]). — *ובמשמ׳ כִּבּוּשׁ ולכידה: שתי תפיסות תפסה רומי אחת בימי קלפטרא מלכתא ואחת שתפסה בימי יונים (שם ח:). — *תפיסת יד, אפשרות של אחיזה ביד, רשות, קנין: אם יש שם תפיסת יד של בעל הבית אינו אוסר עליו (ערוב׳ ח ד). המודר הנאה מחבירו ויש לו מרחץ ובית הבד מושכרים בעיר, אם יש לו בהן תפיסת יד אסור, אין לו בהן תפיסת יד מותר (נדר׳ ה ג). ומפני מה אשרה אסורה, מפני שיש בה תפיסת ידי אדם (ע״ז ג ס). מה אלו מיוחדין שיש בהן תפיסת יד עבודה זרה הרי הן בכלל כלה ואבד אף כל שיש בהן תפיסת יד עבודה זרת כלה ואבד (קטע מכי׳ דרשב״י, דברים JQR, Apr. 1904, עמ׳ 447). וכמה תפיסת יד, אמר ר״נ למחצה לשליש ולרביע (נדר׳ מו:). מה הר שאין בו תפיסת ידי אדם ומותר אף הני שאין בהן תפיסת ידי אדם ומותרין (ע״ז מו.). — *ותפיסת הבית, הרכוש שבבית: קנו (האחים השותפין) מתפיסת הבית חייבין (מעשר בהמה) ואם לאו פטורין (בכורות ע ג). שאני מוציא את האחין שקנו בתפיסת הבית ואחר כך חלקו (ספרי דבר׳ עז). אל תאמר כשיצא מעסך נטל בידו כלום מתפיסת הבית, אלא בשכרי קניתי כל הללו (מד״ר ברא׳ עס). — *ותפיסת קורצין, צרוף סיבי השערות לתסרקת: מהו המספר קומי, זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין[1]) (מד״ר דבר׳ ב). — *ולגבי קבר: אחד המוציא שלשה מתים ואחד המוציא שלשה כוכין וכו׳ יש להם תפיסה ואין להם שכונת קברות (תוספת׳ אהילי׳ טז ב). מעשה בר׳ ישבב שבדק ומצא שנים בתחלה ואחד היה ידוע, עשה להן תפיסה עשה להן שכונת קברות (שם שם ג). אין לו תפיסת קברות ואין לו שכונת קברות (שם שם יב). אין לנפלים תפיסת הקבר (סנה׳ מח.)[2]). — *ותפיסת, במשמ׳ שימה במאסר: תה״ד ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו וגו׳, שהיו מפשפשים בעצמם למה אירע להם תפיסת מצרים[3]) (מד״ר במדי׳ יג על ברא׳ מב כא). — ובספה״א: והשביעוה בתפיסת תורה בידה (רבנו חננאל, תשו׳ הגאו׳, ליק, 54). כי ראינו אשה צנועה חשביעות בתפישת חומש בידה כבספר תורה (שם שם). שלא נטל כלום מתפיסת בית אביו (ברא״ית רבתי לב ס, אלבק, 145). אין קינין הגדולים מלבוש מתפישת הבית מפני שלא יתמעט חלקן של קטנים (רגמ״ה, ב״ב קלט.). תפישת הגפן כמו שתופש מכל צד ויש אומרים חקפת הגפן ויש אומרים שורש הגפן (ערוך, ערך אכל). ויהיה ידו בידי ועשייתו בעשייתי ופטורו כפטורי כי לא נותר לי בו שום תפיסה גבו (ס׳ השטרות לברצלוני, 48). דאחים שקנו אתרוג בתפיסת הבית (סו״ת הרי״ף רסט). גדול האחין שהיה לובש ומתכסה מלבושין נאים וכו׳ הרי זה לובש מתפיסת הבית (רמב״ם, נחלות ט טו). והוא מנשק בבגדו ורומז להם שלום בבגדו בתפיסת יד (מסעות ר׳ בנימין, גרינהוט, 58). ויחזיר לו העבד והבהמה והוא ישבע שלא מכר ולא משכן לו כלום, לפי שאין תפיסתן תפיסה, שמעצמם הולכים אנה ואנה (סו״ת חו״מ עב כח). שאם היה לו תפישת יד דהיינו שיש

1) [שאין הפסק בינם למרקולים (רש״י).]

2) [בסק׳: ואיזו היא תפיסה זו המת קטנה (תוספת׳ ב״ם ו יד) צ״ל תפיסה, עי׳ ערך זה.]

1) [נ״א: תפיסה קירצי׳, עי׳ ערך *קרצה, עמ׳ 6212.]

2) [עי׳ על תפיסת הקבר בהערה לערך תבוסה.]

3) [בנאמר לפני כן (בראשי׳ מב יז וכו׳): ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים, ויאמר אלהם יוסף וכו׳ אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם וכו׳).]

לו ככל אחד מהם כלים שאינם נוטלין וכו' (לבוש חו"מ סעי ג). יש בדעתי לכת"ב אני בעצמי בפנקסי חשבון כל מה שאטול מתפיסת השותפות לצורך הוצאותי (תשו' רשב"א, מאלה ק). — ״ובמשמ' תפיסת האדם בחטאו[1]: והרביעי ופקדתי עליהם חטאתם והוא ענין תפישה וחיוב (ר"י א"ח, הטרמים לריב"ג, הקד', 2). — ״ותפיסת קדושין, תקף משפטי[1] לקדושין: לאו מסורות ותפיסת קדושין תלויין זה בזה (תוס' תמורה ה:, ד"ה מאני). — ״ובמשמ' השגה וטענה, קֻשיה הסותרת דבריו של פלוני: ולכן היו הקדמותיו כוללות ולכן ישיגם התפישה (שם טוב על מו"נ ב א). ולא תהיה תפיסה אם מצא למאמר ההוא באור (רלב"ג, הקד' איוב). והתפישה על המעתיקים בה בענין ההעתקה מעוטה (הקד' ר' שלמה אבן איוב לס' המצוות). כי אף אם יובנו דבריו כפי פשוטן וכו' אין תפיסה עליו בזה (ר"י אלבו, עקרים א ב). והאריך דברי תפישותיו על הרמב"ם במה שכתב להתיר גם הוא בתשובת שאלה (טו"ח חמה יסרים לב, כא:). שבקצת תפישותיו (של רלב"ג על אריסטו) היתה לו השתיקה יפה מהדיבור (ר"מ בן חביב, הקד' פלוס בחינות עולם). — ״ובמשמ' בית-סהר, כלא[2]: ושהיתי בתפיסה ימים רבים וכשיצאתי מהתפיסה וחזרתי לביתי לא מצאתי כל חפצי שהנחתי בביתי (טו"ח הלח"ם קז ו). אין מכריחים את השבויים כדי שלא יכבידו תפיסות עליהם (מנוה"מ לר"י אבוהב ג ג ז ג). מושיבין אותו בתפיסה כפי התקנה הישנה (פנקס קראקא תנ"ה, אוהה"ס ז, 587). ואם לא ישלם חובשין אותו בתפיסה של היהודים שמונה ימים לפחות (שם שם, 599). — ״ובמשמ' מַאסר בכלא: ויסרו אותם בתפיסות חמורות ובשאר יסורין וגם פתו בחן תמיד הכל כדי להמיר דתם ויהיו אז פטורין גופם וממונם והיו בתוך התפיסה כמה זמן (תרומת הדשן רמא, עא.). באתה הרבה פעמים לידי תפיסה, שנחבשה יחידית בין הגוים (שם רמג, עג:). בהשמע בין הגוים תפישתנו וילונו כל העם (דברי הימים של האפיפיור פאולו הרביעי, הרבין ג, 480). ועי' ב. ״תְּפוּסָה. — ואמר הפיטן: ה' מהר מלשהות טיטוי תפיסת שממית[1] (אמרנו נגזרנו, סליחה לצום גדליה).

1) [עי' בשמושי הפעל תָּפַשׂ, תָּפַס.]

2) [עי' בנאמר לעיל על תפיסת מצרים שבתו"ם.]

״תְּפִיסוּת, ש"נ, — תְּאַחֲזוּת דבר בדבר: אבל מעצמותו יתברך אינם מדברים כלל כי אין לו תפיסות שם כלל וקראו אותו לגודל הצורך לפעמים בהבנת הענינים אין סוף (רמח"ל, חוקר-ומקבל, 66).

***תְּפִירָה**, ש"נ, — שה"פ מן תָּפַר: אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע וכו' התופר שתי תפירות הקורע על מנת לתפור שתי תפירות וכו' (שבת ז ב; וכעין זה שם יג ב). מחט שהעלתה חלודה אם מעכבת את התפירה טהורה (כלים יג ה). היקילו בתפירתה שאם תפר בה שנים או ג' תכים שהיא כשירה (ירוש' מגי' ג ב). המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת (שבת עה.). — ובסהמ"א: (מסככין בבודיא וכו') שכופפין ארבע קצותיה ואוגדין ותופרין והכפיפה והתפירה האלה נקראין קור וכשתהא תפירה וכפיפת תהא אסורה לסכך בה[2] (ערוך השלם, ערך בודיא). מקום התפירה שיכול לקרוע ולהוציא חלמה וכו' (רש"י, שבת לא:). שלא יקלקל ריבוען (של תפילין) במשיכת חוט התפירה (הגה, מגי' כד:). — ואמר המשורר: ותקות חוט תפירת כל קורעיו וכו' אלהי החליפהו במעטה תהלה לי ותיטיב התפירה (ראב"ע, מעל ים לי, קאמינקא א, 11).

תְּפִישָׁה, עי' ״תְּפִיסָה.

***תְּפִית**, ש"נ,—שטיח או עצים ששמים על גבי חמור[3] כדי לקשר עליהם המשא: אף טפיטן של

1) [על פי לשון הכתוב: שממית בידים תתפש (משלי ל כח).]

2) [עי' רש"י על שבת ב:.]

3) [אמנם אפשר שאין זו (עי' קרויס, Lehnw. II, 591 וכו', וכן פרוש הגאונים, אפשטין, עמ' 64), אלא היוני' τάπης, שטיח, הבאה בתו"מ גם בצורת טפיס, טפיטא ועוד (כגון טפיטן של סוס הבאה לפני בן במשנה); אבל רב פרשני המשנה ראו כאן מלה אחרת במשמ' עצים שנותנים על גבי חמור לחבר

סוס טמא משום מושב וכו' תפית של חמור שהוא יושב עליה טהורה (כלים כג ב-ג). האיכוף טמא מושב והתופס שלו טמא מרכב ושאר כל תפיות שבצדדין אם היו רחבות טפח טמאות וכו' ורז האשקלוני ומדוכה המדית והתפית אלו שלשה מרכב (תוספתי כלים ב"ב ב ז).

תפל [1]), ממנו ב. *תִּפֵּל, תָּפֵל, תִּפְלָה, *תִּפְלוּת.

א. תָּפַל — פעל מספק, קל לא נמצא במקרא.

— התפ', במקרא רק תִּתַּפָּל: עם נבר תתבר ועם עקש תִּתַּפָּל [2]) (ש"ב כב כו). — ואמר המליץ: אולם תנשר חכם לב גם נבר לא התפל עמם לא ענם דבר (יל"ג, הכסל וסעיפי סיעה, משלי יהודה ג א).

ב. *תִּפֵּל, פ"י, — תפל דברי תפלות על דבר, אמר עליו דברי הבל: (ובין תפל ולבן) דברי תפלות שתפלו [3]) על המן (ספרי דברי א) [4]).

תָּפֵל, ש"ז, — רק [1]), — va; salive; Speichel:
היאכל תָּפֵל מבלי מלח אם יש טעם בריר חלמות (איוב ו ו). — ובצרוף לפעל, כתמונה למעשה שאין בו תועלת, טח תפל: והוא בנה חיץ והנם טחים אתו תָּפֵל אמר אל טחי תָפֵל ויפל (יחזק' יג י—יא). והרסתי את הקיר אשר טחתם תָּפֵל וכו' וכליתי את חמתי בקיר ובטחים אתו תָּפֵל (שם שם יד־יט). ונביאיה טחו להם תָּפֵל חוזים שוא וקסמים להם כזב (שם כב כח). — ומכאן אף בהשאלה, חזה שוא ותפל [2]): נביאיך חזו לך שוא וְתָפֵל ולא גלו על עונך (איכה ב יד). — ובתו"מ, *גם כת"ו במשמ' (דבר) חסר טעם, לא מלוח או לא מתוק וכד': דג טמא מליח ודג טהור תפל (שכבשם) אסור, דג טהור מליח ודג טמא תפל מותר (תוספתי תרומ' ט ג). איתמר בשר מליח מותר לטלטלו בשבת, בשר תפל רב הונא אמר מותר לטלטלו וכו' ת"ר דג מליח מותר לטלטלו דג תפל אסור לטלטלו, בשר בין תפל ובין מליח מותר לטלטלו (שבת קכח.). (דגים) בין גדולים בין קטנים

ולקשר עליהם המשא, ועל כל פנים נתנה למלה צורה עברית, אף במ"ר תפיות, וקשה להכריע. גרסת ר"ח בערוב' כז. היא תופיות, וז"ל: האיכוף מטמא מושב והתופס שלו מטמא מרכב ושל כל התופיות שבצדדין אם היו רחבות טפח טמאין ויש מי שמפרש התופיות הזוגות והן העצים הנתונים בטיפשא שבאחור ושלפנים כדכתיב (מ"א כב לח) והזונות רחצו והן פיני המרכב שניטנפו מן הדם ע"כ. והשוה להבנה זו בכתוב את ת"י (והזונות): ומני זינא. וכמו כן דברי הערוך (ערך אכפא), חגורם תפיות.]

1) [עי' תָּפֵל, הערות.]

2) [לדעת רבים אין כאן אלא ט"ס במק' תִּתַּפָּתָּל, ככתוב אל נכון בתה' יח כז: עם נבר תתברר ועם עקש תִּתַּפָּתָּל, כדברי רד"ק: ועיקרו תתפתל ומשפטו תתפתל וכו'; וכן רש"י: לשון נפתל ועקש. ואמנם, כנראה לפי כתוב זה תרגם בין פארן ובין תֹּפֶל ולבן (דבר' א א) בת"א: בפארן אִתַּפָּלוּ על מנא. ואין טפל בת"י אלא טעות.]

3) [בדרוש השם תֹּפֶל כלשון תפלות.]

4) [כנגד הנאמר בתוספתא פסח' ה י, הוצ' צוקמ': אין מולגין הראש ואת הכרעים ואין תופלין א"תן בחרסית, עדיפה גרסת הספרים: טופלין].

1) [זאת משמ' תְפֵל, תְּפְלֵה a) בערב', ומשמ' זו היא היוצאת מתכן הפרשה באיוב ו ד וכו', שזאת כונתה: בעותי אלוה יערכו לי שלחן בחלום ונעית בלילה ומשקים אותי את חמתם (ו"א את רֹקָם תארסי), היאכל תָּפֵל (ו"א רק) זה, שאין מוסיפים בו מלח? אם יש טעם בריר חלמות, ו"א ברק (ריר) זה שהם מאכילים אותי בְּחַלְמוּת הלילה? ועי' לפרטים בפרוש הערוך משנת תשי"ד. לפי הבנה זו אין גם טוח תפל אלא: טוח ברק במקום הטיחה בטיח של סיד ומלט.]

2) [נקל להכיר, כיצד נולד הצרוף המקֻצר הזה מן הצרוף השלם שביחזק' כב כח: טחו להם תפל חזים שוא וקסמים להם כזב. במשמעותה הראשונה נולדה המלה תָּפֵל בודאי כחקוי לקול הרקיקה, ומכאן מקור השרש, שממנו גם תְּפַל a), רקק, בערב', וכן בא לפי Vollers ZDMG 49, 514 בדבור הערבי בעֻמאן תְפַל במשמ' לא מלוח, ועי' תִּפְלָה. במקרא בא על יד שם המקום תֹּפֶל (דבר' א א), שאינו עברי דוקא, אף אחיתֹפֶל, אולי ככנוי לגנאי במק' שם כגון אחיבעל, וצ"ע.]

a) تفل

בין מלוחים בין תפלים[1]) (נדר' נח:). מה חלב נקי אף דברי תורה נקיים וכו' אי מה חלב תפל יכול אף דברי תורה כן, תלמוד לומר דבש וחלב וכו' (מד"ר שה"ש, ישקני). — *יורק תפל, רק שאין בו מטעמו של מאכל: שבעה סממנין מעבירין על הכתם רוק תפל ומי גריסין ומי רגלים וכו', איזהו רוק תפל כל שלא טעם כלום (נדה ט ו). ואיזהו רוק תפל כל שלא טעם כלום מבערב ואפילו כל היום ישן כל היום אינו עושה רוק תפל ניער כל הלילה עושה רוק תפל (תוספתי שם ס ח). רוק תפל אסור לעין בשבת (שמואל, ירוש' ע"ז ב ב)[2]). — ובסהמ"א: ולא גזרו אלא על דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי כגון בשר ודג תפל וביצה וירקות (רמב"ם, מאכלות אסורות יז יד). תשעה טעמים המתוק וכו' והחמוץ והתפל (אמו"ר לראב"ד א ו). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ומשרה בנויה באבני תהלות ובלתה בתפל בנויות וטוחות (רמב"ע, הנו לין, ענק, בראדי, ט). ותפל ומלות בטעם לאורותיו (הוא, בשם אל, שם, רמ). מחזיק בבלתי טח תפל חושך סתרו לבוחן ועופל (ראב"ע, אל באין ראשית, איגר, 82).

תִּפְלָה, ש"נ, — כמו תָּפֵל, בצרופים כגון ראה תפלה בנביאים, במש' ראה אותם טחים תפל וחוזים שוא[3]): ובנביאי שמרון ראיתי תִפְלָה הנבאו בבעל ויתעו את עמי את ישראל (ירמי' כג יג). — ונתן תפלה בזולתו, כאלו ירוק ירק בו, הוכיח אותו: בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תִּפְלָה לאלהים (איוב א כב). מעיר מתים ינאקו ונפש חללים תשוע ואלוה לא ישים תִּפְלָה (שם כד יב). — ובתו"מ, במשמ' דבר חסר טעם וענין: יש דברים שהן תפילה של תיפלה[1]) כיוזה צד כונס מאה כורים ואומר יהי רצון שיהיו מאתים (תוספתי ברכ' ז ז). — *ובמשמ' חטא, זמה, פריצות, כמו תפלות: ואין עושין חבורה נשים ועבדים קטנים שלא להרבות את התיפלה[2]) (שם פסח' ח ו). אומר אני שמוציאין יין לסוריא מפני שמטעיט את התיפלה[3]) (רבי, שם ע"ז ד ב). — ובצריף (כדי) *למעט[4]) (בדפוסים, בארמ' למעוטי) תפלה (בכמה מאמרים, ע"ז סג: וכו'). — ובסהמ"א: וכל המתפלל בדברי פיוטים לזאת הקהלה תפלתו תפלה ותהלתו תהלה (ר"י חריזי, תחכמוני כד). אמר דוד וכו' שאר מלכים כשאוכלים ושותים מתעסקים בתנאותיהם ובתפלותיהם וכו' אבל אני וכו' עומד בתפילתי (אור זרוע, כג:) — *ותפלה, *בית תִּפְלָה, *בית תִּפְלוֹת, כנוי לבית תְּפִלָּה של גויים, עי' *תִּפְלוֹת. — ואמר הפיטן: ועד לא טריה הכין רטיה ועד לא תפלה הכין תפלה (מי ימלל גבורות מיליך, קרובי מוסף כפור, מחז' איטלי' ב, קכח). מקום תפלה ותהלה לבית תפלה נתכנת (ראב"ע, אהה ירד, איגר, 69).

א. תְּפִלָּה[5]), ש"נ, — סמי' תְּפִלַּת, ככי תְּפִלָּתִי, תְּפִלָּתְךָ, תְּפִלָּתֵךְ, תְּפִלָּתוֹ, תְּפִלָּתָם. מ"ר תְּפִלּוֹת, — קריאת האדם אל אלהיו לבקש עזרתו או להודות לו על חסדיו, prayer; pr ère; Gebet:

---

1) [כן נכון בנוסח המשנה שבתלמוד. בבבלי ובירוש', ובמשניות שם ו ד, בטעות: טפלין.]

2) [בירוש' שביעית ז א (לז. למעלה) נאמר (על המשנה: כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין וכו' יש לו שביעית וכו'): נישמעינא מן הדא לכם, כל שהוא צורך לכם, ותני עלה כגון אכילה ושתיה וסיכה וצביעה יצאת מלוגמא שאינה אלא לחולין (לרפואה), יצאה אלינתין (מין משחה) שאינה אלא לתפילין ע"כ, ואין פרושי המפרשים ותקוניהם (כגון לטפלין, כלו' לילדים; ותרפיון, ז"א לרפואה) עולים יפה, וצ"ע.

בתוספתי צוקמ' סוטה ו ח כתוב: אי איפשר לעמוד על התפל (שבדברי בני ישראל במדבר) וכו' אם אתה נותן להם בשר בהמה דקה אומ' בשר בהמה גסה ביקשנו וכו', אבל בדפוסים: אי אפשר לעמוד על תפלתם ע"כ, וכך כנראה נכון.]

3) [זאת כנראה כונת הכתוב.]

---

1) [נ"א: תפלת תיפלה, תפלות שוא, עי' הוצ' צוקרמנדל שם.]

2) [בירוש' פסח' ח ו: מפני שהן מרבין בתיפלה.]

3) [בבבלי ב"ב צ: כתוב: ר' יהודה בן בתירה מתיר ביין (להוציאו מא"י) מפני שממעט את התיפלה (ועי' ברש"י שם). והכונה: המוציא יין ממעט בזה את התפלה, הבאה בעקבות שתיתו.]

4) [עי' ד"ס.]

5) [שה"פ מן הִתְפַּלֵּל, כדגמת תְּחִנָּה מן הִתְחַנֵּן, הבאה תכופות בכתוב על יד תפלה.]

על כן מצא עבדך את לבו להתפלל אליך את הַתְּפִלָּה הזאת (ש״ב ז כז). ופנית אל תְּפִלַּת עבדך ואל תחנתו יי׳ אלהי לשמע אל הרנה ואל הַתְּפִלָּה אשר עבדך מתפלל לפניך היום (מ״א ח כח). כל תְּפִלָּה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם (שם שם לח). ושמעת השמים את תְּפִלָּתָם ואת תחנתם ועשית משפטם (שם שם מה). שמעתי את תְּפִלָּתְךָ ואת תחנתך אשר התחננת לפני (שם ט ג). ונשאת תְּפִלָּה בעד השארית הנמצאה (מ״ב יט ד). גם כי תרבו תְּפִלָּה אינני שמע (ישע׳ א יה). אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה וּתְפִלָּה ואל תפגע בי כי אינני שמע אתך (ירמ׳ ז יו). ותבא אליך תְּפִלָּתִי אל היכל קדשך (יונה ב ח). חנני ושמע תְּפִלָּתִי (תהל׳ ד ב). שמע יי׳ תחנתי יי׳ תְּפִלָּתִי יקח (שם ו י). תְּפִלָּה לדוד שמעה יי׳ צדק הקשיבה רנתי האזינה תְּפִלָּתִי בלא שפתי מרמה (שם יז א). וּתְפִלָּתִי על חיקי תשוב (שם לה יג). יומם יצוה יי׳ חסדו ובלילה שירה עמי תְּפִלָּה לאל חיי (שם מב ט). שמעה אלהים רנתי הקשיבה תְּפִלָּתִי (שם סא ב). שמע תְּפִלָּה עדיך כל בשר יבאו (שם סה ג). אבן שמע אלהים הקשיב בקול תְּפִלָּתִי (שם סו יט). ברוך אלהים אשר לא הסיר תְּפִלָּתִי וחסדו מאתי (שם שם כ). ואני תְּפִלָּתִי לך יי׳ עת רצון (שם סט יד). כלו תְּפִלּוֹת דוד בן ישי (שם עב כ). עד מתי עשנת[1] בִּתְפִלַּת עמך (שם פ ה). תבוא לפניך תְּפִלָּתִי הטה אזנך לרנתי (שם פח ג). ובבקר תְּפִלָּתִי תקדמך (שם שם יד). תְּפִלָּה למשה איש האלהים (שם צ א). תְּפִלָּה לעני כי יעטף ולפני יי׳ ישפך שיחו (שם קב א). פנה אל תְּפִלַּת הערער ולא בזה את תְּפִלָּתָם (שם שם יח). וּתְפִלָּתוֹ תהיה לחטאה (שם קט ז). תכון תְּפִלָּתִי קטרת לפניך (שם קמא ב). וּתְפִלַּת ישרים רצונו (משלי יה ח). וּתְפִלַּת צדיקים ישמע (שם שם כט). מסיר אזנו משמע תורה גם תְּפִלָּתוֹ תועבה (שם כח ט). גם כי אזעק ואשוע שתם תְּפִלָּתִי (איכה ג ח). סכתה בענן לך מעבור תְּפִלָּה (שם שם מד). ואתנה את פני אל אדני האלהים לבקש תְּפִלָּה ותחנונים בצום ושק ואפר (דני׳ ט ג).

[1] [עי׳ בדברי העורך, משלי שלמה 92, על כתוב זה.]

ועוד אני מדבר בַּתְּפִלָּה (שם ט כא). תהי נא אזנך קשבת אל תְּפִלַּת עבדך ואל תְּפִלַּת עבדיך (נחמ׳ א יא, ועיין זה שם שם ו). — בית תְּפִלָּה, בית מיוחד ומקדש לתפלה: ושמחתים בבית תְּפִלָּתִי וכו׳ כי ביתי בית תְּפִלָּה יקרא לכל העמים (ישע׳ נו ז)[1]. — ובתו״מ, ביחוד גם כשם לסדר הברכות הנאמר בעמידה בשחרית, במנחה ובערבית והכולל דברי שבח והודה ובקשת צרכי הפרט והצבור: האומנין קורין (שמע) בראש האילן או בראש הנדבך מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה (ברכ׳ ב ד). מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפלין (שם ג א). ברוך אתה ה׳ שומע תפלה (שם ד ד). הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ב״ה (אבות ב יג). אל תיראי תולעת יעקב וגו׳ מה תולעת זו אין מכה לארז אלא בפיה כך אין לישׂ׳ אלא תפלה (מכי׳ דרשב״י, אפשטין-מלמד, שמות יד י). נשאו עיניהם בתפלה (שם יג). וכל מי שמתפלל ומכוין את לבו לתפלה סימן טוב לו שתפלתו נתקבלה (מד״ר דברי ח). חביבת עלי תפילה אחת שאתה עומד ומתפלל לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להעלות לפני (שם כות ג). שאין הקב״ה פוסל תפלת כל בריה (תנחו׳ ואתחנן ד). — וסוגי תפלה שונים, כגון *תפלת המוספין, *תפלת הדרך, *תפלה קצרה וכו׳: תפלת השחר עד חצות וכו׳ תפלת המנחה עד הערב וכו׳ תפלת הערב אין לה קבע, ושל מוספין כל היום וכו׳ רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה, אמרו לו מה מקום לתפלה זו (ברכ׳ ד א–ב). המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה (שם שם ד).

[1] [בתה׳ קמא ה: יהלמני צדיק חסד ויוכיחני וכו׳ כי עוד וּתְפִלָּתִי ברעותיהם, אין תפלתי מובנת, ואין מקום כאן לש״ע אלא לפעל, ואפשר שיש לצרף מלים אלו לפס׳ ז, הממשיך את הכרת הטובה למוכיחים את המשורר על חטאיו, בקריאה כזו: כמו פלח ובקע בארץ (כדי להכשיר אותה לזרע) נפזרו עצמינו כי עוד יתפלחו ברעותיהם. ואלו סוף פס׳ ז, לפי שאול, שייך הוא לפס׳ ח: בך חסיתי אל תער נפשי [לפי שאול].]

אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר (ר' אלעזר בן עזריה, שם שם ז). אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור וכו' כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה (שם כח:). כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך, מאי תפלת הדרך, יהי רצון וכו' (ר' יעקב אמר רי חסדא, שם כט:). תפילתן של צבור אינה חוזרת לעולם ריקם (מד"ר דבר' ב). הכל בעתה מתבראת ותפלת הערב אין לה קבע עד שיעלה עמוד השחר (שם שם ם). — *ובצרופים עם פעלים[1]: אם שגורת תפלתו בפיו[2] יתפלל שמונה עשרה, ואם לאו מעין שמונה עשרה (ר' עקיבא, ברכ' ד ג). ומתפלל (הכהן הגדול) תפלה קצרה בבית החיצון ולא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל (יומא ה א). עמדו בתפלת מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם בדי שיהא לבו שלם בתפלת (תעני ב ב). אמר לו הקב"ה למשה בני שרויין בצרה וכו' ואתה עומד ומרבה בתפלת לפני[3] (ר' אליעזר, מכי' דרשב"י, שמות יד טו). אין קורין אותה (את שמע) בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה (ירוש' ברכ' א א). ויחל משה את פני ה' אמר רבי אלעזר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא שהחלהו (ברכ' לב.) תפלתו סדורה בפיו (מגי' כז ז). מפני מה לא נפקדה רבקה עד שהתפלל עליה יצחק, שלא יהיו א"ה אומרים תפלתנו עשתה פירות (מד"ר בראשי ם). שידו שטוחה בתפלת (שם). — *ובצרופים שבסמ' כסומך וכנסמך וכד', וגם עם הברות בכל"ם: הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא, כיצד, היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא (ברכ' ט ג). יש דברים שהן תפילה של תיפלה[1]), כיוה צַר, כונס מאה כורים ואומר יהי רצון שיהיו מאתים (תוספתי שם ז ז). מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה וכו' ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו (ברכי לב:). מפני מה תקנו תפילה בלחש כדי שלא לבייש את עוברי עבירה (סוטה לב:). שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים, אבל שערי תשובה לעולם פתוחים וכו' אף שערי תפלה אינן ננעלים לעולם (מד"ר דברי ב). הגיע שעת התפלה ולא התפלל בה עליו נאמר והסרון לא יוכל להמנות (שם קהלת א, מעוות לא יוכל לתקון). אמר הקב"ה בניי עד ששערי תפלה פתוחין עשו תשובה (סו"ט יז). — ועם תאר, *תפלה זכה[2]), *תפלה עכורה וכד': וכי יש תפלה עכורה, אלא כל מי שידיו מלובלכות בגזל הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו למה שתפלתו בעבירה וכו', אבל איוב שלא היה בעמלו גזל היתה תפלתו זכה וכו' (מד"ר שמות כב). — ובעל תפלה, במשמ' אדם הרגיל לרדת לפני התיבה ולהתפלל בראש הצבור, נוהג בספרות ובדבור. — ובסהמ"א: תפלות הפרקים כגון תפלת מוסף ראש חדש ותפלת מועדות צריך להסדיר תפלתו ואחר כך עומד ומתפלל כדי שלא יכשל בה (רמב"ם, תפלה ד יט). כי התפלה חיי הנפש, והאכילה חיי הגוף (ר"י זבארה, שעשועים א, 9). — ואמר המשורר: נלאה פי ולך התודה על קוצר תפלת (ראב"ע, אי יסן, איגר 196). — *תפלה במשמ' סדור, ספר של תפלות: ומצאתי בתפלות צרפתיות נוסחה יפה במשנה זו (רשב"ץ דורען, מגן אבות ג יד). לא ישבותו חוקקי ישראל להדפיס בעט ברזל ועופרת מקראות וחומשים תפלות ומחזורים (דברי המדפיסים, מחזור עם הדרת קדש, ויניציאה, שנת התשלל"ו). בבוא איש בית ה' להתפלל וכו' ובפתחו את התפלה או המחזור (שם).

---

1) [ועי' בדגמאות הנוספות המובאות אצל ר' מ. ד. גרוס, אוצר האגדה, בערך תפלה.]

2) [עי' על בטוי זה בנאמר בהערת העורך בעמ' 6899.]

3) [במק' זה בסוטה לו.: באותה שעה היה משה מאריך בתפילה, אמר לו הקב"ה ידידיי טובעים בים ואתה מאריך בתפילת לפני.]

1) [כן בהוצ' צוקמ'. נ"א: יש דברים שהן תפלות שוא.]

2) [בכתוב באיוב טז יז (ותפלתי זכה) זכה הנשוא במשפט.]

ב. *תְּפִלָּה, ס"נ, מ"ר, *תְּפִלִּין, — תבה קטנה של עור ובה פרשיות התורה שמניחים על הזרוע ועל הראש לאות ולטוטפת, Gebetriemen; phylactère; phylactery: מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע מן התפלה ומן ה ת פ ל י ן (ברכ' ג א). לא יצא האיש בסנדל מסומר, ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה, לא ב ת פ ל ה ולא בקמיע (שבת ו ב). מצילין תיק הספר עם הספר ותיק ה ת פ י ל י ן עם ה ת פ י ל י ן (שם טז א). המוציא ת פ ל י ן מכניסן זוג זוג (ערוב' י א). העושה ת פ ל ת ו עגולה סכנה ואין בה מצוה (מגי' ד ט). ת פ ל ה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד (מנח' ד א). ת פ ל ה ארבעה כלים, התיר קציצה ראשונה ותקנה טמאה טמא מת (כלים יח ט). הכדור והאמום והקמיע ו ה ת פ ל י ן שנקרעו הנוגע בהם טמא (שם כג א). אלו שאינם צריכים שיבאו בהם המים, קשרי העני והצימין והבט של סנדל ו ת פ ל ת של ראש בזמן שהיא חוצה, ושל זרוע בזמן שאינה עולה ויורדת (מקו' י ג). מי שיצא לרשות הרבים ונזכר שיש ת פ י ל י ן בראשו מכסה את ראשו עד שהוא מגיע לביתו (תוספתי ערובי יא טז). מה טעם אמרו אדם לובש ת פ י ל י ן וקורא את שמע ומתפלל וכו' קורא את שמע ולובש את ת פ י ל י ו ומתפלל (ירוש' ברכ' ב ג). ת פ י ל י ן צריכין גוף נקי (כ' יבלי, שם שם). נכנס למרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין וכו' נותן ת פ י ל י ן ואינו צ"ל שלא יחלוץ (שם שם). לא יכנס אדם לבית המים וספריו ו ת פ י ל י ו בידיו (שם שם). אֲבָל ביום הראשון אינו נותן ת פ י ל י ם[1]) (ירוש' גנז' ברכ' ג, עמ' 12). הקדים ת פ י ל ת שלראש ל ת פ י ל ת שליד (ירוש' מע"ש ה ז). חסיד שוטה ראה תינוק מבעביע בנהר, אמר לכשאחלוץ ת פ י ל י י אצילנו (ירוש' גנז', סוטה ג, עמ' 209). אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח ת פ ל י ן (ברכ' ס:). ת פ ל ה שבלתה אין עושין אותה מזוזה ומזוזה שבלתה עושין אותה ת פ י ל י ן (סופרים יד כ). — ובסהמ"א: ופעם א' היה מתפלל בק"ק סביליא ונפל ת פ ל ה של ראש מיד אחד ואמר הרב פתחו וראו אם יש פיסול (לקוטים מדברי יוסף סמברי, סול' נבליכר, 88).

*תַּפְלוּץ, ס"ז, מ"ר תַּפְלוּצִים, — כמו תִּפְלֶצֶת, במשמ' דברי תועבה, ואמר הפיטן: אטום שפתיך מ ת פ ל ו צ י ם[1]) בל תתחבר ללצים (כ"י קליר, אטום שפתיך, קרובי א שבועי).

*תַּפְלוּת, ס"נ, — ככנוי ליחסי אהבים בין איש לאשה[2]), פריצות: מכאן אמר בן עזאי, חיב אדם ללמד את בתו תורה, שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה, ר' אליעזר אומר כל המלמד בתו תורה כאלו למדה ת פ ל ו ת[3]), ר' יהושע אומר רוצה אשה בקב ו ת פ ל ו ת[4]) מתשעה קבין ופרישות (סוטה ג ד). אתם בכיתם לפני בכייה של ת פ ל ו ת הוי עתידין אתם לבכות בכיית של ממש (ירוש' תעני' ד ח; וכעין זה מד"ר איכה, בכה תבכה). כל קרע שאינו מבדיל שפה שלו אינו אלא קרע של ת י פ ל ו ת (הורי' יב:, וכעין זה מו"ק כב:, ירוש' סנה' ב א, שם הורי' ג ו). כל נשיקה ל ת פ ל ו ת בר מן תלת, נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות (מד"ר בראשי ע, וכעין זה שם רות פרש' ב). על המן היו מוציאין דברי ת פ ל ו ת (מד"ר שמות כה). — *ובמשמ' הוללות והבלים: מעשה באיש אחד שהיה עומד בבית הכנסת ובנו עומד כנגדו וכל העם עונים אחר העובר לפני התיבה הללויה ובנו עונה דברים של ת פ ל ו ת אמרו לו ראה בנך שהוא עונה דברים של ת פ ל ו ת וכו' (שם במדי ד). אומות העולם בשעה שהן אוכלין ושותין הן מתעסקין בדברי ת פ ל ו ת ואומרים מי חכם כבלעם וכו' (שם ויק' ה, וכעין זה שם במדי י).

---

1) [בדפו' (ג א): ת פ י ל י ן.]

1) [כאן במשמ' דברי תּוֹעֵבָה ושקוצים.]

2) [בשמוש זה באה תפלות בנגוד לפרישות, שכונתה: פרישות מדרך ארץ, וקשה להכריע אם באמת עקר משמעותה כלשון הבלים והוללות, או שנולדה משמ' שניה זו, אדרבה, מן הראשונה, שאפשר למצא אותה גם במקומות, שרגילים לפרש אותם כדנים בדברי הבל בכלל. אם כן הדבר, יתכן שלפנינו בטוי שנולד בחיי האהבים, אך קשה לעמד על כונתו המקורית.]

3) [הואיל ותדע שלא תענש.]

4) [ואהבת גבר.]

וכשאומות העולם אוכלין ושותין מתעסקין הן בדבר תפלות זה אומר מדיות נאות וזה אומר פרסיות נאות (מס אסתר פרשׁ' ב). דברי שטות ודברי תיפלות נוחין לקנותן וקשין לאבדן בשק (אדר"נ כח, נסחה א). ועי' ב. *תָּפֵל. — ובסהמ"א: ומשפחיו (דגים את החוטא בגיהנם) מפני שהוציא משפחיו דברי תיפלות (מסכת חבוט הקבר, ילינק, ביהמ"ד א, 151). הגאוה והכילות חחלות השפלות לצנות ותפלות אחות הזלות (מרלה המוסר כב א). והכעס ודברי תפלות ודברי מאוסים וקנאה ותאוה (סבע מוסר לר' אליהו כד). — *ובית תפלות, כנוי לבית תפלה של גויים: מעשה באדם אחד שהיה מוכר לכומרים כל הכשיטיהם לבית התפלות (ס' חסידים, מק"נ ג, תתתקנט). אם ישאלך הגלח את הרפואה אל תגיד לו מפני כי יעשה הרפואה לגלחים שצווחו בבית תיפלותם (שם תתתקמח).

תְּפִלִּין, תפילין, עי' ב. *תְּפִלָּה.

תִּפְלֶצֶת, ש"נ, — כנ' תִּפְלַצְתְּךָ, פחד וגעל נפש, Abscheu; horreur; horror: כי הנה קטן נתתיך בגוים בזוי באדם, תִּפְלַצְתְּךָ[1]) השיא אתך זדון לבך שכני בחגוי הסלע וכו' (ירמי' מט יט—יו). — *ואמר הפיטן: הטה אלהי אזנך ושמע לתפלצת מנאצת מי לי בשמים (ר"א הקליר, סעה אלפי, קיני).

---

1) [אמנם משמ' המלה לעצמה ברורה היא מגזורתה מן פלץ, התפלץ כלשון פחד ורעדה, ועל כן כותב למשל רד"ק בשרשים: כמו עצבים שהוא כנוי ללעג הפסילים, וכן ובאימים יתהללו (ירמ' נ לח). או פירוש תפלצתך השיא אתך גאותך, וכנה הגאוה בלשון אימה ורעדה ללעג כי הפך הגאוה האימה והיראה ע"כ. אבל לכאורה דרושה מלה מקבילה אל זדון לבך ועל כן הִצִּעוּ תקונים רחוקים כגון תפארתך וכד'. ואולם כנגד משפטים אלו כתוב בעובדיה ב—ג: הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד, זדון לבך השיאך שכני בחגוי סלע וכו', ומכאן ברור, שגם בירמ' מט יש לצרף, לפי כללי הדקדוק: השיא אתך זדון לבך; ואין לצרף תפלצתך לפס' יו אלא לנאמר בפס' יה: כי הנה קטן נתתיך בגוים, בזוי באדם תפלצתך, בלו' קטן ובזוי נתתי אותך בגוים ותפלצתך— געל נפש מפעַר, נתתי באדם, בהקבלת המלה באדם אל בגוים. ובזה הוסר הקשי שבמלה.]

— ואמר המשורר: תפלצתך תשיאך לגזור בלי פחד כי עבדי עולם כלמו לך יחד (יל"ג, משלי יהודה א כא, הכמלה) [1]).

***תַּפְנוּק**, ש"ז, מ"ר תַּפְנוּקִים, פנוק, — עִנּוּג, Verzärtelung; gâteries; pampering: ושאר תעניות לא היו (העברות והמינוקות) מתענות ולא שינהגו עצמן בתפנוקים אלא אוכלות ושותות כדי קיום הוולד (תוספת' תעני' ג ב; וכעין זה ירוש' שם א ס). מה האב זקוק לתפנוקיה של בתו כך הייתי זקוק לכם (תנח' משפטים יז, וכעין זה תנח' בובר מד.) — ובסהמ"א, גם מ"י: שלא היה בידם של אלו חק וקצבה לתפנוקיהם (רש"י, ישע' ה יד). והתענג על ה', התענג בתפנוקים על משענתו של הקדוש ברוך הוא (שם, תהל' לז ד). זו שעומדת לתשמיש משקה כוס עיקרין וכו' ומאכילה תפנוקים ומרחיצה ומקשטה כדי שתהא נאה (שם, איוב כד כא). לא נאה לכסיל תענוג אף כי לעבד תפנוק למשול על בשרי' אשר לאדניו כי אם ילמד בתפנוקים לא יוכל לעבוד עבודת עבד וכו' ואיך לאחרים לא נאוה תפנוק וממשלה וכו' גם אין להרגילו בתפנוקים וממשלת בני ביתו וכו' (הכרעו' ר"א, תשובות דונש, בספרים, פיליפאווסקי, 11). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ומשוד פינוקים וממעודני תפנוקים לכו אכלו משמנים (הנה אות לנו, עבודת יוהכ"פ, אלבוגן, Studien, 181). תפנוקים הרום להתפנקה (יהודה בירבי מנחם, אמרה רנן, יולר לשמחת תורה, מחזו' איטלי' ב, קפט:). מסכם במאכל ובמשתה ובתפנוקים (שמעון בן יצחק בן אבון, אומן ומיניקת, קרובי' ב שבוע'). וטוב הוא שולחם בכל יום לחם חם כמלך או פחם כמו בן תפנוקים (לאב"ע, כדוד הקיר אוני, כסהכה א, 80).

---

1) [רש"ט פלקירא, בשירו בתקד' מורה המורה, כותב: וקנין לא יבל קנה לך לא הבל, ותפליצת תבל כמו רוח תורה, וכן בתוכחו' מוסר ו כח: לענה וקלם ינובו במליצותם והשיא אותם הבלי תפליצותם ע"כ, וכנראה אין כאן אלא כתיב לא מדיק במקום ותפלצת, תפלצותם, ולא צורה מן תִּפְלִיצָה.]

תַּפְנִית, ש"נ — כוון, Richtung; direction [1]).

תָּפַס, עי' תָּפַשׂ.

תֹּפֶס, עי' *טֹּפֶס [2]).

***תַּפְסָן**, ש"ז, — כנוי לשוטר, התופס את חבורה: ראובן הוליך בידו סך כמה ממולאות וטבחות של בשר שחוטה וכשרה למכרן ורצה להבריחם מהמכס ותפסוהו התפסנים חרובי קרתא ולקחו מידו הטבחות והכרכשות הנ"ל והוליכום אל שופטי העיר (סו"ת מים רבים יו"ד ג).

תפסת, עי' ב. *תְּפוּסָה [3]).

תפף,

ממנו תֹּף, תָּפַף [4]).

תָּפַף, פ"ע, תּוֹפֵפוֹת,—הכה בתף, trommeln; battre le tambour; to (beat the) drum: קדמו שרים אחר נגנים בתוך עלמות תּוֹפֵפוֹת (תהלי סח כו). —*ואמרו פיטנים ומשוררים: תופפת חגג פעמים שלוש (רסע"ג, הלל יום, אזהרות, סדור רסע"ג, קסח). והכין שושבינים לצלצל ולתופפה (אמתי בר ספטיה, אספוכו, סלים', מבחר השירה העבר' באיטלי, שירמן, ו). ראה מה נעמה עפרה תשורר עלי כנור ותופפות עלמות (רמב"ע, ענק ז, ברא"די, סלו). ובעת יאמרו פלוני בתוך עלמות תופפות (עמנואל, מחברות א' חברמן, 43). [1])

— פולל, תּוֹפֵף, במקרא רק בינ', מְתֹפְפוֹת,—כמו קל: ואמהתיה מנהגות כקול יונים מְתֹפְפוֹת על לבבהן [2]) (נחום ב ח). — ובספה"מ"א: מה עשה שכם בן חמור הביא משחקות נערות חוצה לה מתופפות בתופים (פרקי דר"א לח). — ואמרו פיטנים ומשוררים: קול בכי לאת מתופפת על לבביה (ר"א קליר, אז בהלוך ירמיה, קינ'). ועת בו (נ"א בא) איש עלי כנור יתופף [3]) ישמח דל במר על לב יתופף (ר"י חריזי, תחכמוני טז).

תפקוד, עי' *תַּפְקִיד.

***תַּפְקִיד**, ש"ז, — משימה, שֵׁרוּת שמישהו פוקד ומטיל אותם על זולתו, Aufgabe, Funktion; tâche, fonction; task, function: אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם (רב יהודה, ברכת הלבנה, סנהד' מב.). עליונים ע"י שהן יכולין לעמוד בתפקידיו [4]) של הקדוש ברוך היא נאמר ברכו יי' כל צבאיו אבל התחתונים ע"י שאינן יכולין לעמוד בתפקידיו [4]) של הקדוש ברוך הוא לכך נאמר ברכו יי' מלאכיו ולא כל מלאכיו (מד"ר ויקי' א). דור ע"י שאינו עומד בתפקידיו של הקב"ה לפיכך הוא בולה, והארץ ע"י שהיא עומדת בתפקידיו של הקב"ה לפיכך אינה

---

1) [במשמ' זו חדש המחבר מלה זו והשתמש בה בהצבי מ' תתכז, והיום משמש השם במשמ' פניה, Wendung; tour; turning. והשוה את דברי רי"ק בס' הגלוי (ברלין תרמ"ז) נז: ולא (יאמר) מן ראה תראית ומן פנה תפנית, כי ילך אחרנית ממלאכת התבנית.]

2) [בכמה מקומות בא הכתיב תופס, במקום טופס (עי' אצל קרויס, Lehnw., לערך זה, וכנאמר לעיל, עמ' 1918, מקור המלה ביונ', והמחבר הכניסה, הואיל ונתאזרחה.]

3) [יוסף הלוי, זכרון להרכבי, 1, משהמש בת"ז תַּפְעִילִי במשמעות עֲלִילָתִי, dramatique, בצרוף: ספורים תַּפְעִילִיִּים בכתבי הקדש, כאלו מן תַּפְעִיל במשמ' עלילה, כהוראתה של המלה δρᾶμα ביונ'. אך בצדק לא נתקבלה הצעה זו בספרות או בדבור.]

4) [עי' תֹּף, הערות.]

---

1) [על דברי ר"י חריזי, הענק: הלך בראש נשא וברגל תֻּפָּה וכו' מעיר המחבר ברשימותיו: ואולי זה פשוט טעות במקום טפפה.]

2) [כנראה כפרוש רש"י: ת"י מקישית (עברית במק' מטרפן שבת'), ידיהן על לבן כהקיש בתופים.]

3) [במקום ראשון זה אין הגרסה יתופף מסתברת, ואין כאן מקום לחריזה, ואולי העקר הוא: עלי כנור יְפָרֵט, כלשון עמ' ו ה: הפרטים על פי הנבל.]

4) [נ"א: בתפקודיו, בתפקידי, ועי' הוצ' מרגליות שם, עמ' ב.]

בולה (שם קהלת, סדלה א, והארץ לעולם עומדת). [1] — *ותפקיד. במשמ' פקידת הזכר את הנקבה, זווג, Begattung, בצרופ' *בקש תפקידו, *בקשה תפקידה: בשעה שהמטר יורד בהמה מבקשת תפקידת, מה טעם לבשו כרים הצאן וכו' לבשו דכרייה ענת לשון נקי (ר' יהושע בן לוי, שם בראש' יג). כיון שבא נבוכדנצר להיזקק לה אמרה לו את מלך ויכניה אינו מלך, אתה מבקש תפקידך ויכניה אינו מבקש תפקידו, מיד גזר ונתנו לו אשה (שם ויק' יט). דרכי ציון אבלות, אמר רב הונא הכל מבקשין תפקידן, מעשה בכלבא אחת כופרית שעלתה לראש הסלע ושימשה עם זכר, רבי אמי אמר אפילו ארזים מבקשין תפקידן וכו' אמר רבי אבדימי דמן חיפה אפילו דרכים מבקשין תפקידן וכו' (שם איכה א ד, דרכי ציון אבלות).

תפר [2], ממנו *תְּפִירָה, *תֶּפֶר, *תַּפָּר, *תֹּפֶר [3], ועי' א. תְּרוּפָה, הערה.

תָּפַר, פ"י, תָּפַרְתִּי, לִתְפּוֹר, יִתְפְּרוּ, — קלע [4] וחבר עלים או קטעי עור וארג יחד ליריעה או ללבוש, (zusammen)nähen, verflechten; enlacer, coudre; to interlace, sew (together): וַיִּתְפְּרוּ עלה תאנה ויעשו להם חגרת (בראש' ג ז). שק תָּפַרְתִּי עלי גלדי (איוב טז טו). עת לקרוע ועת לִתְפּוֹר (קהלת ג ז). — ובתו"מ: והתופר שתי תפירות והקורע על מנת לתפור שתי תפירות (שבת ז ב). משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין וכו' אבל לא סנדל המסומר ולא מנעל שאינו תפור (ביצה א י). אין לוקחין מיד הרועין לא עיזים ולא גיזין ולא תלושין של צמר אבל לוקחין מהם תפורין (תוספתא ב"ק יא ט). על ידי שהיא מתרת את התפור (ירוש' שבת ו א). הדיוט תופר כדרכו בחולו של מועד (שם פסח' ד ז). שיהו כותבין בעורות וכותבין בדיו וכו' ודובקין בדבק ותופרין בגידין (שם מגי' א יא). כיון דתתפרו מבפנים הוה ליה מנעל (שבת סו:). סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו (יבמ' קב:). קרע הבא בב' שיטין יתפור, בשלש אל יתפור (מנחו' לא:). שמא יקרע סדינו בתוך ג' ויתפרנו (שם מ:). ולא כותבין על גבי מטלית ולא תופרין במקום הכתב (מס' ס"ת ב יג). — *ותפר כבר לחם, חבר את הלקיה אחר שנפרסה: תפרה בקיסם מערבין לו בה (עירובי' פא.). — *ואף על נוזלים: נפל (רק) למים, תפור טמא, נבחה אם בטל טעמו ומראיו טהור, אם לאו טמא (תוספתא טהרו' ה א). — ואמר המשורר: בקרוב תתפרו צדי קרעי (ר"ש הנגיד, עלי מה תקרעם, דיואן, הברמן ב, 100). תִּפֹּר עצל קצות ציה במדבר כמו יתפור אנוש שפתי קלעים (רמב"ע, ענק ע, ברודי, סלג).

— פעו', תֻּפַּר, במקרא רק בינוי' מְתֻפָּרוֹת, — כמו קל: הוי לִמְתַפְּרוֹת כסתות על כל אצילי ידי ועשות המספחות על ראש כל קומה לצודד נפשות וכו' [1] (יחזק' יג יח). — ובספה"א: והעד על זה שיאמר צמיד פתיל עליו ור"ל כלים שהם בתוך קפות מתפרות (ר"א הקראי, גן עדן, טמאת מת ד, קכג:).

— נפע' *נִתְפַּר [2], — חֻבר בתפירה: כותבין תפילין וכו' ונכרכות בשערן ונתפרות בגידין (שבת קח.). אין כותבין ספרים לא על עורות בהמה טמאה ולא

---

[1] [בהרחבת המשמעות הזאת נוהג תפקיד היום במיוחד במשמ' הצגת דמות מסוימת על הבימה במחזה, כמו Rolle, rôle בלועזית. וכן נוצרו מן השם גם צורות כגון תִּפְקֵד, במשמ' מלא תפקידו, ובש"ע תִּפְקוּד.]

[2] [עי' *תּוֹכֶר, וכן בא תכר וגם תפר באותה משמ' בארמ'.]

[3] [בימינו נוהג במיוחד גם תּוֹפֶרֶת במשמ' אשה שאומנותה לתפר, כדרגה פחותה מן חַיָּט, חַיֶּטֶת, בכנוי לאלה היודעים גם לחשב וליצר מיני בגדים ושמלות במלאכת מחשבת.]

[4] [כנראה זאת, ולא חבור במחט ובחוטים, שבודאי לא היו לאדם הראשון בגן עדן לדעת התורה, היא משמעותה הראשונה של המלה. ועי' בהערה לערך א. תְּרוּפָה.]

---

[1] [עי' על כונת מעשה הכשוף הזה בדברי הערוך, הלשון והספר ב, ע' 297 וכו'.]

[2] [במשנה כלים (כ ו): מאימתי היא טהרתו (של וילון), ב"ש אומרין משיתפר, ס"א משיתפּר, וס"א: משיתבר, וכך גרס רמב"ם ופרש: כאשר ישברוהו; ור"ש גרס משיתפר, ופרשו מלשון תפירה.]

על עורות חיה טמאה ולא נתפרין בגידן ולא נכרכין בשערן (סופרים א א). — ובהשאלה, התאחד, התחבר, ואמר הפיטן: ראוים לענש וזהר בסדר להתפר (כ"א קליר, קלוצה, קרוצ' סקלים).

***תַּפָּר,** ש"ז, — שאמנותו לתפר, חַיָּט: הלכה למשה מסיני שיהו כותבין (תפלין) בעורות וכו' ותופרן בגידין וכשהוא תופר יהא תופר כתפר[1] הזה (ירוש' מגי' א יא).

***תֶּפֶר**[2], ש"ז, — חבור ע"י תפירה, וגם מקום התפירה, Naht; couture; seam: האוכף שנקרע הנוגע במת שבתוכו טמא מפני שהתפר מחברו (כלים כג א). עשאו כדור בפני עצמו טהור מפני שהתפר ממעטו (שם כח א). ועושין עמוד לספר בסופו לתורה מיכן ומיכן לפיכך גולל הספר לתחילתו והתורה לאמצעיתה ר' שמואל וכו' אפי' שתי יריעות ר' זעירה וכו' ובלבד מקום התפר[3] (שם). תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני ואמר רבא בתפרן[4] ובאלכסונן (מגי' כד:; וכעין זה מנח' לה.). שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני וצריך שיגיע חריץ למקום התפר (אבי, מנחו' שם). — ועי' *תַּפָּר.

תפרה עי' תִּפְאֶרֶת, הערות.

תַּפְשִׁיל, עי' *תַּבְשִׁיל, הערות.

[1]) [כנראה הכונה לצורה תַּפָּר, ולא לְתֶפֶר, וכנראה זאת דעת בעל פני משה בפרושו: כלומר כתופר הזה שרואת לחבר דבר לדבר וכו'.]

[2]) [כך מנקד לוי במלונו, וכן נוהגת המלה בלשון ימינו, ואמנם יש מנקדים במשנה תֶּפֶר או תֶּפֶר, ואף תֶּפֶר (עי' יסטרוב).]

[3]) [קרבן העדה: והוא שיגלל למקום התפ' כדי שאם יקרע יקרע התפר.]

[4]) [רש"י גורס בתופרן, ומפרש (במגי' שם): כשהוא תופר בית מושבן צריך ליזהר שלא יקלקל ריבוען במשיכת חוט התפירה וכו'.]

תפש[1]), סמנו *הִתְפַּסָּה, *תְּפוּסָה*, *תְּפִיסָה, תָּפַשׂ.

תָּפַשׂ, פ"י, תפשתי, תפש, תפשה, תפשתם, תפשו, תפש, תפשי, תפשי, תפוש, ואתפש, יתפש, ויתפש, ויתפשה, ויתפשם, ותתפשהו, נתפשם, ויתפשו, ויתפשום, תפשו, תפשהו, תפשוהו, תפשום, תפש, תפש. תפשה תפשכם, תפשם, — תפש ב־, אחז, חזוק, ergreifen; saisir; to seize: ואתפש בשני הלחת ואשלכם (דבר' ט יז). ותפשו בו (בבן סורר ומורה) אביו ואמו והוציאו אתו אל זקני עירו (שם כא יט). ויתפש אחיה בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה (מ"א יא ל). כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה לכה קצין תהיה לנו (ישע' ג ו). בתפשם בך בכפך תרוץ (יחזק' כט ז). — ועם כנויים גם בלי ב היחס. תפשו וכד'[2]:

[1]) [כך כתיב השרש במקרא, ואף במקורות שבתו"מ הולך וגובר הכתיב תפס, שהוא היום עקר, מחוץ למליצות תנ"כיות שבספרות. ביתר השפות השמיות לא נמצא השרש, וגם בארמ' שבתו"מ אינו בא אלא בתרגומים המאחרים לתה', אסתר וקהלת (עי' במלונים), כנראה בהשפעת העבר'. ושים לב לעֻבדה, שפעל זה, השגור בכל יתר ספרי המקרא, אינו בא כלל בספר איוב, המרבה להשתמש בפעלים נרדפים כגון אחז (9 פעמים) והחזיק (6 פעמים), הואיל ושירת הספר מתרגמת היא מארמ', שלא היה בה שרש זה. ההשואות לשרשים אחרים שהצעו אינן מסתברות. עי' עוד בהערות שאחר זה.]

[2]) [כמו בפעלים אחרים בא בשמוש זה, עם כנויים, ויתפשהו וכד' גם במק' שבשי"ע היו אומרים תפש בדבר, או באדם, כי כן באים הכנויים להביע גם יחס נוטה אחר, כגון נתתני במק' נתת לי, יערבוני במק' יערבו לפני, אגידנו במק' אגיד לו, לפניו, ועוד. וכן נאמר בבינוני תפשי התורה, תופש חרב, כשם שנאמר יושב אהל, יושב הכרובים, במק' יושב באהל, יושב על הכרובים ועוד. שונה מזה מקרהו של הכתוב במשלי ל ט: פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי יי' ופן אורש ותפשתי שם אלהי, שהוא, כפי שראו אף פרשנים בימי הבינים, לשון חלול, ולא לשון תפיסה. וכפי שהראה העורך בספרו משלי שלמה, עמ' 48 וכו', לפנינו הרגום לא מדיק ממקור ארמי שהיה כתוב בו ואתפש—מן פיש, פים במשמ' חלל, כלומר ונתחלל שם יי' — והוא שהוכן במשמ' ואתפש, כאלו ותפשתי.]

ותתפשהו (אשת פוטיפר ביוסף) בבגדו לאמר שכבה עמי (בראש' לט יב). ותפשה (את הנערה) ושכב עמה (דבר' כב כח). ואת מלך העי תפשו חי (יהו' ח כג). ושאול ואנשיו עטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם (ש"א כג כו). וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשהו (מ"א יג ד). ויאמר (בן הדד) אם לשלום יצאו תפשום חיים ואם למלחמה יצאו חיים תפשום (שם כ יח). רדפו ותפשוהו כי אין מציל (תהל' עא יא). — ובהשאלה, תפש עיר, ארץ וכד', לכד, כבש, besetzen; occuper; to occupy: כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה (דבר' כ יט). והיה כתפשכם את העיר[1] תציתו את העיר באש (יהו' ח ח). הוא הכה את אדום וכו' ותפש את הסלע[1] במלחמה (מ"ב יד ז). ושבו בעריכם אשר תפשתם (ירמ' מ י). שכני בחגוי הסלע תפשי מרום גבעה (שם מט יו). — ובבינ', במשמ' מי שדרכו לתפש ולהחזיק דבר לפי אמנותו, בצרופים כגון תופש חרב: קהל רב צנה ומגן תפשי חרבות כלם (יחזק' לח ד). — תופש כנור ועוגב: ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב (בראש' ד כא). — תופש מגל: כרתו זורע מבבל ותפש מגל בעת קציר (ירמ' נ יו). — תופש מגן: כוש ופוט תפשי מגן (ירמ' מו ט). — תופש מלחמה: וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה היצאים לצבא וכו' (במדי' לא כז). — תופש משוט: וירדו מאניותיהם כל תפשי משוט מלחים כל חבלי הים (יחזק' כז כט). — תופש קשת, ותופש דורך קשת: ולודים תפשי דרכי קשת (ירמ' מו ט). ותפש הקשת לא יעמד וקל ברגליו לא ימלט (עמוס ב יו). — תופש התורה: הכהנים לא אמרו איה יי' ותפשי התורה לא ידעוני (ירמ' ב ח)[2]. — ובינ' פעו' תפוש, כמו אחוז, נאחז: הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו (חבק' ב יט). — ואמר בן סירא: כי ירא יי' יעשה זאת ותופש תורה ידריכנה (ב"ס גני' יט א). — ובמגלות מדבר יהודה: ובעם רב יקיפום לתפושם ובאמה ופחד ינתנו בידם (פשר חבקוק, IV, טורס 8). — ובספר ברית דמשק: שלושת מצודות בליעל וכו' אשר הוא תפש בהם בישראל (מהדי' רבין, 17). — ובתו"מ, גם במשמ' משאלת: שנים אוחזין בטלית זה נוטל עד מקום שתפוס וזה נוטל עד מקום שתפוס במה דברים אמורים בזמן שהיו שניהם תופסין וכו' (תוספת' ב"מ א א). שנים שהיו תופסין בשטר, זה אומר שלי הוא ואבד הימני וזה אומר בידי היה ופרעתיו לך (שם שם טו). צנורות התופסות את הרחיים מלמעלה הרי אלו טהורות שאין עשויות אלא לחזוק (שם כלים ב"מ ב טו). תינוק שהיה תפוס בידו של אביו או שהיה רכוב על גבי כתפו של אביו (שם עהל' ג ז). אם תופסין אתם אותו (את הגר) לשום גר, תופס אני אתכם על שום כי גרים הייתם בארץ מצרים (מכי' דרשב"י, אפשטיין-מלמד, 210). העלו חרש שוטה וקטן אע"פ שחישב שירד הטל עליהן אינן בכי יותן, מפני שיש בהן מעשה ואין בהן מחשבה, ואיזהו מעשה שלהן, רבי חונא אמר בתפוש בהן בטל (ירוש' מכש' א א). אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה ואם לאו תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרון (שם שבת א א, וכעין זה שם קדוש' א ז). הלוחות היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן דכתיב ואתפוש בשני הלוחות (שם תעני' ד ה). גנב ונגנבה ממנו ותפשו בעלים את השני (שם ב"ק ו א).

---

1) [בשמוש זה מחבר המשא לפעל דוקא במלת את ולא בבי"ת היחס, אולי משום שלא הרגש עוד, שיש כאן כאלו אחיזה בדבר במובן הגשמי ממש.]

2) [ביחזק' יד ד־ה נאמר: איש איש וכו' אשר יעלה את גלוליו אל לבו ומכשול עונו ישים נכח פניו וכו' אני יי' נעניתי לו בה ברב גלוליו, למען תפש את בית ישראל בלבם אשר נזרו מעלי בגלוליהם כלם, ואין הפעל תפש יוצא ידי הענין באמת, ועל כן תרגמו השבעים כאלו: למען הטות, וכן ת"י ὅπως πλαγιάσῃ בדיל דקרבא ית בית ישראל למתן תיובתא בלבהון, ורק וולג': ut capiatur, למען יתפש. על כן מבאר בעל מקרא כפשוטו (בהסתמכו על קדוש' לט: וכו', חולי' קטב.) את הפעל הזה במשמ' פקידת העון כלשון חז"ל: אין אדם נתפס על צערו, אך אין המלה בלבם מתאימה בהבנה זו. ואולי יש כאן פנית האל אל הנביא, עד שאין לראות ת של תפש כחלק מן השרש אלא ככנוי הגוף השני לפני פעל המסתתר באותיות פש בלבד, בקרוב במשמ' למען תטהר את בית ישראל בלבם, כשמוש השגור של השרש פשש (בהוראת רחץ, טהר) באשור'.]

שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבונו של עולם אין אני מניחך עד שתמחל ותסלח לחם (ברכי לב.). תפשת מרובה לא תפשת, תפשת מועט תפשת[1]) (יומא פ., סוכה ה:, ר״ה ד:, חולי׳ קלח.; וכעין זה קדוש׳ יז., ערכי׳ ד:). הריני כזה נהי נמי דתפוס בשערו[2]) (נזיר ג.). וכי מאחר שזה תפוס ועומד וזה תפוס ועומד שבועה זו למה (ב״מ ה:). משל לאחר מושלך לתוך המים הושיט חקברניט את החבל ואמר לו תפוש חבל זה בידך ואל תניחהו שאם תניחהו אין לך חיים (פס במד׳ יז). וכי תופס אני בידו של הקב״ה כביכול (פס דבר׳ ג). אחבת צדק ותשנא רשע זה היה אהרן שתפש את האמת, שנאמר תורת אמת היתה בפיהו (פסיק׳ רבי, אים סלוס קכ:). כל מקום שאת מוצא הכתוב רבה על הנקודה את תפוש את הכתב ומניח הנקודה, נקודה רבה על הכתב את תפוש הנקודה ומניח את הכתב (מד״ר סה״ש, לוחרך). —*וכמשמ׳ אסר: ואמר לו (יוסף לבעל האוצר) ראה כשיבואו אנשים אלו לידך תפוש אותם ושגר אותם לפני (מד״ר בראשי׳ לא). —*ותפס את פ׳ על מעשה זה או זה, חִיֵב אותו עליו: אין מדקדקין בקטן בין שאמר נברך בין שאמר ברכו אין תופסין אותו על כך והנוקדנין תופסין אותו על כך (תוספתי ברכ׳ ה יע). —*ותפס בפ׳, באותה משמ׳: חבריא בשם רבי יוחנן קנסו חכמים בחוכר מן הגוים ולא קנסו בחוכר מישראל, רבי לא בשם רבי יוחנן תפשה מדת הדין בחוכר מן הגוי ולא תפשה בחוכר מישראל וכו׳ (ירוש׳ דמאי ו ב). — *ותפס אותו (בעניני נדר או שבועה) בלשון זו או בלשון זו: אמרו בלשון נדר את תופסו בלשון נדר, אמרו בלשון שבועה את תופסו בלשון שבועה (ירוש׳ נדר׳ א א). —*ותפס דבר, במשמ׳ הבין אותו: כל מלך שלא היה לו קצין בארץ ישראל לא היה תופש בעצמו שהוא מלך (מד״ר ספ״ס, ככס היס). ואיני תופש אלא מה שאמר זקני כי גרוב חלומות וחבלים ודברים הרבה וכו׳ (פס קהלת, אל תמן את פיך). — *ובמשמ׳ הכיל, כלל בקרבו: לא אם אמרת בביכורין שאינן תופסין את דמיהן, תאמר במעשר שני שהוא תופס את דמיו (ירוש׳ מ״ש א א). — *ותפס לשון זו או זו, בחר בה בנסוח הדברים: בא וראה לשון שתפסה תורה למולך (ר׳ חנינא בן אנטיגנוס, מכי׳ יתרו ו, אים סלוס, קז:; וכעין זה סנה׳ כד.). תפוס לשון אחרון (ב״מ קב:). תפוס לשון ראשון דתנן הריני נזיר מן הגרוגרות ומן הדבילה (מנח׳ קג., וכעין זה תמו׳ כו.). — *ותפסה מלכות עיר או ארץ: יום שתפסה בו רומי מלכות וכו׳ שתי תפיסות תפסה רומי אחת בימי קלפטרא מלכתא ואחת שתפסה בימי יונים (ע״ז ח:). — *ותפש אדם ענוה בעצמו: אלו הנזירים שתופשים ענוה בעצמן שנוזרים מן היין ומגדלים פרע כדי לענות עצמן ולהשמר מן העבירה, הקדוש ב״ה נותן לחם חן (מד״ר במד׳ יא). — *ותפש פיו, שמר על פיו שלא לדבר: שהיה שלמה תופש פיו שלא לדבר בפני מי שגדול ממנו (מד״ר סמות טו). — *ותפסו קדושין באשה, במשמ׳ חלו עליה קדושין, נִתן להם תקף לגביה: הרי איילונית קידושין תופסין בה ואת אומר אינה צריכה חליצה (ירוש׳ יבמ׳ א א). סבורה שביטל והוא לא ביטל ובא אחר וקידשה תופסין בה קידושין (פס גיט׳ ד ב). מנין שאין קדושין תופסין ביבמה (יבמ׳ יג:). —וביכ׳ פָעו׳ *תפוש, במשמ׳ תופש[1]): הלוחות היו ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה והיה משה תפוש בטפחיים והקב״ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע (ירוש׳ תעני׳ ד ה). איש ואשה שהיו תפושין בגט היא אומרת זכיתי, והוא אמר לא זכיתה וכו׳ המלוה והלוה שהיו תפושין בשטר, המלוה אומר שלי הוא שאבד ממני, והלוה אומר שלי הוא שפרעתיו לך וכו׳ רשב״ג אומר יחלוקו, א״ר לעזר הכל הולך אחר התפוש בעדים (פס גיט׳ א א)[2]). היה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום (שבת

---

1) [שים לב לכך כי בא במאמר קדום זה תפשת בכתיב בשי״ן בכמה מקומות בדפוסי הש״ס.]

2) [כלומר בשערותיו של נזיר.]

1) [כמו רָכוב, שתוי, וכד׳, וגם במקרא אחֻזי חרב (שה״ש ג ח).]

2) [ועי׳ בפרוש פני משה שם.]

כג:). אחד רכוב חמור ואחד תפוס במוסירה, זה קנה חמור וזה קנה מוסירה (ב"מ ע.) [1]. — *וכמשמ' טרוד, עסוק: למה נאמר אף בעונות אבותם אתם ימקו, אלא בזמן שהם תפוסי מעשה אבותם דור אחר דור דוריהם נידונין על ידיהם (ספרא בחוקותי ח ב). — *וכמשמ' לא פנוי, מלא: לאוהבו של מלך (שהיתה ספינתו) תפוסה כל זמן אנגריא שנים הרבה, אמרו לו הספינה של אוהבך תפוסה ולא הטריח עליה לפנותה (פסיק' רב' מג, מא"ש, קעז.). — ובמהמ"א: כל מה שקרא אדם יהא תפוס בידו ומה ששנה תהא תפוס בידו שלא תשיגהו בושה וכלימת ליום הדין (סו"ע משלי י ט).ואם קדם ותפס את (זה) קנסו בדינו יחלטו לו את תפוסו (ר' האי גאון, מיר פד"מ ופ"ס, בקבוצת הקונטרסים לר"י מירפענזאהן, יט.). אין טוב לתפוס על מי שמבקש ממך את המחילה ואין לחשוב עון על מי שהתנצל (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, אדס, 85). נשתהה המת ימים רבים ואח"כ נקבר וכו' ואין יום הקבורה תופש לילו (רמב"ם, מע"ש ג ו). אבל שאר בגדים ותכשיטין ופרקמטיה וכש"כ קרקע אינן תפושין לה אלא כל הקודם שטרו זכה (העטור ד). מי שהפקיד בידו שטרות ומת המפקיד וטוען הנפקד מחיים תפסתי אותם למשכון בשביל חוב שיש לי על המפקיד (ר"י קארו, טו"ע חו"מ הלואות סד). שתמנה ותשקול ודע מהו ותתפוש הכל כגנבים ומכבדם כרבן גמליאל (ספר חסידים, מק"נ, תתתתסלו). ועליתי לרקיע והייתי תופס' במלחמ' וקבלתי חציהם בענן (מדרש פטירת משה רבינו, ביהמ"ד א, 128). — ואמר המשורר: ורמונים בגן שושן ואבן בראשי משמרות בשם תפושים, ווידיך בעברם על פניהם לאטם מועכים אותם ועושים (רמב"ע, שירת מב, שער השיר, 70). ואלה ברכו וזר עמו יקוב בהתחננו ביד תופשיו הקול קול יעקב והידים ידי עשו (ראב"ע, ברחשית אדר מלכותי, איגר, 72). — *ותפש עצמו מלעשות דבר, במשמ' נשמר והתאפק מלעשות דבר: אמר בזה הפרק יש דבר ממנו אדבר עליו, וממנו דבר אתפוש עצמי מלדבר עליו, ואל יחשוב חושב היותנו בלתי מדברים עליו וכו' (אבוקהל דונש בן תמים, פרוש ספר יצירה, גראסבערג, לו). — *ותפש עליו, במשמ' השיג עליו, טען כנגדו: לא נשאר לו מקום שאלת מפני שאני רואה כל הענינים מתוקנים ומסודרים ואשר הייתי תופשו עליכם והוא מיעוט מה שאני רואה וכו' כבר השיבותני עליו (ר"י א"ת, הכוזרי ג כ). על כן צדקו האומרים בתפלתם המקיץ נרדמים ולא צדקו התופשים עליהם (רד"ק, מכלול, הפעלים, ליק, כא.). והשיבו הש"י על זה ואמר לו איך מלאו לבו לתפוס על מעשה השם וידיעתו כאלו הוא יודע יותר ממנו (אלבו, העקרים ד עז). — *ותפס עליו, במשמ' הוכיח אותו, הטיף לו מוסר: אמר החכם אם יחמס לך חברך תפוס עליו בינו לבינך בלבד (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, אדס, 82). — *ותפש במקום, במשמ' נאחז בו, נמצא בו: אדם שבתוך התפילה בא להתעטש או להיות רוקק צריך קודם לכן לשים אל לבו באיזה מקום הוא תופש כדי שלא ישכח (ספר חסידים, מק"נ, תתתתו). — ובשמוש ימינו נוהג לומר תפס כסא וכד', במשמ' קבע מושבו בו (גם כשאינו יושב עליו ממש); המקום, הכסא, תפוס, כלו' יש מי שנאחז בו וכד'.

—נפע', נתפשת, נתפש, נתפש, נתפשה, נתפשה, נתפשו, תתפש, תתפשו, יתפשו, התפש. — נלכד, נכבש: ואתה לא תמלט מידו כי תפש תתפש ובידו תנתן (ירמ' לד ג). נלכדה הקריות והמצדות נתפשה (שם מח מא). מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ (שם נ מו). ופרשתי את רשתי עליו ונתפש במצודתי (יחזק' יב יג, ובעין זה שם יז כ). — ונתפש בחטא, בעוון: ושכב איש אתה וכו' ועד אין בה והוא לא נתפשה (במד' ה יג). בגאות רשע ידלק עני יתפשו במזמות זו חשבו (תהל' י ב). — ונתפש בכף: יען הזכרכם בכף תתפשו (יחזקי כא כט). — ובמגלות מדבר יהודה: למען יתפשו במחשבותם (סוקניק, מגי' גנוי ב, מה). — ובספר ברית דמשק: שלושת מצודות

[1]) [תפוס בש"ז, המציין חלק מאכף החמור (ערוב' כז.: האוכף טמא מושב והתפוס טמא מרכב), שכמה מן המפרשים (עי' רש"י שם) רואים בו צורה מן תפס, אינו למעשה אלא נסחה אחת שבמקומה גם תופס, (כך בתוספתא כלים ב"ב ב ז), וגם טופס, ואין לראות זאת כמלה עבר' אלא כיונ'.]

בליעל וכו׳ העולה מזה יתפש בזה והניצול מזה יתפש בזה וכו׳ אשר אמר הטף יטיפון הם נתפשים בשתים (מסד׳ רכין, 17). — ובתו״מ [1]) נתפס על דבר, על חטא שחטא, *ונתפס על אדם, במשמ׳ נתפס במקומו, תחתיו: מעשה בר׳ אליעזר שנתפס על דברי מינות והעלו אותו לבמה לדון וכו׳ וכשנפטר מן הבמה היה מצטער שנתפס על דברי מינות וכו׳ (תוספת׳ חול׳ ב כד). ריב״ל אמר אין לך נתפס על חבירו וחייב ליתן לו אלא בארנון ובגולגולת, רב אמר כל הנתפס על חבירו חייב ליתן לו (ירוש׳ כתוב׳ יג ב, וכעין זה שם נדר׳ ד ב, שם ב״ק י ז). בזמן שהצדיקים בדור צדיקים נתפסים על הדור, אין צדיקים בדור תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור (שבת לג:). כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו נתפס על כל העולם כולו (שם נד:). בעבודה אחת תנן ורבי יוסי היא דאמר אף בגמר דבריו אדם נתפס דאי רבי מאיר הא אמר תפוס לשון ראשון וכו׳ (פסחי׳ כט: ; ועיין זה שם נג :, ועוד). א״ר נחמן אמר שמואל גג הסמוך לחצר חבירו עושה לו מעקה גבוה ד׳ אמות וכו׳ ור״נ דידיה אמר אינו זקוק לד׳ אמות אבל זקוק למחיצה י׳ למאי אי לחיזק ראייה ד׳ אמות בעינן אי לנתפס עליו כגנב במסיפס בעלמא סגי (ב״ב׳ ו:). איוב לא בדעת ידבר וכו׳ אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס [2]) בשעת צערו (שם טז:). כשנתפסו וכו׳ א״ל ר׳ אלעזר בן פרטא לר׳ חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על דבר אחד אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים א״ל ר׳ חנינא אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול (ע״ז יז:). בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפש לא הערב (מד״ר שמ״ט, משכני). — *ועל קדשים ונדרים: ואחרון אחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו אסור (שביע׳ ח ז). אמר לקדשי בדק הבית הרי זו תחת זו חליפי זו נתפשה בדמים, תמורה זו לא נתפסה בדמים (ירוש׳ נזיר ב ח). — ובספר יצירה, דבר נתפש, במשמ׳ אפשר לתפסו בידים: יצר ממש מתהו ועשה אינו ישנו והצב עמודים גדולים מאויר שאינו נתפש (יצירה ב ו). —ובסהמ״א, גם במשמ׳ נאחז, נדבק, נצמד: (עלוקת) והיא התולעת הגדולה בנהרות ונתפשת ברגלי האדם וברגלי הבהמה בעברם בנהרות ושואבת דמם עד שתמלא ותנפח ונופלת (רד״ק, שרשים, עלק).

1) [במקורות שבידינו ע״פ רב נתפס, בסמ״ך.]

2) [על דבריו.]

—פע׳, תִּתַפֵּשׂ, — כמו קל: שממית בידים תְּתַפֵּשׂ והיא בהיכלי מלך [1]) (משלי ל כח).

—הפע׳, *הִתְפִּישׂ, *הִתְפִּיס, — עשה שיתפס, בפרט בצרופים כגון *התפיסה תורה את פ׳ לשון זו או זו, הורתה שיתפס פ׳ לשון זו או אחרת: מ(אי) ט(עמא) בקדש הסך נסך שכר לייי׳ וכו׳, א״ר ראה שהתפיסתך התורה לשון חיבה לשון שיבעת לשון שיברות (ירוש׳ סוכה ד ו—ז). מהו שיקדיש לשמים בלשון קונם, נישמעינה מן הדא אמר לו השאילני קרדומך, אמר קונם קורדום יש לי קונם נכסיו עלי וכו׳ א״ תחליפא קיסרייא שנייא היא שבו בלשון שהתפים את הקרדום בו בלשון התפים בו

1) [לפי הנאמר בהערת העורך בערך שְׂמָמִית חכונה: השממית קטנה היא, עד שתוכל לתפש אותה בידים. ואמנם אין לעמד על כונת הנקדנים, שבחרו בצורת פִּע׳, בעוד שאפשר היה לגרס בבנין קל תִּתְפֹּשׂ או בנפעל תִּתָּפֵשׂ (כן בשבעים ובוולג׳). וכנראה נקט גם התרג׳ הארמי בבנין פִּע׳, כתרגמו: ואקטתא דְמִסְּתַּכְּבָא בידהא, ובעקבות הנקוד רואה רסע״ג בזה את מעשה הסנונית המאספת חמרים לבנית הקן, ואלו רש״י: בודית היא אוחזת ומתדבקת בכותלים, והפרוש המיחס לראב״ע: שם חיה ויתכן שהיא החיה הנמשלת לאדם בצורה ובדמות והעד שהיא חיה בידיה תתפש כלומר שתופסת מה שיתנו לה, ורלב״ג: והוא העכביש היא ג״כ בריה קטנה ובחכמתה תעשה בידיה יריעה היא כמו רשת תתפש בה הזבובים והדבורים וכו׳. ושים לב לכך, שאין ר׳ משה קמחי משתמש במלת קוף ומאריך ואומר: החיה הנמשלת לאדם בצורה ובדמות, כנראה משום שאינו מבין וקפים וְתֻכִּיִּים (מ״א י כב) בהבנה המקֻבלת, ועי׳ בדברי העורך על קפים ותכיים בערך תֻּכִּי ובלשוננו כ, 6 וכו׳.]

את הנכנסים[1]) (שם נדר' א ג). הילוכי עליך דיבורי עליך לא אמר כלום למה שמתפים את הנדר בדבר שאין בו ממש (שם שם ד). איש מהו להתפיש לו נזירות בלשון אשה[2]) וכו' אשה מהו להתפיש לה נזירות בלשון איש (שם נזיר ב ב). לא התפישה התורה איסור חנייה דבר שיש בו רוח חיים (שם ע"ז ה יג). מרבה אני חטאת ואשם שכן מתפיסן בנדר ומוציא אני את הבכור שאין מתפיסו בנדר (נזיר ד:). קדשי מזבח שהתפיסן לחרמי כהנים לא עשה כלום (תמורה לג.). —ובסהמ"א: כל זמן שאינה מבקשת תשלומת כתובתה יש לה מזונות ולא נאמר שסילקה במה שהתפיסה וכו' מעשה באשה אחת שהתפיסה (בעלה) כוס של כסף בכתובתה וכו' (הלכות פסוקות ליהודאי גאון, הלכות נשים, 78). שמע חבירו נשבע ואמר ואני כמותך הואיל ולא הוציא שבועה מפיו ולא השביעו חבירו הרי זה פטור, וזהו מתפים בשבועה שהוא פטור (רמב"ם, שבועות ב ח). וכן המתפים דברים הרבה בנדר כגון שנדר על הפת והתפים הבשר וכו' (הוא, נדרי ד י). מי שנדרה אשתו ושמע והתפים עצמו בנדרה אינו יכול להפר שהרי קיים לה, נדר הוא והתפיסה עצמה בנדרו מפר את שלה ושלו קיים הוא, (הוא, שם יג יח). המתפים מעות מעשר לשלמים לא קנו שלמים (הוא, מעשר שני ז יט). הרי שהתפים שטרו או שוכרו בבית דין וכו (הוא, מכירה יא יד). ואמרה (האשה) לא נותר לי ממנו (מבעלי) כלום ולא התפיסני מעולם לא צררי ולא שום דבר (כ"י ברגלוני, ס' העטרות, תק"ג, 87). תוכל האשה היושבת תחתיו למונעו ולו' לו אם רצונך לישא אשה עלי התפיסני כתובתי (הריב"ש תשו' לח). — *והתפים מחשבותיו, העסיק אותן: כי בעת שהאדם מוציא עצמו לגמרי ומתפשט מאמונת ה' ב"ה ומוליך גופו ומתפים מחשבותיו אחר ההבל לא יהיה ראוי כלל להניח בו שום

1) [כלו' כאן שינה הדבר, ששמוש הלשון לגבי קרדום הוא שגרר אחריו שגם לגבי הנכסים יתפס האומר בלשון קונם.]

2) [איש שאמר הריני נזירה שהוא לשון אשה מהו שיהא נזיר (קרבן העדה).]

ברכה ושום חובה (ס' הנוך מספע אלוה פז). — *ואמר הפייטן: התפשתיו ברכת אב המון שם חדש ליקוב (ולנשטין, Unpublished Piyyutim, 85).

—הפעי, *הֻתְפַּשׂ, בינ' *מֻותְפָּשׂ,—כמו נתפס: נרדף נשיג נחלק אין כתיב כאן אלא ארדוף אשיג אחלק שלל מורדף (מושג מחולק) מורדף אני להם מותפש[1]) אני להם מחולק הוא שללי וממוני להם (מכי' בשלח מסכתא דשירתא ז, מא"ש מג:, הורויץ-רבין, 140).

תַּפְשִׁיל, עי' *תַּבְשִׁיל.

תֹּפֶת[2]), תָּפְתֶּה

ש"נ, — מדורה, מקום בשול ושרפה, Brandstätte, Opferstätte; lieu d'incendie, de sacrifice; site of conflagration, of sacrifice: כי ערוך מאתמול תָּפְתֶּה[3]) גם הוא (קרי: היא) למלך הוכן העמיק הרחב מדרתה אש ועצים הרבה (ישע' ל לג). והציגני

1) [בילק"ש שמות רמט: מותפם אני להם מחלק אני להם שלל וממוני לחם, ואלו במכי' דרשב"י (אפשטין-מלמד, 89): נרדף נשיג לא אמ' כן אלא ארדוף אשיג נרדף הוא להם ונתפש הוא בידן.]

2) [המלה תֹּפֶת אינה כנראה אלא צורה משפעת מארמ' במק' שְׁפַתַּיִם (ע' שם) במשמ' מקום אשר שופתים שם את סיר הבשר על האש, הבאה בארמ' ובסור' גם בצורת תְּפָיָא, במ"ר תְּפַיָּתָא, במשמ' מוקד, ועי' בהערות שאחר זו ובהערות לערך תֹּף. רב שמוש המלה תפת במקרא הוא בשע"פ המורה על התפת שהיתה בגיא בן הנם ושהיו מקריבים שם ב"י את בניהם במכם המלך: וטמא את הַתֹּפֶת אשר בגי בני (קרי: בן) הנם לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למלך (מ"ב כג י), ובנו במות הַתֹּפֶת אשר בגיא בן הנם לשרף את בניהם ואת בנתיהם באש וכו' לכן הנה ימים באים נאם יי' ולא יאמר עוד הַתֹּפֶת וגיא בן הנם כי אם גיא ההרגה וקברו בְתֹפֶת מאין מקום (ירמי' ז לא–לג, ועי' שם יט ו, שם שם יא–יד).]

3) [אולי במק' תָּפְתֶּה ככנ', כמו מְדֻרָתָהּ שבהמשך. בתו"מ נדרשה צורה זו גם כלשון פתוי בקשר עם התפתחות משמעותו של גיהנם כמקום סגוף הנשמות: א"ר יהושע בן לוי ז' שמות יש לגיהנם וכו' והאיכא תפתה דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה ההוא שכל המתפתה ביצרו יפול שם (ערובי' יט.) וכן בא השם בסהמ"א במשמ' גיהנם.]

למשל עמים וְתֹפֶת לפנים אהיה [1]) (איוב יז ו) — *ואמרו פיטנים ומשוררים: זריבת תפתה חכנת משני דינים, חדשים שנים עשר הכוות כל סרבנים (יוצר לשבת רביעי אחר פסח, אסיחם בדברי נפלאותיך). לקחים לדבר אתם עזות, לתת להם בתפת אחזות, לכודים כצפרים האחזות, לו חכמו ישכילו זאת (רסב"ג, אדני מה אדם, סער הסיר, 52). ידידי שעו מני אמרר בבכיתי, ואולי שכיב לבי אכבה בדמעתי, ביגן יקד לבי כתפתה, ועצמותי כמו קש וחנה אש ועצים מדרתי (הוא, ידידי שעו מני, ביאליק-רבניצקי א, 86). פעם אמריו ימתקו מנופת צופים ופעם ידלקו מתפת (ר"י אלחריזי, איתיאל כא). ואען ואמר התפת יהיה ראשון והעדן יהיה באחרונה (עמנואל, כח, ירדן, 512). וכל אשר יפרדו מן העולם ובתפת יהיה מחניהם, דרך הנה פניהם (הוא, שם, 513). הראית הצאן האובדות אשר מטרה לחצי התפת עתידות (הוא, שם, שם). קום אשמדאי קום לך דחף רצים אל תפתך מהר וכו' (עמנואל פראנסיס, איעליה, סירמן, שיח). — ובמשמ' תֹּף, Trommel; tambourine; drum [2]): אורך מתוק מנפת, נגהו ינות אור חמה, קולך ערב מתופת, לכל קול ישים דממה (ראב"ע שירי חחנים, על יעלת חמר).

תַּפְתִּיחַ, ס"ז, —שדה שנסדק ונתבקע בחֹם השמש בקיץ [3]).

א. *תְּצוּקָה, ס"נ — כמו מְצוּקָה, ובצרוף תצוקת הנשמה, במשמ' קצרת Atemnot, Asthma; asthma: זה תחילת מיני השיעול היבש

[1]) [גם כאן אין תפת אלא מדורה, ולפי דברי העורך בפרושו אין משל כאן אלא מקום שלל, ופנים פרושו גדודי צבא, בערב' פִּנָא a) במשמ' זו', בהקבלה אל עמים שבצלע הראשונה של החרוז. ואמנם היו קדמונים (עי' רש"י) שחבינו תפת כאן כלשון תֹּף, וכן תרגם רסע"ג דפ b), וכן ראב"ע בשיריו. ומן החדשים היו שראו לשון רק (עי' תָּפֵל), ואין הדברים מסתברים.]

[2]) [עי' לעיל, בהערת העורך על איוב יז ו.]

[3]) [במשמ' זו חדש המחבר המלה לפי מלונו הקטן ע"פ הארמ' תפתיחא (ב"ב לו.), כפרוש רש"י: קרקע פתוחה ומלאה בקעים ואינה מוציאה פירותיה.]

a) فنأ b) دفّ

מצוקת הנשמה עם דקר בשני הצדדים (אסף הרופא 14).

ב. *תְּצוּקָה, ס"נ, — כמו מוצק, מוצקת, צורת הנדסית, מִשְׁפַּעַת, Pyramide, pyramid(e): לא תהיה תצוקתו עומדת על שיעורה (רלב"ג, מ' המספרים והתשבורת קעז). תהיה תצוקתו שליש החזקתו וכו' יהיה מחזיק במצוקתו מחצית חוזק גופו (שם קיז). והכלי אשר תהיה תושבתו מרובעת שוה בצלעותיה וזויותיה ותהא קומתו שליש צלע התושבת יהיה הכלי הזה מכיל בגופו שתים מתצוקתו וכו' לא תהיה תצוקתו עומדת על שיעורה (שם 195). ומתוך הכלל הזה אנו אומרים כל כלי מרובע על זוית נצבה אשר ארכו ורחבו וגבהו שוים תהי' תצוקת ראשו שתות חוזק גופו ואם הכלי המרובע הנצב יהיה גבהו מחצית צלע תושבתו תהי' תצוקתו שליש החזקתו (שם 196).

*תַּצְפִּית [1]) ס"נ — שה"פ מן צפה, Beobachtung; observation.

תְּצֹרֶכֶת, עי' צרך, הערה (ע' 5637).

תק, עי' *תִּיק.

*תִּקְבֹּלֶת, ס"נ, — שה"פ מן קִבֵּל: ושחטו באבחת תקבולת הדם בכיפור קלט, תרגל אשוריו דבירה בלט (מְסִלַּת ברבי קלונימוס, אסומה כפלאותיך, אלבוגן, 130) [2]).

א. תִּקְוָה, ס"נ, סמי' תִּקְוַת, כני' תִּקְוָתִי, תִּקְוָתֵנוּ, תִּקְוָתְךָ, תִּקְוָתָהּ, תִּקְוָתָם, — א) דבר

[1]) [חדושו של המחבר, שהשתמש בו בעתונו הצבי ושהביא אותו במלונו העברי הקטן עם תרג' ליהודית ורוסית.]

[2]) [לפי הצעת מ. צ. סגל נוהגת הצורה תִּקְבֹּלֶת היום במשמ' השמוש בצלעות מקבילות זו לזו בשירה, ביחוד בשירת המקרא בתרג' של parallelismus (membrorum).]

שהאדם מְקַוֶּה לו, Hoffnung, esperance; hope: לתת לכם אחרית וְתִקְוָה (ירמי' כט יא). ויש תִּקְוָה לאחריתך (שם לא יז). ותרא כי נוחלה אבדה תִּקְוָתָהּ (יחזק' יט ה). יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו (שם לז יא). שובו לבצרון אסירי הַתִּקְוָה (זכרי' ט יב). כי לא לנצח ישכח אביון תִּקְוַת ענוים תאבד לעד (תהל' ט יט). אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תִּקְוָתִי (שם סב ו). כי אתה תִקְוָתִי אדני יי' מבטחי מנעורי (שם עא ה). תוחלת צדיקים שמחה וְתִקְוַת רשעים תאבד (משלי י כח). במות אדם רשע תאבד תִּקְוָה ותוחלת אונים אבדה (שם יא ז). תאות צדיקים אך טוב תִּקְוַת רשעים עברה (שם שם כג). כי אם יש אחרית וְתִקְוָתְךָ לא תכרת (שם כג יח). ראית איש חכם בעיניו תִּקְוָה לכסיל ממנו (שם כו יב). מי יתן תבוא שאלתי ותקותי יתן אלוה (איוב ו ח). ימי קלו מני ארג ויכלו באפס תִּקְוָה (שם ז ו). כן ארחות כל שכחי אל וְתִקְוַת חנף תאבד (שם ח יג). ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם וְתִקְוָתָם מפח נפש (שם יא כ). כי יש לעץ תִּקְוָה (שם יד ז). וְתִקְוַת אנוש האבדת (שם שם יט). ואיה אפו תקותי[1]) וְתִקְוָתִי מי ישורנה (שם יז יה). ויסע כעץ תִּקְוָתִי (שם יט י). כי מה תִּקְוַת חנף כי יבצע (שם כז ח). כי אמרתי יש לי תִקְוָה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים (רות א יב). יתן בעפר פיהו אולי יש תִּקְוָה (איכה ג כט). — ואמר בן סירא: אל תחפץ לכחש על כחש כי תקותו לא תנעם (נ"ס השלם ז יד). מאד מאד השפל גאוה כי תקות אנוש רמה[2]) (שם שם יז). — ובתו"מ: התורה משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו (קדוש' ד יד). שכל זמן שאדם חי יש לו תקוה, מת אבדה תקותו (ירוש' ברכי' ט ג). — *ובמשמ' סוף וקץ: הנותן תקוה לנזירותו אין מתירין אותו לגלח (שם נזיר א ה). — ובסהמ"א: תקוה חילוף תקוה, יקוו לאור והנה חשך (כס"י, ישע' כח יג). — ואמר המשורר: אכן ביום אתה יהי משלים לא יהיה לו בחיות תקוה (רמנ"ע, מענק ח, ברודי, עמס). — ב) במשמ' יראת אלהים: הלא יראתך כסלתך תִּקְוָתְךָ[1]) ותם דרכיך (איוב ד ו).

ב. תִּקְוָה, ש"נ — סמי' תִּקְוַת, בכנוי תִּקְוָתִי, — חוט מתוח או יריעה מתוחה לאהל: את תִּקְוַת חוט השני הזה תקשרי בחלון (יהוש' ב יח). — והלכתיה המדבר וכו' ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תִּקְוָה[2]) וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים (הושע ב יו–יז). אם אקוה שאול ביתי וכו' ואיה אפו תִקְוָתִי ותקותי מי ישורנה (איוב יז יג–יו). — ואמר המשורר: אדם בתוך עולם כמו ארג יארג ואך ימיו כמו תקוה (רמנ"ע, מענק ח, ברודי, עמס). ותקות חוט תפורת כל קרועיו עלי שתי וערב היא יתרה (כלב"ע, מעיל ים לי, כהנא א, 11).

תְּקוּמָה, ש"נ, — אפשרות לקום ולעמד, ביחוד בצרוף לא היתה לפ' תקומה: וכשלו איש

---

1) [עי' ב. תִּקְוָה, הערות.]

2) [מעין זה במשנה (אבות ד ד): שתקות אנוש רמה.]

1) [במשמ' זו, שעקרה בטחון באלהים, ושלפיה בא תַּקְוָי a) בערב' בהוראה זו, התקוה לאלהים היא זכות לאדם, כלשון תה' סה כא: תם וישר יצרוני כי קויתיך, וע' בדברי העורך בפרושים.]

2) [כמבֹאר בדברי העורך במחקרו על ספור נשואי הושע הנביא (המכֻנס בכרך א של הלשון והספר) כונת הכתובים האלה היא, שעוד פעם יעבר על ישראל מה שעבר עליו במסע המדבר ובימי כִבוש הארץ. במשמ' זו ונתתי לה את כרמיה משם (צ"ל: את כַּרְמֵי הַמִּשָּׁם, וע' שמם הערות) וכו' פרושו: ונתתי לישראל עוד פעם את מעשה עכן בן כרמי הַחרם בעמק עכור, וכן לפתח תקוה פרושו: עד למעשה תקות חוט השני בפתח (ז"א בחלון) ביתה של רחב.
אין קָוָה (ע' הערות העורך לערך זה) בעקר אלא מָתַח, ומכאן קו במשמ' החוט המתוח, ובמשמ' זו אומר איוב: אם אקוה (ז"א אם אמתח) בשאול ביתי, ולפי זה משתמש הוא בהמשך במלת תקותי בשתי משמעויות: א) ואיה אפוא תקותי (יריעת אהלי) זו שמתחתי ב) ותקותי (ותוחלתי) מי ישורנה וע' בפרוש העורך למקום.]

a) تقوى

באחיו כמפני חרב ורדף אין ולא תהיה לכם תְּקוּמָה לפני איביכם (ויקי כו לז). — ובתו"מ באותו צרוף וגם בשנוי בטוי: היו אומרים שאין להם תקומה שמאסן הקב"ה (מד"ר שמות לא). אמר משה אם מניח אני את ישראל וארד אין להם תקומה לעולם, איני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים (שם שם מג). אילו נאמר ארור אשר לא ילמד לא היתה תקומה אלא ארור אשר לא יקים, אילו נאמר עץ חיים לעמלים בה לא היתה תקומה, אלא עץ חיים היא למחזיקים בה (שם ויק' כה, מרגליות תקקז וכו') 1). כל זמן שהקב"ה מסתכל במעשיהם של רשעים ומהפך בהם אין להם תקומה, הפך במעשיהם של דור המבול לא היתה להם תקומה שנאמר וימח את כל היקום, הפך במעשיהם של אנשי סדום ולא היתה בהן תקומה וכו', הפך במעשה של בבל ולא היתה לה תקומה (תנחומ' כלבים ח). — *ואבן תקומה, אבן הנותנת תקומה, שיחסו לה את הסגלה לשמר על האשה ההרה מהפלת נפל, ואף *משקל אבן תקומה, במשמ' דבר השקול כנגד אבן זו 2): יוצאין באבן תקומה בשבת, משום ר"מ אמרו אף במשקל אבן תקומה ולא שהפילה אלא שמא תפיל ולא שעיברה אלא שמא תתעבר ותפיל (שבת סו:). — ובסהמ"א: ויתבהלו כל אנשי ארם מאימת מרוצתו (של חוקיה, שר הפריצים) ולא היתה להם תקומה לפניו וכו' ואין תקומה לארמים לפניו (יוסיפון, גינצבורג, רלח). — *ואבן תקומה, במשמ' אבן שואבת 3): כי טבע הגלגלים הסובבים אותה לשאוב הארץ אליהם כאבן תקומה (ר"מ אלשיך, איוב לח ח). — *ובלשון הפילוסופים במשמ' חיוב וקיום, בנגוד אל שלילה: וכאשר קוימו אלה התקומות 1) (משה ב' נגרי, קלח ביאורי מהמורה, בס' שאלות שאול הכהן). — ואמר הפיטן: יש כמדת הים הגדול קומתם, ויש כחללו של עולם הקמתם, ויש כמלא כל הארץ תקומתם (ר"א קליר, אז מאז זמות, קרו' לפר' שקלים). — *ואמר המשורר: הלכושל ולנופל תקומה ולנודד ולאובד תנומה (ר"ש הנגיד, סודות, הברמן ג, 21).

1) [בדפוסי המדרש מובא המאמר בשנויים, וע' בהערות מ. מרגליות למקום.]

2) [ע' על ענין זה את הערת המחבר בערך אבן, עמ' 32, ואת דבריו המאלפים של פרויס, Medizin, ע' 446, וכן בפרושים המובאים באוצר הגאונים (לוין) לשבת סו:. בדומה לאבן תקומה בא באשור' אֲבַן אַלַד (=א אבן ילידה), אבל הואיל ובלשון זו בא במקום קום, ועמד: נַזַז, אפשר שבא שם גם אֲבַן נַזַז במשמ' אבן תקומה, ולכך הכונה גם באבני נזר הגורמות לילידה בזכרי' ט יו—יז.]

3) [כנראה לפי ההשקפה, שנחשבת אבן תקומה של האשה ההרה כמושכת ושואבת את הולד למעלה, אל גוף האשה; ויתכן שהשתמשו למעשה באבן שואבת כאבן תקומה, מתוך סברה שהיא לא תתן לולד לנפל.]

1) [ע' קלצקין, תקומה.]

תְּקוֹמֵם, ש"ז, כמו תְּקוֹמְמֶיךָ, —כמו מתקומם, במשמ' מורד המתקומם בפלוני: הלוא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך 2) אתקוטט (תהל' קלט כא).

2) [צורות בינוי כאלה בלי מ, כדגמת וְשַׁבְּחָה אני (במק' ומשבח) נתגלו בעת במספר גדול בכתבת הכנענית הקדומה של אזתוד בקארא־טפה שבקיליקיה (עי' בעבוד הכתבת הזאת בספרו של העורך „הלשון והספר" א, מהד' שניה), ועל כן אין להטיל ספק בנכונות הגרסה. כנראה על יסוד הצורה תקומם הבין רסע"ג בתרגומו גם תְּשׁוֹבֵב בתהל' ס ג (אנפת תשובב לנו) כש"ע במשמ' שובבות, עתיאן בערבי.]

***תִּקּוּן** 3), ש"ז, — הֲכָנָה וקביעה, הטבה והשבחה: במוצאי יום טוב הראשון של חג היו יורדין לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון 4) גדול (סוכה ה ב). העיד ר' יוחנן בן גדגדה על וכו' ועל חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת מפני תיקון המזבח 5) (גיט' ה ה). במה דברים אמורים, בזמן שנתכוון לתיקון שדהו אבל אם לא נתכוון

3) [במקומות שונים נמצא בספרי הדפוס כתקונו, כתקונה, ובנ"א: (כנכון) כתקנו, כתקנה. ועי' גם ערך *תִּקֵּן, הערות.]

4) [בגמ' (סוכה נא:) אמרו: מאי תיקון גדול וכו' חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה.]

5) [שלא יהיו כהנים עצבים שאכלו חולין שנשחטו בעזרה, ונמצא מזבח בטל, שנמנעים מלעבוד עבודה (ברטנורא).]

לתיקון שדהו אפילו יותר מיכן מותר (ירוש׳ שבי׳ ג ו). שהוא תיקון וסופו לקילקול (שם שם שם י). ולא ילבש גבר שמלת אשה, שלא יתקן איש בתיקוני אשה (נזיר נט.). כביכול הקב״ה ובית דינו עשאוהו, נמנים על כל אבר ואבר משלך ומעמידך על תיקונך[1] (מד״ר קהלת, ופכיתי אני). אפילו אדם צריך תיקון (פסיקי רבי, יי הדברות, פי תליתאה, מה״ש, קעו:).—וביחוד *תקון העולם, טובת העולם, תקנה לטובת הרבים: שלא יהו עושין כן מפני תיקון העולם וכו׳ שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו וכו׳ מפני תיקון העולם (גיטי׳ ד ב). מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין (שם שם ד). המוצא מציאה לא ישבע, מפני תיקון העולם (שם ה ג). אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם (תוספת׳ ב״ב ו כ). הלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם (ספרי דברי קיג). בראתיו לתיקונו ולישובו שלעולם (ירוש׳ ברכי ט ג). אם מחלוקת שהיא לתקונו של עולם ולישובו אין בה כי טוב, מחלוקת שהיא לערבובו על אחת כמה וכמה (מד״ר בראש׳ ד). — *ותקון, במשמ׳ הפרשת מתנות כהנה, כדי שיהיו הפרת מתקנים: נותן כדי תיקונו[2] (ירוש׳ דמאי ג א). — *ותקון סופרים[3]), שנוי שעשו סופרים בדבריו המקרא מפני כבוד שמים: ואברהם עודנו עומד לפני ה׳, אמר ר׳ סימון תיקון סופרים זה, שכינה ממתנת לאברהם (מד״ר בראש׳ מט). כל הנוגע בהם כנוגע בבבת עיני, ר׳ יהושע אומר תיקון סופרים הוא, עיני כתוב (שם שמות יג). — *ותקון המקרא, במשמ׳ קביעת תכנו של הכתוב: כי מעלה גרה הוא מה ת״ל, אם לתקון המקרא הרי כבר נאמר וכו׳ (ספרא שמיני פרק ד). — ובסהמ״א: משמשת בשני עדים והם עיותיה ותיקוניה[4] (הלכות פסוקות לתלמידי רב יהודאי גאון, 104). גדולה מצ׳ת תפלין מן התפלה שזה תקון חכמים וזה תקון היוצר (שמושא רבא, בסוף הלכות תפלין להרא״ש, בשם ר׳ יוחנן). אפילו הועתק גופו של גט ותורפיו אל לשון אחר וחקרנוהו ונמצאו התיקונין כתיקון חכמים בגט כשר הוא (תשו׳ הגא׳, הרכבי יד). עלינו להתנהג בתיקונים שתקנו אותם גדולים מדורותינו בחכמה ובמנין ואין לנו לשנות (רב האי גאון, לוין, אוצר הגאונים, מגלה, 67). יש לגדור מן התורה ומן התלמוד שיכולין חכמי הדורות וידועי שם לחדש תיקון לפי הנראה להם (שכל טוב, בראש׳ יז יד). תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות, והן נאכלים ע״י תיקון (רש״י, בראש׳ ג יח). איפא לשון יתר הוא לתקון מלה בלשון עברי (הוא, שם מג יא). דבשילהי המצניע קתני גודלת ופוקסת אלא נראה דא׳ מתיקוני נשים הוא (תוספ׳ כתוב׳ ד:, ד״ה פוקסת). וראשית תקון מהלך השמש ממקים הגבהות וראשית תקון המשרתים מרגע מחברתו עם השמש (ראב״ע, אגרת השבת, א, קבולת קונטרסים). גם כן בדברי יחיד שיש לנו במקרא מלות הם תקון סופרים ואמרו כי כתבו הנביאים אם כן למה נקראו תקון סופרים (הוא, לחות, סוף). וכל מעשה הארץ וכו׳ ותקון הבתים וידיעת הכוכבים העליונים (הוא, פתח דבר לספר אלמתני, כתבא ב, 108). וקצת מצוות התורה הם מזה המין והן תקון הגוף ותקון הקבוץ האנושי (ר״י א״ת, כוח מן ו). תקנו החכמות המופתיות תקון אין תכלית אחריו (הוא, כוזרי ה יד). כל אשר תקטן היצירה יהיה בה החכמה והיכולת נראה בה יותר ותקון הבורא יותר נפלא ונראה ממנה (הוא, חו״ה, היחוד ז). ראש הפרישות תקון הפרנסה (שם, הפרישות ה). אפילו אם יהית מגיע אל התכלית הרחוקה בתקון נפשו לאלהים יתברך וכו׳ (שם, אהבת הי׳ ה). וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך (רמב״ם, תפלה ב ג). שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן וכו׳ ואלו הן עמידת נוכח המקדש ותקון הגוף ותקון המלבושים ותקון המקום (הוא, שם ה א). ומתקון השטרות להתבונן בשטר בואוי״ן וזייני״ן שלו שלא יהו דחוקין בין התיבות שמא זייף והוסיף זו (הוא, מלוה ולוה כז יב). אין אנו מוצאין אותו בתקון שטרות

---

1) [אולי צ״ל: תיקנך.]

2) [כך לוניץ ע״פ דפוס אמשטרדם וכך גם דפוס וילנא. בדפו׳ קרוטושין: תיקולו.]

3) [עי׳ בכר Exeg. Term. ב, 241.]

4) [בתלמוד (נדה יב ז): הן עוותיה הן תקנות, ופרש רש״י: עוותות, אי חואי, תקניה אי לא חואי.]

אבל רבינו אליעזר בן רבינו יצחק חלוי אשר לי כך יכתבו (א. אפשטין, Schemaja, der Schüler und Secretär Raschi's, עמ׳ 12). כי כסיל הוא אשר אין תקוה לתיקונו ופתי הוא אשר יש תקוה לתיקונו (פרוש משלי המיחס לראב״ע ע יג). ומנת מסלול השמש המבואר אצלינו בלוח הוא הנקרא בלשון המחבר תיקון החמה (ר״י היפרחלי, יסוד עולם ל:). חלא ראינו כמה תיבות נשתנו מהמנהג לתקון הקריאה כמו שכתבנו (רד״ק, מכלול, ליק, עב:). ועמדו עלי תיקון דבריו ומלתו (רמ״ע פלקירא, ראשית חכמה, 63). ומלאכת המסורת תחקור כל אלו העניינים והוא תקון גדול מאד ללשון (שם, 28). המשכיל ישתדל בתקון גופו מפני תקון נפשו (חוה, אגרת השלום, JQR, NS ח, 471). ויש חטאים בנפשותם על עמלם ויגיעם בתקון גופם, ואין להם עסק בתקון הנפש, והנם כמו אדם שמשים כל השתדלותו בתקון סוסו שיהיה בריא וחזק ויפה, ומתרשל בתקון נפשו [1]) (שם שם). ואמר ג״כ על הפליאו מחוסר תקון הסדר באישי בני אדם וכו׳ (ר״י לטיף, שער השמים כו, המאמר ג 104). סמיכת דבר אל דבר אינו מהסכמת בעלי הלשון כי אם לפי תקון בעלי הדעת (ר״א הקרחי, גן עדן, הבדל שנת משנה ע, כ.). שיהיו השנים בתקון [1]) והגשמים בעתם ולא קור ולא חום משונים (שם יח, כח:). ודברים אלו אינן מצויין בזמן הזה, ואין עושין אותן כתקון (תכוה״מ לר״י אלנקאוה ב, ענלאו, 235). פסקו לה חכמים מאתים יין בכל יום לתיקון התבשילין (שם שם, 885). והב״ה ברא לאדם כמה מסעדים וכמה תקונים ללכת על הדרך הישרה (שם ג, 144). יש במשמעותם לשון שסובל זה התיקון (עומו״מ ם). ואל מזונות מתוקנים תקון יפה שיאותו למזגו (ר״י אלבו, עקרים א ה). כי העבירות שבין אדם לחבירו הם יותר חמורות מאד ממה שבין אדם למקום לפי שהם תקון המדינות ושלום העו״ם (שבט יהודה, הנזכר, 24). ואחד מתיקוני השלחן הטהור לומר עליו ד״ת (דרך ישרה, סד.). — ואמר המשורר: בתקון גוף יהי חרבן נפשית ותקונם בשית גוים נצורים (ר׳ לוי בן אברהם, ס׳ בתי הנפש והטעמועים, מובא בס׳ הטעמועים, דוידזון, 92). — *ובמשמ׳ מעשה שיש בו תקנה לחטא שנעשה, מצוי בספרי קבלה: והיה (נתן חעזתי) קורא אותם א׳ לא׳ ואומר לחם אני יודע שעשית עבירה פלוני ממקום פלוני ביום פלוני וכולם מודים שכדבריו כן הוא והוא היה נותן להם תיקון לנפשם (זכרון לבני ישראל, על שבתי לבי, מקילי כרדמים, 46). ושרבי ישראל בנימין היתה לו נשמת מי שהרגו (את זכריה הנביא) ועכשיו עשה התיקון הראוי לו (שם, שם). ומהרבה מקומות באים לעזה לשאול תיקון לנפשם (שם, 48). — *ובמשמ׳ סדר תפלות וקריאות בתורה וכדו׳, ומעשים כדי לתקן דבר בעולם ע״פ תורת הסוד: ועי״כ נתעוררת תשובה גדולה בין היהודים בכל מקומות מושבותיהם ומארץ ישראל שלחו תיקון לאמר אותו ביום ובלילה וידפיסוהו במנטובה (שם, שם). ובלילה אחד עלה על חומת המגדל בחצות לילה, לומר שם תיקוניו המופלאים בכוונותיו (שם, 67). בעת שעשה אדונינו דרך תיקוניו העליונים עם הנערה דמאירסה (אגרת אברהם מיכיני, REJ VI, 212).]

---

[1]) [אלה דברי י. איזנשטין באוצר ישראל על שמוש המנח׳ תקון הנפש בלשון הקבלה: תקון הנפש לדעת איזה מקובלים תלוי בגלגול הנשמה אחר מות הגוף לגוף אחר שנולד וכו׳ ומצאו סמך לזה בס׳ התקונים (דף קיא) וכו׳. וסדר התקון הוא כי בראשונה תגולגל הנפש לדומם, מדומם לצומח וכו׳. וכדי לתקן אשר עות תחזור הנשמה להתגלגל באדם שלש פעמים וכו׳ ע״כ. ושם עוד צרופים שונים כגון תקון מצוה, תקון החולה ועוד.

וכן נזכר שם: בספר „אמת ליעקב״ לר׳ יעקב שאלתיאל (קונטרס שפת אמת בסופו), מביא י״ג תקונים שתקן הרב שר שלום שרעבי: א׳) תקון למי שנושא אלמנה להנצל מן הסכנה, ב׳) תקון החולה, ג׳) תקון סדר המצלאין והוא שנוי השם, ד׳) תקון קרי לצום פ״ד תעניתים, ה׳) תקון השק והאפר, ו׳) תקון הטבילה ע״י נט״י, ז׳) תקון עון חלול ה׳ בתענית ל״ו שעות, ח׳) תקון כונת מצות הצדקה. ט׳) תקון כונת מצות שלוח הקן, י׳) סדר למוד לזמן המגפה, י״א) תקון כונת מצות המלקות, י״ב) תקון קבלת ארבע מיתות ב״ד, י״ג) תקון תפלות לאמרם בחצות ועת צרה ע״כ, וזה הנקרא בקצור תקון חצות.]

[1]) [השוה: שהשנים כתקנם, ערך *תָּקֵן.]

—ומצויים תקונים שונים, כגון *תקון חצות, *תקון ליל שבועות, *תקון כרת, *תקון קרי ועוד [1]). — *ובמשמ' שנויים בדת, Reform; reform: הראש האחד (של המשכילים) יפנה דרך התקונים הגמורים וכו' שוללים תקוות העתידות (כ"ח לויסלן, סלוס על ישראל ג, עז:).

תָּקוֹעַ, — צורה מספקה משרש תקע: תקעו בַתָּקוֹעַ [2]) והכין הכל ואין הלך למלחמה (יחזק' ז יד).

*תְּקוּעַ, — נעיצה, תחיבה: שנתקע, תקוע [1]) (רש"י תעני' כז.). דוץ לשון תיקוע כדאמר דצה שלפה (סוח, יבמ' קט:).

תקוף, עי' *תְּקֹף.

---

1) [עי' בהערות שקדמו. ובלשון העם, ביחוד בין החסידים, קוראים תקון גם לשתית יין או יי"ש לעלוי נשמתו של הנפטר וכדי.]

2) [יש שרואים גם כאן שם מקום, כמו בירמ' ו א (תעזו בני בנימן בקרב ירושלם ובִתְקוֹעַ תקעו שופר), ויש שמוצאים כאן ש"ע במשמ' שופר, ואולי צ"ל תקעו תָּקוֹעַ, ואך אחד המעתיקים הוסיף את ב היחס משום שחשב כי לפנינו שם המקום.

בתוספתא כלאים ה ו נאמר, כנגד האסור לרכב על הפרדה: הרי הוא אומר והרכבתם את שלמה בני על הפרדה, ונתנה התשובה: אין משיבין מתקוע (נ"א מן תתקוע, התקועה), והפרשנים, מאנם, נדחקים לבאר זאת ע"פ הצרוף הקשה שביבמות (קט:): תוקע עצמו לדבר הלכה (עי' לאחרונה בדברי ש. ליברמן במהדורת התוספתא ובבאורים הנוספים שם). ואולם, כמבאר בקצור בהערת העורך בערך תָּקַע, וביתר פרוט במאמר בלשוננו כא, עמ' 69 וכו', בא תקע עצמו לדבר הלכה בלשון ערבות, בדרוש ללשון הכתוב (משלי יא טו) ושנא תוקעים בוטח, ומה ענין ערבות במספר בש"א ובמ"א על בני המלך ועל שלמה בנו של דוד שרכבו על פרדים? והנה כבר העירו הפרשנים על נסחה אחרת של אותו מאמר, בירוש' כלאים ח ב, ושם נִתנה במק' זה התשובה: אין למדין מן המלכות, וזה בודאי פשוט יותר וטבעי יותר; אלא שאין כלל כזה אלא קצור של כלל מלא יותר, שהזכיר גם סוגי אדם אחרים שאין למדים מהם, בדומה למאמר הידוע: אין מביאין ראיה מן השוטים, המובא בבבלי (נדה ל:) גם במעשה בקליאופטרה מלכת אלכסנדרוס שנתחיבו שפחותיה הריגה למלכות, ומכאן שלא לשוטים בלבד הכונה אלא גם לסוגים אחרים של בני אדם. והואיל וכך נהג התו"ם לצרף יחד אף סוגי בני אדם, שלכל ענין אחר שונים ורחוקים הם אלה מאלה (השוה, למשל, בשקלים א ו: לוים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים אבל לא כהנים נשים ועבדים וקטנים), נראה, שגם כאן היה כתוב בעקר: אין משיבין מן מתקוע, כלו' מן מלכות, קטנים ועבדים, אלא שהמעתיקים ראו את „מן" היחס במ"ם זו שבראשית „מתקוע" ועל כן השמיטו מלת מן שלפני כן. וצ"ע.

בבבלי ב"ב קמה: מובאת הבריתא: תנו רבנן עתיר נכסין עתיר פומבי, זה הוא בעל הגדות, עתיר סלעים (נ"א סלעין, וכן נכון, בארמ') עתיר תקוע, זהו בעל פלפול, עתיר משח עתיר כמס, זהו בעל שמועות, הכל (צ"ל כלא, בארמ') צריכין למרי חטיא ע"כ, ולא הובנו הדברים כלל במסרת הפרשנית. וזאת, הואיל ולא הושם לב לעֻבדה, כי נאמרו הדברים חלקם בארמית—כמאמר אחד קדום—וחלקם בעברית, כדרוש על המאמר העקרי, והמפרשים ראו הכל כמימרה אחת, אשר בצורה זו נראית היא כגבוב דברים בכפילות ללא צֹרך. למעשה המאמר הארמי הקדום פתגם הוא, וזה לשונו ופרושו: עתיר נכסין עתיר פומבי, כלו' העשיר בנכסים הוא עשיר בפומבי, שהכל רואים את עשרו ואין נהנים ממנו; עתיר סלעין עתיר תקיע (כך צ"ל בארמ') כלו' עשיר במעות, במטבעות כסף, עשיר תָּקוּעַ הוא, שאינו יכול לאכל מעשרו. עתיר משח עתיר כמס, כלו' עשיר בשמן עשיר הוא כדברים כמוסים באוצרו, ושוב לא לאחרים ולא לו תועלת של ממש בעשרו, ואולם כלא צריכין למרא חטיא — וזהו העֹשר האמתי שהכל נהנים ממנו. ועל פתגם זה נאמר בדרוש משני: מי הוא זה? הראשון הוא בעל הגדות, השני בעל פלפול, והשלישי בעל שמועות, אבל העשיר האמתי הוא בעל החטים, הקמח, שלמד תורת משנה והלכות ומהנת מזה אחרים.

ודומה הפתגם בתכנו, למשל, לדבר הקהלת (ה ח וכו'): ויתרון ארץ בכל הוא מלך לשדה נעבד. (כי) אהב כסף לא ישבע כסף ומי אהב בהמון לא תבואה. וגם מאמר זה נדרש בפי חז"ל (ע' מד"ר לכתוב, ועוד): מלך זה בעל תלמוד, לשדה נעבד זה בעל משנה שהוא עודר לפניו את ההלכה ע"כ. ובעל משנה זהו מרי חטיא שהכל צריכים לו.]

1) [בצדק מעיר אבינרי, היכל רש"י א, קעט, כי כונת רש"י ביצירת צורה זו להבחנת שם הפעֻלה מן תקע במשמ' נעץ, מן תְּקִיעָה שענינה בתו"ם: תקיעת שופר, ועל כן אין לקבל ביבמ' קט: את גרסת עין יעקב: לשון תוקע.]

תְּקוּפָה, ש"נ, סמי' תְּקוּפַת, לִתְקוּפַת, כנ' וּתְקוּפָתוֹ, ר"ר לִתְקֻפוֹת, — מעשה הסובב ונוקף סביב, סיבוב[1]), ביחוד של השמש, Kreislauf; circulation: מקצת השמים מוצאו (של השמש) וּתְקוּפָתוֹ על קצותם ואין נסתר מחמתו (תהל' יט ז). — ותקופת השנה, ככנוי למועד שאחרי הקפת ימי השנה: וחג שבֻעת תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תְּקוּפַת השנה (שמות לד כב). ויהי לִתְקוּפַת השנה עלה עליו חיל ארם (דהי"ב כד כג). — ותקפות הימים, במשמ' גמר סיבוב הימים ללדה: ויהי לִתְקֻפוֹת הימים ותהר חנה ותלד בן (ש"א א כ). — ובמגלות מדבר יהודה: חכול חקוק לפניכה בחרת זכרון לכול קצי נצח ו ת ק ו פ ו ת מספר שני עולם בכול מועדיהם (מגלת ההודי' 1 24, ליכט, 61). עם מבוא אור ממ[עונתו] ב ת ק ו פ ו ת יום לתכונו וכו' ומוצא אור ברשית ממשלת חושך למועד לילה ב ת ק ו פ ת ו[2]) לפנות בוקר וכו' תמיד בכול מולד עת יסודי קץ ו ת ק ו פ ת מועדים בתכונם באותותם לכל ממשלתם (שם 12 6—9, שם, 173). קצים אשר חקקא ברשית ממשלת אור עם ת ק ו פ ת ו וכו'

[1]) [כמשמ' הקשורה בזו של השם תקופה בא בפעל במקרא רק נָקַף (כגון: חגים ינקפו) והִקִּיף (ויהי כי הִקִּיפוּ ימי המשתה), ואין קוף במשמ' קרובה בלשון הקדומה. ואמנם אפשר שהיתה צורת המלה בימי המקרא עצמו תַּקּוּפָה, ושאין הנקוד תְּקוּפָה אלא עדות למבטאם המֻרְשָׁל של בני הדורות המאחרים, בזמן שאפלו לא הֻכַּר עוד קשר ההוראה שבין הפעל והשם, וזה האחרון הובן במשמ' מועד ופרק זמן (כת"י לש"א א כ: לזמן משלם יומיא, ות"א לשמ' לד כב: במפקא דשתא), ואף היו שראו במלת תקופה בשמושה במקרא לשון תקף וחוק, כלשון מנחם במחברתו, שרש תקף: בתקף כל מלכותו וכל מעשת תקפו וגבורתו ויהי ל ת ק ו פ ת השנה (דה"ב כד כג) ענין חוזק ואומץ חם ע"כ, וכנגד זה דונש בתשובותיו (והתיו בתקופה כמו תיו בתנופה וכו'), ר"ת בהכרעותיו (מהד' פיליפובסקי 37 וכו', אשר אמנם מצדיק את פרושו של מנחם בתהל' יט ז) „כי לשון גבורה ותוקף נמצא בשמש". ועי' למשל, בדברי ראב"ח בספר העבור ג ב, שהאריך בברור שתי האפשריות של תקופת כלשון תקף וכלשון תקפה, ואף אפשר שלפנינו בעקר שתי מלים, שונות בגזירתן.]

[2]) [עי' בדברי י. ליכט שם, עמ' 178.]

כיא יפתח אוצרו וישתהו עלת ו ב ת ק ו פ ת ו עם האספו מפני אור וכו' במבוא מועדים לימי חודש יחד ת ק ו פ ת ם עם מסרותם זה לזה בהתחדשם וכו' (סרך סיחד X 1—4). כחוק חרות לעד בראשי שנים ו ב ת ק ו פ ת מועדיהם וכו' (שם שם 6). — ובתו"מ, במשמ' אחד מארבעה רבעים של שנת השמש[1]) מהתחלתו במועד המְסֻים ועד סופו, dreimonatliche Jahreszeit; saison trimestrielle; quarterly season: אם אינו יכול לרבעה כמין העולם ירבענה כמין ת ק ו פ ה, מקום שחמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר הוא פני דרום, ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פני צפון (ר' יוסי, תוספת' ערוב' ו ג, וכעין זה ירוש' שם ס ה, וכעין זה בבלי שם נו.). על שלשה סימנין מעברין את השנה, על האביב ועל פירות האילן ועל ה ת ק ו פ ה (תוספת' סנה' ב ב, וכעין זה סנה' יא:). הלבנה בתקופתה התחיל גלגל חמה לשקע ותחלת גלגל לבנה לעלות זהו בין השמשות (ר' יוסי, ירוש' ברכ' א א). בגולה לא נהגו כן אלא עד ששים יום ב ת ק ו פ ה (שם תעני' א א). והוא (עבור השנה) שיקרב העומר סוף ניסן של ת ק ו פ ו ת וכו' והוא שיטלו לולב בסוף תשרי של ת ק ו פ ו ת (שם סנה' א ב). קלנדם לפני ת ק ו פ ה שמונת ימים סטרנלייא לאחר ת ק ו פ ת ח' ימים וכו' פרוקטו ראשה של ת ק ו פ ת (שם ע"ז א ב). הרואה חמה ב ת ק ו פ ת ה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה בראשית (ברכ' נט:). כל היודע

[1]) [אמנם מצויים שנויי משמ' כאלה לרב בתחומי הלשונות הקרובות, וכן, למשל, אותה מלה היא המצינת ברומ' hora (ומכאן בצרפתית וכד' heure) את השעה, ביונ' ὥρα את העונה שבשנה ובגרמנ' Jahr, אנגל' year, את השנה כלה. אף על פי כן תמוה מעבר זה בדורות המעטים שבין המקרא למשנה, ואולי יְלַמדונו מקורות נוספים על דרך ההתפתחות הלשונית הזאת.

על שמוש המֻנח תקופה בתו"מ ואחר כך ועל חשוב התקופות ע' בערך Tekufah בה Jew. Encyclo – pedia XII, 76 וכו', ובמֻיחד בדברי הרמב"ם בהלכות קדוש החדש פרק יא—יט, ובבאור המֻמצה הַנתן לדבריו במחקרו של יה' בנעט, Maimuni's Neumondsberechnung.]

לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב, עליו הכתוב אומר ואת פועל ה' לא יביטו וגו' (שבת עה.). ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה (ערוב' נו.). חכמי ישראל מונין למזל כר"א ולתקופה כר' יהושע, חכמי אומות העולם מונין אף למזל כר' יהושע (ר"ה, ר"ס יב.). הואיל ויצאו רוב גשמי שנה ועדיין רוב תקופה מבחוץ (שם יח., וכעין זה ירוש' שם א ב). אין מעברין את השנה אא"כ היתה תקופה חסירה רובה של חדש (סנה' יב:). מדתשרי כתיב בו חג האסיף תקופה ללמדך חדש שיש בו חג וקרוי אסיף ותקופת השנה ששנה יוצא בו (תנחו' בא ו). תקופות של מחזור הקטן ארבע בכל שנה וכלן מצ"א יום וז' שעות ומחצה, יש מצ"ב (פדר"א ו). והחמה והלבנ' מתחילין מראש חודש ניסן החמה מהלכת לפני בתקופה וטלה מתחיל לשרת לפניו ביום וכל המזלות משרתים אחריו כדרכן (שם ז). שנים וחדשים וימים ולילות שעות וקצים ותקופות ומחזורות ועיבורין היו לפני הקב"ה והיה מעבר את השנה (שם ח). — *וכמשמ' חשוב לוח השנה: קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות וגימטריאות פרפראות לחכמה (ר' אלעזר בן חסמא, אבות ג יח). — *ותקופת ניסן, *תקופת תמוז, *תקופת תשרי *ותקופת טבת[1]: תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שני' הולך אל דרום וגו' הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה (תוספת' ערוב' ו ג, בבלי שם נו.). באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי היום והלילה שוין (ירוש' ברכ' א א, וכעין זה מד"ר ויק' כו). אם אין יודע לכוין את הרוחות צא ולמד מן התקופה ממקום שהחמה זורח' באחד בתקופת תמוז עד מקום שהיא זורח' באחד בתקופת טבת אילו פני מזרח, ממקום שהחמה שוקעת באחד בתקופת טבת עד מקום שהיא שוקעת באחד בתקופת תמוז אילו פני המערב והשאר צפון ודרום (ר' יוסה, ירוש' ערוב' ה א). אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות, ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים (שמואל, בבלי שם נו.). אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג מן השמים (יומא לה:). ואותו היום תקופת תמוז היה, נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן (חגי' יד:, וכעין זה ירוש' שם ב א). באחד בתקופת תמוז אין צל לכל בריה (מד"ר בראשי' ו ט). ד' שמות נקראו לארץ כנגד ד' תקיפותיה, ארץ תבל אדמה ארקא, ארץ כנגד תקופת ניסן שהיא מריצה את פירותיה, תבל כנגד תקופת תמוז שהיא מתבלת את פירותיה, אדמה כנגד תקופת תשרי שהארץ עשויה בולין בולין של אדמה, ארקא כנגד תקופת טבת שהיא מורקת את פירותיה (שם שם יג). אין תקופת תמוז בלא תאנים וענבים (שם במד' טז). אמר (הקב"ה) אם אני מגלה אותן בתקופת טבת הרי הן לוקין בצנה ומתין, אלא הריני מגלה אותן בתקופת תמוז שאפילו הן ישנין בדרכים וברחובות אין אחד מהם ניזוק וכו' אם אני מגלה אותם בתקופת טבת אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה, אלא הריני מגלה אותם בתקופת תמוז שיש ענבים בגפן ויש תאנים בתאנה ואפי' אין העלה נבל (שם איכה א, כמקד עול פשעי בידו). תקופת הראשונה של ניסן נכנסת בראש שעות שבתאי, תקופת תמוז נכנסת בחציה של שבתאי, תקופה הראשונה של תשרי נכנסת בראש שעות צדק, תקופת טבת נכנסת בחציו של צדק (פדר"א ו). עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף, זרע זה תקופת תשרי, קציר זו תקופ' ניסן, קור זו תקופ' טבת, וחום זו תקופ' תמוז (שם ח). — *ויום התקופה: מחשבין ט"ז יום לפני הפסח מעברין היינו ר' יהודה יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל (סנה' יג.). שמש בגבעון דום, יום התקופה היה, למדנו שר"ח ניסן של אותה שנה היה יום התקופה (סע"ר יא). — ובמשמ"א: ואנו קוראין לארבעת חלקי השנה תקופות מפני שהזמן בכל תקופה

---

[1]) [אין שמות אלו קובעים מועדים שבחדשים ניסן, תמוז תשרי וטבת דוקא, אלא את המועדים של שוויון יום ולילה שבאביב (21 במרס) ובסתו (23 בספטמבר) מכאן, ואת יום „עמידת" השמש בקיץ (21 ביוני) ובחרף (22 בדצמבר) מכאן, אשר אך בקרוב חלים הם בחדשים ניסן, תמוז, תשרי וטבת.]

מהן גומר את ענין אחד ממדת הלילה והיום בחסרונן או יתרונן ומתחיל בענין אחר, וכן במהלכה ובמעמדה מן הארץ בכל תקופה ותקופה גומרת ענין אחד ומתחלת בענין אחר (ראב"ע, ס' העבור ה ב, פיליפאווסקי, 79). וכשיתברר לך תקון החשבון אתה יכול לדעת יום התקופה מימות השבוע וכמה היא רחוקה מראש החדש (שם ג, 83). פי' חמה בתקופתה בתחילת מחזור כ"ח שנופלת התקופה של ניסן בתחילת ליל ד' בכוכב שבתי בתחילת ברייתה (הערוך, ערך חמה). ובעבור נטות השמש לצפון ולדרום התחלקה השנה לארבע תקופות שהם קור וחום וקיץ וחרף (ראב"ע, אגרת השבת הקד'). גם זאת תחלת שנת היונים הראשונים, וזאת היא תקופת ניסן, והפרסים יחלו שנתם מתקופת תמוז, והכשדים מתקופת תשרי, והנוצרים מתקופת טבת (שם, שם א). וכן ידיעת התקופות הארבע על בירור לא תשלם אלא בידיעת השפל רום והגבוה רום והעליות על התחלפם (ר"י א"ה, הכוזרי ד כט). ודרכי החשבון יש בהן מחלקות גדולות בין חכמי הגוים הקדמונים שחקרו על חשבון התקופות והגימטריאות ואנשים חכמים גדולים נשתבשו בהן (רמב"ם, קדוש החדש יא ג). ומאחר שתדע מקום השמש בכל עת שתרצה תדע יום התקופה האמתי כל תקופה שתרצה בין תקופות הבאות אחר עקר זה שממנו התחלנו בין תקופות שעברו משנים קדמוניות (שם שם יג י). וזה כי חכמת התכונה לא נאמר כי הותרה מן התורה אבל נאמר כי היא הכרחית מאד לחכמי ישראל לדעת אותה וכל אשר תעיין במרוצת הגלגלי' והככבי' ותקופותיהם ומהלכם השוה האמתי וזמני מסיבתם ומספר תנועותיהם וכו' (ר' יחיאל בן שמואל, מנחת קנאות, קויפמן, 110). — *ויום תקופת שנתו, במשמ' יום הלדתו של פלוני: יתכן יום הלדת את פרעה כמו היום שנולד בו כי הנה היום יש מלכים שיעשו משתה ביום תקופת שנתם ויקראו לכל עבדיהם ויתנו להם מתנות (ראב"ע, בראשי' מ יב). — ואמרו פיטנים: החדש אשר ישועות בו מקיפות החוסים בו מתקיפות, ומנו מתחילות ותוקפות, ועד ראש לארבע תקופות, ארבע תקופות בשנה תחדש אורם כבראשונה (ר"א קליר, ציון דרור, יוצר לפר' החדש). ושנת היובל שבע שבתות שנים, ושבתות השנים בעשרים ושמנה תקופות, וימות התקופה תשעים ואחד יום ושליש, ועונות היום חמש מאות ושבעים ושש (סוף, אז מאז זמות, קרוי' לפר' שקלים). מי ישוחח גדלחך בהקיפך גלגל צדק גלגל שביעי ובו שבתי בתקופתו (רשב"ג, כתר מלכות). — ואמרו משוררים: ומה אוחיל ועד כמה איחל והיום עוד גדול ולא מלאה תקופה, וטרם בא צרי גלעד, וימות אנוש נכאב אשר נפשו נגופה (סוף, מלילתי בדאגתי, ביאליק-רבניצקי א, ל). ושמש במזלות והמה שנים עשר יסובב ימי שנה לכונן תקופותיו (ראב"ע, בשם אל).

*תְּקִיעָה, ש"נ, — מעשה התוקע בשופר, במיחד במשמ' השמעת קול שופר אחד, לא מחלק לקטעים, בנגוד אל שֶׁבֶר וּתְרוּעָה[1]: אין פוחתין מכ"א תקיעות במקדש ואין מוסיפין על מ"ח, בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות במקדש (סוכה ה ה, וכעין זה ערכי' ב ג). שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות וכו' ניקב (שופר) וסתמו, אם מעכב את התקיעה פסול (ר"ה ג ה—ו). סדר תקיעות שלש של שלש שלש, שיעור תקיעות[2] כשלש תרועות (שם ד ט). כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל ולתקיעת שופר וכו' (מגי' ב ה). כל מקום שיש תקיעה אין הבדלה וכל מקום שיש הבדלה אין תקיעה (חולי' א ז). הגיעו לפרק תקעו והשתחוו העם, על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה (תמיד ז ג). שמאריכין בתקיעות (סוכה נה.). כל מלאכת עבודה לא תעשו, יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה (ר"ה כט:). תקיעת ראש השנה ויובל דוחה את השבת בגבולין (שם ל.). ותקעת תרועה תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה (שם לד.)[3]. — ובספה"א: וכשעושין תקיעה

---

1) [עי' בערכים אלו.]

2) [נ"א: תקיעה.]

3) [נוהגים לקרא לתקיעה האחרונה, המסימת

במשרין אותה כסופה אינה יפה שהרי אותו קול שעושין בסופה אינו נדון מקול התקיעה שהיא פשוטה (ריטב״א, ר״ה ד, מז). כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר״ה וכו׳ (שו״ע או״ח תקל). — *וגם במשמ׳ מעשה התוקע אהל בארץ וכד׳: שקושרין בו מיתרי האהל בל יסע אותם מן הארץ ממקום תקיעתם (רש״י, ישעי׳ לג כ). —*ומעשה התוקע עץ וכד׳ באדמה: לשון חבור ותקיעת עץ בארץ הוא (הוא, יחז׳ כג יח). וכן תלויי המגרדות טהורות אע״פ שמסמרין אלו משונין בצורתן משאר מסמרות התקיעה (רמב״ם, כלים י ב). — *ותקיעת כף, כסמל לערבות והתחיבות בכלל[1]: וראובן כתב שט״ח לערבים וגם תקע כפו לפדותם ולפצותם לכל מיני הפסדות מזה כתב שטר ובשטר כתוב תקיעת כף (ר״מ מרוטנבורג, שערי תשובה, ג סט). כי כן פסק ר״י דלא נהגו בתקיעת כף להחמיר יותר משבועה והורה להתיר ע״פ חכם (שו״ת הר״מ פדוואה בשו״ת הר״י מינץ מח, סו:).

תַּקִּיף [2], ת״ז, — חזק, אמיץ. stark, gewaltig; fort, puissant; strong, forceful: אשר הוא אדם ולא יוכל לדין עם שֶׁהַתַּקִּיף[3] ממנו (קהלת ו י). — ובתו״מ: הצור התקיף תמים פעלו, פעולתו שלימה עם כל באי העולם (ספרי דברי סז). — *ויד פ׳ תקיפה על: לא שנו אלא שיד ישראל תקיפה על עובדי כוכבים, אבל יד עובדי כוכבים תקיפה על עצמן אפילו על ידי ממון אסורה לבעלה (כתוב׳ כו:). כאן בזמן שיד ישראל תקיפה על העכו״ם, כאן בזמן שיד עכו״ם תקיפה על עצמן (ב״ק לז:). — ובספה״א: עריצים, הם התקיפים החוססים שאר אנשים להשענם על תקפם וגבורתם

קבוצה של תקיעות שברים ותרועות וכד׳, ושרגילים להאריך בה: תקיעה גדולה, אבל אין זה מנח המצוי במקורות.]

1) [עי׳ בשמושיו של הפעל תָּקַע בצרופים באלה.]

2) [מלה שאולה מן הארמ׳ תַּקִּיף, תַּקִּיפָא (דנ׳ ב מ וכו׳; ג לג ועוד), וממנה גם תקיפותא. על פי זה תַּקִּיפוּת בלשון ימינו.]

3) [כך קרי, הכתיב: שהתקיף.]

(רלב״ג איוב כז יג). — וככנוי לאלהים, ואמרו פיטנים: תקיף למשפטנו הער והקץ, תכפר עונותינו ותאמר קץ (תפלת נעילה, פיוט ללוס גדליה). תקיף במלוכה, תומך כהלכה, תמימיו יאמרו לו לך ולך, לך כי לך וכו׳ (כי לו נאה, הגדה ליל פסח). רחום הוא שדי הוא תקיף הוא יבנה ביתו בקרוב, במהרה בימינו בקרוב (אדיר הוא, הגדה ליל פסח). שדי עשינו את שלנו, תקיף עשה את שלך, אל תשב עמנו כדין מדבר ומחרב ומרעב מלטנו (תהפוכו מים, פיוט לשני, תחינה, סדר רב עמרם השלם, ריב.).

***תְּקִיפָה**, ש״נ, — שה״פ מן תקף: שינק בתקיפה אחת לא הניח טיפה מלוכלכת על פי הדד (כריתו׳ יג.). — ובספה״א: לא קנה (את העבד) עד שימשכנו בתקיפה או שישתמש בו כמו שביארנו (רמב״ם, מכירה ב ג). וכששוחט הבהמה ותוקף ידו וחונקה מעט בתקיפת השחיטה, הרי הרג וחנק (דוד בן יצחק דה פומיס, צמח דוד, ערך עולה).

***תקל** [1], ממנו *מִתְקֶלֶת[2], *תָּקַל, *תִּקְלָה.

***תָּקַל**, קל לא נמצא בתו״ם.

— נפעל, *נִתְקַל, — נתקל בדבר, נִכשל בו straucheln; broncher; to stumble: דל דובר מי זה יאמרו, ואם נתקל גם הם יהדפוהו (ב״ס, יג כג). בדרך מוקשת

---

1) [הפעל והשרש חדרו לעבר׳ מארמ׳, וכן נמצא השרש במשמ׳ זו גם בסורי, בפרט בצורת השם תוקלתא כתרג׳ של מוקש (ש״א יח כא), ובלשון זו (עי׳ בדברי ברוקלמן במלונו) אפשר להכיר, כי עקר משמ׳ השם היא משקל כבד מנשא, ושל הפעל נתקל: כשל תחת כֹּבד המשא, ולפי זה אין כאן אלא מבטא ארמי במק׳ א. שָׁקַל שבעבר׳.]

2) [כנראה יש להכיר צורה זו כש״ב בדברי הפסיק׳ רבי, שובה ישראל: כל הנביאים שהכו את ישראל הכום בנפילה וכו׳ אבל הושע לא עשאה אלא מתקלת (בילקוט שמעוני תקלב: מתוקלת) שנאמר בו כשלת בעונך ע״כ. ולפי משקל המלה ומקורה מקבילה היא לעבר׳ מִשְׁקֶלֶת ומִשְׁקֹלֶת.]

אל תלך, ואל תתקל בנגף פעמים (שם, לא כ). — ובתו״מ: המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור (ב״ק ג א). שני קדרין שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל, ונתקל השני בראשון, הראשון חייב בנזקי השני (שם שם ד). בחמשה עשר בו (באדר) שלוחי בית דין יוצאין ומציינין את מקום הטומאה כדי שלא יהו הרבים נתקלין בה (תוספת׳ שקל׳ א ד). קדרין שהיו מהלכין זה אחר זה נתקל הראשון ונפל, בא חבירו ונתקל בו ונפל, הראשון משלם לשני והשני לשלישי וכו׳, חמרין מהלכין זה אחר זה נתקל הראשון ונפל, בא חבירו ונתקל בו ונפל וכו׳ אפילו מאה כולן פטורין (שם ב״ק ג ס-ע, וכעין זה ירוש׳ שם ג ח). וישבת בביתך, בבית שמשתמש בו נתקל בה ונכנס נתקל בה ויוצא רואה בקורית[1] ורואה בניוולה (ספרי, כי תצא ריג). חנית גהלת ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה וצלוחיתו בידו נשרפו כליו ונשברה צלוחיתו וכו׳ (ירוש׳ ב״ק א א). לא שנו אלא שנתקל באבן ונשוף באבן אבל נתקל בקרקע ונשוף באבן פטור (ר׳ אלעזר, ב״ק כט:). נתקל לאו פושע הוא (ב״מ פב:). משל לבן מלכים שהזהירו אביו שלא יתקל בכל דבר וילקה (מד״ר שמות ו). והיה מהלך ברשות הרבים ונתקל (שם קהלת, כי יט). — ובסהמ״א: המעביר חבית ממקום למקום ונתקל בדרך ישרה ונשבר החבית הוי פשיעה וכו׳ ואם נתקל במקום מודרן לא הוי פושע ודומה לגנבה (יעקב בן אשר, טוח״מ שד). דמיונו לאיש ההולך בדרך אשר אמרתי לך ולא נתקל עדיין באחת הפחתים (ד׳ כוכוס, כוס ב״ד ס׳ ב)[2].

— ספעי׳, *התקיל, — הכשיל: פן תאמר הוא התקילני כי אין צורך (נ״א: חפץ) באנשי חמס (ב״ס טו יב).

1) [ע׳ בהערת מא״ש למקום.]

2) [רש״י (גיט׳ ס:) מבאר את הבטוי הארמי קא מתקיל לנהרין שבגמרא באמרו: נהר שלנו נתקל מפני שחסיבותו ואינו נמשך מהר וכו׳ ע״כ׳ וכנראה עקר הכונה: נמשך בכבדות, כלשון הצרוף וינהגהו בכבדת (שמות יד כה).]

— קל, *תָּקַל, פ״ע, — היה כבד במשקל[1], ואמר הפיטן: הו רוכב על עב קל אם תעלני במשקל צדקי כחול ים יתקל ורשעי כנוצה יקל (ילקק גילא, באשמורת הבקר קראתיך, סלי׳).

*תְּקָלָה[2], ש״נ, — מכשול, פוקח, כשלון: כי תקלה הוא (הזהב) לאויל וכל פותה יוקש בו (ב״ס לד ז). — ובתו״מ: כל זמן שהיה אברהם קיים היו בורות נובעות מים, משמת אברהם סתמום פלשתים ולמה אמרו תקלה הן לנו מפני גייסות שהן באות עלינו (תוספת׳ סוטה י ו). שלות רשעים סופה תקלה (יומא סו:). ושלח את הצפור החיה על פני השדה וכו׳ לא אמרה תורה שלח לתקלה (קדוש׳ נז:, וכעין זה חול׳ קטו., שם קמ.). לא ישלח אדם לחברו חבית של מים לשם שמן מ״מ כל דבר של תקלה אסור לעשות (כלה רבתי י). לכך אמר לו הקב״ה למשה אספה לי, למה שכינוסן של צדיקים הנייה להם והנייה לעולם, אבל כינוסן של רשעים תקלה להם ותקלה לעולם (מד״ר במד׳ טו). ויקח שש מאות רכב בחור, משל מי היו וכו׳ משל הירא את דבר ה׳ מעבדי פרעה, הרי למדנו שהירא את דבר ה׳ הם היו תקלה לישראל (תנח׳ בשלח ח). — *ואירעה תקלה על ידו, *ואירע דבר תקלה על ידו: אמר להם (ר׳ נחוניא בן הקנה) בכניסתי (לבית המדרש) אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי (ברכ׳ ד ב). אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי (שם כח:). — *ובאה לו תקלה, *באה תקלה על יד פלוני: אם אדם חטא, בהמה מה חטאה, אלא לפי שבאה לאדם תקלה על ידה, לפיכך אמר הכתוב תסקל

1) [פעל שיצר אותו הפיטן על יסוד הארמ׳ תקל, שכנגד א. שָׁקַל בעבר׳, אעפ״י שיסד את מליצתו על לשון הכתוב באיוב ו ב וכו׳: לו שקול ישקל כעשי וכו׳ כי עתה מחול ימים יכבד. ואמנם ע״י בהערה לשרש.]

2) [כנראה כך נקודה המקורי של המלה, שגם הסור׳ תוקלתא באותה משמ׳ מעידה עליו, וכן גם בנקוד הבבלי (ע׳ פורת, לשון חכמים 115), אמנם על יד תַּקָּלָה, תְּקָלָה ובמבטא התימנים תַּקְלָה.]

(פנחס ז ד, וכעין זה מד"ר ויק' כז). במרד שמרדו עשו וישמעאל בהקב"ה והכעיסו אותו וכו' באת להם תקלה (מד"ר בראש' סוף סז). כיון שראה עכן כך אמר בלבו וכו' אני חוטא ומחטיא, מוטב אני אודה לפני הקב"ה ולפני יהושע, ואל תבא תקלה על ידי (שם במדי' כג). — *והביא תקלה על פ', או לפ', על ידי פ': בנה מרחץ בצד מרחיצו של חבירו וחנות בצד חנותו של חבירו אין יכול למחות בידו ולומר לו אתה הבאתה עלי את התקלה (תוספת' ב"ב ב טו). השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן (חול' ה:). אם מדת פורענות מועטת המביא תקלה להבירו הרי הוא כיוצא בו, קל והומר למדת הטובה מרובה (מד"ר במד' ט). אמרו (המרגלים) בטוחין אנו בתפלתו של משה וכבר שלח מרגלים לשעבר והביאו תקלה, אנו לא נעשה כן אלא בהקב"ה נאמין ונעשה מלחמה (שם שם יט). — *ועשה ראובן תקלה לשמעון: מי חטאת שנפסלו לא יגבלם בטיט שלא יעשם תקלה לאחרים (פרה ט ה). כיצד הוא עושה, נותן דמי אחת מהן ומתקן, ולא נמצא עושה תקלה לבאים אחריו (ירוש' דמאי ג ב). — *והמציא לו תקלה: לא סוף דבר בהמתו של ישראל אצל הנכרי אלא אפילו בהמתו של נכרי אצל של ישראל לא ייחדינה אצלו של נכרי אחר חבירו שלא תמציא לו תקלה (ירוש' ע"ז ב א). — ובתפלה: וכלה דבר והרב ורעב וכו' וכל מחלה וכל תקלה וכל קטטה וכו' מעלינו ומעל כל בני בריתך (אבינו מלכנו זכור רחמיך, יוצר לימים נוראים). — ובספה"א: סברא הוא שהמשולחת מותרת דלא אמרה התורה שלח לתקלת שהוא למכשול עון וילכדנה אדם ויאכלנה (רש"י, קדוש' כז:). ואין הענין הזה דומה לטעות בני דורינו, אבל טעותם מביאה לידי תקלה והפסד גדול על ממוני בני אדם (רא"ב"ע, המפיחה והמסבורה, מק"ב, א). כל המוצא קבר או מת או דבר שמטמא באהל מן המת חייב לציין עליו כדי שלא יהיה תקלה לאחרים (רמב"ם, טומאת מת ח ט). ואין לו להשגיח על תקלת חבירו (טו"ע חו"מ עד ג). ואם הבאישם (השור את המים) אחר נפילה פטור שהרי נעשה כשאר תקלה שחשוב כבור (שם שלם ד).

תקן [1]), ממנו *התקנה, *תקון, *תקן, *תקן, *תקנה *תקנון.

תָּקַן, פ"ע, תקן, תקן — המעות, הזר למצבו הטוב, שב ונעשה טוב וישר, gut, recht werden; dévenir bon, droit, juste; to become good, right: מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות (קהלת א יה) [2]).

—פע', תקן, תקן, — תקן את המעות, ישר אותו: כי מי יוכל לתקן את אשר עותו (קהלת ז יג). — תקן משלים, ערך אותם בצורה יפה וקולעת: עוד למד דעת את העם ואזן וחקר תקן משלים הרבה (שם יב ט). — ואמר בן סירא: נגינות שיר לפני מזבח וקול מזמור בנבלים תיקן (ב"ס מז יג, סגל, סכד). — ובתו"מ גם במשמ' החזיר למוטב, החזיר את המקלקל למצבו הטוב, herrichten, ausbessern; réparer, corriger; to repair, correct: מה יעשה בעפר (שחפר), צוברו ברשות הרבים ומתקנו [3]) (בביעי' ג י). כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים כך לא יתקנו (שם שם). אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים (חלה ב ח). המלקט עצים, אם לתקן כל שהן (שבת יב ב). והמקלקל על מנת לתקן שיעורו

[1]) [השרש, עם הנגזר ממנו, שאול הוא בעבר' מן הארמ', שהוא בא בה באותה משמ' בבנות לשון קדומות ומאהרות, ואלו בעבר' הוא בא במקרא במקום אחד בספר קהלת בלבד. השרש בא בצורות שונות כגון חקנ (טוב), תקנ (היה טוב), חקנ (תקן), תקנ (קשוט) ועוד גם באשור'. כאמור בהערות לערך תכן, אין לשרש זה כל קשר אל תקן. בלשון ימינו נוהג גם ת"ז תקין ע"פ הארמ' שבתו"ם.]

[2]) [בתו"ם אין הפעל בא בבנין קל בשמוש עצמאי, אלא במליצת הכתוב כגון: איזהו מעוות שאינו יכול לתקון (חגי' א ז), אבל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם והלך לו שאינו יכול לתקון (מד"ר במד' ט). ואמנם עי' *תקן, הערה.]

[3]) [בירוש': ומתקינו. גם במקומות אחרים קשה להכריע לפעמים אם הכונה לבנין פעל או הפעיל.]

כמתקן (שם יג ג). ומתקנין את המקולקלות במועד (מו״ק א ב). הציר והצינור וכו׳ שנשברו מתקנן במועד (שם שם י). אם תאמר בגונב וגוזל יכול הוא להחזיר ויתקן (חגי׳ א ז). נתן לאומנים לתקן וקלקלו חייבים לשלם (ב״ק ט ג). נפחתה העליה ואין בעל הבית רוצה לתקן, הרי בעל העליה יורד ודר למטה עד שיתקן לו את העליה (ב״מ י ב). אף מתקן הוא את מלאכתו לפני שלשים יום (שם שם ה). מטה שהיתה טמאה מדרס, נשברה ארוכה ותיקנה טמאה מדרס (כלים יח ו). סנדל שנפסקה אחת מאזניו ותיקנת טמא מדרס (שם כו ד)¹. כגון שנטל קרנו של סוכה או שנפגמה הסכין, שומע אני יתקנם בשבת (מכי׳ ויקהל א). לאחד שהיה בידו מקל מעוקם ונתנו לאומן לתקנו מתקנו באור ואם לאו מכוונו במעגילת (ספרי דבר׳ שם). חליל של מקדש וכו׳ נשבר ותיקנוהו ולא היה קולו ערב כמות שהיה (ירוש׳ סוכה ה ו). שכן עולי רגלים מתקנין מנעליהן בחולו של מועד (פסח׳ נה:). לאחד שהיו בידו שתי קופליות, הוליכן אצל נפח, אמר לו תוכל לתקנם, אמר לו, לברותן כתחילה אני יכול ולתקנם לך איני יכול (מד״ר בראש׳ מח). תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך (שם קהלת, ראה את מעשה האלהים). — *ותקן את הדרכים: בחמשה עשר בו קורין את המגלה בכרכין ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקואות המים (שקל׳ א א). אינן מספיקין מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים (סוטה ח ד). — *ותִקֵּן, בהשאל׳ קשט (עצמו): שלא יתקן איש בתיקוני אשה (נזיר נט.). — *ותקן בשערו: אין יצר הרע מהלך לצדדים אלא באמצע פלטיא ובשעה שרואה אדם ממשמש בעיניו מתקן בשערו מתלה בעקיבו (מד״ר בראש׳ כב). שהיה (יוסף) עושה מעשה נערות ממשמש בעיניו מתלה בעקיבו מתקן בשערו (שם שם פד). — *ותקן את בשר המילה: אלו הן ציצין המעכבין את המילה, בשר החופה את העטרה וכו׳ אם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין (שבת יט ו). — *ובהשאלה, תקן מעשיו במעשים אחרים: בא וראה דרך הצדיקים, כמה שהם טורחין הם מתקנין (מד״ר במות כג). — *ותקן את האדם, עשה תקון למענו: מי שחציו עבד וחציו בן חורין, עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי ב״ה, אמרו להם ב״ש תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אינו יכול וכו׳ בת חורין אינו יכול (גיטי׳ ד ה). החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה, אם יש להן פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה (נדה ב א). עד שאתם מתקנים את השוטות בואו ותקנו את הפקחות (שם ו יד). ותקנינו לב טוב וחבר טוב¹ (ירוש׳ ברכ׳ ד ב). — *ואת הפֵּרות, הפריש מהם תרומה או מעשר כדי להתירם למאכל: גובין סתם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן (דמאי ג א). אם הכניסו לבתיהם אינן מתקנין אלא דמאי (מעשר׳ ב א). ודאי שתיקנה דמאי ודמאי שתיקנה ודאי לא עשה כלום (תוספת׳ דמאי ד ה). כל אחד ואחד מתקן דמאי (ירוש׳ שם ג ד). מחצה על מחצה בשדה מתקנת דמאי, מכניסה לבית מתקנת וודאי (שם מעשר׳ ג ג). המתקן פירותיו של חבירו שלא מדעתו טובת הנייה מעשרותיו של מי וכו׳ של מתקן (שם נדרי׳ ד ג). קמ״ל דטבל מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותקנו מתוקן, (ביצה לד:) — *ובהשמ׳ הכין, יסד: אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים, מפני שהוא מתקנן לשביעית (שביע׳ ג ח). תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות (שבת לג:). תקנתם קברים לעצמכם (תעני׳ כה:). הרבה שוקים תיקננו, הרבה מרחצאות עשינו (ע״ז ב:). תיקנתם שווקים להושיב בהן זונות, מרחצאות לעדן בהן עצמיכם (שם שם). תיקנתם גשרים ליטול מהם מכס, כרכים לעשות בהם אנגריא (שם שם). שהן צריכין לתקן מאכל של יום טוב (סופרים ח ד). לך ותקן להם קובות והנח להם מאכל ומשתה וכו׳ (אדר״נ א).

¹) [בכמה מקומות כגון: חמש גינות משתמשות באמה אחת ונתקלקלה כולן מתקנות עם העליונה, והעליונה היא מתקנת לעצמה וכו׳ (תוספת׳ ב״מ יא כא) כנראה צורת התפ׳ לפנינו ולא צורת פעי.]

¹) [בבבלי (ברכ׳ טז:) ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך. ועי׳ במובא בהמשך מתפלת השכיבנו.]

תדע שאצלך אני סועד אלא לך ותקן לי (מד"ר במד' טו). אם אין אדם מתקן בערב שבת מה יאכל בשבת (שם רות, פתיחה ג). — *ובמשמ' קבע: שבהן השלוחין יוצאין לסוריא ובהן מתקנין את המועדות (ר"ה א ד). אני אתקן שיהו דברי חכמים קיימים שיהו כל המטלטלים מביאין את הטומאה על אדם הנושאן וכו' (אהל' טז א). תפלות באמצע תקנום (ברכ' ד:). תפלות אבות תקנום וכו' תפלות כנגד תמידין תקנום (שם כו:). כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינין (שם כח:). משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן (שם מח:). חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ואלמנה מנה (כתובי' י.). עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה (ב"ב כא.). עזרא תיקן להן לישראל שיהו מושיבין סופר בצד סופר (שם כב.). חכמים תיקנו להן לבנות ישראל שיהו בודקות עצמן שחרית וערבית (נדה ד:). — *וְתִקֵּן תקון: במוצאי יום טוב הראשון של חג היו יורדין לעזרת נשים ומתקנין שם תקון גדול (סוכה ה ב). — ובתפלה: ותקננו בעצה טובה מלפניך [1] (השכיבנו, תפלה ערבית)[2]. הוא יברך את כל בת ישראל שעושה מעיל או מטפחת לכבוד התורה והמתקנת נר לכבוד התורה (מי שברך, מחז' איטלי' א', מה.). — ובספה"א: ונוטל מנעליו ומתקנן ומניחן בצדי המטה (מדרש פטירת משה, ילינק, ביהמ"ד א, 123). תיקן הבית בכלים מכובדים (ר"ח, ב"מ כד.). ובעליו מתקנין העורות לבני' (ערוך, ערך אג). מי שקדם המות לפניו תקן את עצמו (ר"י א"ת, חו"ה סכבון ג, 875). שאנחנו נתקן המאכל, ולא נוכל להוציאו מן האפיסה למציאות (עולם קטן, כא). הצורה מתקנת דמות הניצר (ראב"ח, הגיון הנפש ג). מתקן מלבושיו תחלה ומציין עצמו ומהדר (רמב"ם, תפלה ה ה). ספר שאינו מוגה במלא וחסר אפשר לתקנו ולהגיהו כמו שבארנו (שם, ס"ת ח ג). וצריך אדם לתקן דברים בעצמו לכבוד שבת (מנוה"מ לר"י אלנקאוה ג, 592). צריך לקשט עצמו ולתקן דרכיו וישוב בתשובה לפני הב"ה וכו' ויתקן עצמו כל יום ויום כמו שהוא מתקן עצמו לפני המלך, דתנן התקן עצמך בפרוזדור וכו' (שם ד, 413). ואלו (בעלי הצחות) הם המסתכלים במלות אותה אומה ומתקנים הנפסדות מהם (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 29). קהל שתקנו שלא יועיל שום שטר וכו' (טו"ע חו"מ סא). — *ותקנו חכמים את המקרא בפסוק, בנקוד ובטעמים: אשר תקנו המקרא בפסוקים תחלה ואחר כן בנקוד ואחר כן בטעמים (ר"י א"ה, כוזרי ג לא). — *ותקן עצמו, יפה וקשט עצמו[1]: המלך מסתפר בכל יום ומתקן עצמו ומתנאה (רמב"ם, מלכים ב ה). — *ובמשמ' עשה צרכיו: כיון שעומד אדם משנתו ניפנה ומתקן עצמו ונוטל ידיו ופניו ורגליו ומברך על הסדר (סו"ת הגאו' מן הגני', 114). — *ותקן ספר וכד'[2]: תשובות האילן תקן רב צמח ראש ישיבה (תשו' הגאו' מן הגני', 28). ורב זאת הקנאה הולכת וסובבת בין מחבירי ספר ומתקני פשר וכו' כי מאהבתו להקראות במחבירי פתרון ובמתקני ספר נשאו לבו להתעולל עלילות להכזיב מנחם בן סרוק (תשו' תלמידי מנחם, 19). — *ותקן סֵפֶד, ערך מספד: באת אלי לתקן ספד ולהכריז נהי (אגרת מנחם בן סרוק, תשו' תלמידי מנחם XXXII). — ואמר הפיטן: הלובש צדקה ולו כמעיל עטויה ומסכה עצמה מתקן רטיה (ישראל עמך, סליחי' יום ו). — *מְתַקֵּן, במשמ' שוחר תקונים ושנויים בהיים ובדת, Reformator; r—teur; —tor: שני הראשים האחרים, אעפ"י שהם מודים במקצת לדברי הקודמים מהמתקנים וכו' (ר"א לויפול, שלום על ישראל ג, השקפה לעובה, יז.).

—פע', ביני' *מְתֻקָּן — עשוי כראוי, טוב וישר: אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחילה

1) [משפט זה, הדומה במבנהו למובא לעיל מירוש' ברכ' ד ב ותקננו לב טוב וכו', אינו בנוסח הקצר שבסדור רסע"ג. אבל הוא בא בכל יתר הנסחאות שיסודן במסרת בבל.]

2) [בקצת נסחאות נמצא במוסף של שבת: תקנת שבת רצית קרבנותיה. ברב הנסחאות: תִּכַּנְתָּ. ועי' תִּכֵּן.]

1) [עי' לעיל בתו"ס תִּקֵּן במשמ' זו, ועי' פִּעֵ'.]

2) [על יסוד הבנה כזו בכתוב בקהלת יב ט (תקן משלים הרבה).]

ונתעוות (חגי' א ז). כמתוקנין שבהן לא עשיתם, במקולקלים שבהם עשיתם (סנה' לט:). מכניסין את המתוקנת לבית של מקולקלת ואין מכניסין את המקולקלת לביתה של מתוקנת (מד"ר בראש' יד). כיון שראה אותו נאה ופירותיו מתוקני' וענפיו נאין (שם במד' ג). — *ובמשמ' מְיֻפֶּה ומְקֻשָּׁט: למלך שאמר לאשתו תהא מקושטת ומתוקנת לפני (מס' תפילין). בני הוו מתוקנים ומקושטים לפני במצות (שם). אם כשהיא מנוולת כך הוא משבחה, אלו היתה מתוקנת על אחת כמה וכמה (מד"ר במד' ג). — *ובמשמ' שנעשה בו מה שהיה ראוי להעשות בו: וכי מפני מה משקין את זו, אם לבודקה כבר היא בדוקה ומתוקנת (ירוש' סוטה ג ג). — *והפֵּרות מתקנים, שהפרשו מהם תרומות ומעשרות כדין: נותנין את המעושר לשאינו מעשר ואת שאינו מעושר למעשר, נמצאו כל האדם אוכלין מתוקן (דמאי ג א). שלי חדש ושל חברי ישן, שלי אינו מתוקן ושל חבירי מתוקן אינן נאמנין (שם ד ז). מאה חולין מתוקנין מאה מעשר, נוטל מאה ועשר (שם ז ז). אינו משלם תרומה אלא חולין מתוקנין (תרומ' ו א). לא ישתמש חבר במשתאו של עם הארץ ולא בסעודת עם הארץ אלא אם כן היו מתוקנין[1] תחת ידיו (תוספתי דמאי ג ו). הטבל והמתוקן שנתערבו וכו' (שם שם ד ח). כל העיר מוכרין מתוקן ואחד מוכר שאינו מתוקן לקח ואינו יודע איזה מהם לקח אסור (שם שם ד ט). המרבה במעשרות מעשרותיו מתוקנין ופירותיו מקולקלין, הממעט במעשרות מעשרותיו מקולקלין ופירותיו מתוקנין (שם שם ח יג). כלכלה של פירות שאינה מתוקנת (שם שם ח יז). נוהגין היו בפירותיהן מתוקנין בתוך בתיהן (ירוש' שם ב ג). שאין דרך חבר להיות מוציא מביתו[2] דבר שאינו מתוקן (שם שם ג ה). חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות אפי' בו ביום הכניסן, הרי אלו בחזקת מתוקנים (שם מעשר' ג ג). קמ"ל דטבל מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותקנו מתוקן (ב"ק לד:). — *ובמשמ' נאמן על תקון פרותיו: עיר שיש בה ישראל וגוי, שומרי ישראל ושומרי גוים, מתוקנין ושאינן מתוקנין, שומרין מתוקנין ושאינן מתוקנין, רשאין לומר זה לזה צפון העיר בחלקינו ודרומה בחלקכם (תוספתי דמאי ו יד). — *ובמשמ' מוכן, מזֻמן: שני בתי קברות היו מתוקנין לבית דין (סנה' ו ה). והכל מתוקן לסעודה (אבות ג טז). הכל מצוי ומתוקן ומסופק להם במדבר (ספרי דברי' שיג). אשריכם מה מתוקן לכם (שם שם שכו). ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני (ברכ' נח.). האדם היה מתוקן למיתה, נחש היה מתוקן[1] לפורענות (מד"ר בראש' ל). נח היה מתוקן[1] לנס (שם שם). אם לשלום אתה מתוקן אני כנגדך ואם למלחמה בני כנגדך (שם שם עה). מתוקנת היתה המיתה לבא לעולם וכו' והנחש היה ערום, מתוקן לפורענות היה (שם שמות ג). מה הצאן מתוקן לטביחה אף ישראל כך (שם שם כד). אמר (שמשון) לפניו, רבון העולם תן לי שכר עיני אחת בעולם הזה ושכר עיני אחת תהא מתוקנת[2] לי לעתיד לבא (שם במד' ט). אל תתירא, לגדולה מזו אתה מתוקן (שם שם טו). נאה לך העץ, מתוקן לך העץ מששת ימי בראשית (שם אסתר, פתיח' ט). שהראה הקב"ה לכל ישראל שהוא מתוקן מבראשית לעשות את המשכן (תנחומ' תצוה יג). לצרה הזו הייתי מתוקן (פסיק' רב', וילך, מא"ש, קלג:).—ובתפלה: אמת ויציב וכו' ומתקן ומקבל וטוב ויפה הדבר הזה (אמת ויציב, תפלת שחרית). — ובספהמ"א: במוצאי שבתות בלום סעודתו קבועה ושלחן קבוע ופת מתוקנת לפניו, שנוטל פת ומבדיל עליה (סדר רב עמרם הבדלה ב, ס.). שיהיה חשבט הזה מתוקן ליפרע מעשו (בראשית רבתי לג ב, אלבק, 150). אחל במלים צרופים בענינים וקוקים למאד מתוקנים (יסודי בן ששת, הקד' לתשו' תלמידי דונש, סטרן 17,2). ואף כל המועדים תלוים במולד הלבנה האמצעי או המתוקן או על פי מרחק שהלבנה נכונה להראות (ראב"ע,

1) [בירוש' (דמאי ב ב): היה הכל מתוקן ומעושר מתחת ידו.]

2) [בבבלי (ערוב' לב.): מתחת ידו.]

1) [נ"א מותקן, הפע', עי' תיאודור שם.]

2) [בירוש' מותקנת, עי' הפע'.]

יסוד מורא א, ט:). בקורא להגיה, י״ם שאינו קורא התיבות מתוקנות אלא קורא מְטַפֵּחַ במקום טוטפות (ריטב״א על ר״ה פרק ג, מ:). ולזה יצטרך אל מלבושים להגין עליו מן החום ומן הקור ואל מזונות מתוקנים תקון יפה שיאותו למזגו (כ״י אלגו, עקרים א ה, כא:). אם רצת לכבד הכם חויין לך בנים ובנות מתוקנים למעלה (מנוה״מ לר״י אלנקאוה ד, 482).

—הפעי, *הִתְקִין, — הכין, הזמין: הבילי קש והבילי עצים והבילי זרדין, אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן (בשבת), ואם לאו אין מטלטלין אותן (שבת יח ג). אם לא התקין מערב שבת כורך על אצבעו ומביא (שם יט ג). מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ומתקינין לו כהן אחר תחתיו (יומא א א). אף אשה אחרת מתקינין לו (שם שם). והתקן עצמך ללמוד תורה (אבות ב יב). התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין (שם ד טז). כסוי כדי יין וכו׳ טהורין ואם התקינן לתשמיש טמאים (כלים ג ה). דינר שנפסל והתקינו לתלותו בצואר קטנה טמא (שם יב ז). מחט שניטל חרירה או עוקצה טהורה, אם התקינה למיתוח טמאה (שם יג ה). הרמון האלון והאגוז שהקקום התינוקות למוד בהם את העפר או שהתקינום לכף מאזנים טמא (שם יז טו). עריבה גדולה שנפחתה מלקבל רמונים והתקינה לישיבה וכו׳ (שם כ ד). בלויי נדה וכברה שהתקינן לישיבה וכו׳ (שם כז ה). תינוקות ורב מתקינין פרשיותיהן לילי שבת לאור הנר (תוספתי שבת א יב). מפני שמתקין צורכיו כל ימות השבת (שם כתוב׳ א א). שתי אבנים גדולות שתי חליות של עמוד שההקינן לחיות שופת עליהן יורה גדולה או מיחם גדול אינו טמא (שם כלים ב״ק ה ג). מסמר שעקמו לו להיות פותח ונועל טמא, התקינו לשמירה טהור, התקינו למנעל או למחרים טהור (כס שם ב״מ ב יד). היו ישראל מציעין בהמתן ומתקינין כליהן לצאת (מכי׳ דרשב״י יד ה, הפטעיין-מלמד, 49). אין התקדשו אלא התקינו עצמכם לפורענות (ספרי במד׳ לד). לאחר המזון מתחילין (בנטילת ידים) מן המברך, לא שיתקין עצמו לברכה (ירוש׳ ברכי ח ב). אין אדם רשאי ליקח בהמה חיה ועוף אלא אם כן התקין להם מזונות (שם כתוב׳ ד ט). אם התקינו לקבר מתחילה יש לו תפוסה (שם נזיר ט ג). אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד (ברכת התנים, כתוב׳ ח.) סלע שנפסלה והתקינה שיהא שוקל בה משקלות טמאה (ב״מ כב.). לאדם שעשה חופה לבנו והתקין מכל מיני סעודה (סנהי קח.). כמה מניקות התקנת לתינוקות, כמה ריכוכין התקנת למעוברות (מד״ר שמות ב). כמה מיני מזונות התקנת להם לחיות שבהן (שם שם ג). ואח״כ התקין מרכבותיו ענגים (שם שם טו). הלך אוהבו והתקין מטה של הדיוט מנורה של הדיוט וכו׳ התבייש והטמין את כל מה שהתקין שהיה הכל הדיוטות, א״ל המלך לא אמרתי לך שאצלך אני סועד, למה לא התקנת לי כלום (שם במד׳ טו). מסילות שהתקנת לירושלים (שם איכה, פתיה׳). והתקינו עצמיכם לסעודה (שם קהלת, בכל עת יהיו בגדיך). לפי שהייתי יודע שאתה עבד רע התקנתי לך כבלים ומגלבים (תנחו׳ מצורע יב). ואת יהודה שלה לפניו אל יוסף להורות לפניו, מהו וכו׳ להתקין לו בית תלמוד (תנחי בובר, ויגש יב). אם נזדמן לך חפץ טוב אפילו מאחד בשבת התקינהו לשבת (פסי׳ רב׳, מא״ש, קטו:). התקינו עצמכם לשיעבודה של מצרים (פסי׳ ר״כ, זכור, כד.).

—*ובמשמ׳ קבע, עשה תקנה: פרוזבול אינו משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן (שביעי׳ י ג). בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכו׳ התקינו שיהו מקרין את מי שיודע ואת מי שאינו יודע (בכורים ג ז). משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין, אמר ר׳ אליעזר לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד (ר״ה ד א). התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה וזכר למקדש (שם ד ג). התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החודש כל היום (שם ד ד). התקין רבן גמליאל הזקן שתהא (אלמנה) נודרת ליתומים כל מה שירצו וכו׳ (גיט׳ ד ג). הלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם (שם שם).

התקין הלל הזקן שיהא הולש את מעותיו בלשכה (ערכי׳ ט ד). רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מרחיקין ארבע אמות מן עקר גפנים לגדר (תוספתי כלא׳ ד א). הסורדת על בעלה זו משנה ראשונה, רבותינו התקינו שמתרין בה ארבע שבתות זו אחר זו (שם כתוב׳ ה ז). משרבו הרמאין התקינו שיהא זה נותן סימניות ומביא ראיה שאינו רמאי (שם ב״מ ב טז). והיו גדולי כהונה באין ונוטלין אותן בזרוע, התקינו שיהו מהלקין אותן בערבי שבת לכל משמר ומשמר (שם מ:מ׳ יג יח). אף מי שהתקין את התפלה הזאת על סדר התקינה (ירוש׳ ברכי ב ד). מאה ועשרים וכמה זקינים ומהם שמונים וכמה נביאין התקינו את התפילה הזאת (שם שם). מפני מה התקינו גואל ישראל ברכה שביעית (שם שם). משרבת תחרות בציפורין התקין ר׳ יוסי בן חלפתא שיהו משפחות עוברות והאבלים עומדין (שם שם ג ב). כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא מפני תלמוד (שם שם ג ד). והתקין שתהא הלכה כרבן גמליאל (שם ערובי׳ ד). זה ר׳ עקיבה שהתקין מדרש הלכות והגדות (שם שקל׳ ה א). ורבן יוחנן בן זכיי מתקין על דבריהן (שם ב״ה ד ב). מהו מנצפ״ך וכו׳ מה שהתקינו לך הצופים (שם מגי׳ א יא). הוא התקין שיהו בתי דינין יושבין בעיירות בשני ובחמישי (שם שם ד ה). אמר ר׳ יוחנן בן נורי בואו ונתקן שיהו הצרות חולצות ולא מתייבמות, תני לא הספיקו להתקין עד שנטרפה השעה (שם יבמ׳ א ו). באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים (כתובי מט:)[1]. — ובסהמ״א: וכשרואה ישראל מטר מתקין את הכיב עד שיצאו מים בשביל שלא יפסיד (סו״ת הגאו׳ מן הגני׳, 198).

—הִפְעִ׳, כתו״ם רק בינ׳ פָעוּ׳ *מְתֻקָּן, — שהתקינו אותו,

1) [בפיוט אל אדון (יוצר לשבת), נאמר, לפי נוסח כל הסדורים: קרא לשמש ויזרח אור ראה והתקין צורת הלבנה. ואמנם כבר הוער בטור (או״ח רפא, וע׳ בסדורו של בָּר), כי יתכן שהפיטן כתב: והקטין (על יסוד הדרוש הידוע), והמחבר רשם דעה זו בשם שד״ל.]

שהוכן: שני קברות היו מותקנין[1] לבית די (סנה׳ ו ה). תן לי שכר עיני אחת בעולם הזה ושכר עיני אחת מותקנת[2] לי לעתיד לבוא (ירוש׳ סוטה א ח). ומה מקיים בו (באברהם) היה, מותקן[3] להדריך פני כל העולם בתשובה, הן האדם היה, מותקן[3] למיתה וכו׳ נח היה, מותקן[3] לנס, משה היה, מותקן[3] לגואל, מרדכי היה, מותקן[3] לגאולה (מד״ר ברא׳ ל, תיאודור, 274). — ובסהמ״א, התקן: והושם כל דבר בו על מכונתו הטובה ותותקן על תקון הנאה והנאות (כ״י א״ה, מו״ה, הנמיכה, פתיחי). באמת הדבור למדבר לא התקן כי אם שיהיה מליץ כונתו לכל מבין וסובר (כ״א הקרא׳, גן עדן, הקד׳, ב.). בועד פרוזן שפ״ח הותקן שראשי המדינה שבכל קהלה וכו׳ (תקנות ליטא, האסיף הרכ״ד, 166). — ואמר הפיטן: מותקן תמורו פרח (יוס זה, קטע עבודת יוה״כ; Elbog., Stud. עמ׳ 175).

—הִתְפַּ׳, נִתְפַּ׳, *נִתַּקֵּן, ניתקן, — שתקנו אותו, תֻּקַּן: אפילו כספק טבל לא עשו אותו אילו בספק טבל ספק ניתקן, מחמת שני ספק לא ניתקן (ירוש׳ דמאי א ב). היו לפניו שני בריה, אחד ניתקן לדעתו ואחת ניתקן שלא לדעתו (שם תרומ׳ ד ד). טבל שלא ניתקין אסור לזה ולזה, משניתקן אסור לזרים ומותר לכהנים (שם סוט ב ב). שבדבר שנתקלקלו בו נתקנו (ברכ׳ מ.). יכול יוצא אדם ידי חובתו בטבל שלא נתקן, כל טבל נמי הא לא נתקן[4], אלא בטבל שלא נתקן כל צורכו, שניטלה ממנו תרומה גדולה ולא ניטלה ממנו תרומת מעשר (פסח׳ לה:). בעוה״ז מי שהוא מעוות יכול להתקן וכו׳ אבל לע״ל מי שהוא מעוות אינו יכול להתקן (מד״ר קהלת, מעות לא יוכל לתקון). — ובסהמ״א: כל תקנת רבו כאן הוא, אבל תקנת העבד אין כאן,

1) [כך במדב״ם ובכ״י קויפמן ובכ״י פארמה ובדפוס ראשון של הירושלמי. בשאר הנסחאות מתוקנין, פע׳.]

2) [במד״ר (במדי ט): מתוקנת, עי׳ פע׳.]

3) [בדפו׳ מתוקן, עי׳ תיאודור, הערות.]

4) [לפי רש״י: נמי לא איתקן, בארמ׳.]

אם נתקן במשפט הסמין לא נתקן בפריה ורביה (רש"י, חגי' נו:). כמצה זו שלא נתקנה בחימוץ כדת הלחם (תוס', גיטי' כב., ד"ה כמסמעו). ואפילו הנשאר בה (בעסה) מתתקן ומתחדש (רמב"ם, פתחי חכמה ב, כט.). — *ובמשמ' נקבע, הֻתקן: שלא נתקנו לומר אלא לכבוד שם המיוחד (רש"י, סוטה מ., ד"ה אינו אלא טועה).

—נִפעל, *נִתְקַן, — כמו פע': לא יתכן. כמו לא יתקן (רש"י, יחזק' יח כט). לולי שלשה היו נתקנים ענייני בני אדם, זקן שאינו נשמע ותאוה שאינה נמנעת וגאות אדם בנפשו (ר"י אל"ח, מבחר הפנינים, שער עזיבת התאוה).

*תֶּקֶן 1), ש"ז, — הדרך הראויה לפי הדין והסדר הקבוע, Norm; norm(e): תקן 2) הדבר לא תעלה לו ימי גמרו לא תעלה לו ימי ספירו (ירוש' נזיר ג י). — ומצוי ביחוד עם כ היחס ועם כנויים, *כְּתִקְנוֹ, *כְּתִקְנָם: כל המוציא מעשרותיו כתיקנן אינו מפסיד כלום (שם תרומ' ד ג). בראשונה כשהיו השנים כתיקנן, אבל עכשיו שאין השנים כתיקנן היא שביעית היא שאר שני שבוע (שם שקל' א ב). ברכה ראשונה כתקנה 3) (ברכ' עז.). עושין בסעודתן וכו' מברכים כתקנה 3) (שם שם). ולמה נכתב כאן, כדי להסדיר חדשים כתיקנן (ר"ה יח:). נמצאה עיסה נאפית כתיקנה ונאכלת כתיקנה (תעני' יט:). בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה וכו' (מגי' ב.). יצא מחותך ומסורס משיצא רובו הריהו כילוד, הא כתקנו הראש פוטר (נדה כט.). משיצא רובו כתקנו (ר' יוסי, שם שם). על שלא שמרתי הלה אחת כתקנה 4) בארץ ישראל הריני משמרת שתי חלות בסוריא (מד"ר שה"ש, אל תראוני). אם שמרתם שלי לקרותה (את שמע) כתיקנה אף אני אשמור את שלכם (תנחו' בובר, קדושים ו). שאין עושים בניי את המועדים כתיקנם כשם שנצטוו בסיני (פסיק' רב', על נהרות בבל, קלז:). — ובספה"א: מה מלח רִבּוּ קשת בתבשיל וכתקנו 1) יפה (תוספת למבחר הפנינים פרק לג, שער השתיקה, הברמן, סיני תש"ט, עמ' רפט). צורתה הולכת כתקנה (רלב"ג, המפיסה והמסבורה, 117). יוצא על דרך הכמת השעור ועל תקנת (שם שם).

*תַּקָּנָה 2), ש"נ, — כמו תִּקּוּן, ההורת דבר למצבו הטוב והראוי, Gutmachung; réparation; reparation: אבד כל שהוא חסר כל שהוא אין לו תקנה עולמית (ירוש' שבת סוף פרק ט). עבד שרבו מסיתין לו וניסת תקנה יש לו (חגי' ה.). עבד שרבו מקרבו לדונו וממהר להעידו תקנה יש לו (שם שם). עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו (שם שם). עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות תקנה יש לו (שם שם). מה כלי זהב וכלי זכוכית אע"פ שנשברו יש להם תקנה אף ת"ח אע"פ שסרח יש לו תקנה (שם טו.). מעשה בחסיד אחד שחית גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית (ב"ק פ.). החשוד על הטריפות אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו (סנה' כה:). זה נשבר ויש לו תקנה וזה נשבר ואין לו תקנה (מד"ר ברא' יד). — *ובמשמ' שפור והשבחה, הטבה: כפר שאין בו עשרה תקנתו קלקלתו ונעשה כעיר 3) (ירוש' מגי' א ו). מה אעשה שתקנתו קלקלתו (תעני' יז.). — ובמשמ' טובה ותועלת הבאה

1) [כך נהוג השם בלשון ימינו, ויש מנקדים תִּקֶן (יסטרוב), ואמנם אפשר שלפנינו בעקר מקור שהפך ש"ע מן תִּקֵּן, תִּקֵּן, ובכנ' תִּקְנוֹ וכד', כדגמת מִכְרָם מן מֶכֶר, וכד'.]

2) [בתוספת' (נזיר ה ב): תקון.]

3) [בדפוס': כתקונה.]

4) [בכפסי' ר"ב (שמעו, בובר, קיח.) כתיקונה. ושם: על שלא שמרתי יום אחד כתקונו בארץ ישראל וכו', וכך גם בדפוס' במד"ר שה"ש, וכך גם במדרש שה"ש, הוצ' גרינהוט, י..]

1) [מנקד: כְּתִקְנוֹ.]

2) [במשנ' ליוורנו תְּקָנָה (דמאי ג ו), וגם תַּקָּנָה (גיטי' ג ב, ד ו).]

3) [שאילו היה בו עשרה היה נידון ככפר שאם רצו להקדים (קריאת המגלה) ליום הכניסה מקדים, ועכשיו שאין י' בני אדם נעשה כעיר ואין קורין אלא בארבעה עשר (קרבן העדה).]

לפלוני: רוצה היא בתקנת בתה ובושת מחתנת (דמאי ג ו). — *וביחוד במשמ׳ חק או מנהג שקבעו חכמים לטובתו ולתועלתו של היחיד או הצבור, Verordnung; ordonnance; order: שטרי מקח צריך שיניח מקום חלוקת ומקום המוכר וכו׳ מפני התקנה[1] (גיט׳ ג ב). ואין מבריחין את השבויין מפני תקון העולם רשב״ג אומר מפני תקנת השבויין (שם ד ו). ועל המריש הגזול שבנאו בבירה שיתן את דמיו מפני תקנת השבים (שם ה ה). מהו מפני התקנה וכו׳ מפני תקנת בנות ישראל שלא יהיו מצויות להתגרש (ירוש׳ שם ג ב). כיצד תקנתן וכו׳ כונס התרשת ומוציאה בגט (יבמ׳ קי:). שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא טורח בסעודה ג׳ ימים וכו׳ (כתוב׳ ב.). עשה להם תקנה, כדי שלא יתכלו מן העולם (מד״ר במד׳ ה). — *תקנת המועדות, *תקנת הקרבן, קביעת שיתקימו המועדות בזמנם ויהא הקרבן קרב כתקנו: על ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו׳ על תשרי מפני תקנת המועדות (ר״ה א ג). וכשהיה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן (שם שם ד). — *ובכלל במשמ׳ חק וקביעת מנהג: עשה משה תקנה, נטל פתקים וכתב עליהם וכו׳ (ספרי במד׳ לה). ויש תקנה אחר התקנה (ירוש׳ ר״ה ד ב). תקנה תיקנו בו שישבע (שם כתוב׳ ט ז). חציו מתקנה וחציו מדבר תורה (שם גיט׳ ב א). אם כן מה הועילו חכמים בתקנתם (כתוב׳ י.). הואיל ותקנת חכמים היא לא תגבה אלא מן הזיבוריות (שם יב.) י׳ תקנות תיקן עזרא (ב״ק פב.). כאן קודם תקנה כאן לאחר תקנה (שם לז:). תקנות גדולות שנו כאן (ב״מ קיב:). — ובספה״א: שאין האשה נזונת ממטלטלין אלא בתקנת ישיבות (שו״ת הרי״ף ו). שרוב הקהל יתייעצו עם זקני הקהל ויתקנו תקנת במה שיתקנו ויקיימו אותה וזהו המנהג (שם יג). ומה שכוללים מן ההוראה במה שברא השם ית׳ ותקנת ממלכתו (פרוש יצירה לאנוקסל דונש בן תמים, כז.). וראינו תקנה זו לכל פורעי המס ולבני קהלינו וכו׳ (ספר העטרות לר״י ברצלוני, 188). דברים שעשאום סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות (רמב״ם, ממרים א ב). להיות בם לאדם אופני תועלת וכונת תקנה אלא שקצתם גלויים וקצתם נעלמים (ר״י א״ת, חו״ה, הבחינה ה). ראה היאך הופקדו אלו הכחות על הגוף לשמש אותו כמה שיש בו תקנתו (שם שם). ואין מי שיודע באופני תקנות העשוי והפסדו (שם הבטחון ג). דלות הנפש ועורונת בסבלות הגובר עליה מראות מה שיש בו מתקנתה (שם, הכניעה ב). ואתה יודע תקנותי ואופני הנהגתי (שם, חשבון הנפש ג). ואם אתה נוהג בחריצות הזאת וההשתדלות הזאת בתקנת גופך וכו׳ (שם, שם). ואין תקנת העולם שיהיו כל אנשיו נוהגים בפרישות (שם, הפרישות א). כי יש תקנה ומנהג בעיר לחתום סופרי הקהל על הקרובים (בר ששת, שאלה רכז). תקנת יהושע שנוהגת אף בחו״ל (טור חו״מ רעד). הלכה רווחת שבחרם תקנת הקהלות אין צריך רק שיפטרו זה את זה בעדים כשרים מרצון נפשם (הגהות מרדכי, יבמות פרק ה). ואע״ג שאי אפשר לו לקדש אותה שאינה משודכת אלא א״כ יעבור על תקנת הקהלות (תשו׳ מהר״י קולון פד). — ומצוי בספרות הרבנית תקנות שו״ם, כלו׳ התקנות הקהלות שפירא ווירמיזא מגנצא, ועוד[1].

תקע[2]), סמנו תָּקוֹעַ, ״תְּקוֹעַ, *תְּקִיעָה, תָּקַע, תֵּקַע.

תָּקַע, פ״י, וְתָקַעְתִּי, וּתְקַעְתִּיו, תָּקַעְתָּ, תָּקַע, וּתְקַעְתֶּם, תָּקְעוּ, תְּקַע, וְהִתָּקַע, תֹּקְעִים, תֹּקְעֵי, בְּתָקְעִי, הַתְּקוּעָה, וְתָקוֹעַ, וּבִתְקֹעַ, לִתְקוֹעַ, תִּקְעוּ, וַתִּתְקַע, יִתְקָע, וַיִּתְקַע, וַיִּתְקָעֵהוּ, וַיִּתְקָעֶהָ, וַיִּתְקָעֵם, תִּתְקְעוּ, יִתְקְעוּ, יִתְקָעוּ, וַיִּתְקְעוּ — נעץ בחזקה, einschlagen; enfoncer; to drive in, וביחוד בשמושים

---

[1]) [נ״א:] מפני האתקנה. כך הגרסה לפי עדית ריב״ג, למט. אלבאב אלמאשר, דף 181, משקל אפעל, והרקמה שם [שער י] דף 73. II [רשימת המחבר.]

---

[1]) [ע״פ שמוש זה של תקנה נתחדש בלשון ימינו תַּקָּנוֹן, במשמ׳ כל רשימת התקנות, אשר הצבור או חברה נוהגים לפיהן; Statut(en); statut(e).]

[2]) [גם בארמ׳ תקע באותה משמע כבעבר׳ וכוש׳ טַקַע (בהשפעת קע הנחציות) כלשון תקיעה בשופר בלבד, אולי כשאול מעבר׳ וארמ׳. אפשר שנולד השרש בחקוי לקול התקיעה.]

כגון תקע חרב (בגוף זולתו), ותקע יתד (באדמה) וכד׳: וישלח אהוד את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו וַיִּתְקָעֶהָ בבטנו (של עגלון) (שופט׳ ג כא). ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל ותשם את המקבת בידה ותבוא אליו בלאט וַתִּתְקַע את היתד ברקתו (שם ד כא). ויקח (יואב) שלשה שבטים בכפו וַיִּתְקָעֵם בלב אבשלום (ש״ב יח יד). — ותקע (חוטים, שערות) ביתד האורגים כדי לקבע אותם במקומם: ויאמר אליה (שמשון לדלילה) אם תארגי את שבע מחלפות ראשי עם המסכת. וַתִּתְקַע ביתד ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון וייקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת (שופט׳ יו יג–יד). — ובשמוש שבתמונת, תקע את פלוני יתד: וּתְקַעְתִּיו יתד במקום נאמן (ישע׳ כב כג). — ובקצור, לשון תקע אהל, בסמ׳ תקע יתדות אהל, נטה אהל: וישג לבן את יעקב ויעקב תָּקַע את אהלו בהר ולבן תָּקַע את אחיו בהר הגלעד (בראש׳ לא כה). אליה יבאו רעים ועדריהם תָּקְעוּ עליה אהלים סביב (ירמ׳ ו ג). — ותקע (כף), לערבות: בני אם ערבת לרעך תָּקַעְתָּ לזר כפיך (משלי ו א). רע ירוע כי ערב זר ושנא תוֹקְעִים[1] בוטח (שם יא טו). אדם חסר לב תֹּקֵעַ כף, ערב ערבה לפני רעהו (שם יז יח). אל תהי בְתֹקְעֵי כף בערבים משאות (שם כב כו). — ותקע כף (זולתו), כמו מחא כף, כתנועת שמחה, אף בשמחה לאיד על פלוני: כל שמעי שמעך תָּקְעוּ כף עליך (נחום ג יט). כל העמים תִּקְעוּ כף, הריעו לאלהים בקול רנה (תהל׳ מז ב). — ותקע האלהים את הארבה הימה: ויהפך יי׳ רוח ים חזק מאד וישא את הארבה וַיִּתְקָעֵהוּ[2] ימה סוף (שמות י יט). — ותקע את גוית פלוני או את גלגלתו במקום: וישימו את כליו בית עשתרות ואת גויתו תָּקְעוּ[3] בחומת בית שן (ש״א לא י). וישימו את כליו בית אלהיהם ואת גלגלתו תָּקְעוּ[3] בית דגון (דה״א י י). —ותקע בכלי מכלי הנשיפה, תקע את אויר נשימתו

1) [בסמ׳ תוקעי כף, בקצור החרוז, ויש רואים בצורה זו (כמו גוזזים וכד׳) שם מפשט בסמ׳ תקיעה, תקיעת כף.]

2) [אמנם לא מן הנמנע הוא שהעקר בגרסת: וַיְעַתְּקֵהוּ ימה סוף.]

3) [יש גורסים כאן הֹקִעוּ בסמ׳ תקעו, וצ״ע.]

לתוכו לשם השמעת קול, blasen; sonner; to blow, כגון ותקע (ב)חצוצרה: עשה לך שתי חצוצרת וכו׳ וְתָקְעוּ בהן וכו׳ ואם באחת יִתְקָעוּ ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל (במד׳ י ב–ד). ובני אהרן הכהנים יִתְקְעוּ בחצצרות (שם שם ח). וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וּתְקַעְתֶּם בחצצרת (שם שם י). — ועי׳ חצצרה, עמ׳ 1713. — ותקע בשופר, תקע בשופרות: ושבעה הכהנים וכו׳ עברו וְתָקְעוּ בשופרות וכו׳ והחלוץ הלך לפני הכהנים תֹּקְעֵי[1] השופרות והמאסף הלך אחרי הארון הלוך וְתָקוֹעַ בשופרות (יהו׳ ו ח–ט, וכעין זה שם שם יג). ורוח ה׳ לבשה את גדעון וַיִּתְקַע בשופר ויזעק אביעזר אחריו (שופט׳ ו לד). ושאול תָּקַע בשופר בכל הארץ לאמר ישמעו העברים (ש״א יג ג). וַיִּתְקַע יואב בשופר ויעמדו כל העם ולא ירדפו עוד אחרי ישראל (ש״ב ב כח). וַיִּתְקַע (שבע בן בכרי) בשופר ויאמר אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי איש לאהליו ישראל (שם כ א). וראה (הצופה) את החרב באה על הארץ וְתָקַע בשופר והזהיר את העם (יחזק׳ לג ג). ואדני ה׳ בשופר יִתְקָע והלך בסערות תימן (זכר׳ ט יד). — ובהשתמשות בחוזק, בלשון השירה והנבואה, תקע שופר: כנשא נס הרים תראו וְכִתְקֹעַ שופר תשמעו (ישע׳ יח ג). שאו נס בארץ תִּקְעוּ שופר בגוים קדשו עליה גוים (ירמ׳ נא כז). תִּקְעוּ שופר בגבעה חצצרה ברמה (הושע ה ח). תִּקְעוּ שופר בציון קדשו צום קראו עצרה (יואל ב טו). תִּקְעוּ בחדש שופר בכסה ליום חגנו (תהל׳ פא ד). — ותקע בִּתְקוֹעַ, עי׳ תְּקוֹעַ. — ותקע תרועה, הריע בשופר בתקיעות תקיעות מרכות[2]: וּתְקַעְתֶּם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה, וּתְקַעְתֶּם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה יִתְקְעוּ למסעיהם (במד׳ י ה–ו). — ובמגלות מדבר יהודה: ואחר י ת ק ע ו להם הכוהנים בחצוצרות המשוב וכו׳ ו ת ק ע ו הכוהנים בחצוצרות המקרא וכו׳ ו ת ק ע ו הכוהנים בחצוצרות קול מרודד וכו׳ ו ת ק ע ו להם הכוהנים תרועה שנית וכו׳ (מלחמת בני אור בבני חשך, דף 8, שורות 2–7, ידין, 306).

1) [כך הקרי. הכתיב: תקעי.]

2) [ע׳ תְּרוּעָה.]

—ובתו"מ: תוקע יתד באמצע ומקיף לה (לשדהו) ארבעת סהרים מארבעה רוחותיה (תוספת׳ סני׳ ב טו). מעשה בשני כהנים שהיו (שוין ו)רצין ועולין בכבש דחף אחד מהן את חבירו לתוך ארבע אמות נטל את הסכין תקע לו בלבו (סם יוה"כ א יב; וכעין זה סם סבו׳ א ד; ספרי במדי קסא; ירוש׳ יומא ב ב; יומא כג.). מסמר שהוא מעלה ומוריד בו קנה לבסים טהור וכו׳ תקעו חיבור לטומאה (תוספתי כלים ב"מ א ח). לזגג שהיה בידו קופה מליאה כוסות ודייטרוטין, בשעה שהיה מבקש לתלות הקופה היה מביא יתד ותוקעה ותולה עצמו בה (מד"ר ברא"ס׳ כח). — *ותקע, במשמ׳ תקע בשופר: ועמדו שני כהנים וכו׳ ושתי חצוצרות בידיהן, קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו, הגיעו למעלה עשירית תקעו והריעו ותקעו, הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו, היו תוקעין והולכין עד שמגיעין לשער היוצא למזרח (סוכה ה ד). בר"ה תוקעין בשל זכרים וביובלות בשל יעלים (ר׳ יהודה, ר"ה ג ה). התוקע לתוך הבור וכו׳ אם קול שופר שמע יצא (שם שם ז). יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה, משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין (שם ד א). ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנת שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבא תוקעין וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד (שם שם ב). סדר ברכות אומר אבות וכו׳ ואינו תוקע, קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע (שם שם ה). אין מעכבין את התינוקות מלתקוע, אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו (שם שם ח). יום טוב שחל להיות בערב שבת תוקעין ולא מבדילין, במוצאי שבת מבדילין ולא תוקעין (חולי׳ א ז). — *ובגרימת נזק על ידי תקיעת שופר וכד׳: תקע באזנו וחרשו פטור אחזהו ותקע באזנו וחרשו חייב (קדוש׳ כד:). — ובהשאלה אף *תקע תרנגול ושבר כלי בקריאתו: תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נזק שלם וכו׳ סוס שצנף וחמור שנער ושברו כלים וכו׳ (שם שם; וכעין זה ב"ק יח:). — *ותוקעי קרנות: שמונים אלף זוג של תוקעי קרנת היו מקיפין את ביתר, וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות (ירוש׳ תעני׳ ד ח). — *ותקע לחברו, הכהו מכת אגרוף [1]: התוקע לחברו נותן לו סלע וכו׳, סטרו נותן לו מאתים זוז וכו׳ (ב"ק ח ו).—ובצרוף לא ברור כל צרכו, *תקע לבו לאביו שבשמים: ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים וכו׳ ולמה נקרא שמו אשחור שהשחירו פניו בתעניות, אבי שנעשה לה כאב, תקוע שתקע לבו לאביו[2] שבשמים (מד"ר שמות א). — *ותקע עצמו לדבר הלכה: רע ירוע כי ערב זר [ושנא תוקעים בוטח], רעת אחר רעה תבא למקבלי גרים ולערבי שלציון ולתוקע עצמו לדבר הלכה, מקבלי גרים כר׳ חלבו דאמר ר׳ חלבו קשים גרים לישראל כספחת בעור, ערבי שלציון דעבדי שלוף דוץ, תוקע עצמו לדבר הלכה, דתניא רבי יוסי אומר כל האומר אין לו תורה וכו׳[3] (יבמ׳

---

[1]) [כך לפי פרוש אחד בלבד, כדברי רש"י בבכור׳ נ: (אשר שם הובאה משנה זו): התוקע הסכה את חברו באזנו לשון מורי בב"ק, וכאן שמעתי תוקע ממש שתקע מפיו באזנו וכו׳, וע׳ גם בדברי רש"י בקדוש׳ יא ז.]

[2]) [הואיל והמלת אבי (תקוע) ככר נדרשה בענין, נראה שהעקר אך: תקע לבו בשמים, בלי מלת לאביו, וכן נוהג „תקע ב" בלשון, אך לא „תקע ל", וצ"ע.]

[3]) [אין פרושי המפרשים מניחים את הדעת ואינם יוצאים ידי הכתוב במשלי יא טו ובטוייו, שהדרוש בא לפרשם. ואמנם ברור הנאמר א) על "רע ירוע": רעה אחר רעה תבא ל; אבל ב) "כי ערב זר" נדרש בשתי דרשות, האחת: למקבלי גרים, כאלו הבין הדורש ערב זר במשמ׳ עֵרֶב גרים זרים בישראל, שלא כתכנו העקרי של הכתוב כולו, ועל כן נראה שדרשה ראשונה זו של „כי ערב זר" אך נוספת לדרוש העקרי של הכתוב כלשון ערבות, בדרשה השניה: בערבי שלציון, וע׳ בסמוך על בטוי זה. ואשר לדרשה השלישית, "ולתוקע עצמו לדבר הלכה", הרי ברור הדבר, שהיא באה לבאר את סוף הפסוק „ישנא תוקעים בוטח" (שאך מעתיקי הספרים השמיטוהו, כדרכם במקומות אין מספר), ומכאן שגם הצרוף תוקע עצמו לדבר הלכה כונתו לערבות, בדומה לשמ:ש הנפעל באיוב יז ו: שימה נא ערבני עמך מי הוא לידי יִתָּקֵעַ. וע׳ בדברי העורך המפורטים ב„לשוננו" כא, 69 וכו׳. ולפי הנאמר שם כונת המלים ערבי שלציון היא כרמז לאותם בני אדם במעשה שסופר על שלציון, ז"א על שלמציון (שלמצו, ובספרים גם

קס:, ופי' ילקוט סמעוני ב תתרעד). — ובתפלה: תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גליותינו (ברכה עסירית בתפלה ס"ע הנקראה קבוץ גליות) [1]. — ובסהמ"א: שתי קרניו של איל של שמאל תקע בו הקב"ה על הר סיני וכו' ועתיד לתקוע בו לעתיד לבא בקבוץ של גליות (פד"א לא.) לא ישיח לא תתוקע ולא הצבור בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד וכו' זה שתוקע כשהן יושבים תוקע על סדר הברכות (סו"ע או"ח תקלב). — *ותקע מסמרות: מסמרות שמחזיקין בהן התקרה העשויין לתקוע אותו בעצים אינן מקבלין טומאה, וכן המסמרות שתוקעין אותן בכותלים לתלות בהן (רמב"ם כלים י א). — *ותקע תורתו בלב פלוני, במשמ' החדיר בו את תורתו: חזרו (העם) ואמרו, משה בשר ודם עובר, כך תלמודו עובר וכו', הלואי יתקע תורתו בלבנו כמות שהיה, אמר להם אין זו עכשו, לעתיד לבא הוא. שנאמר נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה (ילק"ש סה"ש תתקפא). — ואמר המשורר: מכין בצלעותי מכון שבתו ועל לחות לבבי אחלו תקע (רסב"ג, לבי באימת אהבה, ביאליק-רבניצקי א, 83). שתקים רקע ארקים תקע ניצוץ בקע (הוא, סם ב, 180). — *ותקע לבו של פ', במשמ' נקפו לבו, בחרטה: ויחר אף אלכסנדר וישלך עליו אבן ויפגע בו וימות ואחרי כן תקע לב אלכסנדר, אמר אולי אמת היה דברי זה (יוסיפון, גינצבורג, עח). — *ותקע עיניו, התאמץ לראות: ומרוב תקע וקבע עמידת העינים של אדם התוקע וקובע ומעמידם לראות וכו' (סבתי דונולו, פרוש ספר יצירה א). כי מרוב איחור הראווה יתקע העינים וכו' שיקבע ויתקע ויעמיד את עיניו להביט (הוא, סם).

— ניב' ספי תָּקוּעַ. — שתקעו אותו, יתד תקועה: ביום ההוא נאם ה' תמוש היתד הַתְּקוּעָה במקום נאמן ונגדעה ונפלה ונכרת המשא אשר עליה (ישע' כב כה). — ובתו"מ: תני תקועים חיבור לטומאה ולהזייה, קבועים חיבור לטומאה ואינו חיבור להזאה (ירוסי' סבת יב יא). נמצא עומד על מטתו והסכין תקועה בלבו אין עורפין (סס סוטה ט ב). — *ותקוע אצל פלוני, רגיל ומצוי אצלו: אמש נראה לי ר' יוסי בר' חנינא אמרתי לו אצל מי אתה תקוע, אמר לי אצל ר' יוחנן, ור' יוחנן אצל מי, אצל ר' ינאי וכו' (ר' זירא, ב"מ פה:). — ובסהמ"א: לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק (רס"י, במדי' כד כא). מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר ש"ם הר ההר תקוע בים וההר גבול צפוני לא"י הוא (הוא, גיטי' ח.). ויכנס המורא והאהבה תקועים בנפשו כל ימי חייו (ר"י א"ה, כוזרי ד ה). ויבקש הזרע ההוא כמו המעשה ההוא לחכמה הנפלאה התקועה בו, הנקראת אצלם טבע (הוא, סם ה י). ואם נעקרה אפילו צלע אחת וחצי חוליותה עמה שהצלע תקועה בה הרי זו טרפה (רמב"ם, סחיטה י ב). אשה ראשונה שאדם בועל אהבתו תקועה בלבו עולמית (חזקוני, ברא"ס' כט ל). — ואמרו משוררים: זמן בוגד כמו חצים תקועים בגמלו רע לכל מטיב כמותך (ר"ם הנגיד, דבריך בתוך לבות, בן תהלים, הברמן ב, 58). אני שותק ושמע מעשי עד למרחוק בשופרות תקועים (הוא, סם, 54). קנינך יתדות גבעות בתבל תקועות באונך, ושבע רקיעות באויר קבועות בגאונך (ר"י אבן גיאת, קנינך, סער הסיר, 20).

—נפע' נִתְקַע, יִתָּקַע, יִתָּקֵעַ, נִתְקַע שופר, נתקע בשופר, — הריעו בשופר: והיה ביום ההוא יִתָּקַע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם (ישע' כז יג). אם יִתָּקַע שופר בעיר ועם לא יחרדו (עמוס ג ו). — ונתקע כערב ליד זולתו, במשמ' קבל ערבות על עצמו: שימה נא ערבני עמך מי הוא לידי יִתָּקֵעַ [1]

של ציון, ובכ"י רומי שלציון במלה אחת), היא שלומית המלכה, אשתו ויורשתו של ינאי המלך, שבאו לפניה בני אדם שהיו ערבים לזולתם. ולפי דברי ההמשך היו „עבדי שלוף דוץ", בלו' עשו קימוליא (שנתפרשה במלת שלוף דוץ בבבלי), ושהיא κιμώλια (γῆ), cimolian earth, שהשתמשו בה כדי להעביר כתמים מבגד וכד', ואשר בספור שנרמז אליו בודאי שמש בנסיון של זיוף ורמאות אלא שלא הצליחו, ותבוא עליהם רעה. ועי' תָּקוּעַ, הערה.]

1) [עי' מגלה יז:.]

1) [ע' בדברי העורך בפרושו לכתוב, ובהערות לבנין קל.]

(איוב יז ג). — ובתו"ם, גם במשמ' ננעץ, נכנס: ולפי שגנב (אבשלום) ג' לבבות, לב אביו ולב ב"ד ולב ישראל וכו' ולפיכך נתקעו בו ג' שבטים (סוטה א ח). נפל מן הגג ונתקע (ביבמתו) חייב בארבעה דברים וביבמתו לא קנה (יבמ' נד.). — *ובמשמ' ארע לו לאדם, בא לידי: אוי לו לדור שכן נתקע, אוי לו למי שעלתה בימיו כך (תענ' כד.). — *ונתקע תלמוד תורה בלבם: בשעה ששמעו ישראל אנכי ה' אלהיך נתקע תלמוד תורה בלבם והיו למדים ולא היו משכחין (ר' יהודה, מד"ר שה"ש, יפקני מנסיקוס פיטו). — ובסהמ"א: שרשרת, לשון שרשי אילן המאחזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ (רמ"י, שמות כח כב). אשריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם (תוס', במדי כד כג). וכשחיה נופלת בראשו אחד מתוך שמתפרקת ומתנתקת לצאת המצודות מתקלקלות כולן וראשו השני נתק ממקום שנתקע (תוס', גילה כד:). דכיון דשלא מדעת נפל כגון מן הגג על הבהמה אע"פ שנתקעת צפרנו בגבה אין משליך בה ארם (תוס', חול' נג.). — ואמרו פיטנים: בטרם הרים הטבעו זויות עולם בי נטעו הררי ישראל בי נתקעו הררי עד בי נתידעו (כ"א קליר, ובכן ה' קנני ראשית דרכו, יוצר ליום א' שבועות). וקרא אל האין ונבקע ואל היש ונתקע ואל העולם ונרקע (רסב"ג, כתר מלכות).

—הפעי', *הִתְקִיעַ, — עמד על התוקע וקרא לפניו את סדר התקיעות שיתקע: העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה, השני מתקיע ובשעת החלל הראשון מקרא את ההלל (ר"ה ד ז). — ובסהמ"א, גם כמו תקע, קבע: שערי רקיע בו מאורות התקיע וממנו זורחים במקומם להשקיע (שערי שמים, מחנה לעמי"ת יום ב'). לפת רקיע ועץ פרי התקיע מאורות הבקיע (רסב"ג, מי כמוך מחקים רקע, ביאליק-רבניצקי ג, 130).

—פעי', *תִּקַּע, — כמו קל, תקע בשופר: סימן היה למשה בענן, אימתי היה מסתלק, כיון שהיה רואה אותו מסתלק היה אומר קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו וגו' והענן מסתלק, היו כלן מתקעין ליסע [1] ומיושבין את כליהם וכו' (תנחומ' במד' יב).

תֵּקַע, ש"ז, — תקיעת בשופר: הללוהו בְּתֵקַע שופר הללוהו בנבל וכנור (תהל' קנ ג). — ובסוס"א, תקע כף, כמו תקיעת כף: ערבני, בתקע כף להתווכח יחד כמו מי הוא מאלה לידי יתקע ויושיב לו (רס"י, איוב יז ג) [1].

א. תקף [2], ממנו *אַתְקָפָה, *הַתְקָפָה, תַּקִּיף, *תְּקִיפָה, *תַּקִּיפוּת, א. תֵּקֶף, תֹּקֶף, *תְּקֹף, ועי' תְּקוּפָה.

ב. תקף [3], ממנו ב. *תֶּקֶף.

א. תָּקַף, פ"י, תִּתְקְפֵהוּ, יִתְקְפוֹ,—התנפל והתגבר על זולתו, angreifen; assaillir; to attack: תִּתְקְפֵהוּ לנצח ויהלך משנה פניו ותשלחהו (איוב יד כ). יבעתהו צר ומצוקה תִּתְקְפֵהוּ [4] כמלך עתיד לכידור (שם טו כד). ואם יִתְקְפוֹ האחד השנים יעמדו נגדו (קהלת ד יב). — ובתו"ם: וצריך לתקפו (את הגר) במים (יבמ' מו.). שנתכוון לאשתו ותקפתו יבמתו ובא עליה שניהם אנוסים וכו'

---

1) [אין זו אלא לשון תקיעה בחצוצרות, כלשון הכתוב (במד' י ח וכו'): ותקעתם תרועה ונסעו המחנות. ואך טעות היא בדברי עץ יוסף: פי' היו משלפין יתדות האהלים התקועים בארץ ובילקוט גרס כלן מתקרבין ליסע ע"כ. ואין גרסת הילקוט יוצאת ידי לשון המאמר: סימן היה וכו'.]

1) [בלשון ימינו נוהג תֵּקַע במשמ' זיז שבכלי הנתקע לתוך שֶׁקַע שכנגדם, לשם חבור הזרם החשמלי.]

2) [שרש זה והנגזר ממנו שאולים הם בעבר' מארמ', ואם צדקו נֶלדקי (ZDMG 47, 102) ואחרים בדעתם שהשרש מקביל לערבי' ת'קף a), כי אז היה צריך להיות בעבר' שקף.]

3) [שרש משני, שנגזרו אותו פיטנים מן תְּקוּפָה.]

4) [אמנם בנוסח זה, שנולד לדעת העורך (ע' בפרושו משנת תשי"ד לכתוב) בתרגום לא מדיק מארמ', אין הדברים מובנים, ועקר הכונה היא כאלו נאמר: יבעתהו צר ומָצוק. הוא התגבר, כמו (בארמ': התתקף חֵן) מלך עתיד (אחד המלכים, עתודי הארץ מימי הקדם), לכידור (ז"א למלחמה).]

a) ثقف

שנתכוון לאשתו ותקפותו עובדי כוכבים ודבקום זה בזה ובא עליה (שם כז.). תינוק שתקף בעבדיו וירד לתוך שדה של חבירו ואמר שלי הוא (ב"ק קיב:). שלא יהא כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של חבירו ואומר שלי הוא (ב"מ ג.). תקפו כהן מוציאין אותו מידו (שם ו:). התוקף עבדו של חבירו ועשה בו מלאכה (שם סד:). — *ותקפה עליו משנתו, שכח את משנתו (קשתה ממנו משנתו): כל השוכח דבר ממשנתו וכו' יכול אפילו תקפה עליו משנתו (אבות ג ח). — *ותקף עליהם על השעבוד: חרב הבית התחילו מונים לחורבנו וכו' תקף עליהם עול השיעבוד התחילו מונים לשיעבודם (ספרי במדי' קד). — *ותקף עליו יצרו: שלשה הן שתקף יצרן עליהם ונשבעו לו, יוסף דוד ובועז (ר' יוסי, מד"ר ויקי' כג). — *ותוקף את חברו בדין: התוקף את חבירו בדין אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד (סנה' לא:). — ובסהמ"א: שהיה יצרן תוקפן על עריות (רש"י, סנה' סג:). ובשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית שעל ספק הוא מיצר ויצרו תקפו ואומר טהורה היא ועל חנם אני מונע (הוא, שם קג.). תקפתו (חבחמה לרועה) ועלתה לראשי צוקין ותקפתו ונפלה (רמב"ם, פירוש ג ע). המתכוין להנאת תענוג לבדו יצרו תקפו ומזריע בטהירות (ר' יוסף בן גשמיאל, משלי יע ג). היו שניה' אדוקי' בה ותקפה האחד מחבירו בפנינו (טור חו"מ קלח). התוקף בספינתו של חברו או בשאר מטלטלי ועשה בה מלאכה וקלקלת (שם שפג). היא האשה וכו' מהרה קל תקפה יצרה הכרוך עליה כנחש לתת דודי בעצתך טובה (ש. פפנהיים, ד' כוסות, כוס ב"ד ה' א). — *ותקפה חִבתן עליהן: אחר שנתקשרו בה מעצמן תקפת חיבתן עליהן (רש"י, סנה' סג:). — *ותוקפי עברות, במשמ' כובשי עברות: אז איתם אלו תוקפי עבירות במה דאת אמר איתן מושבך (סו"ע יע, וכעין זה ילק"ש תהל' תרע"ז). — *ותקפת עליו ידו, נהגו בו ביד קשה: ויד האומות עלינו תקפה וכובד האבן ונטל החול וכבד משתיהם עלינו (רש"ע פאלקירא, סמבקש, זוקמים, יב). — *ותקף

את פלוני לדין: ראובן שתקף שמעון לדין (שערי תשוב' מהר"מ מרוטנברג סג). — ואמרו משוררים ופיטנים: ואמאסה כלנה הכי לעצור חונם ידיהם תוקפות חויות (ר"י אלחריזי, תחכי קאמיקא, 458). שיפר הבת במשכצות זהב מלובשת וכו' תקף לשלחה כי בחפזון מגורשת, לחומצת בצק לא הספיק מלשת (אמסום עת, זולם לבשולין, מחזי ויטרי, תסב).

—הפעי', הִתְקִיף,—צורת מספקה בכתיב שבמקרא: באשר הוא אדם ולא יוכל לדין עם שהתקיף[1]) ממנו (קהלת ו י). — ובסהמ"א במשמ' של בנין קל[2]): ותתקיפו עליו באתקפות מחוורות ששוברין דבריו ולא מצא מהן מנוס (נקים גאון, ברכות יט:). מצינו מתקיף שאינו מקשה לשום אדם רק לעצמו שהיה תמיה בעצמו על דבר משנה וידע שהוא אמת אלא מתמיה לדעת טעמיה (לפון למודים ט ג, לאו הכיחוק, הכריתות קסא, אמפעי מו.).

—נפעי', *נִתְקַף, — שתקפו אותו, ואמר הפיטן: נעלץ צועד נאמן עד נוטרים מועד נתקפים מחמעד (אל נפא, יוצר לשבת ברחשית). בשרפים לאלפים בחיל כבד מאד נתקף (רסב"ג, סנאגים אהכנים).

— פעי', *תִּקֵּף — חִזק, אִמץ: מי שאתה רוצה לעשות צדקה עמו אתה מגביהו ומתקפו כהררי אל (רש"י, תהל' לו ז).

ב. *תְּקַף [3]), פ"ע, תקפה תקופה, — באה, חלה: החודש אשר ישועות בו מקיפות החוסים בו מתקיפות ומנו מתחילות ותוקפות וועד ראש לארבע תקופות (ר"א קליר, ראשון אמלא, סבעתא לפרשת החדש).

— הפעי', *הִתְקִיף, פ"ע, — כמו קל: החוסים בו מתקיפות ומנו מתחילות ותוקפות וועד ראש לארבע תקופות (ר"א קליר, ראשון אמלא, סבעתא לפרשת החדש).

---

1) [כך כתיב, קרי שֶׁהַתַּקִּיף, ע' תַּקִּיף.]

2) [על פי הארמ' שכתו"ם, כגון: מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, אדרבה וכו', שבת סטו, מתקיף לה רב אשי אדרבה וכו', חולי סג., ועוד.]

3) [ע' בהערה לשרש.]

תֶּקֶף, ס"ז, — אחד מטעמי המקרא בספרי תא"ם שכנגדו רביע ביתר הספרים: חמישי לו נצח, ביד ואצבע נפצח, מחודר ומנוצח, ששי לו תקף, ממעל עולה ושקף, בשני דרכים מתכף (דקדוקי הט"עמים, בר-סעריאק, 20).

תֹּקֶף [1], ס"ז, בְּתָקְפִּ, תָּקְפּוֹ, — חוזק Kraft, Gewalt; force, vigueur; strength, power: ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תֹּקֶף לקים את אגרת הפרים הזאת השנית (אסתר ט כט). וכל מעשה תָקְפּוֹ [2] וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך (שם י ב). וישם פניו לבוא בְּתֹקֶף כל מלכותו (דני' יא יז). — ובתו"מ: וישב הים לפנות בקר לאיתנו (שמות יד כז), אין איתנו אלא תקפו וכו' רבי נתן אומר איתן לשון קשה (מכי' בשלח ו). כי לא כצורנו צורם (דבר' לב לא), לא כתוקף שאתה נותן לנו אתה נותן להם, כשאתה נותן להם את התוקף הם מתנהגים עמנו במדת אכוריות הורגים ממנו ושורפים ממנו וצולבים ממנו (ספרי, האזינו שכג; וכעין זה מדרש תנאים, דברי לב לא). תוקף, כל תוקף, את כל תוקף, תוקף זה תקפו של המן, כל תוקף זה תקפו של מרדכי, את כל תוקף זה תקפו של אחשורוש (ירוש' מגי' ג ג, וכעין זה בבלי שם יט.). תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז, תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש (סנה' יט:). תתקפהו לנצח ויהלך (איוב יד כ) וכו', תוקף שנתן הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, לנצח לעולם היה, ויהלך, כיון שהניח דעתו של הקב"ה והלך אחר דעתו של נחש (מד"ר בראשי' טז). עד שלשה ימים תוקפו של אבל קיים, למה שצורת הפנים ניכרת (בר קפרא, שם ויק' יח; וכעין זה ירוש' מו"ק ג ה, מד"ר בראשי' ק). בנוהג שבעולם כל האבלים אבלן מתמעט והולך עד לשבעת הימים, תקפו יום ראשון, וכל שהוא הולך הוא תשש עד שהוא י"ב חדש (שם אסתר ה, אבל גדול ליהודים). — ובקצור, *תקפו של יום, של עולם, במשמ' זמן תקפו, מקום תקפו: ויהי בעצם היום הזה, אין עצם אלא תוקפו שליום (מכי' דרשב"י, שמות יב מא, אפשטין-מלמד, 87). מתחת זרועות עולם, מלמד שא"י היא תוקפת של עולם (ספרי וזאת הברכה שנו). — ובספהמ"א: שתעמוד בגובה ותוקף ולא יגיעך רע (רלב"ג, איוב כב כט).—*ותוקף יצרו: שנעץ (יוסף) אצבעותיו בקרקע ונסמך עליהן כדי שיתייסר ויטרד בצערו ויעבור תוקף יצרו (רש"י, סוטה לו:). מכה אברו ומתוקף יצרו (הוא, כריתי ה:, ד"ה מנסרו). — *ותקף תאותו: מעלת האדם כפי גובר דעתו על תאותו, וחסרונו כפי תוקף תאותו על דעתו (ר"י זבארה, ס' שעשועים, דודזון, 90). — *ותקף הם בחרות: והוזהר האדו' על זה בתחלת תוקף תום בחרותו ובראשית בוא' בחיוב שמירת נפשו, והם ג' הדשים ראשוני' נ' שתתחיל להביא שתי שערות וכו' (ס' הסכון, מלות רמח). — *ואנשי תקף: אלוה כשיחרה אפו לא ישיב אותו עד שיכנעו החתיו גבורי הגבורים והם העוזרים אנשי התוקף (אוהב משפט לאיוב ו יג). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ועל העבד יגלה תקף האדון וכבודו (רסב"ג, כתר מלכות). המנהיג כל כוכבי שמים וגלגליהם ממזרח למערב לתוקף מהלכו (הוא, שם). שאל סהר חצי ירח ויגיד לך תקפו, שאל שמש בצאתו (הוא, הכרפאה הזמן ממתלאו). ונתנה תקף קדשת היום כי הוא נורא ואיום (ונתנה תקף, מוסף לר"ה ויוה"כ). מי יאמר תוקף מלוליך, מי ידבר אומץ מהללך (מי ימלל גבורות היילך, קרוי' למוסף יום הכפורים). ססך ותקף אות ופלא לגדלה, שרפת נשמה וגוף לא כלה (הלל בן יעקב, אמוני פלומי ישראל, סלי' למוסף יום הכפורים).

---

[1] [אין להניח צורת נקבה תקפה ע"פ גרסה כזו בדפוס לובלין של פרוש רש"י לירמ' מט לה בעוד שברב הדפוסים, גם דפוס וניציה בכלל, כתוב: את קשת עילם את תקות עילם (ויש שנוסף, בטעות: פ"א חוקת עילם). ואמנם אין גם זו הגרסה הנכונה, אבל רש"י הביא, כדרכו, את דבר ת"י, שהוא ית תקוף עילם, אלא שנכתב, בקצור, תקו' עילם, והוא שנקרא אח"כ בטעות: תקות.]

[2] [נ"א: תָּקְפּוֹ, פ רפה.]

*תְּקֹף [1]) ש"ז, — חֹזֶק, כמו תֹּקֶף: אוהב אמונה אוהב תקוף ומוצאו מצא הון (ב"ס ו יז).

*תָּקַר, קל לא נמצא במקורות.

— פע', בינ' *מְתֻקָּר, — כמו מקרה: דגול בידו ארץ ומחקר היך ישכן בהיכל מתקר [2]) והיכל ואדמה ברעש יקרקר (רסב"ג, ססקים ולחקים, ביאליק-רבניצקי ג לב, 64).

*תֶּקֶר, ש"ז, — כמו תִּקְרָה: שנאני מרומים דרים ברום תקר, ולהקת הדומים הוגי שיר הבקר וכו' גדול יי' ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר (רסב"ג, סבאני מרומים, ביאליק-רבניצקי, ה, 87).

*תִּקְרֹבֶת [3]), ש"נ, מ"ר תקרובות, — מתנה: שבעה גנבין הן וכו' המסרב בחבירו לארחו ואין בלבו לקראותו, המרבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל וכו' (תוספת' ב"ק ז ח; ובנקבאות קרובות לזו שם ב"ב ו יד, מכי' דר"י משפטים יג, ירוש' דמאי ד ו [4]), שם ע"ז א ג, חול' לד.). — *ותקרובת עבודת כוכבים, מנחה שמגישים לאלילים: מנין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמאה באהל, שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים (תהל' קו כח), מה מת מטמא באהל (ואסור בהנאה) אף תקרובת עבודת כוכבים מטמאה באהל (ואסורת בהנאה) (רבי יהודה בן בתירא, ע"ז לב:; וכעין זה שם מח:, חול' יג:). — ובסהמ"א: בשר או יין או פירות שהכינום להקריבם לעבודת כוכבים וכו' הקריבום לפניה נעשו תקרובת (רמב"ם, עכו"ם ז טו). הזבחים שהעובדי כוכבים זובחים לתקרובת עבודת כוכבים שלהם, הם עצמם אוכלים ומתפרנסים מאותו תקרובת (חזקוני על התורה, וילנא, תרס). — ואמרו פיטנים: חפוץ שמוע מתקרובת [1]) עולים, להקשיב מחלב אילים (אליה בר שמעיה, עם הי חזקו, סלי' לעפ"ת יום ס'). שחיטה זריקה וקבלה מקריבים ומגישים, תקרובת [1]) מנחה טהורה נפשות הקדושים (דוד בירבי משלם הקטן, אלהים אל דמי לדמי, סלי' ליוה"כ). המקריבים תקרובת מנחה רוח נשברה, דכאות רוח תחת עולה תמורה (בנימין בר זרח, אמונים בני מאמינים, סלי' ליוה"כ). חשוב נא ואת תקרובת ערבה ומתוקה, קרבן מנחה רצוית וקטורת סמים דקה (אמונה אומן, סלי' לצום גדליה).

*תִּקְרָה, ש"נ, מערכת הקורות שהגג נכון עליהן, Gebälk; poutrage; beams: הבית והעליה של שנים, נפחתה העליה ואין בעל הבית רוצה לתקן וכו' התחתון נותן את התקרה, והעליון את המעזיבה (ב"מ י ב [2]); וכעין זה תוספתי שם יא ג). כותל חצר שנפל וכו' סמך לו כותל אחר, אף על פי שלא נתן עליו את התקרה, מגלגלין עליו את הכל (ב"ב א ז). לא היה שם (בשילה) תקרה, אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן (זבח' יד ו). ושרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם

---

1) [ע"פ חלוף הצורות תוקפא תקוף (ז"א תְּקֹף) בארמ' שבתו"ם.]

2) [אלה דברי המהדירים שם: פעל מן „תקרה", כמו תורם מן „תרומה"; כלו' מקורה עדה"כ המקרה וגו' (תהל' קד ג) ע"כ.]

3) [ע"פ הארמ' שבתרגומים, כגון תקרובתא לעשו אחוהי (במק' מנחה לעשו אחיו), בראש' לב יד.]

4) [במקום זה הגרסה: לא יסרב אדם בחבירו לארחו בשעה שהוא יודע שאינו רוצה ולא ירבה לו בתקרובת בשעה שהוא יודע שאינו מקבל. מהו בתקרובת ידע דהוא רחיץ והא מטרח עלוי ע"כ, ושם ע"ז א ג במק' תוספת זו: מהו בתקרובת רחוץ (נ"א רחיץ) בזווי אוחרי, ופרש בעל פני משה במקום זה: מהו בתקרובת: מאי לשון תקרובת דקת:י ולא קאמר מתנות, רחיץ בזווי אוחרי. כלומר דאפילו דבר כזה אסור, כגון שיש לו הרבה אורחים וכו' וכבר אין מקום פנוי לזה לישב ומסרב בו ואומר רחוץ ידך ושב בזוית אחרת וכו', ואולם מהו בתקרובת פרושו: מה ענין התקרובת, מתו „לא ירבה לו בתקרובת", כיצד היו מפצירים לאורח בהצעות תקרובת, ומכאן התשובה: רחיץ (כלו' טול ידיך), ואם אין מקום בזוית זו נמצא מקום בזוית אחרת. כן הוא מטרית עליו, אע"פ שהוא יודע שכבר רחץ ואכל.]

---

1) [במחזור פראג (משה לנדא) תקצו במקומות אלו תנקוד: תַּקְרוּבַת.]

2) [על משנה זו נאמר בבבלי (ב"מ קיז.): מאי תקרה (כלו' מה כלול בנתינת התקרה), ר' יוסי בר חנינא אמר קינים וסנאים וסטיני. אמר ר' שמעון בן לקיש לווחים ע"כ, ואין כאן פרוש למלה אלא לכונת המשנה, באמרה כי על התחתון לתת את התקרה.]

(מדות ג ח). את רואה את התקרה כאילו היא יורדת וסותמת (ירוש' סוכה א א). התחתון נותן תקרה ולווחים ועליון נותן המעזיבה (בס צ"מ י ג). שאם נפתחת תקרה של היכל לא היה מזת (זבחי' מ.). משל למלך בשר ודם שבנה פלטין והבריות נכנסין בתוכה ואומרים, אילו היו העמודים גבוהים היתה נאה וכו', אילו היתה תיקרה גבוהה היתה נאה וכו' (מד"ר בראשי' יב). — *ופי תקרה: וכן בית שנפרץ משתי רוחותיו וכו' פי תקרה יורד וסותם וכו' כגון שנפרץ בקרן זוית וקירויו באלכסון וכו' (ערוב' לד:, וכעין זה סוכה יח:—יט.). — *ותקרת העולם, *תקירתו של עולם: למה חקדים אלו לאלו (שמוחם של שבטים), לפי שהם תקרת[1]) העולם, זה שמתקן תקרה כראוי נותן עוביה של תקרה[2]) זו בצד ראשה של אחרת שאינה שוה לה, לפיכך מקדים אלו לאלו, ומנין שהן תקרתו של עולם, שכן ישעיה הנביא אומר שמע אלי יעקב וישראל מקראי (מד"ר שמות א, וכעין זה במספעים מבלכה' בירוש' סוטה ז ד). — ובסהמ"א: קבוצת הצדיקים היא היתה יסוד הארץ לתקרת[3]) השמים שבשבילם הכל קיים (רס"י, עמוס ט ו). — ומ"כ *תקראות: שתי תקראות, אחת עשויה לנוי מלמטה, ואחת של לוחי ארזים מלמעלה (רס"י, מ"א ו ט). הכל מכרתי לו לפלוני זה בדינרין אלו בעפר ובאדמה בעצים ובאבנים ובכותלים ובבניינין ובתקראות ובקורות וכו' (ר"י הברצלוני, ס' השטרות, שטר כז). ויקרא שם בשם ה' אל עולם (בראש' כא לג), ולשון ויקרא יש מי שמפרש אותו מלשון קירוי כביכול בדמיון ומשל כאילו הקרה אברהם אבינו את העולם בבנינין וקורות ותקראות וחיזקו לבוראנו (סוף, יליכה, 99). — *ונוהג היום במשמ' שמי הקורת של החדר, Zimmerdecke; plafond; ceiling.

1) [נ"א: תקרות, ובתנחו' שמות כתוב: תקרתן של עולם. וכן בתנחו' בובר ה.]

2) [א. אברונין ב„לשוננו" יג ע' 237 מציע לגרם כאן: עוביה של קורה זו וכו', וצ"ע.]

3) [כן, אז ותקרת, בדפוסים עתיקים, ובדפוסים מאחרים בטעות: לתקנת, ועי' אבינרי, היכל רש"י א, שנ.]

תַּקְרוּבָה, — עי' *תִּקְרֹבֶת, הערות.

*תַּקְשִׁיט, ס"ז, מ"ר תַּקְשִׁיטִין, — כמו תַּכְשִׁיט[1]): תקשיטין לעשותן דינר באחד ומחצה, דינר לעשותן תקשיטין בשוויהן (ירוש' כתובי ו ג).

תָּר[2]), ס"ז, — מלה מספקה: ויהי משקל הזהב אשר באו לשלמה וכו' לבד מאנשי התָּרִים ומסחר הרכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ (מ"א י יד—טו). לבד מאנשי דַהָּרִים[3]) והסחרים מביאים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה (דה"ב ט יד).

תֹּר, עי' תּוֹר.

1) [עי' בהערות לשרש קשט.]

2) [עי' בהערה שאחר זו.]

3) [בהסתכבם על השבעים (עי' בסמוך) ועל ת"י (בר מאגר, כלשון שכר) גורסים רב החדשים היום, כהצעת קלוסטרמן, במק' מאנשי: מֵעֹנְשֵׁי, ואין זה מסתבר, הואיל ואין ענש במשמ' שכר בלשון המקרא. יותר קרוב הוא לחשב כי השבעים, שתרגמו במ"א (שלא כדבה"י) מלבד אנשי χωρὶς τῶν φόρων, גרסו נְשֻׂאֵי (מן φόρος, נושא) במק' אנשי, כשם שבא בישע' מה יד: יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מִדָּה עליך יעברו, והכונה שם היא (ע' בדברי העורך, הלשון והספר ב 135) נְשׂאֵי מדה (מלשון מדה בלו והלך), נושאי מנחה ומתן. ואמנם בוולג' בא כאלו תרגום של אנשי ונשאי יחד. ואשר למלת תרים, תרגמו אותה השבעים בשני המקומות τῶν ὑποτεταγμένων (כלו' הממנים?), וולג' במ"א qui super vectigalia erant, כלו' אשר על ההכנסות, המסים, וקשה לעמד על הבנתם במלה, אם לא שיש כאן טעות ברומ' מן vestigia, עקבות וכדו', בקרוב אל משמ' הפעל תור, vestigare, עקב אחר דבר או אדם, ובדה"י בתרגום חפשי: legati diversarum gentium, שליחי עמים שונים, ואלו ת"י: אומניא, חסורי אומנא, כנראה ע"פ הענין בלבד, ואין אף רב פרושי החדשים והצעות התקון (כגון הַתַּגָּרִים) מתקבלים על הדעת. ואמנם היה מי שהציע לגרם במק' מאנשי התרים: מאני תרשיש (Exp. Times 42, 439), והצעה זו ראויה לתשומת לב.]

***תָּרָב** ¹), ס"ז, — חֲלָב: תְּרַב ²) חטאת ומוספין הקריב כחוק, חר וקדש פשט טבל וקדש, תכריך בדים עט וקדש ונכנם לדביר (אמיץ כח, משלם בר קלונימוס, עבודת יוה"כ).

***תַּרְבּוּךְ** ³), ס"ז, *תַּרְבּוּכָה, ס"נ — בלילת נוזל בקמח, ובהשאלה בלילת קול בקולות אחרים: בכו תבכה בלילה, למה בלילה שלא היה קולן הולך ביום ⁴) מקול תרבוכות חיום (מד"ר איכה א, לפי גרי הערוך). — ובסהמ"א: וכל האומר פנחס בן אלעזר זה אליהו שקר נסכו, כי אט דרכו, ועוקל תהליכו, בהרבותו תרבוכו, להראות מין ערכו (ר' משה הדרשן מנרבונה, פרושים לתנ"ך) ⁵).

א. תַּרְבּוּת ⁶), ס"נ, — גִּדּוּל, מה שצמח וגדל או שנולד, במיחד לרעה; Brut; engeance; brood: והנה קמתם תחת אבתיכם תַּרְבּוּת אנשים חטאים (במד' לב יד). — ובתו"מ: קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג (רמב"י, ברכי ז:). — *ותַרְבּוּת רעה, במשמ' הֶרְגֵּל לעשות מעשים רעים: מבלה ביום שלאחריו ושמשת הרי זו תרבות רעה (כדה י ח). שאל אחר את ר' מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה (חגי' טו.). משל למלך שמסר את בנו לפדגוג והוציאו לתרבות רעה (מד"ר ברא' כח). שכל המונע בנו מן המרדות סוף בא לתרבות רעה ושנאהו (שם שמות א). שהיה (אברהם) שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה (שם שם). והלך אף הוא (עשו) אצל ישמעאל ללמוד ממנו תרבות רעה (שם שם). לבן מלך שיצא לתרבות רעה (שם דבר' ב). — *ובמשמ' אִלּוּף בעלי חיים, שיהיו ביתיים ולא ישרפו ¹), *ובן תרבות, מי שהקנו לו תרבות, מאלף ומחֻנך: בזמן שהן (הזאב, הארי והדב וכו') בני תרבות אינן מועדים (ב"ק א ד). כי קאמר שמואל בארי תרבות (בבלי שם טז:). במה דברים אמורים בזמן שבאו מן המדבר, אבל אם היו תרבות, מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק (תוספתי שם א ד). יש לחן תרבות ויש להן בעלים (סנה' טו:). — ובסהמ"א: אם יש כלום תרבות שאינה כהוגן על זה תעמדו ותעידו בכתב ובפה (תשו' ר' שלמה, מעשה הגאונים, אפשטין, קח). דבני תרבות חן ואין בורחין מבני אדם אלא כשרואין כי באין לצודן (ר"ח, ביצה כד.). ואם היו תרבות והקנה לו אחד במתנה וכו' (הוא, ב"מ יב.). סוסים שאינן בני תרבות (ערוך, ערך לגירייסין). הורדוס המלך הביא יונים מן המדבר וגידל אותם בישוב ונעשו תרבות ונקראו על שמו הורדסיות (שם, ערך יון). כדרך במה חיות שנעשות תרבות וגדלות עם בני אדם ובהמה ואין מזיקין (רש"י, חול' נג., ד"ה שלמא). המגדל יתומים ורואה בהם תרבות רעה ואומר יתומים הם היאך אכה אותם יצא שכרו בהפסדו (ספר חסידים מתחמספד). חמשה מיני בהמה מועדין מתחלת ברייתן ואפי' הן בני תרבות וכו' וכן הנחש שנשך הרי זה מועד ואפי' היה בן תרבות (רמב"ם, נזיקין א ו). או ישתבש בהשגת העליונה ויצא לתרבות רעה כענין אלישע אחר (מנחת קנאות, קופמן, 104). כי היה לו (ללב)

---

¹) [מלה שאולה מן הארמ' תרבא, ובצורה ארמ' זו היא באה בתוך משל שבעבר' באגדת בראש' לז: משל לתרבא של חמור שנפל לשמן ורד וכו'].

²) [כך הנקוד במחזורים.]

³) [בעמ' 6887, על יד חשרש רבך, נרמז גם לצורה תַּרְבִּיךְ, הנוהגת היום כמנח בבשול במשמ' תבשיל מֻעֹרב בשר וירקות ועוד.]

⁴) [ובנסחות הדפוסים: לפי שאין קול הולך אלא בלילה, לכך נאמר בלילה. ולפי גרסת הערוך אולי הכונה היא גם לדרוש בַּלַּיְלָה כלשון בְּלִילַת ורביכה, ע"פ לשון הכתוב בויקרא ז יב: מרבכת חלת בלולת בשמן.]

⁵) [המלה תרבוס, תרכום או תרקיש (במשנת כלים כד ה: שלשה תרבוסין הן — נ"א תרכוסין) על כל פנים לא עברית היא, וע' קרוים 598 II Lehnw. והערת לו שם, ואת דברי אפשטין, פרוש הגאונים 95, ושל ב. גיגר אצל קרוים, תוספת הערוך תפו.]

⁶) [מן רָבָה.]

---

¹) [ומכאן בלשון החדשה אף פעל תִּרְבֵּת (ופעל תֻּרְבַּת) במשמ' אלף והקנה תרבות לבעלי־חיים ואף לבני אדם, וגם במשמ' גדל צמחים וטפח אותם, zähmen; domestiquer; to tame.]

תרבות קצת עם בני אדם (הרומת הדשן קעח). — ואמר המליץ: חנך בנך ויסר אותו בכל כוחך ולא תעכרך תרבות רעתו (בן זאב, ב"ם ל יג). — *ובמשמ' נימוסי בני אדם וחנוכם, Kultur; culture: ולא נגרות מנגד עיני אהבתכם וכו' וחיבתכם כי תרבות הנעורים ומוסד מוסד יש לה בתיך הלב (קטע מזמן רקע"ג, מעדיאכם למכטר, 24). עדיין לא נכנסת לארץ בני עשו לרומי שאינן צנועים, ולמדת תרבותם, הנחת תרבות פרסיים שצנועים, ותפסת מנהג רומיים שאינן צנועין (רגמ"ה, תמיד כז:). מגדלן ואומן שלחם מלמדם תרבות (המיוחס לרש"י, דהי"א כז לג). היו תלמידי חכמים ראויים להוראה ותרבות יפה היה בהם, אבל בפומבדיתא לא הוי תרבות מעליא כל כך (רש"י, הוריות יג., ד"ה דמתא מחסיא). שתתורה מלמדתו תרבות (מחזור ויטרי, 517). שאם אין תרבות לאדם לנהוג כשורה אין תורתו מועלת לו כלום (שם שם). ואם תראה איש שתרבותו טוב וכו' (ספר חסידים תתכד). וקלקלו את העיר בעונותיהם ובשקריהם ובתרבותיהם (שם תתקי). הגוים בבית תפלתם עומדים בתרבות, כל שכן ישראל שעומד לפני המלך הגדול וכו' (שם תתקפט). ומנהגנו תורה הוא ותרבות טובה (ס' היסר לר"ת, השו' מח). ומי שטבעו ישר ותרבותו טוב (רס"ע פלקירא, אגרת הוכוח JQR, NS, כרך I, 482). כאחד מגדולי הארץ שיש תרבות גדולה בתוך ביתו, והוא שוכר כסיל להיותו לפניו כי ייטיב לבבו (ר"י ערמאה, יד אבשלום, משלי כו, כלכול אבן). ובזה מתגדל הנער בודון לבו בלי מורא ובלי תרבות ובלי דרך ארץ (ר' אליהו, מבע מוסר יז).

ב. תרבות, עי' *תַּרְפּוּת.

*תַּרְבִּיעַ, ש"ז, — קבוצת כוכבים המתוים רבוע: והשנית (מתמונות הכוכבים) תמונת התרביע והוא מחצית הנגוד ויהיה בין שני הכוכבים שלשה מולות שלמות וצ' מעלות וכו' ונקרא המראה הזה תרביע, מפני שהוא מצייר ברקיע דמות תמונה שיש לה ארבע צלעות (ראב"ע הנסיה, חשבון מהלך הכוכבים, שער יט, כ"י פריז; שער כ בכ"י בריטי' מוז').

תרביץ, תרביצא, תרביצה, עי' *תַּרְבֵּץ.

תַּרְבִּית, ש"נ, — כמו רִבִּית[1]: אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך (ויק' כה לו). בנשך לא יתן ותרבית לא יקח מעול ישיב ידו משפט אמת יעשה בין איש לאיש (יחזק' יח ח). בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה (שם שם יג). נשך ותרבית לקחת ותבצעי רעיך בעשק (שם כב יב). מרבה הונו בנשך ובתרבית[2] לחונן דלים יקבצנו (משלי כח ח). — *וכמו תרבות, גדול ורבוי, ואמר המשורר: תרבית הגוף מאכל ומשקה ותרבית הנפש דעת (קטע כ"י מהגניזה, לא נתברר מחברו וזמנו, JQR, 1908, עמ' 442).

*תַּרְבֵּץ, *תרביץ[3], ש"ז, — א) מקום גנה ליד הבית, חצר לגנה: המשכיר בית לחבירו בבירה גדולה משתמש בזויות ובכתליה עד ד' אמות ובעובי

---

[1]) במשנה פרשו: איזהו נשך המלוה סלע בחמשת דינרין וכו' ואיזהו תרבית, המרבה בפירות, כיצד לקח הימנו חטין בדינר זהב הכור, וכן השער, עמדו חטין בשלשים דינרין, אמר לו תן לי חטי, שאני רוצה למוכרן וליקח בהן יין, אמר לו הרי חטיך עשויות עלי בשלשים והרי לך אצלי יין, ויין אין לו (ב"מ ס א). וחכמי הקראים פרשוהו: הנשך הוא אשר יתן איש זהב כזהוב וחצי עד זמן, והתרבית היא אשר יתן זהב בזהוב וגרה לכל חדש וחדש וירבה (כ"א הקראי, גן עדן, דין הנסך והתרבית, קפו.). וע' רִבִּית, הערות.]

[2]) [כך הכתיב; הקרי: וְתַרְבִּית.]

[3]) [ובארמ' תרביצא, כגון: דהאי שקיל איספלידא והאי שקיל תרביצא (ב"ב ז). והמלה שאולה מן האשור' תַּרְבָּצֻ, חצר, כנראה בעקר מקום מרבץ לבהמה. בברכ' נז. נאמר אף בעבר': הרואה תרנגול בחלום יצפה לבן זכר וכו' תרנגולת יצפה לתרביצא (נ"א תרביצה) נאה וגילה (בכ"י מינכן אין המאמר), בדרוש תר'נ' וגולה, אלא שאין הגרסה לתרביצה מסתברת, ואולי ט"ס לפנינו, והעקר באיזה אפן לשון תודה רנה וגילה, וצ"ע.]

הכותל במקום שנהגו, אבל בתרבץ אפדני[1] לא (ב"ב ו:). מאי קנתיר, תרבץ אפדני (שם לח:). — *ובהשאלה, במשמ' בית מדרש לחכמים: והגלה גלות יכניה לבבל עם החרש והמסגר וכל גבורי החיל וירדו לבבל ועשו תרבץ[2] לתורה (תנחו' תזריע ט). — ובספה"א: מכר לו מקום טרקלין עושה עשר על עשר, תרבץ של חצר שתים עשרה על שתים עשרה (רמב"ם, מכירה כא ה). והגיע לאחד מהן בחלקו תרבץ החצר ולשני האכסדרה (שוא, שכנים ז י). משתמש בזויה וכבותלית עד ד"א ובתרבץ של חצר וברחבה שאחורי הבתים (שוא, שכירות ו א). — *ובמשמ' הרבצת תורה[3]: ודעתנו בפלאון חכמותיו וחדרי תבונותיו וקושייו ופירוקיו ותרביציו וכחו בתורה יותר מדעת זולתו (זכרון לגאונים קדמונים, דוד כהנא, סקדם ג, חוב' א–ב, עמ' 3). — ואמר הפיטן: מדרשי סיני בתרביץ משפתיך יכונו יחדיו על שפתיך (אזהרות לר' אליהו הזקן, קובץ מע"י גאונים ג, 57). — ב) *תַּרְבַּץ הַוֶּשֶׁט, *תַּרְבַּץ הַוֵּשֶׁט, — חצר הושט, בית הבליעה, החלק הרחב שבקצהו העליון של הוֵשט: כל שחותכו ומרחיב זה הוא תורבץ[4] הוושט, חותכין ועוקר במקומו זהו ושט עצמה (חול' מג:). תורבץ הוושט שניטל כולו מלחי כשר (שם מד.). —ובספה"א: שחט למעלה ממקום זה והוא הנקרא תרבץ הושט וכו' (רמב"ם, שחיטה א ו). אחד עשר איברים הן, שאם ניקב אחד מהן לחללו במשהו טרפה, ואלו הן תרבץ הושט וקרום של מוח הראש וכו' (שם ו א). ולמען כי השחיטה תהיה אז בושט בבית הבליעה הוא הנקרא תרבץ הושט הוא המקום שמקבץ בעת בלוע המאכל (ר"א הקרא', גן עדן, שחיטה ט, פח.).

תרבתר, עי' *תְּרוֹבְתוֹר.

*תָּרַג, — פעל חבא רק בהפע' בלשון חידות בדברי אחד החכמים: רשאי בעל הבית להאכילה (את הפרה) פקיעי עמיר בשביל שלא תאכל הרבה בשעת שתיא דשה, רבי אבהו אמר התריגו (נ"א התריגי) לבהמין (ירוש' מעשרי ב ז). רבי אבהו כי הוה משתעי בלשון חכמה הוה אמר הכי אתריגו (נ"א התריגו) לפחמין ארקיעו (נ"א הרקיעו) לוהבין ועשו לי שני מגידי בעלטה וכו' (ערוב' נג:)[1].

*תַּרְגּוֹל, ש"ז, — שם"ם מן תִּגֵּל, ואמר הפיטן: הנעצתה מנת גורלו והנהגתה ברחמים תירגולו[2] והבאת ברכה לרגלו כי ענו בכבל רגלו[3] (יניאי, אמרך לפניו, זולתי, שכח).

*תַּרְגּוּם[1], ש"ז, — דברים מתרגמים, מעתקים מלשון ללשון אחרת, וביחוד דברי המקרא

---

[1]) [פרש רש"י: דרך בוני בירה חשובה להניח לה כנגד פתח הטרקלין החשוב שבה כעין גינה קטנה לאויר ועולין בה דשאים ויפה המראה לעינים. במלונו חקטן מתרגם המחבר את המלה במשמ' זו: אקאדעמיע.]

[2]) [בתנחו' בובר (תזריע יג): תרבין].

[3]) [ע' ב. רָבַץ, הִפע', עמ' 6401.]

[4]) [בערוך: תרבץ, וכן בהלכות פסוק' (עמ' גצג): תרבץ הוושט וה הוא סבלעתא. וכן הרד"ק במכלול (ליק, עמ' קסו:): תַּפְעֵל, וכתונת תַּשְׁבֵּץ, ובדברי רז"ל תַּרְבֵּץ הושט, ע"כ.]

[1]) [מתוך השואת הענין ברור, שאותו מאמר של ר' אבהו לפנינו בשני המקומות, והוא מובא בירוש' אך בקצור, אגב הדברים על תאכלת הבהמה, ואין לפרשו כלל לפי רמז קצר זה; ואלו בבבלי בא המאמר עם דגמות אחרות של לשון חכמה וחידות, כגון טור מסכן, הנזכר לפני כן בכנוי לחרדל, כאלו בפרוש הר דל ועני, ולפי הענין נראה, שהמדבר על הכנת שני תרנגולים (מגידי בעלטה את בוא הבקר) בבשול, בהבערת פחמין, פחמים (ולא בחמין שאינו אלא מכטא מטשטש של אותה מלה) לשם כך. ואולם הואיל וכל מלה משמשת כאן בחדוד, כרמז לענין אחר לגמרי, קשה לעמד על פרטי המאמר כלו, ועל מקום הפעלים התריגו והרקיעו, אשר אף נוסחן אינו מסמך כל צרכו.]

[2]) [ע"פ לשון הכתוב אנכי תרגלתי לאפרים (הושע יא ג).]

[3]) [הכונה ליוסף.]

[1]) [עי' תִּרְגֵּם, הערות. ובלשון ימינו יש שמבחינים בין תַּרְגּוּם במשמ' הדבר המתרגם, ובין תִּרְגּוּם כשה"פ מן תִּרְגֵּם.]

המתרגמים ארמית, Übersetzung; translation: בני יפת גומר ומגוג ויון ותובל ומשך ותירס, גומר גרממיה, מגוג גותייא וכו' את הארודי רודוס, את הצמרי חמץ, את החמתי חמת, עד לשע ר' לעזר אמר עד קלרה, רבי יודן בר שלום אמר מיכן לתרגום (ירוש' מגי' א יא). ויקראו בספר תורת ה' זה המקרא, מפורש זה תרגום (שם שם ד א). תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע, תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי וכו' ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים (בבלי שם ג.).—*ובשאר לשונות: קראה (את המגלה) תרגום בכל לשון[1]) לא יצא (משנה שם ב א). היו (כתבי הקדש) כתובים תרגום בכל לשון[2]) רב הונא אמר אין מצילין אותן מפני הדליקה ורב חסדא אמר מצילין אותן מפני הדליקה (שבת קטו.) — *וגם במשמ' הלשון הארמית בכלל[3]): תרגום[4]) שבעזרא ושבדניאל מטמא את הידים, תרגום[4]) שכתבו עברית ועברית שכתבו תרגום וכו' אינו מטמא את הידים (ידים ד ה). ובידו ספר איוב תרגום (שבת קטו.). — *ובנגוד אל מקרא, שהוא לשון המקרא, לשון הקדש: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום (ברכ' ח:) — ובסהמ"א: אין אנו צריכין לתרגם תרגום דרבנן אלא בלשון שלנו (סדר רע"ג מהלם ב, לד:). שאנשי בבל גורסין אותה בלשון ארמית ובני ארץ ישראל שונים בלשון תרגום (אגרת רב צמח גאון בספר אלדד הדני, ביהמ"ד, ילינק ב, 118). היתה (המגלה) כתובה תרגום או בלשון אחרת מלשונות הגוים לא יצא ידי חובתו בקריאתה אלא המכיר אותו הלשון בלבד (רמב"ם, מגילה ב ד).

∞**תַּרְגִּיל**, ש"ז, — אִמּוּן של אנשי צבא או של תלמידים המתרגלים במלאכתם וכד'[1]) Übung; étude; practice, exercise: הנני מקוה כי מחזה התרגילים וכו' יהיה לכם לרצון (המקסם שנה ג, לח, מאמר כלשי). הנני מבקשת שלא תביטו על התרגילים האלה בזלזול וכו' כי באמת התרגילים האלה הם דוגמה קטנה של עבודתנו בביה"ס (שם).

תִּרְגֵּל, פ"י, תִּרְגַּלְתִּי, — קשר[2]), binden; lier; to tie: ואנכי תִּרְגַּלְתִּי לאפרים קחם על זרועתיו ולא ידעו כי רפאתים (הושע יא ג). — ובסהמ"א במשמ' למד ללכת[3]), ואף במליצת הכתוב, ואמר

---

1) [אמנם לפי רש"י (מגי' יח, ד"ה קראה) באה המלה תרגום כאן בשם הלשון הארמית, וז"ל: קראה תרגום בכל לשון, זו ואין צ"ל זו קתני, ע"כ, כלו' תרגום היא הלשון הארמית, ובכל לשון הן שאר לשונות. וכן הבין את דברי המשנה גם הרמב"ם (עי' לקמן), וכן בא תרגום במשמ' זו תכופות בסהמ"א. ועי' בכר, Exeg. Term א, עמ' 206, הערה. ועי' ערך תִּרְגֵּם.]

2) [כך בכ"י מינכן (עי' ד"ס), אבל בדפו' ובתוספתא (שבת יג ב): תרגום ובכל לשון. לפי נוסח זה שבדפו' ובתוספת' מציינת התבה תרגום את הלשון הארמ', ושעור הדברים: אם היו כתובים ארמית או בכל לשון אחרת. עי' בכר, שם.]

3) [עי' בהערות הקודמות.]

4) [כלו' המקראות הכתובים ארמ'. על משמ' המלה עברית בלשון חז"ל עי' בספר העורך, הלשון והספר א, בפרק על כתב התורה.]

1) [ע"פ הבנה זו של תִּרְגֵּל שבמקרא.]

2) [התרגומים הקדומים והפרשנים העברים הבינו מלה זו כלשון למוד ללכת ברגלים, ואין זה נכון. כמבאר בדברי העורך, הלשון והספר א 387 וכו' מהד' שניה 418 וכו', תרגלתי פרושו קשרתי, בגזירת הפעל מן האשורי תַּרְכָּל במשמ' קשירה, וכאן הכונה לצרירת התינוק בעבותות אהבה, כלו' בחתולים.]

3) [ע"פ גזירת הפעל מן רֶגֶל. והשוה את דברי המדקדקים בימי הבינים, שהתקשו בבוא הפעל לדעתם בבנין תפעל, כגון ראב"ע בצחות יב: ויש תי"ו תחת ה"א והוא ואנכי תִּרְגַּלְתִּי לאפרים (הושע יא) והוא מלה זרה בעבור היות החילוף בראש המלה; ותשובות דונש הכרעות ר"ת: ואמרת ואנכי תרגלתי לאפרים (הושע יא ג) מגזרת רגל וכן לא יתכן כי כאשר לא יאמר מן הפעלים השניים תנפתי מן יניף ותרמתי מן ירים ותקותי מן יקוה כן לא יאמר מן הפעלים השלישיים תרבצתי מן רבץ ותרעשתי מן רעש ותרפשתי מן רפש וכו'; ורש"ט פלקירא בחכמת הלשון וחלקיה: ועל זה הדרך אמרו מקדמוני משוררינו וכו' מרגל תִּרְגַּלְתִּי.]

חפיטן: תירגל פעמיו לבית המבילה (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות, עבודת יוה"כ, סדור רסע"ג, רעד). תרגלם נשאם בשכם כאומן בן נטל (ר"א קליר, אאגרה, הסלה טל). תרגל וחלקה לשלשה חלקים (הוא, אמרה ספונה, קרוב' פרה). פן תשכח את ה' לאפרים תרגלו (ר' אליהו הזקן, אזהרות, קבץ מע"י גאונים ב, 68). תרגלת עמוסים ממצרים בצאתם (ר"ש בר יצחק, תרגלה, קרוב' ז פסח). תרגלם נשאם לבית עולמים (הוא, מרוממותך, שם). תרגלת ידיד להעמיד נשיית, תכנת עמודיה מהתמגג תושית (משלם בר קלונימוס, אפותח כפלאותיך, Elbog. Stud. עמ' 127). ושחטו באכחת תקבולת הדם בכיפור קלט, תרגל אשוריו דבירה בלט (שם, שם, 180). לו לצבוט תירגל לחלעיטו כתאב מסרך דרך כבכרת (ר"ש יוכה, איתן תלמים מספחות, יולר תולדות, פרידים מהגניזה, מ"ל ווייס, 65). תמו ברכות נאמן ועניו אימן בנים ותרגלם כאב (אלמיר, פיוט לשמחת תורה, אילת השחר, קסו:). תמך בזרועי עמותים, תרגלם כאומן בנחתים (יהודה ביר' מנחם, אמרה רכן, לס"ת, מחזור איט' ב, קסט:). — ואמר המליץ: וכה תרגלתי את כח דמיוני בימי מסעי בכל המראות הזרים אשר יראו בכל עיר גדולה בארץ הקדם (א"ב גוטלובר, ממצרים, 18).

—פעי, *מתרגל, — שתרגלו אותו: לא יוריד אינו[1]) נסך הנדגל, ולפניו החמון כל רוכב ומתורגל (פיוט תהלה מימי הגאונים, JQR. NS, כרך ט, 157).

*תִּרְגֵּל, ש"ז, — צעידה כצעידת אנשי צבא בקצב, Marsch; march(e): עושה תרגלים כאיש חיל ומרים פעמי רגלים וחולך וצועד ברצינות אחת ואחת אחת ושתים (מנדלי, אגדת החדמונים, לוח אסיאסף שנה י, 155).

תִּרְגֵּם [2]), פעי לא נמצא במקרא.

1) [אלהינו.]

2) [פעל זה בא לעבר', כנראה דרך הארמ', מן האשור', שנמצא בה תַּרְגֻּמָנֻ במשמ' מתרגם, בגזירה מן רַגָם, קרא (בקול), וכן בא באוגרית רגם במשמ' דִּבֵּר, מה שאינו כן בעבר'.

—פעי, ביני מְתֻרְגָּם, — מפֹרש ומבֹאר: וכתב הנִשְׁתְּוָן כתוב ארמית ומתֻרגם[2]) ארמית (עזרא ד ז). — ובסהמ"א, במשמ' מֻעתק מלשון אל לשון אחרת, übersetzt; traduit; translated: וחז"ל אמרו כי משה כתב ספר איוב, והקרוב אלי כי הוא ספר מתורגם, על כן הוא קשה בפירוש כדרך כל ספר מתורגם (ראב"ע, איוב ב ח).

—פעי, *תִּרְגֵּם, — פֵּרֵשׁ. באר והסביר את דברי התורה וההלכה, erklären; expliquer; to explain: תירגם יעקב איש כפר נבוריא הוי אמר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה, יודע הוא יורה, הנה הוא תפוס זהב וכסף, לא בכספייא איתמני, וכל רוח אין בקרבו, לא חכים כלום (ירוש' בכורים ג ג). מהו ספקיעין, תירגם ר' חגיי קומי רבי יוסה מפשילים (שם סוכה ה ג). ויישר וכן תרגמה אריוך בבבל (שבת נג.). תרגמה עולא במתנות שבהיכל (יומא סח.). הא תרגמה שמואל במטה גבוהה עשרה (סוכה י:). תרגמה שמואל בששמעו בו שמת (כתוב' קז.). אני וארי שבחבורה תרגימנות וכו' הכא במאי עסקינן כגון שנטלה למוד בה לאחרים (נ"ב סח.)[3]). היה מהרהר בלילה ועמד ומצא בשרו חם טמא, תרגמה רב הונא במשמש מטתו בחלומו (נדה מג.). אמר להם דרשו לי את התורה, מיד היו קורין פרשה ופרשה ומתרגמין אותה לפניו (מד"ר איכה ב י). — *ובמשמ' פרש בשפתיו, בטא והביע באפן ברור: חטיפש הזה מתרגם חובתו בפיו ואומר לא חטאת אני חייב ולא אשם אני חייב (מד"ר ויקי ט). — *ובמשמ' העתיק דברים מלשון ללשון אחרת, וביחוד אמר את דברי המקרא בארמית או בשאר לשונות, übersetzen; traduire; to translate: קטן קורא בתורה ומתרגם וכו'

המלה תרגימא, תרגימה וכד', הבאה בתו"ם במשמ' פרפראות שבסוף הסעֻדה, אינה עבר', אלא היא היונ' τράγημα, באותה משמ'. עי' קרוים Lehnw. II 592, ועוד.]

2) [המכתב היה מפֹרש בלי ארמית (רש"י).]

3) [ועי' עוד בכר, Exeg. Term. ב, 242 וכו'.]

פותח פורס על שמע ומתרגם וכו' (מגי' ד ו). אחד קורא בתורה ואחד מתרגם, ולא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין, ולא שנים קורין ואחד מתרגם, ולא שנים קורין ושנים מתרגמין, אחד קורא בנביא ואחד מתרגם וכו' אחד קורא במגילה ואחד מתרגם, אחד קורא ושנים מתרגמין, שנים קורין ושנים מתרגמין (תוספת' שם ד כ). קטן מתרגם על ידי גדול, אבל אינו כבוד שיתרגם גדול על ידי קטן (שם שם ד כא). המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי, והמוסיף הרי זה מגדף (שם שם ד מא) [1]. תירגם עקילס הדר הידור, אילן שהוא גדל על פני המים (ירוש' סוכה ג ה). טעה והשמיט פסוק אחד ותירגמו המתרגם יצא (שם מגי' ב א). כשהיתה כתובה אשורית ותירגמת בלעז (שם שם). אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא (ברכ' מה.). ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום עד שיכלה פסוק מפי הקורא, ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר עד שיכלה תרגום מפי המתרגם (סוטה לט:). אם יודע הוא לתרגמו (את ספר קינות) מוטב, ואם לאו נותנו למי שידע לתרגם בטוב (סופרים יח ד). — ובסהמ"א: וכך אמר רב נטרונאי גאון, אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו צריכין לתרגם תרגום דרבנן אלא בלשון שלנו, שלשון הצבור מתרגמין, אין יוצאין ידי חובתן (סדר רע"ג הפלה ב, לד:). שמצוה מן התורה לתרגם (שם שם). אין רשאי לתרגם עד שיכלה פסוק מפי קורא, כדי שישמעו העם קול מתרגם (שם שם). ואם יש מקום שרוצים לפרוש להם יעמוד אחר חוץ ממתרגם ויפרש להם בלשונם (שם שם). אם היה מלמד מפיו לתלמידים מלמד, ואם היה מלמד על פי מתרגם [המתרגם] עומד בינו ובין התלמידים והרב אומר למתרגם והמתרגם משמיע לכל התלמידים (רמב"ם, תלמוד

1) [בקדוש' מט. הגרסה: המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף. ועי' פרוש רש"י למקום זה. ואמנם אפשר שאין להבין בצורתו כהבנת המקבלת (עי' עמ' 5438), וצ"ע.]

תורה ד ג). כי מספרים יקרים חברתים ומלשונות זרים תרגמתים (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה, הקד').

—התפ', *מִתֻּרְגָּם, — שמתרגמים אותו: מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם, מעשה תמר נקרא ומתרגם, מעשה עגל ראשון נקרא ומתרגם והשני נקרא ולא מתרגם, ברכת כהנים מעשה דוד ואמנון לא נקראין ולא מתרגמין (מגי' ד י). יש נקראין ומתרגמין, נקראין ולא מתרגמין, לא נקראין ולא מתרגמין (תוספת' שם ד לא). שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה (סופרים א ז).

***תֻּרְגְּמָן** 1), ס"ז, — כמו מְתֻרְגְּמָן, האיש המתרגם ומפרש, Dolmetsch, Übersetzer; traducteur; translator: לא יקרא לתרגמן 2) יותר מפסוק אחד וכו' ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התרגמן (מגי' ד ד). תורגמן העומד לפני חכם אינו רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אלא אם כן היה אביו או רבו (תוספת' שם ד מא). תן תורגמן ליהושע להיות שואל ודורש ומורה הוראות בחייך (ספרי במד' קמ). היה משה משתיק את התורגמן (שם שם). שלא להשיב את התורגמן (שם דברי קעו). ועד כמה מדלגין (בנביא), עד כדי שלא יפסוק התורגמן (סוטה מא.). והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים, לתורגמן (מד"ר שמ"ש, כאוו לחייך). — ובסהמ"א: והיה מדבר עם כל עם ועם כלשונו, לפיכך נקרא שמו תורגמן שנאמר כי המליץ בינותם (פדר"א לט). משה תורגמנו של ה' אלהים הוא, והאלהים אינו תורגמנו של משה (ר' יודלוס הלוי, פרוש אגדות ברכות, אוצ' הכבוד). ואם אינו מכיר בלשונם כדי להשיב להם יעמיד תורגמן כדי להודיע אותם פסק דין (טוחו"מ יז). רואין כמה ישוה אותו האבר, הוא לענין מה שירויח בו באותו אבר, כגון שהוא תורגמן או משורר (משנה למלך על רמב"ם, הלכות חבל יד כא).

1) [עי' בנאמר בהערה לערך תִּרְגֵּם.]
2) [כך במדכ"ם; בדפוסי' התורגמן.]

*תְּרֶד, ש״ז, מ״ר תרדים, תרדין, — צמח הסלק ושרשו הנאכל[1]) beta, Mangold, Runkelrübe; betterave; beetroot: הלפת והנפוץ והכרוב והתרובתור התרדים והלעונין אינן כלאים זה בזה (כלא׳ א ג). כל הנשלקים עם התרדים אסורים מפני שהם נותנין את הטעם (ר׳ יוסי, תרומ׳ י יא). הקשואין והדילועין הטרקסמן והתרדין שדרכן להשתמר יום אחד תורמין עליהן יום אחד (תוספת׳ תרו׳ ד ט). ואין מרכיבין כשות על גבי האיזמא ולא תרד על גבי ירבוז מפני שירק בירק (שם כלא׳ א יא). הרכיב תרד על גבי ירבוז, אף על פי שאינו רשאי לעשות כן נוטל הימנו זרע וזורע במקום אחר (שם שם ב טו, וכעין זה ירוש׳ שם א ז)[2]). תבשיל של תרדין יפה ללב וטוב לעינים וכל שכן לבני מעים (רב חס״א, ברכ׳ לט., עירובי כט.). כרוב למזון ותרדין לרפואה (ברכ׳ מד:). ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתן רפואה, ואלו הן כרוב ותרדין וכו׳ (שם שם, ע״ז כט., וכעין זה ברכ׳ נז:). חוי אומר זה עונג שבת במה מענגו וכו׳ בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין (שבת קיח:). תרדין שסחטן ונתנן במקוה פוסלין את המקוה בשינוי מראה (שם קמב:). בני יהודה דייקי לישנא, מאי היא, דההוא בר יהודה דאמר להו טלית יש לי למכור, אמרו ליה מאי גוון טליתך, אמר להו כתרדין עלי אדמה (עירובי נג:). מפני מה אין בעלי ראתן בבבל, מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר של היזמי וכו׳, מפני מה אין מצורעין בבבל, מפני שאוכלין תרדין וכו׳ (כתובי עז:, ועי׳ קדושי׳ קד.). אמר ליה רבי טרפון (לר׳ יהודה) היום פניך צהובין, אמר ליה אמש יצאו עבדיך לשדה והביאו לנו תרדין ואכלנום בלא מלח ואם אכלנום במלח כל שכן שהיו פנינו צהובין (נדר׳ מט:). — *וחולפות[1]) (חלפות, חליפות) תרדין, נצנים היוצאים משרש התרד: את שדרכו למנות מקדש וכו׳ ור״ע אומר שבעה, ואלו הם אגוזי פרך וכו׳ וחולפות תרדין וקולסי כרוב וכו׳ (ערלה ג ז). אלו לא מיטמאין ולא מטמאין ולא מצטרפין, שרשי קולסי הכרוב וחלפות תרדין את שדרכן ליגזז ונעקרו (עקצ׳ א ד). אני אחד מן הראויין להורות שאם יבואו לידי חליפות[2]) תרדין אומר אני שיעלה באחד ומאה וכו׳ (ר׳ יהודה בן בבא, תוספת׳ תרו׳ ה י). וכן היה ר׳ יוסי אומר שורשי חולפות תרדין טמאין, מפני שנאכל עמהן (שם עקצ׳ א ו). — *ומי תרדין: מודי רבי לעזר לחכמים במי תרדין ובמי שלקות שאינן מכשירין (ירוש׳ תרו׳ יא ג). — *ותרדין חיין: וכן הוא אם ביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיין אין שומעין לו (ירוש׳ מע״ש ב א). אמר רב המנונא אין מערבין בתרדין חיין דאמר רב חסדא סילקא חייא קטיל גברא חייא (עירוב כט.). — ובסהמ״א: לחיכוך הנעשה באצבעות הרגלים וכו׳ או ירחצם במי בישול תרדין או בישול חרדל (ר״מ אלנדבי, שבילי אמונה נתיב ד, ואלקפלא, נא:). ואם תרחוץ כלי זכוכית מזוהם במי תרדין יהא זך ונקי (שם שם, נב:). והנה עתה עיני ראו ולא זר שרוב בני הק״ק יצ״ו מורים היתר לעצמן לאכול שרשי התרדים הנקראים בלעז בארב״ה (שו״ת מים רבים, מלדולה יו״ד עו).

תַּרְדֵּמָה, ש״נ, סמ׳ תַּרְדֵּמַת, — שנה נופלת על האדם כאלו בכפיה[3]): ויפל ה׳ אלהים תַּרְדֵּמָה על האדם ויישן (בראש׳ ב כא). ויהי השמש לבוא ותַרְדֵּמָה נפלה על אברם, והנה אימה חשכה גדלה

¹) [זה, כפי שהֻכּר גם בספרו של לֶו, פלורה I 347 ובמקומות אחרים, פרוש תרד בתו״ם, ולא כפי שהנהג שמוש המלה היום, הצמח Spinacea oleracea, Spinat; épinard; spinach, שאמנם גם הוא קרוב למיני הסלק מבחינת מדעית, וע׳ גם בנאמר לעיל בערך תוא על: כתוא מכמר (ישע׳ נא כ). והמחבר בביתו השתמש בשביל spinach במלה מחדשת: ∞ קוצית.]

²) [בירוש׳ שם: תריד, ונ״א תרוד.]

¹) [עי׳ ב. *חֶלֶף והערות, עמ׳ 1586, וביחוד בספרו של לֶו, פלורה א, 848 וכו׳, וע׳ שם גם בחמר הנוסף שנאסף עי׳ לֶו.]

²) [נ״א: חולפית.]

³) [כמשמ׳ זאת של שנה שבכפיה משמשת המלה במקרא, ועל כן היא באת ע״פ רב עם הפעל נפל או הפיל.]

נפלת עליו (שם יח יב). עצלה תפיל תרדמה[1] ונפש רמיה תרעב (משלי יט יח). בשעפים מחזיונות לילה בנפל תרדמה על אנשים (איוב ד יג; וכעין זה שם לג יח).—והרדמת ה': ואין ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים, כי תרדמת ה' נפלה עליהם (ש"א כו יב).— ורוח תרדמה: כי נסך עליכם ה' רוח תרדמה ויעצם את עיניכם, את הנביאים ואת ראשיכם החזים כסה (ישע' כט י). — ובתו"מ, גם במ"ר תרדמות: רב אמר שלש תרדימות הן, תרדימת שינה תרדימת נבואה תרדימת מרמטא, תרדימת שינה ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן, תרדימת נבואה ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם, תרדימת מרמטא וכו' כי כלם ישנים כי תרדמת ה' נפלה עליהם, רבנין אמר אף תרדימת של שטות דכתיב כי נסך ה' עליהם רוח תרדמה (מד"ר בראש' מד, ועי' מדרש שכל טוב). — ובספה"א, גם בצרוף *שנת תרדמה: נפלה עליו (על אברהם) שנת תרדמה ויישן שנאמר ותרדמה נפלה על אברם (פדר"א כח).—*והשקיע את פלי שנת תרדמה: כשיכנס אדם למטתו לישן בלילה מברך ברוך וכו' המפיל חבלי שינה על עיני ומשקיע שנת תרדמה וכו' (רמב"ם, תפלה ז א; וכעין זה סדור רס"ג פז). — ובמליצה *תרדמת לב: והמפנה לבו לבטלה ר"ל שלא יתעסק בשום דבר שבעולם ובא מזה לידי תרדמת לב והשתוממות המחשבה (המאירי, בית הבחירה על אבות ג ד). — *ותרדמת האברים, במשמ' התכוצות השרירים באברי הגוף: תרדמת האברים ומתיחתם המגונה יקרא תשנ"ג ר"ל כויצה (פרקי משה כג). וגם כן בעל כאב הכליות תתחדש לחם תרדמה ברגל אשר כנגד הכוליא וכו' ואולם תתחדש התרדמה מבלתי כאב למיעוט הרגשת העורקים ההם (כ"מ אלדבי, שבילי אמונה ד). ותרדמת האברים תהיה אם מסבה מחוץ כמו תרדמת האברים ההוות מקור וההוות מלחיצה (קנוני גליגוס

---

[1]) [אין מובן של ממש למשל זה אלא אם כן נראה אותו כלשון קצרה: מפני עצלה, שתפיל תרדמה בעת החריש, הזרע והקציר, נפש רמיה תרעב, כאותו ענין הנאמר בלשון מלאה שם י ד–ה: ראש עשה כף רמיה ויד חרוצים תעשיר. אגר בקיץ בן משכיל נרדם בקציר בן מביש.]

בקנות המלייס). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שוכן בחיק תרדמות עורה פקח עינים ופרע דרכי אדמות (סליחות, סדר רב עמרם גאון). ואמר לי קומה וחנת תרדמה והכט שמימה וברך צור קרם (ר"מ הנגיד, באשמורת ערב, הברמן ב, 59). ולמה התרדמת יביא במחזה ולמה לא יחזה בלתי זה את חשפעתו (ראב"ע, אפאל מכם פאלות, כהנא ב, 25 וכו'). ולמה הצרי תרדמה יפיל חדש (הוא, שם שם, 28).

תרה[1]), ממנו *התראה, *תרת.

תרה[2]), קל לא נמצא במקורות.

—הפע', *התרה, התרה בפ' — העיד בפ' והזהירו, (ver)warnen; mettre en garde; to warn: היו בודקין אותן (את העדים) בשבע חקירות וכו' מכירין אתם אותו? התריתם בו? (סנה' ה א, וכעין זה תוספת' שם ט א, בבלי שם מ:). מתרין בו בפני שלשה (בבן סורר ומורה) ומלקין אותו, חזר וקלקל וכו' (סנה' ח ד). אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות ואיסתי, בזמן שהתרו בהן, אבל בזמן שלא התרו בהן וכו' (מכות א ח, סנה' ט.). לעולם אין נהרגין עד שיהו פי שני עדיו מתרין בו (ר' יוסי, מכות א ט, וכעין זה תוספת' סנה' יא א, בבלי שם ט:). מתרין בו ושותק, מתרין בו ומרכין את ראשו וכו' (תוספת' סנה' יא ב). ויקריבו אתו המצאים אתו מקשש, עוד למה נאמר, והלא כבר נאמר וימצאו איש ומה ת"ל ויקריבו אותו,

---

[1]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[2]) [גם בארמ' שבתו"ם בא בבנין אפעל אתרי, באותה משמ' כהפעיל שבעבר' (כגון ת"י במד' יו לג: וקרבו יתיה בתר דאתרו ביה וכו'), ויתכן כי חדר הפעל והנגזר ממנו לעבר' מארמ' עד שאין לדעת אם ת זו שבשרש עקרה ת או שמא היא ש כזו, שבארמ' היא ת, ובערב' ת'. במקרה שני זה יש להביא בחשבון גם אפשרות זו, שאין כאן אלא התפתחות מן ב. תנה, ובהפע' התנה. בדומה לצורת שם המספר תרין, שעקרו תנין, בהקבלה אל שנים בעבר'. סברות אחרות שהבעו על מקור השרש אינן מתקבלות על הדעת. ובכוון הנזכר אפשר לשער, שעקר פרוש הפעל התרה, אתרי (בארמ') הוא: שנה ואמר פעמים, בדומה אל העיד (=חזר ואמר, אמר עוד ועוד), השביע (=אמר שבע פעמים). וצ"ע.]

מגיד שהתרו בו מעין מלאכתו, מכאן לכל אבות מלאכות שבתורה שמתרים בהם מעין מלאכתן, ר' יצחק אומר אינו צריך, מה ע"ז חמורה אינו חייב עד שיתרו בו, ק"ו לכל מצות שבתורה, ומה ת"ל ויקריבו, מלמד שהתרו בו ואחר כך הביאוהו אצל משה (ספרי שלח קיג, איש-שלום, לג:). ראה שני כוכבים בערב שבת והתרו בו ועשה מלאכה, ראה שני כוכבים במוצאי שבת והתרו בו ועשה מלאכה וכו' (ירוש' ברכ' א א). אם היו רואין את המתרה או המתרה רואה אותן מצטרפין (מכות ו:) רב לכם בני לוי, הרי אמרתי לכם לא טיפשין היו, שכך התרה בהם וקיבלו עליהם וכו' (תנח' בובר קרח יב). — *והתרה לפ': והקב"ה מתרה לפרעה על כל מכה ומכה כדי שישוב בו (מד"ל שמות ט). — *והתרה את פלי: ד"א אדם כי יהיה בעור בשרו, קשה לפני הקב"ה לפשוט ידו באדם זה, אלא מתרה אותו ומלקה ביתו וכו' (תנח' בובר תזריע יד). — *והתרו לפני פלי: דברי אלה התריתי לפניך ומה שתרצה תעשה, ולא תאמר לא התרו בי[1] (דא"ז ד). — ובספה"א: וממקדשי תחלו וכו' ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן המקודשים לי, הם אותם חקוקי התיו שהתרה[2] בהם מלהויקם (רס"י, יחזק' ט ו). כשמורה לחוטא לשוב אליו מתרת קודם מכה וכו' כמו שהיה מתרה בפרעה על כל מכה ומכה וכו' (הוש, איוב לו כב). — ואמרו פיטנים ומשוררים: התרני מלי חייך, רשיית נמי מחייך (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר לפסח). וזה כמה אשר מלך מלכים ביד חוזיו הכי קדם והתרה, ולא נהרד לדעה סוד נביאיו וחקותיו ותורתו ושברה (עמנ', מחב' ח, הברמן, 226).

—הפע', *הֻתְּרָה, *הֻתְרָה, במקורות הקדומים רק בינ' *מֻתְרֶה, *מֻתְרָה, —שהתרו בו: מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר קל, א"ר ירמיה הבא במאי עסקינן, כגון שהתרו בו סתם וכו' (סנה' ס:). —

[1] [כך הנוסח בדפוסים, ומ. היגער במהדורתו (מסכתות דרך ארץ, עמ' 111) גורס: דברים אלו יהיו על לבבך, מה שתרצה עשה, שמא תאמר לא התרו בי.]

[2] [בדפוס ונציא משנת ש"ו: שהתר', ואולי הכונה לבנין הפע'.]

*ומתרה ועומד: כמותרין ועומדין (ב"מ קט:, ב"ב כח.). — ובספה"א: איני צריך להעיד בהם שהרי מותרין ועומדין הם היום ג' ימים, ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות (רס"י, שמות יט כג). — ואמר המשורר: ואיך אעמד וידי תחוקנה ליום הבא ובי התרה והועד, אני נואש ראות טובה לנפשי (עמנ', מחב' כו, הברמן, 744).

***תְּרוּבְתוֹר** (?), ש"ז, — מין ירק הדומה לכרוב[1]: הלפת והנפוץ והכרוב והתרובתור התרדים והלעונין אינן כלאים זה בזה (כלא' א ג).

***תְּרוֹד**[2], ש"ז, — כף, ובמיחד כף גדולה[3] שבוחשים בה בתוך הקדרה, Löffel, Schöpflöffel ;

[1] [מצד הענין מפרש הירוש' למשנה (כלאים א ג): כרוב דקיק, ולפי זה בקרוב כל פרשני המשנה, ויש רואים בזה את הכרובית (Blumenkohl; chou-fleur; cauliflower, Brassica oleracea botrytis) וע' בחמר הרב המובא בספרו של לֶו, 485 I Flora וכו' ובמקומות אחרים שם. לֶו מביא את הגרסאות המסמכות תרבתר, תרבתור, תרובתור, תרובתר, וכן גרסאות מאחרות, המקרבות את השם לזה של הכרוב (הוא היונ' κράμβη): כרוב תור, כרובתור, כרבתור. ואמנם אפשר, שאין גם השם תרובתור ממוצא עברי, וקשה למצא בו את היסוד תור במשמ' שור בארמ', שכן אין עדות למלה בארמ'. ואמנם לא מן הנמנע הוא, שאין כאן בעקר אלא מבטא שבשבול במק' תרד בר (תרד השדה) וכד', אלא שאין בידינו להכריע על יסוד המקור היחידי שבמשנה.]

[2] [כן נקוד המלה גם במסרת הבבלית (פורת, לשון חכמים 185: תְּרוֹד, תְּרוֹדוֹת), ואמנם במשנ' מנק' ליוורנו תְּרוֹדוֹת, וכן בסור' תְּרוּדָא באותה משמ'; אבל על יד כתיב זה בא בנסחאות אחרות (ע' שטראק בהוצאת המשנה שבת 29, אפשטין, פרוש הגאונים 82 למשנה אהלות): תרווד, תורווד, תורבד, תרבד, תורוד, והגאון שם מפרש: תרווד רקב, פ' תרוד זה פירושו בטיית מלעקה (כלי כף לאכל) וקד יסמינה תירויד ע"כ; ולפי הערת אפשטין הכונה, כי נקראת הכף תרויד גם בערב'.
כנראה חדרה המלה לעבר' מארמ', אלא שאין מקורה גם בלשון זו, אלא שאולה היא משפת תרבות אחרת, ונטשטשה צורתה בתולדותיה.]

[3] [ע' בהערה שאחר זו.]

עצם כדי לעשות :euillère (à puiser); spoon, ladle תרווד (סנה ח ו). על אלו טמאות הנזיר מגלח על חמת וכו' ועל מלא תרווד רקב (נזיר ז ב). ויש שאמרו במדת גפה מלא תרווד רקב כמלא תרווד גדול[1]) של רופאים (כלים יז יב). תרווד שהוא נתון על השלחן אם מקבל כל שהוא טמא (שם ל ב). ומלא תרווד[1]) רקב (אהל' ב א). שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות (ידים ד ו). אפילו טלית ואפילו תרווד אין ניטלין אלא לצורך (תוספת' שבת יד א). תרווד של מתכות בין שיש לו יד ובין שאין לו יד וכו' טמא (שם כלים ב״ב ז ח). — ובכסהמ״א: ויאכל ממנו תרווד אחד בבוקר טרם יאכל (אסף, 86). וזומליסטרון, תרווד שמהפך בו הקדירה (ר״ח, שבת קכג:). ויערבנו שתי וערב בתרווד או כיוצא בו כל הניטל בשבת וינער אח״כ את הכלי לכלי אחר (הוא, שם קנו:). וכן עץ פרור והוא התרווד שמנער בו הקדרות רותחות (הוא פסחי' ל:). — ואמר הפיטן: תרוד עפר תקון כפר תרם ושפר תאמו בשפר (אילת השחר, יוצר שבת ר״ח). זירוד מלא תורווד יתכנס והמכתה תצבר (ר״ש יזכה, סרידים מהגניזה, מ״ל וייס, 61).

א. *תָּרוּט[2]), ת״ז, — מנח במלאכת הבניה שלא נתברר כל צרכו[3]): לא היו (המעלות) תרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה (מדות ב ה). מה חירות הללו לא היו משופעות אלא גדודיות ולא היו תרוטות אלא מוקפות ולא היו עגולות אלא מרובעות וכו' (מכי״, ויהי בשלח א). בשעה שהיו מושיטין את הקרשין מזו לזו תרוטות היו (ירוש' סוכה א א).

---

[1]) [אמנם הרמב״ם בפרוש המשניות לשבת ח א (בתרג' א״ת) כותב: כף הרופאים קטן וכו'.]

[2]) [נ״א: טרוט(ות), וע' עמ' 1921.]

[3]) [פרשו הפרשנים במדות ב ה: ארוכות ובעלות זויות (עי' רע״ב) וכד', ואין זה מתקבל ביותר. ואפשר שלפנינו מלה שאולה מן היונ' τορητός או τορευτός, המשמשת כמנח בבניה במשמעיות שונות, וצ״ע.]

ב. תָּרוּט, ת״ז, עי' ב. *טָרוּט[1]), עמ' 1921.

*תֵּרוּךְ[2]), ס״ז, בתו״מ רק מ״ר תירוכין, — כמו גרושים: גופו של גט, הרי את מותרת לכל אדם, ר' יהודה אומר ודין דיהוי ליכי מינאי ספר תירוכין[3]) ואגרת שיבוקין וגט פטורין וכו' (גיט' ט ג). — ובכסהמ״א גם מ״י, תרוך: ויורש, כתרגומו ותריך, שתיבת ריש משמשת שתי מחלקות, לשון ירושה ולשון הורשה, שהוא טירוד ותירוך (רש״י, במד' לג נט).

א. תְּרוּמָה[4]) ס״נ, סמי תרומת, תרמת, כנ' תרומתי תרומתכם, תרומתם, מ״ר תרומת תרומות, תרומתי, תרומתינו, תרומתיכם, — א) מתנה שמרימים ולוקחים מן הנכסים ומפרישים לכהנים, למקדש וכדו' Abgehobenes, Abgabe; impôt; contribution duty: דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת וכו' (שמות כה ב-ג). וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם מאיל המלאים וכו' כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם תרומתם לי״י (שם כט כז—כח). זה יתנו וכו' מחצית השקל תרומה לי״י כל העבר על הפקדים וכו' יתן תרומת י״י (שם ל יג—יד).

---

[1]) [הכתיב תרוט בא בתו״מ לפי קצת מקורות, למשל, בכורות סד. (הצירן עיניו תרוטות וצירניות דומעות דולפות טורדות) ולפי זה גם לפעמים בסהמ״א, כגון הכוזרי ד ז: אבל אנחנו כבעלי העינים התרוטות אשר לא יוכלו לראות האור ההוא, וצריך שנסמוך על הפקחים אשר קדמונו, אשר כח בהם לראותו.]

[2]) [המלה שאולה מן הארמ', שבא בה תרך (עי' שרש זה) במשמ' גרש, וע' בדגמה המובאת לקמן מדברי רש״י.]

[3]) [אמנם באים כאן הצרופים העברים ספר תירוכין וכו' בתוך מאמר שבארמ'.]

[4]) [תרומה (מן רום, הרים) ותנופה (מן נוף, הניף) כעקר אחת הן (עי' תְּנוּפָה), אלא שנתיחדו שתי המלים בשמושיהן, ותשוה במיחד צרופים כגון: שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם מאיל המלאים (שמות כט כז), המובא לעיל.]

לתת את תרומת יי' לכפר על נפשתיכם (סס סס יה). הביאו את תרומת יי' למלאכת אהל מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש (סס לה כא). כל מרים תרומת כסף ונחשת הביאו את תרומת יי' (סס סס כד). והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליי' (ויק' ז יד). ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן (סס סס לב). וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה (במד' ה ט). והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה ליי' ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אתה (סס יה יט-כ). הנה נתתי לך את משמרת תרומתי (סס יח ח). ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב. כן תרימו גם אתם (הלויים) תרומת יי' מכל מעשרתיכם אשר תקחו מאת בני ישראל ונתתם ממנו את תרומת יי' לאהרן הכהן. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת יי' מכל חלבו את מקדשו ממנו (סס סס כז—כט). ויהי כל זהב התרומה אשר הרימו ליי' וכו' (סס לא נב). ושם אדרוש את תרומתיכם ואת ראשית משאותיכם בכל קדשיכם (יחזק' כ מ). וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומתיכם לכהנים יהיה (סס מד ל). זאת התרומה אשר תרימו (סס מה יג). ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה (מלא' ג ח). ואשקולה להם את הכסף ואת הזהב ואת הכלים תרומת בית אלהינו ההרימו המלך ויעציו ושריו וכל ישראל הנמצאים (עזרא ח כה). ואת ראשית עריסתינו ותרומתינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהנים אל לשכות בית אלהינו (נחמי' י לח). כי אל הלשכות יביאו בני ישראל ובני הלוי את תרומת הדגן התירוש והיצהר (סס סס מ). ויפקדו ביום ההוא אנשים על הנשכות לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות (סס יב מד). ושם היו לפנים נתנים את המנחה וכו' ותרומת הכהנים (סס יג ה). מהחל התרומה לביא בית יי' אכול ושבוע והותר עד לרוב (דהי"ב לא י). — ותרומת קדש: איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש (שמות לו ו). — תרומת הקדשים: ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל (ויק' כב יב). כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל ליי' (במד' יח יט). — תרומת יד: והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם (דבר' יב ו). ונדבתיך ותרומת ידך (סס סס יז). — ותרומת מתן: וזה לך תרומת מתנם לכל תנופת בני ישראל לך נתתים (במד' יח יא). — ותרומה, תרומת הקדש, במשמ' חלק הארץ שהפרש כתרומה משאר חלקי הארץ: ובהפילכם את הארץ בנחלה תרימו תרומה ליי' קדש מן הארץ ארך חמשה ועשרים אלף ארך ורחב עשרה אלף קדש הוא בכל גבולה סביב (יחז' מה א). ואחזת העיר תתנו וכו' לעמת תרומת הקדש לכל בית ישראל יהיה ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר אל פני תרומת הקדש ואל פני אחזת העיר (סס סס ו—ז). כל התרומה חמשה ועשרים אלף בחמשה ועשרים אלף רביעית תרימו את תרומת הקדש אל אחזת העיר, והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר אל פני חמשה ועשרים אלף תרומה עד גבול קדימה וכו' והיתה תרומת הקדש ומקדש הבית בתוכה (סס מח כ—כא)[1]. — ובהו"מ: תרם מן הדמאי על הדמאי, מדמאי על הודאי, תרומה ויחזור ויתרום (דמאי ה יא). חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה (תרו' א א). קטן שלא הביא שתי שערות וכו' תרומתו תרומה (סס סס ג). השותפין וכו' תרומת שניהם תרומה (סס ג ג). שיעור תרומה עין יפה אחד מארבעים וכו' (סס ד ג). אם ידוע שהחטים של חולין יפות משל תרומה מותר (סס ה ט). שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות ולא בתרומות ולא בנבלות וכו' (שביע' ז ג). ולא הופרש ממנה תרומה ומעשר מעולם (מעשרי ג ה). החלה והתרומה חייבין עליה מיתה וחומש (חלה א ט). ולוקחין אותה

---

[1] [על המסכן תרומה (ישע' מ כ) ע' ב. תרומה. בש"ב א כא: הרי הגלבע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומת כי שם נגעל מגן גבורים וכו', יש גרסים ושדי תרמית, כאמור בהערה עמ' 7525. והיה מי שהציע לגרס: ושרי (כמו: שעירי) תהמות (ע' קונטרסים כ א 44) על פי האוגרית' בל טל בל. רבב. בל. שרע (ז"א שעירי), תהמתם. בל. טבן. קל. בעל. ואמנם אפשר לראות שדי תרומת כשם ההר, מקביל אל הרי בגלבע. על משלי כט ד: מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה, ע' ג. תרומה.]

מתרומה חדשה, ואם לאו מן הישנה (שקלי׳ ד ס). חומר בקודש מבתרומה שמטבילין כלים בתוך כלים לתרומה אבל לא לקודש וכו׳ בגדי אוכלי תרומה מדרס לקודש (חגי׳ ג ה). החשוד להיות מוכר תרומה לשם חולין אין לוקחין ממנו אפילו מים או מלח (בכורות ד ט). כל הספק טהור לתרומה טהור לחטאת, כל התלוי לתרומה נשפך לחטאת וכו׳ הרפפות טהורות לקודש ולתרומה ולחטאת (פרה יא ב). הראשון שבקודש ושבתרומה ושבחולין מטמא שנים ופוסל אחד בקודש, מטמא אחד ופוסל אחד בתרומה ופוסל את החולין (טהרי ב ז). לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה[1] (מכי׳ בשלח פתיחתא, וסוף שם ויסע ב). נותנין לה הכל תרומה שהתרומה מצויה בכל מקום (ירוש׳ כתוב׳ ה ג). אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות (תעני׳ ז:). — *תרומת מעשר, תרומה שהלוי מפריש מן המעשרות שקבל, מעשר מן המעשר: אכל דמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו וכו׳ מזמנין עליהם (ברכ׳ ז א). תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה וכו׳ (דמאי ד א). מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי ולמעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת (שם שם ד). תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים (בכורים ב ה). אוכל מעשר שהוכשר במשקה וכו׳ מפרישין ממנו תרומת מעשר בטהרה (עדו״י ד א). — *תרומת הלשכה, תרומת שקלים לצרכי לשכת המקדש: שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר (שקלי׳ ג ב). שומרי ספיחין בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה (שם ד א). פרה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית באין מתרומת הלשכה (שם שם ב). —

---

1) [מאמר זה בא במכילתא בשלח בענין הכתוב (שמות יג יז) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא, בלשון זו: אמר הקב״ה, אם אני מביא עכשיו את ישראל לארץ, מיד מחזיקים אדם בשדהו ואדם בכרמו, והן בטלים מן התורה, אלא אקיפם במדבר ארבעים שנה, שיהיו אוכלין מן ושותין מי הבאר והתורה נבללת בגופן, מכאן היה ר׳ שמעון אומר, לא ניתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושוין להם אוכלי תרומה ע״כ, ואלו במכילתא ויסע בנוסח זה: ר׳ יהושע אומר שנה אדם שתי הלכות בשחרית ושתים בערבית ועוסק במלאכתו כל היום, מעלין עליו כאלו קיים כל התורה כולה, מכאן היה ר׳ שמעון בן יוחאי אומר: לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, הא כיצד, היה יושב ודורש (אך עי׳ מיד) ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה ומהיכן היה לובש ומתכסה, הא לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, ושניים להם אוכלי תרומה ע״כ, ושוב במכילתא דרשב״י (הוצ׳ אפשטיין־מלמד 106 וכו׳) הנוסח הוא: ר׳ יהושע אומר שנה אדם שתי הלכות בשחרית ושתי הלכות בערבית ועשה מלאכה כל היום מעלה עליו כאלו קיים כל התורה כולה (ז״א כל היום). ר׳ אליעזר אומר לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן. הא כאיזה צד היה יושב ושונה ואינו יודע מאין יאכל וישתה ומאין ילבש ויתכסה, הא לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן שנייה להן לאוכלי תרומה ע״כ. לפי זה ברור הענין, שכונתו כי, אף על פי שגם עושה המלאכה השונה ולומד תורה שחרית וערבית, מעלין עליו כאלו למד תורה כל היום, בעקר לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן (שלא נצטרכו לעשות מלאכה), ושניים (לא: ושוין) להם אוכלי תרומה, שגם הם כל פרנסתם מן האלהים; ולפי זה יש לגרס גם במאמר הלואי (כאיזה צד וכו׳), כנוסח המכילתא דרשב״י: היה יושב ושונה (ולא: ודורש) וכו׳. ואלו במאמר העקרי קשה הצרוף: לא ניתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה. כי מה ענין כאן למלת לדרוש, ואף בדחק מנסה אף ב״ז בכר בספרו על ערכי מדרש (Exeg. Terminologie I, 26) לומר כי אולי (vielleicht) אפשר לפרש את המאמר ע״י דמוי למימרות כגון: זה אחד מן הכתובים שצריך לדרוש; ואין זה מסתבר.

ואולם בהרבה מקומות שנאמר בהם „ושני לו" וכד׳, קודם לצרוף זה זכר לאדם או למקום שהוא ראשון. השוה למשל במובא לעיל עמ׳ 7323 מאמרים כגון: הראשונים היו נשיאים ושניים להם אבות בית דין (חגיגה ב ב); ואיזהו מובחר, מכמס ומזוניחא אלפא לסולת, שנייה להם חפרים בבקעה; תקועת אלפא לשמן, אבא שאול אומר שנייה לה רגב בעבר הירדן; קרותים והטולים אלפא ליין, שנייה לחן בית רימה ובית לבן בהר וכפר סגנא בבקעה (מנחו׳ ח א-י).

ועל כן נראה, כי מאמר זה מתרגם הוא מארמ׳, שנאמר בה בעקר, בקרוב: לא אתיהיבת אוריתא לדרישא אלא לאכלי מן, תניני להון לאכלי תרומה, ומלת לדרישא, שפרושה לבראש, היא שהובנה כלשון דרישה ונתרגמה: לדרוש, וצ״ע.]

*ותרומות תלויות: אין מערבין תרומות[1]) תלויות זו בזו, אבל מערבין תרומה שניטמאת בולד הטומאה עם תרומה שניטמאת באב הטומאה וכו' (תוספת' טהרו' ז יח). — *ותרומות שונות: שלש תרומות נאמרו בפרשה הזאת תרומת אדנים ותרומת שקלים ותרומת המשכן (ירוש' שם א א). — *ובהשאלה, מבחר, הדבר הנבחר והמשׂבח: בניי שנו מדותי שמידותי תרומות מתרומות מידותיו של ר"ע (ר' שמעון, גיטי סז.). — ובסהמ"א: ראשית דעת, היא תרומת עיקר הדעת (רס"י, משלי א ז). הם אנשי התרומות (ספר המדות לאריסטו ה ז). ועושה עצמו כתרומה הפרושה מן העיסה, הרי זה הורם את העולם ומחריבו, שנא' ואיש תרומות יהרסנה (ר"י אלנקאוה, מנורת המאור IV, ענלאו, 210). — ואמר הפיטן: תרומה הבדילנו מכל גוי ארץ חמדה הנחיל אותנו (קרוב לליל פסח, סדור רסע"ג, קמא). — ואמר המשורר: באלו כל בני הדור תבואות לאיש שדי והוא מהם תרומה (יוסף בן חסדי, הלבבי, טעמ"ם 29). ותרומותי תודות הגיוני הקדימוך (ר"י הלוי, כל עצמותי, זמורת ג, 369). — ב) *תרומה, במשמ' פעלת הרים והמסיר: קידש ידיו לתרומת הדשן למחר אין צריך לקדש, שכבר קידש מתחילת עבודה (יומא כג.). מי שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור מערכה ובשני גזירי עצים (שם שם). — ואמר המשורר: ואם יש לקרסולי אשר מעד תְּרוּמָה (ר"ש הנגיד, פלכופל, דיואן, הברמן ג, 21).

ב. **תְּרוּמָה**, ש"נ, — שם עץ יציב, מתקים: המסכן תְּרוּמָה[2]) עץ לא ירקב יבחר חרש חכם יבקש לו להכין פסל לא ימוט (ישעי' מ כ).

[1]) [בנ"א אין כאן תבת תרומות.]

[2]) [כאמור בהערת מ. צ. סגל לעיל עמ' 4054, הַמְסֻכָּן הוא שם עץ, באשור' מֻסֻכֻּנֻ, ועל כן יש לראות גם במלת תרומה, שאינה מתקשרת בהבנה אחרת במשפט, שם לעץ כזה המתאים לעשית פסילים. וכבר היה מי שהציע (ע' בספרו של איש נעמי, הגו סינים עמ' 41, שמביא הצעה זו בשם אחד התרגומים הקדומים) לגרס תְּמָרָה או תִּמֹּרֶת, וכך מסתבר. רסע"ג שהכיר מלת מסכן כשם לאחד העצים, והמתרגם:

ג. **תְּרוּמָה**, ש"נ, במקרא רק מ"ר תְּרוּמוֹת, — כמו רְמִיָּה במשמ' התרפות ורשלנות[1]): מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תְּרוּמוֹת יהרסנה (משלי כט ד).

תְּרוּמִי, ע' תְּרוּמִיָּה.

תְּרוּמִיָּה, ש"נ, — כמו תרומה: והיתה להם תְּרוּמִיָּה[2]) מתרומת הארץ קדש קדשים אל גבול הלוים (יחזקי' מח יב). — ובסהמ"א: מקום שישכון שם יהיו נכרין מעשיו אחרי מותו וחכמתו ומדות תרומיותיו (רס"י, קהלת יא ג). — ואמר הפיטן: אמר השכם והערב כנף ארץ אם תרומיה, אל מלך נאמן שמע ישראל פה פציה (ר' נהוראי מקינון, י"ט מן סקר"ן, שירי היחוד והכבוד, הברמן, ע"ה). — ואמר המשורר: אבא חסן תרומית נדיבים ובן ראשים

סנדיאן, ראה במלת תרומה לשון רום: רפע לה, כלו' שיש לו רום גבה (שלא כהעתקת דרנבורג: ירים לו).]

[1]) [משמ' זו יוצאת בענין ביחוד ע"פ השואת פתגמים אחרים, כגון שם יג כג: רב אכל ניר ראשים ויש נספה בלא משפט, שהוראתו כפולה, א) כחידה: רב אכל יש בשדה העניים דוקא (וכלום זה נכון?), ב) כפתרון, כמשמ': רב אכל יש, כשראשי העם נֵרים ובודקים במשפט (בדומה אל נֵר ה' נשמת אדם, כלו' בודק וחוקר האל את נשמת האדם, חפש כל חדרי בטן), ועל כן המשך הפתרון: ויש נספה (והון נכרת) בלא משפט. כאותו נגוד בא כנגד מלך במשפט: איש תרומות, איש הרמיה וההתרשלות, שאינו שופט את העם, וכדרך משלי הספר המלאים חידות וחדודי לשון, אפשר שכתבו ככונה איש תרומות (כאלו התורם תרומה) כשעקר המובן הוא איש העושה מלאכתו רמיה, מן רמה.
לפי זה אין צרך בקריאה איש תַּרְמִית שהציעוה רבים, ומובן שאין לפרש מן א. תרומה כאיש הדורש תרומות ומסים. תרג' השבעים ἀνὴρ παρανόμος אינו מביע את הענין אלא בקרוב, ואין לעמד על הגרסה שלפני המתרגמים.]

[2]) [רש"י רואה בשם תרומיה שה"פ, ובתרומיה תאר השם, וז"ל: תרומה היא שם הפרשה, תרומיה מפורשת, והיתה להם הרצועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהותרמה מן הארץ, ע"כ. ומעין זה רד"ק: תרומיה שם תאר בפלס תחתיה שלישיה. ולפי זה השתמשו בסהמ"א בתה"ש תְּרוּמִי, כגון מדות תרומיות. ואמנם בקצת כתבי יד בא תְּרוּמָה, ולדעת כמה מן החדשים כך עקר.]

ואנשי שם וטובים (כ"ם הנגיד, אבא חסן, דיואן, הברמן ג, 15). לו היגונים אמשל בם כמשלם בי, בלב אנוש בגד שמתים תרומית (רמב"ג, גפן סמולה, ביאליק-רבניצקי א, 131).— °ובמשמ' חרמה וגאוה, ואמר המשורר: ואל תדאג בעת ירים אויל ראש, תרומית אויל ראשו מסירה (כ"מ הנגיד, אלוה עז, דיואן, הברמן א, 13). — °ובמשמ' התרוממות, הרמת הגוף לקום, ואמר המשורר: הכמות פליליה ומקבר תרומיה (סוא, הכמוה, סס ג, 128).

°**תְּרוּמִיּוּת,** ש"נ, — סְגֻלַּת הַתְּרוּמִי, איכות משבחת: שנקרא רם מי שהוא בעל מעלה יתירה שמעלתו ותרומיותו גלויה ומפורסמת לרואים (כ"ם ספנסים, יריעות שלמה א, כב:).

תְּרוּעָה, ש"נ, סמי תְּרוּעַת, — שפ"ם מן הֵרִיעַ[1]), השמעת קול חזק בפה או בכלי לשמחה או לאזעקה וכד', ומכאן גם במשמ' שמחה[2]) ורצון: ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם (במדי י ה–ו). בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה (יהו' ו ה). מעלים את ארון יי' בתרועה ובקול שופר (ש"ב ו יה). ושמע זעקה בבקר ותרועה בעת צהרים (ירמ' כ יו). לפתח פה ברצח להרים קול בתרועה (יחז' כא כז). בתרועה ביום מלחמה בסער ביום סופה (עמוס א יד). ומת בשאון מואב בתרועה בקול שופר (שם ב ב). יום שופר ותרועה (צפנ' א יו). שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה (תהל' לג ג). עלה אלהים בתרועה יי' בקול שופר (שם מז ו). אשרי העם ידעי תרועה[3]) יי' באור פניך יהלכון (שם פט יו). עד

[1]) [בהתאם לשמושיו השונים של פעל זה, ועי' בעמ' 6506 וכו'.]

[2]) [השוה את מאמר חז"ל: בעשרה לשונות של שמחה נקראו ישראל גילה שישה וכו' חדוה תרועה (מד"ר שה"ש א, נגילה ונשמחה בך).]

[3]) [לפי פשוטו של הכתוב הכונה: היודעים את שמחת האלהים בהם, בהקבלה אל באור פניך, ואמנם בתפלה משתמשים בצרוף במשמ' היודעים להריע תרועה בקול שופר.]

ימלה שחוק פיך ושפתיך תרועה (איוב ח כא). יעתר אל אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה[1]) וישב לאנוש צדקתו (שם לג כו). בדי שפר יאמר האח ומרחוק יריח מלחמה רעם שרים ותרועה (שם לט כה). וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל ליי' על הוסד בית יי' (עזרא ג יא). ורבים בתרועה בשמחה להרים קול (שם שם יב). ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם כי העם מריעים תרועה גדולה והקול נשמע עד למרחוק (שם שם יג). וישבעו ליי' בקול גדול ובתרועה ובחצצרות ובשופרות (דהי"ב יה יד). — ושמות כלי תרועה, שופר תרועה, חצוצרות תרועה, צלצלי תרועה: והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש (ויק' כה ט). וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו (במדי' לא ו). הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה (תהל' קנ ה). וחצצרות התרועה להריע עליכם (דהי"ב יג יב). — וקול התרועה: וישמעו פלשתים את קול התרועה ויאמרו מה קול התרועה הגדולה הזאת במחנה העברים (ש"א ד ו). — יום תרועה, זכרון תרועה: בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה[2]) מקרא קדש (ויק' כג כד). יום תרועה יהיה לכם (במדי כט א). —וזבחי תרועה, זבחי שמחה: ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה ליי' (תהל' כז ו). — תרועת מלחמה, תרועה הנשמעת במלחמה: כי קול שופר שמעתי נפשי תרועת מלחמה (ירמי' ד יט). — תרועת מלך: יי' אלהיו עמו ותרועת מלך[3]) בו (במדי כג כא). — ובתו"מ, בפרט במשמע' קול מקטע של שופר, קולות קצרים רצופים זה אחר זה: שיעור תקיעה כשלוש תרועות, שיעור תרועה כשלש יבבות (ר"ה ד ט). ברוך אתה ה' שומע תרועה (תענ' ב ד). שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה בזה (ר"ה לג:). תקיעה בפני עצמה ותרועת

[1]) [כלו' בשמחה וברצון.]

[2]) [לפי הפשט הכונה, כאלו נאמר: תרועת זכרון, תרועה לזכרון.]

[3]) [כלו' שמחת ה' אלהיו ומלכו בישראל: ושים לב לתרגומו של רסע"ג: צחאבת, כלשון חבת ורעות (כאלו כתוב היה תֵּרֻעַת), וכן רש"י (לשון חבה ורעות וכו'), רשב"ם (רעות, כמו איש רעים להתרועע) ואחרים.]

בפני עצמה (שם לז.). — ובתפלה: כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך, ברוך אתה ה' שומע תרועת עמו ישראל ברחמים (סוף סופרים, מוסף ר"ה). — ובסהמ"א: אבל בתרועת שהיא מקולות קצרים הרי יש תחלה וסוף באמצעיתם (ריטב"א, ר"ה ז). התרועה היא רמז למדת הדין הגמורה כי התרועה סימן החרדה והצער (ר"מ אלבילא, ראשית דעת ג ד, לט:). — ואמר הפיטן: נעלה ברין עלות בתרועה גיא עם דריה לרועעה (ר"א הקליר, אם פיל, קרובי א' ר"ה).

***תְּרוּף**, ש"ז, — רפואה[1]), ואמר הפיטן: גלות ושעבוד בנסיון וצרוף, גלגל בחסד לסליחת ותרוף (תבוא לפניך, סליי לתעניות חמישי).

א. תְּרוּפָה, ש"נ, — מלה שלא נתבררה כל צרכה[2] ושתוכנת במסרת הפרשנית במשמ' סם מרפא, רפואה וכד': Arznei; medicine; remedy:

ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיו (קרי: והיה) פריו למאכל ועלהו לִתְרוּפָה (יחזק' מז יב). — ובסהמ"א, במשמ' רפוי וכד': וזה לך משקה תרופתו (אסף הרופא, 121; ואכוסות שם). כמו שראינו אנשים חזקי הבריאות כי כאשר יבואו לחולי במעט תרופה יחזרו אל הבריאות מפני שהבריאות הוא טבעי להם (שלמה אבן וירגא, שבט יהודה, הכוכב, 16). כי התרופה המשלשלת דרך משל תזיק לבריא והיא לו חבורות פצע ותועיל לחולה היא לו תמרוק ברע (כפולות יהודה ס). — ואמר הפיטן: תרופה תת לעצורים, תבל להאפיל לצרים (ר"א קליר, סומן עמק איומה, קרו' ליוה"כ). איכה אביבי תנופתנו ארוכת תרופתנו איכה אהמו בחפתנו את חרפתנו (שם, זכור איכה אנו שפטנו, קרוי לט' באב). — ואמרו משוררים: ולתחלאים יש תרופה אך להליי מהזמן המר והרע אין תרופה (ר"ש הנגיד, לכל זמן, הברמן ב, 17). תרופה בפניה ועל חוט שפתיה ומות בעיניה ותחת למדיה (שם, תרופה, שם ג, 83). ולכל חלי את כתעלה ובתרופה (רשב"ג, מי זאת, שעמ"ס, 38). עת לחדשיו יבכר עליו תרופה וטרפו (רמב"ע, שתרשים א, מק"ג, 12). תרופתי בפי הכד וכל צריי בבטן נאד (שם, שם, שם, 34). צריו ירפא כאב נפשי לנודו המאתו מזרי ומאתו תרופתי (יהודה אבן גיאת, מבין עפאים, שעמ"ס, 125). — *ותרופה, במשמ' רפיון: היה טוב משבר, ועצב משבר ועל-לב מדבר בבוא הדאגה: זכר כי בסוף התלאת רפואה מצויה ומרה במתוק מזוגה ויבא חלי רע

---

[1]) [ע"פ הבנה זו של תְּרוּפָה, וע' שם.]

[2]) [אמנם הבינו כל המתרגמים הקדומים (השבעים εἰς ὑγίειαν, וולג' ad medicinam, ת"י לאסותא) והמפרשים תרופה כלשון (שם) רפוי וכד', וכן שמוש הלשון בשפת ימינו; אבל מצד הלשון אין לגזר תרופה אלא מן רוף (או תרף) כלשון התרופפות וחלשה ולא כלשון מרפא, וע' בדברי ריב"ג המתקשה בכך והמביא את תרוציהם הדחוקים של אחרים בענין זה, ואלו חז"ל מודים בפרוש, שלא היתה משמ' המלה ידועה להם, ובכמה מקומות (המובאים, למשל, גם אצל קרויס .Lehnw II 594) בבבלי, בירוש' ובמדרשים מובאת השאלה: מאי לתרופה, ונתנות שם תשובות כגון: להתיר פה של מעלה, להתיר פה של מטה, להתיר פה אילמין, להתיר פה עקרות, לתואר פנים, ואף דרשה אחת היא זו של ר' יוחנן, שהיה חי בא"י בתחום השפעתה של היונית, המבאר לתרופה על פי היונ' θεραπία (תרפיה), ובדרשה זאת למעשה היסוד להבנת תרופה בלשון מרפא.

ואולם לפי הענין אין כל מקום להבנה כזאת בכתוב. כל הפרשה מתארת את ירושלים ויהודה שבאחרית הימים כדגמת גן עדן, כאשר נחל אלהים ישקה את סביבת העיר, ועצי פלאים שכשפת הנחל, כגון עצי גן עדן בשעתם, יספקו את כל צרכיהם של יושבי ירושלים ויהודה, ללא כל טרח ואף ללא כל מחלה שתצריך רפוי ב"תרופה". ועל ספוק כל צרכיו של האדם רגיל המקרא לדבר בלשון לחם לאכל ובגד ללבש, לחם ושמלה, וכד', ואם נשוה את הנאמר על עצי גן העדן בבראש' ג ז: ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת, נכיר שגם כאן הכונה, כשבול האותיות: ועלהו לתופרה כלו' לחגורות תפורות, כשמוש הטלה תופרה (ע' ערך זה) במשנה.

ואמנם בא באחת הנסחות של בן סירא העברי (לח, ד): אל מארץ ברא תרופות וגבר מבין אל ימאס בם; אבל אין זאת אלא נסחה אחת מאחרת, על יד הגרסה העבריות, שגם כל התרגומים הקדומים מעידים עליה: אל מארץ ברא שמים ז"א סמים, ובגרסה זו מובא דבר ב"ס במד"ר בראשית ובילקוט, וע' סגל, ב"ס השלם, למקום זה.]

למרפא, ותבא תרופה בסופה רְוָחָה ופוּגָה[1]) (משלי ערב ו, הלבנון ג, 95).

ב. *תְּרוּפָה, ש"נ, — אחד מכנויי הערכים, התמורות וההקדשות: ואילין תנינן מה הוינן מיתני תרופה תרוצה תרוקה (ירוש' נדרי א א; ועיי' שרידי הירושלמי, גינצבורג, עמ' 340).

*ג. תְּרוּפָה, — כתיב מספק במק' תְּרְפָּה, תורפה: מניחין אותו במקום התרופה[2]) (תוספתי לוקמי פסח יג ג). אם היתה מונחת במקום תרופה[3]) (בנוסח המשנה בירוש' תרומ' ה ה בדפוס קרוטושין). ועי' *תִּרְפָּה.

*תְּרוּפִי, תרופיי, ש"ז, — שיך לתרופה: מזון להעמיד את בריאות נפשכם על תל אמונתכם וצדקותיכם אך סם תרופיי להסיר מחלת נפשות הן שנואותיכם (הקדי בית מדות בסיר).

*תֵּרוּץ[4]), ש"ז, — יִשּׁוּב וְיִשּׁוּר של דברים קשים, Erklärung; explication; explanation; וכן תירוץ הדברים כי טפף אלף מגדלים יקפל אלף שנים וכו' (הערוך, ערך טעפרלוס). יפה תירצתה וצריך אתה להיתלות עליה על תירוץ זה כמו שאנו סומכין על עדותו של חזקיהו אבי עקש (ר' גרשום, בכורות לח.) וזהו צד התירוץ של זה הדבר והיה נעלם מאד וסייעני הקב"ה לגלותו ולפרשו ולא ראיתי אדם שקדמני לזה התירוץ וזה הפירוש יהיה שמור בידך (נסים גאון, ברכ' לג.). נאלם שלא חשיב תשובה על תירוץ זה (כס"י, גיטי סד:). הוי זהיר בתלמוד, בגמרא שהיא תירוץ טעמי המשניות (סוט, ב"מ לג:). ואותן שאמרו

---

1) [כן צ"ל בהתאם למשקל ולענין, ולא „דוֹחָה ופוֹגה", כמו שהובא על ידי אברמסון בהערותיו לבן־קהלת במהדורתו, עמוד 200 (הערה 37 יכדן). ועי' בהערה למלה בשמושה במקרא.]

2) [בדפוסים: התורפה.]

3) [בדפוסים אחרים: תורפה.]

4) [ע"פ הארמ' תרוצא, גם בשמשי ישר, מישרים, כגון: ידין עמים במישרים (תהלי' לו י): כתרג': בתירוצא.]

לפניהם הקושיות והתירוצין (הוא, שם שו.). היאך נהגו כל העולם להתענות יום שלפני פורים והרבה תירוצים נאמרו (ריטב"א על מסכי ר"ה פ"א, לסידור, כז.). ע"כ דברי החכם הזה לא יצלח בהם לפי שיש בהם ובכל אחת מהם כמה פרוקים ותירוצים נכרים ומפורסמים לכל בן דעת בהם נתבטלו טענותיו אלו כלם (כ"ם אלמולי, פתרון חלומות, אמסטרדם הסל"ז, יח.). הנה הלקי הסוגיות וכו' והם מימרא, שאלה, תשובה, סתירה, ראיה, קושיה ותירוץ (רמח"ל, דרך תבונות ב ו ח). — ובמליצה, *ונעל דלת התרוצים בפניו: והלמד למפרע מקשה לבו בעורון הספקות ונועל דלת התרוצים בפניו (רמ"ע מפאנו, אמרות טהורות, המדות ז). — ואמר המשורר: ונאמר לנו כי לכם לכל קשיא תרוץ (עמני, מחב' כב, הברמן, 617). — *ונוהג בדבור גם במשמ' תשובה והסבר שאומר אדם כדי להצדיק את מעשיו או כדי להתחמק מלעשות דבר, Ausrede; excuse.

*תְּרוּצָה, ש"נ, — אחד מכנויי הערכים, התמורות וההקדשות: ואילין תנינן מה הוינן מיתני תרופה תרוצה תרוקה (ירוש' נדרי א א).

*תְּרוּק, עי' *תֵּרֵק, הערות.

*תְּרוּקָה, ש"נ, — אחד מכנויי הערכים, התמורות וההקדשות: ואילין תנינן מה הוינן מיתני תרופה תרוצה תרוקה (ירוש' נדרי א א).

א. *תרז[1]), ממנו א. *תֵּרֵז, *תְּרִיזָה, ועי' תְּרוּזָה.

ב. *תרז[1]), ממנו ב. *תֵּרֵז.

א. *תָּרַז[2]), קל לא נמצא במקורות.

—נפעי, *נִתְרַז, — כנראה במשמ' נשלח רזון בנפשו, הֻכָּה במגפת האל[3]): מעידין על השוטא עבר פלוני

---

1) [עי' בהערות שאחר זו.]

2) [בסור' בא השרש תרז בעקר במשמ' שביעה ורויה, אך אין להכיר כל קשר בין משמ' זו לשמוש תרז בתו"מ.]

3) [גם צורת נפע' זו תובנת כאלו משמעותה:

נתרזו[1] פלוני אין פלוני בעולם וכו' (תוספת' סוטה, יבמ' יד ז). הכשר עודנו בין שניהם, אמר הכשר שביניהם אוכלו ונתרז מיד[2] הרשע שביניהם אוכלו ומצטער עד שלשים יום (מכי' בשלח, מסכ' ד פרשה ג). את מוצא שעד שלא הוקם המשכן כל אימות העולם שומעין קול הדיבור וניתרזין בתוך (נ"א מתוך) פניקטיהן[3] (מד"ר ויק' א, מכגליום, כו; וכעין זה תנח' שמות, תרומה ט, ועוד). — ובסהמ"א, לפי המליצה שבתו"ם: בוא וראה כמה נסים נעשו לישראל באותו היום וכו' ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם וכל העומד בפניהם מיד נתרז (ילק"ש יהוש' ג). — ואמר הפיטן: טלטל פניקטי נתרזים, הרים עוקר ותרוזים (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א פסח).

ב. *תָּרַז, קל לא נמצא במקורות.

—הפע', *הִתְרִיז[4]), — התריז עצמו, הריק את נקביו: מה ת"ל אחוריהם אל היכל ה', מלמד שהיו פורעין

עשה צרכיו, ואולם, כמוכח בהערות שאחר זו, אין הבנה זו מתאימה לענין המאמרים, המדברים על כליון במגפת האלהים. ואף מסתבר שיש כאן בעקר צורות התפ' ו־נתפ' מן רזה כלשון כליון, כמו בכתובים כגון: כי רָזָה (ז"א הכרית) את כל אלהי הארץ ועוד, והרי בפרט בענין קברות התאוה (ע' בהמשך) נאמר בתה' קו יה: ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם, וע' לקמן.]

[1]) [בדפוסים: מת פלונו, אבד פלוני, ונהרג פלוני וכו', והענין אחד.]

[2]) [תמה על המפרשים והחוקרים שמצאו כאן ענין עשית צרכים, אע"פ שאין כאן בעקר אלא שמוש במליצת הכתוב, האומר על אותו מעשה: וישלח רזון בנפשם, ואולי העקר: וְנִתְרַזָּה מיד, מן רזה, או שהיה כתוב במ"ר: כשרים שביניהם נתרזו מיד (וע' בגרסה שבמכי' דרשב"י, אפשטין־מלמד 110).
ומכאן מובן הענין, שנוספו יסורים לרשעים, מה שאין כן אלו היה פרוש הדבר כמקֻבל.]

[3]) [כלו' בתוך ארמנותיהם, וגם כאן אין ענין לצרף בטוי כגון „בתוך ארמנותיהם" (ולא: בבגדיהם) לפעל ניתרזין, אלו היתה משמעותו יציאה לנקבים.]

[4]) [לא נתברר מקור הפעל, ואמנם יתכן כי גם כאן העקר הִתְרַזָּה, כלו' עשה עצמו רזה, וע' א. תָּרַז, הערות.]

(נ"א מפריעין) עצמן והיו מתריזין כלפי מטה[1]) (יומא עז., סוכה נג: ועוד). הכנים שורו לחצר בעה"ב שלא ברשות ואכל חטין והתריז ומת פטור וכו' (ב"ק מז:). היתה אוכלת ומתרזת (ב"מ ל.). כיון שהגיע לפעור שאלה לכומרים במה עובדין לזו, אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה (סנה' סד.) — *ובנגוד אל שותת: כאן בשותתת (רעי) כאן במתרזת (חול' לח.). — ובסהמ"א: היה הדבר שהיא (הפרה) עושה בו רע לבני מעיה ומזיקה או שהיתה חולה ואם תאכל מזת מתרזת[2]), מותר למנעה (רמב"ם, שכירות יג ג)[3]).

— נפע' *נִתְרַז, — כמו הפע'[4]): אלולי עיטושים היה אדם נתרז בבגדיו וכשידע אדם שעטושין באין עליו ילך ויעשה צרכיו (א"ב דב"ס, כד.). כרע כל קרס נבו, אלהותיהם של בבל כרעו קרסו, ל' שחוק של עכו"ם הוא כמי שיש לו חולי מעים ואינו מפסיק לישב על מושב בה"כ עד שהוא נתרז (רש"י, ישע' מו א).

*תֶּרֶז, ש"ז, מ"ר תְּרָזִים, — גללים, צואה[5]), ואמרו פיטנים: נשאו (את המן) מעל כל וטרחו הכביד, ניניו כתרזו להאביד[6]), נשואי רחם זבד טוב הזביד (ר"א קליר, אמל ורבק, קרוב' לפורים). — *ובמשמ' גִּלּוּלִים, אלילים: אני ישנה, זך הנני בחרוזים, פשטתי חליתי בכרעי לתרזים (משלם בר קלונימוס, גן נעול, יוצר ז פסח).

[1]) [בקדוש' עב:: כלפי מעלה, כלו' כלפי האלהים, וכנראה לא נכתב כלפי מטה אלא מפני הכבוד.]

[2]) [ובשו"ע חו"מ שכירות שלח ז: תתריז, וכתוב שם (הוצ' זואן דגארה, ויניציאה): פיר' תתחלחל ויתמלא בטנה רוח.]

[3]) [שמוש הפעל התריז במק' התרים כנגד פלוני (עי' באלשיך לאיוב ו כד; פרה מטה אהרן, שאלה נד ועוד) אינו אלא שבוש, וע' *תָּרַם.]

[4]) [ע"פ הבנה זו של א. *תָּרַז בתו"ם, וע' שם.]

[5]) [ע' ב. *תָּרַז.]

[6]) [ע"פ הבנה זו בכתוב באיוב כ ז: כגללו לנצח יאבד; ואמנם למעשה גללו פרושו גַּל מגלי הים, וע' בפרוש העורך למקום.]

תִּרְזָה, ש"נ, — שם של עץ[1]: לכרת לו ארזים ויקח תִּרְזָה ואלון ויאמץ לו בעצי יער נטע ארן וגשם יגדל (ישעי' מד יד) — ובסהמ"א, בפיוט: טלטל פניקטי נחרזים, הרים עוקר ותרזים (סלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א' פסח).

°**תְּרִיזָה**, ש"נ, — שה"פ מן ב. *תְּרַז: תקיף ואדיר חד במשושית תריזת[2] זרים מתוך פנוקטיהן בקלסיה תמור כי קול נדר בהמה וחיה לא נשמע בבסוסיה תמהו אראלים בזכות מפרכסיה (ר"א קליר, אגמי קרים. הספרה מיבה ללונץ עמ' 214).

°**תְּרֵיסַר**, — שם מספר שנים עשר בארמ'[3] שבתומ', משמש גם בעברי שבסהמ"א כש"ע במשמ' קבוצה של 12 יחידות, dozen; douzaine; Dutzend.

°**תְּרִיץ**[4], ת"ז, — ישר: תריץ, אלהיו רוממו, נכון, וישראל שמו, מתוק כנפת טעמו (ימ ענני, פירי מימן, הילדזון-טורעסינר, 143).

°**תְּרִיצוּת**[5], ש"נ, — מישרים: כוש תריץ ידיו לאלהים, שיביא זבחים בתריצות ידים לאלהים (מדרי סוס"ט לתהלי' פח לב, ביה"מ ילינק ה, 75).

*תרך

*תרך[6], ממנו *תֵּרוּךְ, *תָּרַךְ.

— פע', *תֵּרֵךְ, — גרש: האומר תרכוה כאומר גירשוה פטרוה פרנסוה וכו' (ירוש' גיט' ו ז). ת"ר שלחות שבקוה תרכוה הרי אלו יכתבו ויתנו פטרוה פרנסוה וכו' (בבלי שם פה:)[1].

*תרם

*תרם[2], ממנו *תְּרַם[3].

***תָּרַם**, פ"י, — הרים תרומה, הפריש תרומה מפרי אדמתו: חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה, החרש השוטה והקטן והתורם את שאינו שלו, עכו"ם שתרם את של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה (תרומ' א א). חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום, ואם תרם תרומתו תרומה (שם שם ב). אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין, אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול ואת המנוי (שם שם ח). תורמין בצל קטן שלם ולא חצי בצל גדול (שם ב ה). התורם קישות ונמצאת מרה, אבטיח ונמצאת סרוחה, תרומה ויחזור ויתרום (שם ג א). האומר לשלוחו צא ותרום תורם כדעתו של בעל הבית (שם ד ד). פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן וכו' (מעשר' ב ד). ותורם את תרומתו ומעשרותיו לדעתו (כלאי' ד ג). היה מלקט גפי ירק ומניח בגנה תורם מאחת על הכל (תוספת' תרו' ג ח). התורם חבית של יין ונמצאת של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינו תרומה, ואם משתרמה החמיצה הרי זו תרומה (שם שם ד ז). כבש וזיתין בטומאה והוא מבקש לתורמן בטהרה מביא משפך שאין בפיו כביצה וממלא אותו זתים ונותנו על פי חבית ונמצא תורם מן המוקף (ירוש' חלה ב ז). כל מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים (ברכ' לט:). תורמין תאנים על הגרוגרות במנין (מנח' כד:) — *ותרם את הלשכה, הוציא את השקלים מן הלשכה: בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה, בפרוס הפסח

---

1) [ע"פ הזולג' רואים רבים בתרזה את העץ Steineiche, ilex, ממיני האלה, בעוד שאחרים רואים בה את ה־ Birke, betula ואלו לינדע, ישובה של דאריץ 212, משתמש בשם במש' Linde, tilia; אך עצם צורת השם אינה מספקת כל צרכה, ועי' לו, פלורה I 290, 623–626; II 394; IV 33.]

2) [ע"פ המאמר במד"ר ויק' כו, עי' א. *תְּרַז, נפע'.]

3) [בעקר תרי עשר, כנהוג גם כשם לספר המקראי המכיל את נבואותיהם של שנים עשר הנביאים.]

4) [מן הארמ' תריצא.]

5) [מן הארמ' תריצותא שבתו"ם באותה משמ'.]

6) [מן הארמ' תרך במש' גרש.]

---

1) [קלצקין־צובל מביאים תַּרְכִּיב שלדבריהם נוהג בספרות הקראים במשמ' רכוב, אך אינם מביאים מקורות. ואלו היום רווח תַּרְכִּיב במשמ' הורקת חֹמר חסון לגוף האדם או הבהמה להצילם ממחלה או למנעה מהם.]

2) [שרש משני, שנגזר מש"נ תְּרוּמָה, ששרשו רום.]

3) [וע' בנאמר על *תְּרַם, הפע'.]

בפרוס עצרת בפרוס החג (שקל׳ ג א). בשלוש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה וכו׳ אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל וכו׳ (שם שם ב). אין התורם תורם עד שיאמר להם אתרום, והן אומרין לו תרום תרום תרום ג׳ פעמים (שם שם ג). תרם את הראשונה ומחפה בקטבלאות, שניה ומחפה בקטבלאות, שלישית לא היה מחפה, שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום (שם שם ד). יכול תהא תורם בכל חדש וחדש וכו׳ (ירוש׳ שם א א).

— *תרם את המזבח, הרים את הדשן מעליו והסירו: בכל יום תורמין את המזבח בקריאת הגבר או סמוך לו (יומא א ח). בראשונה כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם (שם ב א). שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפיס (שם שם ב). מי שהוא רוצה לתרום את המזבח משכים בטבל (תמיד א ב). — ובסהמ״א, ואמר הפיטן: תורמי דשן בחצות נועדו (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם, עבודת יוה״כ, מחז׳ איטלי ב, ריד:). תמדו מאז כל עדת קדושים תרום בשלשה פרקים תרומת קדשים (כ״א קליר, אז מאז, קרוב׳ שקלים). בינה רצוי תורמים בסוס עולם גורמים (שלמה הבבלי, מחורם ונאום, זולת א פסח). ממקום טהרה תרמו וחכמתו השפיע (מאיר בר׳ יצחק, אדיר ונאה, יוצר שבת אחר פסוע׳).

—נפע׳, *נתרם, — שתרמו אותו, הורם, הפרש ונתן: בני העיר ששלחו את שקליהן, נגנבו או שנאבדו, אם נתרמה התרומה נשבעין לגוברים (שקל׳ ב א). השוקל שקלו ממעות הקדש, אם נתרמה תרומה וקרבה הבהמה מעל (שם שם ב). ואם אמר בעל הבית כנוס לי גרני תרומתו תרומה, שאין הגורן נכנס אלא אם כן נתרם (תוספתא תרו׳ א ז). ותיתרם תרומת הלשכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן (ירוש׳ שם א ט).

—הפע׳, *הותרם, — כמו נתרם, הורם: והיתה לחם הרצועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהותרמה מן הארץ (כס״י, יחז׳ מח יג). כל התרומה המקודשת המותרמת מתוך התרומה הגדולה (שם שם כ). והיא הרצועה שהותרמה (שם שם כג).

—הפעי׳, *התרים, — השפיע על פלי׳ שיתרם. נוהג היום בספרות ובדבור, ולפי זה משמשת גם צורת הפעי׳ בשמש׳ נגבה כתרומה, ומזה שה״פ *התרמה, מעשה המתרים.

תַּרְמָה, — מלה מספקה [1]: וישלח (זבול) מלאכים אל אבימלך בתרמה לאמר וכו׳ (שופ׳ ט לא).

— ובסהמ״א במשמ׳ מרמה, תרמית, ואמרו פיטנים ומשוררים: בשני עדים תחרוץ משפט ואל תשת רשע עד בתרמה (רסע״ג, אזהרות, סדור, ריב). דל לא יחדל מעון ואשמה דתו און עצתו תרמה (רסב״ג, אנוסים, ביאליק-רבניצקי ב, 82). כוכב שבל אבקת רוכל, אהב תומה שנא תרמה (רמב״ע, לזמן נגד, בכודי, קכא). עקבת ותרמה שלום וחיים (שד״ל, דרך ארץ, ליון תר״א, 84).

תרמות, ש״נ, — כמו מרמה: חזון שקר וקסם ואלול (קרי: ואליל) ותרמות [2] לבם המה מתנבאים לכם (ירמ׳ יד יד).

תַּרְמִיל [3], תַּרְמֵל, תַּרְמָל, תרמול, תורמל,

---

[1]) [יש שהבינו מלה זו בכתוב כלשון תרמית ומרמה, וכן השמוש בסהמ״א, ואלו השבעים תרגמו, לפי הענין, ἐν κρυφῇ, בסתר (נ״א במתנות, μετὰ δώρων, גם זה כנראה כנחוש לפי הענין), וכן ת״י ברז, אבל אחרים רואים במלה אותו שם מקום, שבמקומו כתוב בפס׳ מא: וישב אבימלך בארומה, וכך כנראה יש לגרס א במק׳ ת גם בפס׳ לא, ולאחרונה שקל מ. נאור (בידיעות החברה לחקירת א״י, עמ׳ 16—20) את האפשרות, שבמקום זה העקר: וישב אבימלך באֲרִימָת, בבי״ת שרשית. ועל כל פנים קשה להניח שהיתה מלה בצורת תרמה בלשון המקרא.]

[2]) [כך כתיב, קרי: ותרמית.]

[3]) [המלה שאולה בעבר׳ מארמ׳, וכן בא בארמ׳ תרמילא, בסורי׳ תרמלא כתרג׳ של ילקוט (ש״א יז מ) ועוד. ואמנם גם בארמ׳ יש לראות את המלה לא כגזורה מן רמל אלא כשאולה מלשון אחרת.]

תַּרְמֵל [1]), ש"ז, — ילקוט, כיס עור: כלי עור מאימתי מקבלין טומאה, התורמל משיחסום ויקנב וכו' (כלים טז ד). התורמל שנפחת כיס שבתוכו טמא (שם יט ח). התורמל חמשה קבין (שם כ א). חמת שעשאו תורמל ותורמל שעשאו חמת (שם כח ה). — ובצרוף עם מקל. *מקלו ותרמילו: הפונדקית הוציאה להם מקלו ותרמילו וספר תורה שהיה בידו (יבמ' טז ז). אין יוצאין וכו' ולא סומא במקלו ולא הרועה בתרמילו (תוספת' יו"ט ג יז, וכעין זה בילה כה:). כיון שהניח מקלו ותרמילו עליה חייב (ירוש' שבוע' ח א). ומה ישראל שנקראו בנים למקום וכו' כתיב עליהם והזר הקרב יומת, גר הקל שבא במקלו ובתרמילו על אחת כמה וכמה (שבת לא., וכעין זה אדר"נ נוסחא א טו). פונדקית עובדת כוכבים היתה ומסיחה לפי תומה היתה, זה מקלו וזה תרמילו וזה קבר שקברתיו בו (יבמ' קכב:). בא עליו שמאי במקלו ותרמילו (ב"ב קלג:). יצא לו מוניטא (לדוד), ומה היא, מקל ותרמל מיכן ומגדל מיכן על שם כמגדל דוד צוארך וכו' (מד"ר בראשי' לט, תיאודור-אלבק, 875). — *ואזני התרמול: אלו שאינם צריכים שיבאו בהם המים, קשרי העני וכו' ואזני החמת ואזני התרמול (מקו' י ד). — ומ"כ *תורמלין: ג' חמתות וג' תורמלין הן, המקבלין כשיעור טמאים מדרס וכו' (כלים כד יא) [2].

— ואמר הפיטן: ארומםך בעטור בכורי בקלתות מוזהבות ולא בתורמל כבוד הלבנון נחן לח הדר חכרמל (ר' אליעזר בר יצחק ס"ט, אור יום הנף מעריב ליל ב' פסח).

א. תַּרְמִית, תַּרְמִת, ש"נ, כנ' תַּרְמִיתָם, — כמו מרמה, Trug; déception; deception: מדוע שובבה העם הזה ירושלם משבה נצחת החזיקו בתרמית מאנו לשוב (ירמ' ח ה). חזון שקר וקסם ואלול (קרי: וֶאֱלִיל) וְתַרְמִית [1]) לבם המה מתנבאים לכם (שם יד יד). עד מתי היש בלב הנבאים נבאי השקר ונביאי תַּרְמִת [2]) לבם (שם כג כו). ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תַּרְמִית (צפני' ג יג). סלית כל שוגים מחקיך כי שקר תַּרְמִיתָם [3]) (תהלי' קיט קיח). — ואמר בן סירא: הוי רע שאמר מדוע כן נוצרתי למלא פני תבל תרמית (ב"ס גניי לז ג, סגל, עמ' רכט). — ובספה"א: ואם תרגיש לתרמיותיו ותשים לבך למיני מצודותיו תהיה נזהר מהם וכו' (ר"י א"ת, חו"ה, יחוד המעשה, סעקן, 284).

ב. *תַּרְמִית, ש"נ, — שה"פ מן רָמָה במשמ' השליך: ואמר הפיטן: שירה חדשה שבחו גאולים, הטבעת בתרמית [4]) רגלי בת ענמית (ר"י הלוי, יום ליבשה, יוצר לז' פסח).

ואין להתעלם מדמיון הצורה תרמיל וכד' למלה ברמיל a) המשמשת בערב' במשמ' חבית וכד', ושהיא שאולה מצורה קרובה לרומ' המאֻחרת barillus באותה משמ', שעברה לצרפתית ולאנגלית בצורות baril, barrel.]

[1]) [כך הנקוד בקטע כ"י בספרית אוכספורד לפי רשימה מיד המחבר במשנת כלים כ א.]

[2]) [ע"פ מאמר שבתוספתא שביע' ב ו משמש תַּרְמִיל גם כשם לשקיקי הזרעים של קטניות, במשמ' Schote, Hülse; cosse, gousse; pod, shell (ע' זגורודסקי, מלון כל בו לחקלאות, 959), ואף נקראו צמחי חקטניות תַּרְמִילִיִּים. ואולם לשון המאמר: אמר ר' שמעון בן גמליאל לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הגמור (שהוא) לשעבר ועל שלא הנץ (שהוא) לעתיד לבוא, ועל מה נחלקו על התורמל שבית שמאי אומרים לשעבר ובית הלל אומרים לעתיד לבוא (ע"כ), מורה שאין כאן ש"ע תרמיל או תורמל אלא באלו בינו' של פעל. ועי' *תִּרְמֵל.]

[1]) [כך קרי, כתיב: ותרמות.]

[2]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[3]) [לפי השבעים (ἐνθύμημα αὐτῶν) τὸ, וולג' (cogitatio eorum) והסור' (רניהון) גורסים כמה מן החדשים תַּרְעִיתָם, אבל יותר נראה להניח כי תרגומים אלו התכונו לקרוא תַּדְמִיתָם, מלשון אל תְּדַמִּי בנפשך (אסתר ד יג), וביד הנביאים אֲדַמֶּה (הושע יב יא); ואמנם אפשר כי לכך הכונה כאן, גם בצרוף תרמת (צ"ל תַּדְמִת) לִבָּם (ירמ' כג כו). כלו' מה שידמו בלבם.]

[4]) [ע"פ: רמה בים בשירת הים.]

a) برميل

***תִּרְמֵל**, פ"ע, — פעל שלא נתברר כל צרכו: האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר וכו' ר' שמעון אומר אפונין הגמלוניות כיוצא בהן, ר' אלעזר אומר אפונין הגמלונין משתרמלו[1]) לפני ר"ה (שבי' ב ז–ח).

תַּרְמָל, ש"ז, — עי' *תַּרְמִיל.

תֹּרֶן[2]), ש"ז, כנ' תָּרְנָם, — מוט מורם באניה כאילן, שהקלעים תלוים בו, Mast(baum); mât; mast: נטשו חבליך בל יחזקו כן תָּרְנָם בל פרשו נס (ישעי' לג כג). ברושים משניר בנו לך את כל לחתים ארז מלבנון לקחו לעשות תֹּרֶן עליך אלונים מבשן עשו משוטיך קרשך עשו שן וכו' (יחזק' כז ה–ו). — ובמשמ' מוט המורם כנס על ההר לסימן: עד אם נותרתם כַּתֹּרֶן על ראש ההר וכנס על הגבעה (ישעי' ל יז)[3]). — ובתוס"מ: המוכר את הספינה מכר את התורן ואת הנס ואת העוגין וכו' (ב"ב ה א). מה ספינה זו עושים לה תורן ממקום אחד והוגנין ממקום אחר וכו' (מד"ר בראש' פג). — ובסהס"א: קרח ועדתו נמצאו בניו עומדין כתורן הזה של ספינה (סו"ט א עו, בובר, 14; ועי' ילק"ש במדי' כו, בשם תהלי' הרי"ד)[4]). ויתלו את הקורה בין שתי תורנים בחבלים וראשי התורנים נדבקים איש באחיו וכו' (יוסיפון, גינצבורג, ח). — ואמרו פיטנים ומשוררים: חית יקותיאל כתרן העלה על הר ארש בו עברים אשרו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 57). אם הכל נשאוהו עלי כל ודרים כתרנים להשמיע כבודו בארצות עדי אפסי שבאים ודדנים (הנ"ל, כסוי קדקד, פירי דוקס'). שחה קרנם ונבהל סרנם ונלאה תרנם לפרש כנפיו (ר"י הלוי, יעץ ומקים, שער השיר, 97). לא מכל נוזל מים ולא מכל אחל שמים, ולא מכל חרון יולד אהרן, ולא מכל אורן יעשה תורן (ר"י הלוי, מכתב לר"א אלעמני).

***תַּרְנְגוֹל**[2]), ש"ז, תַּרְנְגֹלֶת, תרנגולה[3]) ש"נ, — עף הבית שבשרו וביציו משמשים מאכל אדם Gallus, Hahn, Henne; coq, poule; cock, hen מ"כ תרנגולין, תרנגלין, תורנגלין תרנוגלין: תרנגולת שברחה דוחין אותה עד שתכנס (שבת יח ב).

---

[1]) [אין לקיים נסחה זו, והנכון כמשנת שבירוש': אפונין הגמלונין שתרמלו לפני ראש השנה (בהקבלה אל האורז וכו' שהשרישו לפני ר"ה וכד'), וכעין זה במדב"מ: שיתרמלו לפני ראש השנה. ואשר לענין, קשה לראות כאן העלאת „תרמילים" לקטניות, מה שאינו מתאים אל שהשרישו לגבי צמחים אחרים (עי' בפרוש חסדי דויד הרואה גם בפעל זה לשון השרשה), וכן נאמר בירוש' על המשנה: מהו תרמילו, עבדון קנקילין, כלו' עשו קנוקנות, ולא תרמילים. ולפי זה ספק הוא, אם יש לקשר פעל זה בש"ע תרמיל, תורמל, וצ"ע.]

[2]) [לא התברר מקור המלה, ואין לקבל את הצעת הגזירה מן אֹרֶן במשמ' עץ ארז. ואמנם יש משוים אתרנם בפונית חדשה, ללא משמ' ברורה.]

[3]) [יתכן הדבר, שמלה זו או צורת הנקבה תרנה מסתתרת באותיות אניות רנתם (צ"ל באני תָרְנָתם?) בישע' מג יד. וע' רִנָּה, הערות.]

[4]) [בבכור' מה: נאמר: גבוה לא ישא גבוהית שמא יצא מהם תורן, ננס לא ישא ננסת שמא יצא מהם אצבעי, ע"כ, ולכאורה אותה מלה תֹּרֶן היא המשמשת כאן במשמ' אדם גבה מאד, כתֹרֶן של ספינה. ואולם מה רע מצאו חז"ל באדם גבה כזה, וכלום, אדרבה, לא היה להם לראות כזה מעלה, שיהיה אדם כזה גבה משכמו ומעלה מכל העם? והרי שם לפני כן נאמר במפרש שאף הקב"ה משתבח בבעלי קומה, אפלו ברמז לאמורי אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים! מן הענין ברור שאין כאן הכונה לאדם ענקי ממש (ואף לא במלת אצבעי לאדם קטן בלבד) אלא ללקוי הכרוך בגבה כזה, ועל כן לא ש"ע במשמ' תֹּרֶן מצפה כאן אלא תאר, אשר האות ן שבסופו מורה על סיום התאר (כדגמת הכילון והלפתן והמקבון (בכורות ז א), ונראה שהכונה למלת תּוֹתְרָן המשמשת במשמ' מתאימת כאן, וע' בנאמר לעיל, עמ' 7710, על מלה זו ועל הוראתה.]

[2]) [המלה תרנגול, הבאה גם בכתיב תורנגול, תרנוגל ועוד, בארמ' ובסור' תרנוגלא, שאולה היא מן האשור', אשר בה עצמה שאולה היא מן השומרית תַר–לֻגַל, עוף המלך, כשם לתרנגול. בתקופת המקרא נקרא התרנגול (המציר גם בחותמות) בשמות אחרים, כגון זַרְזִיר (עי' בדברי העורך בספרו משלי שלמה עמ' 124), וע' גם בערך שֶׂכְוִי, וכן גם בצורות חשונות שבנקוד הבבלי (פורת, לשון חכמים, 185).]

[3]) [כך בתוספת' מכש' ב יג.]

אין אובסין את הגמל וכו' אבל מלעיטין ומהלקטין לתרנגולין וכו' ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך, אבל נותנין אוזין ותרנגולים ולפני יוני הרדיסיות (שם כד ג). התרנגולים מועדין להלך כדרכן ולשבר (ב"ק ב א). אין מגדלין תרנגולין בירושלים מפני הקדשים (שם ז ז). רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים וכו' ושנסקל תרנגול בירושלים על שהרג את הנפש (עדי' ו א). אלו דברים אסורים למכור לעובדי אלילי', אצטרובלין וכו' ותרנגול לבן, רבי יהודה אומר, מותר למכור לו תרנגול לבן בין התרנגולים (ע"ז א ה). האומר סקלו תרנגול זה שקרא בערב, תרנגולת זו שקראת כזכר האכילוה כרבלתה שקוראה כזכר הרי זה מדרכי האמורי (תוספת' שבת ו ה, ועי' בבלי שם סז:). כל דבר שעושה ואוכל כגון פרה וחמור יעשה ויאכל ולא יעשה בהן יותר ממה שהן אוכלין, וכל דבר שאין עושה ואוכל כגון אווזין ותרנגולין מיטפל בהם שלשה ימים וכו' (שם ב"מ ב כ, ועי' בבלי שם כח:). נגנבה תרנגולתו ובא מצאה שחוטה וכו' (שם חולי ב ה). לא התקינו את הטבילה הזאת אלא שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו, משמש מיטתו ועולה ויורד ואוכל (ירוש' ברכ' ג ד, ועי' בבלי שם כב.). ותני בן מרחיקין מצוא' חזיר ארבע אמות, ומצוא' הנמייה ארבע אמות, ומצואת התרנגולין ארבע אמות, ר' יוסי בר' אבון בשם ר' הונא ובלבד באדומים (ירוש' שם ג ה). מעשה באח' שהיה לו לול של תרנגולין לפנים מביתו של חבירו וכו' (שם ערוב' ח). אי זו היא שליא וכו' כל שהוא דומה לדקין של תרגנולין[1] וכו' (שם נדה ג ד). האומר שחטו תרנגול זה שקרא ערבית ותרנגולת שקראה גברית יש בו משום דרכי האמורי (שבת סז., ועי' לעיל תוספת' שם ו ה). ומעוף השמים יחכמנו, זה תרנגול שמפייס ואחר כך בועל (ערוב' ק:). מאי דכתיב הודו לה' וכו' שגובה חובתו של אדם בטובתו, עשיר בשורו ואת עני בשיו, יתום בביצתו, אלמנה בתרנגולתה (פסחי' קיח.). היוצא לדרך קודם קריאת הגבר דמו

1) [נ"א: תרנוגלין.]

בראשו, רבי יאשיה אומר עד שישנה ויש אומרים עד שישלש, וכאיזה תרנגול אמרו בתרנגול בינוני (יומא כא, ועי' ד"א רבה יא). בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולים שמנקרין באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה (רב אחא בר יעקב, שם עה:). מי שת בטוחות חכמה, אלו כליות, או מי נתן לשכוי בינה, זה תרנגול (ר"ה כו., ועי' ד"א רבה יא). כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע חברו עלי תלמידיו כתרנגולים של בית בוקיא[1] ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו (יבמ' פד.). איוזין ותרנגולין וכל דבר שטיפולו מרובה משכרו מטפל בהן שלשה ימים, מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן (ב"מ כח:, ועי' תוספת' שם ב כ). מובחר שבבהמות שור, מובחר שבעופות תרנגולת (רבי יוחנן, ב"מ פו:). ואנשי בבל עשו את סכות בנות ומאי ניהו תרנגולת, ואנשי כות עשו את נרגל ומאי ניהו תרנגול (סנה' סג:). משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור, א"ל תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי היא ואתה למה לך אורה (שם צח:). כל שתשמישו בין ביום בין בלילה יולד בין ביום בין בלילה, תשמישו ביום יולד ביום, תרנגול, בלילה יולד בלילה, עטלף (בכורות ח.) אמר הקב"ה אילו תרנגולתו של אחד מהם אבדה היה מחזר עליה בכמה פתחים] להביאה, וארוני בשדה פלשתים ז' חדשים ואין אתם משגיחים בו (מד"ר ברא' כד). למה היה שאול דומה באותה שעה למלך שנכנס למדינה וגזר ואמ' כל תרנגולין שיש כאן ישחטו בלילה, בקש לצאת לדרך, אמ' אין כאן תרנגול שיקרא, אמרו לו אתה הוא שצויתה ונשחטו (אכ"ל, שם ויקי' כו, מגילות, תקלט). מעשה באחד ששכח ולא הכניס תרנגולותיו לתוך ביתו ועלה לפעמי רגלים ובא ומצא התחולות מקורעות לפניהם (שם שה"ש, מה יפו פעמיך). — *וכית התרנגולין: דלת הלול של בית התרנגולין

1) [כנראה שם מקום, ופרש רש"י: בקיאים וחריפים ואין מניחין תרנגול נכרי ביניהם.]

2) [כארמ' שבתו"ם באים גם הצרופים תרנגול ברא (נדה נז), תרנגולתא דאגמא (נדה נ: ועוד). ולפי זה אח"כ גם בעבר': תרנגול האגם, תרנגול בר.]

לא נוטלין ולא מחוירין (תוספתא שבת יד א). — ובכתמ״א: והתנן בפרק נוטל אדם היתה עליו לשלשת מקנחת בסמרטוט, פי׳ צואת תרנגולין (ערוך, ערך לשלשת). כגון תרנגולתא דר׳ אבא, כך פירשה אדוננו האיי גאון ז״ל, תרנגולת שמבשלין אותה ומוציאין אותה מהמרק וממלאין אותה כתבלין וכו׳ (רב נסים גאון, שבת קמה). אמר רב ספרא כגון זו התרנגולת אם הובאה בחמין מלפני השבת מותר לשרותה בחמין בשבת ולאוכלה (ר׳ חננאל, שם). הנותן ביצים לבעל התרנגולים להושיב התרנגולים עליהן עד שיצאו האפרוחים ויגדל אותן בעל התרנגולים וכו׳ (רמב״ם, שלוחין ושותפין ח א). כששומע קול התרנגולים מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה (שם, תפלה ז ד). בזה צדק המשל קנינו תרנגול ושב בביתו שותף וכו׳ (ר״י זבארה, ס׳ שעשועים, דוידזון, 97). כל המלאכה נמבזה, וטוב מכנה תרנגולת ואווזה (שם, שם, 142). התרנגולת בעד ביצה אחת תרים קול עד כי ישמענה השועל (יהודה אריה ממודינה, למס לדיק כע). — *ותרנגול החזן: אולם תרנגול החזן הוא העומד על הקיר בעל זקן אדום ועל ראשו כתב מושלם אדו׳ העיני׳ (ר׳ קלונימוס, בעלי חיים, ב ז). אמר הטוס דע אדוני המלך כי יש בקבוצינו תרנגול חזן והיונה המסולסל וכו׳ (שם שם). — *ותרנגול הצהב: תרנגול הצהוב (דאס גאלד הענבען) והוא הקטן מכל העופות הנמצאים באירופא משקלו עם נוצותיו הוא רק אחד ממאה מליטרא (ליכדה, רתמים למודים ו יט א). — *ותרנגול היער, *ותרנגול השלג: תרנגול השלג (שנעעהאן) דומה ממש במעשיו בתוארו ובמאכלו לתרנגול היער הנזכר (שם, שם ו יח ב). — ואמר המשורר: ואני מתאוה לאכול מבשר זה התרנגול וכו׳ וימהר הכפרי הוא ואשתו אחרי התרנגול לקחתו והתרנגול ברח מיגון ומגנה מגג אל גג וממנה אל פנה וכו׳ (ר״י אלחריזי, תחכמוני י). — ותרנגול הדו (Meleagris gallopavo) Truthahn, Puter; dindon, coq d'Inde; turkey, נוהג בספרות ובדבור, וכן נוהג לאמר *כתרנגול בבני אדם על אדם שאינו מבין כלום, כאותו תרנגול הכפרות שאינו מבין בתפלת בני אדם וכו׳.

*תרם, ממנו *הִתְרִיס, *תְּרִיס [1].

*תָּרַם, קל לא נמצא.

— הפע׳, *הִתְרִיס, — התרים כנגד אדם, בע״ח או דבר, שמש כתרים ומגן בפניו, הגן מפניו: שהוא נותן עור מכורסינין כנגד לבו והוא מתרים כנגד חיה (ירוש׳ שבת ה א). — *ובכשמ׳ עמד והתנגד: שהיו מתריסין כנגד רבי הושעיא (שם יבמ׳ ע ז). לא כך היה מעשה באושעיא ברבי שהתרים[2] עם שמונים וחמשה זקנים (בבלי שם קכא:). ואינו מתרצה אלא מתרים ואומר אגרשנה אני (מד״ר שמות מד). ללסטים שהוא נידון לפני הקוסטינר, כל זמן שהוא מתרים הוא לוקה, הודה הוא נוטל פרקולה (פסיק׳ ר״כ, שובה, בובר, קסג). — ובכהמ״א: לקנתרו להתרים כנגדו על שהחזיר את השליש לבניו (רגמ״ה, ב״ב קלג:). להתרים נגד המקום היא תשובה זו (רש״י, במדי כב לד). אם היית רוצה להתרים בנו ולהקשות לא היינו יודעים נגדך כלום (הוא, סנה׳ מא:, ד״ה מכזיהותים). מתרים ונלחם כנגד יצרו (רשב״ם, ב״ב קיט:, ד״ה מפיטפט). אם יש דבר איסור בעיניך אל תאמר תחילה לאותן שספק לך אם יקבלו דבריך, שמא פן יתריסו כנגדך ויתחזקו בטעותם (ספר חסידים תתקסח). גחזי שהתרים כנגד רבו אלישע (פרוש המשנה לרמב״ם, אבות ה י). ולפי שלא היה חכם התרים כנגד האל (רשב״ץ, אוהב משפט על איוב א). כי כל מה שמתרים וקורא תגר הוא שלא מלב ורוח כי אם מגודל צרתו מן השפה ולחוץ (ר״מ אלשיך, איוב ט ג). שהוא יתברך מחשיב לי לרשע מה שהתרסתי על צרתי (הוא, שם י טו). כי זה השואף להתרים נגדו יתברך (הוא, שם טו יז). העויתי אותו שיתרים נגדי (הוא, שם לג כז). שאין להתרים נגד הזוהר ולעשות מעשה שלא כדעתו (תהלה יעבץ א מו).

---

[1] [בארמ׳ שבתו״מ גם שה״ם תְּרוֹסָא (שבת לב.). ואמנם נגזר כל שמוש השרש בארמ׳ ובעבר׳ מן ש״ע תרים, תריסא, השאול מיונ׳ θυρεός, עי׳ קרוים, Lehnw. II 593 וכו׳.]

[2] [כצ״ל. בדפו׳: שהתירם.]

ולא יתרים כנגדו ולא ישיבנו קשות (פלא יועץ אות בן, כט). יקפידו על כבודו ויעגישו המתריסים כנגדו (שם אות ח, רלח). — ואמר הפיטן: מצוה כהפרים מורד מערים מזרחי החרים מנות כהתרים[1] (אילת השחר, יולי שבת כ״ח)[2].

—השפ׳, *הִתְרֵס, — כמו הפע׳, התריס, רב, התקוטט: והיו אברים מתרסין זה עם זה (ילק׳ שמעי תהלים לד, תשכא).

*תַּרְסָה, ש״נ, — אחד מטעמי המקרא: ואלו שבעה טעמים משרתים לאחיהם החרותים כי עיקרם שנים עשר צבותים ושבעה להם עמותים: ראשון אולה וכו׳ חמישית היא תרסה מן הטעמים לא פרושה (אהרן בן אשר, דקדוקי הטעמים, בר-שטרק, 18—19).

*תַּרְסִית[3], ש״נ,—רצועת עור, Riemen; courroie; strap: סנדל שנפסקה אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו יוצאין בו בשבת (תוספת׳ שבת יב יד). שתים מכאן ושתים מכאן ואחת בתרסיותיו (בבלי שם ס:). תהא משנתינו בסנדל שיש לו ארבע אזנים וארבע תרסיותים (?) (שם קיב:). הוא של עור ותריסיותיו של שער (יבמ׳ קב:). — ובסהמ״א: שאם נפסק עדיין טמא הוא ככף של תרסיות (ר״ש, שבת קיג.).

*תָּרַע[4], קל לא נמצא בתו״ם.

—הפע׳, *הִתְרִיעַ, — כמו הֵרִיעַ בשופר: הרי אלו (התעניות) יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות (תעני׳ א ו). צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד (שם ג א). אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות (שם ג ג). על אלו מתריעין בכל

1) [השבת נעשתה תרים ומגן לאדם הראשון.]
2) [כאמור בהערה לערך ב. *תְּרָז. אין השמוש בהתריז במשמ׳ זו אלא שבוש.]
3) [צורה עבר׳ שנגזרה מן תרים, שהיא היונ׳ θυρεός במשמ׳ מגן עשוי עור בהמה.]
4) [פעל משני, שנגזר מן השם תְּרוּעָה (משרש רוע), כדרך תֵּרֵם מן תרומה משרש רום.]

מקום על השדפון ועל הירקון וכו׳ (שם שם ה). על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליהן (שם שם ה). היו מתריעין בבקשתן ונענין (מכי׳ דרשב״י, הפמן-מלמד, 185). תרעתים על שם שהיו מתריעים ומתענים (ספרי במדי׳ עח). מתריעין על הזועות (ירוש׳ ברכ׳ ט ג). כל שנה שאין מתריעין עליה בראשונה סוף שמתריעין עליה בסופה[1] (שם תעני׳ ג א). כשהתריעו על האסכרה והלכה לה (שם שם ג ה).

—קל, *תָּרַע, — כמו הפעי׳: ומצינו בתשובת הגאונים שכתב רבינו האיי בתשו׳ מנהגנו לתרוע במוצאי י״ה (מגוה״מ לר״י אבוהב ה ג ב ב)[2].

*תַּרְעוּמָן, תַּרְעָמָן, ש״ז, — מי שדרכו להתרעם: תרעומנין בני תרעומנין הן, אדם הראשון עסוק אני עמו לעשות לו עזר וכו׳ והוא אמר לפני ונתרעם וכו׳ (פסיק׳ ר״כ, והאמר ליון, בובר, קל:). — ובסהמ״א: כך היא אומנתכם תורעמנין ואתה מתרעם (אגדת בראשית סא, ביהמ״ד יליגק ד, 85).

*תַּרְעֵל, ש״ז, — כמו תרעלה: ויפתר רעל מרעלות קול לצאת ולהרים. ויפתר רעל מכום התרעל למצות (ד״ה של יהודי מצרים וא״י ב, מן, 131). — ומ״ר *תַּרְעֵלִים, ואמר הפיטן: חגיהם מאוסים וגעולים, וזבחיהם מרק פגולים, ונסכיהם יין תרעלים (כ״א קליר, תעות, סדר א שבועות). סרעף אונסים אל תשור אל אלים, עון סלח נא והתם תרעלים (אנא אזון, מחזי ויטרי, 448).

תַּרְעֵלָה, ש״נ, — זעזוע ונענוע של שכור[3]: אשר שתית מיד יי׳ את כוס חמתו את קבעת כוס התַּרְעֵלָה שתית מצית (ישעי׳ נא יז). הנה לקחתי

1) [בבבלי (ר״ה טז:): כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מריעין לה בסופה.]
2) [כמובן אין להחליף צורות אלו בצורות החפ׳ מן רעה או רעע, כגון: ואיך נתרע (נתרועע) אמרתם לאשר אל עזבו (רמב״ע, ברודי, רכב) ועוד.]
3) [ע׳ בהערות העורך לשרש א. רעל בעמ׳ 6654.]

מידך את כוס הַתַּרְעֵלָה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד (שם שם כב) — ובמדרש: עתיד הקב"ה להשקות כוס תרעילה לאומות העולם ממקום שהדין יוצא (מד"ר בראש' עז). משקה אני להם כוס של תרעלה (שם אסתר, והקרוב אליו). — ובספה"א: רבים שתו מכוס תרעלתם ואתה את נפשך תציל (חנוך, פרשת כא). תרעלת האנחה (הקד' המגיה לפי לוי סיגון, סענה הע"ו). — ואמר הפיטן: רוויה תרעלה חמתך כלה (אנרהם בר' מנחם, אבן הראשה, סליח' י' בטבת). — ואמר המליץ: יטילו תרעלה בוערת כאש ולהבים מחרידים מעיניהם (חכמת שלמה יא יח). — ומ"ר *תַּרְעֵלוֹת: ומועיל מרוב הארסיים והתרעלות והרוח הרעה (נרבוני, אורח חיים, בחליי הלב, כ"י ביהמ"ד שכטר). — ואמר הפיטן: זם והכין עץ, תקוע הג דת עץ, תרעלות כחועץ (ר"א קליר, אותו מבהלת, קרוב' פורים, בר 680). השקוני מצרים כוסות תרעלות להכרית כל עולל להתעולל עלילות (ראב"ע, יום כושעו, אוגר 180). בליל זה מכל לילות קינה בכל מקהלות ובו שתו כוס תרעלות (מדי הנה קינה, ערבית ת"ב, ספרד').

תַּרְעֲמָן, עי' *תַּרְעוּמָן.

*תַּרְעֹמֶת, ש"נ, מ"ר תַּרְעֹמוֹת, — שה"פ מן התרעם, תלונה, טענה על הזולת על שעשה לפלוני מעשה עָוֶל[1]: מקבלת הימנו ואין לו עליו אלא תרעומת (ב"מ ד ו). השוכר את האומנין והטעו זה את זה אין להם זה על זה אלא תרעומת[2] (שם ו א). נאמר ירא אלהים באברהם ונאמר ירא אלהים באיוב, מה להלן מאהבה אף כאן מאהבה, ושאר כל התרעומות האמורות בפרשה לא נאמרו אלא לעינין המאורע (תוספת' סוטה ו א). הנותן מעות לחבירו וכו' ובאחרונה אמ' לו לא לקחתי אין לו עליו אלא תרעומות, אם יש עדים שלקח ומכר מוציאין ממנו בעל כורחו (שם ב"מ ד כב). השוכר את הספינה ופרקה עליו באמצע הנמל אין לו עליו אלא תרעומות (שם ז ג). לא נאמרה פרשה זו אלא מפני התרעומות (שם סנה' ד ה). למודים היו ישראל להיות אומרים דברי תרעומת על משה (מכי' ויסע א). ישראל שאמר ללוי כור מעשר יש לך בידי וכו' ונותנו לבן לוי אחר אין לו עליו אלא תרעומת (ירוש' דמאי א א). המבטל כים חבירו אין לו עליו אלא תרעומת (שם ב"מ ע ג). שככר בטלום מפני תרעומת המינין (ברכ' יב.). התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם מפני תרעומת המינין (פסח' נו.). לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן (סנה' כ:). רחק מתתרעומת עצמך שלא תתרעם עם אחרים (כלה רבתי ג). ותוצא עצמך מן התרעומת (שם ה). אפי' בהמה שהיתה ביד גוי והיה לו לישראל תרעומת עלית שיש לו חלק בה היתה ניצולת (מד"ר בראש' יא). ואני בא עליו בתרעומת ואומר לו תן לי דמיהם (פסיק' רב' פרה, נט:). — ובספה"א: חתכנו ופסקנו ביניהם כל תביעה ותרעומת (ס' השטרות לברצלוני, 35). ופייסנוהו בכך כי היה חושש משום תרעומת שהוא במדינת הים שלא יערער עליו בכלום לכשיבוא (שם, 62). אבל שאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת (רש"י, שמות יט ב). היה במדינה מי שנשכר בשלשה ומי שנשכר בארבעה אינו נותן להם אלא שלשה ויש להם תרעומת על השליח (רמב"ם, שכירות ט ג). לפי ששאלו בתרעומת ולא שאלו לקיים המצוה אלא מפני שקצו בשמואל הנביא (שם, מלכים א ב). ושאלו לחכם מה גדר הסבל הנאה, אמר להם הוא הסבל שאין עמו תרעומת עם שום אדם (ר"י א"ח, מבחר הפנינים, שער הסבל). אם יש לך תרעומת על חבירך הודיעהו והוכיחהו (ר"י אכטולי, מלמד התלמידים, שלח, קלח:). רציתי לפייסך במעט מעות כדי לסלק תרעומתך (עוהו"מ קמו). אבל בענין השבת תרעומת יש לי על ישו למה לא צונו השבת (שבט יהודה, הנובר, 20). גם הגיע לאזני תרעומתם הגדולה והייתי מצטער מאד וכו' (אגילת יעבץ א לג, עמ' כח).

א. *תָּרַף, קל לא נמצא במקורות.

—הפעי, *הִתְרִיף, — פעל שמשמעיתו לא נתבררה כל צרכה: לא יקנח שרף בעיקר מפני שמתריפו

---

1) [בסור' בא מרעמותא במשמ' קרובה.]
2) [בתוספת' ב"מ ז א: תרעומות.]

(נ"א: שמתריף, שמתרין, שמתר') אבל מקנחו בעלין (תוספת' שביעי' א ס)[1]. אלו הן הפרעות, פרע היוצא מן הגדר, היו נתונות על גבי הגדר רואין אותן כאילו אבנים כבושות עליהן, התריפו רואין אותן כאלו הן שפודין של מתכת (שם אהיל' ט ד). נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו, חמור וכליו ונתקרעו, חייב על הבהמה ופטור על הכלים, שמואל אמר בשהתריפו מחמת אוירו, אבל אם נחבט בקרקעו חייב (ירוש' ב"ק ה ע). בשהתריפו (הגרוגרות) (תוספתא, ב"ב יע:).—ואמר הפיטן: ברקיך יסוד רופפו ורעמיך הדום התריפו (אלהים בהתהלך, יוצר ב' שבוע', מחזו' איטל' א, קנח:).

ב. ˚תָּרַף[2], קל, — עי' פִּעֵ' לקמן.

1) [המפרשים מתלבטים בהבנת הפעל כאן וביתר המקומות. ואלה, לאחרונה, דברי ש. ליברמן, תוספתא כפשוטה ב, 491: ונראה שאין מתריפו אלא מתריבו, כלומר, משמינו. וכן מזהירים הקדמונים [הכונה לבני רומי הקדומים] שימנעו את השרף מלזוב על השרשים כדי „שלא יסמא את עיני הגפן", כלומר שהן מתמלאות שרף, ומרוב השמן גורמות לנשירת הפירות וכו'. וכאן מזהירה התוספתא שאם זמר את אילן חולה לא יקנח את השרף (הזב ממנו) בגוף האילן אלא בעליו ע"כ. ואמנם קשה לקבל פרוש זה. א) עלינו לקבע כי הנוסח הנכון „מפני שמתריף" (ולא מתריפו) הואיל ורק מתוכו אפשר לבאר גם את הגרסה שמתרין, בנו"ן סופית, הדומה לפ"א סופית. ב) בהתאם לכך עלינו להניח שלפנינו פעל עומד ולא פעל יוצא, כי כן משמש הפעל גם בכל יתר המקומות. ג) הכתיב בפ"א מוכח הוא בכל מקום, ואין להניח שבכל המקרים האלה בא מתריפו במקום מתריבו, ואין פעל כזה במשמ' השמין (בפ"י או בפ"ע) בתו"מ, בעבר' או אף בארמ'. ד) אין להשוות אף את הפעל תרף בסור', שמשמו שחה, ובאפעל השחה (natare fecit). ואולם בכל מקום מתאימה הבנה אחרת, שהיא במשמ' התרפה, התרופף, וכאן למשל, מובן ההבדל בין המקנח בשרש הצמח, שעל ידי הקנוח בשרש הוא מתרופף בקרקע, ובין המקנח בעלים, שהצמח נשאר בו תקוע בחזקת באדמתו. ואשר לצורה התריף, כאלו בהפע' מן תרף במק' התפעל התרפה או התרופף מן רפה או רפף, אין הדבר שונה מצורות כגון התריע במק' התפ' מן רוע, התריז ונפע' נתרז במקום התרוה, נתרוה, מן רוה, ועוד.]

2) [פעל משני מן תרופה, שהובן במשמ' רפואה.]

—הִפְעִ', ˚הִתְרִיף, — רפא, הביא רפואה, ואמר הפיטן: כאהרן אשר כהן לפניך להניפה, ובעת החל הנגף בעם מהר להתריפה (אנשי אמנה, סליחו' למנחת יוה"כ).

—פִּעֵ', ˚תֵּרַף, — נרפא: ואתחנן אל ה' יחלימני ויחיני ולא כלו רחמיו, אך תרוף תורף יוסף[1]) בתרופה אחת מבעלת האושפיזא (מיד"א, מעגל טוב השלם, עמ' 23).

—נִפְעַ', ˚נִתְרַף, — נרפא, ואמר המשורר: מעול ומנו נתרף ויתקף נפשי ינחמה (ר"מ סגזי, לבי לחכמה, שירי תימן, אידלזון-טורטשינר, 197).

א. תֶּרֶף, עי' תְּרָפִים.

ב. ˚תֶּרֶף, ש"ז, — בלשון הפיוט כמו תְּרוּפָה במשמ' רפואה, ואמר הפיטן: כן אנחנו בידך ממציא למזור תרף (כי הנה כחמר, מעריב ליוה"כ). יוצר אחת לכל יציר נוצר, כוננת מאז תרף לחלצם ממצר (בתולתי מגושם, סליחו' יום א). — ובמליצה: אמצא מזור ותרף לגבר אין איל (ר"מ עמדין בנו של יעב"ץ, מסובב לבעש"ט, הובא ע"י ר"א לויפר, שם משם טוב, כא.).

א. *תֹּרֶף,[2]) ש"ז, — בֹּשת, ובמיחד עֶרְוַת האשה: כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף[3]) (ברכו' כד.). — *וכמו ערות הארץ: למה הכניסוה, מפני שתורפה של ירושלים היתה ונוחה היא ליכבש משם (סנהד' עז.). אם היתה (חבית) מונחת במקום התורף[4]) יניחנו במקום המוצנע (תרומ' ח ח). — *ובבאור למלה תְּרָפִים[5]): למה נקרא תרפים, לפי שהן

1) [חדוד ע"ד לה"כ: טרוף טרף יוסף (ברא' לז לג).]

2) [כנראה היא המלה, שממנה במקרא רק מ"ר תְּרָפִים, ע' שם.]

3) [כך גם שבת סד: בכ"י מינכן; בערוך: במקום תורפה, ובדפוס' במקום התורפה, עי' *תָּרְפָּה.]

4) [כך בערוך. בדפוס': במקום תורפה, במקום התורפה.]

5) [עי' בהערות שלפני זו.]

מעשה תורף מעשה טומאה (תנחו' וילך יב). — ובסהס"א: נמצא על עקיבה טמאה, שמא נגע בבית תורפה בעת ישיבתה (רמב"ם, אסורי ביאה ט ח). הואיל והוא (הכתם) כנגד בית תורפת הרי זו טמאה (שם ט ט). והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון להנות כמי שנסתכל במקום התורף (שם כא ב). ומלת ערוה שם נגזר מן כי את מקורה הערה והוא שם מוסכם למקום התורף (ר"א הקלאי, גן עדן, עריות ז, קלד.). והביצים ההם קטנים יותר מביצי הזכר, וצואר הרחם יגיע עד התורף ויש לתורף הזה שתי חתיכות שומרות אותו מן הקור (שער השמים ט, לח.). הן על פיך בקיץ ובחורף לאלהי עויתי ופשעתי הפכתי ערף, ראיתי עמל הבנתי און הסתכלתי במקום התרף (אבן בוחן, ויכיליה, סא.).

ב. *תֹּרֶף, ש"ז, — חלק השטר שאינו קבוע מראש (והנקרא טֹפֶס, ע' שם), אלא שרשומים בו הפרטים המשתנים בכל מקרה ומקרה, כגון שם הקונה והמוכר, המלוה והלוה, סכומי הכסף, מועד המכירת או המלוה וכדומה[1]): צריך שיניח תרפו של גט עמו (ירוש' גיט' ב ה). כתב תרפו בטופס פסול (כם שם ג א). לא הספיק לכתוב תרפו עד שיבוא סיקריקון (שם שם ה ו). התורף כשר, שאפילו קושר ואחר כך חותם (שם שם ח יב). והוא ששייר מקום התורף (בבלי שם כא:). אין כותבין טופס שמא יכתוב תורף, כתבו לטופס ותלשו כתבו לתורף ונתנו לה כשר (שם שם). מחלוקת לפני התורף וכו' אבל לאחר התורף דברי הכל כשר (שם פד:). מחלוקת בששניהם אדוקים בטופס ושניהם בתורף, אבל אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף, זה נוטל טופס וזה נוטל תורף (ב"מ ז:). מקום עדים ומקום הזמן ומקום התורף (ב"ב קסח:). — ובסהס"א גם במ"כ: אפילו הועתק גופו של גט ותורפיו אל לשון אחר וכו' כשר הוא (תשו' חגא' הרכבי סי' רכח, 129). אם תרף הדברים הללו נמצא בגט אפילו בלשון אחר הרי זה כשר (שם שם). ואם תורפיו במקומו אע"פ שהוא בלשון אחר כשר הוא וכו' בזמן שנחקרו דבריו ונמצאו יפין ששמרו את התורף כהוגן וכו' שמא לא יוכל לדבר באותו לשון דברים מכוונים על התורפים הללו (שם שם). לאה כתבה לאמה שטר מתנה וזהו תורפה (שו"ת הרי"ף כח). — *ובמשמ' עקר כונתו של דבר, המיוחדת לו: ותורף הדבר שיש על ישראל במשמרות הלילה להפיל תחנה על חרבן הבית (תשובת רב האי גאון, אוה"ג ברכות, תשובות, 3). זה תורף פירו' גאון ז"ל (שם שם, פרושים, 82). ואלו הן תורף דבריו (שם שבת, תשובות, 26). תורף הדבר להודיעו כי קשין למאד מזונותיו (שם, תענית, 32). יש להזכיר בקהל ולומר (ודוי) בלשון שכל הקהל מכירין כי כל אחד ואחד חייב להתודות לפני יוצרו קודם שיאכל סעודת המפסיק בה ויפרשו לחם הורף תוידוי כדי שיעמוד כל אחד ויתודה בכיוון הדעת וכו' (תשובת רב שרירא גאון, שם יומא, 87). וכן תורף הדברים שאין המים סועדים כמיני מאכל (ר"ח, שבת עח.). התבוננו בדברי השאלה והיא מסותמת וראינו תורף השאלה על כתב מודעא זה (שו"ת הרי"ף קנו). ולפי שהיא קשה ומשתבשין בפרושה ישר בעיני לפרש תורף דבריה בקיצור (שמעתא לר' נסים, ברכות, גולדבערג, טו). ותורף הדבר כי השוטה שנשתטה אנוס הוא (ס' העטרות לר"י ברצלוני, 61). ותורף הדבר כי עמי הארץ שנשמעין לתלמידים ומשמשין אותן זוכין עמהם לחיי העולמים (פרוש יצירה לברצלוני, 5). ותורף דברי אריסטו, החמר לא יניע עצמו (ר"ש א"ת, מו"נ ב, הקד' כה). זה תורף דברי האיש (שם ב טו). זה תורף דבריו של הרב רבינו משה ש"צ (ר"י בן יהודה, ספר מוסר על אבות א ו). כבר פירשום אחרונים ממפרשי חכמת יונים וזה תורף דבריהם וכן אמרו וכו' (שם ב עז).

---

[1]) [ע"פ משמ' זו של המלה, שלא נתברר מקורה, ועל פי יחסה אל טפס, טופס, שעקרו (עי' ערך זה, עמ' 1913) ביונ' τύπος, קרוב הוא להניח, שגם תרף במשמ' זו נולד בטשטוש במבטא ממלה יונית במשמ' תוספת וכד', ואע"פ שאין לעמד בדיוק על תולדות המלה, אפשר שנולדה בהתאם למלים יוניות כגון παράθεμα או παράθεσις וכד' במשמ' דבר נוסף, אלא שדִמו את המלה (אולי אף ביונ') בצרופה למלה τύπος, טפס, שכנגדה. וצ"ע. אך בטעות, בדמוי נוסף אל טופס, נמצא השם גם בכתיב: כתב טרפו בטופס (ירוש' גיט' ב ד).]

זה תורף דברי אומות העולם (פס ד כב). וכן בכל עיקר ברכות ותפילות עיקר הברכה חובה ושאר תורף[1]) שלה לפי הזמן מתקנין איתה (רמב"ן, פרושים למסי ברכות מט.). והנני כותב לך תורף שאלותיך ואחר אשיב תשובותיך (ר"י לטיף, אגרת הספונה, 48). עד כאן תורף הכתב (תשו' ריב"ש קע). ואלו הם תרף טענותיהם בקצרה (ספר בר ששת, שאלה קעז). זה תורף דברי אבן רש"ד (ר"י אלבו, עקרים ב יג). — ומ"ר *תְּרָפִים: לכולן ברור שלא כתב משה את התורה אלא בלשון הקודש כסדר הזה שהוא בידינו בלי שנוי, אלא כך הן אומרין, הנאמרו לו עוד תרפית בלשון אחר אם לאו (רב האי גאון, אוצה"ג ברכות, פרושים, 12).

***תַּרְפָּה,** ש"נ, — כמו א. תֹּרֶף: אם היתה (חבית) מונחת במקום התורפה[2]) יניחנו במקום המוצנע (תרומ' ח ס). — ובמיחד עֶרְוַת *האשה, וגם *בית התֹּרפה: הרואה כתם על בשרה כנגד בית התורפה טמאה ושלא כנגד בית התורפה טהורה (נדה ח א). נמצא על בית יד אונקלי שלה, אם מגיע כנגד תורפה טמאה ואם לאו טהורה (תוספת' שם ז א). בדקה ביד שאינה בדוקה או שהטיח גופה לבית תורפה (ירוש' שם ב א). כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה[3]) (שבת סד:). לא יניחם במקום הטינה אלא במקום התורפה והם מרקיבים מאיליהן (סופרים ה טו, היגער, 161). — *וכמו ערות הארץ: מפני שהיתה תורפת[4]) ירושלם שם והיתה יכולה להיכבש שם (ירוש' שבוע' ב ג). — ובסהמ"א: ואותו מקום חבק עצמו הוי כלפנים כנגד התורפה (ערוך, ערך חבק). שיש שם תורפה לירושלם ונוחה ליכבש משם (רש"י, ישע' כב ט). —

1) [כאן הכונה לתכנה המיוחד של ברכה בנגוד לחלק הקבוע המשתף לכל הברכות.]

2) [בערוך: התורף, עי' א. *תֹּרֶף.]

3) [בכ"י מינכן: התורף; בערוך: תורפה.]

4) [בתוספת' (סנה' ג ד): שתורפה של ירושלם משם. ועי' א. *תֹּרֶף.]

ואמר הפיטן: וכלי קטורת הוציא לתורפה[1]) (לאב"ן, אכפרה פני מלך, סליחי מוסף יוה"כ). זלת גדודי זנות ותרפת זללו יקרי (קלונימוס, אזעק אליך, מבחר השירה העבריה באיטליה, שירמן, סג).

***תַּרְפּוּת,** ש"נ, — כנוי גנאי לטכס עבודה זרה[2]): ההולכין לתרפות[3]) אסור לשאת ולתת עמהן (ע"ז ב ג). גוים שהולכין לתרפות אסור לישא ולתת עמהם (תוספת' שם א טו). ישראל ההולך לתרפות בין בהליכה בין בחזרה אסור (בבלי שם לג.). — ובסהמ"א: נתייעצו הגלחים להרגו מן יסיר העם מתרפותם (מעשה של ר' שמעון הגדול, גנזי נסתרות של קובק).

תְּרָפִים, ש"ז במ"ר, — כנוי של גנאי לאלהי העמים ופסיליהם, וכן לכלי תשמיש שונים הקשורים בפלחן האלהים האלה[4]): ותגנב רחל את התְּרָפִים

1) [למקום מגלה, כלו' ההוצה.]

2) [ע' בהערה שאחר זו.]

3) [נ"א בתרפות, וכך בירוש', ואמנם נאמר שם בהמשך: רבי חייה בשם רבי יוחנן (אומר) תוריבם מוליכין עבודה זרה גדולה אצל עבודה זרה קטנה אית תניי תני תרפות מאן דאמר תרפות תרפים ומאן דאמר תרבות תוריבם.

לפי זה היה קים מבטא תרבות על יד תרפות, ועל כן נראה שאין כאן בעקר אלא השם היוני θόρυβος, המון עם (בטכס חגיגי), אשר בגנאי לו הפכו אותו לצורה עברית תרפות (מן תֹּרֶף, תַּרְפָּה), ואין תרבות כאן אלא צורת בינים בין הוריבוס ובין תרפות, ואח"כ אף שכחו האומרים תרפות את מקורה הזר של המלה.]

4) [כנראה לא שמשה המלה מראש בלשון הקדומה, ואיננה אלא בנוי של גנאי מן א תֹּרֶף (ע' שם), במשמ' קלון וחרפה אף בקרי תמידי במק' מלים שונות, ומכאן גם שמושה השונה של המלה במקומות שבמקרא, בהתאם למלים המקוריות שהחלפו אח"כ ב„תרפים". ושים לב גם לכך, כי אמנם נתן הכהוב, למשל, ללבן וליעקב בבראש' לא ל־לב לאמר: למה גנבת את אלהי וכו', עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, ואלו בספור נאמר: ותגנב רחל את התרפים (שם שם יט), ורחל לקחה את התרפים (פס' לד וכו'). ומעין זה (אמנם לא בדיוק כזה) סֻפר במעשה פסל

אשר לאביה (ברא׳ לא יט). ורחל לקחה את התרפים ותשמם בכר הגמל וכו׳ ויחפש ולא מצא את התרפים (שם שם לד־לה). ויעש אפוד ותרפים וימלא את יד אחד מבניו ויהי לו לכהן (שפט׳ יז ה). הידעתם כי יש בבתים האלה אפוד ותרפים ופסל ומסכה (שם יח יד). באו שמה לקחו את הפסל ואת האפוד ואת התרפים ואת המסכה (שם שם יז). כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (ש״א טו כג). ותקח מיכל את התרפים ותשם אל המטה (שם יט יג). וגם את האבות ואת הידענים ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים וכו׳ בער יאשיהו (מ״ב כג כד). כי עמד וכו׳ לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד (יחזק׳ כא כו). אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים (הושע ג ד). כי התרפים דברו און והקוסמים חזו שקר (זכר׳ י ב) — ובספה״א: המין השלישי הוא צורת התרפים אשר יאמינו עושיהם שיורו גם הם באותות (ר״י אברבנאל, מ״ב יז). — ואמר הפיטן: על עזבך צופיך ושמעך קול תרפיך (סכותה ולא מיין, קינות ת״ב). — ואמר המשורר: למה און ותרפים מגידים העתידות (שאלות לאבן״ע, כתבא ג, 21). — ומ״י תֶּרֶף [1]). ואמר הפייטן: ... שת איפוד ותרף חלף כליל (קטע עבודת יוה״כ, Elbog. Stud., עמ׳ 134). דלה והצל לקוחי מות ולהרג מטים׳ דחופים ללעג ביד שואלי בתרף ודורשי אטים (אליה בן שמעיה, תחנות רוגז, סליח׳ ג עמ״ה). נתתי בפי עובדי תרף (סדר ר״ע ב, סדר סליחות). חרפה שברה לבי ואשרף, חזותי שלות שוחחי תרף (קלונימוס בר שבתי, אזעק אליך, מבחר שירת איטליא, פירמן, סג). סהתני כאולת סמל לעבוד ותרף (אזכי ילודי, סליח׳ שמרי יוה״כ, מחזו׳ איטלי׳ ב, קד:).

מיכה: ויעש אפוד ותרפים (שופטי׳ יז ה), ואף: כי יש בבתים האלה אפוד ותרפים (שם יח יד), לקחו את הפסל ואת האפוד ואת התרפים (שם שם יז) ועוד, אבל מיכה עצמו אומר: את אלהי אשר עשיתי לקחתם (שם שם כד). וע׳ גם בדברי העורך על אפוד ותרפים בספרו הלשון והספר ג, 60 וכו׳.]

[1]) [ע״פ גזירת מ״ר תרפים ממ״י תֶּרֶף, שאינו כך במקרא, ויתכן שהנכון תֹּרֶף, כאמור בהערה לערך זה.]

תרץ [1]), ממנו תֵּרוּץ, תֵּרֵץ, תָּרַץ, תְּרָצָן.

תָּרַץ, בקל רק בינ׳ תָּרוּץ, — במשמ׳ יָשָׁר, מְיֻשָּׁר: ונמצא כל ההלכות תרוצות ועומדות (שבלי הלקט, תפלין, קלא). — ואמר הפיטן: דמני נאוה ותרוצה כנני בלא פרצה, יפה את רעיתי כתרצה (אהבוך, יוצר א׳ פסח).

—פע׳, תֵּרֵץ, — יִשֵּׁר, בפרט בשמוש מפשט במשמ׳ ישר וישב דבר קשה, פרש אותו ,ausgleichen :erklären; aplanir, expliquer; to level, explain יפה תירצתה וצריך אתה להיתלות עליה על תירוץ זה וכו׳ (רבנו גרשום, בכורות לט.). והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים שראוים לתרץ (רש״י, ב״מ פו.). והקשה המקשה וכו׳ ותירץ מזית גזירות מכפר עונות (רד״ק, השרשים, ערך כפר). כבר ביארנו שהטעמים צריכין להם לבאר בהן עניני הדברים ולתרץ בהן מאמרים (תוכית תקורא, דרנבורג, 71). הנה כאשר תירצתי לך אותם השאילות אשר שאלת וכו׳ (ר״י אלנקאוה, מנורת המאור, ענעלאו ד, 561). ואני תירצתי, בהיותי ברומי, כאן כזוג ראשון וכאן בזוג שני (שם, שם, 562). — ותרץ תרוצים: והקשה עליה מה שיש לך להקשות ותרץ תרוצין עד שתתיישב לך (רש״י, ברכ׳ סג:). — ואמרו פיטנים ומשוררים: עם בן פרץ תשבי הרץ נא ויתרץ כל הקשה (קבל ניבי, סזמון לשמחת תורה). ויתקעו בשופר ויאמרו מלך מתרץ השאלות (עמנואל, מחב׳ כב, ירדן, 898).

—פע׳, תֹּרַץ, בינוי מְתֹרָץ, — שתרצו אותו: לא מתורץ יש חייב על מעשה שורו (רש״י, ב״ק לח.). ור׳ חויה במשקל ונפשו לא חייה, כל ברייותתיו נכוחות ומתורצות והילי׳ כוותיה (ר״ש ב״ חיתום, פרוש מס׳ נשקין, מק״כ, 103). חכם עדיף מנביא והנה לפי

[1]) [מן הארמ׳ שבתו״ם. ואמנם היו שחשבו למצא שרש זה גם בעבר׳ שבמקרא בכתובים כגון משלי ח יו, אשר שם באה בספרים הגרסה כל שפטי אָרֶץ, על יד נ״א: כל שפטי צֶדֶק, אבל אין כאן צֶדֶק אלא ט״ס בהשפעת פס׳ טו: ורזנים יחוקקו צדק; וכן אין לגרס תֶּרֶץ במשמ׳ מישרים בכתובים אחרים, שנכסו למצא בהם מלת זו.]

זה הכל מתורץ וכו׳ (ר״ש אלמולי, פתרון חלומות, אמשטרדם, תנ״ז, כ. וכו׳). שיישבה הכל על נכון וכל ענין התמיה בזה יתורץ הכל וכו׳ (רמח״ל, חוקר ומקֻבל, פריישטאדט, ח, 70).

—הפע׳, *הִתְרִיץ, — כמו פע׳: מעיהם להשרץ, בחקותיו ובהורותיו להתרץ[1], ושאלנו מכם רבותינו דבר זה וכו׳ (גנזי׳ גאונים, J.Q.R., יולי 1918, 179). תמלא שמך בערץ, נעם כסאך להתרץ[1], עליון על כל הארץ (אלהי אברהם, זולת לשבת לפני שבועות). ועל נאמני ארץ בריתו התרץ, צדקם חשוך קרץ בחוקו מוסדי ארץ (שמעון בר יצחק, אדון אמנני, יוצר א׳ שבועות).

*תֶּרֶץ[2], ש״ז, — מישרים[3], ואמרו פיטנים: דורות צאצאים יעמדו בתרץ כימי השמים על הארץ (קטע מזמן הגאונים, סעדיאנא, שכטר, 67). ישרי נפשי תהלתו בתרץ כי גבה חסדו עליך עד שמי ערץ (שם, 74). יי׳ סתם שלישית מול מזרח במרץ, וי׳ עטרהו בה״א וא״ו יו״ד בתרץ (רשב״ג, אדני יי אל רם, ביאליק-רבניצקי ה, 60). סרסור זרוז מרץ, ראש פרוז הרץ, סלול שלום ותרץ, הנצנים נראו בארץ (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א׳ פסח). קדוש בששי השלים בתרץ ויאמר אלהים הוצא הארץ (יוסף טוב עלם, אאמיר מסתתר, יוצר שבת הגדול), והתבוננו קבוע שנים ולתקנם במרץ אלהיכם המשכילכם לחסר ולעבר בתרץ (את פני מלך, יוצר לשבת הפסקה ב׳).

*תָּרְצָן, ש״ז, — מי שמתרץ ומישב קֻשיות: רחמנים ולא רותחנים שופטים ושוטרים ודינים תמימים תאומים תרצנים החם רבותינו וכו׳ (גאוני בבל, מן, IX J.Q.R., יולי 1918, 175). כשאין התרצן יכול לתרץ את קושיות המקשן יאמר יגדיל תורה ויאדיר (אורי ויטעי, שער התפלה יח, לבוב כד). השואל הספק נקרא מקשן, והמשיב נקרא תרצן (דוד בן יצחק דה פומיס, צמח דוד, מלות הכריות, ערך תרץ)[1].

*תָּרַק, קל לא נמצא במקורות[2].

—נפע׳, *נִתְרַק[3], — ואמר הפיטן: גבוהים תרקיע ונטם ומראם תמיד נתרקים, גם ידו יסדה יסודות ארקים (שלמה הבבלי, אומץ דר, יוצר שבת ג׳ אחר פסח).

*תַּרְקָב[4], ש״ז, — כלי מדה ליבש, שהחזיק בעקרו שני קבים, ואמנם, לפי שנויי מדת הקב, היה גם תרקב גדול שהחזיק קביים ומחצה או ג׳ קבים: וארבעה כלים בידם, הטני והכוז ושתי מפתחות, הטני דומה לתרקב גדול של זהב, מחזיק

---

1) [מנקד: לְהִתְרֵיץ.]

2) [בדברי שמואל בירוש׳ שבת יב א: המלחיץ את התירצין חייב משום בונה, אין התירצין אלא כתיב אחר במק׳ התריסין, התריצין (ע׳ קרוים, Lehnw. II 593), שהיא היונ׳ θυρεός.]

3) [עי׳ בהערה לשרש תרץ.]

1) [בשם זה, תרצן, קרא המחבר בשעתו לעורך, שאז היה שמו טורטשינר, וכן בא השם בזכרונות ועד הלשון העברית משנת תרע״א–תרע״ב.]

2) [אמנם נאמר בפיוטו של יהודה בר אברהם ליאונטי, אלהים בהנחילך, ביוצר ליום ב של שבועות (מחזור יהודי איטליה א, קנה.) לפי הנקיד שם: שדי צרת להשמיעך, שמח בחלקך המגיעך, לא תחמוד אשת רעך תָּרְקוֹ בָּרְקוֹ אַרְקוֹ, סַדְּקוֹ עַזְקוֹ תְּרוּקוֹ, הקו עושקו לחשוקו, קדוש ע״כ, אבל קשה לעמד על כונת המלים בצורתן ובשרשן, ואף אפשר שהגרסה משבשת, ושיש לגרס, למשל: בָּדְקוֹ במק׳ ברקו, ובן סֵרְקוֹ במק׳ סדקו וכד׳.]

3) [כנראה במק׳ נתארקים, הפכו לארקא, לארץ.]

4) [השם בא גם בארמ׳ שבתו״מ בצורת תרקבא, כגון: תרקבא דדינרי עיילא ליה (מרתא לינאי המלך) וכו׳ (יומא יח.), בנתיה דר״ר ינאי דקפדן אנפשייהו ולא מקדשי בפחות מתרקבא דדינרי ע״ב (ופרש רש״י שם שלשה קבין), ועל כן יש לראות את המלה בעבר׳ כשאולה מארמ׳, וכקצור מן תרי קב(ין), כלו׳ שני קבים, כדעת יסטרוב, אלא שנשתנה נפח המדות, עד שהיו גם תרקבים של 2 וחצי או 3 קבים. כמובן אין לקבל את דעת לוי במלונו, כאלו ביסוד השם צורה יונית τρίκαβος (3 קבים), שהיתה צריכה להכתב בתו״ם בט״ת ולא בתי״ו, כדגמת טרקלין במק׳ τρικλίνιον ועוד. ואמנם היתה למדת התרקב צורה מסימת, עד שיכלו לומר על כלי אחר שהוא דומה לתרקב גדול וכד׳.]

קביין וחצי[1]) (תמיד ג ו). והכף דומה לתרקב גדול של זהב, מחזיק שלשת קבים[2]), והבזך היה בתוכו (שם ה ז). אמ' לו צא ולקט לך כלכלה, גדולה אין פחותה מסאה, בינונית אינה פחותה מתרקב, קטנה אינה פחותה מקביים (תוספת' מע"ר ב ז). לא יתן אדם לפני בניו ולפני בהמתו לא במידה ולא במשקל אבל קודח בסאה או בתרקב ונותן לפני בהמתו (שם יו"ט ג ח). היה מבקש ממנו תרקב מודד לו בסאה ונוטל ממנו תרקב (שם ב"ב ה ט). וכל כלי אשר ישב עליו וגו' יכול כפה סאה וישב עליה, כפת תרקב וישב עליה[3]) יהא טמא, תלמוד לומר וכו' (ספרא נט., וכעין זה חגי' כג:, נדה מט:). — ומ"ר *תרקבים: תבואה שלא היביאה שליש נידונות כנטיעות דבית ר' ינאי אמ' שמים תרקב בששים תרקבים, ר' יוסה בן חנינה א' שמים קולח בששים קולחים (ירוש' ב"ק ו, גנזי, גינצבורג, 244). א"ר יוסי בר חנינא סאה בששים סאין, ר' ינאי אומר תרקב בששים תרקבים, חזקיה אמר קלח בששים קלחים (בבלי שם נח:)[4]).

תַּרְשִׁישׁ, ש"ז, — מין אבן יקרה[5]): והטור הרביעי תַּרְשִׁישׁ ושהם וישפה (שמות כח כ). מראה האופנים ומעשיהם כעין תַּרְשִׁישׁ (יחזק' א יו). ומראה האופנים כעין אבן תַּרְשִׁישׁ (שם י ט). כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם תַּרְשִׁישׁ שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב (שם כח יג). ידיו גלילי זהב ממלאים בַּתַּרְשִׁישׁ (שה"ש ה יד). וגויתו כַתַּרְשִׁישׁ ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש (דני' י ו). — ובסהמ"א: בקול מים ברעש נהרות כגלי תרשיש שרות דרומית טורדת בחן בקול שירה (היכלות ט, ביהמ"ד ילינק ג, 90). דמות גלי הים בעת תרוממנה גליו יראה בראש הגלים כמראה אבן תרשיש לבנה (פרוש מיחס לרסע"ג, דני' י ו). והתרשיש לבן הוא, ומדמה הצפורנים לתרשיש (ספר חסידים תתרעח). ולעשות חבורים ולסדר סדרים במלים במלואת תרשישים יהיו תנפשים (ר"י חריזי, תחכ' א, 19). אשר על תרשיש, נראה לי לפי שהתרשיש הוא הכוכבים (רי"ל קארו, תולדות יצחק, פרשת ואתה תצוה, עד.). — ואמר הפיטן: דדוי המון חוגג שאריתם כטל תרשישם ינהלום במרפא כנף טל (ר"א קליר, תחת, תפלת טל). שער השיר בשהם תשכן, שער התיכון בתרשיש תתכן (ר"י אביתור, שער התיכון, שעה"ש 13). ומשרתיו קדשים טהורי עצם כעצם תרשישים (רי"ל גיאת, יקרו להלל, שם 24). — ואמר המשורר: ופשטה תורתו ותרשישי דתו בפיות אמתו ונהג את דורם (ר"ש הנגיד, באשמורת ערב, דיואן, הברמן ב, 60). ואחז ענק על גרגרותיך יהי מטוב לשמינו ותרשישינו (רמב"ע, לפני זמן כסיה, דיואן, ברודי, רלא). — *ושם לסוג מסוגי המלאכים: כנגדם למעלה אותם המלאכים משרתי עליון הנקראים תרשישים (מדרש סדר גן עדן כו"ב, ביהמ"ד ילינק ג, 134). שנאנים צדקיאל וגבריאל ממונה עליהם, תרשישים תרשיש ושלויאל ממונה עליהם (מסכת אצילות ה, גנזי הקבלה, ילינק). מלאכים אישים תרשישים (כתב הנערפים באלקונה, REJ 31, עמ' 227). ושם נוה השרפים

---

[1]) [אבן מלשון המשנה אין להכריע, אם נאמרו המלים „מחזיק קביין וחצי" על התרקב או על הטני. ועי' במובאה שאחר זו.]

[2]) [גם כאן אין יחס המלים מחזיק שלשת קבים ברור, כי גם מלת כף משמשת בנוסח שלפנינו כש"ז ולא כש"נ.]

[3]) [בנדה מט: כתוב: או תרקב וישב עליו.]

[4]) [בדפוסי מד"ר בראש' יב נאמר על הכתוב באיוב לז יח, תרקיע עמו לשחקים וכו': נראים כמין תרקיע; ואין זאת אלא טעות המעתיק, כיוצא גם מלשון כתבי היד והמקבילות המובאות במהד' תיאודור, ואין כאן מלה שהיתה קימת בלשון.]

[5]) [יש להניח, שנקראה אבן זו ע"ש מוצאה מן תרשיש כשם מקום מעבר לים, שעדין נחלקו החוקרים בזהויו, בעוד שבפרשנות הקדומה היו שראו גם בשם המקום כנוי כללי לים (כן גם רסע"ג). ואמנם קשה לקבע את האבן שנקראה בשם תרשיש. השבעים תרגמו χρυσόλυθος, וכן גם יוסף בן מתתיהו, וולג' (chrysolythus) (אבן הזהב) כלו' אבן צהבה, ואלו סומכוס ὑάκινθος (אבן כחלה), ורב המפרשים הולכים אחר השבעים. בתמונה שבשה"ש: ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש, אין זהוי זה עולה יפה, ואחרים בארו קריסטל וכד'. בתו"מ אין השם בא אלא במאמר שבמד"ר במד' ב: כל שבט ושבט נשיא שלו צבע מפה שלו דומה לשל אבנו וכו', אשר תרשיש וצבע מפה שלו דומה לאבן יקרה שמתקשטות בו הנשים וכו' ע"כ, וכנראה הָשמט במאמר זה שם האבן, שאולי נזכר כאן בלעז יוני, וצ"ע.]

התרשישים והנשמות אשר לאל משבחים ומקדישים (ר"י חריזי, תחכ', חקד', 8). בשלישית יוצא הקדושה העצומה שמשם מקבלים התרשישים (בנית מנוחה, אמשטרדם, ו.). הם כת תרשישים בעלי הקדושה שומרי משמרת היוכל הגדול (שם, יז.). ולמה לא תקנה בעושרך בית מושב עיר חומה בעולם הנצח במקום תרשישים ואופנים (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר ה). ועשרה מלאכים שנבראו תחלה הם ממונים על עשר מחנות אלו וכו' מיכאל על האראלים, צפניה על האישים וכו' תרשיש על התרשישים (ר' נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, שער עולם התהו, קעה.). — ואמר הפיטן: תסתר לאלם תרשישים מרון כזועת עולם מפני חרון (ר"א קליר, על חרבן בית המקדש, קינ' ח"ב). הן לא יאמין בקדושיו ותהלה ישים באילי תרשישיו (ר' שמעון בר יצחק, הן לא יאמין, קרובי' ב ר"ה). תוקף תרשישים במרום חשים אומרים קדוש (אמילי מחקים, מוסף יוה"כ). לבושים מלבושיך וברים כתרשישיך (רי"ל גיאת, מוסף יוה"כ, אגרות סד"ל, 518). תרשישים צעקו בשמי מרומי (רסב"ג, אזי בהר המור, ביאליק-רבניצקי ב, 168). ולולי הנערץ בסוד קדושים הנקדש במקהלות תרשישים וכו' (ד"ס של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 844)[1].

תרשתא, ס"ז, במקרא תמיד התרשתא[2]) — תאר של נציגת היהודי של מלכות פרס, הממנה על עניני דת, א) ללא קריאת שם: ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמד כהן לאורים ולתמים (עזרא ב סג, וכעין זה נחמ' ז סה). התרשתא נתן לאוצר זהב דרכמנים אלף מזרקות חמשים כתנות כהנים שלשים וחמש מאות (נחמ' ז ע). — ב) כתארו של נחמיה: ויאמר נחמיה הוא התרשתא ועזרא הכהן הספר והלוים וכו' (שם

[1]) [ע"פ מספר התרוזים (1210) נקרא בפי מאחרים שיר הענק (בערבי' זהר אל ריאצ') של משה אבן עזרא „תרשיש", ואין זה שם מקורי.]

[2]) [לפי שפטלוביץ, Arisches im A. T., עמ' 93 וכו', מקור השם בפרסית קדומה: תרשתא, במשמ' ראוי ליראת כבוד, בלעז reverend. וגם לפי תכן הכתובים אין התרשתא הפחה, אלא הממנה על עניני דת ופלחן.]

ח ט). ועל החתים שרינו לוינו כהנינו, ועל החתומים נחמיה התרשתא בן חכליה וצדקיה (שם י יא—ב).

תרתן[1]), ס"ז, — שר צבא, מפקד, Feldherr, Heerführer; général en chef; commander-in-chief: וישלח מלך אשור את תרתן ואת רב סריס ואת רבשקה (מ"ב יח יז). בשנת בא תרתן אשדודה בשלח אתו סרגון מלך אשור וילחם באשדוד וילכדה (ישעי' כ א).

תרתק, במקרא רק בהפסק תרתק, — שם של אל, או של אלה, שעם העוים עבדו אותו[2]): והעוים עשו נבחז (נ"א נבחן) ואת תרתק והספרוים שרפים את בניהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים (מ"ב יז לא).

א. *תש, או*תשש פ"ע, — נחלש, schwach werden; s'affaiblir; to weaken, בפרט בצרופים כגון תש(ש) כחו, תשה ידו של פ' וכד': משמת שמעון הצדיק תשש כוחה של מערכה ואין[3]) נמנעין מלהוסיף[4]) עצים כל היום (תוספתי סוטה יג ז; ירוש' יומא ו ג). אמר לו הקדוש ב"ה למשה משה רד

[1]) [הוא באשור' turtânu, tertânu במשמ' זו, השגור בכתבות, וגם במקרא בא תאר זה ככנויו של שר צבא אשור, וגם של שר צבא של עמים אחרים, של מצרים ועוד. בטעות ראו הפרשנים במלה, עד להתגלות השם בכתבות, שע"פ.]

[2]) [אף על פי שגם בשבעים בא השם באותה צורה, Θαρθακ, אין לסמך על דיוק הכתיב הזה של שם האל הזר הזה הנזכר רק כאן במקרא. ואמנם השוו חוקרים שמות של אלהים בעילם (כגון פ. הומל: דירתק, אם קריאה זו נכונה, ברשימת אלהי עילם) או ביון (כגון Atargate, Derketr, Targate), אבל לפי הענין הכונה לאליל שעבדוהו בני שם בבבל בתקופת גלות יהודה, בעדות הצרופים אדרמלך (כלומר, בזכר: אדד־מלך) וענמלך (כלומר, בנקבה: ענת־מלך). ויש שגורסים במק' עשו נבחז ואת תרתק (עי' במלונו של קהלר): עשו מזבח, ולפי זה אפשר שצ"ל: עשו מזבח לאתתרתק, ובמקרה זה אפשר שלפנינו שם מרכב כגון אתתרת. בהבנת אתתרת במבטא ארמי של האשור' אשתר(ת), שהיא תמורת עשתרת בעבר'. ואפשרות זו מסתברת יותר.]

[3]) [נ"א: ולא היו.]

[4]) [נ"א להיות נותנין.]

מגדולתך וכו' מיד תשש כחו של משה ולא היה לו כח לדבר (נדר' לג.). אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל (שם שם). מיום שנגנז ספר יוחסין תשש כוחן של חכמים וכהה מאור עיניהם (פסח' סב:). מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה (ר' אליעזר הגדול, תעני' לא., ב"ב קכא: ועוד). ד' מאות ועשרים וארבע בעילות בעל אותו רשע אותו היום והמתין לו פנחס עד שתשש כחו (סנה' פב:). משל לצייר וכו' באו ואמרו לו נתחלף המלך מיד תשו[1]) ידיו של יוצר אמר של מי אצור של ראשון או של שני (מד"ר ויקר' יח, מרגליות, תקמז). כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כחו[2]) (ר' יוחנן, שם לו.). ותשאנה קולן ותבכינה חסר אל"ף תשש כחן שהן מהלכות ובוכות (שם רות ב). אחשורוש שכל מי שזוכרו חושש את ראשו, למה קראו הכתוב ארתחששתא שהיה מרתית ותש (שם אסתר א). בנוהג שבעולם כל האבלים אבל מתמעט והולך וכו' ובל שהוא הולך הוא תשש[3]) עד שהוא שנים עשר חדש (שם ח, אבל גדול ליהודים). — ובינ' *תושש: כיון שיש לאחד מהם בן מביאו וחותך בשרו לח' ימים ותושש כחן (מד"ז איכה, בובר 19). —וכן בסהמ"א[4]): בנוהג שבעולם שכל זמן שמשעבדין באדם הוא תושש וזרעו מתמעט (מדרש הגדול, שמות א יב, מרגליות יד). ועי' *תָּשׁוּשׁ, *תָּשִׁישׁ.

— *הפע', *הֵתֵשׁ, *התיש, — עשה שיחלש, schwächen; affaiblir; to weaken: עד כאן הוא (האילן) מעבה את הכורת מיכן ואילך הוא מתיש את כחו (ירוש'

1) [נ"א רפו, עי' מרגליות שם, תקמז.]

2) [מעין זה נאמר במכילתא דרשב"י (אפשטין-מלמד, 125): אמרו לו במקום זה עתידין בניך לה[עמי]ד עבודת זרה ותשש כחו מעליו.]

3) [נקד: תָּשֵׁשׁ].

4) [מרבות הדגמות בסהמ"א, שאין שמוש הפעל בהן שונה מן המצוי בתו"ס. וכן יש להבין ולנרס גם בדברי רש"י לאיוב יד ו (שעה מעליו ויחדל): באותו מיעוט הרף הימים ויחדל לו ממכאוב עד ירצה בזקנותו ובתשוש (לא: כתשוש) כחו את יום מותו וכו'. ואמנם בכמה הוצאות, וכן בדפוס ונציה שע"ח: ובתשות, ואין זאת אלא ט"ס ע"פ זקנותו.]

שביעי' א א). למה נקרא שמה תושיה שהיא מתשת כחו של אדם (ר' יוחנן, סנה' כו:). אמר לו דניאל (לנבוכדנצר) תן לי רשות ואני מתישו (את התנין) (מד"ר בראש' סח). מהו מוגיך אילין דממיגן מחסיך ומייסרין אותך ומתישין את כחך (שם שם סט). צור ילדך תשי הבאתם עליכם מכה מגרית ומתשת וכו' ואי זו זו זיבה וצרעת (שם ויקר' יח, מרגליות, תז). התשתם כוחו שליוצר (שם שם כג, מרגליות, תקמז ועוד). ובזמן שאין עושין רצונו של הקב"ה כביכול מתישין כח גדול של מעלן (שם איכה א ו). ארבעה דברים מתישין כחו של אדם ואלו הן התענית והדרך עון ומלכות (ר' תנחום ב"ר ירמיה, שם שם א יד). מהו ויתשם, התיש[1]) חילם (תנח' בובר, קדוש' יא). ובשעה שהוא (השמש) רוצה לצאת הוא משולהב(ת) והקב"ה מתיש כחו במים (שם קהלת א, וזרח השמש). — ובסהמ"א, אף *התשיש: אין האדם יכול להלאות יכולת קונו ולהתשיש גבורתו (ברכיה הנקדן, מהד' גאלאנץ, משקה כח). — ואמר הפיטן: בלל לשונם והלשם והתישם, ובנינם השחית עבור לבישם, ויפץ ה' אותם משם (אמרו לאלהים אדירים, קרובה לז' פסח). מיהדיך בנפשם להרג הקדישם, מזנב התישם, הדפנו באיבה (אבי אבי המדבר, אפרים בר יצחק, סליחה למוסף יוה"כ).

— הפע', *הוּתַשׁ, — שהתישו אותו: אך אם יתיצבו חכמי ארץ לחלוק עליו כבר הותש כחו ואין לסמוך עליו אפילו בשעת הדחק (קול יהודה לכוזרי א ג).

— פִעֵ' *תִּשֵּׁשׁ, — כמו הפע': כדי שלא יהיו הנביאין מתגאין מתשש להן הקב"ה את כחן ומראה להם שאינם כלום (אגדת בראשית סע, ביהמד"ר ילינק ז).

ב. *תַּשׁ[2]), ת"ז, — כמו תָּשׁוּשׁ, חלש. schwach; faible; weak: הותל שהוא מלא גלעינים אם מכונסות ברוכן אם מפוזרות ברוב כל פרידה ופרידה, מת ופליג כאן בבריאות וכאן בתשות (ירוש' סנה' א יח). ואיילה זו תשה והיא מתייראה מן ההיה (מד"ר בראש' יב, תיאודור, 107). ד"א תשוקתו, תשים

1) [ובתנח' הנדפס: תש.]

2) [בעקר בינו' מן א. תַּשׁ, ועי' בהערה שאחר זו.]

אנו ואפילו שאנו תשים אנו מקוים לישועתו של הקב"ה (שם שם כ). קול יי' בכח קול יי' בהדר, אמר ר"ח בר ר"ח לבחורים קול ה' בכח, לתשים[1] קול ה' בהדר (מד"ר במד' י). — ואמר הפיטן: העקוב רב והסתת תש מלעקר, הדבר עליך, כלוית חוקר ומבקר (תוספת ישראל, סליי ג עי"ם)[2].

תְּשָׁאָה, עי' תְּשׁוּאָה.

תְּשָׁבָה, עי' תְּשׁוּבָה.

תשבורי, עי' תַּשְׁבּוּרֵי.

תשבורת, עי' *תַּשְׁבֹּרֶת.

***תֻּשְׁבָּחָה**, *תִּשְׁבָּחָה[3], ש"נ, מ"ר תשבחות, תושבחות, — דברי שבח ותהלה, ואמר בן סירא: הודו לאל התשבחות כי לעולם חסדו (ב"ס נא, סגל, שנט). — ובתלמ': מודים אנחנו לך אדון כל הבריות אלוה התושבחות צור עולמים וכו' (ירוש' ברכ' א ה). עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות (ברכ' ג:). כל התושבחות האמורות בספר תה..ים כלן דוד אמרן (פסחי' קיז.). יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין בד"ת ובדברי תשבחות וכו' (מגלה יב:). — ובתפלה: אתה הוא ה' לבדך וכו' ונעלה על כל התהלות וגבוה מכל התשבחות ללא קצה ולאין סוף ועד אין מספר (אתה הוא ה' לבדך, ספ' המחבר לרבינו רב סעדיה גאון, סדר רב עמרם השלם, סד.). ברוך אתה יי' מלך מהלל בתשבחות[1] (ברוך שאמר, תפי' שחר'). שכן חובת כל היצורים לפניך יי' אלהינו וכו' להודות וכו' ולקלס על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך (נשמת, שחרי' לשבת ויו"ט). ברוך אתה יי' אל מלך גדול בתשבחות[2] (ישתבח, שם). לאל ברוך נעימות יתנו, למלך אל חי וקים זמירות יאמרו ותשבחות[3] ישמיעו (לאל ברוך, שם). — ובסהמ"א: הם (הגלגלים) חיים נשמעים לרצון בוראם ישבחוהו ויזמרו לו זורח ותושבחת מעולה (כ"י מריזן, מו"נ ב ו)[4].

תַּשְׁבֵּץ[5], ש"ז, — מעשה מלוי של לוח וכד' בלוחיות לוחיות מסדרות טורים טורים, שכל אחת מהן מיחדת בצבעה או באבן יקרה שבה: ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתנת תַּשְׁבֵּץ מצנפת ואבנט (שמות כח ד). — ואמרו פיטנים ומשוררים: לקח זכדם ותיקון עבודות ליסדם, ללבוש שרד במעטי תשבץ (אלבוגן, Studien z. Geschichte d. jüd. Gottesdienstes, 174). אחלי האיש אשר בו יהיה משיח רביד ואך תשבץ והבו מאמר ופאר ואך רקמת רבידו שיח (ראב"ע, אקיל אסר לבו, ברודי, שם). גלגל תבונות רום ברוב דעת הולך וסובב על נקודתו בו כוכבי חכמה יאירון על תשבץ תבונתו וחידתו (עמנ', מחב' ד, אספת גבורה, ירדן, 96). — ובלשון ימינו נוהגת המלה גם בצרופים

---

1) [אמנם במד"ר שה"ש היו בא במאמר זה: לתשישים (לא לתשושים, בדעת יסטרוב), ומתנות כהנה מבאר: תשישים תששי כח ע"כ, אבל למעשה, בנגוד אל בחורים אפשר שדוקא ישישים (בלומי זקנים, קשישים) הוא המכון, כי חלקה זו של כח לחוד והדר לחוד יסודה בלי ספק בלשון הכתוב במשלי כ כט: תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה.]

2) [בתהלים נ כ נאמר: תֵּשֵׁב באחיך תדבר בבן אמך תתן דפי. ואמנם לדעת רבים יש לצפות, בפס' הפעל תשב, לש"ע במשמ' גנאי וכד'. ועל כן אף הציע פרד. דליטצש, על יסוד האשור' תָּשׁ, שקר, כזב, להניח כאן גם בעבר' שם כגון תָּשׁ באותה משמ', ואין זה מסתבר. ואכן אפשר שכונת הכתוב לאמר: בֹּשֶׁת (בפס' תשב) באחיך תדבר, וצ"ע.]

3) [המלה שאולה בתו"מ מן הארמ' תושבחא, תושבחתא, ובאה בעבר' שבתו"מ בעקר במ"ר ובלשון הבבלי.]

---

1) [בסדר רב עמרם השלם, עב.: בתושבחות. ולפי רשימה מיד המחבר כך חנקוד גם בסדור תימני כ"י בריט. מוז, Or. 2227, בנקוד עליון.]

2) [בסדר רב עמרם השלם, פט:: ברוך אתה יי' מלך גדול בתושבחות.]

3) [אלבוגן ב Studien zur Geschichte des jüd. Gottesd., עמ' 20, מביא: ולו זמירות יאמרו ותושבחות ישמיעו.]

4) [בספר מכלול לרד"ק, ליק, מצויה הערת המהדיר יצחק רוטענבערג למקום: תפלה, תפארה וכן תִּשְׁבָּחָה שנאמר בתפלות, וכן תִּשְׁבְּחוֹת התוי"ו בחיר"ק: וז"ל: א"א זהו מה שכתב אביו ז"ל בספר הזכרון שאין לומר תֻּשְׁבָּחוֹת אלא תִּשְׁבָּחוֹת בחירק.]

5) [עי' א. שָׁבַץ, הערות, בעמ' 6858.]

כגון חידת תשבץ, חידת מלים ערוכות במשבצות משבצות שתי וערב, Kreuzworträtsel; crossword-puzzle.

תִּשְׁבֹּרִי, או תִּשְׁבָּרִי, תופ״ז, — איש חבקי בתשברת: לא תמצא אמתתו עד שאלו עשה איש תשברי ר״ל בחכמת התשבורת ובתכונת הגלגלים (אבוסהל דונש בן תמים, פרוש ס׳ יצירה, גראססבערג, לג). אחרי כן הלך המבקש לבקש חכ׳ בחכמ׳ התשבור׳ (ובלע״ז געאמעטריא) וימצא איש חכם מכת אקלידי׳ התשבורי וכו׳ השיב התשבורי, דע כי זאת החכמה יסוד לחכמת הגלגלים (רס״ע, המבקש, הלג, עו—עז). ומהם התבולות תשבוריות במדידת מיני הגופים וכו׳ (שם, כלליות הכמה, מאליניץ דוד, 48). כמו שאמר חכם תשבורי קדמון מאד בחקרו תבנית תשבורי היה עמוק מאד וכשהשיג אותו שמח שמחה גדולה (שם, מוכח המורה ים).

תִּשְׁבֹּרֶת [1]), או תִּשְׁבֹּרֶת, — א) מדידת הקרקע, Geometrie; géométrie; geometry: השער הרביעי במדידת הכורות וכו׳ וחברתי אותו בדרג מעשה התשבורת וענינים תלויים בחכמה זו (ראב״ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת, עמ׳ 6). איך יצא לך מן הסדר הנפלא בצורת שני משולשין מקבילין נצבים הזויות וכו׳ ולזה התחילו בו בספר התשבורת הנקרא אוקלידס (אבוסהל דונש בן תמים, פרוש ס׳ יצירה, גראססבערג, כב). ובו ידע החכמות והמלאכות וכו בעצמו יתפור וינגר ויארג ויבנה וילמוד וידע התשבורת[2]) וינהיג המדינה (כ״מ א״ת, מו״נ א נג). כמו שיכחיש מי שאינו מהנדס (פי׳ חכם בתשבורת) דברים למודיים בא עליהם חמופת (הוא, שם א עג). וחכמת התשבורת (געאמעטריא) ומעיינ׳ בקו ושטח הגוף במוחלט (רס״ע פלקירא, המבקש, הלג, עג). ומי שיחשוב כי הרגיל נפשו במאמרות המליציות ובלימודיות בחכמת התשבורת והחשבון לא יצטרך לדעת סדרי ההגיון וכו׳ (שם, כלליות הכמה, מאליניץ דוד, 33). והספר המיוחד לאקלידס הפיתגורי בו שרשי התשבורת והחשבון והוא נקרא ספר השרשים (שם, שם, 43). הדברים שיוקדמו בהכרת בלמוד לחכמת התכונה כתשבורת וההנדסה וכו׳ (אברבנאל, פתיחה למו״נ). ואם אינו מלמד התנוקות תורה, אלא אומנות או חשבון או תשבורת וכו׳ (רע״ב, ב״ב ג ג). — °ותשברת מעשית, °ותשברת עיונית: וחכמת התשבורת נחלקת לשני חלקים, תשבורת מעשית ותשבורת עיונית, והמעשית מעיינת בקוים ושטחים, הם בגשם עץ אם העושה זה נגר, או בגשם ברזל אם היה נפחא, או בגשם כותל אם היה בנאי, או בשטחי הארצות והזורעים אם היה מושח וכן כל בעלי תשבורת מעשית וכו׳ והעיונית מעיינת בקוים ושטחים בגשמים על דרך כלל ועל דרך שיכלול שטחי כל הגשמים וכו׳ (רס״ע פלקירא, כללית חכמה, מאליניץ דוד, 42). — ואמר המשורר: הוא היה אבי כל חכמי המספר והתשברת וראשון למקרא ולמסרת (עמנ׳, מחב׳ יב, הברמן, 254; ירדן, 229). הניח אקלידס חכמת התשברת ובן אלעשה התספרת (שם, מחב׳ כא, הברמן, 610; ירדן, 393). — ב) מדת השטח, שטח, Flächenmass; mesure; (superficial) measure: נמצא בית סאים מקום שיש בתשברתו חמשת אלפים אמה (רמב״ם, הלכות שבת יז ג). ואם אתה מונה חמשים על חמשים יעלה תשבורת שלהם אלפים וחמש מאות (הרדב״ז [מכ״י], רמב״ם, ערכין וחרמין ד ז). מרובע ארוך אשר באלכסונו עשר אמות וארכו מוסיף על רחבו שתי אמות כמה הוא ארכו וכמה הוא רחבו וכמה תשברתו (ראב״ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת, מק״נ, 31). ואתה יודע תשבורת העגול התמים אם אתה יודע את אלכסונו והוא הנקרא קוטר בלשון ערבי (שם, שם, 60). אתה לוקח מחצית הקוטרים ותחברם ותרבעם ותוציא ממרובעם שביעיתו ומחציה

---

1) [אמנם אין מלה זו בעקר אלא חקוי לערב׳ תַשְׁבִּיר a), צורת מקור מן שַׁבַּר b) במשמ׳ מדד בטפח (שִׁבְר c)), אבל נראה שזהו הסופרים העברים פעל זה בפעל שָׂבַר העברי בנחמ׳ ב יג: ואהי שֹׂבֵר (כלו׳ מעין ומחשב, כפרוש רש״י שם) בחומת ירושלם, ולפי זה עקר מבטא המלה בעבר׳ תשׂברת בשין שמאלית, אלא שהיו רבים שגם בכתוב בנחמ׳ גרסו שֹׁבֵר בשין ימנית (עי׳ מנחת ש״י), עד שראב״ע מפרש כלשון שבירה ממש: והייתי פורץ וכו׳.]

2) [במקור הערבי: אלהנדסה.]

---

a) تشبير b) شبر c) شبر

השכיעית כאשר עשית בעגול, והנשאר מן המרובע יהיה תשבורת העקומה (שם, שם, 68). והזריזים במשיחת הארץ צדדו לדעת את גובה הקרקעות התלויות בהרים ובגבעות להגיע ממנה אל המדה הראוית לשטח הקרקע אשר הם באים לדעת תשברתו (שם, שם, 79). — *והשליך התשברת: השלכתי התשבורת מן מנין ד' הצלעות ונשאר בידי ארבעה פחות רבוע (שם, שם, 80). — ג) מדת הנפח, Volumen; volume: אילו היה ראש הגולם ותושבתו וכו' ותהיה מונה את משיחתו כמנין הגובה ויעלה בידך תשבורת המצבת ההיא (שם, שם, ל״ט). כאשר הוא תשבורת המעוין בצורה כזאת (שם, שם, 24). — *ותשברת החמר: והחומר הוא שלשים סאין יעלה תשבורת החומר (הכדב״ז [מכ״י], למג״ס, ערכין וחרמין, ד ד).

תְּשׁוּאָה[1], ש״נ, במקרא רק מ״ר תְּשֻׁאוֹת — בעקר שה״פ מן שוא במשמ' נשיאה והרמה, ובפרט בקצור מן תשאות קול, במשמ' נשיאת קול, הרמת קול, קריאה בשאון: תְּשֻׁאוֹת מלאה עיר הומיה קרית עליזה (ישע' כב ב). ישחק להמון קריה תְּשֻׁאוֹת נוגש לא ישמע (איוב לט ז). — ובצרוף תשאות חן, במשמ' נשיאת חן: מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישר והוציא את האבן הראשה[2] תְּשֻׁאוֹת[3] חן חן לה (זכר' ד ז). — וכנראה במשמ' מרומים ככנוי לשמי העבים: אף אם יבין מפרשי עב תְּשֻׁאוֹת סכתו[1] (איוב לו כט)[2]. — ובסה״מ״א: הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקילות וקהלות שלטה בהן עין רעה (רש״י, שמות לד ג). ושם ישמע בנבואתו כמין רוב הומיות תשואות חיילות (שם, ישעי' כח ז). ויסתירו עיר ומלואה עוז זרוע עליון אילותם ועזרתם ותהי לתשואה (הכוזרי, מכתב ר' חסדאי בן יצחק אבן שפרוט למלך הכוזרים, כו.). העין רואה הזיון תבל, האזן שומעת רגש תשואותיה ולב נבון יחשב דרכו (משה, אהבת ציון י, 78). — ואמרו פיטנים ומשוררים: יום גאו מי צרות והמו גלי תלאות והקיפוני תשאות מארבע הפאות (יצחק אבן גיאת, יום לכו לעדי, מעס״ם, 18). מלאכים ממליכים מעריצים בכל פאות מקדישים מרעישים מרגישים ברוב תשואות (למנ״ע, אופן פרשת שקלים, דוקעס, 61). הלא את מקדם עשית נוראות, ממצרים הוצאתה אבן הראשה תשואות (לאב״ע, אל תכונתך, איגר 177). ותהיינה מעונות הששונות אותי מקיאות מבמות מלואות לארץ תשואות (ר״י אלחריזי, תחכ' יו, קאמינקא, 159). תשואות חן חן לך על מאמריך (בן המלך והנזיר לא, כט:).

תְּשׁוֹבֵב, ע' שוב, שובב, עמ' 6936[3].

תְּשׁוּבָה, ש״נ — סמי תְּשׁוּבַת, ככ' תְּשֻׁבָתוֹ, מ״ר תְּשׁוּבוֹת, תְּשׁוּבֹתֵיכֶם, שה״פ מן שוב, — א) מעשה השב והחוזר למקום Rückkehr; retour, rentrée;

[1]) [כאמור בערך האות ש, ושוב בערך שוא, יש שהנקוד בחר במבטא של ש ימנית גם בשרשים, אשר ברב גזירותיהם נָהגו בימי הנקדנים כש שמאלית, כגון משארות על יד שאור, שָאון מן שוא, וכן אף תשואות עקרה תְּשׁוּאָה מן שוא כלשון נשיאה והרמה. אי דיוק כזה במבטא חל בפרט במקרה של הצטרפות תש יחד, בדומה למלת שֶׁקֶר (ע' שם), שבעקרת זהה היא במלת שֶׂקֶר במשמ' צבע אדם, ושנהגתה בש ימנית ביחוד בצרופים כגון שְׂפַת שקר].

[2]) [כאמור בהערה לערך ראשָה, עמ' 6825, כונת הכתוב היא: והוציא את האבן (כלו' אבן החן) הנותנת לאדם לשאת חן (בעיני אלהים ואדם), אבן אשר חן לה. וע״פ הבנת הדברים בפרשנות נוהג הצרוף תשאות חן וכד' בלשון ימינו במשמ' קריאות הקהל לכבוד הנואם וכד', Beifall; applaudissements; applause.]

[3]) [ואמנם היה מי שהשתמש במלה זו על יסוד הכתובים כלשון שואה וחרבה, כדברי בעל מעין גנים (הוצ' מקיצי נרדמים 116) על איוב לו: והטעם באל יבין מפרשי עב אנה ילכו לשאוב מים ואנה ילכון להזיל מימיהן על האדמה שירוו תשואות והם מקומות חרבות ומענין שואה משואה וכו'.]

[1]) [ע' בפרושו של העורך לכתוב זה.]

[2]) [אפשר שיש להכיר מלה זו גם באותיות תשוה שבאיוב ל כב: תשאני אל רוח תרכיבני (ואולי צ״ל תְּרַפִּיבֵנִי במשמ' ותמגגני הבא אחרי כן) ותמגגני תשוה. ואמנם הקרי בחר בנקוד: תֻּשִׁיָּה, וע' בערך זה ובהערה שם.]

[3]) [אמנם רסע״ג בתרגומו מצא בכתוב (תהלי' ס ג) אנפת תְּשׁוֹבֵב לנו ש״ז על משקל תְּקוֹמֵם (ובתקוממיך אתקוטט, תהלי' קלט כא), וע' בערך זה.]

return: וְתְשֻׁבָתוֹ הרמתה כי שם ביתו (ש"א ז יז). ואיך תנחמוני הבל וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נשאר מעל[1] (איוב כא לד). — ותשובת השנה, בִּמשמ' עת התחדשות הטבע כאביב בסוף ימות הגשמים ובתחלת ימות החמה: ויהי לִתְשׁוּבַת השנה[2] לעת צאת המלאכים וישלח דוד את יואב וכו' וישחתו את בני עמון (ש"ב יא א). וראה את אשר תעשה כי לִתְשׁוּבַת השנה מלך ארם עלה עליך (מ"א כ כב). ויהי לִתְשׁוּבַת השנה ויפקד בן הדד את ארם ויעל אפקה למלחמה עם ישראל (שם שם כו). וְלִתְשׁוּבַת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויבאהו בבלה (דה"ב לו י). — ובמגלות מדבר יהודה[3]: [מעפר] קורץ ולעפר תשובתו (מגי' הסודי' 10 ,4, ליכט, 151). ותשובת אנוש [לעפר ופקודתו] לחטאה וכו' (שם 11 20—21, שם, 166). ותשובת עפר ליצר חמר (שם 12 ,26 שם, 177). ואין תשובת חושך (שם קטע 2 ,11 שם, 223).— ב) ובתו"מ במשמ' השבת דבור, כמו מענה, Antwort; reply; réponse: תדע לך שכן שמתוך תשובה שאמר לו אחת למד שנא' ויאמר ה' אל משה עתה תראה (מכילי דרשב"י, הספעין-מלמד, 6). שמתשובת שאמר להם הוי יודע מה אמרו לו (שם, 184). אמר לו הקב"ה למשה, בן עמרם החזיר להם תשובה[4] (שם, 247). אמר לו החזק בכסא והחזיר להם תשובה (שם, 248). עשירים היו בתשובות[5] (ירוש' כלא' ג ה). ק"ו שאמרת יש לו תשובה (שם פסח' ו א). מה תשובה השיבתו בת קול לאותו

[1]) [כאמור בפרושו של העורך משנת תשי"ד עמ' 205 וכו' אין תשובת במשמ' מענה, כשה"פ מן השיב (דבר), במקרא, והכונה כאן: וגם כשתשובו אלי ע"ד פעם ועוד פעם, נשאר בפיכם ובידכם עמל ומעל, בדומה לכתובים כגון שם ו כט: שֻׁבוּ נא אל תהי עולה ושֻׁבוּ עוד צדקי בה, ועוד. ואלו שם לד לו: אבי יבחן איוב עד נצח על תְּשֻׁבֹת באנשי און, הכונה כנראה, כאמור בהערה לערך תּוֹשָׁבוֹת: על תּוֹשָׁבֹת.]

[2]) [כדה"א כ א: ויהי לעת תְּשׁוּבַת השנה לעת צאת המלכים.]

[3]) [במגלות ממדבר יהודה משמש במשמ' זו תכופות: משוב, ז"א מָשׁוֹב.]

[4]) [מעין זה כבבלי (פסח פח:).]

[5]) [כלומר הרבה תשובות היה להם להראשונים לשואליהן (דברי פני משה).]

רשע וכו' (ספח' לז.). וחכמי אומות העולם אומרים וכו' א"ר תשובת לדבריהם מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון (שם לז:). שתי תשובות בדבר, חדא וכו' (יומא יב.). מכאן ואילך כי הוה אמר רבי יש לי להשיב אמר ליה רבי אלעזר ברבי שמעון כך וכך יש לך להשיב זו היא תשובתך השתא היקפתנו תשובות חבילות[1]) שאין בהן ממש (ב"מ פד:). אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה, אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים, נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה (סנה' צא.). כשיצא אמר לו אין משיבין במרחץ, א"ר חמא בר יוסף ב"ר א"ר אושעיא תשובה גנובה השיבו[2] (ע"ז מד:). נחש זה רשע בעל תשובות הוא, אם אני אומר לו הוא אומר לי אחת צויתם ואני ציויתים למה הניחו ציוויך והלכו אחר ציוויי (מד"ר בראש' כ). —*ותשובה נצחת: מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת וגו' אמר רב תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא (סנה' קה.). תשובה ניצחת השיבו עורב לנח אמר לו רבך שונאנו ואת שנאתנו וכו' (שם קח:). — ובצרוף *תשובתו בצדו וכד': רביעי מקל וחומר כדאמרן א"ר יוחנן מעם בריבי אינו יודע שהרי תשובתו בצדו (סוטה כט:). כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתן בצידן (סנה' לח:). — ועי' צַד, עמ' 5375. — ובסהמ"א בפרט במשמ' תשובת חכם גדול על שאלה בהלכה, Responsum: ובין תשובות הגאונים מצא רבינו הקדוש וצ"ל תשובה משובשת ואומרת כיון ששתה כוס שגמרו עליו את ההלל אסור לשתות (הולס"ג, פסח', תשובות, 156). כאשר מצאתם בתשובה שהזכרתם (תשו' הגא', הרכבי, 140). פצעילי תמרה לר"ש מהו, פי' בתשובות פגי תמרה שהכניסן וכו' (ערוך, ערך פלעל). ראיתי בפירושי רבותינו הגאונים ז"ל ובתשובות שאמרו אין אומרים ענינו אלא במנח' בלבד (שם, ערך קבל, בשם ר' נסים

[1]) [כנראה אין כאן אלא מ"ס בסק' תשובות הֲבָלוֹת, ע"פ שמוש המלה הזאת בארמ' שבתו"מ, כגון חיי הבלותך בתרג' של חיי־הבלך (קהלת ט ט), וטעה המעתיק ע"פ דמיון הצרוף הקיפוהו בחבילי זמורות (ע"ז יח.).]

[2]) [כלומר דחהו בקש (רש"י).]

ב"ר יעקב). בתשובות רב שר שלום משמית דרב יהודאי גאון אמר וכו' (שם, ערך סנכלא). שואלין לו דברים שהוא ראוי להשיב עליהן אם ראי דעתו מיושבת שמרמז על תשובת לאו הרכנה, שדרך בני אדם לחרכין על לאו ועל הין וכו' (רש"י, גיטי סז., ד"ה נודקין). לבשרם ביופי בשורות וקיבול תשובות (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, הרכיץ א ג, 46). וע' שְׁאֵלָה, עמ' 6867). — ואמר המשורר: ובתשובות עוות השבתי על זאת (תשו' תלמידי מנחם, לגנזר בתעודה). — *וכמו במקרא, במשמ' העקרית, חז"ה למקום: וההוא אשר יסב גלילו ביום פעם למערב שחות לאל ועדיו תשובותיו (רמב"ע, בשם אל, דיואן, ברודי, רלא). — ג) מצוי ביחוד במשמ' שיבת האדם מדרכו הרעה, עזיבת החטא ועשית הטוב והישר, Einkehr; recueillement; repentance, ועם פעלים כגון *חזר בתשובה, *עשה תשובה: האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה (יומא ח ט). תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורענות (אבות ד יא). יפה שעה אחת בתשובה ובמעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא (שם שם יז). וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה (שם ה יח). כשאין ישראל עושין רצונו שלמקום גזירה יוצא מלפניו וכו' עשו תשובה הוא מחזירה (מכי' דרשב"י, הפמן-מלמד, 82). מצדיקו אני בתשובה (שם 216). לרחקן אי אפשר, שעשו תשובה (ירוש' ברכי ט ג). דומה שמתוך תשובה נפטר (שם חגי' ב א). אדם שעבד עבודה זרה והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה (שם סנה' י ב). אמר יונה יודע אני שהגוים קרובי תשובה הן (שם שם יא ז). תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים (ברכ' יז.). אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה (שם יט.). ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים (שבת לב.). שוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את ר"א וכי אדם יודע איזהו יום ימות, אמר להו וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה (שם קנג.). שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וכו' (פסח' נד.). גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (יומא פו.). גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה (שם פו:). גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות וכו' שזדונות נעשות לו כזכיות (שם שם). גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם (שם שם). גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו (שם שם). תשובת (הרשעים) המוחלטין מעכבת הפורענות (שם שם). אחינו לא שק ותענית גורמין אלא תשובה ומעשים טובים גורמין שכן מצינו באנשי נינוה וכו' (תעני' טז.). ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירים לו שוב רשעו (קדוש' מ:). מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה אמר' ליה אשתו, ריקה אם אתה עושה תשובה אפילו אבנט אינו שלך, ונמנע (תו"א, ב"ק לד:). כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים וכו' אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין וכו' אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזורותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב (סנה' צז:). כך הוא כוחה של תשובה ואני לא הייתי יודע (מד"ר בראשי' כב). ר"י אמר תשובה עושה מחצה ותפלה עושה הכל, ריב"ל אמר תשובה עשתה את הכל ותפלה עשתה מחצה (שם ויקי' י). גדול הוא כחה של תשובה שמבטלת גזירה ומבטל שבועה (שם שם). ואבדיל אתכם מן העמים וכו' כך הקב"ה מצפה לאו"ה שמא יעשו תשובה ויקרבן לתחת כנפיו (שם במד' י). גדול השלום שניתן לעושי תשובה וכו' (שם שם יא). ושבת עד ה' אלהיך, אין לך דבר גדול מן התשובה (שם דברי ב). מה השמן הזה אין משתבח אלא ע"י כתישה, כך ישראל אין עושין תשובה אלא ע"י יסורין (שם שה"ש א, לרים שמניך טובים). אילו היו ישראל עושין תשובה אפילו יום אחד מיד הם נגאלין ומיד בן דוד בא (שם שם ה, קול דודי דופק). בוא וראה שאין מכה בעולם שאין לה רפואה, ומה היא רפואתו של יצה"ר תשובה (תנחו' נח ח). התשובה מבטלת כל הגזירה והתפילה חצי הגזירה (פסיקי רבי, אחרי מות, מא"ם, קפח:). שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה שיעשו תשובה כדי שיגאל אותם (תדבא"ר לח). — ובצרופים,

*בעל תשובה, מי שעושה תשובה: מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין (ברכ׳ לד:). זה ידו של הקב״ה שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה (פסח׳ קיט.). אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים (ב״מ נח:). כנגדו שבט ראובן שהוא בעל תשובה ותשובה מדה טובה (מד״ר במדי׳ ב). זה שכר בעל תשובה שהוא נקרא סר מרע (שם שם י). שבאותו זמן היה ראובן בעל תשובה ולבש שק ומתענה ומתפלל וכו׳ (שם שם יג). — *ופתח של תשובה: מלמד שפתח להם הקב״ה פתח של תשובה (מד״ר בראשי׳ לח). אמר הקב״ה לישראל, בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט, ואני פותח לכם פתחי׳ שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו (שם שה״ש ה, קול דודי דופק). — *ושערי תשובה: שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים, אבל שערי תשובה לעולם פתוחים (שם דבר׳ ב). — *והדריך בתשובה: בן מ״ח שנה הכיר אברהם את בוראו ומה מקיים בו היה מותקן להדריך פני כל העולם בתשובה (שם בראש׳ ל) 1). — *ותלתת התשובה: עבר על מצות לא תעשה ושב מיד התשובה תולה יום הכיפורים מכפר וכו׳ אבל מי שנתחלל שם שמים על ידו אין כח לא לתשובה לתלות ולא לי״ה לכפר ולא לייסורין למרק אלא תשובה וי״ה תולין וכו׳ (ירוש׳ שבוע׳ א ע) 2). — *ואפר עצמו מעשות תשובה: אבירם, שאיבר עצמו מעשות תשובה (סנה׳ קט:). — ובתפלה: והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, ברוך אתה ה׳ הרוצה בתשובה (תפלת י״ח). ורוצה אתה בתשובת השבים ואי אתה חפץ במיתתם (מה נאמר לפניך יוסף במרוס, סדור רסע״ג, רס״ג). — ובספה״א: שיהא לו כפרה שהיה בעל תשובה (ערוך, ערך כהן). ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם (רמב״ם, עבודת כוכבים ב ה). התשובה בשני הכתובים נאמרת על הצדיק ועל הרשע (ראב״ע, הגיון הנפש, ט:). דרכן של בעלי תשובה להיות שפלים וענוים ביותר (ר״י אלנקאוה, מנוה״מ, ענלאו ג, 74). וארבעה ענייני תשובה, תשובת הנדר וכו׳ תשובת הכתוב,

1) [עי׳ בהערת תיאודור שם, עמ׳ 274.]

2) [והשוה יומא פו.]

תשובת הבאה וכו׳ (שם, שם, 113). — ואמר הפיטן: ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רע הגזרה (ונתנה תקף, מוסף ר״ה). הורית דרך תשובה לבת השובבה (סוריה, סליחי׳ לז״ג). תמיהתו משובתו תחייהו תשובתו (ראב״ע, אמונתך, איגר 201). — *תשובת המשקל, תשובה על ידי סגופים השקולים כנגד הנאת החטא: תשובת המשקל, ישקול צערו כנגד מה שנהנה (מנוה״מ לר״י אלנקאוה, ענלאו ג, 114). ועי׳ ערך מִשְׁקָל.

*תְּשׁוּעַ, ס״ז, — חלק תשיעי, אחד מתשעה Neuntel; ninth; neuvième: מי שיש לו כלכלה והוא מבקש לעשר׳ נוטל שני תישועין ותישוע של תישוע שהן עשר מעשר ותשע מעשר שני, ויאמר תשע עשרה. א״ר זעירא דברי חכמים וחידותם הרוצה להכנים מאה תאנים מתוקנות לתיך ביתו הרי זה נוטל על כל תאינה ותאינה שני תישועין ותישוע של תישוע שהן עשרים ושלש תאיני׳ ארבעה אמר תישועו של תישוע (ירוש׳ דמאי ז ז). צא מהן ארבעה תשועין לארבע רוחות נשתייר שם תשעה עשר תלתולין חסר תשוע (שם ערוב׳ ג ה). — ובספה״א: נמצאו ב׳ ידות של זה הככר רטל פחות 1) י״ב תישועין והיינו דאמר וקרובין לחיות שוין (ר״ח, ערוב׳ פג:).

תְּשׁוּעָה, תְּשֻׁעָה, ס״נ, סמ׳ תְּשׁוּעַת, כנ׳ תְּשׁוּעָתִי, תְּשׁוּעָתְךָ, תְּשׁוּעָתָהּ, — לדעת המפרשים כמו יְשׁוּעָה 2), עזרה והצלה, מיד אויב, מצרה וכדו׳, נצחון, Rettung, Sieg; délivrance, victoire; deliverance, victory: אתה נתת ביד עבדך את הַתְּשׁוּעָה הגדלה הזאת (שפטי׳ טו יח). מחר תהיה לכם תְּשׁוּעָה בחם השמש (ש״א יא ט). כי היום עשה יי׳ תְּשׁוּעָה

1) [בדפוסים באה כאן הערה: „אולי צ״ל רטיל פחות תישוע כי כל הכיכר מחזיק י״ב תישועין וצ״ע.]

2) [אמנם אפשר שאין תשועה מראש גזירת מן ישע אלא מן א. שוע (עי׳ בהערות לשרש זה. לעיל עמ׳ 6977 וכו׳) כלשון כח וגבורה, כגבורה על צר ואויב, ואך אח״כ זהתה משמ׳ המלה במשמעותה של ישועה ע״פ דמיונן של מלים אלו.]

בישראל (שם שם יג). ויעש יי׳ תְּשׁוּעָה גדולה לכל ישראל (שם יט ה). ותהי הַתְּשֻׁעָה ביום ההוא לאבל לכל העם (ש״ב יט ג). ויעש יי׳ תְּשׁוּעָה גדולה ביום ההוא (שם כג י). כי בו נתן יי׳ תְּשׁוּעָה לארם (מ״ב ה א). חץ תְּשׁוּעָה ליי׳ וחץ תְּשׁוּעָה בארם (שם יג יז). ישראל נושע ביי׳ תְּשׁוּעַת עולמים (ישע׳ מה יז). קרבתי צדקתי לא תרחק ותְשׁוּעָתִי לא תאחר (שם מו יג). אכן ביי׳ אלהינו תְּשׁוּעַת ישראל (ירמ׳ ג כג). שקר הסוס לִתְשׁוּעָה וברב חילו לא ימלט (תהל׳ לג יז). ותְשׁוּעַת צדיקים מיי׳ (שם לז לט). צדקתך לא כסיתי בתוך לבי אמונתך ותְשׁוּעָתְךָ אמרתי (שם מ יא). יאמרו תמיד יגדל יי׳ אהבי תְּשׁוּעָתֶךָ (שם שם יז). הבה לנו עזרת מצר ושוא תְּשׁוּעַת אדם (שם ס ג). פי יספר צדקתך כל היום תְּשׁוּעָתֶךָ (שם עא יח). ויבאני חסדך יי׳ תְּשׁוּעָתְךָ כאמרתך (שם קיט מא). כלתה לִתְשׁוּעָתְךָ נפשי לדברך יחלתי (שם שם פא). הנותן תְּשׁוּעָה למלכים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה (שם קמד י). אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תְּשׁוּעָה (שם קמו ג). באין תחבלות יפל עם ותְשׁוּעָה ברב יועץ (משלי יא יד). סוס מוכן ליום מלחמה וליי׳ הַתְּשׁוּעָה (שם כא לא). טוב ויחיל ודומם לִתְשׁוּעַת יי׳ (איכה ג כו). ויושע יי׳ תְּשׁוּעָה גדולה (דה״א יא יד). אם תחזק ממני ארם והיית לי לִתְשׁוּעָה ואם בני עמון יחזקו ממך והושעתיך (שם יט יב). כהניך יי׳ אלהים ילבשו תְשׁוּעָה[1] (דה״ב ו מא). — ובתאור לאלהים: חושה לעזרתי אדני תְּשׁוּעָתִי (תהל׳ לח כג). הצילני מדמים אלהים אלהי תְּשׁוּעָתִי (שם נא טז). — ואמר בן סירא: רצונו יצליח ואין מעצור לתשועתו (נ״ס גכ״י לט כח). — ובמדרש: הסימן הזה יהיה בידכם ביום שעשיתי לכם תשועה (מד״ר שמות יח). נגלה עליהם הקב״ה לגאלם וכמה גלים קשים עברו עליהם ועשה להם תשועה (שם שם יט). — ובתפלה: על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות (על הנסים, לחנכה ולפורים). ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן (שם). — ובספה״א: יושיענה בכל צידי תשועה (כס״י, יומא סב., ד״ה מה נערה). — ואמר הפיטן: נותן תשועות, מפורות משמעות (מוסעכה, אל למושעים). — ואמר המשורר: תשועה יחשבו מות לפניו (רמב״ע, הרשים א גרודי, סכא).

[1]) [בפסוק דומה (תהלי קלב ט) ילבשו צֶדֶק.]

תְּשׁוּקָה, ש״נ, כני תְּשׁוּקָתֵךְ. תְּשׁוּקָתוֹ, — מה״ם מן שוק, שוקק, במשמ׳ רעב וצמא[1]): אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים, ואל אישך תְּשׁוּקָתֵךְ והוא ימשל בך (בראש׳ ג יז). הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תְּשׁוּקָתוֹ[2]) ואתה תמשל בו (שם ד ז). — ובמשמ׳ משאלת כלפי געגועי האהבה של איש ואשה, Begierde; désir; desire: אני לדודי ועלי תְּשׁוּקָתוֹ (שה״ש ז יא). — ובתו״ם: ארבע תשוקות הן, אין תשוקתה של אשה אלא לאישה, שנאמר ואל אישך תשוקתך, אין תשוקתו של יצר הרע אלא על קין וחבירו, שנאמר ואליך תשוקתו, אין תשוקתן של גשמים אלא על הארץ, שנאמר פקדת הארץ ותשוקקה, ואין תשוקתו של הקדוש ברוך הוא אלא על ישראל, שנאמר ועלי תשוקתו וכו׳ בשעה שהאשה יושבת על המשבר היא אומרת עוד איני נזקקת לבעלי מעתה, והקב״ה אמר לה תשובי לתשוקתך, תשובי לתשוקת אישך (מד״ר בראש׳ כ). — ובספה״א: ותתעורר התשוקה אליו ותטהר הנפש בו (כ״י א״ם, הכוזרי ה כג). מבחר בני אדם המושל בתאותו ולא תעבדנו תשוקתו (כ״י זבארה, ס׳ שעשועים ה, דודזון, 98). בהיות תשוקתו ממיתת אותו שהוא לא ישתדל במה שיניח התשוקה

[1]) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

[2]) [כמבאר בפרטים במחקר העורך על פרשה זו, בהלשון והספר ב, עקר כונת דברי האלהים אל קין, עובד האדמה, המצטער על כי זכה הבל כאלו בבכורה בקבל האל את מנחתו, היא: למה נפלו פניך, הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב שאת (כלו׳ אם קבלת יתר שאת בנחלה או לא), הרי אתה, עובד האדמה, לִפְתַּח חִטָּה תִּצְבֹּר (תצבר תבואה למכירה, כלשון ונפתחה בַר), ואליך תשוקתו (כלו׳ והוא, כשירעב, יבוא אליך לקנות תבואה), ואז תמשל בו. על העבדה, שאין כאן חטאת לשון חטא ועון, אלא לשון חִטָּה, עמד שמואל בתלמוד (ברכות סא.) באמרו: כמין חטה הוא (יצר הרע) דומה, שנאמר לפתח חטאת רבץ. בדיון על מלה זו האריכו ביחוד תלמידי מנחם ן׳ סרוק בתשובותיהם, שטרן, 75 וכו׳, ועי׳ שם.]

תהיא וכו׳ ואלו הניח התשוקה ההיא היה יותר טוב לו (ר״מ א״ת, מו״נ א לד). כיון שכלם מתנועעים בתשוקה לאותו צד (ר״י אברבנאל, פרוש מו״נ ב יט). — ואמרו משוררים: ארצה אבניו ועפרותיו אחנן, וחרבותיו ארות במי דמעות תשוקתי (יהודה אבן גיאת, מבין עפאים, סעה״ם, 124). ועלה במחשבה תחלה בראת חמר וצורת והחפץ ואליו תשוקותיו (ראב״ע, בשם אל, בכודי, רלח). ופניתי למקומי ולבי נעזב לקירותיו, ואני מקלל חבר חקיני ותשוקותיו (ר״י אלחריזי, תחכמוני כ, קאמינקא, 208).

*תְּשׁוּקִי, תשוקיי, ת״ז, — כרוך בתשוקה: ולמה זה יתנועע זה הגלגל תנועתו התשוקיית לצד שבלו הנפרד לצד מזרח וכו׳ (ר״מ א״ת, מו״נ ב יט). התנועה לגלגל היא רצונית תשוקיית (חסדאי קרשקש, אור ה׳ א ו).

*תְּשׁוּר, ש״ז, — כמו תשורה: שור בעד שור לתשור הסבת ועל כל תשורה תשורו שגבת (ר״א קליר, ערב אשר עלם, יוצר ב פסח).

תְּשׁוּרָה, ש״נ, — לפי ההכנה המקבלת מתנה[1]) וכד׳, Geschenk; présent; gift: ויאמר שאול לנערו והנה נלך ומה נביא לאיש כי הלחם אזל מכלינו ותְשׁוּרָה אין להביא לאיש האלהים מה אתנו (ש״א ט ז). — ובספהמ״א: להריק לו ממעל כל טובת ותשורה חשובה (אגרות ר׳ שמואל בן עלי ובני דורו, הרכיז א ג, 57). — *ותשורת המלך וכד׳: ואין גובין מהן (מתלמידי חכמים) לבנין החומה ותיקון השערים ושכר השומרים וכיוצא בהן ולא לתשורת המלך (רמב״ם, תלמוד תורה ו י). או תנתפש על התשורה שנותן כל איש ואיש למלך בעברו עליהם או חיילותיו (שם, גוזל ומזיק ה ה; וכן ש״ע ח״מ הרשאה קכח). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שור בעד שור לתשור הסבת ועל כל תשורה תשורו שגבת (ר״א קליר, ערב אשר עלם, יוצר ב פסח). קחה לך תשורה בדלת אמרים, ומה טוב מנחות כמו זאת שלוחות (ראב״ע, חנו לין, בכודי, פא). נח נמלט מעברה ויצא בשלום ותשורה הקריב בהמה טהורה כי מעלת גרה היא (ראב״ע, אחד רבה אמונתך, איגר, 108). כי שם תבוא לך תשורת ספר תורה (הוא, שם, 145). כאלו הזמן חשק בלילית ומאהבה שלחך לה תשורה (ר״י חריזי, נאם היימן האזרחי, סעה״ם, 183). — ובצרופים, *תשורת אהבה וכד׳: קחה שירה מישרת ישרה תשורת אהבה וכה קדושה (יוסף בן חסדאי, שללבי, סעה״ם, 29). מנחה המה מפי רעיון ותשורת בין מאת יצר (רמב״ע, התרשיש שער י, מק״נ, 86).

תְּשׁוּשׁ[1]), ת״ז, — חלש, חסר כח, schwach; faible; weak: וכי יש רעה חולה ורעה טובה אלא איזו רעה חולה כגון דגלום פטרגום[2]) מסכין תשוש[3]) ערטיל וכפין (מד״ר קהלת ה יג). — ובספהמ״א: (כל אלמנה ויתום לא תענון) הוא הדין

---

[1]) [אמנם אין משמ׳ זו של המלה יוצאת ללא ספק מדברי הכתוב, אפילו בנקוד המסרת: ותשורה אין (ולא אָין) להביא, אבל אפשר, שעקר הוראת השם היא ראיון, מן שור במשמ׳ ראה (כדעת רש״י), אלא הואיל ונהג הכלל ולא יראו פני (ז״א פני האלהים) ריקם, על כן קבלו המלים ראיון ותשורה משמ׳ זו של מתנה שנתנה כשבא אדם להֵראות פני האלהים. התרגומים הקדומים נחלקים בהבנת המלה, ועי׳ גם בדברי ראב״ע לישע׳ נז ט: תשורת הוא דמי המראה והנבואות. השבעים מתרגמים πλεῖον, כנראה במשמ׳ יתרה שנותרה, ובנ״א ὑπόστασις (דבר מן הדברים), הסורי: זודא (שהוא כרגיל תרג׳ של צידה לדרך). ומענין ביותר הוא תרג׳ הוולג׳ sportula, שפרושו בעקר סל, טנא, שהביאו בו בשר קרבן או כסף, ואח״כ גם: סכום כסף. הבנה זו של תשורה כנראה הֻשפעה מן היוני׳ θησαυρός, שפרושה גם אוצר וכד׳ וגם (עי׳ במלונם של Liddle, Scott) כמו sportula. הטנא אשר הביאו בו מנחה וקרבן. והואיל ואין גזירת מסתברת למלה θησαυρός ביוני׳, יתכן שהיא המלה תשורה העברי שהשאלה מלשון זו או מכנענית לתחום הלשון היוני׳, וצ״ע.]

[1]) [בעקר בינ׳ פעו׳ מן תשש, כתמורת תשיש(א) בארמ׳, ואולי השפיע הדמיון אל כתוש על צורת המלה. ואמנם אין הגרסה מֻסמכת בכל מקום, ומקצת דגמאות מובאות בערך *תְּשִׁישׁ.]

[2]) [מלה זו היא מ״ם במק׳ פודגריטים (עי׳ קרויס II Lehnw., עמ׳ 423), ואלו המלה הראשונה לא נתפרשה כל צרכה כמלה יונ׳, ואולי הכונה לרגלי הפודגרטים. וצ״ע.]

[3]) [נ״א: תשיש.]

לכל אדם אלא שרבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם (רש"י, שמות כב כא). חית השדה חלשת ותשושת[1]) כח מחית היער (סוה, ישעי' כו ט). בחולה, בחוש ותשוש כח (סוה, יומא סב.). ומה היו עושין התשושין והפודגרין שבהם (ילק"ש ס"ב קסא). וזקנים תשושי כח שהולכין במשענת בידם (ר"ח, ב"מ כא:; וכן ערוך, ערך נמס). וזו מפני שראות תשושת כח הרגוה (ערוך, ערך גברא). כי הכח (של הזקן) כבר תשוש לעכל המזון (רשב"ץ דורא[ן], מגן אבות ס כא). לא אוכל להאריך אף כי אני היום סמכוני באשישות וידי רפות ותשושות (סאילת יעבץ, חלק ב, לעמברג, מח יע). — °ותשישות במשמ' תְּשִׁישׁוּת, לשם החרוז: כלכל עדני מתשישות יסרגי קשות מקששות כונתי חולת תשישות סמכוני באשישות (אור ישע, יוהנ ב ססח).

°תְּשׁוּת[2]), ש"נ, —תכונת התש והחלש, בעקר בצרוף °תשות כח: ואף על פי שדורות הראשונים היו מולידין בני ת"ק שנה בימי אברהם נתמעטו חשנים ככר ובא תשות כח לעולם (רש"י, בראש' יז יז). ושבו העבים, חשכת עינים יבא ויכסה המאור אחר שירבה בבכיה בזקנותו מחמת תשות כח וצרות רבות עליו (סוה, שבת קנב:). לפי שמחמת החולי ותשות הכח יבש המעיין ונהפך השער ללבן (תוספ' הרא"ש, כדה יע.). — ואמר הפיטן: קשוב תחן שיתנו ראה בתשות כחנו, ואל באפך תוכיחנו (ר' סעדיה, אלהים אין בלתך, סליחי' לצו"ג).

*תְּשְׁחֹרֶת[3]), ש"נ, — בעקר שה"ש מן שִׁחֵר, בקצור במק' תשחרת מוסר, Züchtigung, Zurechtweisung; châtiment, réprimande; chastisement, reproof: הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה (ר' ישמעאל, אבות ג יב). תני ושפל ברך ונוח [ל]תשחורת ורגיל בחכמה ורגיל באגדה ויש לו בית ושדה (ירוש' תעני' ב ב). שלש דמעות רעות, דמעת העשן ודמעת הבכיה ודמעת בית הכסא ושל תשחורת[1]) קשה מכלם, ומעשה באשה אחת שהיה לה בן תשחורת[2]) ומת, היתה בוכה עליו בלילות וכו' (מד"ר איכה, כלו בדמעות עיני). העניים והביישנים ושפלי הרוח ונוחין לתשחורת ובעלי הבטחה וכו' (דרך ארץ רבה ג). — °מלאך התשחרת: הוי אוהב את החסידים כדי שתנצל ממלאך התשחורת[3]) (דא"ז ע). — ובסהמ"א: שבעונותינו ובעון דורנו גברו היגונות ועצמו התלאות

---

[1]) [נ"א: תשות, תשת ועי' אבינרי, היכל רש"י א, שנ.]

[2]) [עי' גם א. *תַּשׁ, *תָּשַׁשׁ, הערות.]

[3]) [אין הפרושים השונים שהצעו למלה זו עולים יפה אף בחלק מן המקומות שהיא באה בהם בתו"ם. אין לראות בה לשון שחרות במשמ' זקנה (כדעת רש"י ואחרים בהסתמכם על קהלת יא י בהבנה זו) ולא במשמ' נעורים (כהבנה הרגילה בקהלת שם), שכן אין תשחרת לפי משקל המלה אלא שם פעלה כדגמת תלבשת, תקרבת, תספרת, תסרקת ועוד, ועל כן אין לראות ב„תשחרת" גם כנוי לבני אדם „שחרי הראש" בכלל. ואין תשחרת יכולה להורות על „התחפוש שהשלטונות מחפשים אחרי בני האדם שיעבדו להם עבודתם", פרוש שגם אלבק במהדורת המשנה שלו נקט בו, הואיל ואין „שחר" במשמ' כזאת במקורות. ואולם מצוי ושכיח היה בלשון, אף בפי חז"ל, על יסוד הכתוב במשלי יג כד (חשך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר) הצרוף שחר את פ' או לפ' מוסר (כגון במד"ר בראש' לט: היה יצחק משחר מוסר ליעקב), וטבעי הוא הדבר, שאמרו בלשון קצרה „תשחרת" במק' „תשחרת מוסר" כלשון תוכחת מוסר, בשבט ובדבורים. ומתאים הוא לאמר על האדם בכלל ועל שלית הצבור בפרט, שעליו להיות קל לראש ונוח לתשחרת מוסר, אף לדברי הבקרת שראש וגדול ממנו משמיע באזניו. ועי' בהערות שאחר זו.

המחבר במלונו הקצר מזכיר (ע' באמור לעיל) את האפשריות של הבנת המלה א) פקיד ממשלתי, ב) מס, ג) נעורים.]

[1]) [כלו' דמעה מתוך יסורי תוכחת.]

[2]) [בן שנתיסר ביסורי תוכחת.]

[3]) [המלאך הבא ליסר ולהוכיח את האדם, ובנסחאות המובאות ע"י מ. היגער במהדורת מסכת ד"א עמ' 136 וכו' משפטים כגון: הוי אוהב את החסידים כדי שתנצל ממלאך התשחורת (שם כמה פעמים), אהוב את גמילות חסדים כדי שתנצל ממלאך התשחורת (נ"א: ממלאך המות). ואמנם היו שפרשו צרוף זה בדרכים שונות בלתי מסתברות, ואלה למשל דברי ר"י בן יוסף בן אלנקאוה במנורת המאור ד, ענלאו, 432: פי' מלאך המות שמשחיר פני האדם במותו, ויש אומרים שהוא המלאך המשחית הממונה להמית את הבחורים, מגז' הילדות והשחרות ע"כ. וכן היו רבים שחברו צרוף זה עם שָׁחוֹר, ועוד.]

ורבו תאנחות מכובד הפרעניות וגודל המסים ועוצם מיני התשחורת היוצאית עלינו בכל יום (ר״י ברללוני, ס׳ הפטרום, מק״נ, 137). אעפ״י שחלוה מסחר לפרוע חובו כדי להציל עצמו מן האונסים העתידי׳ לבא כמו חילוף המטבע וגזירת המסים והתשחורת הדין עמו שאין נראית הקלקלה וכו׳ (יעקב בן אשר, טור חשן משפט עד). — ובסמיכות עם תאר, *נוחי תשחרת: הענוים ושפלי רוח ונוחי תשחורת ובעלי הבטחה עליהם הכתוב אומר וכו׳ (ר״י בן יוסף בן אלנקאוס, מנה״מ, ענלאו, 435). — ומ״ר *תשחורות: אף על פי שלא נתחייב בענייני המסין והתשחורות עד שיהא שם שנים עשר חדש מכל מקום הרי הוא כבני העיר להתחייב בכל ענייני צדקה (ספר בר ששת, תשובה ריד). שהמסין והתשחורות הרי הן כספי העיר לפי שהן לשמירתם (הרינ״ם קלב). — ואמר הפיטן: מלאכי השרת נוחים לו לתשחרת כהלכה ומסרת (לבעל ההפטרה, אופן לשבת ג אחר פסח). ועול מלכות מיני מס ותשחורת וכסף גולגלתא וארנונא (בן יהודה, ס׳ מוסר ג ד) [1].

תְּשִׁיָּה, עי׳ תּוּשִׁיָּה.

***תְּשִׁיעַ**, ש״ז, — חלק תשיעי, אחד מתשעה: אמרתי התדע שליש ושתי שתותים ושלשה תשיעים כמה הם? אמר לא אדע (ריב״א בן זבארה, ס׳ שעשועים י, דודזון, 117).

***תְּשִׁיעַאי**, תוס״ז, — הצעת שם לכוכב לכת תשיעי, שאחר התמינאי: כי לפי סדר המערכה והחרוזה הנהוגה במרחק חברת כוכבי לכת כולם ירחק התשיעאי מן השמש בכפלים מן התמינאי וכו׳ שפטו החוזים בצדק על מציאת תוערי בין מאדים לצדק (ר״ד מפרידכסויזן, מוקדות השכל, לג.).

תְּשִׁיעִי, תְּשִׁעִי, ת״ז, נק׳ תְּשִׁיעִית, תְּשִׁיעִת, תְּשִׁעִית, — מספר סדורי שאחר המספר שמיני, neunter; neuvième; ninth. — א) במנית בני אדם או דברים שאין בהם רוח חיים לפי זמנם או מקומם:

[1]) [על תְּשִׁי (דברי׳ לב יח) עי׳ בהערת המחבר בעמ׳ 8821, וכן בערך שִׁיָּה ובהערת העורך שם בעמ׳].

אליאל השבעי יוחנן השמיני אלזבד הַתְּשִׁיעִי (דהי״א יב יא–יג). להקוץ השבעי לאביה השמיני לישוע הַתְּשִׁעִי לשכניהו העשרי (שם כד י–יא). השמיני ישעיהו בניו ואחיו שנים עשר הַתְּשִׁיעִי מתניהו בניו ואחיו שנים עשר (שם כה יה–יו). — ב) ובמנית ימים בחדש, חדשים בשנה, ושנים במלכות המלכים או בתקופת שנים אחרת: וזרעתם את השנה השמינית וכו׳ עד השנה הַתְּשִׁיעִת עד בוא תבואתה תאכלו ישן (ויקי כה כב). ביום הַתְּשִׁיעִי נשיא לבני בנימן אבידן בן גדעני (במד׳ ז ס). בשנת [1]) הַתְּשִׁיעִית לחושע בן אלה לכד מלך אשור את שמרון (מ״ב יז ו). בשנת הַתְּשִׁעִית לצדקיהו (ירמ׳ לט א). ויהי בשנה הַתְּשִׁעִית למלכו (שם נב ד). בשנה הַתְּשִׁיעִית בחדש העשירי (יחזק׳ כד א). הַתְּשִׁיעִי לחדש הַתְּשִׁיעִי (דהי״א כז יב). — והתשיעי במשמ׳ החדש התשיעי בשנה: בעשרים וארבעה לַתְּשִׁיעִי בשנת שתים לדריוש (חגי ב י). מיום עשרים וארבעה לַתְּשִׁיעִי למן היום אשר יסד היכל יי׳ (שם שם יח). — ובתו״ם: כל האוכל ושותה בתשיעי (לתשרי) מעלה עליו הכתוב באילו התענה תשיעי ועשירי (יומא פא:). — ובסהמ״א גם במשמ׳ היום התשיעי בחדש: נוגה תשיעי יעמידוהו בשער קדים (אמיץ כח, משלם בר קלונימוס, עבודת יוה״כ). — *ובס״ע בחכמת המספר והתשכרת, במשמ׳ Nona, שבר מדרגה תשיעית: וגרענו העולה מהטור העליון ונשאר בטור העליון נ״ד שביעיים ח׳ שמיניים ב׳ תשיעיים נ״א עשיריים וכו׳ (רלב״ג, מעשה חושב, לנגי, 85–86).

***תְּשִׁיעִיָּה**, או תְּשִׁיעִית, ש״נ, — כמו תְּשִׁיעַ: היתה בידו כלכלה של פירות שאינה מתוקנת נוטל שתי תשיעיה [2]) ותשיעיה תשע בין שהטבל מרובה על החולין בין שהחולין מרובין על מעשר טבל נוטל כל החולין כדי תרומת מעשר (תוספתי דמאי ח יז). — ובסהמ״א: עשרה הם תשע מאות

[1]) [כך בפסק׳ בשנה בצרוף זה (ע׳ ירמ׳ לט א; נב ד; יחזק׳ כד א) גם במ״ב כה א, כשמוש הצורה שנת, שת (כך בכתבות) בפסק׳ שָׁנָה בפרט במלכת הצפון בישראל.]

[2]) [כך נוסח כ״י צוקמ׳. ואלו בדפוס: נוטל שני תשיע הא ותשיע הא של תשיע וכו׳.]

ושמונים ושבעה וחמש תשיעיות ושמונה תשיעיות התשיעית (רלב"ע, יסוד מורא שער יא). ונשארו כ"ט שהם שתי תשיעיות ועשירית אחד וכו' והנה המורה ס"ג ושבע תשיעיותיו ס"ט וב' שביעיותיו י"ח חלקנו זה על זה וכו' (הנ"ל, ספר המספר, 38–39).

***תְּשִׁישׁ** [1]), ש"ז, — כמו תשוש: קול ה' בכח קול ה' בהדר, א"ר חמא בר ר' חנינא קול ה' בכח לבחורים, קול ה' בהדר לתשישין (מד"ר שה"ש ה, סכו ממתקים).

***תְּשִׁישׁוּת,** ש"נ, — תכונת התשיש והחלש, בפרט בזקנותו: ר"ל שיאמרו שאין הסבה עליונה לכל הסבות רק כשאר כל הכוחות שמקבלות מסבה אחרת וכו' וזהו תשישות כח בנקבה [2]) (אליר אלדבי, שבילי אמונה, נתיב א', ורפא הרמז, עמ' סג.). ופי' רבי' אלפסי בכל אשה קאמר שאינה אשת חיל עכ"ל ומיהו אין נראה הטעם משום תשישות כח דאף ביתומים לאו משום תשישות כח הוא (ספר בר ששת, תשובה שטע). — ועי' *תָּשׁוּשׁ, *תָּשִׁישׁ.

***תַּשְׁלוּם,** ש"ז, ר"ר, תַּשְׁלוּמִים, תַּשְׁלוּמִין, — א) שִׁלּוּם ופרעון שהַמַּזִּיק או הַחַיָּב משלם אותו' Zahlung; pay(e)ment: הגונב תרומה ולא אכלה משלם תשלומי כפל דמי תרומה (תרומ' ו ד). האוכל תרומה מזיד משלם את הקרן וכו' התשלומין חולין (שם ז א). האוכל תרומת חמץ בפסח וכו במזיד פטור מתשלומים ומדמי עצים (פסח' ב ד). האומר גנבתי וכו' משלם את הקרן על פי עצמו ואינו משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה (כתוב' ג ט). חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ (ב"ק א א). חבתי בתשלומי נזקו בהכשר כל נזקו (שם שם ב). והניזק והמזיק בתשלומין (שם שם ג). שמדת תשלומי כפל נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים ובין בדבר שאין בו רוח חיים, ומדת תשלומי ארבעה וחמשה אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד (שם ז א). שלא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין (מכות א ב). ואם הזיק חייב בתשלומין (ערכי א ג). האוכל תרומה טמאה משלם דמי חולין טהורין, שילם מן הטמאים מהו, סומכוס אומר בשוגג תשלומיו תשלומין, במזיד אין תשלומיו תשלומין (תוספת' תרומ' ז ז). יום הכיפורים הרי הוא כשבת לתשלומין (שם מגי' א ז). מה מכה בהמה בתשלומין אף מכה אדם בתשלומין (מכלא' ויק, אמור פרק כ). שוות סיכה לשתייה לאיסור ולתשלומין אבל לא לעונש (ירוש' מע"ש ב א). מאחר שלא לצורך חית מתחייב בנפשו, וכאן אפי' שלא לצורך יהא פטור מן התשלומין (שם שבת ב ב). אין בין שבת לי"ה אלא וכו' הא בתשלומין שניהן שוין (שם מגי' א ח). מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין אף יוה"כ מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין (כתוב' ל.). — ב) הַשְׁלָמָה ומלוי מה שהחסר, Ergänzung; supplément; complement: מי שלא אכל בלילי יום טוב הראשון ישלים בלילי יום טוב האחרון, וחכמים אומרים אין לדבר תשלומין (סוכה ב ו). מה תלמוד לומר שבעת ימים לה', מלמד שכל הרגל תשלומים לראשון (ספרי דברי קמג). מטלטלין בשני תשלומין לראשון (ירוש' ערוב' ג). מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה וכו' (מו"ק כד:). — ובסהמ"א: ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני (רס"י, שמות לג יג). וסוף תשלום בית זה היה עד יום שלישי וכו' (הנ"ל, עזרא ו טו). שנה אחר תשלום הבית (הנ"ל, שם ז ז). עד תשלום בניינה המוטל עליהם (הנ"ל, נחמ' ג ב). בתשלום חומת העיר (הנ"ל, שם יב כז). תשלום שכר גדול להבאת שלום (הנ"ל, יבמו' קט:, ד"ה אהיה כדיפה). אותם המתעסקים לדעת את בוראם בעולם הזה ונשמתם בתשלומה לעולם הבא (זוהר, מדרש הנעלם חיי שרה, קכח.). כל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל וכו' משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה, ומקדים תפלה שבזמנה ואחריה מתפלל את התשלומין, כיצד טעה ולא

---

[1]) [עי' *תָּשׁוּשׁ, הערות, ב. *תַּשׁ, הערה, עמ' 7927.]

[2]) [כלו' זאת כונת דברי רז"ל (המובאים לעיל בערך א. *תַּשׁ): תש כחו כנקבה. המלה נוצרה בעברי' ע"פ הארמ' תשישו(תא), וחשוה גם את דרשת חז"ל על קהלת (י יז) בגבורה ולא בשתי: בגבורתו ולא בתשישו (מד"ר קהלת לכתוב).]

התפלל שחרית ועבר חצי היום מתפלל מנחה שתים, ראשונה תפלת מנחה והשנייה תשלומי שחרית (רמב"ם, תפלה ג ט). ידליק בלילה הראשונה נר אחד ובלילה השנית שתי נרות ומדליק ועולה עד תשלום שמונה לילות בשמונה נרות (מכות"מ לר"י אלנקאוה ג, 206). באחרונות (בדברות אחרונות) היו שתי טיתין, אחת בעבורן ואחת תשלום לראשונות (המובא על ענין הזיווגים, מכות"מ לר"י אלנקאוה ד, 565). — ובחכמת ההנדסה: וזוית הצרה שהיא תשלום הניצבת לכדי מרווחת (יסוד עולם לר"י הישראלי, י). — וכן בא הצרוף תשלומי קדיש וברכו ליחיד, בסדור עבודת ישראל, בֶּר, עמ׳ 120.

תשלומת, עי׳ *תַּשְׁלֹמֶת.

***תַּשְׁלִיךְ**, — צורת פֹעל שהפכה ש"ז כשם למנהג להשליך בר"ה פרורי לחם וכד׳ לים ולנהרות כסמל לבטול החטאים, על יסוד דברי הכתוב: וְתַשְׁלִיךְ במצלות ים כל חטאתם (מיכה ז יט), נוהג בספרות ובדבור [1].

***תַּשְׁלֹמֶת**, תשלומת, ש"נ, — גמול ושִׁלּוּם, ואמר בן־סירא: היטב לצדיק ומצא תשלומת אם לא ממנו מיי׳ (ב"ס גני׳ יב ב). כי אלות תשלומות הוא ושבעתים ישים לך (שם לה יג). המושח מלכי[2] תשלומות ונביא תחליף תחתיך (שם מח ח). — ובמחס"א, כמו תַּשְׁלוּם: כל זמן שאינה מבקשת תשלומת כתובתה יש לה מזונות (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 78).

***תַּשְׁמִישׁ**, ש"ז, — שִׁמּוּשׁ במכשיר, בכלי וכדו׳ לאחת המלאכות, Gebrauch; usage; application: אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו[3] (פאה ח ח). ולשם מוציא כל כלי תשמישו ולובש כל מה שיכול ללבוש (סנה עז ד). מי תשמישו של נחתום ישפכו (פסח׳ ב ח). הלוקח כלי תשמיש מן הנכרי וכו׳ (ע"ז ה יב). וחלונות היו שם וכתוב עליהם תשמישי הכלים (תמיד ה ג). מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו (מדות ב א). כסוי כדי יין וכדי שמן וכסוי חביות ניירות טהורין, ואם התקינו לתשמיש טמאים (כלים ב ה). שולי קערה ושולי אסקוטלא של זכוכית שהתקינן לתשמיש טהורין (כלים ל א). חשב עליו לתשמיש שיעורו בפותח טפח, למאור שיעורו מלוא מקדח (אהל׳ יג א). הדייר והבלן והספר מטלאין לשתות ואין מטלאין לתשמיש (תוספת׳ ב"מ יא ל). מה הן שורפין עליהן (על הנשיאים) מיטתן וכלי תשמישן (שם סנה׳ ד ג). כל המעוזבה תשמיש לבית וכו׳ כל מעוזבה תשמיש לעלייה (שם אהיל׳ ז ט). דרך מלכים להיות עומדים ואחרים מציעין להם תשמיש המרכבה ואוסרין אותה, אבל פרעה הרשע הוא בידו אסרו והציע תשמישי רכבו (מכי׳ בשלח א). ארבעה דברים תשמישו של עולם וכולן אם אבדו יש להן חליפין וכו׳ (ירוש׳ ברכ׳ ב ח). מבוי נעשה לתשמיש בתים (שם ערוב׳ א). ומה אם אילו שנעשו לשם ספר אינן קדושות אלא בשעת התשמיש, זו שבנויי׳ לשם חצר לא כ"ש (שם מגי׳ ג א). זה תשמישו על ידי חמין וזה תשמישו על ידי צונן (פסח׳ ל:). אלו כל תשמישן אינו אלא באש (מד"ר דבר׳ ז). סופו למכור את כל חפצי ביתו ואת כל כלי תשמישו (תנחו׳ שמיני ז). — *ובמשמ׳ שִׁמּוּשׁ ושֵׁרוּת שפלוני משרת בו את פלוני, Dienst; service: חטאו משקה מלך מצרים והאופה לאדוניהם, בתשמיש אדוניהם (מד"ר בראשי׳ פח). קחו לכם מחתות וכו׳ הרי לכם תשמיש החביב מן הכל הוא הקטרת חביבה מן כל הקרבנות (שם במד׳ יח). אדם הראשון נברא לתשמישו של הקב"ה וגלגל חמה נברא לתשמישן של בריות (תנח׳ אחרי ג). — *ובקצור במק׳ כלי תשמיש, במשמ׳ הדבר שמשמשים או שמשתמשים בו, Gerät; ustensile; implement, בפרט בצרופים *תשמישי קדשה, *תשמישי מצוה, חפצים המשמשים לקֹדש או לדבר מצוה: תשמישי מצוה נזרקין, תשמישי קדושה נגנזין, ואלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית, ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי ספרים תפילין ומזוזות ותיק של

---

1) [עי׳ במיוחד במחקרו של י. צ. לאוטרבך על מנהג זה, שיצא ראשונה ב HUCA XI, 1936 ובהדפסה מיוחדת ושנכלל גם בכרך כל כתביו של ל.]

2) [נ"א מלא, ועי׳ סגל, ב"ס השלם, עמ׳ שלא.]

3) [בירוש׳: כלי תשמישיו.]

ס"ת ונרתיק של תפילין ורצועותיהן (מגי' כו:). — ובסהמ"א: סותם החלון המשקיף על חלקו ובונה בצד הסולם אע"פ שהוא מבטל תשמישו (רמב"ם, שכנים ב יג). שותפו אומר לו בפתח קטן אני יכול להסתר ממך בשעת תשמיש ואיני יכול להסתר מפניך בפתח גדול (טור, שם ה ע). — ובמשמ' הזדוגות איש ואשה, Geschlechtsverkehr; relations intimes (sexual) intercourse [1]: צריכה שני עדים על כל תשמיש ותשמיש (נדה ב ד). הרי שהיתה נישאת וראתה דם בשעת תשמיש וכו' (תוספת' שם ח ח). אי זו היא הקולנית וכו' כל שקולה הולך ממיטה למיטה בשעת תשמיש (ירוש' כתוב' ז ז). ואני אמתך, מלמד שתבעה לתשמיש (שם קנס' ב ג). אין טמא אלא עד שעת התשמיש (שם נדה ח). שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן אלו הן רחיצה וסיכה ותשמיש (ברכ' נז:). כל זמן שהרוק מצוי בתוך הפה מחמת תשמיש (נדה סד:). תבען (למך את נשיו) לתשמיש (מד"ר בראש' כג). שאין תשמיש ביום אלא בלילה (שם רות, שבנה בנותי). — *ובגם של בעלי חיים: כל שתשמישו ביום יולד ביום, בלילה יולד בלילה, כל שתשמישו בין ביום בין בלילה וכו' (בכור' ח.). חם וכלב שימשו בתיבה, לפיכך יצא חם מפוחם וכלב מפורסם בתשמישו (מד"ר בראש' לו). —*ובמשכב זכר: כיון שאמרו לו (אנשי סדום ללוט) הוציאם אלינו ונדעה אותם לתשמיש אמרו לו עוד מי לך פה (שם שם נ). — וביחוד בצרוף *תשמיש הַמִּטָּה: יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה (יומא ח א). מנודה מביתו שבעת ימים ואסור בתשמיש המטה (נגע' יד ב). המדיר את אשתו מתשמיש המטה (תוספת' עדי' ד ד). אין קרי אלא מתשמיש המטה (ירוש' ברכ' ג ד). נח בכניסתו לתיבה נאסרה לו תשמיש המטה (ירוש' תעני' א ו). מנעתה מתשמיש המיטה (מד"ר בראש' מה). — *ותשמיש נקבים, עשית צרכיו של אדם: שלשה מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש, תשמיש דמאי, אילימא תשמיש המטה הא מכחש כחיש, אלא תשמיש נקבים (ברכ' נז:). — ובסהמ"א: קצר כחו מטומאת

[1]) [ע' *שִׁמֵּשׁ, עמ' 7294.]

קרי, קצר קומתו בטומאת תשמיש המטה (פדר"א יד). שדבר זה אין מעכב בתשמיש המיטה (ערוך, ערך סעל). אבר נושק במקום תשמיש (רש"י, יבמ' נה:, ד"ה בנשיקה). כי תשמיש אדם עם אשתו צריך בו כונות טהרה וקדושה (ר"י נחמיאש, משלי יט ב). וצריך אדם לקדש את עצמו בעת תשמיש וכו' ושלא יקל ראשו עם אשתו בשעת תשמיש וכו' (ר"י אלנקאוה, מנור"מ ד, עכלאו, 72) [1]).

תְּשְׁמֹשֶׁת, עי' *תַּשְׁמִישׁ, הערות.

*תַּשְׁנוּק [2]), תַּשְׁנִיק, ס"ז, — חניקה, ואמר בן־סירא: מכאוב ונדדי שינה וצער ותשניק ופני הפוכות עם איש כסיל (ב"ס גניזה לד יט, סגל, קלג). — ובתו"מ: ד"א שנער, שהם מתים בתשנוק בלא נר בלא מרחץ (ירוש' ברכ' ד א, מד"ר בראש' לז [3]) ועוד; שם איכה פתיח', רבי יהושע דסיכנין; שם קהלת, ויסב הענפר). — ובתפלה: תעניתנו תהא כפרתנו ותשניק נפשנו למחילה לה (רסע"ג, סדור, סט). — ובהגדת פסח: וימררו את חייהם בפרך ובתשניק גדול קצרה רוחם (אחה גאלה, הכלאל ב, כג; סדר רב עמרם השלם ב, קע.). — ובסהמ"א: ונוער, לשון תשנוק כמו וינער ה' (רש"י, ישעי' לג ט).

תשע [4]), ממנו *תְּשִׁיעַ, *תְּשִׁיעַאי, תְּשִׁיעִי, *תְּשִׁיעִיָּה, *תְּשַׁע, תֵּשַׁע, תִּשְׁעִים.

*תָּשַׁע, קל לא נמצא במקורות.

— פע', בינ' *מְתַשֵּׁעַ, מתושע, — נתן בשעור של תשעה תשעה: ר' ביבי בשם ר' הנינה ובלבד שלא יפחות מהשבון משולשים, זעירא בר חיננא אמר ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעים (ירוש' שביעי' א ד). — ובסהמ"א: כבר אמרו מחצה על מחצה הוא מרובע,

[1]) [בתוספת' כלים ב"מ ד יב כתוב: בכסוי טני של מתכות שעשה בו מראה נשבר ובטל מתשמישתו טהור ע"כ, אבל קשה להניח שבאת כאן מלת תַּשְׁמִישָׁה בםק' תַּשְׁמִישׁ, ויותר נראה, שיש לגרס מתשמושתו מן תְּשְׁמֹשֶׁת, וצ"ע.]

[2]) [מן הארמ' תשנוקא, ועי' בהערות לשרש *שנק, עמ' 7332.]

[3]) [עי' בהערת תיאודור, עמ' 846.]

[4]) [עי' תֵּשַׁע, הערות.]

וכן שליש על שליש היא מתשע, בהן ובדומין להן (מסכת המדות א ס).

תשע [1], שם מספר נקי, סמ״ תשע, זכ׳ תשעה, סמ׳ תשעת, — מספר המוסיף אחת על שמונה, ועי׳ גם תשיעי, תשעים, neun; neuf; nine, 9, IX — א) בנפרד לפני דברים המנויים במ״כ תשעה הדשים, תשע שנים וכד׳: תשע אמות ארכה, וארבע אמות רחבה (דבר׳ ג יא). ויבאו מקצה תשעה חדשים ועשרים יום ירושלם (ש״ב כד ח). בשנת שתים עשרה לאחז מלך יהודה מלך הושע בן אלה בשמרון על ישראל תשע שנים (מ״ב יז א). — ואחרי הדברים העומדים למנין, הנזכרים במ״כ, פרים תשעה, ערים תשע וכד׳: פרים תשעה אילם שנים (במד׳ כט כו). ערים תשע והצריהן (יהו׳ יט מד, כד). ויבחר ואלישמע ואליפלט וכו׳ ואלישמע ואלידע ואליפלט תשעה [2] (דה״א ג ו-ח). — ולפני שם מספר אחר, המשלים את הסכום, תשע וששים שנה וכד׳: תשע וששים שנה ותשע מאות שנה (בראש׳ ה כז). תשע שנים ומאתים שנה (שם יא יט). תשע ועשרים שנה (שם יא כד). תשע ועשרים ככר ושבע מאות שקל בשקל הקדש (שמות לח כד). והיו לך ימי שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה (ויק׳ כה ח). מחלפים תשעה ועשרים (עזרא א ט). — ואחר המספר הגדול, בחזרה על הדבר המנוי: ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים (בראש׳ יז א). — ובהזכרת הדבר המנוי פעם אחת: ואברהם בן תשעים ותשע שנה (שם שם כד). ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם (מ״ב יד ב, ועוד). — ותשעה לחדש, במשמ׳ היום התשיעי בחדש: בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויק׳ כג לב). בעשתי עשרה לחדש וכו׳ בתשעה לחדש הבקעה העיר (ירמ׳ לט ב). — ובצרוף בוכר תשעה עשר: ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל (ש״ב ב ל). לפתחיה תשעה עשר

[1] [גם בארמ׳ וסור׳ ואוגרית׳ תשע, אשור׳ תשת, ערב׳ קדומה ומאוחרת תשע a), כוש׳ תסעו.]

[2] [אמנם בש״ב ה יד — יו בא במק׳ נגה, אלישוע, ואין אלישמע ואליפלט באים אלא פעם אחת, ולפי זה היה המספר הנכון שבעה ולא תשעה.]

a) تسع

ליחזקאל העשרים (דה״א כד יו). לתשעה עשר למלותי (שם כה כו). — ובסמ׳ בזכר תשעת, בצריפים כגון תשעת המטות: זאת הארץ וכו׳ אשר צוה יי׳ לתת לתשעת המטות וחצי המטה (במד׳ לד יג). ועתה חלק את הארץ הזאת בנהלה לתשעת השבטים וחצי השבט המנשה (יהו׳ יג ז). — ובסמי׳ בנק׳, רק בצרופים תשע מאות, תשע עשרה: ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת (בראש׳ ה ה). ויהי כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת (שם ט כט). ויחי נחור אחרי הולידו את תרח תשע עשרה שנה ומאת שנה וכו׳ (שם יא כה). ערים תשע עשרה וחצריהן (יהו׳ יט לח). היא שנת תשע עשרה למלך נבכדנאצר מלך בבל (מ״ב כה ח; ירמ׳ נב יב). — ובתו״מ: קודם תשע שעות לא ישלימו, לאחר תשע שעות ישלימו, שכן מצינו באחאב שהתענה מתשע שעות ומעלה וכו׳ (תעני׳ כה:). מאתים וארבעים ושמונה אברים באדם וכו׳ תשעה בראש (אהלו׳ א ח). — *בתשע, בתשעה, במשמ׳ בשעה תשע: תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע [1] ומחצה (פסחי׳ ה א). —*לתשעה, *מתשעה, במשמ׳ ביום התשיעי: קטן נימול לתשעה ולעשרה ולאחד עשר ושנים עשר לא פחות ולא יותר (שבת יט ה). לחם הפנים נאכל אין פחות מתשעה ולא יתר על אחד עשר, כיצד, נאפה בערב שבת ונאכל בשבת לתשעה ((מנחו׳ יא ט). — *בן תשע שנים: ספק שהוא בן תשע שנים ויום אחד ספק שאינו וכו׳ (יבמ׳ ז ד). — *בן תשעה, במשמ׳ עבר או ולד בן תשעה חדשים: השוחט את הבהמה ומצא בה בן שמנה חי או מת או בן תשעה מת, קורעו ומוציא את דמו, מצא בה בן תשעה חי טעון שחיטה וכו׳ (חולי׳ ד ה). — *ותשעה בחדש [2]: כתשעה באב:

[1] [נ״א: בתשעה.]

[2] [אין לקבע אם נכתב במקורות שם המספר תשעה בשמוש זה; בפסח׳ ד ח וכן בתעני׳ ד ו, בבבלי רה״ש יח: כתוב: ט׳ באב, ללא הוכחה לכך, אם נהגו לומר תשעה או תשיעי בתקופה זו, וגם במקומות המובאים כאן, שבדפוסים נכתב תשעה, אין לדעת אם לא השלימו מעתיקים מלה זו במקום הקצור באות ט. ושים לב, למשל, למובא מן תעני׳ ד ו וממקומות אחרים, אשר שם מתחלף „ט׳ באב״ ב„תשעה באב״. וכפי שנמק

נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר (תעני' ד ו). צום הרביעי זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר וכו' צום החמישי זה ט' באב שבו נשרף בית אלהינו (רה"ש יח:). כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי, ערב תשעה באב מביאין לו פת חרבה במלח ויושב בין תנור לכירים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו (תעני' ל.-ל:). — ובסהמ"א: שיעור טלית המחוייבת בציצית, כל שקטן בן תשע שנים יכול לכסות בה ראשו ורובו (ר' י בן יוסף בן אלנקאוה, מנוה"מ, ענלאו ב, 63). — *תשעה ירחי לדה: תשעה מי יודע, תשעה אני יודע, תשעה ירחי לדה (אחד מי יודע, הגדה של פסח).

תִּשְׁעִים, שם מספר, זו"נ, — תשע פעמים עשר, neunzig; quatre-vingt-dix; ninety: ויחי אנוש תִּשְׁעִים שנה ויולד את קינן (בראש' ה ט). הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תִּשְׁעִים שנה תלד (שם יז יז). והבנין וכו' רחב שבעים אמה וכו' וארכו תִּשְׁעִים אמה (יחזק' מא יב). — ובצרוף עם מספרים אחרים: ויהיו כל ימי מהללאל חמש וְתִשְׁעִים שנה ושמנה מאות שנה וימת (בראש' ה יז). ויהי אברם בן תִּשְׁעִים שנה ותשע שנים (שם יז א). ואברהם בן תִּשְׁעִים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו (שם שם כד). ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם ימים אלף מאתים וְתִשְׁעִים (דני' יב יא). כל הנתינים ובני עבדי שלמה שלש מאות תִּשְׁעִים ושנים (עזרא ב נח). —ובתוה"מ: אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז, לזה שומעין שאמר כהלכה (פאה ד א). עשר סוכות מירושלים ועד צוק, תשעים רים, שבעה ומחצה לכל מיל (יומא ו ד). בן תשעים לשוח (אבות ה כא). הקדיש תשעים מנה והיה חובו מאה מנה וכו' (ערכ' ו ב). תשעים ותשעה במרה ואחד בידי שמים וכו' תשעים ותשעה בעין ואחד בידי שמים וכו' תשעים ותשעה בצינה ואחד בידי שמים וכו' תשעים ותשעה בשרב ואחד בידי שמים וכו' תשעים ותשעה בפשיעה ואחד בידי שמים (מד"ר ויק' טז, מרגליות, שסג-שסה).

תַּשְׁפֹּכֶת, ש"נ, — כמו שְׁפִיכָה, ואמר הפיטן: חנון הביטה ממרומים, תשפוכת דם הצדיקים ותמצית דמים, תראה בפרגודך והעבר כתמים, אל מלך יושב על כסא רחמים (אלה אזכרה, מוסף יו"כ).

תֶּשֶׁק, ש"ז, —תשוקה, חשק[1]: אזכרה מקדם פלאך לשטך ולזכרך תשק בך גילה שלמה מחמד חפצי חשק (ר' ינאי, אזכרה מקדם, זולת לשבת שלפני סכות).

תָּשַׁר[2], פ"י, —נתן כתשורה, (be)schenken; faire présent de; give as a present, ואמרו פיטנים: נא מהשמאל שור, פגיעתנו יתשור ללמדנו היטב תמוצנו לאשור (שמעון בר יצחק, שבת הכפלה, סלי' ג ע"ח). טרם המצה חררה חפזו לצאת בכישור, יצאו לקץ רץ דוד[3] רך לתשור (ר"א קליר, אסירים אשר בכשר, יוצר ב פסח).

—הפעי', *הִתְשִׁיר, — כמו קל: מברך און, מברך אותו בתשורות אונם מברך און מתשיר אונם (רס"י, ישעי' סו ג). — ואמרו פיטנים: התשירו בו פני נדמה לעופר, ויזכור לכם זכות גם אנכי עפר ואפר (אשכול, מוסף לפרשת שקלים, סדר רב עמרם השלם ב, ריט:). לישר לאשר להכשר לתתשר לברר לשורר (ר"א קליר, אקחה בראשון, יוצר א סכות). תאבי ישעו לחזות כבודו להתשירו משלו והכל בידו איש כמתנת ידו (סוה, אאמיץ לנורא ואיום, יוצר ב סכות). מוליכך ביקרך מהונך, במתשיר פני קונך (יוסף בר אברהם ליאונטי, אלהים בהכילך, יוצר ב שבוע'). רבו עשר רמש והכשר, רצוי התשר ראשית אשר (מאיר

העורך במקום אחר, יש להניח שהנהג לומר אחד, שנים, תשעה בחדש מיוחד הוא לתקופת המקרא, כשנקראו גם החדשים בדרך כלל במספר ולא בשמות, ובטל מנהג זה אחר כך, כשקבלו את השמות הבבליים תשרי, מרחשון וכו' במק' הספירה במספרים.]

1) [כן מבאר בָּר בסדורו.]

2) [פעל משני שנגזר מן תְּשׁוּרָה, כמו תָּרַם מן תְּרוּמָה. ועי' בדברי ב. קלאר, לשוננו 26–27, על תשמוש בשרש זה.]

3) [אברהם.]

בר יצחק, אילת השחר, יוצר שבת ור"ח). שאו מנחה משבחה ביום מנוחה התשירו, מרום דר בעז נאדר בהוד והדר הכשירו (שאו מנחה, אופן לשבת כשמו).

*תְּשֹׁר, ש"ז, — כמו תשורה, ואמרו פיטנים: תמוכים בדשן שה עקידת, תשר אשר בו נפקדת (ר"א קליר, את חיל יום פקודה, יוצר א ר"ה). כתשר יפלסו במסב להרצות בשור וכשב (הוא, אימתי בחיל כשור, יוצר א שבוע). לריח ברכמי בשמים ושיי תשרים (רסע"ג, תרי"ג מצות, פתיחה, קובץ מעשי ידי גאונים קדמונים ב, 26). אל הר חמור גבעת הורית, בית עקד הרועים ותשר העלית (מאיר בן יצחק, אל הר המור, סלי' ב עי"ה). הרצה שי ותשר מהשמן ברבבות נחלי שמן (אליה בר שמעיה, עם זו, סלי' ה עי"ה). למורא אין להביא תשר לכן רב הפגר ואמיץ הקשר (שלמה, אורח לדקה, סלי' מנחה יוה"כ). ותגי מלכים בקו משקלת עלם, ויתרון הכשר כתשר אשר פעלם (ריט"ע, את השם הנכבד, יוצר שבת בין יו"כ לסכות). לי ישא על אברת נשר, כי יגיד מליץ עלי שיח ישר, כפר משלו אתן לו תשר, כי מלפניו הון וכבוד ועשר (לי ישא, מוסף לפרשת שקלי'). נוצה זיז ונשר בי עפפו בישר, מי יוביל תשר אם עפו נשואי נשר (אספרה אל חק, קרוב' פורים).

*תִּשְׁרֵי [1], ש"ז, — שם החדש השביעי מן החדש שחג הפסח חל בו, החדש שהיהודים חוגגים בו ראש השנה: מפני מה אמרו בתשעה ועשרים באלול ולא אמרו באחד בתשרי, מפני שהוא יום טוב ואי אפשר לעשר ביום טוב, לפיכך הקדימוהו לעשרים ותשעה באלול (שקל' ג א, וכעין זה בכורות ט ה). ארבעה ראשי שנים הן וכו' באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ר' אליעזר ור' שמעון אומרים באחד בתשרי, באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות (ר"ה א א). על ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו' על תשרי מפני תקנת המועדות וכו' על שני חדשים מחללין את השבת, על ניסן ועל תשרי שבהן השלוחין יוצאין לסוריא ובהן מתקנין את המועדות (שם שם ג–ד). תשרי ראש השנה לשנים וכו' כיצד לשנים ולשמיטין וליובלות אין מונין אלא מתשרי (תוספת' ר"ה א ז). צום השביעי זה ג' בתשרי יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם (ירוש' תעני' ד ה). תניא ר"א אומר בתשרי נברא העולם, בתשרי נולדו אבות, בתשרי מתו אבות (ר"ה י:). אדר וניסן לח, אלול ותשרי יבש, אימא אדר וחצי ניסן לח, אלול וחצי תשרי יבש (בכורי' לח:). ר' אליעזר א' בתשרי נברא העולם, ר' יהושע א' בניסן, מאן דאמר בתשרי עשה הכל קיים מן החג ועד חנוכה, מאן דאמר בניסן עשה הכל קיים מן הפסח ועד עצרת (מד"ר בראשי' כב, תיאודור, 207). חצי תשרי ומרחשון וחצי כסלו זרע וכו' חצי אב ואלול והצי תשרי חום, ר' יהודה מונה ממרחשון, ר' שמעון מתחיל מתשרי (שם שם לד, שם, 323). במאזנים לעלות, במאזנים הוא מתכפר להם, בחדש שמזלו מאזנים ואי זה זה חדש תשרי, תשרי ותשבוק ותכפר על חובי עמך (שם ויק' כט; וכעין זה פסיק' ר"כ, בחדש השביעי). מוציא אסירים בכושרות וכו' לא הוציאן אלא בחדש כשר לצאת, לא בתמוז מפני השרב וכו' ואם תאמר תשרי הרי יש בו עונת גשמים (מד"ר במד' ג). כתיב אך הבל בני אדם וכו' א"ר חייא בשם רבי לוי כל הבלים שישראל עושין כל ימות השנה במאזנים לעלות, מוהל להם הקב"ה במזל מאזנים בחדש תשרי (שם שם עז). — ואמרו משוררים: תשרי הוא הראשון לחדשים, בו ינשבו הרוחות הקשים (ראב"ע, שמעו נא, כסנא, 181). תנה הכוס לפניך בתשרי ותפרח בה כעץ רענן ותפריא (ר"י אלחריזי, תחכמוני ה, קאמינקא, 63).

*תַּשְׁרַ"ק, תשר"ק צפע"ם, — סימן להפוך סדרן של אותיות הא"ב, שסיומן סעפצקרשת: טועמיה חיים זכו וכו' ויש מסיכי מיכן שצריך לטעום תבשילו מערב שבת מצאתי בשם רבינו שלמה וצ"ל לפיכך הוא (הפיוט) מיוסד באלפ"י בית"א תשר"ק צפע"ם לפי שהיא נשמעת על הגאולה והגאולת

---

1) [הוא שם החדש האשורי תַשְׁרִית, הֲנֻכַּת (של בית וכד'), ובאוגרית' תשרת כשם לאותו חדש, ומכאן הֻשאל השם גם ללוח הערבי בצורת תשרין a) (ראשון ושני').]

---

a) تشرين

תשרק צפעס עתידה לבוא בזכות שמירת חשבת (סנלי סלקט, סנח).

השר"ת, — ר"ת תקיעה שברים תרועה, תקיעה.

***תשש** [1], ממנו *התַּשָּׁה, או *התַּשֵּׁה [2], א. *תַּשׁ, ב. *תַּשׁ, *תָּשׁוּשׁ, *תַּשּׁוּת, *תְּשִׁישׁ, *תְּשִׁישׁוּת. *תַּשֵּׁשׁ.

תָּשֵׁשׁ, עי' א. *תַּשׁ.

תִּשְׁבֹּרֶת, עי' *תִּשְׁבֹּרֶת.

תְּשׂוּמָה, ס"נ, במקרא רק נסמ', בצרוף תְּשׂוּמֶת יד [3]: נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו (ויק' ה כא). — ובסחמ"א, ואמר הפיטן: ועל חטא שחטאנו לפניך בתשומת יד (יכלי, על חטא, קבוצ' לימים נוראים, זולאי, ספר). — וגם בנפרד, *תשומה, במשמ' הנחה: ואמר נשהיתה במקום נשימה כי התשומה הזאת היתה השחתה (כד"ק, ירמ' יח יט). והנפעל וימסרו מאלפי ישראל, (במדבר לא ה) ענינם ענין הנתינה בכל לב והתשומת ברשות אחר הן וכו' (כד"ק, פרסים, ערך מסר). וכבר מצאנו בזה השורש גם כן העלול העי"ן ענין התשומה וההנחה (כ"פ א"ת, מו"כ א סו). והנה יעמוד תשומת כלי המציצה אצל העקב אשר באחת משני החליים (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה, הנתיב הרביעי). וישם שם את האדם אשר יצר, אין ענינו תשומת מקום וכו' (יין לבנון זכות אדם). — *ותשומת עלילות: לא ישים כי אך הריב של תוכחת פשעיו ולא תשומת [1] עלילות (רס"י, איוב כג ו). — *ותשומת שוא: כי תינוק קטן היה יודע להשיב ולומר וכו' שהיתה בחינה זו תשומת שוא (ר"א מודינא, ארי נוהם, ג כג). — *ותשומת הפֹּעַל על יד השם במשפט וכד': מאמר בעלת המחייבת לתשומת הפועל והסבה בו וכו' המאמר על העלה המחייבת לתשומת מלת הטעם והצורך המביא אליו (ר"י א"ת, הקדמה שער א, וילנסקי לב וכו'). — *ותשומה במשמ' קביעה: כי איננו במבע כי אם בתשומה (ספר המדות לאריסטו ה"ו). — ואמר המשורר: ינעם לי פעלך בהענק והעכס ותשומת יד כל משה כספה וכו' החזקת תמוטת [2] יד ומחזקת במבושי איש (רשב"ג, אלהיך אם אוכלה, ביאליק-רבניצקי ו, 51-52). אהה הרעל ברוש גאה ואדיר ועץ נחמד יפה מראה וקומה וגבר בין מתי ארץ ואבן לנפשו עם בני עליון תשומה (רמב"ע, סכלה לבבה, מעה"ם, 67).

תֵּת [3], עי' נָתַן.

תַּתָּה, תַּתִּי, עי' *תתן.

תתר [4], ממנו תֶּתֶר (?), *תַּתְּרוּת, *תַּתְּרָן.

---

1) [השרש בא באותה משמ' גם בארמ' שבתו"מ ואפשר שהשאל שמושו בעבר' מן הארמ'. ביתר הלשונות השמיות לא נמצא השרש במשמ' קרובה. על האפשרות, שבא הפעל תש(ש) אף בלשון המקרא ע' בהערת העורך על תשכח ימיני (תהל' קלז ה), עמ' 7090. ואמנם אין „שמחה" הנזכרת בכתוב אלא דברי שמחה שבשיר ובנגון, ועל כן נראה יותר, שכונת הדברים: איך נוכל לשמח אחרים בשיר? הרי לשוני המזמרת וידי המנגנת יִסרבו לנו, ועל כן נראה לקים תשכח במשמ' קרובה לזו של: ידי לא תדע עוד לנגן, וצ"ע.]

2) [כך נכון יותר.]

3) [משמעותו המדיקת של צרוף זה לא הבררה כל צרכה, ואין לקבע לפי מקום בודד זה אפלו זאת, אם באו המנחים המצרפים בפקדון, בתשומת יד, בגזל כאן כשמות פעלה במשמ' מפשטת או כמורים על חפץ שהפקד, שהושם ביד או נגזל. השבעים מתרגמים περὶ κοινωνίας, כלו' בשותפות, במתן יד לזולת לשם עסק משתף, וכן בפרוש ת"א: בשותפות ידא, ואלו וולג' מצרפת תשומת יד בהשלמה המתארת את הפקדון: depositum quod fidei eius creditum fuerat, ורש"י פרש: ששם בידו ממון להתעסק או במלוה ע"כ, וצ"ע.]

1) [כך בדפוסים ישנים, ובאחרים: השימות. ועי' אבינרי, היכל רש"י א, שנ.]

2) [ע"פ תשומת יד כתב רשב"ג תמוטת יד, ועי' *תְּמוּטָה.]

3) [המלים תֵּת, תַּתָּא במק' תחת, והנגזר מזה, באות במקורות רק בארמ' ולא בעבר'].

4) [שרש משני שנגזר מן תּוֹתָּרָן. ועי' בהערה לערך זה, וכן בחמר המובא במאמרו של ש. אברמסון בלשוננו כא, עמ' 101-102.]

*תְּתֶר (?), ש"ז, ר"ר תְּתָרִים, פגם בחוש הריח: נחיר ימין וריחה טול תתרים (פנס מפאל לרב נסים גאון, HUCA 1926, 248).

*תַּתְּרוּת, ש"נ, — תכונת מי שאינו מריח[1]: ומי שאינו מריח כלום נקרא תתרן, וחטכת הזאת נקראת תתרות (תשו' גאו', מ. קים, Gooni Responsumok, בודאפסט 1912, עמ' 18 סי' לב). תמורת ריחה תתרות (רס"ג לס' יצירה ה). תמורת ריח תתרות, הוא סתום הנחירים (ר"ש דונולו, חכמוני ה).

*תַּתְּרָן, עי' *תּוֹתְּרָן.

[1]) [עי' בהערות לשרש תתר ובנזכר שם.]

בפרס יובל המאה להולדו של מחיה לשוננו
ובמלאת חמש ושלשים שנה לפטירת המחבר

תם ונשלם

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית הַיְשָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

לאליעזר בן-יהודה

ירושלמי

בהנהלת
חמדה בן־יהודה ובנה אהוד בן־יהודה
כראש דאגתם ובהקדשת חייהם במלואם

בעריכת
נפתלי הירץ טור־סיני
במשך שנים רבות פרופסור ללשון העברית
במכללת ירושלים ונשיא האקדמיה ללשון העברית

בסיוע
משרד החנוך והתרבות למדינת ישראל

בדפוס רפאל חיים הכהן
מִיַּסְּדוֹ בְּנוֹ מֹשֶׁה ז"ל

ירושלים
בשנת העשור למדינת ישראל
(תשי"ט—1958)